

Universiteit
Leiden
The Netherlands

'Zonder eigen gewinne en glorie' : Mr. Iman Wilhelm Falck (1736-1785), gouverneur en directeur van Ceylon en Onderhorigheden

Dulm, F. van der

Citation

Dulm, F. van der. (2012, February 9). *'Zonder eigen gewinne en glorie' : Mr. Iman Wilhelm Falck (1736-1785), gouverneur en directeur van Ceylon en Onderhorigheden*. Uitgeverij Verloren, Hilversum. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/18470>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/18470>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

‘Zonder eigen gewinne en glorie’

Mr. Iman Wilhelm Falck (1736-1785),
gouverneur en directeur van Ceylon en Onderhorigheden

FRITS VAN DULM

‘Zonder eigen gewinne en glorie’

Hy die, door Daaden, ons betoond
Dat Deugd, in waarheyd, bij Hem woond,
Die, ongevijnsd, ons overwtuigd,
Dat noyt Zijn hart voor booshuyd buygd,
Maar 't wel-zyn van SYN eeven-mensch,
Gelyk SYN eygen harte wensch,
Bevorderd, draagd een naam, waar van
Geen TYD den roem verslyten kan!¹

¹ UBA, inv. nr. OG 74-26, Herders Zang Ter eere van het drie en veertigste verjaarings feest van Mentor, Opper-Herder op het van ouds beroemd eyland Taprobana 25 maart 1779 (lees voor Mentor: Iman Willem Falck en voor Taprobana: Ceylon) Gedrukt te Colombo, in 's Compagnies gewoone Boekdrukkery, door Johann Fredrik Christoph Dornheim. Den 25. Maart Anno 1779.

Afbeelding op het omslag: Iman Willem Falck tijdens audiëntie van de gezanten
van de koning in 1772; detail van aquarel zie pagina 210.

Dit proefschrift heeft geen eigen ISBN.
Het ISBN van de handelsuitgave is 978-90-8704-273-8.

© 2012 F.J.L. van Dulm & Uitgeverij Verloren
Torenlaan 25, 1211 JA Hilversum
www.verloren.nl

Omslagontwerp: Robert Koopman, Hilversum
Typografie: Rombus, Hilversum
Druk: Wilco, Amersfoort
Bindwerk: Van Waarden, Zaandam

No part of this book may be reproduced in any form without written permission from the publisher.

‘Zonder eigen gewinne en glorie’

Mr. Iman Wilhelm Falck (1736-1785),
gouverneur en directeur van Ceylon en Onderhorigheden

PROEFSCHRIFT

ter verkrijging van de graad van Doctor
aan de Universiteit Leiden,
op gezag van Rector Magnificus prof. mr. P.F. van der Heijden,
volgens besluit van het College van Promoties
te verdedigen op donderdag 9 februari 2012
te klokke 16.15 uur

door

FREDERIK J.L. VAN DULM

geboren te Rotterdam
in 1948

Promotor: prof. dr. S. Groenveld
Copromotor: dr. L.J. Wagenaar (Universiteit van Amsterdam)

Overige leden: prof. dr. H.J. den Heijer
prof. dr. F.S. Gaastra
prof. dr. R.E. de Bruin (Universiteit Utrecht)

Woord vooraf

There's nothing like thinking you haven't got a lot of it to wonder if perhaps you should do what you want to do when you get the chance and think about doing it next year or the year after – do it now.¹

Al vóór mijn studie geschiedenis, vanaf 1976 aan de Rijksuniversiteit Utrecht, was ik in hoge mate geboeid door de achtergronden, drijfveren en netwerken van bestuurders ten tijde van de Republiek. Dit sloot aan bij mijn belangstelling voor het genre van de Britse biografieën over bestuurders en militairen. De geschiedenis wordt in mijn ogen voornamelijk bepaald door een combinatie van het individueel en het collectief handelen van personen, niet door theorieën en modellen. Zelfs de laatste president van de USSR Gorbatsjov merkte op: 'Het zijn individuen en geen ideeën die de geschiedenis veranderen'.

Ik kwam in aanraking met zowel de theorie als de praktijk van het handelen van bestuurders door de kandidaatswerkgroep Nieuwe Geschiedenis van de Rijksuniversiteit Utrecht waar ik aan deelnam na mijn weekendstudie MO-A geschiedenis aan de School voor Taal- en Letterkunde in Den Haag en mijn baan in het personeelswerk bij het Bureau Diplomatie- en Consulaire ambtenaren van de uiterst conservatieve Directie Buitenlandse Dienst.

In de doctoraalwerkgroep Nieuwe Geschiedenis ging het bij het onderzoek naar de vele rampen waarmee de Republiek in de achttiende eeuw, 'het tweede Israël',² werd gestraft: overstromingen, paalworm, veepest tot de sodomievervolgingen tegen de achtergrond van de Verlichting en het denken en handelen van de elite in Utrecht. Onder leiding van J. Aalbers maakten wij kennis met het zich verder ontwikkelend prosopografisch onderzoek in Nederland in de lijn van Elias, Namier en Roorda.³ Kennisname hiervan was uiterst nuttig voor de bestudering van het achttiende-eeuwse Sticht.⁴

1 Hanrahan, 'Looking back from London', 111.

2 Het was een opvatting die vooral had postgevat onder de gereformeerden tijdens de opstand tegen de Spanjaarden; het begrip werd gehanteerd in de zestiende en zeventiende eeuw. In de achttiende eeuw werd het begrip moraliserend gebruikt door pamflettisten. Groenhuis, *Predikanten "t Nederlands Israel"*, 77-107.

3 Duijvendak en De Jong, *Eliteonderzoek, macht en status*, 12; Prosopografische methoden: het wetenschappelijk onderzoek naar elitevorming begonnen bij Elias in de jaren zestig van de vorige eeuw ontworstelde zich daarna als wijd geaccepteerde elitestudies uit de greep van de traditionele politieke geschiedschrijving.

4 Kenmerkend in het Utrechtse was de grote mate van familieverwevenheid die ook een grote rol speelt bij het ontrafelen van de achtergrond en positionering van Iman Willem Falck. Roorda noemde als één van de resultaten van proso-

Het was niet verwonderlijk dat meerdere deelnemers uit de werkgroep hun doctoraalscriptie entten op prosopografisch onderzoek en hun studie zelfs afrondden met een proefschrift waarin dergelijk onderzoek een grote rol speelde. Het leverde op dat terrein een aantal baanbrekende onderzoeken op van J. de Jong,⁵ L. Kooijmans,⁶ R. de Bruin⁷ en R. de Wit.⁸ Mijn afstudeerscriptie ging in tegenstelling tot die van de vier anderen niet over de achttiende eeuw maar over een zeventiende-eeuws onderwerp met onderzoek in dezelfde lijn: 'Het Besogne van de gedeputeerden te velde – een schets van het Besogne tegen de achtergrond van de binnenlandse verhoudingen in de Republiek tijdens het stadhouderschap van Frederik Hendrik, prins van Oranje, 1625-1647', waarin de gedeputeerden als elitegroep centraal stonden. Tijdens het onderzoek kruiste mijn weg die van de latere professor S. Groenveld, die toen bezig was met zijn promotieonderzoek over de Nederlandse Republiek en de Engelse Burgeroorlog 1640-1646.⁹ Hij was, 28 jaar later, bereid als promotor op te treden en mij te begeleiden bij dit proefschrift.

Na mijn studie vroeg professor J.C. Boogman, bij wie ik afstudeerde, of ik mijn onderzoek naar de gedeputeerden te velde wilde uitwerken in een proefschrift. Na twee jaar bleek dit door het tijdsbeslag niet goed meer haalbaar. Het onderzoek moest aanvankelijk worden verricht naast een volledige baan als geschiedenisdocent aan het Gemeentelijk Gymnasium te Hilversum, vervolgens naast het secretarisschap van de Monumentenraad, een vervolgstudie bestuurskunde en een jong gezin. Een proefschrift onder de titel 'De majesteit te velde,¹⁰ Frederik Hendrik en het Besogne van de gedeputeerden te velde' werd daarom niet afgerond.

Tijdens mijn reguliere management- en beleidswerkzaamheden bij de toenmalige Rijksdienst voor de Monumentenzorg werd mede vorm gegeven aan het opzetten en de uitvoering van beleid voor het gemeenschappelijk gebouwd erfgoed van Nederland met landen waarmee historische banden bestonden.¹¹ Dit leidde onder meer tot bezoeken aan Sri Lanka. Bij een tweede bezoek in 1995 aan de Wolvendaalse Kerk werd mijn bijzondere belangstelling gewekt voor het imposante rouwbord ter nagedachtenis aan gouverneur Iman Wilhelm Falck.¹² Wie was hij en wat had zijn twintigjarig gouverneurschap bijgedragen aan de VOC op Ceylon? Door de afwezigheid van veel informatie in de literatuur nam ik deze vraag mee naar een van de besprekingen over monumenten op Sri Lanka met L.J. Wagenaar die

pografisch onderzoek het blootleggen van de intense familieverwevenheid binnen bepaalde regentencoterieën. Hij vond dit een van de grote kenmerken van de regenten; niet inkomen en vermogen.

5 De Jong, *Deftig bestaan*.

6 Kooijmans, *Onder Regenten*.

7 De Bruin, *Burgers op het kussen*.

8 De Wit, *Gorcums Heren*; het is deels een bewerking van zijn doctoraalscriptie, die hij samen maakte met J. de Jong, A. de Jongh en L. Kooijmans, getiteld 'Onder Regenten'.

9 Groenveld, *Verlopend Getij*.

10 De titel was ingegeven door de zeventiende-eeuwse historicus Boxhorn die de stadhouder en het Besogne aanduidde als 'de majesteit' [het hoogste gezag].

11 Van Dulm, "Outward bound". De Rijksdienst voor monumentenzorg in den vreemde 1947-2002.

12 Iman Wilhelm Falck wordt in de officiële geschriften en de literatuur altijd Iman Willem genoemd; hij zelf ondertekende altijd met Iman Wilh. Falck. Op de titelpagina van dit proefschrift wordt daarom de naam Iman Wilhelm gehanteerd maar verder steeds Iman Willem of kortweg Falck.

enige maanden daarvoor was gepromoveerd op een studie over Galle aan de vooravond van de Singalese opstand tegen het Nederlandse gezag in 1760. Ik legde hem voor of een uitgebreid wetenschappelijk onderzoek naar Falck en zijn omgeving een dissertatie waard zou zijn. Deze gedachte kreeg meteen een enthousiast onthaal; deze positieve reactie sloeg ik in mijn achterhoofd op.

Eind 2005 werd mij door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen de mogelijkheid geboden de Rijksdienst voor mijn 65ste te verlaten. Enige maanden daarna vond het lokale bestuur van mijn politieke partij dat ik niet voor de vijfde keer als lijsttrekker de verkiezingen voor de gemeenteraad van Naarden in 2006 zou moeten ingaan; hierdoor was het uitzicht op een nieuwe wethouderspost en voorzetting van mijn 'tweede baan' min of meer uitgesloten. Het deed mij besluiten het idee voor een onderzoek naar Falck verder te gaan bespreken en uit te werken.

Voor de uitvoerige steun, begeleiding, inspirerende gesprekken en gastvrijheid dank ik mijn promotor professor S. Groenveld heel hartelijk. L.J. Wagenaar, die als tweede begeleider optrad, dank ik eveneens voor zijn grote steun, het delen van zijn geweldige kennis van de Compagnie op Ceylon en India, en zijn onstuitbaar enthousiasme.

Bij mijn eerste schreden had ik inspirerende gesprekken met de heren Van der Horst, Schutte en Van Goor; lange gesprekken voerde ik met Albert van den Belt die zeer kritisch oordeelde over het hoofdstuk over Falck als Directeur en nuttige schriftelijke aanvulling verstrekke.

De overgang van een dubbele baan waarvan het grootste deel in het lokale openbaar bestuur met honderden contacten, vergaderingen, overleggen en inspraakavonden naar de archieven, bibliotheken en de computer is een hele gewaarwording die ik echter met veel plezier ben ondergaan. Zelfs in 'stoffige' archieven doe je nieuwe en goede contacten op.

Het onderzoek lukt absoluut niet alleen; ik ben zeer veel dank verschuldigd aan de medewerkers van de studiezaal en aan degenen die onvermoeibaar vele honderden archiefdozen moesten aanslepen bij het onvolprezen Nationaal Archief. Mijn dank geldt ook in het bijzonder de medewerkers van de Koninklijke Bibliotheek, het Koninklijk Huisarchief, The National Archives of Sri Lanka – waar ik drie weken achtereen verbleef in 2007 – en van het Utrechts Archief; overal kreeg ik uitstekende medewerking. Twee archieven die ik op het laatst bezocht en afzonderlijk wil noemen zijn de Archives Municipales de Bordeaux het Niedersächsisches Landesarchiv in Aurich; de hulp en het meedenken daar in anderhalve dag werd geboden, waren meer dan voortreffelijk.

Voor onderdelen ben ik dank verschuldigd aan personen die toevallig mijn weg kruisten zoals Sjors Zanolli, de opkomende archiefmedewerker uit Naarden met een indrukwekkende staat van dienst op het terrein van genealogisch onderzoek; hij hielp mij uitstekend met informatie over voor mij onvindbare familieachtergronden van 'medestudenten' van Falck. Maar ook aan de historici Lex Raat, Alicia Schrikker, Chris Nierstrasz en Lennart Bes waarmee plezierige contacten werden opgebouwd.

Het onderzoek was goed vol te houden dankzij het van kinds af meegekregen enthousiasme voor de geschiedenis van mijn vader. Hij kon eindeloos vertellen over historische gebeurtenissen en over zijn geliefde Marine die hij vijftig jaar diende onder en boven water, zozeer dat hem op hoog niveau eens werd gevraagd geschiedenisleraar te worden aan het Koninklijk Instituut voor de Marine; zijn antwoord was simpel: ‘Admiraal, omdat ik nu van tuinieren houd, hoef ik toch geen tuinman te worden’.¹³

Mijn grootste dank gaat uit naar AnneMarie, die eindeloos mijn verhalen moest aanhoren van mijn archiefvondsten, gezellige plannen zag sneuvelen door het werk aan de dissertatie na zo vele hectische jaren als lid van enige Colleges van Burgemeester en Wethouders van Naarden naast de werkzaamheden bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg. Zij stimuleerde mij als ik het niet meer helemaal zag zitten en schoot mij enorm te hulp als corrector ook in de finale fase.

13 ‘Commandeur Van Dulm “schreef” historie’, *Alle Hens Maandblad ter interne voorlichting der Koninklijke marine* 4 (1972), 10.

Inhoudsopgave

Woord vooraf	5
Inleiding	13
1 Een Oost-Friese landjonker in Utrecht	23
1.1 De familie Falck in Oost-Friesland	23
1.2 Naar Utrecht	29
1.3 De aristocratische stad	30
1.4 Op stand?	32
1.5 Maatschappelijke positionering	37
1.6 Conclusie	38
2 Een Falck op Ceylon	40
2.1 Naar de Oost	40
2.2 De Compagnie op Ceylon	40
2.3 Het Koninkrijk Kandy	44
2.4 Colombo	45
2.5 Het eerste levensjaar van Iman Willem	48
2.6 Patria	53
2.7 Conclusie	55
3 Utrecht	56
3.1 Grootmoeder Constantia Margaretha Meinertzhagen, weduwe Falck	56
3.2 De Prins van Oranje komt	60
3.3 De Hiëronymusschool	64
3.4 De Alma Mater	66
3.5 Conclusie	70
4 In dienst van de Verenigde Oost Indische Compagnie	71
4.1 Patronage	71
4.2 Naar de Kamer Amsterdam	75
4.3 Vóór de Kamer Amsterdam	78
4.4 Conclusie	79

5	De Leerschool Batavia 1757-1765	80
5.1	Met de 'Amelisweert' naar Batavia	80
5.2	Batavia 1757	82
5.3	Van geheimschrijver tot eerste secretaris	83
5.4	Aristocraten in de Oost	94
5.5	Conclusie	96
6	De Hoge Regering en Ceylon 1765	97
6.1	De Hoge Regering en de verhouding met Kandy	97
6.2	Benoeming tot gouverneur van Ceylon en Onderhorigheden	103
6.3	'Het generaals karretje' van Albertus Petrus van der Parra	111
6.4	Conclusie	116
7	'Dienaar en bestuurder'	117
7.1	De instructie	117
7.2	De aankomst van de gouverneur	120
7.3	Aan de slag voor vrede	123
7.4	Conclusie	135
8	India: de achilleshiel voor de Compagnie op Ceylon (tot het begin van de Brits-Franse oorlog van 1778)	136
8.1	Het subcontinent	136
8.2	'Onstuimig en explosief'	147
8.3	Breekpot, gouverneur van de Malabar, 1765-1770	157
8.4	De Brits-Franse strijd	170
8.5	De verbetering van de relatie met Haider Ali, 1774-1776	176
8.6	De verzwakte positie van de Britten, 1774-1778	181
8.7	Conclusie	187
9	Ceylon 1766-1778	188
9.1	Rust en onrust in de Compagnieslanden	188
9.2	Arnoldus de Lij	195
9.3	Het strategisch belang van Ceylon	201
9.4	Contacten met patroon Thomas Hope	202
9.5	Colombo en het Hof te Kandy	203
9.5.1	Ambassades en gezantschappen	208
9.5.2	De politieke verhoudingen	212
9.6	De Inlandse samenleving	215
9.7	Conclusie	216
10	Ceylon en India 1778-1781: de niet haalbare alliantie met de Britten	216
10.1	Inleiding	216
10.2	Oorlog en conflict	218

10.3	De strategie en de voorstellen voor een bondgenootschap	235
10.4	Falcks plichtsbef	250
10.5	Conclusie	251
11	Directeur	253
11.1	Handel	253
11.2	Kaneel	255
11.2.1	Het aanleggen van kaneeltuinen	257
11.2.2	De Memorie van Schreuder over de kaneelaanplant	259
11.2.3	Kaneelproductie en valse kaneel	262
11.3	Jaarlijkse bijeenkomsten van de chaliassen	271
11.4	Lijnwaden, koffie, peper en rijst	274
11.4.1	Lijnwaden	274
11.4.2	Koffie, peper en rijst	274
11.4.3	De zaak Ross-Blume	276
11.5	Parelvissierij	279
11.6	Conclusie	281
12	Gouverneur	282
12.1	Persoonlijk	282
12.2	Relatienetwerken	284
12.3	Inkomsten	288
12.4	Bezoekers	291
12.5	Rechtshandhaver	291
12.6	Opperbevelhebber der troepen	294
12.7	Contacten met de Wetenschap	300
12.8	Relatie met de Nederduitse kerk en overige religies	310
12.8.1	De Gereformeerde of Nederduitse gemeenten	310
12.8.2	Rooms-katholieken	313
12.8.3	Boeddhisten	315
12.8.4	Hindoes	316
12.8.5	Moslims	316
12.9	Was Falck in zijn handelen verlicht?	317
12.10	Conclusie	319
13	De Vierde Engelse Oorlog in Voor-Indië 1781-1783	321
13.1	Oorlog	321
13.1.1	'Negapatnam een voordeur voor Ceilon'	323
13.1.2	De Malabar	325
13.1.3	Contacten met de Fransen en Mysore	326
13.1.4	Verdediging van de Onderhorigheden	329
13.1.5	Strijdvaardig	330
13.2	Naar Trincomalee	331

13.1.1	De schuldvraag over de val van Trincomalee	335
13.3	Franse steun	336
13.4	Het verlopen van de strijd tussen de Fransen en Britten	346
13.5	Wapenstilstand	349
13.6	De verhouding tot Kandy	351
13.7	Conclusie	357
14	Uitgeput 1783-1785	359
14.1	Benoemd tot directeur-generaal	359
14.2	Ontwikkelingen in Zuid-India en op Ceylon	366
14.3	Trincomalee	372
14.4	De laatste weken	378
14.5	Conclusie	383
15	Epiloog: van Fortkerk naar Wolvendaalse Kerk 1785-1813	384
16	Algemene conclusie: 'De laatste grote dienaar van de Compagnie'?	387
	Summary	399
	Bijlagen	404
I	Extract uit het Rapport op 19 Mei 1786 aan Hun. Hoog Mog. mondelijk gedaan door den Eersten Advokaat van de O.I. Comp, Mr. F.W. Boers	404
II	Stambomen Iman Willem Falck en Theodora Rudolpha de Wendt	405
III	Korte Levensbeschrijvingen van de Utrechtse tak van de familie Falck en aanhang in de achttiende eeuw	406
IV	Jaargenoten van Iman Willem Falck, promovendi 1756	410
V	Plaatsing van de Militie op Ceylon in 1777	422
VI	Lijst van achttiende-eeuwse gouverneurs en directeurs van Ceylon en Onderhorigheden	423
VII	Overzicht van vindplaatsen en aantallen van persoonlijke brieven van Iman Willem Falck	424
	Woorden- en begrippen	425
	Afkortingen	426
	Bronnen en literatuur	428
	Index van persoonsnamen	443
	Index van geografische namen	000

Inleiding

Onbegrijpelijk vaardig was hij mede, om in zijne voordragingen de ingewikkeldste zaaken zoo uiteen te zetten, dat hetgeen 't hoofdoorwerp der overweging moest uitleveren, aanstonds in het oog viel, zeggende hij met weinig woorden zeer veel, en sprekende hij altijd klaar, omdat zijne denkbeelden altijd helder waren.¹

Op 2 februari 1785 stierf Iman Willem Falck,² gouverneur en directeur van het Eiland Ceylon, actief tot het laatst,³ na een kwijnende ziekte in een rusthuis op zijn buitenresidentie het Pas Naklegam.⁴ Hij was bijna twintig jaar in functie geweest, een unicum voor een VOC-dienaar in de achttiende eeuw.⁵ Ruim een jaar later werd hem door de eerste advocaat van de Compagnie, mr. Frederik Willem Boers, in de vergadering van de Staten-Generaal alle lof toegezwaard.⁶ Door een aantal tijdgenoten en in de literatuur tot en met de jaren zestig van de twintigste eeuw werd steeds hetzelfde positieve beeld over hem opgeroepen. De VOC-historicus Stapel noemde Falck 'de laatste grote figuur van de Compagnie'⁷ en Van Kampen vond dat hij de man was die de Maatschappij 'had kunnen redden'.⁸ Echter, iedere diepgaande onderbouwing voor deze oordelen ontbreekt. Er heeft tot op heden nimmer gefun-

¹ NA, Staten-Generaal, inv. nr. 5476, 'Extract uit het rapport op 19 mei 1786 aan Hun Hoog. Mog. mondelijk gedaan door den Eersten Advokaat van de O.I. Comp. Mr. F.W. Boers' (Colenbrander, *Gedenkschriften* 327-328; Resoluties van de Staten-Generaal over mei 1786 (inv. nr. 2977) vermeldde deze uiteenzetting van Boers niet, hoewel hij wel aanwezig was in verband met een kwestie over de Kaap).

² Zie woord vooraf, noot 12, voor de schrijfwijze Wilhelm of Willem.

³ In nogal wat publicaties staat abusievelijk vermeld dat hij in 1783 het gouverneurschap had neergelegd.

⁴ Ten noordoosten van de vesting Colombo gelegen aan de overzijde van de plaats waar het huidige St. Sebastian Canal in de Kelani rivier uitkomt; de oorspronkelijk plek waar de gebouwen stonden, vormt thans een onderdeel van de verwaarloosde wijk Grandpass (Colombo 14); er zijn geen resten meer terug te vinden (waarneming 22 september 2007).

⁵ Joan Maetsuyker (1606-1678) was 25 jaar onafgebroken Gouverneur-Generaal van Nederlands-Indië; hij spant de kroon qua aaneengesloten dienstjaren van de hoogste Compagniesdienaren.

⁶ Bijlage I.

⁷ Stapel, *Geschiedenis van Nederlandsch-Indië*, 176; Anthonisz, *The Dutch in Ceylon*, noot 33-34: 'He was a man of sound judgement and moderate views but at the same time showed a marked energy and firmness in dealings both with his own subordinates as well with the neighbouring court'; *Nieuwe Nederlandsche Jaerboeken* 1785 deel XX-2, 1507-1508: 'een man, welk eene algemeene hoogachting met zich in het graf heeft weggedraagen'.

⁸ Van Kampen, *Nederlanders buiten Europa*, 194.

Afb. 1 Buitenplaats van de gouverneur van Ceylon, Pas Naklegam of Grote Pas; aquarel, vervaardiger onbekend, c. 1755 (Collectie Rijksmuseum Amsterdam).

deerd onderzoek plaatsgevonden naar argumenten voor de voornoemde stelling over Falck als ‘de laatste grote figuur van de Compagnie’.

Bij mijn onderzoek stuitte ik op het zeer gedetailleerde proefschrift van J. van Lohuizen *The Dutch East India Company and Mysore, 1762-1790* uit 1961, waarin de auteur terecht opmerkt: ‘It is a pity that so far no biography of this remarkable Governor of Ceylon has been written. Although Dutch historians generally consider Falck as the last great figure of the Company’s history they often display an appalling lack of knowledge about his career by false representation that from 1783 until his death in 1785 he lived the life of a private citizen’.⁹ Zijn opmerking heeft niet geleid tot enige actie maar wel bleven positieve geluiden over Falck klinken die niet veel afwaken van de korte samenvatting over Falcks leven in het *Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek* en het ‘in memoriam’ van Boers. Van Goor geeft in zijn proefschrift *Jan Kompenie as schoolmaster* enige onderbouwing aan diens positieve opmerkingen over Falck en vult de bestaande summiere informatie enigszins aan.

Op basis van mededelingen van twee hoge dienaren van de Compagnie, Arnoldus de Lij en Jacob Burnand, geeft Schrikker in haar proefschrift *Dutch and British colonial intervention in Sri Lanka: 1780-1850 Expansion and Reform* als eerste een wat afwijkend beeld over Falck: ‘he has been portrayed as someone who wanted to prevent any disturbances in the country whatsoever and who was therefore wary of major changes. With the exception of the cinnamon production, which actually decided upon by his superiors, this seems to be an accurate picture. In these twenty years, Falck took no initiative to begin new projects. He basically sought to maintain peace and order and did not interfere much with inland government of his *dessavas*

⁹ Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 168, noot 473.

and *commandeurs*'.¹⁰ In een noot bij deze opmerking constateert zij dat Falck de reputatie meekreeg van 'a gentle, disinterested governor';¹¹ een persoon over wie niet veel is geschreven met uitzondering van zijn rol bij de totstandkoming van het vredesverdrag met Kandy in 1766.

Ook dit negatieve beeld wordt niet onderbouwd, terwijl er toch vragen genoeg zijn: wat waren de kenmerken van Falcks beleid en welke mentaliteit ging daar achter schuil; wie behoorden tot zijn 'inner circle' van vertrouwelingen; hoe was zijn verhouding met de Hoge Regering in Batavia, met de bewindhebbers in Patria – Nederland –, met de Prins, stadhouder Willem V – opperbewindhebber en opper-Gouverneur-Generaal – en met de leden van het bestuur van Ceylon? En, om terug te komen op voornoemde heren De Lij en Burnand, in welke context schreven zij hun kritiek?

De vooraanstaande bestuurskliek in de Republiek in de tweede helft van de achttiende eeuw komt uitgebreid aan bod in Gabriëls' proefschrift over de achtergronden van het Stadhouderlijk stelsel¹² onder Willem V, *De heren als dienaren en de dienaar als heer*. Gabriëls geeft veel inzicht in de onderlinge samenhang en wisselwerking tussen het institutionele, het politieke en personele element ter onderbouwing van de werking van het Stadhouderlijke stelsel. Een link naar de Compagnie, waarin Willem V ging optreden als opperbewindhebber, wordt niet gelegd; de bewindhebbers in Patria en de bestuurders in Azië worden er niet bij betrokken.

Vóór de werkelijke start van het onderzoek medio 2006 was mij niet veel meer bekend over Iman Falck dan de korte biografische schets in het *Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek*;¹³ passages van het 'in memoriam' van Boers in *Colenbranders Gedenkschriften*; passages in *De Pater De familie Falck in de Patriottentijd*; Hooft *De Burgher en de Burgemeester*, een merkwaardig en gekunsteld verhaal over twee patriotten, de Ceylonese student Pieter Quint Ondaatje en burgemeester Hendrik Hooft Daniëlsz. waarin Iman en andere familieleden opduiken. Daarnaast was de hooghartige blik van Imans neef Otto Willem Philippus Falck,¹⁴ die sedert eind 1995 boven onze schoorsteenmantel hangt, voldoende mij verder te inspireren.

De informatie en inspiratie was absoluut niet toereikend als basis van een grootschalig onderzoek. Gelet op eerdergenoemde uitspraken over Falcks positie binnen de geschiedenis van de Compagnie mocht ervan worden uitgegaan dat er veel materiaal voorhanden was. Niets leek aanvankelijk minder waar; in de beschikbare archiefbescheiden in de collectie Falck van het Nationaal Archief bevindt zich slechts één document van Iman Willem en geen verdere achtergrondinformatie.

De aanvankelijke opzet Falcks leven te beschrijven vanuit Azië en vooral vanuit Ceylon, waar hij geboren was, werd snel losgelaten. Dit zou weinig inzicht opleveren en geen aanvulling betekenen op de bestaande algemene publicaties over deze periode waarin aan Falck werd gerefereerd.

¹⁰ Schrikker, *Expansion and Reform*, 40; zij baseert zich op een brief van Arnoldus de Lij, commandeur van Galle aan zijn neef en bewindhebber Gerard van Vredenburg en Jacob Burnand, gewezen opperkoopman, *Fragments on Ceylon*.

¹¹ Schrikker, *Expansion and Reform*, noot 103, 223.

¹² Gabriëls, *Heren als dienaren*, 169: 'Het zo omvangrijke en complexe geheel van ambten en bevoegdheden, van rechten en gewoonten op 'nationaal', provinciaal en lokaal niveau ...; dat de erfstadhouders een quasi-monarchale positie gaf en het opperbewind over de VOC'.

¹³ NNBW, VII, 528–529.

¹⁴ Jhr. Otto Willem Philippus Falck is een rechtstreeks voorvader van Catharina Bouwina Tydeman-Falck (1883–1954), grootmoeder van mijn vrouw AnneMarie Tydeman.

Falcks geschiedenis is onderzocht tegen de achtergrond van de bestaande literatuur en officiële correspondentie; afgezet en aangevuld met alle nog aanwezige semi-officiële en privé-correspondentie die bij nader onderzoek verrassend omvangrijk bleek te zijn.

Dit boek wil noch een algemene noch een beperkte biografie zijn, het reikt verder; er zitten elementen in van een prosopografisch onderzoek.¹⁵ Omdat de hoofdpersoon Falck in de Republiek tot het regentenmilieu behoorde en in Azië tot de elite van de gekwalificeerde dienaren, wordt hij afgezet tegen beide elites als geheel. Het eindresultaat moet daarom komen te liggen tussen de biografie en uiteenzetting over de periode Falck met elementen van prosopografisch onderzoek, hier aangeduid als een soort omgekeerd prosopografisch onderzoek.

De reden om voor een biografie te kiezen, zou kunnen worden gevonden in de proloog van het recent verschenen proefschrift van Uitterhoeve, de biografie van luitenant-generaal Cornelis Kraijenhoff¹⁶ – achterneef van Falcks vrouw Doortje geboren De Wendt.¹⁷ De biograaf haalt de inaugurale rede van Renders¹⁸ aan, die een onderscheid maakt tussen twee vormen van biografie, namelijk de traditionele herdenkingsbiografie en de kritisch interpreterende biografie. Uitterhoeve beschrijft Kraijenhoff ‘van de wieg tot het graf’ en ‘in al zijn verschillende aspecten en bezigheden’, waarbij de schrijver twee kanttekeningen plaatst, namelijk dat hij schrijft ‘voor zover de bronnen het toelaten’ en dat hij ‘moet roeien met de riemen die hij op zijn weg tegenkomt’.¹⁹ Deze voorbehouden gelden evenzeer voor dit onderzoek naar het leven van Falck.

Uitterhoeve stipt in zijn proloog ook het verschijnsel van de partiële biografie aan en verwijst daarbij naar het proefschrift van Van der Horst dat handelt over Imans neefje Anton Reinhard Falck, een persoon die regelmatig het pad kruiste van de bovengenoemde Kraijenhoff. Van der Horst behandelt de ‘vormende jaren van Anton Reinhard’, vanaf 1777 tot aan zijn benoeming tot secretaris van Staat in 1813. Hij had voor deze opzet gekozen uit persoonlijke voorkeur en omdat hij vond dat de biografie in de Nederlandse geschiedschrijving ‘ten onrechte’ verwaarloosd werd. Zijn klacht lijkt te zijn gehoord, want de afgelopen decennia is hierin in Nederland een behoorlijke verandering gekomen. Verder schreef Van der Horst in de inleiding dat men geneigd is het genre van de biografie ouderwets te vinden en prosopografische studies juist te accepteren als modern. Levensbeschrijvingen van voor- aanstaande Nederlanders behoren volgens hem een plaats in onze historiografie te hebben. Hij wees hierbij op de ‘illustere biografische traditie’ in Engeland.²⁰

Prachtige opmerkingen hierover en nuttige aanwijzingen zijn nog steeds terug te vinden in *De Biografie. Een inleiding van Romein*.²¹ Deze ontrafelt alle facetten van de biografie om daarmee ‘op te wekken tot een veelvuldiger en bezonnener beoefening van dit misschien moei-

¹⁵ Roorda, ‘Prosopografie, een onmogelijke mogelijkheid?’

¹⁶ Uitterhoeve, Cornelis Kraijenhoff 1758-1840, 13.

¹⁷ NAK/HCA/ inv. nr. 30/336, Cornelis Kraijenhoff aan Iman Willem Falck, 5 december 1780; (Bijlage II) Theodora Rudolpha de Wendt had van moederszijde als grootmoeder Theodora Kraijenhoff (1699-1769), zuster van de grootvader van Cornelis.

¹⁸ Renders, *De zeven hoofdzonden van de biografie*.

¹⁹ Uitterhoeve, Cornelis Kraijenhoff 1758-1840, 14.

²⁰ Van der Horst, *Van Republiek tot Koninkrijk*, 14.

²¹ Romein, *De Biografie*.

lijkste genre van de geschiedschrijving'.²² In het begin van de jaren veertig gaf hij hier een college over en constateert dat er goede biografieën ontbreken van de meeste grote Nederlanders maar dat daar een kentering in aan het komen is.²³ Zijn gedachten en aanwijzingen hebben er misschien mede voor gezorgd dat er na ruim vijftig jaar werkelijk een geweldige kentering is ontstaan met als hoogtepunt de plaats van de biografie in de Boekenweek 2011.

Als uitgangspunt van het onderzoek naar Falck is een aantal vragen gesteld: wie was Iman Willem Falck precies; waarom koos een vermogende, schrandere jurist afkomstig uit het Utrechtse regentenmilieu (hoewel geboren op Ceylon), die bovendien, zoals uit het onderzoek bleek, wars was van schraapzucht, voor een ongewisse carrière bij de Compagnie?

Maar ik had nog veel meer vragen. Welk beeld bestaat er over de Utrechtse elite in de tweede helft van de achttiende eeuw; wie behoorden tot de bestuurlijke elites in de Oost en in de Republiek? Had er in dit verband tussen deze drie ooit een uitgebreid prosopografisch onderzoek plaatsgevonden onder de hoogste gekwalificeerde dienaren van de Compagnie in de achttiende eeuw? Dit gaat verder dan de noodzakelijke studies naar het personeel van de Compagnie die Meilink-Roelofs in gedachte had en waaraan door Lequin in zijn werk over de VOC-vestiging in Bengalen vorm is gegeven.

Als aanvulling op de vorige drie vragen zou kunnen worden opgeworpen of de Oost en de Republiek ieder een aparte elite had en of ging het om leden die tot één en dezelfde groep behoorden? Vormde de top van de Euraziatische VOC-gemeenschap, die door sommigen wordt aangeduid als 'Indische clans' wel een afzonderlijke elite? Bleef de Compagnie in de achttiende eeuw wel of niet gedomineerd door de bestuurlijke elite in de Republiek, die wisselend werd beheerst door het stedelijk patriciaat en vervolgens door de stadhouder en zijn kabaal, dus werd opgenomen in het Stadhouderslijk stelsel?

En dan verder: waar komt het blijvende positieve beeld over Falck vandaan, toch niet alleen uit zijn lange staat van dienst, zijn onkreukbaarheid en vriendelijk karakter? Waaraan dankte hij zijn positie? Waardoor bleven de goede relaties met de leden van de Hoge Regering in Batavia, de bewindhebbers in Amsterdam en het Hof in Den Haag nadrukkelijk in stand?

Het onderzoek moest zich echter niet beperken tot het beantwoorden van de vele vragen om uiteindelijk te komen tot één van de twee typen biografieën: de 'low en de high biography'.²⁴ De resultaten moesten méér opleveren; meer inzicht geven in de persoon van Falck, zijn netwerken en zijn familieverwevenheid. Er moest een duidelijke precisering komen over de kringen rond Falck in Utrecht en in de Oost en hierdoor moest aanvullend inzicht ontstaan in een deel van de geschiedenis van de Compagnie, en in het bijzonder over Ceylon en de ontwikkelingen in Voor-Indië in de tweede helft van de achttiende eeuw. Welke rol speelde de gouverneur in de uitermate verwarde politieke ontwikkelingen in Voor-Indië in de verhoudingen met de Britten en Fransen en hun machtige Indiase bondgenoten vóór, tijdens en na de Vierde Engelse Oorlog?

²² Romein, *De Biografie*, 7.

²³ Romein, *De Biografie*, 58.

²⁴ Renders, *De zeven hoofdzonden van de biografie*, 37; noemt twee typen: 'low' en 'high' hetgeen betrekking heeft op de grondigheid van het bronnenonderzoek.

Voor dit onderzoek heb ik gebruik gemaakt van de officiële correspondentie die zich bevindt in de VOC-archieven en in de collectie van de Stadhoudelijke Secretarie in het Nationaal Archief in Den Haag en de VOC-collecties uit 'The Dutch Period' in The National Archives of Sri Lanka te Colombo.

De semi-officiële briefwisseling omvatte de uitgebreide correspondentie in het Koninklijk Huisarchief tussen Falck en prins Willem V. De privé-correspondentie bestond uit de in- en uitgaande brieven – in afschrift – aan Falck in de Collectie Hope, in de Collectie Fagel de correspondentie tussen de neven Iman Willem en Otto Willem Falck²⁵ brieven in de collectie van Johan Warnar Falck alle in het Nationaal Archief; niet geïnventariseerde correspondentie met Pieter Cornelis Hasselaer in de collectie Hasselaer in het Stadsarchief Amsterdam; correspondentie met Guillaum Titsingh in het archief van de Classes Utrecht in het Utrechts Archief; aan de secretaris van de Hollandsche Maatschappij voor Wetenschappen te Haarlem in het Noord-Hollands Archief te Haarlem, met Leidse hoogleraren in de Universiteitsbibliotheek en in het Herbarium van de Universiteit Leiden. In The National Archives te Kew in Groot-Brittannië werden in het *Archives of the High Court of Admiralty, Prize Papers* allerhande brieven gevonden van familie, vrienden en overige relaties.

De collectie Falck in het Nationaal Archief bleek bij uitgebreide bestudering alleen zijdelings wat informatie te verschaffen via zijn neef Otto. Maar in de *Aanwinsten*²⁶ kwam correspondentie van beiden met hun oom kapitein-ter-zee Johan Warnar Falck naar voren. Dankzij de hiervóór genoemde Van der Horst, de biograaf over de vormende jaren van Anton Reinhard Falck, kon een zeer belangrijke verzameling aanvullende bronnen bij het onderzoek worden betrokken – Van der Horst wist de persoonlijke correspondentie tussen Iman en Otto, die in het bezit was geweest van Anton Reinhard, veilig te stellen. Deze correspondentie was door zijn bemiddeling terecht gekomen bij het toenmalige Algemeen Rijksarchief, verdween vervolgens uit het zicht en kwam dankzij hem wederom boven water in het inmiddels Nationaal Archief geheten instituut. Van der Horst had er na zijn onderzoek voor gezorgd dat het laatste deel van het archief van Anton Reinhard door Jhr. Ing. Otto W.Ph. Falck²⁷ in handen van het ARA kwam.²⁸ De inventarisatie van dit archief stagneerde echter waardoor het kon gebeuren dat de collectie in een kast werd weggezet en zo niet werd toegevoegd aan de reeds bestaande collectie Falck. Over de correspondentie tussen Iman Willem en Otto Willem had diens zoon Anton Reinhard geschreven dat het beiden door 'onbezweken ijver en trouwhartige plichtsbetrachting gelukt was zich een weg te banen tot eer en onafhankelijkheid!' Dit citaat slaat op de verdere ontwikkeling ná hun gezamenlijke jonge jaren in huis bij hun grootmoeder in Utrecht. 'Wij kunnen ons daarvan een begrip maken door het lezen der brieven vervolgens tusschen beiden gewisseld. Onder de papieren die ik nimmer hoop te verliezen ...', schreef Anton Reinhard in zijn *Gedenkschriften* die door

²⁵ Collectie Falck 2.

²⁶ Collectie Falck 3.

²⁷ Jhr. Ing. O.W.Ph. Falck was een rechtstreekse nazaat van Otto Willem Philippus, neef van Iman Willem (Bijlage III); zijn beide zoons zetten de enige mannelijke lijn van de familie Falck voort in Nederland; de tweede zoon van Iman's neef Jhr. Jan Adriaan Hendrik werd de stamvader van een Zuid-Afrikaanse tak die aan het begin van de 21ste eeuw zeer talrijk is *Nederlands Adelsboek* (1986).

²⁸ Het archief werd niet door Jhr. O.W.Ph. Falck geschonken maar heel ongebruikelijk door hem aan het ARA verkocht.

H.T. Colenbrander werden verzorgd.²⁹ Hij merkte in een noot op dat van de gehele correspondentie tussen beiden van de door het 'Rijksarchief verworven verzamelingen niets meer bewaard [was]'.³⁰ Een paar jaar later ontving hij echter de brieven via Jhr. Edzard K.G. Falck. Colenbrander schreef dat hij het bestuur van het Historisch Genootschap had 'geadviseerd, dat de verzameling, als geheel genomen, m.i. te weinig eenheid van onderwerp heeft dan dat de uitgave van algemeen belang kan worden geacht'. Hij vond de inhoud 'toch grootendeels van particulieren aard om thans te kunnen interesseeren'. De mededelingen over de politieke gebeurtenissen in Voor-Indië tijdens de oorlog tussen de Britten en Fransen hadden hun belang verloren nu over dezelfde periode bronnen beschikbaar waren gekomen van personen die directer betrokken waren geweest bij deze oorlog. Indien hij voor de publicatie van de *Gedenkschriften*, Anton Reinhard's *Commentarius Perpetuus*,³¹ de correspondentie had ontvangen dan had hij stellig enige passages uit een brief uit 1780 over een overleg tussen Otto Willem en Boers opgenomen en tevens passages uit de twee extracten van brieven uit 1784 waarin Iman Willem commentaar gaf op de geschillen die speelden in de patriottentijd. Colenbrander stelde Edzard Falck voor over de eventuele publicatie van voornoemde brief en twee extracten contact op te nemen met W.A.F. Bannier, bestuurslid van het Historisch Genootschap; dit leidde in 1919 tot een publicatie in de *Bijdragen en Mededelingen van het Genootschap*.³² Naar mijn indruk heeft Colenbrander de brieven te eenzijdig en ook te oppervlakkig doorgenomen. Hoe dat ook zij, voor het onderzoek naar Iman Falck waren alle brieven bijzonder waardevol.

Niet alleen in de archieven van de Compagnie in het Nationaal Archief in Den Haag en The National Archives of Sri Lanka in Colombo werden vele collecties geraadpleegd; promotor Groenveld wees mij direct bij het begin van het onderzoek op een aantal brieven in het Koninklijk Huis Archief van Falck aan prins Willem V. Medebegeleider L.J. Wagenaar enthousiasmeerde mij voordat het werkelijke onderzoek was begonnen een blik te slaan in de Hollandse gekaapte brieven onder de Prize Papers in de archieven van de High Court of Admiralty in de National Archives in Kew. Een bezoek dat enige malen werd herhaald in de afgelopen jaren.

Met de voornoemde informatie kon een basis worden gelegd voor het proefschrift. Geleidelijk werden tientallen collecties doorgenomen, omdat lang niet alle inventarissen betrouwbaar bleken te zijn. Via het ontrafelen van Falcks leven en vooral door zijn netwerken konden de bronnen bij elkaar worden gesprokkeld. Overal doken brieven en informatie op over Falck, familie, vrienden, vertrouwelingen, studiegenoten, dienaren en buitenlandse contacten.

²⁹ Colenbrander, *Gedenkschriften*, 55.

³⁰ Colenbrander, *Gedenkschriften*, XI; dit besloeg de door mevrouw Falck-Crommelin in 1913 overgedragen stukken aan het ARA en van de heer Fabius verkregen collectie brieven. De stukken hadden vooral betrekking op Anton Reinhard, enige over Otto Willem en een brief van de Rijks(Hof-)groten uit Kandy aan Iman Willem (NA, *Inventaris van het archief Falck* 1913, 9).

³¹ De officiële naam die Anton Reinhard Falck gaf aan zijn gedenkschriften was 'Commentarius Perpetuus ofte wel doorlopende omschrijving der doop- en trouweelen, paspoorten, bullen enz. en andere opene brieven verleend aan Anton Reinhard Falck'.

³² Falck, *Brieven gewisseld tusschen O.W. Falck en I.W. Falck*.

Door Falck werden honderden en honderden officiële en ‘privé’ brieven geschreven; van de laatste categorie werden gelukkig ruim tweehonderd getraceerd³³ die afkomstig waren uit zijn gehele Compagniestijd. In het Stadsarchief Amsterdam doken in de collectie Hasselaer zeer openhartige brieven op die waren gewisseld tussen de opperkoopman Mr. Pieter Cornelis Hasselaer te Cheribon en Falck die toen secretaris was van de Hoge Regering te Batavia. Er bleek een groot verschil te zijn met de ‘privé’ brieven die werden geschreven naar Patria. Het was duidelijk dat er geen sprake was geweest dat derden deze correspondentie met Hasselaer onder ogen zouden kunnen krijgen. Het stadsarchief van Bordeaux herbergt in het archief van de familie Monneron 112 brieven en kattedelletjes van Falck aan Louis Monneron, agent van Frankrijk te Colombo van 1781 tot medio 1784.³⁴

Door de collectie Hope in het Nationaal Archief werd zicht gekregen op vele belangrijke zaken door de aanwezigheid van uitgewisselde brieven tussen de op één na hoogste bewindhebber van de Compagnie Thomas Hope en Falck vanaf zijn vertrek uit Texel tot medio de jaren zeventig van de achttiende eeuw.

Het ‘netwerken’ binnen de gigantische hoeveelheid brieven aan de Prins, leden van het Stadhouderlijke Hof, bewindhebbers, gekwalificeerde dienaren in de Compagnie enzovoort in de verschillende collecties in de diverse archieven leverde niet alleen heel waardevol materiaal op maar ook de verhalen en oordeelsvorming over Falck bij derden.

Dit ‘netwerken’ had ook betrekking op het onderzoek naar het vinden van materiaal over Falck en zijn relaties; daarom werd onderzoek gedaan naar onder andere zijn studiegenoten volgens de prosopografische methode.

Het beeld over Falck is, zoals gezegd, zeer positief gebleven sedert zijn dood in 1785. Het negatieve beeld over de Compagniesdienaren is de laatste decennia door de huidige VOC-historici sterk genuanceerd; zij zijn niet langer collectief de verguisde ‘corrupte’ dienaren. Het waren vooral de patriotten die begonnen de organisatie weg te zetten.

Van Goor³⁵ levert in dit verband kritiek op het negatieve beeld van Fasseur³⁶ die in *Indischgasten* nog steeds schrijft dat bij de VOC nepotisme, corruptie en winstmaking de belangrijkste hulpmiddelen waren om carrière te maken in Indië.

Falcks naam en faam werd ondanks het wisselende oordeel over de ‘corrupte’ omgeving nimmer bezoedeld. Maar was hij een uitzondering in zijn handelen? In de annalen werden vooral beschrijvingen overgeleverd van schraapzuchtige dienaren, die er alles voor over hadden met ieder mogelijk middel fortuin te verwerven. Velen, waaronder zijn neef Otto schreven naar familie en bekenden in Patria over het verkrijgen van fortuin. Het begrip was in de achttiende eeuw niet negatief zolang dat op eerlijke wijze gebeurde. Iedere burger moest hiernaar streven. Het stond voor meer dan alleen puur winstbejag: het werken onder gunstige omstandigheden was geënt op de idee dat hard werken en het gebruikmaken van gunsti-

³³ Bijlage VII.

³⁴ AMB, le fonds Monneron inv. nr. 122 S 11, Iman Willem Falck aan Louis Monneron.

³⁵ Van Goor, *The first Civil Servant in Asia*, 132.

³⁶ Fasseur, *Indologen Ambtenaren voor de Oost*, 23–25; hij merkt ook op dat wanneer de VOC-gezaghebbers benoemd waren; zij zich in hun inkomsten wel moesten voorzien met geoorloofde en vooral ongeoorloofde middelen omdat zij geen traktement genoten. Dit komt echter niet overeen met de werkelijkheid (Fasseur, *Indischgasten*).

ge omstandigheden zouden leiden tot verhoging van het persoonlijk en geestelijk welzijn.

In deze studie gaat het om de analyse van het optreden van een individueel lid uit de elite: Iman Willem Falck, geplaatst tegen de achtergrond van zijn omgeving en getoond als exponent van een bestuurlijke elite in de Republiek en in Azië. Dit als onderdeel van de eerder aangekaarte hoofdvraagstelling van dit onderzoek naar de argumenten achter de stelling dat Falck 'de laatste grote figuur van de Compagnie' zou zijn geweest.

In zijn proefschrift over het geslacht Teding van Berkhout³⁷ gaat Schmidt bij zijn vraagstelling in op het wezen van vooraanstaande families in de geschiedenis.³⁸ Hij vraagt zich af of structuur en functie van grootschalige maatschappelijke ontwikkelingen zichtbaar kunnen worden gemaakt in de geschiedenis van een familie; daarnaast stelt hij de vraag of ook omgekeerd de geschiedenis van een familie ons op het spoor kan brengen van intieme en onbekende aspecten van de 'grande histoire'. Zijn vragen speelden eveneens een rol bij het onderzoek naar Falck, want de vraagstelling van Schmidt over de rol van families in de geschiedenis kan ook gebruikt worden bij vragen omtrent de rol en de aard van de netwerken van slechts één lid van een vooraanstaande familie. Hier moet overigens worden opgemerkt dat het familie-systeem, ook toen de internationale positie van de Republiek en de Compagnie al sterk was afgenomen, in de tweede helft van de achttiende eeuw nog steeds een belangrijke rol speelde in de geschiedenis van Azië.

Kan door het ontrafelen van Falcks netwerk en door het nader bekijken van andere netwerken en dan vooral die van de vele deelnemers in hun onderlinge relaties, de één als cliënt, de andere als patroon, ook nieuw inzicht worden verkregen in de relaties tussen dienaren van de Compagnie in Azië en de Staat in Patria?

Lequin beoogde met zijn studie naar het personeel van de VOC in Azië in de achttiende eeuw meer gelijksoortig inzicht te geven in de Compagnie als geheel.³⁹ Toch vindt hij dat het beeld dat hij schetste niet kan worden samengevat in één algemeen geldende conclusie. Het zou daardoor te veel een definitief karakter hebben gekregen. Er is volgens hem nog genoeg ruimte voor verder onderzoek: 'De mogelijkheid om cultureel en wetenschappelijk interessante individuele achttiende-eeuwse dienaren te ontdekken en aan de vergetelheid te ontrukken, is verre van uitgeput. Ondanks de overrompelende hoeveelheid gegevens over het VOC-personeel blijven de individuele levens van tienduizenden een gesloten boek'. Sinds het publiceren van Lequins tweede herziene druk van zijn proefschrift uit 1982 zijn er meerdere proefschriften en studies uitgekomen waarin de Compagniedienaren in de tweede helft van de achttiende eeuw een hoofdrol of in ieder geval een grote rol spelen: Raat levert de eerste uitvoerige biografie over het leven van een Ceylonees gouverneur – Joan Gideon Loten⁴⁰ –, Nierstrasz gaat in op het enorme belang van de privé-handel voor het voortbestaan van de Compagnie in deze periode en gebruikt de uitvoerige correspondentie van Ceylons gouverneur Lubbert Jan baron van Eck als uitgangspunt;⁴¹ Singh schrijft over de vestiging

³⁷ Schmidt, 'Om de eer van de familie'.

³⁸ Schmidt, 'Om de eer van de familie', 129–130.

³⁹ Lequin, *Personeel*, 218–225.

⁴⁰ Raat, Loten.

⁴¹ Nierstrasz, *In the Shadow of the Company*.

Cochin in al haar facetten,⁴² waar een aantal hoge dienaren een belangrijke rol speelt onder wie Falcks vriend en vertrouweling Adriaan Moens; Schrikkers *Dutch and British colonial intervention in Sri Lanka* gaat over het transformatieproces op Ceylon, 1780-1815⁴³ waarin gouverneur Willem Jacob van de Graaff een belangrijke plaats inneemt. Achtergronden over dienaren komen naar voren in twee studies waarin Raben een voorname bijdrage levert, *The World of Jan Brandes, 1743-1808* en *De oude Indische wereld* (Engelstalige editie *Being 'Dutch' in the Indies*).

In de lijn van Lequins onderzoek gaat het proefschrift van Van den Belt verder. In zijn vierluik over het VOC-bedrijf op Ceylon in de achttiende eeuw besteedt hij in het vierde deel extra aandacht aan de 'Dienaren'. Hij bouwt een totaalbeeld op met allerlei kwantitatieve en kwalitatieve achtergrondinformatie en beoordeelt hen als collectief onder andere tegen de achtergrond van de samenstelling van hun groep, hun carrières, perspectief en lotgevallen. Hij gaat in het bijzonder in op de loopbaan van de hoogst geplaatsten. In deze studie wordt een verbinding gelegd naar dat specifieke onderdeel in het onderzoek van Lequin dat handelt over de carrières van de leden van het opperbestuur in Bengalen en de situatie op Ceylon. Lequin schrijft aanvankelijk van plan te zijn geweest een vergelijking te maken tussen de bestuurselite in Bengalen en Ceylon, maar dat het niet zinvol was geweest Ceylon in zo'n vergelijking te betrekken, omdat Ceylon op het punt van personeelsvoorziening een 'gesloten' kantoor was met weinig promotie naar vestigingen elders in Azië. Daarom zou een dergelijk onderzoek naar zijn overtuiging nergens toe hebben geleid. Ten aanzien van het gouvernement Bengalen bestonden wel meer mogelijkheden inzicht te krijgen in de moraliteit van de hogere rangen en ook om een goed beeld te krijgen van het bevorderingsbeleid. Van den Belt stelt in dit verband dat het erop lijkt dat op Ceylon het geheel van favoritisme, familierelatie en sociaal milieu bij de bevordering geen – en zeker geen te isoleren – factor is, maar hij maakt zijn stelling niet waar. Voor Ceylon geeft Van den Belt zelf een voorbeeld van het tegendeel waar hij in het hoofdstuk 'Dienaren' vertelt dat er bij het mogelijk vertrek in 1784 van Van de Graaff als interim-commandeur van Galle in Ceylon zich niemand had aangeboden om hem op te volgen. Gouverneur-Generaal en raden in Batavia hadden toegestaan dat gouverneur Falck zelf iemand zou aanwijzen. Deze schoof zijn vertrouweling en familielid Kraijenhoff naar voren. Natuurlijk was deze goed opgeleid en kwam hij uit de betere milieus in de Republiek, maar hier gold naar mijn mening in de eerste plaats het belang van zijn persoonlijke relatie met Falck, die niet onderkend is.

Om er achter te komen of familiebanden een rol kunnen hebben gespeeld bij dergelijke benoemingen is prosopografisch onderzoek naar de gekwalificeerde dienaren een belangrijk vehikel. Zulk onderzoek kan nader antwoord geven op de vraag welke rol favoritisme, familierelaties en sociaal milieu speelden in de vestigingen van de Compagnie. Daarom zijn bij dit onderzoek naar Iman Willem Falck enige handvatten van de prosopografische methode toegepast om te proberen door de studie naar één persoon meer algemene conclusies te trekken. De nadruk ligt echter op de ontwikkelingen en gebeurtenissen op Ceylon en in Zuid-India die inhoud geven aan Van Lohuizens beeld over 'this remarkable Governor of Ceylon'.

⁴² Singh, *Fort Cochin*.

⁴³ Schrikker, *Expansion and Reform*.

1 Een Oost-Friese landjonker in Utrecht

1.1 De familie Falck in Oost-Friesland

In 1911 publiceerde Jhr. Edzard K.G. Falck¹ een uitvoerig artikel over zijn voorvaderen in de *Genealogische en Heraldische Bladen*. Het artikel was gebaseerd op onderzoek van allerlei genealogische documenten die in zijn bezit waren gekomen. Deze bevinden zich thans in een van de drie Collecties Falck in het Nationaal Archief.² Voor zijn artikel had hij ook gebruik gemaakt van andere genealogische bronnen en publicaties in Nederland. Op beperkte schaal onderzocht hij archieven in Oost-Friesland en bestuurde hij de bestaande Duitse literatuur. Zijn onderzoek is als vertrekpunt genomen bij deze schets over de achtergrond van de familie Fal(c)k of Valck(e). De publicatie is nader onderzocht, aangevuld met recente publicaties³ en onderzoek in het Stadtarchiv Emden en het Niedersächsisches Landesarchiv in Aurich.⁴

Als stamvader geldt Edzard Valcke⁵ die omstreeks 1412 in Oost-Friesland leefde. Het is niet bekend of hij tot een Oost-Fries geslacht van grootgrondbezitters behoorde of dat hij tot de stand van de eingegeërfden moet worden gerekend. In het voornoemde artikel stelt Edzard Falck dat de familie misschien oorspronkelijk uit Munster afkomstig was.⁶ Zijn zoon Haye werd eigenaar van landgoederen Heerden te Marienwehr, Hadshusen ten noordoosten van Emden en Ayenwolde, Nedermoer en Jersum ten oosten daarvan. Zoon Gayke bezat het landgoed Uphusen dat eveneens ten oosten van Emden lag. Edzard Falck vermoedde dat zijn naamgenoot deze gebieden reeds in zijn bezit had. Hij kan dat niet bewijzen. De oudste zoon, Dirk, was proost van Leer en raad van graaf Edzard I van Oost-Friesland. Alle zonen werden geadeld. Het is niet duidelijk wie hen had verheven. De familie steeg in het begin van de zestiende eeuw verder op de maatschappelijke ladder door huwelijken met leden uit invloedrijke (Oost-) Friese geslachten.⁷

1 Falck, 'Genealogie', 81-24; hierbij steunend op onderzoek door Dr. A.L. Ritter in Oost-Friesland omstreeks 1905.

2 Falck 1 (NA, Collectie Falck; 2.21.006.48) Falck 2 (NA, 1.11.01.01 Aanwinsten Eerste Afdeling inv. nr. 838, Johan Warnar Falck), Falck 3 (NA, 2.21.006.48 inv. nr. 35, brieven van Iman Willem Falck en Otto Willem Falck; inv. nrs. 136-140, losse stukken, deze zijn oorspronkelijk afkomstig van Jhr. Edzard Falck en nog niet geheel geïnventariseerd).

3 Feenstra, *Spinnen*.

4 Op grond van onderzoek in het Stadtarchiv Emden en het Niedersächsisches Staatsarchiv Aurich werden vele punten herzien, verbeterd en aangevuld.

5 De naam Falck werd in de vijftiende eeuw en begin van de zestiende als Valck(e) geschreven.

6 Falck, 'Genealogie', 82, Edzard zou een broer of neef kunnen zijn geweest van Bernardus Valck, domdeken van Munster. Het bisdom Munster strekte zich uit tot Oost-Friesland en Oldenburg. Nader onderzoek leverde niets op.

7 Wiarda, Meckena, Tammenga en Von der Marck, allen behorende tot geslachten van Hoofdelingen.

Kaart 1 Oost-Friesland en Oldenburg omstreeks 1720 (Armand Haye, Amsterdam).

Edzard Hayes Valcke thoe Hadshusen zoon van Haye werd stalmeester van de Duitse keizer. Hans, zoon van Gayke, steunde in 1514 en 1515 de rijksstadhouder George, hertog van Saksen, tegen opstandige edelen in Friesland en in de Groninger Ommelanden. Hij werd in 1535 burgemeester van Emden.

Als blijk van waardering gaf Keizer Karel V aan Edzard Hayes en zijn broers een heraldisch wapen en verzekerde hij hun adellijke rechten.⁸ De familie zou de komende generaties een belangrijke rol spelen in de roerige zestiende en zeventiende eeuw in Oost-Friesland. Een van deze Valcken, Ocke Valcke thoe Marienwehr,⁹ heer van Larrelt, militair en grootgrondbezitter was een rechtstreekse voorvader van de Falcken die zich in de Republiek zouden gaan vestigen. Ocke schreef zijn naam nog als Valcke; zijn kinderen afwisselend Valcke of Falcke.

Diens zoon Tammo¹⁰ was aanvankelijk majoor in dienst van de Oost-Friese Staten en vervolgens overste-luitenant¹¹ in een van drie Deense regimenten van de Graf von Wedel,¹² Gouverneur-Generaal van de graafschappen Oldenburg en Delmenhorst namens koning

⁸ NA, Collectie Falck 3: Adelsdiploma's. Bij keizerlijk diploma van Brussel, 20 september 1521 werd hun adeldom bevestigd; Keizerin Maria Theresia van Oostenrijk bekrachtigde deze adeldom bij besluit van 1 mei 1777 aan Carel Gustaaf, heer van Sandbergen (Bijlage III) en zijn broers (Idem); bij K.B. van 8 juli 1816 nr. 58 werd Otto Willem Philippus (Bijlage III) erkend te behoren tot de Nederlandse adel (Nederlands Adelsboek, 73 (1982) 242).

⁹ Ocko Valcke (?-Larrelt, 1662), huwde (2) Theodora von Brunckhorst; kapitein van 'de Emder Garnison' 1649-1662 (Stadtarchiv Emden, I Registratur, 1138 Schuldverschreibung, Februar 1668).

¹⁰ Tammo F(V)alck (Marienwehr, 1621-Delmenhorst, 1697). 1660 kapitein (NSA, Dep 1, nr. 782, Besoldunglisten 1660); 1790 (?) Vestingcommandant Delmenhorst (SE, Registratur 1 Nr. 528 b, Verhandlungen der Stadt Emden mit dem dänischen Kommandanten in Oldenburg, Nov. 1691-Juli 1692; ? aan Tammo Falck, 12 september 1692; met betrekking tot uitstaande pachtinzamenling uit de landgoederen van de Grote Kerk van Emden in het graafschap Oldenburg).

¹¹ Overste-luitenant=obrist-luitenant=luitenant-kolonel.

¹² Gustav Wilhelm Graf von Wedel (1641-1717), Marechal du Camp General; Gouverneur-Generaal van de graafschappen Oldenburg en Delmenhorst voor de koning van Denemarken 5 juli 1692 (Stadtarchiv Emden; burgemeester van Emden aan graaf von Wedel, 20 september 1692).

Afb. 2 Lutherse Kerk te Laurelt, Oost-Friesland; hier ligt de overgrootvader van Iman Willem Falck begraven naast andere familieleden. In de kerk bevinden zich enkele wapenborden van de familie Valcke (foto auteur, mei 2011).

Frederik IV van Denemarken. In zijn nadagen had Tammo een dubbelfunctie; hij was vestingcommandant van Delmenhorst in het nabij gelegen graafschap Oldenburg en dijkmeester van de Neder-Eem in de buurt van zijn landgoed Larrelt. Zijn enige volwassen geworden zoon Otto Wilhelm¹³ was de grootvader van Iman Willem. De latere generaties Falck huwden evenals hun voorvaderen met telgen uit aanzienlijke geslachten uit zowel Oost-Friesland, Groningen als Overijssel. Hoewel meerdere Falcken buiten Oost-Friesland dienden, kwamen zij na voltooiing van hun militaire loopbaan altijd weer terug naar hun landgoederen in hun geboortestreek. Dit gold ook voor Otto Wilhelm, die zich met zijn gezin in 1713 op het familielandgoed bij Larrelt¹⁴ vestigde. Deze was in zijn jonge jaren, evenals zijn vader, tot een Deens regiment toegetreden. In 1709 was hij opgeklommen tot 'Premier Major' van het 2^e Jyske Ryterregiments,¹⁵ dat meestal werd aangeduid als het regiment dragonders van de hertog van Württemberg-Oels. In de Spaanse Successieoorlog, 1701-1714, was dit een van de subsidierementen in het Staatse Leger.¹⁶ Het regiment werd betaald

¹³ Bijlage III.

¹⁴ Falck, 'Genealogie', 114; '... de welke bestonden uit 3 plaatsen (pl.m. 150 grasen land beslaande), op eene van welk hij in 1713 een nieuw huis bouwde en een grooten hof aanlegde in 't midden van welk hij een luthuis zette' (citaat zonder bronvermelding). In de kerk van Larrelt bevinden zich nog enige wapenborden van de familie Falck.

¹⁵ Dansk Biografisk Lexikon, 563.

¹⁶ In de Duitse literatuur wordt ook het woord *Unterstützt regiment* gebruikt.

door de Republiek en Groot-Brittannië.¹⁷ Van oudsher waren Staatse troepen in Emden en Deense troepen in het overige deel van Oost-Friesland gelegerd.¹⁸ Dit had niet alleen te maken met de onderlinge samenwerking die dateerde uit de 30-jarige oorlog tussen de protestantse vorsten in Noord Europa, maar eveneens met de persoonlijke positie van de koningen van Denemarken. Zij waren erfelijke graven van Oldenburg en Delmenhorst.¹⁹

Met zijn regiment vocht Otto Wilhelm mee in een groot aantal veldslagen van de Spaanse Successieoorlog Hochstädt en Blenheim 1704, Ramillies 1706, Oudenaarde 1708 en Malplaquet 1709. Voor de slag bij Malplaquet op 24 maart 1709 was hij in het huwelijk getreden met Constantia Margaretha Meinertzhagen, afkomstig uit een vooraanstaand regentengeslacht²⁰ van bankiers die sedert de zestiende eeuw vooral woonachtig waren in Keulen en de Rijnprovincie. Deze Meinertzhagens waren geparenteerd aan verschillende patricische families aldaar en trouwden met vooraanstaande leden van de elite in de Republiek in de loop van de achttiende eeuw waaronder Van Royen²¹ in Utrecht, Gildemeester in Amsterdam²² en Gaubius in Leiden.²³

Verscheidene naaste familieleden van Constantia waren enige tijd als resident verbonden aan het Stadhouders Hof te Den Haag. Twee achterneefjes Abraham²⁴ en Isaak,²⁵ die beiden in Leiden hadden gestudeerd, waren resident van de markgraaf van Brandenburg en

17 Het Staatse Leger maakte tot het einde van de Spaanse Successieoorlog gebruik van subsidietroepen; de hier genoemde Denen van het regiment Württemberg-Oels waren in 'Nederl.-Eng.dienst'. Wijn, *Staatse Leger*, 748.

18 Feenstra, *Spinnen*, 81.

19 Schmidt, *Politische Geschichte Ostfrieslands*, 320.

20 CBG, inv. nrs. 96040 en 96049 dossiers Meinertzhagen; Herbron, 355 '... aus ältern Ratsfamilien so beispielweise Maess, Meynertzhagen, ... Mitglieder dieser Familien sind über Generationen hing im Rate vertreten'.

21 Cornelis Jan van Royen (1711-1774), enige malen burgemeester van Utrecht en bevriend met prins Willem IV en V; huwde Maria Jacoba Meinertzhagen, zuster Constantia Magaretha Falck, geboren Meinerzhagen.

22 Johan Frederik Gildemeester (1680-1760); raadshere te Bremen, gehuwd met Helena Meinertzhagen, dochter van Daniël en broer van Isaak, vader Constantia Falck geboren Meinertzhagen (Vrijthoff, *Meinertzhagen*; HUA, Notr. akte U169a9-111, 17-09-1742), zoon Daniël Gildemeester was de stamvader van de Hollandse tak en bewoonde het huis Frankendael te Amsterdam; hij en zijn nazaten waren enige generaties consuls namens de Republiek in Lissabon in de tweede helft van de achttiende eeuw. (Jan Jansz., 1744-1799, consul-generaal van P. Daniël en Thomas) Johannes gehuwd met Barbara de la Court; Daniël oom van Jan Jansz 1792 'Huis aan de bocht' (Herengracht 475); 1779 2^e zoon Jan G., 1705-1799, gehuwd met Maria Ketter woonde 1757 in Utrecht (?) bezat Frankendael. Daniël Gildemeester (Utrecht, 1714-Cintra, 1793), gehuwd met Jane Garon (Londen, 1734-Richmond 1826) 1780 consul-generaal te Londen (NA, 1.02.08 inventaris van delegatie in Portugal). Een aantal aanverwante familieleden zullen ook functies in de Republiek bekleden zoals de nazaten van Johan Frederik Gildemeester, gehuwd met Helena Meinertzhagen. Zij hadden een zoon die actief koopman was in de handel op Portugal. Hij vestigde zich in Lissabon waar hij tevens consul werd voor de Republiek en nauwe banden onderhield met de Koning en zijn adviseurs.

23 Hieronymus David Gaubius (Heidelberg, 1704-Leiden, 1780), 1725 promotie in de geneeskunde aan de universiteit Leiden bij Boerhaave; huwde Constantia dochter van Johan Christofel Gaubius gehuwd met een Meinertzhagen, nicht van Constantia Falck-Meinerzhagen; 1730 hoogleraar chemie en botanie, opvolger Boerhaave; 1734 hoogleraar medicijnen; 1760 lijfarts Prinses-Gouvernante en Willem V; (NNBW 3, 431-432; *Dagboek van eene merkwaardige vrouw*; Cohen, 'Acht februari 1775: Gaubius "eeuwenfeest"'; Hamers-Van Duynen, *Hieronymus David Gaubius*).

24 Mr. Abraham des H.R. Rijksridder von Meinertzhagen (Keulen, 1717-idem, 1784), 1739 gepromoveerd te Leiden; 1745 resident van de markgraaf van Brandenburg-Ansbachs te Den Haag; 1747 Pruisisch geheim regeringsraad en rentmeester van Kleef en Mark (Vrijthoff *Meinertzhagen*; Schutte *Vertegenwoordigers*, 377-78).

25 Isaak des H.R. Rijksridder von Meinertzhagen (Keulen, 1721-Bremen, 1798), 1748-1750 resident te Den Haag tevens drost van Bergen op Zoom; 1750 raadshere en burgemeester van Bremen (Vrijthoff, *Meinertzhagen*, 5; Schutte, *Vertegenwoordiger*, 378).

Anspachshof; zij waren zonen van neef Gerard,²⁶ een zoon van Jacob Meinertzhagen, eveneens een broer van de vader van Constantia. Gerard was wegens zijn verdienste als raad van de keurvorst van de Palts en penningmeester van de Nederrijns-Westfaalse Kreis in 1748 door keizer Frans I in de adelstand verheven met de titel van ridder. Beide zonen van de oudste (half)broer van haar vader Johan²⁷ waren residenten van de koning van Pruisen in Den Haag.²⁸ Zijn kleinzoon was resident namens Hamburg, Bremen en Lübeck, tevens baljuw van 's-Gravezande²⁹ en Naaldwijk.³⁰

Een andere broer van de vader van Constantia, Daniël,³¹ werd raadsheer in Bremen en werd stamvader van de Bremense tak³² waarbij vervolgens iedere generatie werd aangevoerd door een Daniël. Deze hadden tot het einde van de achttiende eeuw zitting in de Raad van de stad.

Constantia's broer Reinhard had eveneens een diplomatieke functie, agent van de koning van Groot-Brittannië in Keulen.³³ Zijn weduwe Louiza geboren Arents van Juchen vertrok naar Utrecht. Haar dochter Maria Louiza trouwde daar met Joan Frederik Gobius,³⁴ zoon van Johannes Frederik, gouverneur van Malakka en grootvader van Iman Willem Falck.

De Meinertzhagens in Keulen en Bremen verkeerden in dezelfde maatschappelijke circuits en familienetwerken als de Falcken in Oost-Friesland. Hun huwelijken werden steeds op het juiste niveau gesloten en binnen dezelfde kringen. Het zou zich voortzetten tot in Azië waar Constantia's zoon Frans Willem Falck in het huwelijk trad met Adriana Gobius, die ook afstamde van de oudste broer van vader Isaak Samuel Meinertzhagen.³⁵

Het echtpaar Falck-Meinertzhagen bleef na het huwelijk nog enige tijd in Keulen wonen. Hier werden hun eerste twee kinderen geboren. Otto Wilhelm bevond zich tijdens het

²⁶ Ger(h)ard des H.R. Rijksridder von Meinertzhagen (Keulen, 1682-idem, 1761), bankier en raadsheer (Vrijthoff, *Meinertzhagen*, 5; Schutte, *Vertegenwoordigers*, 377).

²⁷ Johan Meinertzhagen (1638-1687) (Vrijthoff, *Meinertzhagen*, 3).

²⁸ Daniël Meinertzhagen (Keulen, 1675-Den Haag, 1730), 1710-1730 resident en extraordinaris envoyé van Pruisen in Den Haag (Vrijthoff, *Meinertzhagen*, 3; Schutte, *Vertegenwoordiger*, 350); Johan Gerard (Keulen, 1694-Stockholm, 1734), 1730-1732 resident van Pruisen te Den Haag en daarna te Stockholm (Vrijthoff, *Meinertzhagen*; Schutte, *Vertegenwoordiger*, 352).

²⁹ De heerlijkheden Naaldwijk en 's-Gravenzande behoorden aan de koning van Pruisen (Vrijthoff, *Meinertzhagen*; Schutte, *Vertegenwoordigers*, 350).

³⁰ Mr. Johan Meinertzhagen; (Den Haag, 1707-Den Haag, 1747), 1729 gepromoveerd te Leiden; 1738-1747 resident van Hamburg, Bremen en Lübeck; tevens baljuw van 's-Gravenzande en Naaldwijk; huwde zijn achternicht Jacoba Helena van Meinertzhagen (Keulen, 1712-Bremen, 1774), dochter van Gerard des H.R. Rijksridder von Meinertzhagen (Vrijthoff, *Meinertzhagen*, 5; Schutte, *Vertegenwoordigers*, 350).

³¹ Daniël Meinertzhagen (Keulen, 1757-Bremen, 1717), raadsheer (Vrijthoff, *Meinertzhagen*, 4).

³² Meinertzhagen, *Bremen Family*, 11; de familie vestigde zich uiteindelijk in Engeland.

³³ CBG, Collectie Arteveld, inv. nr. 228.

³⁴ Mr. Joan Frederik Gobius (Batavia, 1713-Amersfoort, 1787), zoon van gouverneur Johannes Frederik; huwde (1) Maria Louiza Meinertzhagen (Keulen, 1703-Utrecht, 1739), dochter van Reinhard broer van Constantia; (2) Johanna van Malsen; 1724 Hiëronymusschool (Batavo Indus); klerk van de Staten van Utrecht. Zijn broers waren: Mr. Jacobus, Mr. Henrick Antony (Makassar, 1724-Montfoort, 1795), huwde met Magaretha Falck (tante Tiet, brieven Iman Willem Falck); raad en burgemeester van Montfoort, lid van de Staten van Utrecht, gedeputeerde van de admiraliteit van Friesland; wijnhandelaar; 1732 naar Patria met VOC-schip Blijdorp; 1734 Hiëronymusschool; 1745 promoveerde in de rechten aan de universiteit van Utrecht. In 1748 door Willem III aangesteld tot burgemeester; in 1766 conflict met de lokale orangisten; zoon Joan Frederik eveneens burgemeester van Montfoort, deed veel voor de patriotten (NP, 39, 99-113; NA, VOC-Opvarenden; *Album Promovendi Utrecht*).

³⁵ Samuël Meinertzhagen (Keulen, 1638-Duisberg, 1685), zijn dochter Agneta Elisabeth (1669-1744) huwde in de tweede echt med. doc. Johannes Gobius, zoon van Ds. Joan en grootvader van Adriana (Vrijthoff, *Meinertzhagen*, 2; NP, 39 (1953), 100).

krijgsseizoen steeds bij zijn regiment in het veld. In het negende jaar van de Spaanse Successieoorlog verhuisde het jonge gezin mee naar het winterkwartier van zijn regiment in fort Dendermonde te Luxemburg.

Hoewel de vredesonderhandelingen tussen Frankrijk en Spanje enerzijds en Groot-Brittannië en de Republiek anderzijds bijna geslaagd leken, trokken de troepen toch het nieuwe krijgseizoen de Franse grensgewesten binnen. De verbondenen stonden onder aanvoering van John Churchill, Duke of Marlborough en Eugenius, prins van Savoye. Zij belegerden onder andere de vestingen Douai en Béthune. Deze werden een voor een in de loop van dat jaar veroverd. Tijdens de belegering van de vesting Béthune werd Otto Wilhelm bevorderd tot overste-luitenant en commandant van zijn dragonderregiment.

In het najaar van 1710 werden de vredesonderhandelingen voortgezet, maar het zou uiteindelijk nog twee weinig imponerende krijgseizoenen duren voordat de vrede op 11 april 1713 te Utrecht werd gesloten.³⁶ De rol van de uitgeputte Republiek als grote mogendheid op het wereld- en Europese toneel was sterk aangetast. Zij was na deze extreem kostbare oorlog zo snel mogelijk overgegaan tot de deductie van de subsidieregimenten waaronder het dragonderregiment van Otto Wilhelm.³⁷ Hij bleef niet in dienst en nam ontslag bij de Deense koning.³⁸ Het gezin Falck verliet Dendermonde en reisde naar het familielandgoed Larrelt in Oost-Friesland.

Twee maanden na hun aankomst baarde Constantia Meinertzhagen wederom een zoon, die na drie jaar kwam te overlijden.³⁹ Het krijgen van kinderen is zo'n beetje het enige dat bekend is over haar jonge jaren. Haar latere leven in Utrecht komt beter uit de doeken door enige opmerkingen in de 'Gedenkschriften' van haar achterkleinzoon, de latere minister Anton Reinhard Falck.⁴⁰ Daarnaast bevinden zich enige korte brieven in de Collecties Falck 2 en 3. Het dagboek⁴¹ van Maria Jacoba van Royen-Meinertzhagen, dochter van haar broer Johan Warnar,⁴² geeft uitvoerige achtergrondinformatie over het maatschappelijke en sociale netwerk van de familie Meinertzhagen en aanverwanten in het Utrechtse en in Duitsland.

³⁶ In 1712 werd lange tijd zonder afgezanten uit de Republiek onderhandeld; dit veranderde na een nederlaag van de verbondenen bij Denain waarbij Hollandse bataljons onder generaal Arnout Joost van Keppel, graaf Breevoort en 1st Earl of Albemarle (1669-1718), favoriet van prins Willem III, op de vlucht waren geslagen; Groot-Brittannië dreigde hierop een afzonderlijk verdrag te sluiten.

³⁷ Aalders, *Verdrag van 1766 in Europa*, 2 '... had de Republiek een leger van ruim 100.000 man moeten onderhouden, tegen het eind van de oorlog zelfs 130.000 man, hetgeen haar draagkracht ver te boven ging'. Van Nimwegen, *Republiek als grote Mogendheid*, 78; hij klinkt minder somber over de financiële gevolgen voor de Republiek.

³⁸ Falck, 'Genealogie', 114.

³⁹ Warnar Daniël Falck (Larrelt, 1713-idem, 1716) was het tweede van de dertien kinderen.

⁴⁰ Colenbrander, *Gedenkschriften*, 54 e.v.

⁴¹ Maria Jacoba Meinertzhagen 'Het dagboek van eene merkwaardige Vrouw'.

⁴² Johan Warnar Meinertzhagen (1681-1751), huwde zijn volle nicht Anna Maria Meinertzhagen; vestigde zich in 1716 met zijn gezin in Utrecht vanuit Keulen. Hij kreeg na één jaar het burgerrecht (HUA, Vroedschap-resoluties, 8 oktober 1717 en 30 oktober 1717). Keulse burgers kregen dit gratis indien zij tot gereformeerde religie behoorden en zich in Utrecht vestigden (Van der Meulen, 'Maria Jacoba Meinertzhagen, een patriciërsvrouw', noot 2); woonde Nieuwe Gracht hoek Catharijnesteeg; hij zette allerlei ondernemingen op (Slechte, 'De Firma List en Bedrog' 184; HUA, Notr. akte U173a4 nr. 76, 1733 en Notr. akte U167a2 nr. 44, 1726).

1.2 Naar Utrecht

Otto Wilhelm had zich na zijn terugkeer nogal ingespannen voor zijn landsheer Fürst Georg Albrecht⁴³ en dat kwam hem duur te staan bij de Ständen in Emden. De Fürst lag door zijn absolutistische wijze van regeren vanuit Aurich voortdurend overhoop met de Ständen.⁴⁴

In nacht van 24 op 25 december 1717 vond in Nederland, Duitsland en Scandinavië de 'Kerstvloed'⁴⁵ plaats, waarbij dijken in de omgeving van Emden braken. De komende jaren moesten als gevolg hiervan vele nieuwe dijken worden aangelegd, ook bij Larrelt; één daarvan werd opzettelijk door de dijkdirecteuren, in opdracht van de Staten, zodanig geprojecteerd, dat deze het land van Otto Wilhelm halveerde. 'Der Oberste Falk verlohrt dadurch seinen kostbar angelegten neuen Garten und Baumhof'⁴⁶ bij zijn buitenplaats. Ondanks zijn protesten tegen deze plannen en die van de inwoners werd tot uitvoering overgegaan. Zijn verontwaardiging was zo groot dat hij besloot in 1720 met zijn gezin naar Utrecht te vertrekken en met zijn familie te breken. In Utrecht had eerder de broer van Constantia in korte tijd een zeer geslaagd bestaan opgebouwd. Johan Warnar Meinertzhagen was een succesvol wijnkoopman⁴⁷ en bankier geworden; dankzij zijn afkomst en de eerdergenoemde relaties met de Republiek kon hij makkelijk aansluiting zoeken bij de stedelijke elite.

Of het toeval was of bewust gearrangeerd, het leek erop of Otto Wilhelm door zijn vertrek naar Utrecht in een gespreid bedje kwam. Zwager Johan had in ieder geval een lucratieve functie van enig aanzien voor hem in petto.

Het gezin Falck arriveerde met zijn zeven kinderen eind 1720 of begin 1721 in Utrecht, waar het korte tijd later werd ingeschreven als nieuwe burgers.⁴⁸ Namens zwager Johan Warnar werd Otto Wilhelm door het stadsbestuur benoemd tot bewindhebber van de net opgerichte Provinciale Utrechtsche Geotroyeerde Compagnie.⁴⁹

43 Georg Albert I, 4^e fürst von Ostfriesland (1690-1734), het geslacht Cirksena waartoe hij behoorde stierf in 1744 uit waarna het vorstendom aan de koning van Pruisen kwam.

44 Feenstra, *Spinnen*, 84. De Ständen, of ständische partij verdedigde de volkssoevereiniteit, de politieke zelfbeschikking van 'het volk' zoals dat was uiteengezet door Ubbo Emmius; de regerende aristocratiën beschouwden zich hier al eeuwenlang de vertegenwoordigers van. De ständische partij werd ook wel aangeduid als de oud-republikeinse partij.

45 Een hevige storm die volgens Otto Wilhelm als straf tegen de bewoners was bedoeld 'wegen Ihres Sunden' met plagen (Jakubowski-Tiessen, *Sturmflut*, 67); in Emden vielen ongeveer 9000 slachtoffers.

46 Wiarda, *Ostfriesische Geschichte*, 53; 'mitten durch den garten eines dänischen Obersten, Falk'. Volgens Wiarda was de aanleg uit veiligheidsoverwegingen wel degelijk noodzakelijk.

47 KHA, Archief Willem V, inv. nr. 436, brieven van Marie Louise van Hessen-Kassel; verslag van het lid van de hofhouding De Guerre van door hem gevoerde gesprekken met de Utrechtse wijnkoopman Meinertzhagen betreffende de gevoelens van Utrechtse regenten ten aanzien van een eventuele benoeming van Willem IV tot stadhouder.

48 HUA, 'Alphabetische Lijst der Nieuwe Burger 1701-1828', deel 24: inschrijving 21 maart 1721; zijn zeven kinderen werden op 28 maart 1724 ingeschreven.

49 HUA, Notr. akte U 139a8-118 m.b.t. procuratie van een lid van de compagnie; Van der Horst, *Van Republiek tot Koninkrijk*, 22; deze functie zou hem fl. 2500,- per jaar opleveren; Slechte, 'List en Bedrog', 195, spreekt over 1000 rijksdaalders.

1.3 De aristocratische stad

De plattegrond van de stad Utrecht, waar de Falcken neerstreken, komt overeen met het beeld dat wordt gegeven op de kaart van omstreeks 1700 van Jacobus Harrewijn:⁵⁰ een stad met ongeveer 25.000⁵¹ zielen, gelegen binnen de laatmiddeleeuwse ommuring in het centrum van het gewest Utrecht. Het gewest stelde zonder de stad Utrecht niet veel voor. De andere stemhebbende steden, Amersfoort, Rhenen, Wijk bij Duurstede en Montfoort, waren geleidelijk in een positie gedwongen die ondergeschikt was aan de grote stad.

Het merendeel van de aristocratie en andere personen van enig aanzien woonde in de stad: leden van de ridderschap,⁵² kanunniken van de kapittels,⁵³ leden van de stedelijke gerechten en van het Hof van Utrecht, enige bewindhebbers van de generaliteits- en admiraliteitscolleges, een paar bewindhebbers van de VOC en WIC, leden van de hoge bestuurscolleges en de meeste hoogleraren aan de universiteit. De leden van de ridderschap, de geëligeerden en de vertegenwoordigers van de regenten uit de stemhebbende steden troffen elkaar in de door de stad Utrecht overheerste Staten.⁵⁴ Zij vormden samen met hun familieleden en nauwe verwanten de elite. De leden van deze hechte groep waren vaak onderling aan elkaar verwant. Een berekende huwelijkspolitiek zorgde ervoor dat veel families verzwagerd waren en bleven.⁵⁵ Hun leven speelde zich in de achttiende eeuw nog hoofdzakelijk af binnen de deftige renteniersstad.⁵⁶ Volgens sommige buitenlanders was het daar een stuk beschaafder dan in de Hollandse steden.⁵⁷ Maar in macht en rijkdom was deze bovenlaag niet te vergelijken met die van Amsterdam.⁵⁸ In de tweede helft van de eeuw kwam de gegoede burgerij in Utrecht⁵⁹ steeds sterker naar voren; zij wenste meer politieke invloed en zeggenschap.

⁵⁰ Zie Kaart 2.

⁵¹ Wagenaar, *Tegenwoordige Staat*, XXI, 340; 20.000 inwoners in de stad en 5.000 in haar vrijheden; Theeuwen, *Pieter 't Hoen*, 43; 25.000 à 30.000 inwoners.

⁵² De leden moesten van adel zijn, beschikken over een bepaalde hoeveelheid Stichtse gronden en eigenaar zijn van een van de drieënzestig Utrechtse riddermatige hofsteden.

⁵³ De oorspronkelijke stem van de oude klerikalen binnen de Staten, die in geseculariseerde vorm was blijven voortbestaan, bestond uit protestantse kanunniken behorend tot de vijf kapittels van de Utrechtse hoofdkerken: Dom, Oudmunster, Sint-Pieter, Sint-Jan, en Sint-Marie. De kanunniken waren zowel edelen als regenten, die voormalige kerkeigendommen bleven besturen en beheren. Uit hun midden werden acht geëligeerden aangewezen door de andere statenleden of de Stadhouder; zij vormden een college van vier edelen en vier regenten, die zitting had in de Staten; de voorzitter van dit college was tevens voorzitter van de Staten (Gabriëls, *Heren als dienaren*, 22-23; Fockema Andreae, *Nederlandse Staat*, 55-56). Vele studiegenoten van Iman Willem Falck en/of hun vaders waren kanunnik en hadden als geëligeerde zitting in de Staten (Bijlage III).

⁵⁴ Theeuwen, *Pieter 't Hoen*, 43, Het overwicht van de hoofdstad was in de Gedeputeerde Staten geformaliseerd, de stad Utrecht had twee afgevaardigden: de beide burgemeesters.

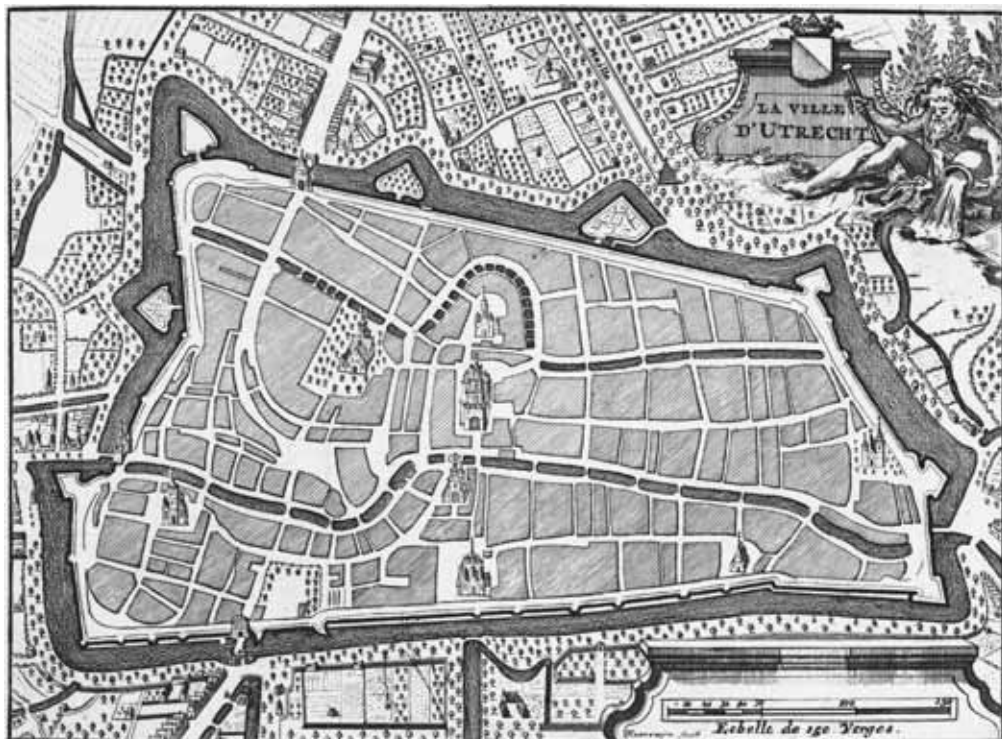
⁵⁵ De Jong, *Deftig Bestaan*, 18; Elite = regenten = het stedelijk patriciaat; zij die voldeden aan de volgende criteria: het bezitten van macht; aanzien en rijkdom; het voeren van een levensstijl die duidelijk afstak bij die van het merendeel der tijdgenoten. De politieke macht kwam tot uitdrukking in stedelijke ambten; de materiële macht door vermogen (Hoorn/Gouda: burgerij: < 50.000 en elite > 50.000; Leiden: burgerij: < 100.000 en elite: > 100.000).

⁵⁶ Graafhuis, *Utrecht in de Achttiende eeuw*, 15.

⁵⁷ Van der Sterre, *Boswell in Holland*, 299.

⁵⁸ De Bruin, 'De prins en zijn regenten', 356.

⁵⁹ Met de gegoede burgerij wordt aangeduid de laag onder de adel en regenten. In de literatuur spreken verschillende historici, waaronder De Jong, Prak en Kooijmans over 'de grote burgerij'; daaronder plaatsen zij vervolgens de kleine of brede burgerij en het gemeen (*Bulletin Werkgroep Elite*; hun respectievelijke dissertaties). De gegoede burgerij bestond

Kaart 2 Plattegrond van Utrecht c. 1700, kopergravure Jacobus Harrewijn (Het Utrechts Archief).

Bij de aankomst van de Falcken was het betrekkelijk rustig in de stad. Na het overlijden van prins Willem III in 1702 werd het bestuur volledig beheerst door de zittende, standbewuste regenten die het benoemingsrecht van ambten weer stevig in handen hadden genomen. De meerderheid bestond uit de staatsgezinde facties. Zij hielden de macht doordat zij voor het leven waren benoemd en hun opvolging via coöptatie konden vasthouden. De verdeling van ambten werd door de meerderheid van de regerende, tevens machtigste, regenten in het basiscollege geregeld en neergelegd in zogenaamde contracten van correspondentie. Het stadsbestuur was ingericht naar het West-Nederlandse model, dat neerkwam op de aanwezigheid van een vroedschap van veertig personen, die periodiek een magistraat van twee burgemeesters en twaalf schepenen uit hun midden kozen. Het burgemeestersambt werd in principe voor één jaar bekleed maar een van de burgemeesters mocht aanblijven als president-burgemeester. De veertiggraden waren sedert 1713 in twee classes verdeeld van ieder twintig regenten; binnen de beide classes werd de dienst uitgemaakt door de meerderheid

volgens de door mij gehanteerde terminologie vooral uit notarissen, advocaten en ondernemers; bijlage 9, Prak, *Gezeten Burgers*, 286-287. 'Patriciaat en burgerij in Holland – de problemen van een sociale stratificatie. Hierin wordt ook gesproken over nieuwe regentenfamilies waartoe voor Utrecht ook families afkomstig uit het buitenland kunnen worden gerekend. De positie van de adel was in Holland anders dan in Utrecht waar de adel binnen de Staten nog een redelijk aanzienlijke positie had zowel in de ridderschap en als binnen de geëligeerden.

van de leden die hiervoor onderling een contract van correspondentie hadden afgesloten.⁶⁰

De positie van de regenten was precies afgebakend en veiliggesteld; iedere rimpel in de plooiën van het stelsel werd direct gladgestreken. Voor oppositionele facties of voor mobiliteit uit de gegoede burgerij naar de vroedschap of andere bestuurlijke functies bestonden slechts sporadische en beperkte mogelijkheden.⁶¹

1.4 Op stand?

De familie Falck vestigde zich direct of enige tijd na haar aankomst begin 1721 aan het Predikherenkerkhof.⁶² Het is vermoedelijk het voornamen herenhuis dat anno 2008 het huisnummer 9 draagt en is gelegen '... aan de rand van de oude Bisschopsstad'.⁶³

Otto Wilhelm Falck huurde het pand aanvankelijk van 'de heer van der Wee',⁶⁴ die het pand doorverkocht aan Diederik baron van Lockhorst tot Termeer.⁶⁵ In 1753 verwierf zoon George Tammo⁶⁶ het huis van 'de Heer van Termeer' na in 1751 te zijn teruggekeerd uit Batavia waar hij een aanzienlijk vermogen had opgebouwd; tot zijn dood in 1793 bleef hij hier wonen. Tussen 1754 en 1764 bezat hij tevens het huis en de heerlijkheid Sandbergen onder Zeist, die hij vervolgens verkocht aan zijn jongere broer Carel Gustaaf,⁶⁷ wie het eveneens was gelukt vermogend uit de Oost terug te keren. Beiden waren erin geslaagd hun doel te bereiken: een fortuin op te bouwen en vervolgens zich een plaats onder de Utrechtse patriërs te verwerven, waartoe zij meenden te behoren.⁶⁸

Het Predikherenkerkhof lag op korte afstand van de achttiende-eeuwse toplocaties zoals de Nieuwe Gracht, Drift en Plompstorengracht waar de meest vermogenden en aanzienlij-

⁶⁰ Aalbers, J. 'Met en zonder stadhouder', 247; de 1ste classes maakte de factie van de burgemeester (14x).

⁶¹ Van Dijk en Roorda, *Sociale mobiliteit*, 309.

⁶² HUA, inv. nr. 131 Begraafboek 1727-1732, Otto Wilhelm Falck woonachtig 'aan 't Predikheerenkerkhofje'.

⁶³ Van den Berg, 'Predikherenkerkhof 9', 244 e.v.; het pand stond er in ieder geval in 1592 en is gebouwd tegen een middeleeuwse muur. 'Het huidige huis geeft een deftig midden achttiende-eeuws uiterlijk met negentiende-eeuwse aanpassingen en een ornamentale ingang met bovenlicht en brede omlijsting'. Dit artikel van deze gerespecteerde architectuurhistoricus is zeer bruikbaar; zij gooit wel de hele familie Falck door elkaar en noemt o.a. George Tammo een kleinzoon van Carel Gustaaf i.p.v. zijn broer.

⁶⁴ HUA, 702-2, inv. nr. 1185, Finantiekamer van het stadsbestuur van Utrecht; de blafferd van de haardsteden van 1715, nr. 9 'Hr van Wee, huys f 27-'; Van den Berg, 'Predikherenkerkhof 9', 256.

⁶⁵ Raat, Loten, 179, noot 18, Arnout Loten (Utrecht) aan broer Joan Gideon Loten (Colombo) over George Tammo Falck, 21 april 1754 '... Zijn Ed: heeft een huis op 't Predikersherenhof, waar voor dezen de Heer van Termeer gewoond heeft ...'; HUA, Not. Akte 41819-196, Diederik baron van Lockhorst tot Termeer (1707-1755), raad en rentmeester van de domeinen van de provincie Utrecht, mede ingeland van Wieldrecht, gehuwd met Maria Catharina van Tuyll van Serooskerken, zuster van Diederik Jacob van Tuyll van Serooskerken; Van den Berg, 'Predikherenkerkhof 9', 256.

⁶⁶ Bijlage III.

⁶⁷ Bijlage III.

⁶⁸ HUA, inv. nr. 1910, Aantekeningen van Otto Willem Philippus Falck; om door te dringen tot de regenten moesten zij eerst een plaats in de vroedschap verwerven. Daar het aantal plaatsen in de Utrechtse vroedschap niet toenam (Van Dijk en Roorda, *Sociale mobiliteit*, 310) en de broers niet gelijktijdig zitting konden hebben op het moment van een vacature moesten zij wachten; burgemeester Gobius van Montfoort bemiddelde voor zijn zwager George Tammo bij het vinden van een plaats in de vroedschap aldaar. Uiteindelijk kwamen beide Falcken in het bezit van een zetel te Utrecht en Montfoort.

ken woonden. Hier stonden de woningen van neef Wouter Hendrik van Nellesteyn⁶⁹ en van Johan Warnar Meinertzhagen.

Tot de medebewoners aan het Predikherenkerkhof behoorden vooraanstaande regenten zoals Bernardus Muykes, kanunnik Ten Dom en de vader van Wouter van Nellesteyn, Mr. Steven, raad aan het Hof van Utrecht,⁷⁰ gehuwd met de schoonzuster van Johan Warnar Meinertzhagen, Cornelia Johanna van Royen. Zij waren de burens van Otto Wilhelm en Constantia ter linkerzijde op nummer 11.

De oudste drie zonen, Frans Willem, Anton Reinhard en George Tammo zouden vanaf januari 1722⁷¹ 's ochtends vroeg lopen naar de Kromme Nieuwegracht waar zij geheel overeenkomstig hun stand de Latijnse of Hiëronymusschool bezochten. Misschien liepen zij niet altijd maar mochten zij meerijden in de koets van vader Falck wanneer deze zich naar het Compagniehuis van de Provinciale Utrechtsche Geoctroyeerde Compagnie begaf, dat naast de Hiëronymusschool was gelegen.

Als bewindhebber van de Provinciale Utrechtsche Geoctroyeerde Compagnie was Otto Wilhelm Falck één van zeven directeuren. Het leek een buitengewoon aantrekkelijke⁷² en respectabele functie, maar C.H. Slechte maakt in zijn artikel⁷³ over de Compagnie heel helder dat het opereren van zes van de zeven bewindhebbers zeer laagbaar was en dat het neerkwam op 'De firma List en Bedrog'. Een vernietigend onderzoeksrapport van de Staten van Utrecht waarin alle malversaties aan het licht kwamen, was Slechte's bron. De joodse bewindhebber Jacob Hiskai Machado trof als enige nauwelijks blaam,⁷⁴ hij was door de anderen stelselmatig buiten alle belangrijke besluitvorming gehouden.

Een zelfde beeld komt naar voren in zevenentwintig pamfletten onder de titel 'Secrete Correspondentie over de Provinciale Compagnie tot Utrecht' door een zekere Augustus Waarmond.⁷⁵

De Compagnie was opgericht in 1720 als een van de vele tientallen naamloze vennootschappen of actiëncompagnieën⁷⁶ die door de uitgifte van actiën werden gefinancierd. Hun doelstellingen waren assurance, commercie en negotie. In de eerste maanden na hun op-

⁶⁹ De Bruin, 'Prins en zijn regenten', 318, 'Zo liet Wouter van Nellesteyn (nb. aangetrouwde neef van Constantia Meinertzhagen) in 1752 zijn huis aan de Drift geheel verbouwen door Joan Verkerk, de Utrechtse bouwmeester ...'; Wouter Hendrik, oudste in rang onder de geëligeerden, president van de Staten was de vader van Mr. Steven, getrouwd met Cornelia Johanna zuster van burgemeester Jan van Royen en vader van Cornelis Jan gehuwd met Maria Jacoba Meinertzhagen.

⁷⁰ HUA, inv. nr. U17445 akt. nr. 6; neef van Wouter van Nellesteyn, geëligiseerd raad in de vroedschap; Steven, zoon van Cornelis Johan, raad in de vroedschap en Gerarda Beers (HUA, Notr. akte U184a16).

⁷¹ HUA, inv. nr. 713-10, Collectie Hiëronymusschool; de drie broers worden vermeld als aangemeld in 1722.

⁷² Wiarda, *Ostfriesche Geschiede*, noot 3, 53; 'Die Staaten von Utrecht ernannten ihn zu ihren ersten Bewindhaber der octroyrten Commerz und Navigations Compagnie'; Slechte, 'Firma List en Bedrog', 204; '... een directie van zeven man à f 2500 per jaar'.

⁷³ Slechte, 'Firma List en Bedrog', 179-218.

⁷⁴ Slechte, 'Firma List en Bedrog', 200, Jacob Hiskai Machado, was afkomstig uit Den Haag en behoorde tot de eerste Portugese joden die zich in Utrecht mochten vestigen; hij was bewindhebber namens de hoofdparticipanten. Utrecht wilde de joodse deelname omdat zij bang was dat zonder hen het kapitaal niet voltekend zou worden. Aanvankelijk mochten er alleen maar protestantse directeuren zijn (188). Hij verzette zich tegen de malversaties van zijn mededirecteuren (208).

⁷⁵ KB, Collectie Knuttel inv. nr. 16487.

⁷⁶ Actiën = aandelen.

richting werd heftig gespeculeerd in actiën. De meeste van deze compagnieën waren gericht op het maken van speculatieve winsten. Het was pure windhandel of windnegotie.

De speculatiegolf bereikte in de Republiek tussen 1719-1720 zijn hoogtepunt. De Europese beurzen werden overspoeld door nieuwe, op aandelen gefinancierde ondernemingen.⁷⁷ Bij de compagnieën werden vele, vaak grote fantasierijke ideeën als pasklare projecten aangeboden. Deze wekten hooggespannen verwachtingen van velen, die zonder het te begrijpen er veel geld in stopten. Al snel bleken de winsten op te lossen en spatten deze ondernemingen als een luchtbel uit elkaar. Deze enorme beurscrash staat internationaal bekend als de 'South Sea Bubble', genoemd naar één van schandalen.⁷⁸ De Utrechtse 'bubble' liep echter nog enige tijd door.

De drijvende kracht achter deze actiëndrift was Johan Warnar Meinertzhagen, die al voor het Utrechtse avontuur een project bij de Staten-Generaal had ingediend voor een Nieuwe Compagnie der Verenigde Nederlanden. Deze Compagnie zou een kapitaal bijeen moeten krijgen van 75 miljoen gulden dat verdeeld zou worden over 10.000 aandelen welke in 25 jaar een winst van 25 miljoen gulden zouden kunnen opleveren. Dit plan had hij teruggetrokken wegens allerlei bezwaren vanuit Den Haag. Bij de Utrechtse Staten kreeg hij wel de handen op elkaar voor de Provinciale Utrechtsche Geoctroyeerde Compagnie, een variant van zijn oorspronkelijke voorstel. De Staten gaven octrooi onder de uitdrukkelijke voorwaarde dat als onderdeel van het project werd opgenomen de lang levende wens voor de aanleg van een kanaal van Utrecht naar de Eem en de Zuiderzee ten behoeve van het versterken van de nijverheid. Het kanaalproject kwam echter helemaal niet van de grond. De technische problemen waren veel te ingewikkeld en er was geen rekening gehouden met een zandbank bij de monding van de Eem. Daarnaast was er een veel te gering kapitaal opgebracht wegens gebrek aan intekenaars. De koers van de aandelen was de eerste maanden omhoog gevlogen en stortte daarna volledig in. De Compagnie moest naar een nieuwe hoofdactiviteit omzien want met 'het organiseren van loterijen en het heffen van een paar tolleren' kon zij niet voort. Er werd daarom besloten tot de exploitatie van een suikerraffinaderij op het Lucasbolwerk, waarvoor zij octrooi kreeg van het stadsbestuur.

De bewindhebbers gingen niet alleen met dit project aan de slag maar ook met andere projecten die nuttig leken voor de stad. De verkregen inkomsten werden niet direct geherinvesteerd; er werd mee gespeculeerd en dat zou de bewindhebbers fataal worden.

Bij de Staten bestond hierover nauwelijks enig inzicht of was er weinig kennis aanwezig. Op het moment dat zij lucht kregen van de speculaties, wensten zij de financiële administratie te onderzoeken, maar deze kregen zij pas te zien na jaren lang en moeizaam aandringen. Er hadden zich allerlei onoorbare praktijken voorgedaan zoals het verduisteren

⁷⁷ Den Heijer, *De Geoctroyeerde Compagnie*, 101-102; begon in de periode 1711-1719. De windhandel vond ook plaats bij gevestigde ondernemingen; het aandeel VOC liep op tot ongeveer 1200 punten.

⁷⁸ In 1711 werd in Engeland de South Sea Company (Zuid-Amerikaanse koloniën; een monopolie in de slavenhandel) opgericht; zij kreeg van de Britse regering de exclusieve handelsrechten op de Spaanse koloniën in Zuid-Amerika in ruil voor de overname van de nationale schuld die was aangericht door de Spaanse Successieoorlog; de bezitters van staatsobligaties konden hun schuldvordering omzetten in aandelen in nieuwe ondernemingen. In Engeland, maar ook in Frankrijk, was de staatschuld opgelopen tijdens de Spaans Successieoorlog tot 10 miljoen pond; de regering wist door de Company haar tekort sterk te verkleinen.

van tienduizenden guldens loterijgelden,⁷⁹ die dus niet waren uitgekeerd aan deelnemers. Er werd daarnaast op grote schaal geknoeid en gefraudeerd, ook toen de Compagnie overging tot het oprichten van de suikerraffinaderij. De Staten stelden uiteindelijk op grond van de verkregen informatie een onderzoekscommissie in, die alle praktijken op het spoor kwam en openbaar maakte in het eerdergenoemde onderzoeksrapport. De burgemeesters van Utrecht trokken als reactie hierop onmiddellijk het octrooi van de Compagnie in. De bewindhebbers probeerden vervolgens zonder resultaat het tij te keren. Meinertzhagen werd als de schuldige bestempeld. Deze aantijging had aanvankelijk geen gevolg. Een paar jaar wist hij nog de dans te ontspringen. In 1730 werd hij zelfs tot commissaris van de Compagnie benoemd wat hij bleef totdat hij in 1735 door al zijn commerciële 'zaakjes', waaronder de voornoemde projecten, bankroet werd verklaard.⁸⁰ Voor zijn schuldeisers vluchtte hij naar de vrijplaats Culemborg waar hij uit de klauwen van de Utrechtse justitie en schuldeisers kon blijven. Het 'schandelijke banqueroot' zou de rest van de familie hebben getroffen,⁸¹ maar in Utrecht viel daar weinig van te merken.

De Staten werden in 1727 bestookt met rekwesten tegen het handelen van de Compagnie. Dit was mede aanleiding de bewindhebbers af te zetten. Maar deze weigerden goedschiks te vertrekken. De Staten zonden daarop deurwaarders naar een aantal bewindhebbers onder wie Otto Wilhelm, die, met zijn vrouw Constantia als getuige van deze genante vertoning, een laatste waarschuwing in ontvangst nam. Na lang onderhandelen kwamen de Staten op 4 mei 1729 overeen dat de bewindhebbers 'vrijwillig' zouden vertrekken. De Compagnie bleef met drie nieuwe bewindhebbers nog een tijdje moeizaam voortbestaan maar had weinig uitzicht op financieel succes. Het octrooi werd uiteindelijk definitief beëindigd in 1752.

Otto Wilhelm kwam niet helemaal met lege handen te staan. Hij kreeg wonderlijk genoeg van de Staten, ondanks zijn ontslag, eind oktober een tegemoetkoming van 1500 gulden voor het verlies van het bewindhebberschap. Zijn foutief handelen binnen de Compagnie had niet alleen financiële gevolgen voor het gezin. Het betekende een aantasting van zijn goede naam en die van de gehele familie. Van deze misstap is niets terug te vinden in pamfletten of krantenartikelen. De financiële gevolgen werden wel zichtbaar. De familie Falck moest verhuizen naar een goedkopere woning en er waren niet meer voldoende middelen aanwezig om naast Frans Willem andere zonen aan de universiteit te laten studeren. Er werd voorlopig niet meer omgezien naar emplooi in bestuurlijke of juridische functies in de stad of gewest, maar naar functies bij de VOC, 's-Lands vloot en het Staatse Leger. Deze weg kon alleen worden bewandeld indien er financiële steun of voorspraak kwam van familie, een patroon of een andere weldoener.

Otto Wilhelm had na 1729 noch vaste inkomsten noch veel vermogen, slechts de eenmalige uitkering van de Compagnie, bescheiden variabele inkomsten uit pacht van zijn overgebleven landerijen in Oost-Friesland en enige openstaande vorderingen op de Deense ko-

79 HUA, inv. nr. 1414, Gecommitteerden ter Staten vergadering van de stad Utrecht, 351-5 (1717-1730), rapport 6 maart 1727 in opdracht van de Edele Mogende Heeren opgesteld; Resolutie van 10 april 1727 van de vergadering van de Staten waar het rapport is behandeld.

80 Slechte, 'Firma List en Bedrog', 212.

81 Van der Meulen, 'Maria Meinertzhagen', 107.

ning wegens achterstallig soldij.⁸² Lang zou hij niet over al deze perikelen tobben want op 26 december 1731 werd hij door de dood gehaald.⁸³ Hij liet een kordate Constantia⁸⁴ achter met negen thuiswonende kinderen. Zij kon alle problemen en beslommeringen goed aan. Maria Anna, George Tammo, Carel Gustaaf, Constantia Amalia, Louise, Margaretha, Isack, Johan David en Johan Warnar zouden allemaal min of meer goed terecht komen.⁸⁵ Zij leerde hun allen 'gematigdheid, inschikkelijkheid en orde'⁸⁶ waarmee zij gewapend zouden zijn tegen de problemen van de tijd in wisselende omstandigheden en omgevingen.

In 1755 gaf dochter Amalia Constantia, inmiddels gehuwd met Adriaan Bisdom, directeur van Bengalen,⁸⁷ in een brief aan haar broer Johan Warnar in Surat een vermaning omdat hij zijn moeder in Utrecht nimmer schreef; zij wees hem op hetgeen hun moeder allemaal voor hen had gedaan. Het gaf daarbij volgens haar hun moeder 'harte zeer indien de kinderen niets van zich lieten horen; het niet schrijven was een gebrek aan achting en trouw, die een kind zijn ouders verschuldigd is'.⁸⁸

Gelet op de vele familieleden van Constantia die in de buurt woonden, mag worden aangenomen dat het haar aan ondersteuning niet ontbrak. Oud-burgemeester en neef Isack Ubin(gh)k⁸⁹ en neef Gerard Meinertzhagen werden als executeurs en voogden benoemd.⁹⁰ Zij protegeerden duidelijk de familie Falck. Ubingh en zijn echtgenote waren ook peters van Isack⁹¹ en Johan David. De beide voogden zorgden dat de laatste wel aan de universiteit kon studeren. Isack kreeg van neef Isack Meinertzhagen op zijn verjaardag in 1734 als pillengift een schipperspost op de Amstel.⁹²

Frans Willem⁹³ was op 9 mei 1731 aan de Utrechtse universiteit gepromoveerd in de rechten⁹⁴ bij professor J. Voorda, daarbij gesecondeerd door Philip Hack,⁹⁵ bewindhebber van de West-Indische Compagnie, tevens raad en schepen van Utrecht, en door Mr. Johan van der Enden;⁹⁶ beiden waren achterneven van Constantia.

In de loop van 1730 solliciteerde Frans Willem reeds bij de Kamer Amsterdam van de VOC. Hij werd aangemonsterd op het VOC-schip Stadwijk⁹⁷ in de rang van onderkoopman. Dit

82 HUA, Uit allerlei notariële akten blijkt dat aan Constantia Meinertzhagen, weduwe Falck soldijvorderingen van wijlen Otto Wilhelm Falck alsnog betaalbaar werden gesteld.

83 HUA, Begraafboek inv. nr. 131 Catharinakerk inv. nr. 1727-1732; gestorven op 26 december 1731 en begraven op 8 januari 1732.

84 Colenbrander, *Gedenkschriften*, 186; zij werd omschreven als een kordate vrouw.

85 Bijlage III.

86 Colenbrander, *Gedenkschriften*, 186.

87 Bijlage III.

88 NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, Maria Bisdom, geboren Falck aan Johan Warnar Falck, 28 oktober 1755.

89 Isa(c)k Ubin(gh)k (?-Utrecht, 1753), raad in de vroedschap van Utrecht en burgemeester (1735/36 en 1736/37).

90 HUA, Notr. akte U188a4, nr. 44.

91 HUA, inv. nr. 746, 276 doopregister Domkerk 17 juni 1723.

92 HUA, inv. nr. 130, 'klerken van de Politie': Schipper op de Amstel 31 may 1734; een pillengift, geschenk bij een doop of ter gelegenheid van een geboorte; het kon ook op een later moment worden geschonken zoals bij een verjaardag.

93 Bijlage III.

94 UBU, Proefschrift 'Rebus, quae pignori dari non possut' met judicium B.

95 Philip Hack, bewindhebber van de WIC 1718-1736.

96 Mr. Johan David van der Enden, zoon van Willem en Magaretha Ubingh, broer van Isak (HUA, inv. nr. U169 a9-109); grootmoeder van Constantia was Helena Meinertzhagen-van den Enden; Johan David was een zoon van Helena's broer.

97 DAS, 2850, 5; Stadwijk gebouwd 1720, 1150 ton, schipper Isaak Rombouts.

kon alleen zijn gebeurd op voorspraak of op voordracht van de gekwalificeerde bewindhebber.⁹⁸ Het merendeel van zijn studiegenoten⁹⁹ kreeg emplot in de stad, in de ommelanden van Utrecht of elders in de Republiek; voor Frans Willem waren daar de tijden nu niet meer naar. Zijn jongere broer Anton Reinhard¹⁰⁰ volgde in de voetsporen van zijn vader en verliet ‘zeer jong’¹⁰¹ zijn familie om als cadet bij het regiment van Pallandt te worden opgeleid, waarvoor blijkbaar nog wel enig geld aanwezig was.

Het gezin had zich ondertussen gevestigd in een nieuwe huurwoning aan het Pieterskerkhof; nog steeds op stand en van redelijke omvang. Onder de bewoners aan dit voormalige kerkhof bevonden zich het gezin van burgemeester Mr. Hendrik Assuerus Wttewaal, heer van Stoetwegen¹⁰² en de familie (Hofkens) De Courcelles.¹⁰³

1.5 Maatschappelijke positionering

De gebroeders Carel Gustaaf en George Tammo Falck werden door de oud-gouverneur van Ceylon Loten aangeduid als parvenu's. Nieuwe regenten of degenen die uit het buitenland afkomstig waren, werden ook wel aangeduid als *homines novi*. Beide aanduidingen zijn niet echt op hen van toepassing wanneer er rekening mee wordt gehouden dat zij ‘maatschappelijk vermogen’ hadden.¹⁰⁴ Hun adellijke achtergrond in Oost-Friesland, het Keuls patricische bloed van de Meinertzhagens¹⁰⁵ met hun eerder genoemd familienetwerk met aristocratische families in Utrecht, Amsterdam, Leiden en Den Haag, bracht hen wel degelijk in de richting van het patriciaat. Met verwijzing naar de sociale stratificatie zouden de Falcken echter wel als ‘nieuwe regenten’ kunnen worden aangeduid, maar niet als leden van de groep die door Roorda het burgerlijk patriciaat wordt genoemd.¹⁰⁶ Feenstra stelt dat aan het einde van de Republiek allerlei lieden carrière maakten hetgeen volgens hem te verklaren valt doordat de echte regenten uit de oude school in de nadagen van de Republiek schaars begonnen te worden.¹⁰⁷ Zelfs deze connotatie is niet van toepassing op de Falcken. Zij schoven daarom via een gedwongen omweg via de VOC min of meer geruisloos bij de Utrechtse regenten aan.

Er was bij hen geen sprake van sociale mobiliteit of stijging op de maatschappelijke ladder. Van Dijk en Roorda constateren trouwens een zekere mate van verwevenheid van het

⁹⁸ Lequin, *Personeel*, 56. Een gekwalificeerde bewindhebber mocht een gekwalificeerde aanbevelen en in bijzondere gevallen voordragen; het is niet bekend wie dat voor Frans Willem was.

⁹⁹ Van Westreenen en Van Haeften werden beiden raad in de Utrechtse vroedschap.

¹⁰⁰ Bijlage III.

¹⁰¹ Falck, ‘Genealogie’, 119; er zijn noch nadere bronnen, noch enige indicaties bekend over zijn regiment.

¹⁰² HUA, transporten 1720–1744; Bijlage III; zoon Ferdinand was studiegenoot van Iman Willem Falck tevens klasgenoot op de Hiëronymusschool.

¹⁰³ Bijlage IV; Matthias Hofkens de Courcelles was een studiegenoot.

¹⁰⁴ Kooijmans, *Onder regenten*, 20; Het maatschappelijke vermogen zijn de middelen die de leden van een familie in staat stelden deel uit te maken van de elite.

¹⁰⁵ (Achter)-neef Gerard Meinertzhagen (van grootmoeder Constantia Falck) werd in 1748 in Frankfurt geadeld door keizer Frans I.

¹⁰⁶ Roorda, *Partij en Factie*; Prak, *Gezeten Burgers*.

¹⁰⁷ Feenstra, *Schimmen*, 153.

Afb. 3 Carel Gustaaf Falck (1716-1785). Olieverf op doek, schilder onbekend (Centraal Museum Utrecht).

Amsterdamse patriciaat met bekleders van hoge Compagniesfuncties in de loop van de achttiende eeuw zonder dat het aantal regenten toenam.¹⁰⁸

1.6 Conclusie

De vestiging van Iman Willem Falcks grootvader Otto Wilhelm en zijn familie in Utrecht had zeer grote gevolgen voor de toekomst van zijn geslacht. Zijn afkomst, connecties en zijn lucratieve functie bij de Provinciale Utrechtsche Geoctroyeerde Compagnie brachten hem snel binnen de kringen van verwante families van het stedelijk patriciaat.

Het volledig falen van zijn bewindhebberschap bij de Compagnie zorgde na tien jaar voor enig oponthoud. Dankzij het netwerk van familie- en vriendschapsbanden, patronage al of niet in combinatie met carrières en inspanningen in het Staatse Leger, 's-Lands vloot en vooral bij de VOC, wisten zij zich verzekerd van hun plaats binnen het Utrechtse patriciaat. Zij kregen vooraanstaande bestuurlijke en maatschappelijke posities in de nadagen van de

¹⁰⁸ Van Dijk en Roorda, *Sociale Mobiliteit*, 323.

Republiek en de Compagnie, de Bataafs/Franse tijd en in de negentiende eeuw. Het kapitaal ter onderbouwing van hun ‘nieuwe’ positie kregen, zij zoals anderen, uit Azië.¹⁰⁹

Het leven van Iman Willem Falck, dat zich voor een groot deel aldaar afspeelde, is niet te begrijpen zonder het ontrafelen van zijn familienetwerk en de maatschappelijke positionering in Patria, in het bijzonder te Utrecht.

109 Dudok van Heel, ‘Familie van de gouverneurs-generaal’, 46; ‘De Indisch geworden families bleven in Indië achter terwijl de meeste topambtenaren met hun schatten naar de Republiek terugkeerden. Waar zij bleven is ten dele af te lezen aan het grote aantal adellijke en patricische families, waar het Indisch goud hun kronen vergulde of hen geschikt maakte voor een titel’. Hij merkt op dat te denken valt aan de families d’Ablaing van Giessenburg (o.a. de voorzitter van de Staten van Utrecht), Falck etc. Zeker bij Falck zit hij er dicht in de buurt maar er speelde meer.

2 Een Falck op Ceylon

2.1 Naar de Oost

Frans Willem moest zich direct na zijn promotie gaan voorbereiden op zijn reis naar Azië door zijn aanmonstering bij de Compagnie. Op 18 juli 1731 verliet het VOC-schip Stadwijk¹ de rede van Texel en na een tussenstop van vier weken aan de Kaap eindigde de voorspoedige tocht negen maanden later voor de rede van Batavia.² Zijn verblijf aan de burelen van het secretariaat van de Hoge Regering op het ongezonde kasteel was van korte duur; in oktober 1732 vertrok hij naar Ceylon na te zijn bevorderd tot koopman.³ Zo'n snelle overplaatsing was ongebruikelijk omdat de meeste jonge onderkooplieden enige jaren aan de 'penne' bleven, als geheimschrijver om het reilen en zeilen van de Compagniesadministratie en het Compagniesbeleid onder de knie te krijgen. Noch voor zijn snelle overplaatsing noch voor de bevordering is een goede verklaring gevonden. In Colombo kreeg hij de functie van fiskaal waaraan de hogere rang van koopman was verbonden. Op Ceylon kwam hij terecht op het grootste buitencomptoir waar de Compagnie in een bijzondere positie verkeerde als handelscompagnie en territoriaal machthebber.

2.2 De Compagnie en Ceylon

In 1638 had admiraal Adam Westerwolt⁴ namens de Verenigde Oost-Indische Compagnie een verdrag⁵ gesloten met de Singalese keizer van Kandy, Raja Singha II. Daarbij verplicht-

¹ DAS, 2850.5; De Kaap: 15 november–5 december.

² DAS, 2850.5, 29 februari 1732.

³ NA, VOC inv. nr. 5180 en VOC inv. nr. 5247 106, onderkooplieden, Scheepssoldijboek 1733, rollen der gekwalificeerde civiele en militaire ambtenaren (NA, VOC inv. nr. 9851); dit moet 1732 zijn; NA, VOC inv. nr. 2292 bevat een kopie van een rapport door twee 'gecommitteerde justitiële leden Daniël Agreeen en Frans Willem Falk noppens de bevinding' (uitgebracht op basis van hun bevindingen).

⁴ Paulusz, 'The 1638 Westerwolt Treaty in Ceylon'. Adam van Westerwolt (1586–1639); admiraal en extraordinaris raad van Indië; na vlootblokkade van Goa veroverde hij o.a. Batticaloa op de Portugezen; sloot het verdrag met keizer Raja Singha II, 1612–1687, die in 1636 Gouverneur-Generaal Antonio van Diemen schepen liet zenden tegen de Portugezen waarvoor in ruil de Compagnie Batticaloa aan de oostkust kreeg, alle kosten voor de militaire ondersteuning zouden worden vergoed. Bij het verdrag werd vastgelegd dat de Compagnie militaire hulp zou bieden bij het volledig wegwerken van de Portugezen; de kosten van deze bijstand zouden worden vergoed met gratis leveringen van kaneel en andere producten.

⁵ Arasaratnam, *Dutch East India Company in Ceylon*, 23.

te de Compagnie zich tegen betaling de Portugezen van het eiland te verdrijven. Op dit verdrag baseerde de Compagnie sindsdien haar territoriaal gezag over de veroverde kustgebieden – de maritieme provincies – in naam van de keizer.⁶ Het verdrag werd inzet van een langdurige controverse tussen Kandy en de Compagnie mede omdat er twee versies in omloop waren, een Nederlandse en een Portugese. In het laatstgenoemde document stond dat de Hollandse troepen op verzoek van de koning in de veroverde forten waren gelegerd. Kandy meende dat de veroverde forten door de Compagnie moesten worden afgestaan om gesloopt te worden. De controverse leidde tot conflicten en oorlogen. Eeuwen later was het nog steeds een punt van discussie tussen historici.⁷

In 1677 was er enige stabiliteit door een bestand waarbij de Compagnie minder grondgebied ter beschikking kreeg maar wel het merendeel van de kustversterkingen en omliggende districten. Zij oefende formeel het bestuur uit totdat de kosten van de herovering, inclusief interest, waren voldaan. In de praktijk was een financiële regeling slechts in theorie mogelijk: de Compagnie was helemaal niet van plan zich terug te trekken uit de goed bewapende versterkingen. Deze waren noodzakelijk voor de bescherming van de door haar beheerste kaneelhandel. De koningen van Kandy hadden gedurende de aanwezigheid van de Compagnie maar één grote wens: het gehele eiland in handen te krijgen al dan niet met behulp van militaire steun van een buitenlandse, bij voorkeur een Westerse, mogendheid.

De strategische veroveringen door Rijkloff van Goens de Oude⁸ van het voormalig koninkrijk Jaffna in het noorden van het eiland, de forten Mannar en Kalpitiya aan de westkust gevolgd door Negapatnam aan de Coromandelkust, betekende het einde van de Portugese macht in dit deel van Voor-Indië.⁹ De Compagnie kwam in een stevige positie tegenover Kandy te staan; haar bezittingen waren min of meer veilig gesteld door de pacificatie van het achterland van Colombo, Negombo, Galle en Matara. Belangrijke kaneelgebieden kwamen hierdoor in haar handen alsmede enige dorpen waar rijst kon worden verbouwd.

Na het vertrek van Van Goens de Oude, in verband met zijn benoeming tot Gouverneur-Generaal in Batavia, zou de status quo min of meer onveranderd blijven tot het vredesverdrag van 1766 tussen de gouverneur, de Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden en de Compagnie enerzijds en 'Z.K.M. de Kaiser van Kandy' anderzijds. Hierbij werd in artikel III bepaald dat de soevereiniteit over de kustgebieden door de Compagnie werd uitgeoefend.¹⁰

⁶ In deze studie wordt steeds de titel koning gehanteerd omdat dit in de periode Falck bij de VOC gangbaar was.

⁷ Arasaratnam, 'J.H.O. Paulusz on the Adam Westerwolt Treaty in Ceylon', 191-210 en 132-352.

⁸ Rijkloff Volcertz. van Goens de Oude (Rees, 1619-Amsterdam, 1682), 1628 met ouders vanuit Amsterdam naar Batavia; 1630 wees; 1632 in dienst van de VOC naar Paleacatte; 1634 Batavia, assistent, ging mee op diverse diplomatieke missies; 1639 onderkoopman; 1642 koopman; 1645 opperkoopman, opperhoofd te Jambi; 1650 extraordinaris raad; 1655 Patria; 1657-1758 opperbevelhebber streed tegen de Portugezen in Voor-Indië; 1662-1663 en 1665-1675 gouverneur Ceylon (opgevolgd door Rijkloff van Goens de Jonge 1675-1679); 1675 eerste raad en directeur-generaal; 1676 Gouverneur-Generaal; 1681 Patria; stierf een paar maanden na aankomst (Ottow, Van Goens).

⁹ Pieris, *Ceylon and the Portuguese*, 287-290; op 21 juni 1656 kwam er een einde aan de strijd en sloten de Portugezen een overeenkomst voor een vrije aftocht naar de Coromandelkust met commandeur Van Goens de Oude.

¹⁰ Artikel III: 'De Koning en zijne Hofs-Grooten staen daer en booven aan de Hoog voormelde Kompanie in souverainen en vollen eigendom af, alle Zeestranden rondom het Eiland, in zo verre de Kompanie dezelve, voor den tans eindigenden Oorlogh niet reets bezeeten heeft, ...'.

Het beleid van de Heren XVII en de Hoge Regering was er op gericht het verkregen monopolie in kaneel zonder interventies en strubbelingen voort te zetten tegen de geringste kosten; een coöperatieve en vredelievende houding van de koning van Kandy en zijn Hof was daarbij van het grootste belang. Deze situatie kon op twee manieren worden veiliggesteld: via afspraken die voortvloeiden uit het oorspronkelijke verdrag van Westerwolt en tijdens de jaarlijkse ambassades aan Kandy. De afspraken over het schillen van kaneel in de Koningslanden werden onderstreept met kostbare geschenken of zouden kunnen worden afgedwongen door een militaire expeditie waarbij het hele eiland onder het gezag van de Compagnie werd geplaatst.

De gouverneurs Rijckloff van Goens de Oude, Gustaaf Willem van Imhoff¹¹ en Jan Schreuder¹² hadden ernstig gepleit voor de laatste oplossing. Zij kregen hiervoor steeds geen onvoorwaardelijke toestemming van de bewindhebbers en de Hoge Regering. Uiteindelijk kreeg gouverneur Lubbert Jan baron Van Eck¹³ die toestemming wél en veroverde in 1764 Kandy. Het bleek dat een permanent verblijf daar in de praktijk niet haalbaar was. Het bezetten van het gehele eiland lag nog veel gecompliceerder. Schrikker concludeert dat dat voornamelijk zat in de logistieke organisatie en de kwaliteit van de manschappen.¹⁴ De inzetbaarheid van de troepen was niet optimaal door de traditionele Europese gevechtsdril. Dit kwam vooral aan het licht tijdens de Singalese opstand van 1761. De statische wijze van oorlogsvoeren werd echter daarna snel aangepast aan de guerrilla-tactieken van de Singalezen waardoor er door de Compagnie betere weerstand kon worden geboden en geleidelijk aan kon het militair overwicht worden hersteld.

11 Gustaaf Willem baron (des H.R. Rijksvrijheer) van Imhoff (Leer am Eem, 1705-Batavia, 1750), zoon van Wilhelm Heinrich (1697 in adelstand verheven door keizer Leopold I), in dienst van de vorst van Oost-Friesland als Obermundschenck; hij kwam hier in contact met de overste Otto Wilhelm Falck; Wilhelm Heinrich werd drost van Leer. Hij was oorspronkelijk afkomstig uit Wolfenbüttel; huwde Isabella Sophia Boreel, dochter Mr. Jacob, raad in vroedschap van Amsterdam; Gustaaf huwde (1727) Catherina Magdalena Huijsman, dochter van de directeur-generaal te Batavia, die in Jaffna was geboren; 1725 onderkoopman Kamer Amsterdam, via oom Baltasar Boreel, bewindhebber; naar Batavia en aldaar benoemd tot koopman; 1729 opperkoopman en hoofd Generale soldijkantoor; 1730 tweede en daarna eerste secretaris tevens waterfiskaal; 1732 extraordinaris raad; 1736 gouverneur Ceylon; 1740 directeur-generaal Batavia; na conflict met Gouverneur-Generaal Valkenier naar Patria; 1743 Gouverneur-Generaal; had een concubinaat met een inlandse; kinderen werden gewettigd door Staten-Generaal, verzoek 7 juni 1757 (Krom, *Gustaaf Willem van Imhoff*; NA, VOC inv. nr. 10051; Coolhaas, *Juist beoordeeld*, 30, gaat alle geschriften tot dan toe over Van Imhoff na en komt tot de conclusie dat oordeel over hem verdeeld is; een goed bestuurder met gebrekkige resultaten; Missive aan de bewindhebbers te Amsterdam, 27 januari 1738 (NA, VOC inv. nr. 100520).

12 Jan Schreuder (Hamburg, 1704-Batavia, 1769); 1724 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip *Prattenburg* als soldaat; Batavia; huwde (1) ?, Gofrieda de la Fontaine; (2) 1737, Maria Wilhelmina Lammens; (3) 1740, Bastina Theodora de la Bourq; (4) 1749, Clara Geertruida de la Haye; 1727 pakhuysboekhouder te Batavia; 1734 opperkoopman; 1740 directeur Surat (Gujarat); 1749 Batavia; 1752 ontvanger-generaal/extraordinaris raad; 1756 gouverneur van Ceylon; 1761 teruggeroepen naar Batavia; 1762 ordinaris raad; 1764 tevens president van de weeskamer (Wagenaar, *Galle*, 27-29; Wijnaendts van Resandt, *Gezaghebbers*, 79-8; NA, VOC-Opvarenden). Wagenaar, *Galle*, 197, noemt hem een protagonist bij uitstek.

13 Lubbert Jan baron van Eck, heer van Overbeek (Velp, 1719-Colombo, 1765), zoon van Samuel, kolonel-commandant regiment Van Arnhem; 1732 cadet in dienst Kamer Amsterdam; 1740 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip 't Huis te Foreest als onderkoopman; 1741 Batavia; 1748 opperhoofd Porto Novo; 1754 idem Paleacatte; 1757 tevens secunde Coromandel; 1758 gouverneur Coromandel; 1761 gouverneur Ceylon; Nierstrasz, *Shadow of the Company*, 11; ging naar de oost om het familiefortuin te herstellen; zijn privé-correspondentie is de enige bijna complete van een Compagniesdienaar.

14 Schrikker, *Ongelijke strijd*, 404.

De positie van de Compagnie was het veiligste binnen haar vele versterkingen aan de kust, die de omvang en aanzien hadden van een Europese vesting of een pagger.¹⁵ Deze waren alle voorzien van grote tot zeer kleine militaire garnizoenen. Colombo had het grootste permanente garnizoen en beschikte tevens over extra eenheden, die snel inzetbaar waren als een soort 'vliegende brigade' tegen lokale opstanden of tegen invallen vanuit Kandy.¹⁶

De totale troepenmacht moest eveneens bescherming kunnen bieden tegen eventuele externe invallen. De effectieve bescherming van het eiland was steeds het streven; in de praktijk was het onmogelijk het hele eiland militair af te grendelen voor een buitenlandse vijand zonder een grote, flexibele troepenmacht en een omvangrijk en professioneel vlootteskader uit Patria. In de achttiende eeuw was de situatie nijpender geworden door de goed uitgeruste vlooteenheden van de Britse en Franse marine. De tijd was voorbij dat VOC-vlooteenheden, bestaande uit zwaar bewapende koopvaardijschepen, succesvol zeeslagen konden leveren, veroveringen konden initiëren en effectief tegenspel konden bieden aan iedere handelsconcurrent. Hoewel er verwoede pogingen werden gedaan het aantal toegestane Compagnie-soldaten¹⁷ uit Europa of Azië te vergroten, lukte het nimmer vanuit Patria de troepen voldoende op peil te houden. Tegenover de Britse en vijandige Indiase troepen kon geen vuist worden gemaakt.

Na het vertrek van Van Goens de Oude zou het tot het gouverneurschap van Van Imhoff in 1736 duren voordat er weer een capabele bestuurder aantrad die zowel een einde wist te maken aan de voortdurende schermutselingen met Kandy als aan het falend gezag van de Compagnie. Een dieptepunt was bereikt onder Peter Vuyst;¹⁸ diens opvolgers Stephanus Versluys en Diederik van Domburg waren niet zo vilein maar wel incapabel en onbetrouwbaar.

Zowel onder de Compagniesdienaren als onder de lokale bevolking in de kustgebieden heerste grote onrust wegens de gebrekkige leiding, willekeur, malversaties, dwingelandij en 'het niet optreden tegen knevelarijen door zowel Europese als inlandse ambtenaren'.¹⁹ De verhouding met het Hof te Kandy was vijandig; dit schroomde niet om met enige regelmaat de kaneelschillers over te halen tot werkonderbrekingen en openlijk verzet.

¹⁵ Een pagger komt overeen met een schans in de Republiek; versterking met aarden wallen bestaande uit een vierkant met twee of vier kleine bastions. Falck zou in zijn *Aanmerkingen op de Reflexien* schrijven dat er paggen(r) waren gelegen in de buurt van Trincomalee bij Magamme in het midden van de zoutpannen van Laneme, op Chilaw en op Puttalam.

¹⁶ Zo'n 1200 man was vrij inzetbaar op het eiland waarbij alle vestingen hun militaire bezetting volledig hielden (uit vergelijking van verschillende sterktestaten over de periode 1770-1790 op Ceylon - in: NA, SLNA, en KHA - komt de gemiddelde sterkte neer op ruim 3500. In het jaar 1781 zijn er 2571 man Europese infanterie (KHA, Collectie Willem V, A31 inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 31 januari 1781; bijlage met sterkte overzicht tot 3 februari 1781).

¹⁷ Het woord voldoende is militair strategisch een vaag begrip; het betekende grotere garnizoenen in alle VOC-versterkingen en een veelvoud van de 1200 man die snel overal op het eiland inzetbaar zou moeten zijn; volgens Falcks *Aanmerkingen op de Reflexien*.

¹⁸ Mr. Peter Vuyst (Batavia, 1691-Batavia, 1729), studeerde te Leiden, 1716 uitgevaren voor Kamer Amsterdam met het VOC-schip *Herstelde Leeuw* als advocaat; Batavia benoemd tot advocaat fiscaal; 1721 extraordinaris raad; 1726 gouverneur van Ceylon; 1729 wegens wreed wanbeleid door de Hoge Regering ter dood veroordeeld en geëxecuteerd te Batavia (NA, VOC-Opvarenden).

¹⁹ *Wapenheraut* (1897), 221.

2.3 Het Koninkrijk Kandy

Het koninkrijk Kandy bestond in het begin van de achttiende eeuw uit de Kanda Pas Rata, de ‘Vijf Rijken op de Bergen’, met midden in de ‘grote stad’ Kandy. Het Rijk was onderverdeeld in negen rata’s of kernprovincies²⁰ en omringd door vrij ontoegankelijke tropische bossen. Daarnaast waren er twaalf disavanieën,²¹ eveneens de aanduiding voor een provincie, met aan het hoofd een disava die te vergelijken was met een gouverneur. Hij beschikte over grote zeggenschap. Daar de disavas veelal aan het Hof verbleven, werd hun taak waargenomen door een disava mohottala. De disavanieën waren opgedeeld in korles met aan het hoofd een mudaliyar. De Korles bestonden op hun beurt uit districten: pattu’s of pattuva’s. Het laagste territoriaal-bestuurlijk niveau was de dorpsgemeenschap met een hoofd of vidane. De inwoners waren door geboorte afkomstig van een van de ruim zeventien kasten.²² Iedere kaste werd geleid door een hoofd en een onderhoofd ressorterend onder disavas.²³ Dit gold voor zowel de Singalezen en Tamils binnen het koninkrijk als voor de bewoners van de Compagnieslanden.

De koning gold als absoluut vorst maar in de praktijk werd zijn macht beperkt door gewoonterecht en geschreven regels. Hij moest als een goede vorst regeren. Deed hij dat niet rechtvaardig, dan hadden zijn onderdanen het recht om in opstand te komen en hem af te zetten.²⁴ Hij was naast staatshoofd de wereldlijke leider van de boeddhistische geloofsgemeenschap op het eiland. Zijn bestuur werd ondersteund door een machtige Koninklijke Raad of Amatya, die bestond uit twee adigars, als hoogste ministers, de belangrijkste onder de Hofgroten – maha nilames –: eerste minister of opperste raadslid, de eerste secretaris van het Hof, de maha mohottala en de disava. De adigars regelden alle staatszaken, die aan hen waren gedelegeerd door de koning.²⁵ Waren de besluiten genomen dan gaf de koning zijn goedkeuring; hij was gerechtigd de macht aan zichzelf te trekken en op eigen gezag te regeren.

In het begin van de achttiende eeuw heerste Wira Parakrama Narendra Singha,²⁶ zijn opvolging was echter een probleem omdat hij geen wettige nazaten had. Er werd een oplossing gevonden door de benoeming van zijn zwager Sri Wijaya Raja Singha,²⁷ afkomstig uit de groep van in Kandy invloedrijke radja’s van Tanjore in Zuid-India en behorend tot het geslacht van de Nayakken. Zijn verwanten stonden vijandig tegen de Compagnie en vorm-

²⁰ Udunuwara, Yatinuwara, Tumpane, Harispattuva, Dumbara, Hevahata, Kotmale, Uva, Bulatgama en Pata Bulatgama met een raterala of tatemahatmaya aan het hoofd.

²¹ Een provincie die viel onder de Compagnie werd niet aangeduid met disavany maar met dessavony.

²² Sluysken, *Beschrijving van al het voornaamste hetgeen den landdienst betreft*, komt tot zeventien kasten; Hovy, *Plakkaatboek*, XCIII; hij merkt op dat Valentijn en Loten uitgaan van negentien o.a. zurietappers, wassers en trommelslagers.

²³ Falck schreef in zijn *Aanmerkingen op de Reflexien* over disavas niet over dessaves.

²⁴ Pieris, *Ceylon and the Hollanders*, 5-13.

²⁵ Schrikker, *Expansion and Reform*, 24-25; Zij hadden grote macht in zowel de centrale als provinciale regeringen. In de centrale regering waren zij adviseurs van de koning, opperste rechters en bevelhebbers van het leger. Alle contacten met de koning verliepen via hen. De ambassadeurs uit Colombo spraken nimmer direct met de koning.

²⁶ Wira Parakrama Narendra Singha (1707-1739), mecenas op velerlei gebied; veel aandacht voor hervormingen van het boeddhisme; werd tegen zijn zin betrokken bij gewapende conflicten met de Compagnie.

²⁷ Sri Wijaya Raja Singha (1739-1747), Tamil en oorspronkelijk hindoe, behorende tot het vorstelijke geslacht van de Nyakken.

den een pro-Indiase en anti-VOC factie met belangrijke posities aan het Hof. Zij streefden krachtig naar meer vrijheid van handel met India waarvoor zij de openstelling van enkele havens opeisten. Het was juist het bezit van de havens dat de Compagnie allerlei rechten verschaftte met verwijzing naar de Memorie van Overgave van Van Imhoff.²⁸

2.4 Colombo

Frans Willem Falck werd na aankomst in Colombo als fiscaal beëdigd in de Raad van Politie,²⁹ het dagelijks bestuur, dat onder leiding stond van gouverneur Versluys. Deze was gesommeerd naar Batavia te komen om verantwoording af te leggen tegenover de Raad van Justitie wegens klachten over wanbestuur en malversaties. Daarom werd zijn functie in opdracht van de Hoge Regering waargenomen door de commissaris over de zaken van Ceylon, Jacob Christiaan Pielat.³⁰ Deze had een ruim bestuursmandaat gekregen, waardoor hij in staat was de politieke situatie goed te kunnen doorlichten. Hij nam besluiten op allerlei terreinen, waaronder de administratie. Vele adviezen, brieven en verslagen uit de buitencomptoiren bleken zoek te raken. Vandaar dat hij van oordeel was dat er een jaarlijks verslag moest worden opgesteld waar voornoemde zaken werden bijgevoegd. Frans Willem werd samen met hoofdinspecteur Arnout Lopesin benoemd in een commissie die moest zorgen dat deze maatregel strikt werd nagekomen.³¹ Tegen de aangewezen opvolger Diederik van Domburg,³² commandeur van Galle, en andere compagniesdienaren waren eveneens klachten geuit; zij zouden mogelijk sluikhandel hebben bedreven. Pielat stuurde daarom eveneens Van Domburg voor nader onderzoek naar Batavia. Eind 1733 was diens naam gezuiverd.³³ Hij mocht terugkeren als gouverneur en kon direct aan de slag om de instabiele situatie te verbeteren die begin 1734 was ontstaan door een opstand in de zuid-

²⁸ *Memorie Van Imhoff*, 7-9.

²⁹ De Raad van Politie wordt meestal aangeduid als de Raad; ook als Raad van Colombo c.q. Ceylon of Politieke Raad. Hier zal alleen de aanduiding Raad worden gebruikt tenzij het gaat om de Raad van Galle etc.; NA, VOC inv. nr. 9851, in de resoluties vanaf eind 1733 werd zijn naam genoemd.

³⁰ Jacob (Jaques) Christiaan (Christian) Pielat (Rotterdam, 1692-Loosduinen, 1740), zoon van Phineas, predikant van de Waalse gemeente te Rotterdam sedert 1673 en afkomstig uit het prinsdom Orange; luitenant in het Staatse Leger; 1718 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Westhoven als kapitein van de infanterie; 1719 Batavia, heemraad; 1720 opperkoopman; 1722 wederom kapitein met 300 man naar Bengalen; 1727 gouverneur Ternate (Molukken); 1731 extraordinaris raad; 1732 kolonel van de militia; 1732 commissaris te Ceylon; 1734 naar Patria als commandeur retourvloot aan boord van het VOC-schip Duinkerck (DAS, 6920,2); *Memoir left by Jacob Christiaan Pielat to his successor Diederik van Domburg* translated by Sophia Pieters Colombo 1905; Hovy, *Plakkaatboek*, xc-xci; liet alle belangrijke zaken in resoluties vastleggen; versterkte het collegiale bestuur; dit was door gouverneur Versluys ernstig veronachtzaamd (NA, VOC inv. nr. 10138, 36 - *Memoir*; Roelants, *Het geslacht Pielat*).

³¹ Pielat, *Memoir*, 34-35.

³² Mr. Diederik van Domburg (Utrecht, 1685-Colombo, 1736), zoon van Cornelis, raad in de vroedschap van Utrecht; 1705, promoveerde in de rechten aan de universiteit van Utrecht; huwde Eupenia Engelbert, die hertrouwde met Abraham Samlant, commandeur van Galle; 1717 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Amsterdam als kapitein (militair); 1718 Batavia, kapitein militia, nam deel aan de Java-expeditie; 1721 Colombo, opperkoopman; 1730 commandeur van Galle; 1732 gouverneur van Ceylon, naar Batavia gezonden; 1734 aangetreden als gouverneur maar vond aanvankelijk de poort van Colombo gesloten (Wijnaendts van Resandt, *Gezaghebbers*, 71-72; NA, VOC-Opvarenden).

³³ NA, VOC inv. nr. 10138-10140, Papieren m.b.t. de rechtzaak tegen Gouverneur Diederik van Domburg 1733.

westelijke kaneellanden vlakbij bij de vestingen Galle en Matara. De kaneelschillers hadden daarbij de leiding en werden zoals gebruikelijk heimelijk gesteund vanuit Kandy.³⁴ De Hoge Regering toonde zich niet verbaasd dat het mis ging; er deden al lange tijd geruchten de ronde over de slechte situatie. Deze opstand had ernstige gevolgen voor de handel. Er ontstond vooral een groot tekort aan kaneelbundels bestemd voor de retourschepen. In de pakhuizen waren nog maar beperkte voorraden aanwezig en aanvulling vond niet plaats. De Hoge Regering pleitte in eerste instantie voor diplomatieke stappen richting Kandy waarbij het Hof werd gevraagd het gedrag van de opstandelingen te temperen. De vermindering van inkomsten en geruchten over een mogelijke militaire bedreiging vanuit Kandy richting Colombo leidde tot snelle en drastische interne maatregelen. Van Domburg werd definitief teruggeroepen naar Batavia 'in volle kwaliteit en gage' en mocht niet meer terugkeren.³⁵ Hij vertrok echter niet direct. Volgens Frans Willem had hij het eiland in een 'zeer beklagelijken staat' achtergelaten.³⁶ De Hoge Regering besloot daarom meteen een krachtige opvolger te benoemen die orde op zaken kon stellen. In haar ogen leek de meest aangewezen persoon de opperkoopman Van Imhoff. Deze stond bekend als een intelligent, doortastend en ijverig bestuurder met uitstekende relaties met het Hof in Den Haag en de bewindhebbers.

In juli 1736 verscheen hij op de rede van Colombo met enige troepen voor het geval dat Van Domburg nog niet was vertrokken en tegenstand zou bieden. Het was niet nodig want de afgezette gouverneur bleek inmiddels overleden waardoor de gemoederen wat tot bedaren waren gekomen.

Van Imhoff drong er in zijn eerste brief aan de koning van Kandy, Wira Parakrama Narendra Singha, op aan dat hij zijn medewerking zou verlenen aan het herstellen van de rust en orde, door zich neutraal op te stellen 'verwachtende dat het groote hof hiervan kennis bekomen hebbende, zelfs zoude doen ophouden een zaak welker herstellinge ik gaarne als de eerste gunst van Zijne Majesteit wilde ontfangen al schoon ik regts genoeg hadde die te eysschen en het mij ook aan magt niet ontbrak om dat zelfs te besorgen'.³⁷ Hij wenste zo snel mogelijk een buitengewone ambassade naar Kandy te zenden ter verbetering van de verstandhouding met de koning en zijn Hof. Dit zou de rust onder de bevolking in de kaneelgebieden bevorderen. De Compagnie was voor een goedlopende kaneelproductie volledig afhankelijk van de bereidheid van de koning om de schillers aan te sporen aan de slag te gaan in de beneden- en de Koningslanden.³⁸ Het bestuur in Colombo moest daarnaast altijd jaarlijks toestemming vragen om met olifanten, die gevangen waren in de districten van Colombo en Matara, naar Jaffna te trekken.³⁹ Hier werden zij verkocht aan Indiase kooplie-

34 Arasaratnam, Imhoff, 465, 'interference of Kandians in the low country affairs became a more common feature; more daring and open'.

35 Van Goor, *Generale Missiven, 1729-1737*, 732; 6 april 1736.

36 UBT, TF-HS inv. nr. 75, Frans Willem Falck aan Joan Gideon Loten en zijn vrouw Anna Henrietta Beaumont, 10 juli 1736; Loten was op dat moment opperkoopman te Semarang en fiscaal voor de Java's Oostkust.

37 NA, VOC inv. nr. 2372; Ola, 10 januari 1737 werd namens de Compagnie bericht aan alle inlandse hoofden en verdere ingezetenen van het district Colombo, de landen van Galle en Matara, dat uit getuigenissen was gebleken dat de oproerige bewegingen buiten kennis van het Hof te Kandy hadden plaatsgevonden.

38 De kaneelgebieden die buiten het territorium van de Compagnie lagen en behoorden tot de koning van Kandy.

39 Jaffna gold als het meest indrukwekkend vestingwerk van de Compagnie met in het centrum een imposante Protes-

den afkomstig van de Coromandelse en Malabarse kusten. Hoewel het Hof helemaal geen belang had bij het regelen van dit soort zaken, wilde het graag regelmatig contact met de Compagnie waardoor het weer zijn vaste eisen op tafel kon leggen waaronder het terugkrijgen van een of twee zeehavens voor hun handel. Van Imhoff stond hier niet afwijzend tegenover, omdat hij ervan overtuigd was dat er iets moest gebeuren aan de verhouding met Kandy. Hij noemde deze gedwongen goede verhouding 'de ziekte waaraan Ceylon laboreerde', die voortkwam uit het misnoegen van het Hof door het gesloten houden van de havens hetgeen zware lasten met zich meebracht en veel onvrede binnen de Singalese samenleving wekte en door de inhaligheid en schraapzucht van de inlandse hoofden. Deze laatste twee ongenoemens waren volgens Van Imhoff het makkelijkste weg te nemen. Het eerste punt was echter het belangrijkste voor Kandy, maar dit lag heel moeilijk bij de Hoge Regering. Van Imhoff bepleitte enigszins aan het totale eisenpakket tegemoet te komen.⁴⁰ Hij zag drie manieren het Hof tot rede te brengen, via geschenken c.q. complimenten, of 'met geweld door magt van wapenen off door wegh van negotie'. Bij het laatste punt dacht hij aan beperkte openstelling van havens en twee à drie schepen per jaar toe te laten via een exclusief contract.⁴¹ 'Met een kleine douceur zou rust kunnen worden verkregen'. Het garnizoen van Colombo zou wel versterkt moeten worden; een militaire macht was een krachtig en effectief middel de koning en zijn kwaadwillige onderdanen beter in te tomen. Er zou ook vrees kunnen worden ingeboezemd voor de Compagnie. Deze afgewogen gedragslijn van Van Imhoff zou terugkeren onder het bestuur van Falck. Diens beide voorgangers Schreuder en Van Eck zagen meer in het vertonen van puur militaire superioriteit zowel op Ceylon als in Zuid-India. Falck was voorstander van het inkapselen van Kandy en het handhaven van de status quo in Zuid-India. De gewelddoptie werd trouwens door zowel de bewindhebbers als de Hoge Regering niet geaccepteerd.

De buitengewone ambassade naar Kandy van 1736 werd bij het vertrek uit Colombo met veel pracht en praal uitgeleide gedaan ter meerdere glorie van haar status richting de Singalezen.

De zorgvuldig uitgekozen gezanten kregen een brief mee voor de koning en vele geschenken waaronder een aantal betaald uit de beurs van de gouverneur. Als eerste gezant werd Daniël Agreen, dessave van Colombo aangewezen. Hij had op kundige wijze de opstand van de kaneelschillers beëindigd door een onpartijdig onderzoek te laten instellen naar hun redelijke eisen.⁴² Er werd gezorgd dat het Hof hiervan goed was doordrongen. Als tweede gezant was benoemd de gerespecteerde koopman Arent van Broijel.⁴³ Frans Willem Falck

tantse kerk uit 1740. Als gevolg van de burgeroorlog op Sri Lanka, sedert het eind van de jaren '80 van de twintigste eeuw, werden de vestingwerken ernstig beschadigd en de kerk totaal verwoest.

⁴⁰ NA, VOC inv. nr. 4471, Haags Besogne, Ceijlon bijeenkomst 5 juli 1738, behandeling van de Gouverneur Van Imhoff, 16 september 1736.

⁴¹ Arasaratnam, *Imhoff*, 460; 'er waren verkeerde beslissingen gedaan o.a. de sluiting van Ceylon voor buitenlandse handel'.

⁴² Gijsberti Hodenpijl, 'Het buitengewoone gezantschap naar het hof van Kandia te Ceylon', 50.

⁴³ Arent van Broy(ij)el (Amsterdam, ?-Batavia, 1753), 1725 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Den Bergh als onderkoopman; 1737 koopman Ceylon; met Daniël Agreen als ambassadeur naar Kandy (NA, VOC inv. nr. 3286); 1738 buiten employ (Soldijboek Colombo); 1740 commandeur van Jaffna; 1742 dessave van Colombo; 1744 verkozen tot extraordinaris raad te Batavia; geboorte zoon Gustaaf Arent (Navorscher (1859); CBG, Doopregister Fortkerk

maakte deze keer geen deel uit van de ambassade.⁴⁴ Hij was wel betrokken bij het uitgeleiden. Als fiscaal mocht hij in de tweede koets plaatsnemen achter Van Imhoff en de beide gezanten. Na ongeveer twee maanden keerden de ambassadeurs terug. Het Hof had tijdens het overleg zijn vaste verlangens over de zeehavens naar voren gebracht en berekend dat het niet hebben van havens neerkwam op een materiële schade van tien miljoen rijksdaalders. Het had ondanks dit geklaag geen ingewikkelde tegeneisen gesteld. De gouverneur werd slechts gevraagd een oplossing voor de havens te bedenken zodat de koning tevreden kon worden gesteld. Het was niet noodzakelijk dat Van Imhoff zijn eerdere gedachte voor een handreiking verder uitwerkte. Het Hof ontkende trouwens iedere betrokkenheid bij de onlusten;⁴⁵ deze waren alleen maar het gevolg van de onrechtvaardige behandeling van de inwoners van de benedenlanden en van de zware diensten die zij, in strijd met het oude gebruik onder het bewind Van Domburg, hadden moeten verrichten. De adigars toonden zich volgens het verslag zeer ingenomen met het bemiddelend en tegemoetkomend optreden van Agreen. Zij twijfelden er niet aan dat de bevolking had gezien met hoeveel eer de ambassadeurs in Kandy waren ontvangen; zij zou daarom spoedig weer hun verplichte diensten gaan verrichten. Er werd door de adigars eveneens aangekondigd dat de kaneelschillers of chaliassen⁴⁶ met hun hoofdliden weer zouden verschijnen op de jaarlijkse speciale bijeenkomst van de gouverneur en leden van de Raad.⁴⁷

Met de komst van Van Imhoff werd het beleid Van Goens de Oude weer opgepakt. Na enige decennia van wanbeleid werd er weer een basis gelegd voor een meer krachtadig bestuur.

2.5 Het eerste levensjaar van Iman Willem

Eind 1735 was Frans Willem Falck in het huwelijk getreden met zijn achternicht de zestienjarige Adriana Gobius in de Fortkerk op het kasteel van Colombo.⁴⁸ Zij was de dochter van de overleden gouverneur van Malakka, Joan Frederik Gobius;⁴⁹ diens weduwe, Margaretha

Colombo, 1744); 1745 naar Batavia met VOC-schip Kasteel van Woerden, lid Hoge Regering (NA, VOC inv. nr. 2635), en weesmeester; 1747 voorzitter Weeskamer; 1749 ordinaris raad (NA, VOC inv. nr. 6849 Testamenten; nr. 899 Arent van Broijel, 1744).

⁴⁴ In maart 1735 was hij als tweede gezant betrokken bij een weinig succesvolle buitengewone ambassade naar Kandy.

⁴⁵ NA, VOC inv. nr. 2372.

⁴⁶ De kaste van de chalias(sen), waartoe de kaneelschillers behoorden, was verplicht volgens het gewoonterecht zoals alle kasten diensten te verrichten voor het boven hen gestelde gezag (zie tevens paragraaf 11.3).

⁴⁷ Paragraaf 11.2.

⁴⁸ De residentie van de gouverneur of opperhoofd van een nederzetting van de Compagnie werd aangeduid met 'het kasteel'; soms een versterkt huis en soms een fort binnen de vesting of naast de vesting waar alle bestuurlijke instellingen waren gehuisvest. Het kasteel van Colombo was de 'oude vesting', verbonden met een tweede geforticeerd gebied 'De Stadt Colombo' later aangeduid als 'Pettah'. Het kasteel of 'Fort-area' is thans nog herkenbaar in het oudste deel van Colombo. In 1659 was besloten de residentie van de gouverneur te verplaatsen van Galle naar Colombo (eigen waarneming; Atlas Ceylon; Van Oers, *Dutch Town Planning Overseas*, 91-108).

⁴⁹ J(o)an Frederik Gobius (Ober Ingelheim, 1679-Malakka, 1730), zoon van hofprediker Vorst van Wied, aangesteld tot predikant bij de VOC te Banda Neira en Batavia (vertrok 1687 en overleed 1693 in Batavia); moeder Anna Christina Brue-sers; 1694 in dienst VOC in Batavia als jongen; 1699 assistent; 1704 boekhouder; 1706 onderkoopman en administrateur Bantam; 1707 zending naar Kartasoera; huwde Margaretha Elisabeth Heij(y)nen; 1709 koopman; reisde met Gouverneur-

Elisabeth Heynen,⁵⁰ was in 1731 te Malakka hertrouwd met de opperkoopman Iman de Jonge.⁵¹ In 1732 waren zij met Magaretha's vier minderjarige kinderen,⁵² onder wie Adriana, overgeplaatst naar Ceylon waar haar man was aangesteld als commandeur van Galle. Het huwelijk tussen Frans Willem en Adriana voldeed geheel aan de graad van endogamie die werd aangehouden onder de elite in de Republiek in de achttiende eeuw.⁵³

In maatschappelijk opzicht konden de beide families zich aan elkaar spiegelen, hetgeen ook gold voor de Zierikzeese patriciërsfamilie De Jonge. De families Falck en Gobius zouden in de Republiek meerdere keren aan elkaar geparenteerd raken.⁵⁴ Het meest opmerkelijke was het huwelijk tussen de broer van Adriana, Henric Anthony Gobius in het jaar van zijn promotie aan de Utrechtse universiteit met de zuster van Frans Willem, Margaretha Falck.⁵⁵ Zoals bij de achtergronden over de familie Meinertzhagen reeds werd vermeld, was er in 1706 een huwelijk gesloten tussen een Meinertzhagen en een Gobius in Keulen.

De zestienjarige leeftijd van Adriana was voor het aangaan van een huwelijk in Azië niet ongebruikelijk.⁵⁶ Europese vrouwen in Azië, zelfs behorend tot de elite, traden jonger in het huwelijk dan in de Republiek; de gemiddelde leeftijd lag daar tussen 22 en 23 jaar.⁵⁷ Omdat het sterftecijfer onder vrouwen in Azië hoog was en de levensverwachting gering, was het zaak vroeg te trouwen en snel kinderen te baren.

Onder de kinderen van de elites en de goeie burgerij was de huwelijkskeuze in principe vrij, maar er werd wel degelijk gekeken door de ouders of voogden naar de achtergrond van de beoogde partners. Hierbij speelde mee dat de eigen groep in stand en het kapitaal bijeen moest worden gehouden of worden verstevigd. Het was een kwestie van geld en macht.

Bosma en Raben merken op dat de hogere kringen in de 'kolonie' hun eigen positie consolideerden door huwelijk en patronage. Zij bewaakten het Europese gehalte van de eigen levenssfeer, vooral in het mannelijke domein.⁵⁸

Generaal Abraham van Riebeeck; 1714 resident Cheribon; 1717 opperkoopman en vervolgens commandeur van Java's Oostkust; 1722 Batavia; 1724 eerste secretaris Hoge Regering, na één maand gouverneur Makassar te Semarang; 1727 gouverneur Malakka tot zijn dood (NA, VOC inv. nr. 5246; Haan, *Priangan II*, 56; NNBW, VII, 100).

⁵⁰ Margaretha Elisabeth Heij(y)nen, vrouwe van Crayenstein (Batavia, 1689–Amblangodde, 1735); dochter Barthelomeus Johannes, predikant te Galle en Jaffna (1664–1679) en van Wilhelmina van Nes, vrouwe van Crayenstein; huwde (1) Joan Frederik Gobius en (2) Iman de Jonge (Bijlage IV).

⁵¹ Iman de Jonge (Zierikzee, 1698–Jaffna, 1737), zoon van mr. Johan Imanszn de Jonge, heer van Bouenreede, o.a. raad van Zierikzee en raad van Staten van Zeeland; 1721 uitgevaren voor de Kamer Zeeland met het VOC-schip Hoedekenskerke als onderkoopman; 1722 Batavia; 1728 koopman Malakka; 1731 opperkoopman; huwde Elisabeth Magartha Heij(y)nen; 1732 dessave van Colombo; 1734 commandeur van Galle; 1737 idem van Jaffna (NA, VOC inv. nrs. 5246, 11855, 10133; Vos, *Vroedschap van Zierikzee*, 503). Broer Daniël Quirijn had een dochter Anna Heleen (1743–1802) huwde 1762 met Dr. Gegorius Borrendamme, med. doc en schepen (1772–1772) studiegenoot Iman Willem Falck (Bijlage IV).

⁵² Bijlage III.

⁵³ Kooijmans, *Onder regenten*, 131–136.

⁵⁴ Broer Jan Frederik trouwde met Frans Willems nicht Maria Louisa Meinertzhagen (HUA, trouwboeken 103–188); op 23 december 1736 werd het huwelijk gesloten in de Janskerk.

⁵⁵ HUA, trouwboeken inv. nrs. 103–437; op 15 mei 1745 werd het huwelijk gesloten in de Domkerk te Utrecht.

⁵⁶ Blussé, *Strange Company*, 72.

⁵⁷ Kooijmans, *Onder regenten*, 120.

⁵⁸ Bosma en Raben, *Oude Indische Wereld*.

Op 10 juli 1736 berichtten 'Frans en Adriana Falk'⁵⁹ aan 'neff en nigte Loten'⁶⁰ dat op 25 maart⁶¹ een 'brave' zoon was geboren 'waar alles goed aan was'. De doop vond een week later plaats in de Fortkerk in het bijzijn van de doopgetuigen: de hoofdadministrateur Daniël Overbeek,⁶² toekomstig commandeur van Galle en Elizabeth Hals; zij representeerden de peten: Iman de Jonge, commandeur van Galle, naamgever en stiefgrootvader; Johan Warnar Meinertzhagen te Utrecht en oom van Frans Willem, aanstichter van de Provinciale Utrechtsche Geoctroyeerde Compagnie; grootmoeder Constantia Margaretha Meinertzhagen, weduwe Falck en tante Margaretha van Nes.⁶³

Hoewel de beide ouders van Europese afkomst waren, beweerde de Ceylonese rechter en historicus William Pieris dat Iman een jonge casti was, hetgeen zou betekenen dat zijn moeder geen volbloed Europese was. Een van Imans uiterlijke kenmerken was zijn ravenzwart haar, maar dat maakte van hem nog geen halfbloed. De achtergrond van deze wat merkwaardige en ongefundeerde constatering 'The young casti whose swarty complexion earned for him the sobriquet of the crow' had vermoedelijk te maken met de achtergrond van moeder Adriana Gobius, 'a native from Samarang',⁶⁴ die door Pieris niet nader was onderzocht. Adriana Gobius was geboren uit Europese ouders.

De Ceylonese archivaris Anthonisz⁶⁵ haalde in verband met Imans donker uiterlijk⁶⁶ of ravenzwarte haren een in zijn ogen 'amusant verhaal' aan, dat zich zou hebben afgespeeld in 1765 buiten de muren van Colombo tijdens de aankomst van Iman als gouverneur van Ceylon. De hoofdadministrateur Daniël Burnat zou bij het eerste aanzien van de gouverneur hebben gezegd 'wij hebben werkelijk een kraai gevangen'.⁶⁷

Met verwijzing naar de verschillende families die in deze studie een rol spelen, moet worden opgemerkt dat er in geen enkele bron iets valt te vinden over huwelijken of bijvrouwen van Aziatische afkomst binnen de stamreeks van de vader van Adriana, Joan Frederik Gobius. Het lijkt mij niet zo voor de hand liggen dat zijn vader en/of zijn schoonvader⁶⁸ buitenechtelijke contacten zouden hebben gehad gelet op hun functie als predikant in dienst van de Compagnie; het kwam wel voor dat predikanten met halfbloeden trouwden.

⁵⁹ In zowel zijn brieven, Generale monsterrol 1737 (NA, VOC inv. nr. 12409) schreef hij zijn naam Falk zonder ck maar met slechts een k.

⁶⁰ UBT, inv. nr. TF-HS 75; Frans Willem Fal(c)k aan Johan Gideon Loten, 10 juni 1736.

⁶¹ Dit is het enige betrouwbare geboortjaar; diverse publicaties spreken over 1 augustus o.a. F.H. de Vos: *Dutch Governors*, 160; JDBUC 1 (1908).

⁶² Daniël Overbeek (Amsterdam, ?-Batavia, 1751), 1717, stuurman VOC-schip Vaderlandgetrou naar Batavia, 1730, koopman en pakhuismeester te Colombo; 1732 Tuticorin; 1734 hoofdadministrateur Colombo; 1735 gezaghebber Galle; 1741 gouverneur van Ceylon en raadextraordinair; 1743 lid Hoge Regering en ordinaris raad.

⁶³ Margaretha van Nes, familielid van overgrootmoeder Iman Willem Falck, Wilhelmina Heynen-Van Nes.

⁶⁴ Pieris, *Ceylon and the Hollanders*, 118; Casti of casties = uit een Europeaan en een halfbloed voortgekomen kind.

⁶⁵ Anthonisz, *Dutch in Ceylon*, 33-34. Volgens Anthonisz kon het verhaal niet meer geverifieerd worden 'omdat het al zo lang geleden had plaatsgevonden'.

⁶⁶ Het zou kunnen zijn dat Iman Willem Falcks huid iets getint was door zijn jonge jaren in de tropen.

⁶⁷ Daniël Burna(e)(r)t (Pyerne, Canton Bern, 1723-Colombo, 1801), 1753 uitgevaren voor de Kamer Zeeland met het VOC-schip Visvliet als assistent; 1754 Batavia; 1762 dessave Matura, opperkoopman; 1767 Colombo, hoofdadministrateur; 1784 dessave van Matara (NA, VOC inv. nr. 12431); huwde Elisabeth Holst, dochter Gerrit Engel Holst (CBG, Stamboom familie Burnat; NA, VOC-Opvarenden).

⁶⁸ Ds. Johannes Heynen, predikant te Galle en Jaffna.

Raben merkt op dat het concubinaat in Semarang meer gangbaar was dan in de VOC-plaatsen op Ceylon.⁶⁹ Noch in de genealogische gegevens van de familie Gobius noch tijdens het verdere leven van Iman Willem werd er ooit verwezen naar een inlandse connectie op grond van zijn huidskleur zoals bij de latere patriottenleider Pieter Quint Ondaatje,⁷⁰ zoon van de Tamil predikant te Colombo, Willem Juriaan en zijn Nederlandse vrouw Hermina Quint wel het geval was. Hij werd in Utrecht veelvuldig spottend als ‘het zwartje’ aangeduid.

Als gevolg van de situatie bij de familie Falck in Utrecht kwamen eind 1735 meerdere ooms en tantes in Indië terecht. Maria Anna,⁷¹ zuster van Frans Willem, arriveerde in Colombo als gezelschapsdame van barones Van Imhoff. Zij was samen met haar zuster Amalia Constantia,⁷² die later zou trouwen met Adriaan Bisdom, en haar broer, onderkoopman Carel Gustaaf, vanuit Patria met het VOC-schip Opperdoes naar Batavia gereisd.⁷³ Hun oudere broer George Tammo zou vrij snel daarna, eveneens als onderkoopman, volgen op het VOC-schip Paddenberg. Een jaar later trad Maria Anna vanuit de residentie van de gouverneur⁷⁴ in het huwelijk met de negotieboekhouder Dirk Stokvis.⁷⁵ Frans Willem verliet enige weken daarna met zijn jonge gezin Colombo aan boord van het jacht ‘Maria Louise’ om naar ‘onse vader Iman de Jonge’ te Galle te gaan. Na aankomst vervolgden zij hun reis naar Matara waar hij als dessave, tevens plaatsvervanger van de commandeur van Galle en lid van zijn Raad van Politie, was aangesteld. Hij merkte op: ‘het bestier van zaken overgenomen heb zoo dat ik hier een klijn gouverneurkje ben ...’. Hij hoopte op grond van zijn functie snel tot opperkoopman te worden benoemd. Dat zou nimmer worden verwezenlijkt.⁷⁶ Spoedig na zijn aankomst zou hij weer de echte gouverneur ontmoeten in verband met diens inspectie-reis langs Galle en Matara. Van Imhoff wilde met eigen ogen het gebied aanschouwen waar de laatste maanden ernstige onlusten onder de kaneelschillers hadden plaatsgevonden. Zijn gevolg bestond daarom uit meerdere militairen waaronder de kapiteins Casper Hendrik van der Sande naast de equipagemeester Johannes Hackert.⁷⁷ Op 16 maart om acht uur ’s avonds kwam het gezelschap in Matara aan waar het bij de Limieten door Falck en enige inlandse hoofden werd verwelkomd. De volgende morgen vond er een dienst plaats in de Fortkerk,

⁶⁹ Raben, *Batavia and Colombo*, 42.

⁷⁰ Pieter Philip Jurriaan Quint Ondaatje (Colombo, 1758-Batavia, 1818), zoon van Willem Jurriaan en Hermina Quint; studeerde en trouwde te Amsterdam; predikant te Colombo en directeur van het seminarium dat ook door zijn zoon Pieter zou worden bezocht; werd onder de patronage van gouverneur Falck, die een groot vriend van zijn vader was, naar Nederland gezonden; na de Latijnse school te Utrecht studie in zowel filosofie als rechten aan de universiteit aldaar. Werd vanaf 1784 een belangrijk patriottenvoorman; 1786 vluchtte naar Frankrijk; diende de Bataafse Republiek, het Koninkrijk Holland, het keizerrijk tot 1815; Willem I benoemde hem tot lid van de Hoge Raad van Justitie te Batavia.

⁷¹ Bijlage III.

⁷² Bijlage III.

⁷³ DAS, 2988.6; VOC-schip Opperdoes vertrok op 12 mei 1735 van de rede bij fort Rammekens en arriveerde op 20 december voor de rede bij Batavia.

⁷⁴ UBT, inv. nr. TF-HS, Frans Willem Fal(c)k aan Johan Gideon Loten, 18 februari 1737.

⁷⁵ Bijlage III.

⁷⁶ UBT, inv. nr. TF-HS 75, Frans Willem Fal(c)k aan Johan Gideon Loten, 18 februari 1737, aangesteld op 18 september 1736; arriveerde op 18 februari 1737 in Matara en vond ‘dat ik dan de qualiteit van opperkoopman verlangen ...’.

⁷⁷ NA, VOC inv. nr. 10096; Verslag, ‘Reis van Van Imhoff naar Galle en Mature van 7 maart tot 13 april 1737’; SLNA, 1/2728 plus Abraham Dormieux, de hoofdadministrateur, Arend van Broijel en Dirk Stokvis.

gelegen ter linkerzijde van de hoofdboort. Door gebrek aan predikanten trad de plaatselijke ziekenbezoeker als voorganger op.⁷⁸ Na afloop van de dienst liet de gouverneur zich uitvoerig bijpraten over de laatste ontwikkelingen. Daarna werden de olifantenstallen bekeken, gevolgd door 'een landtocht'. Na terugkomst werden de gebruikelijke rekwesten van 'klagers'⁷⁹ in ontvangst genomen.⁸⁰ Het gezelschap verplaatste zich vervolgens naar Galle waar Van Imhoff de Raad toesprak in aanwezigheid van de commandeur, Daniël Overbeek.

Voor de jonge dessave van Matara zag het er allemaal gunstig uit: goede positie met een uitstekende band met de gouverneur, kans op een spoedige bevordering, vermogend⁸¹ en een gezin met één zoon. Op 3 augustus sloeg het noodlot toe; een korte, zeer ernstige ziekte⁸² maakte een einde aan zijn leven in 'Den Bloey van zijn dagen'. Zijn stoffelijk overschot werd twee dagen later te rusten gelegd in de Fortkerk te Matara⁸³ naast het graf van zijn moeder. Tot zijn opvolger werd spoedig daarna de fiskaal van Colombo, Martin Weijer benoemd, die nog niet zo lang daarvoor Frans Willem had opgevolgd in Colombo.

Adriana kon als zeer jonge maar niet onbemiddelde weduwe met haar zoon terugkeren naar Colombo waar zij een nieuw bestaan moest opbouwen. Het was gebruikelijk dat weduwen al of niet met jonge kinderen slechts korte tijd alleen bleven. Een nieuw huwelijk bood haar en eventuele kinderen enerzijds bescherming en anderzijds financiële zekerheid. Adriana Gobius, weduwe Falck had dit laatste in haar positie misschien niet zo nodig, maar na ruim een jaar hertrouwde zij met de inmiddels tot opperkoopman opgeklommen Arent van Broijel.

Na de dood van Frans Willem moet Adriana overleg hebben gehad met de weeskamer van Colombo en haar boedel hebben laten beschrijven ten bate van haar zoon. Er moet ook een voogd zijn toegewezen; er is hierover echter niets teruggevonden.

Door de komst van Van Imhoff had Frans Willem meer kans op promotie gemaakt. Dat zou met zijn vaardigheden te maken kunnen hebben, maar ook door de oude vriendschappelijke banden tussen beide families uit de tijd van hun vaders aan het Oost-Friese hof. Hieraan moet ook zijn zuster haar positie van gezelschapsdame bij barones Van Imhoff hebben te danken. Arent van Broijel kon na zijn huwelijk met de jonge weduwe Falck bij zijn verdere carrière rekenen op steun van de toekomstige Gouverneur-Generaal. De andere Falcken profiteerden eveneens hiervan en maakten juist carrière binnen de Compagnie tijdens zijn Gouverneur-Generaalschap.

⁷⁸ Van Goor, *Jan Kompanie as schoolmaster*, 46.

⁷⁹ Krom, *Gustaaf Willem van Imhoff*, 75; Van Imhoff gaf aan dat op reis naar Matara er 'overall klagers' waren.

⁸⁰ SLNA, inv. nr. 1/2728, lopende zaken werden aan de orde gesteld o.a. over particuliere verbouw op landerijen; het document heeft een omvang van 88 pagina's en bevat ook alle genomen resoluties door Van Imhoff in de Raad van Galle: gezaghebber Daniël Overbeek, Falck, kapitein Hendrik van der Zande, Arent van Broijel en Dirk Stokvis.

⁸¹ Volgens verschillende bronnen zou Frans Willem in de betrekkelijk korte tijd dat hij op Ceylon verbleef er in zijn geslaagd een groot vermogen op te bouwen; NA, VOC inv. nr. 5946, *Grootboek Stadwijk 1736*; in totaal wordt nagelaten aan 'selfs huysvrouw' fl. 3276,1:10; NA, VOC 6401, uit het testament van Joan Frederik Gobius bleek dat hij fl. 117.532,- had nagelaten aan zijn vijf kinderen waaronder zijn dochter Adriana Gobius en één kindskind (Iman Willem Falck).

⁸² SLNA, inv. nr. 1/750, *Resolutie Raad*, 21 augustus 1737.

⁸³ *Lapidarium Zeylanicum* en Van Dort. Zijn grafsteen met opschrift bevindt zich in de Fortkerk te Matara; deze is licht beschadigd bij de schoonmaakwerkzaamheden na de tsunami die plaats vond in het zuiden van Sri Lanka op 26 december 2004.

2.6 Patria

Eind 1742 gaf de Raad van Ceylon toestemming aan de opperkoopman Arent van Broijel dat diens stiefzoon, de inmiddels zevenjarige Iman Willem Falck, naar Patria kon vertrekken ter voortzetting van zijn schoolopleiding. Tot dan toe had hij thuis bij zijn moeder onderwijs genoten. De financiering van de zeereis en het kostgeld aan boord werden door de Raad, met goedkeuring van de Hoge Regering, overgelaten aan de bewindhebbers te Amsterdam.⁸⁴

In het algemeen keurden de bewindhebbers het goed dat de kosten voor rekening van de Compagnie kwamen. Het was niet ongebruikelijk dat zonen van de hogere Compagniesdienaren naar Patria werden gezonden voor verdere en betere scholing.⁸⁵ Het aantal dochters was veel kleiner, maar dat kwam wel degelijk voor. Carl Gustaaf Falck zond zowel zijn zoon als dochter naar Patria; dat was ook het geval bij de opperkoopman Adriaan Moens⁸⁶ in 1771.⁸⁷ Er werd van uitgegaan dat familieleden aldaar beter konden zorgen voor minderjarige kinderen, die in vele gevallen wees of halfwees waren geworden. Daarnaast werd als argument gebruikt de geringere kans op ernstige tropische ziekten.⁸⁸ Vele Compagnieskinderen zagen nimmer hun geboorteland en ouders terug. Iman was hierop een van de uitzonderingen toen hij in 1756 terug ging. De komst van Europese Compagnieskinderen vanuit Azië naar de Republiek wordt door Bosma en Raben aangeduid als een cirkelemigratie. Het terugkeren in hoge kringen zou volgens hen een gewoon verschijnsel zijn; een terechte constatering. Zij delen daarom slechts gedeeltelijk de opvatting dat de zonen uit Indië vertrokken en dat de dochters het sociale cement van de hogere klassen vormden.⁸⁹ Het hart van de Indische 'clan' waren volgens Taylor vrouwen, daar geboren en opgevoed, die de mannen in patroon-protégé-betrekkingen brachten.⁹⁰ Voor wat dit laatste betreft nemen Bosma en Raben ook afstand van de opvattingen van Taylor over de rol van de vrouwen binnen de top van de Compagnie en de Indische clanvorming.

Taylor gaat er van uit dat door de huwelijkspolitiek een sociale toplaag was ontstaan vanwege de bijzondere politiek van de Compagnie ten opzichte van immigratie en onderlinge

⁸⁴ NA, VOC inv. nr. 2611, Batavia laat de betaling over aan de Heren XVII.

⁸⁵ Wagenaar, Galle, 28; Cornelis Valentijn zoon van gouverneur Schreuder vertrekt in november 1758 naar Patria.

⁸⁶ Adriaan Moens (Middelburg, 1728-Colombo, 1792), zoon van Jozias en Petronella van der Maas; 1751 uitgevaren voor de Kamer Zeeland met het VOC-schip Arnestijn als assistent; 1751 Colombo klerk van politie, bevorderd tot boekhouder; 1755 onderkoopman, administrateur van Trincomalee; 1757 tweede visiteur; 1758 eerste gezworen klerk; 1762 koopman, boekhouder; 1765 soldijboekhouder, 1766 ambassade naar Kandy; 1767 aangesteld tot opperkoopman; 1768 waarnemend hoofdadministrateur met Van Angelbeek, lid presidium Raad van Justitie, commissaris politiek in de kerkenraad; 1769 hoofdadministrateur; 1770 commandeur van de Malabar; 1772 extraordinaris raad; 1773 gouverneur en directeur van de Malabar; 1780 uitgenodigd voor de Hoge Regering; 1781 Batavia; 1783 ordinaris raad, eerste raad en directeur; 1789 ontslag genomen, bleef werkzaam als raad belast met het beheer van de kantoren in Ternate en Bengalen en bleef directeur van de amfioensociëteit (NA, Collectie Moens inv. nr. 16; NA, VOC-Opvarenden).

⁸⁷ NA, Collectie Moens inv. nr. 16, Petronella Magdalena (1764) vertrok met haar broer Matthias in 1771.

⁸⁸ NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, Adriaan Bisdom aan Johan Warnar Falck, 27 september 1758; Bisdom zond zijn jonge zoon Arthur om deze reden naar Patria (idem in 1760 zijn tweede zoon). Het argument van Bisdom leek juist hoewel er tot nu toe nimmer een vergelijkend onderzoek is gedaan naar het sterftecijfer van kinderen in de Republiek en Europese dienaren van de Compagnie.

⁸⁹ Bosma en Raben, *Oude Indische Wereld*, 65.

⁹⁰ Taylor, *Social World*, 99-100.

huwelijken. De doorslaggevende familiebanden waren niet tussen vader en zoon, maar tussen een man en zijn aangetrouwde verwanten.

Het aantal mestieze vrouwen als echtgenote van de bestuurlijke top is echter nimmer uitgezocht en zover is nagegaan voor de periode 1740-1790 bedroeg het officieel twee. Daarnaast hadden verschillende hooggeplaatste dienaren bijvrouwen van inlandse afkomst, waarvan er een aantal werd gewettigd. Zij legt trouwens geen verbinding tussen de situatie in de Republiek en de Compagnie in Azië.

Het on-Nederlandse begrip 'clan'⁹¹ zou trouwens moeten worden vervangen door het Hollandse begrip facties binnen de bestuurselite van de Compagnie in Azië, zoals dat ook in de Republiek gold.

De terugkeer van veel zonen na hun opvoeding in de Republiek zou volgens Bosma en Raben de banden versterken tussen de regentenkringen in de Republiek en die in Indië en bijdragen aan de blijvende oriëntatie van de koloniale top laag. Voor de connectie met het patriciaat in de Republiek en de top van de Compagnie kan eveneens worden verwezen naar voornoemde paragraaf. Zij schenken geen aandacht aan de zonen van de patriciërs en gegoe-de burgers die goed opgeleid en zonder Indische connecties met een carrière aanvingen bij de Compagnie zoals leden van de familie Falck, De Jonge en Moens. Theorie en werkelijkheid raken elkaar niet. De indruk bestaat dat bij Taylor haar theorie moet prevaleren en dat slechts die feiten worden vermeld die deze onderbouwen.

Vlak voor Imans vertrek naar Patria raakte zijn moeder in verwachting en op 23 augustus 1744 werd Gustaaf Arent van Broijel geboren in Colombo.⁹² Hij werd vernoemd naar Gustaaf Willem baron van Imhoff, die samen met zijn echtgenote Catharina Huysman peten waren. Zij waren bij de doop tegenwoordig.⁹³

Van Broijel was omstreeks die tijd benoemd tot extraordinaris raad⁹⁴ in Batavia; daarom zou hij in september vertrekken vanuit Galle aan boord van het VOC-schip Het kasteel van Woerden met zijn vrouw. Na aankomst in Batavia werd hij beëdigd door de hem goedgezinde Gouverneur-Generaal Van Imhoff. Deze had na de nodige problemen in 1743 het hoogste ambt in Indië op zich genomen.⁹⁵ Na vier jaar volgde Broijels benoeming tot ordinaris raad als opvolger van Hugo Verijssel⁹⁶ en ruim vier jaar later overleed Adriana's 'lief waarden ge-maal'.⁹⁷ Zij was wederom weduwe geworden en nog maar 34 jaar; zij zou nimmer meer her-

⁹¹ *The Concise Oxford Dictionary*, (Oxford 1964), 219; Clan: Scottish Highlanders with common ancestor.

⁹² CBG, inv. nr. 263.63; dooplijst Wolvendaalse Kerk 23 augustus 1744.

⁹³ Ibidem; vml. Abraham Samlant en Vas Diaz (tekst door papieraantasting nauwelijks leesbaar).

⁹⁴ NA, VOC inv. nr. 2635, Resolutie Hoge Regering, 9 oktober 1745.

⁹⁵ Van Imhoff was als raad van Indië in conflict gekomen met de Gouverneur-Generaal Valkenier; in hechtenis genomen en naar Nederland gezonden; aldaar in het gelijk gesteld en teruggekeerd.

⁹⁶ Hugo Verijssel (Leiderdorp, ?-Batavia, 1750) 1725 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Velserebeek als opperstuurman; 1726 Batavia, extraordinaris raad; commissaris Java's Oostkust; 1743 ontvanger-generaal der Domeinen te Batavia; huwde Sophia Francina Westpalm, dochter van Michiel, directeur-generaal; Sophia huwde vervolgens de Gouverneur-Generaal Reinier de Klerk (RGP, *Generale Missiven Gouverneur-Generaal en Raden, Deel XI 1743-1750*), dochter Sophia huwde Jacobus Radermacher (NA, VOC-Opvarenden).

⁹⁷ NA, Collectie Falck 2, Aanvullingen VOC inv. nrs. 207, 1753 en VOC inv. nr. 838; overlijdensaankondiging 1 december 1753 van Arent van Broijel 'op de leeftijd van 60 jaar 8 maanden en 4 dagen'; condoleancebrief, 21 augustus 1753 van Maria Anna Columba geboren Falck aan Johan Warnar Falck.

trouwen. Van hun zoontje Gustaaf Arent werd niets meer vernomen noch in brieven noch in andere documenten;⁹⁸ hij moet reeds vóór het vertrek van zijn ouders naar Batavia zijn gestorven.⁹⁹ Iman was wederom het enige zeer naaste familielid dat Adriana Gobius restte. Zij had eventueel met toestemming van de Hoge Regering naar de Republiek kunnen komen; zij bleef echter haar geboorteland trouw en wachtte in Batavia op de terugkomst van haar zoon Iman.

Hij moet vrijwel zeker op 9 januari 1743 vanuit Galle zijn vertrokken met het VOC-schip Reigersdaal.¹⁰⁰ Er zijn helaas geen concrete aanwijzingen met welk schip Iman naar Patria is afgereisd. De Reigersdaal liet, met een oponthoud van 12 dagen aan de Kaap, op 21 juli de ankers vallen op de rede voor Fort Rammekens.

2.7 Conclusie

Het korte verblijf van Frans Willem op Ceylon geeft de mogelijkheid enige nuttige achtergronden te schetsen over de situatie in Ceylon in de eerste decennia van de achttiende eeuw.

Frans Willem werd snel bevorderd in Indië en kwam na een korte periode in het ongezone Batavia in een roerig maar veel gezonder Colombo terecht. In de vier jaar dat hij op het eiland verbleef, was hij in staat een omvangrijk fortuin op te bouwen. Zijn zoon Iman zou tot zijn zevende op het eiland verblijven waarna hij gescheiden werd van zijn moeder en naar een voor hem onbekend Utrechts patricisch familienetwerk vertrok. Het begrip Patria was tot zijn aankomst in Utrecht nergens op gebaseerd, want hij was opgevoed door een moeder die geboortig was uit ouders die respectievelijk waren geboren in Semarang en in Batavia.

In Utrecht zou hij bij zijn promotie nog steeds worden aangeduid als afkomstig uit Colombo; hij zou zijn hele leven veelvuldig over 'Patria' en 'vaderland' spreken en schrijven. In voor zover bekend zijn laatste brief uit 1784 zegt hij genoeg te hebben van Oost Indië en spreekt hij de wens uit te 'mogen thuisvaren'.¹⁰¹ Voor deze 'Indo Batavus' die hield van het 'paradijselijk Ceylon', was de Republiek zijn Patria: het land van zijn voorvaderen, zijn patroon, zijn Prins, zijn bewindhebbers, zijn vrienden en zijn Alma Mater.

⁹⁸ Geen gegevens teruggevonden in het begraafregister noch van Colombo noch van Batavia.

⁹⁹ NA, VOC inv. nr. 6879, Testament Arent van Broijel uit 1744 opgemaakt te Colombo spreekt alleen nog maar over Iman Willem Falck als erfgenaam na het overlijden van Adriana Gobius.

¹⁰⁰ Dit staat nergens vermeld maar dit is het enige VOC-schip dat in september 1743 met één passagier vanuit Ceylon (Galle) vertrok. (DAS 1198.6, schipper Jacob van Banken); volgens de gegevens uit de officiële bemanningslijst ondertekend door de schipper (NA, VOC inv. nr. 9879). DAS vermeldt 4 passagiers.

¹⁰¹ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck (duplikaat) 6 november 1783 met PS, 15 februari 1784 (ontvangen 8 december 1784).

3 Utrecht

3.1 Grootmoeder Constantia Margaretha Meinertzhagen, weduwe Falck

In het voorjaar van 1743 arriveerde de zevenjarige Iman Willem in Utrecht bij zijn grootmoeder Falck met zijn scheepskist, waarvan de inhoud in 1745 nog werd aangevuld met een nagezonden exemplaar.¹ Deze laatste kist was verzonden uit Colombo in hetzelfde jaar dat zijn moeder met Arent van Broijel naar Batavia vertrok.

De komst van Iman betekende dat zijn grootmoeder via de Momboirkamer in Utrecht geld moet hebben ontvangen van de Weeskamer te Batavia.² De bedragen waren ruim voldoende³ voor de opvoeding die paste bij iemand van zijn stand. Er bleef zelfs geld over dat zou worden aangewend voor de opvoeding van neef Otto, die enige jaren later eveneens bij zijn grootmoeder in huis kwam. Het opvoeden en huisvesten van de kleinkinderen bracht Constantia de voor haar noodzakelijke extra inkomsten, waardoor zij op enige stand kon blijven leven. Zij zorgde niet alleen voor kost en inwoning van haar kleinkinderen, maar was ook verantwoordelijk voor hun scholing. Het is niet uitgesloten dat er een Nederlandse of buitenlandse privé-leraar of schrijfmeeester aan huis kwam.

Tijdens Imans verblijf in Utrecht vonden er voortdurend ernstige en minder ernstige familiegebeurtenissen plaats. Medio oktober 1746 werd de familie opgeschrikt door het bericht dat de 34-jarige oom Anton Reinhard, kapitein-luitenant in het Staatse infanterieregiment van generaal Van Dorth, tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog was omgekomen. Hij was of direct gesneuveld of enige dagen later aan de gevolgen van ernstige verwondingen overleden. Zijn regiment was betrokken bij de slag van Rocourt,⁴ gelegen in een gebied

1 HUA, notarieel Collectie inv. nr. U 169a1, 7 september 1745; Grootmoeder Falck-Meinertzhagen nam een kist met kleren in ontvangst bij notaris Wernard van Loten te Utrecht; mee gezonden met het VOC-schip Rust en Werk, Kamer Delft.

2 HUA, inv. nr. 702-3; Rekening-courant van de Momboirkamer met de Weeskamer te Batavia, gedeponeed te Utrecht; deze heeft alleen betrekking op de periode 1771-1805; hierdoor ontstaat geen inzicht in de voor Iman Willem beschikbare gelden. De stukken laten wel de gang van zaken zien. De aanwezige rekeningen hebben betrekking op minderjarigen uit Indië, die in Utrecht werden opgevoed; de regenten van de Momboirkamer waren gerechtigd uitkeringen te doen van in Utrecht verblijvende wezen en halfwezen afkomstig uit Batavia en de buitencomptoiren. Zij moesten wel staan ingeschreven in Batavia.

3 Zie noot 81, hoofdstuk 2; Colenbrander, *Gedenkschriften*, 53; hij is van mening dat er een groter kapitaal moet zijn nagelaten.

4 Otto maakte op 9 december 1750 een plattegrond van de vesting 'Racoux' in aquarel (38 bij 52 cm); deze werd in mei 2008 ter verkoop aangeboden bij H. Th. Warnar Antiquariat te Osnabrück. Er bevindt zich in de KB (inv. nr. 77K16), een 'Oefencahier vestingbouw en mathematica' getekend door 'Otto Falck, Utrecht, 1749' met tekst, berekeningen en tekeningen. Dit is een uiterst curieus boekje van 83 pagina's, zeer verzorgd, dat hoofdzakelijk in het Frans is geschreven. Het

vlakbij het gelijknamige dorpje 30 kilometer ten westen van Luik. De Franse troepen onder maarschalk Maurits, hertog van Saksen leverden hier slag tegen de Keizerlijke Oostenrijkers en hun bondgenoten onder de landvoogd Karel, hertog van Lotharingen. Tot de ondersteuning van Oostenrijk behoorden Staatse en Britse troepen, die waren opgesteld aan de linkerflank en de hoofdaanval dapper wisten te verduren.⁵ De uitkomst van de slag bleef onbeslist. Anton Reinhard liet zijn vrouw Angélique de Flavard⁶ en vier kinderen, waaronder de zesjarige Otto,⁷ in behoeftige omstandigheden achter.⁸ De financiële situatie van de echtgenote was verre van rooskleurig. Haar echtgenoot had nog geen vermogen kunnen opbouwen. Angélique behoorde tot een niet gefortuneerd laag adellijk Frans geslacht. Na Antons dood was er dringend behoefte aan onderstand, die slechts met mondjesmaat kwam van haar zwagers Falck. Zoon Otto had het daardoor lang niet zo goed als zijn levenslange, hechte vriend en neef Iman. Hij bouwde een schuld op bij zijn grootmoeder. Deze loste hij in 1760 met een wisselbrief op een royale manier af, waarmee zij zeer verguld was.⁹ Otto was nimmer jaloers op zijn neef.

In de woning van grootmoeder Constantia was ruimte ontstaan door het huwelijk van haar dochter Margaretha en het vertrek van haar zoon Johan David. Hij was na zijn promotie in de beide rechten¹⁰ in de voetsporen getreden van zijn drie oudere broers door aan te monstren bij de Kamer Amsterdam als boekhouder. Zijn overtocht zou plaatsvinden aan boord van het VOC-schip Opperdoes waarmee in 1735 Carel Gustaaf, Maria Anna en Amalia Constantia waren uitgevaren. Maar Johan David haalde zelfs de Kaap niet; enige maanden na zijn vertrek kreeg zijn moeder te horen dat hij aan boord was overleden. Met uitzondering van Isack bevonden zich nu alle zonen en twee dochters in Azië. De jongste zoon, Johan Warnar,¹¹ die in 1740 als 14-jarige adelborst bij de Admiraliteit van Amsterdam in dienst was getreden, was als luitenant tijdelijk overgestapt¹² naar de Compagnie en naar Voor-Indië vertrokken.

Constantia was vóór 1743 met twee zonen en twee dochters van het Pieterskerkhof verhuisd naar een kleinere woning aan de oostzijde van de Ambachtstraat.¹³ Er kan worden

lijkt haast niet mogelijk dat dit door een jongen van elf jaar te zou zijn vervaardigd. De indruk bestaat dat het is overgeschreven of door iemand anders op papier is gezet. Een nader onderzoek zou gewenst zijn.

⁵ Van Nimwegen, *Republiek als grote mogendheid*, 81.

⁶ Angélique Richarde Marie de Flavard (Nijmegen, 1706-Lochem, 1772), dochter van Kapitein Henry de Flavard en Suzanna Elisabeth Prevôt.

⁷ Bijlage III.

⁸ Oorspronkelijk waren er vijf kinderen maar de oudste dochter Constantia Maria was reeds in 1742 gestorven; naast Otto zou slechts één dochter de volwassenheid bereiken. Margaretha Geertruida (1759-1843), huwde met Jhr. Mr. Johan Karel Gideon van der Bruggen, heer van Croy en Stiphout (1753-1828) kleinzoon van Mr. Johan Gideon Loten, gouverneur van Ceylon, 1752-1757.

⁹ Falck 2, inv. nr. 135; Constantia Meinertzhagen, weduwe Falck aan Otto Willem Falck, 14 oktober 1760. Zij merkte op dat zij haar ogen niet kon geloven bij het zien van het overgemaakte bedrag.

¹⁰ UBU, Album Promotorum, 1 december 1748.

¹¹ Bijlage III.

¹² Brijn, *Schippers*, 110; na 1742 bood de VOC meer werk, gunstige traktementen en aangepaste douceurs voor zeeofficiëren dankzij nieuwe maatregelen van de bewindhebbers, die mede op grond van overwegingen van Gouverneur-Generaal Van Imhoff waren genomen. Hun aantal bleef gering; Johan Warnar was één van hen; hij bleef ruim 10 jaar in Azië (NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838) in tegenstelling tot hetgeen staat vermeld op pagina 115 van *Schippers*: 'Commandeur Jan Warnar Falck meldde zich in 1761 na één reis naar de Oost weer bij de marine'.

¹³ HUA, Notr. akte, U230a2-29; Testament Constantia Margaretha Meinertzhagen wed. Wijlen den Here Otto Willem

Afb. 4 Otto Willem Philippus Falck (1747-1822). Olieverf op doek, toegeschreven aan Charles Howard Hodges (Collectie J.M. Tydeman).

vastgesteld dat Constantia bleef wonen in een straat waar leden van de vroedschap en adel woonachtig waren. De behuizing was echter eenvoudig van aard.¹⁴

De jongste zoon Isack was op dat moment volgens het kohier ‘schipper op Amsterdam en officier onder de Swarte knegte’.¹⁵ Dit was hij slechts op papier, want hij voer niet zelf op de ‘schuit tussen Utrecht en Amsterdam’. Deze functie had hij, zoals eerder werd vermeld, als pillengift bij zijn geboorte van zijn peetoom Isack Meinertzhagen ontvangen.¹⁶ De beide neefjes waren erg op deze oom gesteld; Iman schreef vanuit Colombo begin 1779 aan Otto ‘Ge weet dat geen Oom met ons meer rond gewandeld is, ...’.¹⁷

Falck, redelijk gezond van Lichaam...’; ‘Thuis gedaan en gepasseerd binnen Utrecht ten huize van de V. Testatrice staande aan de Oostzijde van de Ambachtstraat ...’. De Ambachtstraat is gelegen tussen het Janskerkhof en de Kromme Nieuwegracht.

¹⁴ HUA, A 704-2, inv. nr. 4847; uit het kohier blijkt dat er slechts één meid aanwezig was, wat duidde op een zeer bescheiden huishouden.

¹⁵ HUA, A 704-2, inv. nr. 4847; hij behoorde tot de Compagnie van het Fortuijn nr. 411.

¹⁶ Isaäk Meinertzhagen (1706-1779), zoon van Reinhard agent aan het Britse Hof; broer van Constantia Falck-Meinertzhagen (Vrijthoff, *Meinertzhagen*, 12); Isaäk eindigde als luitenant-kolonel aan de Kaap; speelde daar een vooraanstaande rol; stierf ongehuwd aldaar.

¹⁷ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 31 januari 1779. Iman schreef enige opgetogen regels naar aanleiding van het voorgenomen huwelijk van Isack Falck met Elisabeth Lons (Bijlage III).

De een na jongste dochter Louise, bestierde met één meid¹⁸ het huishouden totdat zij op 36-jarige leeftijd huwde met de oude Dr. François Joan Lons,¹⁹ medicus en raad in de vroedschap. De exacte locatie van het huis aan de Ambachtstraat²⁰ kon worden achterhaald dankzij een brief van George Tammo aan zijn neef Iman Willem.²¹ Deze schreef dat Frederik Alewijn, bewindhebber van de VOC,²² bij hem op bezoek was geweest en hem had verteld dat Iman naast hem had gewoond: 'Te Utrecht gestudeerd hebbende, op de hoek van de Ambachtstraat en de nieuwe gragt bij Oosterhuizen gewoond'.²³ Het door Constantia gehuurde woonhuis is aan het einde van de negentiende eeuw afgebroken en vervangen door een nieuw pand. Op zijn beurt maakte dit pand weer in 2002 plaats voor een modern appartementengebouw. Het huis van de familie van Oosterhuizen bestaat in wat gewijzigde vorm nog steeds. Er is thans nog een tweetal panden aan de oostzijde van de Ambachtstraat die nog zeventiende en achttiende-eeuwse kenmerken²⁴ hebben, waaronder het statige herenhuis dat in 1747 werd bewoond door Diederick Jacob baron van Tuyll van Serooskerken.²⁵

In 1751 trok ook Otto Willem Philippus Falck²⁶ bij zijn grootmoeder in, nadat hij door zijn vader Carel Gustaaf, opperkoopman te Tegal op Java, naar Patria was gezonden. Het vermogen van zijn vader liet toe dat hij op termijn naar de Hiëronymusschool kon gaan. Uit een brief van haar schoonzoon Adriaan Bisdom uit Chinsura aan zijn zwager Johan Warnar klonk Constantia's grote zorgzaamheid voor haar kleinkinderen. Tijdens de kinderpokken van Otto nam zij hem op haar kamer waardoor zij zelf zeer ernstig ziek werd. Zij herstelde, maar haar gezondheid ging wel gestadig achteruit. Aan haar zoon Otto schreef zij dat zij '... blijve so lang als leven sal'.²⁷ Zij was dankbaar voor het leven dat zij had geleefd. Het was, zoals later bleek, één van haar afscheidsbrieven. Op 4 maart 1764 werd zij begraven in zestien ellen gescheurd katoen in de Catherinakerk,²⁸ naast haar man Otto Wilhelm.

18 HUA, Collectie II, inv. nr. 2048, Liberale Gift 1747; Fortuin no. 411 Ambachtstraat: 1 kind, 4 inwoners en 1 personeelslid.

19 Bijlage III.

20 Zij was geen eigenaar van een woning; dit blijkt uit de inventarisatie van transporten van onroerend goed in Utrecht tussen 1720 en 1770 aanwezig in Het Utrechts Collectie; In de gegevens van Documentatie Utrecht bevindt zich een getekening en plattegrond van een laat negentiende-eeuws pand; tot de omnummering in 1890 was het Wijk G, nr. 387. Kadastrale Atlas 1832 (Sectie B genaamd Den Dom), werkgroep kadastrale atlas provincie Utrecht/Het Utrechts Collectie.

21 NAK/HCA/ inv. nr. 30/336, George Tammo Falck aan Iman Willem Falck, 2 december 1780.

22 NAK/HCA/ inv. nr. 30/336, Frederik Alewijn aan Iman Willem Falck, 20 november 1780; Alewijn spreekt Iman in deze openhartige brief aan met 'Hoogachte vriend'. Mr. Frederik Alewijn, (Amsterdam, 1737-Beemster, 1804), zoon van Mr. Dirk, dijkgraaf van de Beemster, schepen en raad van Amsterdam en Bregje Loten, nicht van Joan Gideon, gouverneur van Ceylon; 1757 gepromoveerd universiteit van Utrecht; 1767-1795, raad en burgemeester van Amsterdam (2x); sedert 1772 bewindhebber van de VOC; dijkgraaf van de Beemster (NNBW 4, 31).

23 HUA, Transporten oude eigenaars 1745-1769, inv. nr. 322; Johannes Nicolaas Oosterhuyzen was eigenaar; transport 12 mei 1762 (360-363).

24 Dolfin, Kylstra en Penders, Utrecht: De huizen binnen de Singels, 174.

25 Diederik Jacob baron van Tuyll van Serooskerken (1707-1776), huwde Helena Jacoba Vicq; woonde eerst aan de Ambachtstraat en later in een fraai verbouwd huis aan de Kromme Nieuwegracht; daarnaast verbleef hij op zijn kasteel te Zuylen aan de Vecht (De Bruin, 'Regenten en revolutionairen', 319-320); hij stelde zich in de ridderschap zeer kritisch op tegen de Oranjes; verzette zich tegen de voorgedij regeling van de Prinses-Gouvernante.

26 Bijlage III.

27 NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, Constantia Meinertzhagen aan Otto Willem Falck, 22 oktober 1763.

28 HUA, D.T.B. Utrecht, begraafboek 136 (1764), 380, voor f 100,-.

3.2 De Prins van Oranje komt

Door de inval in 1747 van Franse troepen in Staats-Vlaanderen kwam alsnog de Oostenrijkse Successieoorlog binnen de landsgrenzen van de Republiek. De verdediging werd onder de voet gelopen, hetgeen tot grote ophef leidde bij de orangistische elite en het merendeel van de gegoede burgerij. Het Staatse leger was niet meer op voldoende sterkte gehouden sedert de uitputtende en geldverslindende Spaanse Successieoorlog, 1701-1713. Direct bij de roep om een krachtig militair optreden en adequaat leiderschap werd de naam van de Friese Prins van Oranje in de Utrechtse straten gescandeerd door de kleine burgerij en het gepeupel. Het stadhouderschap werd door oranjegezinde adel en regenten uitgeroepen en hersteld in Holland, Zeeland, Utrecht en Overijssel. In zes van de zeven gewesten, met uitzondering van Utrecht, werd onder druk van de orangisten, prins Willem IV tot erfelijk stadhouder gekozen. Aan zijn benoeming werden geen voorwaarden vooraf gesteld, behalve door Utrechtse regenten; zij dachten dat de ontstane situatie nog omkeerbaar was, omdat er in hun gewest geen krachtige, relschoppende en plunderende volksbeweging was ontstaan.

De wetsverzetten verliep echter anders dan de meerderheid van de vroedschap zich had voorgesteld. Tijdens het vooroverleg tussen de Utrechtse regentenfamilies ging het meteen verkeerd; er ontstond onderlinge ruzie tussen degenen die in 1713 bij de wetsverzetten wel en niet buiten het toen gesloten contract van correspondentie waren gehouden.²⁹ Van Hardenbroek sprak in dit verband over 'ijlhoofdige burgers' waarmee hij vroedschapsleden aanduidde die nog steeds boos waren over deze achteruitzetting.³⁰ Zij kozen daarom voor een invloedrijke stadhouder die het recht van voordracht van burgemeesters en schepenen zou continueren. De meerderheid voelde niets voor een benoemingsrecht van het totale stadsbestuur vanuit Den Haag. Uiteindelijk kwam het neer op het herstel van het regeringsreglement van 1674 waarbij het benoemingsrecht bij de stadhouder kwam te liggen; de macht van de oude Utrechtse facties was gebroken en hun afgevaardigden naar de onderhandelingen met de Prins moesten volledig bakzeil halen. De Prins kon in het vervolg buiten de meerderheid van de vroedschap ook rekenen op de volledige steun van de gegoede burgerij, die hem samen met de kleine burgerij en studenten op 25 juni 1747 met groot gejuich in de stad verwelkomde.³¹ De burgers hadden de stad versierd en zelfs een ereboog voor de deur gezet van het huis van de familie Van Royen-Meinertzhagen.³² 's Avonds waren meerdere huizen met flambouwen aangelicht waaronder dat van Van Tuyll van Serooskerken. De jonge straatgenoten Iman en Otto Falck zullen zeker van het kleurrijk schouwspel hebben genoten en nog weinig weet hebben gehad van de achtergronden van de gebeurtenissen.

²⁹ De Witte van Citters, *Contracten van correspondentie*, 128; Reglement van 24 juli 1713, De Bruin, 'De prins en zijn aanzienlijke regenten'.

³⁰ Van Hardenbroek, *Gedenkschriften I*, 1 (Gijsbert Jan baron van Hardenbroek van Lokhorst (1719-1788), lid ridderschap van Utrecht); Gabriëls, *Heren als dienaar*, 10, merkt over hem op 'van onschatbare waarde ... geen objectief beeld ... Toch mag dit ons er niet van weerhouden deze unieke bron eigenlijk op die manier te gebruiken ...'. Helaas maar beperkt bruikbaar voor het onderzoek naar Iman Willem Falck en zijn omgeving.

³¹ Vijlbrief, *De Republiek*, 136.

³² *Dagboek van een merkwaardige vrouw*, 87, 3: 1 mei 1747 had Van Royen zijn opwachting bij de Prins in Den Haag gemaakt (Idem, 93, 3).

De gegoede burgerij hoopte dat het herstel van het stadhouderschap zou leiden tot een grootschalige wetsverzetting waarbij zij eindelijk in de gelegenheid zou worden gesteld functies te vervullen in het stadsbestuur, in de Staten en in de Staten-Generaal. Zij had schoon genoeg van baatzucht, wanbeheer en het exclusivisme van de regentenstand.³³ Er veranderde echter voorlopig nauwelijks iets. De Prins en zijn vertrouwelingen dachten er niet aan de gegoede burgerij meer invloed te geven en bleven samenwerken met de regenten, formeel hun meesters. Met de komst van de Prins kwam wel een einde aan de zogenaamde 'kleine politiek' van het Staatsgezinde bestuur en aan de onbeperkte heerschappij van de Stichtse aristocratie.³⁴

Er vond geen geweld plaats zoals tijdens de plooiërijen in 1702, slechts op beperkte schaal waren er opstootjes. De Prins liet tegen de zin van de burgerij de meeste zittende, staatsgezinde regenten, die 'al dan niet morrend zijn gezag hadden aanvaard', in functie.³⁵ Het kabaal van vertrouwelingen aan het Stadhoudelijk Hof had precies aangegeven op welke wijze hij een sterke greep op de bestuursorganen kon krijgen. De Prins kreeg hierdoor directe invloed op de keuze van afgevaardigden van de Staten van Utrecht in de generaliteitscolleges. Hij had voor wat betreft de politieke ambtenbegeving het gewest volkomen in zijn macht. Onder aanvoering van burgemeester van Utrecht Wttewaal,³⁶ de vader van Iman Falcx studiegenoot Ferdinand, werd heftig maar volkomen zinloos geprotesteerd tegen dit recommandatierecht. Uiteindelijk vlogen in de zomer van 1748 toch nog stenen door de ruiten van het stadhuis. Het protest en de politieke druk waren niet krachtig genoeg voor een grootschalige wetsverzetting. De burgerij was voorlopig tevreden gesteld, volgens Van Hardenbroek met een regeling waardoor de accijns op koffie, thee, tabak en aardappelen werd afgeschaft.³⁷

De slachtoffers van de zuiveringen en de gepasseerden voor de vroedschap keerden zich steeds meer tegen de Prins. Zij zouden in de toekomst aansluiting zoeken bij de nieuwe democratische bewegingen. Vanuit Den Haag trachtten de Prins en zijn regering de politieke ontwikkelingen stevig in hun greep te krijgen via een uitgebreid netwerk van gunstelingen en het patronagesysteem. Het patronagesysteem, dat in een afzonderlijke paragraaf aan de orde zal komen, was sedert de opkomst van de Republiek doorgedrongen bij ambtesbegeving, ook in Azië en in West-Indië.

Aan de top van de hiërarchie stond de Prins en in ieder gewest werden loyale leden van de ridderschap en regenten aangestuurd door de uiterst invloedrijke, semiofficiële luitenant-

³³ Vijlbrief, *De Republiek*, 131.

³⁴ Vijlbrief, *De Republiek*, 130.

³⁵ Fockema Andrae, *Nederlandse Staat*, 57; Gabriëls, *Heren als dienaren*, 65; vanaf nu moesten de leden van het college van geëligeerden iedere drie jaar hun zetel ter beschikking stellen; er werd ook een negende lid toegevoegd, die buiten het college om werd benoemd in de functie van voorzitter. Roorda, *Utrechtse regeringsreglement*: '16 april 1674 heeft Prins Willem II aan het gewest Utrecht zijn regeringsreglement opgedrongen'.

³⁶ Vijlbrief, *Republiek*, 135, Bijlage III: oud-burgemeester Wttewaal ging hier ook mee door na 1748. Op 19 februari 1750 had hij een sessie in de vroedschap ten overstaan van de hoofdofficier van Termeer (de eerder genoemde Diederick baron van Lockhorst van Termeer) namens de stadhouder; Wttewaal vroeg zich af of aan de Resolutie van 10 sept. 1749 de juiste uitleg werd gegeven waarbij de Prins werd geautoriseerd aangaande recommandaties (HUA, Resolutie vroedschap, 703 inv. nr. -a4, 55).

³⁷ Van Hardenbroek, *Gedenkschriften I*, 1-2.

stadhouders. In Utrecht werd de voorzitter van de ridderschap Johan Daniël d'Ablaing van Giessenburg³⁸ benaderd, die door velen zowel invloedrijk als arrogant werd gevonden. In de Staten trad hij op als voorzitter; er konden geen besluiten genomen worden zonder dat zijn mening was gevraagd.³⁹ Na de dood van Willem IV nam de invloed van D'Ablaing af. Zijn plaats werd geleidelijk aan ingenomen door zijn oude beschermelingen, de gebroeders Jan en Willem Nicolaas Pesters. Zij waren de favorieten van de Prinses-Gouvernante, Anna van Hannover (1709-1759). Vooral de gehate en door velen verachte Willem Nicolaas,⁴⁰ een aarts intrigant,⁴¹ zou zich in de periode 1759-1783 ontpoppen als een uitzonderlijk fenomeen, met ongekende politieke macht in de stad Utrecht. Volgens Theeuwen in zijn proefschrift *Pieter 't Hoen en de Post van den Neder-Rhijn* gold hij als één van de machtigste mannen in de Republiek.⁴² Willem V verwonderde zich uitermate over zijn optreden. Dit werd aangeduid als het 'Pesteriaanse systeem'. Het was gebaseerd op het opbouwen van een 'complete piramide van gunstelingen'.⁴³ Alle sollicitaties voor regeringsposten in de stad en gewest verliepen via de gebroeders. Zij bezaten een uitgebreide clientèle onder de regenten en hoge en lage ambtenaren, met als harde kern een hechte, sterk oranjegezinde kongsi van twaalf Utrechtse vroedschappen, gevormd in 1759 via een contract van correspondentie, waarbij zich naderhand nog twaalf andere raadsleden hadden aangesloten. Eigen familieleden werden ook goed door hen bedeed.⁴⁴ Bij de benoeming van Iman Falck tot gouverneur van Ceylon wordt een vergelijking gemaakt tussen het optreden van Gouverneur-Generaal Albertus Petrus Van der Parra met dat van Willem Nicolaas Pesters als 'luitenant-stadhouder'. Het optreden van de hoogste dienaren namens de Prins was soms wel erg eigenmachtig. Dit was ook in andere landgewesten het geval. Het was kenmerkend voor het bestuur in de loop van de achttiende eeuw.

Na het aantreden van de Prinses-Gouvernante veranderde er niet veel in het benoemingsrecht ondanks pogingen van de Utrechtse ridderschap onder leiding van Van Tuyll van Seurooskerken hier verandering in te brengen.⁴⁵ De vroedschap van Utrecht had gehoopt na haar dood het benoemingsrecht weer in handen te krijgen. Van toen af aan vielen echter alle benoemingen 'ter uitvoering en opvolging van de Staatzuchtige dwingelandy' onder Pesters cum suis.⁴⁶ De invloed van de voogd van de meerderjarige prins Willem V, de hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel, was eveneens groot. Bij de meerderjarigheid van haar zoon prins Willem V kwam het benoemingsrecht definitief aan hem.

38 Johan Daniël d'Ablaing van Giessenburg (Haarlem, 1703-Den Haag, 1775), oud-luitenant-kolonel; voorzitter van de Staten van Utrecht; tijdens het regentschap van Anna van Hannover 'luitenant-stadhouder' in de provincie Utrecht.

39 Gabriëls, *Heren als dienaren*, 248; hij baseert zich mede op een pamflet uit Knuttel KB, inv. nr. 20284.

40 Willem Nicolaas Pesters, heer van Wulpenhorst (1717-1794), zoon van mr. Jacob, raad en rekenmeester van de domeinen van prins Willem III; huwde Jaqueline de Jacoby; 1728 Hiëronymusschool; kolonel in de Hollandse Garde; het lukte broer Jan via de ruil van steeds roulende functies continu lid van de Raad van State te blijven en daar macht uit te oefenen.

41 De Bruin, 'De Prins en zijn aanzienlijke regenten', 273.

42 Theeuwen, *Pieter 't Hoen*, 88.

43 De Bruin, 'De Prins en zijn aanzienlijke regenten', 276.

44 Theeuwen, *Pieter 't Hoen*, 89.

45 De Bruin 'Regenten en revolutionairen', 317.

46 Gabriëls, *Heren als dienaren*, 256-257.

Afb. 5 Gezicht op Kromme Nieuwegracht met de kapel van het St. Hiëronymushuis waar de Utrechtse Geotroyeerse Compagnie was gevestigd; links de Hiëronymusschool. Aquarel Jan den Beijer, 1744 (Het Utrechts Archief).

De eerste decennia van de achttiende eeuw ging het in Utrecht en elders in de Republiek economisch nog redelijk voor de wind.⁴⁷ Een kentering kwam vooral vanaf 1745 als gevolg van de Oostenrijkse Successieoorlog. De handel naar de Zuidelijke Nederlanden kwam stil te liggen en die naar het Oostzeegebied was sterk gedaald in vergelijking met de decennia daarvoor. Het gevolg van deze teruggang was een sociaal-economische crisis met een ernstig voedseltekort. Het Utrechtse stadsbestuur werd genoodzaakt graan te kopen om de bevolking tegemoet te komen. Op het platteland vonden tegelijkertijd nog meer tegenslagen plaats: de veepest, overstromingen en mislukte oogsten. Het betekende een vermindering van inkomsten uit grondbezit, een terugloop aan werkgelegenheid en een bevolkingsafname,⁴⁸ die mede werd veroorzaakt door een hoge kindersterfte. In de Utrechtse volkswijken, in het bijzonder die van de Handvoetboog, het uiterste noordwesten van de stad, waren de gevolgen van armoede het grootst. In 1748 viel 20% van de huishoudens onder de bedeling. De omvangrijke verarming, werkloosheid en hoge belastingen wakkerden de sociale onrust in het hele land aan. De economische positie van de Republiek baarde de stadhouder en zijn adviseurs grote zorgen.⁴⁹ Als reactie waren zij van oordeel dat er een wijziging moest komen in

⁴⁷ Faber en Rommes, 'Op weg naar stabiliteit', 173.

⁴⁸ Faber en Rommes, 'Op weg naar stabiliteit', 313; Utrecht 1750 circa 28.000 inwoners.

⁴⁹ Van Dillen, *Van rijkdom en regenten*, 514-533; 'De propositie van 1751'.

het handelspolitieke stelsel. Zij achtten het noodzakelijk dat de politieke verhouding met de zuidelijke burens Frankrijk en Oostenrijk werd verbeterd. De drie voornaamste adviseurs, de gebroeders Bentinck en Thomas Larrey, werden op missie gezonden naar Wenen en Parijs om kennis op te doen over de oplossingen en mogelijkheden voor wijziging van de economische aanpak. De missies leverden weinig op. De aanbevelingen van de drie adviseurs bleken onbruikbaar. Larrey kreeg vervolgens opdracht na de zomer van 1750 met de voornaamste kooplieden uit vooral Amsterdam en Rotterdam te overleggen. Er werd een commissie gevormd voor het opstellen van een ontwerpplan tot redres van handel en nijverheid. Een van de leden werd de toekomstige patroon van Iman Willem Falck, Thomas Hope.⁵⁰

De commissie gaf de voorkeur aan een stelsel van gelimiteerde porto franco, waarbij de in- en uitvoer op een aantal uitzonderingen na geheel onbelast zou worden gelaten. De stadhouder stemde hiermee in.

Zowel Iman als Thomas Hope zouden in hun latere leven voortdurend geconfronteerd worden met rapporten, brieven en uitspraken in het kader van deze redresdiscussies over de handel en nijverheid in de Republiek en over de positieverbetering van de Oost-Indische Compagnie. Zij zouden aan deze discussie een actieve bijdrage leveren.

3.3 De Hiëronymusschool

Aan het einde van de Ambachtstraat linksaf en dan nog zo'n 300 meter lopen lag aan de linkerkant van de Kromme Nieuwegracht het Hiëronymushuis naast de kapel waar vanaf 1460 de Hiëronymus- of Latijnse school was gevestigd. Vanaf 1722 werd hier menig Falckje met de klassieken geconfronteerd. Sedert de zestiende eeuw was de Hiëronymusschool de grootste Latijnse school in Republiek.⁵¹ Hoewel in alle steden een grote terugloop op de Latijnse school plaatsvond vanaf het midden van de achttiende eeuw, als gevolg van de opkomst van de Franse scholen, bleef de Utrechtse nog steeds de grootste in zijn soort. Het was de opleiding waar de stedelijke elite en de 'geleerde stand' werd geschoold: 'de aanstaande intellectuelen en bestuurders'.⁵²

Op de Hiëronymusschool werd de Hollandse schoolorde gebruikt; hierin was vastgelegd dat de Latijnse grammatica aan de hand van de leer van Vossius ofwel de 'Schoolorde' van 1625⁵³

⁵⁰ Thomas Hope, (Rotterdam, 1704-Amsterdam, 1779), 1726 Handelshuis broer Archibald jr.; 1727 Amsterdam; 1734 associeerde na dood Archibald met broer Adriaan; 1752 beëdigd als hoofdparticipant Kamer Amsterdam; 1756 bewindhebber; 1766 representant van de opperbewindhebber Willem V en tevens bewindhebber VOC (NA, VOC inv. nr. 3203 Resolutie raad van Ceylon, 21 november 1766; extract uit Missive vergadering, 29 maart 1766), lid van het Haags Besogne; 1770 ontslag op verzoek 'construeele indesgestie en daar uyt veelal ontstaane lichaamsklagen' NA, Collectie Hope inv. nr. 32, Thomas Hope aan Iman Willem Falck, 28 december 1770). Elias, *Vroedschap van Amsterdam II*, 933-943 'De energieke Hope had weldra van alle bewindhebbers den meesten invloed' (Timmermans, *Thomas Hope*; Elias, *Vroedschap Amsterdam*).

⁵¹ De Booy, *Kweekhoven der wijsheid*, 123; Roelevink, *Gediteerd Verleden*, 9.

⁵² Kloek en Mijnhardt, *Blauwdrukken*, 273.

⁵³ Rademaker, *Gerardus Johannes Vossius*, 168-190. Als rector van de Latijnse school te Dordrecht en hoogleraar in de rethorica te Leiden ontwikkelde hij een methode om eenheid te brengen in het onderwijs in het Latijn op de Latijnse scholen; de Staten van Holland stelde in 1625 een regeling (soort wet) vast; 100 jaar later was daarvan nog het enige tastbare resultaat een leerboek voor de Latijnse grammatica.

moest worden gedoceerd. Tijdens de lessen werd uitsluitend Latijn gesproken hoewel in de eerste klas nog wel Nederlands werd toegestaan om de overgang voor de jonge leerlingen dragelijk te maken. Het Grieks had in het schoolcurriculum een veel minder prominente plaats.

Eind september 1747 was het zover dat Iman als ‘Gulielmus Falk IX1/2’⁵⁴ werd ingeschreven via rector Johannes Reitz.⁵⁵ Enige dagen later zouden Iman en zijn grootmoeder de inschrijving in persoon gaan bevestigen conform de instructie in het schoolreglement. Er waren verder geen formele toelatingseisen; de meeste aankomende leerlingen hadden wel reeds enige jaren de Franse school bezocht en/of privé-onderwijs genoten.⁵⁶

Rector Reitz droeg veel bij aan het wel en wee van de school en ging vernieuwend te werk in het bijzonder op didactisch gebied. Hij pleitte voor meer onderricht in andere vakken dan alleen de klassieken.⁵⁷ Iman kwam eveneens onder het gehoor van de zeer bekwame leermeester en conrector Martinus de Koning.⁵⁸ Met zowel Reitz als De Koning zou hij zijn verdere leven contact houden.⁵⁹

Iman lijkt een gemiddelde leerling te zijn geweest en zeker geen opvallende; hij werd nimmer vermeld in het schoolverslag,⁶⁰ noch in positieve noch in negatieve zin. Hij kwam ook niet in aanmerking voor een van de drie jaarlijkse schoolprijzen die werden verleend naar aanleiding van het examen van de ‘Heeren Curatoren’,⁶¹ een algemene schoolwedstrijd die bestond uit een opstel waaraan alle leerlingen verplicht mee moesten doen.

De Latijnse school was de plaats waar men in zijn jeugd de contacten legde die later in het maatschappelijke leven een rol zouden spelen.⁶² Imans klasgenoten waren voor het merendeel zonen van regenten en in een paar gevallen behoorden de ouders tot de gegoede burgerij. Velen van hen zouden na afronding van de school doorgaan naar de universiteit⁶³ en ‘waren voorbestemd om regeringsposten te vervullen’.⁶⁴

54 HUA, 713-10 Collectie Hiëronymusschool, Album Discipulorum 1751.

55 Johannes Fredericus Reitz (Slot Braunfels, 1695-Utrecht, 1778), zoon rector Latijnse school in Siegen en vervolgens in Wesel; 1702 bezocht Latijnse school; tijdens studie medicijnen (later uitgebreid met wiskunde, scheikunde, rechten en literatuur) universiteit van Utrecht tevens leermeester Frederik II van Nassau-Siegen; 1719 preceptor Latijnse school Rotterdam; 1720 promoveert in de medicijnen; 1724 conrector Hiëronymusschool Utrecht; 1728 rector van 1728; sedert 1715 buitengewoon hoogleraar in de welsprekendheid te Utrecht; na 1748 gewoon hoogleraar (Roelevink, *Gediteerd verleden*, 199; Kloet, T., *Parenteel Reitz, Genealogie De Cloeck & Kloek familie* (Amsterdam 2011); kon rekenen op de bescherming van de stadhouders Willem IV en Willem V; stond zijn gehele leven in de schaduw van hoogleraren als Wesseling, Saxe en Van Goens (Roelevink, *Gediteerd verleden*, 159); op de Hiëronymusschool opgevolgd door zoon, conrector Johannes Hendricus, 1748-1769 (Kernkamp, *Utrechtse Universiteit*, 312; Roelevink, *Gediteerd verleden*; Van der Veer, *Stedelijk Gymnasium*, 20).

56 Kloek en Mijnhardt, *Blauwdrukken*, 273.

57 Roelevink, *Gediteerd verleden*, 158.

58 Martinus de Koning, een man van groot aanzien (Roelevink, *Gediteerd verleden*, 78).

59 NA, VOC inv. nr. 9952; brieven en papieren 26 januari 1769, Lijst van bestel kasjes, inhoud van de pakkist Kamer Amsterdam 1769, via de VOC-schepen Damzicht en Lymuyden; aan Ryss (Reitz) en De Koning.

60 HUA, 713-10, Collectie Hiëronymusschool, inv. nr. 29-1, Naamlijst leerlingen 1720-1832 met verslag.

61 HUA, 713-10, Collectie Hiëronymusschool, inv. nr. 29-2, Verslag over 1750; Wagenaar, *Tegenwoordige Staat XXI*, 361, spreekt over zes curatoren of scholarchen: twee regerende burgemeesters, vier gecommitteerden uit de vroedschap en twee visiteurs: een professor van de universiteit en de oudste predikant.

62 Feenstra, *Spinnen*, 150, maakte een dergelijke constatering over de kinderen van regenten in Stad en Lande (vooral in de stad Groningen), maar het slaat even zeer op de stad Utrecht en andere belangrijke steden in de Republiek.

63 Bijlage II.

64 De Booij, *Kweekhoven der wijsheid*, 35.

Neef Otto vergezelde Iman niet naar de Hiëronymusschool toen hij daar de leeftijd voor had. Er was door zijn moeder en voogden niet voldoende geld beschikbaar gesteld. Hij zou elders onderwijs volgen op een lager niveau, aldus zijn zoon Anton Reinhard.⁶⁵ Na zijn schoolopleiding kreeg Otto een aanstelling tot cadet in een regiment infanterie maar daar diende hij niet lang. Enige tijd later werd voor hem werk gevonden als notarisklerk. Hij troostte zich met de gedachte dat hij het eentonige leven en de beperkte mogelijkheden achter zich zou kunnen laten wanneer hij zijn neef naar de Oost zou kunnen vergezellen.⁶⁶

In 1751 beëindigde Iman de Hiëronymusschool en zou doorgaan naar de universiteit op grond van het positieve oordeel van de rector; een eindexamen bestond niet. Hij had er zo'n vier jaar doorgebracht hetgeen betrekkelijk kort was; er was wel een 'gelede curriculum-structuur van vijf klassen'.⁶⁷

3.4 De Alma Mater

Onder de regenten en de gegoede burgerij werd het van belang geacht dat hun zonen een academische studie volgden op grond waarvan bijvoorbeeld een carrière als advocaat in het verschiep lag.⁶⁸ Dit was de meest voor de handliggende voorbereiding voor een toekomstig openbaar ambt. Roorda noemde de academische graad voor regenten een instrument van sociale strategie.⁶⁹ In de achttiende eeuw vonden er ook nog wel eens medici hun weg naar de vroedschappen.

Falck werd op de leeftijd van vijftien en een half tot rechtenstudie toegelaten. Er bestonden noch een minimum leeftijd, noch specifieke of formele toelatingseisen noch een toelatingsexamen. In Utrecht gold min of meer dat een aankomend student wel met een goede aanbeveling de Latijnse school moest hebben afgerond. De statuten van de Utrechtse universiteit⁷⁰ schreven aanvankelijk een verklaring van de rector van de Hiëronymusschool voor, maar na 1645 werd daarmee stevig de hand gelicht. De in het Latijn gegeven colleges moesten wel kunnen worden gevolgd en de aankomende studenten moesten deze taal ook kunnen spreken in verband met de examens.

De inmiddels tot hoogleraar aangestelde rector Johannes Reitz had vlak na zijn aantreden ernstige bezwaren geuit tegen de bestaande toelatingsprocedure; hij pleitte ervoor dat studenten pas vanaf hun zestiende jaar werden geaccepteerd. Tevens was hij voorstander

⁶⁵ Colenbrander, *Gedenkschriften*, 53; Anton Reinhard Falck, zoon van Otto Willem (Bijlage III) maakte een opmerking over 'de beperkte schoolopleiding' die zijn vader had gevolgd. Gelet op de het eerdergenoemde 'Oefencahier vestingbouw en mathematica' moet deze opmerking niet te letterlijk worden genomen als deze aquarellen met toelichting werkelijk door Otto Willem zijn vervaardigd.

⁶⁶ Colenbrander, *Gedenkschriften*, 53.

⁶⁷ Kloek en Mijnhardt, *Blauwdrukken*, 273; 'gemiddeld deed de leerling daar een jaar of zes over, maar hij kon langer of korter dan een jaar over een klas doen'.

⁶⁸ Feensta, *Spinnen*, 48.

⁶⁹ Van Dijk en Roorda, *Sociale mobiliteit*, 127.

⁷⁰ De Utrechtse Hogeschool werd in 1636 door de Utrechtse Staten pas tot universiteit verheven.

van het afnemen van een toelatingsexamen. Hij ergerde zich zowel aan het niveau van de studenten⁷¹ als aan hun vooropleiding. De oud-leerling Falck van zijn oude Hiëronymusschool volgde de officiële weg. Hij had de school met een goed resultaat doorlopen en hij werd direct bij aanvang van zijn studie rechten ingeschreven aan de universiteit. De meeste studenten deden dat pas als dat dringend noodzakelijk was; vlak voor een promotie of dissertatie.⁷² Bij zijn inschrijving werd hij aangeduid als afkomstig uit Ceylon⁷³ en niet uit Utrecht. Hij was een van de studenten uit een VOC-familie uit Azië. Er kwam jaarlijks een aantal studenten uit het buitenland. In het jaar van Falck waren dat er vijf van de drieënveertig. Het percentage buitenlanders in Utrecht was vergeleken met andere hogescholen wat groter dan elders in de Republiek.⁷⁴ In 1754 waren er ongeveer 250 studenten en zo'n zeventien professoren.⁷⁵ Het percentage afkomstig uit aristocratische families uit Nederland en het buitenland, vooral uit het huidige Duitsland⁷⁶ was redelijk hoog.

Het jaar van Falck bestond voor het merendeel uit een aantal klasgenoten en oudere oud-leerlingen van de Hiëronymusschool; zij waren vooral zonen uit patricische families uit Utrecht of aanpalende gewesten. Velen van hen zouden vooraanstaande rollen gaan spelen in stads- en gewestelijke besturen in tweede helft van de achttiende eeuw, zowel in het Utrechtse als daarbuiten. Het merendeel studeerde rechten, slechts een enkeling studeerde medicijnen of theologie. Zijn jaargenoten zouden een onderdeel gaan vormen van zijn sociaal netwerk. Hun achtergrond en carrières zijn zover mogelijk in kaart gebracht.⁷⁷

De colleges vonden vanaf oktober⁷⁸ plaats in de aula aan het Domplein of in kleine groepen bij de professor thuis. 'In september kreeg de stad een ander aanzien door de intocht, terugkeer, van studenten'.⁷⁹ Uit de correspondentie van de Engelse student David Papillon, die een aantal jaren eerder aan de universiteit aankwam, viel op te maken dat een college algemene geschiedenis bij professor Peter Wesseling om 9 uur begon en een uur duurde. Tussen 1 en 2 uur werd er geluncht en daarna vonden er nog eens één of twee colleges plaats. Papillon volgde colleges over de redevoeringen van Cicero bij professor Reitz, vier maal per week.⁸⁰ Dit gold zo mogelijk eveneens voor Falck, want hij volgde zowel bij Reitz als Wesseling colleges. Wesseling stond bekend als een hoogleraar die ver boven Reitz uitstak. Hij was een vurig orangist die zijn studenten met zijn opvattingen wist te inspireren. Falck zou zijn latere leven in Azië steeds zijn grote vertrouwen in prins Willem V uitspreken en hem steunen. Dat gold niet voor de kabaal van de Prins en adviseurs aan het Hof.

71 1786 ging hij hier op in zijn 'Oratio de emen dandis academiis', Roelevink; het probleem moest aan de wortel worden aangepakt. Over het onderwijs aan de universiteit is verder weinig bekend aldus Roelevink.

72 Roelevink, *Gedictieerd verleden*, 27.

73 UB Album Studiosorum, 1751.

74 Kernkamp, *Utrechtse Universiteit*, 73.

75 Wagenaar, *Tegenwoordige Staat*, XXI, 360-364; Kernkamp, *Utrechtse Universiteit*, 74.

76 Roelevink, *Gedictieerd verleden*, 46.

77 Bijlage IV; Jaargenoten Iman Willem Falck, *promovendi 1756*; opgebouwd via een ordening welke wordt toegepast bij prosopografisch onderzoek.

78 Kernkamp, *Utrechtse Universiteit*, 86.

79 Haasse, *Schaduwbeeld of Het Geheim van Appelteren*, 56.

80 Roelevink, *Gedictieerd verleden*, 44.

Studenten gingen regelmatig als toehoorder naar in hun ogen interessante of modieuze colleges; dit zal Falck zeker hebben gedaan gezien zijn brede belangstelling voor ondermeer de natuurhistorie welke hij op Ceylon zou tonen.

Bij de keuze van de vakken was veel vrijheid; het zou interessant zijn te weten of Falck een keuze had gemaakt met het oog op zijn toekomstige carrière bij de VOC.

Hij volgde trouw colleges en werd alomtorens geprezen om zijn kundigheid, schranderheid, en 'noesten vlijt'. Zijn gunstig beoordeelde dissertatie met het adagium 'grooten lof' was daarvan het bewijs. Dit laatste kon lang niet van alle achttiende-eeuwse studenten worden gezegd; er waren heel wat studenten die op handige wijze hun bul te pakken kregen zonder dat zij daarvoor veel hadden gedaan. Menig professor waakte voor slechte dissertaties en schreef deze daarom maar zelf. Het gebeurde ook tegen betaling door beunhazen en repetitoren.⁸¹

De promotie aan het einde van de studie bestond uit drie onderdelen: uitgebreide tentamens bij de verschillende professoren waar colleges waren doorlopen, het schrijven van een dissertatie, dat kan worden vergeleken met een hedendaagse universitaire scriptie aangevuld met stellingen of alleen maar bestaande uit stellingen, en vierentwintig uur later gevolgd door de verdediging in de vorm van een disputatie of redetwist over deze dissertatie.⁸² Na een succesvolle disputatie mocht de kandidaat zich *Juris Utriusque Doctor* noemen.

Falck promoveerde op 16 september 1756 in de beide rechten – zowel in het Hollands als het Romeins⁸³ – op een dissertatie getiteld *De Delictis Maritimis Eorumque Poenis – Over overtredingen ter zee en de straffen daarop*. De gedrukte versie beslaat vijfendertig bladzijden inclusief de twaalf stellingen. Inhoudelijk ging het over het *Mare Librum* van Hugo de Groot en de toepassing hiervan ten tijde van de promovendus. De verdediging vond plaats onder het toezicht van de rector magnificus professor Alberti Vogel. Falcks promotor en begeleider was professor Christian Trotz.

Hoewel het niet staat genoemd, mag ervan worden uitgegaan dat Falck zijn proefschrift verdedigde in de Pieterskerk zoals dat bij de verdediging van een aantal van zijn jaargenoten aangetekend staat.

Het groot auditorium naast de Domkerk was te klein voor grotere gezelschappen maar de promotie kan daar hebben plaatsgevonden. Voor iedere promotieplechtigheid moesten kappen en medailles worden vervaardigd.⁸⁴

Zijn gedrukte dissertatie was verder voorzien van een tweetal zegenwensen van de hand van zijn neven Joan Gobius⁸⁵ en Philip Meinertzhagen. In de 'Zegenwensch' van Meinertzhagen komt naar voren dat zijn vertrek naar de Oost vooral werd ingegeven door zijn verlangen om zijn moeder in Batavia weer te zien. Volgens de *Lijk Reede* van zijn verre neef domi-

⁸¹ Roelevink, *Invalides, onwillige en combattanten*, 28.

⁸² Roelevink, *Invalides, onwillige en combattanten*, 32.

⁸³ Burgerlijk recht en canoniek of pauselijk recht; met dank aan de classicus R.N.H. Boerma voor het doorlezen.

⁸⁴ HUA, inv. nr. 1029, Beschrijving van de promotieplechtigheid, 324 Maandag XXen September 1756 'promotie more majorum cum cappa van de candati, W Voorda en van Wachendorff' (Bijlage IV); naar voorouderlijk gebruik met de kappe.

⁸⁵ Jo. Fred. Gobius, junior = Mr. Joan Frederik (Utrecht, 1739-Utrecht, 1807) zoon van Mr. Joan Frederik, huwde (1) Sara Catherina Teschemaker en (2) zijn volle nicht Constantia Magaretha Gobius, dochter Mr. Henric en Margaretha Falck (Bijlage III) advocaat Hof van Utrecht).

nee Johannes Manger⁸⁶ had zijn moeder uitdrukkelijk om zijn overkomst gevraagd.⁸⁷

Over de studietijd van Falck bestaan geen persoonlijke bronnen. Slechts is er een verwijzing in voornoemde lijkrede.⁸⁸ Uit de lijsten met verzonden brieven uit Colombo kon worden nagegaan wie in ieder geval zijn hoogleraren waren. Falck correspondeerde enige malen met Reitz, Trotz en Hahn.⁸⁹ Door gebruik te maken van brieven van tijdgenoten kon een beeld worden gevormd van een studentenleven in het midden van de achttiende eeuw in de stad Utrecht.

In 1755 schreef een van zijn jaargenoten Adriaan Hagoort naar aanleiding van het vertrek van Abraham van Bleiswijk naar de universiteit van Leiden de 'Klagende Damon'.⁹⁰ Hij schetste hier een fraai beeld over het gezapige leven aan de Utrechtse universiteit dat soms even werd opgeschud. Volgens latere lijsten van verzonden brieven zou Iman veel vrienden hebben overgehouden uit deze tijd; hiertoe behoorden in ieder geval zijn, Johannes Frederik Gobius,⁹¹ Philip Meinertzhagen⁹² en zijn studiegenoten Daniël Ras⁹³ en Steven van Nellesteyn.⁹⁴ Buiten de universiteit verbleef Falck vermoedelijk met hen, zoals gebruikelijk was in die tijd,⁹⁵ regelmatig in koffiehuisen. Zijn permanente onderdak bleef als vanouds het huis van zijn grootmoeder. Er werd nimmer verwezen naar een hospita of gerefereerd aan een kosthuis. Helaas is niet bekend of de student Falck ooit was uitgenodigd voor een van de vele soirees bij de familie Van Tuyll van Serooskerken, die bij zijn grootmoeder om de hoek woonde op de Kromme Nieuwegracht of andere uitnodigingen bij een van de andere vooraanstaande patriciërs of hooggeboren families in de stad. Het zou wat kleur aan deze periode hebben gegeven.

⁸⁶ Johan(nes) Godfried Manger (Dillenburg, 1725-Amsterdam, ?), zoon van Jan Philip (1693-1741), predikant te 's-Gravenhage, en Sara Elisabeth Meinertzhagen, nicht van grootmoeder Falck-Meinertzhagen; huwde Magareta Cock van Mando te Colombo; 1771 Rammekens met VOC-schip De Jonge Samuel (moest terugkeren); 1772 Batavia; 1773 Colombo (SLNA, inv. nr. 1/3076), aangesteld tot leraar Seminarium op voorspraak Falck (NA, VOC 3378, Resolutie Raad 8 juni 1773); 1776 rector Seminarium als opvolger van ds. Juriaan Ondaatje, die naar Jaffna vertrok; 1784 predikant Fortkerk op voorspraak Falck; 1785 leidde rouwdienst Falck; 1785 Patria, met 'zeer loflijk getuigschrift' van Hoge Regering; (SLNA, inv. nr. 1/2461, Resolutie Raad); 1786 riddergoed Bellinghoven bij Rees; werd in de adelstand verheven door keizer Frans I met het predikaat 'von'.

⁸⁷ NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 133, Manger, *Lijk Reede*, 20, 'maar eene hartelijke Zugt en Verlangen, naar Zijne moeder, die hem zeer drong om na Batavia te koomen, deed hem hier toe besluyten'.

⁸⁸ NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 133, Manger, *Lijk Reede*, 20; 'Eerste gronden der geleerdheid, door braave en geschikte mannen onderweezen te worden welken bij hunne dood en grootste liefde en agting heeft toegedragen'.

⁸⁹ NA, VOC inv. nr. 9952; overgestuurde brieven en papieren, 26 januari 1769 per Damzicht: Johan Frederik Ryss, Christian Heinrich Trotz (1703-1773), burgerlijk en publiek recht; Johannes David Hahn (Heidelberg, 1729-Leiden, 1784), o.a. hoogleraar wijsbegeerte, natuurkunde, sterrenkunde en geneeskunde; directeur Hortus Botanicus; 1753 Utrecht en in 1772 rector magnificus; 1775 Leiden. De 'juridische faculteit' bestond t.t.v. van Falck uit de hoogleraren Wieling, Houck, Trotz en Voorda.

⁹⁰ Bijlage IV, toelichting bij Adriaan Hagoort.

⁹¹ Bijlage III.

⁹² Philip Meinertzhagen (1712-1775).

⁹³ Bijlage IV.

⁹⁴ Mr. Steven van Nellesteyn (promotie universiteit Utrecht 1757) neef van Iman Falck, zoon van Wouter Hendrick.

⁹⁵ LA, Collectie familie Tydeman; correspondentie tussen Meinard Tydeman en Joan van der Cappellen tot de Poll, 1760.

3.5 Conclusie

Over de jeugd- en studentenjaren van Iman Willem Falck zijn weinig details bekend. Hij boekte goede resultaten op de Latijnse school en aan de universiteit. Door een grondige analyse van zijn jaargenoten, die bijna allen tot de elite behoorden in Utrecht en elders, zowel op de Hiëronymusschool als aan de universiteit, kon een beeld worden opgebouwd van vriendschappen, een netwerk dat in stand zou blijven en zijn hele leven een belangrijke rol zou spelen. Door zijn verblijf in Utrecht werd de basis gelegd voor hetzij een positie in een bestuursorgaan in de Republiek hetzij een hoge gekwalificeerde functie bij de Compagnie.

4 In dienst van de Verenigde Oost Indische Compagnie

... niet uyt reedenen, als of het hem in het geliefde vaderland aan geluk, en deze met Zijne geschiktheid over een komende bediening zoude ontbroken hebben, ...¹

4.1 Patronage

Volgens Iman Falck is het niet mogelijk ‘... zonder machtige Patronen door de wereld te komen’.² Zijn opvatting wordt door een aantal gedegen studies sedert de jaren zeventig van de twintigste eeuw geheel onderschreven. Het hele regerings- en bestuursstelsel van de Republiek functioneerde op een complex geheel van patroon – cliëntrelaties binnen de gegeven institutionele kaders.³ Gabriëls ging bij zijn uiteenzetting over het Stadhouderslijk stelsel⁴ in de achttiende eeuw hierop nog uitvoeriger in: het patronagesysteem op het regeringsniveau liep volgens hem door alle bestuurlijke geledingen van de samenleving heen.

De ‘patronage verhouding’, aldus Pollmann, bestond steeds uit ‘dienst en wederdienst ...’, daarbij Eisenstadt en Roniger aanhalend in hun ‘The study of patron–cliënt relations and recent developments in sociological theory’.⁵ Zij spraken over patronage tussen twee individuele personen of groepen die in een ongelijke verhouding tot elkaar staan. Er bestond echter geen formele overeenkomst.

De patroon had meer macht, geld en aanzien dan de cliënt. De patroon en zijn cliënt c.q. vertrouweling zijn elkaar over en weer tot dienst. De openstelling van de toegang tot inkomsten, ambten, privileges, aanzien of potentie die door een patroon aan zijn cliënt kon worden verschaft werd patronage genoemd. De patroon, aldus Gabriëls, verleende toegang

1 NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 133, Manger, Lijk Reede, 20.

2 NA, Collectie Falck 3 (136), Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck (duplikaat), 12 november 1776 naar aanleiding van de verdere mogelijkheden van de zoon van tante Tiet (Bijlage III, Margaretha (Utrecht, 1722–Monfoort, 1795), huwde 1745 Mr. Hendrik Anthony Gobius) dat hij maar zeeman moet worden want dat is het enige beroep waarvoor geen patroon nodig is.

3 Hovy, ‘Institutioneel onvermogen’, 134; de auteur L. Hovy promoveerde in 1766 aan de RUG op Het voorstel van 1751 tot instelling van een beperkt vrijhandelstelsel in de Republiek (Propositie tot een gelimiteerd porto-franco). Deze dient niet te worden verward met L. Hovy die in 1991 promoveerde aan de VUA op Ceylonees Plakkaatboek.

4 Gabriëls, *Heren als dienaren*, 4 en 169.

5 Pollmann, ‘Dienst en wederdienst’, 216.

tot bepaalde schaarse middelen, welke anders niet bereikbaar waren voor de cliënt.⁶ De cliënt was beschikbaar voor wederdiensten. Het woord patroon of patronen werd in de achttiende eeuw ook gebruikt om een meerdere of hogere instantie aan te duiden. Gouverneur Van Imhoff duidde de bewindhebbers aan als 'mijn patronen'.

In de nog voortsukkelende Republiek en bij de Compagnie speelde het patronagestelsel een hoofdrol. Volgens C.H.E. de Wit vormde het zelfs 'de sleutel tot het begrijpen van de gebeurtenissen in de periode 1747-1795'.⁷ Een regent kwam via het patronagestelsel c.q. het Stadhoudelijk stelsel in de tweede helft van de achttiende eeuw aan een politiek of bestuurlijk ambt in zowel de Republiek als in de Oost. 'Het Stadhoudelijk Stelsel drukte weliswaar in belangrijke mate zijn stempel op het politiek bedrijf, maar kan daarmee niet worden gelijkgesteld; het was ten nauwste verbonden met de officiële staatsinstellingen van de Republiek. Er was daarbij sprake van een voortdurend spel van krachten en tegenkrachten tussen de informele manier van machtsuitoefening enerzijds en het formele institutionele kader anderzijds'.⁸

Lequin merkte op dat onderzoek in de Resoluties van de VOC-Kamer Amsterdam sailante gevallen van patronage had opgeleverd die geaccepteerd bleken te zijn;⁹ alle personen vanaf de rang van assistent of boekhouder konden alleen verder indien er voorspraak werd gedaan.¹⁰ Binnen de VOC bestond een patronage die volgens de achttiende-eeuwse tradities een gevarieerd karakter had. Allerlei praktijken kwamen voor om een VOC-functie te bemachtigen.

Officieel was patronage helemaal niet toegestaan bij de Compagnie; zij keurde deze volgens de eed van de Gouverneur-Generaal niet goed; hetzelfde gold voor vriendjespolitiek. Lequin vond dit laatste hypocriet en met dubbel krijt schrijven.¹¹ Patronage door bewindhebbers was wel toegestaan wanneer deze de aanstelling van personeel betrof. Taylor merkt op dat in de loop der tijd de banden binnen de Compagnie in toenemende mate waren gebaseerd op een systeem waarbij bloedverwanten werden voorgetrokken.¹² Nepotisme of het voortrekken van familieleden of vrienden heeft een zeer negatieve klank in de geschiedenis. Bij patronage konden deze aspecten een rol spelen. Het naar voren schuiven van familieleden, vrienden of personen in het kader van een wederdienst zonder kwaliteit voorop te stellen, zorgde voor verval en slechte resultaten. Toch ging het in de achttiende eeuw vooral om een zakelijke verhouding tussen cliënt-patroon en veel minder om een emotionele binding zoals deze bestond in de zeventiende eeuw.¹³ Groenveld constateert dat nepotisme een vorm van patronage was.¹⁴ Taylor legt hierop te veel de nadruk. Nepotisme en het voortrekken van familieleden bestond wel.

⁶ Gabriëls, *Heren als dienaren*, 179.

⁷ De Wit, *Nederlandse revolutie*, 65.

⁸ Gabriëls, *Heren als dienaren*, 440; het Stadhoudelijk stelsel was echter niet alleen een systeem van dienst en wederdienst maar ook van straf en beloning.

⁹ Lequin, *Personeel*, 55.

¹⁰ Lequin, *Personeel*, 58.

¹¹ Lequin, *Personeel*, 80.

¹² Taylor, *Social World*, 55.

¹³ Janssen, *Creaturen van macht*, 112-113.

¹⁴ Groenveld, 'C'est le père, qui parle', 55.

De relatie tussen de stedelijke overheid in Nederland en de VOC bewindhebbers en de invloed van regenten op de keuze van bestuurders gaven tal van mogelijkheden voor patronage. Het systeem werd in hoge mate gehékeld door Jacob Haafner, die van mening was dat bekwaamheid of verdienste niet gold maar slechts gunst.¹⁵ 'Het is in ginsche landen evenals hier gesteld, posten en ambten worden er niet naar bekwaamheid of verdiensten, uitgedeeld en begeeven'. Haafner was een geschoolde schrijver, opgeklommen via het vooronder, die vaak als 'betrouwbaar' informant naar voren wordt geschoven. Hij gaf een ander uiterst negatief beeld.

Falcks patroon Hope stelde echter wél kwaliteitseisen en andere voorwaarden. Voor hem was het recommanderen van personen geen vanzelfsprekendheid, niet alleen voor wat hoort wat. In een brief deed Gouverneur-Generaal Van der Parra een verzoek aan Hope dat eerstgenoemde had ontvangen van de bewindhebber Jan van Styrum.¹⁶ Deze vroeg een goed woordje voor Jan Hugo van der Put, secretaris van de weeskamer van Banda. Hope gaf in zijn antwoord aan Van der Parra zijn voorwaarden op een dergelijk verzoek: '... bequaamheid en goed gedrag' waren voor hem een *conditio sine qua non*. De persoon in kwestie moest daarnaast van 'fatsoenlijke & respectable Vaderlandsche Fam.' stammen en het belang van de Compagnie moest daarmee gediend zijn.¹⁷

Falck zou als gouverneur, evenals andere hoge bestuurders in de Republiek en Azië, zijn best doen goed bekendstaande familieleden, vrienden en kennissen te ondersteunen bij het verkrijgen van een functie. Hier was niets mee mis. Daarnaast omgaf hij zich met vertrouwelingen, die voortkwamen uit het complex van het patronagestelsel, vriendschappen en familienetwerken.

Zo zorgde hij dat zijn neefje 'de heer Gobius'¹⁸ een aanstelling kreeg als onderkoopman¹⁹ via Boers,²⁰ eerste advocaat van de Compagnie.

Een aanbeveling ging niet altijd via een patroon of makelaar. Hope kreeg rechtstreeks een brief van Cornelis de Cock,²¹ die zichzelf aanbeval onder vermelding dat hij een neef was van

¹⁵ Haafner, *Reizen*, 19.

¹⁶ Jan van Styrum (1721-1774), bewindhebber VOC afkomstig uit Haarlem.

¹⁷ NA, Collectie Hope inv. nr. 24; Thomas Hope aan Petrus Albertus van der Parra, 5 november 1766.

¹⁸ Mr. Jacobus Gobius (Semarang, 1721-Batavia, 1765), zoon van gouverneur van Malakka mr. Joan Frederik; huwde Angela van Loon, (moeder behoorde tot het Amsterdamse regentengeslacht Hoofft); advocaat ten Hove van Utrecht; 1758 uitgevaren Kamer van Amsterdam met het VOC-schip *Liefde* als onderkoopman; 1759 Batavia (NA, VOC-Opvarenden; NP. XX, 100).

¹⁹ NAK/HCA/ inv. nr. 30/375, Jacob Elis Arnoutsz aan Iman Willem Falck, 1 november 1780.

²⁰ Mr. Frederik Willem Boers (1743-1815), 1766 promoveerde in de rechtsgeleerdheid aan de universiteit van Leiden; 1770 eerste advocaat van de Compagnie.

²¹ Cornelis de C(K)o(c)k (Emden, 1735-Groningen, 1810), achterneef van Iman Falck; zoon van Jan Jacob (omstreeks 1708-vóór 1749) en Cornelia Margaretha Meurs (Culemborg, 1716?-1749?), dochter van Cornelis, heer van Crayenstein en Ida Heynen (1692-1735); zij was de zuster van Margaretha Elisabeth, weduwe Gobius, grootmoeder van Iman Willem Falck; Cornelis is hierdoor een achterneef; kleinzoon van Mr. Gerhard Regnier, o.a. raadsheer te Groningen, lid admiraliteit van Harlingen, lid Ged. Staten en Raad van State (Groningen, 1683-idem, 1737) en Martina Margaretha Geertsema (1687-vóór 1750), Feenstra, *Spinnen*, 71. De Cock en Geertsema waren *homines novi* in Groningen en zij hadden hun opkomst te danken aan hun kwaliteit van goede juristen; 1754 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip *Stadwijk* als constabelmaat (NA, VOC inv. nr. 6317 Grootboek Stadwijk) samen met Jan Wttewaal (NA, Collectie Wttewaal van Staveren, inv. nr. 42); 1758 soldij/overdrager titulair; 1765 gezworen klerk te Colombo in gevolg van Iman Falck; 1766 titulair onderkoopman/dispensier titulair van Galle (NA, VOC, inv. nr. 3203, Resolutie Raad, 10 november 1766) en huwde

Iman Falck en van onberispelijk gedrag met moeilijke privé-omstandigheden.²² Het zelfde gold voor de latere luitenant-generaal Cornelis Kraijenhoff en eerdergenoemde achterneef van Falcks vrouw. Hij berichtte dat hij tot 'meester der vrije kunsten en leraar wijsbegeerte was bevorderd door zijn afstuderen aan de universiteit van Harderwijk'; hij beval zich aan voor zijn 'protectie'.²³ In deze laatste gevallen ging het om het noemen van een vertrouwde naam als een referentie en als aanbeveling.

Er was sprake van een patronageverhouding als een persoon optrad als permanente referentie en bemiddeling door een persoon die op een hoger maatschappelijk niveau stond. Wederzijdse genegenheid vormde daarbij geen noodzakelijk kenmerk. Het patronagesysteem raakte volgens Janssen in zijn dissertatie over de Friese stadhouder Willem Frederik in diskrediet op het moment dat in principe alle mannen gelijke rechten hadden, want het systeem was gebaseerd op ongelijkheid, op dienst en wederdienst.²⁴ Thomas Hope stelde zich echter wel heel vriendschappelijk op toen hij zich in 1770 terugtrok als representant van prins Willem V in het college van de Heren XVII; 'Daar blijft dan voor my alleen overig om UEG van harten te bedanken voor deselfs vriendelijk & nuttige correspondentie'.²⁵

Het patronagestelsel beruiste niet alleen 'op onverbloemde machtsuitoefening en bevoordeling van gunstelingen' zoals onder de 'luitenant-stadhouder' Willem Nicolaas Pesters in het Utrechtse wel het geval was,²⁶ maar op de eerdergenoemde dienst en wederdienst.

Henriëtte Tegentreich barones von Reder, (Lichnitz, ?-Colombo, 1778), dochter majoor Friederich Wilhelm en Constance Caroline barones von Herlus; 1767 koopman, kapitein van de kaneel; 1769 opziener Galle Korles (NA, VOC inv. nr. 3364, 28 augustus 1769); 1770 eerste pakhuismeester; 1777 verzoek te repatriëren i.v.m. voortdurende indigestie; verlossing met behoud van gage (NA, VOC inv. nr. 3517, Resolutie Raad, 21 januari 1777; in een brief van 30 juni 1776 aan Jan Wttewaall te Utrecht dat hij ook wel met fortuin wilde vertrekken, maar zat vast aan functie (NA, Collectie Wttewaall, inv. nr. 42); 1782 opperkoopman, dessave van Colombo; 1785 ambassadeur naar Kandy (maakte zes keer deel uit van een ambassade waarvan twee keer als eerste ambassadeur); 1786 verlost naar Patria; met het VOC-schip Stavenisse samen met ds. Jan Brandes tot de Kaap; 1789 lid genootschap Pro Excolendo lure Patria; 1792 ouderling Hervormde gemeente Groningen; 1795 oppervoogd stadsweeshuis; 1795 lid municipaliteit stad Groningen (Brood, Nieuwland en Zoodma, *Homines Novi*, 82; De Bruijn en Raben, Jan Brandes, 49; CBG NL Polyliet dos. inv. nr. NL 050669; NA en NAK/HCA/inv. nr. 32/375 Held Woltemade diverse brieven; DAS); zwager Christiaan Rose huwde Constantia barones von Rheder (NA, VOC inv. nr. 3773, Resolutie Raad, 28 april 1780); tekening Jan Brandes van 'Dessave De Cock en zijn medewerkers in Hulsdorp', De Bruijn en Raben, Jan Brandes, 257-260: gaan ervan uit dat Cornelis de Cock een vooraanstaand lutheraan in Colombo is gelet op de contacten met ds. Jan Brandes. Broer Gerhard Regnier Cock (bij Tricht, 1733-Colombo, 1777); 1754 opperkoopman; 1769 Pakhuismeester Galle. In Oost-Friesland waren contacten geweest tussen oudere generaties (De) Cock en Falck; in 1624 is er melding in een 'kontrakten protokolle' van Salomon Cock dat hij land bij Marienwehr verkocht aan Tammo Valcke, broer van Ocko Valcke grootvader van Otto Wilhelm Falck. (Niedersäckische Staatarchiv in Aurich, Kontrakten protokolle Ambt Emden 1620-1625, Rep 234, nr. 122-249L).

²² NA, Collectie Hope inv. nr. 34, Cornelis de Cock aan Thomas Hope, 16 november 1767; wat de moeilijke privé-omstandigheden zijn, is niet duidelijk tenzij het ging om zijn weduenaarschap; zijn huwelijk met barones De Reder kan niet zijn eerste huwelijk zijn.

²³ NAK/HCA/ inv. nr. 30/317, Cornelis R.T. Kraijenhoff aan Iman Willem Falck, 5 december 1780; Cornelis Rudolphus Theodorus Kraijenhoff (Nijmegen, 1758-1840), generaal der genie en arts (zie Inleiding).

²⁴ Janssen, *Creaturen van de macht*, 234.

²⁵ NA, Collectie Hope, inv. nr. 24, Thomas Hope aan Iman Willem Falck, 18 december 1770; hij schreef dat hij de Prins had gevraagd hem te ontslaan als zijn representant en als bewindhebber. Hij merkte verder op dat hij zich van die zorgen had ontslagen maar ook besloten zich niet verder met de VOC te bemoeien. Als reden gaf hij 'construreele indigestie en daar uyt veelal ontstaane lichaamsklagen'. Een enigszins overeenkomstige brief schreef hij aan de ordinaris raad Willem Alting waarbij hij opmerkte dat hij hoopte dat de Heer hem nog enige jaren zou sparen.

²⁶ De Bruin, 'Prins en zijn regenten', 278.

Pollmann gaat in haar artikel over Patronage op de kwestie van ‘Dienst en wederdienst’ uitvoerig in. Zij beschouwt het als een zeer belangrijk kenmerk van het patronagesysteem. Daarom beperkt zij zich niet alleen tot het beschrijven van de patroon, maar gaat zij tevens in op het handelen van de cliënt en de cliënt-patroonverhouding.

Het was noodzakelijk voor iemand die vooruit wilde komen in de maatschappij of die wilde overleven, dat hij ‘vrienden’ had.²⁷ Met deze ‘vrienden’ kon een netwerk worden opgebouwd en onderhouden; het vormde de kern van een ‘vriendschap’.²⁸ Een vooraanstaand familielid speelde meestal de rol van makelaar, maar dat kon ook een vreemde zijn; deze hielp het familielid in contact te komen met de juiste persoon of personen die hem verder konden helpen. Op Iman Falck en velen van zijn tijdgenoten zijn deze kenmerken van toepassing.

4.2 Naar de Kamer Amsterdam

Falck had nadrukkelijk de beslissing genomen naar de Oost te gaan nadat hij gelauwerd het Academiegebouw had verlaten. Daarom was hij niet via familierelaties op zoek gegaan naar een ‘bediening’ als advocaat aan het Hof van justitie of als kanunnik van een van de kapittelkerken. Dit zou voor iemand van zijn status in zijn positie een logische stap zijn geweest op weg naar bijvoorbeeld een zetel in de Utrechtse vroedschap of een of andere bestuurlijke functie namens het gewest. Hij had de juiste achtergronden: aristocratische afkomst, goede connecties, vermogen, een goede opleiding en intellect.

Bij de Utrechtse familie Falck was een functie bij de Oost-Indische Compagnie inmiddels usance geworden. De aanleiding van zijn keuze lag wel totaal anders dan op het moment dat zijn vader en ooms hadden aangemonsterd. Bij hen ging het na het financiële debacle van grootvader Otto Wilhelm erom fortuin te vergaren, daarmee terug te keren en een goede plaats binnen de Utrechtse elite te bemachtigen.

Een behoorlijke post bij de Compagnie voor een lid uit een patricisch geslacht en gepromoveerd aan een universiteit lag veelal op het niveau van onderkoopman. Zo’n post werd niet via de gewone aanmonstering bij de Kamer Amsterdam verkregen; naast bekwaamheid golden, hoewel daarover nogal verschillend wordt geoordeeld, de juiste connecties en/of patronage.²⁹

Voordat iemand als Mr. Iman Falck naar de Kamer Amsterdam van de VOC toog, was het voor een kandidaat voor een gekwalificeerde functie van belang zich te laten introduceren via een Bewindhebber. Volgens het verslag van achterneef Anton Reinhard³⁰ zou diens vader Otto Willem in gezelschap van neef Iman naar Amsterdam zijn gegaan voor een onderhoud met ‘Mr. Hasselaer’ of wel Mr. Gerard Arnout Hasselaer die naast burgemeester van Amsterdam ook bewindhebber was van de Compagnie.³¹ Er zouden volgens hetzelfde verslag

²⁷ Pollmann, ‘Dienst en wederdienst’, 229.

²⁸ Kooijmans, *Vriendschap*, 17.

²⁹ Lequin, *Personeel*, 58.

³⁰ Colenbrander, *Gedenkschriften*, 53.

³¹ Mr. Gerard Arnout Hasselaer (1698–1766), zoon van Gerrit; 1738 bewindhebber van de VOC; 1748–1765 enige malen

twee onderkoopmansplaatsen beschikbaar zijn, maar tijdens het gesprek werd duidelijk dat het maar om één ging 'en deze behoorde natuurlijk aan den gepromoveerden'. Voor Otto was er slechts een plaats over als constabelmaat. Oom George Tammo en oom Isack³² vonden dat ongehoord en onbespreekbaar. Er moest tenminste een plaats van assistent worden aangeboden, anders moest er maar van een traktement bij de VOC worden afgezien. Volgens haar achterkleinzoon Anton Reinhard zou Grootmoeder Constantia het hier geheel niet mee eens zijn geweest en had daarmee het pleit gewonnen. Naar haar motieven valt slechts te gissen; vermoedelijk waren het financiële overwegingen. Aldus werden Iman als onderkoopman en Otto als constabelmaat aangemonsterd op het VOC-schip Amelisweert. Als eerste formele handeling legden zij op de artikelbrief de eed van trouw af aan de Compagnie.³³ Een eerste dienstverband van vijf jaar ving hiermee aan. In het scheepssoldijboek van de Amelisweert zouden van nu af aan hun financiële verplichtingen worden bijgehouden. Uit latere correspondentie bleek dat Imans aanstelling 'boven het getal'³⁴ had plaatsgevonden.

Lequin heeft in de door hem geraadpleegde bronnen geen gegevens gevonden waar er sprake was van een borgsom voor onderkoopman, zoals dat het geval was in de zeventiende eeuw.³⁵ Het is ook niet bekend aan welke specifieke voorwaarden een onderkoopman moest voldoen om in deze rang te worden aangesteld. Lequin merkt op dat er werd geëxamineerd naar de bekwaamheden van aanstaande assistenten en onderkooplieden³⁶ ten overstaan van de 'Heeren van de Rekenkamer' en door een speciaal daartoe benoemde boekhouder. Dit sloeg terug op de situatie in 1687. Op warenkennis zou ook moeten worden gelet getuige een resolutie van de Heren XVII.³⁷ Iman repte hier nimmer over in zijn correspondentie. Pas in 1777 bepaalden de Heren XVII dat alleen personen die bij indiensttreding twintig jaar of ouder waren in aanmerking kwamen voor de rang van onderkoopman.³⁸

Of de beide Falcken aan specifieke eisen hadden moeten voldoen, blijft onduidelijk. Iman werd aangesteld tot onderkoopman op basis van zijn voltooide universitaire studie. Maar het had ook als assistent of boekhouder kunnen zijn. Zijn vroeg gestorven oom Johan David werd met een voltooide rechtenstudie als boekhouder aangemonsterd bij dezelfde Kamer.

Gaastra stelt dat het na 1770 regel was dat met elk VOC-schip van de grootste categorie, een schip van 150 voet lang, een onderkoopman meeging. Dit gold alleen voor de Kamer Amsterdam. De schepen van de andere kamers beschikten niet over het vereiste tonnage; zij mochten daarom om het andere jaar een plaats van onderkoopman laten vervullen.

burgemeester van Amsterdam; na de dood van de Prinses-Gouvernante was de macht van de burgemeesters Hop, Temminck en Hasselaer groter dan ooit.

32 Ooms Carel Gustaaf en Johan Warnar bevonden zich nog in Tegal c.q. in Surat (Bijlage III).

33 Honoré Naber, 'Artikelbrieven', 520.

34 NA, Collectie Hope inv. nr. 30, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 20 oktober 1763.

35 Lequin, *Personeel*, 56, met verwijzing naar Van Dam, *Beschryvinge van de Oostindische Compagnie*, 557.

36 Lequin, *Personeel*, 53; NA, VOC inv. nr. 242, Resolutie van de Kamer Amsterdam, 20 oktober 1687.

37 NA, VOC inv. nr. 128, Resolutie Raad, 21 oktober 1755.

38 NIP 4, 546, 28 augustus 1742.

Na 1772 werd op verzoek van de opperbewindhebber het recht van drie onderkoopman-plaatsen aan de Prins gegund.³⁹ Volgens Lequin hadden enkele bewindhebbers – maar hij onderbouwt dit niet – het recht om tijdens hun ambtsperiode een onderkoopmanschap toe te delen aan een hun bekendstaand, gekwalificeerd persoon.⁴⁰

De aanmonstering van de beide Falcken verliep met enige zekerheid iets anders dan in de ‘Gedenkschriften’ staat vermeld. Over enig contact tussen hen en Gerard Arnout Hasselaer is niets terug te vinden in een brief of document. De families Falck en Hasselaer kenden elkaar wel degelijk; zij waren verwant aan elkaar via de familie Kien waartoe de vrouw van oom Carel Gustaaf behoorde.⁴¹ De Hasselaers in de Compagnie en de Falcken maakten deel uit van dezelfde sociale cirkels op Java en daarna in de Republiek. Zowel George Tammo als Carel Gustaaf onderhielden vriendschappelijke banden met de opperkoopman Pieter Cornelis, resident van Cheribon.⁴² Hij was een neef van de bewindhebber Gerard Arnout Hasselaer.⁴³

Iman schreef de opperkoopman aan met ‘Wel Edele Gestrenghe Heer en hoog geëerde vriend’. Het laatste woord duidde een andersoortige band aan hetgeen ook uit de inhoud en toonzetting van de brieven blijkt; heel beleefd, open en familiair.

Uit de bronnen⁴⁴ komt alleen Thomas Hope als bemiddelaar van Iman naar voren. Hetzelfde gold vermoedelijk voor Otto. Iman schreef aan Hope, dat hij hoopte van zijn diensten gebruik te mogen maken en ‘Buiten Staat acht ik mij om UwEdele in deese gewesten vanuit of dienst te weezen ...’.⁴⁵ Hope beval niet alleen Iman Falck aan, maar zou als zijn patroon gaan optreden.

39 Gaastra, ‘VOC als werkgever’, 39.

40 Lequin, *Personeel*, 55.

41 Bijlage III.

42 Pieter Cornelis Hasselaer (Batavia, 1720-Amsterdam, 1795), zoon van Cornelis, directeur-generaal te Batavia en A.M. Pasquis de Charonnes dochter van Maurits en Balthazarina Kien; 1733 naar Patria; 1735 Heer van beide Eemnessen na aankoop van deze heerlijkheid; Pieter huwde (1) Clara Wendela Sautijn, dochter bewindhebber VOC, (2) Geertruida Johanna Mossel, dochter Gouverneur-Generaal, (3) Clara Elisabeth van Haeften, dochter advocaat Hof van Utrecht en vervolgens raad in de vroedschap van Utrecht; broer Nicolaas, studiegenoot Iman Willem Falck (Bijlage III); 1746 commissaris 100ste penning te Amsterdam; 1749 schepen; 1754-1755 raad in de vroedschap; 1755 uitgevaren voor Kamer Amsterdam als waterfiskaa fiscaal (opperkoopman); 1756 Batavia; 1757 directeur van Cheribon; 1765 Batavia Hoge Regering, extraordinaris raad; 1771 verlost, admiraal retourvloot samen met opperkoopman Jan Vos, neef van Gouverneur-Generaal Van der Parra; 1773-1794 zevenmaal burgemeester van Amsterdam, geen raad in de vroedschap hoewel zijn zwager mr. Pieter Hartsinck hem had waargenomen. (Elias, *Vroedschap*, 128; KHA, Archief Willem V inv. nr. 1390; Gaastra *Gelderlezing*, 29; NP, 1910; De Balbian Verster, ‘Mr. Pieter Cornelis Hasselaer’). De echtgenote van Carel Gustaaf Falck, Johanna Maria Cornelia Kien was een nicht van Pieter Cornelis.

43 Archieven in NA, KHA, RUL en HUA.

44 NA, Collectie Hope inv. nr. 28, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 15 oktober 1757 ‘... herhaalende daarbij mijn nederigste dankbetuigingen voor de onverdiende gunste, door UwEd.. In mijn jongste sollicitatie in Nederland aan mij bewezen. Ik neeme de vrijheid van mij nogmaals in UwEd. Hooge Gunste en vriendschap te bevelen ... de eere hebbe mij met alle verschuldigde onderdaanigheid te onderschrijven, ...’; NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Sybrandus Columba, 20 juli 1765.

45 NA, Collectie Hope inv. nr. 30, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 31 oktober 1764.

4.3 Vóór de Kamer Amsterdam

De beide neven Falck maakten na hun aanstelling hun scheepskisten in orde⁴⁶ en namen afscheid van hun familie en andere dierbaren. Vervolgens was het wachten op de oproep dat zij zich moesten melden aan boord van het VOC-schip *Amelisweert* op de rede van Texel. Op het moment dat het schip volledig vaargereed, beladen en voorzien was van de scheepsbrief en overige orders van de bewindhebbers, kon het bij gunstige wind vertrekken. Vanaf dat moment kwam het er op aan dat de neven de zware zeereis naar Batavia zouden overleven en zouden doorzetten hun doelen te bereiken via promotie, fortuin en veel geluk. Het was onderweg zaak gevrijwaard te blijven van averij, schipbreuk, oorlogsgeweld, ziektes en ander ongemak. Zij kregen als dienaren van de Compagnie te maken met bewindhebbers en raden die hen van hoog tot laag beschouwden als een instrument waarmee zo groot mogelijke winsten moesten worden behaald tegen zo gering mogelijke kosten.⁴⁷ In de praktijk ging het volgens Lequin 'de Bewindhebbers er om de dienaren op een slimme manier te laten samensmelten met het monopolistische belang van de Compagnie en haar aandeelhouders. Met het individuele belang werd rekening gehouden zolang de winst maar zo hoog mogelijk was en de onkosten beheersbaar bleven'. De Compagnie streefde er naar het monopolie te krijgen of te handhaven op een zo groot mogelijk aantal producten. Indien dit niet mogelijk was, omdat zij niet de macht bezat de monopolie af te dwingen, ging het er om de handel zo winstgevend mogelijk te laten zijn. Het handelen van de dienaren zelf was voor het merendeel gericht op het verkrijgen van geldelijk fortuin en het zich wel bevinden tijdens hun verblijf. De weg daarnaar toe was vaak buitengewoon zwaar, vol met risico's en voor velen onhaalbaar.

Lequin heeft gelijk met zijn constatering over de Compagnie, toch hadden de bewindhebbers ook rekening te houden met krachtige persoonlijkheden zoals vele leden van de Hoge Regering, enige gouverneurs en een aantal commandeurs. Iman Willem Falck was als gouverneur van Ceylon een van deze persoonlijkheden, loyaal maar met een eigen visie.

Voor hem was het binnenhalen van fortuin niet de hoogste prioriteit. Hij zou zich gedurende zijn leven in de Oost verzetten tegen ongebreidelde geldwinning ten eigen bate. Falck merkte op dat velen meenden dat hij wel zou bijdraaien wanneer hij op hogere posten terecht kwam en in de gelegenheid was zich te verzekeren van fortuin. Tien jaar na zijn vertrek naar de Oost schreef hij 'te hopen altijd het tegendeel vol te houden en betuigde nog nimmer, door Godsgenade, beleef[t] te hebben, dat ik om 't geld eenige verzekering [hebbe] gedaan.'⁴⁸

⁴⁶ Er was bij reglement van 1742 precies bepaald wat mocht worden meegenomen op grond van de rang van aanstelling; voor een onderkoopman waren dat twee kisten met plunje; vier pijpen, acht flessen wijn en twaalf hammen. Hier buiten om mochten geen 'koopmanschappen' worden meegenomen.

⁴⁷ Lequin, *Personeel*, 79.

⁴⁸ NA, Collectie Hope inv. nr. 34, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 13 november 1767.

4.4 Conclusie

Enerzijds werd in dit hoofdstuk de formele gang van de beide neven naar de Kamer Amsterdam geschetst en toegelicht wat daar plaatsvond, anderzijds de individuele ‘arbeidsverhouding’ en de werking van het gangbare patronagestelsel belicht.

Het stelsel was cruciaal voor de kansen voor zonen van de hoge en lagere elite in de Republiek bij de Compagnie. De patroon-cliëntverhouding, vriendschappen en (familie)netwerken in vele varianten vormen de sleutel tot het inzicht in de Compagniessamenleving in de achttiende eeuw. Dit gold eveneens voor de achtergronden van Falck.

Zonder een patroon zou hij ondanks zijn opleiding en achtergrond nergens zijn gekomen. Met een patroon als Hope met diens enorme netwerk beschikte Falck over een geweldige springplank.

5 De Leerschool Batavia 1757-1765

5.1 Met de 'Amelisweert' naar Batavia

'Met het einde van de maand [november 1756] vertrok ik met neef Otto Falck, die mijne reismakker geweest is, uit Utrecht, latende onze familie in goede gezondheid. Wij hadden verdriet van tot den 7 Dec. naar de wind moeten wachten, vertrokken toen, zeven schepen sterk uit Texel te weeten Bronstede, de vrouwe Petronella Maria, Stadwijk, Amelisweert, Leimuiden, Lekkerlust, Ruiskenstein ...'.¹ Naast de beide Falcken bevonden zich aan boord van de Amelisweert de kapitein, schipper Peter Huijsman, 192 bemanningsleden, 142 soldaten en 5 passagiers.² Eén van deze passagiers was de rijke weduwe Margaretha van der Upwich,³ die terugging naar haar geboorteland Java. Otto kreeg zo'n buitengewoon goede verstandhouding met haar dat volgens zijn zoon Anton Reinhard hem maar 'eene beleefde vraag te kosten had om meester te worden én van de Dame zelve én van haar aanzienlijk vermogen'.⁴

De zeereis werd door de Amelisweert niet in konvooiverband afgelegd waardoor er geen voordeel kon worden gehaald van elkaars kracht. Er was ook geen bescherming van een of meer marineschepen beschikbaar geweest.⁵ Er was gekozen op eigen kracht naar de Kaap te varen. Zonder bijzondere wederwaardigheden verliep de tocht niet: 'in de Spaansche zee hadden wij rijkelijk onze portie van stormachtig weer'.⁶ Bij Kaap Finistere werd het zelfs even spannend toen de Amelisweert door Engelse oorlogsschepen werd gevisiteerd. Het onderzoek leverde niets op en de tocht kon na enig oponthoud worden voortgezet. De Britten hadden in verband met de oorlog tegen de Fransen, de Zevenjarige Oorlog, 1756-1763, zich het recht toegeëigend de ladingen te visiteren van ieder schip dat in het vizier kwam van een van hun oorlogsschepen.⁷

1 NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, Iman Willem Falck aan Johan Warnar, 30 juli 1757; DAS 3686-2, 3688.1 t/m 3692.2 geeft aan dat deze schepen inderdaad zijn vertrokken op 7 december 1756.

2 DAS 3686.2, Amelisweert, 1150 ton, gebouwd Amsterdam, 1751; zou vergaan in 1764 varende richting Surat; Huijsman nam in 1758 met de Amelisweert een pakket van Iman Willem mee voor zijn oom Johan Warnar te Surat; hij schreef dat Huijsman bij hem tijdens de reis uit Nederland 'altijd een vriendelijke samenleving' gecreëerd had (Falck 2 inv. nr. 838, Iman Willem Falck aan Johan Warnar Falck, 20 september 1758).

3 CBG, VIBNI 017807, Margaretha Beatrix van der Upwich huwde in Batavia met Johannes Pecock, oud opperhoofd te Surat en lid van de Raad van Justitie (in 1768 werd zij wederom als weduwe vermeld); Colenbrander, *Gedenkschriften*, 54; spreekt over de weduwe Upwich.

4 Colenbrander, *Gedenkschriften*, 54.

5 Bijl Mz, *Nederlandse convooiendienst*, 90; marineschepen konden als konvooieurs optreden tot het eiland Gran Canaria.

6 NA, Collectie Falck 2 Iman Willem Falck aan Johan Warnar Falck, 30 juli 1757.

7 Bruijn, *Nederlandse oorlogsvloot*, 196; Backer Dirks, 53-60; De Staten-Generaal beriepen zich op de verdragen van 1674 en

Enige tijd hierna werd de 'Linie' volgens Falck 'goed gepasseerd' waarna het schip met een gunstige wind en stroming in het westelijke deel van de zuidelijke Atlantische Oceaan terecht kwam. Ter hoogte van Kaap Goede Hoop werd daarna 'vier weken lang met zuidoostelijke winden gesukkeld'. De Amelisweert kwam pas op 4 april aan 'de Caepsche Rede'.⁸

Het oponthoud door het wegvallen van de wind had de andere schepen eveneens getroffen. Pas de dag daarvoor was de Stadwijk aangekomen. Na 23 dagen waren de schepen gerevitaliseerd en kon de reis samen met de Vrouwe Petronella worden voortgezet. Falck verhaalde niet wat er aan de Kaap gebeurde.

Tijdens de vorige reis van de Stadwijk⁹ naar Batavia bevond zich aan boord de onderkoopman Jan Wttewaal,¹⁰ broer van Imans studiegenoot Ferdinand.¹¹ Uit de correspondentie tussen vader en zoon konden enige details worden geput over het verblijf van jonge onderkooplieden aan de Kaap. Jan repte aan zijn vader zeer enthousiast over dat verblijf.¹² Een overeenkomstig positief beeld komt naar voren uit brieven van Reinier Bernardus Hoyneck van Papendrecht een twintigtal jaren later.¹³

De onderkooplieden maakten hun opwachting bij de gouverneur, werden uitgenodigd bij vooraanstaande families voor diners en bals. Het was een vrolijke boel en er werd iedere avond gedanst. De Kaapse wijn werd geroemd, met name die van de buitenplaats Constantia.¹⁴ Falck zou van deze wijnen regelmatig genieten tijdens zijn verblijf in Colombo, dankzij zendingen van zijn collega Van Plettenberg.¹⁵

1678 maar de Britten stoorden zich daar niet aan; de vistaties waren niet geheel onterecht want op grote schaal werden goederen vervoerd die in strijd waren met de afspraken. Sedert 1744 moesten de Staten-Generaal er in berusten dat Nederlandse koopvaarders paspoorten bij zich hadden waarin de lading werd gespecificeerd.

8 NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, Carel Gustaaf Falck aan Johan Warnar Falck, 6 augustus 1757.

9 DAS 3692.2, 2 November 1754-14 juli 1755.

10 Jan Wttewaal (Utrecht, 1734-Utrecht, 1804), zoon van Hendrik Assuerus en Margaretha van Suchtelen, neef van directeur-generaal Breton; 1754 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Stadwijk als onderkoopman samen met Cornelis de Cock (NA, VOC inv. nr. 6317 Grootboek Stadwijk; 1755 buiten emploi te Batavia; 1756 door toedoen directeur Van der Parra commissaris Suikerpakhuys; 1759 opperkoopman, resident te Corontale onder de gouverneur van Ternate; 1771 ontslag, overdracht aan Reinier Hougue; 1774-1775 Batavia naar Texel; schreef aan dessave Cornelis de Cock te Colombo dat hij een groot fortuin bijeen had vergaard, maar geen 'miljoen'; vestigde zich in Utrecht (NA, Collectie Wttewaal van Staveren inv. nr. 42, Jan Wttewaal aan Cornelis de Cock, 10 september 1775).

11 NA, Collectie Wttewaal van Staveren; zie tevens Ferdinand Wttewaal bijlage IV.

12 NA, Collectie Wttewaal van Staveren inv. nr. 96, Hendrik Assuerus Wttewaal aan Jan Wttewaal, 26 juli 1755; hij refereerde aan een brief van zijn zoon van 25 maart 1755 waarin hij enthousiast verhaalde over de feesten en ontvangsten bij vooraanstaande VOC-dienaren (ook over de slechte leefomstandigheden aan boord; vader Wttewaal had juist de kapitein extra betaald om dat te voorkomen).

13 Hoyneck, 'Letters', 9-24; Reinier Hoyneck van Papendrecht (Den Haag, 1753-Malakka, 1788), vaandrig bij Graaf van Bylandt's dragonders; 1778 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Triton als onderkoopman; 1778 aangekomen, moest overall vragen om een baan ondanks zijn goede introducties; bleef lang werkloos; 1786 ontvanger en licentiemeester te Malakka (correspondeerde met zijn oom Mr. Cornelis Paulus in Den Haag).

14 NA, Collectie Wttewaal van Staveren inv. nr. 12; 20 oktober 1778 uit Batavia.

15 NAK, HCA inv. nr. 30/719 (VOC-schip Held Woltemade); ontvangt voor zichzelf en voor eigen rekening uit de Kaap kisten met wijnen afkomstig van Mr. Joachim van Plettenberg. De brief kwam nimmer aan; de kisten met wijn wel. Er staat vermeld dat deze waren verzonden met de VOC-schepen: Trompenburg (DAS 4380.1; de Kaap en Batavia 12 mei 1781), Het Hof ter Linden (DAS 4382.3; 15 februari de Kaap en 31 mei 1781 Batavia), en Willem de Vijfde (volgens DAS had het schip tussen 1778-1783 de Kaap niet aangedaan).

De drie schepen namen vermoedelijk, gelet op het jaargetijde, de vaste route oostwaarts in de buurt van de veertigste breedtegraad. Dat was de route met de zuidoost passaat die uitkwam in Straat Soenda. In de brieven van de neven werden hierover verder geen bijzondere mededelingen gedaan. Iman schreef slechts dat het een voorspoedige reis was met 'veel stormen'. Op 1 juli kwam de Javaanse kust in zicht; Straat Soenda werd zeven dagen later bereikt, hetgeen er inderdaad op wijst dat de voornoemde route was gekozen. Uiteindelijk werden op 12 juli de ankers uitgeworpen op de rede van Bantam. Schipper Huijsman had de reis vlot afgelegd, hetgeen hem volgens de geldende afspraken een premie opleverde.

Bij aankomst kwam de equipagemeester tevens commandeur van de rede aan boord. Hij was verantwoordelijk voor alle maritieme zaken voor de Compagnie in Azië. Eveneens kwam de waterfiskaal aan boord voor inspectie van bemanning, schip en lading. Zij plaatsten het merendeel van de bemanning op andere schepen of aan de wal. De beide Falcken mochten van de Amelisweert debarkeren en gingen op 'de 13de aan boord van een kleiner vaartuig dat hen in Batavia deed aanlanden'. De volgende dag zag Iman Falck na veertien jaar 'weer zijn moeder in goede welstand'.¹⁶ Otto kon 'dadelijk uit het donkere konstabelkamer ...'¹⁷ komen want 'Ik ben terstond van zeevaart ontslagen en aan de pen gechangeert ...'.¹⁸

5.2 Batavia 1757

De neven Falck waren eindelijk aangekomen in de zetelplaats van de Hoge Regering, het opperbestuur van de Compagnie in Azië, 'stapel- en oplegplaats van gansch India'.¹⁹ Een stad met 'Het Casteel', het fort uit 1619 met vier bastions met daarbinnen regeringsgebouwen, kazernes, pakhuizen, een kerk en de woningen van de Gouverneur-Generaal en de leden van de Raad van Indië. Ten zuiden van 'de Groote Rivier', Tjiliwong, lag de ommuurde stad met het stadhuis, kerken, hospitalen, het weeshuis, pakhuizen, molens en vele woonhuizen. Dit vormde het hoofdbestanddeel van de nederzetting.²⁰ De structuur van de stad en de fortificatiën, ontwikkeld tussen de jaren 1620 en 1640, zou nauwelijks veranderen tot het einde van de achttiende eeuw.²¹ Van Imhoff had plannen ontwikkeld voor modernisering maar hier werd maar een fractie van uitgevoerd: slechts de ommuring en de aanleg van de Sterrenschans ten noorden van het Kasteel. De stad had zich sinds de zeventiende eeuw steeds meer buiten de ommuring uitgebreid. In de tweede helft van de achttiende eeuw was de trek uit de stad sterk toegenomen om gezondheidsredenen; degenen die zich het konden permitteren gingen wonen in de buitenwijken Noordwijk, Rijswijk en Weltevreden.

De bevolking bestond uit een mengelmoe van Europeanen, Javanen, Chinezen en andere Aziaten uit alle windstreken. De grootste bevolkingsgroep bestond uit slaven gevolgd

¹⁶ NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838; zie tevens Adriana Gobius, weduwe Broijel aan Johan Warnar Falck 2 augustus 1757.

¹⁷ Colenbrander, *Gedenkschriften*, 54.

¹⁸ NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, Otto Willem Falck aan Johan Warnar Falck, 16 september 1757.

¹⁹ NA, Collectie Radermacher inv. nr. 411.

²⁰ Van Oers, *Dutch Town Planning Overseas*, 40.

²¹ Raben, *Batavia and Colombo*, 17.

door de Chinezen. Het aantal Europeanen was in Batavia nimmer heel groot; de meerderheid daarvan bestond uit de 5000 tot 6000 Europese Compagniesdienaren, deze groep moest steeds worden aangevuld om op peil te blijven. In 1769 was ongeveer een derde overleden ten opzichte van een jaar daarvoor.²² Omstreeks 1760 was de bevolking binnen de muren teruggelopen tot slechts 16.000 zielen, dat vooral kwam door het ongezonde leefklimaat, veroorzaakt door de sterk heersende malaria.²³ In de buitenwijken woonden meer dan 100.000 personen.

In Batavia draaide alles om de Compagnie, wier kracht in het midden van de achttiende eeuw langzaam aan het afnemen was, zowel in macht als in aanzien. Volgens de zittende Gouverneur-Generaal Jacob Mossel²⁴ was het 'een zinkend schip; 't welk met pompen boven water wordt gehouden'.²⁵

Op het moment van aankomst van de beide neven was het voor de koophandel van de Compagnie een bedroevend slecht jaar geweest.²⁶ Met de handel in Azië ging het medio achttiende eeuw nog de goede kant uit. Volgens Steur groeide deze in zijn totaliteit nog tot 1760 en zelfs sneller dan in de Republiek. Na deze periode nam de handel snel af; de inkomsten daalden maar de uitgaven bleven gelijk. In 1763 moest er voor de eerste keer een aanzuivering uit Patria plaatsvinden.²⁷

Op Java zelf was het rustig na jaren van lange oorlogen en vele opstanden.²⁸

5.3 Van geheimschrijver tot eerste secretaris

Iman Willem Falck had zich na aankomst in Batavia eerst op het Kasteel gemeld bij de secretarie aan de noordkant van het Paradeplein, naast het Gouvernementsgebouw van de Hoge Regering. Hij deed dat nog voordat hij naar zijn moeder was gegaan bij wie hij tot zijn huwelijk in 1762 zou blijven wonen. Adriana Gobius, weduwe Broijel, woonde 'buiten Batavia',²⁹ vermoedelijk daar waar de meest welgestelden woonden, te Welgelegen.³⁰

²² NA, Collectie Radermacher inv. nr. 409, Overzicht van Compagnies dienaren; Van der Burg, *Malaria en malaise*, 29.

²³ Van der Brug, *Malaria en malaise*, 69-85, toonde overtuigend aan dat de ongezondheid in Batavia na 1733 door malaria moet zijn veroorzaakt; hij legde de oorzaak bij de aanleg van zoutwater-visvijvers op de aangeslibde modderstrook ten noorden van de stad.

²⁴ Jacob Mossel (Enkhuizen, 1704-Batavia, 1761), zoon van Pieter Jacobsz., makelaar en stadsbode afkomstig uit een familie van Enkhuizer reders (Meijnard Mossel, haringreder, bewindhebber VOC 1696-1712; burgemeester (elf maal na 1672), moeder Geertruyda Leydekker behoorde tot een patriciërsfamilie); huwde Adrina Appels afkomstig uit Dordrecht; stiefdochter van Adriaan Pla, gouverneur van de Coromandel (1729-1733); 1720 uitgevaren voor de Kamer Enkhuizen met het VOC-schip Haringtuint als jongmatroos (volgens Coolhaas, *Juist beoordeeld*, 39; was hij een soort 'adelborst' gelet op zijn aanstelling?); Batavia, pennist; 1721 Negapatnam, pennist; 1738 gouverneur en directeur van de Coromandel; 1741 extraordinaris raad; 1743 Batavia, ordinaris raad; 1748 eerste raad en directeur-generaal; 1750 Gouverneur-Generaal (Stapel, *Gouverneurs Generaal*, 181; NNBW VII, 1180-1181; Coolhaas, *Juist beoordeeld*; NA, VOC-Opvarenden).

²⁵ NA, Collectie Hope inv. nr. 24, Jacob Mossel aan Thomas Hope, 15 september 1750.

²⁶ NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, George Tammo Falck aan Johan Warnar Falck, 26 september 1757.

²⁷ Steur, *Herstel of Ondergang*, 187.

²⁸ NA, Collectie Hope inv. nr. 24, Jacob Mossel aan Thomas Hope 15 september 1750.

²⁹ HUA, Notr. akte U 20426 akte UR 70, 2 november 1761.

³⁰ Blussé, *Strange Company*, 31.

Zij was na de dood van haar laatste echtgenoot Broijel niet weer hertrouwd; er was voor haar een behoorlijke vermogen uit erfenissen beschikbaar gekomen om naar behoren van te kunnen leven. Uit de schaarse brieven die van haar bewaard zijn gebleven, gaf zij niet de indruk een gebroken weduwe te zijn. Zij correspondeerde opgewekt en uitvoerig met haar familie zowel in Azië als in Patria. Voor haar plezier dreef zij een ruilhandeltje via haar familieleden in de buitencomptoiren. Zij zond in 1759 een kist met 50.000 sitri, 'een soort goed 't welk men zegt te Suratte te zeer getrokken zijn'. Haar zwager Johan Warnar Falck kreeg het verzoek deze goederen voor de meest voordelige prijs te verkopen; daarvoor in de plaats wenste zij grove en fijne Suratse sitzen³¹ met strepen terug te ontvangen.³² Als weduwe van een ordinaris raad behield zij haar status. In Batavia werd iedereen afgemeten aan de rang binnen de Compagnie van haar echtgenoot of gewezen echtgenoot.

Daar Iman was uitgezonden 'boven het getal'³³ moest hij maar hopen dat er met zijn aanbevelingen een baan voor hem werd gevonden. De Hoge Regering voegde hem in eerste instantie toe aan de groep van onderkooplieden 'buiten employ'³⁴ waar geen werk voor was. Gelukkig werd Iman meteen voor een tweetal jaren 'aan de pen gezet'.³⁵ De Haan³⁶ merkte op dat het voorkwam dat aankomende onderkooplieden niets deden. 'Zulke leeglopende onderkooplieden waren gewoonlijk jongelui van goeden huize en geringe bruikbaarheid, die veelal werden aangesteld als gecommiteerden in de pakhuizen, een vrij baantje ...'. Hij overdreef hier misschien lichtelijk, maar meerdere jonge onderkooplieden liepen inderdaad voor korte of lange tijd met hun ziel onder de arm rond, soms wel twintig tegelijk. De meegenomen aanbevelingsbrieven van hun vaders, bevriende bewindhebbers of vooraanstaande relaties en bij voorkeur door de Prins hielpen niet altijd. De jonge onderkoopman Hoyinck van Papendrecht³⁷ die een jaar eerder dan Iman arriveerde, had brieven voor een aantal leden van de Hoge Regering meegenomen. Deze hadden geen nut want een deel van de geadresseerden was overgeplaatst, naar Patria vertrokken of overleden.

Dat veel van deze jonge onderkooplieden van goede huizen waren, is juist; zij waren echter wel degelijk tot iets in staat. Deze hadden dan ook binnen redelijk korte tijd een gewone aanstelling, soms in een pakhuis maar meestal werden zij aan de 'penne' geplaatst. Het fortuin was voor velen een lonkend perspectief; dat werd vaak niet gehaald door een vroege dood in het ongezonde Batavia.

Bij de steun aan gearriveerde gekwalificeerde dienaren speelde mee of de Gouverneur-Generaal, raden en directeurs belang hadden bij een gunst, dienst of wederdienst van de 'vrienden' en patronen in Patria.

31 Indiase katoen.

32 NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, Adriana Gobius aan Jan Warnar Falck, 12 augustus 1757; zij vertelde tevens in de brief wat het inkoopbedrag van de sitzen was.

33 NA, Collectie Hope inv. nr. 30, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 20 oktober 1763.

34 KB, Heerenboekje (Amsterdam 1757); Iman werd hier voor het eerst vermeld op de lijst van onderkooplieden buiten employ te Batavia; samen met Ajax Frederik van Solms (resident Jambij; schreef Memorie), Jacob Pompe van Meedervoort, Johan Wilhelm Erhard Daniël ter Herbruggen (opperhoofd op Timor), Jan Crans (1763-1764 en 1767-69 opperhoofd Deshima; 1772-1776 Gouverneur Malakka, 1778 gerepatriëerd) en Isaac Reynst.

35 Lequin, *Personnel*, 154; mededeling van Dirk van Hogendorp over nieuwelingen bij aankomst in Batavia.

36 De Haan, *De Priangan I*, 75 en 758.

37 Hoyinck, 'Letters', 15.

Iman was tevreden met zijn werkomstandigheden. Hij berichtte kort na aankomst aan zijn patroon Hope dat hij dankbaar was voor diens voorspraak en voor de rang van onderkoopman boven de sterkte.³⁸ Voor hem was trouwens niet direct een lucratieve functie een vereiste. Hij wilde eerst laten zien waartoe hij in staat was. Lotgenoten zoals Jan Wttewaal en Reinier Hoyinck van Papendrecht hadden een andere instelling; zij waren er evenals neef Otto en vele anderen vooral op uit zo snel mogelijk fortuin te vergaren. Wttewaal en Hoyinck van Papendrecht hadden twee, respectievelijk vier jaar nodig een functie te bemachtigen. Laatstgenoemde was op een gegeven moment zo desperaat geworden dat hij had besloten terug te keren naar huis. Hij dreigde aan de grond te raken; iedere baan was welkom, een lucratieve was geen vereiste meer.³⁹

Met de zeer invloedrijke Hope achter zich was het voor Iman allemaal minder gecompliceerd. Hij wist met Gouverneurs-Generaal Mossel en diens opvolger Van der Parra een zeer goede vriendschappelijke band op te bouwen; zij traden eveneens op als soort patroon. Er is echter hierover niets op papier terug te vinden. Daarnaast had Iman verwantschap aan meerdere hoge dienaren van de Compagnie in Batavia, bewindhebbers in Amsterdam en regenten in de Republiek. Zijn intelligentie, aimabel karakter en juridische achtergrond zullen hem ook een betere start hebben gegeven dan zijn collega's zoals Wttewaal en Hoyinck van Papendrecht.

Patroon Hope volgde alle ontwikkelingen binnen de Compagnie. Hij wist dat hij zich moest beperken bij het aansturen van zijn cliënten. In een brief aan de wat exentrieke dominee Sybrandus Columba,⁴⁰ weduwnaar van Maria Anna Falck, tante van de neven Falck, schreef hij dat een door hem voorgestelde verandering in de Compagnie ten aanzien van het beperken van te veel familiebelangen niet zou werken; Hope liet dat begaan; ook wat de centrale plaats betrof van de Gouverneur-Generaal: 'de fontein, waar van de fortuynen eniglijk afvloeyen ...'.⁴¹ Columba zag het sterk nastreven van eigenbelang door beambten als een belangrijke oorzaak van het verval van de Compagnie.

Als buitenstaander discussieerde hij lustig mee over verbeteringen in de bedrijfsvoering. Zowel de opperbewindhebber prins Willem V als Thomas Hope kregen met grote regelmaat brieven toegezonden met aanbevelingen en suggesties.⁴² Hope ging steeds uitgebreid in op zijn argumenten. Columba schroomde niet zeer aanmatigende uitspraken te doen. In 1775 schreef hij aan de Prins over verbetering van: 'de overzeese gebieden met name Indië' en concludeerde heel bout dat er 'mannen met harsens' aan de Hoge Tafel te Batavia moesten worden geplaatst.⁴³ Hij deed de nodige aanbevelingen bij Hope voor familieleden en vrienden.

³⁸ NA, Collectie Hope inv. nr. 28, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 15 oktober 1757; '... herhaalende daarbij mijn nederigste dankbetuigingen voor de onverdiende gunste, door UwEd. in mijne jongste sollicitatie in Nederland aan mij bewezen ...'.

³⁹ Hoyinck, 'Letters', 15.

⁴⁰ Bijlage III.

⁴¹ NA, Collectie Hope inv. nr. 23, Thomas Hope aan Sybrandus Columba, 23 december 1766.

⁴² Uitvoerige correspondentie is aangetroffen in NA en KHA met onder andere Willem V, Thomas Hope en Gouverneur-Generaal Van der Parra.

⁴³ KHA, Archief Willem V inv. nr. 605, Sybrandus Columba aan de Prins, 20 november 1776.

Ondertussen ging het met neef Otto naar wens.⁴⁴ Hij had gezorgd snel van boord te geraken; 'Den eersten dagh van zijn arriverent aan de pennendienst overgegaan en op de secretarie bescheiden'⁴⁵ als plaatsvervangend assistent op voorspraak van oom Columba.⁴⁶ Otto werd in zijn gezin aan de Rhinocerosgracht opgenomen.

Bij 'gelegenheid'⁴⁷ werd aan Otto toestemming verleend naar zijn oom Adriaan Bisdom, directeur van Bengalen, te gaan. Columba wilde ook '... voor de zelfs foortuin zorgen, want hij is een braaf jongman, die mij ongemeen behaagt'.⁴⁸ Hij merkte verder op dat Otto '... ook zijn arme moeder [wilde] kunnen ondersteunen want die heeft niets om van te leven'.⁴⁹

Otto geloofde '...dat daar voor mij door Oom Bisdom beter occasie zal wezen mijn fortuin te maken'.⁵⁰ Met dit hoofddoel van zijn verblijf in de Oost trad hij ook in de voetsporen van zijn ooms Carel Gustaaf, George Tammo en Johan Warnar en vele anderen die voortdurend op zoek waren naar mogelijkheden hun fortuin op te bouwen. Otto maakte voor dit doel op goede wijze gebruik van zijn familienetwerk. Na ongeveer twee maanden kon hij Batavia verlaten en verder reizen met het VOC-schip *Pijlsweert* naar Chinsura in Bengalen. In de vestiging Hoogly⁵¹ werd hij ingezet als 'Baesie'⁵² waarna hij geleidelijk aan opklom. Hij had daarbij wel de nodige pretenties, die hem in moeilijkheden brachten. De grote hitte tijdens de zeer warme dagen vond hij maar uiterst onaangenaam daarom vroeg hij aan oom Jan Warnar Falck te Surat vroeg hem een paard te zenden. Eind december 1758 werd het dier afgeleverd door het VOC-schip *Jonge Walter*.⁵³ Na twee jaar kreeg hij promotie en werd aangesteld tot kassier en secretaris van politie.⁵⁴ Deze 'bediening' raakte hij in 1760 kwijt, omdat hij werd vervangen door een beter gekwalificeerde dienaar uit Batavia. Zijn oom Johan Warnar schreef 'Nijdige menschen hebben van hier berigt dat hij nergens in staat toe was, en alles door een ander liet waarneemen ...'. Hij moest daarom maar omzien naar ander em-plooi. Johan Warnar liet weten dat hij:

... heeft gehoord dat neef Otto zegt men doet zijn ooms veel verdriet aan en verwaarloosd geheel zijn dienst; want ik heb hem verleden jaar zijn promotie van de DG tot onderkoopman, casse en saaken op Hougly helpen bevoororderen. Ik hoop de gerugten valsch zullen zijn maar het zoude hem zijn bediening wel eens kosten?

44 Van 14 gulden naar 24 gulden per maand.

45 NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, Columba Sybrandus aan Johan Warnar Falck, 19 september 1757.

46 NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, Otto Willem Falck aan Johan Warnar Falck, 16 augustus 1757.

47 NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, Adriana Gobius, weduwe Broijel aan Johan Warnar Falck, 2 augustus 1757.

48 NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, 'Sidracus' Columba aan Johan Warnar Falck, 19 augustus 1757.

49 NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, Carel Gustaaf Falck aan Johan Warnar Falck, 26 september 1757.

50 NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, Otto Willem Falck aan Johan Warnar Falck, 16 augustus 1757.

51 Lequin, *Personeel*, 117; sedert 1656 was het 1,5 km zuidelijker gelegen Chinsura het hoofdkantoor, maar de VOC bleef Hougly in officiële stukken tot het einde toe gebruiken.

52 NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, Otto Willem Falck aan Johan Warnar Falck 10 januari 1758; Baesie = opziener van de gebouwen.

53 NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, Otto Willem Falck aan Johan Warnar Falck 29 december 1758.

54 NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, 5 augustus 1759; NA, Collectie Falck 3: Acten van aanstelling van Otto Willem Falck in diverse rangen.

De 'vlijtig en vigulant(e)'⁵⁵ directeur van Surat Louis Taillefert,⁵⁶ die wederom in Bengalen was benoemd, had uiteindelijk na overleg in de Raad van politie besloten Otto in zijn functie te handhaven. Deze had 'het goede belooft'.⁵⁷

Otto's weldoener, oom Bisdom was in 1763 zeer teleurgesteld 'teruggetreden'. Hij had iedere greep op de situatie verloren. Volgens hem deden de Compagniesdienaren in Chinsura waar zij zin in hadden: 'iedereen is daar meester'. Hij was weggegaan '... om ons verder van een totale ruïne te bevrijden, ...'.⁵⁸ Hij zou berooid naar Patria zijn teruggekeerd als wij zijn correspondentie moeten geloven. Dit was volledig in tegenspraak met het beeld dat terecht door Lequin over hem wordt geschetst.⁵⁹ Bisdom keerde in grote welstand terug naar Patria; hij had zeer goed voor zichzelf gezorgd. Zwager Jan Warnar dikte het daarom wel wat al te dramatisch aan toen hij zijn zuster schreef '... Liever een land te verlaten, waarin hij zo eene aaneenschakeling van ongelucken heeft, waarvan hij buijte alle verliezen nog bovendien het beste zijne gesontheit verloren heeft'.⁶⁰

Hij kon zich uiteindelijk bij Eemnes op een elegante buitenplaats vestigen in redelijk goede gezondheid. Johan Warnar had de werkelijke reden van Bisdoms vertrek in zijn brief achterwege gelaten. Het was niet vrijwillig geweest. Bisdom was alsnog afgezet wegens zijn slechte informatie aan Gouverneur-Generaal Mossel over de haalbaarheid van de expeditie tegen de Britten. De smadelijke nederlaag tegen de troepen van Clive bij Bidderra in 1759 komt nader aan de orde. Daarnaast werd Bisdom aansprakelijk gesteld voor de verduistering van 170.000 rupies door zijn ondergeschikten; hij werd hiervoor naar Batavia ontboden; gelet op zijn hoge positie werd hij niet vervolgd en mocht thuisvaren.⁶¹ De Hoge Regering eiste wel dat alle betrokkenen de onrechtmatig verkregen gelden terugbetaalden. Het door Bisdom vergaarde kapitaal werd nauwelijks aangetast.

Voor wat Otto betrof, hij had zowel in Utrecht als in Bengalen een wat ongelukkige start gemaakt, maar uiteindelijk bereikte hij op zijn 37ste toch zijn doel.⁶² Hij streek getrouwd en gefortuneerd in een Utrechtse buitenplaats neer.

In Kaapstad ontmoette hij Engela Apollonia, de dochter van een vooraanstaand lid van de

55 NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, Adriaan Bisdom aan Johan Warnar Falck, 24 september 1755.

56 Louis Taillefert (Amsterdam, 1719-Batavia, 1766), zoon van Louis en Judith Sussanna Touillard; huwde (1), 1754, Anna Maria Bottendorp; (2) 1757, Cornelia Charlotte Feith, dochter Gijsbert Jan, pakhuys/vendumeester (zijn tweede dochter huwde commandeur Pieter van Braam; Charlotte hertrouwde Mr. Joachim Ammema baron van Plettenberg, gouverneur van de Kaap); 1733 uitgevaren voor de Kamer Zeeland met het VOC-schip Anna Catharina als jongen; 1734 China; 1739 onderkoopman Batavia; 1740, secretaris van Bengalen; 1750, eerste secretaris van de Hoge Regering; 1754 directeur van Bengalen; 1755 idem Surat; 1759 op verzoek Hoge Regering wederom te Bengalen; 1760 Batavia en extraordinaris raad; 1764 Batavia; 1766 ordinaris raad (vlak voor zijn dood voorgedragen; zelfde moment dat Iman Falck werd voorgedragen tot extraordinaris raad), (Lequin, *Personeel*, 262; Wijnaendts van Resandt, *Gezaghebbers*, 44-45; NA, VOC- Opvarenden; Kampen, *Nederlanders buiten Europa*, 166; Collectie Falck 2 inv. nr. 838, Adriaan Bisdom aan Johan Warnar Falck, 10 september 1755).

57 NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, Adriaan Bisdom aan Johan Warnar Falck, 10 november 1760.

58 NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, Adriaan Bisdom aan Johan Warnar Falck te Surat, 22 september 1758.

59 Lequin, *Personeel*, 253 e.v.

60 NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, Johan Warnar Falck aan Adriana Gobius, weduwe Broijel, 4 november 1757.

61 Lequin, *Personeel*, 209.

62 NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, Carel Gustaaf Falck aan Johan Warnar Falck, 26 september 1757 'Op bengalen kan hij fortuin maken ...' (hierbij duidend op Otto Falck).

Kaapse Raad, Olof Martini Bergh.⁶³ Dit leidde niet direct tot een huwelijk, maar binnen een recordtijd van vijf maanden was hij weer terug in de Kaap om haar hand te vragen. Zij vestigden zich na thuiskomst in Patria eerst aan de Kromme Nieuwegracht te Utrecht, niet ver van zijn grootmoeder Constantia. Vervolgens huurden zij enige tijd de buitenplaats Oostbroek⁶⁴ vlakbij De Bilt. Daarna kochten zij een huis aan de Hamburgerstraat te Utrecht.⁶⁵

In 1782 zou Otto, aldus Van Hardenbroek,⁶⁶ zijn aangezocht als opvolger van de Kaapse gouverneur Van Plettenberg,⁶⁷ 'volgens sijne Amsterdamsche correspondentie dan alhier te Utrecht sig soude moeten adresseren bij de heeren Pestere en bij Athlone⁶⁸...'. De reactie van Otto was zeer afwijzend: hij zou hebben opgemerkt dat 'sijne knieën voor Baël niet boog etc.'. Zijn opstelling ten aanzien van de orangistische aanhang in Utrecht was nogal gereserveerd hetgeen ook bleek uit de correspondentie die hij in de jaren zeventig met zijn neef voerde. In 1786 aanvaardde Otto wel de functie van bewindhebber van het nieuw opgerichte Vijfde Departement dat aan de Kamer Amsterdam⁶⁹ werd toegevoegd, daaruit kwam naar voren dat zijn reputatie niet was aangetast door de weigering gouverneur te worden. De politieke strubbelingen zowel na 1786 als na 1795 – hoewel hij zijn ambt als bewindhebber had verloren – wist hij goed door te komen dankzij zijn gematigde sympathieën zowel voor het nieuwe als het oude bewind. Via zijn kundige oudste zoon Anton Reinhard⁷⁰ zou de naam Falck blijvend in de Vaderlandse geschiedenis worden gevestigd.

63 Colenbrander, *Gedenkschriften*; 'Aan de Kaap de Goede Hoop was de gastvrijheid bij niemand zoo aangenaam als bij Olof Martini Bergh, een der voornaamste leden van de regeering ...'.

64 Oostbroek is gelegen tussen Utrecht en Zeist; eigendom van Jan Balthasar Strick van Linschoten, heer van Rhijn-auwen die het in leen had uitgegeven aan Daniël Cornelis de Leeuw (HUA, inventaris huis Oostbroek te De Bilt). Otto verbleef er met zijn gezin van 1778 tot 1784 (Van Groningen, *Utrechtse Heuvelrug De Stichtse Lustwarande*, 143; afbeelding Pronk uit 1731; huidige uiterlijk ontstaan door nieuwbouw 1887-1888, afbeelding, 167). 'De koop van Oostbroek komt mij niets minder dan onberaaden voor, inzonderheid wijl uwEd er geheel woont. Ik weet mij de streek zeer wel te herinneren. 't Is echt tusschen zand en klei, en de grond dien ik verkiezen zoude, indien ik een woonplaats voor de overige dagen mijnen levens mogt kiezen. Daarom heeft mij de streek van Blaauwkapel en de Groene Kan altoos aangestaan. Daar is het zandig genoeg om het geheel jaar daar buitenvochtigheid te leven, en echter niet zoo door als op Sandbergen, het Lijbië van Utrecht', NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 31 januari 1779.

65 NA, Collectie Falck 3 Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck (duplikaat), 11 november 1778 met PS, 'Febr. 1779'.

66 Van Hardenbroek, *Gedenkschriften*, 518.

67 Mr. Joachim Ammema baron van Plettenberg (Leeuwarden, 1739-Zwolle, 1793), zoon van kolonel Hendrik Casimir (afkomstig uit Oost-Friesland en behorend tot de zelfde kringen als de familie Falck); 1763 gepromoveerd aan de universiteit van Groningen (?); huwde Cornelia Charlotte Feith weduwe Louis Taillefert; 1764 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Amerongen als extraordinaris raad ten behoeve van de Raad van Justitie in Batavia; 1767 Kaap Goede Hoop, independent fiscaal; 1772 secunde en tijdelijk gouverneur; 1774 gouverneur; 1779 grote problemen met de vrijburgers; 1783 verzocht ontslag; 1785 Patria (NNBW V, 521-522; NA, Collectie Plettenberg; NA, VOC-Opvarenden).

68 Frederik Christiaan van Reede, 5^e graaf van Athlone (Amerongen, 1743-Londen, 1808), hoofdofficier te Utrecht, lid van Gedeputeerde Staten, afgevaardigde naar de Staten-Generaal, bewindhebber van de VOC etc.; werd door de patriotten met wie hij als zwak hoofdofficier in conflict kwam als een 'onbetrouwbare intrigant' en een 'ijdelduit' beschouwd; vanaf zijn jeugdvriend van Willem V (Bruin, 'Frederik van Reede', 1, 139-144).

69 Gaastra, *Geschiedenis VOC*, 168; Het Vijfde Departement (ook wel Departement genoemd) werd gevormd door zes door de Staten-Generaal benoemde bewindhebbers. Zij werd toegevoegd aan de twintig zittende leden van de Kamer Amsterdam. De opdracht aan het Departement was een standpunt te bepalen op middelen tot redres en het opstellen van de beantwoording van de eisen van de Hoge Regering.

70 Bijlage III; zijn belangrijke bijdrage aan de omwenteling van 1813 zorgde ervoor dat zijn naam staat vermeld op het standbeeld op Plein 1813 te 's-Gravenhage.

Afb. 6 Otto Willem Falck (1738-1814). Olieverf op doek, toegeschreven aan J.A. Daiwaille, particuliere collectie (foto Iconografisch Bureau/RKD, 's-Gravenhage).

Het levensverhaal van de veelbelovende Iman zou geheel anders verlopen. Medio 1758 moest hij het wat rustiger aan doen op de secretarie. Hij was gekwetst door uit een 'hollende' wagen te springen en zijn 'buytenste pijp van zijn arm te breeken'. Er was een 'neusdoek' omgeslagen.⁷¹ 'Dog de breuk van geen schroomlijke toevallen gevolgt synde, hoopt hij binnen korte het gebruyk van de selve weder te hebben ...'.⁷² Aan het einde van het jaar was alles weer genezen. Hij mocht omstreeks die tijd zijn werkzaamheden beëindigen, omdat hij was benoemd tot geheimschrijver van Gouverneur-Generaal Mossel. Deze functie werd met grote regelmaat vervuld door jonge veelbelovende onderkooptieden waaronder de latere Gouverneur-Generaal Willem Arnold Alting.⁷³

⁷¹ NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, brief Adriana Gobius, weduwe Broijel aan haar zwager Johan Warnar Falck, 29 september 1757; Idem, Iman Willem Falck aan Johan Warnar Falck, 20 september 1757; Iman meldde dat hij met een neusdoek liep toen het vorige schip naar Surat vertrok onder schipper Bakker 'omdat de buitenste been tusschen den ellenboogh en de hand voor een fatale sprong van een hollende wagen had gemaakt'.

⁷² NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, 'Wed. Broyel' aan Johan Warnar Falck, 29 juli 1785; Idem, Iman Willem Falck aan Johan Warnar Falck, 20 september 1758; Iman maakte melding van de genezing van zijn arm.

⁷³ Mr. Willem Arnold Alting (Groningen, 1724-Kampong Malajoe, 1800), zoon Mr. Gerhard en Fokkeline Blencke, Huis Vennebroek te Paterswolde; Willem huwde in Batavia (1) Hendrina Maria Knabe, (2) Susanna Maria Grebel (moeder was

Iman kwam nu dicht bij de hoogste politieke en bestuurlijke besluitvorming te zitten. Hij kon zich hier goed op de hoogte stellen van alle belangrijke brieven, resoluties en overige documenten. Het concipiëren van deze stukken gebeurde eveneens binnen deze 'inner circle' van de Gouverneur-Generaal, waartoe hij was gaan behoren. De aansturing van de Hoge Regering door de Gouverneur-Generaal en zijn naaste ambtenaren bracht het hele raderwerk van de Compagnie in Indië in beweging. Wie volgens De Haan aan de hoge of groene tafel zat en zijn kaarten goed speelde, kon daar niet een pensioentje, maar een fortuin aan overhouden.⁷⁴ De secretaris zat niet aan de tafel, die niet hoog was maar wel ovaal en bedekt met een groen kleed. Vanaf zijn werkplek naast de tafel had hij wel het overzicht hoe een aantal leden en dienaren zich op onbescheiden wijze aan het verrijken was. Vanaf deze plek moet Iman zijn grote afschuw hebben opgebouwd van leden die zich alleen maar bezighielden met 'eigen winne'.

Tot Imans werkzaamheden behoorde het vergezellen van de Gouverneur-Generaal tijdens zijn dienstreizen onder andere naar Buitenzorg. Tegen het eind van het jaar werden zijn taken verder uitgebreid met die van geheimschrijver van de Hoge Regering.⁷⁵ Enige maanden later werd hij aangesteld tot tweede secretaris van dit hoogste orgaan. Zijn directe meerdere was de eerste secretaris, Willem Fockens, die hij eerder had opgevolgd als geheimschrijver.⁷⁶ In 1761 zou hij worden benoemd tot koopman tegelijk met een aanstelling tot eerste vaandrig bij de Kasteelpennisten.⁷⁷ Een nevenfunctie, die hij zou vervullen tot medio 1763.

Het oordeel over de Gouverneur-Generaal was bij de Falcken niet ongunstig. In de loop van de geschiedenis werd het beeld nogal ambivalent. Iman en de Gouverneur-Generaal Mossel hadden wel wat gemeen. Beiden stonden te boek als oprecht, gelovig en afkerig van corruptie. Mossel vergaarde echter een aanzienlijk vermogen daar '... hij niet kieskeurig was in de middelen om zichzelf te verrijken' volgens De Haan.⁷⁸ Er dient daarbij wel rekening te worden gehouden met zijn rechtmatig hoog inkomen bestaande uit salaris, emolumenten en inkomsten uit de Amfioensociëteit⁷⁹ waarvan hij de grootste aandeelhouder was. Iman zou zich enigszins als verlicht bestuurder opstellen. Bij Mossel was daarvan nauwelijks sprake.

de vrije vrouw Susanna van Makassar}; 1750 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Middelburg als onderkoopman; 1751 Batavia; 1754 koopman, geheimschrijver Gouverneur-Generaal, 1756 tweede secretaris, 1759 eerste secretaris; 1763 extraordinaris raad, 1769-1776 president-schepen; 1772 ordinaris raad; 1777 directeur-generaal; 1780 Gouverneur-Generaal; in deze functie beschuldigd van financieel wanbeheer; 1791 onderzoekscommissie in opdracht van Willem V ingesteld, die uiteindelijk door grove tegenwerking en gemarchandeer niet veel opleverde; 1796 afgezet door de Britten. (NA, VOC-Opvarenden; Rhede van der Kloot, *Gouverneurs-Generaal*, 111-114; Coolhaas, 'Aanvullingen en verbeteringen', 352).

⁷⁴ De Haan, *Priangan I*, 125

⁷⁵ 4 december 1758 geheimschrijver; KB, T 1071 *Naamboekje Indiasche Regeeringe* (1759) op Batavia.

⁷⁶ Willem Foc(k)kens (Groningen, 1727-Batavia, 1779), 1756 opperkoopman en geheimschrijver Gouverneur-Generaal; 1759 tweede secretaris Hoge Regering; enige maanden later eerste secretaris; 1764-1767 gouverneur van Ambon; 1768 president weesmeesteren; 1771 ordinaris raad (s' Jacob, *Generale Missiven*, XIII, 99, 258, 467 en 473; KB, *Heerenboekje*, (Batavia, 1760)).

⁷⁷ s' Jacob, *Generale Missiven*, XIII, 9 juni 1761.

⁷⁸ De Haan, *Priangan I*, 174.

⁷⁹ Gaastra, 'De Amfioen Sociëteit', 104 en 107. (amfioen=opium)

Coolhaas merkt op dat hij aan enige 'liberale' maatregelen van Van Imhoff een einde maakte waaronder de vaart van de vrijburgers, de académie de marine en het seminarium theologium. Van dit laatste maakte nauwelijks iemand gebruik en de kosten waren veel te hoog. Dit soort maatregelen zou Mossel mede de slechte naam opleveren. De Haan gaf nogal af op Mossel, hetgeen volgens Coolhaas niet terecht is. Er zouden volgens laatstgenoemde weinig echte argumenten voor kritiek op Mossel zijn te vinden.

In het artikel van Coolhaas over de beoordeling van Van Imhoff en Mossel, komt de laatste er tot de tweede helft van de negentiende eeuw, naar de maatstaven van die tijd, positief vanaf. De zeehistoricus De Jonge vond hem de beste Gouverneur-Generaal.⁸⁰ In het algemeen was zijn optreden succesvol, maar tegen het einde van zijn leven bleek zijn politiek niet meer te werken. Met steun van de Hoge Regering instrueerde hij zijn bestuurders de zwakke en sterke vorstendommen op Java en India tegen elkaar op te zetten. Zijn optreden in Bengalen dat uitmondde in 1759 in het vernederende veldslagje bij Bidderra tegen de Britten was een enorme politieke blunder van Mossel.

Latere historici als Van Leur en Boxer komen tot een gelijklopende visie.⁸¹ Mossel zette de wet- en regelgevende arbeid van zijn voorgangers door en verbeterde de organisatie. Kritiek was er, maar veel minder dan op zijn opvolger Van der Parra. Er ontbreken totaalstudies of biografieën over de Gouverneurs-Generaal op basis van de vele onderzoeken sedert de jaren zestig van de twintigste eeuw met uitzondering over Antonio van Diemen.⁸² Welke rol Falck heeft gespeeld bij de ondersteuning van Mossel komt uit de onderzochte archiefbescheiden niet naar voren.

Enkele weken na Falcks laatste bevordering ontviel hem zijn directe opdrachtgever en zijn 'Indische patroon'. Mossel werd opgevolgd door directeur-generaal Petrus Albertus van der Parra.⁸³

De verhouding met de nieuwe Gouverneur-Generaal was eveneens uitstekend. Deze hielp hem wederom als een soort patroon goed vooruit. Zijn snelle bevordering tot opperkoopman per 9 juli 1762 was hiervan misschien een eerste teken.⁸⁴

Op 27 februari 1763 trouwde Falck met Theodora Rudolphia (Doortje)⁸⁵ de Wendt,⁸⁶ doch-

⁸⁰ De Jonge, *Nederlandsche zeezeenen*, X, 236.

⁸¹ Van Leur, *Indonesian trade and society*; Boxer, *Dutch Seaborne Empire*.

⁸² Een biografie over Pieter Cornelisz. Coen van de historicus J. van Goor is in voorbereiding; Witteveen, M., *Antonio van Diemen* (Amsterdam 2011).

⁸³ Petrus Albertus van der Parra (Colombo, 1714-Batavia, 1775), zoon van Cornelis Romboutsz, opperkoopman en secretaris van de Raad van Ceylon en Geertruida Spanuyt; kleinzoon van Rombout, uitgevaren voor de Kamer Amsterdam als luitenant, klom op tot dessave van Colombo; 1728 soldaat van de penne; 1731 assistent Batavia; 1736 onderkoopman; uiteindelijk tussen 1761 en 1775 Gouverneur-Generaal; huwde (1) Elisabeth van Aerden en (2) Adriana Bake, dochter van David Johan Bake, gouverneur van Ambon (1733-1737), overleden als extraordinaris raad; 1738 te Batavia; Adriana was weduwe van Anthony Guldenarm (Delft, 1701-Batavia, 1743), commandeur en equipagemeester te Batavia. Ds. Sybrandus Columba was voor de tweede maal gehuwd met de Sara Henrietta Lelvelt weduwe van Mr. Jacob Willem Bake, lid van de Raad van Justitie te Batavia en broer van Adriana Bake (HUA, Notr. Col. inv. nr. U166a26-20); zoon David Johan Bake werd op jonge leeftijd sterk voorgetrokken (NNBW, VII, 940-942; Stapel, *Gouverneurs Generaal*, 182-184).

⁸⁴ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1773; volgens lijstje Thomas Hope aan hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel t.b.v. Willem V, 9 juli 1762; dit betrof zijn officiële benoeming; was reeds aangesteld tot opperkoopman in 1761.

⁸⁵ NA, Collectie Hope 19, Iman Willem Falck aan Sybrandus Columba, 12 november 1765.

⁸⁶ 18 december 1748-Colombo 30 januari 1808.

ter van brigadier Gerardus Beilanus de Wendt,⁸⁷ hoofd over 's Compagnie Militie in Indië'.⁸⁸ Doortje was op de dag van haar huwelijk slechts 15 jaar en twee maanden oud.

De huwelijksdatum had vermoedelijk te maken met zowel de slechte gezondheid van haar moeder (zij zou binnen anderhalve maand na het huwelijk overlijden) als met de aanstaande 'verlossing' van haar vader naar Patria. Grootmoeder Constantia Meinertzhagen was niet zo gelukkig met dit soort jeugdige huwelijken. Zij schreef aan haar kleinzoon Otto 'neef Willem sal ook uit der tyt trouwe maer ik hebbe geen sin dat de kindere daer so jong trouwe'.⁸⁹

Een huwelijksalliantie tussen de familie Falck en De Wendt was qua sociale achtergrond van beide families geheel pasbaar. De familie De Wendt was afkomstig uit Kollum en behoorde tot een Fries regentengeslacht. Haar grootvader was advocaat aan het Hof van Friesland en fiscaal van Kolummerland. Overgrootvader was van professie chirurgijn, lid van de Staten van Friesland en enige malen burgemeester van Dokkum. De familie De Wendt was geparenteerd aan vooraanstaande Friese regentenfamilies: Bergsma en Schik. De familie van grootmoeder Beylanus behoorde eveneens tot het Friese patriciaat; zij was geparenteerd aan de families Muntz⁹⁰ en Kraijenhoff,⁹¹ die ook al verwant waren aan de Falcken via de familie Meinertzhagen.

Brigadier De Wendt vertrok ongeveer een jaar na het huwelijk van zijn dochter met het VOC-schip *De Jonge Lieve* naar Patria.⁹² Falck schreef over dit vertrek aan Hope dat De Wendt mondeling zou kunnen schetsen hoe het hem in Batavia verging 'indien Uw Edele zulks begerde'.⁹³

De carrière van Falck bleef zich gunstig ontwikkelen. Op 12 september 1763 werd hij benoemd tot eerste secretaris van de Hoge Regering. Hij moest tweemaal per week bij de vaste, zeer langdurige vergaderingen aanwezig zijn. Er vonden daarnaast veel buitengewone vergaderingen plaats. Of Iman ook aanwezig was bij de dagelijkse audiënties in de ochtend, met uitzondering van de woensdagen en de zaterdagen, is niet bekend.

De plaats was vrijgekomen doordat de zittende eerste secretaris Fockens werd benoemd tot gouverneur van Ambon.⁹⁴ In een brief aan Hope constateerde Falck 'dat het eene onafge-

⁸⁷ Bijlage III.

⁸⁸ KB, *Heerenboekje* (Amsterdam, 1759).

⁸⁹ NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 838, Constantia Meinertzhagen, weduwe Falck aan Otto Willem Falck, 20 september 1762.

⁹⁰ Familie Muntz oorspronkelijk afkomstig uit Duisburg; waren geparenteerd aan Constantia Margaretha Meinertzhagen. Grootvader Muntz was president schepen van Schijndal; vader luitenant-kolonel in het Staatse leger en ging in dezelfde rang over naar de Compagnie (NP 54, 140-144).

⁹¹ Kraijenhoff afkomstig uit Kampen; overgrootvader K. was dominee; uit zijn derde huwelijk stamde de opperkoopman Cornelis Dionysius Kraijenhoff (Hoorn, 1744-1785), 1767 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Noord-Beveland als onderkoopman; 1784 wnd. *dessave* (commandeur) van Galle onder Falck, oom van Doortje Falck.

⁹² Bonke, *Zeven reizen van de Jonge Lieve*, 124; tevens bevond zich aan boord Libert van Bas(z)el, zoon van de ordinaris raad Huijbert van Bazel.

⁹³ NA, Collectie Hope inv. nr. 30, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 31 oktober 1764.

⁹⁴ Willem Fockens (Groningen, 1727-Batavia, 1779), 1750 onderkoopman, gezworen klerk; 1752 secretaris van politie te Semarang; 1755 koopman; 1756 opperkoopman en geheimschrijver van de Gouverneur-Generaal; 1763 eerste secretaris; 1763-1766 gouverneur te Ambon; 1768 extraordinaris raad; 1771 president weesmeester; 1777 ordinaris raad.

broken gewoonte is geweest om een tweede secretaris in des eersten plaats te laten optreden'.⁹⁵ Deze constatering was terecht.⁹⁶

De benoeming van Fockens tot gouverneur van Ambon noemde hij echter wat verbazingwekkend omdat betrokkene deze landen niet kende. Dit punt van kritiek op het aanbevelings- en benoemingsbeleid van de Hoge Regering was zeker niet gepast binnen het hiërarchisch denken binnen de Compagnie.⁹⁷ Falck bracht zelden in zijn brieven aan Patria kritiek naar buiten, omdat anderen deze zouden kunnen lezen. Er werd wel degelijk censuur en controle toegepast door de Hoge Regering. In brieven die rechtstreeks naar de geadresseerde werden gezonden, bleek hij helemaal niet geremd. In een viertal brieven aan, de extraordinaris raad Pieter Cornelis Hasselaer te Cheribon, gaf hij vertrouwelijke informatie. Hij was zeer open over komende benoemingen en gaf ongezouten commentaar op handelingen van de Compagnie.⁹⁸ Hij schreef wat 'achter het scherm (de Hoge Regering) gebruikt (werd)' en gaf hem allerlei nieuws waar over Hasselaer 'versteld zal staan'.⁹⁹

In 1763 bedankte Falck nogmaals zijn patroon Hope dat hij hem 'boven het getal' als onderkoopman had laten uitvaren. Hij hoopte dat '... Uw Edele mij zijner gunste in 't helpen bevestigen van deze bevordering [tot opperkoopman] niet gelieve te onttrekken en dit zal ik ten alle tijde dankelijk traechten te erkennen, is het niet door dankelijke wederdienst, (waartoe ik mij onmachtig erkennen ten minste door alle blijken van een erkentelijke laste)'.¹⁰⁰

Hoewel de Hoge Regering hem had aangesteld tot opperkoopman, liet de bevestiging hiervan door de bewindhebbers enige tijd op zich wachten. Uit de correspondentie met Hope bleek dat hij een jaar daarvoor bij hem reeds om voorspraak had gevraagd voor zijn benoeming tot eerste secretaris. Uit een groot aantal brieven in de collectie Hope in het Nationaal Archief te Den Haag blijkt dat vele dienaren Hope bestookten met voorspraak; Falck was daar geen uitzondering op Hope was zijn patroon. Het maken van carrière was een kwestie van kundigheid, handigheid en gunst; een doelgericht personeelsbeleid bestond niet binnen de gelederen van de Compagnie of andere ambtelijke organisaties in de Republiek.¹⁰¹

Het ging hem in veel opzichten voor de wind. Op het moment dat zijn 44 jaar oude moeder Adriana Gobius 1 november 1763 overleed, was zijn *raison d'être* voor zijn verblijf in en om Batavia voorbij. Hij was nu niet alleen qua positie maar ook 'geestelijk' beschikbaar de Compagnie elders te dienen.

⁹⁵ NA, Hope inv. nr. 30, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 20 oktober 1763.

⁹⁶ Voor de achttiende eeuw gold dit steeds; de voorganger van Fockens; de latere Gouverneur-Generaal Willem Arnold Alting had dezelfde weg gevolgd.

⁹⁷ Lequin, *Personeel*, 59: Taillefert citeerde uit de Memorie van Overgave aan Bisdom, 1755 (NA, VOC inv. nr. 2849).

⁹⁸ SAA, Collectie familie Hasselaer inv. nr. 292, Iman Willem Falck aan Pieter Cornelis Hasselaer, 10 januari, 1765.

⁹⁹ SAA, Collectie familie Hasselaer inv. nr. 292, Iman Willem Falck aan Pieter Cornelis Hasselaer, 9 en 10 januari 1765.

¹⁰⁰ NA, Collectie Hope inv. nr. 30, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 20 oktober 1763.

¹⁰¹ Carrièrebeleid kwam pas in de jaren vijftig van de twintigste eeuw voor bij de Buitenlandse Dienst van het Koninkrijk en bestond daarvoor alleen binnen de Krijgsmacht.

5.4 Aristocraten in de Oost

In 1931 verscheen in het jaarboek *Amstelodamum* een artikel van J.F.L. de Balbian Verster¹⁰² over de reeds eerder aangehaalde Pieter Cornelis Hasselaer en zijn gecombineerde Amsterdams-Indisch-Amsterdamse loopbaan.¹⁰³ Het is een breedvoerig artikel maar wel doorwrocht in de stijl van zijn tijd. Hij schetst een aantal belangrijke voorbeelden over de Indische Compagnieselite. In Batavia werd door de vermogende en vooraanstaande Compagniesdienaren op stand geleefd en werden huwelijken gesloten ‘Tout comme chez nous, onder de leden van de regentenfamilies’. Hij gaf aan dat het in Indië als een ideaal werd beschouwd indien dochters trouwden, niet alleen met hoge Compagniesdienaren, maar met degenen die bij voorkeur behoorden tot (Amsterdamse) regentengeslachten. Hij verwijst daarbij naar het huwelijk van de dochter van Gouverneur-Generaal Mossel met Pieter Cornelis Hasselaer. Enerzijds werd hij in de ‘Indische ambtadel’ opgenomen en anderzijds trad zijn vrouw door het huwelijk toe tot ‘den Hollandschen’ regentenkringen. Wat door Balbian werd aangeduid als ambtsadel en als regentenfamilies, werd door hem (terecht) als gelijkwaardig beschouwd met de situatie in de Republiek. Het past uitstekend in het door mij eerder geschetste beeld van de elite in Patria en in de Oost. In verschillende hoofdstukken komt de nauwe verwevenheid naar voren tussen de elite in de Republiek en bij de Compagnie.

De Haan pluist in dit verband zeer nauwgezet alle regenten in Batavia na. Hij maakt gebruik van zowel primaire als secundaire bronnen. Via een aantal steekproeven in de primaire bronnen kan worden geconstateerd dat slechts op kleine punten zijn onderzoek onbetrouwbaar is.¹⁰⁴

In zijn artikel uit 2002 ‘Indische familienetwerken in de VOC-tijd’¹⁰⁵ besteedt De Neve veel aandacht aan de situatie bij de Compagnie. Hij legt wederom een verbinding vanuit Azië naar de situatie onder de regenten in de Republiek, die niet lokaal en nationaal opereerden maar ook internationaal. Zij hadden grote invloed als bewindhebber maar ook vanaf de rang van onderkoopman. ‘De telgen uit regentengeslachten en andere vooraanstaande families waren ter bevordering van hun fortuin dan ook gaarne bereid in compagniesdienst naar Azië te vertrekken’. In de praktijk bleek dat ook in lagere rangen kon worden gestart als constabelmaat, assistent, boekhouder etcetera. Als men maar beschikte over de juiste introductie, familiebanden, capaciteit en doorzettingsvermogen. Dit bleek zeker op te gaan voor de periode Falck, zoals eerder werd geconstateerd.

‘Waren carrière en fortuin eenmaal een feit, dan verzocht en kreeg de compagniesdienaar toestemming te repatriëren. Na terugkeer in de Republiek teerden hij en zijn nageslacht op de in Azië verworven rijkdom. Bovendien wachtte niet zelden een zetel in het bestuur

¹⁰² Jan François de Balbian Verster (Oisterwijk, 1861-Amsterdam, 1939), journalist aan diverse kranten en publicist op het terrein van zeezeven en geschiedenis; o.a. bestuurslid Scheepvaartmuseum te Amsterdam en van het Genootschap *Amstelodamum*.

¹⁰³ De Balbian Verster, ‘Mr. Pieter Cornelis Hasselaer’, 65-94.

¹⁰⁴ De Haan, *Priangan I*.

¹⁰⁵ De Neve en Prins, ‘Indische familienetwerken’.

van zijn nieuwe woonplaats'.¹⁰⁶ Schutte deed al eerder een globaal onderzoek naar de gezaghebbers op de buitenkantoren van de VOC en geeft hiervan verslag in zijn proefschrift over *De Nederlandse Patriotten en de koloniën*.¹⁰⁷ Hij maakte daarbij slechts beperkt gebruik van de gegevens in het overzichtswerk van Wijnaendts van Resandt *De gezaghebbers der Oost-Indische Compagnie op hare Buiten-Comptoiren in Azië* over 362 gezaghebbers omdat hij vindt dat het onvolledig was, zelfs indien het uit andere bron werd aangevuld en verbeterd. Deze laatste constatering wordt, zover er in dit boek gebruik van wordt gemaakt, niet gedeeld. Schutte vindt dat aan completering niet valt te denken, het verzamelen van de genealogische en biografische gegevens van enige honderden mensen zou vele jaren vergen. Dit voorgestelde nader onderzoek past in de lijn van de constatering van De Neve uit 2002 naar een 'uitgebreid en systematisch Indisch genealogisch onderzoek'¹⁰⁸ en sluit aan bij het onderzoek naar Falck.

Schutte merkt op dat het slechts een eerste indruk is op basis van in zijn ogen gebrekkige gegevens over de al of niet toenemende aristocratisering in drie tijdvakken: vóór 1700, van 1701-1750 en 1751-1795. Als voorlopige conclusie stelt hij dat in de achttiende eeuw de groep der gezagdragers veel patriciërs telde, dat aristocraten een tamelijk snelle carrière kenden en over het algemeen in een tamelijk hoge rang uitkwamen. Hij vindt dat de vraag of het hoger VOC-personeel in toenemende mate aristocratiseerde niet te beantwoorden valt; er waren zeker niet meer aristocraten in de tweede helft van de achttiende eeuw.

Over het benoemings- en bevorderingsbeleid van gekwalificeerde dienaren binnen de Compagnie openbaarden zich tijdens het onderzoek naar Falck voortdurend nuances ten aanzien van bestaande opvattingen en patronen. Falck week op Ceylon af van de gebruikelijke lijn die liep via de Hoge Regering. Hij schikte zich niet in de hiërarchise en had rechtstreeks contacten met Hope, Boers en de Prins. 'Ik zal het mij altijd tot een plicht voorschrijven om aan uwe Hoogheids wijselijk bepaalde aanbevelingen te voldoen'.¹⁰⁹

Het betekent dat verder moet worden doorgegaan in de lijn van de onderzoeken van: Lequin¹¹⁰ naar het personeel van de vestiging Bengalen in de achttiende eeuw; Van den Belts¹¹¹ analyse van dienaren van de Compagnie in dezelfde periode op Ceylon en de oproep van De Neve en Prins¹¹² naar een Indisch 'eliteonderzoek'. Het is ook noodzakelijk dat er prosopografisch onderzoek wordt verricht naar de bestuurselites van de Compagnie in de Republiek en Azië. De lijn van de studie van Gabriëls¹¹³ over het Stadhouderslijk stelsel in de tweede helft van de achttiende eeuw wijst hiervoor het duidelijkst de weg.

106 De Neve en Prins, 'Indische familienetwerken', 60-61.

107 Schutte, *Nederlandse Patriotten en de koloniën*.

108 De Neve en Prins, 'Indische familienetwerken', 114.

109 KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 13 november 1778 (een aanvullende brief naast het uitvoerig schrijven van de zelfde datum, KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828).

110 Lequin, *Personeel*.

111 Van den Belt, *VOC-bedrijf*, Hoofdstuk 4, Dienaren.

112 De Neve en Prins, *Indische familienetwerken*, 55-70; het begrip Indische clans is ook hier misplaatst.

113 Gabriëls, *Heren als dienaren*.

5.5 Conclusie

De beginnende onderkoopman Falck kreeg dankzij zijn uitstekende achtergrond, goede introductie en bovenal door zijn loyale aanpak van werkzaamheden alle kans om zijn uitgangspositie verder te consolideren. Hij kon daardoor ook snel carrière maken. Het beeld dat De Balbian Verster, De Haan, Schutte en De Neve oproepen over de elite in Azië en het benoemings- en bevorderingsbeleid van gekwalificeerde dienaren, zoals dat wordt aangekaart door Lequin en Van den Belt, moet verder worden uitgewerkt. Het komt in de volgende hoofdstukken in verschillende paragrafen voor zover het Falck betreft nader aan de orde.

De positie van de bestuurlijke elite in de Republiek en in Azië was niet verschillend. De gekwalificeerde dienaren en families waren regelmatig gelieerd aan de regentenstand in Patria of behoorden daartoe mits zij aan hun standsnormen bij huwelijken in Azië vasthielden. Na verlossing konden zij in Patria hetzij de draad weer op pakken of hun aanspraken laten gelden in hun stad of binnen hun gewest.

6 De Hoge Regering en Ceylon 1765

De Harmonie der leeden aen de Hooge Tafel zoude eene heylzaeme zaak zijn als dezelve tot haeren grond van overeenkomst niets anders hadden 's-Comp: waer belang te gelijk met 'hunne bevorderen' ...¹

6.1 De Hoge Regering en de verhouding met Kandy

Oud-gouverneur Schreuder schreef begin 1766 mopperend aan Thomas Hope dat het aan 'cordaatheid in het uijt den weg ruijmen der oorzaken van 's-Comp's ruïne ...' ontbrak.² Hij was het niet eens met de manier waarop op Ceylon strijd tegen Kandy werd gevoerd. Hij dacht blijkbaar niet terug aan het begin van de onlusten en zijn daden als gouverneur die de diepere oorzaak waren van de voortslepende oorlog. Hij was destijds energiek aan de slag gegaan met een politiek die volgens Wagenaar niet principieel verschilde van zijn voorgangers. Schreuder had zich meer dan tevoren gericht op het tegengaan van het in cultuur brengen van land waar kaneel in het wild groeide.³ Daarnaast had hij maatregelen genomen om de belastingdruk op de plattelandsbevolking op te voeren op grond van de eis van de bewindhebbers en de Hoge Regering om meer inkomsten te genereren. Deze maatregelen vielen helemaal verkeerd.⁴ De bevolking was nauwelijks in staat hieraan tegemoet te komen door jarenlange droogte, knevelarijen van de inlandse hoofden en uitbuiting van de belastingpachters van de Compagnie. Over allerlei producten werd belasting geheven waaronder op arecanoten en kokosnoten, het belangrijkste oogstproduct van de bevolking. Als gevolg van de droogte was er een groot tekort ontstaan aan vele producten waaronder de onmisbare rijst. Deze ernstige tegenslag voor de bevolking had noch geleid tot verlichting van de herendiensten noch tot belastingverlaging, waardoor zij eventueel zelf aan het verbouwen had kunnen slaan binnen de bestaande Compagnie- en inlandse regelgeving. De grote ontevredenheid leidde tot verschillende oproeren in de Compagnieslanden in 1757 en 1758.

¹ HUA, Collectie Huydecoper 67-623, Jan Schreuder aan Mr. Gualterus Petrus Boudaen, 2 januari 1766.

² NA, Collectie Hope inv. nr. 31, Jan Schreuder aan Thomas Hope, Batavia 2 januari 1766.

³ Wagenaar, Galle, 197.

⁴ Wagenaar, Galle, 177-197; is hier als basis genomen.

Hoewel opstanden niet ongebruikelijk waren, duurden deze langer dan gebruikelijk. Het tekort aan rijst had meteen zijn terugslag op de productiviteit van de kaneelschillers. Deze weigerden aan de slag te gaan als er niet voldoende rijstvoorraden in hun werkomgeving aanwezig waren.

De situatie op het eiland werd steeds ernstiger. Het had er '... alle schijn van dat het gouvernement te Colombo de aard van de problemen en de hardnekkigheid van het verzet niet heeft onderkend'. Wagenaar ziet als oorzaak van het slechte verloop van de gebeurtenissen het superioriteitsgevoel van Schreuder tegenover niet-Europeanen en een onjuiste inschatting van de militaire capaciteiten van zijn tegenstanders. In zijn *Memorie van Overgave*⁵ merkte Schreuder op dat het tekort aan militairen de diepere oorzaak was van de moeilijk te handhaven positie van de Compagnie. De troepensterkte op het eiland was een voortdurend punt van discussie tussen Colombo, Batavia en de bewindhebbers in Amsterdam. Door de militaire nederlagen daalde het aanzien van de Compagnie ernstig onder de lokale bevolking en in Kandy.

Het uiteindelijke conflict met de Kandiaanse koning Kirti Sri Raja Singha en zijn Hof ontstond over de aloude kwestie van de soevereiniteit over de kustprovincies waarover de Compagnie uit naam van de koning het bestuur voerde, zoals is toegelicht in het begin van dit boek.⁶ De Kandianen wensten daarnaast voortvarendheid bij de verlening van handelsvrijheden. Het gevolg hiervan was dat het handelsverkeer van de Compagnie over het grondgebied van het koninkrijk werd geblokkeerd. De kaneelschillers werden vanuit Kandy aanzet tot werkonderbrekingen en opstootjes. Los hiervan vonden er opstanden plaats in het zuiden en zuidoosten van het eiland, vooral in het buitengebied van Colombo, Galle en Matara. In 1761 koos de koning openlijk de kant van de opstandelingen. Hij zag hierin zijn kans de positie van de Compagnie te verzwakken en zijn eigen eisen kracht bij te zetten. De oorlog tussen de Compagnie en Kandy was hierdoor een feit.

De eerste Kandiaanse aanval was gericht tegen het strategisch gelegen fort Hanwella⁷ aan de Kelanie rivier. Het fort lag aan de toegangsweg van het koninkrijk richting Kandy, op slechts 15 mijl van Colombo. Het Compagniesdetachement van 24 man werd na de verovering door de Kandianen uit de weg geruimd. Enige weken later vond hetzelfde plaats met de terugtrekkende bezetting van het kustfortje Tangalla,⁸ gelegen in het zuiden, 20 mijl ten oosten van Matara. Het Kandiaanse leger oogstte vooral groot succes door het opereren met kleine, goed getrainde eenheden die een guerrilla-achtige tactiek toepasten.⁹ Het gevolg van de militaire nederlagen was dat inlandse bestuurders in de Compagnieslanden de zwakheid van het Nederlandse bestuur zagen en de kant kozen van de opstandelingen.

5 NA, Collectie Nederburgh inv. nr. 434, *Prealabele Memorie van den Raad Extra Ordinair en afgeganen Gouverneur Jan Schreuder*, 122.

6 Paragraaf 2.1.

7 Nelson, *Dutch Forts*, 14; Hanwella, fort dat was gelegen 15 mijl stroomopwaarts van Colombo aan de Kelanie rivier; doordat de watervoorziening buiten de muren lag, moest de bezetting zich na enige tijd overgeven. De kanonnen werden door de Kandianen meegenomen; de teruggave was een voorwaarde in het tractaat van 1766 (in 2008 zijn er nog enige muurresten en aarden wallen over).

8 Nelson, *Dutch Forts*, 67; Tangalla, klein fortje voor zo'n 50 tot 100 manschappen; (waarneming 2007: gevangenis).

9 Wickremesekera, *Kandy at War*, 133; Schrikker, *Expansion and Reform*, 379.

De strijd werd steeds heftiger; in het zuiden werden het fort van Kutawana¹⁰ en de vesting Matara¹¹ veroverd. Beide veroveringen betekenden groot gezichtsverlies voor de Compagnie. Door de laatste veroveringen waren de Kandianen in staat een verbinding te maken tussen Kandy en de opstandelingen in het zuiden van de Compagnieslanden. Schreuder verordonneerde als reactie hierop dat alle garnizoenen zich zouden terugtrekken binnen de sterke vestingen Colombo, Galle en Jaffna. De positie van de Compagnie werd hierdoor benauwend en de Hoge Regering besloot in te grijpen. Een van haar eerste besluiten na het uitbreken van de oorlog was het op 29 mei 1761 terugroepen van gouverneur Schreuder. Tot zijn ongenoegen werd hij benoemd tot lid van de Hoge Regering in zijn bestaande rang van extraordinaris raad. Batavia verweet hem dat hij niet in staat was geweest de vrede te handhaven. Hoewel hij vond dat hij steeds geprobeerd had in dialoog te blijven met de koning en zijn Hof had dit tot niets geleid. Op het moment dat de berichten binnen kwamen over de veroveringen was de maat vol in Batavia. Schreuders verzoek om meer ruimte te krijgen voor militaire actie werd uitgelegd als een verzoek te worden ontheven van zijn taak.¹²

Als zijn opvolger werd benoemd Lubbert Jan baron van Eck. Dit was gebeurd na een moeilijke discussie in de Hoge Regering. Van Eck was na de nodige aarzeling en aandrang bereid gevonden als gouverneur te worden voorgedragen. Een gouverneurschap van Ceylon in oorlog was niet aantrekkelijk, wel profijtelijk.¹³ Vele leden hadden een excuus gevonden om zich niet te laten uitzenden. Nierstrasz toont in zijn proefschrift aan dat Van Eck had bewezen als gouverneur van de Coromandel krachtig te kunnen optreden. Dit was als opperhoofd van Porto Novo was dit gebleken.

Na zijn aankomst in Colombo bleef de strijd tussen de Compagnie en Kandy nog lange tijd op en neer gaan. Voordat Van Eck iets kon doen, moest hij over voldoende troepen beschikken om verandering in de verhoudingen te brengen. Met versterkingen uit verschillende Compagniescomptoiren, waaronder een groot aantal soldaten uit Java in het bijzonder uit Batavia, kon hij een overmacht opbouwen. Hij was voorstander van een krachtig optreden in plaats van overleg; niet knielen maar zijn tanden laten zien.¹⁴ Begin februari 1765 lukte het hem een succesvol offensief te beginnen.¹⁵ Een eerdere poging was het jaar daarvoor jammerlijk vastgelopen. Hij en de leden van de Raad van Ceylon waren van oordeel dat een directe aanval op de hoofdstad Kandy de enige oplossing was om een einde aan de oorlog te maken. Met de koning waren in Van Ecks ogen geen serieuze onderhandelingen te voeren. De Hoge Regering tekende hiertegen niet langer bezwaar aan. De nieuwe gouver-

¹⁰ Nelson, *Dutch Forts*, 71-73; Katuwana (1697) één van de drie inlandse forten gelegen 25 mijl ten noorden van Matara: qua vorm min of meer identiek aan Tangalla maar ruim twee keer zo groot; in 1761 met kanonnen aangevallen waarna het kleine garnizoen zich na enkele dagen overgaf (in 2008 geheel opgegraven en als 'historic site' gedeeltelijk gerestaureerd).

¹¹ Nelson, *Dutch Forts*, 58-66; 25 mijl ten oosten van Galle; van belang als lokaal centrum voor de kaneelhandel en zuidelijk centrum voor de olifantenjacht. Na de oorlog van 1760-1766 werd ter extra beveiliging de Redoute Van Eck gebouwd. De vesting verkeert in redelijke staat en de in Star Fort herdoopte redoute is geheel hersteld (2008).

¹² Nierstrasz, *Shadow of the Compagnie*, 61.

¹³ 12.3. Inkomsten (van de gouverneur).

¹⁴ Nierstrasz, *Shadow of the Company*, 42.

¹⁵ Raven-Hart, *War with Kandy*, 5; 'Van Eck left Colombo on February 4, 1765 and arrived at Gonawilla on February 7, 1765'; zijn troepen hadden een sterkte van 1850 man waarvan ongeveer 50% Europees.

neur had gepleit, op het moment dat hij voldoende soldaten, had een directe aanval te mogen ondernemen. Hij kreeg hiervoor aanvankelijk geen toestemming, noch van de bewindhebbers, noch van de Hoge Regering.¹⁶

Bij de aanval richting Kandy trokken de koning en zijn leger zich bij iedere confrontatie en vuurcontact verder terug. Het geluk was aan de zijde van de Compagnie; versterking na versterking viel. Het oprukkende leger slaagde er zelfs in een van de grootste forten te overmeesteren.¹⁷ Na enige dagen vielen de Compagnieseenheden de kernprovincies binnen. De volgende dag verschenen meteen de eerste adigar, enige disavas en de eerste secretaris met een verzoek om een audiëntie. In de middag werden zij met veel pracht en praal door de gouverneur en de aanwezige leden van de Secrete Raad ontvangen.¹⁸ De delegatie kondigde aan dat zij namens de koning over vrede wenste te praten. Na de nodige verklaringen over en weer legde Van Eck aan het eind van de ontmoeting acht hoofdpunten op tafel waarvan het belangrijkste punt was dat de koning afstand moest doen van de soevereiniteit over alle maritieme of kustprovincies die bestuurd werden door de Compagnie. Deze achtte zich nu niet langer gehouden aan het verdrag van Westerwolt van 1638 waarbij de Compagnie namens de koning het gezag had uitgeoefend. Na het vertrek van de delegatie duurde het enige dagen voordat er een reactie kwam van het Hof. De delegatieleden lieten weten dat door afwezigheid van de koning het niet mogelijk was gebleken een volmacht te krijgen; hierdoor konden de wensen van de Compagnie niet worden bekrachtigd. Van Eck kreeg genoeg van het dralen en gaf zijn troepen opdracht door te trekken naar de stad Kandy. De disava van de Drie en Vier Korles¹⁹ liet daarop weten dat het geen onwil was dat hij geen volmacht had; hij had niet begrepen dat deze nodig was. Op 18 februari kwam hij terug met de disava van Uva, maar nog steeds zonder volmacht. Zij beweerden dat deze zou worden nagezonden. Van Eck liet weten dat hij hen in het paleis van de koning weer te woord zou staan. Bij aankomst in Kandy bleken de stad en het paleis geheel verlaten te zijn. De koning en het Hof hadden zich in de binnenlanden teruggetrokken met medeneming van een groot deel van de kostbaarheden.²⁰ Voordat de troepen de stad introkken had Van Eck uitdrukkelijk verboden te plunderen. Deze order werd volledig genegeerd; er werd stevig huisgehouden. Hij zelf ging daarbij ook niet geheel vrij uit: hij had de tand van Boeddha in handen weten te krijgen. Dit was een van de belangrijkste heilige artefacten uit de hoofdtempel.²¹

¹⁶ NA, Collectie Hope inv. nr. 8496; Overdrachtsdossier (NB. Memoir) van Jan Schreuder aan Lubert van Eck.

¹⁷ Zwier, *Het verdrag van 1766*, 62; (Zwier maakt bijna letterlijk gebruik van de tekst van artikelen over het Verdrag van 1766 met Kandy van Anthonisz in diverse afleveringen van het JDBUC); Schrikker, 'Een ongelijke strijd?'; zij beschrijft uitvoerig het verloop van de strijd en alle onderdelen van de oorlogsvoering door beide partijen.

¹⁸ NA, VOC inv. nr. 3143, Resolutie Raad, 13 maart 1765; de eerste adigar, de adigar bevelhebber van het leger, enige disavas en de eerste secretaris van de koning 'Aantekening van het voorgvallene bij de audiëntie der Candiae ambassadeurs in het Hoofdleger bij Candia, 16 februari 1765'.

¹⁹ Kaart 3; het gebied grenzend aan de Colombo Dessavonie onder de Compagnie en de Uva Disavanie, hier viel de stad Kandy onder.

²⁰ NA, VOC inv. nr. 3138, Rapport van Majoor Frankena en Duflo, 1766.

²¹ Mitton, *Lost Cities of Ceylon*, 82-83; De tand is zo groot als een kleine vinger van een man; wordt zelden getoond. Tijdens de jaarlijkse Penhera, het festival in Kandy, wordt de tand in een processie van olifanten rond gereden. Mitton betoogt dat de 'oorspronkelijke' tand in 1560 bij de aanval van de Portugezen op Kandy was buitgemaakt in 1590. Het verlies zou door monniken zijn verzwegen; zij zouden de tand vervangen hebben. Falck gaf de tand met het nodige ceremonieel terug aan de koning (NA, VOC inv. nr. 1043, Iman Willem Falck aan de koning Kirti Sri Raja Singha, 28 januari 1767).

Enige dagen na de verovering besloot Van Eck terug te keren naar Colombo. Aanvankelijk was hij van plan het hele Rijk van Kandy in bezit te nemen, maar daar zag hij van af.²² Voor zijn vertrek gaf hij het bevel de stad in brand te steken. Dit was een daad die alom als barbaars werd beschouwd. In de toekomstige contacten zou hier vaak aan gerefereerd worden. Het gezag over de stad werd opgedragen aan de eerste opperkoopman Marten Rein,²³ die zich nog in Negombo bevond. Hij werd hiervoor benoemd tot commandeur²⁴ en bevelhebber over de achter te laten troepen. Ondertussen werden zonder resultaat enige expedities uitgezet om uit te vinden waar zich het Hof bevond. Ter verbetering van de verhoudingen met de Kandianen werd een missive uitgevaardigd waarin de Compagnie liet weten bereid te zijn enige eisen te laten vallen ter bevordering een vredesakkoord. De claim op de noordelijk gelegen landen van de Wannia's ten zuiden van Jaffna zou kunnen vervallen. Het bestuur in Colombo was daarnaast bereid de schadevergoeding en de eisen met betrekking tot de binnenlanden te versoepelen.²⁵

Op 7 maart was Van Eck terug in Negombo waar hij Marten Rein en leden van diens staf ontmoette. Enige dagen later reisde hij door naar Colombo via het buitenverblijf van de gouverneurs aan de Pas Neklegam. Op 13 en 26 maart lichtte hij de Raad in over de laatste ontwikkelingen.²⁶ In de tussenliggende periode werd hij ziek en 'te zwak dit naeder uit te duiden'.²⁷ Hij vroeg zich ondertussen af of het niet beter was dat het koninklijk gezag in Kandy werd opgeheven; de zittende vorst zou kunnen worden vervangen door iemand die zich onafhankelijker opstelde ten aanzien van de grillige anti-VOC hofkliek onder aanvoering van de beide adigars. De koning was volgens Van Eck een speelbal geworden van verschillende facties die vóór- of tegenstanders waren van een vrede met de Compagnie.

De koning werd door Zwier in zijn proefschrift over het verdrag van 1766 met Kandy aangeduid als vadsig van aard; hij gedroeg zich als vreemdeling en was nooit opgeleid in het regeren.²⁸ Hij zou zich geheel hebben laten overvleugelen door de Nayakken, zijn Malabarse bloedverwanten, die het vooral hadden voorzien op de producten van Ceylon. Zij waren daarom tegen de Compagnie. Van Eck en de leden van de Secrete Raad waren van mening, nu zij het militaire overwicht hadden, de oorlog met alle kracht voort te zetten. Na de regentijd wilde hij opdracht geven om het grondgebied van de disava van de Drie en Vier Korles te bezetten of van één van de andere disavas in de benedenlanden. Het jaar daarop zou dan de koning uit zijn schuilplaats moeten worden verjaagd. Het expeditieleger onder

22 NA, VOC inv. nr. 3138, 'Secrete Missive van "'t geheijm committe"' aan Gouverneur en Raden, 6 maart 1765.

23 Marten Rein (Hessen-Kassel, ?-Kandy, 1765), 1731 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip? als soldaat; Batavia; Ternate, sergeant; 1736 Colombo, vaandrig; 1759 Trincomalee, opperkoopman; 1765 Kandy, dessave. (NA, Nederbrogh inv. nr. 434, Secrete Memorie en instructie voor Marten Rein; Raven-Hart, *War with Kandy*, 214; Anthonisz, *Dutch Occupation*, 198-203; JDBUC, 3 (1910) en 4 (1911)).

24 Een benoeming tot commandeur door de gouverneur betekende dat nog wel formele toestemming van de Hoge Regering, de bewindhebbers en Prins noodzakelijk was.

25 Kopie translaat Ola, Jan Lubbert baron van Eck aan de gezamenlijke Hofgroten (voor zijn vertrek uit Kandy geschreven).

26 NA, VOC inv. nr. 3138, Resoluties Raad, 26 maart en 5 april 1765.

27 NA, VOC inv. nr. 3138, Resolutie Raad, 26 maart 1765.

28 Zwier, *Verdrag van 1766*, 70.

commando van luitenant-kolonel Jan Jurgen Feber²⁹ zou versterkt moeten worden. Volgens Schreuder zou Van Eck zich zelfs hebben geconformeerd aan zijn idee het land op te delen tussen de adigars en andere Hofgroten.³⁰

De dag na al deze krachtdadige uitspraken verscheen de gouverneur niet meer in de Raad wegens 'indispositie'.³¹ Vier dagen later sommeerde de hoofdadministrateur Daniël Burnat de leden van de Raad 's morgens vroeg met spoed in vergadering bijeen te komen; de gouverneur was enige uren daarvoor als gevolg van een 'quynende ziekte' ontslapen.³²

De extraordinaris raad Hilgers gaf in Batavia aan Pieter Cornelis Hasselaer een wat andere lezing van het gebeurde; hij constateerde dat de heer van Eck 'van zijn terug rijns van Candia op Colombo seer subit overleeden is, beneven de dessave Bauert [Burnat] beide niet sonder verhemente suspicie van vergeven te zijn. De nadere omstandigheden werden egter nog verwagt'.³³ De dood van Van Eck zou in het toekomstige conflict tussen de nieuwe gouverneur Iman Willem Falck en de commandeur van Galle, Arnoldus de Lij ook nog een rol spelen. De Lij hield trouwens de soldijboekhouder Moens en de secretaris van de Raad Johan Gerard van Angelbeek,³⁴ mede verantwoordelijk voor de dood van Van Eck; zij zouden hem hebben aangezet tot de onverantwoorde veldtocht tegen Kandy.

De plaats van Van Eck werd voorlopig waargenomen conform de afspraak door Anthony Mooyaart, commandeur van Jaffna en de één na hoogste in rang na de gouverneur.³⁵ Op zijn

²⁹ Jan Jurgen Feber (Febre) (Lingen, 1719-Batavia, 1771), 1734 matroos (vermoedelijk uitgevaren met het VOC-schip Meermond); 1757 majoor garnizoen te Batavia en actief op Malakka; 1765 luitenant-kolonel commandant militie op Ceylon (*Generale Missiven RGP XVIII*, 1756-1761; JDBUC (1960)).

³⁰ HUA, Collectie Huydecoper inv. nr. 67-623, Jan Schreuder aan Gualteris Boudaen, 20 oktober 1765; '... hij (Van Eck), heeft voor zijn dood zich geconformeerd om het land te verdelen, gelijk dat ook is voorgesteld door De Klerk, Taillefert en Romp'.

³¹ NA, VOC inv. nr. 3143; verslag Raad, 29 maart 1765; 'indipositie' was de vermelding in de verslagen wanneer een lid door ziekte afwezig was. NA, Collectie Hope inv. nr. 94, 2 april 1765: twee brieven uit Colombo aan Christiaan van Teylingen van respectievelijk de leden van de Raad: Burnat, Van Angelbeek c.s. en Joan Reintous (dessave van Colombo) dat Van Eck om 3 uur ontslapen is na 14 dagen 'wegen seer heete koorts en groot ontsteltenis des lichaams ...'. Hij zou zijn ziekte hebben opgelopen tijdens de opmars naar Kandy.

³² NA, VOC 3138, kopie secrete brief aan leden van het geheime comité aan Gouverneur en Raden, 13 april 1765; Haafner, Reize te voet, 81; Haafner sprak over een hartaanval (?); ook ging het verhaal dat hij was vermoord; in een brief van Schreuder staat dat Van Eck al enige tijd ziek was en een slechte gezondheid had. Hij werd op 5 april 'om 16.00 uur begraven in de Nederduitsche kerk' (SLNA, inv. nr. 1/3071, Resolutie Raad, 5 april 1765) = de Fortkerk. In paragraaf 9.2 wordt de opvatting van commandeur Arnoldus de Lij naar voren gebracht die Moens en Van Angelbeek beschuldigde van misleiding van Van Eck met alle gevolgen van dien.

³³ SAA, Collectie familie Hasselaer inv. nr. 292, Maurits Hilgers aan Pieter Cornelis Hasselaer, 14 juni 1765.

³⁴ Johan Gerard van Angelbeek (Wittmund, 1727-Colombo, 1799), zoon van dominee Christian van Angelbeek; 1744 rechtestudent universiteit Halle; 1746 idem universiteit Göttingen; 1747 advocaat te Wittmund; 1749 idem advocaat stadsbestuur van Aurich; 1750 verlaat Oost-Friesland wegens grote schulden; 1750 studie Utrechtse universiteit; 1751 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Schagenbos als soldaat(?); 1751 huwde aan de Kaap met Jacomina Lever; 1752 Batavia, kassier; Bengalen onderkoopman (Lequin, Personeel, 251); 1764 Colombo, fiscaal; 1765 secretaris van de Raad; 1768 tevens waarnemend hoofdadministrateur samen met Adriaan Moens (NA, VOC inv. nr. 3234, Resolutie Raad, 5 oktober 1768); 1769 geëligd opperhoofd Tuticorin (NA, VOC inv. nr. 3264, Resolutie Raad, 28 augustus 1769); 1770 op standplaats; 1776 Falck wil Van Angelbeek als opvolger van Moens in Cochin (NA, Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 12 november 1776), opperkoopman; 1781 commandeur Malabar, extraordinair raad; 1794 Gouverneur van Ceylon, ordinaris raad; 1796 bedankt i.v.m. verovering van Ceylon door de Britten (Henningens, W. *Biographisches Lexikon III* (Aurich 2001)).

³⁵ Antony Mooyaart (Jaffna, 1698-Jaffna, 1767), 1712 soldaat; 1761 dessave Jaffna (opperkoopman); 1762-1766 commandeur (Raven-Hart, *War with Kandy*, 205).

beurt stelde deze Marten Rein³⁶ aan als zijn vervanger indien hij ‘onverhoopt mogt overleyden’.³⁷

Het overlijdensbericht van Van Eck werd spoorslags naar Batavia gezonden.

6.2 Benoeming tot gouverneur van Ceylon en Onderhorigheden

Op 2 juni had Gouverneur-Generaal Van der Parra vernomen dat gouverneur Van Eck was overleden. Hij kreeg dit bericht via de schipper van het VOC-schip Keukenhof, die in Straat Soenda voer en afkomend van de Mallabaarse kust Ceylon had aangedaan. Drie dagen later kwam een schriftelijke bevestiging uit Colombo. Van der Parra ging meteen op zoek naar een krachtig en bekwaam bestuurder voor het ‘Ceilonse Gouvernement’. Hij wenste iemand die snel een einde kon maken aan de geldverslindende oorlog, die uiterst nadelig was voor de kaneelhandel.

Zijn lijstje met kandidaten was uiterst kort; hij was van mening dat onder de gekwalificeerde ministers niemand aanwezig was die de functie ambieerde. Zijn voordracht was de eerste secretaris van de Hoge Regering Iman Willem Falck. Op zich verwonderlijk want hij had begin 1765 zijn naam genoemd voor het gouverneurschap voor de Coromandel als mogelijke opvolger van het ‘onwaardig subject’,³⁸ de gedeserteerde gouverneur Christiaan van Teylingen.³⁹ Falck werd te jong, onervaren en nog te laag in rang gevonden. De functie moest volgens de leden van de Hoge Regering toevallen aan een extraordinaris raad. De Gouverneur-Generaal had bij nader inzien hiermee van harte ingestemd. Als meest geschikte kandidaat kwam toen de extraordinaris raad Pieter Haksteen⁴⁰ naar voren. Hij werd vervolgens verkozen en benoemd.

Van der Parra vond Falck voor de veel zwaardere post op Ceylon wederom geschikt en hield nu voet bij stuk.

³⁶ Op 17 mei werd deze tijdelijke oplossing van de Raad van Ceylon door de Hoge Regering bevestigd.

³⁷ NA, Collectie Nederburgh inv. nr. 434; Secrete Memorie voor Marten Rein ‘... dewijl ik ten vollen overtuigd ben dat het Uwedle nog aan cordaatheyd ontbreekt om die gewigtige post met reputatie te bekleeden’.

³⁸ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1772, Thomas Hope aan de hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel, 20 april 1766, ‘het een schande voor de Nederlandsche Compagnie is, dat een zo onwaardig subject als deze Van Teylingen altoos geweest is, nu en zo aanzienlijke post van zo veel vertrouwde gesteld is’. Gijsberti Hodenpijl, ‘Gouverneurs van de Coromandel’; De Hoge Regering zag vrij snel in dat het een ‘onbezonnen daad’ was geweest Van Teylingen zo’n belangrijke post te benoemen. Hij ruïneerde vele personen en week uit na Madras nadat hij in Batavia was ontboden. Zijn schuld werd uiteindelijk kwijt gescholden; mocht nooit meer de Compagnie dienen.

³⁹ Christiaan van Teylingen (Rotterdam, 1731-ergens in Europa, ?), zoon burgemeester van Rotterdam; 1753 uitgevaren voor de Kamer van Amsterdam met het VOC-schip Jerusalem als onderkoopman; 1754 Batavia; 1756 fiscaal Negapatnam, koopman; 1758 opperhoofd Seringapatnam en Paleacatte, opperkoopman; 1761 gouverneur Coromandel; 1765 vluchtte naar Madras en vandaar via Rotterdam naar Londen. (Raven-Hart, *The Dutch wars*, 233; Wijnaendts van Resandt, *Gezaghebbers*; NA, VOC-Opvarenden).

⁴⁰ Pieter Haksteen (Amsterdam, 1714-Batavia, 1776), 1739 uitgevaren voor de Kamer Zeeland met het VOC-schip Wickenberg als onderkoopman; 1740, Batavia adj. gezworen klerk Raad van Justitie; 1746 schepen; 1752 secretaris van schepenen koopman; 1762 extraordinaris raad; 1765 gouverneur van de Coromandel; 1770 Batavia, ordinaris raad; verlost maar bleef te Batavia met rang en gage; 1774 president Heemraad (Wijnaendts van Resandt, *Gezaghebbers*, 115-116; NA, VOC-Opvarenden).

Afb. 7 Johan Gerard van Angelbeek (1727-1799).
Miniatuur, schilder onbekend (particuliere collectie.
Foto Iconografisch Bureau/RKD, 's-Gravenhage).

Uit het verloop van de beraadslagingen kwam een ander beeld over kandidaten naar voren. Er bleek in ieder geval nog één kandidaat te zijn en misschien wel meer. Zij pasten echter helemaal niet in het beeld dat de Gouverneur-Generaal voor ogen had. Hij vond hen te oud en/of zij golden als notoire tegenstanders van zijn regeringsbeleid. Van der Parra kon zich nog goed herinneren dat de opvolging van Schreuder weinig kandidaten had opgeleverd. Van Eck was met moeite overgehaald.

De situatie lag nu anders; de discussie had niet alleen te maken met de vacante functie in Colombo, maar ook met allerlei gevoeligheden die op dat moment binnen de Hoge Regering lagen en gericht waren tegen de Gouverneur-Generaal. Zijn meest uitgesproken tegenstanders waren de ordinaris raad Schreuder en de extraordinaris raad Louis Taillefert, voormalig directeur van Bengalen. Daarnaast waren de extraordinaris raden Hilgers⁴¹

en Alting het niet eens met de gang van zaken betreffende de voordracht van Falck. Schreuder en Taillefert spraken zich vanuit Batavia het felste uit in brieven tegenover Thomas Hope.

Zelfs Falcks vriend Pieter Cornelis Hasselaer liet uit Cheribon horen het niet eens te zijn met de beslissing. Hij was al afgelost en moest zijn plaats als raad in de Hoge Regering nog innemen. Volgens Falck hadden alle raden 'zin in' de functie op Ceylon.

De verhoudingen tijdens de benoemingsvergadering voor een nieuwe gouverneur waren voorspelbaar. Schreuder bracht naar voren dat het noodzakelijk was dat er een lid met ervaring uit de Raad werd benoemd. De Gouverneur-Generaal reageerde hierop met de opmerking dat hij tot tweemaal toe had geprobeerd iemand uit de Raad zich te laten aanbieden, maar zonder succes. Taillefert merkte fijntjes op dat niemand buiten de leden van de regering meer geschikt was dan Falck: 'hij staat bekend als cordaat van bekwaamheid, goede sentimenten dog dat de kritieke omstandigheden van zaken op Ceylon en den omslag aldaar meer dan ooit noodzakelijk maakte daar volgens advies van de heer Schreuder een lid van de regering te benoemen ...'. Hij zei verder 'nader door de gouverneur-generaal gesommeert te zijn: hij ambieert het niet; maar als de regering hem mogten verliezen dan is hij gewillig; maar Alting zou ook niet weigeren indien hij gevraagd werd'. Deze liet echter weten dat 'het voor hem neen is',⁴² hetgeen in tegenspraak is met hetgeen Falck had vernomen.

⁴¹ Maurits Theodorus Hilgers (?-Batavia, 1770), zoon van Jan, Heemraad en kapitein burger-cavalerie; 1741 uitgevaren voor Kamer Zeeland met VOC-schip Domburg als onderkoopman 1741; Batavia; 1757 opperkoopman; 1765 extraordinaris raad; was samen met Taillefert en Pieter Cornelis Hasselaer tegen de benoeming van Falck; de benoeming had volgens hem meer kwaad dan goed gedaan; eiste dat het in een resolutie werd opgenomen (NA, Collectie Hope inv. nr. 8469, 'Mijn krediet bij de Gouverneur-Generaal is een opmerkelijke knauw toegebracht'); huwde Theodora Rotgers (zij huwde na Hilgers dood met Gouverneur-Generaal Van Riemsdijk), zuster Giuana Wilhelmina Hilgers huwde ordinaris raad Nicolaas Hartingh.

⁴² NA, Stadhoudelijke Secretarie inv. nr. 1225; Benoeming van Iman Willem Falck tot gouverneur en directeur van het eiland Ceylon (verslag opgesteld door Louis Taillefert).

Van der Parra vroeg tot slot of men iemand uit de Raad zou 'commanderen'. Hierop reageerde Van Riemsdijk⁴³ dat hij niet begrepen had dat Taillefert wilde en persisteerde bij Falck. Vervolgens vond de stemming plaats. Tijdens zijn stemverklaring had Reinier de Klerk⁴⁴ gezegd, dat hij '... ook niets tegen de persoon van Falck' had. Hilgers en Alting stemden tegen. De ordinaris raden Van Riemsdijk, Van Bazel,⁴⁵ Romp⁴⁶ en Van Ossenburch⁴⁷ stemden voor alsmede Hartingh,⁴⁸ die voor Falck koos 'vermits niemand van de tafel zijn dienst heeft aangeboden'. Het uiteindelijke gevolg van de stemming was zes vóór en vijf tegen. De doorslag werd uiteraard gegeven door de stem van Van der Parra zelf. Voor iedere beslissing in de Hoge Regering waren tenminste zeven stemmen nodig van ordinaris raden zonodig aangevuld met één of meer stemmen van de extraordinaris raden. De beraadslaging in de Hoge Regering werd uitvoerig weergegeven in een verslag van Taillefert. Volgens Schreuder was dat 'naar waarheid beschreven'.⁴⁹

De benoeming van Falck werd in de *Nouvelles* van 1765/6 fraai verwoord '... als een man van bequaamheijt cordaatheijt en van ongeintresseerde imborst zijnde, schoon enige heeren leden van concept waren dat absoluut een lid van de hoge tafel tot die charge behoorde aangesteld te worden ...'.⁵⁰

43 Jeremias van Riemsdijk (Bunnik, 1712-Batavia, 1777), zoon van Scipio, predikant te Bunnik; huwde 5x; 1735 uitgevaren voor de kamer Zeeland met het VOC-schip Proostwijk als sergeant; 1735 Batavia; 1736 onderkoopman, was neef van de dan directeur-generaal Adriaan Valkenier; 1737 Djapara; 1738 koopman; 1740 tweede opperkoopman op het Kasteel; 1741 Cheribon; 1744 resident te Tegal; door val Valckenier pas in 1753 extraordinaris raad; 1759 president college van Weesmeesteren; 1760 ordinaris raad; 1764 directeur-generaal, 1775 Gouverneur-Generaal; leefde op zeer grote voet; zou zijn 'onnozele' zoon Willem Vincent Helvetius hebben bevoordeeld (HUA, Notr. akte U255a12-99; Stapel, *Gouverneurs Generaal*, 65; zeer onnauwkeurig).

44 Reinier de Klerk (Middelburg, 1710-Batavia, 1780), 1727 adelborst admiraliteit van Zeeland; 1726-1729 twee reizen als matroos bij de VOC; 1730, onderstuurman op het VOC-schip 't Vliegend Hert; 1731 gezagvoerder op een bark; 1737 boekhouder te Batavia; 1738, onderkoopman en resident te Toelang-Balang; 1741 secretaris legermacht Midden-Java; 1742 koopman, administrateur te Semarang, opperhoofd Soerabaja; 1744 idem Semarang; 1747 opperkoopman, secunde gouverneur Java's Oostkust; 1746 gouverneur en directeur Banda; 1755 extraordinaris raad Batavia; directeur Bank van Lening, directeur Amfioensocieteit; 1762 ordinaris raad; 1775 directeur-generaal; 1777 Gouverneur-Generaal (Stapel, *Gouverneurs Generaal*, 67; noemt hem bescheiden, arbeidzaam en eerlijk. Eerste van de directeuren Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen; tevens – gelijk Iman Falck – directeur Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem. Tijdens zijn lidmaatschap van de Hoge Regering 20 jaar belast met de aandacht voor Ceylon).

45 Huijbert Willem van Ba(s)zel (?-Batavia, 1766), 1760-1762 president Heemraad; ordinaris raad.

46 Michiel Romp (Amsterdam, ?-Batavia, 1774); 1734 adelborst Kamer Amsterdam naar Batavia; 1763 extraordinaris raad; 1766-1774 president Heemraad; 1771 ordinaris raad.

47 Willem Hendrik Ossenbe(u)rch, Ossenberg (IJperen, 1720?-Batavia, 1770), 1742 uitgevaren voor Kamer Amsterdam als vaandrig; Batavia, in de loop der jaren opgeklommen tot majoor der dragonders; 1750 luitenant-kolonel, verdreef rebellen uit Bagelen; 1752 Bantam; 1755 regent Bantam; 1761 extraordinaris raad en gouverneur Java's Oostkust i.p.v. Hartingh; 1765 Hoge Regering en raad (NNBW, VIII, 1245-46); neef van Gerard van Vredenburg.

48 Nicolaas Harting(h) (Amsterdam, omstreeks 1715-Batavia, 1766), huwde (1) zuster Maurits Hilgers, (2) Philipina Theodora Mossel, weduwe van Johan Andries baron von Hohendorff; 1730 matroos, Kamer Amsterdam; 1734 tolk te Tegal; 1746 onderkoopman; 1748 koopman; 1749, gecommiteerde tot over de zaak van den inlander (NA, Radermacher inv. nr. 407); 1750 opperkoopman; 1754 gouverneur van Java's Oostkust als opvolger van baron Hohendorff, schoonzoon van Gouverneur-Generaal Mossel; beslechtte de Java-oorlog op diplomatieke wijze, 1760 extraordinaris raad; 1762-1764 president Heemraad.

49 NA, Collectie Hope inv. nr. 31, Jan Schreuder aan Thomas Hope, 20 oktober 1765.

50 NA, Stadhoudelijke Secretarie inv. nr. 1225; Benoeming van Iman Willem Falck tot gouverneur en directeur van het eiland Ceylon (verslag opgesteld door Louis Taillefert).

Uiteraard had de eerste secretaris de zaal verlaten op het moment dat er over hem werd gesproken en gestemd. Na afloop werd hij binnengenoed en door allen gelukgewenst. Er werd tevens besloten dat hij de twintigste zou vertrekken met het VOC-schip Bleiswijk dat bestemd was voor de rechtstreekse vaart op Bengalen; er zou nu een omweg via Ceylon worden gemaakt.

Het was tevens de laatste keer dat Falck in de vergadering van de Hoge Regering aanwezig was, hoewel zijn opvolger nog niet direct beschikbaar was.⁵¹

Falck had bij de benoemingsprocedure geprofiteerd van de goede verhouding met de Gouverneur-Generaal. Daarnaast zal de goede relatie tussen Hope en Falck een rol hebben gespeeld, zoals uit de briefwisseling tussen beiden blijkt. Falck zelf verklaarde over zijn verkiezing 'Wonderlijke zijn de wegen van de voorzienigheid geweest bij mijn aanstelling want de heer Hilgers stond er na, en de heren taillefert en alting hadden er, zegt men zin in'.⁵²

De benoeming had wel het nodige teweeg gebracht. Met name de negatieve reacties van een aantal leden van de Hoge Regering zouden hem op de lange duur parten kunnen gaan spelen. Zolang hij succesvol kon optreden op Ceylon en Van der Parra Gouverneur-Generaal was, had hij weinig te duchten. Zijn oprechte kritische opmerkingen over het schraapzuchtige handelen van een aantal Compagniesdienaren werden door Van der Parra geaccepteerd. Zijn onafhankelijke opstelling en nauwe band met de Gouverneur-Generaal is hoogst interessant; het zegt wat over beide personen. In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk wordt afzonderlijk aandacht besteed aan de persoon van Van der Parra.

Of Falck nu zelf zo gelukkig was met de uitkomst van zijn benoeming op Ceylon valt te betwijfelen. Hij schreef dat Ceylon 'in deze kommerlijke tijden helemaal geen begeerlijke plaats was. Nu ik echter op 't onverwachtst in gekomen ben, bid ik God om zijn ondersteuning en trachtte mij nut voor 't gemeenebest te maken als mijne vermogens reiken'.⁵³ Hij merkte verder op dat indien hij het niet was geworden het hem geen verdriet zou hebben gedaan. Wat bij hem uiteindelijk de doorslag had gegeven in te stemmen met het idee van Van der Parra zich beschikbaar te stellen voor de post van gouverneur is niet achterhaald. Er zijn wel enige punten te bedenken: hij was in Colombo geboren en verbleef er tot zijn zevende; het klimaat was veel gunstiger dan in Batavia. De benoeming betekende een zelfstandige positie en promotie. Zelfs voor een rechtschapen gouverneur die het ambt volgens de officiële regels bekleedde, was het een lucratieve post. In de persoonlijke sfeer zou kunnen hebben meegespeeld, dat zijn moeder was overleden en dat zijn schoonvader naar Friesland was vertrokken. Het echtpaar Falck had geen naaste familieleden meer in Batavia.

Na Falcks benoeming gingen Schreuder, Taillefert en Hilgers schriftelijk hun gram halen in Patria. De eerste stuurde een brief aan de Utrechtse bewindhebber Gualterus Boudaen,⁵⁴

⁵¹ NA, VOC inv. nr. 795, Gouverneur-Generaal en Raden aan de Prins, 6 juni 1765; het duurde enige maanden voordat de opperkoopman Van den Noort werd aangesteld (KHA, Archief Willem V inv. nr. 1772, Thomas Hope aan de hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel; 'overzicht sollicitanten' ingediend bij de Prins 'recommandation pour les indes'; op deze lijst prijkt eveneens de naam van Falck voor gouverneur Ceylon.

⁵² NA, Collectie Hope inv. nr. 17, Iman Willem Falck aan Sybrandus Columba, 12 november 1765.

⁵³ NA, Collectie Hope inv. nr. 17, Iman Willem Falck aan Sybrandus Columba, 12 november 1765.

⁵⁴ Mr. Gualterus Petrus Boudaen (1704-1781), 1730 en 1742 schepen van Amsterdam; 1735 raad; 1761, 1767-1768 1771-177 en 1779-1780 burgemeester; 1741 bewindhebber VOC (NBBW, IV, 265-266).

die zich trouwens in Amsterdam gunstig had uitgelaten over de benoeming van Falck.⁵⁵ De brief was uitvoerig en bitter gesteld met name over het punt van een eerdere kandidatering voor de Coromandel:

Zo heeft de meerderheid dezelve g'ampleeteert, zijnde met die ordre na het genoemd Eylant voor wijnige weeken nog te jong wierd g'oordeelt om Chormandel te bestieren, tans in 't Bestier van Ceylon zelfs met postpositie van twee raaden zal leeren of hij een valende na d'intentie van zijn voorschrift zal kunnen bewerken en of de Comp: daardoor zal bevoordeelt of benadeelt werden.⁵⁶

Aan Thomas Hope schreef hij een min of meer gelijkkluidende brief. Schreuder had zich nadat hij uit Ceylon was teruggeroepen een zéér kritisch lid van de Hoge Regering getoond ten aanzien van alles wat er speelde in zijn vroegere ambtsgebieden en over alle standpunten van zijn opvolgers. Zijn positie was steeds zodanig in de Hoge Regering, dat hij kon zeggen op welke wijze de koning van Kandy en zijn Rijk moesten worden aangepakt. Van der Parra was absoluut niet bij machte hem de mond te snoeren of zijn brieven naar deze of gene tegen te houden.

Om meerdere redenen was Schreuder ernstig gefrustreerd geraakt. Dit kwam enerzijds door vele dramatische tegenslagen in zijn gezin; hij verloor drie echtgenotes en vele kinderen. Anderzijds had zijn carrière een geweldige knauw gekregen in Colombo. Tijdens zijn eerdere directeurschap in Surat trad hij kordaat op en het ging hem voor de wind. Hij pleitte voor meer doortastendheid van de Compagnie, een betere coördinatie van de lokale handel waardoor er meer koopmanschappen voor de Compagnie beschikbaar zouden komen.⁵⁷

De VOC-schepen zouden met grotere regelmaat Surat kunnen aandoen. Dat betekende niet alleen meer handel met Patria, maar ook meer intra-Aziatische handel.⁵⁸ Hij was voorstander van een zo groot mogelijke handelsvrijheid in Azië.⁵⁹ In zijn Memorie van overdracht in 1750 aan Johannes Pecock⁶⁰ was hij van gedachten veranderd en pleitte hij voor grotere investeringen in de handel met China in plaats van met Surat. Niet alleen de opstanden en nederlagen op Ceylon speelden hem parten maar vooral de slechte relatie met Van der Parra. Schreuder schreef aan Hope dat '... het uw wel Edele Grootachtbare niet onbekend kan zijn hoe gevaarlijk het hier te lande is slegs schijn te geven van meer te doen dan een ander'.⁶¹

In zijn brief aan de bewindhebber Boudaen ging hij nog een stapje verder en hekelde hij de totale Hoge Regering. Hij beschuldigde de leden van eigenbelang in plaats de Compagnie te dienen waar het toch al zo slecht mee ging. Dit kwam onder andere door het ontbreken van goed bestuur.⁶²

⁵⁵ HUA, Collectie Huydecoper inv. nr. 67-623, Boudaen schreef oktober 1765, 'Hoopt op verbetering der Ceylonse zaaiken om reedenen van de goede qualiteyten in aller opsigte van de nieuwe gouver. Falk'.

⁵⁶ HUA, Collectie Huydecoper inv. nr. 67-623, Jan Schreuder aan Mr. Gualterus Petrus Boudaen 20 oktober 1765.

⁵⁷ Coolhaas, *Juist beoordeeld*, 33; in Surat beantwoordde Mossel de acties van de Indiase vorsten met een succesvolle blokkade van de haven.

⁵⁸ Prakash, *European Commercial Enterprise*, 301-303.

⁵⁹ NA, VOC inv. nr. 837, Consideratiën, paragraaf 136; VOC inv. nr. 836; Memorie van Overgave, 30 september 1750.

⁶⁰ Johannes Pecock huwde met Magretha Beatrix van der Upwich (noot 3, hoofdstuk 5).

⁶¹ NA, Collectie Hope inv. nr. 33, Jan Schreuder aan Thomas Hope, 11 april 1765.

⁶² HUA, Collectie Huydecoper inv. nr. 67-623, Jan Schreuder aan mr. Gualterus Petrus Boudaen, 2 januari 1766; 'De

De verhouding tussen Schreuder en Hope was goed. Laatstgenoemde schreef dat hij zijn brieven op prijs stelde. Het zou daarom Hope 'een zeer byzonder genoeg geeve' indien hij doorging met het verschaffen van zijn nuttige en positieve adviezen. Hij zou hem willen plaatsen onder degenen die 'de ware belangen van de Maatschappij met een gepaste cordaatheyd' voorstaan tot 'de bevordering van de noodzakelijke harmonie en Eendragt ...'.⁶³

Hope schreef aan de Prins naar aanleiding van het overlijden van Schreuder in 1766 een heldere samenvatting over zijn arbeidzaam leven bij de Compagnie: 'zo ik zijne altoos gehoorde voor een niet onkundig, maar in het bizonder arbeydzaam Mensch, blijkens de menigvuldige consideransen, schriftuuren verdere papieren, die ik zeedert een veertienjarige correspondentie van hem ontvangen hebbe'.⁶⁴

Taillefert was tegenover Hope minder fel over de benoeming van Falck dan Schreuder. Hij merkte teleurgesteld op dat het bericht over de opvolging van het gouverneurschap van Ceylon zeer onverwacht was gekomen; niemand had zich goed kunnen voorbereiden. Er was volgens hem steeds gesteld dat de kandidaten uit 'de Raden van India worden betrokken'.⁶⁵ Hij vond het opmerkelijk dat Falck al twee dagen voor zijn benoeming langs De Klerk en Hartings was gegaan om zijn sollicitatie toe te lichten. Volgens de informatie die Falck heeft nagelaten, is dit niet waar. Hij zou pas in de ochtend van zijn aanstelling langs de leden van de Raad zijn gegaan. Taillefert zou niet echt tegen Falck zijn geweest omdat 'niemand buiten de Regering kende die beter meriteerde toen in aanmerking te komen dog dat van gevoelen was het voor al in het presente hachlijks tijds gewricht een raad van india behoorde te weesen ...' en '... den aanslag van den heere Gouverneur-Generaal om het bewind aldaar zijnen stads-man⁶⁶ Iman Willem Falck op te dragen, somwijlen zou kunnen verijdeljen, bij alhier bij de vergadering in aanmerking quame, dat sijn Edele niet alleen, schoon te Colombo geboren, meede geene lokale kennis van Ceilon, nog andere krijgskunde hadde, als die men uijt boeken halen kan ...'.⁶⁷

Zijn relaas lijkt eindeloos; lange zinnen en vele woorden die verder niets aan zijn opvatting toevoegen dat hij het met de gang van zaken niet eens was. In een bijlage gaf hij zijn weergave van de benoemingsvergadering, die de indruk maakt een letterlijke weergave te zijn. Schreuder zou dit schriftelijk beamen aan Hope.⁶⁸

In een bijlage bij een brief van Hilgers aan Hope wordt duidelijk wat hij vond van de benoemingsprocedure, de passage werd zelfs door hem onderstreept: 'Hoe zeer nu onwaeragtig is blijkt uijt evengem. En bovendien dat ik zelvs bij hem [Van der Parra] ben geweest en verklaard dat zoo een lid der Regering derwaards zoude moeten gaan, ik dan mijn dienst aanbood, onverminderd dit alles, zijn de zaeken naer wensch voor den Generaal uijtgevallen en hij zal hierdoor met eenen gelegendheid hebben de brieven en Papieren van den overle-

Harmonie der leeden aen de Hooge Tafel zoude eene heylzaeme zaak zijn als dezelve tot haeren grond van overeenkomst niets anders hadden dan 's Comp: waer belang te gelijk met de hunne bevorderen ...'.

⁶³ NA, Collectie Hope inv. nr. 30, (brievenboek, 69-70), Thomas Hope aan Jan Schreuder, 31 november 1765.

⁶⁴ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1776, Thomas Hope aan de hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel, 10 juli 1766.

⁶⁵ NA, Collectie Hope inv. nr. 32, Louis Taillefert aan Thomas Hope, 30 september 1765.

⁶⁶ Blijkbaar vond Taillefert dat zo, omdat beiden waren geboren in Colombo.

⁶⁷ NA, Collectie Hope inv. nr. 32, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 1 november 1765.

⁶⁸ NA, Collectie Hope inv. nr. 31, Jan Schreuder aan Thomas Hope, 20 oktober 1765: '... gelijk dat nevens de subretive wijze zijner verkising nae waarheid door de Taillefert is beschreven bij een resolutie g'secreet schriftuur'.

den magtig te worden'.⁶⁹ Met de laatstgenoemde werd de overleden gouverneur Van Eck bedoeld. Hilgers wekte de indruk dat Falck mede zou zijn benoemd om brieven en documenten van de overledene aan Van der Parra door te spelen. Wat hij hier precies mee bedoelde, is onduidelijk. Falck hield zich echter in het begin van zijn gouverneurschap wel bezig met de afwikkeling van de erfenis van Van Eck. Er ontstond hierover een levendige correspondentie met Van Ecks nazaten in Patria. Falck refereerde hieraan in zijn correspondentie met Hope.⁷⁰ Er valt daarbij niets bijzonders op te maken. Er is noch van enige contacten hierover met Van der Parra noch over een uitwisseling van papieren iets terug te vinden.

Hope reageerde altijd indirect met een snier op de aantijgende inhoud van brieven van Schreuder, Taillefert, Hilgers en Hasselaer. Hij vond veel brieven 'onnodig schrijfwerk'.⁷¹ Door zijn omvangrijke netwerk en al zijn correspondentie met bestuurders in de Republiek en de vooraanstaande dienaren van de Compagnie kende hij alle ins en outs. Iedereen vertelde hem alles. Zelf deelde hij aan anderen slechts mee wat hem gunstig uitkwam. Op deze manier kon hij op een handige wijze zijn regiefunctie als representant van de Prins en belangrijkste medebewindhebber tegenover de dienaren van de Compagnie uitoefenen. Hij gaf hierdoor de opperbewindhebber een uitgelezen kans in de gehele personele organisatie van de Compagnie te sturen. Dit leek door de grote afstand gecompliceerd. Het was niet onmogelijk zoals in de praktijk bleek. De Prins kreeg ieder promotievoorstel in de vorm van lijstjes⁷² vanaf de rang van assistent en onderkoopman ter goedkeuring voorgelegd.⁷³ Deze voorstellen werden opgesteld door Hope en gezonden via de hertog van Brunswijk-Wolfenbützel aan de Prins. Alle lijstjes waren vooraf besproken in een vergadering van de bewindhebbers.

Over iedere benoeming in Azië werd in de Hoge Regering besloten; vervolgens werd deze door de Gouverneur-Generaal voorgelegd aan de bewindhebbers in Patria. Indien de Prins het met een besluit van de Hoge Regering dat door bewindhebbers was bekrachtigd niet eens was, dan zou hij in principe de benoeming ongedaan kunnen maken. Dit gold eerder als de bewindhebbers het er niet mee eens waren. Veel benoemingsvoorstellen uit Batavia werden overgenomen. Er zijn benoemingen en bevorderingen bekend⁷⁴ van hogere en lagere dienaren die werden afgewezen.⁷⁵ Hope was als representant van de Prins uiterst precies en stuurde zichtbaar mee. Na zijn vertrek bestond bij de opperbewindhebber en de bewindhebbers als college de wens zelf een grotere en toenemende greep te krijgen op de

⁶⁹ NA, Collectie Hope inv. nr. 32; ook Hilgers correspondeerde over de kwestie met Thomas Hope. Extract uit brief geschreven door Mr. Maurits Theodorus Hilgers aan Hasselaer te Cheribon, 9 september 1765.

⁷⁰ NA, Collectie Hope inv. nr. 24, (brievenboek) Thomas Hope aan Iman Willem Falck, 29 november 1765.

⁷¹ NA, Collectie Hope inv. nr. 24, Thomas Hope aan Jan Schreuder, 31 januari 1769.

⁷² NA, Stadhouderlijke Secretarie inv. nr. 1225; lijstje met promotievoorstellen met een dubbele voordracht.

⁷³ Gastra, VOC als werkgever, 42; 'Alle bevorderingen werden besproken in de vergadering van de Heren VII; de stadhouder hield hier goed oog op'. Zie tevens KHA, 1772-1776 briefwisseling van Thomas Hope met de hertog van Brunswijk-Wolfenbützel.

⁷⁴ NA, VOC inv. nr. 3203, Resolutie Raad, 30 december 1767; alle bevorderingen vinden via het Reglement van 31 juli 1753 plaats.

⁷⁵ De bewindhebbers waren het niet eens met de benoeming van een boekhouder tot koopman en maakten het de Hoge Regering duidelijk dat de functie alleen maar kon worden gegeven aan een onderkoopman. De benoeming werd aldus na ommekomst van de Missive uit Amsterdam weer ongedaan gemaakt.

Afb. 8 Gouverneur-Generaal Petrus Albertus van der Parra (1714-1775). olieverf op koper, schilder onbekend (Collectie Rijksmuseum Amsterdam).

benoemingen van de hoogste en hogere gekwalificeerde dienaren.⁷⁶ De kwestie van de benoeming door de Hoge Regering in 1781 van de directeur-generaal Hendrik Breton⁷⁷ was hiervan een bijzonder voorbeeld. Daar dit te maken had met een bevordering van Falck en zijn komst naar Batavia, komt dit nog uitgebreid aan de orde.

De vergroting van de greep op benoemingen vanuit het centrale bestuur bij de VOC en de WIC was ook terug te vinden bij alle lokale, regionale en centrale bestuurscolleges in de Republiek na 1747 onder de erfstadhouders.

Volgens Taillefert was Van der Parra nogal ontstemd over het door hem ingenomen standpunt; hij zou bits tegen hem hebben gereageerd. Zijn optreden zou meer kwaad dan goed hebben gedaan. Aan Hope schreef hij dat zijn krediet bij de Gouverneur-Generaal een ern-

⁷⁶ Voor leden van de Hoge Regering gold steeds een dubbele voordracht bij de Prins.

⁷⁷ Hendrik Breton (Amsterdam, 1722-Utrecht, 1792), huwde Sara Maria van Oordt; 1735 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Magdalena als jongen; koopman, tweede resident Soerakarta; 1754 resident Gresik; 1760 opperkoopman, hoofdadministrateur Semarang; gezaghebber Soerabaja; 1763 gouverneur van Ternate en Ambon; 1772 ordinaris raad en lid Hoge Regering; 1780 geëligd eerste raad en directeur-generaal; 1781 benoeming niet bevestigd door Prins; 1784 admiraal retourvloot; 1785 Utrecht.

stige deuk had opgelopen.⁷⁸ Dit was in het geheel niet verwonderlijk; al eerder hadden zij verschillen van mening gehad over benoemingen, zoals bij de aanstelling van de extraordinaris raad Pieter Haksteen tot gouverneur van de Coromandel. Haksteen had een neutraal standpunt ingenomen over de oorlog op Ceylon in tegenstelling tot de meerderheid in de Hoge Regering;⁷⁹ hieraan had Taillefert zich openlijk in de vergadering van de Hoge Regering geërgerd.

Toch hoopte Taillefert, ondanks zijn ingenomen standpunt over de benoeming van Falck, dat er nog een goede post voor hem zou komen indien zijn lichamelijke toestand dat toeliet. Hij schreef verder:

... dat het selve uw weledel gestrenghe g'eerde goed keuze in 't bijzonder zal wegdragen, zonder dat ik daar door tot het Ceilonse Gouvernement zal in aanmerking komen, dat mij misschien over een jaar of twee door verzorging van mijne lichaams constitutie nog also weinig als thans dienen zoude, en waar toe te minder gelegenheid zoude willen geeven, om den Heer Falck die weesenlijk estimeere, en het goede toe wensche niet te benadeelen versoeckende voor het overige om verschoning dat UwEdele Gest geeerde aandagt zo veel gevergt hebbe, en blijve met ...⁸⁰

Het is opmerkelijk dat Taillefert nog op een gouverneurschap aasde; hij had zelf gevraagd afgelost te mogen worden als directeur van Bengalen. Hij was pas 46 jaar maar had last van vele kwalen. Hij zag een benoeming op Ceylon als zijn laatste kans.

Volgens Falck werd Taillefert niet gekozen omdat niemand hem het gunde, maar de meerderheid was voor hem.

In Den Haag werd het standpunt van de Hoge Regering na geruime tijd bekrachtigd. Op 3 juni 1766 zond Hope aan de hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel een brief waarin hij over het overlijden van gouverneur Van Eck berichtte en de nominatie van Falck aan de Prins voorlegde met het argument: 'au gouverneur General M. Vanderparra leurs pouvoit etre d'utilité, une autre lettre pour le nouveau Gouverneur de Ceilon ...'. Hij schreef tevens dat Falck niet voor de maand september 1765 zou beginnen en verzocht toestemming om een instemmende brief naar Batavia te sturen.⁸¹

6.3 'Het generaals karretje' van Albertus Petrus van der Parra

Tijdens de discussie over de benoemingsprocedure van de nieuwe gouverneur van Ceylon beperkte de kritiek van de tegenstanders van Van der Parra zich niet alleen tot dit punt. Pieter Cornelis Hasselaer merkte op: 'Het Generaals karretje rolt op een gebaende weg, want ik geloof dat het buijten voorbeelt is dat een Generaal, drie neeven, die oom tegens hem moeten zeggen, te weten Neev Vos, Gouverneur van Java, Neev Armenault, die Compagnie Cas

⁷⁸ NA, Collectie Hope inv. nr. 88, Louis Taillefert aan Thomas Hope, 28 juni 1765.

⁷⁹ Nierstrasz, *Shadow of the Company*, 72; vóór waren Schreuder, Van Riemsdijk, Van Bazel, De Klerk, Alting, Van der Parra en Van Eck; tegen waren Hartingh, Taillefert, Hilgers en Romp.

⁸⁰ NA, Collectie Hope inv. nr. 32, Louis Taillefert aan Thomas Hope, 30 september 1765.

⁸¹ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1773, Thomas Hope aan de hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel, 3 juni 1766.

op Bengalen niet heeft kunnen bewaeren, Resident van Cheribon, Neev Smit'.⁸² Hasselaer gaf een harde opsomming van de lucratieve baantjes die werden verdeeld door Van der Parra: 'Administrateur op Onrust, de beste bedieningen van geheel Indiën hebben, en de naeste die er op volgen, de andere vette poste, zoals Neev Van Tets,⁸³ Commissaris over den Inlander ... Neev van Nijmwegen Resident van het Lucratif Rembang, en zoo voorts, waerdoor een ander geen beurt krijgt'.⁸⁴ In dit rijtje van neven had Falck kunnen worden genoemd⁸⁵ gelet op de wijze waarop Hasselaer het begrip 'neefje' hanteerde. Er hadden nog anderen kunnen worden toegevoegd.⁸⁶ De 'neefjes' deelden allen een familieband met Adriana Johanna van der Parra, geboren Bake.⁸⁷ De familieband met Falck was ontstaan via het tweede huwelijk van oom Sybrandus Columba. In deze periode diende geen enkel direct familielid van de Gouverneur-Generaal bij de Compagnie.

Verre familieleden al of niet aangetrouwd, konden als neef worden aangeduid in de zeventiende en achttiende eeuw, soms tot in de zesde graad.⁸⁸ Het begrip familie kon in beide eeuwen veel ruimer worden geïnterpreteerd. Het was daarnaast niet ongebruikelijk dat goede bekenden elkaar met neef en nicht aanspraken en aanschreven.⁸⁹ Een goed voorbeeld van dit gebruik vinden wij bij de familie Meinertzhagen in het dagboek van Maria Jacoba van Royen-Meinertzhagen.⁹⁰

Dat familieleden en nauwe relaties werden geholpen bij het verkrijgen van posities in de patronagecultuur van de achttiende eeuw was op zich niets mis mee zolang het niet om

⁸² David Johannes Smith (1734-1773), zoon van Johan, koopman en kassier van de kostenpenningen en Agatha Geertruida Comans, halfzuster van Adriana Johanna Bake (uit het eerste huwelijk van David Johan Bake, extraordinaris raad); 1781 ordinaris raad (NA, VOC 3642, Resolutie Hoge Regering, 8 mei 1781); directeur-generaal (Van der Wall, *Vrouwen uit den Compagnie's tijd*, 198).

⁸³ Mr. Arnold(us) Adriaan van Tets, huwde Jacoba Wilhelmina Hilgers, dochter Maurits; 1756 onderkoopman gecommiteerde tot en over zaken van den inlander; gouverneur van Banda.

⁸⁴ NA, Collectie Hope 32, Pieter Cornelis Hasselaer aan Thomas Hope, 10 mei 1765; Maurits Hilgers gebruikte de uitspraak over 'het generaals karretje' op bijna identieke wijze richting Hasselaer; zijn brief van 14 juni 1765; 'Het Generaals karre[t]je rolt op een gladde en gebaende weg' en noemde vervolgens de identieke neven.

⁸⁵ De Vos in JDBUC, 2 (1910), 67; er was geen relatie te ontdekken, maar dat is niet juist. Ds. Sybrandus Columba huwde voor de tweede maal met Sara Henrietta Lelyvelt weduwe van Mr. Jacob Willem Bake, lid van de Raad van Justitie te Batavia en broer van Adriana Bake (HUA, Not. Collectie: U166a26-20); Grootmoeder Meinertzhagen sprak over zwager-schap tussen Falck en Van der Parra (NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 135, Constantia Meinertzhagen aan Otto Willem Falck, 20 september 1762; 'wijl de nieuwe gouverneur zijn zwager was'); dit wat gecompliceerde familieverband gold als een familierelatie in de achttiende eeuw. (Nederlandsche Wapenheraut 1888, 176; Echelskroon schreef dat Falck een neef van Van der Parra was); zoon David Johan Bake werd op jonge leeftijd sterk voorgetrokken (NNBW, VII, 940-942; Stapel, *Gouverneurs Generaal*, 182-184).

⁸⁶ Arnoldus Mom, Pieter van de Venne, Albertus Wiese en Johan Grunebosch.

⁸⁷ Adriana van der Parra had een aantal nichten: Ida Johanna Smith gehuwd met Hendrik Armenault, resident van Cheribon; Adriana Agatha Smidt gehuwd met Johan Vos, ordinaris raad (huwde (2), Ida Wilhelmina Bake zuster Adriana); Jacoba Anthonia Mom gehuwd met Barend, baron van Nieuwkerken genaamd Nijvenheim; Catharina Bosch huwde Carel Joost, baron van Nieuwkerken met een aangenomen dochter Anna Jacoba Bosch, huwde met Mr. J.C.M. Radermacher, ordinaris raad.

⁸⁸ Haks, *Huwelijk en gezin in de 17^e en 18^e eeuw*, 48; 'twijfel kan men ook hebben of iedereen die als "neef" of "nicht" betiteld werd ook het gevoel als zodanig beleefd heeft' (Idem, 50).

⁸⁹ Het gebruik van neef en nicht – uiteraard met de bijkomende aanhef – in correspondentie was gebruikelijk onder vrienden in de achttiende eeuw zonder te grote 'familiariteit'; naar aanleiding van correspondentie tussen Frans Willem Falck aan Gideon Loten (Kooijmans, *Vriendschap*; Ruberg, *Conventionele correspondentie Briefcultuur*).

⁹⁰ *Dagboek van een merkwaardige vrouw*.

incompetente lieden ging. Uiteraard gaf deze handelwijze, die thans wordt aangeduid als nepotisme, aanleiding tot veel irritatie uit allerlei oppositionele kringen. Zoals eerder werd opgemerkt gold in de achttiende eeuw nepotisme als een vorm van patronage.

Pieter Cornelis Hasselaer, die door Falck steeds uitstekend geïnformeerd werd over alle achtergronden van benoemingen door de Hoge Regering,⁹¹ kende geen excuus voor het handelen van Van der Parra. Hij schreef aan Hope 'Wanneer UwEDgestr. de gansche samenhang van het Gesupediteerde Combineert, verwacht ik dat de Nevelen van het vooroordeel omtrend een pretense Cabaele zal opgeheldert of weggenomen worden, en dat men eijndelijk overtuigt zal raeken dat de talenten van sommige niet zijn de goede trouw en opregtheid en de waere vertoning van zaeken, maar alles met valsch vernis weten op te disschen'. Hij schreef nog veel meer maar zijn volgende uithaal loog er niet om: '... zoo langh hoogmoet en baetsugt de thermomeeter van het gedoente blijft alle goede pogingen vrugteloos zijn en ik dus wel wenschte spoedig van Batavia weg te raeken'. Uit de brieven van Falck aan neef Otto bleek ook hij deze mening te onderstrepen na zijn vertrek uit datzelfde Batavia.

Hasselaer zou korte tijd plaatsnemen in de Hoge Regering met de rang van extraordinaris raad en daarna thuisvaren als commandeur van een retourvloot; de verhoudingen lagen toch weer anders. De oud-schepen van Amsterdam was van zijn Indisch 'uitstapje' financieel helemaal niet slechter geworden. Hij had wel zijn bedenkingen over zaken die hij had meegemaakt aan de tafel van de Hoge Regering, daarom schreef hij schamper: 'Ik heb nooit gedagt dat mijn tegenwoordige bediening mij zodanig de noodzakelijkheid zoude leren van horen, zien & zwijgen'.⁹²

Naast de 'neefjes' was er nog de aangetrouwde schoonfamilie waartoe de latere geëligeerd directeur generaal Breton behoorde; zijn dochter Catherina trouwde met Petrus Albertus van der Parra,⁹³ zoon van de Gouverneur-Generaal.

De aantijgingen tegen het benoemingsbeleid van Van der Parra kwamen tot een hoogtepunt op 18 oktober 1765 toen vijf raden: Schreuder, Taillefert, Hilgers, De Klerk en Alting een 'Noodig Beright' uitbrachten, waarin zij verklaarden dat 'alle voordeel gevende bedieningen met syne eigen magen en tributarissen vervult' waren. Zij zeiden dat niemand openlijk tegen hem en zijn methoden durfde in te gaan, omdat zij er dan zeker van konden zijn dat hij 'alles verdraayt en verkeerd aan syne magtige partoonen sal overbrieven, oock van de maintenue der Heeren Meester versteeken en bewerken, dat euyt den dienst gesteld, dus aan een totale ruïne geëxponereerd worden'.

Taillefert had in dit licht reeds een brief op 10 mei 1765 geschreven naar aanleiding van wat hij zag als een ander fraai voorbeeld van het handelen van de Gouverneur-Generaal.⁹⁴

⁹¹ SAA, Correspondentie Falck-Hasselaer.

⁹² NA, Collectie Hope inv. nr. 24, Thomas Hope aan Pieter Cornelis Hasselaer, 16 september 1766.

⁹³ Petrus Albertus van der Parra (Batavia, 1760-Batavia, 1783), zoon van Gouverneur-Generaal Petrus Albertus en Adriana Bake; huwde Catharina Breton, dochter van Hendrik, directeur-generaal; 1773 ordinaris-klerk van de secretarie; 1774, onderkoopman, luitenant van de pennisten; 1777 kapitein-luitenant; kapitein eerste bataljon landmilitie; schepen van Batavia; 1782 visiteur c.q. boekhouder-generaal.

⁹⁴ NA, Collectie Hope inv. nr. 32, Louis Taillefert aan Thomas Hope, 10 mei 1765; het gaat over zijn opvatting over het aantal ordinaris en extraordinaris raden; op dat moment 6-9; te wijzigen in 7-9, maar zou in verband met het zwakke gestel en hoge leeftijd van twee zittende leden kunnen worden gebracht op 8-7. De twee genoemde leden zijn Schreuder

Hij merkte op dat Van der Parra meer dan eens zou hebben laten vallen dat hij binnen korte tijd de Prins om zijn ontslag zou verzoeken ten einde te repatriëren. Hij had dat gedaan via een afzonderlijke brief buiten iemands voorkennis. Dit was volgens Taillefert in strijd met de regels.⁹⁵ Dat een eventueel vertrek van de Gouverneur-Generaal op handen was, was blijkbaar bij meerdere leden van de Hoge Regering bekend. Directeur-generaal Van Riemsdijk solliciteerde enige maanden later naar deze niet vacerende post in een brief aan Hope.⁹⁶

Zoals bij Gouverneur-Generaal Mossel werd opgemerkt bestaat er ook over Van der Parra geen gedegen recente studie of biografie. Wij moeten het zoveel mogelijk doen met korte verwijzingen in de recente studies over de Compagnie, verouderde biografie-achtige werken en met een aantal primaire bronnen. In het algemeen is het beeld over Van der Parra negatief. Hij gold als een potentaat, zelfingenomen, autocratisch en lichtgeraakt. Het nepotisme zou bij hem hoogtij hebben gevierd. Kwade tongen beweerden dat hij vorstelijke allures vertoonde alsof hij tot de Stadhouderlijke familie behoorde.⁹⁷ Bovendien hield hij er meerdere woningen en buitenplaatsen op na waaronder het fraaie en hooggelegen paleis Buitenzorg.

Het slechte beeld over zijn optreden zou vooral na zijn dood in pamfletten extra worden aangezet onder de patriotten; tijdens de Bataafse Revolutie werd dit beeld nog sterker aangedikt. Het is een beeld dat nimmermeer zou verdwijnen.

Stapel vond hem het 'onvervalschte type van een machthebber uit de regententijd; in hoge mate ijdel en lichtgeraakt, maar daarnaast minzaam en goedgeefsch voor wie hem buigend naderden en hem in al zijn grootheid erkenden'.⁹⁸ Een min of meer identiek beeld schetst Van der Wall 'een persoonlijkheid van middelmatige gaven, die zeer gesteld was op uiterlijk vertoon'; hij prees daarentegen Adriana van der Parra wegens 'haar liefdadigheid tegenover de minder bedeeden'. Er zijn ook andere impressies over Van der Parra bekend. Zijn tijdgenoot Stavorinus karakteriseerde hem als:

... een man vijandig van alle pracht, en dus zeer verschillend van verder zijner voorzaaten; zijn levenswijs was sober gebruikende veeltijds water en zelden wijn of bier; den geheelen dag was hij zeer werkzaam: en geen raadsvergaderingen bijwoonende, hield hij zich met zijn Geheimschrijver en klerken bezig.⁹⁹

Een aantal latere historici noemden hem zelfs 'edelmoedig van inborst'.¹⁰⁰

Op 15 mei 1761 was hij door de leden van de Hoge Regering tot Gouverneur-Generaal gekozen. Zijn definitieve benoeming werd door Den Haag bevestigd zonder een enkele negatie-

der en Taillefert zelf. Laatstgenoemde betreft de hele redenatie niet op zichzelf maar merkt wel op dat hij al zeven jaar extraordinaris raad is. Hij beweerde tot slot dat de door hem geschetste situatie ook onder Gouverneur-Generaal Mossel als zodanig had bestaan.

⁹⁵ NA, Collectie Hope inv. nr. 32, Taillefert verwijst naar een brief van 15 april 1726 van de 'Heren 17'; zij zouden dat bepaald hebben in een brief waar allerlei regels in stonden ook over het aantal ordinair raden.

⁹⁶ NA, Collectie Hope inv. nr. 32, Jeremias van Riemsdijk aan Thomas Hope, 20 oktober 1765.

⁹⁷ Een kostbare inhuldiging vond plaats op zijn verjaardag, die jaarlijks zou worden gevierd in Batavia en de buitencomptoiren vanaf 29 september 1761.

⁹⁸ Stapel, *Gouverneurs Generaal*, 63.

⁹⁹ Stavorinus, *Reize van Zeeland over Kaap de Goede Hoop, naar Batavia, Bantam, Bengalen enz.*, 22.

¹⁰⁰ Van Rhede van der Kloot, *Gouverneurs-Generaal van Nederlandsch Indië*, 35.

ve toevoeging, hoewel er bij de bewindhebbers kritiek bestond tegen zijn persoon, over zijn eigengereid gedrag en een aantal ontvangen aantijgingen in Patria over zelfverrijking. Zijn verkiezing tot directeur generaal bij meerderheid van stemmen was toen al niet onomstreden.

Zijn verkiezing tot Gouverneur-Generaal gebeurde met algemene stemmen.¹⁰¹ Hoewel Mossel zijn voorkeur had uitgesproken voor de ordinaris raad Jacob van der Waeijen¹⁰² en hierin werd gesteund door enige leden van de Hoge Regering.

Van der Parra's benoeming was een schitterende afsluiting van een carrière die op zeer jonge leeftijd was begonnen bij de Compagnie als 'soldaat van de penne' in Batavia. Zijn vader was opperkoopman te Colombo en zijn grootvader aldaar dessave. De familie behoorde in de Republiek tot de kleine burgerij. Na de dood van zijn zoon Petrus Albertus stierf de 'Indische' tak uit. Deze kreeg geen kans tot de patriciërstand in de Republiek door te dringen, zoals de familie van de latere Gouverneur-Generaal Van Riemsdijk.

Tijdens de inauguratie van Van der Parra liepen zestig notabelen mee van wie er tien in Azië waren geboren; van zestien werd de herkomst niet vermeld.¹⁰³ Bosma en Raben willen hiermee de opkomst van een 'Indische' Compagnieselite aantonen. Een fenomeen waar ook in Ceylon sprake van was.

Van der Parra had lange tijd heel wat aanzien zowel in Indië als in de Republiek. Hij onderhield met velen in Patria uitvoerige en plezierige schriftelijke contacten, in het bijzonder met de Prins en Hope. Bij zijn tegenstanders speelden oprechte afkeer naast afgunst en strijd om de hoogste macht een rol. Zijn optreden verschilde niet van een aantal andere hoge bestuurders en ambtsdragers in de tweede helft van de achttiende eeuw in de Republiek. Er zijn zeker vergelijkingen te trekken met enige leden van de Stadhoudelijke Hofhouding, de luitenant-stadhouders in de gewesten, een paar bewindhebbers en provinciale en stedelijke bestuurders.

Tegen het eind van Van der Parra's ambtsperiode kwam er meer kritiek op zijn functioneren met name vanuit de bewindhebbers. Een interessante opvatting van Hope komt aan het licht in een brief van C.A. Vos, secretaris van de Staten van Utrecht aan de Prins. Vos pleitte voor continuatie van het gouverneurschap van Van der Parra. Hope plaatste hierbij zijn kanttekeningen. De Heren XVII waren volgens hem niet geheel overtuigd van 'zijn genoege' over Van der Parra. Vos had zijn opmerking over Van der Parra niet zo maar gemaakt. Deze vroeg de Prins zijn broer Johannes Vos, sedert 1765 aangesteld tot gouverneur van Java's Oostkust, te bevorderen tot ordinaris raad en Jacobus Riemersma tot raad extraordinair in plaats van Taillefert.¹⁰⁴ Falck zou zich voor wat dit laatste betrof mengen in de discussie, hij was van mening dat Riemersma recht had op een bevordering tot ordinaris raad in plaats van Johannes Vos.

¹⁰¹ NA, Collectie Radermacher inv. nr. 410; Eenige onzijdige Remarques over de Charge van Directeur-generaal in Indië, en over het geval der Jongste Provisioneele electie van de Raad Ordinars Petrus Albertus van der Parra.

¹⁰² Jacob van der Waeijen (Amsterdam, ?-Batavia, 1761), 1734 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Gaasperdam als onderkoopman; 1734 Batavia; 1740-1746 in deze periode driemaal opperhoofd; ? extraordinaris raad; 1757 ordinaris raad (NA, VOC-Opvarenden; Generale Missiven, 1756-1661 RGP, 258).

¹⁰³ Bosma en Raben, *Oude Indische Wereld*, 65-66.

¹⁰⁴ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1783, C.A. Vos aan de Prins, 8 september 1767.

Los van allerlei uiterlijk vertoon was Van de Parra een bestuurder met overwicht in de Hoge Regering; hij wist de rust in het octrooigebied van de Compagnie te consolideren en kon door handhaving van de neutraliteitspolitiek de Compagnie buiten de grote internationale conflicten houden. Het nadeel was dat het aanzien van de Compagnie in India verder afnam. Hij ging niet mee met het standpunt van Falck over het loslaten van de neutraliteitspolitiek in India. In Azië en de Republiek had hij wel steeds meer vijanden gekregen. Zijn bestuurlijke vrienden als De Klerk, Van Riemsdijk, Alting en Breton wisten zijn beleid met steeds grotere aversie uit Den Haag te continueren.

6.4 Conclusie

Het jaar 1765 bleek bepalend voor de toekomst van Falck. De dood van gouverneur Van Eck en de gunst van de omstreden Gouverneur-Generaal Van der Parra gaven Falck de kans op zeer jonge leeftijd tot het oppergezag over Ceylon te worden uitverkozen. De overgeleverde briefwisseling over de benoemingsdiscussie tussen leden van de Hoge Regering en zijn vriend Pieter Cornelis Hasselaer geven een indringend beeld van de verhoudingen binnen De Hoge Regering en de positie van Falck.

De patronage van Van der Parra was zowel een plus- als een minpunt voor Falck. Vanaf zijn benoeming zou hij echter een eigen oprechte koers varen, wars van schraapzucht, zelfverheerlijking en het najagen van fortuin. Het waren aantijgingen waar Van der Parra en zijn politieke vrienden juist van werden beticht.

Schreuder, de voorman van Van der Parra's tegenstanders, miste bij Falck 'cordaatheid'; die zou hij in het vervolg moeten aantonen om zijn positie te kunnen handhaven.

7 ‘Dienaar en bestuurder’

7.1 De instructie

In de Raad van Ceylon speelde Falck een leidende en actieve rol.¹ Hij zette er de belangrijkste bestuurlijke en militaire aangelegenheden uiteen en lichtte zijn standpunt helder en bondig toe; vervolgens vroeg hij het oordeel van de vergadering en formuleerde hij een eindstandpunt. In de *Memorie van Overgave van Van Imhoff* werd nog eens extra gestipuleerd zoveel mogelijk zaken met de Raad te bespreken om zodoende niet alle verantwoordelijkheid te dragen. In de praktijk kwam het namelijk wel degelijk voor dat de gouverneur zijn beslissing reeds had genomen.² De besluitvorming moest volgens oude afspraken altijd met eenparigheid van stemmen tot stand komen; deze handelswijze werd gewijzigd na de komst van Falcks beoogde opvolger Willem Jacob van de Graaff³ in 1782; vanaf dat moment gold het principe van de meerderheid van stemmen. De gouverneur verdeelde de werkzaamheden en de ingekomen brieven over de leden van de Raad op grond van hun verantwoordelijkheden in de lijn van hun functie. Arasaratnam merkte hierover op dat ‘The nature of the relationship between the Governor and the council and the extent of the latter’s power are rather ambiguous’.⁴ Bij het doorlopen van de Raadsverslagen tot 1782 blijkt hier in Falcks geval echter geen sprake van te zijn. Officieel was er geen reglement⁵ dat de gang van zaken binnen de Raad bepaalde.

1 Er was in de samenstelling van de raden en met name wanneer het militaire etc. onderwerpen betrof een verschil tussen de ‘gemeene’ of Ordinaire Raad, die in het vervolg zal worden aangeduid als de Raad, en de Secrete Raad. De leden van de Raad werden in vele documenten als de ‘Regering’ aangeduid. Tot 1768 bleef de Secrete Raad officieel bestaan: NA, VOC inv. nr. 4485 Haags Besogne, 18 juli 1768 ‘wijdens hadden Generaal en Raaden goedgevonden het geheym committé weder in te trekken, latende aan den Gouverneur Falck gedesereerd de Secrete zaaken voortaan alleen te behandelen, dan wel in zommige van meer gewigt zich van dan van twee daar toe te verkiezen leden te bedienen’.

2 Onderzoek naar de minuut en ordinaire resoluties in SLNA en NA.

3 Willem Jacob van de Graaff (Huisen, 1737–Zeist, 1804), zoon van Sebastiaan, majoor van de Dragonders; 1758 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Blijdorp als onderkoopman; nog in het zelfde jaar naar Ceylon als fiskaal; kapitein van het kaneel, koopman; huwde (1) Agneta Clara Samlant, dochter van van de commandeur van Galle en (2) Christina Elisabeth van Angelbeek, dochter van de secretaris Johan Frederik; 1762 opperhoofd te Surat; 1777 extraordinaris raad; 1781 uitgeweken naar Ceylon; 1782 benoemd tot geëligende gouverneur van Ceylon en lid van de Raad; 1783 interim commandeur van Galle; 1785 gouverneur en extraordinaris raad; 1793 eerste raad en directeur-generaal; 1794 Batavia; 1795 ontslagen en vertrokken naar Patria; 1799 vestigde zich op de buitenplaats Liesbosch (Utrecht – lag aan de oostzijde van de Vaartsche Rijn, 200 m ten noorden van de A12 in Laagraven).

4 Arasaratnam, *Dutch East India Company in Ceylon*, 3.

5 Hovy, *Plakkaatboek, LXXXIX*; stelt dat als informele en persoonlijke instructie aan de nieuwe gouverneurs de diverse *Memories van Overgave* kunnen gelden van de afgaande gouverneurs.

In de Ordinaire Raad kwamen in principe alle politieke, militaire en overige zaken aan de orde die speelden op het eiland en in de Onderhorigheden, die niet secreet van aard waren. Er was moeilijk een scheidslijn te trekken tussen zaken die betrekking hadden op de Onderhorigheden van Ceylon in zuidelijk India, Tuticorin en omgeving en de overige factorijen in India. Over alle Indiase aangelegenheden werd gesproken en gecorrespondeerd met uitzondering van Bengalen. In hoofdstuk 8 over India wordt uitvoerig ingegaan op de situatie, die essentieel was voor de veiligheid en toekomst van Ceylon. Daarnaast kwamen in de Raad alle maritieme, justitiële en huishoudelijke zaken aan de orde.

In een willekeurige, limitatieve opsomming en zonder een hiërarchie aan te geven, werd in de Raad vergaderd over: desertie; verzoeken tot thuisvaren van dienaren; gedetailleerde lijsten met scheepsbehoeften; lijsten voor de retourschepen op grond van inspectierapporten; rekeningen van aangeworven troepen voor de Coromandel; huwelijksverzoeken bijvoorbeeld van een luitenant, die met de dochter van een kaneelschiller wilde trouwen;⁶ de maandelijksse staat van de bevindingen met betrekking tot voorraden; ladingbrieven van gearriveerde VOC-schepen uit Batavia of Patria.

De Raadsleden kwamen gewoonlijk in de ochtend en in de namiddag bijeen; heel af en toe aan het begin van de avond.⁷ Een vergadering duurde meestal enige uren, maar soms slechts enige minuten wanneer een VOC-schip was aangekomen met brieven van de Hoge Regering of de Heren XVII, die verdeeld moesten worden. Het kwam een enkele keer voor dat een sessie over de ochtend en de namiddag werd uitgesmeerd, zelfs bij hoge uitzondering over meerdere dagen. In heel dringende gevallen vond er een vergadering plaats na de zondagse kerkgang omstreeks 11 uur tot uiterlijk het noenmaal.

Tijdens iedere vergadering was het gebruikelijk dat de resoluties van de vorige vergadering werden 'geresumeerd', vastgesteld, het kwam regelmatig voor dat er meerdere resoluties tegelijk moesten worden besproken.⁸ De gouverneur en de secretaris namen kennis van alle ingekomen brieven voordat deze in de vergadering ter tafel kwamen. Naast het behandelen van voorstellen in de ordinaire of secrete vergaderingen konden deze ook schriftelijk worden afgehandeld in 'Resoluties in de vorm van een rondvraag'. Dit waren voorstellen van mindere importantie die de voorzitter, voorzien van zijn opmerkingen voor commentaar en accoord, langs de leden liet sturen. De voorzitter besloot of met het voorstel was ingestemd, of dat de kwestie alsnog in de Raad besproken zou moeten worden.

De frequentie van de vergaderingen stond niet vast; er waren wel enige vaste data zoals 12 mei, de dag waarop de verovering van Colombo op de Portugezen werd gevierd; aan de vooravond daarvan werden de hogere dienaren in hun huidige of nieuwe functie bevestigd en in de verschillende colleges benoemd. Zij herbevestigden daarna allen de eed van trouw aan de Compagnie.

⁶ NA, VOC inv. nr. 3175, Resolutie Raad, 17 maart 1766; indien deze luitenant dit door zou zetten, zou hij worden ontslagen; hij verloor volgens het bestuur door dit huwelijk aanzien bij zijn ondergeschikten.

⁷ Avondvergaderingen waren in het algemeen een uitzondering; vonden plaats tijdens de zeer warme periode van april en mei.

⁸ SLNA, inv. nr. 1/477; op een groot aantal stukken staat de naam van het lid uit de Raad die het behandelde.

Ten tijde van oorlog en opstanden trad de gouverneur op als opperbevelhebber.⁹ Hij werd speciaal ter bespreking van dit soort geheime zaken bijgestaan door een Secrete Raad. Hierin had een beperkt aantal raadsleden zitting: de commandeurs van Galle en Jaffna indien zij in Colombo aanwezig waren; de hoofdadministrateur; de commandant van de Ceylonese militie en de secretaris. In het algemeen ging aan een Raadsvergadering een bijeenkomst van de Secrete Raad vooraf waar alle zaken werden behandeld die geheim waren en dienden te blijven. De Secrete Raad werd op 14 februari 1766 opgeheven op voorstel van Falck; de noodzaak werd door de vredesonderhandelingen met Kandy niet langer door hem aanwezig geacht. De Hoge Regering was het hier niet mee eens en op haar verzoek werd op 20 maart de Secrete Raad weer ingesteld om nimmermeer te verdwijnen.¹⁰

De gouverneur hield met grote regelmaat audiënties, ontvangsten van buitenlandse gasten en maakte inspectiereizen door het land.¹¹ Op zijn residentie in het Kasteel werd jaarlijks een aantal belangrijke en gedenkwaardige dagen gevierd. De verjaardagen van de Prins, de Prinses, de Erfprins en de Gouverneur-Generaal Van der Parra werden alle met 21 schoten van de wallen krachtig aangekondigd.¹² Het was een vaste order dat alle schepen op de rede bij dit soort feestelijkheden al hun vlaggen hesen. In de avond vond er op de residentie veelal een 'pragtig bal en festein'¹³ plaats voor de gekwalificeerde 'Heeren en Dames'.¹⁴

Het bericht van de benoeming van de Prins tot opperbewindhebber van de Compagnie was wederom aanleiding feest te vieren in Colombo en op alle ondergeschikte kantoren; het Kasteel en de Oude Stad werden geïllumineerd. Alle inwoners werden uitgenodigd te komen kijken, blijkt uit het besluit: 'daertoe de gezaamenlijke inwoners te noodegen om elk naer zijn vermogen en genegenheid daertoe het zijne toe te brengen'.¹⁵

Aan het begin van het jaar, meestal op 1 januari, hield de gouverneur een ontvangst voor leden van de Raad, officieren, predikanten en overige gekwalificeerde personen, waarbij zij hun nieuwjaarswensen konden aanbieden via de regels van de hiërarchie. Wanneer hij op zijn buitenplaats verbleef of indisponibel was, ging de ontvangst niet door.

De meeste tijd was de gouverneur kwijt aan het lezen en afwikkelen van de grote hoeveelheid post uit Patria, Batavia, India en de diverse kantoren en forten op het eiland. Hiertoe behoorden ook de brieven die hij van bestuursorganen en burgers uit Colombo kreeg. Hij schreef en dicteerde vele missiven en brieven, al of niet ter afdoening van zaken of over nieuwe proposities. Door hem werden resoluties en instructies aan de Raad gecontroleerd, verbeterd en aangevuld. Bij het doornemen van de minuten van brieven en van resoluties in de National Archives of Sri Lanka in Colombo viel het op hoeveel Falck persoonlijk wijzigde,

⁹ Paragraaf 12.6. Opperbevelhebber der troepen.

¹⁰ Het hier geschetste beeld over het opnieuw instellen van de Secrete Raad is juist; in afwijking van hetgeen te lezen valt in het verslag van het Haags Besogne, 18 juli 1767. Hierin staat dat was besloten het 'geheym committé in te trekken'; de geheime zaken zouden aan de gouverneur toevallen en in sommige gewichtige gevallen zou hij zich 'van dan twee daartoe te verkiezen leden bedienen', NA, Haags Besogne inv. nr. 4485.

¹¹ SLNA, inv. nr. 1/3071, Dagregister, 17 november 1765; aankomst van een Portugese driemaster uit Goa met aan boord Kolonel Diva Nativ die namens de gouverneur Jaques Philip d'Landreses een bezoek bracht aan Falck op het 'Palijs'.

¹² In 1767 werden zelfs 90 schoten gelost van het VOC-schip Noord-Beveland.

¹³ SLNA, inv. nr. 1/3074, Dagregister, 12 mei 1768.

¹⁴ SLNA, inv. nr. 1/3073, Resolutie Raad, 29 september 1767.

¹⁵ NA, VOC inv. nr. 3203, Resolutie Raad, 17 september 1767; 15 oktober werd aangewezen als de feestdag.

vaak meer dan één bladzijde; hij veranderde veelal de essentie van de teksten. Door uitvoerige bestudering van zijn handschrift en zinsconstructies van zijn persoonlijke brieven in het bijzonder in de collecties Falck 2 en 3, collectie Hope en de brieven aan de Prins konden de wijzigingen en aanvullingen worden toegeschreven aan Falck.

Hij handelde geheel volgens zijn instructie:

Voorts in de zo even behandelde missive van Gen & raaden aan de nieuw aangestelde gouverneur Falck permissie verleent zijnde, om alle zodanige plaatsingen en opzendingen te doen, als dezelve zenden oorbaar, achten zo schrijven G&R in hunnen aparte missive aan den Gouv; dat van die autorisatie geen gebruik zou moeten maken, dan in de uiterste noodzakelijkheid en dat met kennis en overleg van Raaden Qualificeerden hem Gouv. Teffens om neevens een der aanwezende eerste leeden van het geheim Committe aan de Hooge Regering zodanige zaken te bedeele, welke tot belang van de maatschappij vorderde, dat secreet wierden, moeten over zulks de ordres van de gen. & raaden aan den gouv. in secretesse gegeven, niet aan het geheime committé, maar aan het geëligert lid alleen bekend gemaakt worden.¹⁶

7.2 De aankomst van de gouverneur

Op het moment dat Falck was vertrokken uit Batavia vonden de tegenstanders van Van der Parra, de raden Schreuder, Taillefert en Romp, dat hij met de verkeerde instructie was weggestuurd. Die instructie zou volgens Schreuder moeten worden bijgesteld: '... anders vreeze ik dat de Comp. millioenen in zee heeft geworpen gelijk ik dat reets te meermaalen, zo mij voorkomt op goede gronden heb aangewezen, schoon vrugtloos'.¹⁷

Schreuder hield vast aan zijn opvatting dat de enige oplossing van het probleem Kandy kon worden gevonden in de vernietiging van de koninklijke waardigheid en de verdeling van het land onder een andere vorst en Hofgroten, die het als leen zouden ontvangen van de Compagnie. De opdracht aan Falck dat hij vrede moest sluiten met de koning vond hij zinloos. Schreuder merkte op dat hij daarom '... leeft tussen hoop en vreeze [over] wat er in Ceylon gebeurt'.¹⁸ Het was dezelfde opvatting die zijn opvolger Van Eck er op had nagehouden. Falck zou hierover in zijn eigen beleidsnotitie *Aanmerkingen op de Reflexien* opmerken dat hij de 'nuttigheid' niet tegensprak maar hij vond dat de mogelijkheid niet aanwezig was 'tot dat een vreemde omwenteling van Hofzaken, de Kandianen zelven tot de verdeeling doen mede werken'.¹⁹

Het VOC-schip Bleiswijk²⁰ had intussen op 29 juli zijn ankers laten vallen in de baai van Galle, waarna de geëligeerde gouverneur en directeur met zijn vrouw Doortje van boord ging, daarbij vergezeld door de opperkoopman Christiaan Rose, kapitein Godfried Leonard

¹⁶ NA, VOC inv. nr. 4484, Haags Besogne, 15 augustus 1767.

¹⁷ NA, VOC inv. nr. 3143; geheime instructie van 1 augustus 1765.

¹⁸ HUA, Collectie Huydecoper inv. nr. 67-623, Jan Schreuder aan mr. Gualterus Petrus Boudaen, 2 januari 1766.

¹⁹ NA, Collectie Hope inv. nr. 33, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 12 november 1766; met bijlage *Aanmerkingen op de Reflexien*; 'Papieren van den Ceylons Gouverneur Falk behorend tot zijn miss van 12 nber 1766', paragraaf 4.

²⁰ SLNA, inv. nr. 1/3071, Dagregister, 29 juli 1765.

de Coste²¹ en achterneef De Cock. De overplaatsing van deze drie was voor Falck erg belangrijk. Daarmee kon hij zijn eigen factie van vertrouwelingen binnen het Ceylonese landsbestuur opbouwen. De Cock zou aan het einde van het gouverneurschap van Falck opklimmen tot commandeur van Jaffna.

De zeereis ging niet verder door naar Colombo; vanaf de laatste week van april tot eind oktober was het wegens heftige stromingen onmogelijk gebruik te maken van de zeeroute.

Na aankomst begaf Falck zich naar de hoofdpoort van de vesting en kreeg daarbij het ceremoniële welkom met 21 saluutschoten. Bij de steiger tegenover de hoofdpoort onder de VOC-pakhuizen werden hij en zijn gevolg opgewacht door de commandeur van Galle, Abraham Samlant.²² Het gezelschap reisde niet meteen door naar Colombo; Falck had besloten enige dagen in de omgeving van Galle te blijven, zodat de Raad alles in gereedheid kon brengen voor zijn officiële intocht. Tijdens zijn verblijf bracht hij een bezoek aan enige kaneelaanplantingen in 'de Matureesche Savonny';²³ hij zag daar het inzamelen van kaneelpijpen. De uitbreiding en de verbetering van de kaneelbouw zou een van de belangrijke aandachtspunten worden tijdens zijn regeringsperiode.²⁴

Op dezelfde dag dat Falck de Raad berichtte²⁵ dat hij nog even in Galle zou blijven, ontving deze een missive uit Batavia waarin werd medegedeeld dat de eerste secretaris van de Hoge Regering²⁶ was benoemd tot hun nieuwe gouverneur. De Raad werd volgens gewoonte voor een voldongen feit geplaatst. Het was ongebruikelijk dat er enige vorm van inspraak kwam uit het bestuur van een buitencomptoir; het werd slechts verzocht samen met alle andere VOC-dienaren zijn afhankelijkheid te betuigen. Na het al of niet gedwongen vertrek of na het overlijden van een gouverneur of opperhoofd moest maar worden afgewacht welke keuze de Hoge Regering in petto had. Batavia was bij zijn beslissing slechts afhankelijk van de formele instemming van de Prins, die afging op de aanbeveling van de bewindhebbers van de Compagnie te Amsterdam en na 1767 van zijn representant Thomas Hope.

Na enige dagen liet Falck weten twee sloepen te wensen voor het transport van zijn bagage en dat van de overige leden van zijn gezelschap. De Raad was het daar niet mee eens in verband met de eerdergenoemde gevaarlijke stromingen. De Maha Mudaliyar, de hoogste inlandse ambtenaar in het bestuur en adviseur van de gouverneur, kreeg op grond daarvan opdracht alle koelies van de chaliassen naar Galle te sturen. Deze werden aangevuld met koelies uit de Drie en Vier Korles; deze gebieden behoorden tot het grondgebied van de ko-

²¹ Godfried Leon(h)ard de Coste(a) (Kost) (Gera, ?-Colombo, 1774), huwde Juliana Cornelia Lebeck dochter van Noël Antony; 1744 uitgevaren voor Kamer Amsterdam met het VOC-schip Diemermeer als sergeant; 1745 Colombo; 1755 luitenant (nam deel ambassade naar Kandy); 1761 kapitein; 1763 Batavia; 1765 Ceylon, gemachtigde naar de vredesonderhandelingen, ondertekenaar Verdrag van 1766; enige malen ambassadeur naar Kandy (1768); werd soms aangeduid als neef van Falck, maar geen enkele aanwijzing is hiervoor gevonden (Raven-Hart, *Dutch Wars*, 178; SLNA, inv. nr. 1/2666, Testamentenboek; testament opgesteld 17 september 1769).

²² Abraham Samlant (?-Galle, 1766), eerste gezworen klerk in Raad van Ceylon; 1757 hoofdadministrateur; 1758 commandeur van Galle; 1766 rouwbord in kerk te Galle bevestigd; dochter Agnieta Clara huwde de latere gouverneur Willem Jacob van de Graaff.

²³ SLNA, inv. nr. 1/3071; Hier werd bedoeld de Matara Dessavonie. Op 30 juli werd hierover bericht gezonden naar de regering in Colombo.

²⁴ Paragraaf 11.2.

²⁵ SLNA, inv. nr. 1/3071, Iman Willem Falck aan Raad van Ceylon, 30 juli 1765.

²⁶ NA, VOC inv. nr. 3143, Resolutie Raad, 30 juli 1765.

ning van Kandy. Nadat het hele transport was georganiseerd, kon de reis via de landroute naar Colombo aanvangen.

Volgens gebruik werden de nieuwe gouverneur en zijn gezelschap bij de Limieten van de Colombo Dessavonie opgewacht door een ontvangstcomité, dat bestond uit het hoofd van de militie, luitenant-kolonel Feber, hoofdadministrateur Burnat, secretaris Van Angelbeek, waarnemend dessave en de eerste pakhuismeester Pieter Liebert Schmidt.²⁷ Tevens was de 'juffrouwen Van Angelbeek en Moens'²⁸ verzocht aanwezig te zijn. Het transport van het gezelschap van de nieuwe gouverneur werd niet alleen ondersteund door koelies maar ook door honderd slaven, die waren ingehuurd bij deze en gene particulier. Een detachement dragonders te paard met pauken en trompetten zorgde voor het militaire escort.

De Raad had speciaal voor de inkomst van de nieuwe gouverneur een projectvoorstel aangenomen: 'Ceremonieel tot de receptie van de Wel Edelen Gestrengen heer Gouverneur ...'.²⁹ In dit document stond stap voor stap wat er moest gebeuren, tot aan de voordeur van het gouverneurslogement op het Kasteel. Bij deze aankomst en inhuldiging waren veel militairen nodig, maar het merendeel was echter op krijgstoet en op dat moment niet beschikbaar. Kapitein Medler bevond zich met een kleine 1000 man in het veld.

In Colombo gingen de politieke beslommeringen ondertussen gewoon door. Op 6 augustus kwam een VOC 'smalscheepje' op de rede aan, afkomstig uit de vesting Kilkare aan de Madurase kust met de wimpel in de top en een vlag in de nok van de gaffel. Deze uitmonstering duidde op de aankomst van een voornaam gezelschap. Daarom werd vanaf het kasteel gereageerd met een saluut van eenentwintig schoten, dat van boord werd beantwoord met tweemaal negen schoten. Het kasteel gaf daarop weer een reactie van negen schoten. Aan boord bevond zich prins Moetoe Soeper Nare Singa Audewer, van wie beweerd werd dat hij een zoon was van een koning behorend tot de uitgestorven Singalese dynastie.³⁰ De prins was destijds door Van Eck en de Raad naar voren geschoven als pretendent voor de troon van Kandy.³¹ Door zijn komst hoopte het landsbestuur verdeeldheid binnen het bestuur van Kandy te creëren. Hij werd begeleid door de eerste resident van Kilkare, Hendrik Keuneman.³² Eenmaal aan wal werden zij met elf saluutschoten verwelkomd door twee vertegenwoordigers uit de

27 Pieter Liebert S(ch)midt (Middelburg, ?-Colombo, 1768), 1752 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Zuijderbalg als onderkoopman; 1766 eerste pakhuismeester, koopman; 1768 hoofdadministrateur, opperkoopman (NA, VOC inv. nr. 5214, Generale Monsterrollen 1766; SLNA, inv. nr. 1/3079).

28 NA, VOC inv. nr. 3143, Resolutie Raad, 30 juli 1765.

29 NA, VOC inv. nr. 3143, Resolutie Raad, 3 augustus 1765; SLNA, inv. nr. 1/3071; originele minuut gelet op diverse aantekeningen in de marge van Falck.

30 SLNA, inv. nr. 1/3071, Resolutie Raad, 6 augustus 1765; NA, VOC inv. nr. 3143, Iman Willem Falck en Raden aan Heren XVII, 8 augustus 1765; De Raad twijfelde aan de afkomst van de pretendent met verwijzing naar een bijgevoegd rapport van Van Angelbeek; Zwier, *Verdrag van 1766*, 72).

31 NA, VOC inv. nr. 3143, Resolutie Raad, 17 mei 1765. De pretendent was bereid naar Ceylon komen maar kon dit aanvankelijk niet waar maken omdat het de regering in Kandy was gelukt hem te laten vasthouden door radja van Kilkare een familielid van de koning. De prins wist te ontsnappen. (NA, VOC inv. nr. 3138, Iman Willem Falck aan de Heren XVII, 17 mei 1765; Zwier, *Verdrag van 1766*, 72).

32 Hendrik Willem August Keuneman (Oldenburg, ?-Colombo, 1789), 1754 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Kievietsheuvel als matroos; 1755 Ceylon boekhouder; 1764 onderkoopman, resident Kilkare; 1767 wederom boekhouder; 1771 eerste resident van Manapaar met de wederom de rang van onderkoopman (NA, VOC-Opvarenden; NA, VOC inv. nr. 3546, Resolutie Raad, 25 januari 1779).

Raad, Van Wezel³³ en de soldijboekhouder Moens. Vervolgens liep het gezelschap naar een gereedstaande karos bespannen met vier paarden waarmee het naar zijn logement op het Kasteel werd gebracht. Daar stond een erewacht opgesteld en werden weer eenentwintig saluutschoten afgevuurd. De prins zou 23 dagen blijven³⁴ zonder dat zijn bezoek iets opleverde; zijn verwantschap bleek moeilijk vast te stellen. Het idee deze prins in te wisselen tegen de zittende koning was uiteindelijk geen haalbare kaart en hij kon terugkeren naar het vasteland.

Drie dagen later klonken er nog meer saluutschoten; het moment was aangebroken dat de nieuwe gouverneur bij de 'Gaalsche poort' werd binnengehaald. 's Ochtends was zijn omvangrijke stoet reeds verwelkomd bij Bentota; hier zou volgens het eerder gememoreerde verhaal van de Ceylonese archivaris Anthonisz hoofdadministrateur Burnat hebben uitgeroepen, nadat hij na enig zoeken de nieuwe gouverneur had gevonden, 'wij hebben een kraai gevangen ...'. Falck zou deze opmerking goed in zijn oren knopen, want een jaar later merkte hij fijntjes op: 'Hier is de kraai', wijzend op een ernstige rekenfout die hij had ontdekt bij het doorlopen van de jaarstukken in het bijzijn van Burnat.

De intocht te Colombo vond plaats volgens alle voorgeschreven regels voor pracht en praal; veel saluutschoten en enige follies van de in het gelid staande troepen. Het echtpaar Falck zat in een karos bespannen met vier paarden; de overige karossen, zowel van de Compagniesdienaren als van particulieren, mochten slechts met twee paarden zijn bespannen. Het onthaal moest vooral de kracht van de Compagnie tot uitdrukking brengen tegenover de Singalese bevolking en het Hof, hoewel zij er niets van konden zien. Na aankomst op het kasteel werd het echtpaar Falck naar hun logement gebracht waar eveneens een erewacht stond opgesteld die een follie afvuurde.

Falck kon zich nu voorbereiden op zijn installatie de volgende dag. Hope berichtte vele maanden later aan de hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel: 'De heer Falck, secretaris van de hooge Regering was tot gouverneur van Ceilon aangesteld'.³⁵

7.3 Aan de slag voor vrede

Tijdens een ordinaire Raadsvergadering in de voormiddag werd Falck geïnstalleerd.³⁶ Waarnemend voorzitter Daniël Mooyaart 'tans waarnemende de importante Maneance van zaken des Ceilonsen Gouvernements, benevens den edelen Agtb. Raed van Politie', las het door de Gouverneur-Generaal opgestelde aanstellingsdocument voor. Vervolgens legde Falck de

³³ Jan van Wezel (Utrecht, ?-Colombo, 1767), 1752 uitgevaren voor de Kamer Enkhuizen met het VOC-schip Oranjezaal als commandeur van de soldaten; 1753 Batavia; 1760 majoor; 1764 idem op Ceylon, 1766 luitenant-kolonel, lid Raad van Ceylon (NA, VOC-Opvarenden).

³⁴ SLNA, inv. nr. 1/ 3071, 29 september 1765; op dezelfde dag vertrok Mooyaart als commandeur naar Jaffna met gepast ceremonieel.

³⁵ KHA Archief Willem V inv. nr. 1772, Thomas Hope aan de hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel, 9 september 1766.

³⁶ De raad bestond uit de leden: luitenant-kolonel Jan Jurgen Feber; hoofdadministrateur Daniël Burnat, opperkoopman (sedert 1764); kapitein, dessave van Colombo, Godfried Leonard de Coste; secretaris Johan Gerard van Angelbeek; opperkoopman Christiaan Rose; soldijboekhouder Adriaan Moens; negotieboekhouder Hermanus Jeronimus van Cleeff; fiskaal Jan Hendrik Borwater; eerste pakhuismeester Pieter Liebert Schmidt. Daarnaast hadden zitting indien aanwezig de commandeur van Jaffna Daniël Mooyaart en de commandeur van Galle, Arnoldus de Lij.

Kaart 3 Ceylon na het verdrag van 1766 met de koning van Kandy (Armand Haye, Amsterdam).

eed af op de artikelbrief van de Compagnie waarna hij op zijn beurt de met hem meegekomen nieuwe leden installeerde: opperkoopman Christiaan Rose tot lid van de Raad en kapitein Godfried de Coste, die voorzag in de vacature van dessave van Colombo.

Tijdens de plechtige raadsvergadering van 30 september kreeg Falck van secretaris Van Angelbeek de zegels van Ceylon en Colombo aangeboden en de sleutels van het Kasteel. Luitenant-Kolonel Van Wezel overhandigde hem de sleutels van de stadspoorten. In het verslag van deze bijeenkomst stond verder vermeld dat hij eveneens de tekenen van het oppergezag ontving, vermoedelijk de commandostaf, die hij op een zilveren schotel legde.

Hoofdadministrateur Daniël Burnat sprak hem toe als eerste lid van de Raad, waarna alle aanwezigen en degenen die buiten de Raadszaal stonden de eed van trouw aflegden. Aan het einde van deze openbare plechtigheid riep de aangetreden militie 'VIVAT' en werd door 'de verder talrijke gemeente geapplaudisseerd'.³⁷

Aan het begin van de avond vond nog een sessie plaats van de Secrete Raad; Falck stelde voor een brief te schrijven aan de Hofgroten waarin hij zijn bereidheid uitsprak vrede te sluiten op grond van het laatste voorstel van zijn voorganger, de eerdergenoemde acht punten. In de brief zou het Hof worden gewaarschuwd dat bij het achterwege blijven van een reactie binnen een maand, krachtig militair zou worden opgetreden. Dit alles overeenkomstig de opdracht van de Heren XVII.³⁸

Hoewel hij nu volledig in functie was, bleef hij formeel geëligeerd met de rang van opperkoopman; een bevordering tot de rang van extraordinaris raad kon alleen door de Prins worden verleend op aanbeveling van de Hoge Regering en op voordracht van de Heren XVII.

Aan Hope schreef hij daarom: aangezien 'men zich hier verbeeldt schier geen gouverneur te hebben, indien hij niet met die waardigheid bekleed is, bid ik Uw Edele om gunstige voorspraak ...'.³⁹ Oom Sybrandus Columba, die inmiddels in Middelburg woonde, ontving hierover eveneens een brief. 'Ik melde nog maar mijne aanstaande sollicitatie om eene plaats onder de Raden van Indien, omdat het op Ceilon een *Conditio sine qua non* is'.⁴⁰ De ongedurige Falck wakte de indruk dat de 'bestuurlijke' afstand tussen Batavia en Colombo heel kort was; volgens Raben was dat op grond van zijn onderzoek niet het geval.⁴¹

De 'feitelijke' afstand was twee weken varen. Zijn bevordering kwam uiteindelijk na driekwart jaar, waarna hij Hope hiervoor uitvoerig bedankte. Deze reageerde hierop dat hij hem geen 'erkenntnisse schuldig was' maar alleen de Prins, 'welke hij vertegenwoordigde'.⁴²

Falck was ondanks deze kleine rimpeling direct voortvarend aan het werk gegaan zijn gezag te vestigen, ondanks zijn jeugdige leeftijd en onervarenheid als gouverneur. Hij bracht in een van de eerstvolgende Raadsvergaderingen een propositie naar voren over de verdeling van 'het douceur of middel van bestaen';⁴³ een soort bonus voor de Raadsleden die de

³⁷ NA, VOC inv. nr. 3143, Resolutie Raad, 30 september 1765.

³⁸ NA, VOC inv. nr. 3130, Iman Willem Falck aan de gezamenlijke Hofgroten, 10 augustus 1765.

³⁹ NA, Collectie Hope 32, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 29 oktober 1765.

⁴⁰ NA, Collectie Hope inv. nr. 17, Iman Willem Falck aan Sybrandus Columba, 12 november 1765; de onderstreping in de originele brief is in het citaat aangehouden.

⁴¹ Raben, *Batavia and Colombo*, 94.

⁴² NA, Collectie Hope inv. nr. 24, Thomas Hope aan Iman Willem Falck, 31 juli 1766.

⁴³ NA, VOC inv. nr. 3143, Resolutie 20 augustus 1765; dit 'douceur' had ook plaatsgevonden in 1752 (na de dood van gouverneur Gerard Johan Vreelandt, 1751-1752).

vier maanden dat er geen gouverneur was geweest het tussenbestuur hadden uitgeoefend. Zijn voorstel was een uitstekend middel de zittende leden van de Raad, die zich de komende maanden intensief moesten blijven bezighouden met de oorlog tegen het Kandiaanse Rijk, aan zich te binden.

Falck trachtte de druk op het Hof zowel militair als diplomatiek op te voeren. De situatie voor de bezettingsmacht in Kandy, bestaande uit 1696 soldaten, was al voor de komst van de nieuwe gouverneur door verschillende voorvallen steeds complexer geworden. Het Hof probeerde de hoofdstad weer in handen te krijgen.⁴⁴ Dit kon slechts door venijnige uitval- len van de majoors Frankena en Duflo worden voorkomen. De dessave Rein had weinig lei- ding kunnen geven, want hij lag bijna vanaf het begin van zijn aankomst in Kandy ziek in bed en kwam na enige weken te overlijden. De logistieke situatie was verre van gunstig; de voedselvoorraden waren niet voldoende op peil gebracht met gevolg dat er snel een gebrek dreigde te ontstaan. De communicatie met Colombo was uiterst moeizaam geworden door het aanbreken van de natte moesson, maar het was de beide majoors nog net gelukt een missive over de nijpende situatie naar Colombo te sturen.⁴⁵

De Raad besloot direct na kennisname van de alarmerende berichten de eerdergenoemde troepen onder commando van kapitein Medler te sturen. Na een moeizame tocht van enige weken kwam deze 'ondanks een weerwil van aanhoudende regens'⁴⁶ over modderige paden op 14 september bij de Mahavile Ganga aan, een riviertje dat een uur gaans van Kandy lag. Hij vernam hier dat de bezettingsmacht op 31 augustus was vertrokken;⁴⁷ het voedseltekort was voor de troepen bijna in een hongersnood omgeslagen.⁴⁸ Bij het verlaten hadden zij evenals in 1763 de stad in brand gestoken, de resterende voorraden vernietigd en het geschut vernageld. Voor Medler zat er niets anders op dan zijn opmars te staken. Daar het te gevaar- lijk was te blijven, kreeg hij even later het bevel zich terug te trekken.⁴⁹ Alle troepen keerden zonder veel slachtoffers terug richting Colombo. Onderweg ontvingen de soldaten het drin- gende bevel van de gouverneur zich niet te bezondigen het overmatig gebruik van sterke drank bij terugkomst uit Kandy.⁵⁰ Tijdens de verplaatsing door de disavonieën van de Drie en van de Vier Korles had Falck besloten de grensposten te bezetten zodat de opgeroepen chaliassen onder bescherming kaneel konden schillen. Ondanks de aanwezigheid van solda- ten mislukte deze opdracht, want de schillers waren nog steeds bang te worden aangevallen.

Ondertussen was het Compagniestroepen gelukt alle zoutpannen te bezetten aan de stranden, onder andere te Puttalam en Chilaw. Het uitsluiten van de Singalezen van de zoutwinning was een beproefd middel om 'de Kandiaanen aan de hand te doen komen'.⁵¹

44 NA, VOC inv. nr. 3138, 'Verantwoordinge van de colonel Feber nopens het voorgevallene bij sijn vertrek in Kandia'.

45 NA, VOC inv. nr. 3030, 'Translaet Latijnse de majoors Frankema en Duflo uit Kandy aan gouverneur Van Eck, 8 juni 1765'; NA, Collectie Hope inv. nr. 72, Notulen Secrete Raad, 12 september 1765; Zwier, *Verdrag van 1766*, 70; wekt de indruk dat dit voor de tijd van Falck had plaatsgevonden, dat is echter onjuist.

46 NA, Collectie Hope inv. nr. 72, Resolutie Secrete Raad, 1 oktober 1765.

47 NA, Collectie Hope inv. nr. 72, Resolutie Secrete Raad, 12 september 1765.

48 NA, VOC inv. nr. 3130, Dagregister nopens het voorgevallene in Candia tot het verlaten van genoemde stad en de terugkomste der besettinge op het casteel sedert 10 maart tot 20 september 1765; (Zwier, *Verdrag van 1766*, 74).

49 NA, VOC inv. nr. 3130, V, Dagverhael van den Majoor Jan Hendrik Middeler (Medler), 31 december 1765.

50 NA, VOC inv. nr. 3143, Resolutie Raad inv. nr. 3143.

51 NA, Collectie Hope inv. nr. 72, Resolutie Secrete Raad, 27 augustus 1765.

Afb. 9 Gezicht op het Kasteel van Colombo uit het Noorden. Ets, luitenant-ingenieur C.F. Reimer c. 1770 (Rijksmuseum Amsterdam).

De Raad had zich hier volledig achter gesteld, maar deze vroeg wel heel menselijk de plaatselijke bevolking te compenseren, want anders zou er een onhoudbare situatie ontstaan voor haar voedselvoorziening.⁵²

In het verleden, ten tijde van gouverneur Van Goens de Oude, 1662-1663 en 1665-1675, gold reeds: 'geen kaneel geen zout'. De Compagnie had hiermee een goede troef in handen bij de toekomstige vredesonderhandelingen. Het opheffen van de bezetting van Kandy na deze laatste veldtocht betekende wel dat zij haar hoofdtroef was kwijtgeraakt.

Medio oktober was het merendeel van de troepenmacht teruggekeerd in Colombo en konden de Europese en inlandse officieren onder aanvoering van luitenant-kolonel Feber de nieuwe gouverneur feliciteren. In het verslag van die bijeenkomst staat te lezen dat de officieren gezamenlijk 'hun complimenten aflegden' en 'de heer Majoor Medler maekte ons bij de WelEdele heer Gouverneur een ieder in het besonder bekend'.⁵³

Op militair gebied gebeurde de komende maanden niet zo veel bijzonders; het leger van de koning was volledig uitgemanoevreerd. De Raad steunde Falcks plannen voor het uitrusten van eenheden voor een nieuwe veldtocht. Er werd niets meer vernomen over een Kandiaanse ambassade naar Colombo voor het eventueel voeren van vredesonderhandelingen.

Inmiddels was bijna het einde van de droge moesson aangebroken, waardoor het gunstige tij voor een militaire expeditie dreigde te verlopen; er moest snel worden gehandeld anders werden de wegen – lees onverharde voetpaden, die voortdurend overwoekerd raakten – weer onbegaanbaar door de zware regenval.

⁵² NA, Collectie Hope inv. nr. 72, Resolutie Secrete Raad, 29 oktober 1765; er mocht echter geen zout aan Kandy worden geleverd.

⁵³ NA, Collectie Nederburgh inv. nr. 443; Verslag van de veldtocht tegen Kandy, aangeboden per 1 augustus 1794 aan Nederburgh en Simon Hendrik Frijkens door kapitein Schede.

Op 3 december kwam eindelijk het bericht binnen dat op de 12de een gezantschap uit Kandy zou arriveren. De Raadsleden vroegen zich af hoe zij zich zouden moeten opstellen; het was bekend dat het gezantschap kwam om de nieuwe gouverneur te complimenteren met zijn benoeming, maar het zou ook zeker over de vrede komen praten. Falck stelde dat de uitgangspunten van de 25ste juni – de acht punten van gouverneur Van Eck – als vredesbod moesten gelden. Hij hoopte wel dat zij over de vrede kwamen praten; hij wilde hiermee haast maken met het oog op mogelijke versterkingen aan Kandy vanuit India.⁵⁴ In een eerdere vergadering was daarom besloten dat de schippers van alle beschikbare schepen in de havens moesten kruisen tussen India en Ceylon om te voorkomen dat materiaal en troepen werden gezonden afkomstig van verwante vorsten uit Zuid-India.⁵⁵

De Coste en Van Angelbeek werden door Falck aangezocht als vertegenwoordigers van de Compagnie op te treden; zij hadden beiden ervaring opgedaan tijdens hun gezantschappen aan het Hof vóór het uitbreken van de oorlog in 1761. Onder zijn leiding werd van te voren de onderhandelingsstrategie besproken. Zijn inzet was de ongelijkheid tussen Kandy en Colombo te beëindigen; hij wilde dat er een verdrag werd gesloten tussen twee soevereine staten. Nadrukkelijk stelde hij dat niet kon worden afgeweken van de voornoemde acht punten.

De koninklijke gezanten werden door de beide Compagniesonderhandelaars en de kapitein van de kaneel Willem Jacob van de Graaff met karossen en een militair escorte opgehaald van hun logement buiten de stad bij Wolvendaal en vervolgens begeleid naar het Kasteel.⁵⁶ Bij aankomst werden de gezanten in audiëntie ontvangen; zij bleken geen ondertekende volmacht te hebben van de koning, maar toch werd besloten de bijeenkomst plaats te laten vinden. De Coste en Van Angelbeek deden hierna verslag aan de Secrete Raad. Op de belangrijkste punten werd na heftige discussies overeenstemming bereikt, maar de gezanten konden zich niet uitlaten over het voorstel om de stranden, de kuststrook van enige Singalese mijlen om het gehele eiland af te staan.⁵⁷ De Raad besloot daarop deze eis enigszins te versoepelen. De Kandianen zouden zout mogen blijven halen uit de pannen op de stranden en de breedte van de stranden zou niet meer bedragen dan enige mijlen. Daarnaast zou de koning een deel van de winst van de olifantenhandel mogen houden. Deze toezeggingen hielpen echter niet. Zij bleven weigeren een deel van het binnenlandse gebied dat door de Compagnie was veroverd af te staan; de gezanten zeiden dat de oorlog dan maar moest worden gecontinueerd. De Raad besloot daarop een nieuwe poging te doen tot een vergelijk te komen; bij een verdere weigering zou er geen vrede kunnen worden gesloten en zou de kandidaat pretendent van de Compagnie prins Moetoe Soeper Nare Singa Audewer alsnog naar voren worden geschoven. Zij bleven weigeren; zij geloofden trouwens niet dat de pretendent afstamde van de vorige koning. Falck besloot na overleg met de Raad verder af te zien van het in bezit houden van een deel van het binnenlandse gebied en stelde als tegeneis, dat de Compagnie altijd in alle kaneelgevende gebieden zou mogen schillen zonder dat de ko-

⁵⁴ NA, Collectie Hope inv. nr. 72, Resolutie Secrete Raad, 3 december 1765.

⁵⁵ NA, Collectie Hope inv. nr. 72, Resolutie Raad, 19 september 1765.

⁵⁶ SLNA, inv. nr. 1/3071 Resolutie Raad, 17 december 1765.

⁵⁷ NA, Collectie Hope inv. nr. 72, Resolutie Secrete Raad, 17 december 1765; Raad nam kennis van rapport van De Coste en Van Angelbeek.

ning om kostbare wederdiensten zou vragen. Hij was van oordeel dat de genoemde binnenlanden toch maar schraal waren en niets opleverden behalve enige niet noemenswaardige gewassen. In het gebied waren wel plaatsen waar robijnen en saffieren werden gevonden.⁵⁸

Voor hun vertrek kregen de koninklijke gezanten een brief mee met veertien artikelen ter bespreking met de koning en de Hofgroten. In het laatste artikel stond aangegeven dat zij binnen vijftien dagen met een antwoord moesten komen, anders werd ervan uitgegaan dat de voorstellen niet waren gedaan; er zou dan een groot leger naar Kandy worden gezonden.⁵⁹ Voor hun vertrek hadden zij een afscheidsaudiëntie bij Falck, die probeerde zich boven de partijen op te stellen, zodat de gezanten vrij over hun standpunten konden spreken. Hij vond dat de onderhandelingen 'stijf en zeer formeel' waren verlopen. Hij zag ondanks de concrete voorstellen die op tafel waren gelegd ook wel grenzen dat 'het Hof (...) niet armer na de vrede [moet] worden dan zij al is; maar zij zouden wat kunnen doen aan de wijdelopige Hof en familiestoet'.⁶⁰ De gezanten vonden de eisen te hoog en de reactietijd te kort.

Inhoudelijk vonden de onderhandelingen plaats in de lijn van de instructie van de Gouverneur-Generaal en de Heren XVII. In de ogen van Schreuder waren deze een gruwel;⁶¹ hij wilde helemaal niet over vrede praten; zijn voorkeur bleef bij militair ingrijpen en de verdeling van het Rijk.

Op 6 januari ontving Falck bericht, dat de gezanten wederom naar Colombo waren afgereisd. Zijn reactie was dat de gezanten van het Hof zich zeer moesten haasten, want het krijgsseizoen dreigde nu echt in gevaar te komen. De opgelegde termijn was overschreden en de vijandelijkheden zouden weer worden opgepakt. Hij had wel een verklaring voor de late en trage komst van de koninklijke gezanten, enerzijds door de dood van de vader van de koning en anderzijds doordat het enige tijd had geduurd voordat het Hof de uit te leveren gevangenen en overlopers bijeen had kunnen brengen (een van veertien artikelen). Zij dachten dat, door te dralen met het traktaat, er enige ruimte zou ontstaan voor gunstiger voorwaarden, maar waren geenszins van plan heimelijk een verdere oorlog voor te bereiden; zij waren oorlogsmoe. De bevolking had genoeg van de strijd en wilde verder gaan met het verbouwen van gewassen.

Falck gaf ondanks zijn verklaring voor de ontstane situatie, opdracht aan majoor Duflo 'met een uitgeleze Corps van ruym duysent man'⁶² van Negombo naar Wisenawe te trekken en van daar uit op de 25ste de Koningslanden binnen te vallen.⁶³ Feber zou met zijn troepen vanuit Sitawake de Drie Korles en Suffergam binnentrekken; hij moest dat plan uitstellen, omdat er niet voldoende koelies beschikbaar waren. Tegelijkertijd verklaarden de disava van de Zeven Korles en een van de twee adigars dat de pretendent van de Compagnie toch een zoon zou zijn van de vorige koning. Uiteindelijk zou echter komen vast te staan,

⁵⁸ NA, Collectie Hope inv. nr. 33, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 25 januari 1766.

⁵⁹ SLNA, inv. nr. 1/3071, Resolutie Secrete Raad, 18 december 1765.

⁶⁰ NA, Collectie Hope inv. nr. 33, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 25 januari 1766.

⁶¹ NA, Collectie Hope inv. nr. 31, Jan Schreuder aan Thomas Hope, 2 januari 1766, '... dat het niet ontbreekt aan de kans om tegen de Singaleesen iets van naem uijt te voeren, maer alleen aan een goed bestuur van de operatien tot het beste zijnde ...'.

⁶² KHA, Archief Willem V inv. nr. 1773, Thomas Hope aan de Prins, 19 juli 1766; voor de inhoud van zijn brief had hij geput uit de correspondentie met Falck; deze had de Raad niet ingelicht, omdat hij bang was dat het zou uitlekken.

⁶³ NA, VOC inv. nr. 9947, Resolutie Raad, 13 januari 1765; hier werd gesproken over 1050 man.

dat het allemaal onjuist was en dat de prins vermoedelijk een zoon was van een zuster van de koning.

Op de 26ste arriveerden de koninklijke gezanten met een antwoordbrief, die wederom niet 'van den koning maar van de Hofgrooten, geschreeven, en ook niet geteekend wae-re'.⁶⁴ De koning tekende trouwens nimmer brieven; dat deden de Hofgrooten namens hem. Toch werd besloten de onderhandelingen voort te zetten.⁶⁵ De schriftelijke reactie die zij bij zich hadden, was min of meer afwijzend op alle punten; de stranden wilden zij niet afgestaan en het beste was alles bij het oude te laten. Er stond ook niet in dat de koning zou instemmen met hetgeen de gezanten zouden 'approbeerē'. Deze was alleen bereid toestemming te geven voor het schillen van kaneel in de Koningslanden indien het jaarlijkse gezantschap met geschenken hiervoor toestemming kwam vragen. De gouverneur en de Raad vonden de reactie geheel onvoldoende en waren niet van plan verder toe te geven. Voor het schillen kon wel instemming worden gevraagd aan de koning, maar dan moest hij van zijn kant ook vragen om het zout; de Compagnie eiste verder dezelfde eerbewijzen als de koninklijke gezanten en wenste haar ambassadeurs niet meer voor de koning te laten knielen.

De Compagnie vond dat de Kandianen bleven dwarsliggen, zelfs na de mededeling dat majoor Duflo met zijn troepen op weg was naar Matale, noordoostelijk van Kandy. Falck stelde daarop de Raad voor de onderhandelingen af te breken. Voordat de strijd werd hervat, kregen de ambassadeurs de tijd veilig naar Kandy te keren. Falck liet nog eens duidelijk kenbaar maken dat als de stranden niet zouden worden afgestaan, er geen vrede kon worden gesloten; een reactie op de voorstellen moest binnen twaalf dagen worden gegeven. Bij hun vertrek verzochten de gezanten aan Falck om verzachting van de voorwaarden en verklaarden dat zij geen machtiging hadden de stranden af te staan; zij waren het ook niet eens met de vergoeding voor een baal kaneel.⁶⁶ Er bestond bij hen grote behoefte tot nader overleg met het Hof en zij vroegen een wapenstilstand van twaalf dagen. Deze werd toegestaan mits de Kandianen het leger van majoor Duflo van levensmiddelen voorzagen.

Net als de Kandianen verloor ook de Compagnie aan vitaliteit; de oorlogskosten waren veel te hoog, de ontevredenheid onder de bevolking van de de Compagnieslanden nam steeds verder toe en het was moeilijk door onwil en ziektes koelies te krijgen die Compagniestroepen moesten ondersteunen op hun tochten. Het aantal ziektegevallen onder soldaten was ook ernstig toegenomen.

De situatie aan de Overwal dreigde steeds ernstiger te worden door het machtsspel van de Britten tegen de andere Europese vestigingen in India en door hun interventies in het gekrakeel tussen vorstendommen: 'Langs de Overwal langs de Coromandel hangen zwarte wolken'.⁶⁷

⁶⁴ NA, VOC inv. nr. 9947, Resolutie Raad, 30 januari 1766; Falck berichtte dat hij de brief mondeling had laten vertalen uit het Singalees door dominee Hendrik Philips, predikant in de Singalese taal en Maha Modliaers Mangakoon (NA, VOC inv. nr. 9947, Resolutie Secrete Raad, 30 januari 1766).

⁶⁵ NA, VOC inv. nr. 3175, Iman Willem Falck en Secrete Raad aan Gouverneur-Generaal en Raden, 6 februari 1766.

⁶⁶ NA, VOC inv. nr. 3140, Resolutie Secrete Raad, 31 januari 1765; Idem, 7 februari 1766; de prijs per baal zou verhoogd kunnen worden van 4 naar 5 pagoden.

⁶⁷ NA, Collectie Hope inv. nr. 33, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 25 januari 1766.

Er kwamen in Colombo berichten binnen dat de Indiase hoofdvesting van de Compagnie in Negapatnam werd bedreigd. Falck suggereerde zodra er vrede zou zijn gesloten Ceylonese troepen over te brengen; hij was daarvoor reeds in overleg met gouverneur Haksteen.

Begin februari werden de onderhandelingen voortgezet op verzoek van de koninklijke gezanten. Falck was er toevallig achtergekomen, dat zij 'eerst stijf op hun stuk' zouden blijven staan om hierdoor alsnog een gedeelte van de zoutpannen van Puttalam in handen te krijgen; als dat geen resultaat opleverde, zouden de gezanten een zo gunstig mogelijke vrede moeten sluiten.⁶⁸ Met deze kennis konden De Coste en Schmidt de onderhandelingen naar hun hand zetten. Op 11 februari kon in een 'publieke audiencie van de kandiasche gezanten' op hun verzoek het verdrag worden voorgelezen. Zij maakten daarbij nog altijd bezwaar tegen de VOC-soevereiniteit van de stranden, maar nadat zij te horen kregen, dat de buitgemaakte heiligdommen uit de tempel van Kandy⁶⁹ zouden worden teruggegeven, tekenden zij aan het begin van de avond. Diezelfde avond vertrokken De Coste en Schmidt voor de ondertekening door de koning naar Hanguranketa ten zuidwesten van Kandy, omdat de hoofdstad na de verwoesting nog niet voldoende was opgebouwd. Hen werd daarbij met groot ceremonieel uitgeleide gedaan; Falck vergezelde hen tot aan zijn buitenverblijf aan de Pas Naklegam. Na hun aankomst aan het Hof werd er nog wat getalmd, maar uiteindelijk kon op de zestiende februari het verdrag, bestaande uit 25 artikelen, met 'Den Vorst van Kandi' worden ondertekend.

In het verdrag waren vele van de oorspronkelijke acht punten terug te vinden die Van Eck ooit met zijn veldtocht had willen afdwingen. In hoofdlijnen stond in het verdrag,⁷⁰ dat officieel gesloten werd tussen de Staten-Generaal der Verenigde Nederlanden en de Compagnie enerzijds en 'Z.K.M. de Kaiser van Kandia' anderzijds: de erkenning door de koning en zijn Hofgroten van de soevereiniteit van de Compagnie over de gebieden die zij voor de oorlog had bezeten, het koninkrijk Jaffna met de onderhorige landen en de Wannise provincies; het eiland Mannar met de daar onder vallende provincies en de provincie Puttalam, Kalpitiya met het eveneens daaronder vallend gebied; de Colombo Dessavonie; Galle Korles en Matara Dessavonie; de plaatsen Batticaloa en Trincomalee met de gebieden die daar van oudsher toe behoorden. Daar kwam nu bij de soevereiniteit over alle stranden voor zover deze niet reeds vielen onder de Compagnie, ter breedte van min of meer één Singalese mijl⁷¹ landinwaarts, daarbij rekening houdend met het landschap. Voor de vaststelling van de exacte grenzen werd een speciale gemengde commissie ingesteld. Indien de grens nadelig voor de koning zou uitvallen, werden de inkomsten gecompenseerd door de Compagnie. Zij erkende in het overige deel van het eiland de soevereiniteit van de koning.

⁶⁸ NA, Collectie Hope inv. nr. 33, Resolutie Secrete Raad, 9 februari 1766; het betrof een document dat afkomstig was van de Rijksadigaar en bestemd was voor de koninklijke gezanten.

⁶⁹ NA, Collectie Hope inv. nr. 33, Resolutie Secrete Raad, 24 september 1765; Falck deelde de Raad mede dat bij de verovering van Kandy zilveren tempelsiersel was bewaard, dat volgens een inlander de tand van 'Boedoe' (Boeddha) was.

⁷⁰ Voor de volledige en letterlijke tekst, zie gedrukte exemplaren in diverse collecties in het NA en het SLNA o.a. VOC inv. nr. 9947, 4 bevat een origineel; de Koning tekende vier originele exemplaren.

⁷¹ Een Singalese mijl komt neer op zo'n zes en een halve kilometer (Hovy, Plakkaatboek, LXXXVII); elders wordt gesproken over drie duizend Rijnlandse voet (3000 x 31,4 cm = ± 1 km).

De gebieden die door haar waren veroverd en niet zouden vallen onder haar soevereiniteit werden teruggegeven. De Kandiaanse onderdanen kregen het recht zout te winnen uit de eerdergenoemde zoutpannen te Puttalam en Silaw. Op haar beurt mocht de Compagnie kaneel laten schillen in de benedenlanden van de koning: de Suffergam Dessavonie, de Drie en Vier Korles, en de Zeven Korles tot aan het gebergte Ballane. De koning zou kaneel laten schillen door zijn onderdanen in de bovenlanden beoosten voornoemd gebergte; de opbrengst mocht hij alleen laten verhandelen in Galle, Colombo en Matara tegen betaling van vijf pagoden per baal van 88 pond mits van goede en fijne kwaliteit.⁷² Elpenbeen,⁷³ peper, kardemom, koffie, areek en was zouden alleen aan de Compagnie mogen worden verkocht tegen vastgestelde prijzen. De olifantenhandel viel daar ook onder, maar daarover werden nog geen prijsafspraken gemaakt, omdat de Compagnie hierin niet eerder handel had gedreven met Kandy. Met de olifantenhandel met Indiase vorsten was al meer dan honderd jaar ervaring. Als de Compagnie behoefte zou krijgen aan andere producten uit het Kandiaanse Rijk, dan zou zij die mogen aankopen tegen billijke prijzen. De wederzijdse onderdanen mochten met elkaar allerlei geoorloofde handel drijven; de Kandianen waren vrij dit te doen onder 'diezelfde voorechten en vrijheeden' bij de kantoren van de Compagnie op het eiland.

Beide partijen zouden optreden tegen sluikhandel en elkaar daarbij assisteren. Indien de koning goederen uit het buitenland nodig had, kon hij die via de Compagnie laten invoeren. De Compagnie zou daarvoor monsters laten bezorgen. De koning en de Hofgroten zouden houtwerken leveren ten behoeve van Batticaloa en Trincomalee indien de Compagnie daar behoefte aan had. Andere punten waarover tot de Vierde Engelse Oorlog zou worden gesteggeld, waren de teruggave van alle krijgsgevangenen, deserteurs, overlopers, rebellen en het bij Kandy op de Compagnie veroverde kanon. Wat betreft de wederzijdse over- en weggelopen slaven werd besloten dat deze zouden worden gepakt en uitgeleverd. Er werd verder afgesproken dat misdrijven die in de Koningslanden zouden worden gepleegd tijdens het kaneelschillen, door de Compagnie werden bestraft. Een ander opmerkelijk artikel ging over 'de nauwe vriendschap', een soort alliantie. Er werd in het artikel bepaald dat de Compagnie het Rijk van Kandy zou beschermen tegen geweld van buiten waarbij de koning beloofde de Compagnie te assisteren tegen haar vijanden. Tijdens de Vierde Engelse Oorlog leek dit geen loos artikel, hoewel er andere redenen waren waarom de koning een Brits bondgenootschap verwierp. Hij mocht alleen met de 'Heeren Hollanders' corresponderen; het sluiten van contracten met andere landen of inlandse vorsten was eveneens verboden. Europeanen, die het land heimelijk waren binnengekomen, moesten worden uitgeleverd. De Compagnie zou tot slot nimmer een overeenkomst sluiten die nadelig was voor de koning. De vriendschap zou onderhouden worden via de jaarlijkse uitwisseling van ambassadeurs, die dan zouden spreken over het halen van zout en het schillen van kaneel. Zij zouden daarbij met gelijke eerbewijzen en ceremonieel worden ontvangen. Hiermee was het knielen en buigen van de ambassadeurs bij de koning

⁷² NA, Collectie Hope inv. nr. 33, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 25 januari 1766; Falck berichtte Hope, dat het betalen voor deze kaneel zowel de inkomsten zou vergroten van de koning als van de 'Maatschappij'; bij resolutie van 5 mei 1765 was dit punt reeds voorgesteld door de Hoge Regering.

⁷³ Ivoor.

van Kandy van de baan; het werd eveneens de inzet van veel gesputter en geharrewar van de kant van het Hof.⁷⁴

Falck zou met het resultaat veel eer en aanzien verwerven. De oud-hoofdadministrateur Jacob Burnand schreef in 1809: 'The advantages obtained by this treaty were dearly purchased, the war having cost ten millions of florins, the lives of some thousands of soldiers, and greatly retarded the progress of cultivation. The Candians however were so humbled by this treaty that they did not again dare to stir during a period of 20 years, of which the government of Mr. Falck (of glorious memory) consisted ...'.⁷⁵

Bij het horen van het afsluiten van het gunstige vredetraktaat was Gouverneur-Generaal Van der Parra zeer 'blijde';⁷⁶ kanonnen werden van het Kasteel en de stadswallen afgevuurd.

In april schreef Van der Parra aan Hope dat de keuze van Falck toch wel heel goed was geweest: '(ik kan nu) ieder overtuigen (dat) mijn keuze van den heer Falck tot bereik van dat werk niet qualijk maar gefundeert geweest is ...'. Ter gelegenheid van het gunstige bericht over de vrede had de Gouverneur-Generaal bepaald dat in alle kerken van Batavia voor de genade aan de Maatschappij zou worden gebeden. Hij pleitte eveneens bij Hope voor Falcks benoeming tot extraordinaris raad; hij kon als voorbeeld worden gesteld 'voor trouw sonder eijgene winne en glorie na te jagen en de uitkomsten der saken aan de wisselvalligheijt over te laten'.⁷⁷

Hope lichtte de Prins in via een korte aanbiedingsbrief en een kopie van het traktaat:

Z.M. staet daer en teegen aan de doorluchtige Comp. en Souverainen eigendom af, alle stranden rondom het Eiland; aan de oostkant van Jaffanapanam af, tot aan Waluwe toe, en aen de westkust van Nigombo tot Jaffanapatnam toe, voor zoo verre, eene Singalesche Mijl landwaard in, minder of meer, zo als zich dat, volgens de strekkinge van de bergen, rievieren, of andere merkteeken best zal schikken.⁷⁸

Op 4 maart 1766 had de Secrete Raad⁷⁹ besloten aan het verzoek van Feber te voldoen waarbij hij bij terugkeer⁸⁰ met zijn troepen naar Batavia een ondertekend traktaat zou meenemen. In Batavia zou hij worden aangesteld tot hoofd van de militie ter vervanging van de reeds thuisgevaaren schoonvader van Falck, brigadier De Wendt.

Er was bijna alom vreugde over het traktaat. Maar de koning bleef begrijpelijkerwijze sputteren in de ogen van het bestuur in Colombo tegen de uitvoering van een aantal bepalingen met name het uitmeten van de kuststrook. Hij zond hierover half mei nog een gezantschap.

74 Wagenaar, *Knielen of buigen*, 450-452; hij verhaalt hoe werd omgegaan met de afhandeling met de afhandeling van het verdrag op basis van het 'Dagregister'.

75 Burnand, *Fragments of Ceylon*, 16.

76 HUA, Collectie Huydecoper inv. nr. 67-623; stukken afkomstig van burgemeester Mr. Gualterus Petrus Boudaen, bewindhebber van de VOC 'v.d. parra, is zeer blijde met de gesloote vrede op Ceylon, tuss. De gouver. Falk, en de keijzer van candia in Febr. Was zeer noodzakelijk, aangezien de groote verliezen, en kosten van dien oorlog.'

77 NA, Collectie Hope inv. nr. 32, Petrus Albertus van der Parra aan Thomas Hope, 6 april 1766; duplicaat aanwezig in Collectie Hope inv. nr. 33. Een gelijkluidende brief ging naar de bewindhebber Boudaen.

78 KHA, Archief Willem V inv. nr. 1773, Thomas Hope aan de Prins, 3 augustus 1773.

79 NA, VOC inv. nr. 3175, Resolutie Raad, 4 maart 1766.

80 NA, VOC inv. nr. 3175, Resolutie Raad, 24 maart 1766; twintig dagen daarna via Galle onder dankbaarheid voor zijn assistentie.

Ondertussen kwamen er aantijgingen bij de gouverneur binnen over de rol van secretaris Van Angelbeek. In de Republiek zowel als in de omgeving van de Prins en bij de bewindhebbers waren beschuldigingen geuit aan zijn adres. Van Angelbeek zou betrokken zijn geweest bij eerdere vredesbesprekingen met de koning van Kandy in het voorjaar van 1765 aan de rivier Mahavile Ganga. Hij zou zich hinderlijk hebben opgesteld en zelfs hebben voorkomen dat de vrede werd gesloten. Deze kwestie speelde onder het bestuur van gouverneur Van Eck en zal zeker mede zijn beïnvloed door Van Angelbeeks vijand Arnoldus de Lij. De Raad concludeerde, buiten de aanwezigheid van Van Angelbeek die de zaal had verlaten, dat de beschuldigingen volkomen onterecht waren. Hij had juist uitstekend gefunctioneerd. Vervolgens had Falck een door hem opgesteld 'schriftuur'⁸¹ onder de leden laten verspreiden waarin werd uiteengezet dat uit niets gebleken was dat de aantijgingen enige grond hadden. Het verweerschrift werd unaniem door de leden ondertekend. In een afzonderlijke brief aan Hope schreef Falck eveneens dat alle aantijgingen volkomen onterecht waren. Hij vroeg Hope te bemiddelen en te bevorderen dat Van Angelbeek alsnog werd bevorderd tot opperkoopman. Hij was volgens Falck een van de bekwaamste dienaren van de Compagnie. De 'haat' tegen hem kwam voort uit het grote krediet dat hij had genoten bij Van Eck. Dit had bij een aantal personen afgunst gewekt. Falck schreef verder dat hij veel zaken aan de competente secretaris kon overlaten '... schoon misschien niet in zulken trap wijl ik zelf van 't penlikkers geslacht ben'.⁸² Het verweerschrift en de openhartige houding van Falck hadden een goede indruk gemaakt bij de Gouverneur-Generaal en de bewindhebbers. Alle aantijgingen werden ter zijde gelegd en Van Angelbeek werd alsnog bevorderd.

In Kandy waren de koning en het Hof zeer ontevreden met de gesloten vrede; zij hoopten via een gezantschap naar de Gouverneur-Generaal in Batavia betere voorwaarden te kunnen bedingen. Eind 1767 reisde een aantal Hofgroten met hun gevolg via Colombo en Galle met een VOC-schip naar Batavia. Zij hadden alle medewerking van Falck en de Raad gekregen.⁸³ De gezanten mochten gebruik maken van de diensten van de Singalese compagniesdienaar Madlian Dias, die als eerste tolk optrad.⁸⁴ De Hofgroten werden met veel pracht en praal door Gouverneur-Generaal onthaald zonder in de gaten te hebben dat dit machtsvertoon slechts schijn was om hen onderdanig te maken en te laten geloven in de nog immer aanwezige macht van de 'onoverwinnelijke' Compagnie. De opzet lukte geheel.

Aan het Kandiaanse verzoek voor versoepeling van het traktaat werd aandacht geschonken zonder dat er een serieus antwoord behoefde te worden gegeven. De Hofgroten bereikten niets en keerden toch onder de indruk huiswaarts. Bij hun aankomst in Colombo werden zij met veel ceremonieel onthaald. Een sloep overdekt met rood laken haalde de Hofgroten van boord. Aan de wal werden zij door de kooplieden De Coste en Pieter Sluysken ontvangen; vervolgens werden zij met twee wagens bESPANNEN met vier en twee paarden begeleid door een eenheid Lascorijnen met vliegende vaandels en inlandse muziek naar het 'hotel'⁸⁵

⁸¹ NA, VOC inv. nr. 3234, Resolutie Raad, 26 januari 1768.

⁸² NA, Collectie Hope inv. nr. 34, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 30 januari 1768.

⁸³ NA, VOC inv. nr. 3203, Resolutie Raad, 30 december 1767.

⁸⁴ NA, VOC inv. nr. 3203, Resolutie Raad, 9 april 1767.

⁸⁵ Met 'hotel' kan worden bedoeld het gastenverblijf. Een andere mogelijkheid is dat hiermee werd aangeduid 'hotel' (het Franse woord) = herenhuis; het verblijf van de gouverneur op het Kasteel.

van de gouverneur gebracht. Zij kregen een saluut van 21 schoten.⁸⁶ Tijdens de audiëntie op het Kasteel vroeg Falck hen naar hun wederwaardigheden en of zij het standpunt van de Hoge Regering hadden begrepen. Het Hof moest eerst alle artikelen van het traktaat nakomen voordat het op vele gunsten kon rekenen. Hun reactie was bevestigend. Aan het einde kregen zij een gouden ketting en werden besprenkeld met rozenwater.⁸⁷ In Kandy realiseerde het Hof zich dat het gezantschap niets had bereikt.

Na dit bezoek aan Batavia bleef Kandy dan ook tegensputteren totdat er eindelijk voor haar een iets betere positie zou ontstaan als gevolg van haar houding tijdens de Vierde Engelse Oorlog.

Schreuder kreeg met zijn cynische houding over de resultaten van de oorlog met Kandy niet geheel ongelijk: 'Gevolgelyk blijkt dat ons omstandigheden, dat het niet ontbreekt aan de kans om tegen de Singaleesen iets van naem uijt te voeren, maer alleen aan een goed bestuur van de operatien tot het beste zijnde, dat dit laatste gemanqueert hebbende men, zonder een vast inzicht te hebben zig door allerleije apparentein heeft laeten verleijden tot de marches ...'.⁸⁸

Hij vond het allemaal verspilling van inzet van soldaten en geld; de positie van de Compagnie vond hij noch verbeterd noch verslechterd. Uit het vervolg van de ontwikkelingen zou blijken dat dit Falck niet kon worden aangerekend.

7.4 Conclusie

Falck had zich direct na zijn aankomst stevig gepositioneerd door een aantal van zijn meegenomen vertrouwelingen op voorname posten te plaatsen, door zich te verzekeren van het vertrouwen van een aantal gekwalificeerde dienaren op het eiland en door de touwtjes stevig in handen te nemen. Dankzij zijn diplomatiek en militair strategisch handelen wist hij Kandy tot vrede te dwingen, namelijk door enerzijds de druk op de koning en het Hof te vergroten en anderzijds toe te geven aan onbelangrijke tegeneisen. De soevereiniteit van de Compagnie werd door het traktaat formeel vastgelegd, niet alleen voor de reeds vóór de oorlog bestuurde gebieden, maar voor de totale kust van Ceylon. De naam van Falck als gouverneur was gevestigd. De enige kritiek uit de Hoge Regering kwam van de ordinaris raad Schreuder. Hij was voorstander van het definitieve uitschakelen van de macht van het Hof; de concessies van Falck aan de Kandianen zinden hem helemaal niet, hoewel deze geheel in lijn waren met Falcks instructie.

Een toekomstige dreiging van het tegensputterende Kandy zou dankzij het gesloten traktaat geheel voorbij zijn. De militaire kracht van de Compagnie en de strategie van Falck zouden voldoende zijn geweest, ware het niet zo dat de suprematie van de Britten in India, ondersteund door bevriende inlandse vorsten, hand over hand aan het toenemen was.

⁸⁶ SLNA, inv. nr. 1/3073, Dagregisters, 6 oktober 1767 en 21 oktober 1768 vermelden dat de Hofgroten uit Batavia waren aangekomen met het VOC-schip Petronella Maria.

⁸⁷ NA, VOC inv. nr. 9949, 'Aantekening van het voorgevallene bij gelegenheid van de terugkomst van de Kandiaanse gezanten aan Batavia'.

⁸⁸ Collectie Hope inv. nr. 31, Jan Schreuder aan Thomas Hope, 2 januari 1766.

8 India: de achilleshiel voor de Compagnie op Ceylon (tot het begin van de Brits-Franse oorlog in 1778)

8.1 Het subcontinent

Bij zijn aantreden als gouverneur kreeg Falck niet alleen te maken met de woelige gebeurtenissen in de Onderhorigheden, maar ook met het politieke gekrakeel op het gehele Indiase subcontinent. De nadruk lag daarbij voor hem op het zuiden. Hij zag het als zijn belangrijkste taak te voorkomen dat de grote Europese handelscompagnieën met hun landsbesturen en de Indiase vorsten intervenieerden op Ceylon of gebruik maakten van de strategische ligging van het eiland. Bij het optreden van de Indiase vorsten was hij alert of zij verwant of bevriend¹ waren met de koninklijke familie van Kandy.

De grootste bedreiging kwam van de Britse economische aspiraties in Voor-Indië die in de tweede helft van de achttiende eeuw mede gepaard gingen met territoriale groei.² Daarnaast trachtten de Fransen het verloren terrein samen met een aantal krachtige inlandse vorsten terug te winnen.

De Hoge Regering zag als enig antwoord hierop het bewaren van ‘strikte neutraliteit’ tegenover alle partijen hetgeen overeen kwam met de algemene politieke beleidslijn van de Republiek. Hiermee dacht zij haar handelsbelangen en bezittingen in Voor-Indië veilig te kunnen stellen. Falck en zijn regering waren uiteraard hetzelfde doel toegedaan, maar hadden een andere strategie voor ogen. Hun bemoeienis met India ging verder dan de formele bestuurlijke zorg en het in goede banen leiden van de handel in de Onderhorigheden. Hier toe behoorde slechts aan de ‘kuste van Madura’ de hoofdvestiging Tuticorin met zeven ondergeschikte factorijen en loges tegenover Ceylon. Dit zuidelijkste deel van Zuid-India viel onder de nawab van Madura dat ook wel Maduria of Madure werd genoemd. Het was onderverdeeld in een aantal regentschappen onder een landregent. In 1751 had Muhammad Ali,³

1 NA, Collectie Hope inv. nr. 72, Resolutie Secrete Raad, 28 november 1765; bespreking brief commandeur Malabar Pieter Haksteen met als bijlage een vertaling van een Malabarse ola van de Moor Oemanae Cattan aan de Compagniestolk te Negapatnam; hieruit bleek dat koning van Kandy grote bedragen had betaald voor een aantal Malabaarse contacten.

2 Als variant op de uitspraak van Van Goor, die opmerkt dat ‘de grootste bedreiging kwam van de Britse en Franse economische aspiraties, die waren geënt op fysieke kracht en territoriaal bezit’ (Van Goor, *Koloniën*, 12); ondanks de krachtige concurrentie van de Fransen vanuit Pondicherry was de bedreiging van de Britten vele malen groter.

3 Muhammad Ali Wallajah (Mohammed of Machmet Ali Khan Walajan; in de VOC-documenten meestal alleen aangeduid als Machmet Ali Khan) (1714-1795), zoon van de nawab van Arcot, Anwarruddin Muhammed Khan; was aan de macht gekomen na een opvolgingsstrijd met Husayn Rost Khan c.q. Chanda Shabib, schoonzoon van Drost Ali Khan, nawab van Arcot van 1732-1740, gedood in de slag van Amburt tegen de Maratten. De brute en krachtige Chanda Shabib wist in 1749 en in 1752 gesteund door de Fransen nawab te worden; kreeg via verraad het Rijk van Madura in handen;

nawab van Carnatic en Arcot zich het oppergezag over Madura toeëigend. Hij was door grote geldleningen volledig afhankelijk geraakt van de Britten.

De Compagnie had met name met de landregent van Ramnad te maken en had met hem een goede relatie opgebouwd die was bevestigd in een aantal verdragen. Zijn grondgebied grensde aan de meeste vestigingen in de Onderhorigheden. De Compagnie betaalde een pacht voor het gebruik van de gronden in de benedenlanden, die grensden aan de vestigingen; dit werd door de landregent beschouwd als tribuut. In dit gebied werd ondermeer kardemom verbouwd. Ramnad omvatte verder de belangrijke strategische landengte van Madura en het aangrenzende eiland Pambe met daarop de hoofdstad Ramesvaram en een fort. Dit eiland was van groot strategisch belang voor de Compagnie omdat het de doorvaart van zuid naar noord en andersom beheerste.⁴

Als geheimschrijver van Gouverneur-Generaal Mossel was Falck reeds veelvuldig geconfronteerd met de ontwikkelingen in Zuid-India. Hoewel Mossel India niet in zijn portefeuille had als aandachtsgebied in de Hoge Regering, bleef het zijn belangstelling houden door zijn verblijf in Negapatnam als gouverneur van de Coromandel tussen 1738 en 1743. Hij had zich tegenover de radja van Tanjore krachtig geweerd. Hij zag zeer goed het gevaar van de groeiende macht van de andere grote Europese compagnieën, met name van de EIC. Zowel de belangen van de Compagnie als zijn eigen belang hield hij daarbij goed in de gaten. De militaire middelen die hem en zijn tijdgenoten ter beschikking stonden tijdens de Oostenrijkse Successieoorlog, 1740-1748, waren niet voorhanden. Coolhaas legt hiervoor de schuld bij de machthebbers in Patria.⁵

Falck kreeg naast inzage in de officiële briefwisseling veel informatie uit de eerste hand via zijn oom Johan Warnar Falck, equipagemeester te Surat en via zijn neef Otto in Bengalen. Hij zou zelf nimmer een voet op Indiase bodem zetten, in tegenstelling tot zijn voorganger Van Imhoff.

Het zou slechts enige maanden duren voordat Falck zich zowel met Ceylon als Zuid-India ging bezighouden. Een paar maanden na zijn aankomst in Colombo instrueerde hij de gouverneur van de Coromandel Pieter Haksteen die op de plaats zat waar de Gouverneur-Generaal hem oorspronkelijk voor had bestemd. Begin 1766 reageerde de jonge gouverneur voor de eerste maal op een verzoek om militaire ondersteuning⁶ van Haksteen naar aanleiding van onlusten in de buurt van Negapatnam.⁷

werd door het leger van Tanjore gevangen genomen en vervolgens onthoofd. Hierop werd de sluwe en onvoorspelbare Muhammad Ali met steun van de Britten nawab; 1765 ontslagen van zijn leenverhouding door de (Groot) Mogol. Hij kon als onafhankelijk heerser over de Carnatic aangesteld worden. 'There was nothing titanic about Mohammed Ali; his metier was longevity and devious intrigue, the only weapon of the weak against the strong' (Ramaswami, *Political History of the Carnati*, 46). Hij mocht de titel van So(e)uba dragen, een titel die behoorde bij een onderkoning (SLNA, inv. nr. 1/3247, *Secrete Memorie* Pieter Haksteen, commandeur Malabar, noot 3).

⁴ Pambe of het huidige Pamban is gelegen aan de onderkant van Palk Bay c.q. Palkstraat. Het eiland Pamban ligt tegenover het schiereiland van Mannar (Ceylon), hier tussen bevinden zich een aantal kleine eilandjes die gezamenlijk de Adamsbrug vormen. Het eiland werd door de Compagnie ingenomen ter beveiliging van deze moeilijk te bevaren zeestraat tussen India en Ceylon (Wagenaar cs., *Van Imhoff op dienstreis*, 176 en 178).

⁵ Nierstrasz, *Shadow of the Company*, 44; Coolhaas, 'Imhoff en Mossel', 54.

⁶ NA, VOC inv. nr. 3175, Resolutie Secrete Raad, 4 april 1766.

⁷ NA, VOC inv. nr. 3175, Resolutie Secrete Raad, 14 maart 1766.

De situatie die deze binnen en buiten de factorijen had aangetroffen, was zeer zorgelijk.⁸ De kostbare en machtige fortificatiewerken waren sterk verwaarloosd en Franse Compagniestroepen waren even voor de komst van Haksteen op last van de Hoge Regering afgedankt. Welke aangelegenheid van het bestuur hij na zijn aankomst ook oppakte, er bleken altijd het geknoei en de hebzucht van Van Teylingen aan verbonden te zijn.⁹

Falck had formeel alleen gezag als gouverneur in de Onderhorigheden. Zijn pragmatische politieke strategie had hij uiteengezet in zijn notitie *Aanmerkingen op de Reflexien*.¹⁰ Het is het belangrijkste beleidsdocument van Falck dat bewaard is gebleven. Hij gaf hierin zijn opvattingen over het bestuur, de militaire strategie, de commerciële aspecten en de samenleving op Ceylon en Onderhorigheden aan het begin van gouverneurschap. Hij zou deze als leidraad blijven hanteren gedurende zijn gehele bestuursperiode.

De *Reflexien* zelf zijn onvindbaar; er kan alleen gebruik gemaakt worden van zijn *Aanmerkingen*. Het merendeel van de inhoud van deze 'papieren' staat op zichzelf en lijkt niet direct een reactie op een opvatting van iemand anders of een directe verwijzing naar de onbekende *Reflexien*. Hij reageerde, in afwijking van het hiervoor gestelde, wel op het eerdergenoemde plan van de oud-gouverneur Schreuder om na een overwinning op de koning van Kandy het eiland te verdelen en 'oostersche Kolonien' te stichten.

Als extraordinaris raad en later als ordinaris raad stond hij hiërarchisch boven de hoogste gekwalificeerde Compagniesdienaren in India; dit zal, zonder dat daarover iets op papier is terug te vinden, een rol hebben gespeeld in de strakke hiërarchie binnen de Compagnie. Na zijn benoeming tot ordinaris raad was hij permanent lid van de Hoge Regering.

De belangstelling van de Republiek voor India dateerde uit de beginperiode van de Compagnie. Tussen 1602 en 1605 begon deze met verkenningen van de handelsmarkten langs de kusten van de Malabar en de Coromandel, waar haar eerste factorij in Masulipatnam werd gevestigd. In 1615 arriveerden de eerste VOC-schepen in Bengalen op zoek naar textiel. Dit was een uitstekend product gebleken voor de Intra-Aziatische handel. Na 1670 kwam er een enorme vraag vanuit de Europese markten.¹¹ Lijnwaden en andere textiel werden de belangrijkste handelsproducten uit India.

Het grootste deel van het Indiase subcontinent werd bij de komst van de Compagnie beheerst door het Mogol keizerrijk,¹² dat in 1526 uit het noordwesten, Kabul, was opgekomen en zich vestigde tot aan het koninkrijk Mysore in het uiterste zuiden. De keizer of Groot Mogol toonde zich bij de komst van de Europeanen genegen gunstige handelsprivileges te verlenen aan hun handelscompagnieën zonder zijn eigen positie uit handen te geven. De Portugezen waren hier als eersten aanwezig. Zij kregen het recht een handelspost in Goa te vestigen. Hier hadden zij nog niet met het Mogol Rijk te maken, maar met de onafhanke-

8 NA, Collectie Nederburgh inv. nr. 429, Memorie van Haksteen, 'geweezen Gouverneur van Cormandel aan Zijn Successeur Reinier van Vlissingen nagelaaten', 20 september 1771.

9 Gijsberti Hodenpijl, 'De Gouverneurs van de Koromandel'; het garnizoen moest officieel 401 man bedragen; er waren er bij aankomst van Haksteen maar 179; Van Teylingen had het geld voor 181 soldaten in zijn eigen zak gestoken.

10 NA, Collectie Hope inv. nr. 33, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 12 november 1766; met bijlage *Aanmerkingen op de Reflexien*; 'Papieren van den Ceylons Gouverneur Falk behorend tot zijn miss van 12 nber 1766'.

11 Jacobs, *Koopman in Azië*, 74.

12 Het Rijk zou formeel blijven bestaan tot en met de Indiase Mouterij in 1857. De keizers waren moslims, zij heersten over gebieden die overwegend Hindu waren.

lijke sultans van Gujarat en het Hindu Rijk van Vijayanagar. Deze traden in dezelfde lijn op als de Groot Mogol.¹³

Het centralistische gezag van de Groot Mogol omvatte geheel India met uitzondering van het Rijk van Mysore en het nog zuidelijker gelegen Travancore in het westen, Tanjore¹⁴ en Madura in het oosten. Met de dood van de laatste Groot Mogol Auragzeb in 1707 begon de ineenstorting van zijn Mogol Rijk. Tussen 1720 en 1740 maakten geleidelijk aan een groot aantal vazalstaatjes zich de facto los. Vanaf de tweede helft van de achttiende eeuw was het Rijk volledig gedesintegreerd en bepaalde een half dozijn krachtige inlandse vorsten met een Hindu of een Moslim achtergrond ieder zijn eigen koers. Zij waren veelal nawab, plaatsvervangers of onderkoningen van de Groot Mogol geweest. Als onafhankelijke radja's of sultans trachtten zij hun territoria te vergroten met hun veelal op Europese leest geschoeide legers, die waren getraind door officieren van de handelscompagnieën.¹⁵ Een aantal van deze vorsten sloot verdragen met de handelscompagnieën, maar betwistte wel hun monopolistisch optreden en wist vaak met succes hun plaats in te nemen, hetgeen uiterst nadelige gevolgen had voor de uitvoer van de producten van handelscompagnieën.

De geopolitieke situatie in India zag er bij de komst van Falck als volgt uit: in het stroomgebied van de Ganges lagen de Britse vazalstaten Bengalen, Bihar en Oudh met daaronder de Confederatie van de Maratha's of Maratten geleid door de Peshwa met een verzameling oorlogszuchtige Hindu vorsten. Binnen dit gebied bevonden zich de steden Delhi in het noorden, Bombay of Mumbai en het sultanaat Gujarat met Surat in het westen. De Confederatie van de Maratha's was min of meer de opvolger van het Rijk van de Groot Mogol.

In het midden van India bevond zich de stad Hyderabad met daar omheen een uitgestrekt grondgebied onder een erfelijke *nizam*. Daarnaast lagen in Kanara de laatste Portugese nederzetting Goa, de stad Mangalore en de Franse vesting Mahé. Ten zuiden hiervan lag de streek die werd aangeduid als Karana aan de Malabarkust met vier belangrijke koninkrijken: Calicut, Kollattiri,¹⁶ Cochin en Travancore. Al deze Rijken hadden een verdrag met de Compagnie. Meer naar binnen gelegen bevond zich het Rijk van Mysore en in de uiterst zuidelijke punt lagen de eerdergenoemde vorstendommen Madura en Tanjore. De zuidoostelijk kust werd aangeduid als de Coromandel en bestond uit de Carnatic met de centraal gelegen stad Arcot.¹⁷ Binnen dit Rijk lag de stad Madras die uiteindelijk vast in handen kwam van de Britten als een van hun drie hoofdvestigingen. Aan de westkust was de Britse hoofdvestiging Bombay en in Bengalen de hoofdvestiging Calcutta. De Franse bezittingen

¹³ Heestermans, 'Warriors and Merchants', 43: 'The Mughals, like other inland rulers as for instance the Marathas, were keenly aware of the critical importance of trade and finance and this interest could not stop at the sea shore. They, therefore, had to and did make special arrangements to achieve control of coastal trading areas'.

¹⁴ Thanjavur door de VOC en EIC Tanjore of Tanjoer genoemd. De algemene naamgeving is Tanjore. In de achttiende eeuw werd het Rijk bestuurd door radja's afkomstig uit een Maratten geslacht.

¹⁵ Lloyd, *British Empire*, 103.

¹⁶ Koshy, *Dutch power in Kerala*, 131-140; Kollattiri of Kolathari; meest noordelijk gelegen koninkrijk van de hoofdrijken in Kanara thans Kerala. De Compagnie kreeg in 1663 vrijheid handel te drijven en legde in Cannanore een fort aan bij de factorij. Het koninkrijk werd in de achttiende eeuw voortdurend geplaagd door burgeroorlogen. Ady Rajah kreeg als een van de feodale regenten de macht in handen te Cranganoor; in 1772 verkocht aan de sultan van Arakkal.

¹⁷ Carnatic(a) is het grondgebied en Arcot de oorspronkelijk centrale stad in de buurt van Madras (Chennai).

en factorijen vielen onder hun hoofdvestiging Pondicherry en vormden een sterke concurrent voor de Company.¹⁸

Los van de hier genoemde inlandse vorstendommen waren er tal van semi-onafhankelijke gebieden bestuurd door feodale regenten, die zich met allerlei titels tooiden: *killydar*, *wariar*, *pollygar*, equivalent aan ons woord gouverneur. De Compagnie duidde hen slechts aan als regent. Het was aan de sultans en radja's, om hen met kracht onder controle te houden hetgeen lang niet altijd lukte. Het voortbestaan van deze kleine vorstendommen en hun verdeeldheid kwam de Europese compagnieën vaak goed van pas. Zo steunden deze compagnieën met geld of met wapens dan eens de ene, dan weer de andere vorst, al naar gelang het hun het voordeligste uitkwam.¹⁹ Het bonte gezelschap van inlandse vorsten hield zichzelf eveneens op in wisselende bondgenootschappen. Soms waren zij een verdragspartner en soms een geduchte vijand van de drie belangrijkste Europese compagnieën en hun landsbesturen. De strijd om de hegemonie in India deed bij vertegenwoordigers van deze compagnieën de gedachte postvatten of het niet raadzamer was de handen tegen deze vorsten ineen te slaan en niet elkaar te bestrijden zoals in Europa.

In 1742 kwam de Franse compagnie met een voorstel om in de Oost de neutraliteit in acht te nemen wanneer er een oorlog ontstond tussen 'the Crowns in Europe'.²⁰ De Britten konden hier niet veel mee; de Compagnie was officieel nog steeds een Britse bondgenoot op basis van verdragen uit 1674 en 1678. Zij hield zich in het kader van strikte neutraliteit geheel afzijdig. Maar vanaf 1772 kwam daar enige verandering in.

De Compagnie had bij haar komst in India zowel met de Groot Mogol en verschillende inlandse vorsten te maken als met haar aarts handelsrivaal Portugal. Dit laatste leidde direct tot allerlei gewapende schermutselingen. De Compagnie viel de Portugese bezittingen aan in India en Ceylon. De ambities van beide waren anders gericht. De Compagnie was koopman en de Portugees was 'krijgsman' die een Rijk wilde stichten.²¹ Tijdens de strijd met de Portugezen verschenen de Britten en de Fransen op het toneel.

De Britten hadden de hoofdactiviteit van hun Aziatische handel verlegd van de Indische archipel, met name de Molukken, naar India. De Fransen wisten daar vaste voet te krijgen aan de oost- en westkust. Zij werden op een heel bescheiden schaal gevolgd door de Denen in Tranquebar aan de Coromandelkust en de Zweden. Na 1744 arriveerden voor korte tijd de Oostfriezen²² via de speciaal opgerichte, daadkrachtige Pruisische Aziatische Compagnie. De Compagnie van Oostende, 1722-1727, was even een succesvolle concurrent voor zowel

¹⁸ Van Goor, *Nederlandse Koloniën*, 179.

¹⁹ Wagenaar c.s., *Van Imhoff op dienstreis*, 35.

²⁰ Richmond, *Royal Navy*, 21; 'The settlements should continue in peace with each other, as they had been for forty years; ships putting into the ports of the other, whether in India, the Islands [namelijk in West-Indië] or St. Helena, not having received notice of the war in Europe, should not only be free from arrest but should receive any help they needed; and ships of each Company meeting at sea should behave in every way as they did in peace, giving each other any aid they might require'. Dit voorstel, goedgekeurd door het Franse Hof (de kardinaal-ministers Fleury en Tencij) werd door Henry Lowther, voormalig hoofd van de Britse factorij te Surat, aan de regering te Londen gezonden via het bestuur van de EIC, die het wantrouwde.

²¹ Richmond, *Royal Navy*, 37-49.

²² Oost-Friesland werd in 1744 bij het koninkrijk Pruisen gevoegd waardoor zij de haven van Emden aan de Noordzee kreeg.

de VOC als de EIC. Onder druk van Groot-Brittannië en de Republiek werd deze compagnie weer snel opgeheven.

Vanaf het begin van de aanwezigheid van de Compagnie in Voor-Indië was er een nauwe relatie ontstaan tussen India en Ceylon waarbij het belang van het strategische en winstgevende kaneleiland prevaleerde. Het duidelijkst komt dit naar voren onder Van Goens de Oude. Deze zorgde er in de tweede helft van de zeventiende eeuw voor dat zowel vóór als tijdens zijn gouverneurschap op Ceylon de vestigingen in Zuid-India werden uitgebreid met Tuticorin, Cochin en grotere delen van Ceylon. Door de beheersing van de zee-engtes tussen Zuid-India en Ceylon stelde hij dit handelsgebied veilig. Hij was er een groot voorstander van om Ceylon het bolwerk van de Compagnie in de Indische Oceaan te maken. Batavia zou dan verantwoordelijk zijn voor de territoria rond de Java Zee en de Chinese zeeën.²³ Ceylon moest zelfvoorzienend worden gemaakt. Van Goens maakte als opperbevelhebber van de strijd tegen de Portugezen duidelijk dat het voor de bescherming van Ceylon noodzakelijk was dat de Compagnie de Malabarkust beheerste.²⁴ Deze strategie bleef bestaan na het terugdringen van de Portugezen en bij de opkomst van de Britten in Zuid-India. Na het vertrek van Van Goens naar Batavia vervaagde de strategie totdat gouverneur Van Imhoff in 1736 deze wederom oppakte. Zijn dienstreis vanuit Ceylon naar Cochin in 1739 en vervolgens richting Tuticorin door Travancore en Madura moet in het licht van de oude strategie van Van Goens worden gezien. Het formele doel van Van Imhoffs reis was het voeren van besprekingen met de commandeur van Cochin, Julius Valentijn Stein van Gollonesse. Het ging over de uitrusting van een vloot tegen de Angrease kapers te Vijayadrug ten noorden van Cochin. De kapers hadden twee Compagnieschepen buitgemaakt. Daarnaast was commercieel gezien het hoofddoel van zijn verblijf aan de Malabar en van de latere reis door Travancore en Madura, het proberen de handel in peper en textiel een sterkere basis te geven.²⁵ Hij onderstreepte hiermee wederom het belang van de aanwezigheid van de Compagnie aan de Malabar gezien vanuit Ceylon.

Na het uiteenvallen van het Mogul Rijk lukte het de Compagnie met vele inlandse vorsten gunstige handelsverdragen te sluiten voor de in- en uitvoer van haar producten. Deze vorsten gedroegen zich inmiddels volledig onafhankelijk van het oude centrale bestuur, zoals de vorsten van Travancore en Madura dat al eerder hadden gedaan.

De producten- of goederenhandel bereikte omstreeks 1740 haar hoogtepunt ondanks de zware concurrentie van de sterk stijgende Britse export.²⁶ De Compagnie had haar oorspronkelijk leidende positie nog lang kunnen behouden als de concurrentiestrijd uitsluitend met vreedzame en zuiver commerciële middelen zou zijn gevoerd.²⁷ Het werd echter een groot-schalige militaire strijd tussen de twee Europese grootmachten, waar tussendoor de territoriale en commerciële ambities van de inlandse vorsten speelden. De sultan van Mysore, Haider Ali, zou hierin veelvuldig een hoofdrol spelen.

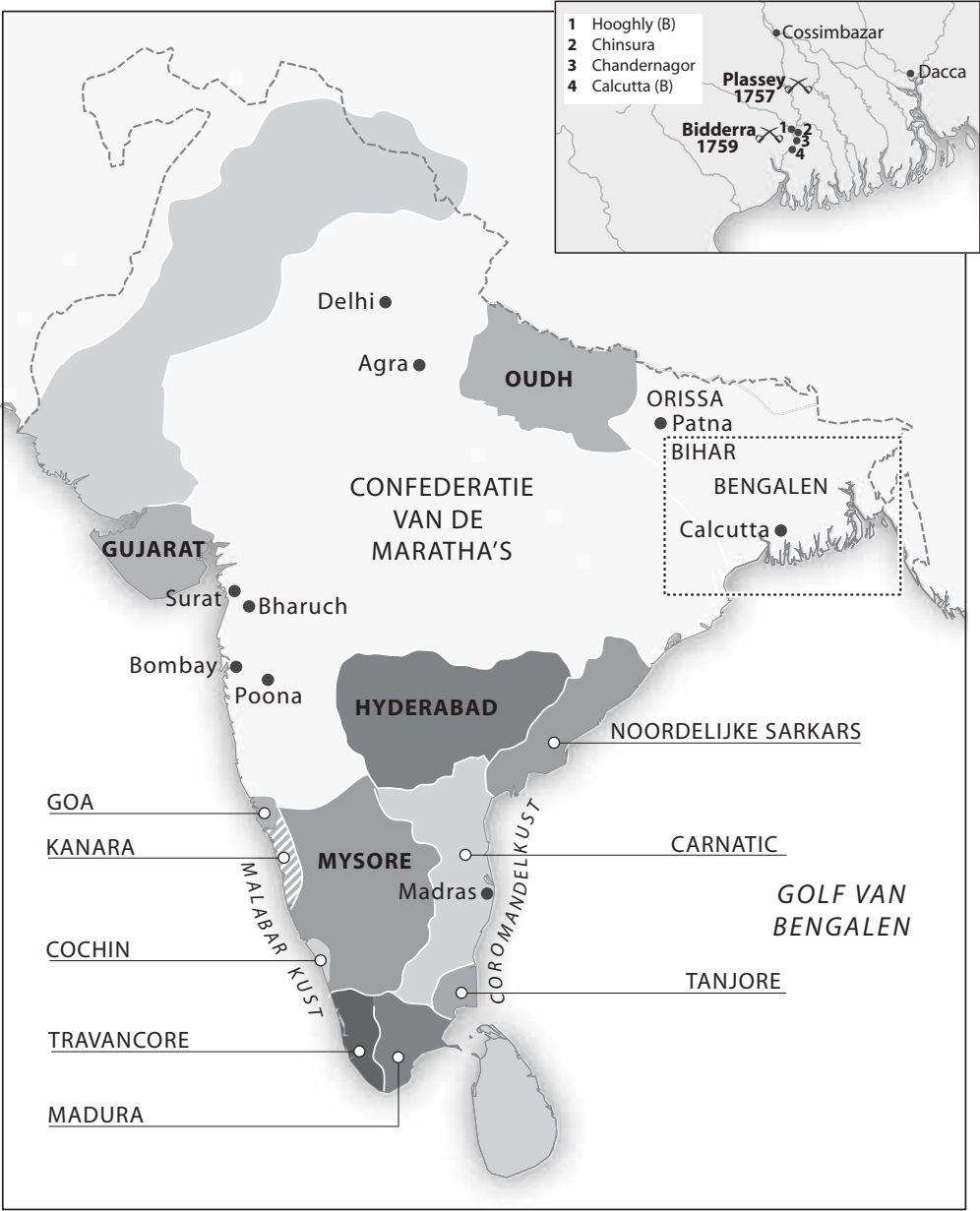
²³ Arasaratnam, *Dutch in Ceylon*, 146.

²⁴ Jacobs, *Koopman in Azië*, 42.

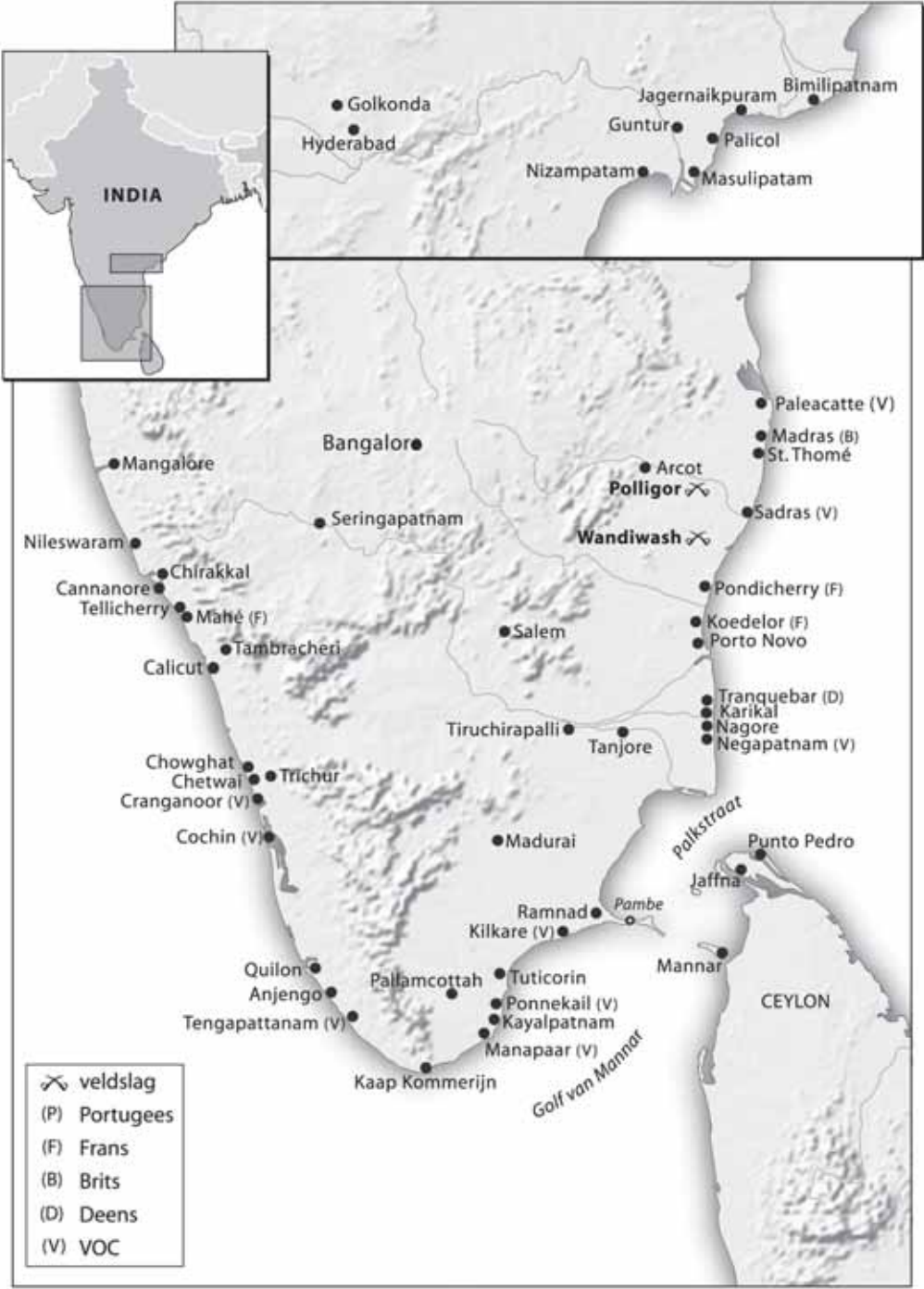
²⁵ Wagenaar c.s., *Van Imhoff op dienstreis*, 13–18.

²⁶ Prakash, *European commercial enterprise*, 211; van fl. 10.79 miljoen (1688–1670) naar fl. 19.5 miljoen (1738–1740).

²⁷ Jacobs, *Koopman in Azië*, 105.

Kaart 4 India omstreeks 1770 (Armand Haye, Amsterdam).

Kaart 5 Zuid-India omstreeks 1770 (Armand Haye, Amsterdam).

De rivaliteit tussen de Britten en Fransen in India droeg bij aan de tegenstellingen tussen beide naties in Europa. Deze eindigde in India met de vestiging van de Britse hegemonie aan het einde van de achttiende eeuw.

De geografische ligging en het strategisch belang van Ceylon zou voor de Britten bepalend zijn voor hun machtspolitiek ten aanzien van de Compagnie. Mendis merkte daarnaast op dat de strijd tussen de Britten en Fransen niet noodzakelijkerwijs zou behoeven te betekenen dat Ceylon daarin daadwerkelijk werd betrokken. Dit zou te maken hebben met de teruglopende positie van de Republiek en het machtsvacuüm dat hierdoor was ontstaan in Europa en Azië. Beide grootmachten wilden de bezittingen van de Compagnie in handen krijgen en hun politieke invloed op de binnenlandse politieke verhoudingen in de Republiek vergroten. 'The process of Holland's decline therefore merits consideration in some detail as it is the key to an understanding of why British became interested in Ceylon'.²⁸ Uitvoerig onderbouwt hij zijn betoog, maar gaat niet in op de drijfveren van de Compagnie op Ceylon. Dat Falck zich ondanks de verminderde positie van de Compagnie bleef bemoeien met de ontwikkelingen in India, schrijft Mendis niet. Falcks strategie, die in de lijn lag van Van Goens de Oude en Van Imhoff, zorgde ervoor dat Ceylon onderdeel bleef vormen van de geopolitieke situatie in Voor-Indië.

Bij het begin van de periode Falck bestond er nog een levendige handel in peper, textiel en andere lijnwaden²⁹ vanuit haar vijf handelscomptoirs op het Indiase subcontinent. Deze waren ondergebracht in vijf administratieve regio's. Het aantal factorijen was kleiner dan in de zeventiende eeuw. De comptoirs bestonden uit zowel complete vestingen en forten als uit enkele loges met al dan niet een pakhuis. De grote vestigingen hadden veelal territoriale rechten over het omringende grondgebied. De regio's werden aangestuurd vanuit vijf hoofdvestigingen. In de stad Surat, gelegen in het oorspronkelijke sultanaat Gujarat, stond de vesting onder het gezag van een directeur.³⁰ Vanaf het midden van de zeventiende eeuw was hier reeds sprake van een sterke Britse invloed. Vanaf 1759 raakte de stad steeds meer onder het bestuur van de Britse gouverneur te Bombay. Hij vestigde zijn gezag op het kasteel.³¹ Van alle oorspronkelijke nevenvestigingen van de Compagnie onder Surat ressorteerden in de tweede helft van de achttiende eeuw alleen nog de loges in Bharuch³² en die van Mokka in Jemen. De handel verliep tot de eerste decennia van de achttiende eeuw nog gunstig. Ten tijde van het directeurschap van Schreuder in de jaren veertig steeg de totale export met

²⁸ Mendis, *Advant of British to Ceylon*, 3.

²⁹ Uit 'Memorie van Menage van den Gouverneur-generaal Mossel, met de daar op genomene Resolutien Ao 1755'. Oeverkust of vaste wal van India; de voornaamste producten waren: 'Canceel, Peper, Arreek, Cardamon, Tabak en Coffy, zoo wel aan de stranden van 't Eyland als te landwaart in vallen; wyders geeft dit land nog Eliphanten tot den handel, de zee-pearlen, en Sjancos de vaste wal lywaaten, cattoene gaaren. Maldivose-eylanden, cauris tot den handel'.

³⁰ Dasgupta, *Central Authority in British India*, 201: 'the major port of the Mughal Empire'; het was tot de eerste helft van de achttiende eeuw de belangrijkste handelsvestiging van westelijk India; de Compagnie haalde hier katoenen stoffen en indigo. Surat werd geleidelijk aan afgesneden van het binnenland; de handel met het Rode Zeegebied ging verloren.

³¹ Nadri, *Eighteenth Century Gujarat*, 16.

³² Gosselink en Van Tol, *Landmonsterrollen: Brochia, Broot Chia, Brootchia, Brootschia, Bharoch of Baruch*; het huidige Bharuch; het was van belang voor de katoen c.q. lijnwaden. Dit werd sterk gereduceerd in het begin van de jaren zeventig van de achttiende eeuw door de bezetting van Surat door de Britten waardoor de factorij ophield te bestaan. Het werd ook door de Maratten verboden; het is één van de voorwaarden van de vrede tussen de Britten en Maratten (Nadri, *Eighteenth Century Gujarat*, 125).

meer dan tien procent.³³ De lokale handelaren en de Britten hadden echter toen reeds een veel groter aandeel. Na de jaren zestig nam het aandeel van de Compagnie sterk af.

Aan de Malabarkust was het hoofdkwartier gevestigd binnen de vesting Cochin.³⁴ Het was de grootste en enige ongedeelde vestiging in India; het was de derde in grootte van de Nederlandse vestigingen in Azië na Batavia en Colombo.³⁵ Het bestuur stond aanvankelijk onder leiding van een commandeur. Er bevonden zich in de tweede helft van de achttiende eeuw nog factorijen te Cannanore, Cranganor, Quilon en Tengapattanam. Alle vestigingen waren gelegen binnen het territorium van de vorstendommen van Calicut, Cochin, Cranganor en Kollattiri in Kanara.³⁶

In het vorstendom Cranganor bezat of huurde de Compagnie de kuststreek of zandgronden van Paponetty³⁷ met aanpalende districten onder het fort Cranganor. Tot de factorij behoorde ook een loge binnen het fort Chetwai. In Kollattiri, het meest noordelijke van de vier oude hoofdkoninkrijken in Kanara, bevonden zich het fort en de factorij Cannanore.

Aan de Coromandelkust werd de Compagnie vanuit de vesting Negapatnam aangestuurd. Tot 1690 was Paleacatte met het fort Geldria de hoofdvesting. Het bestuur berustte bij de gouverneur en zijn raad. Hieronder vielen de factorijen en loges te Porto Novo en Sadras met het onderhorige Contera, Jagernaikpuram, Bimilipatnam en Palicol. De vestiging Bengalen werd vanuit Chinsura aangestuurd, anderhalve kilometer zuidelijker gelegen van de voormalige hoofdvesting te Hoogly. Bengalen stond onder leiding van een directeur.

Daar had de Compagnie factorijen te Patna, Bihar, Ballasore, Calcapore, een wijk van Cosimbazar en Dacca, dat circa tweehonderd mijl van Chinsura was verwijderd.³⁸

De eerdergenoemde Onderhorigheden aan de kust van Madura werden aangestuurd vanuit de vesting Tuticorin.³⁹ Het dagelijks bestuur was gedelegeerd aan het opperhoofd en zijn raad. Het opperhoofd had bij overkomst of 'springtocht' naar Ceylon zitting in de Raad van Ceylon. Onder Tuticorin vielen loges te Kilkare, Travandrum, Kayalpatnam, Ponnekail en Manapaar.

Zonder heldere topografische informatie moet het volstrekt onduidelijk zijn geweest wie waar was gevestigd, welke veranderingen en militaire activiteiten er plaatsvonden.

Falck, zijn raadsleden en officieren beschikten gelijk hun voorgangers over uitstekend kaartmateriaal. Het bestuur had een aantal landmeters in dienst.⁴⁰ Er werden kaarten in op-

33 Prakash, *European commercial enterprise in pre-colonial India*, 301; 1740/1 en 1744/5; het bedroeg een bedrag van 1.424.991 rupies; de stijging van het bedrag werd mede veroorzaakt door de hoge uitvoerrechten van de Maratten; NA, VOC inv. nr. 838, Consideraties paragraaf 136; Memorie van Overgave van Jan Schreuder aan Johannes Pecoock, 30 september 1750; Schreuder pleitte voor investeringen in handel met China in plaats van met Gujarat (Prakash, *European commercial enterprise*, 61).

34 Er lagen vier kleine forten in de directe nabijheid: Cannanore, Chowghat, Cranganor en Quilon.

35 Singh, *Fort Cochin*, 6; Cochin was een gefortificeerde stad, van 1663 tot 1795 in handen van de VOC.

36 Koshy, *Dutch Power in Kerala*, 131-140; Kolattiri of Kolathari; meest noorderlijk gelegen koninkrijk van de hoofddrijken in Kanara. De Compagnie kreeg in 1663 vrijheid handel te drijven en legde in Cannanore (huidig Kannur) een fort aan bij de factorij. Het koninkrijk werd in de achttiende eeuw voortdurend geplaagd door burgeroorlogen. Ady Rajah kreeg als een van de feodale regenten de macht in handen te Cannanore.

37 Paponetty lag tussen het (fort) Cranganor en Chetwai of Chetua (fort Wilhelmus); deze streek was in 1717 door de Compagnie verkregen van de zamorin van Calicut; zij liet hier kardemom en kurkuma verbouwen.

38 Lequin, *Personeel*, 123.

39 Tuticorin was in 1548 Portugees; 1658 VOC; 1781 Brits; 1784 VOC; 1796 Brits; 1815 Nederlands; 1825 Brits.

40 C.F. Reimer, de vervaardiger van de enige afbeelding van Falck was een van hen.

dracht vervaardigd maar men was vooral afhankelijk van het cartografisch bureau in Batavia.⁴¹ Zonder kaarten was het voor de gouverneur en zijn medebestuurders onmogelijk alle ontwikkelingen bij te houden, beslissingen te nemen en degelijke adviezen uit te brengen op bestuurlijk, militair, maritiem en strategisch gebied.⁴²

De positie van de Compagnie was bij de komst van Schreuder als gouverneur zodanig veranderd dat hij en zijn opvolgers zich weer intensief met India moesten gaan bezighouden. De eerdergenoemde bemoeienissen van Van Goens de Oude en later van Van Imhoff verschilden sterk van deze latere periode, omdat de economische, politieke en militaire omstandigheden in hun tijd nog gunstig waren.

Van Eck en Falck spanden zich in om de bevoorrechte handelspositie in India voor wat betreft lijnwaden en andere textiel te handhaven en tevens om de peperhandel te herstellen. Vanuit Batavia gaf Schreuder nog vlak voor zijn dood in 1768 een ernstige waarschuwing aan de Heren XVII en aan zijn collega's in de Hoge Regering: 'De Engelse Magt en Koophandel vermeerderd in Indien zoo zeer, dat ik niet zonder reden vrees dat men zig indien Nederland niet wel gepaste en cordate maatregelen genomen worden, om haar te stuiten, maar al te laat, na mijne gedagten, zal moeten beklagen'.⁴³ Hij had zich al als directeur van Surat ernstig ingespannen de status quo tegenover de Britten en Fransen te handhaven. Als Raad bleef hij op een krachtige aanpak in Voor-Indië hameren. Falcks opponent in de Hoge Regering bleek in dit opzicht een warm pleitbezorger te zijn van zijn politiek-strategische aanpak waarbij de Britten in India 'gecontroleerd' moesten worden gehouden. Iedere aspiratie van deze concurrent richting Ceylon was gevaarlijk.

Singh geeft in de inleiding van haar proefschrift *Fort Cochin in Kerala 1750-1830* een uiteenzetting over haar 'Inspiration for Research'.⁴⁴ Zij gaat daarbij in op de belangrijkste studies over de Compagnie in India en begint met het vernieuwende werk van M.A.P. Meilink-Roelofs, gevolgd door A.P. Dasgupta, G. Winius en M. Vink⁴⁵ en J.C. Heesterman. Zij herhaalt hetgeen Winius en Vink⁴⁶ vaststellen over de Compagnie in India na de nederlaag in 1741, de slag van Colachel tegen Marthanda Varma, radja van Travancore⁴⁷ en de daaruit voortvloeiende onderhandelingen. Met de voornoemde onderzoekers komt zij tot de conclusie dat de Compagnie in India was gereduceerd tot een schijn van haar vroegere handelspositie. Niet-tegenstaande de opkomst van de regionale staten zoals Travancore en Mysore, stelt zij de vraag aan de orde waarom de Compagnie na zulke nederlagen haar factorijen handhaafde.

In haar eindconclusie geeft zij als antwoord dat de Heren XVII gelijk hadden dat het pe-

41 Abeydeera, 'Mapping as a Vital Element of Administration in the Dutch Colonial Government of Maritime Sri Lanka', 101-111.

42 Dankzij de 'Grote Atlas van de Verenigde Oost-Indische Compagnie', III, India en IV, Ceylon naast allerlei kaarten via internet is er voldoende inzicht verkregen. Contacten met B. Nelemans, RU Utrecht, mede samensteller van de Grote Atlas, gaven nog extra duidelijkheid. De kaartjes bij de literatuur zijn incompleet en vaak verwarrend m.u.v. Lloyd. Op basis van alle gegevens werden de kaarten 4 en 5 samengesteld.

43 NA, Collectie Hope inv. nr. 24, Jan Schreuder aan Thomas Hope, 12 mei 1768.

44 Singh, *Cochin*, 5-10.

45 Winius en Vink, *Merchant Warrior Pacified*.

46 Winius en Vink, *Merchant-Warrior Pacified*, 115.

47 Dit vorstendom ontstond omstreeks 1729 en kon zich uitbreiden dankzij de Britten tussen 1729-1758; het verdrag tussen de Compagnie was volgens Coolhaas misschien niet zo eervol maar het was gelet op de zwakke militaire positie van de Compagnie niet onverstandig op het moment dat de Fransen zo'n machtige positie innamen.

permonopolie aan de Malabarkust niet werkte, maar dat het voor hen van belang was dat de Compagnie in Zuid-India bleef ter bescherming van Ceylon. De Hoge Regering probeerde wel de kosten te verlagen door het aantal factorijen te verminderen en hun omvang te verkleinen. Deze aanpak was ingegeven door de Memorie van Overgave van Schreuder.⁴⁸ Het karakter van de vestigingen veranderde na deze periode van pure handelsposten naar meer algemene vestigingen met grondbezitters en een garnizoen dat in tijden van onrust wegens strategische redenen werd versterkt vanuit Ceylon.

Zowel Van Lohuizen als Singh stippen het blijvende belang van de Malabar aan voor de bescherming van Ceylon. Falck schreef vlak na aankomst aan zijn patroon Hope dat: 'Men verwacht dagelijks bericht hoe het op Ceylon Staet en wat d'Engelschen in 't rijk van Madura uytvoeren ...'.⁴⁹ Er speelde veel meer. Zuid-India bleek de achilleshiel van Ceylon.

Vandaar dat in dit hoofdstuk voortdurend het politiek en militair-strategisch handelen van Falck voor heel Zuid-India wordt bekeken in relatie tot zijn denken over de positie van de Compagnie op Ceylon en in relatie tot zijn *Aanmerkingen op de Reflexien*. Zuid-India slaat niet alleen op de vestiging in Cochin. Het gaat tevens om Negapatnam, Tuticorin en in mindere mate om Surat. De positie van de Compagnie in Bengalen speelde voor hem geen rol van betekenis. De vestigingen aldaar hadden toen al helemaal aan kracht ingeboet.

De verhouding tussen de Britten, de Fransen, de inlandse vorsten en de Compagnie was bepalend voor de ontwikkelingen in Voor-Indië in het tweede kwart van de eeuw. De Britten maakten voortdurend gebruik van de verdeeldheid onder de inlandse vorsten. Hun hoofddoel was zich meester maken van het handelsmonopolie van hun grote concurrenten, eerst van de Fransen en daarna van de Compagnie. De Britse verhouding tot de Compagnie kan om meerdere redenen niet op een lijn worden geplaatst met die van de Fransen. De Republiek was officieel een bondgenoot van Groot-Brittannië en de Compagnie was geen gevaarlijke militaire opponent, in tegenstelling tot de Fransen. De Britten konden hun doel alleen bereiken wanneer zij beschikten over territoriaal gezag en over soevereine rechten in India. Het rijke en vooral strategische Ceylon met de belangrijke haven van Trincomalee moest daarvan een onderdeel vormen. Zoals de aanwezigheid van de EIC in haar vestigingen in India de achilleshiel vormde voor de Compagnie op Ceylon, zo werd Ceylon voor de Britten hun achilleshiel.

8.2 'Onstuimig en explosief'

Op 12 augustus 1765 had de Britse opperbevelhebber Lord Robert Clive⁵⁰ de soevereine rechten over Bengalen, Bihar en Orissa voor de East India Company verkregen; deze had van toen af een vaste uitvalsbasis voor de uitbouw van haar toekomstige Empire.⁵¹

⁴⁸ NA, Collectie Hope inv. nr. 70; Memorie van Overgave van Jan Schreuder aan Lubbert Jan baron van Eck, 1761.

⁴⁹ NA, Collectie Hope inv. nr. 31; Jan Schreuder aan Thomas Hope, 20 oktober 1765; n.a.v. benoeming van Iman Willem Falck tot gouverneur.

⁵⁰ Robert Clive (1725-1774), 1st Baron Clive; 1751 heroïsche verdediging van Arcot met 200 Europese troepen en 600 sipahis.

⁵¹ Marshall, Bengal, 79.

Deze voor de EIC glorieuze gebeurtenis vond plaats drie dagen na de installatie van Falck als gouverneur van Ceylon; binnen een jaar zou hij de officiële soevereiniteit over de kusten van Ceylon voor de Staten-Generaal en Compagnie tot stand brengen. Voor beide compagnieën waren de soevereine rechten een ijkpunt voor hun positie; alleen de Britten wisten deze rechten succesvol uit te bouwen tot een eigen soeverein rijk in Voor-Indië; de Compagnie zou letterlijk en figuurlijk aan het einde van de achttiende eeuw voor de Britten in geheel Voor-Indië moeten buigen en ten slotte het veld ruimen. De Honourable British East India Company of EIC kan nauwelijks los worden gezien van het centrale beleid, dat werd bepaald in het regeringscentrum te Whitehall in Londen.

De opmars van Clive bereikte in 1757 het hoogtepunt door zijn grote overwinning op het omvangrijke leger van de nawab Siraj-ud-Daula⁵² bij Plassey in Bengalen. Vervolgens trok hij met succes verder de Gangesvallei in tot het Rijk van Oudh. Bengalen werd een Brits protectoraat onder de ondergeschikte nawab Mir Jafar. De rol van de Compagnie was vanaf dat moment uitgespeeld. Zij dacht echter nog wel een rol te kunnen spelen door op verzoek van de nawab de Britten te verdrijven.⁵³ Zij ging daarmee volledig voorbij aan de realiteit en de Britse militaire kracht. Gouverneur-Generaal Mossel had heel onhandig toestemming gegeven voor een militaire expeditie in Bengalen op grond van gunstige informatie die hij had gekregen van directeur Bisdrom.⁵⁴ Medio 1759 was uit Batavia een slecht georganiseerde expeditie richting oostkust van India vertrokken met negen schepen en slechts duizend soldaten.⁵⁵ In het najaar leverden zij uiteindelijk slag tegen Clive bij Bidderra,⁵⁶ tien kilometer ten zuiden van Chinsura. Binnen een kwartier à een half uur was het gevecht voor de Compagnie volledig beslecht. Met grote verliezen legde zij de wapens neer. De kleine VOC-vloot was, nadat de troepen waren geland, vernietigd in een twee uur durende strijd met een eskader van de Bombay Marine.⁵⁷ Van enige steun van de nawab was niets te merken geweest. Hij had onder druk van de Britten de expeditie in de ban gedaan.⁵⁸ Zo snel mogelijk boden de Staten-Generaal na dit debacle hun excuses aan de koning aan. Het was volledig in strijd met de Brits-Nederlandse verdragen die nog steeds van kracht waren. Zij stelden heel laconiek dat de opdracht niet van hen afkomstig was.⁵⁹ De Britten vatten de expeditie echter zeer ernstig op en zagen deze als een onvriendelijke daad. De actie werd beschouwd als in het verlengde te liggen van de afzijdige houding van de Republiek in de Zevenjarige Oorlog, 1756-1763.

In 1756 was deze oorlog uitgebroken tussen enerzijds Pruisen, Groot-Brittannië, Hannover en anderzijds Rusland, Oostenrijk, Zweden, Spanje, Frankrijk naast nog een aantal Duitse vorstendommen waaronder Saksen. Deze grootschalige Europese oorlog was begonnen

52 Siraj-ud-Daula (Suraj-ud-Dowlah) volgde in 1756 zijn grootvader Alivardi op.

53 Gaastra, 'VOC en de EIC in Bengalen', 19; de bevolking zou zich tegen de nawab Mir Jafar hebben gekeerd; zijn zoon zou van de gelegenheid gebruik hebben gemaakt zich tegen zijn vader te keren.

54 Coolhaas, 'Imhoff en Mossel', 53. Van der Parra had het allemaal veel te rooskleurig voorgesteld.

55 Lequin, *Personeel*, 139; Oorspronkelijk 1000 Europese en 1000 Oosterlingen; noodzakelijk waren 2000 Europese soldaten en 6000 Oosterlingen (Gaastra, 'VOC en de EIC in Bengalen', 24). Het werden er uiteindelijk 500 Europese en 500 inheemse soldaten (NA, Collectie Radermacher inv. nr. 486, Notitie aan de Hoge Regering).

56 De slag bij Bidderra wordt ook aangeduid als de 'Battle of Chinsurah'.

57 Datta, *Dutch in Bengal and Bihar*, 61; 24 november 1759.

58 Datta, *Dutch in Bengal and Bihar*, 69.

59 Lequin, *Personeel*, 139; NA, VOC inv. nr. 4883.

door Pruisen die de opkomende macht van Rusland vreesde. Er waren echter nog veel meer problemen op te lossen die te maken hadden met zaken die niet goed waren geregeld bij het verdrag van Aix-la Chapelle waarmee een einde was gekomen aan de Oostenrijkse Successieoorlog, 1740-1748.

Zo was aan de moeizame verhouding tussen Groot-Brittannië en Frankrijk in en buiten Europa weinig veranderd. Er waren tegengestelde commerciële en territoriale belangen in Noord-Amerika en Azië. In 1754 leidde dit aan grenzen van de Britse territoria in Noord-Amerika tot allerlei schermutselingen. Het jaar daarop brak de 'French and Indian War' uit, die daarna oversloeg naar Europa en Azië, en onderdeel werd van de Zevenjarige Oorlog.

De positie van de Republiek was na het uitbreken de vijandelijkheden tussen beide handelsrivalen uiterst precair en gecompliceerd omdat met beide belligerenten verdragsafspraken bestonden uit commerciële overwegingen. Groot-Brittannië was een bondgenoot sedert het maritieme verdrag van 1674⁶⁰ en het vriendschapsverdrag van 1678.⁶¹

Hierin was overeengekomen dat wederzijdse bijstand werd verleend als een van beide in Europa zou worden aangevallen. Het verdrag werd voor de vorm enige malen herbevestigd in de achttiende eeuw.

Bij het uitbreken van de oorlog tussen Frankrijk en Groot-Brittannië in Noord-Amerika was Den Haag door Whitehall benaderd om militaire bijstand. Dit leek in strijd met het verdrag want er stond uitdrukkelijk dat 'le tout pourtant dans l'étendue de L'Europe seulement'.⁶² Den Haag was daarom niet van plan te voldoen aan het verzoek om 6000 militairen te leveren.

De historicus Carter toont op grond van haar primair bronnenonderzoek aan dat het Britse verzoek was ingegeven door oorlogsvoorbereidingen aan de Franse kust, waarvan gedacht werd dat deze het voortekenen waren van een invasie van het Britse vasteland of van Ierland⁶³ en niet vanwege steun voor de strijd in Noord-Amerika.

Aan het negatieve besluit voor de gevraagde bijstand van de Republiek gingen uitvoerige en langdurige discussies vooraf tussen de Oranje- of Hofpartij, de Prinses-Gouvernante met haar Friese kabaal, de pro-Britse leider van de ridderschap in Holland Willem, graaf Bentinck van Rhoon, de opperbevelhebber van de Staatse troepen in de Zuidelijke Nederlanden Ludwig Ernst hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel⁶⁴ en de Staatsgezinde gedeputeerden gesteund door hun krachtige achterban.

⁶⁰ Het verdrag van 1674 (Westminster) legde vast dat beide landen volledig vrij waren in handel en scheepvaart; zelfs als het handel betrof met een land waarmee één van beide in oorlog was. Er stond tevens nauwkeurig beschreven welke goederen als contrabande moesten worden beschouwd. Het verdrag was gebaseerd op het principe van 'vrij schip, vrij goed'. Er bestonden in het verlengde hiervan militaire verdragen uit 1678, 1689 en 1716. In 1779 werden deze verdragen opgeschort maar als zou blijken niet voor Voor-Indië.

⁶¹ In het verdrag tussen Groot-Brittannië en de Republiek van 1678 was bepaald dat men elkaar militaire steun zou verlenen. De Republiek zou 6000 man aan troepen moeten leveren (de Schotse Brigade) en twintig oorlogsschepen. Voor de Britten gold 18.000 man en eveneens twintig oorlogsschepen. Het verdrag werd onder andere vernieuwd in 1716, 'de bondgenoot door toerusting in een naburige staat bedreigd werd' gold nu ook.

⁶² Dumont, *Corps Universel Diplomatique*, VII pt 1, 348; Franse vertaling van de Latijnse verdragstekst.

⁶³ Carter, *Dutch Republic in Europe in the Seven Years War*, 59.

⁶⁴ Ludwig Ernst hertog van Brunswijk-Wolfenbüttel (1718-1788), derde zoon van de regerende hertog; neef van Maria Theresia van Oostenrijk; veldmaarschalk in het leger van het keizerrijk Oostenrijk; 1747 bevelhebber van de geallieerde troepen in Staats-Brabant; 1750 opperbevelhebber Staatse leger; 1784 nam ontslag.

De Britse Prinses-Gouvernante was geen voorstander van herstel van de nauwe relatie met Groot-Brittannië; de mogelijke invasie van haar vaderland deed haar pleiten voor het sturen van de gevraagde troepen. Een meerderheid van de gedeputeerden ter Staten-Generaal onder aanvoering van de raadspensionaris mr. Pieter Steyn⁶⁵ voelde hier niets voor.

Het uiteindelijke weigeringsvoorstel de gevraagde troepen te leveren en de neutraliteitsverklaring die in de Staten-Generaal was aanvaard op voorstel van de Staten van Holland leidde tot veel discussie, onvrede en onbegrip bij de Britse regering. Haar ambassadeur Sir Joseph Yorke⁶⁶ was van mening dat de neutraliteitspolitiek niets meer voorstelde dan een standpunt zich te onttrekken van haar historische plicht tegen Frankrijk te strijden.⁶⁷

Volgens Bartstra was het de enige gedragslijn die de Republiek had kunnen volgen. Hoewel er tussen de Oranje- en de Statenpartij was hierover geen verschil van mening geeft Carter op basis van de aantekeningen van Bentinck een wat genuanceerder mening.⁶⁸

Het zou trouwens bij een andere opstelling door Den Haag voor de Compagnie in Voor-Indië hebben betekend dat zij nu reeds actief betrokken zou worden in de titanenstrijd tussen de hoofdrolspelers in India in plaats van 1778.

De onrust die in de Oostenrijkse Nederlanden heerste door de dreiging van een Franse invasie in 1756 en het tekort aan troepen in Nederlandse barrièresteden, maakte de zaak explosief. Noch Oostenrijk noch Groot-Brittannië waren van plan de Republiek te steunen; 'it was in fact the failure of her former allies to come to the Republic's help that made possible the position in which the Dutch remained neutral'.⁶⁹

Op 25 mei kondigde de Republiek in een officieel manifest haar neutraliteit af.

De Republiek en Frankrijk trachtten een aantal afspraken te maken. Er was een commercieel verdrag in 1713 overeengekomen voor vijftientwintig jaar aan het einde van de Spaanse Successieoorlog. In 1739 werd een nieuw verdrag gesloten dat eindigde in 1745. De Republiek wenste hierna wederom een verdrag waarbij de beperking van de havengelden in de Franse havens werd gehandhaafd en geen invoerbeperkingen op haring en zoute schelvis werden geheven. De Fransen wensten dat in een nieuw verdrag de voorwaarden die de Nederlanders waren overeengekomen met de Britten in het verdrag van 1674 dat 'the neutral contracting power to carry naval stores to the enemy of the other, and gave a title also to the enjoyment of the privilege summed up as "Free Ships, Free Good" ook voor Frankrijk gold. De Nederlandse onderhandelaren mochten niet zover gaan en braken daarom de onderhandelingen in Parijs steeds af.⁷⁰ In 1756 hoopte Frankrijk dat de onderhandelingen eindelijk zouden slagen omdat zij verleggen zaten over het transport van koopmanschappen uit haar overzeese territoria door neutrale schepen gedurende de oorlog.⁷¹

⁶⁵ Mr. Pieter Steyn, 1706-1772, 1735 lid van de vroedschap van Haarlem; 1743 secretaris; 1749 raadspensionaris van Holland.

⁶⁶ Sir Joseph Yorke, 1st baron Dover (1724-1792), studeerde te Glasgow; 1749 gezantschapssecretaris te Parijs; 1751-1780 eerst gezant (minister) en vervolgens ambassadeur van Groot-Brittannië in Den Haag; tevens lid van het parlement tot 1774 voor Dover daarna tot 1780 voor Grampond.

⁶⁷ Scott, 'Dutch Politics and the Origins of the Fourth Anglo Dutch-War', 579.

⁶⁸ Bartstra, *Vloetherstel en Legeraugmentatie*, 31.

⁶⁹ Carter, *Dutch Republic in Europe in the Seven Years War*, 34.

⁷⁰ Carter, *Dutch Republic in Europe in the Seven Years War*, 16-17.

⁷¹ Carter, *Dutch Republic in Europe in the Seven Years War*, 62.

Een scherpe reactie op de actie in Bengalen bleef uiteindelijk uit. De Britten waren bang dat een te venijnige tegenactie de Republiek in de armen van de Fransen zou drijven.⁷² Deze actie en andere incidenten in Bengalen leidden tot een jarenlange uitwisseling van memoranda tussen de Staten-Generaal en vertegenwoordigers van de Britse regering. De verantwoordelijke minister, Earl of Bute⁷³ ontving uiteindelijk een brief van de Staten-Generaal waaruit zou moeten blijken dat de expeditie eigenlijk bedoeld was ter bescherming van Negapatnam tegen lokale vorsten. Gaastra merkt op dat het op het eerste gezicht verbazingwekkend was dat de Hoge Regering en de bewindhebbers zo weinig tegenspel van de Staten-Generaal kregen en zich zo gemakkelijk een dergelijke demarche konden permitteren. Hij schreef dat toe aan het ontbreken van een duidelijke politieke koers van de Republiek en het feit dat vele Amsterdamse regenten, onder wie een aantal bewindhebbers, het gevaar niet zagen en pro-Frans waren. Zij waren beducht voor de toenemende invloed van de EIC in India.⁷⁴

Voor wat Bengalen betrof was de Compagnie van toen af aan economisch en politiek volledig afhankelijk van de Britse wensen.⁷⁵ Met name de belangrijke handel in salpeter en rijst vereiste de goedkeuring van het bestuur van de EIC; desondanks liepen de inkomsten niet sterk terug.⁷⁶ De relatie met de Britten was in dit deel van India slechts tijdelijk aangetast. De hoofdvesting Chinsura was een tijd lang een ideale en veilige weg voor EIC-dienaren om geld dat zij hadden verkregen uit de privé-handel weg te sluisen via assignaties.⁷⁷

Bisdom was na het eerder gememoreerde militaire en politieke fiasco plus de verduisteringsaffaire teruggeroepen als directeur van de vestiging Bengalen. Zijn tweede man Vernet⁷⁸ werd tijdelijk gepasseerd voor de functie van directeur. Louis Tallefert, op dat moment directeur te Surat en al eerder in Bengalen, werd, zoals eerder werd vermeld, wederom geïnstalleerd. Hij verhuisde op uitdrukkelijk verzoek van de Hoge Regering. Hij zou zijn collega's raden daaraan nog enige malen herinneren tijdens zijn latere zittingsperiode in Batavia, met name tijdens de debatten met Gouverneur-Generaal Van der Parra over de door hem niet gewenste benoeming van Falck. Deze had deze ontwikkelingen op de voet gevolgd vanwege de intensieve contacten met neef Otto en andere familieleden.

Ondanks de afkalvende positie van de Compagnie in Voor-Indië in de tweede helft van de achttiende eeuw leken de handelsresultaten op papier nog mee te vallen. Dit was een vertekening van de werkelijkheid, zo blijkt uit historisch onderzoek naar de economische situ-

⁷² Teitler, 'De marine en de Verenigde Oostindische Compagnie', 63.

⁷³ Mendis, *Advant of British to Ceylon*, 16; haalt hier de 'Dutch Records' aan in de India Office Library, Londen (thans British Library). John Stuart, 3rd Earl of Bute (1713-1792), studeerde rechten en promoveerde te Leiden; 1760 Privy Counsellor bij de troonsbestijging van Koning George III; 1761 minister van de 'Northern Department'; 1762-1763 Prime Minister en parlamentslid tot 1780.

⁷⁴ Gaastra, 'Sware Continuerende lasten en groten ommeslagh', 94.

⁷⁵ Jacobs, *Koopman in Azië*, 109; Lequin, *Personeel*, 140.

⁷⁶ Prakash, *European commercial enterprise*, 281.

⁷⁷ Gaastra, *VOC en de EIC in Bengalen*, 60.

⁷⁸ George Lodewijk Vernet (Den Haag, 1711-Batavia, 1775), familielid van de Franse schilder Horace Vernet (1789-1863); George was page van Lodewijk XV (*A compendious, Ecclesiastical, Chronological and Historical, Sketches of Bengal Since the Foundation of Calcutta* [Calcutta 1818] 154-156); 1731, uitgevaren voor de Kamer Amsterdam op het VOC-schip Huis te Marquette als sergeant (NA, VOC-Opvarenden); 1745 Bengalen, opperhoofd factorijen Calcapore en Cossembazaar tevens plv. directeur te Bengalen; directeur 1763-1769; 1770 Batavia (Lequin, *Personeel*, 262-263).

atie door Prakash, Lequin en Gaastra. De EIC stond er ondanks grootschalige corruptieaffaires, oorlogen en hongersnoden een stuk beter voor. Zij had dit te danken aan veel hogere inkomsten uit haar nieuwe bezittingen. Omstreeks 1765 kreeg zij een vaste financiering voor haar retourladingen uit Bengalen, Madras, Bombay en zelfs uit China.⁷⁹

Voor de Britten was het de vooravond van een moeizame, lange, niet duidelijk geplande⁸⁰ weg naar de uiteindelijke alleenheerschappij over India als de nieuwe en hoogste 'Raj'.

De bestuurders van de EIC en hun Franse tegenvoeters⁸¹ stonden er in de tweede helft van de achttiende eeuw niet alleen voor. Al het verkregen grondgebied in India werd in bezit genomen door de Britse staat. De beide compagnieën werden sterk gedirigeerd en ondersteund door hun gouvernementen in Londen en Parijs. De Franse compagnie was in 1770 door de staat overgenomen. Beider regeringen stelden tijdens de Zevenjarige Oorlog marine-eskaders ter beschikking,⁸² waarbij zij van de stelling uitgingen dat 'he who commanded at sea unquestionably commanded India in the long run'.⁸³ Falck merkte aan het eind van de jaren zeventig op: 'Hoe wenschelijk zoude het in deze onzekere tijden weezen, dat ook de staat eenige oorlogschepen in deeze Zeeën hadde!'⁸⁴ De Britse premier William Pitt de Oude, betoogde in 1739 tegenover het parlement dat Groot-Brittannië het gezag over de zee moest houden met een vloot die zelfs superieur moest zijn tegenover de gecombineerde vloten van Spanje en Frankrijk, en wel overal ter wereld; met name tegenover Frankrijk 'at Mauritius, in the huge hinterland of Bombay, on the coast of the Coromandel and the valley of the Ganges', want: 'For the master of sea-power was like the owner of the five talents which would become ten. Let My Lords of the Treasury, the Admiralty and the mighty territorials of the landed-interest remember that'.⁸⁵ Falck zou dit alleen maar kunnen beamen; hij zou voortdurend hameren op de komst van een sterke vloot uit Patria.

Het waren de vlooteenheden van de VOC en de EIC bestaande uit goed bewapende handelsvaartuigen die in de zeventiende eeuw uiterst doeltreffend waren geweest bij de vestiging van beider handelsimperia. In de achttiende eeuw waren dergelijke schepen nog slechts bruikbaar tegen lokale vorsten, opstandelingen en piraten. De EIC had in het begin van de achttiende eeuw niet alleen bewapende vrachtschepen ter beschikking, maar beschikte daarnaast over de Bombay Marine. Dit was een flottielje of eskader van speciaal uitgeruste, kleinere oorlogschepen met een tonnage tot 363 ton. De eenheden konden worden ingezet voor het konvooieren van de lokale scheepvaart en tegen piraterij vanaf de Perzische Golf tot China. Zolang er geen oorlog was met een andere machtige Europese maritieme

⁷⁹ Prakash, *European commercial enterprise*, 273.

⁸⁰ Bayly, *Imperial Meridian*, 58; 'The British conquest of India has always treated as a serie of events sui generis, as unplanned series of accidents in imperialists historiography or as determined plundering of India wealth in the nationalist interpretation'.

⁸¹ Franse Compagnie des Indes Orientales, 1664-1684; de concessie werd door de regering ingetrokken. Na de Zevenjarige Oorlog nam de Franse regering alle bezittingen van de Compagnie in India over (Sen, *French in India*, 45-54) tussen 1769-1785 was de handel op de Oost in principe vrij; een nieuwe compagnie bestond tussen 1785-1790.

⁸² Teitler, *Marine en de Verenigde Oostindische Compagnie*, 61; 'Vlootverbanden van deze staten waren immers al tijdens de Zevenjarige Oorlog actief geweest in de Indische Oceaan'.

⁸³ Richmond, *Navy in India*, 21.

⁸⁴ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 29 januari 1779.

⁸⁵ Robertson, *Chatham and the British Empire*, 24; William Pitt de Oude, 1st Earl of Chatham.

natie functioneerde de Bombay Marine goed. Deze bleek ook heel doeltreffend tegen Indiase vorsten die bezig waren een eigen vloot op te bouwen, zoals de machtige sultan Haider Ali van Mysore.⁸⁶ Tegen reguliere Franse oorlogsschepen was de Marine totaal ongeschikt. Een grootschalige zeeslag van zwaarbewapende linieschepen was het terrein van de professioneel uitgeruste eenheden van de Royal Navy, de koninklijke Franse vloot en de Staatse vloot. Bayly verwoordde deze nieuwe militaire potentie treffend met zijn opmerking: 'The consequent militarization of commerce and production gave the European great advantages where they could deploy naval and military forces against the smaller regional states of this new 18th century order'.⁸⁷

De Britten traden vanaf het begin van de achttiende eeuw steeds agressiever op bij het versterken van hun commerciële en militaire positie. Tijdens de Zevenjarige Oorlog zag het er nog even naar uit dat de Fransen sterker uit de strijd kwamen in India, maar in 1761 verloren deze tijdelijk hun hoofdvestiging Pondicherry aan de Coromandel als gevolg van de slag van Wandiwash, 'the Plassey of the South'.⁸⁸ De EIC bouwde langzaam maar zeker een krijgsmacht van enige omvang op. Deze bestond tot 1780 voornamelijk uit inlandse sapihas, een beperkt aantal reguliere Europese bataljons en uit de Bombay Marine. Deze legeronderdelen waren in het begin slecht uitgerust en daardoor niet erg effectief; zij opereerden vanuit de drie Britse hoofdvestigingen te Calcutta, Bombay⁸⁹ en Madras. De Fransen waren nog minder uitgerust; Parijs had tot aan de Zevenjarige Oorlog haar handelscompagnieën weinig militair gesteund. De balans sloeg om in het voordeel van de EIC en de 'Country traders'.⁹⁰ Als gevolg van het verlenen van militaire en financiële steun aan hun trouwste en meest afhankelijke bondgenoot Muhammad Ali te Arcot nam de slagkracht van de Britten toe.

Hierdoor raakten de Britten ook nauw betrokken bij de politieke ontwikkelingen in Zuid-India. Voor de defensie van zijn grondgebied betaalde Muhammad Ali 400.000 pagoden aan de Britten in ruil waarvoor dezen tien bataljons aan lokaal geronselde troepen leverden ter versterking van de troepen in zijn vestingen. Hij werd hierdoor geheel financieel afhankelijk van de Britten. Muhammad Ali's Rijk in de Carnatic omvatte in het begin van zijn bestuur het gehele noordoostelijke deel van Zuid-India. Het was gelegen tussen Mysore en de kust van de Coromandel met Madras als hoofdstad. Hij zou zich steeds krachtig verzetten tegen de Fransen. Daarnaast had hij grote invloed op de nizam van Hyderabad⁹¹ wiens grondgebied ten noorden van de Carnatic lag. Falck bestempelde Muhammad Ali in 1775 als een

⁸⁶ Richmond, *Navy in India*, 380-388; Appendix I, *The Maritime Defences of India under the East India Company*, 1763-1783.

⁸⁷ Bayly, *Imperial Meridian*, 74.

⁸⁸ Singh, *Cochin*, 59; Heathcote, *Military in British India*, 42; Sir Eyre Coote (1726-1783), officier in het leger van de EIC; klom op onder Clive; versloeg de Fransen op 22 januari 1760; verleende steun aan William Monson bij de verovering van Pondicherry; wist in 1781 en 1782 als opperbevelhebber van de Britse troepen zware nederlagen toe te brengen aan Haider Ali (Sheppard, Coote Bahudat).

⁸⁹ Reid, *Armies of the East India Company*, 6; Bombay: 1763 zo'n 2550 man; 1773: 15.000 man en in 1805: 26.500 man.

⁹⁰ 'Country traders', vrije Britse handelaren in India die beschermd werden door de EIC; zij vormden door hun flexibele wijze van opereren een ernstige bedreiging voor de VOC.

⁹¹ De nizam van Hyderabad was oorspronkelijk een plaatsvervanger van de Groot Mogol en stond in de hiërarchie onder de nawabs.

Britse speelpop.⁹² Door het zamorinschap⁹³ van Calicut aan de Malabar op te eisen trachtte Muhammad Ali zijn macht uit te breiden aan de westkust.⁹⁴ Hij kwam hierdoor in oorlog met het op dat moment nog zwakke Rijk van Mysore onder radja Khando Rao Dabhade. Als gevolg van Muhammad Ali's overwinning brak in 1761 een opstand uit binnen de strijdkrachten onder aanvoering van een kundig moslim officier, Haider Ali.⁹⁵ Deze omwenteling had grote gevolgen voor de gehele regio. Haider Ali riep zichzelf uit tot nawab met de ambitie zo snel mogelijk een machtig vorst te worden in plaats van de zwakke, zittende sultan.

Hij streefde er niet alleen naar het verloren grondgebied weer in handen te krijgen, Mysore moest een leidende positie in geheel Zuid-India gaan spelen. Zijn opkomst wekte direct grote jaloezie op van de Maratten en de nizam van Hyderabad. De Britten en hun bondgenoten zouden decennia lang worden opgescheept met een duchtig en strategisch denkend tegenstander. De Compagnie leek er even een bondgenoot bij te hebben gekregen.

Haider Ali stimuleerde vooral de onderlinge rivaliteit tussen inlandse vorsten en wakkerde nationalistische gevoelens aan. Zijn optreden vergrootte de omvangrijke politieke en territoriale chaos in Zuid-India nog verder. De chaos was ontstaan als nasleep van het uiteenvallen van het Rijk van de Groot Mogol en de strijd tussen de Europese mogendheden.

De Hoge Regering wilde dat haar bestuurders op diplomatieke en tactvolle wijze buiten iedere betrokkenheid bij deze regionale of lokale conflicten bleven. Na de slag bij Bidderra was het parool van de Heren XVII en de Hoge Regering nog meer 'stipte neutraliteit'.⁹⁶ Iedere irritatie bij het bestuur van de EIC en de machtigste inlandse vorsten moest worden vermeden. Dit beleid eiste grote vaardigheid van haar bestuurders in Voor-Indië.

Met grote regelmaat werd de Compagnie door verschillende inlandse partijen om militaire steun gevraagd. De Hoge Regering gaf opdracht aan haar bestuurders deze verzoeken wanneer deze op grond van een bestaand verdrag werden gedaan, af te wijzen of zoveel mogelijk te ontwijken. Door haar strikte neutraliteitspolitiek bereikte de Compagnie vaak het tegenovergestelde van wat zij nu beoogde, namelijk het verkrijgen van gunstige handelsovereenkomsten. Volgens Falck riep deze politiek juist minachting op en verloor de Compagnie hierdoor het ene na het andere handelsvoordeel.⁹⁷

92 KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 29 januari 1775.

93 Saamoothin werd in het Engels zamorin, de titel van de heersers over Kozihode of Calicut.

94 s' Jacob, *Rajas of Cochin*, 169-171; de zamorin van Calicut kwam herhaaldelijk in conflict met de radja's van Cochin. Er ontstonden hier door oorlogen met de Compagnie; laatste eindigde in 1717. 'It cannot be denied that the VOC played a role in the division of power by its alliance with the Raja of Cochin enabling him to remain independent of the Zamorn, but the company did not succeed in creating a power structure that would provide it with control over the Malabar trade.' (idem, 170) In 1750 was Kolathiri Raja hier de radja.

95 Hyder Ali of Haider Ali (Budikat, 1721-Serinapatam, 1782), zoon van een nayak, opperhoofd van de politie te Mysore; trad als jong avonturier toe tot het leger van de radja; onderscheidde zich als onderofficier; officier bij de werkelijke machthebber minister Nand Raji; ervaring bij de Fransen in tactiek en wapenleer; huurde Europeanen in voor de training; had Europese matrozen in dienst als artilleristen; werd aanvankelijk betaald door zijn broer of uit buit van plunderingen; 1757 opperbevelhebber over het leger; 1758 werd nawab Haider Ali Bahadur; 1761 trok alle macht naar zich toe als Minister van Staat, plaatste de radja onder huisarrest en sloot deze later op in een ijzeren kooi; 1766 sultan i.p.v. radja; 1782 opgevolgd door zijn zoon Tippu Sultan, (1799 sneuvelde in de slag van Seringapatnam, het laatste grote verzet tegen de Britten). Haider Ali werd een symbool van een onverzettelijke verzetsstrijder in het post-koloniale India, Pakistan en Bangladesh; wordt algemeen in de literatuur beschouwd als kundig bestuurder.

96 Gaastra, *De VOC en EIC in Bengalen*, 25.

97 NA, VOC inv. nr. 3175 (Secreet), Iman Willem Falck aan Gouverneur-Generaal en Raden, 12 april 1766.

De Compagnie dreigde ondanks haar neutrale opstelling en buiten haar eigen wil om, toch in vele conflicten te raken. Zij beschikte al lang niet meer over voldoende gezag of militaire kracht om een sterke positie af te dwingen. Het onderhouden van vriendschappelijke banden met vele elkaar onderling bestrijdende vorsten was schier onmogelijk. Sedert langere tijd bestonden er traktaten met Cochin, Cranganor, Travancore en Madura. Vele andere partijen waren hetzij bondgenoot van de Britten hetzij van de Fransen. In hun onderlinge strijd kwamen de partijen vanzelf terecht op de door de Compagnie beheerde territoria of in de buurt van haar factorijen en loges met aanpalend grondgebied.

De nieuwe heerser van Mysore, Haider Ali, trok eerst naar het noorden en vervolgens naar het zuiden waardoor hij in de buurt kwam van de Compagniesvestigingen aan de Malabar. In 1762 had hij aan commandeur Godefried Weyerman⁹⁸ te Cochin om steun gevraagd voor een gezamenlijk optreden tegen de zamorin van Calicut. Deze had voor de zoveelste keer de radja van Cochin⁹⁹ aangevallen. Weyerman liet Haider Ali weten dat hij niets kon toezeggen zonder instemming van de Hoge Regering. Hij had duidelijk aangegeven dat de Compagnie goede betrekkingen onderhield met de bestuurders van Calicut, Cochin en Travancore.¹⁰⁰ De laatste twee werden door Haider Ali als onbetrouwbaar afgeschilderd. Op hun steun zou de Compagnie niet al te veel kunnen rekenen. Weyerman stond niet afwijzend tegenover een overeenkomst. Hij vroeg de Hoge Regering of het niet wenselijk was een handelsakkoord af te sluiten met Haider Ali in verband met zijn nieuw verkregen grondgebied aan de Malabar. Vanwege de ontstane spanningen vroeg Weyerman tevens om versterking bestaande uit Europese militairen, zodat hij op alles voorbereid zou zijn.

Batavia toonde zich zeer afwijzend tegenover een dergelijk verdrag. Dit zou kunnen leiden tot een ongewenste vorm van militaire betrokkenheid. Het zag helemaal niet de ernst in van de laatste ontwikkelingen aan de Malabar en was niet erg onder de indruk van het optreden van Haider Ali. Er werd wel aan zijn vriendschap gehecht. Het wilde slechts aan zijn verzoek voldoen om wapens en munitie te leveren indien dit niet anders kon.¹⁰¹

Los van het feit dat strikte neutraliteit het parool was, had de versterking van haar positie op Java voor de Hoge Regering een veel hogere prioriteit. Na de beëindiging van de Derde Javaanse Successieoorlog, 1755-1757, was de situatie aldaar veel stabiel geworden. Maar zij achtte een krachtige militaire handhaving van haar gezag nog steeds noodzakelijk. De handelsactiviteiten in de buitencomptoirs van het eiland moesten verder worden uitgebreid. De immer aanwezige dreiging van binnendringende Britse handelaren in Oost-Java moest scherp in de gaten worden gehouden. Iedere extra militaire investering in India zou tot grotere financiële druk en instabiliteit kunnen leiden. De financiën stonden geruime tijd onder druk door de hoge uitgaven van de voortslepende oorlog tegen Kandy.

⁹⁸ Godefridus Weyerman (Gulik, 1717-Batavia, 1776), 1734 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip? als soldaat; 1735 Batavia boekhouder en vervolgens werkzaam te Soerabaja; Semarang; Japara; 1741 onderkoopman en boekhouder/secretaris van politie, Cochin; 1743 opperhoofd te Cannanore; 1753 koopman; 1757 opperkoopman; 1761 commandeur Cochin; 1764 afgezet i.v.m. knoeierijen, naar Batavia; 1776 titulair gouverneur (Wijnaendts van Resandt, *Gezaghebbers*, 114; Singh, *Cochin*, 23).

⁹⁹ Er bestonden sedert de komst van de Compagnie diverse verdragen; 1604, 1663, 1674, 1678 en 1681.

¹⁰⁰ NA, VOC inv. nr. 3055, Cornelis Weyerman aan Gouverneur-Generaal en Raden, 25 februari 1762.

¹⁰¹ Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 25.

De afhoudende opstelling van de Hoge Regering kwam eveneens naar voren bij haar invulling van het bestaande defensief verdrag met de radja van Travancore.¹⁰² Zij wenste dit op minimale wijze na te komen zonder zich evenwel aan haar verantwoordelijkheid te onttrekken.

Haider Ali bleek het op dat moment nog niet zozeer te gaan om een daadwerkelijk verdrag. Hij wilde er achter komen tot hoever de bereidheid van de Compagnie ging bij de ondersteuning van haar bondgenoten.¹⁰³

De Britten gingen onderwijl gestadig verder met het vergroten van hun invloed aan de Coromandel en Gujarat inclusief Surat.¹⁰⁴ Een harde confrontatie tussen de Britten en Haider Ali kon dan ook niet uitblijven. Hij verplaatste zijn troepen daarom naar het noordelijke deel van de Malabarkust en naar Kanara. Hierdoor kwam hij wel in conflict met de Portugezen in de omgeving van Goa. Veel gevaarlijker voor hem was dat hij de Maratten naderde die Gujarat beheersten. De Maratten kregen steun van hun zuiderbuur, Muhammad Ali van de Carnatic.

In 1765 waarschuwde Weyerman in zijn Memorie van Overdracht¹⁰⁵ dat Haider Ali zijn blik wel weer naar de westkust van de Coromandel zou gaan richten als hij in het noorden klaar was. Haider Ali trok inderdaad zuidwaarts op het moment dat hij de troepen van Muhammad Ali en de Maratten tot staan had gebracht.

De ervaren Weyerman was niet meer bij het vervolg betrokken. Hij werd gedwongen zijn functie over te dragen aan een niet-Indiakenner, de opperkoopman Cornelis Breekpot.¹⁰⁶ Op gezag van de Hoge Regering werd Weyerman bij aankomst van zijn opvolger gearresteerd op verdenking van corruptie c.q. van particuliere handel. Deze arrestatie betrof ook

102 Lanoy, *Kulasekhara Perrumals of Travancore History*, 134-136; de Compagnie was op grond van het tweede verdrag van Mavellikarav uit 1753 verplicht deze bijdrage te leveren. Het eerste verdrag was gesloten in 1741 na de nederlaag van de Compagniestroepen en die van de prins van Desinganadu bij Colachel tegen de radja Marthanda Varma, die gesteund werd door de Britten. Dit eerste verdrag werd nimmer door de Hoge Regering getekend, omdat zij dit te haastig gesloten vond; zij weigerde aan de eis gevolg te geven dat zij zich neutraal moest opstellen bij toekomstige oorlogen van Travancore tegen Desinganadu. Daarnaast voelde zij niets voor het artikel dat bij een dreiging van de Fransen of de nawab van Arcot, zij Travancore militair moesten steunen. Het tweede verdrag werd in 1753 wel geratificeerd. De Compagnie kreeg onder andere bescherming en handelsvoorzieningen in Travancore. Tegenover deze privileges moest de Compagnie wapens, lonten en kruit leveren voor een bedrag van 12.000 rupies. Bij een aanval van een andere Europese mogendheid moest zij tevens kanonnen en militaire steun geven. De radja van Cochin kwam hierdoor in de kou te staan en vreesde voor zijn grondgebied, omdat Travancore zijn gang kon gaan zonder dat de Compagnie mocht ingrijpen. Voor de Compagnie was niet alleen van belang het veilig stellen van de peperhandel, maar vooral om buiten de verdere strijd te blijven.

103 Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 22; met verwijzing naar NA, VOC inv. nr. 3055, Godefried Weyerman aan Gouverneur-Generaal en Raden, 25 februari 1762.

104 NA, Collectie Hope inv. nr. 33, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 25 januari 1766.

105 Godefried Weyerman, *Memorie van Overgave*, 22 februari 1765; op het moment dat hij zijn memorie schreef was de uitslag van de strijd tussen Haider Ali en de Maratten nog niet bekend.

106 Cornelis Breekpot (Middelburg, 1710-Batavia, 1770), zoon van Pieter en Catherina Blick, huwde Margaretha Sophia Ongewassen; 1728, uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Duinbeek als assistent; 1729 Batavia; 1733 onderkoopman en secunde Soerabaja; 1735 resident Djapara; 1740 Batavia; 1741 onderkoopman Cheribon; 1742 resident te Tegal; 1748 koopman in Batavia; 1749 gerepatriëerd met VOC-schip Elswoud; 1751 wederom uitgevaren voor de Kamer Zeeland met VOC-schip Snoek als koopman; 1752 Batavia; 1753 schepen; 1755 eerste administrateur van het graanmagazijn; 1764/65 opperkoopman en commandeur van de Malabar; 1770 Batavia, overleden voor het thuisvaren; Singh, *Cochin*, 87; merkt op dat zijn benoeming iets zegt over de grote achterdocht die in Batavia heerste over de dienaren aan de Malabar (NA, VOC-Opvarenden; Wijnaendts van Resandt, *Gezaghebbers*, 194-195).

zijn tweede man, Johan Sweers de Landas.¹⁰⁷ Breckpot stelde zich, geïnspireerd door het grote wantrouwen van de Hoge Regering, zeer kritisch op tegen het tot dan toe gevoerde beleid en bestuur. Hij was van mening dat Cochin niet langer geschikt was voor de inzameling van peper, het belangrijkste handelsproduct.¹⁰⁸ De uitgaven aan handel en verdediging dienden verlaagd te worden.

8.3 Breckpot, gouverneur van de Malabar 1765-1770

Bij het aanvaarden van zijn functie werd Breckpot gelukwensd door Haider Ali, die beweerde er op uit te zijn goede contacten te blijven onderhouden met de Compagnie. Falck was er trouwens op dat moment veel aan gelegen dat deze relaties goed bleven. Hij was na aankomst in Colombo zowel geconfronteerd met de oorlog tegen Kandy als met de instandhouding van het zeer omvangrijke Ceylonese leger van de Compagnie. De kern van dit leger werd gevormd door sipahis, hoofdzakelijk gerekruteerd in het noorden van Haider Ali's Mysore Rijk. In oktober 1765 zond Falck daarom een kapitein van de sipahis naar Cochin. Haider Ali werd benaderd via zijn bondgenoot en generaal Raza Ali Khan.¹⁰⁹ Deze was de Compagnie goed gezind wegens zijn tijdelijke verblijf als vluchteling voor de Britten in Jaffna. Hij was daar volgens zijn eigen zeggen zeer goed behandeld. Zijn inspanningen aan de Malabar hadden effect. Er werden uiteindelijk 2000 sipahis gerekruteerd.

Begin 1766 zette Haider Ali zijn aanval zuidwaarts in met een leger van 50.000 man en meer dan 15.000 paarden. Hij versloeg de zamorin van Calicut met een leger van 20.000 Nairs.¹¹⁰ Vervolgens wenste hij richting Cochin en Travancore op te trekken. Dit was het sein voor de Britten zijn ambities aan de Malabar krachtig te gaan temperen. De Eerste Brits-Mysore Oorlog, 1766-1769, was een feit. Haider Ali schreef ter geruststelling een brief aan Breckpot. Hij stipuleerde dat hij in vrede met de Compagnie wilde leven en bood haar gunstige handelsvoorwaarden aan.

De radja van Travancore, Rama Varma, verzocht na het horen van de plannen van Haider Ali direct om steun van de Compagnie op grond van het eerdergenoemde verdrag.¹¹¹ Bij het in gebreke blijven hiervan dreigde hij de Compagnie in een kwaad daglicht te plaatsen bij Haider Ali. Dit leidde uiteindelijk tot een bijdrage, maar veel minder dan waar door de Compagnie om gevraagd was.

¹⁰⁷ Johan Antony Sweer(t)s de Landas (Den Haag, ?-Cohin, 1765), 1745 uitgevaren voor de Kamer Enkhuizen met het VOC-schip Waakzaamheid als cadet de marine; 1746 Batavia; Surat pakhuismeester, koopman; 1760 Cochin, hoofdadministrateur, opperkoopman (NA, VOC-Opvarenden; *Generale Missive*, XIII, 590).

¹⁰⁸ Singh, *Cochin*, 91.

¹⁰⁹ Singh, *Cochin*, 27; Raza Ali Khan c.q. Raza Ch(s)aheb, zoon van nawab Chanda Saheb en een familielid van Haider Ali, was ten tijde van gouverneur Van Eck gevlucht voor de Britten; na de val van Pondicherry, uitgeweken naar Negapatnam, vervolgens naar Jaffna; zijn verblijf werd aanvankelijk niet verwelkomd door de Hoge Regering i.v.m. mogelijke tegenmaatregelen van de Britten, tot dit als voordeel werd gezien; hij zou bij terugkeer in Mysore de Compagnie steeds goed gezind blijven. Door zijn ervaring bij de Fransen kon hij het leger hervormen.

¹¹⁰ De Nairs waren de kaste van krijgers waartoe de kleine vorsten en feodale regenten in Kanara behoorden; zij leverden in de achttiende eeuw veel soldaten aan de radja van Travancore (Nairs Brigade); Singh, *Cochin*, 30.

¹¹¹ Singh, *Cochin*, 30; Dharma Raja Karthika Thirunal Rama Varma (1724-1798), volgde zijn oom Marthanda Varma op als radja van Travancore in 1758; was een goed administrateur en wist zijn Rijk in stand te houden.

De Compagniebestuurders van de Coromandel, Surat, de Malabar en Bengalen vielen als buitencomptoiren direct onder Batavia. Er is reeds in hoofdstuk 7 opgemerkt dat in de Raad van Ceylon uitvoerig gesproken over Zuid-India zeer intensief contact tussen Colombo, Cochin, Negapatnam en Surat. Dit gold niet voor Bengalen. De inhoud van vermoedelijk alle officiële correspondentie met de Hoge Regering en de Heren XVII kwam of in afzonderlijke brieven of in afschrift in Colombo terecht. Deze constatering is gebaseerd op een steekproef in de National Archives of Sri Lanka over de periode 1765-1785. Sowieso gingen alle officiële papieren van de Coromandel over Ceylon naar Batavia en Patria.¹¹²

De Hoge Regering gaf Falck toestemming om in kritieke omstandigheden officieel adviezen en instructies te geven aan Cochin en Negapatnam. In de praktijk bleek de bemoeienis met deze vestigingen nog intensiever te zijn, getuige de lengte van de verhandelingen in de resoluties en de vele besluiten in de Raad van Ceylon. Er werden door Falck daadwerkelijk maatregelen voorgesteld en uitgevaardigd. De lange passages in de correspondentie tussen Falck en de Hoge Regering, de Heren XVII, de Prins en Hope geven hiervan duidelijk blijk. In de nog aanwezige correspondentie met neef Otto ging Falck in iedere brief uitvoerig in op de situatie in Zuid-India. Met grote regelmaat gingen de leden van de Raad op 'springtocht' naar Tuticorin, Cochin, Negapatnam en Surat.¹¹³

Er werden grote Ceylonese detachementen ingezet in Zuid-India, al dan niet op verzoek van de bestuurders van de hoofdvestigingen, de Hoge Regering of op instigatie van Colombo zelf.

Bengalen komt in de resoluties en brieven – zelfs in de correspondentie met neef Otto, die daar zolang verbleef – minder ter sprake. Dit had enerzijds te maken met de reeds uitvoerig toegelichte afgezwakte positie van de Compagnie aldaar. Anderzijds viel Bengalen sinds 1655 niet langer onder het bestuur van de commandeur van de Coromandel maar rechtstreeks onder Batavia.¹¹⁴ Voor de goede orde wordt nogmaals opgemerkt dat Bengalen het machtigste onderdeel werd van de Britse vestiging in India op het moment dat Falck aantrad in Colombo.

Uit de vele resoluties en brieven blijkt dat Falck vanaf het begin van zijn bestuursperiode het standpunt innam dat het handhaven van een politieke, economische en militair strategische positie in Zuid-India van eminent belang was.¹¹⁵ Hij hield met name de ambities van de Britten, de Fransen, Haider Ali en Muhammad Ali zeer goed in de gaten. De Portugezen in Goa werden nauwlettend gevolgd, hoewel hun rol al sedert de tweede helft van de zeventiende eeuw was uitgespeeld. Bij ieder gerucht over een actie van de oude handelsrivaal ging

¹¹² Falck ontving op een brief uit Batavia waarbij de secretariediensten werden opgeroepen voortaan meer attentie te besteden aan het spoedig doorsturen van 'Cormandelsche papieren die over Ceilon overgezonden worden' (NA, VOC inv. nr. 3578, Gouverneur-Generaal en Raden aan Iman Willem Falck, 27 juli 1780).

¹¹³ NA en SLNA, Resoluties Raad van Politie te Colombo.

¹¹⁴ Lequin, *Personeel*, 124.

¹¹⁵ Singh, *Cochin*, 61; zij brengt naar voren dat 'The upkeep of the Malabar Command was indispensable to the Dutch for military as well as economic reasons. The location of Cochin was strategic for the VOC as it defended Ceylon, now not only from the Portuguese at Goa but also from the English at Bombay and Madras'. Haar stellingname is au fond juist, maar zij onderbouwt deze niet met bronnen en noemt niet de strategische belangen van de andere hoofdvestigingen, met name die van Negapatnam en Tuticorin.

bij een aantal bestuurders in Ceylon, Cochin en Batavia automatisch, maar eigenlijk volledig onterecht, de alarmbel rinkelen.

Voor wat betreft de politieke strategie ten aanzien van de strikte neutraliteit zaten de Hoge Regering en de Heren XVII lang niet altijd op dezelfde lijn als Falck. Dit pragmatisme van Falck en zijn getrouwen zou misschien hebben betekend dat de Vierde Engelse Oorlog minder dramatisch voor de Compagnie zou zijn afgelopen. Toch deed zich, ondanks de tegenstelling, nimmer een conflict voor tussen Falck en het hogere gezag in Batavia, Amsterdam of Den Haag. Er zijn geen schriftelijke aanmerkingen op zijn standpunt bekend. Over de gehele periode klinkt bij zijn directe omgeving, van zijn collega's uit India, de Hoge Regering, de bewindhebbers of de opperbewindhebber en de Staten-Generaal geen onvertogen woord.

In het begin meenden de Hoge Regering en Hope Falck wat te moeten temperen. Hij hield echter zijn strategie overeind en kreeg gelijk. Zuid-India was de eerste veiligheidslijn voor Ceylon: de achilleshiel.

Het verdere lot van de Compagnie in Voor-Indië werd na het staakt-het-vuren in 1783 bepaald door de Britten. De Compagnie was financieel en commercieel bijna aan het einde van haar Latijn. Zij was bestuurlijk, maar vooral militair-strategisch vastgelopen. De laatste gouverneur van Ceylon Van Angelbeek moet dit in Cochin hebben begrepen toen hij in 1793 het gouverneurschap van Ceylon en Onderhorigheden ging bekleden. De overdracht van Ceylon in 1796 aan de Britten was het gevolg van een totaal isolement van het eiland. De strategie van zijn 'oude' gouverneur ging niet meer op.

Het bestuur in Colombo onder Falck moest steeds op twee niveaus rekening houden met de ontwikkelingen in Zuid-India. Op macroniveau ging het om de politieke en militaire verhoudingen tussen de Europese grootmachten en de machtigste inlandse vorsten, en op microniveau ging het om een ontelbare reeks van kleine incidenten in de Onderhorigheden en de rest van Zuid-India. Het macro- en microniveau liep veelvuldig in elkaar over wegens 'de rol van Engeland die links en rechts stookt en verdeel en heers speelt', aldus Falck.¹¹⁶

Volgens La Baume, de Franse agent in Cochin en contactpersoon van de Compagnie aan het Hof van Mysore,¹¹⁷ was Haider Ali op zoek naar een machtige Europese bondgenoot om hiermee indruk te maken op zijn omgeving. Haider Ali dacht aan een defensief verdrag met de Compagnie, want hij wantrouwde in grote mate de Britten en vond de Fransen¹¹⁸ te on-

¹¹⁶ SLNA, inv. nr. 1/3237, Cornelis Breekpot aan Iman Willem Falck, 12 februari 1767.

¹¹⁷ Melchior (de) La Baume was een Franse privé-handelaar, die enige jaren gunsteling was van gouverneur Van Eck. Hij rekruteerde enige troepen voor hem aan de Coromandel; was in 1765 met het VOC-schip *De Drie Papegaaien* van Cochin naar Ceylon gekomen; aanwezig bij de plundering van Kandy. Falck liet onderzoeken of hij zich had verrijkt. Zijn conclusie was dat zijn krijgsbuit niet meer was dan anderen betrokken hadden (NA, VOC inv. nr. 3138, Iman Willem Falck aan Gouverneur-Generaal en Raden, 10 november 1765).

¹¹⁸ Op grond van het verdrag van Parijs 1765 hadden de Fransen het recht om handel te drijven met de Carnatics. Het vredesverdrag van Madras was niet meer dan een wapenstilstand; de Maratten drongen Mysore binnen en versloegen Haider Ali in Chinghurali op 6 maart 1771. Hij had de EIC in Madras in de lijn van het verdrag van 1769 gevraagd hem te steunen; hij stuurde kostbare cadeaus naar de EIC, de Raad van Madras en de Britse gouverneur Warren Hastings. Er kwam geen antwoord; Muhammad Ali was vast besloten de Maratten te helpen. Hij wist de Raad van Madras te manipuleren.

beduidend geworden. Pogingen iets te bereiken met de Britten waren na lang onderhandelen en grote achterdocht van beide kanten tussen 1765-1766 op niets uitgelopen.¹¹⁹

Haider Ali's voorwaarden aan de Compagnie waren de levering van munitie tegen baargeld of peper. Hij was bereid met alle mogelijke middelen de Compagnie in Zuid-India te beschermen in het geval zij in oorlog raakte met een andere Europese mogendheid. Een verdrag zou wederkerig moeten zijn, waarbij de Compagnie zich uitdrukkelijk niet mocht bemoeien met zijn verdere activiteiten. Indien zij als gevolg van de militaire steun aan hem haar territorium zou vergroten, zou hij daar geen bezwaar tegen maken.

Falck was geïnteresseerd; hij zag in dat het aanzien en de positie van de Compagnie in de regio hierdoor konden toenemen. Breekpoot was dezelfde conclusie toegedaan.¹²⁰ Hij vroeg wel, als reactie op Haider Ali's verovering van Calicut en zijn bedreiging van Cochin, om versterking uit Ceylon. Breekpoot suggereerde het grondgebied van de radja van Cochin in te nemen om zo te voorkomen dat dit in handen viel van Haider Ali. Diens Mysorse troepen zouden bij een aanval op Cochin wel in de buurt komen van de Compagniesforten, wat dan gemakkelijk tot een confrontatie zou kunnen leiden. Haider Ali zette ondertussen Cochin en Travancore¹²¹ onder druk door van hen respectievelijk 1,5 miljoen rupies plus dertig olifanten en 400.000 rupies plus acht olifanten te eisen. Zowel de radja's van Cochin en Travancore als de zamorin van Calicut benaderden Breekpoot voor militaire steun.

De Compagnie had volgens Falck de keuze tussen Haider Ali of Mohammed Ali. Een keuze voor laatstgenoemde zou betekenen dat de Malabarkust geheel onder Britse invloed kwam te staan, inclusief de kust van Madura en Tanjore. Deze gebieden waren reeds schatplichtig aan Mohammed Ali. Een verdrag met Haider Ali kon zorgen dat de handel veilig werd gesteld. Maar dat zou betekenen dat de Compagnie tegenover Travancore zou komen te staan.¹²² Door een verdrag met Muhammad Ali te sluiten, zou de mogelijkheid kunnen ontstaan dat Britse troepen wegbleven van de kust van Madura.¹²³ Falck pleitte in een geheime brief aan de Hoge Regering niet langer vast te houden aan haar principes van strikte neutraliteit. De vorsten zouden op de Compagnie neerzien en hun gunstige handelsvoorwaarden laten vallen. Deze brief leidde tot een stevige discussie in Batavia maar kon de Gouverneur-Generaal en raden niet vermurwen. Zij bleven bij hun oude standpunt dat een verdrag niet wenselijk was. Zij merkten tevens op dat tegenstellingen niet via verdragen konden worden opgelost.¹²⁴

Falck zou zich gedurende zijn bestuursperiode van twintig jaar een realist tonen in zijn houding tegenover Haider Ali. Hij stelde voortdurend zijn standpunt bij op grond van de zich

¹¹⁹ Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 35; La Baume schreef aan Falck dat Haider Ali erg bang was voor de Britten. Hij gaf hen daarom kostbare geschenken, peper en sandelhout in ruil voor munitie. De Britten zouden echter hun afspraken slecht zijn nagekomen.

¹²⁰ Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 38; La Baume had dit aan Falck en Breekpoot geadviseerd.

¹²¹ Kusumen, *History of trade and commerce*, 127; Rama Varma leidde als radja van Travancore, 1758-1798, het Kurtika ka-baal.

¹²² NA, VOC inv. nr. 3171, Iman Willem Falck aan Gouverneur-Generaal en Raden, 12 april 1766; in 1762 was een verdrag gesloten tussen Muhammad Ali en de EIC; de radja van Tanjore werd een vazal van Muhammad Ali; in 1773 werd het vorstendom geannexeerd.

¹²³ NA, VOC inv. nr. 3171, Iman Willem Falck aan Gouverneur-Generaal en Raden, 13 april 1766.

¹²⁴ Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 53; NA, VOC inv. nr. 3171, Hoge Regering aan Iman Willem Falck, 12 mei 1766.

steeds wijzigende situatie in Zuid-India. Op het moment dat de Britse invloed in Zuid-India nog niet al te groot was, zag hij in Haider Ali een potentiële bondgenoot en een beschermer van de handel aan de Malabar tegen Travancore.¹²⁵ Hij was de heerser van de machtigste buurstaat van de Compagnie met wie terdege rekening moest worden gehouden. Op het moment dat hij de bondgenoten van de Compagnie ging bedreigen en voor de tweede maal de Carnatic binnen viel in 1778 was hij een agressor. Tijdens de Vierde Engelse Oorlog moest hij onder druk van de omstandigheden als bondgenoot worden geaccepteerd. Samen met de Fransen en oude inlandse bondgenoten zorgden Haider Ali en de Compagnie enigszins voor tegenwicht.

Aan het eind van het jaar 1765 namen de spanningen aan de Overwal toe. Muhammed Ali van Arcot¹²⁶ vond dat hij recht had op een deel van de pacht van de parelvisserij, daarbij gesteund door de Britten. Hij toonde zich niet tevreden met de toezeggingen van Colombo over zijn vangstquota. Hij had maar twintig thonies, kleine vaartuigjes, toegewezen gekregen waarmee hij slechts 96 parels mocht opduiken.

De Nawab veroorzaakte nog meer problemen door allerlei 'stoutmoedige ondernemingen' uit te voeren tegen de Compagnie,¹²⁷ zoals de bezetting van de loge van Ponnekail.¹²⁸

Gerrit de Vos,¹²⁹ het opperhoofd te Tuticorin, was door deze gebeurtenissen zeer gealarmeerd. Hij hield Falck voortdurend op de hoogte.¹³⁰ Falck besloot na deze berichten en na overleg met de Raad een detachement infanterie van 130 Europese soldaten en 1016 Maleiers naar Kilkare over te laten brengen via de haven van Negombo. Het detachement kreeg opdracht orde op zaken te stellen. De leiding over deze militaire expeditie werd gegeven aan De Vos en de Ceylonse eerste pakhuismeester Schmidt. Deze bevond zich hier als commissaris van de parelbanken.¹³¹ Het liep allemaal met een sisser af, omdat 'het Madura geen ernst [was] om de Nederlanders te plagen'. De Raad was daar niet zo zeker van en besloot met eenparigheid van stemmen dat met vijandelijke acties mocht worden begonnen op het moment dat lijf en goed werden aangetast.¹³² De rust keerde na enige tijd terug.

In het voorjaar van 1767 riep Falck een speciale Raadsvergadering bijeen om van gedachten te wisselen over het door de nayak opgeëiste recht om op de parelbanken te mogen vissen. Deze beweerde rekeningen te kunnen overleggen vanaf 1691 waaruit zijn aanspraak bleek. Uit een onderzoek door de Raad van Ceylon in oude traktaten kwam echter naar voren dat hij helemaal geen rechten kon laten gelden. Na veel wikken en wegen werd toch besloten de nayak enigszins tegemoet te komen. De Vos zou hierdoor niet verder in de problemen raken.¹³³

¹²⁵ Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 34.

¹²⁶ Muhammed Ali veroverde tussen 1764-1765 Madura met hulp van Britse hulptroepen; de VOC-Resoluties spreken steeds over Machmet Dillichan.

¹²⁷ NA, VOC inv. nr. 9947 en SLNA, inv. nr. 1/750, Resolutie Raad, 5 april 1766; hiervan is reeds melding gemaakt in de Secrete Resolutie Raad, 27 maart 1765.

¹²⁸ NA, Collectie Hope inv. nr. 72, Resolutie Secrete Raad, 18 november 1765.

¹²⁹ Gerrit de Vos, uitgevaren voor de Kamer Amsterdam als koopman; 1765 opperhoofd te Tuticorin, opperkoopman; 1774 commandeur van Jaffna (SLNA, inv. nr. 1/3077, Resolutie Raad, 4 mei 1774).

¹³⁰ NA, VOC inv. nr. 9947, Resolutie Secrete Raad, 20 maart 1766.

¹³¹ NA, Collectie Hope inv. nr. 72, Resolutie Secrete Raad, 18 november 1765.

¹³² NA, VOC inv. nr. 9947, Resolutie Secrete Raad, 8 april 1766.

¹³³ SLNA, inv. nr. 1/750, Resolutie Secrete Raad, 22 en 27 maart 1766.

Inmiddels ging ook Muhammad Ali zich met de parelvangst bemoeien als hogere in de soevereiniteit boven de nayak. Volgens Falck was hij hiertoe aangezet door de Britten. De Vos waarschuwde dat ook Haider Ali aanspraken maakte. Al deze klachten brachten Falck ertoe de Hoge Regering te bewegen in te stemmen met een vrije vangst van parels. Dit kwam er op neer dat alle partijen mochten duiken tegen een vastgestelde vergoeding aan de Compagnie. Falck hoopte op deze wijze de Indiase vorsten gunstig te stemmen voor de lijnwa-denhandel.¹³⁴ De Hoge Regering besloot Falck in deze de vrije hand te geven. Hij toonde zich persoonlijk in de herschikking van de parelvangst zeer genereus. De opbrengst was een emolument en een prerogatief van de gouverneur van Ceylon.

De verhoudingen met de nayak verbeterden geleidelijk. Deze stemde in met een besluit van de Raad van Ceylon om de buitenlandse scheepvaart te verbieden tussen India en Ceylon.¹³⁵ Deze maatregel werd genomen om de smokkelhandel tegen te gaan. Tevens was de maatregel bedoeld om de contacten van de koning van Kandy met bevriende en verwante Indiase vorsten zoveel mogelijk uit te bannen en te controleren. Het recht van de doorvaart behoorde op grond van oude traktaten volgens de Compagnie alleen aan haar toe. De Britten mochten er nu officieel niet meer door, maar hun schepen werd niets in de weg gelegd, zolang zij maar toestemming vroegen.¹³⁶

De Vos was zich zeer ingenomen met het beleid van Falck, omdat deze zich inspande de inkomsten van de factorij te vergroten, de verhouding met de nayak te verbeteren en gezorgd had dat de ingezetenen 'niet boven maete bezwaart noch geknevelt werden'. Volgens De Vos kwam het recht op parels te vissen wel 'onbetwistelijk' toe aan de Compagnie. De klachten over de parelvisserij en verdere strubbelingen aan de Overwal namen echter niet af.

Falck toonde zich door allerlei voorvallen, die hier niet allemaal uitvoerig worden beschreven, weer meer en meer voorstander van een defensief verdrag met Haider Ali. Het zou moeten lijken op de wijze waarop de Britten Muhammad Ali ondersteunden, namelijk in de vorm van geld en hulptroepen. Haider Ali schreef inmiddels vleiende brieven aan Falck waarin hij refereerde aan Raza Ali Khan. Deze had verteld hoe hoffelijk en plezierig de Nederlanders waren. Van La Baume¹³⁷ had Haider Ali gehoord over 'het prijzenswaardig gedrag van Falck'. Vervolgens liet hij weten behoefte te hebben aan olifanten, paarden en geweren. Dit verbaasde Falck, omdat hij al eerder zo'n verzoek hierom had gekregen; de goederen werden al in gereedheid gehouden. Hierop besloot hij de gevraagde goederen direct te laten versturen.¹³⁸ Inmiddels had Haider Ali zowel Calicut als Cochin aangevallen. Hij toonde zich van zijn slechtste kant; zo rezen er ernstige twijfels bij Falck en Breekpot over een verdrag.

De Compagnie had grote last van de versnippering van haar grondgebied op het moment dat er vijandelijkheden uitbraken in de buurt van een van haar factorijen en loges. Schreuder toonde zich al tijdens zijn krachtdadige¹³⁹ bestuursperiodes van 1740-1749 te

¹³⁴ NA, VOC inv. nr. 9947, Iman Willem Falck aan de Gouverneur-Generaal en Raden, 12 november 1766.

¹³⁵ NA, VOC inv. nr. 9947, 6 december 1766.

¹³⁶ SLNA, inv. nr. 1/749, Resolutie Secrete Raad, 22 september 1767.

¹³⁷ Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 35.

¹³⁸ NA, VOC inv. nr. 1375, Haider Ali aan Iman Willem Falck, zonder datum (duplicaat uit 1767).

¹³⁹ Coolhaas, 'Imhoff en Mossel', 33. Zijn krachtdadig optreden kwam naar voren op het moment dat in 1749 de sultan van Gujarat en andere Indiase vorsten maar niet ophielden met 'plagerijen'. Als tegenactie liet hij de haven blokkeren.

Surat en tijdens zijn gouverneurschap op Ceylon een groot voorstander van concentratie van de bezittingen van de Compagnie. Hij was van oordeel dat een aantal factorijen en forten zou moeten worden ontmanteld.¹⁴⁰ Als lid van de Hoge Regering bleef hij hierop aandringen. Hij was eveneens voorstander van het samenvoegen van alle Compagniestroepen in India, op Ceylon, op Java en op de specerij-eilanden. De Compagnie zou hierdoor kunnen beschikken over een sterke strijdmacht waarmee effectief in Zuid-India kon worden opgetreden. Hij liet dit standpunt uiteindelijk varen, omdat hij de risico's voor de veiligheid van Java en de specerij-eilanden te groot achtte. Een militaire verbintenis met Haider Ali sprak hem aan, zolang deze tevreden kon worden gesteld met militaire uitrusting in ruil voor peper.

De Hoge Regering had inmiddels Falck al bericht dat zij niets voelde voor een defensief verdrag. Zij stond slechts een handelsverdrag met Mysore toe, nadat Haider Ali de nawab van Arcot – lees Muhammad Ali – en de radja van Travancore had onderworpen of hen schatplichtig had gemaakt.¹⁴¹ Van der Parra beschouwde Haider Ali nog steeds als een avonturier met wie geen zaken moesten worden gedaan. Falck kreeg instructie dat hij zijn verdere stappen in nauw overleg moest nemen met de Ceylonse hoofdadministrateur Daniël Burnat, de gouverneur van de Coromandel Pieter Haksteen en commandeur van de Malabar Cornelis Breekpot. Het grote enthousiasme over Falcks doortastende optreden tegen Kandy werd door deze kanttekening van Van der Parra en de overige leden van de Hoge Regering enigszins getemperd. Op 19 november 1766 werd een beperkte overeenkomst met Haider Ali gesloten¹⁴² waarbij de Compagnie geschut, kogels, snaphanen en buskruit zou leveren tegen hetzij peper hetzij baargeld. In de overeenkomst was de mogelijkheid opengeleten of de Compagnie al dan niet tegen de Britten zou optrekken.¹⁴³ Voor Haider Ali waren de vriendschappelijke banden, die uit de overeenkomst voortvloeiden, voldoende zolang de Compagnie maar geen partij koos voor zijn tegenstanders. Hij tekende nog aan, dat hij niet bereid was aan extra wensen van de Compagnie tegemoet te komen zonder dat daar iets extra's tegenover stond.

Tijdens het overleg met Haider Ali en de afgevaardigden van Breekpot, bezocht Moens, als vertegenwoordiger van Falck, Rama Varma in Travancore.¹⁴⁴ Hij verzekerde Rama Varma dat Haider Ali geen aanval zou ondernemen vanwege de vriendschappelijke betrekkingen die er bestonden tussen Travancore en de Compagnie. Rama Varma verzocht desondanks militaire steun in geval hij toch door Haider Ali werd aangevallen.

De radja speelde hiermee een dubbelspel. In het geheim had hij 50.000 rupies betaald aan Muhammad Ali voor diens militaire steun. Rama Varma ging ervan uit dat hij ondanks het verdrag met de Compagnie niet op veel steun van de Compagnie kon rekenen. In het najaar brak de oorlog tussen Haider Ali en Rama Varma daadwerkelijk uit. De vloot van Mysore voer de riviermonden bij Cochin op richting Travancore en debarkeerde in de buurt van de Compagniesforten haar soldaten en voorraden. De Compagnie was nu in een heel moeilijk par-

¹⁴⁰ NA, VOC inv. nr. 1377, Secrete Resoluties van Gouverneur-Generaal en Raden, 16 december 1763.

¹⁴¹ NA, VOC inv. nr. 1377, Secrete Resoluties van Gouverneur-Generaal en Raden, 31 juli 1766.

¹⁴² NA, VOC inv. nr. 1377, Secrete Resoluties van Gouverneur-Generaal en Raden, 19 november 1766.

¹⁴³ NA, VOC inv. nr. 1377, Secrete Resoluties van Gouverneur-Generaal en Raden, 6 december 1766.

¹⁴⁴ Idem.

ket terechtgekomen gezien het verdrag met Travancore. Eventuele tegenacties zouden direct oorlog betekenen met Haider Ali. Breekpot vroeg dringend aan de Hoge Regering om zowel instructie als militaire steun. Deze adviseerde zoals gebruikelijk strikt neutraal te blijven, Breekpot deelde dit standpunt wel en waarschuwde op zijn beurt tegen het sluiten van trak-taten.¹⁴⁵ Falck kreeg van hem een gelijkkluidend advies,¹⁴⁶ blijkbaar om hem te ontmoedigen en te blijven pleiten voor een verdrag met Haider Ali. Het geweld tegen Cochin en Travancore werd uiteindelijk niet doorgezet door de ontwikkelingen aan de oostgrens van Mysore.

Het besluit dat er geen defensief verdrag met Haider Ali mocht worden gesloten, stelde Falck ernstig teleur. Hij was van oordeel dat Haider Ali in het vervolg de Compagnie nooit meer als gelijkwaardige partner zou beschouwen.¹⁴⁷ De agent La Baume was zelfs onthutst.

Hope hoorde in Amsterdam over de verschillende standpunten.¹⁴⁸ Hij schreef Falck, dat hij begrip had voor zijn standpunt. Maar 'hoe zeer men zomstijd iets moet vragen & voor-namelijk als men voorziet, dat alles anders verloren moet gaan, zo moet ik egter UEG, zo wel als den heer Haksteen aanraadden, om met alle mogelijke prudentie & niet buyten de orders van de Hoge Regering te werk te gaan ...'.¹⁴⁹ In de tussentijd had Falck op eigen gezag 2000 vuursteengeweren aan Breekpot laten zenden. Het was zijn bedoeling dat deze goe-deren zo snel mogelijk naar Haider Ali werden doorgezonden. Deze zending was bedoeld ter verzachting van de ontstane situatie na het niet doorgaan van een 'bondgenootschap'. In 1767 zouden Haider Ali en Raza Ali Khan voor de tweede keer, maar nu rechtstreeks aan Falck, om geweren en patronen vragen. Deze aanvraag zond Falck door aan Breekpot. Hij beperkte zich nu tot het zenden van enige cadeaus via La Baume.¹⁵⁰ De situatie was er geheel anders uit komen te zien doordat Haider Ali de oorlog had verklaard aan de Britten en hun bondgenoot Muhammed Ali.

Gouverneur Haksteen was sedert zijn aankomst in Negapatnam, mei 1765, de geweldige puinhoop van zijn voorganger Van Teylingen aan het opruimen. Het kostte volgens hem tijd om 'vier jaar despotisch en inhalig bestuur weg te werken'.¹⁵¹ Er was een tekort aan al-les. Hij schreef een brief aan de commandeur van Jaffna om ambachtslieden te sturen voor het herstel van Compagniesgebouwen en schepen. Ondertussen was de invloed van de Brit-ten vergroot. De kleine noordelijke factorijen te Bimilipatnam, Jagernaikpuram en Palicol kregen hier last van. In 1767 had de vorst (soeba) van Golkonda¹⁵² de noordelijke provinciën overgedragen aan de Britten. Zij gingen nu de jaarlijkse giften heffen en tegen alle afspra-ken in ook tol.¹⁵³ Haksteen protesteerde in Madras maar dat maakte weinig indruk. Bij zijn

145 NA, VOC inv. nr. 3177, Cornelis Breekpot aan Gouverneur-Generaal en Raden, 12 juni 1766.

146 SLNA, inv. nr. 1/3247 (Secreet), Cornelis Breekpot aan Iman Willem Falck, 17 februari 1767.

147 NA, VOC inv. nr. 3174, Iman Willem Falck aan Cornelis Breekpot, 27 november 1766 en idem aan Pieter Haksteen, 27 november 1766. De opmerking aan het adres van Haksteen had te maken met het feit dat hij Falck steunde. Hij stelde zich vanuit Negapatnam krachtig op tegenover Muhammed Ali.

148 NA, Collectie Hope inv. nr. 24, Thomas Hope aan Iman Willem Falck, 5 oktober 1767.

149 NA, Collectie Hope inv. nr. 24; Hope schreef tevens dat Cornelis Haksteen in Negapatnam zich ook aan het stand-punt van de Hoge Regering moest conformeren.

150 NA, VOC inv. nr. 3231, Iman Willem Falck aan de Gouverneur-Generaal en Raden, 28 mei 1768.

151 Gijsberti Hodenpijl, *De gouverneurs van Koromandel*, 114.

152 De vorst van Golkonda was een van de Hindu vorsten van de Confederatie van de Maratha's.

153 Gijsberti Hodenpijl, *De gouverneurs van Koromandel*, 286.

vertrek in 1771 was het hem gelukt orde op zaken te stellen waarvoor de Hoge Regering zich zeer dankbaar toonde. Falck had steeds een goede medestander aan hem gehad.

In 'Een aanmerkenswaardige Droom',¹⁵⁴ een pamflet dat na de dood van Gouverneur-Generaal Van der Parra werd gepubliceerd, werden alle leden van de Hoge Regering en vele gekwalificeerden ernstig aan de kaak gesteld met uitzondering van Falck en Haksteen. Zij werden met lof vermeld.

Eind 1768 begon Haider Ali met een opmars richting de Carnatic. Muhammad Ali en de Britten verwachtten dat hij Tanjore zou aanvallen. Haksteen vroeg vanwege het aankomende oorlogsgeweld in de omgeving van Negapatnam en andere factorijen om militaire steun aan Falck. Vanuit Jaffna en Tuticorin werden daarop op voorstel van Falck en met ondersteuning van de Raad troepen gezonden.

Haider Ali wist de Britten uit hun forten in de Carnatic te verdrijven. Deze sloegen op hun beurt krachtig terug. De kortelings gereed gekomen Mysorse vloot werd vernietigd door de Bombay Marine en een aantal forten werd veroverd. Haider Ali ging echter onverstoorbaar met zijn omvangrijke leger verder richting de kust op weg naar het Britse Madras. Hij veroverde met groot geweld het eerste fort van de hoofdverdediging. De Britten kwamen hierdoor in een hachelijke positie terecht en besloten de oorlog te beëindigen met een vredesverdrag. Op papier leek het op een overeenkomst voor wederzijdse bijstand maar in werkelijkheid was het niet veel meer dan een wapenstilstand. De positie van Haider Ali was nu sterker dan ooit tevoren. Hij had zich inmiddels kunnen verzekeren van de steun van de nizam van Hyderabad. Deze had zich geërgerd aan de Britse steun aan Muhammed Ali.

De Hoge Regering, Falck, Haksteen en Breekpot volgden alle ontwikkelingen op de voet en hielden elkaar in deze oorlogsperiode via een uitvoerige correspondentie op de hoogte. Zij waren op hun hoede voor 'het links en rechts stoken van de Engelsen'.¹⁵⁵ Falck had aan Breekpot bij het uitbreken van de Brits-Mysorse oorlog geschreven dat nu wel strikte neutraliteit gewenst was.¹⁵⁶

Inmiddels was op 4 maart 1768 nog voor het einde van de Brits-Mysorse oorlog Breekpot verlost van een uiteindelijk weinig succesvolle bestuursperiode. Hij was zeer ambitieus begonnen maar had de positie van de Compagnie noch de handel verbeterd. Zijn functie kwam in handen van de directeur van Surat, Christiaan Lodewijk Senff.¹⁵⁷ Deze zou slechts twee jaar aanblijven. Volgens Singh doorzag hij de ontwikkelingen in Zuid-India veel beter dan Breekpot, in het bijzonder de machtsontwikkeling van de EIC. Dit valt echter niet te ontdekken in de bronnen. Als directeur in Surat was hij een voorstander van vrije handel

¹⁵⁴ NA, Collectie Hope 26, 'Een aanmerkenswaardige droom, ter speculatie aangeteekent en opgeschreven, behelsende voor eerst, de waare oorsaaken van 's Compagnies' algemeene vervallen staat van India, ten tweeden, de eenigste, en waare middelen van een generaal rederes daarteegens', Januari 1768.

¹⁵⁵ SLNA, inv. nr. 1/3247, Geheime correspondentie tussencommandeur Pieter Haksteen van de Coromandel en commandeur Cornelis Breekpot van de Malabar.

¹⁵⁶ NA, VOC 3231, Iman Willem Falck aan Cornelis Breekpot, 28 mei 1768.

¹⁵⁷ Christiaan Lodewijk Senff (Bismarck, ?-Batavia, 1771), 1736 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Gaasperdam als soldaat; 1737 Batavia-Surat; 1749 Surat onderkoopman; 1751 Batavia koopman, geheimschrijver; 1752 opperkoopman; 1754 eerste opperkoopman; 1760 commandeur Sumatra's westkust; 1763 directeur Surat; 1768 commandeur Coromandel; 1770 Batavia extraordinaris raad (Wijnaendts van Resandt, *Gezaghebbers*, 195-196; NA, VOC-Opvarenden); stiefzoon van oud-gouverneur Schreuder.

in de Malabar, Surat en de regio's aan de Perzische Golf. Zijn handelspolitiek had volgens Singh dan ook een gunstige uitwerking aan de Malabar.¹⁵⁸

Zijn verhouding met Haider Ali was in het algemeen slecht en niet in het belang van de Compagnie. Hij ging onhandig en weinig diplomatiek te werk, mede door de restricties die hem waren opgelegd vanuit Batavia. Het vergeten van het overhandigen van de cadeaus van de Hoge Regering was volgens Van Lohuizen het meest opvallende voorbeeld van geklunngel en verwaarlozing. Er ontstonden hierdoor allerlei onnodige irritaties.¹⁵⁹ Zijn grootste verdienste was het herstel en de versterking van de verdedigingswerken van Cochin.¹⁶⁰ Deze waren tijdens een inspectie begin 1769 als zeer desolaat omschreven.¹⁶¹ De artillerie, het fort en de administratie waren niet op orde en een aantal Compagniesdienaren functioneerde niet.¹⁶² Falck wenste na de beëindiging van de Brits-Mysorse oorlog zowel van Senff als Haksteen een advies over de situatie. Haider Ali had zijn aandacht na de Carnatic weer gericht op Cochin en Travancore.¹⁶³ Senff stelde voor zonder verder dralen het verdrag met Haider Ali te sluiten. De Hoge Regering wilde helemaal niet zover gaan en gaf slechts opdracht voorbereidingen te treffen voor de leverantie van munitie tegen betaling van baargeld op voorwaarde dat Haider Ali zich aan het gesloten vredesakkoord hield. Senff bracht voor alle duidelijkheid schriftelijk bij Haider Ali naar voren dat Cochin en Travancore als goede bondgenoten van de Compagnie moesten worden beschouwd.

De Brits-Mysorse oorlog had de Compagnie economisch veel schade toegebracht door het teruglopen van de handel.¹⁶⁴ Er werden nauwelijks meer lijnwaden van de Overwal en de Coromandel naar Ceylon verscheept. De eerste vier maanden na de oorlog kwam deze handel geheel stil te liggen. De aanlevering van peper vanuit de Malabar liep uitermate moeizaam. Het was moeilijk grote hoeveelheden te bemachtigen, ondanks de bestaande contracten met Travancore en Cochin. Tijdens de oorlog waren de Britten verder in het handelsterritorium van de Compagnie aan de Malabar doorgedrongen. Falck en de Hoge Regering maakten zich hierover ernstige zorgen. Zij leken bereid eventueel geweld te gebruiken om de Britten terug te dringen, maar beseften terdege dat het zenden van extra troepen uit Ceylon niet voldoende was. Deze zouden niet sterk genoeg zijn in geval het tot een gewapende confrontatie kwam.¹⁶⁵ Er zou in dat geval extra steun van buiten moeten komen. De Hoge Regering opperde als voorbeeld de Fransen. Zij waren echter op dat moment zelf in allerlei militaire conflicten verwickeld. Hun vesting Mahé aan de Malabar werd bedreigd door Haider Ali vanwege hun steun aan de zamorin van Calicut. Een

¹⁵⁸ Singh, *Cochin*, 165.

¹⁵⁹ Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 84.

¹⁶⁰ Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 168.

¹⁶¹ HUA, Collectie Huydecoper inv. nr. 623, Schut aan Jan Elias Huydecoper, 20 november 1769.

¹⁶² HUA, Collectie Huydecoper inv. nr. 623, Schut aan mr. Gualterus Petrus Boudaen (bewindhebber VOC), 20 november 1779; onderkoopman Abraham Sluysken en boekhouder Nicolaas Homberg.

¹⁶³ SLNA, inv. nr. 1/3247, Secrete correspondentie tussen gouverneur Falck, Pieter Haksteen en Cornelis Breekepot met betrekking tot de inlandse vorsten in India, 27 november 1766-2 juli 1769.

¹⁶⁴ Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 67; NA, VOC inv. nr. 3259, Pieter Haksteen aan de Gouverneur-Generaal en Raden, 20 december 1769.

¹⁶⁵ NA, VOC inv. nr. 4491 Resolutie Haags Besogne, 25 maart 1772; maakte melding van brief van Iman Willem Falck aan Hoge Regering uit 1770.

iets andere situatie deed zich voor in Bengalen met hun hoofdvesting Chandernagore. Hier zorgde sedert zijn aankomst in 1767 het bekwame opperhoofd Jean-Baptiste Chevalier¹⁶⁶ voor een korte bloei van de handel en het Franse aanzien. Chandernagore was geheel omsloten door de Britten evenals de vestigingen van de Compagnie. Chevalier was daarom voor goede relaties met het Britse bestuur in Calcutta. De Britten waren in het begin onder de indruk van zijn weelderige paleis in Goretty in de buurt van Chandernagore.¹⁶⁷ Na 1769 groeide de Britse jaloezie vanwege de grote economische groei van de Franse factorijen. De bouw van vestingwerken diende te worden gestaakt, omdat dat in strijd was met het verdrag van Parijs. De grote aversie tegen de Britten bracht Chevalier er toe een anti-Britse liga te vormen bestaande uit zoveel mogelijk Noord-Indiase vorsten en Franse troepen. Johannes Bacheracht,¹⁶⁸ directeur van Bengalen, was van mening dat het zinvol was voor de Compagnie met de Fransen op goede voet te staan, maar geen voorkeur aan de dag te leggen in verband met de positie van de Britten. Volgens Lequin moest de Compagnie proberen te voorkomen zich serieus met de zaken van de Fransen in te laten. Zij deden meermalen, onder andere in 1769, een poging hun belangen aan die van de Compagnie te koppelen om dan gezamenlijk tegen de Britten te kunnen optreden in geheel India.¹⁶⁹ Na het drama van de slag bij Bidderra in 1757 en de gevolgen daarvan, dacht Falck er niet aan bij hen steun te zoeken.

Wat er nodig was voor de handhaving van de Compagnie in Zuid-India waren voldoende militairen, aanzien en krachtige bestuurders op de hoofdvestigingen. De Hoge Regering bleef daarbij hameren op strikte neutraliteit. Falck bleef zoeken naar versterking via bestaande en nieuwe allianties. De nieuwe bestuurders moesten vooral het vertrouwen genieten van de Hoge Regering. De relatie met Falck speelde daarbij eveneens een rol. Bij Senff ontbrak het zeker aan het eerste. Het zou wel eens de reden kunnen zijn geweest dat hij na twee jaar werd vervangen. Over de precieze achtergronden van Senff's vertrek is niets bekend. Het was opvallend dat hij geen memorie van overdracht achterliet in tegenstelling tot al zijn voorgangers en opvolgers. Zijn laatste belangrijke daad, de verkoop van de vesting Cannanore¹⁷⁰ aan de EIC, was niet in overeenstemming met de opdracht van de Hoge Regering. Strategisch gezien was dat een blunder. De Hoge Regering wenste dat de vesting werd overgedragen aan Haider Ali. Deze was zeer verbolgen dat de vesting in handen kwam van zijn voormalige bondgenoot en oud-gouverneur Ali Raja.¹⁷¹

¹⁶⁶ Jean-Baptiste Chevalier (1729/30-1789), opgeleid in de school van Gouverneur-Generaal Jean Law de Lauriston; een kleurrijk persoon met een overdreven hoeveelheid patriotisme; onderhield contacten met de vorsten in Noord-India en met allerlei Franse militaire avonturiers; 1773 directeur van Bengalen; 1778 krijgsgevangene; 1779 naar Parijs op borge-tocht en daar in ongenade gevallen (Sen, *French in India*, 112-128).

¹⁶⁷ Sen, *French in India*, 87.

¹⁶⁸ Johannes Bacheracht (Archangel, ?-Batavia, 1777), zijn vader afkomstig uit Hannover was arts bij de keizerlijke marine in St. Petersburg; huwde Adriana Johanna Wyborgh; 1738 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Reigersdaal als adelborst; 1739 Batavia, boekhouder; 1748 onderkoopman; 1753 koopman; 1756 opperhoofd Patna; 1760 idem Cossimbazar; 1766 secunde directie Bengalen; 1770 directeur; 1776 ontboden in Batavia (Wijnaendts van Resandt, *Gezaghebbers*, 48-49; Lequin, *Personeel*, 252; NA, VOC-Opvarenden).

¹⁶⁹ Lequin, *Personeel*, 138.

¹⁷⁰ Cannanore was van belang voor peper en kardemom.

¹⁷¹ Ali Raja had zich gevestigd in Cannanore nadat zijn verhouding met Haider Ali ernstig bekoeld was geraakt.

De Hoge Regering had tot de verkoop besloten overeenkomstig het eerdergenoemde rapport van Schreuder. Zij wilde na het vertrek van Breekpot in ieder geval de kosten van de Malabar verlagen door het aantal factorijen te verminderen en hun omvang te verkleinen.¹⁷² De voornoemde verkoop van Cannanore lag eveneens in deze lijn. Senff werd overgeplaatst naar Batavia en bevorderd tot extraordinaris raad. Deze bevordering zegt niets over zijn positie; in Batavia stond hij verder aan de zijlijn. In zijn plaats werd de bekwame hoofdadministrateur Moens benoemd. Hij was de eerste vertrouweling en vriend van Falck die werd benoemd door Gouverneur-Generaal Van der Parra in Zuid-India. In december 1770 werd Moens met groot ceremonieel uitgeleide gedaan uit Colombo als geëligend commandeur van de Malabar.¹⁷³ Enige maanden later volgde zijn definitieve aanstelling en werd hij gerechtigd de titel van gouverneur te voeren.¹⁷⁴ Falck zou nu nog directer bij de ontwikkelingen aan de Malabar worden betrokken. De nieuwe gouverneur was ambitieus en veel doortastender dan zijn voorgangers. Falck steunde hem niet alleen bestuurlijk, maar ook militair. Hij kreeg na enige jaren een aanzienlijk detachement Ceylonese troepen. Hoewel hij zich zeer betrokken voelde bij de ontwikkelingen in India en het strategisch politieke spel zelf activeerde, klaagde hij wel dat 'de zaak van Malabar hem zoo veel buitengewoon bezigheid geeft, dat ik mijn tijd zeer wel besteed kan te meer omdat men mij van Batavia de eer heeft aangedaan om [mij] als advokaat Konsulent voor den Hr. Moens te laten gebruiken'. Maar uit niets blijkt dat hij werkelijk bezwaar had tegen het voortdurend adviseren en instrueren van zijn vertrouweling. Hij omschreef Moens als een man van zeer goede wil, die nimmer zijn opgewekte humeur verloor. Iemand die verstand had van militaire tactiek en kon bogen op een grote ervaring. Zijn adviezen waren volgens Falck steeds nuttig.¹⁷⁵ Raadpensionaris Van de Spiegel noemde hem een 'dooreerlijke man, die te vroeg voor het vaderland ons is ontruikt, maar tijdig genoeg voor zijnen roem ...'.¹⁷⁶

De vriendschap tussen Falck en Moens kwam tot uitdrukking toen zij samen twee zeer jonge olifanten¹⁷⁷ en twee paradijsvogels aan hun opperbewindhebber stuurden. Een geste die Falck drie jaar daarvoor ook had gemaakt.

¹⁷² NA, VOC inv. nr. 653, Resolutie Hoge Regering, 20 december 1763; Rapport Jan Schreuder aan Gouverneur-Generaal en Raden.

¹⁷³ SLNA, inv. nr. 1/3075 en NA, VOC inv. nr. 3293, Resolutie Raad, 12 december 1770.

¹⁷⁴ Op 11 juli 1772 werd hij door de Heren XVII weer benoemd tot commandeur. De Malabar werd van nu af aan aangeduid als commandement (NA, VOC inv. nr. 833, *Repertorium op de personalia*, deel 6; 1771-1778. Hij bleef echter aangeduid met de persoonlijke titel van gouverneur).

¹⁷⁵ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck (duplikaat), 12 november 1776; Falck gaf een uitvoerige beschrijving in het Frans over Moens.

¹⁷⁶ In memoriam door Raadpensionaris Laurens Jan van de Spiegel (1736-1800) n.a.v. overlijden van Moens op 12 oktober 1792.

¹⁷⁷ Oosterzee, 'Adriaan Moens, Directeur-generaal van Nederlandsch Indië', 20; de olifantjes werden op 16 november 1772 verscheept met het VOC-schip Zuid-Beveland waarop zich eveneens zijn tweelingzonen bevonden. Deze twee olifanten werden in de dierentuin van Willem V ondergebracht. In 1795 gingen zij naar de plantentuin in Parijs en stierven daar in 1814. Professor Sebald J. Brugmans (1763-1819) haalde de kadavers naar het Museum voor Natuurlijke Historie te Leiden. Falck had eerder een paar jonge olifantjes gezonden; PS. in zijn brief van 12 november 1769 aan Thomas Hope (NA, Collectie Hope inv. nr. 36) schreef hij 'Het verzenden van een paar jonge olifantjes aan Z.D. Hoogheid den heer Prins Erfstadhouder zal, hoop ik, niet misduid worden. De Maatschappij heeft alleen de kosten van één of twee olifantenhoeders die voor matroozen zijn aangenomen, wyl ik nevens het transportgeld voor hun had moeten betalen en 't is niets ongemeens door den kapitein drie lasten rijst voor mijne rekening te laten verstrekken ...'.

Volgens Van Lohuizen hadden zowel Breekpot als Moens een droombeeld over het bereiken van een krachtige en dominerende Compagnie aan de Malabar. De eerste wilde dit bereiken met behulp van Haider Ali en de tweede met de hulp van Travancore en Cochin. De laatste zouden moeten meehelpen de vorst Mysore te verdrijven.¹⁷⁸ Van Lohuizen gaat hierbij volledig voorbij aan de relatie met Ceylon en de strategie van Falck. Van Lohuizen preekt Falck als een groter realist dan de meeste van zijn tijdgenoten.¹⁷⁹ Het was vanaf de Portugezen van belang dat de Compagnie aan de Malabar een machtig steunpunt bezat ter bescherming van haar handelsmonopolie voor de kaneel en ter bescherming van Ceylon.

Eerder werd al ingegaan op de relatie tussen de Malabar en Ceylon naar aanleiding van de opmerking van Singh in haar proefschrift over Cochin. Falck achtte een sterke aanwezigheid van de Compagnie aldaar zowel bestuurlijk als militair wenselijk.

De benoeming van een van Falcks vertrouwelingen in Zuid-India stond niet op zichzelf. Enige tijd later zou Van Angelbeek,¹⁸⁰ de trouwe secretaris van de Raad en opvolger van Moens als hoofdadministrateur, worden aangesteld als opperhoofd te Tuticorin.¹⁸¹ Jaren later kwam Van Angelbeek op de plaats van Moens terecht toen deze werd benoemd in Batavia. Voor Jacob Willem van de Graaff gold hetzelfde, hij werd ongeveer gelijk met Van Angelbeeks benoeming aan de Malabar benoemd tot directeur te Surat. De politiek-strategische koers van Falck in Zuid-India werd door de benoeming van zijn vrienden en vertrouwelingen versterkt.

Moens had in tegenstelling tot zijn voorgangers geen lange ervaring opgedaan aan de Malabar of elders in India. Hij was wel als lid van de Raad van Ceylon regelmatig op 'springtocht' naar Zuid-India gezonden. Hierdoor was hij uitstekend op de hoogte van wat er speelde.¹⁸² Zijn ontbrekende kennis vergaarde hij door studie ter plekke en uit eerder opgestelde stukken. Senff had echter bij zijn vertrek geen memorie van overdracht achtergelaten. Moens nam over het geheel een eigen standpunt in. Hij onderschreef de opvatting van Batavia en van zijn voorgangers Schreuder en Breekpot niet dat er geen goede toekomst voor de handel aan de Malabar was weggelegd. Senff deelde trouwens dit standpunt ook al niet. Hij en Moens waren van oordeel dat naast de handel vooral de belangen van de landbezitters beschermd moesten worden.¹⁸³ Het karakter van de Compagniesdienaren was aan het veranderen van 'a pacified merchant-warrior and emporialist to that of an aiming to become a landlord'.¹⁸⁴

¹⁷⁸ Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 100-101.

¹⁷⁹ Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 168; in de conclusie van dit hoofdstuk wordt hier nader op ingegaan.

¹⁸⁰ NA, VOC inv. nr. 3264, Resolutie Raad, 1 december 1769; nam nog steeds deel aan de Raad van Ceylon als geëligende opperhoofd van Tuticorin, terwijl De Vos toen voor het eerst deelnam als geëligende commandeur.

¹⁸¹ NA, collectie Moens inv. nr. 14, Memorie van Overdracht, 18 april 1781; Plooi, *Adriaan Moens*, 27, schrijft dit toe aan Moens en gaat daarbij geheel voorbij aan de relatie met gouverneur Falck. Zij veronderstelde dat hij zijn positie te danken had aan een veronderstelde relatie met Gouverneur-Generaal Van der Parra. Deze relatie is nergens op gebaseerd; het feit dat Van der Parra een van de doopouders was zegt niets; de Gouverneur-Generaal was dat van vele kinderen van hogere Compagniesdienaren. De nauwe relatie tussen Falck en Moens is wel bekend uit de stukken. Van der Parra ging af op het oordeel van zijn protégé Falck.

¹⁸² Singh, *Cochin*, 85; volgens haar dacht Moens dat het beter ging met de peperhandel dan dit in werkelijkheid was; dit lijkt mij niet juist gezien het inzicht dat hij moet hebben gehad vanuit Colombo door zijn meerdere 'Springtochten' naar de Overwal en Cochin.

¹⁸³ Singh, *Cochin*, 97; Het was een transformatie die plaats vond tussen 1750-1784.

¹⁸⁴ Singh, *Cochin*, 242.

Moens doorzag beter dan zijn voorgangers de grillige politieke ambities van Haider Ali. Hij wist vooral de verstoorde verhoudingen aan de Malabar enigszins te herstellen. De Hoge Regering droeg Moens op de onderhandelingen met Haider Ali weer op te pakken zodra zich een gunstige gelegenheid voordeed. Aanvankelijk had hij hier weinig tijd voor, omdat hij zijn handen vol had aan de radja van Cochin. Dat ging ondermeer over de grensscheiding tussen het vestingeiland van Cochin en het grondgebied van de radja te Malachery. Daarnaast waren er allerlei kleine problemen met andere lagere vorsten en regenten. Moens moest vooral zorgen dat verdragsgenoot Travancore zich in deze verwarde tijden niet met zijn buurlanden bemoeide en geen steun ging zoeken bij de Britten.

Binnen het bestuur aan de Coromandel deed zich eveneens een verandering voor. In 1771 werd de bekwame gouverneur Haksteen overgeplaatst naar Batavia en vervangen door Reinier van Vlissingen.¹⁸⁵ Het is zeer de vraag of Falck van te voren, buiten de officiële correspondentie om, in deze opvolging was gekend.¹⁸⁶ Van Vlissingen miste de kwaliteiten van Haksteen. Hij was opgeklommen van soldaat tot opperkoopman van het Kasteel. Tot zijn benoeming tot gouverneur had hij nimmer een zelfstandige post vervuld buiten Batavia en zijn gebrek aan ervaring zou gevolgen blijken te hebben. Hij had volgens Gijsberti Hodenpijl¹⁸⁷ wel een gevestigde naam op het gebied van lijnwaden en stond bekend als een man van karakter. Dat laatste zou hij in 1781, voor en na de overgave van Negapatnam niet waar maken.

8.4 De Brits-Franse strijd

Falck streefde naar militaire versterking van de Compagnie in Zuid-India. Hij zag in dat de onderlinge strijd tussen de Indiase vorsten niet meer opleverde dan het verlies van handelswaar en loges. Het afzijdig blijven in de conflicten bracht hoge afbetalingen met zich mee in plaats van toezeggingen voor daadwerkelijke ondersteuning. In 1775 zou nog eenmaal heel serieus met Haider Ali worden onderhandeld over een vorm van samenwerking, met alle risico voor eventuele conflicten met Haider Ali's tegenstanders waaronder de Britten en Rama Varma van Travancore.

In een brief aan de Prins in 1772 pleitte Falck voor het eerst voor een nauwere samenwerking met de Britten in Zuid-India. Hij verwees hiernaar in een latere brief van januari 1779.¹⁸⁸ Er waren op dat moment totaal andere omstandigheden door de Frans-Britse oorlog en het gezamenlijke optrekken van de machtigste Indiase vorstendommen met uitzondering van Muhammad Ali tegen de Britten. De achtergronden hiervan komen aan de orde

¹⁸⁵ Reinier van Vlissingen (Leeuwarden, 1734-Batavia, 1783), 1751 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Bosschenhove als soldaat; 1752 Batavia; 1758 factuurhouder; 1759 onderkoopman bij de negotieboekhouding; 1761 koopman en negotieboekhouder; 1764 tweede opperkoopman van het kasteel; 1771 eerste opperkoopman, gouverneur van de Coromandel; 1781 vertrokken naar Batavia en buiten emplooi.

¹⁸⁶ De officiële correspondentie in de VOC-archieven geeft dit niet aan. De verhouding met Van der Parra was wel zodanig dat het had kunnen gebeuren. De tijden waren voorbij dat Falck door Thomas Hope werd ingelicht.

¹⁸⁷ Gijsberti Hodenpijl, *Gouverneurs van de Koromandel*, 294.

¹⁸⁸ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 29 januari 1779.

in het hoofdstuk over Ceylon en India, 1778–1781. Falck merkte in de bewuste brief op dat hij een voorstel voor een alliantie al zeven jaar geleden had gedaan aan ‘Uwe Doorluchtige Hoogheid’. Deze brief is helaas in geen enkel archief aangetroffen.

In het verlengde van de verdwenen brief moeten de schriftelijke contacten tussen eind 1772 tot medio 1773 met de gouverneurs van Madras, Josias Dupré en Alexander Wynch¹⁸⁹ worden gezien.¹⁹⁰ Aan Dupré schreef Falck dat ‘sedert de vrede van Westminster in 1678 met Koning George I [?]’¹⁹¹ de beide landen vrienden waren. Hij vervolgde ‘Je me flatte que vous agrieiez, monsieur, une proposition, partie de mon coeur sursurement porte a conserver & affermir la confiance mutuelle entre les deux peuples, ...’. Zijn voorstel was een commissie in te stellen die zou praten over de problemen die er zich de laatste jaren tussen beide partijen hadden voorgedaan in Madura. Falck vroeg aan Dupré iemand voor een commissie aan te wijzen. In zijn reactie merkte Dupré op dat hij voorstander was van een goede vriendschap tussen beide volken. Maar het was hem niet precies duidelijk over welke kwesties de commissie moest gaan spreken.¹⁹² Het was nu niet mogelijk de uit te zenden persoon op de juiste manier te instrueren. Hij vroeg om meer duidelijkheid over de onderwerpen die Falck in gedachten had. Op het moment dat Falck bezig was zijn antwoord formuleren, werd Dupré verlost en keerde terug naar Groot-Brittannië. Falcks reactie werd nu geadresseerd aan zijn opvolger Wynch. Falck zei niet uitvoeriger te kunnen zijn dan in zijn eerste brief. Hij gaf wel een opsomming van problemen die er speelden: Haider Ali van Mysore, bedreigingen van de Compagniesvestigingen, de parelvisserij en de kwestie van de deserteurs. Kortom alle actuele zaken die er speelden voor de Compagnie in Zuid-India en die betrekking hadden op ‘the Rights and Privileges of the Dutch’.¹⁹³ Falck stelde voor juist over deze prangende zaken te praten met een Britse afgevaardigde in Colombo. Over de in zijn eerdere brief genoemde commissie liet hij zich niet verder uit.

Er volgde op deze brief wederom een antwoord in het Engels maar nu met een Franse vertaling. Het bestuur in Madras schreef naar een oplossing te willen zoeken voor de gezezen problemen. Heel concreet werd gesteld dat de deserteurs die in de haven van Trincomalee aan boord waren gegaan van HMS Resolution door hun commandant¹⁹⁴ zouden worden uitgeleverd.¹⁹⁵ Op deze brief volgde nog een bedankbrief aan Wynch. Falck bedankte hem voor zijn goede intenties en hoopte op een goede samenwerking op grond van de bestaande verdragen.¹⁹⁶ Het was opmerkelijk dat nu zelfs niet meer over een overleg in Colombo werd gesproken. Verdere correspondentie hieromtrent is niet aanwezig in de

¹⁸⁹ Alexander George Wynch (1721–1781), 1734 assistent EIC Madras; 1734 schrijver; 1740 permanent in dienst; 1747 raad op fort St. David; 1758 plv. gouverneur, Frans krijtsgevangene, naar Engeland; 1773 gouverneur op fort George (Madras); 1775 Londen (Love, Vestiger of Old Madras).

¹⁹⁰ SLNA, inv. nr. 1/2158, Iman Willem Falck aan Josias Dupré Esq, 24 november 1772; klad opgesteld door een pennist met aanvullingen en verbeteringen van de hand van Falck.

¹⁹¹ Het is vreemd dat hij hier niet Koning Jacobus II noemde. Koning George I kwam in 1714 op de troon.

¹⁹² SLNA, inv. nr. 1/2158, Josias Dupré aan ‘William Valck, Governor of Colombo’, 22 januari 1773.

¹⁹³ SLNA, inv. nr. 1/2158, Iman Willem Falck aan Alexander George Wynch, gouverneur van Madras, 26 februari 1773.

¹⁹⁴ Commandant James Cook (de ontdekkingsreiziger commander Cook was in 1772 commandant van HMS Resolution, maar er zijn geen gegevens bekend of hij Trincomalee aandeed).

¹⁹⁵ SLNA, inv. nr. 1/2158, Alexander George Wynch aan Iman Willem Falck, 31 mei 1773.

¹⁹⁶ SLNA, inv. nr. 1/2158, Iman Willem Falck aan Alexander George Wynch, 15 juli 1773.

VOC-archieven in Colombo. Het is mogelijk dat met de laatste brief van Falck het contact is beëindigd. In de correspondentie tussen de Britse gouverneurs in Madras en Falck hielden beide partijen vast aan de bestaande verdragen tussen Groot-Brittannië en de Republiek. Dat was opmerkelijk, omdat deze verdragen niet al te vaak werden gememoreerd. In Voor-Indië werd zelden naar deze bestaande verdragen verwezen. De samenwerking die Falck voor ogen stond en de nadere afspraken over irritaties, moesten bewerkstellingen dat niet alleen de situatie voor de Compagnie verbeterde maar ook dat de positie van Ceylon veilig werd gesteld.

In de zomer van 1772 besliste de Raad op voorstel van Falck dat het opperhoofd van Mannar, kapitein-ingenieur Elias Paravicini di Capelli¹⁹⁷ de parelbanken aan de Overwal zou visiteren. De landregent respecteerde de voorrechten van de Compagnie ten aanzien van de parelvisserij niet langer; de afspraken uit 1767 werden met het sturen van eigen parelvisserij geschonden. Het optreden van de landregent werd door de Raad gezien als een inbreuk op de 'openbare gebruiken'. Dit werd gewoonlijk door het bestuur van Tuticorin met harde hand aangepakt en de personen in kwestie werden gearresteerd. Dit lag nu geheel anders door het standpunt van de landregent, vandaar de inspectie.¹⁹⁸

Een jaar later begon Muhammad Ali met steun van Britse hulptroepen invallen te plegen in de Coromandel op het grondgebied van de vorsten van Tanjore en Madura. Van Vlissingen wilde zich weren tegen een eventuele aanval tegen Negapatnam en de Compagnieslanden. Hij vroeg Falck dringend om militaire steun in de vorm van een detachement van 500 Europese en 500 inlandse infanteristen plus 50 artilleristen. Falck gelastte bij binnenkomst van deze brief direct de VOC-bark *De Falck* te zenden met een eenheid van 140 man van het Korps Jagers onder commando van kapitein Christiaan Wohlfarth.¹⁹⁹ Met een tweede transport werden artillerie en 60 man Oosterlingen gezonden.²⁰⁰ Uiteindelijk werd in overleg met de Raad besloten 490 'Europeers en ruim 300 inlanders' te zenden buiten de reeds vertrokken eenheden via Colombo, Mannar en vervolgens per schip naar Negapatnam. Een compagnie Oosterlingen en sipahis werd nog in gereedheid gehouden tot hiervoor transport was gevonden. De Raad stelde wel als voorwaarde dat '... daer van deeze aantekening gehouden en voor eerst tot dat nadere tijding van Kormandel zal zijn gekomen geen volk meer te zenden, buiten de reeds vertrokkenen'.²⁰¹ Na de verovering van Tanjore vroeg Van Vlissingen

¹⁹⁷ Bijlage III.

¹⁹⁸ NA, VOC inv. nr. 3350, Resolutie Raad, 18 juni 1772; Paravicini werd vergezeld door de onderkoopman Mattheus Pfeiffer.

¹⁹⁹ Christiaan Constantein Wohlfarth, (Dresden, ?-Batavia, 1789), 1761 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip *Oosterbeek* als landmeter (militair?); 1762 als landmeter over naar de infanterie (bleef kaarten vervaardigen zie NA, 4 Aanwinsten, 1213 (1766) etc.); 1763 vaandrig te Negombo; 1765 luitenant; 1766 kapitein-luitenant veldtocht Kandy; 1766 commissie voor de demarcatiegrens; 1767 reis met Falck naar het noorden van Ceylon; 1768 kapitein-adjudant; 1769 commandant detachement Negombo; 1773 kapitein en commandant detachement naar de Coromandel (SLNA, inv. nr. 1/4303 verslag); 1774 Colombo; 1776 Malabar; 1777 majoor; 1778 Colombo; 1781 titulair luitenant-kolonel; 1785 Batavia, Raad in Hof van Justitie (NA, VOC, Gekwalificeerde Rol van het garnizoen Comptoir, 1780).

²⁰⁰ NA, VOC inv. nr. 3378 en SLNA, inv. nr. 1/750, Resolutie Secrete Raad, 13 augustus 1773, n.a.v. brief van Reinier van Vlissingen aan Iman Willem Falck, 25 juli 1773; hij verzocht zoveel mogelijk militairen te zenden (NA, VOC 3378, Staat over Ceylon: Het Madureesche Rijk).

²⁰¹ SLNA, inv. nr. 1/775 Concept Resolutie met verbeteringen van Falck, die echter weinig veranderden aan de betekenis van de tekst.

gen nogmaals 200 Europese soldaten en zoveel mogelijk artilleristen plus inlanders. Deze versterking kreeg hij niet.²⁰²

Nadat Muhammad Ali Tanjore had veroverd en de radja was afgezet, werd Madura aangevallen. Falck schreef persoonlijk aan de Hoge Regering dat hij het gerucht had gehoord dat Muhammad Ali nu zijn zinnen had gezet op Ceylon. Er zouden vier oorlogsschepen en 3000 man oversteken. Hij zou contact hebben gelegd met de koning van Kandy. De Britten zouden hem 'onderhands' steunen om op deze manier het fort en de baai van Trincomalee in handen te krijgen.

In een brief aan de Prins ging Falck dieper in op de geruchten over de koning van Kandy. Deze zou gebruik proberen te maken van de troepenreductie als gevolg van de versterking van Negapatnam. Hij merkte op dat '... zijne [de koning] vadzige leevenswijze hem niet tot krijgsvadige ondernemingen vervoeren zal'. De koning had veel te weinig middelen om de geldzucht van Muhammad Ali tevreden te stellen. 'Alle heydensche vorsten schuw[en] de moorsche strecken ...'. Falck schreef aan de Raad dat '... op allen diergelijke ondernemingen een wakend oog [te houden] ...'.²⁰³ Hij sloot een mogelijke samenwerking tussen Muhammad Ali en de koning geheel uit, omdat diens vrienden en verwanten op het Indiase continent niets moesten hebben van Muhammed Ali.

Zowel Falck als de Raad waren direct tot de conclusie gekomen, dat het slechts geruchten waren. Het viel ook moeilijk te rijmen met Falcks goede contacten die hij recent had gehad met de gouverneur van Madras. Toch nam hij het zekere voor het onzekere. Hij stelde de nodige aanpassingen voor aan de vestingwerken.²⁰⁴ Paravicini di Capelli werd door hem als opperhoofd van Mannar ontboden. Diens vesting zou bij een eventuele aanval vanuit Zuid-India direct worden aangevallen. Falck wenste naast versterking van Mannar, versterking van het Kasteel van Colombo. Het opperhoofd te Tuticorin kreeg de instructie bij een eventuele aanval zijn 'beste mensen, volk en bezetting' per schip naar Mannar te laten oversteken. Volgens Falck was er uiteindelijk niets gebeurd door alle maatregelen die waren getroffen en de troepen die waren gezonden.²⁰⁵

Op het moment dat dit speelde, kwam er wel een zorgelijke mededeling uit Trincomalee. Hier lagen Britse oorlogsschepen in de baai te wachten.²⁰⁶ Zij zouden orders hebben gekregen zich meester te maken van de vesting. Dit bericht stond haaks op de strikte orders die de commandanten hadden gehad om zich niet met 'de Nederlanders in India te brouille-

²⁰² SLNA, inv. nr. 1/750, Resolutie Secrete Raad, 29 oktober 1773; dit was niet mogelijk, er waren noch compagnieën noch transport beschikbaar; er werd wel het nodige materiaal en munitie gezonden.

²⁰³ NA, Archief Pieter van Bleiswijk inv. nr. 230, Iman Willem Falck aan de Prins, 10 november 1773 (kopie).

²⁰⁴ NA, Archief Pieter van Bleiswijk inv. nr. 228, Iman Willem Falck aan de Gouverneur-Generaal en Raden, 6 februari 1773 (Secreet kopie).

²⁰⁵ NA, VOC inv. nr. 3378, Iman Willem Falck (*secrete brief slechts door Falck ondertekend*) aan Gouverneur-Generaal en Raden, 6 februari 1774. Er werd los van de geruchten vermeld dat voor de vesting [‘t Kasteel] Colombo was voorgesteld de opbouw van het ravelijn tussen de bastions Hoorn en Delft [NB: hier bevond zich de hoofdtoegangspoort richting Pet-tah] werd versterkt. Rotsblokken die op 60 roeden van het kasteel stonden moesten worden geslecht; de esplanade zou hierdoor 90 roeden groot worden; hoewel deze afstand zeker niet toereikend was volgens de regels van de krijgskunde, was dit wel een hele verbetering. Falck maakte een vergelijking met de verdediging van Madras, waar in 1758 een grotere esplanade door de Fransen was gemaakt. Deze werd door een Britse eenheid van 4000 man vergeefs belegerd.

²⁰⁶ Volgens het Maritieme Verdrag met Groot-Brittannië uit 1678 waren zij hiertoe gerechtigd.

ren'.²⁰⁷ Er gebeurde niets. Volgens een brief, die Van Vlissingen uit Madras had ontvangen en doorgezonden naar Falck, had de Compagnie in Colombo inderdaad niets kwaads van Britse zijde te verwachten.²⁰⁸

De Hoge Regering was er eveneens van overtuigd dat de Britten niet tot 'publique attac-ken' zouden durven overgaan. Zij maakte zich wel zorgen over de Britten die steeds verder binnendrongen in het handelsgebied van de Compagnie. Hiertegen moest worden geprotesteerd en desnoods met geweld worden opgetreden. De troepen die door Ceylon in het veld konden worden gebracht, waren hier echter volgens Batavia niet tegen bestand. Er mochten daarom niet meer troepen naar de overzijde worden gezonden. Het betekende volgens de Hoge Regering dat er een of meerdere bondgenootschappen moesten worden gesloten met lokale vorsten in ruil voor hulptroepen en wapens voor eigen kosten. De consequentie was wel dat de bondgenoten elkaar daadwerkelijk zouden moeten bijstaan indien één van hen werd aangevallen. Er zouden vorsten moeten worden benaderd die samenwerkten met een van de talrijke roversbenden, die al jaren rondzwierven in het zuidelijke deel van India.²⁰⁹

Het voorstel leidde tot geen enkele verdere actie. Muhammad Ali ging gewoon verder aan de Overwal. In november van hetzelfde jaar bracht hij op gewelddadige wijze een 'staatswisseling' tot stand in Madura. De door hem geïnstalleerde nawab werd afgezet. Onder het nieuwe bestuur wisten de Britten hun invloed te vergroten. Dit zorgde opnieuw voor grote onrust in de Onderhorigheden en Colombo. Van Angelbeek lichtte vervolgens Falck in dat Muhammad Ali en de Britten voornemens waren alle parelgronden onder te brengen onder Ramnad. De hoofdstad van Tanjore was veroverd door de nieuwe nawab van Madura met Britse hulptroepen in opdracht van Muhammed Ali. De nawab was van mening dat de Compagnie niets te zoeken had op de parelgronden. Hij en de Britten bleven wel volhouden tegenover Van Angelbeek dat zij geen vijanden van de Compagnie waren zolang deze zich maar 'stipt neutraal' opstelde.

Falck beklagde zich bij de Hoge Regering over het optreden van Muhammad Ali in Madura en Tanjore. De reactie hierop was dat hij maar moest protesteren bij het Britse bestuur in Madras. Bij haar eerdere instructie over het protesteren bij Muhammad Ali had de Hoge Regering nog toegestaan eventueel geweld te gebruiken. Daar was nu geen sprake meer van. In de overweging stond dat het Britse hulptroepen waren die direct bij de veroveringen betrokken waren geweest, vandaar dat geprotesteerd moest worden in Madras. De Hoge Regering vond dat Falck slechts kon klagen over 'de bezetting van de het rijk van Ramnad aan de kust van Madura'. Zij bedoelde hiermee het vorstendom van Tanjore. De Britse steun was volgens de Hoge Regering een verplichting die voortvloeide uit haar bondgenootschap met Muhammed Ali. Volgens de Hoge Regering zou het Presidency, het hoogste bestuursorgaan in Madras, kunnen betogen dat 'de Maatschappij' hetzelfde had gedaan bij haar eerdere verovering van het eiland Pambe. Het Presidency deed de klacht

207 KHA, Collectie Willem V, inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 10 november 1773.

208 NA, VOC inv. nr. 3378, Reinier van Vlissingen aan Iman Willem Falck, 13 oktober 1773.

209 NA, VOC inv. nr. 4492, Resolutie Haags Besogne (april bijeen vergadering over Ceylon op 3 juli 1775) n.a.v. ingekomen stukken uit Ceylon over 1774; NB: voor een deel bestonden de benden uit ex-Oosterse soldaten van de Fransen.

van Falck simpel af met de mededeling dat het ging om hulptroepen waarvoor het geen verantwoordelijkheid droeg.²¹⁰ Het protesteren leidde op deze wijze tot niets. Het traject dat Falck moest volgens van de Hoge Regering gaf wederom aan dat zij niet erg geïnteresseerd was in wat zich in Zuid-India afspeelde. Falck trok zich daarom op zijn beurt niet veel aan van hun instructie om geen troepen meer te zenden naar de Overwal. Hij bleef dit zoveel mogelijk doen zonder dat Ceylon in gevaar kwam, ter handhaving van de positie van de Compagnie.²¹¹ Voor al die geleverde troepen ontving Colombo wel een financiële vergoeding uit Negapatnam.²¹² Daar er geen verdere negatieve reactie kwam uit Batavia en Falck in alle verslagen van het Haags Besogne werd geprezen, liet de Hoge Regering het blijkbaar verder aan hem over.

De sombere berichten over bedreigingen van de Britten en hun bondgenoten kwamen niet alleen uit de drie belangrijkste vestigingen in Zuid-India, maar ook uit Surat. De hoofdadministrateur en secunde Abraham Josias Sluysken²¹³ schreef vanuit Bombay aan Falck over een alarmerende inval. Deze brief was geschreven namens de directeur van de vestiging Surat, Martinus Johan Bosman.²¹⁴ Hij verbleef daar om enige zaken te regelen. Een Britse eenheid had met 'bruutheid' de loge Bharuch geplunderd en er waren twee man omgebracht.²¹⁵ Sluysken merkte op dat dit soort incidenten tot oorlog met de Britten zou kunnen leiden. De Hoge Regering reageerde fel op deze constatering. Zij schreef, nadat zij over Sluyskens mededeling was ingelicht, dat zij helemaal niet zat te wachten op dergelijke reacties: '[zij zou] het prettig vinden als hierover niet in het openbaar zou worden geklaagd'.²¹⁶ Sluysken was het hier niet mee eens. Hij wilde naar Batavia gaan om een en ander toe te lichten. Dat werd hem niet toegestaan. Falck reageerde hierop in een brief aan de Hoge Regering dat deze dan niets te verwijten viel.

210 NA, VOC inv. nr. 4491, Iman Willem Falck (niet getekend door andere leden van de Raad) aan Gouverneur-Generaal en Raden, 6 februari 1774.

211 SLNA, inv. nr. 1/3076, Resolutie Raad, 8 augustus 1774; 101 Oosterlingen; ibidem, 12 augustus 1774: 142 Lijfjagers c.q. Korps Jagers (commandant kapitein Christiaan Wohlfarth); idem, 13 augustus 1774: 60 Oosterlingen.

212 SLNA, inv. nr. 3077, Resolutie Raad, 24 februari 1773; hier werd het verzoek uit Negapatnam besproken of de 260 Ceylonese soldaten nog enige tijd mochten blijven; uit een brief van 7 februari 1773 bleek dat er een financiële vergoeding tegenover stond (NA, VOC inv. nr. 3404, Gouverneur en Raden van Negapatnam aan Gouverneur en Raden van Ceylon).

213 Mr. Abraham Josias Sluysken (Deventer, 1736-1799), zoon van Mr. Willem, heer van Ter Horst (1673-1725), president van het Hof van Holland; huwde Maria van der Heim, dochter van de raadpensionaris; haar zuster Catharia huwde Mr. Hendrik Fagel de Oude (1706-1790); 1764 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Overnes als onderkoopman; 1765 in de Kaap aan boord van het VOC-schip Nijenborg; 1765 Batavia; 1766 hoofdadministrateur Surat; 1784 directeur; 1792 gouverneur van de Kaap. Zijn broer Pieter Sluysken eindigde als directeur van Surat 1792-1796; 1758 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Giessenburg als sergeant; 1759 Colombo, geëmmiteerde areekhandel; 1766 opziener te Galle, onderkoopman; 1767 luitenant-dessave Colombo, koopman; 1770 koopman buiten emplooi; 1779 administrateur Jaffna; 1780 ontslagen; 1781 negotieboekhouder; 1782 hoofdadministrateur; 1782 opperkoopman; 1788 commandeur van Galle; 1792 directeur Surat.

214 Martinus Johan(nes) Bos(ch)man (Dordrecht, 1735-Surat, 1776?), 1754 uitgevaren voor de Kamer Zeeland op het VOC-schip Krabbedijke als cadet de marine; 1755 Batavia; 1758 onderkoopman, pakhuismeester Hoogly; 1763 secretaris van de Raad van Surat; 1766 koopman, secunde; 1768 opperkoopman, directeur (NA, VOC inv. nr. 3238 Surat); 1776 weggevoerd op 2 december; Falck noemde het desertie (NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 12 november 1776; Wijnaendts van Resandt, *Gezaghebbers*, 294-295, hier niet erg nauwkeurig; NA, VOC-Opvarenden).

215 NA, VOC 3378, Iman Willem Falck aan de Heren XVII, 12 november 1773.

216 NA, VOC 4492, Haags Besogne; reactie op Staat van 1773 over Ceylon juli 1775.

Surat was onder Bosman geen groot succes. Hij liet de zaken vooral aan Abraham Sluysken over en had Senff weggewerkt. Falck was daarom zeer ingenomen dat zijn vertrouweling Van de Graaff hier werd geplaatst. Met het uitblijven van een afwijzende reactie uit Batavia en de prijzende woorden in de verslagen van het Haags Besogne, bleek dat de Hoge Regering en de bewindhebbers Falck wederom stilzwijgend zijn gang hadden laten gaan.

8.5 De verbetering van de relatie met Haider Ali, 1774-1776

De situatie aan de Malabar veranderde begin 1774 door een aanval van het Mysore leger op de zamorin van Calicut. Deze had zich vlak daarvoor onder protectie gesteld van de commandant van de Franse vesting Mahé. Oorspronkelijk had de zamorin hulp gevraagd aan Moens. De zamorin had zijn verzoek weer ingetrokken, omdat hij dacht dat de aanval wel zou overwaaien. Het Franse wapengekletter tegen de oorspronkelijke bondgenoot Mysore maakte op hem geen enkele indruk. Calicut viel vervolgens in handen van Mysore. Na hun steun aan de zamorin vertrouwde Haider Ali de Fransen nog minder. Door het optreden van het Mysore leger was de radja van Cochin bang geworden. Hij vreesde een aanval op zijn noordelijk grondgebied dat in de buurt lag van de voormalige bezittingen van de zamorin. Door het betalen van een tribuut probeerde hij een mogelijke aanval af te kopen. Ook de radja van Cranganoor werd onder druk gezet door handlangers van Haider Ali. De zamorin en zijn gevolg hadden hun toevlucht gekozen bij de radja. Zij werden echter gedwongen verder te vluchten.

Moens verzocht Haider Ali Cranganoor met rust te laten en wees hem op de bijzondere relatie tussen de radja en de Compagnie door een verdrag uit 1717. Daarnaast waren er in 1766 tussen Haider Ali en Breekpot afspraken gemaakt over de onafhankelijkheid van Cranganoor. Alle schriftelijke pogingen van Moens om tot een vergelijk te komen met Haider Ali hadden echter geen effect. Moens was er intussen wel achtergekomen wat de oorzaak was van Haider Ali's geïrriteerde houding. Haider Ali had niet begrepen waarom de Compagnie de voordelen van het in 1766 aangeboden alliantievoorstel niet had willen inzien. Hij was ook teleurgesteld dat hij nimmer enig cadeau had ontvangen van de Gouverneur-Generaal als reactie op zijn geschenken aan deze.²¹⁷ Nader onderzoek door Moens bracht aan het licht dat Haider Ali gelijk had. Er waren wel cadeaus voor Haider Ali in Cochin aangekomen, maar deze waren hetzij niet als zodanig onderkend hetzij aan andere inlandse vorsten gegeven. Er moest volgens Moens snel een oplossing worden gevonden door een brief aan Haider Ali te sturen, nieuwe cadeaus aan te bieden en een ontmoeting tussen hen beiden in Calicut te arrangeren.²¹⁸ Deze ontmoeting lukte niet op korte termijn door het slechte weer, tegenwerking van Haider Ali's ondergeschikten en door allerlei onduidelijke uitvluchten. De inspanningen van Moens werden uiteindelijk door Haider Ali beloond. Hij was bereid weer verder te discussiëren over een samenwerkingsverdrag of over een alliantie. De Hoge Regering hield vast aan haar beleid van strikte neutraliteit en wenste uiteraard geen allian-

²¹⁷ Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 78-83.

²¹⁸ NA, VOC inv. nr. 3405, Adriaan Moens aan de Gouverneur-Generaal en Raden, 10 oktober 1774.

tie. Een eventuele missie van afgezanten van Moens naar Seringapatam was hierdoor omstreden. Uiteindelijk ging er begin 1775 een gezantschap op weg naar Haider Ali. Deze liet aan Moens weten, dat hij enthousiast was over de aanstaande komst.

De benadering van de sultan was geheel anders dan in 1766. Volgens Falck werd hij toen als lastig beschouwd, maar wel van groot strategisch belang. Hij en aanvankelijk ook Breekpot vonden een bondgenootschap gunstig ter handhaving van het evenwicht in Zuid-India. De Hoge Regering nam Haider Ali helemaal nog niet serieus en zag niets in een defensief verdrag. Zij wilde het gevaar van het sterk opkomende Mysore niet inzien en wenste door steun aan Haider Ali niet betrokken te worden in welk gewapend conflict dan ook. Dat de aanpalende vorstendommen van Mysore verdragsgenoten van de Compagnie waren, maakte weinig indruk. De bedreiging door Haider Ali van de vorstendommen Travancore, Cochinchina en Cranganor bracht de Hoge Regering er niet toe van haar strikte neutraliteitsbeleid af te wijken, ondanks de adviezen van Falck.

Haider Ali's prestige en daadkracht waren in 1775 sterk toegenomen. Het aanzien en de handelspositie van de Compagnie waren daarentegen steeds verder afgenomen, mede door het hardhandig binnendringen van de Britten in Zuid-India. De Hoge Regering had inmiddels wel een meer realistisch beeld van Mysore gekregen. Desondanks was in haar ogen een defensief verdrag nog steeds onwenselijk.

Op 20 en 24 maart 1775 vonden de eerste gesprekken plaats tussen Haider Ali en afgevaardigden van Moens. Hij stelde dat zijn eenheden zonder zijn medeweten op het grondgebied van de Compagnie en van de radja van Cranganor terecht waren gekomen. Het zou niet meer gebeuren. Hij wenste een goede verstandhouding met de Compagnie. In ruil voor wapens bood hij aan rijst, sandelhout en kardemom te leveren. De Compagnie zou daarnaast een voorkeursbehandeling krijgen indien er overeenstemming werd bereikt over een alliantie. Onderhandelen over een alliantie maakte echter geen punt uit van de instructie aan de gezanten. Enerzijds ging het om de relatie met Haider Ali te verbeteren en anderzijds slechts om de mogelijkheden van een vriendschapsverdrag af te tasten. Tijdens de onderhandelingen presenteerde de Mysore afgevaardigde een brief uit Negapatnam waarin Van Vlissingen zijn vriendschap en die van de Compagnie aanbood. Van Vlissingen schreef dat voor een alliantieverdrag wel de instemming nodig was van de Hoge Regering. De brief uit Negapatnam was het gevolg van een opzettelijk verkeerd gezonden brief over een verdrag aan Van Vlissingen. De brief was alleen bestemd voor Moens.

Haider Ali stelde de vertegenwoordigers van Moens voor om een deputatie naar Batavia te sturen om met de Gouverneur-Generaal te spreken over een verdrag. Vooruitlopend op een reactie besloot Haider Ali een brief te zenden, waarin hij verwees naar de brief van Van Vlissingen. Hij stelde verbaasd te zijn dat de Compagnie niet krachtiger had doorgezet om de gebieden terug te krijgen die verloren waren gegaan aan de Coromandel door het optreden van Muhammed Ali. Volgens hem had de Compagnie voldoende munitie en geld om gedurende een lange periode oorlog te voeren. Haider Ali vroeg tenslotte aan de Gouverneur-Generaal of hij het conceptverdrag wilde te tekenen.²¹⁹

219 NA, VOC inv. nr. 3420, Haider Ali aan Gouverneur-Generaal en Raden, 14 april 1775.

Moens was tevreden met het resultaat van de missie voor wat betreft de verbetering van de verhoudingen. Het overleg over een vriendschapsverdrag had daarentegen gefaald wegens het standpunt van de Hoge Regering dat er geen risico's mochten worden gelopen.²²⁰ Het ging Haider Ali om een alliantie die neerkwam op een defensief verdrag; niet om een niets-zeggend en geheel vrijblijvend vriendschapsverdrag. Moens was absoluut niet bereid tegen elke prijs een verdrag met Haider Ali te sluiten. Hij was zich er terdege van bewust dat een defensief verdrag spoedig zou leiden tot oorlog met Muhammad Ali en de Britten. Moens was van plan zich terughoudend op te stellen en het sluiten van een eventueel verdrag te traineren. Hij stelde de Hoge Regering voor om Haider Ali te berichten dat het noodzakelijk was dat eerst de Heren XVII in Patria werden geconsulteerd. In het verleden was zo bij andere kwesties ook uitstel gelegitimeerd. Volgens Moens was het belangrijk dat de Compagnie ook nauw verbonden bleef met de radja van Travancore. Deze kon zich slechts handhaven indien hij op krachtige militaire hulp kon rekenen. Wanneer deze niet kwam van de Compagnie, zou de radja zich verbinden met de Britten. De Compagnie zou hierdoor grote hoeveelheden peper mislopen. Het was van het grootste belang dat het pepercontract met de Compagnie loyaal werd nagekomen, maar dat had wel een politieke prijs.

Moens was er zeker van dat Haider Ali zijn plannen om tegen Travancore op te trekken zou opgeven, gelet op de interesse van de Compagnie voor het voortbestaan van deze staat. Aan de radja had hij laten doorschemeren dat Haider Ali geen aanval tegen hem zou ondernemen gezien de vriendschapsbanden die er bestonden tussen hem en de Compagnie.²²¹ De eisen van Haider Ali aan Travancore werden echter steeds dringender. Moens gaf in zijn brieven aan Batavia en Colombo de indruk dat hij daarom toch wilde meewerken aan een soort alliantie. Eind oktober kwam het bericht in Colombo binnen dat een Mysoors leger op weg was naar Travancore. Het noordelijk deel werd bezet, omdat de radja niet snel genoeg het gevraagde tribuut had betaald. Het directe gevolg was dat er minder peper werd geleverd. De Britten profiteerden hier nu van zonder dat zij veel tegen de Mysorse troepen konden uitrichten. De Britten waren in oorlog geraakt met de Maratten.

Moens had na de inval van Haider Ali dringend aan Falck gevraagd 'goede troepen' te zenden. Zijn eigen Europese soldaten waren door gebrek, ouderdom, sterfte en verlof ernstig uitgedund en verzwakt. De laatste jaren had hij ook geen versterking uit Batavia ontvangen, ondanks herhaald verzoek. Hij twijfelde aan de effectieve inzet van de 'niet-Europese troepen'. Colombo beloofde aanvankelijk zo'n 100 à 150 soldaten te zenden.²²² Deze toezegging werd weer ingetrokken, omdat Falck zelf een tekort aan manschappen had. Waarop de 'arme drommel [Moens]' in de woorden van Falck, toen maar zelf 500 sipahis afkomstig uit Madras onder een Britse officier 'in soldij had overgenomen'.²²³ De Hoge Regering werd verzocht 200 man te zenden en de gouverneur van de Coromandel 100 man. Uit Batavia waren op dat moment reeds 100 man onderweg.²²⁴

²²⁰ Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 89-91.

²²¹ NA, VOC inv. nr. 3458, Adriaan Moens aan Gouverneur-Generaal en Raden, 12 mei 1775.

²²² NA, VOC inv. nr. 3458, Adriaan Moens aan Iman Willem Falck, 27 september 1776; in een brief van september 1774 uit Ceylon werd reeds toegezegd dat 100 à 50 soldaten zouden worden gezonden.

²²³ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 31 oktober 1775.

²²⁴ NA, VOC inv. nr. 3517, Resolutie Raad, 12 november 1775.

Falck schreef vele brieven naar de Hoge Regering, de bewindhebbers en de Prins waarin hij een dringend beroep deed niet alleen extra versterking te zenden naar Ceylon maar ook naar de Malabar. De Raad in Colombo stemde in 1776 in met Falcks voorstel om toch een compagnie Europese soldaten te zenden naar Cochin naar aanleiding van een particuliere brief van Moens. De situatie in Kandy was volgens Falck zodanig dat dit nu gerust kon.²²⁵

Inmiddels was het er in Cochin en Cranganoor ook niet beter op geworden. De Mysorse gouverneur van Calicut, Sardar Khan, eiste van de beide radja's tributen. In augustus trok hij met zijn troepen het noorden van Cochin en de omgeving van Cranganoor binnen. De radja van Cochin besloot geen verzet te bieden. Hij schikte zich in de betaling van het tribut waarvan een deel door de Compagnie in Cochin werd vergoed. Hierna keerde Sardar Khan zich tegen de Compagnie. Hij eiste de inkomsten over de zogenaamde 'zandlanden' in het district van Paponetty en de Compagniedistricten in Cranganoor.

Moens trachtte Falck en de Hoge Regering duidelijk te maken dat de strikte neutraliteit moest worden losgelaten en dat de banden met Travancore en Cochin moesten worden verstevigd. De Raad van Cochin besloot een eventuele aanval van de Mysorse troepen te weerstaan samen met een verenigd leger van Cochin en Travancore. Beide radja's stemden hiermee in. Sardar Khan besloot daarop zich terug te trekken. Hij kon voorlopig niet rekenen op het hoofdleger van Haider Ali dat extra druk op Moens en de zijnen zou kunnen uitoefenen. Haider Ali bevond zich in het noorden van Mysore om een eventuele inval van de Maratten en de nizam van Hyderabad te kunnen weerstaan.

Moens dacht dat hij de Mysorse troepen kon tegenhouden. In augustus 1776 was Sardar Khan met een leger opnieuw het noordelijk deel van Cochin en het vorstendom Cranganoor binnengevallen. Hij eiste een deel van het gebied op. De radja van Cochin kon niets doen. Hij had zijn troepen geconcentreerd ten zuiden van de rivier van Cranganoor zoals Rama Varma van Travancore dat ook had gedaan.

Bij de loge in Paponetty werden de pakhuizen opengebroken en verschillende huizen in brand gestoken. Het zou zijn gebeurd omdat Moens niet had gereageerd op een verzoek van Haider Ali om de districten over te dragen. Ondanks dit optreden verzekerde hij dat hij in vrede met de Compagnie wilde leven en haar bezittingen niet zou aantasten. Volgens Falck had Haider Ali de districten aangevallen, omdat hij geen toestemming had gekregen voor een vrije doorgang richting Travancore voor zijn leger onder aanvoering van zijn zoon Tippu Ali.²²⁶ Moens had niet aan zijn verzoek voor vrije doortocht willen voldoen op grond van Falcks instructie dat strikte neutraliteit moest worden betracht. Hij merkte op dat hij wel militaire versterking moest krijgen. Ondertussen viel Sardar Khan het fort van Cranganoor aan. Hij eiste alle Compagniedistricten op. Moens vroeg Falck nu zo spoedig mogelijk versterking te sturen. De VOC-schepen Honkoop en Hoolwerf²²⁷ werden na goedkeuring

²²⁵ SLNA, inv. nr. 1/750, Resolutie Secrete Raad, 17 februari 1776.

²²⁶ NA, VOC inv. nr. 3458, Resolutie Raad (verwacht had mogen worden dat alles secreet was, omdat het ging om twee secrete brieven die waren binnengekomen van 'de ministers van de Malabar'), 24 oktober 1776; de inhoud geeft een iets andere uitleg weer dan Moens gaf op grond van een brief van 28 oktober 1776 aan Gouverneur-Generaal en Raden (NA, VOC inv. nr. 3458), namelijk dat de verovering van Cranganoor tot op zekere hoogte beschouwd kon worden als een consequentie van de gewenste doortocht naar Travancore (Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 95).

²²⁷ NA, VOC inv. nr. 3458, Resolutie Raad, 24 oktober 1776; in de Resolutie van de Raad noemde Falck het VOC-schip

van de Raad²²⁸ in gereedheid gebracht en voorzien van een aanzienlijk Ceylonees detachement.²²⁹ Dit vormde een versterking van de eerder gezonden Ceylonese troepen ter sterkte van twee compagnieën van ieder 140 Europese soldaten. Daarnaast was er nog een redelijk versterkt vast garnizoen.²³⁰ Alle troepen dienden samen met die van de vorsten van Travancore en Cochin, Cranganoor te verdedigen tegen 'de gewelddadigheden van Haider Ali'. Falck was van plan het defensieverdrag met Travancore heel gericht na te komen.

Op hetzelfde moment deden zich allerlei ontwikkelingen voor aan de Coromandel. Van Vlissingen vroeg om een versterking van 50 manschappen. Hij schreef ook dat hij lange tijd geen troepen had ontvangen uit Batavia. Op uitdrukkelijk bevel van de Hoge Regering moest Colombo hiervoor maar zorg dragen hoewel 'er met de aangelande schepen uit Nederland niet veel meer dan 200 soldaten voor Ceylon waren aangebracht'²³¹ en vele troepen al naar de Malabar waren gezonden.

Zowel uit Falcks en Moens' officiële en privé-verslaglegging blijkt dat de stellingname in recente studies, dat er nimmer grote aantallen manschappen vanuit Ceylon naar Zuid-India werden gezonden, niet overeenkomstig de werkelijkheid was.²³² In de paragraaf over Falck als opperbevelhebber wordt hier nader op ingegaan.

Het merendeel van de versterking arriveerde na medio november in Cochin. Met de troepen aan boord van het VOC-schip Hoolwerf werd direct naar het noorden van de Malabar gevaren richting fort Cranganoor. De troepen werden met een grote vertraging aan land gebracht, waardoor Sardar Khan op tijd was het detachement in een hinderlaag te lokken en volledig te verslaan. De poging om het belegerde Chetwai te ontzetten mislukte hierdoor jammerlijk. De bezetting moest zich vervolgens overgeven. De vestiging aan de Malabar was volgens Moens nog nooit zo 'aan den rand van haar ondergang geweest als tans'.²³³

Moens schreef eind 1776 aan de Hoge Regering dat zij een afweging moest maken tussen het sluiten van een overeenkomst met Haider Ali of het voeren van een offensieve oorlog te-

Hoolwerf abusievelijk het VOC-schip Hooilever; DAS geeft aan dat het VOC-schip Honkoop tussen 30 juli 1776 en 11 februari 1777 in Ceylon verbleef; de Honkoop was in de Indische wateren tussen 20 april 1776 en 10 november 1777 (datum van vertrek uit Batavia).

²²⁸ NA, VOC inv. nr. 3458, Resolutie Raad, 24 oktober 1776; daar niet uitdrukkelijk een andere plaats wordt vermeld in de Resolutie, mag er vanuit worden gegaan dat beide schepen in de baai van Colombo lagen; zeker niet te Galle want daar zou het ontbrekende vaatwerk vandaan moeten komen voor het buskruit.

²²⁹ NA, VOC inv. nr. 3458, Resolutie Raad, 12 november 1776 (zie tevens SLNA 1/3079, bericht 24 oktober 1776, over versterking aan Cochin tegen Haider Ali); Falck kondigde aan dat de bewindhebbers in Amsterdam rechtstreeks op de hoogte werden gesteld van de troepenversterkingen in Voor-Indië; het detachement bestond uit 'uitgelezen volk' verdeeld over drie Europese compagnieën van 141 man, twee compagnieën Maleiers van elk 100 man, 80 rekruten en 50 artilleristen met zes drie- en zes twaalfponders (veldstukken), twee houwitsers met 150 kogels en met 15.000 ton buskruit; op korte termijn zou nog eens 15.000 pond worden toegezonden. Er was niet voldoende vaatwerk aanwezig voor het buskruit.

²³⁰ NA, VOC inv. nr. 9973, Sterkteoverzicht per 21 mei 1777; het detachement op de Malabar bestond uit drie Europese compagnieën 74 artilleristen en twee compagnieën Oosterlingen 'nevens een Cie Siphays'.

²³¹ NA, VOC inv. nr. 3458, Resolutie Raad, 28 november 1776; met het VOC-schip Hoop waren op 25 november 1776 militairen aangekomen; KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 13 november 1776.

²³² Raben, 'Het Aziatische legioen huurlingen', 199.

²³³ NA, Collectie Moens inv. nr. 13, Adriaan Moens aan zijn gemachtigde (vermoedelijk aan zijn drie kinderen en voogd in Patria), 15 december, 1776, meer mocht hij er 'in het particulier niet over uitlaten' en 'dezelve onder UwEd vijven [wie naast de voogd en de drie kinderen nummer vijf is, is niet duidelijk] alleen te houden'.

gen hem. De Compagnie zou zich in het noorden van de Malabar alleen kunnen handhaven met een krachtige, permanente krijgsmacht. Ditzelfde standpunt was te vinden in de brieven van Falck. Of een dergelijke krijgsmacht wenselijk was, hing er vanaf of de Compagnie de kuststreek bij Paponetty en aanpalende districten onder het fort Cranganoor al dan niet wilde opgeven. Haider Ali zou altijd met zijn leger door deze districten moeten trekken indien hij Travancore wilde veroveren.²³⁴

De radja van Cochin stelde na dit gebeuren aan Moens voor om de Mysoriërs te verdrijven van de Malabar samen met de in ballingschap levende zamorin van Calicut en de radja van Cranganoor. Moens voelde niets voor een grootschalige oorlog.²³⁵ De Raad van Cochin besloot zich van nu af aan alleen maar defensief op te stellen.²³⁶

Begin januari 1777 liet Haider Ali weten dat het optreden van Mysorse troepen op een misverstand berustte, zoals hij dat een paar jaar daarvoor na dergelijke ernstige schermutselingen ook had laten weten.

8.6 De verzwakte positie van de Britten, 1774-1778

Bij de Britten rommelde het bestuurlijk vanaf eind 1774. In Bengalen was een einde gekomen aan de alleenheerschappij van Governor-General Sir Warren Hastings.²³⁷ Op fort St. George in Madras was Falcks contactpersoon Wynch opgevolgd door de oud-gouverneur George Pigot.²³⁸ Deze herstelde enige maanden na zijn terugkeer de verdreven radja van Tanjore in zijn waardigheid, overeenkomstig de instructie van de 'Court of Directors'. Tijdens zijn eerste bestuursperiode was het juist Pigot geweest die Muhammad Ali had gesteund bij het verwijderen van de radja van Tanjore. Zijn herstel leek op een slimme tactische zet. De macht van Muhammad Ali werd hierdoor beperkt. Het bestuur over Madura werd hem eveneens door de Britten ontnomen.

²³⁴ NA, VOC inv. nr. 3458, Adriaan Moens aan Gouverneur-Generaal en Raden, 12 oktober 1776 en 2 januari 1777 aan de Heren XVII; NA, VOC inv. nr. 3458, Iman Willem Falck aan Gouverneur-Generaal en Raden, 14 oktober 1777.

²³⁵ Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 97.

²³⁶ NA, VOC inv. nr. 3488, Adriaan Moens aan de Gouverneur-Generaal en Raden, 2 januari 1777.

²³⁷ Sir Warren Hastings (Churchill, 1732-Daylesford, 1818), 1750 schrijver bij de EIC in Bengalen; 1758 vertegenwoordiger van de EIC aan het Hof van de nawab van Arcot; 1761 lid van de Raad; 1765 ontslag na ruzie in de Raad; 1769 terug in India, plv. gouverneur van Madras (2^e raad); 1771 gouverneur van Bengalen (1772-1774 bracht hij het bestuur in Calcutta onder strak Brits bestuur); 1773 Governor-General; aangesteld op grond van de Act of Parliament van 1773 waarbij het hoogste gezag en de controle bij het Brits parlement kwamen te liggen. Groot hervormer van het belastingsysteem, munteenheid, controle over het bestuur van de zout- en opiumproductie; liet onderzoek verrichten naar de Moslim en Hindu wetgeving; 1785 naar Engeland; 1786 onder leiding van de leider van de Whig-partij in het Parlement, Edmund Burke, werd een 'impeachment' proces geopend i.v.m. met allerlei 'misdaden' begaan in Bengalen; 1788-1795 rechtzaak in het Hogerhuis; werd uiteindelijk vrijgesproken; zijn 'misdaden' betroffen de executie van een radja waarbij sprake was van wederzijdse beschuldiging van oplichting etc. (Feiling, Warren Hastings).

²³⁸ George Pigot, 1st baronet (Westminster, 1719-Madras, 1777), 1736 schrijver EIC; 1755 gouverneur en opperbevelhebber te Madras; 1763 naar Engeland; 1765-68 MP voor Wallingford; 1766 eerste baron Pigot; 1768-1777 MP voor verschillende kiesdistricten; 1775 gouverneur en opperbevelhebber te Madras (NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 5 november 1783; hij schreef dat hij kennis had genomen van deel 2 van *Pigot Historie* uitgegeven door het gouvernement in Madras).

De teruggave van Tanjore was voor een aantal directeuren in het bestuur van Madras financieel zeer nadelig. De meerderheid keerde zich als gevolg hiervan tegen Pigot en besloot hem vervallen te verklaren van 'zijn bewind'.²³⁹ Hij werd gevangen gezet. Volgens Falck was dit gebeurd 'zonder redenen te kunnen geven, dan die gesteld, dat ze wet-tig waren'.²⁴⁰ Aan de Prins schreef hij, dat Pigot de grondwet had overtreden. De onlangs benoemde Warren Hastings intervenieerde niet vanuit Calcutta, hoewel hij was aangesteld als supervisor over Madras en Bombay. Hij zag het juist als zijn belangrijkste taken het Britse bestuur en de invloed daarvan in Zuid-India te vergroten. Hastings kon niet zoveel meer. Hij moest in zijn nieuwe positie van Governor-General zijn macht delen met een opperste bestuursraad van vier leden: William Monson, luitenant-generaal Sir John Clavering,²⁴¹ Sir Philip Francis en Sir Richard Barwel. Alleen de laatste stond aan de kant van Hastings. De meerderheid was tegen hem en wenste een sterke beperking van Hastings' bevoegdheden. Directeur Bacheracht schreef vanuit Chinsura dat de instelling van de bestuursraad een verbetering was, maar '... voor 't overige leggen ze onder malkander el-lendig overhoop ...'.²⁴²

De bestuursraad werd geleid door de als zeer bekwaam omschreven Francis²⁴³ wiens ambitieuze opstelling hem in conflict bracht met Hastings hervormingsplannen. Francis vond deze volstrekt onvoldoende. De hieruit voortvloeiende ruzie verlamde het Britse bestuur. In 1777 veranderde de situatie door het overlijden van Francis' belangrijkste medestander, opperbevelhebber van het Britse leger, Clavering. Hastings' kreeg hierdoor de macht weer in handen. Francis bleef wel nog drie jaar lang doorgaan met oppositie voeren totdat hij uiteindelijk gedwongen werd terug te keren naar Groot-Brittannië. Hij was gewond geraakt tijdens een pistoolduel met Hastings. De contacten tussen Hastings en Falck zouden een belangrijke rol gaan spelen tijdens de komende Vierde Engelse Oorlog. Falck noemde wat in Calcutta gebeurde 'de Tragi-comedie tusschen de Heeren Hastings en Clavering ...'.²⁴⁴

In Londen was men zeer ongelukkig met deze bestuurlijke chaos. Hastings zou in 1785 uiteindelijk in een 'impeachment' proces terecht komen voor het Hogerhuis. Over de gang van zaken rond Pigot vonden uitvoerige discussies plaats in de 'Court of Directors' en in het Britse parlement. Het laatste herstelde Pigot in zijn functie, maar binnen een week nam het een aanvullend besluit, waarbij Pigot alsnog werd verzocht zijn functie neer te leggen. Inmiddels was hij in gevangenschap overleden.

Alle betrokkenen, inclusief Pigot, werden naar Londen ontboden. Met uitzondering van de overleden Pigot werden zij uiteindelijk in 1780 veroordeeld tot een boete en verval van hun functies.

²³⁹ NA, VOC inv. nr. 3458, Resolutie Raad, 12 november 1776.

²⁴⁰ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 12 november 1776.

²⁴¹ Sir John Clavering (1722-1777), luitenant-generaal en opperbevelhebber van de Britse troepen in India.

²⁴² NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 21 januari 1776.

²⁴³ Sir Philip Francis (Dublin, 1740-Londen, 1818), 1756 in dienst van de EIC; 1773 lid van de nieuwe Raad voor India onder Sir Warren Hastings; 1780 gewond in duel met Hastings; 1784 Parlements-lid; 1788 nam de leiding bij het 'impeachment' proces tegen Hastings; 1802-1807 wederom parlements-lid.

²⁴⁴ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 12 november 1777.

Pigot had geen goede naam bij de Compagnie. Hij had in 1762 tijdens zijn eerste verblijf in India John Pybus,²⁴⁵ lid van de Court of Directors, op geheime missie naar Kandy gezonden. Pybus moest overleggen met de koning over diens verzoek om steun van Groot-Brittannië tegen de Compagnie. Zijn afastende missie leverde echter niets op behalve grote irritatie bij gouverneur Van Eck en diplomatieke spanning tussen de Hoge Regering en de Britten. Hoewel er geen gegevens bekend zijn, zou het heel goed kunnen dat door de komst van Pigot de goede contacten, die er eerder met zijn voorgangers en Falck waren ontstaan, stokten.

De schriftelijke en mondelinge contacten zouden na 1778 worden hersteld na het uitbreken van de Frans-Britse oorlog. Zij vonden plaats tussen Governor-General Hastings en Pigots definitieve opvolger Sir Thomas Rumbold.²⁴⁶ Volgens Falck '... weleer befaamd Brekebeens in Dekka ...'.²⁴⁷

Het gesteggel binnen het Britse bestuur kwam de Compagnie wel goed uit. Het temperde in ieder geval enigszins de Britse ambities in Zuid-India. Falck merkte tijdens de geschillen op dat hij wenste dat Moens van de ontstane onrust onder de Britten kon profiteren; hij had 'een groot militair detachement uit Ceylon ter beschikking [gesteld]'.²⁴⁸ Hij bedoelde hiermee dat hij de problemen met Travancore, dat steun zocht voor de bescherming tegen Haider Ali, nu zonder interventie van de Britten zou kunnen oplossen.

In de tweede helft van 1777 kreeg Haider Ali zijn handen vrij in het noorden. Door bemiddeling van de Fransen kon hij vrede sluiten met de Maratten. De Franse Gouverneur-Generaal Jean Law de Lauriston²⁴⁹ was hier ten eerste mee gebaat. Hij was drukdoende een anti-Britse coalitie op poten te zetten. Een oorlog tussen Haider Ali en de Maratten paste daar in het geheel niet in.²⁵⁰ Haider Ali kon zijn aandacht weer op het zuiden richten naar Travancore.

De Fransen riepen volgens Falck voortdurend: 'il faut une revolution pour rétablir nos affaires' want het was moeilijk alle tegenstanders van de Britten op een lijn te krijgen. Falck

²⁴⁵ John Pybus (1728-1789), 1742 schrijver in dienst EIC; 1762 lid van de Raad van Madras als gezant naar de koning van Kandy; 1763 opperhoofd te Masulipatam; 1767 volgens Mendis, *Advant of British*, (29-52) verlost i.v.m. slechte gezondheid; andere bronnen o.a. Bell, *Memoir General John Briggs*, schrijven dat hij na 1786 een handelsbank zou hebben opgericht in Bondstreet te Londen.

²⁴⁶ Sir Thomas Rumbold, 1st baronet verleend voor zijn verovering Pondicherry, 1778, (1736-1801); begon zijn carrière als schrijver bij de EIC, diende onder Clive en klom op tot opperhoofd in Patna in 1766; Otto Willem Falck vervulde een identieke functie vanaf 1769 aan de kant van de Compagnie. Er is correspondentie tussen hen beiden bekend. 1766-1769 lid van de raad van Bengalen; Rumbold keerde met een groot fortuin terug naar Engeland. 1770 MP voor New Shoreham (verwikkeld in allerlei omkoopaffaires); 1772 directeur (bewindhebber) van de EIC; 1777 gouverneur van Madras; had leiding over de verovering van Pondicherry en Mahé. Hij voerde de niet geslaagde onderhandelingen met Haider Ali om hem af te houden van een invasie in de Carnatic. Hij werd verantwoordelijk gesteld, ook voor de Tweede Engels-Mysorse Oorlog; 1780 zou ontslag hebben genomen wegens slechte gezondheid; werd echter geschorst omdat hij door tegenstanders werd beschuldigd niets gedaan te hebben tegen Haider Ali; 1781 vrij gepleit door het Parlement; 1781 en 1784-1788 parlamentslid.

²⁴⁷ Hier wordt bedoeld Dacca in Bengalen.

²⁴⁸ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck (duplikaat), 12 november 1777.

²⁴⁹ Jean Law de Lauriston (1719-1797), tweemaal Gouverneur-Generaal te Pondicherry (1765-1766 en 1767-1777).

²⁵⁰ Sen, *French in India*, 157-159; met verwijzing naar de memoires van Law 'Observations sur l'état de L'Inde, Paris' (Paris 1777), 'If all the members who compose it are united and well-directed, it alone would suffice to destroy the English power because of the manner in which the Marathas make war; burning and devastating the country, they would destroy the source of revenue and consequently deprive the English and their allies of the means of maintaining their forces ...'.

voorspelde dat hier niet veel goeds van kwam. Haider Ali zou de Compagnie niet ter wille zijn als zij hem niet steunde tegen zijn vijanden.²⁵¹ Haider Ali bleef volgens Falck: '... meester van Settua [Chetwai] en 't land van Paponette [Paponetty], en zijne voorposten zijn onder den rook van Kranganoor [Cranganoor]'. Hij schetste het beeld dat hiertegen slechts een 'bescheiden' legermacht²⁵² kon worden ingebracht. Zijn opsomming van de sterkte toonde aan dat het Ceylonse detachement niet veel manschappen had verloren bij de eerdergenoemde hinderlaag bij Chetwai. Het aantal van ruim 1000 manschappen komt in Falcks berekening zelfs hoger uit dan de bezetting aan de Malabar vóór de expeditie. Het zou kunnen betekenen dat er bij de expeditie tegen Chetwai manschappen van de radja waren betrokken. De uitvoerige aandacht die Falck bleef besteden in zijn correspondentie en verslaglegging aan de Raad geeft wederom het belang aan dat Falck hechtte aan de Malabar en de Coromandel. Meer dan een kwart van de Ceylonese troepen was in deze periode tijdelijk gestationeerd in Zuid-India.

De militaire inzet van de radja's van Cochin en Travancore bleek als het er op aankwam maar beperkt. Rama Varma van Travancore berichtte dat zijn troepen niet buiten zijn Rijk mochten vechten tegen Mysorse troepen. De radja van Cochin bleek in het geheim allerlei zaken te doen met Haider Ali.²⁵³

Falck nam Moens' bijdrage en de beperkte steun van zijn 'bondgenoten' mee bij zijn overwegingen het Ceylonse detachement aan de Malabar voorlopig te handhaven. Begin 1778 gaf Moens opdracht de districten in het noorden van de Malabar te heroveren ondanks het defensieve standpunt van zijn Raad. Het Ceylonese detachement onder commando van de inmiddels tot majoor bevorderde Wohlfarth trok vanuit fort Cranganoor op naar Chetwai.²⁵⁴ De Mysorse troepen verlieten daarop de directe omgeving van het fort en het district Paponetty.

De opmars naar Chetwai verliep gunstig totdat de aanval werd ingezet. Bij de poort lieten de Aziatische eenheden de Europese in de steek. Een bericht dat het leger van Haider Ali in aantocht was, deed Wohlfarth vervolgens besluiten zijn troepen terug te trekken binnen het 'retranchement' van fort Cranganoor. Eenheden van Haider Ali vielen daarop de voorposten aan. Deze werden succesvol afgeslagen waarop de tegenaanval werd uitgevoerd. De

251 NA, VOC Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 12 november 1777; 'Il faut une revolution pour rétablir nos affaires, sur le present pied il faudroit mieux abandoner L'Inde, que dit rester telle comme nous sommes'.

252 NA, VOC Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 12 november 1777; '560 man [Europese] infanterie, 74 artilleristen, 200 Oosterlingen en ruim 100 plus nogmaals 100 sipais, en 't Mallabaarsch garnizoen zal nog omtrent 250 Europees en eens 200 veel sipais sterk zijn. Wij hebben zeker weinig, maar de Gouverneur-Generaal van ons volk is voordeelg om veel macht te keeren. Als hij maar niet aan de overzijde van de Kranganorsche rivier doorbreekt, door de werken van de Travankoorde'. Zie tevens noot 223 van dit hoofdstuk.

253 NA, VOC inv. nr. 3519, Adriaan Moens en Raad aan Gouverneur-Generaal en Raden, 24 april 1778; waarschuwing van de eerste minster van Travancore aan Moens.

254 KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins (duplikaat), 13 november 1778 (Falck verwees naar zijn brief van 2 februari, niet aanwezig in KHA, waar hij ook al over de aanval op Chetwai ('Settia') had geschreven; de expeditie vond plaats op 8 januari 1778; NA, VOC inv. nr. 3519, brieven van Moens aan Gouverneur-Generaal en Raden, 5 januari en 26 februari 1778). Falck noemde: 470 Europese troepen, ruim 1000 Boeginezen en ander zwarte troepen (aangenomen mag worden, op grond van zijn eerdere brieven, dat hij sipahis bedoelde). Hij verloor tijdens deze expeditie 44 man naast 3 vermisten en 5 overlopers.

eenheden van Haider Ali verlieten uiteindelijk de districten, omdat er een overeenkomst werd gesloten tussen Moens en de radja van Cranganoor. De districten van Mysore werden in het vervolg gehuurd zonder dat de Compagnie haar eis voor teruggave liet varen. Door de komst van de moesson kwam het krijgseizoen stil te liggen. Colombo besloot daarop het merendeel van zijn troepen terug te halen.²⁵⁵ De noodzaak om een sterk Ceylonees detachement te handhaven was na de overeenkomst komen te vervallen.

Op 5 mei 1778 boog de Secrete Raad zich over een secrete brief afkomstig van Van Vlossingen. Hierin werd verhaald dat de radja van Tanjore met hulp van de Britse sipahis Negapatnam had ingesloten en alleen de toevoer van levensmiddelen toestond. De invoer van lijnwarden aan zowel de Compagnie als particulieren was verboden. Hij verzocht Falck hierop als tegenmaatregel alle vaartuigen van onderdanen uit Tanjore in de baai van Colombo in beslag te laten nemen. Na een 'lange overweging' besloot de Raad hieraan geen gevolg te geven. Zij wilde eerst weten waardoor de verwijdering tussen de Compagnie en Tanjore was ontstaan.²⁵⁶

De machtsverhoudingen in Zuid-India veranderden vergaand door het uitbreken van de oorlog tussen de Britten en Fransen. Op 17 maart 1778 hadden de Britten de oorlog verklaard als gevolg van de Franse erkenning van de Verenigde Staten van Amerika. De vijandelijkheden verbreidden zich geleidelijk aan van Europa naar Voor-Indië. Uit Negapatnam kreeg Colombo een doorgezonden bericht van de regering uit Madras waarbij het in kennis werd gesteld dat vijandelijkheden tegen de Fransen waren begonnen. In Surat ontving directeur Van de Graaff een duplicaatbrief van de Britten.²⁵⁷

In Voor-Indië stonden de Britten er bij het uitbreken van de oorlog min of meer alleen voor. Zij konden slechts rekenen op de onvoorwaardelijke steun van Muhammed Ali. Het los-vaste anti-Britse blok bestond uit Frankrijk, Mysore, de Maratten, Hyderabad en allerlei kleine, bevriende vorstendommen. De Compagnie stond formeel aan Britse kant. Falck toonde zich een voorstander van militaire samenwerking met de Britten. Hij verwoordde zijn opvattingen helder in een brief aan de Prins in 1779. Dit voorstel zou eerder aan de orde zijn gesteld in de reeds genoemde verdwenen brief uit 1772.²⁵⁸ Falck koos voor nauwere banden met de Britten hoewel de verhoudingen met de Fransen goed waren. De laatsten hadden nog eens nadrukkelijk verklaard, dat zij bereid waren in goede harmonie met de Compagnie samen te werken.²⁵⁹ Falck vroeg zich af wat de Britten dachten te winnen bij een oorlog tegen de Fransen in India²⁶⁰ en ging daarbij niet nader in op de Britse positie in Noord-Amerika en India.

Het zoeken naar aansluiting met de Britten kwam vooral voort uit een koele berekening waar de meeste handelsvoordelen en grootste veiligheid voor Ceylon te behalen viel.

²⁵⁵ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins (duplikaat), 13 november 1778; twee van de vijf Europese compagnieën en twee van de drie inlandse (compagnie 141 man); op 5 mei 1778 vertrok een compagnie van het Korps (Lijf)Jagers onder commando van majoor Wohlfarth en een compagnie Oosterlingen onder Kapitein Moemba (NA, inv. nr. 1182; sterkteoverzicht 1780).

²⁵⁶ NA, VOC inv. nr. 3517, Resolutie Secrete Raad, 5 mei 1778; de secrete brief was van 6 april 1778.

²⁵⁷ NA, VOC inv. nr. 3517, Resolutie Secrete Raad, 28 november 1778.

²⁵⁸ Brieven hierover ontbreken in NA, SLNA en KHA; er bestaat slechts een verwijzing in KHA.

²⁵⁹ NA, VOC 3486, Resolutie Raad, 14 maart 1777.

²⁶⁰ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 11 november 1778 (met een toegevoegd PS, februari 1779).

De Britten bleven zich voorlopig concentreren op de grootschalige oorlog in Zuid-India en hadden hier hun handen meer dan vol aan. De strijd zou niet alleen tegen de Fransen moeten worden gevoerd maar ook tegen de andere deelnemers aan de anti-Britse Liga. De verhouding met Haider Ali en de nizam van Hyderabad werd ernstig aangetast doordat de Britten het district Guntur gelegen ten zuiden van de stad Hyderabad en ten noorden van Mysore aangeboden hadden gekregen.²⁶¹ Beide vorsten vonden dit hoogst ongewenst. Daarnaast waren zij verbolgen over het achterwege blijven van de jaarlijkse financiële bijdragen. Mysore kreeg deze op grond van het 'vredesverdrag' uit 1769, dat een einde maakte aan de eerste Brits-Mysorse oorlog. Hyderabad ontving een bijdrage wegens een verdrag met de EIC, waarbij zij destijds beloofd had de vijandelijkheden te staken. Tot slot was Haider Ali nog steeds verontwaardigd dat hij in 1771 conform het 'vredesverdrag' geen Britse steun had ontvangen in zijn oorlog tegen de Maratten.

De sultan van Mysore zon op wraak. Hij dacht samen met Hyderabad en de Maratten met succes tegen de Britten te kunnen optrekken. De anti-Britse liga van Law de Lauriston kwam nu van de grond. Dit betekende het begin van de door Haider Ali zeer gewenste tweede Brits-Mysorse oorlog. Hij geloofde niet meer in een vrede. De Britten hadden aangetoond zijn vertrouwen geheel niet waard te zijn. En volgens de nizam zaten de Britten onder de duim van zijn aartsvijand Muhammed Ali.²⁶²

Falck maakte zich door de dreigende invasie van Haider Ali en zijn bondgenoten in Carnatic grote zorgen over de Malabar en de Coromandel. Hij schreef aan de Hoge Regering dat niemand Haider Ali meer kon vertrouwen. 'Ik wenschte wel, dat wij van dien Nabab al ontslaagen waren'.²⁶³ Hij had de Hoge Regering al begin 1778 gevraagd om nadere instructie over de houding van de Compagnie tegenover de Indiase vorsten. Hij was ervan overtuigd dat 'de heer Naik [van Madura]' naar 'vermogen' te hulp zou komen overeenkomstig het bestaande verdrag. Hij wees de Hoge Regering erop dat de hulp die tegen Haider Ali werd verleend, eveneens op dit verdrag berustte.²⁶⁴

De Britten en Muhammad Ali waren volgens Falck niet in staat een invasie tegen te houden. De Onderhorigheden liep eveneens groot gevaar. De troepen uit Ceylon konden de belangen van de Compagnie in India niet langer beveiligen. Ondertussen liet hij in Trincomalee, Galle en Colombo de nodige voorzorgsmaatregelen nemen. In het hoofdstuk over Ceylon in de onderhavige periode valt te lezen dat 1778-1781 cruciale jaren waren voorafgaande aan de oorlog. Aan de jarenlange rust op het eiland kwam een einde. De geruchtenstroom werd langzaam aan werkelijkheid. India kreeg volop te maken met groot oorlogsgeweld dat fnuikend was voor de handelsbelangen van de Compagnie.

²⁶¹ Swarnalatha, *Political Economy of the Northern Coromandel*, 48; de bestuurder van Guntur was van 1766-1782 Basalat Jung. Hij was een broer van de nizam van Hyderabad.

²⁶² Ramaswami, *Political History of the Carnatic*, 220.

²⁶³ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 31 januari 1779.

²⁶⁴ NA, VOC inv. nr. 3517, Iman Willem Falck aan Gouverneur-Generaal en Raden, 12 november 1778.

8.7 Conclusie

De beschrijving van de ontwikkelingen in India vlak vóór en tijdens de bestuursperiode van Falck tot aan het begin van de Frans-Britse oorlog van 1778-1783 geeft inzicht in zijn politiek en militair strategisch beleid ten aanzien van Zuid-India en Ceylon. Falck en de leden van zijn Raad waren er van overtuigd dat Zuid-India van het grootste belang was voor de veiligheid van Ceylon. Hij ging voort in de lijn van Van Goens de Oude en van Van Imhoff onder andere omstandigheden. Zuid-India was voor Ceylon de achilleshiel. De strijd tussen de Europese grootmachten en het optreden van de twee machtigste Indiase vorsten bepaalden mede het lot van Ceylon. De Hoge Regering concentreerde zich echter vooral op Java en de specerij-eilanden. Zij wenste handhaving van de strikte neutraliteitspolitiek van Den Haag ook in Voor-Indië. In de bestuursperiode vóór Falck bleek het handhaven van dit uitgangspunt reeds uiterst delicaat. De vijandelijkheden, waar de Compagnie vaak buiten stond, vonden letterlijk op de stoepen van de factorijen en loges plaats. Een neutrale houding werd niet begrepen door de vorsten en wekte weinig ontzag. De handhaving van de status quo positie van de Compagnie was voor Falck en de zijnen niet synoniem aan strikte neutraliteit. Voor het handhaven van de status quo waren naast voldoende troepen, ook aanzien en gezag nodig van de VOC-bestuurders in Voor-Indië.

De haat-liefde verhouding van Haider Ali, sultan van Mysore, met alle partijen in Zuid-India bepaalde het politiek-militair-commercieel klimaat. De zich vestigende Britse grootmacht nam geleidelijk, met ups en downs, de oude positie van de Groot Mogol over in deze periode.

Het nog net haalbare tegenspel van Falck tegen de machtige partijen in Zuid-India getuigde van realisme en politiek inzicht waaraan het bij de Hoge Regering vaak ontbrak. Een van Falcks daden en die van zijn vertrouwelingen in India, Moens en Van Angelbeek, was het daadwerkelijk inhoud geven aan de verdragen met Travancore, Cochin, Cranganoor en Madura.

Falck toonde zich in 1766 voorstander van een militair verdrag met Haider Ali ondanks diens grote afkeer van de Britten en zijn oorspronkelijke bondgenootschap met de Fransen. Door het steeds machtiger, onbetrouwbaarder en agressiever worden van Haider Ali zag hij meer in een eventueel bondgenootschap met Muhammad Ali en een nauwere samenwerking met de oude bondgenoot van de Republiek, de concurrent Groot-Brittannië.

Pleitte hij immers niet reeds in 1772 bij zijn opperbewindhebber, de stadhouder, voor een nauwe samenwerking met de Britten in Voor-Indië en waren zijn schriftelijke contacten met Madras op basis van de oude verdragen tussen Groot-Brittannië en de Republiek hier niet een uitvloeisel van?

9 Ceylon 1766-1778

In dezen Eilande is, Gode zij dank, alles in volkomen ruste.¹

9.1 Rust en onrust in de Compagnieslanden

Op Ceylon was het in de periode na de vrede met Kandy tot het uitbreken van de oorlog tussen de Britten en de Fransen betrekkelijk rustig. Het was een periode van ruim twaalf jaar waarbij Falck meerdere keren in allerlei toonaarden zou opmerken: 'In dezen Eilande is, Gode zij dank, alles in volkomen ruste' of 'Ceilon zelve is, door Godes zeegen, in goede omstandigheden'.² Af en toe vermeldde hij ernstige epidemieën; in 1773 heersten er enige maanden kinderpokken in Jaffna maar dankzij de invallende regen was de verdere besmetting weer snel gestopt. Levensmiddelen waren goedkoop.³

In vergelijking met de Overwal was het inderdaad vredig. Er gebeurde wel het nodige, maar geen van de gebeurtenissen leverde blijvende schade op voor de stabiliteit van het eiland. De bijna-opstanden, kleine muiterijen, grote en kleine spanningen met Kandy vulden de resoluties van de Raad en de dagregisters van Colombo. Daarnaast gonsde het voortdurend van geruchten over militaire acties van de Kandianen, invasies van Indiase vorsten van de Overwal, van Britten en Portugezen. Het bleek uiteindelijk allemaal valse berichtgeving. Er werd wel steeds op gereageerd met de nodige militaire voorzorgsmaatregelen. Falck en de Raad raakten nimmer uit balans, werden niet paniekerig en traden niet onbesuisd op. De ernstige 'onheijlen' bleven uit.⁴

De betrekkelijke rust op het eiland was vooral het gevolg van de oorlogsmoeheid van het Hof en de houding van de bevolking die in vrede wenste te leven. Er werd gestreefd naar behoud van de status quo waarbij Falcks strategische evenwichtspolitiek voor de Zuid-Indiase regio uitgangspunt was. In dit klimaat konden de handel en de verbouw van gewassen op Ceylon uitstekend gedijen. Volgens buitenstaanders en Singalezen had het paradijselijke trekken. Deze mening deelde Falck niet: 'Ik denk echter, dat men er het Paradijs bezwaarlijk zou durven plaatszen'.

1 SLNA, inv. nr. 1/750, Iman Willem Falck aan de bewindhebbers, 12 november 1773.

2 NA, VOC inv. nr. 9966, Staat van Ceylon over 1773.

3 KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 3 oktober 1773.

4 NA, Collectie Hope inv. nr. 34, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 30 januari 1768.

Voor de handhaving van zijn positie had het Compagniesbestuur op het eiland zo'n 4000 militairen ter beschikking. Dit was in Falcks ogen ruim voldoende om iedere binnenlandse eruptie direct de kop te kunnen indrukken zolang Kandy geen hulp van buitenaf kreeg en geïsoleerd bleef.⁵ Een eventuele alliantie tussen familieleden aan de Overwal kon worden tegengegaan door militaire verbonden en handelsverdragen met de Zuid-Indiase vorsten van Cochin, Travancore, Tanjore en Madura te bestendigen. Geen van hen, ook niet Haider Ali en Muhammed Ali, kon iets substantieels uitrichten omdat ieder het te druk had met het oplossen van interne strubbelingen en het handhaven van zijn positie tegen machtige burens en de Britten. De aspiraties van laatstgenoemden richting Ceylon, in het bijzonder Trincomalee, waren voorlopig afgewenteld na de eerdergenoemde mislukte ambassade van Pybus aan Kandy in 1762; zij hadden trouwens ook hun handen vol aan het Indiase subcontinent.

Hoewel het gezag van de Compagnie over 'haar' grondgebied door de vrede van 1766 eindelijk een legitieme basis kreeg, veranderde er volgens Kanapathypillai niets aan het basisprobleem van de Compagnie op Ceylon: het aan elkaar knopen van de eindjes. Dit was net zo moeilijk als daarvoor.⁶ Hij houdt er echter geen rekening mee dat Ceylon nog steeds een winstgevend eiland was.

De zeer hoge uitgaven konden na de vrede sterk worden teruggebracht door de reductie van de troepen tot ongeveer de helft. Van den Belt toont aan dat het beeld dat Kanapathypillai en andere historici schetsen sterk dient te worden afgezwakt en genuanceerd.⁷

Voor de politieke ontwikkelingen op het eiland zijn de redelijk complete dagregisters van het Kasteel van Colombo in de National Archives of Sri Lanka als leidraad gebruikt; de resoluties, verslagen en officiële en persoonlijke correspondentie zijn ter nadere onderbouwing geraadpleegd. De ontwikkelingen en dagelijkse beslommeringen tot 1778 geven een goed beeld over het handelen van Falck, waarbij zijn matige fysieke gesteldheid slechts een weinig beperkende rol speelde. Deze had wel invloed op zijn persoonlijke afwegingen voor de toekomst. Onbaatzuchtigheid en loyaliteit aan de Compagnie en haar dienaren stonden daarbij echter steeds voorop.

Eind 1766 had hij eindelijk de tijd en rust gevonden om zijn kennis van het eiland te vergroten. Hij besloot een dienstreis te maken 'om persoonlijke onderrichting te krijgen' en inzicht in 'de landkunde van het eiland'.⁸ Deze 'noodzakelijke togt' ging evenals bij zijn meeste voorgangers eerst richting Galle en Matara. De reis duurde ongeveer vier weken. Hij werd daarbij vergezeld door kolonel Frankena en de hoofdadministrateur en dessave van Colombo, kapitein De Coste. Een tweede reis vond plaats in het voorjaar van 1767 naar Mannar, Jaffna en de oostkust: Trincomalee en Batticaloa. Deze tocht duurde 42 dagen. Aan het einde van dat jaar werd nogmaals Galle aangedaan. Los van de grote dienstreizen werden er het hele jaar door uitstapjes gemaakt naar Negombo over de landroute. Hij liet zich daarbij vaak vergezellen door zijn echtgenote en enige vertrouwelingen, soms met hun dames. Na 1772 werden deze uitstapjes vast aangeduid als speelreizen; deze konden over water

⁵ Falck, *Aanmerkingen*; paragraaf 12.6 Opperbevelhebber der troepen.

⁶ Kanapathypillai, *Dutch rule in maritime Ceylon*, 4.

⁷ Van den Belt, *VOC-bedrijf*.

⁸ NA, VOC inv. nr. 3175, Resolutie Raad, 14 november 1766.

plaatsvinden: in 1771 kwam het 80 kilometer lange kanaal noordwaarts achter de kust, van Colombo naar Puttalam, gereed. Er konden nu kleine transportvaartuigen met kaneel en andere producten het hele jaar door via Negombo tot zelfs Kalpitiya varen.⁹ Het transport hoefde niet meer stil te blijven liggen tijdens de zeer gevaarlijke natte moessonstromingen langs de westkust gedurende de periode april tot november. Tot vlak voor zijn dood maakte Falck regelmatig inspectiereizen naar de kaneeltuinen bij Hanwella en Biagram.

De meeste van zijn voorgangers hadden dezelfde reizen over het eiland gemaakt. Zij zagen hierdoor in de eerste twee jaren van hun gouverneurschap het gehele land. Falck kwam niet veel verder ondanks zijn langdurig verblijf, hetgeen te maken moet hebben gehad met zijn gezondheid. Hij zou nimmer naar de Onderhorigheden in Zuid-India gaan, in tegenstelling tot Van Imhoff. Deze maakte de eerder genoemde zeereis naar de Malabar en vandaar over land richting het Madurase vorstendom tot de vesting Tuticorin waar hij weer scheep ging richting Jaffna.¹⁰ Voor Falcks beide voorgangers en beide opvolgers lag een tocht naar Zuid-India minder voor de hand; zij hadden daar jarenlang functies vervuld. De vertrouwelingen Van de Graaff en Van Angelbeek gingen regelmatig als lid van de Raad op 'springtocht' naar de Overwal en de Malabar. Zij zouden hierna bestuursfuncties gaan vervullen in Tuticorin, Cochin en Surat.

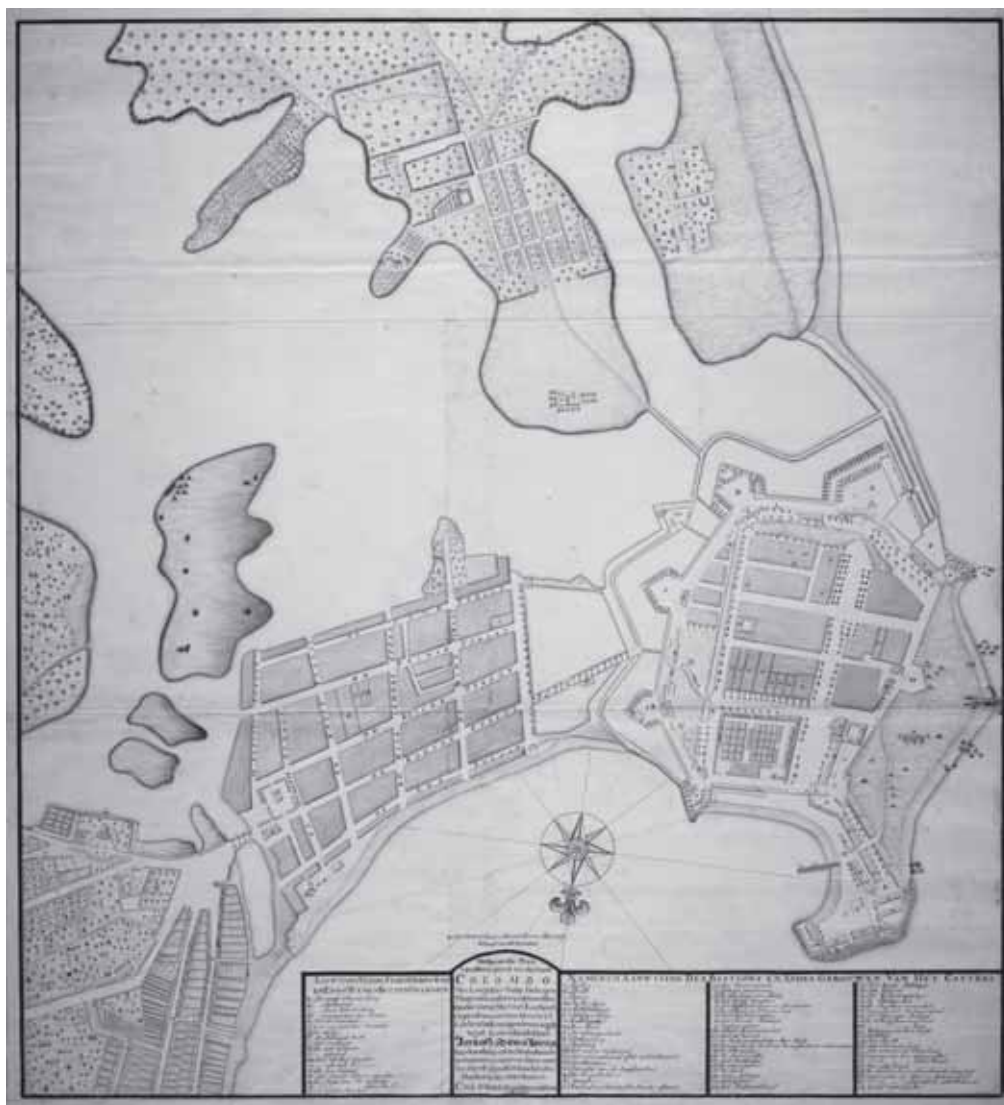
Wanneer de gouverneur op dienstreis was, met uitzondering van 1766, werd hij op het Kasteel vervangen door de hoofdadministrateur. Voor de vervanging werd een protocol opgesteld met instructies.¹¹ De hoofdadministrateur nam voor het merendeel de taken van de gouverneur over voor zover dit het dagelijks bestuur betrof. Hij opende alle ingekomen brieven, beheerde de sleutels van de kruidkelders en ontving militaire rapporten. Als desave van Colombo behartigde hij ook tijdelijk alle landzaken. De gouverneur verkreeg van hem na terugkomst een schriftelijke rapportage. Een uitzondering vormde het afhandelen van de brieven van de Hoge Regering en andere politiek beladen brieven waarop direct actie was vereist; deze moesten worden nagezonden. Hetzelfde gold voor bijzondere brieven. De secretaris was tijdelijk verantwoordelijk voor de sleutels van de grote geldkamer. De afdoening van resoluties en dépêches werd aan de Raad overgedragen. Dit gold eveneens voor de criminele procedures; deze moesten worden afgedaan om te voorkomen dat misdadigers langdurig in de gevangenis verbleven en hierdoor hoge kosten werden gemaakt. Tot slot stond in het protocol dat alle producten die door het Hof waren aangevraagd op grond van het traktaat moesten worden geleverd en betaald, met uitzondering van de olifanten, die aan de koning waren beloofd als gift.

In alles was voorzien en het leek of alles rustig was. Op 6 januari 1767 ging het echter mis; omstreeks 07.30 uur verzamelden zich van alle kanten lage militairen in volle wapenuitrus-

9 SLNA, inv. nr. 1/3076, Resolutie Raad, 22 oktober 1773; Falck en echtgenote en 'enige Juffr. naast De Coste, kapitein De Ridder, Billing en de Franse reiziger M. Toretter met het gallij Dortha voor de eerste maal door de nieuwe doorgraverij naar Kulture gevaren. Deze middag de werken aan de mond van het lak (= meer) van Morottae [gezien]. Het middagmaal [aldaar] gehouden en s'anderen daags, 's middags te Diagamme en van daar avonds te Kulture gearriveert'. De 27ste ging Falck via de landweg van Kalutara terug naar Colombo.

10 Wagenaar c.s., Van Imhoff op dienstreis.

11 NA, VOC inv. nr. 3203, Resolutie Raad, 21 februari 1767; SLNA, inv. nr. 1/2476, Memorie met instructies bij afwezigheid gouverneur, 14 november 1766.

Kaart 6 “Colombo den 30: Decemb. A: o 1756 B: s V: Lier”, Verbeterde Plan/van het Casteel en de stad Colombo’ (Nationaal Archief, Den Haag).

ting bij de officierswoningen op het Kasteel. De aanwezige officieren konden hen niet tot de orde brengen waarna de soldaten ‘onder een afgrijselijk geschreeuw’ naar de Rotterdamse wacht bij het gelijknamige bastion liepen langs de gracht naar het Delftse Plein, gelegen voor de hoofdwacht. Hier kregen de wacht en enige officieren geen kans hen tegen te houden. De grenadiers sloten zich bij hen aan. Een aantal ‘heren’ kreeg klappen; vervolgens liep de groep om acht uur de poort uit naar de Grote Pas waar Falck op dat moment verbleef. De soldaten wilden hun bezwaren aan hem kenbaar maken. Hij was vlak voor hun komst op de hoogte gesteld van hun grieven en ging hen met ‘de grootste bedaardheid tegemoet,

sprak hen aan en bragte door hoog deselves wijselijk en niet minder moeite zo verre dat genoegzaam tot bedaardheid'.¹² Hierna keerden zij naar hun onderkomens op het Kasteel terug. Tegen de leiders zou hard worden opgetreden; Falck had wel begrip voor hun grieven en onderkende volledig de achtergrond van deze 'gevaerlijke muiterij'. De onrust onder de militairen was al geruime tijd daarvoor door hem aangekaart bij Hope. Hij had er voor gepleit een groot aantal soldaten die naar Patria wilden terugkeren door de beëindiging van de oorlog tegen Kandy ontslag te verlenen. Dit werd aan de meesten geweigerd en was voor de 'moeite maekers' een reden om in verzet te komen. Hun grootste bezwaar was echter dat zij na de vrede veel minder zouden gaan verdienen waardoor zij niet in staat zouden zijn hun schulden en 'transport'¹³ af te betalen als zij waren uitgediend. Er was door de beëindiging van de oorlog minder werk met gevolg dat zij maar voor drie maanden kregen uitbetaald. Falck vond dat de Compagnie moest bijspringen 'willen we rust en vrede onder het garnizoen houden'.¹⁴ Hij stelde voor hun dienstverband niet met een schuld te laten beginnen. Zij zouden op Ceylon slechts gedurende drie maanden in het seizoen¹⁵ contant geld kunnen verdienen en hielden niets over voor extra's zoals drank, tabak of een nieuwe uitrusting. Indien zij in het ziekenhuis terecht kwamen, duurde de periode zonder inkomsten nog langer. Falck ging er van uit dat de soldaten meestal nog een schuld hadden opgebouwd van omstreeks fl. 25,- bij een zielverkoper voor hun vertrek uit Amsterdam of Middelburg; in werkelijkheid kregen zij fl. 150,- als handgeld bij hun aanmonstering. Hij merkte tevens op dat de Britse en Franse militairen geen schuldopbouw kenden.

Hope antwoordde dat zijn voorstel moeilijk te realiseren was omdat de zielverkopers die het 'volk tot in het hart van Duitschland oploopen, die kosten niet konden goedmaeken'. Hij had gehoopt dat na de vrede de rekruten naar de Coromandel konden worden gezonden, naar Batavia of naar de 'groote oost', maar de Hoge Regering had het geld voor de soldaten nu voor eigen uitgaven bestemd. Hij wierp de retorische vraag op wat er zou zijn gebeurd als de oorlog was doorgegaan. Het werven van militairen was heel moeilijk geworden; de bewindhebbers van de kamers van Rotterdam en Delft hadden moeten toestaan dat slechts tweederde van hun gewone equipage met de 'Paesschepen' vertrokken.¹⁶ De zorgzaamheid voor de soldaten was typerend voor de medemenselijkheid van Falck en komt nader aan de orde in het hoofdstuk over de 'rechtschapen gouverneur'.

Hoewel er nog weinig te merken was van de oorlog, wees Falck de Raad er op dat een generaal pardon was afgelopen dat tot twee jaar na de oorlog had gegolden. Rebellen, dat wil zeggen Singalezen die in dienst van de Compagnie waren geweest, die steun hadden verleend aan Kandy en zich eind 1768 nog niet hadden gemeld, kregen geen pardon meer.¹⁷

¹² SLNA, inv. nr. 1/3073, Dagregister, 6 januari 1767.

¹³ Hier gaat het niet om transport maar om de transportbrief waarmee bij vertrekken waren voorgeschoten.

¹⁴ NA, Collectie Hope inv. nr. 33, Iman Willem Falck aan Thomas Hope (duplikaat), 19 januari 1767.

¹⁵ Met het seizoen werd bedoeld de periode dat zij op het eiland waren om de chaliassen te beschermen tijdens het kaneelschillen of dat zij aan de Overwal dienden tijdens het krijgsseizoen.

¹⁶ NA, Collectie Hope, inv. nr. 33, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 19 januari 1767; onderaan deze brief had Hope zijn antwoord aan Falck geschreven waaraan hier wordt gerefereerd.

¹⁷ NA, VOC inv. nr. 3234, Resolutie Raad, 17 oktober 1768; het betrof de gewezen modialiair de attepattoo te Matara, Don Konstantijn Wiedjeje Diewakker Eke Naie; hij was overgelopen naar het Hof te Kandy. Bij terugkomst verbannen door de Compagnie naar Tuticorin.

Begin 1771 dreigde er wederom een opstand binnen het garnizoen. Enige soldaten van het Korps Jagers behorend tot de compagnie van kapitein Baatke waren van plan op zaterdag 9 februari de wapens tegen hun meerderen op te nemen. Hun actie lekte voortijdig uit en de vijf leiders konden worden opgepakt voordat er wat gebeurde. De Raad oordeelde dat meteen een voorbeeld moest worden gesteld en dat zij allen hard moesten worden gestraft. Falck was van mening dat niet alle vijf even schuldig waren. Hoewel soldaat Alexander Pierouwsky¹⁸ de leider was, eiste de Raad van Justitie tegen allen de doodstraf. Falck was van oordeel dat 'de straffe volgens het zeggen der regtsgeleerde zich wijnigen en de schrik over allen uitstrekken moeten'. De uitgesproken doodstraf betekende dat het vonnis in de Raad moest worden besproken. Falck twijfelde of zij allen naar 'den Eisch van de wet, doodschuldig waren, maar hier hadde gevolgt de gewoone handelwijze van ons recht bakenen ...'. Volgens de jurist Falck behoorde een onderscheid te worden gemaakt tussen hoofdschuldigen en medeschuldigen. Als voorbeeld noemde hij in zijn lange betoog een strafvonnis uit 1748 voor het Hof van Utrecht wegens oproerige plunderingen en andere baldadigheden. Hierbij waren twee personen tot de galg veroordeeld. De anderen kregen mindere straffen. Als tweede voorbeeld haalde hij aan een opstand binnen het regiment Baden-Baden in Batavia. Hij wilde ook dat in het proces tegen de vijf in Colombo een eerlijke en goede afweging bij het vaststellen van de strafmaat werd gemaakt. Dit rationeel en rechtvaardig handelen was kenmerkend voor Falcks bestuursstijl.

Muiterijen en interne spanningen bleven plaatsvinden. Op 2 september 1772 morde het Europese garnizoen in Trincomalee tegen het opperhoofd Johan Willem Schorer.¹⁹

Kapitein Bodenschatz van het garnizoen van Colombo kreeg van Falck direct opdracht een onderzoek in te stellen. Het commando over de troepen werd tijdelijk ontnomen aan kapitein Hageman. Uit het gedetailleerde en gedegen rapport van Bodenschatz komen de achtergronden, het verloop en de uiteindelijke schuldigen naar voren. De Europese soldaten beklagden zich omdat zij niet tegen een redelijke prijs goederen mochten kopen uit de pakhuizen van de Compagnie. Een tweetal 'belhamels' had de rest opgestookt. Het was fout gegaan doordat Hageman, die zeer door zijn soldaten werd gerespecteerd, niet meteen deze twee 'muyt makers' had gearresteerd. In een later stadium stelde hij Schorer voor hen naar Jaffna te zenden, maar het opperhoofd kon geen schip beschikbaar stellen. De volgende dag hadden drank en baldadigheid de soldaten opgezweept en waren er pakhuizen geplunderd.

Aanvankelijk wilden de weer volledig loyale troepen niets zeggen toen zij in een kring bijeen waren gebracht. In persoonlijke gesprekken vertelde een aantal officieren, onderof-

¹⁸ NA, VOC-Opvarenden; er komt hierin geen soldaat Alexander Pierouwsky voor maar wel de soldaat Alexander Pieparoslie uit Bilou (= Bilov, dorpje in Moravië-Silezië); 1767 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Vlietlust; 1768 Ceylon, overleed nadat hij gestraft was (datum onduidelijk).

¹⁹ Mr. Jo(h)an Willem Schorer (Middelburg, ?-Colombo, 1791), 1752 promoveerde in de rechtsgeleerdheid universiteit van Leiden; uitgevaren voor de Kamer Zeeland met het VOC-schip? als onderkoopman; 17? onderkoopman Ternate; 1757 ten onrechte zonder gage naar Batavia (Generale Missive 1756-1761, 128); Colombo (Idem, 184); 1759 soldijboekhouder en kassier (Idem, 445); 1760 fiscaal Jaffna (Idem, 584); 1767 opperhoofd Mannar (SLNA, inv. nr. 1/2460, klad instructie door Falck persoonlijk geschreven); 1769 beschuldigingen wegens nalatigheid over zijn handel in Mannar werd door de Raad ongegrond verklaard (NA, VOC inv. nr. 3264, 28 augustus 1769); 1769 opperhoofd Trincomalee en koopman (NA, VOC inv. nr. 3234, Resolutie Raad, 26 oktober 1768), nam regelmatig deel aan de vergaderingen van de Raad van Ceylon; 1781 opperkoopman en lid van het Bataviaasch Genootschap; huwde met Juliana Cornelia Lebeck.

ficiëren en soldaten de ware toedracht. Volgens Bodenschatz was de situatie hersteld indien 'Jan Willem Steijnbregger en Frederik Houthuijs, de eenigste Meuytmaakers, ophitsers en aanvoerders' plus andere 'voorspreekers en woordvoerders' weg waren en het krijgsvolk wat tegemoet werd gekomen. De 'wortel van murmuring [was dan] ten eenemaal en ten al afgesneden'. Tot slot kon Hageman in zijn commando worden hersteld.²⁰

De rust op het eiland leek begin 1774 wederom weer even doorbroken na verschillende berichten dat Muhammad Ali van Carnatica met Britse steun een aanval aan het voorbereiden zou zijn op Ceylon, hetgeen loos alarm bleek te zijn zoals verderop in dit hoofdstuk valt te lezen.

In Galle was het een paar weken daarvoor eveneens onrustig geweest door een opstandje. Het leek het begin van een mouterij; het kon snel worden neergeslagen. Achttien inlandse opstandelingen werden voor de Raad van Justitie geleid. Een aantal verklaarde dat zij er niets mee te maken hadden en toevallig in de samenscholing terecht waren gekomen. Uiteindelijk werd maar één van hen in de boeien geslagen en naar het eiland Allandale voor Tuticorin verscheept. De overigen werden van vervolging ontslagen. Deze zaak werd in de Raad van Ceylon besproken zoals dat met alle belangrijke zaken uit de dessavonieën van Galle en Jaffna gebeurde.²¹

Deze gebeurtenissen geven aan dat de commandeurs van Galle, Arnoldus de Lij, en van Jaffna, Moens, niet zomaar hun gang konden gaan. Geleidelijk aan trok Falck de touwtjes steeds meer naar zich toe. Hij liet de Raad besluiten dat de commandeurs van Jaffna en Galle alsmede de opperhoofden van Tuticorin en Trincomalee al hun resoluties maandelijks in kopie naar Colombo moesten sturen. Dit gold eveneens voor de negotieboeken van Matara, Batticaloa en Mannar. De Residenten van de Overwal mochten hun resoluties jaarlijks inleveren.²² Op deze wijze had het bestuur inzicht in wat er lokaal gebeurde. Iedere dienaar van hoog tot laag kon bij eventuele malversaties of andere knoeierijen direct stevig worden aangepakt. Falck gruwde van zelfverrijking. Dergelijke zaken bracht hij in de Raad om als voorbeeld te dienen. Zo kwamen ter sprake de ondeugdelijke afdracht van gelden door functionarissen in de rang van koopman en onderkoopman. De koopman werd gedwongen tot de verkoop van al zijn bezittingen.²³

Schrikker wekt de indruk dat de commandeurs in deze periode hun gang konden gaan en dat Falck weinig intervenieerde. Als voorbeeld haalt zij Arnoldus de Lij in Galle aan en verwijst daarbij naar een passage uit diens brief uit 1773 aan zijn neef en patroon, de bewindhebber Mr. Gerard van Vredenburg²⁴ 'Wat de Ceijlonse zaaken aanbelangt, bemoei mij met

²⁰ SLNA, inv. nr. 1/3160, 'Rapport nopens de Klagten de welke het Europeese Garnison alhier te Trinkomomaale bij den laatst op den 2^e september deeses Jaars 1772, ontstaane en verwekte opstande tegenover haar opperhoofd Mr. Jan Willem Schorer ...', Trincomalee, 22 oktober 1772; kapitein Bodenschatz had op 16 september 1772 opdracht gekregen een onderzoek in te stellen over hetgeen was voorgevallen onder de soldaten te Trincomalee.

²¹ SLNA, inv. nr. 1/3077, Resolutie Raad, 17 maart 1774.

²² SLNA, inv. nr. 1/3404, Resolutie Raad, 19 april 1774.

²³ SLNA, inv. nr. 1/3077, Resolutie Raad, 4 mei 1774.

²⁴ Mr. Gerard van Vredenburg (Den Haag, 1710-'s-Gravenzande, 1784), zoon van Mr. Adriaan, burgemeester van Delft en bewindhebber van de VOC; 1731 doctor in de rechten universiteit van Leiden; huwde (1) Agatha Corvina van der Dussen en (2) Catherina Elisabeth de Vries; 1732 advocaat Hof van Holland; 1739 bewindhebber van VOC voor de Kamer Delft; ontvanger-generaal van de geestelijke goederen van Delftland (NA, Collectie Van Vredenburg inv. nr. 206-207);

niets anders als het aanvertrouwd Commandement aanbelangt'. Hij geeft vervolgens een snier over Falck: '... ben met de Gouverneur, schoon de hoogmoet en de waanwijs hoog met de rijkdom accresseert, in redelijke terme ...'.²⁵ De brief omvat echter veel meer. Hij geeft de diepe frustraties van De Lij weer over met name Moens en Van Angelbeek. Ook beschuldigde hij Moens zich als executeur testamentair van gouverneur Van Eck te hebben verrijkt en dat hij dankzij zijn vader in Middelburg, die connecties had met de Zeeuwse bewindhebber Van Citters, tot opperkoopman zou zijn benoemd. Door Moens' 'grillen en dolligheden' zou er tweedracht tussen zijn broer Andreas en Van Eck zijn ontstaan waardoor Andreas moest vertrekken. Moens en Van Angelbeek zouden Van Eck hebben misleid door te zeggen dat Andreas tegen Kandy moest optrekken. Andreas had geadviseerd vrede te sluiten 'daar nu een oorlog zonder eijnde voor de deur stond'. Het ongenoegen dat dit te weeg had gebracht bij de 'goeden Geldersman [Van Eck]', was te veel voor zijn hart geweest doordat hij dag en nacht geen rust had gehad. Hierdoor was zijn leven 'gecindigt'.

De beschuldigingen en het optreden van Arnoldus de Lij tegen Falck vragen om een nadere toelichting over de gebroeders De Lij.

9.2 Arnoldus de Lij

... een querulante [kwel-]geest ...²⁶

Voor zover bekend was er maar één hogere Compagniesdienaar op Ceylon waar Falck niet goed mee overweg kon: Arnoldus de Lij.²⁷ Hij en zijn oudere broer Andreas²⁸ waren negen jaar na elkaar naar Azië vertrokken en bevonden zich vanaf 1756 op Ceylon of in de Onderhorigheden. Zij waren uitgesproken lastig en eigengereid, gefrustreerd en hadden hun eigen opvattingen over het bestuurlijk en commerciële beleid van de Compagnie. Zij werden daarom tijdens hun moeizame carrière herhaaldelijk tot de orde geroepen.

1759 meesterschap van de houtvesterij Holland; correspondeerde als bewindhebber met zijn neef Arnoldus de Lij (NA, Collectie Heeres, inv. nr. 13)

²⁵ Schrikker, *Expansion and Reform*, 223 noot 101 m.v.n. SLNA, 1/3425. De gehele brief uit 1772 van Arnoldus de Lij aan Gerard van Verdenburch is verwerkt in paragraaf 9.2. Aan het einde van het citaat staat niet '... schoon de hoogmoet en de waan wijt loop[en]d met rijkdom accresteert, in redelijke terme' maar hetgeen als citaat is aangehaald.

²⁶ NA, VOC inv. nr. 4487, Resolutie Haags Besogne, 10 maart 1769.

²⁷ Arnoldus de Lij (Bergen op Zoom, ?-Batavia, 1784), broer van Andreas Jacobus; 1742 cadet; 1747 vaandrig in een regiment ten laste van de Staten van Zeeland (NA, Collectie Heeres inv. nr. 13, Arnoldus de Lij aan de Prins, 1768); huwde Cornelia dochter van Pieter Elders, dessave van Colombo; 1755 uitgevaren voor de Kamer Zeeland met het VOC-schip Vrijburg als onderkoopman (NA, VOC inv. nr. 12123, Scheepssoldijboek Vrijburg); 1756 Colombo; 1758 opperhoofd Mannar, koopman; 1761 opperhoofd en dessave Matara; 1762 opperkoopman; 1766 commandeur van Galle; mede ondertekenaar Verdrag met Kandy; 1783 extraordinaris raad Batavia (Raven-Hart, *Dutch wars*, 198/199; NA, VOC-Opvarenden; Collectie Heeres inv. nr. 13, diverse brieven aan Van Vredenburch, de Prins en Thomas Hope). Arnoldus had nog een zuster in Batavia en een schoonzoon in Tuticorin.

²⁸ Andreas Jacobus de Lij (Bergen op Zoom, ?-Batavia, 1768), 1746 uitgevaren voor de Kamer Zeeland met het VOC-schip Gustaaf Willem als assistent; 1747 Batavia; 1757 negotieboekhouder Colombo; opperhoofd te Quilon, Malabar; opperhoofd Mannar; 1761 hoofdadministrateur Colombo, opperkoopman; 1765 boekhouder generaal Batavia (NA, VOC-Opvarenden; Raven-Hart, *Dutch wars*, 60).

Er werden disciplinaire maatregelen tegen Andreas aangekondigd maar nimmer ten uitvoer gebracht. Beiden lieten zich kritisch uit over hun respectievelijke gouverneurs, Van Eck en Falck en de raden van Colombo. Dankzij enige beschermers en invloedrijke familieleden en vrienden onder de leden van de Hoge Regering²⁹ en onder de bewindhebbers wisten ze toch nog carrière te maken. Andreas en Arnoldus voelden zich zeer gegriefd dat zij herhaaldelijk werden gepasseerd voor bevordering. Gouverneur-Generaal Van der Parra moest volgens Arnoldus niets van hem hebben.³⁰ De verhouding tussen Van Eck en Andreas was volgens Raven-Hart 'consistently acrimonious'.³¹ De grootste aanvaring tussen Van Eck en Andreas ging over een hernieuwde aanval tegen Kandy. Andreas zag hier niets in. Na lang wikken en wegen was hij uiteindelijk als lid van de Raad van Ceylon in 1763 schoorvoetend akkoord gegaan met deze veldtocht. Na de mislukking hiervan gaf hij duidelijk lucht van zijn misnoegen.³² Op 14 november 1764 schreef hij een persoonlijke brief met zijn bezwaren aan de bewindhebbers hetgeen tegen de hiërarchische regels was. Tegen een nieuwe aanval tekende hij schriftelijk verzet aan. Hij was voorstander van een regeling met het Hof. Alle claims van de Compagnie op land zouden moeten worden geschrapt; er zouden slechts goede afspraken moeten worden gemaakt over het schillen van kaneel en de soevereiniteit over de maritieme provincies. Van Eck was hier mordicus tegen en sloot De Lij van verdere bijeenkomsten uit.³³ Batavia had nog enig begrip voor Andreas; het was eveneens verdeeld.

De beschuldiging van Van Eck dat Andreas informatie zou hebben uitgewisseld met de dispensier op Cochin werd als zeer ernstig opgevat. Het was volgens de instructie verboden zaken die in de Secrete Raad waren besproken naar buiten te brengen; het Hof zou zo achter deze geheime informatie kunnen komen. Van Eck eiste van Andreas dat hij in het vervolg alle secrete zaken die hem ter oren waren gekomen direct aan hem zou communiceren en deze niet zelf naar buiten mocht brengen. Het lukte hem vervolgens met een machtiging van de Hoge Regering Andreas uit de Raad te zetten. De Hoge Regering ontbood vervolgens Andreas wegens obstructie naar Batavia. Hij was het daar helemaal mee oneens en schreef dat hij kon bewijzen dat hij zich niet schuldig had gemaakt aan loslippigheid; er was geen reden hem te corrigeren. De Hoge Regering vroeg hierop aan Van Eck om met schriftelijke bewijslast te komen. Deze antwoordde dat hij deze niet bezat, maar bleef hem '... een querulant vinden, maar de [Hoge] regering moest zelf maar zien'.³⁴ Na de daad van Van Eck diende Andreas een rekwest in bij de Hoge Regering om op haar maatregel van zijn ontslag terug te komen en hem wederom aan te stellen. Zijn verzoek werd gehonoreerd en het besluit om hem te ontbieden naar Batavia werd ingetrokken.

Uit het uitvoerig onderzoek naar zijn handelen was niets gekomen; Batavia was van oordeel dat hij van goede naam en faam was. De beschuldigingen kwamen volgens Andreas van een vreemdeling die toevallig in Colombo verbleef; iemand die 'niet meer dan een fortuin-

²⁹ Arnoldus had als vrienden in de Hoge Regering Ossenburch en Haksteen.

³⁰ NA, Collectie Heeres 13, Arnoldus de Lij aan Gerard van Vredenburg, 31 januari 1767.

³¹ Raven-Hart, *Dutch wars*, 8.

³² Zwier, *Verdrag van 1766*, 52.

³³ Kotelawele, 'Muslims under Dutch Rule', 261-3.

³⁴ NA, VOC inv. nr. 1331, Lubert Jan baron van Eck aan Gouverneur-Generaal en Raden, 10 januari 1765.

zoeker' was.³⁵ Met deze vreemdeling doelde hij op de Franse agent La Baume aan het Hof van Mysore. Deze was misschien niet geheel betrouwbaar; een fortuinzoeker was hij niet. Vlak na aankomst van Falck kreeg Andreas te horen dat de Hoge Regering had besloten hem te verlossen;³⁶ hij kon min of meer verplicht naar Patria vertrekken maar zou niet verder komen dan Batavia waar hij stierf. Met verwijzing van de laatste passage in de vorige paragraaf wekt Arnoldus de indruk dat zijn broer wel degelijk moest vertrekken van Ceylon. In Batavia liet Andreas een klagende weduwe achter die vond dat haar man 'zo veel korten is gedaan'.³⁷

De broers waren uit hetzelfde hout gesneden. Arnoldus werd in 1766 tot commandeur van Galle benoemd als opvolger van de overleden Abraham Samlant. Hij zou deze functie achttien jaar lang bekleden maar vond allang dat hem hogere functies toekwamen.

Bij de benoemingen van de nieuwe gouverneurs op Ambon en Ceylon was hij tot de conclusie gekomen dat deze functies door Gouverneur-Generaal Van der Parra alleen maar werden toebedeeld aan secretarissen van de Hoge Regering. Dit was nergens op gebaseerd; toevallig waren Fockens en Falck secretaris geweest. Arnoldus deed trouwens opgetogen over de benoeming van Falck: 'Ceilon had waarlijk geen gelukkiger oogenblik kunnen treffen als de aanstelling van de Heer Mr. Iman Willem Falck; een moderaat, verstandig en godsvruchtig Heer'.³⁸ Deze positieve houding sloeg na een paar jaar om.

In 1768 schreef hij aan Van Vredenburg dat Falck als gouverneur niet lang zou 'continueren'. Hij 'laboreert' aan een 'haarsen ziekte en zenuwe ziekte'.³⁹ Aan zowel de Prins⁴⁰ als zijn representant Hope schreef hij een verzoek om bevordering en liet zijn belangstelling voor de post van gouverneur doorschemeren.⁴¹

Omstreeks deze tijd deed zich, voor zover bekend, een eerste zakelijk conflict voor tussen Falck en Arnoldus; het ging over de bouw van officierswoningen binnen de vesting Galle. Arnoldus wenste er vier; de Raad bracht zijn wens terug tot twee.⁴² Enige weken daarna had hij gedraald met het terugzenden van overvloedige onderofficieren van de Maleiers naar Batavia, waarop Falck de Secrete Raad voorstelde een scherpe brief te sturen met de opdracht dit alsnog te doen.⁴³ In augustus deelde Falck de Raad mee dat hij bij het doornemen van de maandelijksse kasrekening van Matara verscheidene ongeschikte 'lastposten' had ontdekt; deze moesten 'geredresseerd' worden.

³⁵ NA, VOC inv. nr. 1331, Rekwest wordt vermeld in 'Extract uit de generaale Resolutie genomen in de Raade van India op den zestiende Aug; An. 1765'.

³⁶ Hij mocht terugkeren naar Patria. In het geval van Andreas was het niet vrijwillig, maar een opdracht.

³⁷ NA, Collectie Heeres inv. nr. 13, B. Panneel, weduwe De Lij (Batavia) aan Gerard van Vredenburg, 20 oktober 1779; een reactie op het rouwbeklag van Van Vredenburg; zij vond trouwens ook dat haar zwager verdiende te worden bevorderd.

³⁸ NA, Collectie Heeres inv. nr. 13, Arnoldus de Lij aan Gerard van Vredenburg, 2 februari 1768 (de brief had vooral betrekking op de dood van zijn broer Andreas Jacobus).

³⁹ NA, Collectie Heeres inv. nr. 13, Arnoldus de Lij aan Gerard van Vredenburg, 2 februari 1768.

⁴⁰ NA, Collectie Heeres inv. nr. 13, Arnoldus de Lij aan de Prins, 16 november 1768; in deze brief had hij zijn CV verwerkt.

⁴¹ NA, Collectie Heeres inv. nr. 13, Arnoldus de Lij aan Thomas Hope, 15 november 1768; 'den heer gouverneur laboorceert aan een haarsen ziekte' (deze mededeling herhaalde hij nogmaals zoals in voornoemde brief aan Van Vredenburg, 15 december 1770).

⁴² NA, VOC inv. nr. 3275, Resolutie Raad, 2 april 1766.

⁴³ NA, VOC inv. nr. 3275, Resolutie Raad, 18 april 1766.

Tot zijn vertrek uit Galle bleef Arnoldus problemen houden met Falck en de Raad; deze moesten niets hebben van zijn eigengereid handelen. Falck legde hem zoveel mogelijk aan banden. Arnoldus schroomde niet zijn ongenoegen links en rechts te verkondigen. Hij wekte de indruk dat hij zijn eigen gang kon gaan maar het tegendeel was waar. De ene keer ging het over materiële zaken de andere keer over bevorderingsvoorstellen van personeel. Zo ging de Raad met moeite akkoord met bevorderingen maar stemde niet in met verleende emolumenten en bevorderingen aan personen buiten het reglement om.⁴⁴ Het jaar daarop constateerde Falck dat er bij de compagnieën Maleiers van het garnizoen te Galle buiten een Europese duelmeeester ook een Europese schrijver rondliep; dit was tegen de uitdrukkelijke orders. Hij stelde dat dezen ten laste kwamen van degenen die deze ongekwalificeerde aanstelling hadden gedaan.⁴⁵ In de Raad van 1 maart 1768 werd uitvoerig gesproken over een geschil met Arnoldus over het beschrijven van de tombo van Matara. Hij had een brief geschreven waarin stond dat hij vond dat zijn gezag werd benadeeld door de gouverneur, die vooral ontevreden was over de trage voortgang van de tombobeschrijving. Hij was 'gebelgd' dat deze kritiek had geuit 'om dat de heer gouverneur quasi verzuimd heeft, hem daer op raad te pleegen'.

Falck schreef hierop terug dat '... zijn wel edele groot achtbaere in dit geval eigen rechter niet begeerde te zijn, maer liever zag dat deeze brief in orginale aen de Edele hooge regering van nederlands India te batavia gezonden en aen hoog de zelve de koreksie van gem. Commandeur overgelaten wierde'. De Raad besloot conform en verzocht de Hoge Regering genoegdoening van Arnoldus te eisen over diens optreden.⁴⁶ In het verslag van het Haags Besogne over 1768 viel de reactie van de Hoge Regering te lezen en het standpunt daarop van van de Compagnie '... met opzet wierd geballast met oude en afgeleefde dienaaren en op het werk dat de ministers van voorm. bediendes vorderden door hun onmogelijk kon worden verricht ...'. Er kwam eveneens naar voren 'wat voor een querulante geest de commandeur De Lij voornamelijk wierd gedreeven, en hoe zeer hij had verdient door de Ministers ipso facto gecorrigeert te worden'. Zij lieten de kwestie voor dat moment rusten en vertrouwden er op dat hij zich in de toekomst zou wachten 'de ministers en inzonderheid de Gouverneur Falck' zo te behandelen. Het Besogne ging ervan uit dat ook de Gouverneur en Raad hun macht handhaafden tegen dergelijke subordinatie.⁴⁷ Met deze ernstige reprimande kon hij het verder doen. De verhoudingen tussen Colombo en Arnoldus waren voorgoed verziekt. Falck was vanaf dat moment nog kritischer over alles wat er in Galle gebeurde en werd besloten.

Het mislopen van Arnoldus' benoeming in de vacature voor commandeur van Jaffna had hier misschien ook mee te maken. Arnoldus beklagde zich hierover bij Thomas Hope en bij de Hoge Regering in Batavia.⁴⁸ Volgens Arnoldus was het 'een afgebrooke gewoonte dat een commandeur van Gale, na Jaffna opteert'. De vacature was ontstaan doordat de zittende commandeur Lebeck⁴⁹ was overleden. De functie viel uiteindelijk toe aan de Hamburger

44 NA, VOC inv. nr. 3175, Resolutie Raad, 8 augustus 1766.

45 NA, VOC inv. nr. 3203, Resolutie Raad, 1 oktober 1767.

46 NA, VOC inv. nr. 3234, Resolutie Raad, 1 maart 1768.

47 NA, VOC inv. nr. 4487, Haags Besogne, 10 maart 1769.

48 NA, Collectie Heeres inv. nr. 13, Arnoldus de Lij aan Gouverneur-Generaal en Raden, 30 januari 1769.

49 Noël Antony Lebe(c)k (Hamburg, ?-Colombo, 1768), 1724 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip

Christiaan Rose, die in het gevolg van Falck was meegekomen uit Batavia. Arnold vond de benoeming van deze 'vreemdeling' onvoorstelbaar. Hij schreef dat het hard was voor een Nederlandse familie die 'ambitie gepaard met bequaamheeden besit'. Hij had het 'niet afkonnen zijn mijn gevoeligheid over dit affond aan den heere gouverneur tekenen tegeeven'.⁵⁰

Na Jaffna ontspon zich een tweede benoemingsvete naar aanleiding van het ontslag op verzoek van gouverneur Senff van de Malabar. Wederom had Arnoldus gesolliciteerd en wederom werd hij gepasseerd door Falcks vertrouweling Moens: 'een man die nimmer opslag of bevel gevoerd heeft, een man onlangs Eerst door heeren Seventien, tegen reglementen om welke Merites, weet niemand opperkoopman geworden nu onlang eerst als hoofdadministrateur aangesteld, ik hersegge een man onkundig in de Mallabaarse zaaken onkundig in het stuk van Volks regeer in, een goed sekretaris'. Dat diens benoeming zo kon lopen in de Hoge Regering weet Arnoldus aan het gemis van zijn bondgenoot Ossenburch, die was overleden. Hij had De Lij schriftelijk beloofd zijn benoeming in de Hoge Regering te zullen steunen. Dit incident geeft een fraaie inkijk in de intriges met betrekking tot de benoemingen. 'De laagen van Nijt en afgunst hebbe dagelijks te bevegten'. Hij stapte niet op want hij had te weinig kapitaal vergaard. 'Zoo dat er niets weete om van dit lastig amploi afte-koomen'. Hij schreef over de contacten met Falck 'dat mij heeft beschuldigt schaetelijk ten minste mij geen kennis laten draagen dat egter wel behoorde, aangemerkt de tweede persoon van 't gouvernement de Naaste na den heer gouverneur dat men klagte was ingerigt is ook de condemnatie gevolgt'. Hij bleek het niet eens te zijn met degenen die de gouverneur 'een verwijt wilde gegeven als of hij zig met het Gouvernement gale niet behoorde te bemoeijen maar zulks aan de commandeur overtelaaten zoo de Colombose resolutie of liever de heer Smith hoofdadministrateur te dientijt nu al overleeden; spreekende vermeldt had, men mij zelve die niet behooren te laten uijtleggen alle dingen hebben tweehandvatten'.⁵¹

De lijst van incidenten ging door; in 1769 steunde de Raad Falck bij het niet bekrachtigen van een doodvonnis dat door de fiskaal van Galle was opgelegd. Hij vond dat de Hoge Regering zich hierover maar moest uitspreken.⁵² In 1770 werden processtukken teruggezonden naar Galle omdat de uitspraak op te weinig gronden was geschied.⁵³ Het jaar daarop haalde Arnoldus zich het ongenoegen op de hals van zowel Colombo, als Batavia en het Haags Besogne; hij was aanvankelijk niet streng genoeg opgetreden tegen de 'schraapzuchtige' commandant van Matara, luitenant Daniël Dittloff graaf van Ranzow.⁵⁴ Deze had on-

Wapen van Hoorn; 1724 Kaap de Goede Hoop; 1735 uitgevaren voor de Kamer Enkhuizen met het VOC-schip Hof niet altijd zomer als assistent; 1736 Batavia; 1745 droeg het opperhoofdschap van Malabar over aan Diederik van Domburg; 1756 hoofdadministrateur te Colombo; komt in conflict met gouverneur Joan Gideon Loten (Raat, Loten, 122-125), afgezet; naar Malakka; 1766 commandeur van Jaffna (NA, VOC inv. nr. 12431, Generale Monsterrol Ceylon 1767; NA, VOC-Opvarenden).

⁵⁰ NA, Collectie Heeres inv. nr. 13, Arnoldus de Lij aan Thomas Hope, 15 november 1769.

⁵¹ NA, Collectie Heeres inv. nr. 13, Arnoldus de Lij aan Gerard van Vredenburg, 20 januari 1772.

⁵² NA, VOC inv. nr. 3264, Resolutie Raad, 9 februari 1769.

⁵³ SLNA, inv. nr. 1/3075 en NA, VOC inv. nr. 3293, Resolutie Raad 12 mei 1770, 114ste verjaardag van de verovering van Colombo op de Portugezen.

⁵⁴ Daniël Dittloff graaf van (von) Ranz o(u)w (Colombo, 1741-Soerabaja, 1822), zoon Christoph Ferdinand Anthon des H.R. graaf, laatstelijk opperkoopman en luitenant kolonel te Batavia (1750); 1748 naar Europa voor scholing; 1761 ritmeester in Brunswijkse dienst; 1765 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Nieuwerkerk als militair

gepermitteerd geld voor zichzelf en de duelmeester achtergehouden. Dit leidde tot een opstand onder de Oosterlingen die weliswaar kon worden beteugeld, maar ernstige gevolgen had kunnen krijgen. Van Ranzow werd uiteindelijk gestraft.⁵⁵ Dit zou hem in zijn verdere carrière maar weinig schaden; hij werd koopman en eindigde zijn werkende leven zowaar als lid van de Raad van Justitie in Soerabaja.

Arnoldus schetst in zijn brief van begin 1772 aan neef Van Vredenburg dat alles rustig was: 'Dit jaar is rustig doorgebracht, de laagen van Nijt, wangunst en hoogmoed ons weeken ...', waarmee hij wil zeggen dat alle aantijgingen hem niet zozeer raakten. De jaren daar na gingen de problemen rond zijn persoon gewoon verder. In 1773 weigerde aanvankelijk het bestuur van Galle onder zijn leiding om bier en wijn voor de troepen te laten ophalen in Colombo.⁵⁶ In oktober van dat jaar verzocht hij wegens het gebrek aan waskaarsen de Raad van Ceylon een bedrag voor 500 stuks te voldoen omdat hij deze zelf had aangeschaft. Dit werd geweigerd, want dat was strijdig met de orders; hij kon het alleen in natura krijgen en dat gebeurde alsnog.⁵⁷

Eind 1773 liet Arnoldus in de eerder aangehaalde brief aan neef Van Vredenburg weten dat hij zeer verontwaardigd was dat hij niet was bevorderd tot raad extraordinaris in tegenstelling tot de heren Moens, Smit en Reijnst. Blijkbaar had hij een ander beeld over zichzelf ondanks alle incidenten. Hij schreef dat hem door de Prins ernstig onrecht was aangedaan en merkte op dat Moens nog maar onderkoopman was in 1763 toen hij reeds opperkoopman en dessave van Matara was. Hij waagde toen 'lijf en leeven' om mensen die waren ingesloten door muiters te ontzetten tijdens de moesson. Smit was 'een braaf heer van ijver en bemint', maar wel een van de 'neefjes' van de Gouverneur-Generaal Van der Parra en Reijnst was een over het paard getild persoon.⁵⁸

De problemen tussen Arnoldus en het bestuur in Colombo bleven nadien gewoon doorgaan; bij de controle in 1775 van de boekhouding van Galle bleek dat hij tien pennisten en twee kwekelingen in dienst had, hetgeen niet overeenkomstig het reglement was. Het mochten er maar acht zijn. Hij schreef dat een aantal Compagniesmedewerkers hieraan schuldig was; deze hadden onzorgvuldig de maandelijkse kasrekening bijgehouden. Voor het overige schoof hij de zaak af op de administrateur; toch kreeg Arnoldus een reprimande. Volgens de Raad moest de commandeur hier op letten; zij vond zijn verdediging een woordenstrijd de commandeur niet waardig.⁵⁹ Er waren daarnaast kosten voor inlandse bedien-

(onder pseudoniem); 1766 Batavia en vervolgens naar Colombo, cornet Dragonderkorps; 1766 Matara, luitenant; 1773 Colombo onderkoopman; 1775 consumptieboekhouder; 1780 eerste pakhuismeester te Galle; 1785 Colombo, onderkoopman, lid ambassade naar Kandy; 1786 opperhoofd Mannar; 1788 koopman; 1790 opperhoofd Negombo en Chilaw; 1793 eerste pakhuismeester Colombo; 1812 lid Raad van Justitie te Soerabaja (De Bruijn en Raben, *World of Jan Brandes*; Bosma en Raben, *Oude Indische wereld*; Vos, F.H. de, 'Genealogien', JDBUC 20 (1928) 2, 102-105; met veel onnauwkeurigheden; CBG *Genealogie Deunhouwer*; NA, VOC inv. nr. 8692, Resolutie Raad, 8 februari 1785).

55 NA, VOC inv. nr. 4491, Resolutie Haags Besogne, juni 1773; 'de luit. Von Radzow was hierover gestraft met verlies van het uijtgezette geld, den 21 maart 1772'.

56 NA, VOC inv. nr. 3378, Resolutie Raad, 1 juli 1773.

57 NA, VOC inv. nr. 3378, Resolutie Raad, 19 oktober 1773.

58 Isaak Reijnst (Amsterdam, ?-Batavia, 1775), 1756 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Lijmuiden als onderkoopman; 1757 Batavia; 1758 2^e pakhuismeester van de pakhuizen naast de Waterpoort; 1760 tweede dispensier; 1773 extraordinaris raad (NA, VOC-Opvarenden, *Generale Missiven 1756-1761*).

59 NA, VOC inv. nr. 3433, Resolutie Raad, 15 september 1775.

den opgevoerd voor een bedrag van fl. 2.8 zonder dat ergens uit bleek wat zij deden. De Raad ging hiermee na een lange discussie wel akkoord maar met 'grote aversie'.⁶⁰

In 1776 had Arnoldus wederom zijn oog laten vallen op de functie van commandeur van Jaffna. Hoofdadministrateur Bartholomeus Jakobus Raket⁶¹ had echter eerder zijn voorkeur voor deze post uitgesproken. In de Raad van 22 september werd de brief van de bewindhebbers over diens benoeming behandeld; Falck wenste Raket geluk.⁶² De plaats was vrijgevalen door het thuisvaren van de ziekelijke Christiaan Rose. Deze kwam op 6 februari met het geëigende ceremonieel als afkomend commandeur per schip aan in de baai van Colombo en werd begeleid naar het Kasteel voordat hij definitief thuis voer.⁶³ De Lij bleef wederom gefrustreerd in Galle achter. Op 8 mei 1781 kwam eindelijk voor hem het gunstige bericht bij de Raad binnen dat hij was voorgedragen als extraordinaris raad.⁶⁴ Na jarenlang aandringen en vele malen gepasseerd te zijn geweest, kreeg hij nu toch zijn bevordering. Gouverneur-Generaal Alting en een meerderheid van de Hoge Regering waren blijkbaar op zijn hand. Op 12 mei 1784 vertrok hij naar Batavia⁶⁵ aan boord van het VOC-schip Ceres. De Lij beweerde in 1773 dat hij had willen opstappen maar dat hij te veel geld had verloren.⁶⁶

9.3 Het strategisch belang van Ceylon

In het hoofdstuk over India wordt het grote belang voor de Britten en Fransen beschreven van de strategische haven van Trincomalee. In deze jaren liepen met grote regelmaat schepen van de Royal Navy hier binnen.⁶⁷ In 1772 betrof het een drietal Britse oorlogschepen: HMS Northumberland, HMS Warwick en HMS Swallow. Zij wensten ongevraagd gebruik te maken van de haven. Dit werd door het opperhoofd Schorer niet toegestaan; de schepen werden eerst beschoten met een losse flodder en vervolgens met vijf scherpe schoten; daarop staakten zij hun vaart. Een officier meldde zich daarop bij het opperhoofd met een verzoek gebruik te mogen maken van de baai. Dit werd toegestaan nadat hij een brief toonde van 4 oktober 1770 van het toenmalige opperhoofd van Trincomalee aan commandeur Lindsay⁶⁸ en zich beriep op het verdrag van 1678. Het probleem van vreemde oorlogschepen die zich wensten te bevoorraden deed zich ook elders op het eiland voor. Falck stelde zich niet te formeel op ten aanzien van verzoeken van Britse of Franse oorlogschepen in deze periode. Over

⁶⁰ NA, VOC inv. nr. 3175, Resolutie Raad, 8 augustus 1775.

⁶¹ Bartholomeus Jakobus Raket (Jaffna, ?-?), 1734 in dienst van de Compagnie op Ceylon als jongen; 1766 fiskaal (NA, VOC inv. nr. 3203, Resolutie Raad, 12 januari 1766); 1769 negotieboekhouder; 1774 hoofdadministrateur; 1776 commandeur van Jaffna, opperkoopman; (NA, VOC inv. nr. 3087, Resolutie Raad, 6 januari 1785; NA, VOC inv. nr. 5231, Generale Landmonsterrollen, 1783).

⁶² NA, VOC inv. nr. 3458, Resolutie Raad, 9 januari en 22 september 1776.

⁶³ SLNA, inv. nr. 1/3079, Dagregister, 6 februari 1776.

⁶⁴ NA, VOC inv. nr. 3642, Resolutie Raad Colombo, 8 mei 1781; 'Ontslagen als Cdr. Van Galle a.v.d. Ley mei 1783', *Nieuw Nederlandsch Jaarboek XIX*, (1784), 1191.

⁶⁵ NA, VOC inv. nr. 3666, Resolutie Raad, 9 februari 1784.

⁶⁶ '... al wel tien duisent rds. agteruijt geteerd ...'; SLNA, inv. nr. 1/3425, Arnoldus de Lij aan Gerard van Vredenburg, ? november 1773.

⁶⁷ NA, VOC inv. nr. 3350, Staat van Ceylon over 1772: paragraaf: 'Vreemde scheepen en vaartuigen'.

⁶⁸ Sir John Lindsay KB (1737-1788), 1769-1772 commandeur en commander-in-chief East India.

de bevoorrading van het Franse schip *Le Dauphin* kreeg hij een klacht van de bewindhebbers; zij wilden dat dit niet meer zou gebeuren:

't [is] ons gansch niet welgevallig dat in 1769 't fransche com.Schip *Le Dauphin* te Gale binnen gelopen en aldaar een geruime tijd verbleven is, wij kunnen te minder dat geval om onaangediend passeren vermits de heer Gouverneur Falck reeds eenigen tijd voor de komst van *Le Dauphin* geïnformeerd zijnde geweest 't voorneemen om een schip der gem. Comp. te Trinkomale te doen overwateren daar door gelegenheid heeft gehad zulks voorkomen ...⁶⁹

Zijn reactie was dat de Fransen 6000 rijksdaalders hadden betaald. Zij konden niet anders, omdat door de moessonstroming het varen naar Pondicherry onmogelijk was in dat jaargetijde. De Fransen en Britten stonden het ook in dit soort gevallen toe aan schepen van de Compagnie. Falck vond het verzoek redelijk en zag geen reden tot weigeren. 'Indien wij dient weegen bepaald en duidelijke orders krijgen, welke bij het doen van klagen over onze weigering niet blootstellen aan eene zorgelijke verantwoording, wij zullen ze spijtelijk opvolgen'⁷⁰

9.4 Contacten met patroon Thomas Hope

Het aanspreekpunt voor Falck in Patria bleef zijn toegedane patroon Thomas Hope die door zijn benoeming tot representant van de Prins in de vergadering van de Heren XVII nog belangrijker voor hem was geworden.⁷¹ Hope was van nu af aan de machtigste persoon onder de bewindhebbers. Hij stuurde hen aan zonder dat hij als voorzitter optrad, hoewel hij hiertoe gerechtigd was als plaatsvervanger van de opperbewindhebber. Hij liet het aan zijn medebestuurders over bij toerbeurt als voorzitter op te treden. Door met hen individueel voor de vergadering te overleggen, kon hij ongeremd aan de discussies deelnemen wetende welke standpunten de anderen zouden innemen. Allerlei dwarsverbanden tussen voorstellen en standpunten had hij zich dan al eigen kunnen maken en in zekere zin kunnen manipuleren via dit vooroverleg. Door zijn zeer omvangrijke correspondentie met alle hogere bestuurders, maar ook met een groot aantal uit het lagere echelon in de Oost, was hij op de hoogte van het gehele reilen en zeilen van de Compagnie. Hij zette daarom veelvuldig vragen uit met betrekking tot de bedrijfsvoering, handelsresultaten en politieke ontwikkelingen, waarbij hij zich soms excuseerde; het was niet voor zichzelf maar voor 'de Maatschappij'.⁷² Dat zal Falck wel niet altijd als waar hebben aangenomen; er was natuurlijk niets op tegen. Hij en anderen schroomden niet op hun beurt gedoseerd allerlei suggesties te doen;

⁶⁹ NA, VOC inv. nr. 3350, Resolutie Raad, 1 december 1772; aangehaalde brief van de Heren XVII aan Iman Willem Falck.

⁷⁰ NA, VOC inv. nr. 3350, Iman Willem Falck aan de Heren XVII, 1 december 1772.

⁷¹ NA, Collectie Hope inv. nr. 24, Thomas Hope aan Iman Willem Falck, 19 november 1766; 'Ik behoef niet te treden in de Eyenschappen van deze myne bediening en veel min aan te toonen welke vereystens daar aan zyn g'assochieerd, DHPC niet alleen opperbev. maar ook Gouv. Gen zynde van de gehele OIC zo hier te land als in alle de deelen en onderdelen van Indn. dus diegeene waar op het gehele gebouw van de Maatsch. is berustende ...'.

⁷² NA, Collectie Hope inv. nr. 24, Thomas Hope aan Iman Willem Falck, 19 november 1766; 'Ik voel dat ik lastig ben, maar het is niet voor myzelve het is ten dienste van de Maatsch ...'.

dit ging dan geheel buiten de Hoge Regering om. Dit beperkte haar invloed inclusief die van de Gouverneur-Generaal. Alle suggesties werden vaak aangevuld en geanonimiseerd in de vergadering van de Heren XVII in gebracht.

Aan Hope deed hij een suggestie om het aantal sterfgevallen onder de uitvarende zee-lieden aan boord van de VOC-schepen te verminderen. Hij had geconstateerd dat indien schepen later in het seizoen vertrokken deze werden doorgezonden naar Batavia waardoor het aantal doden en zieken tijdens de reis altijd groot was. Hij verwees hiervoor naar de vele slachtoffers aan boord van de VOC-schepen Gouverneur-Generaal en Hellevoetsluis. De Paaszending van Compagnieschepen naar Ceylon was eveneens ‘altijd zeer noodlottig voor het scheepsvolk’. Dat had grote gevolgen voor het op peil houden van de troepensterkte op het eiland. Hij bepleitte daarom de schepen met de troepenversterkingen niet half mei te laten vertrekken via het ongezonde Batavia maar ze rechtstreeks naar Ceylon te zenden.

9.5 Colombo en het Hof te Kandy

De verhoudingen tussen Colombo en Kandy werden ondanks het ‘haspelen’ van het ‘vernerende’ traktaat langzaam aan beter. Het Hof bleef wel steeds de marges opzoeken. Van daar dat het in 1768 een koninklijk gezantschap naar Batavia stuurde.

Het zou nog enige jaren duren, volgens de optimistische Falck, voordat het helemaal goed ging. De Hofgroten werden wel ‘van tijd tot tijd gezelliger’ tijdens de gezantschappen. Op zijn voorstel waren er zelfs twee vóór hun tocht naar Batavia op ‘familiaal bezoek geweest’. Dat was nog nooit eerder voorgekomen.⁷³ Twee jaar later toonde hij zich iets minder optimistisch: hoewel er met het Hof in ‘goed verstand’ werd geleefd, vroeg hij zich af ‘of het vertrouwen ooit lukken zal?’⁷⁴

Door het traktaat was het koninkrijk een vleugellamme staat geworden en kon het geen kant meer op. Alle kusten waren omgord door Compagniesland. Het Hof bleef geheel afhankelijk van handelsgunsten van de Compagnie. Helemaal afgesloten was het koninkrijk niet; smokkelhandel en illegale aanlandingen van personen en goederen waren niet te voorkomen; alleen handel en transport door grotere schepen konden effectief worden bestreden.

9.5.1 Ambassades en gezantschappen

Een van de belangrijke vormen van communicatie tussen het gouvernement in Colombo en van het Hof te Kandy was het uitrusten van ambassades enerzijds en koninklijke gezantschappen anderzijds. Aan het einde van 1766 begon de jaarlijkse routine van ambassades naar Kandy en koninklijke gezantschappen naar Colombo weer te draaien.

Dit gebruik stamde uit de tijd voor de Kandiaanse oorlog. De ambassadeurs van de Compagnie vertrokken in de regel eind januari of begin februari naar het Hof, maar het kwam ook voor dat zij pas in maart of zelfs in oktober op reis gingen. Een ambassade duurde

⁷³ NA, Collectie Hope inv. nr. 24, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 30 januari 1768.

⁷⁴ NA, Collectie Hope inv. nr. 36, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 12 november 1769.

meestal zo'n vijf weken. De koninklijke gezantschappen arriveerden in Colombo medio december of begin januari. In 1767 vond een ambassade plaats in januari. Deze werd door de Raad op voorstel van Falck opgedragen aan Van Angelbeek met als scriba de boekhouder Hermanus Meijer.⁷⁵ In zijn instructie stond dat de ambassadeur het Hof moest aanspreken op de punten uit het traktaat die nog niet ten uitvoer waren gebracht. Deze moesten conform de letter worden uitgevoerd. Er moesten afspraken worden gemaakt over het jaarlijks schillen van de kaneel in de Koningslanden en over de schadeloosstelling aan Kandy van de aan de Compagnie overgedragen landen.⁷⁶

Het vertrek van een ambassade naar Kandy uit Colombo ging gepaard met allerlei ceremonieel. Dit was enerzijds bedoeld om de importantie van de Compagnie aan te geven en anderzijds om indruk te maken op de lokale bevolking zowel binnen als buiten de Compagnieslanden. Er vond eerst een militaire mars plaats van het bataljon dat van buiten het fort naar binnen liep. Dit konden maar weinig Singalezen gade slaan. Zij mochten niet in de omgeving van het Kasteel komen. Het bataljon van Colombo was voor deze gelegenheid verdeeld in een 1^e divisie, een 2^e divisie, een 3^e of vaandeldivisie en een 4^e divisie. Om acht uur in de morgen begaven Falck, ambassadeur Van Angelbeek en de leden van de Raad zich over de binnenplaats van het Kasteel naar de ordinaire Raadkamer. Op een tafel 'onder een zogenaamd tempeltje met wit linnen bekleed op een spreekboort geplaatst'⁷⁷ lag de brief van Falck aan de koning. Deze was geschreven op verguld papier en omwonden met een overtrek van goud laken. Het geheel was op een lessenaar geplaatst. In de Raadkamer hielden de gouverneur en de leden van de Raad zich enige tijd op totdat Falck het teken gaf dat de plechtigheid kon beginnen. Hoofdadministrateur De Coste nam de brief uit het tempeltje en bracht deze buiten de deur van de Raadkamer naar de binnenplaats. De Coste plaatste vervolgens de brief op het hoofd van een sergeant. Daarna kwamen Falck, de ambassadeur en het verdere gevolg naar buiten. Zij namen allen plaats in de koetsen en vormden de kern van de ceremoniële stoet.⁷⁸ Deze kwam om negen uur in de ochtend aan niet ver van de buitenresidentie van de gouverneur, het Pas Naklegam. Hier moest de Kelani Ganga⁷⁹ worden overgestoken. Bij 'het sluisje' wenste Falck de ambassadeur een goede reis.

De compagnie grenadiers marcheerde eveneens tot aan de brug en gaf drie charges waarna zij het geweer presenteerde. Tot slot sprak de ambassadeur een dankwoord uit jegens al degenen die hem uitgeleide hadden gedaan; daarna kon de reis beginnen.

De staatsiekoetsen en het merendeel van de militairen maakten rechtsomkeert met uitzondering van het escorte van de ambassade. Omstreeks elf uur was iedereen weer terug op

75 Hermanus Meijer of Meier, boekhouder en gezworen klerk.

76 NA, Collectie Hope inv. nr. 23, Johan Gerard van Angelbeek aan Thomas Hope, 18 januari 1767.

77 NA, VOC inv. nr. 3203, Resolutie Raad, 4 februari 1767; verslag. Met het tempeltje werd bedoeld een baldakijn in de vorm van een tempeltje en met 'spreekboort' misschien een soort lessenaar?

78 1. Inlandse garde van de gouverneur met enige lakozijns gevolgd door de muziek; 2. Compagnie grenadiers plus de tweede divisie; 3. Geschenken voor het Kandiaanse Hof; 4. Brief voor de koning op het hoofd van de sergeant met twee aflossers plus het tempeltje met een korporaal en zes oppassers; 5. Lijfgarde van de gouverneur met een trompetter; 6. Twee trompetten van de Lijfgarde; 7. Koets met Falck en Van Angelbeek; 8. Lijfgarde van de gouverneur; 9. Rijtuigen leden van de politieke Raad; 10. Enige lakozijns (moet zijn: Lascorijnen).

79 Kelani Ganga (rivier) is 145 km lang en de 4de rivier in lengte van Sri Lanka; stroomt van de omgeving van de Sri Pada Berg naar Colombo.

het Kasteel. Na het uitstijgen van de gouverneur en leden van de Raad bedankten de officieren de soldaten voor hun inzet. Het escorte begeleidde de ambassade tot Sitawake⁸⁰ waar de grens was met het koninkrijk. Van nu af aan werd de ambassade begeleid door Kandiaanse dignitarissen en militairen. De verdere tocht was lang en vermoeiend. In de buurt van Kandy werd de ambassade opgewacht en vonden voorbesprekingen plaats met de Hofgroten. Er ging steeds veel tijd overheen voordat de ambassadeurs op het paleis werden uitgenodigd.

Een dergelijk was in de hier behandelde periode gebruikelijk; hoewel het voorkwam dat het uitgeleide slechts met 'ordinaire staatsie' plaatsvond, waarbij na de oversteek bij Pas Naklegam de ambassade wel werd begeleid door een militair escorte maar slechts 'vergezelschap' werd door een lid van de Raad en een onderkoopman.⁸¹

Een teruggekeerde ambassade werd wederom bij Sitawake opgehaald met een militair escorte door één of twee leden van de Raad. Bij Pas Naklegam werden zij daarna door nog enige andere leden van de Raad verwelkomd. De volgende dag deden de ambassadeurs verslag in de Raadsvergadering.

De aankomst van de ambassade van Van Angelbeek in maart 1767 verliep niet soepel; er ontstonden direct problemen over het al dan niet knielen tijdens de audiëntie bij de koning. De ambassadeur wees de Hofgroten die hem ontvingen op de afspraak in het traktaat. Zij zagen dat heel anders en wilden vasthouden aan het gebruikelijke ceremonieel. Een van hen zou daarbij hebben opgemerkt dat het traktaat een 'onnut papier was'.⁸² Van Angelbeeks reactie hierop was dat de audiëntie aan de koning dan niet doorging. Hij besloot de meegenomen geschenken aan de Hofgroten te overhandigen waarop de eerste geëmmiteerde Paliapan Ralehami, gewezen disava van Oedepaltate zei dat 'De gezant zonder te knielen geen audiëntsie hebben en zonder audiëntsie niet vertrekken konde'. Van Angelbeek kreeg te horen dat hij via een 'zachte gevangenis' gedwongen zou worden te knielen. Van dit dreigement was hij niet erg onder de indruk en dus besloot hij ondanks dit verbod toch met zijn totale gevolg uit te breken mede gelet op het aankomende regenseizoen. Bij het horen van de berichten uit Kandy werd door Falck en enige Raden overwogen een detachement te sturen; niet ter bescherming van de ambassade maar om met geweld tegen het Hof op te treden. Beide opties: terugtrekken of aanvallen werden als gezichtsverlies beschouwd. Na uitvoerige discussie in de Raad werd uiteindelijk besloten een brief naar Van Angelbeek te zenden waarin stond dat het hem absoluut verboden was te knielen maar dat de ambassade wel zou moeten worden voltooid. Uiteindelijk werd door het Hof een oplossing gevonden; er zou een gordijn worden gehangen voor 'Zijne Doorluchtigsten en Grote Machtigsten Monarch Kirti Sri Radja Singa' zolang de ambassadeurs niet knielden. De officiële brief van Falck werd op een tafel gelegd en mocht niet rechtstreeks worden overhandigd. De besprekingen konden daarna worden gevoerd conform de instructie van de Raad.

⁸⁰ Sitawake was in het midden van de zestiende eeuw het centrum van het gelijknamig koninkrijk; 1597 veroverd op de Portugezen die er een fort bouwden. De Compagnie had er een redoute (schans).

⁸¹ SLNA, inv. nr. 1/3078, Verslag ambassade naar Kandy 21 januari 1775: ambassadeur koopman Jacob de Bordes; scriba, assistent Hendricus Volraad van Söhsten met begeleiding van Cornelis de Cock en onderkoopman Johannes Rijnouts.

⁸² NA, VOC inv. nr. 3199, 'Verslag van het voorgevallene in zijn togt naar het Hof van Kandij als ambassadeur', 23 maart 1767.

Tijdens de ambassades en gezantschappen werden min of meer jaarlijks dezelfde vragen gesteld. Het was een voortdurende herhaling van zetten waarbij Colombo domineerde. Beide partijen hielden vast aan hun eigen interpretatie. Het recht van de sterkste gold. Tijdens de Vierde Engelse Oorlog en vlak daarna moest de Compagnie echter terrein prijsgeven.

Kandy bleef altijd protesteren; het wenste telkens weer de teruggave van de veroverde gebieden, de kuststrook of stranden, en stelde dat zij eigen havens miste van waaruit zij handel kon drijven. Het antwoord was standaard afwijzend met verwijzing naar het gesloten traktaat.

Jaar in jaar uit vroegen de ambassadeurs uit Colombo hoe het stond met de deserteurs en weggelopen slaven. Voorop bij iedere audiëntie stond voor de Compagnie de formele toestemming voor het schillen van kaneel in de Koningslanden. Een herhaalde eis in 1768 was de teruggave van een kanon dat verloren was gegaan bij de eerste aanval van Van Eck op de stad Kandy. De Hofgroten reageerden hier gemaakt verbaasd op en vroegen nog eens precies wat voor een kanon het was, om even later te antwoordden dat zij het hadden zien liggen. Voor wat betreft de deserteurs merkten zij altijd op dat zij hun uiterste best zouden doen; slechts zeer mondjesmaat werd aan dit punt de komende jaren gevolg gegeven.

Bij het lezen van de jaarlijkse verslagen van de reizen naar Kandy bekruipt de lezer wel eens het gevoel dat Kandy zich sterker voordeed dan het in feite was met name wanneer het Hof niet wenste te voldoen aan zijn verplichtingen zoals het geven van toestemming voor het schillen van de kaneel in de Koningslanden. Het stelde zich steeds uitermate formalistisch op en verzon allerlei uitvluchten om niet aan zijn verplichtingen te voldoen. Het leek zich deze houding te kunnen permitteren zonder dat Colombo direct met harde tegenmaatregelen of militaire tegenacties dreigde zoals in 1767. De overwinnaars leken uiterst minzaam en flexibel. Falck en de Raad waren pragmatisch zoals eerder in het hoofdstuk over Zuid-India is uiteengezet. Zolang Kandy was ingekapseld, kon het Hof geen kant op. Waarom zou de Compagnie brute kracht gebruiken als zij uiteindelijk altijd aan het langste eind trok en toch haar zin kreeg met het laten schillen van de kaneel? Een eventueel militair ingrijpen tegen Kandy zou allerlei nadelige gevolgen hebben gehad. Het evenwicht en de status quo zouden hierdoor in de gehele regio worden verstoord. Er zouden extra troepen nodig zijn, waar de Hoge Regering helemaal niets voor voelde gelet op haar financiën. De grote uitgaven aan de Kandiaanse oorlog galden nog na op het kasteel van Batavia.

De koninklijke gezantschappen werden, nadat zij de gouverneur op de hoogte hadden gesteld van hun komst, aan de grens bij Sitawake opgewacht. Vervolgens werden zij begeleid met een militair escorte naar de vlakte bij Wolvendaal. Hier zetten de gezanten met hun gevolg, dat soms wel uit 585 personen bestond, hun tenten neer.⁸³ Twee dagen later werden zij met veel ceremonieel in koetsen, een bereden escorte en een begeleidingscommissie van twee Raadsleden naar het Kasteel gebracht. Bij hun aankomst werden zij met 25 saluutschoten en drie salvo's verwelkomd en in het logiesverblijf op het Kasteel ondergebracht. Bij aankomst van de gezanten werden de schepen in de haven gelast vanaf drie uur in de middag tot zes uur in de avond te vlaggen.

83 SLNA, inv. nr. 1/3078, Verslag koninklijk Gezantschap aan Kandy, 2 januari 1775.

Over het uit te voeren ceremonieel werd van te voren uitvoerig in de Raad van gedachten gewisseld. Tijdens hun verblijf werden de koninklijke gezanten altijd in een tweetal conferenties of audiënties ontvangen door de gouverneur en enige daartoe speciaal aangewezen leden van de Raad. Na afloop van het gezantschap werd de Hofgroten gevraagd of zij het kasteel wilden bezichtigen; af en toe maakten zij daar gebruik van.

Tijdens de besprekingen kwam regelmatig de kwaliteit van de kaneel aan de orde, los van de punten met betrekking tot het traktaat. In 1768 stelde Falck een heel ander punt aan de orde: hij verlangde de koning te ontmoeten.⁸⁴ Deze wens zou hij zeventien jaar later, vlak voor zijn dood, nog eens herhalen tijdens zijn allerlaatste ontmoeting met de gezanten. Een dergelijke ontmoeting zou nimmer plaatsvinden. Dat gold trouwens voor al zijn voorgangers en opvolgers. Van Eck leek bijna een uitzondering te worden toen hij de stad Kandy veroverde; de koning en zijn Hof waren echter bijtijds de bossen in gevlucht.

De instructie aan de ambassadeurs bleef min of meer dezelfde; zo kregen de ambassadeurs majoor Prins⁸⁵ en kapitein ingenieur Willem Otto van Massenvelt⁸⁶ in 1770 nogmaals de uitdrukkelijke opdracht mee dat zij niet mochten knielen; 'bij de ontmoeting zal de achtbaarheid van de maatschappij worden bewaard ...' en er moest nog eens duidelijk worden gemaakt welke grote voordelen er kleefden aan de vrede.⁸⁷

Falck en de leden van de Raad, inclusief de commandeurs van Galle en Jaffna behandelden de koning en zijn Hof met alle égards die een soevereine staat toekwam op basis van gelijkwaardigheid.⁸⁸

Bij het Kandiaanse gezantschap van 1769 werd gesproken over de wens van de koning om de nieuwe Indiase bruid voor diens broer via Colombo te laten doorreizen naar Kandy. De Raad ging akkoord en zou zorgen voor haar bescherming en veiligheid. Een escorte onder commando van majoor Prins van 's Kompanies on[o]verwinnelijke krijgsmackt' zou haar vergezellen.⁸⁹ Een speciaal in Colombo vervaardigd baldakijn moest dienen ter bescherming van de prinses, tegen de zon en ongewenste blikken. Er deed zich wel een probleem voor. De Indiase gezant die haar begeleidde was de moor Palkom Oedenaer. Hij was een vijand van de

⁸⁴ NA, VOC inv. nr. 9952, Verslag eerste conferentie Kandiaanse ambassadeurs, 26 november 1768.

⁸⁵ François Albertus Prins (?-Colombo, 1779), 1734 soldaat aan de penne; 1744 vaandrig; 1754 luitenant; 1757 kapitein; 1767 majoor.

⁸⁶ Willem Otto van Massenv(f)elt (Frankerlant, ?-Kaap de Goede Hoop, 1783), 1763 uitgevaren voor de Kamer Hoorn als kapitein-ingenieur op het VOC-schip Schagen; 1764 Batavia; 1765 Colombo – onderzocht in opdracht gouverneur Schreuder fort Cochin (NA, VOC inv. nr. 3147, Secrete instructie en rapport januari en maart 1765); 1771 repatrieert met het VOC-schip Pallas; 1779 woonachtig in Hilburghausen (Thüringen), in dienst van de vorst, hertog van Saksen-Hilburghausen; ging op reis met twee Silezische prinses door Europa na een grote stadsbrand; 1780 door overlijden vorst werkloos; verzocht Falck in zijn nieuwe functie te Batavia te mogen dienen 'bij de eerste mij gegeven wink' (NA, VOC-Opvarenden; NAK/HCA/ inv. nr. 32/719, Willem Otto van Massenvelt aan Iman Willem Falck, 15 november 1780); 1782 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam als kapitein (militair) op het VOC-schip Zeepaard; 1783 overleden aan de Kaap (DAS, 4398.3; NA, VOC-Opvarenden).

⁸⁷ NA, VOC inv. nr. 4487, Haags Besogne, 2 juli 1770.

⁸⁸ NA, VOC inv. nr. 4487, Haags Besogne, 2 juli 1770; Instructie aan Kapitein Ing. Willem Otto van Massenvelt: 'bij de ontmoeting zal: Uwe achtbaarheid van de maatschappij moeten bewaren en bij ontmoeting van overblijfselen de Kandiaanse hoofdstad met vriendelijke ernst betuigen en geen haar breed af te wijken van het jongste tractaat waarbij afgesproken dat het volk aan beide zijde gelijk is. De Hofgroten zullen bij standvastigheid wel willen toegeven ook weer de kwestie van knielen dit is hem expliciet verboden'.

⁸⁹ NA, VOC inv. nr. 3264, Resolutie Secrete Raad, 31 maart 1769.

Compagnie tijdens de oorlog van 1766 en moest eigenlijk opgepakt worden. De Raad vroeg zich af wat te doen: arresteren, zijn doortocht weigeren of onopgemerkt over het grondgebied laten passeren. Palkom Oedenaer had de koning trouw gediend; indien men hem nu oppakte zou dat in Kandy in het geheel niet worden begrepen omdat er nu vrede heerste en deze moor een trouw onderdaan was volgens de Raad. Er werd besloten hem onopgemerkt doortocht te verlenen.⁹⁰

Over de ambassades tussen 1771-1775 valt weinig te zeggen behalve dat ambassadeur Holst⁹¹ in 1772 niet alleen een brief van Falck bij zich had maar ook een van de Gouverneur-Generaal Van der Parra. Falck schreef in zijn brief dat hij zeer ontstemd was over het niet naleven door het Hof van het artikel uit het traktaat over de weggelopen slaven. Het Hof wenste voor de slaven tegen de afspraken in geld of goederen te ontvangen. Hij vond dat schaamteloos en volledig in strijd met de afspraken. Van der Parra schreef aan de koning dat hij dit soort eisen niet zonder gevolgen kon laten passeren. In de praktijk kwam het er op neer dat noch Batavia noch Colombo harde maatregelen nam tegen het Hof.

Soms moesten de ambassadeurs delicate kwesties oplossen zoals de kwestie van de gift van een olifant in 1773. Falck had enige jaren daarvoor twee olifanten beloofd aan de koning maar deze waren nog steeds niet overgedragen en zouden ook niet meer komen. Bij de radja van Tanjore waren vier olifanten in beslag genomen door de nawab van Madura waaronder die voor de koning van Kandy. De Compagnie werd voor drie schadeloos gesteld maar niet voor de vierde. De Raad probeerde nu aan het Hof paarden ten geschenke te geven in plaats van de twee olifanten. Het Hof reageerde hier niet op. De Hofgroten vroegen 'schimpig' of Negapatnam in onze macht was of van de nawab van Madura; '... en zo wij de meesters [er] van waaren hoe de elefanten dan in Nababs handen kwamen ...'.⁹²

9.5.2 De politieke verhoudingen

In 1771 deed het gerucht de ronde dat het Hof schriftelijk contact had gezocht met de koning van Portugal via zijn Aziatische hoofdplaats Goa. Het bericht zou afkomstig zijn van een van de Hofgroten, de tweede Rijksadigaar of de disava van de Drie en Vier Korles; dezelfde die een belangrijk aandeel had gehad in de vredesonderhandelingen. Er kwamen berichten binnen dat er zelfs extra troepen in Goa waren gesignaleerd. Volgens een missive van Falck zou Portugal trachten 'zijn oude grootheid weer op te bouwen'.⁹³ Het verhaal verdween even snel als het was opgedoken; het was op niets gebaseerd. Portugal toonde verder geen enkele verdere ambitie in India of Ceylon. Het was hiertoe militair ook niet meer in staat.

⁹⁰ NA, VOC inv. nr. 3075, Resolutie Raad, 2 januari 1770.

⁹¹ Gerrit Engel Holst (Colombo, 1730-?), 1744 pennist in dienst bij VOC te Colombo; 1769 koopman, soldijboekhouder (NA, VOC inv. nr. 3264, Resolutie Raad, 17 juli 1769); 1771 ambassadeur naar Kandy. Dochter Sara Maria Francia huwde Jacques Fabrici van Senden.

⁹² NA, VOC inv. nr. 4493, Haags Besogne, augustus 1775 over het jaar 1774 n.a.v. de Raad van Ceylon aan Cornelis de Cock, 25 januari 1775.

⁹³ SLNA, inv. nr. 1/3077, Resolutie Raad van 4 mei 1772; NA, VOC inv. nr. 4493, Resolutie Haags Besogne; NA, Archief Pieter van Bleiswijk inv. nr. 237; Missiven over dreiging van de Portugezen in Goa om Malakka te bedreigen, 4 mei-31 december; ook dat stelde uiteindelijk niet veel voor.

Het jaar daarop zou een delegatie uit Kandy naar Arcot en Tanjore zijn afgereisd met een Brits schip dat was vertrokken uit Trincomalee. Zij zou hebben geprobeerd om steun te krijgen tegen de Compagnie. Er bestaat geen bevestiging van dit gerucht.⁹⁴ Uit een brief in 1777 van Falck aan Gouverneur-Generaal Van Riemsdijk kwam naar voren dat enkele Hofgroten hun voordeel wilden trekken uit de onlusten aan de Malabar.⁹⁵

Het Hof stelde zich hooghartig op, wat tot uitdrukking kwam in de onvriendelijke toon van zijn brieven.⁹⁶ Dit was eveneens het geval met de contacten met de disava van de Drie en Vier Korles. Deze wenste minder olifanten dan gebruikelijk te leveren. Falck vond dit geheel ongepast.⁹⁷ Deze kleine oprisping van eigenwaarde werd snel onderdrukt. Het werd het Hof snel duidelijk dat de machtspositie van de Compagnie op het eiland onaantastbaar was en de situatie in Zuid-India geen enkele invloed had op de situatie op het eiland. Om het Hof in goede luim te houden besloot de Raad een koets en vier paarden cadeau te doen. Deze reactie komt niet zo heel krachtdadig over maar was tactisch en wel berekend. De Kandianen bonden weer snel in.

De geruchten over acties van het Hof bleven een deel van de agenda van de Raad beïnvloeden, maar de conclusie naar Patria over de situatie op het eiland bleef juist: er heerste rust in Colombo en in Kandy.

Begin 1778 kwam daar verandering; enige maanden lang waren er Kandiaanse troepen geconcentreerd langs de grens. In 1777 deden er ook allerlei geruchten de ronde over een mogelijke oorlog met Kandy en in een secrete brief werd Gouverneur-Generaal De Klerk ingelicht. De Hofgroten ontkenden ten stelligste een oorlog, zij weerspraken alle geruchten. Een aantal van hen, de oorlogspartij, zou echter wekelijks hebben vergaderd over mogelijkheden voor het terugkrijgen van landen welke zij hadden verloren door het traktaat. De meerderheid van de Hofgroten was voorstander van handhaving van de vrede.

Toch waren de Kandiaanse troepen in een soort staat van paraatheid gebracht als reactie op een grote groep weggelopen Oosterlingen en sipahis van de Compagnie, die zich dicht bij de grens ophield.⁹⁸

Op een gegeven moment moesten de aanwezige Hofgroten met hun eenheden terug naar Kandy in verband met het offerfeest. Falck had ondertussen aan de disava van de Drie en Vier Korles gevraagd of 'beide partijen', Kandy en de Compagnie, in vrede leefden of in staat van oorlog waren. Het zeer uitvoerige en omslachtige antwoord van de disava kwam er op neer dat er volgens hem vrede heerste.⁹⁹

Uit het gespreksverslag met de disava kwam naar voren dat het eenheden van de Compagnie waren die de grenzen hadden afgesloten. Dit zou te maken hebben gehad met een uitvoerverbod van rijst uit de Zeven Korles. De oorlogspartij zou hierdoor verder tot zwijgen zijn gebracht. De terugkomst en legering van de vijf compagnieën uit de Malabar in de

⁹⁴ NA, VOC inv. nr. 4496 en VOC inv. nr. 3486, Resolutie Raad, 5 september 1777; Iman Willem Falck aan Johan Willem Schorer, 5 september 1777.

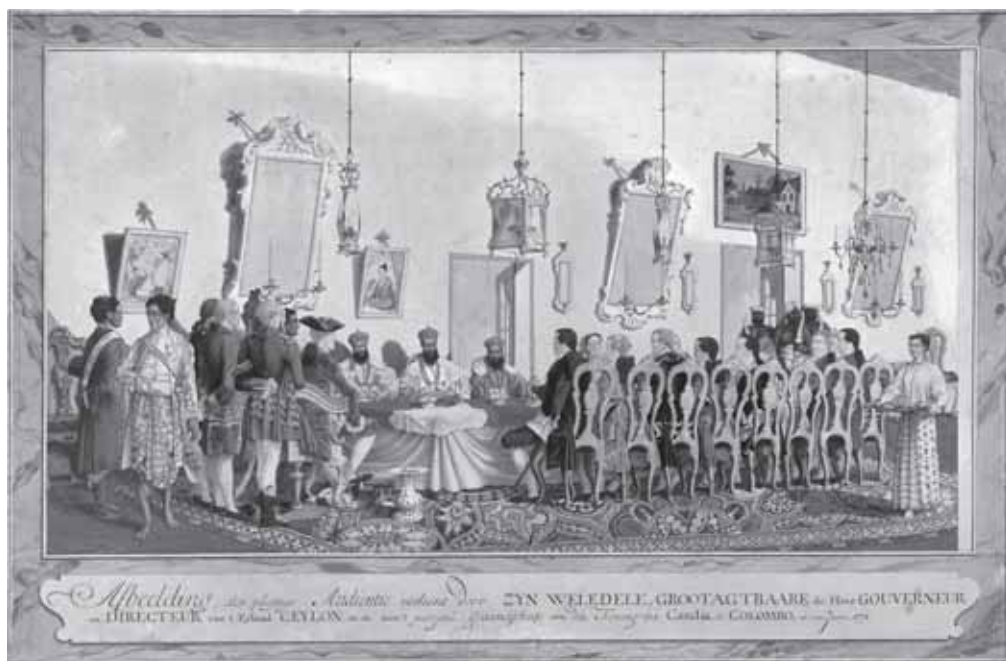
⁹⁵ Hoofdstuk 8.

⁹⁶ NA, VOC inv. nr. 4496, Resolutie Haags Besogne over 1777; het Besogne ergerde zich hier eveneens aan.

⁹⁷ NA, VOC inv. nr. 3486, Iman Willem Falck aan Gouverneur-Generaal Van Riemsdijk, 21 januari 1777.

⁹⁸ NA, VOC inv. nr. 3517, Resolutie Raad, 14 maart 1778.

⁹⁹ NA, VOC inv. nr. 3517, Resolutie Raad, 12 mei 1778.

Afb. 10 Audiëntie bij gouverneur Falck van het gezantschap van de koning van Kandy in 1772, aquareel luitenant-ingeni-eur C.F. Reimer c. 1770. De audiëntie vond plaats in de lange audiëntiezaal van het Kasteel van Colombo. Aan het hoofd van de tafel zit Falck en aan de rechterzijde van de tafel zitten in volgorde van hun rang: hoofdadministrateur Raket met zwarte pruik; dessave van Colombo De Coste; commandant van de militie majoor Coquart; fiscaal Borwater; soldijboekhouder Holst; eerste pakhuismeester De Cock (gedeeltelijk zichtbaar); negotieboekhouder De Bordes aan de uiterste hoek van de tafel met zwarte pruik; secretaris Mekern. De drie Kandiaanse ambassadeurs zijn: Mahamotiar Ralahami Dodenwal, naast Falck; Mo-handrian Iriyagama Ralahami, Mideniya Ralahami. De andere personen aanwezig zijn: Europese officieren van de lijfwacht van de gouverneur, Lakozijnse officieren, inlandse stafonder leiding van de Maha Mudaliyar en Kandiaanse dienaren of soldaten. Daarnaast zijn er enige slaven te zien van Javaanse en Indiase afkomst (JDBUC, II (1909), 146-150) (Rijksmuseum Amsterdam).

omgeving van Batticaloa, op verzoek van Falck, zou mede tot de rust hebben bijgedragen.¹⁰⁰

Het jaarlijkse koninklijke gezantschap¹⁰¹ kwam aan het einde van 1778 op het Kasteel met een puur zakelijke brief als of er niets aan de hand was geweest. Uiteraard werd mondeling wederom het verzoek gedaan om de stranden, de bij het Verdrag van 1766 verloren kuststrook, terug te geven. Zoals altijd was het antwoord dat dit strijdig was met het traktaat. De koninklijke gezanten vroegen daarnaast om de uitlevering van een Boeddhistische priester die afkomstig was uit Madura en in de Compagnieslanden verbleef; deze had zich volgens het Hof te Kandy niet overeenkomstig zijn priesterlijke waardigheid gedragen. Het vond dat hij zich zou moeten verantwoorden voor zijn daden. De Raad had de priester reeds de vrijheid gegeven naar Kandy te gaan maar hij was niet genegen dit te doen, waarmee de zaak

¹⁰⁰ NA, VOC inv. nr. 3517, Resolutie Raad, 18 september 1778.

¹⁰¹ SLNA, inv. nr. 1/3081, verslag gezantschap van 3-8 januari 1778.

voor de heren was gesloten. Het wees anderszins de Hofgroten op het vorige jaar getoonde onbetamelijk gedrag door het leveren van slechte kaneel. De kosten en schade voor de Compagnie werden daarop aan de gezanten gepresenteerd. De Raad achtte het Hof verplicht deze schade te vergoeden. De gezanten wilden daarvan niets weten, omdat volgens hun zeggen de kaneel voor een groot deel door de felle zon was verbrand. Zij zegden slechts toe de verbrande kaneel zo spoedig mogelijk te vervangen.

In oktober 1779 verscheen het koninklijke gezantschap betrekkelijk vroeg in vergelijking met andere jaren. Falck was hierover verbaasd. De gezanten legden uit dat hun komst te maken had met hulp die zij hoopten te krijgen voor een veilig transport naar Kandy van twee 'voortreffelijke' prinsessen uit een belangrijk geslacht van de 'Overkant'. Koning Kirti Sri Raja Singha wilde met één van hen trouwen. Het verzoek kwam overeen met het transport van een Indiase bruid in 1769 en hield niet alleen een escorte vanuit Colombo in. De gezanten vroegen om een behoorlijk eerbewijs, het afhalen over land of over zee met een Compagnieschip uit Negapatnam, het transport naar Mannar en vervolgens de begeleiding van de prinsessen tot aan de Kandiaanse limieten. Het zou 'aller spoedigst' moeten gebeuren. De koning wilde dat zij werden gehaald in november zodat hij in januari kon trouwen. Om te bewijzen hoezeer de koning de Compagnie respecteerde hadden, de gezanten twee Europese deserteurs bij zich. Meestal was het Hof afhoudend of deed het een toezegging zonder deze na te komen; deze keer werd er duidelijk een gebaar van goede wil gemaakt.

Falck was bereid het Hof te helpen zoals hij dat ook tien jaar daarvoor had gedaan, maar niet in het door Kandy genoemde jaargetijde. Er moest wel wat tegenover staan. Hij vond dat de gunsten de laatste tijd allemaal erg van de kant van de Compagnie waren gekomen en legde een drietal eisen op tafel. Er moest een schikking komen voor de vrije inkoop van arreek. Naast de twee uitgeleverde overlopers moest er ook worden gezorgd dat de anderen terugkeerden. Hij merkte daarbij op dat de weggelopen slaven en Javanen tot zijn schande nog steeds bescherming kregen van het Hof. Hij wenste tot slot eindelijk een reactie op zijn toegezonden brief. Het achterwege blijven van een antwoord beschouwde hij als zeer onvriendelijk. Op dit laatste punt antwoordden de gezanten dat de reactie van het Hof juist was binnengekomen; zij hadden het antwoord willen meenemen. Falck wilde echter eerst een schriftelijke reactie om allerlei moeilijkheden te voorkomen.¹⁰² Hij merkte verder op akkoord te gaan met het transport indien hieraan werd gekoppeld dat er ook kaneel kon worden geschild op stukken land die niet behoorden tot de zogenaamde Koningslanden zoals deze waren vermeld in het traktaat. Het Hof ging hier aanvankelijk niet mee akkoord maar later wel.

Falck stelde zich hierna in verbinding met Van Vlissingen in Negapatnam. De kwestie werd geregeld; de prinsessen zouden direct van Karikal naar Mannar worden verscheept. Het Hof leverde ondertussen nog twee Europese deserteurs uit.

Tijdens de hierop volgende ambassade onder de negotieboekhouder Jacobus de Bordes, dessave De Cock en de tweede pakhuismeester Conradie¹⁰³ vroeg het Hof voor de zoveelste maal te willen terugkomen op het traktaat. Hier werd uiteraard niet op ingegaan. In de instructie van de ambassadeurs stond dat indien de koning vroeg of Kandy enige olifanten

¹⁰² NA, VOC inv. nr. 3546, Resoluties Raad, 9 en 22 oktober 1779; de audiënties vonden plaats 20 en 22 oktober.

¹⁰³ NA, VOC inv. nr. 9982, verslag van het jaarlijkse gezantschap 15 januari 1780.

mocht verkopen, zij moesten antwoorden dat deze handel vanaf de alleroudste tijden het alleenrecht was van de Compagnie. De ambassadeurs brachten zoals gebruikelijk het schillen in de Koningslanden ter sprake. Het Hof wenste dit punt pas aan de orde stellen nadat de prinsessen waren gearriveerd; het zou zich dan uitspreken over de wijze waarop werd geschild en waar. Uiteindelijk kreeg de Compagnie toch toestemming omstreeks de komende jaarwisseling te schillen. Daarna zou het transport van de kaneel eveneens mogen plaatsvinden naar Colombo.

De prinsessen kwamen uiteindelijk op 28 oktober 1780 met een sloep in Mannar aan en kregen in Colombo het gebruikelijke eerbetoon, waarna zij vertrokken naar Kandy. Het Hof was zeer voldaan. Als dank kreeg Falck twee olifanten. Er werd afgesproken dat deze voor de Compagnie zouden worden verkocht. Op het Kasteel werd aan het einde van deze hele sessie geconstateerd dat het Hof zich vredig en rustig had gedragen.

Het bezoek van de koninklijke gezanten aan Colombo begin 1781 verliep plezierig in tegenstelling tot de ambassade aan Kandy.¹⁰⁴ De ambassadeurs waren 'vrij onheus' aan het Hof aangesproken over de bijzondere geschenken die waren aangeboden ter gelegenheid van het huwelijk van de koning. Hij was boos dat de kosten voor het transport van de prinsessen van Negapatnam naar Kandy door de Compagnie aan het Hof in rekening was gebracht. De reactie van de koning was hierop dat er niet geschild mocht worden in de Koningslanden. De gebruikelijke tegenmaatregel van de Compagnie werd daarop direct aangekondigd op grond van artikel 8 van het traktaat uit 1766: geen recht op zout aan de Kandianen. De audientie ging wel verder maar verliep moeizaam. Andere onderwerpen, zoals de teruggave van gedeserteerde soldaten, konden wel verder aan de orde worden gesteld. Tijdens de audiëntie was, heel ongebruikelijk, het gordijn voor de koning weggeschoven zodat rechtstreeks met hem werd gesproken. Aan het ceremonieel van de ambassadeurs tegenover de koning was niets veranderd. De instructie verbood nog steeds het knielen '... of wat daarop maar mogen lijken!'¹⁰⁵

Hoewel de onderhandelingen tijdens deze laatste ambassade naar Kandy voor de uitbraak van de Vierde Engelse Oorlog 'niet hebben mogen slagen, zo zullen wij egter grootelijks verheugen, indien daar toe aangewende poogingen ...' iets hadden opgeleverd.¹⁰⁶ De Compagnie was zich er uiteraard niet van bewust dat in de komende woelige tijden de positie van Kandy ten opzichte van Colombo sterk zou veranderen.

9.6 De Inlandse samenleving

De Ceylonese samenleving in de Compagnieslanden bestond uit Compagniesdienaren, vrije burgers, buitenlanders en uit de twee grote bevolkingsgroepen van hindoeïstische Tamils

¹⁰⁴ SLNA, inv. nr. 1/3084; NA, VOC inv. nr. 3615, Resolutie Raad, 26 januari 1781; ambassadeur kapitein Johan Philip Christiaan Filenius.

¹⁰⁵ NA, VOC inv. nr. 9982, Resolutie Raad, 15 januari 1781; instructie van 16 februari 1780 werd nog steeds strikt opgevolgd.

¹⁰⁶ SLNA, inv. nr. 1/3084, verslag ambassade naar Kandy van 28 maart-11 april 1781; met de conclusie van de ambassadeurs.

in het noorden en Boeddhistische Singalezen in het zuiden.¹⁰⁷ Beide bevolkingsgroepen hadden een eigen stelsel. Op grond hiervan hadden zij verplichtingen aan de Compagnie als landsheer. De maatschappelijke positie van iedere inwoner werd, evenals in India, bepaald door de kaste waarin hij was geboren. De Compagnie hield vast aan de gradering maar ook aan de rechten en plichten die daarbij behoorden. Zij was als heerseres volgens oud gebruik min of meer verplicht de loyaliteit van de *goyigama* veilig te stellen.¹⁰⁸

De hoogste kaste bestond uit de *goyigama* of *wellales*; zij hielden zich bezig met de landbouw. Gelet op hun hoge status verleenden de leden ervan geen diensten aan anderen. De kaneelschillers, de *salagama* of *chaliassen* waren een subgroep of subkaste. De voortdurende strijd binnen en tussen de kasten om een hogere plaats in de hiërarchie leidde volgens de Compagnie tot achterstelling van sommige bevolkingsgroepen en veroorzaakte regelmatig onlusten. Volgens Van Goor bood de aanwezigheid van de Compagnie kans op verbetering van hun positie. De *chaliassen* hebben hiervan geprofiteerd evenals de hoofdgroep, de *mudaliyars*. Deze stegen van een betrekkelijk lage positie naar een hogere rang. Aan het einde van de achttiende eeuw konden zij met eigen middelen hun boeddhistische monniksorde met eigen tempels inwijden.¹⁰⁹ Iedere kaste had een hoofd en een onderhoofd; deze ressorteerden onder de *dessave*.¹¹⁰

Het directe contact met de *dessave* werd in de Compagnieslanden onderhouden door de groep van de *Mudaliyars* of militaire hoofdmannen; zij stonden tussen de *dessave* en de dorps- en kastehoofden in. De *Mudaliyars* vormden samen met de *dessave* en de fiskaal van één van de drie districten de landraad. De *dessave* trad op als president en de fiskaal als vice-president met als leden de *Maha Mudalyar* van de gouverneurspoort; de tolk, de tweede *Mudaliyar* van de gouverneurspoort en nog drie *Mudaliyars*.

Iedere nieuwe gouverneur moest zich verdiepen in de onderdanen van het gebied waarvoor hij verantwoordelijk was. In zijn *Aanmerkingen op de Reflexien* omschreef Falck de Singalees als ‘zacht van aard’ en ‘onnozel’.¹¹¹ In 1772 merkte hij over een Singalese klerk op die fouten had gemaakt dat hem dat niet kwalijk was te nemen ‘want hij is maar een inlander’.¹¹²

Hij constateerde verder dat personen uit lage geslachten – hij gebruikte het woord kaste niet – tot hoge ambten werden verheven zoals vissers of wassers of zuries of tijssenaars, ‘dit zijn de beste van de lage geslachten’. Dit had kwaad bloed gezet onder de ‘zogenoemde adel’ want de lage geslachten werden diep veracht en werden niet beter behandeld dan slaven. Het maakte voor het Compagniesbestuur als Europeaan niet uit om met iemand van een laag geslacht te eten en te drinken. Het was iets dat nimmer door de hoger geboren landgenoten werd gedaan. Door ‘middelmattige waardigheden en titels’ te begunstigen werd aan de hoge geslachten duidelijk gemaakt dat de Compagnie gebruik maakte van personen op basis van hun kundigheden. Hij vond wel dat gezorgd moest worden dat degenen die tot de

107 Paragraaf 2.2. Het Koninkrijk Kandy.

108 Malalgoda, *Buddhism in Sinhalese Society*, 47.

109 Van Goor, *Nederlandse Koloniën Geschiedenis*, 137.

110 Falck, *Aanmerkingen*.

111 Falck, *Aanmerkingen*; het woord *onnozel* betekende bij Falck: niet slim; kinderlijk en onmondig.

112 NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem inv. nr. 48, Iman Willem Falck aan Christiaan van der Aa, 24 december 1772.

hogere kasten behoorden niet te veel in de gunst moesten geraken; zij mochten geen gezag krijgen over de eerdergenoemde wellales.

In zijn *Aanmerkingen op de Reflexien* constateerde hij dat maar weinig mensen onder de bevolking vermogen hadden of moeite deden dit te krijgen. Hij vond dat 'de vadzigheid' die het land eigen was. In dit verband was hem opgevallen dat maar weinig Ceylonesen waren uitgezeild naar de Coromandel om goederen te verhandelen.

Het belangrijkste middel van bestaan was de landbouw waarvoor de leden van de hogere kasten grond bezaten. De Compagnie legde precies vast van wie de grond was, waar iemand woonde en wat zijn verplichtingen waren. Bij de komst van de Portugezen op Ceylon werd de registratie van het bezit van het land geregeld via een soort kadastraal systeem. Deze beschrijving van het bezit werd evenals in het moederland een tombo genoemd. Zij borduurden hiermee ook voort op een systeem dat al langere tijd bestond onder vorsten op het eiland. Het tombo-systeem werd bij de komst van de Compagnie overgenomen, verbeterd en toegepast. Na het traktaat van 1766 vond Falck dat er dringend behoefte was aan nieuwe beschrijvingen; de laatste jaren, al voor zijn komst, hadden zich grote veranderingen voorgedaan in de eigendom van het land. Na de oorlog was ook het grondgebied waarvoor tombos moesten gelden aanzienlijk vergroot.

In september van dat jaar stelde hij de Raad voor in te stemmen met een nieuwe instructie van achttien artikelen voor de tombos.¹¹³ Deze beschrijving was in 1771 afgerond; daarna werd deze aanpak in de andere dessavonieën toegepast.

Naast de vrije lokale bevolking van Singalezen en Tamils waren er lijfeigenen en slaven in beide delen van Ceylon. Een verschil tussen slaven en lijfeigenen bestond er niet. Zij verrichtten ondergeschikte werkzaamheden voor de kaneelproductie, koeliediensten, fungeerden als kruiers in de pakhuizen en waren werkzaam op de Compagnieskantoren. Het merendeel van de mannelijke en vrouwelijke slaven verrichtte huishoudelijk werkzaamheden en waren in dienst van vrije huishoudens met name in Colombo maar ook in de overige vestigingen. Huisslaven werden aangetroffen bij Companiesdienaren maar ook bij gezinnen van Maleiers, Moren, Chittys en Singalezen. Aan het einde van de zeventiende eeuw bestond de helft van de inwoners van Colombo uit slaven. Zij kregen hiervoor een geldelijke vergoeding, kost en inwoning. Dit gold niet voor de slaven in dienst van de Compagnie; er werd slechts in hun onderhoud voorzien.¹¹⁴ De slaven waren afkomstig uit Azië, zowel uit Zuid-India als uit de Indische archipel.

De behandeling van slaven was aan regels gebonden en er golden speciale plakkatens. Zij waren niet vogelvrij en mochten niet na bewezen diensten zonder middelen van bestaan worden afgedankt.¹¹⁵ Het zonder aanleiding mishandelen van slaven werd zwaar gestraft; op het 'doodslaan' van een slaaf werd in vele gevallen de doodstraf geëist.

Falck had zo'n dertig slaven in zijn eigen huishouden. Hij stond er op dat alle slaven menselijk werden behandeld. Er zijn meerdere rechtszaken en rekwesten bekend waarbij slaven

¹¹³ Hovy, *Plakkaatboek*, 729; 'Instructie voor de Gecommitteerden leden van de Landraad en de Thombohouder bij de vernieuwing van de Hoofd- en landthombo van de Colombo Dessavonie, 5 september 1766'.

¹¹⁴ Wagenaar, *Galle*, 57.

¹¹⁵ Hovy, *Plakkaatboek*, 649; Plakkaat, 16 november 1759; 'slaven en personeel dat langer dan 12 jaar voor kost en inwoning in dienst geweest is, aan hun lot over te laten'.

betrokken waren. Falck stelde zich in hun geval eveneens humaan op. Toen er in de Raad een verzoekschrift kwam om de Compagniesslaven Gabriel en Oefina dochter van Paula wegens ziekte en zwakke lichamelijke gesteldheid geen diensten meer te laten verrichten, kregen zij op voorstel van Falck hun vrijheid terug indien in hun plaats ‘twee kloeke en gezonde slaven’ werden aangesteld. De Raad stemde hiermee in.¹¹⁶

9.7 Conclusie

*Quod bonum, faustum, fortunatum*¹¹⁷

Kenmerkend voor het bestuurlijke handelen van Falck in deze periode was dat hij zijn humane opvattingen in alle competenties van het gouverneurschap naar voren bracht. Hij deed dit in nauwe samenwerking met de leden van de Raad, in het bijzonder met zijn vertrouwelingen op Ceylon, elders in Zuid-India en in de Hoge Regering. Tegen degenen die zich tegen hem keerden, waaronder Arnoldus de Lij, was hij wel degelijk onverbiddelijk. Met zijn integriteit liet hij niet spotten.

Zijn lichamelijke gezondheid liet hem regelmatig in de steek; in deze periode beïnvloedde dit zijn bestuurlijk handelen niet. De situatie had hem aan het denken gezet over zijn toekomst bij de Compagnie en over een eventuele verlenging van zijn contract.

De morgenstond had met hem geen goud in de mond; Falck vroeg zich met zijn pessimistische aard af of het op de lange duur goed met hem zou aflopen. Later bleek dat hij als enige twijfelde aan zijn capaciteiten als gouverneur.

¹¹⁶ NA, VOC inv. nr. 3275, Resolutie Raad, 2 april 1784.

¹¹⁷ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 21 januari 1767; de uitdrukking is: ‘Quod bonum, Felix faustum que sit’, Wat goed, gelukkig en gezegend moge zijn, moge het goed en gelukkig aflopen. Falck refereerde hier aan de situatie op Ceylon tegenover Otto.

10 Ceylon en India 1778-1781: de niet haalbare alliantie met de Britten

de goddelijke Hand bewaart ons, schoon ons
Nederland ons schijnt te hebben verlaate. Hem
zij eere van alle goede uitkomsten.¹

10.1 Inleiding

In de twee vorige hoofdstukken is een beeld geschetst van de politieke en militaire situatie op Ceylon en in India tot aan het uitbreken van de Frans-Britse oorlog. Deze viel samen met de 2^e Brits-Mysorse Oorlog en het nog lopende gewapende conflict tussen Mysore en de Compagnie. Daarnaast brak begin 1779 de langverwachte oorlog uit tussen de Confederatie van de Maratha's en de Britten. In al deze oorlogen en conflicten raakten nagenoeg alle vorstendommen en de drie voornaamste handelscompagnieën betrokken. De rol van de Compagnie was aanvankelijk bescheiden en buitengewoon gecompliceerd. Het politiek en bestuurlijk strategisch inzicht van Falck mag in deze periode niet onderschat worden. Hij speelde een belangrijke rol voor de bepaling van de positie van de Compagnie in Voor-Indië. Deze periode wordt door Hugo s' Jacob aangeduid als die van geveinsde vrienden, vijanden en natuurlijke bondgenoten. De politieke speelruimte en commerciële mogelijkheden werden in wezen bepaald door de Britse regering in Whitehall zoals zij dat over de Republiek had gedaan vanaf het midden van de achttiende eeuw tot het eind van de jaren zeventig. Toch was er wel degelijk nog speelruimte voor de Compagnie. Deze werd door Falck opgezocht en benut waardoor hij, zijn bestuur en de Compagnies vestigingen in Zuid-India overeind bleven. Hij beseftte heel goed dat hij rekening moest houden met de Britse '...hooghartigheid en geldzucht'. Door het uitbreken van de oorlog met Mysore, waarbij Haider Ali het had gemunt op Carnatica en Madura, was het volgens Falck van belang voor de Compagnie samen te werken met de Britten wanneer zij wilde voorkomen dat haar bezittingen in Zuid-India onder de voet werden gelopen. Het resultaat was dat:

... de Nederlanders naar en ontzach raaken en zou de inlandsche machten ons dan ook voor rechtvaardig zaken handelen, als de grondwetten van onze maatschappij altoos bedoeld hebben, de gedaante van zaaken zoude geheel veranderen, en men zoude ons bewinnen en ontsien.²

1 NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 11 november 1778.

2 KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 26 januari 1779.

Hij legde in zijn voorstellen en diplomatieke acties veel meer inzicht in de verhoudingen in Azië aan de dag dan de Hoge Regering. Zijn streven was het herstel van politiek evenwicht in Azië zonder de realiteit uit het oog te verliezen. De verdeeldheid tussen de verschillende facties in de Hoge Regering leidde tot gebrek aan besluitvorming en realiteitszin. Dit kwam vooral tot uitdrukking in het krampachtig vasthouden aan de politiek van strikte neutraliteit en ongebondenheid. De trage besluitvorming was fnuikend voor het snel inspelen op nieuwe ontwikkelingen en voor de uitvoering van Falcks politieke strategie. Ondanks het verschil van inzicht met de verdeelde Hoge Regering bleef zijn positie tot het einde toe onaangetast. Alle partijen bleven tevreden over zijn optreden en zijn manier van aanpak. Volgens Colenbrander beschouwden de bewindhebbers in Patria gouverneur Falck als de enige die het bedrijf in de 'gouvernementeele coterie daar stuiten kan'.³

Aan Britse zijde was de bestuurlijke situatie in Bengalen eveneens verre van ideaal. In de regio heerste voortdurend een grote achterdocht en afgunst tussen de besturen in Madras en Bengalen. Dit was niet bevorderlijk voor de besluitvorming. Sedert de goedkeuring van de Regulating Act in 1773 in het Britse Parlement, waarbij het hoogste gezag binnen de EIC was toegekend aan de Governor-General in Bengalen, bleef met name de regering in Madras zich lijdzaam verzetten.⁴ De onduidelijke situatie bleef bestaan totdat premier William Pitt zijn India Act door het parlement wist te loodsen en de Governor-General eens en voor altijd het hoogste gezag was in India.

Evenals in 1766 pleitte Falck in 1779 voor een strategie in Voor-Indië die niet in de lijn lag van de strikte neutraliteitspolitiek van de Staten-Generaal en de Hoge Regering. Hij wens- te dat deze politiek werd losgelaten. In 1766 had hij een bondgenootschap voorgestaan met Haider Ali of met Muhammed Ali. In 1779 was dat niet meer mogelijk doordat de agressieve acties van de sultan van Mysore in de Malabar, Carnatica en Madura zeer schadelijk waren voor de Compagnie. Een verbond met Muhammad Ali impliceerde tevens een verdrag met de EIC. Volgens Van Lohuizen overwoog Colombo pas in het uiterste geval met de Britten tot een verdrag over te gaan.⁵ De plannen voor samenwerking met de Britten kenden zoals in het vorige hoofdstuk is opgemerkt een lange voorgeschiedenis. In 1772 had Falck al in een brief aan de Prins voorgesteld een bondgenootschap met de EIC aan te gaan:

Ik heb den 9 November 1772 de vrijheid genomen om uwe Doorluchtige Hoogheid een ontwerp van bondgenootschap tusschen de Engelsche en Nederlandsche Maatschappijen te schetzen. Beider veiligheid zoude hierdoor worden bewerkt, ...

Dit had twee jaar daarna geleid tot schriftelijke onderhandelingen met het bestuur van Madras, maar deze verwaterden door grote interne problemen waarbij uiteindelijk de Gouverneur Pigot werd afgezet.

In 1775 zond Falck nog een brief aan de Governor-General Hastings. Die leidde evenmin tot enig resultaat. Toch bleef hij er van overtuigd dat er met de Britten moest worden samengewerkt ter beveiliging van de belangen van de Compagnie in Ceylon en in Zuid-India.

³ Colenbrander, *Gedenkschriften*, 29.

⁴ Dasgupta, *Central Authority in British India*, 337.

⁵ Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 104.

Het betekende niet dat hij brak met de Fransen of met de bevriende vorsten van dat moment. De handhaving van zijn evenwichtspolitiek bleef voor hem voorop staan.

Een eventuele samenwerking met de EIC, al dan niet via een verdrag of een verbond, deed hem niet zijn ogen sluiten voor de bestaande geschillen met de Britten, hun onoorbare handelspraktijken of hooghartigheid. In een brief aan de Prins stelde Falck: haar daden 'verloochen en echter hun karakter niet, onze rechtmatige klachten, over het geen men ons in de Madureesche landen heeft doen ondergaan blijven onafgedaan' en, vervolgde hij, hun houding 'omtrent de parelbanken' was bedroevend.⁶ Voor de Compagnie zouden echter vele opstaande geschillen kunnen worden opgelost, wat tot een aantal voordelen zou kunnen leiden:

Om die reden, en omdat de netelige omstandigheden, waarin zich Engeland bevindt de Nederlanden vriendschap zoude kunnen dierbaar maaken, kan er gelegenheid voorkomen om veele opstaande geschillen te beslissen, en ook voor onze O.I. Maatschappij iets voordeeligs te bedingen'.⁷

De Britten waren in zijn ogen niet de grootste bedreiging in Voor-Indië; Haider Ali was degene die niet te vertrouwen was en die moest worden tegengehouden.⁸ Het was daarom wenselijk dat de Britten de Compagnie in Zuid-India dekten. Beide partijen waren gebaat met elkaars steun. De Compagnie kon de Britten aan een grote hoeveelheid noodzakelijke Europese troepen en Oosterlingen helpen, waardoor de Mysorse legers uit Carnatica en Madura konden worden verdreven. Zijn conclusie was dat de Britten door hun oorlog tegen de Fransen niet langer in staat waren de Zuid-Indiase vorsten meester te blijven. De factorijen van de Compagnie op beide kusten van India liepen groot gevaar door het Mysorse leger onder de voet te worden gelopen. De door Ceylon gedetacheerde soldaten aan de Overwal waren niet langer in staat de belangen van de Compagnie alleen te beveiligen,⁹ ook daarom was samenwerking noodzakelijk. Hij plaatste daarbij de volgende kanttekening:

Zoo lang de Engelschen ons als aanstaande helpers aanmerken, zullen ze wel rekkelijk blijven, maar voorts mogen wij wel zeggen dat het van hun afhangt onze belangen, in Bengaale, zoo wel als te Surat en op Kormandel, te bevorderen of te benadeelen.¹⁰

10.2 Oorlog en conflict

Op 17 maart 1778 verklaarde Groot-Brittannië de oorlog aan Frankrijk als reactie op de Franse erkenning van de onafhankelijkheidsverklaring van de Britse kolonisten aan de oostkust van Noord-Amerika. Dit was gevolgd door het sluiten van het verbond van Handel en Vriendschap tussen beide partijen. Op dat moment was de maat vol voor de Britten.

De vijandelijkheden tussen beide landen begonnen in Noord-Amerika en breidden zich

⁶ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 7 januari 1780.

⁷ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 26 januari 1779.

⁸ NA, VOC inv. nr. 3546, Iman Willem Falck aan de Hoge Regering, 12 november 1779.

⁹ NA, Haags Besogne inv. nr. 4497, Resolutie, ? juni 1779.

¹⁰ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 18 december 1779.

via Europa langzaam uit naar Afrika richting Voor-Indië. De Compagniesvestigingen in Voor-Indië werden schriftelijk door het bestuur van Madras op de hoogte gesteld. Van Vlis-singen in Negapatnam werd als dichtstbijzijnde Compagniesvertegenwoordiger recht-streeks ingelicht. Hij zond vervolgens deze informatie door aan Falck.¹¹ Deze liet op zijn beurt de commandanten van de kustforten weten dat de strijdende partijen een veilig heen-komen zouden kunnen gaan zoeken in de meest strategische baai van Zuid-India: Trinco-malee. Het nieuws over de oorlog had de besturen van de EIC in Bombay pas in juni per brief bereikt. De brief was bestemd voor het gouvernement te Madras.¹²

De Britten verkeerden de eerste twee jaren van de oorlog in een moeilijke positie; zij had-den nauwelijks bondgenoten. Op de Republiek of de Compagnie hoefden zij niet te reke-nen ondanks de nog steeds vigerende verbonden voor wederzijdse assistentie van 1674 en 1716. Zij ontleenden daaraan nog steeds allerlei rechten in Azië, waaronder het gebruik van de haven van Trincomalee.

Militair gesproken konden de Britten slechts op de onvoorwaardelijk steun van Muham-mad Ali rekenen: ‘the first and firmist ally they ever possessed ...’.¹³ Hun kracht en superiori-teit moesten zij ontnemen aan hun vloot.

De Britten hadden zelf sterk de hand gehad in het creëren van een slechte verhouding met de meerderheid van de Indiase vorsten, met name Haider Ali en de nizam van Hyderabad. Deze situatie bereikte haar hoogtepunt op het moment dat het district Guntur, gelegen ten zuiden van Hyderabad en ten noorden van Mysore, aan de EIC werd aangeboden.¹⁴ Even daar-voor hadden de Britten hun jaarlijkse financiële bijdrage aan Mysore achterwege gelaten. Haider Ali kreeg deze bijdrage op grond van het eerdergenoemde ‘vredesverbond’ uit 1769 waarmee de eerste Brits-Mysorse oorlog werd beëindigd. Hyderabad ontving eveneens een bijdrage op grond van een verbond waarbij het destijds had beloofd zijn vijandelijkheden tegen de Britten te staken. Daarnaast was Haider Ali nog steeds verontwaardigd dat hij in 1771 geen Britse steun had ontvangen in zijn oorlog tegen de Maratten conform het geslo-ten ‘vredesverbond’. Hij zon op wraak tegen de Britten en wenste daarom vol overgave een nieuwe oorlog samen met de nizam van Hyderabad en de Maratten. Hij geloofde niet meer in vrede. De Britten hadden aangetoond zijn vertrouwen niet meer waard te zijn. De nizam was ervan overtuigd dat de Britten onder de duim werden gehouden door hun aller aarts-vijand Muhammed Ali.

Falck vroeg zich af wat de Britten dachten te winnen bij een oorlog tegen de Fransen in India.¹⁵ Hij ging daarbij niet nader in op de Britse en Franse belangenstrijd in met name Noord-Amerika. Hij begreep ook niet waarom de Britten met hun openlijke vijandelijkhe-den tegen de Fransen in India waren begonnen terwijl er nog vrede heerste in Europa. Dit was een constatering die niet overeen kwam met de werkelijkheid; vermoedelijk had dat te

¹¹ NA, VOC inv. nr. 3517, Resolutie Raad, 4 september 1778.

¹² Richmond, *Navy in India*, 80; Lord Weymouth aan het de regering in Madras, 8 april 1778; aankondiging van de oor-logsverklaring; deze was gezonden via de Britse landroute die liep over Suez.

¹³ Dasgupta, *Central Authority in British India*, 33.

¹⁴ Swarnalatha, *Political Economy of the Northern Coromandel*, 48; de bestuurder van Guntur was van 1766–1782 Basalat Jung. Hij was een broer van de nizam van Hyderabad.

¹⁵ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 11 november 1778.

maken met de vertraagde berichtgeving en het tekort aan achtergrondinformatie uit Europa. Zijn opmerking dat de Britten te hard van stapel liepen, was onterecht:

In Juli weeten wij dat er nog geen oorlog was in Europa, en den 11. dier maand is 'Sjandernagoor' [Chandernagor] door de Engelschen in bezit genomen. Ik kan echter niet denken dat dit zonder uitgedrukken last zal geschied zijn en nog minder dat de Engelsche naatsie zoo veel bij het afnemen van de Franschen in Indie winnen zal, als zij verliezen zal door den eersten aanval (gelijk men onderstellen moet) gedaan hebben: wat voor kwaads konden weerlooze bezittingen, van alle kanten door Engelschen landen ingeslooten, uitrusten.¹⁶

In een latere brief aan neef Otto ging hij wel in op de werkelijke verhoudingen tussen de Fransen en Britten; de leemten in zijn kennis waren ondertussen aangevuld.

Aan het begin van de Brits-Franse oorlog merkte hij op dat hij het moeilijk vond vast te stellen wat de Compagnie door deze oorlog zou verliezen of winnen. Wel wist hij dat de onrust in Europa toenam en de zorgen van het bestuur in Indië groeiden. Dat gaf hem 'meer bezigheden'.¹⁷ Alle ontwikkelingen in Voor-Indië zouden de toekomst van Ceylon blijven bepalen.

Falck, Moens en Van Angelbeek waren er voorstander van de strikte neutraliteitspolitiek los te laten. Zij zagen heel goed in dat de Compagnie langzaam maar zeker toch zou worden meegezogen in het allesomvattend conflict tussen de Britten en de Fransen enerzijds en Haider Ali en zijn bondgenoten anderzijds, of zij dat nu wilde of niet. Eventuele bondgenootschappen zouden kunnen leiden tot beveiliging van de positie van de Compagnie in Zuid-India. De Hoge Regering hield echter stug vast aan de politieke lijn van de strikte neutraliteit overeenkomstig het standpunt van de Staten-Generaal en wenste daar vooralsnog niet van af te wijken.

Hoewel de Europese grootmachten Groot Brittannië, Frankrijk en Pruisen het politieke lot van de Republiek controleerden, probeerde de Republiek zelf toch nog haar eigen koers te bepalen door zich afzijdig te houden.¹⁸ De Republiek en in haar verlengde de Compagnie. Zij dachten door een politiek van strikte neutraliteit te betrachten op de meest gunstige en ongeschonden wijze hun handelsactiviteiten te kunnen voortzetten. Het transport ter zee van allerlei producten met uitzondering van goederen die door de Britten en Fransen als contrabande werden beschouwd. De handelsactiviteiten werden ondanks de opgelegde beperkingen voortdurend door de handelaren en de Compagnie uitgebreid. De achterdocht en verontwaardiging hierover was met name bij de Britten groot.

De oorlog leek een ernstiger vorm aan te nemen op het moment dat het Franse eskader onder commando van capitaine de vaisseau De Tronjoly¹⁹ in 1778 in de Golf van Bangalen

¹⁶ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 11 november 1778; hieruit bleek dat de Britten sneller berichten ontvingen dan de Nederlanders.

¹⁷ RUL, BPL inv. nr. 246, (duplikaat) Iman Willem Falck aan Arnaut Vosmaer, 23 januari 1780.

¹⁸ Scott, 'Sir Joseph Yorke, Dutch Politics and the Origins', 31.

¹⁹ Capitaine de vaisseau François de L'Olivier seigneur de Tronjoly, onderscheidde zich voor de kust bij Baltimore tegen de Royal Navy met *Le Brilliant*, 64 kanons; kwam in december 1776 in Mauritius aan met aan boord de nieuwe gouverneur. Na zijn optreden in India kreeg hij veel kritiek; 1781 was hij op zoek naar de Britse vloot met zijn eskader in Kaapstad; kon de vijand niet vinden; nam na terugkeer op Mauritius ontslag en keerde terug naar Frankrijk (Sen, *French in India*, 249).

arriveerde. Niet dat hij in staat was op dat moment veel aan de militaire situatie te veranderen.

In augustus waren de Britten begonnen Pondicherry onder gouverneur Pierre de Bellecombe²⁰ te belegeren. Deze beschikte over 700 Europese soldaten en 400 sipahis. De Britse eenheden onder generaal Sir Hector Munro²¹ bestonden uit 1800 Europese soldaten en 20.000 sipahis. Zij hadden de landzijde afgegrensd. Falck vroeg zich af wat zij aan de 22 bataljons sipahis hadden gehad, want die hadden geweigerd de stad te bestormen.²² De Fransen konden geen kant op; het eskader van de Royal Navy onder commandeur Sir Edward Vernon²³ had de zeezijde geheel afgegrensd. De Royal Navy bood bijstand aan de EIC zoals zij dat ook had gedaan in de vorige oorlog tegen de Fransen.

Door de komst van het Franse eskader verliet zij tijdelijk met zes schepen haar positie voor de vestingstad om in de Baai van Bengalen slag te leveren. De Fransen hadden een klein overwicht aan kanons: 172 tegen 150. Na een strijd van twee uur hadden de Britten aanzienlijke schade opgelopen en telden de Fransen veel slachtoffers, waaronder een gewonde De Tronjoly. De strijd moest worden opgegeven. De wind was gaan draaien en kwam uit een te ongunstige hoek waardoor de eskaders elkaar niet meer konden bereiken. De volgende dagen bleef de wind uit de verkeerde richting komen. Het bracht de Fransen ertoe af te zien van voortzetting van de strijd. Zij hadden slechts bereikt dat de Britten even niet meer voor Pondicherry lagen. De Tronjoly wist echter dit voordeel niet uit te buiten. Hij beweerde door gebrek aan proviand en munitie niet verder te kunnen gaan; daarnaast was hij bezorgd voor mogelijke versterking van het Britse eskader. In werkelijkheid weigerde hij aan de opdracht van gouverneur Bellecombe te voldoen om HMS Rippon, het vlaggenschip van Vernon, te achtervolgen, omdat hij zich meer bekommerde om een waardevolle lading peper. Deze bracht hij vervolgens in veiligheid in de haven van Port Louis op Mauritius. Pondicherry werd wederom geheel afgegrensd.²⁴ Na een heldhaftige verdediging van in totaal twee maanden moesten de Fransen uiteindelijk voor de grote overmacht 'bukken'.²⁵ Bellecombe beweerde na afloop dat hij nog niet helemaal gereed was geweest voor de strijd. Hij leed geen zware verliezen in tegenstelling tot het grote aantal gesneuvelde en gewonde aanvallers. Volgens Falck was het niet goed gegaan omdat Bellecombe troepen en munitie aan het eskader had verstrekt en omdat het Britse eskader niet verder was vervolgd. In dat geval had de belegering moeten worden opgegeven.²⁶ Dat was ten eerste de vraag; de Britten had-

²⁰ Pierre Guillaume-Léobard Sarazin de Bellecombe (1728-1791), 1748 officier in het regiment Royal-Roussillon; 1756-1760 Frans-Indiaanse oorlog, Canada; 1762 kolonel commandant, leidde verrassingsaanval op St-Jean, Newfoundland; 1763 Martinique; 1766 commandant L'Île de Bourbon (thans Réunion); 1776-1778 opperbevelhebber in India, gouverneur van Pondicherry; 1781-1785 gouverneur van St-Domingue, Haiti; 1785 Frankrijk (Bergon-Lages, H., Pierre Guillaume Léonard de Bellecombe, *Gouverneur de Pondichéry*, Centre d'information de l'Inde francophone 2005).

²¹ Sir Hector Munro (1726-1805), 1747 officier in de Loudon Highlanders; 1760 Bombay, majoor tot luitenant-kolonel; 1764 aandeel overwinning slag bij Buxar; 1768 MP voor Inverness Burghs; 1778 generaal en commandant troepen Madras; 1778 Pondicherry; 1780 verslagen door Haider Ali bij Coneeveram; 1781 rechtervleugel bij Porto Novo onder Sir Eyre Coote; 1782 verovering Negapatnam; 1782 ontslag op verzoek, naar Schotland (*Encyclopaedia Britannica*).

²² NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 31 januari 1779.

²³ Sir Edward Vernon, 1776 arriveerde in India met HMS Rippon als opvolger van commandeur Edward Hughes.

²⁴ Richmond, *Navy in India*, 82-84.

²⁵ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 12 november 1780; Richmond, *Navy in India*, 84.

²⁶ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 31 januari 1779.

den er alles voor over om de Franse bezittingen in handen te krijgen. Zij boden daarom de Franse bezetting uitermate gunstige capitulatievoorwaarden aan. Falck schreef:

De Engelsen willen echter met de kop door den muur. Zij beoorlogen nu zekeren Marattischen hoofdregent, of liever het gros van de Maratters, om zekeren Ragoe Bawa op den troon van Poena te zette, hunne vloot is na de Malabaar om Mahé weg te nemen. Men weet nog niet of Haidar-Ali voor of tegen hem zal weezen. Hij is een vriend van Ragoe Bawa, omdat hij oorlog voert tegen de Maratters; maar hij mag de Engelschen niet lijden.²⁷

Na de inname van Pondicherry had Bellecombe aan Haider Ali gevraagd zijn laatste vesting Mahé onder zijn bescherming te nemen. Hij zelf ging terug naar Frankrijk via Colombo waar hij werd verwelkomd met het gebruikelijk ceremonieel voor een hooggeplaatst persoon. De tussenstop op het Kasteel zou slechts een etmaal duren, waarbij hij uitvoerig met Falck sprak over de politieke situatie.

Als reactie op de komst van het Franse eskader had de EIC aan de Britse regering verzocht een extra eskader te zenden. Zeven oorlogsschepen en dertien EIC-schepen werden in gereedheid gebracht.²⁸ Tot commandant werd de zeer standvastige en ervaren schout-bij-nacht Sir Edward Hughes²⁹ benoemd. Hij was tussen 1773-1777 eveneens de commandant van het Royal Navy eskader geweest in de wateren rond India. In de loop van maart 1779 verliet hij Zuid-Engeland. In januari 1780 kwam hij via een omweg in Bombay aan. Het was daar uitermate rustig; de enige militaire activiteit was de voorbereiding van een veldtocht tegen de Maratten. Een confrontatie met het Franse eskader was niet mogelijk daar dit door de zuidwest-moesson onbereikbaar was. Er bestonden geen andere Franse doelen meer in de directe omgeving. Op een aanzienlijke afstand lag hun zwaarbeveiligde hoofdkwartier met marinebasis op het eiland Mauritius. Voor de inname van dat eiland hadden de Britten geen toereikende vloot- en troepenmacht beschikbaar.

De toegenomen activiteiten van de Royal Navy hadden grote gevolgen voor Ceylon. Zij ging zich namelijk beroepen op de eerdergenoemde maritieme verdragen tussen Groot-Brittannië en de Republiek. Zij ging nu veel meer gebruik maken van de haven van Trincomalee en de naastgelegen Noorderbaai om haar schade te herstellen, te revitaliseren en soms bescherming te zoeken. Dit in tegenstelling tot het verleden. Zijne Majesteits oorlogsschepen maakten ook elders in India gebruik van havens van VOC-vestigingen op grond van deze verdragen.³⁰ De Raad van Ceylon was zeer ontevreden over het regelmatige gebruik. Hij vond dat de Britten zich in veel gevallen niet konden beroepen op de maritieme verdragen.

27 NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 31 januari 1779 met PS. Febr. 1779.

28 Richmond, *Navy in India*, 91; het eskader werd geleid door HMS Superb, linienschip met 74 kanons.

29 Sir Edward Hughes KB (1721-1794), 1735 adelborst in de Royal Navy; 1744 luitenant slag bij Toulon; 1773-1777 commandeur eskader in India; 1778 schout-bij-nacht idem; 1779 vice-admiraal van 'the red', 'Commander in Chief of His Majesties Fleet in the Indian Sea'; 1782 verovering Trincomalee; 1780 vice-admiraal van 'the blue'; 1783 geen operationele functie meer, MP voor Luxborough (Essex); 1793 admiraal van 'the blue' (Charnock, *Memoires of the lives and Character of Officers of the Navy*). Vanaf de zeventiende tot medio negentiende eeuw was de Royal Navy ingedeeld in drie eskaders: red, white en blue; de hoogste in rang binnen de Royal Navy was 'Admiral of the red' tevens 'Admiral of the Fleet'.

30 Het kwam ook elders in het octrooigebied van de Compagnie voor; vice-admiraal Hughes aan Madras Select Committee with intelligence of the Cape, 21 december 1780: schepen van de Royal Navy op weg naar India maakten gebruik van Simons Bay voor bevoorrading (BL, IOR inv. nr. 2241-2250).

In zijn vergadering van 4 september wees de Raad het veelvuldig gebruik van de haven van Trincomalee van de hand zich beroepend op de 'Orders tegen vreemde schepen'. Deze waren volgens hem veel minder ruimhartig. De orders zouden alleen maar gelden wanneer schepen in nood verkeerden.³¹ De discussie had in de Raad plaatsgevonden naar aanleiding van de brief uit Negapatnam waarin werd bericht dat de vijandelijkheden van de Britten tegen de Fransen waren begonnen. Na afloop van deze Raadsvergadering lichtte Falck direct het opperhoofd van Trincomalee Schorer in. Deze werd gevraagd op zijn hoede te zijn voor oorlogsschepen uit beide landen. Dit was geen loze waarschuwing, spoedig daarna dienden de eerste schepen zich aan. De Fransen hadden eveneens recht hun schade op Ceylon te herstellen op grond van het verdrag met de Republiek van 1730.

Op zeker moment waren twee oorlogsschepen voor de kust van de Coromandel ter hoogte van de vesting Koedelor met elkaar slaags geraakt. De commandanten van beide schepen hadden los van elkaar besloten hun schade te herstellen in de baai van Trincomalee. Dit gaf aanleiding tot onrust in Colombo. Falck gaf direct opdracht extra buskruit te sturen en de beste artilleristen op het hoger gelegen fort Oostenburg bij Trincomalee te stationeren. Hij hield van nu af aan rekening met een aanval, hoewel de Republiek en de Compagnie 'ferm neutraal (waren)'.³² Zover bekend hebben beide oorlogsschepen nimmer de baai aangedaan.

Na afloop van alle consternatie beklagde Schorer zich bij Falck over de commandant van het garnizoen, kapitein Hageman. Deze had ondanks de orders uit Colombo niets gedaan aan het versterken van het garnizoen. Falck bracht deze kwestie in de Raad naar voren. Hageman voerde voor zijn nalatigheid aan dat hij dagenlang onpasselijk was geweest door een 'hoofd kwaal'. De Raad eiste ondanks deze verontschuldiging zijn excuses. Schorer kreeg van Falck een vermaning omdat hij uiteindelijk verantwoordelijk was voor het niet uitvoeren van de 'ordonnatie'.³³ In het najaar stuurde Schorer een rekwest naar Colombo om te worden gecompenseerd voor de vele extra uitgaven die hij had moeten maken voor het voortdurend binnenlopen van Britse oorlogsschepen. De Raad weigerde hem echter een vergoeding te geven.³⁴

Volgens Van den Belt was wat de Britten deden inderdaad in strijd met de afspraken. Hij vond het niet optreden hiertegen een teken van de zwakheid van het bestuur van Ceylon.³⁵ De komst van deze oorlogsschepen kan Falcks bestuur echter niet worden verweten. Falck had alleen de mogelijkheid het kustgeschut te laten gebruiken, maar dat was alleen nuttig bij een daadwerkelijke aanval. Dringend noodzakelijk waren oorlogsschepen van de Compagnie of van de Staatse vloot of van beide. Dat waren de enige instrumenten die daadwerkelijk gezag konden afdwingen en zouden kunnen optreden. Falck had hier herhaaldelijk om gevraagd bij de Prins, de bewindhebbers en de Hoge Regering. Maar oorlogsschepen

³¹ NA, VOC inv. nr. 3517, Resolutie Raad, 1 september 1778; Hovy, *Plakkaatboek*, geen verwijzing naar deze orders aange troffen.

³² KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins (duplikaat), 13 november 1780.

³³ NA, VOC inv. nr. 3517, Resolutie Raad, 12 februari 1778.

³⁴ NA, VOC inv. nr. 3517, 6 oktober 1778; Van den Belt, *VOC-bedrijf*, 221; hij ontving reeds rds. 1000 aan tafelgeld, omdat de eigen inkomsten ontoereikend waren om de vele buitenlandse zeeofficieren aan zijn tafel te inviteren.

³⁵ Van den Belt, *VOC-bedrijf*.

lieten op zich wachten in de ogen van Falck. Nergens bleek echter uit dat een eskader daadwerkelijk was toegezegd.

Ondanks zijn beperkte mogelijkheden was Falck voortdurend bezig met Trincomalee. Regelmatig besprak hij voorstellen voor aanpassing en uitbreiding van de verdediging van de vesting en de baaien. Alles wat de Britse oorlogsschepen in strijd met de afspraken deden, moest direct aan hem worden gerapporteerd. Hij protesteerde aanvankelijk hierover bij het bestuur in Madras. Dit betrof onder meer een incident met HMS Coventry en HMS Rippon,³⁶ die twee Franse prijzen naar de Noorderbaai hadden meegenomen voordat zij met deze naar Madras vertrokken. Het was niet toegestaan de haven met prijzen te benaderen. De commandant van de Rippon had er daarnaast mee ingestemd dat matrozen van de Compagnie die waren overgelopen, niet werden teruggestuurd.³⁷ Het jaar daarop had Schorer ernstige gesprekken met de eskadercommandant tevens commandant van de Rippon commandeur Vernon, toen deze weer de Noorderbaai was binnengelopen. Hij schreef Falck dat hij Vernon er op had aangesproken dat 'de geldende regels van de strikte neutraliteit ernstig waren geschonden in de wateren van de Compagnie'.³⁸

De protesten bij de Presidency in Madras hielpen niet. Falck besloot daarop het hoger op te zoeken. Hij richtte zich tot de Governor-General Hastings in Calcutta, met wie hij eerder zeer goede schriftelijke contacten had onderhouden. De directe aanleiding was het niet optreden van de commandant van HMS The Revolution,³⁹ kapitein ter zee John Hicks, tegen vier soldaten van het fort die naar zijn schip waren gedeserteerd. Een zoektocht aan boord in opdracht van de commandant had zogenaamd niets opgeleverd; later bleek uit brieven aan vrienden dat de soldaten zich wel degelijk aan boord hadden bevonden. Uiteindelijk keerde één soldaat terug; de anderen zouden met een klein vaartuigje vertrokken zijn.⁴⁰ In juli vielen zowel HMS Royal Charles en HMS Revolution de Noorderbaai binnen; de overige drie deserteurs werden alsnog uitgeleverd.⁴¹ Hastings had de protesten van Falck wel degelijk serieus genomen.

Ondanks goede contacten op hoog niveau deden zich spanningen voor tussen de Britten en de Compagnie. In de laatste maand van 1778 werden er allerlei onaangenaamheden gepleegd tegen dienaren in de voormalige Franse vestigingen in het Bengaalse Chandernagor en in het Coromandelse Karikal.

Begin 1779 schreef Van Vlissingen aan zowel de Hoge Regering als aan Falck dat de geruchten bleven aanhouden dat de Britten het plan hadden opgevat een aanval op Negapatnam in te zetten. Bij een eventuele aanval door de gezamenlijke legers van de Britten en

³⁶ HMS Coventry, 24 negen ponders en 4 drie ponders, 1757-1783 (veroverd door De Suffren); HMS Rippon, 60 kanons, fregat van de 5th rate; 1758-1808 (Lyon, *Sailing Navy List*, 44); vlaggenschip van het Royal Navy India eskader vanaf 1776 (Richmond, *Navy in India*, 77).

³⁷ NA, VOC inv. nr. 3517, Resolutie Raad, 10 december 1778.

³⁸ NA, VOC inv. nr. 3546, Johan Willem Schorer aan Iman Willem Falck, 26 januari 1779.

³⁹ HMS Resolution, 74 kanons, Elisabeth class, 1767-1813 aanvankelijk als bewapend EIC-oorlogsschip toegevoegd aan het eskader; HMS Royal Charles (onjuiste vermelding; er bestond geen RN-schip meer onder deze naam in 1779), NA, VOC inv. nr. 4496 Staat van Ceylon over 1779. De Royal Charles moet de Royal Charlotte zijn (Richmond, *Navy in India*, 87).

⁴⁰ SLNA, inv. nr. 1/ 178; NA, VOC inv. nr. 3546, Resolutie Raad, 28 februari 1779.

⁴¹ NA, VOC inv. nr. 9983, Staat van Ceylon over 1779. In dit jaar waren ook nog HMS Asia, 64 kanons 3rd rate, 1758-1804 en twee EIC-schepen binnengevallen in de Noorderbaai (Lyon, *Sailing Navy List*).

Muhammad Ali in de Compagnieslanden zou hij niet goed weten hoe hij zich teweer moest stellen. Hij was ervan overtuigd dat hij niets kon doen. Het was wachten op de aangekondigde Britse vloot met 3000 soldaten, die bij de reeds aanwezige 4000 in Madras zouden worden gevoegd. Hij had er een hard hoofd in of het allemaal goed zou komen en verontschuldigde zich over zijn sombere standpunt.⁴² Falck stak Van Vlissingen een hart onder de riem, stelde zich positief op en gaf enige aanwijzingen over de beste manier waarop hij zich zou kunnen verdedigen. Dit werd zeer gewaardeerd.⁴³

Enige tijd later liet Van Vlissingen weten dat het gerucht over de aanstaande Britse aanval onjuist was; het was door de Fransen verspreid. Dezen hadden beweerd dat Britse officieren in Pondicherry zouden hebben gezegd dat Negapatnam nog het enige obstakel was voordat zij de gehele Coromandel in handen hadden.

De Franse positie verslechterde verder doordat op 19 maart 1779, een half jaar na Pondicherry, Mahé door kolonel John Brathwaite met een sterke legereenheid zonder slag of stoot werd veroverd. De vesting was net als bij de belegering van Pondicherry vanuit land én vanaf zeezijde ingesloten. Hoewel het Franse vlooteskader ongeveer even sterk was als het Britse, kon dit de inname van Mahé niet voorkomen. De Fransen kregen een eervolle aftocht en mochten met slaande trom en vliegende vaandels vertrekken. De overige capitulatievoorwaarden waren wederom gunstig. Haider Ali was woedend over deze Britse actie. Dit speelde een rol bij zijn almaar groeiende wraakgevoelens. Korte tijd later zou hij zowel Mahé als Tellicherry heroveren, dat eveneens door Brathwaite was ingenomen. Drie jaar later slaagden de Britten er uiteindelijk wederom in Mahé in handen te krijgen. Zij hadden nu alle Franse vestigingen in bezit. De Fransen waren geenszins verslagen; hun eskader was nog geheel in tact. Het enige probleem dat zij hadden was, dat zij niet beschikten over een vaste vlootbasis in de nabije omgeving of over een haven waar zij regelmatig konden revitaliseren of schade herstellen. Het dichtstbijzijnde was hun vlootbasis te Port Louis op Mauritius; slechts sporadisch maakten zij gebruik van havens op Ceylon waaronder de haven van Trincomalee. In januari 1779 was een Frans oorlogsschip hersteld en van munitie voorzien in Galle. Falck vond dit geheel in strijd met de afspraken en merkte in de Raad op dat hij wenste dat dit niet meer zou gebeuren.⁴⁴

De Britten bleven actief aan de Zuidwestkust. Na hun acties tegen de Fransen richtten zij zich tegen de Confederatie van de Maratha's. Deze veldtocht had aanvankelijk een voorspoedig verloop. Een leger van 8000 sipahis en Europese artilleristen afkomstig uit Calcutta onder commando van kolonel William Cockburn⁴⁵ was via Madras begonnen de noordelijke Marattische landen te bezetten.⁴⁶ Vervolgens wisten zij met een versterking van 500 Europese infanteristen uit Bombay en nog eens 1000 sipahis uit Madras een leger van de Maratten te verslaan. Het leek of de Britten sterker waren dan ooit te voren nu zij grote delen van midden India en Bengalen in hun macht hadden gekregen. Falck twijfelde er aan of zij

⁴² NA, VOC inv. nr. 8890, Reinier van Vlissingen aan Iman Willem Falck, 5 januari 1779; met de bestaande 4000 werden de troepen bedoeld die afkomstig waren uit Madras en reeds in het veld waren gebracht.

⁴³ NA, VOC inv. nr. 9979, Reinier van Vlissingen aan Iman Willem Falck, 28 oktober 1779.

⁴⁴ NA, VOC 3546, Resolutie in plaats van rondvraag, 21 januari 1779.

⁴⁵ Door Falck ten onrechte aangeduid als kolonel Godart (1781 brigade-generaal Goddard).

⁴⁶ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 7 januari en 4 februari 1780.

dat lang konden volhouden.⁴⁷ Hij kreeg gelijk toen de Britten een door hen in bescherming genomen pretendent Ragoe Bawa op de troon van de Maratten in de hoofdstad Poona probeerden te plaatsen. Op zo'n 23 kilometer voor de stad werd Cockburn door het hoofdleger van de Maratten omsingeld en uitgeschakeld. De Britten besloten daarop te gaan onderhandelen. Zij stelden voor niet verder door Bengalen op te rukken en het gebied dat zij sedert 1773 hadden veroverd, terug te geven. Tot een akkoord kwam het echter niet en de besprekingen werden afgebroken. De oorlog zou uiteindelijk tot 1782 voortduren. Het Britse leger trok zich vernederd terug met achterlating van al zijn geschut.

In Colombo was vernomen dat Haider Ali en de Maratten in mei Carnatica waren genaderd. Van Vlissingen werd prompt om nadere informatie gevraagd. Hem werd eveneens verzocht zijn mening te geven over een eventuele militaire ondersteuning aan Muhammad Ali met een Ceylonees detachement voor de verdediging van Madura. Zijn antwoord luidde dat de geruchten alweer achterhaald waren. Haider Ali had zich teruggetrokken omdat hij nog geen overeenstemming had bereikt met de Maratten. Hij was bang dat tijdens zijn afwezigheid de Maratten een aanval op zijn hoofdstad Seringapatnam zouden uitvoeren. Zolang Haider Ali nog niet op hun steun kon rekenen, was Van Vlissingen niet zo bezorgd voor mogelijke acties. Met Falcks voorstel was hij het niet eens; hij was er niet van overtuigd dat de Britten Haider Ali zouden inlichten. Hij vertrouwde de Britten niet. Deze reactie was in de ogen van Falck een staaltje van grote kortzichtigheid, gelet op de contacten die er bestonden tussen Madras en Colombo. De Britten hadden de Compagnie hard nodig. Madura met de vestiging Tuticorin liep gevaar; het zelfde gold voor de Malabar en de Coromandel als Haider Ali daar zou binnenvallen.⁴⁸

In juli 1780 kwam het definitieve bericht in Colombo binnen dat Haider Ali met twee legers richting het oosten en de zuid-oostkust naar zowel Carnatica als Madura al plunderend oprukte. Zijn legers bestonden gezamenlijk uit ongeveer 83.000 man en 100 kanonnen plus een detachement van 400 Franse cavaleristen onder Henri de la Sale.⁴⁹

De voorhoede had op 28 mei Seringapanam verlaten. Bij Ghengam ging Haider Ali de pas over tussen Mysore en Carnatica richting de Coromandel waarna hij meteen begon met het platbranden van dorpen. Kleinere Mysore eenheden, waaronder detachementen cavalerie, verspreidden zich over het grondgebied van de Compagnie, van de EIC en landen van bevriende lokale vorsten, waaronder Travancore.

Zijn eerste doel was de hoofdstad van Carnatica, Arcot waar zijn aartsvijand Muhammad Ali zetelde. De stad werd omsingeld. Op bevel van Madras werd na geruime tijd een ontzettingsleger gezonden bestaande uit 600 Europese soldaten en 3000 sipahis. Het was moeilijk voor de Britten een groter leger te formeren omdat hun eenheden waren verspreid over allerlei vestingen en versterkingen.

Over de juiste aanpak van de vijand was een geschil ontstaan binnen de hoogste legerleiding; generaal Munro wenste slag te leveren tegen Haider Ali en de onderbevelhebber, generaal Lord Macleod, was voorstander Madras te verdedigen. Het laatste zou hebben be-

⁴⁷ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 26 januari 1779.

⁴⁸ NA, VOC 9979, Reinier van Vlissingen aan Iman Willem Falck, 28 mei 1779.

⁴⁹ Henri de la Sale (bijgenaamd Lally), 1775 majoor in het Frans-Zwitserse korps; trad na de val Mahé in dienst van Mysore.

tekend dat zou worden gewacht met het tegenhouden van Haider Ali totdat de stad zou worden aangevallen; volgens Munro was dit bij voorbaat het toegeven van de nederlaag.

Uiteindelijk werd er slag geleverd tussen een deel van het leger van Haider Ali dat in zijn geheel tijdelijk de omsingeling van Arcot had opgeheven. Op de hoogvlakte van Carnatica bij Polligor vernietigde Tippu Sultan en zijn generaal Mohammed Ali, een Brits leger onder luitenant-kolonel Bailey, dat was afgescheiden van het hoofdleger van Munro.⁵⁰ Deze kon, hoewel hij vlak in de buurt was, niets doen want hij werd geheel afgeschermd door het merendeel van de beide legers van Haider Ali. Bailey deed verwoede pogingen aansluiting te vinden maar werd omsingeld en gaf zich over.⁵¹ De Britten leden een verlies dat op 'vijfhonderd blanken en vijfduizend sipahis is begroot'. Bailey zelf⁵² en ruim vijftig officieren werden gevangen genomen. Onder de gesneuvelden aan Mysorse zijde zouden veel Fransen zijn geweest.

Munro trok zich na de nederlaag snel en aangeslagen terug op Madras met achterlating van al zijn kanonnen en voorraden;⁵³ Haider Ali hervatte de aanval op Arcot, dat hij enige tijd later kon innemen zonder er Muhammad Ali aan te treffen; deze was gevlucht naar Madras. Bij de verdediging van Arcot was een groot aantal Britse soldaten betrokken die door de verovering waren uitgeschakeld en ernstig zouden worden gemist bij de verdere strijd.

Haider Ali maakte echter na de verovering van Arcot een grote tactische fout door niet achter Munro aan te gaan of direct richting Madras op te trekken, waardoor hij een goede kans voorbij liet gaan de Britten een zware slag toe te brengen.

Het Mysorse leger, met name de snelle cavalerie, ging verder met het aanrichten van grote verwoestingen en brandschatting ook in de omgeving van de Compagniesvestigingen in de landen in Madura en in begin 1781 in de omgeving van Negapatnam.⁵⁴ Falck maakte zich hierover grote zorgen.⁵⁵ Op het moment dat Haider Ali de hoofdplaats belegerde, liet een afstammeling van de Nayakken van Madura zich uitroepen tot vorst ofwel onafhankelijk landregent. Deze toonde zich in het begin tamelijk vriendelijk tegenover de Compagniesvestigingen maar na enige tijd sloeg dit om. Hij trad hardhandig op en steunde allerlei opstandjes van lokale hoofdlieden. Falck verzocht aan Van Angelbeek, het opperhoofd in Tuticorin, en aan Van Vlissingen alle verstoringen door de landregent direct door te geven aan Willem Blaauwkamer,⁵⁶ het opperhoofd te Sadras. Deze zou zijn beklag doen bij Mu-

⁵⁰ NA, VOC inv. nr. 9984; verslag van Johan van Angelbeek aan Iman Willem Falck over de situatie in de Madurase en Travancore Rijken over het jaar 1780. Het Madurase Rijk stond onder 'Souba' van Carnatica Muhammed Ali; er vond over Madura een hevige interne strijd plaats. Van Angelbeek schreef dat hij bericht had ontvangen dat Haider Ali op 10 september bij Kausearam (lees Kanchipuram dat eigenlijk Polligor had moeten zijn), dat enige uren boven Madras lag, een grote overwinning op de Britten had geboekt; 6000 sipahis en 600 Europese waaronder 80 officieren zouden zijn gesneuveld met achterlating van artillerie, munitie en bagage. Daarna zouden zij zijn teruggetrokken op St. Tomé.

⁵¹ Ramaswami, *Political History of the Carnatic*, 224-226.

⁵² Bailey zou in 1782 in de kerkers onder het paleis in Seringapatnam sterven; zijn verblijfplaats is in het begin van de eenentwintigste eeuw nog een toeristische attractie.

⁵³ Wickremesekera, *Kandy at War*, 69.

⁵⁴ SLNA, inv. nr. 1/3084, Resolutie Secrete Raad, bespreking van brieven uit Negapatnam m.b.t. het optreden van Haider Alis cavalerie in 'onze dorpen' rond Negapatnam met het verzoek om directe bijstand omdat men er niet zeker van was of de aanval op Negapatnam was gericht.

⁵⁵ HBL, inv. nr. 1.64, Iman Willem Falck aan professor D. van Royen, universiteit van Leiden, 26 januari 1780.

⁵⁶ Willem Blaauwkamer (Haarlem, 1730-Negapatnam, 1788), 1749 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-

hammad Ali als hoogste leenheer. De nieuwe nayak stond nog steeds onder zijn gezag. De klachten tegen hem werden omschreven als: 'geweldenarijen van de inlandse Regering van de landregent'. Muhammad Ali werd nadrukkelijk verzocht de rust te herstellen en de voorrechten van de Compagnie te handhaven.

Blaauwkamer, die als opperhoofd was ontheven van zijn functie en tijdelijk optrad als gevolmachtigde van de Compagnie aan het Hof van Muhammed Ali, was door Falck gerechtigd te handelen zonder dat hij daarvoor formeel opdracht had gekregen. Volgens Falck konden in dergelijke gevallen door snel te handelen de beste resultaten worden geboekt.⁵⁷ Muhammad Ali verbleef met zijn Hof te Madras.

Ondanks de klachten namen na enige maanden de gewelddadigheden in hevigheid toe in plaats van af. Hiermee was de maat vol; Falck zond direct een compagnie Oosterlingen per sloep vanuit Mannar naar Sadras. Pas na deze maatregel en de nodige gevoerde acties lichtte hij de Raad in.⁵⁸ De rust keerde echter nog steeds niet terug. Overleg met de Britten leek noodzakelijk. De positie van Blaauwkamer werd echter ondermijnd doordat hij in conflict kwam met het bestuur van Madras over diverse zaken, in het bijzonder over het inzamelen van lijnwaden.

In de loop van augustus werd de situatie in Madura nog zorgwekkender. In de Secrete Raad in Colombo⁵⁹ werd een geheime brief uit Tuticorin behandeld waaruit naar voren kwam dat niet alle verwoestingen die daar hadden plaatsgevonden waren aangericht door 'Haider legerbenden', maar door 'kleine sloopende partijen'. Dit waren eenheden door Falck aangegeleid als 'palegaars'.⁶⁰ Tussen de Britten en de Compagnie waren inmiddels contacten gelegd hiertegen op te treden zonder dat Haider Ali op enige wijze tegemoet werd gekomen. Bij Falck ontstond niet de indruk dat de palegaars in zijn opdracht werkten.⁶¹

Zijn wij in de uiterste bezorgdheid niet alleen voor onze veiligheid om ons bij de Engelschen te doen gelden, indien zij, in den naam van hunnen Nabab, Machmet-ali, om hulp aanhielden. De Nederlanders hadden een verbond met de uitgegroeide heidense vorsten van Madure. Wij hebben destijds gesteld net zo goed als de Engelschen bescherming te kunnen bieden tegen Haider Ali die beider vijand is geworden.

schip Kerkwijk als onderkoopman; 1750 Batavia; 1752-1760 buiten emplooi; 1761 Surat; 1762 resident Bharuch; 1765 buiten emplooi; 1766 Coromandel; opperhoofd Sadras, koopman; 1778 gevolmachtigde aan het Hof van Muhammad Ali te Madras; 1779 Jagernaikpuram; 1785 gouverneur van de Coromandel (NA, VOC-Opvarenden; Madras, Collectie Surat).

⁵⁷ NA, VOC inv. nr. 3517, Resolutie Raad, 16 oktober 1778.

⁵⁸ NA, VOC inv. nr. 3517, Resolutie Raad, 29 december 1778.

⁵⁹ Op 23 november 1780 bestond de Secrete Raad uit: Falck, hoofdadmirateur Daniël de Bock (1758 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Rozenburg als sergeant; 1777 opperkoopman; 1789 Patria); dessave van Colombo Cornelis de Cock; majoor Jan Jacob Coquart; fiskaal Jan Hendrik Borwater; soldijboekhouder Gerrit Engel Holst; secretaris Martinus Mekern (werd op 23 november 1780 benoemd tot opperhoofd van Tuticorin, NA, VOC inv. nr. 3573, Resolutie Raad); secretaris Frederik Jacob Billing (onderkoopman, tot dan gezworen klerk); eerste pakhuismeester Cornelius Dionisius Kraijenhoff deze kwam in plaats van de negotieboekhouder Jacobus de Bordes (overleed op 30 december 1780).

⁶⁰ Hun eigenlijke naam was poligars; eenheden van lokale hoofdlieden. De poligars waren opgekomen in Zuid-India aan het einde van de veertiende eeuw.

⁶¹ NA, VOC inv. nr. 9984, Iman Willem Falck aan Johan van Angelbeek (concept opgesteld door de secretaris Billing), 6 januari 1781. Als informatiebron is hier gebruik gemaakt van deze brief, hoewel die slaat op een latere periode.

Hij merkte op dat zij, lees de Britten, hadden aangeboden Nederlandse bezittingen te beschermen.

Naar aanleiding van de ontwikkelingen in Zuid-India, in het bijzonder de inval van Haider Ali vond op 19 augustus 1780 een uitgebreide discussie plaats in de Raad. Falck merkte op dat er een brief uit Negapatnam was binnengekomen van Van Vlissingen over steun tegen de inval. De Raad was in eerste instantie van mening dat de vestigingen aan de Overwal zelf voor extra verdedigingsmiddelen moesten zorgen. In Ceylon lag dit moeilijk want er was een gebrek aan Europese troepen ontstaan doordat de laatste drie jaren geen aanvulling uit Patria was gekomen. Falck verweet dit aan de slechte rekrutering in Europa. Hij had dit herhaaldelijk aangekaart bij de bewindhebbers.⁶²

Van Angelbeek liet uit Tuticorin weten dat hij twee compagnieën sipahis, tweemaal 150 man, nodig had. Hij kreeg de opdracht deze zelf te werven in zijn eigen omgeving. Hij zag daartoe aanvankelijk mogelijkheden.⁶³ Uiteindelijk verzocht hij toch om twee compagnieën Oosterlingen ter bescherming van het grondgebied. De Raad besloot, op voorstel van Falck, een compagnie uit Colombo en een compagnie sipahis uit Mannar te zenden. Beide compagnieën werden op transport gesteld naar Kilkare vanwaar zij naar Tuticorin marcheerden. Van deze compagnieën mocht een detachement worden gelegerd in de nabijheid van de factorij van Ponnekail maar niet in Manapaar. Het was daar te gevaarlijk om 'gedesdisciplineerde inlanders zo ver te waegen en dus deeze factorij zo lange mogelijk aan de bewaering van de Sawelkaer [lokale vorst] zal moeten worden toevertrouwd'. De noordelijke Compagnieslanden bij Cranganoor liepen minder gevaar. Zij waren met het Ceylonese detachement uit Cochin en soldaten uit Travancore versterkt. De inwoners werden minder bedreigd dan die van de Overwal. Er moest echter wel worden voorkomen dat '... de landen van de Koningen van Traevankoor en Koetschien van troepen te ontblooten, of gevaer te loopen om het fort van Tutokorijn tot grivende schande van de Nederlanders, aen het lot eenen vijandelijke onderneeming te bloot te stellen'.⁶⁴ De Raad wenste zover te gaan omdat de inwoners van de Overwal als trouwe bondgenoten werden beschouwd van de Compagnie, 'vroeger was dit eveneens gebleken'. Ondertussen gingen de bedienden in de Madurase benedenlanden zo goed en zo kwaad als het ging door met zich in te spannen voor de lijnwadenhandel van de Compagnie.

De inval van Haider Ali kwam nogmaals in de Secrete Raad van 14 oktober aan de orde omdat er dorpen aan de Overwal door zijn troepen waren geplunderd. De leden van de Raad beweerden dat de Britten en Muhammad Ali daar geen last van hadden gehad en 'er slim tussen door waren gespeeld'. Deze boude bewering was enigszins buiten de werkelijkheid; het lag veel genuanceerder; beiden kregen de volle laag maar konden nauwelijks iets uitspreken. Haider Ali had het steeds met name op de bezittingen van de Britten en Muhammad Ali gemunt.

In deze vergadering, evenals in de vorige en volgende vergaderingen nam Falck het voortouw met allerlei initiatieven voor diplomatieke en militaire maatregelen. Hij wenste onder

⁶² KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 12 januari 1780.

⁶³ SLNA, inv. nrs. 1/770 en 1/775, Resolutie Secrete Raad (en klad), 19 augustus 1780.

⁶⁴ SNLA, inv. nr. 1/750, Resolutie Secrete Raad, 15 augustus 1780; halverwege is het document onleesbaar geworden door waterschade; vervolgens de klad notulen geraadpleegd SLNA, inv. nr. 1/775.

meer dat kapitein-ingenieur John Brohier⁶⁵ naar Van Angelbeek vertrok om hem instructie te geven over de verdediging van Tuticorin,⁶⁶ ook stelde hij regelmatig voor versterkingen te zenden.

Aan Britse zijde werd na de val van Arcot voorlopig niets meer ondernomen tegen Haider Ali. De opperbevelhebber van Madras Coote had wel versterking gekregen van enige honderden Europese en Bengaalse troepen. Madura en Carnatica lagen min of meer open voor de troepen van Haider Ali. In Bengalen ging het de Britten niet voor de wind; Hastings was aangevallen door een groot leger van de Maratten. Vanuit Frankrijk was een groot eskader met troepen onderweg. De Britten dreigden geïsoleerd te raken. Hastings was daarom naarstig via diplomatieke kanalen op zoek naar militaire versterking. Voor Falck was dat het moment om zijn politiek-strategische ideeën en zijn oude standpunt over samenwerking met Muhammad Ali en de Britten bij de laatsten aan te kaarten met instemming van de Hoge Regering en de bewindhebbers.

Batavia was zich er na de aanvang van Haider Ali's veldtocht naar het oosten eindelijk van bewust geworden dat de factorijen aan de Coromandel en in Madura groot gevaar liepen. Falck kreeg daarom opdracht om deze bezittingen tegen Haider Ali te beschermen zonder Ceylon of de Malabar in gevaar te brengen. Zijn antwoord hierop was:

... om daar aan te voldoen weet ik geen beter middel, dan den Nawab Machmet Ali aan te bieden een Corps Ceilonsche hulpstroepen aan den kante van Madure, opdat de nawab de handen ruim aan die zijde hebbende, dat te meer zorg draagen hunne en de streek van Trissenapali (Tiruchirappalli). Dan bleef N. vanzelve [voor het] beveiligen [zorgen] voor Sadras en Paleacatte zullen de engelschen van Madras genoeg zorgen.

Haider Ali rukte inmiddels verder en verder op. Porto Novo werd op 22 juli door een detachement van de Mysore cavalerie geplunderd en de Compagniesresident Surites, plus zijn twee assistenten werden gevangen en weggevoerd. Dit gebeurde eveneens met de Deense resident en zijn escorte van sipahis. Voor hun vrijlating werd losgeld geëist. Falck verhaalde aan de Prins dat de verslagenheid groot was onder de 'weerlooze Kormadellers'. De situatie was 'onverbeeldelijk maar ze is tot de Engelschen zelven overgeslaagen'; verwijzend naar hun grote nederlaag.⁶⁷ Over de vrijlating van de resident en zijn gevolg vond overleg plaats met de Britse resident John Huddleston te Nagore. Het lukte hem dit tot stand te brengen.⁶⁸

De onrust langs de kust bij Madura bij de Compagniesfactorijen, die slechts bestonden uit woon- en pakhuizen, nam verder toe. Het gevaar voor de vestingstad Tuticorin was groot door de zwakke ommuring. De hoop was gevestigd op de steun van de Britten.

Vice-admiraal Hughes had met vijf linieschepen en twee fregatten gekruist tussen Ceylon en de Coromandel maar door een storm was hij genoodzaakt te vertrekken. Falck hoopte dat hij voor de kust bij Calicut bleef kruisen waardoor de kapers van Haider Ali niet zouden

⁶⁵ John Brohier (Jersey, c. 1712-Colombo, ?) 1757 gevlucht uit Madras en in dienst van de Compagnie; legde als kapitein-ingenieur de basis voor Fort William; c. 1760 commandant van de artillerie; 1782 opgevolgd door Elias Paravicini di Capelli, gelet op zijn slechte gezondheid en leeftijd van bijna 70 jaar, kon nog moeilijk nog reizen over het eiland.

⁶⁶ SLNA, inv. nrs. 1/770 en 1/775, Resoluties Secrete Raad, 24 oktober en 26 oktober 1780.

⁶⁷ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 12 februari 1780.

⁶⁸ BL, IOR inv. nr. P/D/5, 279, (afschrift) John Huddleston aan Reinier van Vlissingen, 18 november 1780.

kunnen uitvaren en geen gevaar zouden opleveren voor Cochin. Hij was verder van oordeel dat het goed zou zijn als de Maratten met Haider Ali zouden breken. Deze zou dan zijn veldtocht in het Zuiden moeten opgeven en noordwaarts trekken. Het bestuur in Colombo wist echter niet goed hoe de ontwikkelingen in het noordwesten verliepen en hoe het bestuur in Surat ervoor stond; alle contacten waren sedert april afgesneden.

Op 18 december 1780 werd in de Raad een andersoortige mededeling gedaan dan over de oorlog in Zuid-India of over interne aangelegenheden. Er was een brief binnengekomen met de mededeling dat Gouverneur-Generaal De Klerk was overleden. Tot zijn opvolger was de zittende directeur-generaal Willem Alting gekozen. In opdracht van Falck werden alle vestigingen ingelicht.⁶⁹ Op 23 februari 1781 vond er een 'plechtige voorstelling' op het Kasteel plaats waarbij de geëiligeerd Gouverneur-Generaal werd gepresenteerd. Falck legde in het bijzijn van raadsleden en genodigden de eed aan hem af.⁷⁰ De benoeming van Alting door de Hoge Regering maakte weinig verschil voor Ceylon en Falck betreffende de ontwikkelingen in Voor-Indië. De tegenstellingen in Batavia bleven dezelfde; veel invloed had De Klerk in zijn korte bestuursperiode niet gehad. Alting behoorde tot dezelfde factie als De Klerk en leek Falck niet slecht gezind. De uitverkiezing van zowel de Gouverneur-Generaal als van directeur-generaal Breton zou de nodige stof doen opwaaien in Den Haag. In 1782 zou dat voor Falcks positie het nodige teweeg brengen zoals hierna nog aan de orde komt.

Een Franse vloottenheid was op 28 januari 1781 in Pondicherry aangekomen en was direct overgegaan tot het ontschepen van troepen. De Britse vloot kon hier niets tegen uitrichten want zij lag op dat moment voor anker voor Bombay. Falck schreef aan de Prins dat hij het gevoel had dat er snel wat beslissends zou gaan gebeuren; het uitbreken van de oorlog tussen de Britten en de Republiek zou hem pas veel later bekend worden.

Haider Ali rukte intussen steeds verder op; in de loop van februari 1781 was hij Negapatnam genaderd. Zijn cavalerie trad hardhandig op in de dorpen in de omgeving. Van Vlissingen vroeg extra bijstand daar hij niet wist of er een directe aanval op Negapatnam zou plaatsvinden. De Raad in Colombo maakte zich grote zorgen. Negapatnam was geheel omsingeld. Haider Ali dreef echter 'geen hostiliteiten [tegen de stad], maar wel veel baldadigheden in de Compagnies dorpen'. Aanvankelijk bestond bij Falck de indruk dat Van Vlissingen zich 'manmoedig verdedigde', maar hij schrapte deze toevoeging uit de klad Resolutie. Het leek wel of hij hiermee zijn twijfels uitsprak over diens verdere optreden. De Raad besloot in eerste instantie geen extra troepen te sturen 'in de veronderstelling dat een geringe hulp niet zoude toelijken [toereikend zijn] om aan de magt van Haider-Nair te kunnen tegenstand bieden, ...'.⁷¹ Op aandringen van Falck werd echter besloten wel iets te doen, want hij vond dat de Raad van Negapatnam zoveel vertrouwen uitstraalde dat zijn verzoek moest worden gehonoreerd. Met het aantal ter beschikking gestelde soldaten zou zij in staat moeten zijn de aanvallen van Haider Ali af te slaan. Falck was van mening dat het onverantwoordelijk was de assistentie te weigeren wanneer daarmee een zo belangrijke post kon worden beveiligd.

⁶⁹ NA, VOC inv. nr. 2573, Resolutie Raad, 18 december 1780.

⁷⁰ NA, VOC inv. nr. 3615, Resolutie Raad, 23 februari 1781.

⁷¹ NA, VOC inv. nr. 3615, Resolutie Secrete Raad, 23 april 1781. Een stukje over 'de manmoedige verdediging van de dorpen etc.' in de concept resolutie, inv. nr. SLNA inv. nr. 1/775, (klad) Resolutie Secrete Raad, 23 april 1781.

De algemene houding van Falck en zijn Raad was krachtdadig. Hun reactie op een brief uit Tuticorin was dat geweld met geweld moest worden gekeerd zolang dat met de bestaande bezetting kon.⁷² De resident van Kilkare had bericht dat hij bevreesd was levensmiddelen te laten transporteren naar de loge wegens dreigementen van de 'zendelingen' van de radja Sangara van Teuver.⁷³ Zijn grondgebied maakte deel uit van het vorstendom van Madura.

De situatie voor de Britten was verre van ideaal; langzamerhand wisten zij echter meer Indiase vorsten in Zuid-India aan zich te binden. Een grote vrees bij de Compagnie was dat zij een verdrag met de nizam van Hyderabad zouden sluiten. Deze versterking was voor de Britten noodzakelijk want Haider Ali verkeerde begin 1781 op het toppunt van zijn macht in Zuid-India.

Troepenversterking was voor Falck essentieel om het evenwicht te bewaren. In een brief op persoonlijke titel aan de Prins schreef hij:

De vooroordeelen van den goeden staat onzer bezittingen zij nog gunstig, en men ziet dit duidelijk aan de hoope der engelschen om van hier bijgesprongen te kunnen worden: maar wij dienen hen en anderen bij dit vooroordeel houden, en kunnen dit oogmerk zonder krachtdaadige medewerking van uwe Doorluchtige Hoogheid niet bereiken.⁷⁴

Toen deze brief aankwam in Den Haag, verkeerde de Republiek zelf in grote verwarring. De Hoge Regering en Falck waren in het geheel niet op de hoogte van het feit dat de bezittingen van de Compagnie ernstig werden bedreigd door de Britse oorlogsverklaring van december 1780 aan de Republiek. Falck wist dat er spanningen waren in Europa; van de laatste ontwikkelingen was hij niet op de hoogte. Hij had al geruime tijd niets meer uit Patria vernomen. Het was volgens hem onmogelijk op Ceylon te volgen 'hoe of [het] met de publieke zaaken staat ...'; de achterstand in de nieuwsvoorziening bedroeg zo'n half jaar. Neef Otto schreef in december 1780 'uit de Hollandse en franschen Couranten welke ik in aparte pakketten heb afgezonden, [blijkt dat] Onzen toestand zeer zorgelijk is vooral om de onenigheid die nog aanhoud [met de Britten]. Met de meerderheid [van de Staten- Generaal] is eindelijk beslooten, zig bij de gewapende neutraliteit te voegen ...'.

Of dit het gewenste resultaat zou hebben, was onzeker: 'Sommige onzer politieken houden staande, dat wij nu gevaar loopen, met de Engelschen in oorlog te raaken, en deze daar verlangen, om eensklaps meester van onze kolonien te kunnen worden en onze handel ruineren'. Neef Otto voegde daar aan toe:

De ontdekking van het plan tot een tractaat van commercie met Noordamerika heeft een aanleiding gegeven tot zeer scherpe klachten en onze Prins is er onder anderen ook furieus over, tegen die van Amsterdam.⁷⁵

⁷² NA, VOC inv. nr. 3615, Resolutie Raad, 10 mei 1781.

⁷³ (Heer van) Teuver, Theuver of Thevar was de machtigste leenman of vazal van de nawab van Tanjore; hij heerste over een aantal vazalstaten: het grondgebied van de radja Ramanathapuram met de erenaam 'beschermers van de brug' d.w.z. de Adamsbrug tussen Zuid-India en Ceylon; er bestond sedert 1658 een verdrag met de Compagnie i.v.m. de strijd tegen de Portugezen.

⁷⁴ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 16 februari 1781.

⁷⁵ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 2 december 1780 (duplikaat).

Deze brief bereikte Falck een half jaar te laat.

Ondanks het gebrek aan informatie over de ontwikkelingen in Europa, waren er wel enige voorzorgsmaatregelen bij de verschillende Compagniesvestigingen genomen, voor het geval dat het onverhoopt tot een oorlog zou komen tegen de Britten. Het was bekend dat er al jarenlang irritaties in Europa waren over het optreden van de Britten. De schermutselingen die regelmatig in Voor-Indië plaatsvonden, hadden hier voor een deel mee te maken.

Groot-Brittannië had zich op de scheepvaartroutes naar Frankrijk en Spanje in 1778 het recht toegeëigend om wederom alle schepen op de 'Vrije Zee' te visiteren op zoek naar contrabande. Het kwam overeen met de situatie in de Zevenjarige Oorlog toen onder meer het VOC-schip waarmee de jonge Falck naar de Kaap voer ter hoogte van Kaap Finestère werd doorzocht. Daar de Republiek net als in 1756 in deze oorlog neutraal wenste te blijven, onderwierp de Royal Navy de Nederlandse koopvaardischepen wederom aan visitaties; nu wel scherper, regelmatig, vernederender en meestal willekeuriger.

De irritaties tussen de Britten en Nederlanders in Europa en de West gingen geleidelijk over in ernstige spanningen. De Britten zagen de levering van strategische goederen via de WIC-pakhuizen op Sint-Eustatius aan de opstandige kolonisten in Noord-Amerika als een flagrante schending van de eerdergenoemde verdragen uit 1674 en 1678. Het Defensief Verbond van 1678 werd uitvoerig aangehaald in paragraaf 8.2 in verband met de problemen aan het begin van Zevenjarige Oorlog. Het verbond verplichtte de Republiek Groot-Brittannië bij te staan in geval van oorlog met 6000 militairen en een vloot van twintig schepen. Aan het eerste werd wel vastgehouden door de Staten-Generaal maar het tweede lag veel ingewikkelder, te meer daar de Amerikaanse onafhankelijkheidsverklaring van 1776 meteen al sympathiek ontvangen werd door de Staten van Holland, Amsterdam en allerlei patriottische elementen. De toegenomen Britse controles op contrabande maakten het afstaan van Staatse marineschepen wel heel ongewenst.

In verband met de oorlog tussen Frankrijk en Groot-Brittannië eisten de Britten visitatie van Nederlandse koopvaardischepen van en naar Frankrijk en Spanje. De Staten-Generaal besloten daarop tot konvooiering van hun schepen op dat traject. Dit leidde tot grote woede van de Britten en tot tal van problemen. Het hoogtepunt was het incident in het Kanaal op Oudejaarsdag 1779 toen een konvooi van ruim 300 Nederlandse schepen met een eskader onder commando van schout-bij-nacht Lodewijk graaf van Bylandt door de Royal Navy werd aangehouden.

De vlam sloeg definitief in de pan door het optreden van de stad Amsterdam. Haar bestuur onderhield nauwe banden met de opstandige kolonisten. Reeds in augustus 1774, meer dan acht maanden voor het begin van de opstand, kwam de Britse ambassadeur Yorke een zending buskruit naar Amerika op het spoor.⁷⁶ De relatie tussen de stad en de kolonisten kwam aan het licht door de confiscatie van de papieren van een zekere Henry Laurens. Dit incident begon in het congres van de Verenigde Staten waar het lid John Adams⁷⁷ ge-

⁷⁶ Schulte Nordholt, *Voorbeeld in de Verte*, 39.

⁷⁷ John Adams (1735-1826), 1778 afgevaardigde naar het Continental Congres voor Massachusetts; 1778 lid missie Parijs; 1780 voor overleg over fin. steun in Amsterdam; 1782 gezant Amsterdam; 1785 idem Londen; 1789 vice president; 1797-1801 president VS.

machtingd werd geld te lenen van de stad Amsterdam. Henry Laurens werd aangesteld als gezant naar Amsterdam om dit te regelen. Hij vertrok op 13 augustus 1780 uit Philadelphia waarna twintig dagen later zijn schip door HMS Vestal werd onderschept. Laurens werd aangetroffen en ondervraagd; hij gaf aan dat hij op weg was naar de Republiek om te proberen een lening te sluiten voor de Verenigde Staten. De bewijslast, zijn papieren en brieven, onder andere een kopie van het geheim verdrag van Aken van 1778 tussen de kooplieden uit Amsterdam en de Amerikaanse opstandelingen, had hij vlak voor zijn aanhouding overboord gegooit. Deze werden nog net op tijd door de Britten uit het water gevist. De inhoud was zeer belastend, een ideale stok om de hond mee te slaan. Whitehall maakte van deze gelegenheid 'met furieuze gretigheid gebruik'.⁷⁸ Ambassadeur Yorke confronteerde enige tijd later de griffier van de Staten-Generaal Mr. Hendrik Fagel de Oude met de belastende feiten. Fagel was na raadpensionaris Pieter van Bleiswijk de tweede belangrijkste functionaris op het terrein van buitenlandse politiek in Den Haag. De ambassadeur ging uiteindelijk met de informatie ook naar de Prins, die na enig aandringen besloot naar de vergadering van de Staten van Holland te gaan; hij liet de leden zien welk onheil er door Amsterdam was aangericht. Het stadsbestuur werd daarop ter verantwoording geroepen. Yorke verwachtte een krachtadig optreden en genoegdoening voor zijn regering. Hij hoopte er mee te bereiken dat de pro-Franse partij in de Staten-Generaal bakzeil zou halen ten gunste van de pro-Britse Hofpartij. De pro-Franse tegenstanders hadden in de ogen van Yorke er ook voor gezorgd dat de Staten-Generaal zich positief hadden uitgesproken toe te treden tot het Verbond van Gewapende Neutraliteit onder de Russische tsarina Catharina II.

Hoewel de Staten-Generaal en de Staten van Holland zich distantieerden van het gedrag van Amsterdam, was dat in de ogen van de Britse regering niet krachtadig genoeg. Er werd volgens haar veel te veel over en weer gepraat maar uiteindelijk geen excuus uitgesproken en geen tegenmaatregelen genomen. In Whitehall werd daarop besloten de oorlog te verklaren.

Yorke was er min of meer van uitgegaan dat er bij het uitbreken van de oorlog onmiddellijk hevig verzet zou losbarsten tegen de pro-Franse groepering, dat de Prins en zijn aanhang de macht zouden overnemen en dat er snel tot een akkoord met de Britse regering zou worden gekomen. De zeer geroutineerde ambassadeur had zich hierop totaal verkeken.

Falck, die zich als aanhanger van de Prins zag maar als tegenstander van diens kabaal, de hofpartij en van de weinig krachtadige regenten, kon over wat er had plaatsgevonden het nodige nalezen in brieven die hij ontving toen het onheil al was geschied: 'hoe het hier verder mede zal afloopen, maar diergelijke zaaken zouden, ingeval eener vreedebrek zekerlijk nadeel doen aan 't gemeene belang'.⁷⁹

⁷⁸ Schulte Nordholt, *Voorbeeld in de Verte*, 138.

⁷⁹ NA, Collectie Falck 3, Otto Willem Falck aan Iman Willem Falck, 2 december 1780 (duplikaat).

10.3 De strategie en de voorstellen voor een bondgenootschap

De verwoesteningen, die Haider-ali-kan in onze buurt aanricht en waarvan, de nieuwspapieren genoeg gewaagen zullen, hebben mij meer dan gewoone zorgen en bezigheden veroorzaakt.⁸⁰

In 1778 wenste Falck niet langer af te wachten, er moest wat gebeuren. De gouverneur en de Raad van Ceylon zagen al jaren dat de strikte neutraliteit, wat zij zagen als onderdeel van de besluiteloosheid van de Hoge Regering, nadelig was voor de regio. Falck had steeds een voorkeur gehad voor bondgenootschappen in India. Hij wilde daarmee de neutrale houding van de Republiek loslaten.

Admiraal en zeehistoricus Richmond concludeert in dit opzicht terecht uit de correspondentie tussen Falck en de Franse vice-admiraal Pierre André Bailli de Suffren⁸¹ zijn motto: '... offence is the best defence ...'.⁸² Het was hetzelfde politieke handelen dat Falck had getoond tijdens zijn eerste optreden op Ceylon tegen de koning van Kandy. Later werd dit zijn belangrijke bijdrage aan het handhaven van de positie van de Compagnie in Zuid-India. Zijn offensieve optreden was niet zozeer militair maar vooral politiek-strategisch ingegeven. Hij had hierbij sterke bondgenoten nodig. Zijn vrienden en vertrouwelingen Moens en Van Angelbeek steunden hem daarin. Dat gold later eveneens voor Van de Graaff. Zij hadden dat in 1766 ook gedaan, toen zij nog allen leden waren van de Raad van Ceylon. Hun opvatting was dat neutraal blijven misschien nog gevaarlijker was dan de zijde van de Britten kiezen.⁸³ Begin 1780 schreef Falck nogmaals over het onzijdig blijven:

... nu de stant van zaaken tusschen Engeland en Frankrijk met Spanje verenigd, sedert Juni 1779, zoo merkkelijk veranderd is, dat niemand op de bestendigheid van onze onzijdigheid zal durven vertrouwen.⁸⁴

Een verbond met Muhammed Ali, leenheer over de radja van Travancore en de nawab van Madura, en opvolger van de nawabs van Carnatica betekende dat deze twee vorsten hier eveneens aan gebonden waren. Falck hoopte met zo'n verbond vooral de bescherming van Tuticorin met de daaronder ressorterende factorijen en Compagnieslanden goed te kun-

⁸⁰ HBL, inv. nr. 1.64, Iman Willem Falck aan Professor D. van Royen, Hogeschool Leiden, 26 januari 1781 (duplikaat).

⁸¹ Pierre André Bailli de Suffren (1729-1788) [de titel Bailli mocht hij voeren op grond was zijn positie als ridder van de Soevereine Orde van Malta]; derde zoon Marquis de Saint Tropez; 1743 cadet de marine; 1746 krijgsgevangene door de Britten; Luitenant; 1759 wederom krijgsgevangene 1763 commandant Caméleon; vocht mee in alle oorlogen vanaf de Zevenjarige; 1778 schout-bij-nacht, 1780 vice-admiraal; 1788 vermoedelijk gestorven tijdens een duel.

⁸² Richmond, *Navy in India*, 229; '... offence is the best defence receives one of its many illustrations in the attitude of the Governor of Colombo'.

⁸³ Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 108; brengt de conclusie van Falck, Moens en Van Angelbeek naar voren. Hij stelt vervolgens dat Falck Haider Ali sedert zijn inname van Chetwai en de districten van Paponetty een grotere bedreiging vond. Dit is onjuist; hij vond dit al sedert medio de jaren zeventig. Van Lohuizen merkte op dat Falck in 1780 nadere instructies aan de Hoge Regering had gevraagd over samenwerking met de Britten; met verwijzing naar de tekst was hij al veel eerder met de samenwerking bezig. 'In fact, Falck at that time had already received a request from the English at Madras whose paymaster Light at Palamcottah had written to van Angelbeek ...'. Van Lohuizen neemt hier een aantal stappen tegelijk die noch overeenkomen met de correspondentie in Colombo noch met die in Madras.

⁸⁴ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 7 januari 1780.

nen regelen. Als grondslag voor een verbond greep hij terug op het traktaat van 1690 dat was gesloten tussen de commandeur van de Malabar, Hendrik Adriaan van Reede van Drakenstein,⁸⁵ en de nawab van Madura. In dit traktaat werd wederzijdse steun toegezegd wanneer een van de landen door 'eenige vijanden aangetast [zou] worden'. Hij liet uitzoeken of de inhoud van dit document nog geldig was en op welke wijze hiernaar nog gehandeld zou kunnen worden. Blaauwkamer werd om een reactie gevraagd in Madras, als vertegenwoordiger aan het Hof van Muhammad Ali van Arcot.

Het in het traktaat van 1690 genoemde punt over wederzijdse ondersteuning tegen 'eenige vijanden' werd niet door Falck voorgesteld bij een eventueel nieuw verdrag. In het schriftelijk overleg met de Britten zou dit van Nederlandse zijde nimmer aan de orde worden gesteld. De Britten stipten het opgeven van vriendelijke contacten met de Fransen wel aan in hun voorstel. Het verwijzen naar 'eenige vijanden' in een verdrag zou voor de Compagnie betekenen dat zij ook in oorlog met de Fransen zou kunnen geraken. Falck wilde de goede relatie met hen niet in gevaar brengen.

De Compagnie en de Fransen mochten elkaar niet benadelen op grond van een traktaat uit 1739, waarvan de status in Colombo niet duidelijk was. De werking van dit traktaat zou volgens informatie in Colombo 'geschorst' zijn door de Staten-Generaal en nimmer zijn vernieuwd. Zoals al eerder werd aangekaart in paragraaf 8.2 was deze constatering juist. Falck vroeg daarom aan de bewindhebbers of dit traktaat nog opgeld deed en op welke wijze hij er naar moest handelen. De tekst was interessant: er zou onder meer in staan dat het aan de Fransen niet was toegestaan met prijzen de havens van de Compagnie binnen te lopen; absoluut niet met de prijzen van elkaars vijanden. Een dergelijk punt was niet terug te vinden in het maritieme verdrag met de Britten van 1674.

In maart 1779 legde Falck zijn opvatting over een verbond met de Britten en Muhammed Ali, lees de nawab van Madura, voor aan de Hoge Regering.⁸⁶ In eerste instantie stemde zij hier niet mee in; zij vond dat eerst een poging moest worden ondernomen vrede te sluiten met Haider Ali. Falck kreeg de instructie schriftelijk contact op te nemen met Moens in Cochin. Het was hem toegestaan Van Vlissingen hiervan op de hoogte te stellen. De Hoge Regering stelde zich in deze kwestie zeer formeel op. Wat de reden hiervoor was, is niet helemaal duidelijk; al enige jaren was Falck gemachtigd instructies en adviezen te verstrekken aan het bestuur van de Malabar en de Coromandel.⁸⁷ Vermoedelijk was het een poging van de Hoge Regering de regie in handen te houden ter waarborging van haar strikte neutraliteitspolitiek. Moens vroeg zich in zijn reactie af of een eventuele vrede met Haider Ali nog een kans maakte.⁸⁸ Hij gaf aan hierin niet te geloven en de politiek van Falck te volgen: een

⁸⁵ Hendrik Adriaan van Reede van Drakenstein, heer van Mijdrecht (1636-1691), 1657 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam als adelborst; 1662 gevangen genomen bij Cochin; 1670 commandeur van de Malabar; 1677 Batavia, extraordinaris raad; 1684 Commissaris-generaal ter bestrijding corruptie, trad op o.a. te Bengalen, Ceylon en aan de Kaap; 1691 stierf onderweg van Ceylon naar Surat.

⁸⁶ NA, VOC inv. nr. 9979, Iman Willem Falck aan de Gouverneur-Generaal en Raden, 21 maart 1779; Datta, 'A proposed Anglo-Dutch Treaty', 119; BL, IOR inv. nr. V/27/40/24, Calender of Persian Correspondence Vol. V, 51-52 Memorial of the Dutch to Warren Hastings.

⁸⁷ Hoofdstuk 8.

⁸⁸ NA, VOC inv. nr. 9979, Iman Willem Falck aan Reinier van Vlissingen, 23 april 1779; idem, Iman Willem Falck aan Cornelis Moens.

duidelijke erkenning van Falck als meerdere. Vlak hierna liet Moens weten dat hij met grote zekerheid had vernomen dat Haider Ali was overleden; concrete aanwijzingen had hij nog niet; zijn spionnen onderschreven zijn bericht.⁸⁹ Indien zijn informatie juist zou zijn geweest, had zij niet veel betekend: Haider's zoon en opvolger Tippu Sultan zat op dezelfde politieke lijn en deelde zijn vaders haat voor de Britten. In de tweede helft van 1779 liet Moens weten dat Haider Ali nog steeds in leven was.⁹⁰

De Hoge Regering gaf niet lang na haar afwijzing aan Falck toestemming na te gaan of de Britten bereid waren de Compagnie in Zuid-India te ondersteunen. Tevens was het hem toegestaan de radja van Tanjore militair te ondersteunen.⁹¹ De radja's van Tanjore en Cochin waren deze nog steeds de bondgenoot van de Compagnie.

Het voorstel voor een verbond met de Britten zou in de ogen van Falck moeten neerkomen op het sturen naar de Overwal van 1500 Europese soldaten met de nodige artillerie en 7000 sipahis verdeeld over tien bataljons. Hij plaatste daarbij een aantal opmerkingen en kanttekeningen. Zo schreef hij dat '... hier te lande, zoo altans de krijgskunde onder de zwarten gevorderd is, geen kleinen hoop blanken zonder sipais waagen kan ...'; de veiligheid van Ceylon, de Malabar en de Coromandel mocht door de troepenvermindering niet worden aangetast; de bewindhebbers moesten zorgen dat de gewone bezetting van de forten in de Compagniesvestigingen op sterkte bleef. De troepen moesten het zuiden van de Coromandel beschermen en mochten niet worden ingezet ten noorden van Madras voor de beveiliging van Brits territorium. De betaling zou kunnen geschieden uit de 40.000 pagoden die de Britten jaarlijks ontvingen van de vorst van Tanjore voor de bescherming van zijn Rijk. De Compagnie zou deze bescherming kunnen overnemen. Als de Britten Tanjore niet wilden afstaan of geen subsidie wilden afdragen dan dacht hij aan 'het bedingen [van de] zoo veele zuidwaards van Tanjore leggende landen, als noodig zijn om ook onze kas aan 40.000 Pagooden te helpen'. Nog een andere mogelijkheid was Muhammad Ali over te halen de Madurase landen af te staan die hij in 1773 had veroverd samen met de benedenlanden en de omgeving van Tuticorin met de aanpalende parelbanken. De benedenlanden moesten dan een bedrag opbrengen overeenkomstig de waarde van de parelbanken in 1779. Verder merkte Falck op dat indien de Compagnie en de EIC tot overeenstemming wensten te komen, deze bereid moest zijn met de Compagnie tot herschikking van de vestigingen in India. Hierdoor zou een betere verdeling van de handelsactiviteiten ontstaan tussen beide compagnieën. Deze gedachte leek enigszins op het voorstel van Schreuder aan het einde van zijn directeurschap te Surat uit de jaren zestig, toen hij in zijn Memorie van Overdracht een grondige herschikking voorstelde.⁹² Uit dit voorstel bleef slechts de overdracht van Cranganoor aan de EIC over.

De aanleiding voor Falck was de uitbreiding van de Britse handelsactiviteiten 'onder den rook van Negapatnam'. Hij hoopte dat de Britten waren te bewegen 'tot afstand van hunne Tanjorse faktorijen'. Over Negapatnam en Tanjore merkte hij op dat:

⁸⁹ NA, VOC inv. nr. 9979, (Secreet) Adriaan Moens aan Iman Willem Falck, 11 mei 1779; Haider Ali had zich de afgelopen maanden niet in het openbaar vertoond.

⁹⁰ Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 104.

⁹¹ NA, VOC inv. nr. 3546, Secrete Resolutie van de Gouverneur-Generaal en Raden, 11 januari 1779 (ingeboekt op 10 april 1779).

⁹² Hoofdstuk 8; Schreuder stelde in zijn Memorie van Overdracht voor het aantal factorijen te verkleinen.

de Kormandelsche hoofdplaats niet waardig weezen de kosten welk men tot vernieuwing en verbetering aan de oude ingestorte vestingwerken zal moeten besteedden. Men zoude, des noods liever van onze komptoiren te Porto novo en Bimilipatnam kunnen afstappen, dan de gelegenheid te missen om hen uit Transjoer te krijgen.

In zijn brief aan de Prins ging hij nog dieper in op deze kwestie van herschikking door een vergelijking te maken tussen handelsontwikkelingen en het optreden van de Britten en de Compagnie in Surat en Bengalen. Over de Malabar schreef hij dat de Compagnie daar geen 'gekrakeel' had met de Britten met uitzondering van het gesteggel over de peperhandel in Travancore.⁹³ De Britten hadden deze handel voor het merendeel aan de radja van Travancore weten te ontfutselen ten koste van de Compagnie door hem te paaien met militaire steun en op grond van zijn leenverhouding met Muhammed Ali. De Hoge Regering was hier tot groot ongenoegen van Falck ernstig tekort geschoten. Hij was van mening dat op grond van het eerdergenoemde verbond tot onderlinge bijstand de radja militaire steun had moeten krijgen, mede gelet op de bestaande pepercontracten. De Hoge Regering had militaire steun categorisch geweigerd op grond van haar strikte neutraliteitspolitiek.

Doordat de Nederlanders niet adequaat hadden gehandeld en niet waren afgestapt van hun principes waren de Britten in 'de besluitenloosheid' van Batavia gestapt. Falck somde hiermee kort samengevat een van zijn grote bezwaren tegen de Hoge Regering op. Hij was veel pragmatischer. Volgens hem zou de Compagnie van een gunstige samenwerking kunnen profiteren:

De geneegenheid d'onswaards is veelal verzeld met kleinachting, omdat de inlander ons genoodzaakt ziet om alle verdrietelijkheden geduldig te verdraagen; en de ongeneegenheid jegens de Engelsche hooghartigheid en geldzucht wordt daarentegen ruim opgewoogen door den Schrik voor hunne overwinningen, wanneer wij eene macht van zes of zeventuizend man geoefend krijgsvolk konden te velde brengen uit de inkomsten van de ons afgestaane landen zoude de Nederlandsche naam in ontzach raaken; en zoo de inlandsche machten ons dan ook zoo rechtvaardig zagen handelen, als de grondwetten van onze Maatschappij altoos bedoeld hebben, de gedaante van zaaken zoude geheel veranderen, en men zoude ons beminnen en ontzien.

Hij was ervan overtuigd dat met goede afspraken met de Britten, de steun van de bewindhebbers en de Hoge Regering de positie van de Compagnie met name op Ceylon en in Zuid-India veilig kon worden gesteld. Door een verbond zou er een einde kunnen worden gemaakt aan het geruzie over de parelbanken.

In zijn brief van 8 januari 1780 aan de Prins schreef hij dat hij 'desniettegenstaande',⁹⁴ daarbij onder meer duidend op de problemen over de parelvangst tussen beide Compagnieën, geen grond vond om van het 'voorgeslaagene' af te wijken. De omstandigheden waarin de Britten waren terechtgekomen 'doen mij zelfs hoopen, dat wij meer gehoor dan bevoorens bij het Engelsche Hof vinden zullen en ik verbeeld mij altoos, dat wij van de Franschen, zoo zij in deeze quartieren de overhand kreegen, nog slimmer zouden geplaagd worden'. Het was een beeld dat absoluut niet opging voor de zeer gespannen verhoudingen in Europa na begin 1778.

⁹³ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 26 januari 1779; evenals de overige citaten op deze pagina.

⁹⁴ Hoofdstuk 11.5 Parelvisserij.

Afb. 11 Ontmoeting tussen Haider Ali, sultan van Mysore en de Franse vice-admiraal De Suffren, 1782 ets van Jean Baptiste Morret (1790-1820), 1789 (kleurenlitho) door Antoine Sargeut-Marceau (1751-1847) (The Stapleton Collection; The Bridgeman Art Library).

In loop van 1780 maakte Falck een voorstel voor een verbond voor de levering van troepen aan de Britten kenbaar. De voorwaarden waren afgezwakt in vergelijking tot zijn eerdergenoemde ideeën aan de Prins. Deze constatering is gemaakt op grond van de informatie die is verkregen uit de Britse bronnen. Van Angelbeek zou aan William Light,⁹⁵ paymaster te Pallamcottah,⁹⁶ Falcks voorstel uiteen hebben gezet. De inhoud is slechts te achterhalen uit brieven en verslagen van het Madras Select Committee.⁹⁷ Het is een curieus voorstel en men

⁹⁵ William Light (Littoy, Dorset 1748-?), writer bij de EIC (BL, India Office Family History); paymaster te Palamcottah; 1809 vermeld als sheriff van de nawab van Arcot, Muhammad Ali (BL, IOR inv. nr. J/1/5/363, 6 juli 1781).

⁹⁶ Paliacotta of Palamcottah thans Palayamkottai genaamd, gelegen aan de Tambraparni rivier in het district Tinnevely, thans Tirunelveli; tegenover de stad met dezelfde naam in het vorstendom Madura ten noorden van Tuticorin. Het fort Paliacotta was een belangrijke basis voor het Britse leger omstreeks de tweede helft van de achttiende eeuw; er werden op grote schaal inlandse troepen geworven, soms gerekruteerd onder de poligars. Er waren vanuit Paliacotta regelmatig contacten met de Compagnie in Tuticorin.

⁹⁷ In de VOC-archieven is hierover niets terug te vinden met uitzondering van enige moeilijk herkenbare verwijzingen. Deze zijn slechts te herkennen met de achtergronden die in dit hoofdstuk worden geschetst.

kan zich afvragen of hij hiertoe wel bevoegd was. De Hoge Regering was in Azië als enige formeel gerechtigd verdragen te sluiten met vreemde mogendheden.

De inhoud van Falcks voorstel bij het Committee en het latere Britse voorstel uit Bengalen liggen in de lijn van het eerder aangekaarte memorandum van 26 november 1778 van de Britse ambassadeur Yorke aan de Staten-Generaal over de levering van 6000 soldaten en twintig oorlogsschepen conform het verdrag van 1678. Indien de Republiek dit weigerde, zou Groot-Brittannië haar behandelen als ieder ander neutraal land dat niet was gebonden door verdragen. Dit laatste punt werd nader schriftelijk door Lord Hillsborough toegelicht in 1780 in een tweetal uitvoerige memoranda aan het Madras Select Committee.⁹⁸ Het was de bedoeling dat de Compagnie hiervan eveneens in kennis werd gesteld.

Het kwam erop neer dat de Republiek inclusief de Compagnie partij diende te kiezen. Frankrijk wenste dit eveneens en fundeerde haar wens op het verdrag van 1639. Beide landen probeerden de Republiek te dwingen een keuze maken voor een der oorlogvoerende naties. De Republiek weigerde dat en ook de Hoge Regering hield vast aan de strikte neutraliteitspolitiek. Het optreden van Falck en zijn vertrouwelingen Van Angelbeek, Moens en Van de Graaff was daarom zo opmerkelijk.

Over de correspondentie en de onderhandelingen over een verdrag tussen de EIC, de Compagnie en Muhammed Ali, in dit geval de nawab van Madura als direct heerser, is weinig gepubliceerd. De Indiase historici Dasgupta⁹⁹ en Datta¹⁰⁰ schenken vooral veel aandacht aan het voorstel van Hastings, zonder erg exact om te springen met de verslaglegging van het Madras Select Committee, het dagelijks bestuur van de EIC. Dasgupta en Datta wijzen wel op een voorstel van de Compagnie maar gaan daar nauwelijks inhoudelijk op in. Van Lohuizen heeft in zijn dissertatie gebruik gemaakt van beider publicaties en deed onderzoek in de 'Proceedings of the Madras Select Committee' en in de VOC-archieven. Hij hecht niet zoveel waarde aan het verdrag. Het initiatief voor een verdrag zou volgens hem gelet op de Nederlandse bronnen volledig aan Britse zijde zijn ontstaan. Hij merkt wel op dat 'the representation in English sources is different. An exposition of it may be found with Dasgupta'. Volgens Van Lohuizen klopt het Britse verhaal niet. Er zou geen Nederlands voorstel bestaan. 'Falck could not make overtures ...' met verwijzing naar zijn aanbod om troepen aan de Britten aan te bieden. Hij vraagt zich wel af hoe het komt dat er een Britse en een Nederlandse versie bestaat van deze kwestie. De Britse uitleg is veel uitvoeriger dan de Nederlandse. Alle hier boven genoemde auteurs missen onderdelen over de gang van zaken en geven eigen interpretaties die niet overeenkomen met de bronnen. Dit laatste komt vooral doordat zij een aantal bronnen hebben gemist en achtergronden niet kennen die vooral betrekking hebben op de rol van Falck. Geen van hen legt een verbinding naar zijn eerdere pogingen een bondgenootschap tot stand te brengen met de EIC in 1766, 1774-5 en 1779, noch naar de voor hen onbekende brieven aan de Prins van 1772 en 1779.

⁹⁸ BL, IOR inv. nr. H/44, Madras Select Committee, Earl of Hillsborough, St. James, Londen aan de waarnemend voorzitter van de EIC (Charles Smith) te Madras, 27 april 1780, 281-4 en 295-9.

⁹⁹ Dasgupta, *Central Authority in British India*, dat niet verward mag worden met het werk van Ashinda Das Gupta (1922-1998) de maritiem historicus, geïnspireerd door Van Leur, Meilink-Roelofs, Furber, Boxer en Arasatnam; schreef over de handel aan de Malabar en Surat.

¹⁰⁰ Datta, *Anglo-Dutch Treaty*, 118-124.

Uit de verslagen van de Madras Select Committee is komen vast te staan dat niet Falcks brief, maar wel zijn wens een verdrag te sluiten tussen de Compagnie en de EIC bij het bestuur in Madras was terecht gekomen. Van Lohuizen stipuleert dat dit verhaal alleen is terug te vinden bij Dasgupta: 'Here the story starts in November 1780 when private information was received at Madras to the effect that the Dutch had made certain offers for an alliance'.¹⁰¹ De achtergrond van deze informatie zou niet bekend zijn. Het zal echter overduidelijk blijken dat het de wens van Falck was, via Van Angelbeek gecommuniceerd. De hier naar voren gebrachte totale uiteenzetting over het Nederlandse voorstel geeft voldoende aan dat de hier beschreven gang van zaken moet kloppen.

Light deed over de wens van de Nederlanders schriftelijk melding aan het Committee. Hij was gestationeerd in Pallamcottah, een Britse garnizoensstad in de buurt van Madura, als vertegenwoordiger van de Presidency in Bengalen en als paymaster. Zijn taak was het werven en uitbetalen van soldaten in dienst van de EIC. Hij voerde hiervoor rechtstreeks correspondentie met de gouverneur van Madras en de Select Committee. Het was daarom niet verwonderlijk dat hij bij het vernemen van een Nederlands voorstel voor een verdrag tussen de EIC en de Compagnie direct de voorzitter van het Committee inlichtte. Zijn brief bleek na ontvangst in het ongerede te zijn geraakt maar later toch besproken: '... your letter to our late president, but that has miscarried'. Met de voormalige president werd vermoedelijk bedoeld John Whitehill,¹⁰² die op 8 november 1780 was geschorst. Maar ook zou het kunnen gaan over Rumbold. Deze had zich vlak voor de invasie van Haider Ali om medische redenen teruggetrokken als Governor en was vervolgens vertrokken naar Londen. Zijn tegenstanders hielden hem verantwoordelijk voor de slechte voorbereiding voor de verdediging. Hij werd daarom alsnog beschuldigd. Charles Smith,¹⁰³ eveneens lid van het Committee werd na Whitehill benoemd tot waarnemend voorzitter en zou de kwestie van het mogelijke verbond met de Compagnie verder afhandelen in nauw overleg met Governor-General Hastings.

Falck kan zijn brief over een verdrag tussen begin 1779 en medio 1780 hebben opgesteld. Zijn brief met het voorstel aan de Prins dateerde van 26 januari 1779. Het is onduidelijk aan welke EIC-dienaar hij zijn voorstel had geschreven. In ieder geval niet aan Light, die trouwens repte over 'private information'. Uit de verslaglegging van het Committee kan worden opgemaakt dat Falck zijn brief met het voorstel vertrouwelijk had toegezonden aan zijn vertrouweling Van Angelbeek. Dit gelet op de opmerking in de brief van Light van 18 december 1780 aan waarnemend Governor Smith:

... I wrote to Mr. Whitehill respected a conversation I had with Mr. Van Angelbeek the Dutch Chief of Tutucorijn. He informed me he believed of the President & council wou[ld] apply to the Governor at Colombo that they wou[ld] consent to supply you with 1000 Europeans and 2000 Malays ...¹⁰⁴

¹⁰¹ Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 109.

¹⁰² John Whitehill (1735-?), 1766 hoofd van de raad van Musulipatam; 1777 lid Madras Select Committee; 1777-1778 en 6 april-8 november 1780 waarnemend voorzitter; geschorst door de Governor-General en Raad van Bengalen; ongeduldig en onbesuisd persoon; geen inzicht in de kracht van Haider Ali (Newton, *Cambridge History of India*, 282-283).

¹⁰³ Charles Smith (1736-1784), waarnemend voorzitter van de Raad van Directeuren van Madras 8 november 1780-22 juni 1781; gehuwd met de dochter van de voormalige Franse Gouverneur-Generaal Law de Lauriston; BL, IOR inv. nr. P/D/3, Madras Select Committee, Charles Smith minute, 20 november 1780 (Vol. 3, 2038).

¹⁰⁴ BL, IOR inv. nr. P/D/5, Proceedings Madras Select Committee, William Light aan Charles Smith, 18 december 1780 in antwoord op 28 november 1780, (322-324).

Van Angelbeek zou in dit privé-gesprek hebben laten doorschemeren dat het voorstel van 'Mr. Folk the Governor of Ceylon' afkomstig was. De gouverneur van Ceylon had volgens deze brief volledige bevoegdheid tot het aangaan van onderhandelingen met afgevaardigden van de voorzitter en raad van Madras zonder orders uit Batavia te moeten afwachten. Hier plaatst Van Lohuizen terecht vraagtekens. Eind december had Falck nog een brief van de Hoge Regering ontvangen waarin de strikte neutraliteitspolitiek blijvend werd voorgeschreven. Deze instructie sloeg op een verzoek van Haider Ali aan De Neijs, resident aan zijn hof te Seringapatnam en aan Van Vlissingen, geen steun te geven aan de Britten of met hen in overleg te treden. Van Vlissingen stuurde twee vertegenwoordigers, geen ambassadeurs, waarover Smith vanuit Madras bij hem over zou klagen.

Daar Light deze informatie in een privé-gesprek met Van Angelbeek had gekregen, mocht hij de inhoud alleen maar doorgeven aan Whitehill. Het was niet de bedoeling dat de naam van Falck publiek werd gemaakt en dat er stappen zouden worden ondernomen naar aanleiding van deze informatie. Met het vaststellen dat het hier gaat om het voorstel voor een verdrag tot samenwerking afkomstig van Falck, keren wij terug tot het begin van de geruchten over een voorstel over een verbond tussen de Compagnie en de EIC.

In het verslag van het Select Committee uit november 1780 valt te lezen dat Light positief stond tegenover een voorstel van de 'dutch' om samen te werken tegen Haider Ali, zonder dat hem de details bekend waren:

Two days ago [NB deze twee dagen lagen voor November 1780] I wrote a letter to the Governor respecting the offers made by the Dutch, I hope he has received my letters if it can be brought about, it will be a noble reinforcement to our Army: But as the above mentioned letter was never received. It is impossible to know what were the offers he all adds to, but as in the present overall situation of affairs he thinks it is advisable to strengthen ourselves if preferable by entering into a Treaty with the dutch.¹⁰⁵

Light adviseerde het Select Committee zich te versterken door een verdrag met de Nederlanders aan te gaan en hierover met hen in onderhandeling te treden. Generaal Coote nam eveneens deel aan de vergadering van het Select Committee in Madras waar hij kort tevoren was aangekomen met hulptroepen uit Bengalen. Hij was van mening dat de omstandigheden een dergelijk overleg wettigden. Hij merkte op dat de Governor-General and Council in Bengalen brieven hadden gezonden naar de Hoge Regering met de vraag in hoeverre deze bereid was met de Britten gezamenlijk op te treden tegen Haider Ali. Voorzover hij wist had de Hoge Regering wel wat op te merken.

In de vergadering werd besloten zowel een brief¹⁰⁶ te sturen naar de resident van Nagore, John Huddleston, als naar Light, waarbij zij opdracht kregen nadere informatie in te winnen over 'offers made by the Dutch'. De laatste moest achterhalen wat hun bedoelingen waren, de nadere bijzonderheden van het aanbod en wie het aanbod had gedaan. Als bron

¹⁰⁵ BL, IOR inv. nr. P/D/3, Proceedings Madras Select Committee, verhandelingen, William Light aan Charles Smith, 20 november 1780.

¹⁰⁶ BL, IOR inv. nr. P/D/3, Proceedings Madras Select Committee, verhandelingen, Charles Smith, Fort George aan Mr John Huddleston, resident in Nagore, 22 November 1780.

werd door het Committee gedacht aan zowel vertegenwoordigers van Compagniesvestigingen op de kust van India als aan Ceylon.¹⁰⁷ Light mocht met hen in overleg treden maar hij moest voorzichtig zijn ‘not to commit this Government in any manner whatsoever until you are furnished with or positive orders on that head’.¹⁰⁸

Het Committee vroeg zich via Huddleston af of de ‘the Gentlemen at Negapatnam’ [de Raad] hier uitsluitel over konden geven. Indien hun bedoelingen oprecht waren, mocht hij contact zoeken met Van Vlissingen en hem op de hoogte brengen dat Coote naar voren had gebracht dat de Governor-General and Council stappen in de richting van de Hoge Regering hadden ondernomen. Volgens Coote was het van belang dat alle Europese naties zich aaneensloten tegen de ‘all Invader’.¹⁰⁹

Begin januari 1781 ontvingen de voorzitter en de leden van het Committee nadere informatie van Huddleston. Deze had op 22 december 1780 via kapitein Richard Scott van het eerste regiment te Nagore vernomen welk schriftelijk aanbod de Nederlanders hadden gedaan aan Light. ‘The Governor of Colombo has empowered Mr Angelbeek Chief of Tuticorin to inform Mr. Light of his good Disposition to assist the English in their present War against Hyder Ally’.

Uit de brief van Huddleston kwam naar voren dat de Compagnie op Ceylon niet het voortouw zou nemen. Maar als de Britten om ondersteuning vroegen, was zij bereid onmiddellijk 2000 Europeanen en 1000 Maleiers te leveren. Zij stelde daarbij voorwaarden: ten eerste dat de Britten zouden zorgen dat Compagniesvestigingen aan de kust, die door de nawab waren aangetast of geschonden, werden hersteld. Ten tweede zouden zij zorgen dat het conflict over de parelbanken, dat al zo lang speelde tussen de nawab en de Compagnie, werd geregeld. De Compagnie zou de helft van het aandeel in de opbrengst van de parelbanken moeten krijgen. Het transport en verzorging van de soldaten zou ten laste komen van de EIC. De tekst week, met uitzondering van het aantal soldaten, de kwestie van de parelbanken en de overdracht van stukken grond van Tanjore, Tinnevely en de omgeving van Tuticorin, sterk af van Falcks gedachten over een verbond zoals verwoord in de brief aan de Prins van januari 1779. De accenten werden anders gelegd. Het belangrijkste is echter dat er inderdaad een voorstel van Falck is ingebracht bij de EIC voor een gezamenlijk militair optreden tegen Haider Ali.¹¹⁰

Ter completering van het beeld is het van belang vast te stellen dat Huddleston in december 1780 aan Van Vlissingen had geschreven. Hij was geautoriseerd door de voorzitter van het Madras Select Committee om hem schriftelijk op de hoogte stellen van het feit dat het bestuur van Madras van harte bereid was een verbond tegen Haider Ali te steunen. Het zag de strijd tegen hem als gemeenschappelijk belang. Hij schreef tevens dat de Governor general and Council een voorstel bij de Hoge Regering hadden ingediend over samenwerking.

¹⁰⁷ BL, IOR inv. nr. P/D/5, Proceedings Madras Select Committee, Charles Smith aan William Light, 18 december 1780.

¹⁰⁸ BL, IOR inv. nr. P/D/5, Proceedings Madras Select Committee, Charles Smith aan William Light, 27 november, 1780, (2088).

¹⁰⁹ BL, IOR inv. nr. P/D/3, Proceedings Madras Select Committee, William Light aan Charles Smith, 20 november 1780.

¹¹⁰ BL, IOR inv. nr. P/D/5, Proceedings Madras Select Committee, John Huddleston aan Charles Smith, 22 december 1780.

Madras was bereid de opvattingen van de Governor-General over samenwerking eveneens te steunen.¹¹¹ Van Vlissingen zal de brief niet erg hebben gewaardeerd; hij had tot dan toe afwijzend gereageerd op Falcks voorstel voor samenwerking. In zijn ogen waren de Britten niet te vertrouwen. Hij trachtte zich nadrukkelijk aan de strikte neutraliteit te houden en vermeed angstvallig ieder conflict met zowel Haider Ali als met de EIC. Zijn positie was verre van benijdenswaardig. Hij kreeg van Smith namens het Committee tussen 1780 en 1781 voortdurend beleefde doch scherpe brieven. Smith had onder meer vernomen dat Van Vlissingen munitie en ambassadeurs naar Haider Ali had gezonden. Deze ontkende dit ten stelligste en verzekerde Madras dat hij zich aan strikte neutraliteit hield tot het moment dat zijn superieuren in Europa en Batavia opdracht gaven het tegenovergestelde te betrachten.¹¹² Andere brieven gingen over gedeserteerde Britse sipahis die niet waren uitgeleverd, over troepenverplaatsingen, over het optreden van Compagniestroepen en over de Compagniesresident van Porto Novo, Surites en zijn escorte van sipahis.

Governor-General Warren Hastings was ondertussen zelf bezig met zijn Raad van Bengalen stappen te ondernemen ten einde een verdrag tussen de Britten, de Compagnie en Muhammad Ali tot stand te brengen.¹¹³ Bij het opstellen van een voorstel had hij samenwerking gezocht met zijn vriend Johan Ross, directeur van de Compagniesvestiging Bengalen. In het VOC-archief bevindt zich een concept in het Nederlands dat is opgesteld door Ross. De aanpassingen van Hastings bevinden zich in de rechter kolom. Volgens Van Lohuizen zou Ross, met verwijzing naar zijn brief van 28 november aan Falck, hebben bericht dat Warren Hastings hem op 8 november een bezoek had gebracht. Zij zouden hebben gesproken over de noodzaak om enige ondersteuning voor de Britten te vinden. Ross zou Hastings hebben aangeraden Falck te benaderen. Van Lohuizen merkt terecht op dat Ross begonnen was met het op papier zetten van de voorstellen. Vervolgens schept hij een beeld dat, naar aanleiding van deze stukken, Falck overleg pleegde met Van Angelbeek. Op dat moment pas zou, wederom volgens de analyse van Van Lohuizen, het standpunt zijn ontstaan bij Falck, Moens en Van Angelbeek dat het gevaarlijker was neutraal te blijven dan de zijde van de Britten te kiezen. Dat Falck dit standpunt reeds vele jaren eerder had ingenomen, is hiervoor uiteengezet.

Het Haags Besogne besprak in zijn vergadering van 29 augustus 1783 de kwestie over het 'project van den directeur Ross om eene alliantie met de Engelschen aan te gaan ...'. Het vond dat hij zich niet zo ver met deze zaak had mogen inlaten. Hij had de Hoge Regering moeten informeren en ten minste Van Vlissingen. Deze had dan waarschijnlijk een 'gansch ander plan gevolgd'. Het Haags Besogne doelde hier op diens verdediging van Negapatnam. Ross was volgens het Besogne te ver gegaan en de Hoge Regering eiste dat '... [hij] zich vriendelijk bij de Engelschen zou verexcuseren en zich zou beroepen op non qualificatie'.

111 BL IOR inv. nr. P/D/3, Madras Select Committee, John Huddleston aan Reinier van Vlissingen, 17 december 1780, (298 – 300).

112 BL IOR inv. nr. P/D/3, Madras Select Committee brief (vertaling) van Gouverneur en Raad aan Charles Smith, 21 december 1780, 301; er volgen nog een tiental brieven tot 4 januari 1781; deze gaan over kleine problemen zoals gedeserteerde sipahis etc.

113 NA, VOC inv. nr. 3572, 'Propositien en voorslag gedaen aen Zijne Excellentie den Hoog ED Heer Warren Hastings, Gouverneur-Generaal van 't fort William te Calcutta', ? november 1780.

Het Besogne merkte ten aanzien van Falck op dat hij: 'scheen over te hellen om liever partij te kiezen dan neutraal te blijven'. Het twijfelde aan de voordelen van een alliantie, ook al zou dit de grote macht van Haider Ali kunnen beteugelen. Het herhaalde tevens het eerdere standpunt van de Hoge Regering dat misnoegen van de Fransen moest worden voorkomen; '... het best was zich overeenkomstig met principes van den souverain bij het observeeren eener stipte neutraliteit te houden anders liep men groot gevaar'. Verder oordeelde het Besogne net zo weinig daadkrachtig als Batavia, zelfs op het moment dat de oorlog met de Britten nog gaande was. Dit soort standpunten maakte bij Falck een krachtige antipathie wakker jegens de Haagse adviseurs van de Prins. Hun houding zou gaan meespelen bij zijn toekomstige beslissing over zijn verdere carrière bij de Compagnie. Verder werd hij nog, vermoedelijk tot zijn verbazing, 'gerecommandeerd met Van Vlissingen communicatief te werk te gaan'.¹¹⁴

Het uiteindelijke voorstel voor een verdrag van de Britten komt overeen met de definitieve tekst die zich bevindt in de 'Proceedings of the Madras Select Committee' en in afschriften van brieven aan de gouverneur van Ceylon, de commandeur van Cochin en de nawab van Tinnevely.¹¹⁵ De Britten verzochten in het verdrag om 1000 Europese infanteristen, 200 artilleristen en 1000 Oosterlingen (Maleiers). Deze zouden allen overgaan in de dienst van de EIC. Hier tegenover stelde de EIC de overdracht voor van het district Tinnevely aan de Compagnie. Dit district behoorde niet aan de EIC maar aan Wallajah Bahadua, nawab van Tinnevely, gelegen binnen het vorstendom Madura. Het betekende dat hij moest instemmen met de overdracht en deelnemer werd aan een eventueel verdrag met de beide compagnieën. Onder het district Tinnevely vielen de gelijknamige stad, de landen rond Tuticorin inclusief de vesting en de factorijen te Ponnekail en Manapaar. De Compagnie werd de vrijheid gelaten gebieden in de omgeving van Cochin in te nemen inclusief de gebieden in het noorden van Cranganoor. Er werd opgemerkt dat deze gebieden nog wel aan Mysore moesten worden onttrokken. Tot slot kreeg de Compagnie het alleenrecht over de parelbanken in het zuiden. Dit was zeer discutabel daar de Compagnie dit exclusieve recht, volgens haar eigen interpretatie van de verdragen, al lang in bezit had. Het had iets weg van een sigaar uit eigen doos.

Van Lohuizen wekt de indruk dat het bestuur van Madras, hij spreekt over Light, wilde doen geloven dat de Hoge Regering al geruime tijd het voorstel van Hastings in haar bezit had; 'Although Calcutta, indeed, approached Batavia this was done as early as might be concluded from Light's information, for it was only on the 4th of January that Hastings and Wheler addressed the letter to Governor-General de Klerk [?] and the Council'.¹¹⁶ De brieven aan zowel de Hoge Regering als aan Falck werden inderdaad 4 januari 1781 verzonden. Het bestuur in Madras schreef op 22 november 1780 slechts dat Coote in zijn vergadering had

¹¹⁴ NA, VOC inv. nr. 4500, Haags Besogne, 29 augustus 1783.

¹¹⁵ De Governor-General schreef aan de [VOC] gouverneurs; de commandeur van de Malabar had de titel van commandeur en niet langer die van gouverneur.

¹¹⁶ BL IOR inv. nr. D/5, Madras Select Committee, Presidency and Council (Hastings and Wheler, Coote, absent on service) to Governor-General and Council Batavia, Secret Department Fort William, 4 januari 1781; de naam van de Gouverneur-Generaal ontbreekt in de brief; niet de naam van De Klerk in tegenstelling hetgeen Van Lohuizen schrijft (Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 108).

gezegd dat 'the Governor general & council of the Presidency have already taken measures of negotiation assistance from the Dutch'. Batavia was hiervan wel degelijk op de hoogte.

Hastings nam de nodige in- en externe maatregelen om de voortgang te bevorderen. James Dighton, zijn agent bij het bestuur in Bombay,¹¹⁷ kreeg opdracht met het voorstel naar Madras te gaan. Hij moest een brief sturen aan Muhammad Ali van wie werd verwacht dat deze zonder meer akkoord ging en zou bevorderen dat de nawab van Madura, Wallajah Bahadua, afstand deed van Tinnevely. Dighton werd tot slot verzocht in onderhandeling te treden met het bestuur in Colombo. De Governor-General and Council zouden zelf het bestuur van Madras van kopieën van documenten voorzien waarin de overdracht van Tinnevely werd geregeld. Muhammad Ali weigerde echter iedere medewerking. Hastings wenste daarop dat het bestuur van Madras hem onder druk zou zetten, wegens 'the nature of the situation and the indispensable obligation he is under of making common cause with the Company'.¹¹⁸

Het voorstel werd door Hastings eveneens rechtstreeks aan gouverneur en Raad van Ceylon gezonden.¹¹⁹ Op 30 januari 1781 werd het aanbod van de 'Engelsche Hooge Raad van Kalkatta' aan de orde gesteld. Falck merkte op dat het hem niet duidelijk was wat de diepere achtergronden van Hastings waren. Het voorstel kwam volgens hem neer op:

voor alle Europeesche naatsien zoo bedenkelijken tijd gemeene zaak met de Engelschen te maaken waartoe reeds aan de Hooge Regeering te Batavia voorstellen waeren gedaen. Dog wij hebben ons daarop niet mogen inlaeten, en eenvoudig laeten antwoorden dat wij eerst zouden afwagten wat Hunne Hoog Edelheeden dienaengaende mogten goed vinden te besluyten. Echter hebben wij getracht gemelde William Light te laeten polsen waarin deese voorstellen hebben bestaan en wat de Engelschen met Hunnen Nawab mochten geneegen Zijn voor onsen bijstand te willen doen waarop wij het antwoord nog zijn verwagende.

Hij liet aan de leden van de Raad weten dat hij zijn opmerkingen over het voorstel aan de Hoge Regering had gezonden en toonde zich benieuwd naar de reactie. De Prins werd eveneens door Falck op de hoogte gesteld; hij ging daarbij niet in op de inhoud, dat liet hij over aan Boers in de vergadering van de Staten-Generaal. Hij schreef wel dat een dergelijke gelegenheid, het voorstel voor een verdrag, zich mogelijk nimmermeer zou voordoen, '... [het is] te aanlokkelijk om ze geheel te laten slippen'.¹²⁰ Hij toonde zich enigszins verbaasd dat er tot nu toe geen Britse afgezant naar Ceylon was gekomen met 'dit verhaal'. Van Angelbeek berichtte in een secrete brief dat hij het voorstel via Light op uitdrukkelijk verzoek van Hastings had ontvangen.¹²¹ Falck gaf hem zijn reactie en merkte op dat hij eigenlijk niet goed wist wie Light was. Van Angelbeek moest hem nog maar eens goed 'natrekken'.¹²² Vlak

¹¹⁷ BL, IOR inv. nr. P/D/7, Proceedings Secret Department, 6 juli 1781; James Lucy Dighton, 1780 agent van de Governor general in Bombay bij de voorzitter van de Bombay Select Committee (als 'the Bearer of the Depaches').

¹¹⁸ BL, IOR inv. nr. D/5, Madras Select Committee, Presidency and Council Bengal to President and Council Madras, 4 januari 1781, (22-23).

¹¹⁹ BL, IOR inv. nr. D/5, Madras Select Committee, Presidency and Council aan Governor Valck and Council in Colombo, 4 januari 1781.

¹²⁰ NA, VOC inv. nr. 9984, Iman Willem Falck aan Johan Gerard van Angelbeek (afschrift), 6 januari 1781.

¹²¹ NA, VOC inv. nr. 9982, Van Angelbeek zou al ene William Light hebben ontvangen op 17 december 1780.

¹²² SLNA, inv. nr. 1/3084 en NA, VOC Resolutie Secrete Raad, 4 januari 1781.

daarna liet Van Angelbeek weten dat hij daadwerkelijk, wederom, gelet op de brieven van Huddleston aan Smith, een gesprek met Light zou hebben en schreef verder dat hij hem zou vertellen dat hij niets kon doen zonder de toestemming van de Gouverneur-Generaal in Batavia. Falck reageerde hierop dat hem het gesprek met Light heel nuttig leek 'al was het alleen om te ervaren in hoeverre dezelve door de regering in Madras bevoegd was'. Hij zou ook van Light willen weten wanneer de Hoge Regering door Calcutta was aangeschreven. Het zou 'niet kwaad wezen ook de landregent of iemand zijnentwegen bij uwEd. mond. gesprek met den Hr. Light tegenwoordig ware'.¹²³ Falck begreep dat dat nadelig kon zijn voor de geheimhouding van het gesprek omdat de nawab eigenbelangen had. Hij liet daarom diens aanwezigheid over aan de discretie van Van Angelbeek. Er zat inderdaad meer achter, anders zou zijn opmerking over het al of niet uitnodigen van de nayak nogal overbodig zijn geweest. Noch Falck noch Van Angelbeek liet in deze correspondentie iets los over het eerdere voorstel en de contacten die er over en weer waren geweest. Zowel Smith in Madras als Huddleston en Light hielden zich aan de zwijgplicht over het voorstel van Falck. Laatstgenoemde deed er vermoedelijk zelf ook maar het zwijgen toe ten gevolge van het aanhoudende standpunt over de strikte neutraliteit van de Hoge Regering, de ontwikkelingen in Europa maar vooral omdat er een nieuw Britse voorstel lag. In zijn officiële advies aan de Hoge Regering stelde hij voor de ondertekening van het verdrag slepende te houden totdat duidelijk was geworden waar de gevaren lagen en in welke richting de ontwikkelingen gingen.¹²⁴ Een zelfde standpunt bepleitte hij tegenover de Raad van Ceylon. Deze kon het trouwens makkelijk aanhouden totdat de Hoge Regering had gereageerd.

Falcks bedenkingen tegen het voorstel van de EIC gingen in de eerste plaats tegen artikel 1; hierin stond dat er bij de troepen geen officieren mochten dienen met een hogere rang dan kapitein.¹²⁵ De Britten wensten ook de vrijheid te hebben de troepen te plaatsen waar zij wilden. Falck vroeg zich af of dat geen willekeur was. Het standpunt om de troepen in Britse dienst over te nemen, sprak hem helemaal niet aan. Hij bleef voorstander hen zelf te betalen, waarbij de Britten moesten aangeven waar het geld vandaan kwam. Tenslotte vond hij dat de Compagnie de zekerheid moest hebben dat er geen afzonderlijke vrede met Haider Ali werd gesloten. Het bestuur in Calcutta moest begrijpen dat er niets kon worden uitgericht zonder inlandse troepen. Hij verwees met deze opmerking naar zijn eigen voorstel waarin hij stelde dat sipahis onmisbaar waren voor de Europese legers in India.

Tegenover de Prins verklaarde hij nog steeds positief tegenover het Britse voorstel te staan 'om gemene zaak te maken tegen de Indiase vorsten'. Hij haalde nogmaals aan dat hij stip-te orders uit Batavia had om afzijdig te blijven; de verhouding met de Hoge Regering werd niet op de spits gedreven ondanks de toestemming die hij van haar had gekregen in 1779 om in onderhandeling te treden met Muhammad Ali en de Britten.

In zijn brief aan de Prins merkte Falck op dat '... wij zeer verlegen omtrent ons antwoord [waren]'.¹²⁶ Dit schreef hij gelet op het gevraagde aantal manschappen; hij had immers de

¹²³ NA, VOC inv. nr. 9982, Resolutie Raad, 6 januari 1781.

¹²⁴ NA, VOC inv. nr. 9984, Raad van Ceylon aan bewindhebbers, 31 januari 1781.

¹²⁵ De Britten hadden wel vertrouwen in Nederlandse militairen met name Duitsers, maar totaal geen vertrouwen in de inzet en kwaliteiten van hogere officieren.

¹²⁶ NA, VOC inv. nr. 9991; KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 16 februari 1781.

laatste vier jaar geen aanvulling gekregen van Europese troepen van de bewindhebbers. Hij verwachtte nu ook geen verbetering. Zijn constatering was op zich juist maar wel opmerkelijk; in zijn eigen voorstellen aan de Britten had hij het min of meer over dezelfde aantallen manschappen. Het argument over het gebrek aan aanvulling had hij wel gebruikt bij zijn aanvankelijke weigering om versterking naar de Overwal te zenden. Tegenover Van Angelbeek, die op het punt stond te worden overgeplaatst van Tuticorin naar Cochin als geëligende commandeur en opvolger van Moens, was Falck nog genuanceerder. Hij vroeg zich af of men niet voorzichtiger moest zijn om Ceylon niet te veel 'te ontblooten'. Hiermee bedoelde hij dat de troepensterkte op het eiland niet te veel mocht worden verminderd 'voor de strijd van de Britten' aan de Overwal. Verder plaatste hij plotseling vraagtekens bij een verbond met de Britten daar de bezittingen van de Compagnie in Madura en de Coromandel tot nu toe niet door Haider Ali waren aangevallen. Dit was wel een heel bijzondere uitspraak die hij aan zijn pen toevertrouwde. Het was immers uitgerekend Falck die de laatste jaren had gewezen op de agressieve houding van de Haider Ali. Volgens de Raad was het trouwens maar de vraag of de Britten genoeg eenheden hadden om de Coromandel, de Malabar en Madura te beschermen. Daarbij moest de situatie in Europa eveneens worden betrokken: 'zoo lang men geen zekerheid heeft, dat de gevolgen van den oorlog [tussen Frankrijk en Groot-Britannië] zich niet tot Nederland zou uitstrekken'.¹²⁷

In een eerdere brief aan de Prins klaagde Falck dat hij maar weinig in Zuid-India kon doen. Hij voelde zich 'net zo belemmerd als de Nederlandse Staat in Europa' en vond dat hij lang moest wachten op 'een vlotte reactie uit Patria en van de Hoge Regering' op het Britse voorstel.¹²⁸

Het Madras Select Committee had zelf ook ernstige bezwaren tegen de inhoud van het verdragsvoorstel. Het was van oordeel dat het grote aantal soldaten dat van de Compagnie moest worden overgenomen een te groot beslag zou leggen op zijn extra middelen. Het was beter het geld te besteden aan een noodzakelijke eenheid cavalerie. Het vond tevens dat een dergelijk verbond het aanzien van de Britten tegenover de inlandse vorstendommen zou schaden. Daarnaast was volgens het Committee de militaire situatie dankzij het optreden van opperbevelhebber Coote zodanig verbeterd dat het aangaan 'van een verbond zeer laakbaar was geworden'. Het raadde de overdracht van Tinnevely sterk af. Er was onlangs een verbond gesloten met de nawab Wallajah Bahadua waardoor de EIC veel extra inkomsten uit deze 'zuidelijke provincies' had ontvangen. Hastings' reactie op het afwijzend standpunt van Madras was buitengewoon mild, hoewel hij juist de grote voorstander was van een verbond met de Compagnie; hij accepteerde de weigering van de Compagnie en reageerde gunstig naar haar bestuur van Madras. De Governor-General and Council stelden dat het verbond 'was founded on desperate necessity of our affairs ... A more prosperous state succeeded and has rendered his measure unnecessary, we are therefore pleased that

¹²⁷ NA, VOC inv. nr. 9984, Iman Willem Falck aan Johan Gerard van Angelbeek (concept, dus nog niet voorzien van de handtekening van Falck; er stond slechts 'wg. Falck'), 6 januari 1781; opgesteld door de secretaris van de Raad, Frederik Jacob Billing.

¹²⁸ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 31 januari 1781.

you have rejected it ...'. Nergens blijkt uit de documenten dat Hastings en zijn medebestuurders niet verder gingen met een verdrag omdat in Europa de oorlog reeds was uit gebroken.

Medio februari 1781 reageerden de Gouverneur-Generaal en Raden eindelijk; uiteraard met de gebruikelijke afwijzende houding tegen een mogelijk verbond. Zij raadden Gouverneur en Raden zoals altijd 'onzijdig te blijven'. Falck was buitengewoon ongelukkig met deze reactie. Hij geloofde dat het ongunstige beeld dat de Britten van de Nederlanders hadden hierdoor de overhand zou krijgen. De weigering van de Compagnie in Ceylon om hulp te bieden, zouden de Britten 'zeer wel betaald zetten'. Het gevolg was dat 'Haider Ali de gevaarlijke meester over Carnatica zou blijven; van hem viel niets goeds te verwachten'.¹²⁹

Hastings en de zijnen gaven de schuld voor het mislukken van de onderhandelingen mede aan de gebruikelijke talmende besluitvorming van de Compagnie.¹³⁰ Met de Compagnie werd de Hoge Regering in Batavia bedoeld. Hastings en de zijnen hadden trouwens het verdrag ook niet meer nodig; het tij was voor hen langzaam aan het keren. In militair en diplomatiek opzicht kregen de besturen van de drie EIC-vestigingen meer en meer vat op situatie in Zuid-India. De noodzaak voor een verbond tussen de Britten en de Compagnie was in de eerste maanden van 1781 door de omstandigheden ingehaald.

Falck had wederom aangetoond dat hij met zijn oorspronkelijk plan voor een verbond met de EIC in zo'n vroeg stadium beschikte over meer politiek-strategisch en diplomatiek inzicht dan de Hoge Regering. Hij had op eigen kracht een ander uitgangspunt gekozen dan de Hoge Regering in het belang van Ceylon.

Nu zijn strategie ten aanzien van Muhammad Ali en de Britten buiten zijn toedoen was mislukt, moest hij de bakens verzetten. Hij was ervan overtuigd dat bij een 'opkomende oorlog' tussen Groot-Brittannië en de Compagnie 'de oostindische bezittingen groot gevaar' liepen.¹³¹

De steeds goed onderhouden contacten met de Fransen zouden hem en zijn bestuur in de loop van 1781 goed van pas komen, waardoor het politieke en militaire evenwicht enigszins kon herstellen. Hij realiseerde zich wel dat de Compagnie door het maar niet arriveren van de Staatse vloot 'ongewenst afhankelijk' werd van de Fransen.

In een notendop wordt hier zijn eigen opvatting duidelijk ten aanzien van de Britten en Fransen in afwijking tot de ideeën van de Hoge Regering. Zijn gedachtegang week echter niet af van die van de prinsgezinden c.q. de Hofpartij in de Republiek.

¹²⁹ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 16 februari 1781.

¹³⁰ Gleig, *Memoires of Warren Hastings*, 366.

¹³¹ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 3 augustus 1781; zeer uitvoerig zeven bladzijden in verband met de 'uitgebroken oorlog'. Hij merkte op dat zijn voorspelling in zijn brief van 8 januari 1780 aan de bewindhebbers en van 26 februari 1780 aan ZH was uitgekomen.

10.4 Falcks plichtsbesef

Neem het geringe voor lief, en houdt ons in liefderijk aandenken¹³²

Ondanks de grote politieke spanningen overwoog Falck in deze periode ernstig een verzoek in te dienen om van zijn functie te worden ontheven en thuis te varen. Of het kwam door zijn zwakke lichamelijke en geestelijke gezondheid, de zwaarte van zijn functie, het gebrek aan steun voor zijn afwijkende politieke visie over neutraliteit en de relatie met de Britten van de kant van Patria en de Hoge Regering of de bestuurlijke wantoestanden in Batavia; het is niet precies bekend. In 1779 was de aandrang groot ook al was het hem financieel niet voor de wind gegaan. Aan neef Otto had hij over zijn gevoelens geschreven. In diens antwoord ontraadde deze Falck ernstig een dergelijke beslissing in zijn omstandigheden te nemen. Met een gering kapitaaltje zou hij 'een stil en zuinig leven' moeten leiden. Otto meende hem zo goed te kennen dat hij zich wel 'zou kunnen schikken'. Toch moest hij goed beseffen dat hij dan niet langer in staat zou zijn 'edelmoedige bijstand' aan verscheidene personen te kunnen geven.¹³³ Het was beter zijn verblijf nog enige tijd te rekken. Over zijn situatie had Otto gesproken met Boers. In zijn reactie aan Otto toonde Falck zich dankbaar voor de inspanningen van zijn neef.¹³⁴ Het moet ook wat geholpen hebben bij zijn verdere beslissing. Oom George Tammo schreef eind 1780 eveneens over dit onderwerp. Deze had met de bewindhebber en vriend Frederik Alewijn gesproken over zijn 'dessein, hoedanig nog enige tijd in India wild blijven ...'. Hij was ook van mening dat neef Iman nu niet zou moeten overwegen 'om te repatriëren'.¹³⁵

Falck liet hierna het onderwerp even rusten maar het verdween niet uit zijn gedachten; het zou de komende jaren steeds terugkeren in zijn brieven. Een eventuele overplaatsing naar Batavia lonkte hem evenmin.

¹³² NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Falck 11 november 1778 (duplikaat) met PS (origineel), februari 1779.

¹³³ Uit de toezending van assignaties en 'kastjes' is enigszins vast te stellen op welke personen deze bijstand betrekking had. Tevens worden er bedragen genoemd in zijn brief van 31 januari 1779 aan neef Otto; fl. 1000,- aan Joh. Wilhelmus van den Nijpoort; fl. 300,- (oom) Johannes Frederik Gobijs; fl. 300,- oud professor (oom van zijn echtgenote) Louis François Kraij(y)enhoff in Den Haag; fl. 300,- aan de Ceylonese studenten Hugonis en Hofman, elk de helft (zij waren in 's-Hertogenbosch bij de rector van de Latijnse school in huis en studeerden 'in 't Staaten-Kollegie' te Leiden; Falck schreef dat hij dat vermoedde). De rest van het geld was voor de eigen uitgaven van Otto. Hiermee werden bedoeld uitgaven die hij deed voor Falck. Als dekking gold een wissel van fl. 2771,- die Falck had ontvangen van Chevalier voor diens gemaakte kosten op Ceylon o.a. voor reparatie aan zijn schip. Falck ging ervan uit dat Otto het geld had ontvangen. Uit brieven van Otto valt op te maken dat hij heel lang op het geld heeft moeten wachten. Chevalier had in Parijs andere prioriteiten. Ds. J.G. Manger noemde het ondersteunen van behoeftige familieleden 'milddaadig' (NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 133, Manger, Lijk Reede, 22).

¹³⁴ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck 6 november 1783 (duplikaat, ontvangen 8 december 1784) 'Ik heb sedert ontvangen uwe altoos aangename van 2. Dec. 1780 en 8 september 1781 welker inhoud alle blijken geeven Uwe geneegenheid mij waards, en echter, al aan verouderde datums, geen antwoord vereist'.

¹³⁵ NAK, HCA inv. nr. 30/722, George Tammo Falck aan Iman Willem Falck, 2 december 1780; 'Wat het repatriëren betreft kunnen Uw Weldedele ook sterk aanraden het bestaan voor een fatsoenlijk man word hoe langer hoe kostbaarder. W' geloven dat Uw edele op Ceilon niet veel geprofitteerd heeft, den rijken oom de wendt is hier gestorven zonder Uw wel edele of Uw wel Edele Schoonvader, zijn broer te bevoordelen'.

Wat opvalt, is dat hij altijd een grote mate van bescheidenheid en nederigheid aan de dag legde.¹³⁶ Hij wilde zich ook wel neerleggen bij de situatie. Zoals eerder werd opgemerkt had hij in 1779 aan Otto geschreven dat ‘Volkomenheid van vergenoeging moeten wij aan deeze zijde van de eeuwigheid niet zoeken’.¹³⁷ Het kwam voor hem voorlopig neer op een verder verblijf op het eiland. Aan Otto schreef hij wel ‘Indien mijne zucht van het gemene best op Ceilon te dienen mij nog hier hield; indien mijn vermogen niet zoo bekrompen was, dat ik buiten lijfrente niet zoude kunnen rond schriten [komen]. Ik was mogelijk al in uw buurt¹³⁸ komen wonen’.¹³⁹

10.5 Conclusie

De periode 1778 tot 1781 was voor Falck een van de enerverendste en emotioneelste van zijn bestuurstermijn. Hij wist de positie van de Compagnie te handhaven tijdens de oorlogssituatie in Zuid-India. De Compagnie had zich formeel te houden aan de strikte neutraliteitspolitiek van de Republiek. Falck echter was van mening dat deze politiek in Voor-Indië zou moeten worden losgelaten in het belang van de Compagnie. Haar positie zou versterkt kunnen worden door met Muhammad Ali en de EIC samen te werken en een verbond aan te gaan tegen de onstuimig optredende Haider Ali in Cochin, Madura en Carnatica.

Een verdrag kwam niet van de grond door het vasthouden aan de strikte neutraliteitspolitiek van de Republiek door de Hoge Regering; het gebrek aan steun van de Britten voor zijn voorstel; de weigering van Batavia in te gaan op het veel minder gunstige voorstel van Governor general Hastings, de trage besluitvorming; verdeeldheid binnen de Hoge Regering en het uitbreken van de Vierde Engelse Oorlog.

Ondanks het significante verschil van inzicht over de neutraliteitspolitiek kon Falck blijven rekenen op de grote waardering van de Prins en zijn omgeving, de bewindhebbers en de opeenvolgende Gouverneurs-Generaal en Raden. Hij stond trouwens in Voor-Indië niet alleen; zijn vertrouwelingen Moens, Van Angelbeek en Van de Graaff steunden hem vanuit hun vestigingsplaatsen.

Zijn aanzien bij de Britten en Fransen zorgde eveneens voor versterking van zijn positie. Hij maakte zich grote zorgen over handhaving van de positie van de Compagnie in de regio door de afwezigheid van voldoende troepen en van Staatse oorlogsschepen. Zijn politiek-strategisch en pragmatisch inzicht stak schril af bij dat van de Hoge Regering; deze maakte een weinig daadkrachtige en besluitenloze indruk, los van het feit dat de Gouverneur-Generaal en Raden formeel misschien niet anders konden. Falck vond niet dat het de kwetsbare positie van de Compagnie in Voor-Indië was die Ceylon bedreigde, maar de voorzichtige houding van de Hoge Regering. Falck trok zelf een prachtige conclusie over zijn ideeën in een brief aan neef Otto:

¹³⁶ Het Rapport van de eerste advocaat van de Compagnie, mr. F.W. Boers na Falcks dood uitgesproken in de Staten-Generaal in 1786; NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 133, Manger, Lijk Reede.

¹³⁷ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck (duplikaat), 11 november 1778 met PS, ‘Febr. 1779’.

¹³⁸ De buitenplaats Oostbroek.

¹³⁹ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck (duplikaat), 11 november 1778 met PS. (origineel), februari 1779.

Ik heb zelfs de vrijheid genomen om Z.D. Hoogheid eene schets te geven van 't gene ons O.I. best lijken zoude, indien men onze hulp, gelijk ik waarschijnlijk stel, aanzoeken mogt. Maar laat ons de jaloezij van twee handeldrijvende volkeren onderscheiden van de glorie en overwinning zucht van een derde volk, en wij zullen straks bevinden dat er een groot onderscheid is tusschen de verongelijkingen van 't één volk, dat ons echter niet als openlijke vijanden durft behandelen, omdat ons bondgenootschap 't eenigste is waarop het vertrouwen kan; en de gevaarlijke uitzichten van 't andere volk 't welk niemands bondgenootschap van nooden heeft, en alle machten zoude boven 't hoofd gewassen zijn, indien het zoo machtig ter zee wierdt als te lande.¹⁴⁰

In dit hoofdstuk worden argumenten aangedragen tegen de opvattingen van Van Lohuizen over de aard van de contacten over een tussen de Compagnie en de EIC af te sluiten verdrag. Hoewel Van Lohuizen de rol van Falck als gouverneur van Ceylon en Onderhorigheden hoog schat, hecht hij weinig waarde aan diens contacten met de Britten in India. Hij neemt de pogingen van Colombo om een verdrag te sluiten niet erg serieus. De rol van Falck zag hij over het hoofd. Falcks eerdere contacten met de Britten tussen 1772 en 1780 om tot samenwerking te komen kent hij niet. De brieven van Falck aan de Prins en neef Otto over dit onderwerp waren hem eveneens onbekend. Juist de vroegere pogingen en de bewuste brieven geven een ander beeld.

Bij Falck en zijn vertrouwelingen speelden niet alleen de strikte neutraliteitspolitiek van de Republiek en de Hoge Regering een rol, maar een evenwichtspolitiek waarbij samenwerking met de EIC noodzakelijk was. Alleen in een evenwichtige situatie zou een sterke positie en hersteld aanzien van de Compagnie leiden tot toekomstig profijt van de handel in Zuid-India en er voor zorgen dat de Compagnie zich zou kunnen handhaven in Voor-Indië.

¹⁴⁰ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck (duplikaat), 11 november 1778 met PS. (origineel), februari 1779.

11 Directeur

Waarom stuurde zij haar zonen naar de universiteit om rechten te studeren? Die brachten daar doorgaans maar weinig van terecht. Veel beter zou het zijn als de kneepjes van de handel zouden worden bijgebracht. Wanneer men de universiteit zou overlaten aan hen die werkelijk aanleg voor de wetenschap hadden, zouden zowel de koophandel als universiteit hier wel bij varen.¹

11.1 Handel

De als jurist opgeleide Falck was niet alleen bestuurder van het territorium van de Compagnie op Ceylon en Onderhorigheden maar tevens directeur van een van de belangrijkste handelsvestigingen van de Compagnie; hij moest na zijn aantreden een deel van zijn tijd aan commerciële zaken besteden. De vermanende woorden van Justus van Effen hierboven aangehaald, sloegen juist op het dilemma van iemand die niet was opgeleid tot 'koopman' en geen ervaring had. Falck had zich, ook na zijn start aan de burelen van de Hoge Regering, nauwelijks bezig gehouden met handelsaangelegenheden. Zijn officiële en privé-correspondentie zou er vanaf nu mee zijn gevuld.

In de loop van de achttiende eeuw had ten opzichte van de zeventiende eeuw een verschuiving plaatsgevonden in de werkzaamheden van de gouverneur van directeur naar bestuurder. Meerdere historici spreken over een verandering van koopman naar bestuurder maar dat ging nimmer op voor zo'n groot territoriaal gebied als Ceylon. De gouverneur was in de eerste plaats bestuurder. In de Raadsvergadering werd minder dan een derde van de tijd besteed aan agendapunten die betrekking hadden op commerciële zaken. De agendapunten hadden vooral betrekking op politieke en bestuurlijke aangelegenheden, aan re-

¹ Kloek en Mijnhardt, 1800, *Blauwdrukken*, 75-76, 'Justus van Effen als intermediair', 75; Het was voor Van Effen de schrijver van de *Hollandsche Spectator* (1684-1735) volgens de auteurs een uitgemaakte zaak dat de koophandel de grondslag vormde van de Nederlandse welvaart en cultuur. Daarom was bijvoorbeeld de regentenelite tegenover het academisch onderwijs hem een doorn in het oog. Met aangehaalde tirade probeerde Van Effen de tijdgenoot weer op het rechte pad der vaders te brengen. Hij wilde volgens beiden daarmee nog eens duidelijk maken dat de koophandel de grondslag vormde van de beschaving en de Nederlandse identiteit.

kwesten en allerhande civiele zaken waaronder justitiële aangelegenheden. Hij was geen commercieel directeur van een handelscomptoir zoals aan de kusten van Zuid-India. Evenals de koning van Kandy kreeg hij als soeverein bestuurder namens de Compagnie de meeste producten als herendienst ter beschikking zoals kaneel, olifanten en arecanoten als een soort tribuut uit de Compagnieslanden. De gouverneur en directeur had in eerste instantie als bestuurder met de producten te maken. Door de Compagnie werden nauwelijks producten gekocht en verkocht. Een van Falcks voorgangers, Pielat, duidde zijn belangrijkste zorg of taak in zijn *Memorie van Overgave* aan als ‘de qualijt van directeur over Compagnies handel en omneslagh in de gewesten’ een titel eerder beschreven door de advocaat van de VOC en directiesecretaris Pieter van Dam.² De producten die moesten worden geleverd door Ceylon en Onderhorigheden waren neergelegd in de jaarlijkse ‘eisch’ die door de Heren XVII was opgelegd aan de Hoge Regering. Deze maakte daarvan een vertaalslag in de vorm van een lijst van gewenste retourgoederen en distribueerde deze bestellingen naar de verschillende hoofdstedelingen in Azië.³ Over de gewenste kwaliteit en kwantiteit werd door de Heren XVII en het Haags Besogne met zeer grote regelmaat gerept.

Kaneel was het belangrijkste product van Ceylon en genereerde ongeëvenaarde opbrengsten;⁴ de kwaliteit werd beschouwd als de beste ter wereld, schreef Falck aan de directeur van het natuur- en kunstkabinet van de Prins, Arnaut Vosmaer.

De andere producten die op het eiland werden ingezameld, zijn terug te vinden op de jaarlijkse Staat van Ceylon: peper, arreek,⁵ jagerhout en jagerlatten, parels, olifanten en paarden. Daarnaast werden er kardemom en kokosnoten verbouwd voor het merendeel voor eigen gebruik. Onder gouverneur Van Imhoff in 1736 waren bossen met kokospalmen aangelegd langs de gehele Zuidwestkust. De noten werden voor een deel gebruikt voor het persen van olie.

Vanaf het einde van de jaren twintig van de achttiende eeuw bestond de lading van de reitourschepen uit kaneel,⁶ Coromandelse lijnwaden, Ceylonese peper en enkele artikelen van geringer belang⁷ waaronder koffie, kardemom en af en toe enige snoeren parels.

Naast de verschepingen op Patria vond er een aanzienlijke Indo-Ceylonese handel plaats, gericht op Bengalen, de Coromandel en de Malabar. Deze handel werd alleen door particulieren uitgeoefend. Vanuit Ceylon werden arreek, kokos- en waaierpalmennoten en de olie hiervan, schelpen, tabak, houtwerk, parels en olifanten naar India verscheept. Naast het monopolie op de kaneel bezat de Compagnie dat ook op de olifantenhandel. Uit Zuid-India en Bengalen kwam naast lijnwaden, rijst voor eigen gebruik op het eiland. Uit de Maladiven kwamen voornamelijk gedroogde vis en schelpen.⁸

2 Pielat, *Memorie*, 7; Van Dam, *Beschrijvinge III*, 45; bij Resolutie van de Heren XVII, augustus 1645 mochten de ‘ministers op Ceylon’ de ‘qualiteit van directeur over Companies handel en overslagh in de gewesten’ voeren.

3 Van den Belt, *VOC-bedrijf*, 47.

4 Arasaratnam, *Dutch power in Ceylon, 146-147*; Gaastra, *Ceylon als handelscomptoir*, 32.

5 Arreek of areeka (areca catecha) = betelnoot / Arecanoot.

6 Jacobs, *Koopman in Azië*, 43; Van den Belt, *VOC-bedrijf*, 54: volgens zijn berekeningen ging van de 36.700.00 pond kaneel die werd verscheept tussen 1700-1760, 71,1% naar Nederland, 27,3% naar Batavia en 1,4% naar een aantal kantoren in India. Er werden 466.000 balen geschild hetgeen betekende dat 98,5% van de ontvangen kaneel werd geëxporteerd.

7 Van den Belt, *VOC-bedrijf*, 9.

8 Jaarlijks kwam een gezant of ‘zendeling’ van de koning van de ‘Maldivisch eilanden’ (Sultan Pasien Macana doe Goe-

Tijdens de bestuursperiode Falck werd gepoogd minder afhankelijk te worden van de buitenlandse invoer van levensmiddelen, in het bijzonder rijst. De verbouw van rijst nam toe, maar was nog lang niet voldoende om de garnizoenen, de bewoners van de vestigingen en de kaneelschillers tijdens de schilcampagnes te voeden; er moest nog steeds op grote schaal worden geïmporteerd uit Tanjore, de Coromandel, Bengalen en in mindere mate uit Java.

Naast de activiteiten van de Compagnie was er beperkte vrije particuliere handel voornamelijk door Britse en Indiase handelaren. De Kandianen mochten volgens het traktaat alleen via de Compagnie handel drijven. Er vond smokkel plaats, waarvan de omvang moeilijk is in te schatten. Er werd veel gedaan om deze illegale praktijken tegen te gaan door het uitrusten van patrouillevaartuigen.

Bij de export uit Ceylon moet een onderscheid worden gemaakt in een drietal periodes: tot na de Kandiaanse oorlog, 1766; tot het begin van de Vierde Engelse Oorlog, 1781 en de periode tot de Britse verovering van Ceylon 1783-1796. De oorlogen betekenden elke keer een terugval doordat het moeilijk was de kaneel te verschepen. De forse prijsstijgingen van de kaneel zorgden ervoor dat de inkomsten voor de Compagnie gelijk bleven ondanks de daling van de uitvoer van de hoeveelheid kaneel naar Patria. Na het einde van de oorlogen van 1765 en 1783 verdubbelden de inkomsten.⁹

11.2 Kaneel

's kompanies rijkste goud mijn.¹⁰

Niet overal op het eiland werd goede kaneel gevonden, merkte Falck op in de eerdergenoemde brief aan Arnaut Vosmaer. Wanneer men 'van Kaap Kommorijn een lijn [zuid-] oostwaards' over Ceylon trok, dan kon men al wat benoorden deze lijn lag het droge en wat ten zuiden lag het vochtige Ceylon noemen. De eerstgenoemde landen hadden, aldus Falck, bijna dezelfde 'jaargetijden' en klimaat als de Coromandel. Het regende daar slechts van half oktober tot in december en in de overige maanden was het zeer droog. Daarentegen zijn de zuidelijke gedeelten regenachtig van mei tot november en in de maanden hieraan vooraf waren er regenvlagen met onweer. In deze vochtige delen van Ceylon werd 'de zoo beroemde kaneel' gevonden. De kaneel was zelfs daar niet overal even goed van kwaliteit. Landinwaarts groeide deze tot diep in Kandy. In de kuststrook langs Negombo, Colombo en Galle was de fijne kaneel minder van kwaliteit. 'Al wat men langs de oostkust van Ceilon en veele uren landwaarts, van kaneelbomen aantreft, geeft een zeer onsmakelijk soort wilde kaneel zooals men die op de Filippijnen, op Celebes, Timor, Malabar en mogelijk elders ge-

jaalcher Iskander aan Falck zie o.a. SLNA, inv. nr. 1/3084; Dagregister, 19 november 1781). In de (jaarlijkse) Staat van Ceylon worden de Maldivisch eilanden genoemd met het aantal schepen dat Colombo en Galle had aangedaan en de meegebrachte producten: in dit geval gedroogde vis en cauris de meldivo (schelpen).

⁹ Jacobs, *Koopman in Azië*, 46; Van den Belt. Het VOC-bedrijf op Ceylon gaat zeer gedetailleerd in op deze problematiek.

¹⁰ 'Mr. Falck first bent his particular attention to the cultivation of cinnamon which was carried to such a height, that the Dutch became nearly independent of Candians in that particular article'; Burnand 'Fragments on Ceylon' (originally communicated to the Asiatic Journal) Jan. 1809.

vonden heeft'. Falck schreef aan Vosmaer: 'D'ulloa spreekt van kaneel, die in de zuidelijke deel van Amerika groeit'.¹¹ Uit deze opmerking kan worden opgemaakt op welke wijze Falck zich in het onderwerp van de kaneel verdiepte. Vosmaer constateerde dat de Ceylonsche kaneel niet in andere landen 'voortgekweekt' kon worden. 'Indien dit mogelijk ware, zouden alle menschelijke voorbereidzelen de zaak niet hebben kunnen beletten'. Kraaien en andere vogels waren de vlijtigste kaneelplanters, want:

op de kaneel vrucht verlekkerd, bemesten zij den grond met als gevolg, dat de pitten der ingeslikte vruchten overal jonge planten van kaneel doen voortkomen, daar ze groeien wil: en deeze zelfde vogels zouden het geheele eiland met kaneel vervuild hebben, ja zelfs zou de boom, over de zoo genaamde adamsbrug, door het vaste land verspreid zijn, indien lucht en aarde zulks niet belet hadt.¹²

In het Haags Besogne van augustus 1766 werden de resultaten van de kaneelinzameling over 1765 besproken en er werd besloten dat Falck met alle mogelijke middelen moest trachten te voldoen aan de 'Patriasche Eis van 7500 balen kaneel, zijnde men zelfs gequalificeert bij verzending van schepen naar Nederland des doenlijk 8000 baalen daar meede of te zenden'.¹³

Falck wist vanaf zijn vertrek uit Batavia waarmee hij zich, buiten de oorlog met Kandy en de zorg voor de veiligheid van Ceylon, moest bezighouden. Hij was daarom direct na zijn aankomst in Galle gaan kijken naar het schillen en inzamelen van de kaneel. In de bossen zag hij chaliassen met hun assistenten¹⁴ onder leiding van een hoofdman de schors, de binnenbasten van de kaneelbomen, los snijden. Hiervoor waren de 'rijpe' takken gekapt van de boom. Van de takken werd vervolgens de schors verwijderd en in de zon te drogen gelegd. Door deze schors-pijpen te bundelen in balen, kon de kaneel worden getransporteerd en in de pakhuizen in Galle worden opgeslagen in afwachting van transport naar vooral Patria.¹⁵ Na deze eerste kennismaking was hij voortdurend bezig geweest met zijn adviseurs na te denken over efficiency-maatregelen, productievergroting en kwaliteitsverbetering. Daarnaast bedacht hij middelen om uitroeiing van kaneelbomen te voorkomen. Zijn opvattingen over het al of niet aanleggen en experimenteren met tuinen of plantages komt uitvoerig in de volgende paragraaf aan de orde. Centraal staat de vraag of het Falck was of zijn opvolger Van de Graaff die voor de aanleg van tuinen de meeste eer toekomt.

11 D'ulloa staat voor Don Antonio de Ulloa; hij schreef samen met Don George Juan *A voyage to South America* (Londen 1758); beiden waren kapitein ter zee in de Spaanse marine, lid van de Royal Society in Londen en de Koninklijke Akademie in Berlijn; schreven (369-370) dat de kaneel in de omgeving van Quito, gelegen aan de monding van de Amazone in het onderkoninkrijk Peru, in kwaliteit niet kon meten met de kaneel uit Oost-Indië maar als 'trees were duly cultivated, might be made in every respect equal to those of the island of Ceylon'.

12 UB, BPL inv. nr. 246, Iman Willem Falck aan Arnaut Vosmaer (duplikaat), 23 januari 1780.

13 NA, VOC inv. nr. 4484; in het Haags Besogne van augustus 1767; bespreking kaneelinzameling op grond van berichten van de Hoge Regering.

14 Volgens opmerking van A. van den Belt, die zo vriendelijk was dit hoofdstuk van zijn kritische opmerkingen te voorziën, duidde de aanwezigheid van assistenten erop dat hier geen sprake was van chaliassen zoals Falck berichtte. Volgens L.J. Wagenaar gaat het om de kaste van de Jageros, die zorgden voor opstapelen, dragen en andere werkzaamheden.

15 Jacobs, *Koopman in Azië*, 47.

11.2.1 Het aanleggen van kaneeltuinen

In 1771 gaf Falck in de Raad een uitvoerige uiteenzetting over de ontwikkeling van de kaneel sedert zijn komst op het eiland. Hij beklemtoonde dat hij vanaf het begin voorstander was geweest 'te beproeven of door mensenaarbeid de hoeveelheid zou kunnen worden vergroot'.¹⁶ Hij schreef in een bijdrage aan de Verhandelingen van de Hollandsche Maatschappij voor Wetenschappen:

de ondervinding heeft nu ook geleerd, dat lustig boschaadjen [lees: daar waar bosschages staan], op gunstigen grond staande, met goeden uitslag, kunnen bepoot worden met kaneel. Men neemt hier toe den regentyd waar, en drukt de rype vruchten een weinig onder de oppervlakte van den grond. By drooge tyden moet men dien tweemaal daags met water bevogtigen, en hier mede aanhouden, tot dat de spruitjes of boompjes den ouderdom van anderhalf jaar tot twee jaaren bereikt hebben. Hierna kan men ze veilig aan de natuur overlaten. Op deeze wyze zyn onlangs enige gronden met eene ontelbaare menigte boompjes beplant, die, even zo welig als de natuurlyk voortgebragten, groeien.¹⁷

Verder schreef hij ondermeer dat de bomen om de vijf jaar moesten worden 'geschild'. Dat hij het werkelijk van het begin af aan serieus nam met het aanleggen en experimenteren met tuinen blijkt ondermeer uit de toestemming die hij een jaar na zijn aantreden gaf aan zijn vertrouweling Moens om een tuin aan te kopen voor de kaneelbouw.¹⁸ Hij verklaarde in de Raad waarin dit besproken werd dat hij had laten onderzoeken of er andere gebieden waren die voldeden aan de juiste condities voor de verbouw van kaneel. Het ging hem om gebieden waar nog nauwelijks of geen kaneel groeide. In zijn *Aanmerkingen op de Reflexien* stelde hij dat, hoewel de Compagnieslanden uit veel woeste grond bestonden er te veel was bebouwd en beplant om de 'kaneel boom ongestoord te laten'. Dit had te maken met zijn opvatting de natuur zijn vrije loop te laten. Falck was zowel voorstander van tuinen als van het natuurlijke proces waarbij vogels de zaden verspreiden.

Tijdens zijn landtocht naar Galle en Matara tegen het einde van 1766 had hij gehoopt er achter te komen waarom er kaneelbomen, 'staeken', waren die geen kaneel gaven. Hij had de lokale opziener van de kaneel aangesproken maar uit het verslag bleek dat hij het slechts over het uitroeien van kaneelbomen in tuinen door de bewoners had gehad. Na een 'oculaire inspectie' vond hij de resultaten zodanig dat hij het planten van kaneelbomen niet wilde aanbevelen; hij vond de tuinen wel geschikt voor peper.¹⁹ Evenals zijn beide voorgangers

¹⁶ NA, VOC inv. nr. 3324, Resolutie Raad, 19 maart 1771.

¹⁷ Verhandelingen uitgeven door de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, XV deel, Haarlem, 1774; Bericht wegens de Kaneel, opgemaakt uit de toezondene beschrijving van de Heer Im. Will. Falck, Gouverneur van Ceylon, 278-308. Het is een reactie op hetgeen 'de Schrijvers der Vaderlandsche Letteroeffeningen hebben, in het III Deel het 2. stuk, 251, medegedeeld eene Beschryving van de verschillende soorten van Kaneel-Boomen op Ceylon, die zy uit de Nouvelles Oeconomiques en Littéraires hebben overgenomen'. Hij had enige onnauwkeurigheden geconstateerd en wenste deze op te helderen. Falck zal hebben bedoeld dat de rijpe takken er konden worden afgekap. Dat kan trouwens ieder jaar met een aantal takken.

¹⁸ NA, VOC inv. nr. 3175, Resolutie Raad, 21 augustus 1766.

¹⁹ NA, VOC inv. nr. 3175, Resolutie Raad, 30 december 1766; toelichting Falck over zijn reis naar Galle en Matara, 19 december 1766: 'Hierna becommunicerde de heer gouverneur dat reeds eenigen tijd geleden de fiskaal te galle, den opziener van kaneel hadde willen aanspreken over het uitroeien van kaneel in deszelfs tuin aan de berg oeneattedock [Oenewatta, nu Unawatuna] op des zelfs verantwoording dat hij toen zulx geschied zijn zoude, op Bentota geweest was

was hij tegen de vernietiging van kaneelbomen in de tuinen van de Singalezen. Het vernietigen van kaneelbomen was bij wet ten strengste verboden.

In tegenstelling tot hetgeen Kanapathypillai en anderen opmerken, was Falck dus wel degelijk vanaf het begin van zijn termijn voorstander van en bezig met het aanleggen van tuinen.²⁰ Maar hij was tevens voor het uitbreiden van het zoeken naar kaneel in het wild en geloofde dat de natuurlijke methode waarbij de zaden door vogels werden verspreid, meer en meer kaneel kon opleveren in gebieden zonder speciaal aangelegde tuinen; het proces dat al eeuwen aan de gang was.

Kanapathypillai en anderen zijn tot de conclusie gekomen, na uitvoerige bestudering van de eerdere voorstellen over het aanleggen van kaneeltuinen van de Hoge Regering, Schreuder en Van Eck,²¹ dat Falck had besloten deze voorstellen niet over te nemen. Hij zou hebben besloten niet tot experimenten over te gaan vanwege de risico's op grond van oude en nieuwe vooringenomenheden van conservatieve krachten onder zijn Singalese adviseurs.

De discussie over de plannen van gouverneur Schreuder ging niet zo zeer over diens opvattingen over het aanleggen van tuinen, maar had vooral betrekking op het vrijlaten van de kaneelteelt aan alle Singalese inwoners van de Compagnieslanden en over het verplaatsen van bewoners uit gebieden die geschikt waren voor kaneelbouw naar elders.²²

In zijn *Aanmerkingen op de Reflexien*²³ merkte hij op dat hij op alle mogelijke manieren bezig was met de productie en de kwaliteit van de kaneel op te voeren. In een resolutie uit 1771 stond dat kaneelschillers werden beloond wanneer zij kaneelbomen in hun tuin hadden.²⁴ Er werden door hen stukjes grond 'ompagger[d](en)' om kaneelpitten te planten, waardoor reeds 'zeventien honderd vijftig jonge kaneelboompjes van verschillende grootte' waren opgekomen. Hij verwees naar een rapport dat was opgesteld door de eerste pakhuismeester De Cock die tevens de functie van kapitein van de kaneel vervulde.²⁵ Een van zijn conclusies was dat het merendeel van de aangeplante kaneel zeer weelderig groeide in de tuinen en over vier à vijf jaar kon worden 'geschild'. Ondertussen hadden de hoofden van verscheidene Korles opdracht gekregen mee te doen aan een experiment met het zaaien van kaneel in tuinen; deze proeven hadden volgens De Cock uitgewezen dat dit lukte.

In het Commandement Galle was een speciale commissie ingesteld die toezicht hield op de experimenten. Falck stipuleerde dat 'elke vorm van nalatigheid tijdens het experiment zal worden gestraft als er onledigheid en luiheid in het spel is'. In de paragraaf over de bij-

en dus in allen gevalle daer toe geen ordre gegeven hadde daer over met zijn aksie tegen bedienden van gem. Sluiskens uitgekomen was die gem. Tuin hadden schoon gemaekt, en daer tans noch sulck rareitit gehouden wierden doch dat zijn Edeel, bij aenweezenheid te Gale, van de gelegenheid van dien tuin oculaire inspectie genomen en teevens 'gexamineerd hebbende'. Het kwam er op neer dat de resultaten van dien aard waren dat hij het niet wilde aanbevelen.

²⁰ Kanapathypillai, *Helen or Costly Bride*; Schrikker, *Expansion and Reform*.

²¹ NA, VOC inv. nr. 338, Van Angelbeek aan de Gouverneur-Generaal en Raden m.b.t. het project van Van Eck over verbetering van de kaneel.

²² Hovy, *Plakkaatboek*, 651; 455 1759 december 20 te Colombo, 'Plakkaat houdende regeling van gedwongen verhuizing ...'.

²³ Falck, *Aanmerkingen*.

²⁴ NA, VOC inv. nr. 3324, Resolutie Raad, 2 mei 1771.

²⁵ NA, VOC inv. nr. 3324, Resolutie Raad, 19 maart 1771.

eenkomsten van de chaliassen wordt aangegeven dat er ook publiekelijk harde maatregelen werden genomen.

Het Haags Besogne vond in 1775 de proef met de tuinen ten volle geslaagd en concludeerde dat de voortplanting van kaneel door mensenarbeid heel goed mogelijk was gebleken. Het memoreerde in zijn vergadering het bovenstaande bericht van Falck.²⁶

Het is dus niet juist, hetgeen Kanapatypillai opmerkt, dat er pas in 1771 voor het eerst succesvolle proeven in kaneeltuinen plaatsvonden bij Marodana in de buurt van Colombo. Hij schrijft dat dit ook met de koffietaanplant gebeurde. De instigator was volgens hem niet Falck maar Van de Graaff als kapitein van de kaneel; hij zou Falck hebben overtuigd en vervolgens was de laatste een krachtig voorvechter van tuinen geworden. Dit beeld wordt vervolgens door De Silva²⁷ en Schrikker van hem overgenomen.²⁸ Falck zou met tegenzin aan 'het grote experiment' zijn begonnen omdat hij wars was van veranderingen; slechts na de nodige aansporingen van zijn 'superieuren', de Hoge Regering, zou hij zijn overgegaan met het oppakken van nieuwe projecten. Alle krediet voor de verbetering van de kaneelbouw geven zij dan ook aan Van de Graaff. Niet ontkend kan worden dat onder diens krachtige leiding als gouverneur de verbouw in de tuinen sterk werd opgevoerd. Hij wist de Compagnieslanden bijna onafhankelijk te maken van de Koningslanden, door de productie te laten verdubbelen door mede gebruik te maken van 'Een menigte van landen die men nu moete laten woest liggen om de wijnige kaneel die daarop groeij'.

Volgens Van den Belt, kenner van Van de Graaff,²⁹ verdiende het binnenlandse economisch-politieke beleid van zowel Falck als Van de Graaff alle lof. Hij stelt zich wat minder uitgesproken op over Falck en merkt op dat bij hem de gedachte werd verlaten dat kaneel alleen maar in het wild zou groeien. De hoofden participeren eerst onder dwang, later gedragen door eigen voordeel aan het ontwikkelen van uitgestrekte tuinen.³⁰ Deze laatste opmerking blijkt inderdaad te passen in door Falck gemaakte opmerkingen in zijn *Aanmerkingen op de Reflexien*. Dit staat ook allemaal uitvoerig beschreven in het verslag van de vergadering van maart 1771.

11.2.2 De Memorie van Schreuder over de kaneelaanplant

Voor zijn vertrek uit Batavia had Falck blijkbaar geen tijd gehad met Schreuder te spreken over diens opvattingen over het inzamelen van kaneel. Had hij dat wel gedaan, dan hadden zij elkaar misschien beter begrepen. Schreuder had zich tijdens zijn gouverneurschap zeer ingespannen voor de vergroting van de kaneelproductie. Hij had zijn denkbeelden niet alleen vastgelegd in zijn *Memorie van Overgave* aan zijn opvolger Van Eck; hij had daarna nog andere stukken over dit onderwerp geschreven. Schreuder toonde zich vlak voor zijn gedwongen verlossing naar Batavia niet langer voorstander van de vernietiging van de aan-geplante kaneel in de tuinen van Singalezen in de Compagnieslanden. Hij vond dat deze

²⁶ NA, VOC inv. nr. 4490, Resolutie Haags Besogne 1771.

²⁷ De Silva, *A History of Sri Lanka*, 147.

²⁸ Schrikker, *Expansion and Reform*, 40.

²⁹ Van den Belt, *Memorie overgegeven aan den ... Heer Joan Gerard van Angelbeek*.

³⁰ Van den Belt, *VOC-bedrijf*, 71.

kaneel 'een algemeen product' was dat door iedereen zou mogen worden verbouwd en dan tegen betaling aan de Compagnie moest worden geleverd. Men zou hiervoor niet meer dan zes rijksdaalders per baal mogen krijgen als de kaneel voldeed aan een bepaalde kwaliteit. De kaneelgronden zouden gelijk moeten worden gesteld aan die voor peper, koffie en kardemom. Op deze wijze zou de afkeer onder de bevolking afnemen: 'in plaatse van den Canneel te haten en heimelijk uit te rukken de selve gewillig aanplanten, voortkweken, haare tuijnen er mede ompaggeren'. Men zou dan hele bossen aanleggen, zelf schillen en de kaneel aan de Compagnie leveren. Dit had volgens Schreuder het grote voordeel dat de Compagnie niet langer afhankelijk was van Kandy. Hij was ervan overtuigd dat de bemoeizucht van het Hof geen invloed zou hebben op de productie van kaneel van de Singalese onderdanen in de Compagnieslanden. Deze Singalezen zouden uit de gronden een goed middel van bestaan hebben; niet meer klagen en steeds afhankelijker worden van de Compagnie. Hij had grote verwachtingen van een kleine proef.³¹ De Hoge Regering was het hier mee eens. Zijn opvolger Van Eck kon door de oorlog geen uitvoering geven aan de nieuwe plannen; hij deelde Schreuders opvatting wel.³² Een andere oplossing was volgens Schreuder het land waar kaneel groeide in handen te krijgen via ruiling met de lokale bevolking, die dan land zou krijgen waar nauwelijks kaneel groeide.³³ Het nadeel hiervan was dat er een 'volksverhuizing' zou moeten plaatsvinden met alle gevolgen van dien.

Falck zag dan ook niets in deze aanpak; het was 'onpraktisch en roekeloos'. Hij schreef dat hij er van het begin af aan van overtuigd was dat de bewoners hun land niet zouden verlaten,³⁴ mede gelet op het advies van deskundigen. Aanvankelijk vond hij dat hij over onvoldoende kennis beschikte om een onderbouwd oordeel te geven over de mogelijkheid of onmogelijkheid van de verplaatsing van de inwoners van de kaneelgronden. Het plan was 'eene zeer fraaie theorie en de uitvoering zou een der wenselijkste stukken weezen van 't geen men zich voorstellen kan door deesen kostbaaren oorlog te zullen verwerven tot bevordering en verzekering van 's kompanies rijkste goud mijn'. Hoewel hij het plan onuitvoerbaar vond, had hij wel verschillende gebieden voor ogen waarheen een deel van de bevolking verplaatst zou kunnen worden, zoals de Colombosche Korles en misschien 'eene dubbele ja nog grotere portie' naar de zeer vruchtbare provinciën van Chilaw en Puttalam. Het was 'niet onmogelijk dat men over enige tijd eenige wakkere hoofden zou kunnen aantreffen die op hoope van voordeel zich beweegen lieten om met hunnen onderhorigen naar elders te verhuisen want toch het Ceilonsch gemeen heeft eene schier blinde gehoorzaamheid voor hoofden van aanzienlijke geboorte'.³⁵

Los van alle voors en tegens wenste de Hoge Regering dat Falck uitvoering gaf aan de nieuwe aanpak van Schreuder. Falck hoorde bij zijn aankomst in Colombo dat er 'wichtige zwaarigheden' bij de eerdergenoemde Singalese adviseurs op het eiland waren, tegen

31 NA, Collectie Hope inv. nr. 89, 'Extract uit de Memorie van den Heer Raad ordinair van Indië en gewezen Ceilons Gouverneur Jan Schreuder'. Bijlage bij een brief van Iman Willem Falck omstreeks 1767.

32 Arasaratnam, *Ceylon and the Dutch*, 188; Memorie van Overgave van Schreuder aan Van Eck.

33 NA, VOC inv. nr. 3138, Johan Gerard van Angelbeek aan Iman Willem Falck, 28 september 1765; hij had dit projectvoorstel eerder gedaan aan gouverneur Van Eck.

34 NA, VOC inv. nr. 3030, Iman Willem Falck aan de Gouverneur-Generaal en Raden, 10 november 1765.

35 Falck, *Aanmerkingen*, paragraaf 13.

Schreuders visie over het vrijlaten van het schillen. Hij besloot daarom op de ‘ouden voet’ verder te gaan.³⁶ In een secrete brief liet de Hoge Regering nogmaals weten dat Falck tot uitvoering van de nieuwe aanpak moest overgaan. Hij reageerde hierop met een ‘sekreten antwoord-brief’ waarin zijn bezwaren en die van de adviseurs stonden tegen het vrijlaten van het schillen. Hij vond vergoeding voor de chaliassen van zes rijksdaalders te gering wanneer deze werd afgezet tegen een gemiddelde oogst van 6000 balen. Het betekende dat de 2400 schillers maar vijftien rijksdaalders per persoon zouden ontvangen. De vergoeding voor de vrijwillige Singalese schillers stond niet in juiste verhouding tot de chaliassen die gedwongen dienst moesten doen op grond van de verplichting aan hun kaste. Bij een hogere vergoeding aan de vrijwilligers zou kaneel veel duurder worden. In het voorstel van Schreuder was de verplichting dat de chaliassen moesten schillen, komen te vervallen. Falck meende dat er rekening mee moest worden gehouden dat de Singalezen allerlei uitvluchten zouden bedenken niet te gaan schillen met gevolg dat de opbrengst zou afnemen. Hij vond dat degenen die niet tot de chaliassen behoorden geen gebruik mochten maken van landen (lees bossen) waarop zij sedert mensenheugenis hadden geschild; niemand moest trouwens van zijn land worden afgezet; dit zou leiden tot ‘gevaarlijke opschuddingen’. Er bestond gevaar dat zij hun eigen tuinen zouden zuiveren van kaneel en er andere producten op zouden laten groeien. De vrijwilligers misten de grote ervaring van de ‘gebooren kaneelschillers’ en kenden het verschil niet tussen valse en echte kaneel; het schillen zou ongeorganiseerd worden uitgevoerd. Zij zouden niet, zoals daarvoor, op vaste tijden van het jaar de bossen intrekken en het veld ingaan in de ‘bekende schiltenten’. Iedereen zou maar zijn gang gaan; het werd oncontroleerbaar en er zou ‘sluikhandel’ ontstaan waarbij ‘geheele partijen’ over zee werden afgevoerd. Tot slot vroeg hij zich af hoe dat zou gaan als het hele jaar door kaneel zou worden aangeleverd aan de pakhuizen. Dit was een wat vreemde tegenwerping omdat de levering afhankelijk was van de jaarlijkse groei- en schilcyclus.

De Hoge Regering reageerde zeer serieus op al deze bezwaren er schreef dat zij ‘geen kennis gedraagen hadt van de zwaarigheden’ en deelde het standpunt van Falck. Schreuder verklaarde schriftelijk dat hij bij zijn opvattingen bleef. In 1768 beklagde hij zich bij Hope over de wijze waarop de Regering in Colombo reageerde op zijn uitlatingen over de kaneelbouw in een Memorie van 1757; hij schreef dat hij daarin maar een passant over de kaneelbouw had gesproken. Hij vond ‘al die ongefundeerde swaarigheden’ die tegen zijn voorstel waren ingebracht maar niets. Tot zijn grote ergernis was hij er achter gekomen dat hij niet door de raden maar door de gouverneur werd tegengesproken die door particulieren was aangemoedigd over ‘alle boegen en waar men kan te kwispen en te streepen’. Deze zou volgens hem beter hebben moeten weten want hij was zelf op Ceylon geboren. In zijn brief aan Hope ging Schreuder in zijn bekende verongelijkte stijl nog bladzijden lang door.³⁷ Dat Schreuder meende dat hij zijn opmerkingen over de kaneel en passant had gemaakt, komt enigszins onwettelijk over; het grootste deel van zijn memorie uit 1757 handelde over kaneel.

Falck was van mening dat, wanneer het alleen maar ging over het verbouwen van kaneel door de chaliassen in ‘beslooten tuinen’, er geen bezwaar kon worden gemaakt dat vrijwilli-

³⁶ Falck, Nieuw ontwerp tot bevordering van kaneel-groei wedersproken.

³⁷ NA, Collectie Hope inv. nr. 35, Jan Schreuder aan Thomas Hope, 3 november 1768.

gers ook kaneel inzamelden. Hij vroeg zich af of de laatsten meer dan tien balen uit een tuin zouden halen. De Singalees zou niet meer in zijn tuin doen dan het hoogstnodige. Daarom omheinde hij zijn tuin niet tegen vee, varkens en dergelijke, waardoor de jong aangeplante boompjes werden beschadigd voordat deze na vier tot vijf jaar tot wasdom waren gekomen. Slechts bij hoge uitzondering zette hij hagen om zijn terrein; alleen als er fijn graan was gezaaid of er bananenbomen en dergelijke stonden. Deze tuinen zouden zeker niet voor de kaneelaanplant worden gebruikt.

Het standpunt van Schreuder naar aanleiding van zijn Memorie van 1757 over het vrijlaten van het schillen van kaneel werd in de vergadering van 3 november 1769 van de Secrete Raad van Ceylon besproken. De Hoge Regering deelde het standpunt dat het planten van kaneelbomen in tuinen van inlanders niet veel meer zou opleveren dan hoogstens de genoemde tien balen per tuin. Bovendien was zij van mening dat de kwaliteit zou teruglopen en dat de aanpak veel meer valse kaneel zou opleveren.³⁸ Dit stond niet haaks op het standpunt over het aanleggen van tuinen, slechts op de kwaliteit welke de inlanders zouden kunnen leveren.

11.2.3 Kaneelproductie en valse kaneel

Na de Kandiaanse oorlog zag het er naar uit dat de productie van kaneel zou toenemen. Volgens Kanapathypillai ging dat in de richting van het oude niveau van omstreeks 6000 balen;³⁹ de Patriasche eis was echter 7500. In 1767 lukte het Falck een recordaantal van 10.000 balen uit te voeren. Volgens Jacobs steeg de uitvoer zeer langzaam⁴⁰ wat niet blijkt uit de genoemde aantallen.

Het ging hier puur over de kwantiteit; niet over de kwaliteit of over de verdiensten. Over de kwantiteit toonden de bewindhebbers zich zeer tevreden in tegenstelling tot de kwaliteit. Het aanbod van 7000 balen vond Hope in 1766 'zeer aangenaam' maar er bevonden zich weer enige 'bastaard soorten' tussen. 'Ik bid derhalve my niet qualijk te neeme, dat ik het stuk van de goede & zuyveren qualiteyt, bijna zo sterk als de quantiteyt UEG aanbeveele'.⁴¹ Dergelijke reacties zouden enige jaren doorgaan; over de zending van 1768, die 7734 balen bedroeg, kreeg Falck een omslachtige brief van Hope met opmerkingen over de kwaliteit:

Bij mijne laatste letteren heb ik mijn intentie gemaakt van de bevonde slegte qualiteyt van de canneel in het jaar 1765 hier te land aangebragt, ik had mij zeker om veele reedenen gedagt, dat het daar op gevolgte & zeedert aangecome jongste retour van beter soorten deugd zoude bevonden werden, maar tot mijn bitter leedwezen, is het nog erger uytgevallen. Ik moet derhalven met alle ernst & nadruk bidden dat UEG zig gelieve te verledigen om niet alleen de oorzaken van eene fataliteyt te onderzoeken maar ook om dezelve weg te nemen, teneijnde mij eenmaals een goed

³⁸ NA, VOC inv. nr. 3264, Resolutie Secrete Raad, 3 september 1769; hierin werd geschreven over een secrete brief van de Gouverneur-Generaal en Raden aan Iman Willem Falck, 28 mei 1768; het is onduidelijk waarom zij van mening waren dat de tuinen meer valse kaneel zou opleveren; hoogstens dat de controle tijdens het schillen minder zou zijn.

³⁹ Kanapatypilla, 'Helen or Costly Bride', 137; omstreeks 6000 balen (1749-1750: 6692 vgl. 1648-1649: 5673) 1765-1766: 5315.

⁴⁰ Jacobs, *Koopman in Azië*, 216.

⁴¹ NA, Collectie Hope inv. nr. 24, Thomas Hope aan Iman Willem Falck, 5 juli 1766.

en deugdzaam retour van opregte type canneel mogen kome te erlangen, waar door UEG aan de Comp een zeer essentieele dienst zal komen doen. Het retour van canneel van 8000 balen is, reeds gezegt overvloedig genoeg als de qualiteyt maar voldoende was bevonden.⁴²

Als bewijs van de slechte kwaliteit stuurde Hope een paar pakjes met monsters terug van 'de drie laatste retouren in de jaren 1765, 1766 & 1767 ontvangen'; het waren gedeeltelijk 'doode, geheel smakelooze stokken & van een vise onaangename lugt & smaak, die men hier camper noemt'.⁴³ Falck nam de kritiek uitermate serieus en gaf opdracht valse kaneel te verbranden in het bijzijn van de fiskaal en twee justitiële leden.⁴⁴ Hij schreef als antwoord dat het moeilijk was te bepalen wat valse kaneel was omdat niet iedere pijp kon worden gecontroleerd; vaak waren aan de buitenkant van de bundels de goede kaneel en de valse kaneel moeilijk van elkaar te onderscheiden, zodat hij constateerde dat 'het schillen van valsche kaneel eerst in de jongste troebelen heeft begonnen in zwang te gaan'.⁴⁵

De bewindhebbers bleven bij hun standpunt en zij wensten dat er serieus aan de kwaliteit werd gewerkt. Zij vonden dat de Compagnie maar zo veel mogelijk op haar eigen grondgebied moest terugvallen. Het is onduidelijk wat zij hiermee precies wilden bereiken; er zouden daardoor zeker minder balen worden opgehaald. Daarnaast waren juist een paar nieuwe gebieden in gebruik genomen en van een opbrengst van tuinen was nog nauwelijks sprake. De oplossing was volgens Falck te vinden door meer kaneel te schillen in de Koningslanden en door het aanleggen van meer kaneeltuinen overeenkomstig het voorstel van Schreuder; over de extra controle op de kwaliteit schreef hij niet.

De verantwoordelijkheid voor de kwaliteit van de kaneel lag in eerste instantie bij de kapitein van de kaneel.⁴⁶ Hij was verantwoordelijk voor de bescherming van de schillers, de inzameling, het transport, de verpakking voor de export van de kaneel en leidde de organisatie van het kaneeldepartement. Dit bestond uit de inlandse hoofden, hun plaatsvervangers en andere erfelijke hoofdmannen van de chaliassen.

De werkelijke kwaliteit werd niet door de kapitein vastgesteld maar door de apotheker van het Kasteel en in Galle door zijn collega aldaar.⁴⁷ In Colombo deed de apotheker het onderzoek samen met de opperchirurgijn van het VOC-hospitaal. Beiden⁴⁸ wendden zich, gellet op de vele aanmerkingen over de kwaliteit, via Falck tot Thomas Hope. Zij stelden dat bij de kaneel 'de uiterst omslagtigheid werd betracht'; zij twijfelden niet aan de trouw van de schillers; deze werkten zonder eigenbelang en ontrouw kwam bij hen zelden voor. De 'arme

42 NA, Collectie Hope inv. nr. 24, Thomas Hope aan Iman Willem Falck, 5 oktober 1767.

43 NA, Collectie Hope inv. nr. 24, Thomas Hope aan Iman Willem Falck, 5 oktober 1767 (duplikaat met PS); Van den Belt, *VOC-bedrijf op Ceylon*, 48; hij verwijst naar een brief van de bewindhebbers over 'De reuckbast van het jaar 1767, is smakeloos, enkele baalen zijn dik van stock en van binnen met grov hout opgevult'.

44 NA, VOC inv. nr. 3234, Resolutie Raad, 17 september 1768.

45 NA, Collectie Hope inv. nr. 24, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 26 februari 1769.

46 De andere naam voor kapitein van de kaneel was: hoofd van de Mahabadde.

47 Van den Belt, *VOC-bedrijf*, 48; 'Een monster van elke baal kaneel moet immers door de apotheker van Galle op de tong worden getest, hetgeen elk jaar opnieuw een zware beproeving vormt voor de VOC- functionaris'. Deze test vond zowel in Galle als in Colombo plaats bij de desbetreffende balen.

48 Barend Aleman, oppermeester Nederlands Hospitaal (HUA, Notr. akte U236 aII 124, procuratie 1781-1782) en Willem Ertman, apotheker.

kaneelschillers' hadden niets te spenderen en volgens de beide heren stelde de twee gulden die uiteindelijk de kapitein zelf voor elke baal kreeg ook niet veel voor.⁴⁹ Op deze laatste opmerking valt wel wat af te dingen. De functie van kapitein van de kaneel was heel lucratief; hoe meer balen er werd geleverd des te hoger de inkomsten inclusief die met 'kwade' kaneel.

Van den Belt constateert in zijn proefschrift terecht dat de toon van de brieven tussen de bewindhebbers en Colombo over de kwaliteit van de kaneel uitermate scherp was. De oorzaak lijkt volgens hem juist te liggen in de verleidelijke premie die Van de Graaff als kapitein van de kaneel opstreek boven een bepaald aantal verzonden balen. Hij diende zich over de aantijgingen te verantwoorden en beterschap te tonen.⁵⁰ Uit de correspondentie tussen Falck en Hope blijkt dat de kritiek over het gebrek aan kwaliteit tegen Van de Graaff veel harder werd geformuleerd. Hope klaagde in zijn brief van 26 oktober 1767 niet alleen over de slechte kwaliteit van de kaneel; hij was van oordeel dat als het zo doorging, publiekelijk bekend moest worden gemaakt dat Van de Graaff geen verstand had van de kwaliteit van kaneel.⁵¹

Aanvankelijk had Hope nog gezegd dat hij zo kritisch was over Van de Graaff omdat hij zich voor hem interesseerde. Dit bleek ook uit de uitvoerige briefwisseling tussen beiden.⁵² Zijn daarna geformuleerde standpunt had het einde kunnen betekenen van Van de Graaffs carrière. Falck was het echter niet eens met Hope; volgens hem deed Van de Graaff juist grote moeite de kaneelschillers tot hard werken aan te zetten goede en geen valse kaneel te leveren. Hij schreef verder dat voor goede kwaliteit het weer niet had meegeholpen. Zowel Falck als Van de Graaff gaven toe dat tijdens de oorlog de hand was gelicht met de kwaliteit van kaneel.⁵³ Dankzij het vertrouwen dat Falck in Van de Graaff had, werd hij gehandhaafd. Vanaf dat moment of misschien wel eerder behoorde hij tot de factie van vertrouwelingen en vrienden van Falck op Ceylon.

Niet alleen de bewindhebbers, met name Thomas Hope, maar ook de Gouverneur-Generaal ging zich met de kwaliteit van de kaneel bemoeien. Hij schreef aan Falck dat hij klachten uit 'Nederland' had gekregen over valse en slechte kaneel;⁵⁴ er mocht maar één soort worden geschild: de Ras(ka) Koeroendoe, de 'soete kaneel'. Het was Gouverneur-Generaal duidelijk waarom het niet mogelijk was de schuldige schillers te straffen: wanneer dat op grote schaal zou gebeuren, zou dat tot werkonderbreking en opstandjes kunnen leiden. Hierdoor kon de snelle levering stagneren van een grote hoeveelheid kaneel op grond van de Patriasche eis. Dat was natuurlijk niet zijn bedoeling, maar er kon wel met straf worden gedreigd.⁵⁵

49 NA, Collectie Hope inv. nr. 35, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 12 november 1768.

50 NA, Collectie Hope inv. nr. 35 en inv. nr. 48; 'de kapitein ontvangt in 1767 voor 4.023 balen boven het quotum een bedrag van f 8.046 [waarschijnlijk Indisch geld en daarom met 17,5% te reduceren] ... Men moest juist in deze jaren op de kwaliteit letten daar kaneel van mindere hoedanigheid uit China en Zuid-India in Europa werd aangeboden.'

51 NA, Collectie Hope inv. nr. 24, Thomas Hope aan Willem Jacob van de Graaff, 26 oktober 1768.

52 NA, Collectie Hope inv. nr. 35, Thomas Hope aan Willem Jacob van de Graaff, 15 november 1768.

53 NA, Collectie Hope inv. nr. 35, inv. nr. 10; Iman Willem Falck aan Thomas Hope (2x), 21 september 1768.

54 Falck gebruikte in zijn brieven maar zelden het woord Nederland; meestal sprak hij over Patria of het Vaderland. Dit komt overeen met de opvatting van Van Sas, *Metamorfose van Nederland*; de aanduiding Nederland werd echter in de tweede helft van de achttiende eeuw veelvuldig gebruikt.

55 NA, VOC inv. nr. 3234, Gouverneur-Generaal Van der Parra aan Iman Willem Falck, 9 november 1768.

De klachten over de smakeloze kaneel bleven niet tot de beginjaren van Falck beperkt, maar kwamen gedurende zijn gehele directeurschap voor. Zij vormden een steeds terugkomend thema in de correspondentie tussen het bestuur van Ceylon en de bewindhebbers. De laatstgenoemden begrepen wel dat de schaarsheid van goede kaneel zowel in de Konings- als Compagnieslanden een probleem was en beschouwden het punt van de kwaliteit als 'een onderwerp van grote bekommering'.⁵⁶ Er waren soms andere berichten; in de Raad van 17 november 1768 kwam het omgekeerde aan de orde: tot grote opluchting van de leden was er volgens de Hoge Regering geen valse kaneel gevonden in de laatste zending.⁵⁷

In een brief van begin 1769 gaf Falck een uitvoerige uiteenzetting over de kwaliteit van de kaneel die naar Nederland werd gezonden. Hij had door de opperchirurgijn en de apotheker nader onderzoek laten instellen. Zij constateerden dat echte en valse kaneelbalen duidelijk van elkaar waren te onderscheiden, maar dat gold niet voor smakelijke en onsmakelijke kaneel: daar was niet achter te komen voordat de bast geschild en gedroogd was. De verse bast van de beste zowel als de slechtste kwaliteit had een groenachtige kleur en onaangename smaak; er was geen onderscheid te maken zelfs als deze van dezelfde boom kwamen.⁵⁸

Om meer kaneelgronden te vinden, liet Falck onderzoeken waarom er in de Girewajj Pattoe en andere Compagnieslanden nooit kaneel groeide en er geen liefhebbers kwamen opdagen om hier bomen te planten. Omdat niemand de reden wist, werd aan hoofdadministrateur Burnat gevraagd dit te onderzoeken. De inwoners van deze streek werden 'uitgenodigd' lees gedwongen aan de 'bezaaiing en beplantingen te beginnen'; het eerste jaar behoefden zij niets te betalen.⁵⁹

Een ander, oud probleem dat zich bij de kaneelbouw voordeed was het openkappen en branden van stukken jungle waar vaak kaneelbomen op stonden. De bewoners wensten hier allerlei andere gewassen te verbouwen voor eigen gebruik. Deze meestal tijdelijke akkers werden chenas genoemd. Deze ontwikkeling was zeer nadelig voor de in het wild verspreid staande kaneelbomen in de Konings- en Compagnieslanden. Het betekende dat de in het wild groeiende kaneelbomen werd uitgeroeid. De Compagnie vond dat deze methode zoveel mogelijk moest worden gereguleerd.⁶⁰ Falck stelde de Raad stelde voor een strenger plakkaat tegen het uitroeien of bederven van de kaneelbomen uit te vaardigen. Hij merkte wel op dat de geldende wetgeving uit 1718 en 1719⁶¹ voor 'de nodige volksmisnoegendheid' in de Compagnieslanden had gezorgd. Dit was een verwijzing naar de onlusten die waren ontstaan door de agrarische politiek onder gouverneur Schreuder en uiteindelijk hadden

⁵⁶ NA, VOC inv. nr. 9959 en 9960, diverse brieven van de bewindhebbers aan Iman Willem Falck in 1771.

⁵⁷ NA, VOC inv. nr. 3234, Resolutie Raad, 17 november 1768.

⁵⁸ NA, VOC inv. nr. 3264, Resolutie Raad, 17 januari 1769.

⁵⁹ NA, VOC inv. nr. 3264, Resolutie Raad, 2 maart 1769.

⁶⁰ Wagenaar, Galle, 179; het platbranden zorgden er voor dat in de grond geploegde koolstof de vruchtbaarheid bevorderde.

⁶¹ Hovy, Plakkaatboek, 365-367; onder gouverneur mr. Isaak Augustijn Rumpf (1717-1723) werd in de Raad van 22 december 1718 een mandaat-ola vastgesteld waarbij het de inwoners van enige Colombose Korles verboden werd om zonder voorafgaande goedkeuring chenas te kappen in kaneelbossen waar minder dan zes schilbare kaneelbomen of struiken groeien of waar timmerhout voorkomt en in de Raad van 21 oktober 1718 een mandaat-ola waarbij het aan de ingezetenen van een aantal Colombose Korles toegestaan wordt om, voor eenmalige bezaaiing, chenas te kappen op plaatsen waar niet meer dan zes schilbare kaneelbomen staan.

geleid tot eerder gememoreerde opstand van 1760. De bewoners van de Koningslanden gingen onder Falck ongestoord door met het uitroeien van de kaneelbomen 'waardoor men [de Compagnie] dikwijls in verlegenheid was, hoe men 's compagnies belang tot behoud van de kaneel zou over een brengen, met haare grond Wet [lees de: de wet die op het grondgebied gold in de Compagnieslanden], om haar onderdaanen niet ongelukkig te maaken'.⁶² Op 26 januari 1771 werd een wet vastgesteld die strenger was dan de tot dan toe geldende. Falck was van mening dat men bij de toepassing omzichtig te werk moest gaan; op sommige plaatsen had men de graanbouw wel toegestaan; het plakkaat zou alleen op die plaatsen moeten worden toegepast waar het volgens 'de Wet alleen omtrent zwaare bosschen, waar caneel verstekte [uitzaaide], gedaan wierd, zulks als dan voor de caneel groei zeer voordeelig'. Zwaardere straffen achtte hij niet raadzaam; de galg zou 'geene meerdere gerustheid [zou] geeven'.⁶³ Het rationalisme en de voorzichtigheid van Falck was hier bepalend; hij zag niets in bruut optreden. Het zou, gelet op het verleden, niets meer opleveren, hoogstens ongewenste opstandjes.

Zijn standpunt sluit aan op hetgeen hij enige jaren daarvoor in zijn *Aanmerkingen op de Reflexien* schreef; het had geen zin vele strenge plakaten uit te vaardigen met 'misnoegdheid barende straffen' tegen de uitroeiing van kaneelbomen, die het beste in 'belommerde wildernissen' groeiden. De 'laffe Singalees' was trouwens na enige tijd gewend geraakt aan de straffen tegen de kaneelschending en vernielde volgens Falck alleen maar bomen wegens gebrek aan vruchtbare grond.

Het aantal geleverde balen was in de jaren zeventig geringer dan in de jaren zestig en veel minder dan vóór 1750.⁶⁴ Met de VOC-retourschepen Pallas⁶⁵ en Borssele⁶⁶ werden in 1772 slechts 3960 balen aangevoerd in Patria. De leden van het Haags Besogne waren verbaasd dat zij bij de meegezonden papieren geen verklaring aantroffen over dit geringe aantal,⁶⁷ daar dit sterk afweek van andere jaren en beneden de gestelde 'eisch' lag van 6000 balen. De geringe opbrengst had allerlei oorzaken: slecht weer, slechte kwaliteit van de kaneel tot aan te geringe inzet van de schillers. De door Van den Belt bijeengebrachte cijfers in zijn hoofdstuk over profijt, geven aan dat de bruto veilingopbrengsten van de Ceylonese producten op de Nederlandse markt van 1765 tot 1778 gunstig opliepen; in de periode na 1779, het begin van de oorlog tussen Frankrijk en Groot-Brittannië, liepen de opbrengsten een korte periode dramatisch terug om daarna weer geleidelijk aan te stijgen.⁶⁸

⁶² NA, VOC inv. nr. 4489, Resolutie Haags Besogne, 3 augustus 1770.

⁶³ NA, VOC inv. nr. 4489, Resolutie Haags Besogne, 3 augustus 1770.

⁶⁴ Van de Belt, *VOC-bedrijf*, 70; hij geeft aan dat in 1750 een cesuur ligt waarna een teruggang te zien is van de handelsresultaten voor Ceylon; dit valt samen met de doorbraak van de Britse macht op Indiase subcontinent (hoofdstuk 8).

⁶⁵ DAS 7862.4, vertrek uit Ceylon, 3 februari 1772 (volgens NA, VOC inv. nr. 9959, blijkt vertrek te hebben plaatsgevonden op 12 november 1771).

⁶⁶ DAS 7844.4, vertrek uit Ceylon, 11 november 1771 (tabel 1, Van de Belt, *VOC-bedrijf*, 33).

⁶⁷ NA, VOC inv. nr. 4493, Resolutie Haags Besogne, 23 juli 1776; met vermelding over opmerking die was gemaakt in de vergadering van 17 juli 1775.

⁶⁸ NA, VOC inv. nr. 2264; Van den Belt, *VOC-bedrijf*, 67; tabel 75: opbrengsten kaneel: 1765-1768: 6.047.971; 1769-1772: 6.862.585; 1773-1775: 7.354.563; 1776-1778: 7.771.891; 1779-1781: 4.055.392; 1782-1785: 5.009.027; 1786-1788: 7.225.557; 1789-1791: 4.897.457 (bedragen in guldens); naar huidig prijspeil maal 8,8.

In het Haags Besogne werd in 1775 uitvoerig aangehaald dat er een geschil was tussen de bevolking en de *dessave* van Colombo, De Coste, over het niet schoonhouden van de tuinen 'van de inlanders' die illegaal kaneelbouw hadden gepleegd. De Raad had bepaald dat hun tuinen geschoond zouden moeten worden.⁶⁹ Dit stond haaks op zijn Resoluties waarin werd gesproken over maatregelen om de productie van kaneel op te voeren; de *chaliassen* zouden juist extra worden beloond indien zij meer bomen in hun tuin vonden.⁷⁰

De verhouding met *chaliassen* was over het algemeen goed; soms waren er kleine ongeregelde heden, maar in tegenstelling tot de periode onder gouverneur Schreuder stelden die niet veel voor. Het Hof stookte ook niet zoals in het verleden, waardoor uiteindelijk de grote opstand van 1760 was uitgebroken. In 1771 waren er klachten over de behandeling de *chaliassen*; deze waren volgens de kaneelkapitein Pieter Sluysken geheel ongegrond. De *chaliassen* van de Roenebadde hadden in 1770 hun tenten in de Matara Dessavonie verlaten hoewel Sluysken hen had gewaarschuwd dat zij dit niet mochten. Zij hadden geprobeerd een opstand te ontketen en hadden zich naderhand teruggetrokken in het aangrenzende Koningsland. Uiteindelijk kwam het met hen tot een afspraak; hun leiders werden verbannen naar Tuticorin.⁷¹

Twee jaar later werden de voormannen die zich hadden ingezet voor een vreedzame oplossing geëerd. Tijdens de bijeenkomst ter gelegenheid van de geboortedag van de jonge Erfprins kregen zij geschenken vlak bij de buitenplaats van de gouverneur.⁷² Dit was ongebruikelijk want het straffen en belonen vond standaard plaats tijdens de jaarlijkse bijeenkomsten van de *chaliassen*.

Als reactie op de Staat van Ceylon over 1 januari 1773 constateerden de bewindhebbers dat in Patria de jaarlijkse opbrengst van kaneel terugliep. Volgens hen lag dat niet alleen aan de 'kiesheid van de kopers hier te landen', maar vooral aan het onbehoorlijk kappen van de *chenas* en het ongeoorloofd aanleggen van tuinen en zaaivelden waardoor er minder kaneelbomen waren.

Volgens Falck was dit mede te wijten aan Europese Compagniesdienaren die van tijd tot tijd de plakaten overtraden. Hij verwachtte dat de raadsleden met verdubbelde ijver en oplettendheid daartegen zouden optreden. De schillers zelf zouden ervoor waken slecht werk te leveren. Door ziekten onder hen en veel regen was de opbrengst lager uitgevallen.⁷³ Het bleef de komende jaren, ondanks de enthousiaste verhalen, toch tobben met de kaneel.

In 1775 was de jaaropbrengst 5057 balen fijne en grove kaneel.⁷⁴ Door de grote droogte had de eigen aanplant zeer geleden en was er minder voortgang bereikt dan over de afgelopen jaren. In de Colombo Dessavonie had men al eigen boompjes van de nieuwe aanplant kunnen schillen. Van deze proef waren 320 balen naar 'Nederland' in kleinere baaltjes verzonden waardoor de kaneelpijpen minder zou 'kneuzen';⁷⁵ Falck en de raadsleden waren heel benieuwd wat de bewindhebbers ervan vonden.

⁶⁹ NA, VOC inv. nr. 4493, Resolutie Haags Besogne, 23 juli 1776 met een opmerking 'bij de vergadering van 17 juli 1775 gemaakt' over het jaar 1771.

⁷⁰ NA, VOC inv. nr. 3324, Resolutie Raad, 2 mei 1771.

⁷¹ NA, VOC inv. nr. 3350, Resolutie Raad, 12 mei 1771.

⁷² SLNA, inv. nr. 1/3076, Resolutie Raad, 17 augustus 1773.

⁷³ NA, VOC inv. nr. 3350, Staat van Ceylon over 1772, 1 januari 1773; reactie bewindhebbers in de marge.

⁷⁴ NA, VOC inv. nr. 9970, Staat van Ceylon over 1774; Iman Willem Falck aan de Heeren XVII, 29 april 1775.

⁷⁵ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 13 november 1776

Het jaar daarop was de oogst ‘tamelijk’ uitgevallen met 4516 balen; 534 balen minder dan het vorige jaar. Dit had een aantal oorzaken: de schillers waren pas in mei bereid gevonden aan de slag te gaan na overeenstemming over hun ‘arbeidsvoorwaarden’; een maand later dan normaal. Daarnaast hadden wederom zware regens het schillen gehinderd. Met de aanplant van de kaneel liep het echter voorspoedig.

De inzameling van 1777 was in de ogen van de directeur gelukkig weer succesvol geweest.⁷⁶ hoewel er maar 5000 balen naar Nederland konden worden verzonden. De totale oogst van het boekjaar 1776/7 bedroeg uiteindelijk 4590 balen hetgeen slechts 74 meer was dan het jaar daarvoor.⁷⁷

Met de aanplant in de tuinen bleef het in het algemeen voorspoedig gaan, vooral buiten Colombo. Er werd intensief verbouwd bij de Maradana, waar ter verbetering van de groei-condities van tijd tot tijd de grond om de bomen werd gezuiverd; hierdoor kregen deze meer lucht. Dat bleek een gunstige methode voor de kwaliteitsverbetering van de bomen. De inlandse hoofden werden gestimuleerd op gezuiverde gronden kaneel te planten.⁷⁸ In de Galle Korles en de Matara Dessavonie werd weinig voortgang geboekt. Falck weet dat aan gebrek aan ijver van de hoofden en aan een tekort aan goede kaneelvruchten.

Er zijn berichten die er op duiden dat de druk op de kaneelschillers misschien erg hoog was; het is moeilijk te beoordelen of het volgende een incident was of niet. Hoe het ook zij, in de Raad van 12 mei 1779, waarin de verjaardag van de verovering van Colombo werd herdacht en zoals gebruikelijk alle bestuurscolleges werden bevestigd, berichtte de kapitein van de kaneel Jacobus de Bordes⁷⁹ dat ‘een tweetal kwaadwillige schillers zich steeds muitziek opstellen en de andere kaneelschillers tot samenrotting en ongehoorzaam zoeken op te stoken’. Zij waren hier al eerder voor gestraft maar wilden hun gedrag volgens De Bordes niet veranderen. Een van hen, Henpattie Louis, schildte maar drie in plaats van vijf pingo’s (stokken); hij zou gezegd hebben dat hij iedereen die meer schildte, zou doodsteken. Beide lastpakken werden als voorbeeld eerst naar het eiland Allandale voor de Madurase kust gezonden en daarna naar Robbeneiland bij de Kaap.⁸⁰

In 1780 kwam op het Kasteel het bericht van de Hoge Regering binnen dat de balen kaneel die met het VOC-schip Europa⁸¹ naar Batavia waren gezonden bij aankomst veel minder bleken te wegen dan was opgegeven. Er werd door de Raad van Ceylon besloten scherper toezicht in te stellen. De pakhuismeesters van Galle, Matara, Bentota en Negombo, moesten in het vervolg scherper toezien bij het emballeren. Het gold uiteraard ook voor de kapitein van de kaneel. Iedere baal zou in het vervolg afzonderlijk moeten worden gewogen voordat deze werd ingescheept.⁸² Er was meer mis, zo bleek uit de reactie op de Staat van Ceylon over

⁷⁶ NA, VOC inv. nr. 9973, Staat van Ceylon over 1777; inzaam van de kaneel.

⁷⁷ NA, VOC inv. nr. 4496, Resolutie Haags Besogne, 17 augustus 1778.

⁷⁸ NA, VOC inv. nr. 4497, Resolutie Haags Besogne over 1776, 282.

⁷⁹ Jacobus de Bordes (Amsterdam, ?-Colombo, 1780), was op dat moment negotieboekhouder, maar trad op als kapitein van de kaneel.

⁸⁰ NA, VOC inv. nr. 3546, Resolutie Raad, 1 mei 1779; Alandale of Allandale volgens de VOC monsterrollen (*Atlas of Mutual Heritage*); exacte locatie onbekend.

⁸¹ DAS, 4320.3; de Europa zou na aankomst in 1779 voor de rede van Batavia niet meer terugkeren naar Patria; liep in 1784 op de rotsen.

⁸² NA, VOC inv. nr. 3573, Resolutie Raad, 28 augustus 1780.

1780. De Gouverneur-Generaal en Raden hadden geconstateerd dat er 'minder' kaneel was verbouwd ten faveure van peper; zij vonden dat een 'gevaarlijke ontwikkeling'. Het zou te maken hebben met de geringere winst die werd gemaakt op peper aan de Coromandel en in Bantam. Batavia stelde dat er pas meer energie in peper mocht worden gestoken op het moment dat 'de kaneel op het toppunt van volmaaktheid is gebracht'.⁸³

In 1781 vond er een omslag plaats in de inzameling van kaneel omdat het schillen in de Koningslanden door de koning was verboden wegens het geschil over de geschenken aan de koning ter gelegenheid van zijn huwelijk. Alle pogingen het Hof te vermurwen mislukten.

Als tegenmaatregel werd, zoals eerder beschreven door Colombo onmiddellijk de vergeldingsregel toegepast: geen kaneel, dan geen zout overeenkomstig het traktaat van 1766.⁸⁴

Het aanbod van kaneel aan Patria nam door deze vermindering uit de Koningslanden af, maar ook door gebrek aan voldoende scheepsruimte. Het niet schillen in de Koningslanden was aanvankelijk voor Falck en de Raad een groot probleem, totdat de oorlog algemeen voelbaar werd. Er was enerzijds gebrek aan retourschepen ontstaan en anderzijds zorgden de Royal Navy met haar 'privateers', kapers, en patrouillerende fregatten in de buurt van het eiland voor een blokkade.

Er werden in 1781 uiteindelijk slechts 600 balen verscheept en 1300 balen bleven in de pakhuizen liggen. De Hoge Regering maakte zich hierover ernstige zorgen. Zo ook over klachten van de bewindhebbers dat zij wederom over de kwaliteit van de geleverde kaneel ontstemd waren. Deze was volgens de bewindhebbers over het algemeen van 'gemeene soorten'. Batavia schreef dat de kaneel van de 'vereijste deugd [moest] zijn' om de Manillavaarders, kooplieden afkomstig van de Filipijnen die in Batavia kaneel kwamen kopen, tevreden te stellen.⁸⁵ Dit is opmerkelijk want deze handel was niet erg omvangrijk.

De opbrengst van de oogsten uit de bossen in Compagnieslanden en de aangelegde tuinen was zeer matig. Er werd ondertussen veel energie gestopt in de aanplant van jonge kaneelbomen die uit zaad waren ontsproten in de tuinen. Uit de berichtgeving bleek dat deze aanplant sterk was toegenomen. In 1782 werden 1681 balen wilde kaneel en 244 balen tuinkaneel verzonden. In 1783 werden 410 balen uit de tuinen gehaald, de 'eisch' bedroeg 500 balen.⁸⁶

In de Raad van begin 1783 liet Falck weten dat de aanplant slechts gering was gegroeid. Daardoor kon nog niet worden geschild, met als gevolg dat niet kon worden begonnen met 'emballeren'. Dit zou nog enige tijd duren; het retourschip, de hoeker Katwijk aan Rijn kon hier niet op wachten.⁸⁷ Ondertussen had het schillen in de Compagnieslanden met een probleem te kampen; het voeden van het aanwezige werkvolk was nauwelijks meer mogelijk door gebrek aan rijst; het schillen werd hierdoor voor enige tijd gestaakt.⁸⁸ De aanvoer van rijst van buiten werd eveneens gehinderd door het optreden van de Royal Navy. De oorlogssituatie in Zuid-India en Bengalen zorgde daarnaast voor ernstig hinder.

83 NA, VOC inv. nr. 9983, Staat van Ceylon over 1780; De peper Inzaam.

84 NA, VOC inv. nr. 9986, Resolutie Raad 11 april 1781; verslag ambassade naar Kandy 15 maart-15 april 1781.

85 NA, VOC inv. nr. 4500, Resolutie Haags Besogne, 29 augustus 1783; had betrekking op de overgekomen stukken over 1781 en 1782. Zij was nader ingegaan op de Missive van de Gouverneur-Generaal en Raden van 5 november 1781.

86 NA, VOC inv. nr. 4501, Staat van Ceylon over 1782; Inzaam kaneel.

87 SLNA, inv. nr. 1/3642, Resolutie Raad, 14 februari 1783; het betrof hier een hoeker, een vrachtschip van geringe afmeting.

88 NA, VOC inv. nr. 991, Staat van Ceylon over 1783, Inzaam kaneel.

De mogelijkheden voor het schillen verbeterden niet; het Kandiaanse Hof bleef weigeren.⁸⁹ De Hofgroten lieten weten dat er geen verandering kwam in hun standpunt zo lang de zeestranden niet door de Compagnie waren overgedragen. De ambassadeurs naar Kandy hadden voor de zoveelste keer naar het traktaat van 1766 verwezen, maar dat hielp volgens Falck niet meer. Daarom begon hij aan militair ingrijpen te denken:

men is dagelijks meer overtuigd dat met niet toegeven bij het Hof van Kandia verliest, en zij vooral in dezen tijd waerin men ons voor machteloos aanziet, ernstiger dan bevoorens worden, willen wij onze duur verkregen voordeelen niet geheel in de waagschaal stellen: waarbij in aanmerking kwam dat onze militaire macht tegenwoordig op zodanigen voet is, dat men het Hof van kandia niet hoeft te schroomen.

Hoewel er niet meer mocht worden geschild, liep de productie van het aantal balen minder terug dan in het verleden bij een dergelijke maatregel van het Hof ten aanzien van de Koningslanden. De oorzaak lag in het succes van de aanplant in de tuinen. Dit was echter nog lang geen compensatie voor de totale hoeveelheid kaneel die volgens de 'eisch' moest worden aangeleverd. Er waren in totaal voor het jaar 1784 slechts 3999 balen beschikbaar voor transport. Door de oorlog was het oogsten in de tuinen voor een deel komen stil te liggen omdat het geen zin had meer te oogsten wegens de transportproblemen; de aanplant van boompjes was wel doorgegaan.⁹⁰

De kaneel uit de tuinen had volgens Falck de eerste kwaliteit en een 'sappige' smaak. De opbrengst zou 'vijf à zes maal zo hoog en misschien meermalen vergroot' kunnen worden en 'in ieder geval hoger dan de in het wild geoogste kaneel'.⁹¹ Zijn beleid had vruchten afgeworpen; het moet hem zeker voldoening hebben gegeven dat vlak voor zijn dood twee balen kaneel naar Batavia waren gezonden waarvan er één afkomstig was uit een tuin en één uit de Koningslanden; er was volgens Falck geen verschil vast te stellen. In de begeleidende brief stond terecht⁹² dat de kwaliteit afhing van de grond waarop de boom was geplant:

volgens uwer HoogEdelh bevel zenden wij bringer dezès een baal kaneel uit de aangeplante kaneeltuinen en een baal uit de schoongemaakte landen, die onder de naam van kompanies tuinen bekend staan. Tot nog toe hebben wij niet kunnen bespeuren, dat de aangeplante kaneel in deugd van de andere verschilt en kan men omtrent de zelve verzekere wezen dat daar onder geen wilde kaneelstokken schuilen terwijl het wel ontegenzeggelijk is, dat de minder of meerdere deugd van de kaneel grootelijk afhangt van de grond waar deze op groeit.⁹³

⁸⁹ SLNA, inv. nr. 1/750 en 1/777, Resolutie Secrete Raad, 19 maart 1783; verslag van het bezoek van de gezworen klerk Dias da Fonseca aan het Hof, die een dag daarvoor was teruggekeerd. Hij berichtte dat het schillen van kaneel in de Koningslanden nog steeds niet was toegestaan.

⁹⁰ NA, VOC inv. nr. 9994 Staat van Ceylon over 1782, Inzaam kaneel; 'In de Matara Dessavonie maakte de aanplant in 1784 een "heel schrale vertoning" in vergelijking met 1783 was het "dus dit jaar 78.687 minder"' (NA, VOC inv. nr. 9997, Staat 1785).

⁹¹ NA, VOC, inv. nr. 9994, Gouverneur en Raden aan Gouverneur-Generaal Alting, 10 april 1784.

⁹² Mondelinge mededeling R. Havinga, wetenschappelijk medewerker Hortus Botanicus Amsterdam, 24 januari 2011.

⁹³ NA, VOC inv. nr. 9994, Iman Willem Falck en Raden aan Gouverneur-Generaal en Raden, 31 januari 1785 (een van de laatste brieven die Falck zou ondertekenen).

Na de dood van Falck werd in de vergadering van het Haags Besogne, 10 augustus 1786, vastgesteld dat zijn opvolger van de Graaff was doorgegaan met het aanplanten van kaneel 'op de door de overleden Gouverneur Falck gelegde gronden, waardoor laatst gem. een onsterfelijke aanspraak op de erkenning van de Compagnie verworven had, daar door zou dan eerst alle voordeelen kunnen genooten worden die Ceylon geeven kan'.⁹⁴

Met de term onsterfelijk kreeg hij inderdaad alle eer; dit lag in de lijn van de memorie van Van de Graaff aan de Hoge Regering uit 1785.⁹⁵ De critici van Falck inclusief de moderne VOC-historici die alle eer bij Van de Graaff willen leggen en Falck laksheid en conservatieve opmerkingen verwijten, zullen het met deze constatering moeten doen.

11.3 De jaarlijkse bijeenkomst van de chaliassen

De heer gouverneur diende hierop: dat dit gewone uitvlugten waere, en dat, volgens de waerschuwing hun voor een jaar gegeven in het vervolg, noch regen noch droogte haer lieden iets tot verschooning zoude toebrengen.⁹⁶

In paragraaf 9.7 over de Inlandse samenleving is vastgesteld dat de kaste van de chaliassen een bijzondere plaats innam. Door hun inkomsten wisten zij hun positie in de hiërarchie te verbeteren door het zelf verwerven van 'bouw- of tuinland'. Volgens Falck konden door dergelijke 'verbeetering en vergrooting de Singaleezen in 't algemeen hunne aardsche gelukzaligheid zoeken'.⁹⁷

Voor hen werd jaarlijks een speciale bijeenkomst gehouden volgens een vast patroon onder leiding van de gouverneur en georganiseerd door de kapitein van de kaneel. Deze bijeenkomst vond omstreeks 23 maart plaats op het plein voor de ordinaire raadskamer op het Kasteel, na afloop van de vergadering van de Raad, die om zeven uur in de ochtend was begonnen. De chaliassen waren van tevoren met hun hoofden en voormannen aangetreden en verwelkomden de gouverneur en de leden met muziek van trommels, tamboerijnen en luiten. Hierna sprak de gouverneur hen via een tolk toe en gaf hij zijn oordeel over hun prestaties over het afgelopen jaar. De ceremonie was bedoeld om de schillers aan de Compagnie te binden en hen onder de duim te houden. Het was een ceremonie die al tientallen jaren in Colombo plaatsvond onder leiding van de gouverneur. De ceremonie onder gouverneur Van Gollonnesse had hetzelfde verloop.⁹⁸

Falck gaf regelmatig aan dat zij meer moesten presteren met name na 'schrale' oogsten. Hij eiste hiervoor een verklaring en vroeg hun waarom er niet meer was geschild. Het antwoord was meestal dat het niet was gelukt door veel zieken, zware regenbuien en weggelo-

⁹⁴ NA, VOC inv. nr. 4503, Resolutie Haags Besogne, 10 augustus (bespreking over de jaren 1783-1785).

⁹⁵ NA, VOC inv. nr. 9994, Willem Jacob van de Graaff aan Gouverneur-Generaal en Raden, 10 februari 1785.

⁹⁶ SLNA, inv. nr. 1/3083, Verslag van de bijeenkomst van de 'Sjaleassen'; origineel verslag met doorhalingen en verbeteringen van Falck.

⁹⁷ Falck, *Aanmerkingen*, 16.

⁹⁸ NA, VOC inv. nrs. XXXX, Verslagen van bijeenkomsten van 5 december 1749 en 1 mei 1750.

pen schillers. Hij was het nimmer met hun 'uitvluchten' eens, waarna hij een aantal hoofden naar voren liet komen wier schillers het bijzonder slecht hadden gedaan; voor het front zegde hij hun de wacht aan. Na enige jaren liet hij weten dat zijn geduld aan het opraken was over de slechte resultaten die met name waren veroorzaakt door 'kleine mouterijen'. Hij liet weten zich niet langer te laten paaien met 'nietige beloftes', excuses dat het te veel had geregend en er 'opschudding' onder de schillers was geweest. Dat had hij allemaal te vaak gehoord. Er werden direct een aantal voorlieden opgepakt; de schillers moesten zich in het vervolg vlijtig en ijverig gedragen. Indien zij in het nieuwe jaar niet goed aan de slag gingen en hun quota niet haalden, zouden de voorlieden worden ontslagen. Hij maakte hen goed duidelijk dat hij geen onrust wenste; de Compagnie zou hier korte metten mee maken. Iedereen die onbekwaam werd geacht, werd vervolgens tot schrik van de aanwezigen weggestuurd en na bevinding gestraft.⁹⁹ Tijdens de bijeenkomsten werden degenen die het goed hadden gedaan als voorbeeld gesteld en kregen de hoofdenlieden een gouden ketting of een ingelegde dolk.

De hoofdlieden weten de slechte prestaties soms aan het 'muitziek rondzwerven van de vele kaneelschillers waar door de oogst grotelijk benadeeld zij geworden'. Falcks reactie hierop was dat zij dan beter moesten wachtlopen en toezicht houden; zij moesten zich ook niet overgeven aan dronkenschap. Iedereen moest zich als een getrouwe onderdaan van de Compagnie gedragen. Na een mouterij werden de 'muitende' schillers uit hun dorp verjaagd en namen anderen hun werk over.

De bijeenkomsten waren zeker onder Falck geen eenzijdige aangelegenheid van het hoogste gezag en directie. Aan het einde kregen de schillers de 'vrijheid hunne klagten in ordentelijkheid voort te brengen' en rekwesten in te dienen die nader werden onderzocht.¹⁰⁰ Daarin klaagden de schillers dat zij bij hun hoofdlieden geen recht konden vinden. Zijn reactie hierop was dat in de plakaten was vastgelegd dat de hoofdlieden verantwoordelijk waren voor de hoeveelheid geleverde kaneel en voor het wel en wee van de schillers. Indien zij klachten hadden tegenover hun hoofdlieden of anderszins dan moesten zij deze eveneens inbrengen bij 'de jaarlijkse beschrijving aan de gecommiteerden';¹⁰¹ deze zouden naar aanleiding hiervan beslissen. Op de klacht dat zij zulke slechte 'geneesmeesters' hadden die volstrekt geen kennis van zaken hadden, antwoordde Falck dat hij opdracht had gegeven dat daar beter op zou worden gelet. Als er schillers waren die deze taak wensten te vervullen, dan mochten zij 'in ons Nederlandsch hospitaal zich oefenen'. Er werd daarnaast geklaagd over vele mishandelingen die zij in Compagniesland moesten ondergaan van Compagniesonderdanen, waardoor zij zich nauwelijks meer waagden om kaneel te gaan zoeken. Dit wenste Falck niet geheel serieus te nemen: zij stonden overal bekend als baldadige en lastige mensen; niemand zou hen in hun arbeid willen storen en zij moesten oppassen niemand molest toe te brengen. Als zij bedreigd werden en beledigd, beloofde 'zijne edele dat zij recht [zouden] vinden'.¹⁰²

⁹⁹ NA, VOC inv. nr. 323, Verslag 23 april 1772; deze bijeenkomst staat niet vermeld in het notulenboek maar het verslag werd wel vastgesteld in de Raad van 30 maart 1772.

¹⁰⁰ SLNA, inv. nr. 1/750, Verslag bijeenkomst chaliassen, 24 maart 1779.

¹⁰¹ De gecommiteerden waren enige leden van de Raad.

¹⁰² SLNA, inv. nr. 1/3517, Verslag van bijeenkomst met de Chaliassen, 23 april 1778; 'Door deze dag door de Gouverneur

Ondanks zijn vaak scherpe kritiek sprak Falck altijd zijn waardering uit dat enige schillers meer hadden gedaan dan zij verplicht waren. De reactie van de schillers, in de woorden van de Compagnie op sommige klachten was dat deze waren weggenomen door 'de prijselijke schikking' die tijdens de bijeenkomst was verleend.

In 1780 bracht Falck niet alleen de slechte resultaten van het schillen naar voren; ook de geringe aanplant. De vier verantwoordelijke hoofden ontkenden dat. Zij zeiden meer dan 100.000 bomen te hebben aangeplant, in de bossen te hebben geschild en dat zij hun best hadden gedaan het aantal boompjes 'dagelijks te laten groeien'. Falck geloofde maar één van de vier; over de anderen sprak hij schande en vertelde hen dat zij meer moesten presteren, anders zouden zij als 'onwaardige subjecten uit den dienst gesteld worden'; [er] 'moest een favoriet rapport komen' over hun resultaten. Tot slot van deze bijeenkomst sprak een van hen de oprechte verzekering dat zij allemaal het gehele jaar hun best hadden gedaan en voor rijke leveranties aan de Compagnie hadden gezorgd. Het algemeen gebrek aan kaneel en de tegenstand die zij hadden ondervonden in "'s Koningsland' waren de oorzaak dat er onvoldoende kaneel was geleverd. De hoofdman verzekerde Falck dat zij het volgende jaar er beter in zouden slagen hun doel te bereiken. Hij verzocht hem 'om hun gunstelijk quyt te schelden van hunne baddoe'¹⁰³ of agterstal en ook het hoogst de selve geliefte te zorgen, dat ze wat meerdere vrijheid van het hof kreeg om in "'s koningsland" te mogen schillen op plaatsen daar bevoren niet geschild was en dewelke niet zonder gevaar komen mogen'. Falck deelde diens mening niet en verweet hun luiheid; er was genoeg kaneel te vinden als zij maar werken wilden. Hij aanvaardde hun verontschuldiging niet, hoewel enige schillers zich wel redelijk van hun plicht hadden gekweten; 'zij konden zich verzerkert houden dat alle degene die bij de groote oogst hun quota afgeschild hebben, direct zouden vrijgelaete worden'.¹⁰⁴ Ten aanzien van achterstallige baddoe besloot hij, op verzoek van de kaneelkapitein, deze kwijt de schelden.

Het is de vraag of het jaarlijks voor de 'laatste keer' waarschuwen wel krachtig genoeg overkwam op de schillers, of het op een gegeven moment niet te veel een onderdeel was geworden van het jaarlijkse ritueel van straffen en belonen. Er werden echter ieder jaar hardere tegenmaatregelen genomen. Falck toonde zich verre van zachtmoedig maar bleef wel steeds humaan. Zijn houding verschilde niet van die van zijn voorgangers.

Hij was anderzijds diep doordrongen van wat de gevolgen konden zijn van te strenge maatregelen, gedachtig de eerder gemaakte opmerkingen van de Gouverneur-Generaal over opstanden die konden plaatsvinden en dat hij dan nauwelijks meer iemand overhield voor het schillen.

benoemd zijnde, om volgens jaarlijkse gewoonte de geslachten Sjaliasen te laten samenkomen; daarom vergaderde de Politieke Raad om 07.00 uur ten huize van de goeverneur en kort daarna trekken de Sjaliasen met hun gewone staatsie binnen in het Kasteel'.

¹⁰³ NA, VOC inv. nr. 9982, Resolutie Raad, 23 maart 1780; Hovy, Plakkaatboek, 976; baddoe is een belasting of verplichting: om het niet leveren van acrecanoten.

¹⁰⁴ NA, VOC inv. nr. 9982, Verslag 23 maart 1780.

11.4 Lijnwaden, koffie, peper en rijst

Aan het begin van het hoofdstuk is aangegeven wat de belangrijkste producten waren die vanuit Ceylon werden gezonden naar Patria. Naast kaneel namen vooral de Indiase lijnwaden een belangrijke plaats in. Alle overige producten speelden hetzij een ondergeschikte rol of waren van belang voor de intra-Aziatische handel. De producten werden veelal getransporteerd door Compagniesschepen.

Omdat de visserij naar parels onderdeel was van de grote politieke controverse die zich afspeelde voor de kusten van Mannar en Zuid-India tussen de Compagnie, Kandy, de beide Europese grootmachten en de Zuid-Indiase vorsten, wordt hieraan afzonderlijk aandacht besteed.

11.4.1 Lijnwaden

De lijnwadenhandel was transitohandel op Ceylon; zestig procent van de Indiase textiel kwam uit Bengalen en het overige kwam van de Coromandelkust¹⁰⁵ en de Overwal. Het aanbod en de handel verliep op een redelijk niveau tot de Vierde Engelse Oorlog; daarna viel een aantal factorijen die zorgden voor de toevoer vanuit de Overwal voorgoed af: Ponnekail en Manapaar.

Lijnwaad was een handelsproduct waar de directeur zich nauwelijks mee bemoeide. Hope schreef in 1767 naar aanleiding van de prijs-kwaliteit verhouding of deze handel niet geheel moest komen te vervallen:

ten regarde van dat van de lywaten zal UEG bij de prys-couranten zien, dat ten zij de inkoopsprijzen merklijk kunnen verlaagt werden, onsen handel, voor zo verre de retouren aangaat geheel moet vervallen. Van het grove goed is een geringe qualiteyt gevraagd meer met oogmerk om de wevers aan te houden, dan om het voordeel dat men daar op verwagten kan.¹⁰⁶

Van den Belt merkt op dat de prijs die de Compagnie betaalde voor de textiel, die lijnwaden en garens omvatte, in de richting ging van een vrije-marktprijs.

11.4.2 Koffie, peper en rijst

De aanplant van koffie dateerde van het begin van de jaren twintig van de achttiende eeuw omdat de inkoop uit Mokka veel problemen gaf. Die van peper was gedurende een korte periode zinvol door de gebrekkige leveranties uit Palembang. Deze nieuwe cultures kwamen echter nimmer goed van de grond. Gouverneur Schreuder was in zijn bestuursperiode over Ceylon van oordeel dat uit concurrentie-overwegingen zoveel mogelijk peper moest worden verworven aan de Malabar; deze aanvoer mocht niet worden ondermijnd door hoge peperopbrengsten op Ceylon. Hij vond ook dat de pepercultuur de kaneelproductie zou schaden en gaf daarom opdracht de Ceylonese peperteelt te verwaarlozen.¹⁰⁷ De aanvoer van

¹⁰⁵ Jacobs, Koopman in Azië, 42.

¹⁰⁶ NA, Collectie Hope inv. nr. 24, Thomas Hope aan Iman Willem Falck, 5 oktober 1767.

¹⁰⁷ Jacobs, Koopman in Azië, 43.

peper kwam bij uitstek uit Travancore; de Compagnie had hiervoor een verdrag met de radja gesloten. Enerzijds doordat de Compagnie niet aan haar verplichtingen voldeed en anderzijds door de machtspositie van de EIC werd de positie van Compagnie in deze handel sterk gereduceerd.

De productie van peper stelde bij de komst van Falck niet veel meer voor. Zelfs over de kwaliteit van de zwaar teruggelopen levering waren wel klachten; de bewindhebbers klaagden dat er zand tussen de peper was aangetroffen. Falck reageerde hierover aan de Hoge Regering dat hij de Raad had gevraagd hiernaar een onderzoek in te stellen. Enige tijd later liet hij weten dat uit het onderzoek naar voren was gekomen dat het niet lag aan de pakhuismeesters in Galle en daarmee leek de kous voor hem af.¹⁰⁸ Over de kwantiteit werden verder geen klachten meer gehoord.

De tijdelijke hoge koffie- en peperopbrengsten van Ceylon waren volgens de Hoge Regering schadelijk voor de belangen van andere vestigingen van de Compagnie met name voor die in de Indische archipel. Daarom was vanaf 1760 bepaald dat Ceylon jaarlijks niet meer koffie op de markt mocht brengen dan wat de Javaanse levering tekort kwam.¹⁰⁹

Rijst was niet alleen een uiterst belangrijk product voor de voedselvoorziening van een groot deel van de bevolking en de troepen; rijst was noodzakelijk om de kaneelschillers en de toegevoegde koelies bij het schillen van de kaneel in actie te houden. Voor het kaneeldepartement waren ongeveer vierduizend lasten rijst per jaar nodig. Het landsbestuur kon slechts de helft van de behoefte van het eiland halen. Het merendeel werd geoogst in de districten van Matara en Jaffna. Sedert het bestuur van Van Goens was de Compagnie bezig deze gebieden in te richten als de 'broodkamer' voor het overige deel van het eiland.¹¹⁰

Onder Falck werd de bevolking extra aangemoedigd rijst en ook nog peper te verbouwen. Eind 1766 berichtte Falck aan Hope dat er binnenkort werd overgegaan een onbebouwde vlakte, een moerasland tussen Negombo en Colombo te Mutturajawille van meer dan 1000 morgen, in gebruik te nemen. Hij hoopte dat 'op een stuk grond op de nieuw afgestane landen tussen Trincomalee en Batticaloa' rijst verbouwd kon worden. Tevens stelde hij vast dat de Compagnie bezig was oude verwilderde pepertuinen her in te richten voor rijstbouw. In de toekomst hoopte hij dat het niet meer nodig was van elders rijst te importeren.¹¹¹ In het verslag van zijn eerste landtocht in 1766 schreef hij reeds dat er gewerkt moest worden aan de 'Neli [rijst]-inkomsten'. Het ging hier om een vrome wens die een aantal van zijn voorgangers ook had uitgesproken. Sedert de inzet van gouverneur Van Imhoff was er niet veel meer verbeterd; de productie zou onder opvolger Van de Graaff pas echt aanmerkelijk toenemen.

Falck verdiepte zich ernstig in de wijze waarop de bewerking van het land had plaatsgevonden en constateerde dat met name in de jaren van veroveringen door Kandy in 1762 en 1763 'het nodige ten nadele was geschied'. Er moest 'meer genegenheid dan dwang worden

¹⁰⁸ NA, VOC inv. nr. 3234, Resolutie Raad, 8 september 1768.

¹⁰⁹ Jacobs, *Koopman in Azië*, 43.

¹¹⁰ Schrikker, *Expansion and Reform*, 78.

¹¹¹ NA, Collectie Hope inv. nr. 33 (Hope aan Brunswijk van 29 mei 1767 waar hij uit deze brief citeerde), Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 12 november 1766 (ontvangen 5 mei 1767), (een en ander was volgens Falck veel uitgebreider in de Compagniespapieren te lezen).

toegepast tegenover de inlandse bevolking, wilde de Compagnie voldoende resultaat boeken'.¹¹² Hier komt de humane opstelling van Falck wederom naar voren.

Door het tekort aan rijst was er voortdurend voedselgebrek onder de bevolking. Het bestuur deed er alles aan om een oplossing te vinden; duizenden slaven werden aangevoerd en aan het werk gezet om gebieden geschikt te maken voor bevoeiingswerken. Een van de belangrijkste was de Urubokka-stuwdam met het bijbehorende kanaal in de Matara Dessavonie. Een ander project was het grote verswaterbekken, de Mulhiriya-wijver.

Op Falcks aanbeveling werd een proef gestart met de verpachting van de neli-gronden; het was iets dat de Hoge Regering in juni 1763 juist had laten staken. Ondanks zijn succesvolle pogingen de rijstproductie te vergroten, moesten er nog regelmatig grote hoeveelheden worden gekocht in Java, de Coromandel en Bengalen. In 1776 stelde hij voor extra rijst aan te kopen buiten de bestelde Javaanse rijst omdat er niet voldoende was om de kaneel-schillers te voeden tijdens het verwerken van de oogst.¹¹³

Naar aanleiding van een van de rijstinkopen vond een ernstig conflict plaats tussen Falck en de directeur van Bengalen.

11.4.3 De zaak Ross-Blume

In 1777 plaatste Falck met een 'particuliere' brief een bestelling van 600 lasten rijst¹¹⁴ voor het gouvernement van Ceylon bij de directeur van Bengalen, Johannes Ross.¹¹⁵ Deze was eind 1776 Falcks vriend Bacheracht opgevolgd.

Volgens Ross verwachtte Falck de levering 'het aanstaande seizoen'. Er bleek echter weinig belangstelling te zijn om te leveren; uiteindelijk vond hij 'de burger Blume in Bengale'¹¹⁶ bereid de order uit te voeren. Hij zou echter 400 lasten rijst en 4000 zakken salpeter leveren. Ross vond dat daarmee de order goed was uitgezet. Blume zou het transport laten lopen via

¹¹² SLNA, inv. nr. 1/3175, Resolutie Raad, 30 december 1766; Falck, *Aanmerkingen*.

¹¹³ SLNA, inv. nr. 1/3517, Resolutie Raad, 14 april 1776.

¹¹⁴ NA, VOC inv. nr. 267; Resolutie Hoge Regering 1779, 'Extraact uyt brief van Bengalen gedateerd Hougly den 20^e february 1779'; deze 600 lasten rijst was voldoende om samen met rijst uit Batavia (Java) en de geoogste rijst op Ceylon een jaarlang rond te komen.

¹¹⁵ Johannes Matthias Ross (IJsselberg, 1730-vml. 1788 in Europa), zoon predikant Wilhelm Ross te Duisburg; 1751 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip *Immagonda* als assistent; 1752 Bengalen; 1756 Carimabaath; 1756 Hoogly onderkoopman, dispensier; 1766 koopman, negotieboekhouder en pakhuismeester; 1769 hoofdadministrateur; 1771 opperkoopman, opperhoofd Cossimbazar; 1776 directeur Bengalen; 1781 Europa; maakte tussen 1776-1780 ½ miljoen rupies met privé handel met EIC (Furber, *Company at work*, 176); deed aan onoorbare handelspraktijken, grootse feesten en zou heulen met de Britten (Lequin, *Personeel*, 190 en 194); Falck schreef aan neef Otto dat Ross op bevel van de Britten na de verovering van Hoogly in juni 1781 was thuisgegaan; hij vond dat wel vreemd 'echter niemand anders [had] een dergelijke order ontvangen' (NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 1 april 1783); hij had weten te voorkomen dat de VOC dienaren als krijgsgevangenen naar Groot-Brittannië werden afgevoerd (Lequin, *Personeel*, 66 en 140; Wijnaendts van Resandt, *Gezaghebbers*, 49-50; NA, VOC-Opvarenden).

¹¹⁶ Johan Carel Lodewijk Blume (1727 of 1728-Chinsura, 1797), vrijburger; trad vermoedelijk als geldschietter op van de Compagnie en als agent en zakenbehartiger voor Compagniesdienaren in Chinsura (Lequin, *Personeel*, 216); 1778 begon als eerste met een indigo plantage in de buurt van Hoogly; schreef missive uit Hoogly aan Otto Willem Falck, 1792 ter begeleiding van een afschrift van zijn 'Memorie van bedenkingen over de generale staat der Nederlandsche maatschappij in Indië en wat ten generale nutte kan worden aangewend om de inkomsten te vermeerderen door N.N. in anno 1774' (NA, Collectie Falck 1 inv. nr. 15; NAK/HCA, inv. nr. 30/375, Joh. Carel Lodewijk Blume aan W.O. Falck, 10 januari 1781).

de 'Sociteit [Lucas] Cramer c.s.',¹¹⁷ die hiervoor met opgedoken sjankos¹¹⁸ zou worden betaald. Falck ging hiermee akkoord mits Ross zich interponeerde dat wil zeggen dat hij zich opstelde als tussenhandelaar van de complete rijstleverantie.

Daar het enige tijd duurde voordat Falck wat over de levering vernam en omdat hij er achter kwam dat de aankoopprijs van de rijst ver boven de gebruikelijke prijs lag, besloot hij de order schriftelijk te annuleren. Volgens Ross dacht Falck dat de levering niet doorging en zou daarom hebben besloten de sjankos aan het opperhoofd te Tuticorin, Van Angelbeek, af te staan in ruil voor rijst. De lezing van Falck luidde anders; hij gaf Van Angelbeek aan 'de overzijde' opdracht 600 lasten rijst te leveren tegen 45 ropijen (per last).¹¹⁹ De opgedoken sjankos werden afgestaan tegen dezelfde prijs als die in het contract met de 'Sociëteit Cramer' was afgesproken. Van Angelbeek had dit ook zo in juni 1777 in een brief aan Ross geschreven en deze had de ontvangst hiervan erkend. Uiteindelijk had die zich niets aange trokken van de annulering. Bij brief van 19 december 1777 liet hij weten dat de zending onderweg was en niet meer kon worden gestopt.¹²⁰ Tevens schreef hij dat de Compagnie nog nooit zo weinig voor Bengaalse rijst had betaald. Vervolgens werd een verzoek tot betaling ingediend bij de Raad van Ceylon via de 'eerste klerk Belling'¹²¹ namens Blume. Het ging om 'enige honderden lasten rijst om alhier te leveren voor vijftig duizend zilveren ropijen'. Ross had deze in Hoogly betaald uit de Compagnieskas om in Colombo verrekend te worden. Falck wenste aangetekend te hebben dat hij geen toestemming had gegeven dat dit zo zou gebeuren.¹²² Hij was zeer verwonderd en weigerde hier in de vergadering van begin 1778 verder op in te gaan. De Raad stemde daarmee in. Hij vertelde de leden dat hij het voorjaar daarvoor van Ross een verzoek had ontvangen om het toen geëindigde rijstcontract met de 'Sociteit van Lucas Cramer c.s.' op de oude voorwaarden te laten succederen.¹²³ Toen had hij geen bezwaar gemaakt 'om bij voorraad te beloven' indien de Hoge Regering hier niets tegenstrijdigs in zag. Het bestuur van Bengalen, lees Ross, vond dat hij zich de behandeling van Ceylon niet kon laten welgevalen en besloot de zaak voor te leggen aan de Hoge Regering samen met een schadeclaim van Blume. Deze laatste eiste de sjankos op tegen het bedrag waarvoor deze aan de Sociëteit Cramer zouden worden afgestaan.

Falck kreeg een kopie van het verzoek van Blume aan de Hoge Regering; hij veronderstelde dat dit niet werd ingewilligd, zoals blijkt uit de Resolutie van 13 juni 1778.

Ross verzocht de Hoge Regering de 'Ceilonse Regering te willen ordonneren om hunne be gaane misslag, op abusieve voordragt van saken geschied te redresseeren'.¹²⁴ Tevens wenste hij dat Falck de scheepsladingen met rijst zelf ging beheren dan wel iemand die hij daarvoor

117 Geen nadere gegevens gevonden over de achtergrond van deze 'Sociteit'; soms aangeduid als de 'Sociëteit van Cramer en Komp' (NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 12 november 1777).

118 VOC-Glossarium, 30; Sjanko: Chanco = grote kinkhoorn (zeer kostbaar in Bengalen), op Ceylon en Madura soms als geld gebruikt. Een chanco gold als 1 pagode, dat neerkomt op een stuiver (Sanskriet *cankha*).

119 NA, VOC inv. nr. 4498, Resolutie Haags Besogne, 17 augustus 1783.

120 NA, VOC, Collectie Hoge Regering inv. nr. 267, 'Extraact uyt Bengalen gedateerd Hougly den 20^e february 1779'; de levering geschiedde door twee EIC-schepen, de Pembroke en de Kitty.

121 Hier zou moeten staan Billing, secretaris van de Raad.

122 SLNA, inv. nr. 1/3517, Resolutie Raad, 26 februari 1778.

123 Succederen = opvolgen.

124 NA, VOC, Collectie Hoge Regering, inv. nr. 267; 'Extraact uyt Bengalen gedateerd Hougly den 20^e february 1779'.

aanwees met steun van de Raad. Daarnaast wenste hij een bedrag van fl. 67.891.8,-, de tegenwaarde van de sjankos die Falck had gezonden aan Van Angelbeek en voor zijn moeite een 'matig douceur' bovenop het bedrag dat voor de balen rijst zou moeten worden betaald. Tot slot bedong hij alle sjankos die jaarlijks op Ceylon werden gevonden tegen een door hem genoemde prijs.¹²⁵ Deze sjankos zou hij komen ophalen met een scheepje dat salpeter naar Ceylon bracht.

Falck voelde zich in zijn eer aangetast en liet het er niet bij zitten. Hij wenste te voorkomen dat de Compagnie twee keer moest betalen: aan Ross of Blume en Van Angelbeek. Hij riep niet alleen de bemiddeling in van de Hoge Regering, maar zond ook een uitvoerig rapport naar de bewindhebbers. Hij schreef dat hij zich nimmer dubbelhartig had gedragen en ging er van uit dat niemand hem daarvan verdacht.¹²⁶ Aan neef Otto liet hij weten dat Ross wel meer van dit soort 'zaakjes' had uitgehaald.¹²⁷ Deze was zeer nijdig geworden omdat hij geen sjankos kreeg geleverd en daardoor 'tegen verwachting in ook in geschil met dien heer [was] geraakt'.¹²⁸ Indien neef Otto meer wilde weten over deze zaak dan moest hij een kopie vragen van Falcks brief aan de bewindhebbers via Boers.

De bewindhebbers constateerden dat er afspraken waren gemaakt waarop Falck zich terecht beriep en 'het laeste kunnen wij van de bekende profeijt van gemelden Gouverneur de minste schijn veronderstellen ten waere die brief zodanig was ingerigt dat de heer Falck hoe zeer ten onregte ter goeder trouwe konde besluyten dat die offerte was geschied op den voet als bij het contrakt Cramer plaets had'.

In de Raad van Ceylon werd uiteindelijk besloten de financiële afwikkeling te verrekenen met de burger Blume en met degene met wie deze direct te maken had gehad op Ceylon: secretaris van de Raad Frederik Jacob Billing.¹²⁹ De zaak van de gewezen directeur Ross en de burger Blume werd in de Raad in 1782 aangeduid als insolvent.¹³⁰ Ross verbleef na de verovering van Hoogly door de Britten enige tijd in Madras en was vervolgens zonder toestemming van de Hoge Regering naar Europa vertrokken.

Begin 1785 was er een brief uit Bengalen binnengekomen waarin stond dat de 'Sociteit Cramer' door allerlei ongelukken achter was geraakt met betalen en niet in staat was zijn schulden te voldoen waardoor zij genoodzaakt was te schikken. De Raad toonde zich weinig toeschietelijk en lichte Batavia in; Ross wenste nog steeds geld te zien.¹³¹

¹²⁵ NA, VOC, Collectie Hoge Regering, inv. nr. 267; 'Extraact uyt Bengalen gedateerd Hougly den 20^e february 1779'; 'tegen rep 160 oft 100 rp' (rep = misschien roepies; rp = ropijnen).

¹²⁶ NA, VOC, inv. nr. 4496; uit de stukken van het Haags Besogne blijkt dat hij een brief aan de Heren XVII had gezonden op 9 februari 1779.

¹²⁷ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 12 november 1777.

¹²⁸ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 31 januari 1779 met PS-februari 1779; 'De zaak is te wijldloopig om het uwEd in haare kleuren te schrijven, maar de Hr. Advc. Boers zal uwEd niet weigeren mijne verantwoording te laten lezen'.

¹²⁹ Frederik Jacob Billing (Strauskerke, ?-Colombo, 1787), 1768 uitgevaren voor de Kamer Zeeland met het VOC-schip Geinweis als assistent; 1769 Colombo, klerk; 1773 eerste gezworen klerk, onderkoopman; 1781 secretaris Raad; 1784 samen met Johan Frederik Aubert als curatoren over het landgoed van de gewezen gouverneur van de Coromandel Reinier van Vlissingen (NA, VOC-Opvarenden; NA en SLNA, Resoluties Raad van Ceylon).

¹³⁰ SLNA, inv. nr. 1/3640, Resolutie Raad, 31 oktober 1782.

¹³¹ SLNA, inv. nr. 1/3546, Resolutie Raad, 12 februari 1785.

Falck had tegen de aantijgingen van Ross ongemeen fel uitgehaald omdat in zijn ogen de aantijgingen zeer onheus waren en zijn integriteit aantastten.¹³²

11.5 Parelvisserij¹³³

Sedert haar vestiging in Voor-Indië en na het verdrijven van de Portugezen achtte de Compagnie zich de rechtsopvolger van alle parelbanken in de Golf van Bengalen tussen Ceylon en de Overwal. Deze bestonden uit de banken bij Arripo, de grootste parelbanken van Azië, gelegen langs de stranden bij Mannar, de banken voor de kust van Madura bij Kondaatje en die voor Tuticorin. De banken behoorden vóór de komst van de Portugezen tot het koninkrijk Jaffna, dat nooit onder het koninkrijk Kandy had geressorteed. Alle claims van de koning van Kandy en Indiase vorsten achtte de Compagnie dan ook 'ongrondwettelijk'.¹³⁴ Zij meende bij gevolg te beschikken over het uitdrukkelijke voorkeursrecht tot gebruik.¹³⁵ De koning van Kandy vroeg echter bij herhaling tijdens de jaarlijkse ambassades of hij tonies¹³⁶ mocht uitrusten voor de parelvangst gelet op zijn vermeende aanspraken.

Het gebruik van de parelbanken was de Compagnie veel waard; deze waren uiterst lucratief indien er secuur mee werd omgegaan. Parelcolliers golden als een van de kostbaarste sieraden in de achttiende eeuw, kostbaarder dan diamanten.

Er mocht niet jaarlijks worden gevist; een lid van de Raad of een andere hogere dienaar zoals het opperhoofd van Mannar¹³⁷ ging regelmatig op 'springtocht' ter inspectie van de banken. Naar aanleiding van zijn advies aan de Raad werd bepaald wat er mocht gebeuren.¹³⁸ De parels werden niet door de Compagnie zelf bevestigd maar via een Indiase of Singalese koopman die hiervoor een concessie kon pachten per locatie op een veiling die plaatsvond onder leiding van de gouverneur in de ordinaire gehoorzaal van het Kasteel. Deze concessie ging naar de meest biedende.¹³⁹ Van te voren was bepaald door de Raad hoeveel tonies er mochten worden gebruikt. De Compagnie had zich wel het recht toegeëigend dat zij zelf de beste parels mocht kopen van de pachter. Het innen van de pachtpenningen was een probleem. Daarom had Falck de Raad voorgesteld indien nodig beslag te laten leggen op de bezittingen van de pachter. Deze werden dan verkocht en de opbrengst werd in mindering gebracht op de achterstallige pacht.¹⁴⁰

¹³² SLNA, inv. nr. 1/4502, Resolutie Haags Besogne, 4 januari 1785.

¹³³ NA, Collectie Nederburgh inv. nr. 438, Relas over de parelvisserij 1770-1789.

¹³⁴ NA, Collectie Hope inv. nr. 26, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 12 november 1768.

¹³⁵ SLNA, inv. nr. 3433, Resolutie Raad, n.a.v. verslag gezantschap uit Kandy, 29 december 1775.

¹³⁶ Speciale prauwen voor de parelvangst met een bemanning bestaande uit een gezagvoerder of mandoor, tien duiikers en 12 matrozen of roeiers.

¹³⁷ NA, VOC inv. nr. 9972, Staat van Ceylon over 1776; de parelbanken van Arripo werden door de commandant van Kalpitiya en Puttalam, kapitein ingenieur Paravicini di Capelli en het opperhoofd van Mannar, de onderkoopman Van der Spar, gevisiteerd: 'zij bleken geheel ontbloeit van paarloesters'.

¹³⁸ NA, VOC inv. nr. 3203, Resolutie Raad, 17 januari 1766; Raket was tijdens de vergadering afwezig wegens springtocht naar de parelbanken bij Kondaatje.

¹³⁹ SLNA, inv. nr. 1/3071, Resolutie Raad, 24 november 1765; de verpachting van de parelvisserij tussen Kalpitiya en Eilouw werd door Nelle Aboeker voor 15000 rijksdaalders verkregen.

¹⁴⁰ NA, VOC inv. nr. 3203, Resolutie Raad, 12 januari 1766.

In 1768 schreef Falck aan Thomas Hope dat er geruchten de ronde deden dat de radja van Tanjore een claim had gelegd op de parelvangst in de Golf van Bengalen. Dit was eveneens het geval met Haider Ali en de Britten via hun bondgenoot Muhammed Ali van Arcot, zoals eerder aan al orde kwam vanaf hoofdstuk 8. Deze eiste 'enige grondheerlijke recht op de stranden waar de banken langs lagen'.¹⁴¹

In 1767 had de Raad reeds aan de radja van Ramnad de vangst bij Arripo met alle rechten voor twee tonies toegestaan. Er mocht in 1771 weer vanaf maart worden gevist.¹⁴²

Daar er steeds onvrede bleef over het vissen en de opbrengst gering was, werd in de Raad besloten een overeenkomst te sluiten met een paar pachters waarbij naast de parelvangst de helft van de tonijnvisserij werd aangeboden. In de jaren zeventig bleef het tobben met de vangst. Na een visitatie van de banken bij Arripo bleken deze 'geheel ontbloot van pareloesters te zijn'.¹⁴³ De banken bij Kondaatje werden niet gevisiteerd omdat er een ernstig conflict over het gebruik was ontstaan met de nawab van Madura. In 1778 werd er wel weer gedoken maar het jaar daarop niet, ten gevolge van een geschil met de vorige pachter. In de Raad werd in 1780 ernstig gedebatteerd over de banken. De Hoge Regering wenste dat het geschil over de parelvisserij met de nawab van Madura werd afgedaan.¹⁴⁴

Een van de voorwaarden van de Compagnie voor het sluiten van een eventueel verdrag met de Britten in 1780-1781 was een regeling voor het geschil over het gezag over de parelbanken. De Britten stelden voor de winst te verdelen tussen de Compagnie en de nawab van Madura. Tot een oplossing kwam het echter niet. De komende twee jaar werd daarom niet gevisiteerd en bleven de banken onaangeroerd. Batavia vond dat dan maar buiten de geschillen om aan de slag moest worden gegaan als dat in het voordeel van de Compagnie gebeurde.¹⁴⁵ Het duurde uiteindelijk tot 1784 voor de banken bij Kondaatje wederom werden verpacht. De pacht bedroeg 6000 rijksdaalders, 1100 minder dan de jaren daarvoor. De banken bij Arripo en Tuticorin bleven voor de zoveelste keer onaangeroerd.¹⁴⁶

Falcks voorgangers waren altijd persoonlijk geïnteresseerd geweest in de parelvisserij. Gouverneur Van Gollonnesse had hiermee 'ongemeene schatten gewonnen'. Tijdens zijn bestuur waren er volgens Falck veel parels opgevist voor een hoge prijs. De gouverneurs hadden een vierde deel van de verpachting in handen, 'dus een vierde gedeelte van de duik-tonies voor zijn [hun] rekening liet[en] duiken'. Falck had zijn deel weggeschonken en voor een deel aan de pachters gelaten die alleen maar schulden hadden gemaakt. Hij schreef aan Hope dat hij er niet beter van werd, in tegenstelling tot zijn voorgangers die zich er zeer mee hadden verrijkt.¹⁴⁷

¹⁴¹ NA, Collectie Hope, inv. nr. 26, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 12 november 1768.

¹⁴² NA, VOC inv. nr. 3324 Resolutie Raad, 3324, 18 januari 1771; 5 februari veiling aan meest biedende.

¹⁴³ NA, VOC inv. nr. 9973, Staat van Ceylon over 1777.

¹⁴⁴ SLNA, inv. nr. 1/750, Resolutie Secrete Raad, 26 januari 1780; in de vergadering werden brieven over de ontwikkelingen in Tuticorin die niet erg hoopgevend waren, betrokken.

¹⁴⁵ NA, VOC inv. nr. 998, Staat van Ceylon over 1781.

¹⁴⁶ NA, VOC inv. nr. 9990, Staat van Ceylon over 1784.

¹⁴⁷ NA, Collectie Hope, bijlage 'Customados [inkomsten] van Gouverneur'; secrete brief Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 13 november 1767.

11.6 Conclusie

In de rij van gouverneurs van Ceylon wordt Falck wel steeds als een vooraanstaande bestuurder beschouwd; zijn bedrijfs- en commerciële activiteiten komen nauwelijks uit de verf. In de recente studies wordt hij gekenschetst als behoudend, conservatief en afwachtend. In de praktijk was hij op economisch terrein misschien wel eens wat te voorzichtig maar niet zo behoudend of conservatief als tot nu wordt aangenomen. Hij miste in het begin de nodige ervaring die vele dienaren hadden opgedaan op pure handelsvestigingen in India en de Indische archipel.

Hij hield vast aan het inzamelen van kaneel uit de Compagnies- en Koningslanden; nam niet zondermeer de ideeën van Schreuder over met betrekking tot het vrij laten van het schillen en wist daarvan de Hoge Regering te overtuigen. Hij geloofde blijkens zijn publicaties, brieven en uiteenzettingen in het planten van kaneelzaden. Hij stimuleerde vanaf zijn aankomst de aanleg van tuinen. Volgens de bewindhebbers en zijn opvolger Van de Graaff had hij zich door deze inzet ‘onsterfelijk’ gemaakt. De opbrengsten van de kaneeltuinen waren nog niet zo groot en succesvol als onder zijn opvolger Van de Graaff, maar zeker bemoeidigend in hoeveelheid en kwaliteit.

Falck was voortdurend met de problematiek van de kaneel bezig en wist de totale opbrengst op een aanvaardbaar peil te houden na de langdurige oorlog, door gebruik te maken van de voorkeursrechten in de Koningslanden. De kwaliteit was het grote punt van zorg; er werd van alles gedaan om deze te verbeteren. In zijn optreden tegenover de chaliassen en anderen van wie de Compagnie afhankelijk was om de jaarlijkse eis van exportproducten waar te maken, stond het belang van de Compagnie voorop en liet hij nimmer zijn eigen belang prevaleren.

Het beeld dat door Kanapathypillai¹⁴⁸ wordt geschetst en dat door andere historici wordt overgenomen dat Falck alleen onder aansporing van de Hoge Regering en anderen in zijn directe omgeving overging tot het aanleggen van tuinen, blijkt onjuist. Hij pleitte ervoor om rijstvelden aan te leggen. Tevens spande hij zich in om gunstige importen te realiseren. Het incident met directeur Ross in Bengalen over diens non-prestatie bij de levering van lasten rijst laat wederom zien dat Falck niet met zich liet sullen als het om zijn integriteit ging.

¹⁴⁸ Kanapathypillai, *Dutch rule in maritime Ceylon*.

12 Gouverneur

12.1 Persoonlijk

Eind 1767 werd Falck veelvuldig geplaagd door ‘hete koortsen’ waardoor hij als indisponibel vermeld stond in de Resoluties van de Raadsvergaderingen. Hij verbleef in zijn onderkomen op het Kasteel en was nauwelijks in staat te schrijven; tegenover Hope verklaarde hij dat het lag aan ‘een vervelende verkoudheid, die hem enige tijd verzwakte’.¹ De koortsen zouden kunnen duiden op aanvallen van malaria. Deze ziekte kwam op zeer grote schaal voor in Batavia en op andere plaatsen op Java; in Colombo echter nauwelijks² en slechts in geringe mate in buitengebieden met stilstaand water of met een grote ‘tank’. Het was heel goed mogelijk dat hij de ziekte in Batavia had opgelopen. Zijn gestel was begin 1765 volgens zijn eigen zeggen ook al zwak.³ Er waren geen eerdere berichten bekend over langdurige afwezigheid van zijn werk of een vermelding van ziekteverschijnselen die duiden op malaria of een andere ernstige ziekte. Wij weten alleen dat hij in 1757 zijn arm had gebroken. De kenmerken van malaria zijn periodieke koortsen met de sensatie van rillende kou.⁴

De lichamelijke toestand speelde hem, volgens zijn brieven vanaf 1767, ernstig parten. Het was meer dan zo nu en dan een verkoudheid. Er is echter geen duidelijke aanwijzing over malaria bij hem te vinden; het is goed mogelijk dat hij zo nu en dan een aanval kreeg. Commandeur De Lij liet zich in een brief aan zijn neef Van Vredenburg, uit over de kwalen van Falck, en meldt dat deze ‘laboreert aan een haarsen ziekte en zenuwe ziekte’.⁵

Uit een publicatie over zenuwziekte in Nederland tegen het einde van de achttiende eeuw van de hand van de medicus Lambertus Bicker valt op te maken dat zenuwziekte een containerbegrip was waar bijna alles is onder te brengen dat met een verstoorde geestestoestand van mensen te maken had.⁶

1 NA, Collectie Hope inv. nr. 33, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 13 november 1767.

2 Van der Brug, *Malaria en malaise*, 83.

3 SAA, Collectie familie Hasselaer inv. nr. 292, Iman Willem Falck aan Pieter Cornelis Hasselaer 26 mei 1765; Falck had het over de aanstelling van de nieuwe 2^e secretaris van de Hoge Regering Van der Roost die geen ‘zwakker lichaam-gestel had dan hemzelf’.

4 Van der Brug, *Malaria en malaise*, 72. De vivax-malaria is niet dodelijk; de koortsen nemen na een week of drie vanzelf weer af. De parasieten verdwijnen niet. De patiënt herstelt langzaam en lijkt op een gegeven moment genezen. De ziekte blijft echter chronisch op een laag niveau. Door de ontstane permanente bloedarmoede ontstaat verminderde vitaliteit en grotere ontvankelijkheid voor andere ziekten.

5 NA, Collectie Heeres, inv. nr. 13, Arnoldus de Lij aan Gerard van Vredenburg, 2 februari 1768.

6 Lambertus Bicker (1732-1801), doctor in de medicijnen, Leiden; secretaris van het Bataafsch Genootschap der proef-

Vanaf het einde van het jaar 1767 verbleef Falck op zijn buitenplaats de Pas Naklegam waar de 'buitenlucht hem goed deed'.⁷ Aan het begin van het nieuwe jaar waren 'zijn krachten hersteld';⁸ hij ging toch nog niet aan het werk vanwege 'aanhoudende zwakheid'.⁹ Kerkdiensten in de Fortkerk woonde hij wel bij.¹⁰

Tijdens zijn afwezigheid werd hij dagelijks mondeling op de hoogte gehouden door zijn plaatsvervanger, de tot hoofdadministrateur benoemde eerste pakhuismeester Schmidt. Deze overhandigde hem alle binnengekomen brieven en andere stukken voordat deze in de Raad aan de orde werden gesteld. Hij nam deze door, voorzag ze van commentaar en formuleerde standpunten.

Vanaf 8 april 1768 nam Falck weer deel aan de vergaderingen. Hij leidde de jaarlijkse bijeenkomst van de kaneelschillers, eveneens in april, en vlak daarna reisde hij naar Negombo. Op 10 mei werd hij in het bijzonder welkom geheten in de Raad.¹¹ Zijn terugkeer werd in het verslag van de vergadering van de Raad als volgt genoteerd:

De heer gouverneur door godes goedheid van zijn onpasselijkheid volkomen hersteld en tot algemene hartelijke blijdschap aan het hoofd deeze Vergadering verschenen zijnde ...

Hij was 'volkomen hersteld' volgens het verslag maar dat betrof puur zijn fysieke conditie; geestelijk ging het niet goed. Manger merkte echter in zijn *Lijk Reede* over Falck op: 'Hij had ene magt over zijn hartstogten, nooit zag men hem uijtgelaaten in voor- of tegenspoed, in hoope of vreeze in blijdschap of droefheid allermint in oploopenheid en toorn'. Hij maakt de indruk dat hij misschien leed aan depressiviteit. Hij was daarnaast ook cyclisch ziek maar wel in staat vanuit zijn bed te werken. Zijn zwakke gezondheid zou hem langzaam lichamelijk kunnen hebben gesloopt. Boers zou hierover na zijn dood opmerken: 'Aan het einde van zijn leeven verviel hij in eene kwijnende ziekte, die de vermoogens van zijn geest, zooals zijne beste vrienden opmerkten niet weinig aandeed en verzwakte, misschien ook op zijn bestuur eenigen invloed maakte'.¹² Daarvan is echter in zijn brieven, en zoals later blijkt uit zijn handelen, niets te merken.

Zijn ziekte had hem in 1767 doen nadenken over zijn toekomst en over een eventuele verlenging van zijn contract. Hij schreef aan Hope:

mijn voornemen om de Maatschappij op Ceylon, zonder hoogere ampten te zoeken, naar mijne zwakke vermoogens te dienen, is tans aan 't dobberen, wijl mijn laatste ziekte mij in de verbeelding heeft gebragt dat een stil en onbekommerd leven geschikt naar mijn sobere middelen, oirbaarder voor mijn ligamsgestel zoude weezen, dan mijn tegenswoordig beroep ...¹³

ondervindelijke Wijsbegeerte en gewoon lid van het Utrechts Provinciaal Genootschap, schreef: 'Over de Zenuwziekte der Nederlanden', in: *Verhandelingen Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Konsten en Wetenschappen*, Derde deel, tweede stuk (Utrecht 1785).

⁷ SLNA, inv. nr. 1/3074, Dagregister Colombo, 1 januari 1768.

⁸ NA, Collectie Hope inv. nr. 34, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 30 januari 1768.

⁹ SLNA, inv. nr. 1/3234, Resolutie Raad, 12 januari 1768.

¹⁰ SLNA, inv. nr. 1/3074, Resolutie Raad, 10 januari 1768.

¹¹ NA, VOC inv. nr. 3234, Resolutie Raad, 10 mei 1768.

¹² Colenbrander, *Gedenkschriften*, 328-329: 'Extract uit Rapport op 19 mei 1785 aan Hun. Hoog. Mog mondeling gedaan door den eersten Advokaat van de O.I. Comp, Mr. F.W. Boers'.

¹³ NA, Collectie Hope inv. nr. 35, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 12 november 1768. Falck vervolgde deze pas-

Twee maanden later kwam de brief uit Patria binnen waarin stond dat Falck bevorderd was tot extraordinaris raad door de opperbewindhebber in de plaats van wijlen zijn voorganger, Van Eck.¹⁴ Uit de persoonlijke correspondentie en zijn handelen uit de jaren na 1767 is van een geestelijke inzinking of depressiviteit niets terug te vinden. Na de Vierde Engelse Oorlog was hij wederom regelmatig indisponibel en sloeg de somberheid weer toe.

Zijn zorgen werden vermoedelijk in huiselijke kring opgevangen, hoewel hiervan uit persoonlijke brieven slechts af en toe iets bleek. Bij aankomst in Colombo in 1765 was zijn vrouw Doortje nog maar zestien jaar oud. In een kort briefje aan neef Otto in 1776 liet hij weten dat het met zijn vrouw niet zo goed ging door '*une fausse couche, qu'elle eue pour la sixième fois*'. Deze miskramen zullen zeker een domper voor beiden hebben betekend; het huwelijk bleef kinderloos. Neef Otto moest dus begrijpen '*... dat ik het onmogelijk schikken kan uw brieven naar vereisch te beantwoorden*'.¹⁵ In latere brieven viel er af en toe wat te vernemen over Doortjes gezondheid en gemoedstoestand. Aan de Franse agent Louis Monneron in Colombo schreef hij dat zij altijd klaagde en ziekelijk was.¹⁶

12.2 Relatienetwerken

Voor de hoogste bestuurders van de Compagnie waren goede onderlinge verhoudingen en het kweken van loyaliteiten als leider van het bestuur van een comptoir van essentieel belang om goed te kunnen functioneren. Falck stond achter zijn ondergeschikten als hen naar zijn overtuiging onrecht was aangedaan. Dit leverde hem veel loyaliteit op van verreweg de meeste van de Raden en overige ondergeschikten gedurende zijn gehele ambtsperiode. Tijdens de regelmatige korte en lange periodes van zijn afwezigheid was dat met name zeer waardevol. Vele hogere gekwalificeerde dienaren op Ceylon en in Zuid-India golden als zijn vrienden en vertrouwelingen; sommigen van hen waren hem bovendien door familiebanden extra toegewijd. Voor zover bekend had hij slechts één duidelijke tegenstander en opponent: de hiervoor besproken De Lij, commandeur van Galle, en in mindere mate Ross, directeur van Bengalen. Hoewel hij met de laatste van 1777 tot 1781 de eerdergenoemde controverse had over de aankoop van rijst, leidde dit niet tot een blijvend conflict of tegenwerking. Controverses pasten in het geheel niet bij de bescheiden en integere Falck.

Er zijn weinig details bekend over zijn opstelling in persoonlijke contacten; slechts een aardig voorbeeld komt naar voren in een brief aan de Franse agent Monneron. Falck schreef dat enige Franse contacten hem aanschreven met baron. Hoewel hij recht had op een adellijke titel¹⁷ vond hij het gebruik van de titel baron onjuist. Hij merkte op dat indien zij dit

sage met de merkwaardige opmerking '*... en daarom ben ik verplicht UwEdele te verzoeken om van 't uitzenden van getrouwe soldaaten af te zien, wijl het aan de kost helpen van diergelijke menschen niet zonder zwaarigheid is, die niemand zonder zelf uitvind ervan 't onderwerp te weezen, gaarne uit den weg zoude ruimen*'. Hij kwam er nimmer op terug; een reactie hierop van Hope is niet aangetroffen.

¹⁴ NA, VOC inv. nr. 3203, Resolutie Raad, 14 juni 1767.

¹⁵ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 12 november 1776 en idem met PS, januari 1777 (hierin gaf Falck een uitvoerige reactie op vorige brieven waartoe hij in november niet in staat was).

¹⁶ AMB, le fonds Monneron inv. nr. 122 S 11, Iman Willem Falck aan Louis Monneron, 2 oktober 1783.

¹⁷ Bijlage III, zie bij beide ooms Carel Gustaaf en George Tammo Falck.

bleven schrijven dan zou ‘men mij als ijdel beschouwen’; ‘que je suis Falck tout simplement’.¹⁸

In de paragraaf over patronage¹⁹ wordt aangegeven dat het in de achttiende eeuw in de Republiek en in de Oost onmogelijk was een vooraanstaande bestuurlijke positie te bemachtigen zonder patronage en familie- en vriendschapsrelaties. Wanneer men eenmaal op een vooraanstaande positie terecht was gekomen, was het van belang een uitgebreid relatienetwerk te construeren en te onderhouden door middel van regelmatige correspondentie en indien mogelijk door het afleggen van visites. Een onlosmakelijk onderdeel van deze relaties was het verschijnsel van dienst en wederdienst. Het onderscheid tussen vertrouwelingen, vrienden en familie was niet altijd te maken; het kon in één persoon verenigd zijn, maar het kon eveneens gaan om drie verschillende personen. Op Ceylon was Moens bijvoorbeeld vertrouweling en vriend en dat zou ook gelden voor Van de Graaff, die hem zelfs beschouwde als ‘mijn harten vriend’;²⁰ De Cock was drie in één; Kraijenhoff was alleen maar een familielid. Hope beschouwde zich naast patroon ook als vriend.²¹ De eerder besproken Amsterdamse regent en voor enige tijd Compagniesdienaar Pieter Cornelis Hasselaer was familielid en vriend. Beide laatstgenoemden bekleedden een hogere positie binnen de Compagnie, maar sociaal en maatschappelijk bestond er geen verschil.

Indien in een bestuursorgaan, zoals de Raad van Nederlands India in Batavia of die van de Raad van Ceylon, meerdere vertrouwelingen van de voorzitter of een ander leidend bestuurlid bijeen zaten, dan was er in zekere zin sprake van factievorming. Deze zou kunnen worden aangeduid als een soort van cliëntelisme: twee of drie cliënten die een netwerk vormen. In die constructie kan gouverneur Falck worden gezien als de patroon.

Hij onderhield zijn zeer uitgebreid netwerk van bestuurders, familieleden en kennissen in de Republiek via vele brieven, die hij soms vergezeld liet gaan van presentjes. Er is van deze brieven maar een fractie overgebleven.²² Van zijn directe familie kregen onder meer zijn ooms François Jan Lons, Carel Gustaaf, George Tammo en zijn tante Angelika de Flavard, weduwe Falck, de moeder van zijn dierbare neef Otto regelmatig brieven, assignaties en pakjes toegezonden.²³

Het oordeel over Falck van de kant van de Prins, de bewindhebbers, de Gouverneurs-Generaal en de Hoge Regering bleef onveranderd positief tot het einde van zijn leven.

Expliciet werd door de bewindhebbers zijn militaire ondersteuning aan de Malabar genoemd waarbij hij had gezorgd dat ‘het militaire wezen op goede voet’ was gehouden. Zijn instructie voor de commanderende officieren van Jaffna en Galle leverde hem eveneens

¹⁸ AMB, le fonds Monneron inv. nr. 122 S 11, Iman Willem Falck aan Louis Monneron, 31 augustus 1783 (in PS).

¹⁹ Hoofdstuk 2 paragraaf 1.

²⁰ NA, Stadhoudelijke secretarie inv. nr. 1183, Willem Jacob van de Graaff aan de Prins, 9 oktober 1784; hij merkte op dat hij liever naar Bengalen was gegaan, maar zal op Ceylon blijven totdat ‘de heer falck thuisvaart’.

²¹ NA, Collectie Hope inv. nr. 33, Thomas Hope aan Iman Willem Falck, 18 december 1770, brief waarin hij aankondigde vanwege zijn gezondheid zijn ontslag te hebben ingediend bij de Prins; Falck bedankte Hope voor de steun en vriendschap; Falck sprak in zijn brieven aan Hope regelmatig over de vriendschap tussen hen beiden.

²² Bijlage VII.

²³ NA, VOC inv. nr. 9952/74: ‘Lijst van bestel kasjes die volgens bekommesse permissie thans worden verzonden; nr. 75 memorie van verzonden assignaten’, 26 januari 1769 met het VOC-schip Damzicht; NA, VOC inv. nr. 9982, lijst van (bestel)kasjes, 22 februari 1781.

waardering op. Hij werd geprezen om wat hij deed 'ten nutte der maatschappij ...' en zij wensten van harte dat hij door zijn 'beproefde trouw, kunde, en ervarenheid ...' nog lang op een prettige manier 'zonder benadeling van hooger belang buiten plaatsing van zigzelve aan uwe tafel kan worden gemist, zich niet zal onttrekken het bestuur van dit aangeleegen wingewest ...'.²⁴ Deze lovende woorden werden in passende achttiende-eeuwse termen beantwoord: 'De Eerst ondergetekende voelt zich, bij zijn verlegenheid over uwer edele hoog achtbare al te gunstige gedachten en zijn des halve, ten duurste verbonden om zich in zijn gouvernement getrouwelijk te kwijten. Hij zal aan zijnen plicht met alle welmeenendheid trachten te voldoen en hij wordt er door de blijken van 't in hem gestelde vertrouwen ten sterkste toe aangespoord'.²⁵

Omstreeks maart-april 1774²⁶ arriveerde neef Otto uit Bengalen via Tuticorin in Colombo. Hij was verlost en moest nu verplicht zijn reis naar Patria maken via Batavia. De beide neven vonden deze regel zeer onterecht. Falck kwam hier later nog op terug; hij vond het een absurde regel van de Hoge Regering en schreef dat hij bij zijn thuisvaren 'gaarne verschoond zoude zijn geweest van eerst naar Batavia te gaan'. Boers meende dit 'een gunst te zijn, van bewindhebbers onverkrijgbaar – onverkrijgbaar voor een man, dien hij, genoegzaam in denzelfden adem, om denzelfs reeds volbrachte diensten, aan de bekwamen Imhoff voortrok, en van wie hij zoo men hen bewegen kon in Compagnie's dienst te blijven en naar Java te gaan, de eindelijk hervorming der Indische huishouding verwachtte!'.²⁷ Het laatste deel van dit citaat had te maken met Falcks benoeming tot directeur-generaal in 1781.²⁸

Uit Patria ontving Falck in 1774 en 1775 met een tussenpoos van drie maanden²⁹ brieven van bewindhebber Cornelis van der Hoop.³⁰ Deze schreef dat Falck de in 1771 vrijgekomen plaats van Romp, ordinaris raad en lid van de Hoge Regering zou kunnen gaan vervullen. Falck was hiermee zeer ingenomen. Aanvankelijk was er nog een kandidaat: de gouverneur van Java's Oostkust, Johannes Vos.³¹ Deze zou op grond van anciënniteit meer rechten hebben en diens bevordering werd ondersteund door de Prins hetgeen weer in Falcks nadeel werkte. Aan neef Otto schreef hij dat het niet doorgaan van zijn bevordering zou betekenen dat hij zijn financiële positie niet kon verbeteren. Hij had geld verloren aan de kassier van Galle en dat zou hij nu niet kunnen inlopen. In 1775 klaagde Falck

²⁴ NA, VOC inv. nr. 4496 Resolutie Haags Besogne, 14 juli 1777.

²⁵ NA, VOC inv. nr. 3546, Iman Willem Falck aan de Heeren XVII, 28 januari 1779; reactie bij Gouverneur en Raad aan Gouverneur-Generaal en Raden n.a.v. reactie van de bewindhebbers op de Staat van Ceylon over 1777.

²⁶ Colenbrander, *Gedenkschriften*, 57; Otto reisde in mei 1774 verder met het VOC-schip Schoonzicht naar Batavia en vandaar met het VOC-schip Botland naar de Kaap, aankomst 8 januari 1775, in gezelschap van zijn broer George Karel (DAS, 7925.2).

²⁷ Colenbrander, *Gedenkschriften*, 55-56.

²⁸ Hoofdstuk 15.

²⁹ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 21 januari 1776; 'ééns in Decemb. 1774 en andermaal in Maart 1775'.

³⁰ Mr. Cornelis van der Hoop (Den Haag, 1716-idem, 1781), gehuwd met Anna Maria Visscher weduwe van de Haarlemse bewindhebber van de VOC Jan van Styrum; 1755 eerste advocaat van de Compagnie; 1770 bewindhebber; 1776 raadshier in de Hoge Raad; woonde aanvankelijk te Amsterdam aan de Klovenierswal, daarna kocht hij het huis van zijn aanstaande vrouw, de hofstede Vredenhof onder Heemstede (NBBW XIII, 1189).

³¹ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1783, C.A. Vos (secretaris van de Staten van Utrecht) aan de Prins, 8 augustus 1767 met betrekking tot zijn broer Johannes Vos sedert 1765 aangesteld tot gouverneur van Java's Oostkust – en destijds extraordinaris raad in de plaats van de overleden Taillefert; 1776 ordinaris raad.

Kilomb 12. April 1783.

Waarachtigste, Hooggebooren Vorst en Heer,

Mit onzen hoichen Katerijk aan Reyn had ik den 17. te
 vande uwe mijner jongdes brief aan den Heer. Drost. Hoogheid
 te Klorinna — in 't dert 22. wij niet in Haast en
 hecht, wachende nog niet ongeduld na de heugtroon
 die wij, volgens Eijzelijke Leijanten, na uwe twyfaar
 wachende, uit hiet Vaderland te wachten hebbe. Maar
 jongste brief van de Heer. Pienichthof te van. Lijten
 des 17. 86. en daar by wiesdt ons de milante uitreiding
 der twee acht Schijzen medegedeeld, het welk te van te
 zullen uitreide na middelen om ons met de Eijzelijke te
 noodigheids te voorzien onder onvrijige Kapper. Daar by
 na twee anderhalf jaar sedert het vlogde verloop
 zonder dat wij tall of teken ghehoort, welken enige
 benoedigheids ontvaneen hebben. Daar staat de heer
 de Klerken voor de deit en als onse uitkomende vlog
 na Klorinna videren, welke wij te te Gale moeten
 laten lofen en videren voor het laatste van Klorinna
 videren van die goederen na Klorinna laatste videren, uit
 de zonderlinge loof van videren alle videren van Gale
 na Klorinna onvrijig maakt van de laatste te
 videren het videren het einde van Klorinna.

Maar nae onderdaanen videren, en de videren videren
 ten videren videren, ten by enige maanden na de
 videren videren, videren videren enige videren videren
 videren te videren videren, dan videren te niet videren
 worden te videren, om videren te videren videren
 van videren te videren, en de videren videren, de
 videren van videren videren videren videren videren
 videren te videren. Ik videren videren te de videren
 videren videren.

Afb. 12 Eerste bladzijde van een eigenhandig geschreven brief van 12 april 1783 van Iman Willem Falck aan prins Willem V (KHA, archief Willem V inv. nr. 2826).

over zijn verdiensten: 'De inkomsten, zijn, door de ellende op de vaste kust [Malabar], nu schraaler dan ooit, en de Hr. Roock heeft de goedheid gehad om 10.000 Rijksd. van Winkelkassen 't zoek te maaken, zonder te weeten, waar het gebleeven is', 't zoek te maaken, of liever zijn bedienden met de kas zoodanig te laten omspringen. Dat deeze somme of mogelijk nog meer, is geeklipzeerd [later in de brief bleek het te gaan om 20.000 rijksdaalders]'; 'niemand kan nagaan, waar het gebleeven is'; 'het moet hem grootendeels van tijd tot tijd ontstolen zijn bij de telling ...'. De vergadering van het Haags Besogne augustus 1787 ging uitgebreid in op problemen van de winkeliers in Galle en Colombo onder andere die van koopman De Roock³² die blijkbaar geld van Falck beheerde. Deze winkelier moest zich voor een tekort van 15.240 pagodes verantwoorden en verzocht twee maanden uitstel van betaling. Hij wenste zijn goederen te verkopen om hiermee zijn schulden te verminderen en naar Batavia te kunnen vertrekken. Het vereffenen van zijn schulden bleek volgens de Hoge Regering niet te zijn gelukt zelfs niet met steun van zijn 'familie in Nederland'. Het Haags Besogne concludeerde met de Raden in Batavia dat de 'tekort komingen veroorzaakt waaren door abuijzen en bedriegerijen van anderen'. Niet door De Roock want die had altijd zuinig geleefd en was 'naauw ziendt' geweest.³³ Falck had niets aan deze constatering van het Besogne; hij kreeg zijn geld hiermee niet terug. De uitgaven en inkomsten over het jaar 1775 zouden uiteindelijk tegen elkaar weg vallen en hij zou niets overhouden.

12.3 Inkomsten

Hij kan om zoo te spreken, zoo veel geld schraapen als 't land bezit, en hetgeene het ergste is, zonder dat men hem in rechten daarover kan aanspreken.³⁴

Het vergaren van fortuin speelde bij Falck nimmer een primaire rol zoals dat wel gold voor menig dienaar van de Compagnie waaronder neef Otto. Falck had een zeer uitgesproken mening over de schraapzucht onder de Compagniesdienaren. Hij zette zijn opvattingen uiteen in een geheime bijlage die was gevoegd bij brieven aan zowel zijn patroon Thomas Hope en als zijn oom Sybrandus Columba. Het vermoeden bestaat dat zij niet de enigen waren die deze bijlage ontvingen gelet op de opmerking die Boers maakte in Falcks 'in memoriam'.³⁵

Hoewel velen volgens Falck meenden dat hij wel van gedachte zou veranderen over 'geldwinning' waarbij het ging om inkomsten te genieten, 'die mij niet uitdrukkelijk toegewezen door mijne Hooge Overheid', bleef dit zijn moreel uitgangspunt bij zijn financieel handelen. Wanneer de gouverneur het goede voorbeeld gaf 'dan durven de mindere beampten

³² NA, VOC inv. nr. 4495, Resolutie Haags Besogne, 12 april 1778; De Roock was tevens administrateur in 'winkel klede'.

³³ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 31 oktober 1775.

³⁴ NA, Collectie Hope inv. nr. 23, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 12 november 1767; bijlage 'Secreet. Customados van Gouverneur, en onderhoorigheden op Ceilon'.

³⁵ Bijlage 1.

geene, – immers geen grove strecken te oeffenen'. Indien dienaren zich niet goed gedroegen dan zouden zij geen 'gezag over de inlanders oeffenen'.³⁶

Falck merkte in de voornoemde bijlage op dat hij, buiten zijn vaste inkomen van 25 rijksdaalders, zijn kostgeld³⁷ en 'rantzonen bij de Negotieboeken' van omtrent 20.000 rijksdaalders, in een goed jaar tot 25.000 kon komen waarbij hij ook goederen mocht betrekken uit de Compagniespakhuizen voor vermoedelijk jaarlijks zo'n 2000 gulden.³⁸ Dat was wel uitdrukkelijk voor gebruik thuis.³⁹

Het bedrag van 20.000 rijksdaalders was opgebouwd uit 24% Gaalse en Colombose zeetolten, zo'n 5000 uit de opbrengst van areeck,⁴⁰ en de gerechtigheden uit 10 'Dispens'-dorpjes. Deze bestonden uit visvangst, vruchten uit de boomgaard en rijst. De opbrengst verschilde uiteraard maar lag tussen de 2500 en 3000 rijksdaalders. Deze inkomsten waren wettig aldus Falck, hoewel alleen de eerste in het 'Reglement van de provizien' stond. Hij was van oordeel, dat indien hij hier niet over kon beschikken, hij direct bankroet zou zijn. De kosten om het huishouden van gouverneur te voeren waren aanzienlijk en hij moest grote bedragen aan behoeftigen betalen en aan de ambassades naar Kandy. Wie hij bedoelde met behoeftigen is onduidelijk. Het konden lieden zijn op het eiland, maar daarnaast ondersteunde hij verschillende familieleden in Patria, zoals gezegd de moeder van neef Otto en de beide ooms Gobius. Falck ontving ook nog een deel uit de verpachte parelvisserij.

In zijn notitie vroeg hij zich wel af op welke wijze vele gouverneurs zich in het verleden hadden verrijkt. Hij schreef dat toe aan enorme hoeveelheden giften, ook wel genoemd zichtgiften of nessesers. Die uit Jaffna zouden zeer grote waarde hebben gehad.

De giften werden na ontvangst direct te gelde gemaakt. Falck noemde dit allemaal 'gouverneurs verborgen inkomsten'. Deze zouden verder hebben bestaan uit zichtgiften van nieuw aangestelde lokale hoofden. Zij zouden eerst als gift hebben bestaan en daarna in een vorm van belasting. Zelf zou hij onder ede willen verklaren dat hij de zichtgiften nimmer had aangewend ten eigen bate maar direct had overgedragen aan de kassier, negotieboekhouder van Colombo.

Uit de vele opmerkingen in de brieven van Falck bestaat de stellige indruk dat hij sober leefde. Hij hield wel geld over en was in staat geld naar Patria te sturen. Toch teerde hij in volgens de *Gedenkschriften* van Anton Reinhard Falck. Reeds eerder klaagde hij dat hij te weinig vermogen had om op dezelfde voet in Patria te leven als op Ceylon. Hij zag in dat hij

³⁶ NA, Collectie Hope inv. nr. 23, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 12 november 1767; bijlage 'Secreet. Customados van Gouverneur, en onderhoorigheden op Ceilon'. Gijsberti Hodenpijl publiceerde de bijlage in: 'Inkomsten van de rechtschappen Gouverneur', 411-418, zonder alle achtergronden van Falck te kennen.

³⁷ De hoogte van kostgeld per maand is niet terug te vinden; Van de Graaff kreeg op het moment dat hij geëligd gouverneur was een bedrag 38.19/98,-, dat was afgestemd op hetgeen hij kreeg als directeur van Surat (NA, VOC inv. nr. 3640, Resolutie Raad, 13 juni 1782).

³⁸ NA, VOC inv. nr. 3640, Resolutie Raad, 13 juni 1782; Van de Graaff mocht voor zo'n 2000 gulden betrekken aan wijn, bier, specerijen, suiker en porselein; daarnaast brandstof en lampolie; Falck zal zeker hetzelfde of meer gekregen hebben.

³⁹ NA, collectie Alting inv. nr. 46; 'Generaal Reglement wegens Provisien voor dienaren; diverse bepalingen op de respectieve buyten comptoiren, Batavia mei 1755'; 'Memorie van Menage van den Gouverneur generaal Mossel met de daar genomene Resolutien anno 1755' (9 mei 1755; afzonderlijk hoofdstuk voor Ceylon).

⁴⁰ NA, Collectie Hope inv. nr. 34, Iman Falck aan Thomas Hope, 13 november 1767; aan de wijze van opbouw van dit bedrag worden enige bladzijden besteed; er werden allerlei onderverdelingen en koersberekeningen door Falck gegeven.

niet zo kon leven als neef Otto na zijn thuisvaart op zijn buitenplaats bij de Bilt. De hem toegekende emolumenten op grond van zijn gouverneurschap konden zijn verliezen niet compenseren. Het kwam er op neer dat hij zoals in 1775 weer 'achteruit [had] geteerd'. Aan neef Otto vroeg hij: 'Wat nu gedaan?'.⁴¹ Zijn uitgavenpatroon moest worden herzien; de onderstand die aan beide ooms Gobius werd overgemaakt, zou wel eens kunnen komen te vervallen.⁴²

Via de houder van de Kleine Kas te Colombo deed hij regelmatig een verzoek voor een geldzending naar Patria. Dit ging in de vorm van een wisselbrief of assignatie.⁴³ Volgens de opgave in overzichtslijsten onder de overgekomen brieven aan boord van enige retourschepen uit Ceylon zond hij via de officiële weg veelvuldig assignaties.⁴⁴ Uit de correspondentie met zijn zaakwaarnemers, oom George Tammo en neef Otto Willem is bekend dat er overboekingen op deze manier ten behoeve van familieleden en aan derden plaatsvonden.

Na zijn vertrek uit Patria had Falck zijn ooms George Tammo en Hendrik Anthony Gobius gevraagd als zijn zaakwaarnemers op te treden. In 1764 verzocht hij aan zijn binnenkort thuisvarende schoonvader De Wendt eveneens om zaken voor hem te behartigen in Patria.

Hij gaf in 1780 aan Billing als eerste gezworen klerk ter secretarie opdracht een akte op te stellen waarin werd vastgelegd dat zijn schoonvader De Wendt, zijn oom George Tammo en zijn neef Otto Willem bevoegd waren hem gezamenlijk en ieder afzonderlijk 'in rechten als daer buiten in Nederland te representeren, alle zaaken en affaires den Edelen Heer konstituut aangaande waar te neemen mitsgader alle uitstaande schulden te innen voor dezen en [te] ontfangen ...'.⁴⁵ Eind 1779 had hij aan Otto Willem geschreven dat deze in plaats van hun overleden oom Gobius 'generaale volmacht' kreeg 'nevens mijn schoonvader en oom G.T. Falck, die beiden wel bejaarde zijn, om één van beiden zulk last op te leggen'.⁴⁶ George Tammo verrichtte nog na de dood van zijn neefje een betaling van de achterstallige contributie aan de Hollandsche Maatschappij van Wetenschappen te Haarlem.⁴⁷

Er bestaat geen inzicht in het vermogen dat Falck naliet bij zijn overlijden. Het scheeps-soldijboek van het VOC-schip *Amelisweert* waarop hij in 1755 aanmonsterde en waar een overzicht staat van zijn in- en uitgaven, is incompleet. Na 1775 waren zijn reguliere inkomsten en uitgaven niet meer bijgewerkt waardoor ook ieder inzicht ontbreekt in de eindafrekening in 1785. De afwikkeling van zijn erfenis is evenmin aangetroffen in de geraadpleegde archieven.

41 NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 21 januari 1776.

42 In het financieel overzicht van neef Otto Willem Falck van 31 december 1774 zou het gaan om de ooms Mr. Hendrik Anthony (1724-1775) en Mr. Joan Frederik Gobius (1713-1787).

43 Van den Belt, VOC-bedrijf; Assignaties, 167-219.

44 Van A. van den Belt ontving ik een overzichtslijst die hij had gehanteerd bij zijn hoofdstuk over Assignaties; hierop prijken veelvuldig de namen van Otto Willem Falck en George Tammo Falck voor betalingen uit naam van Iman Willem aan familieleden en notarissen in Patria.

45 NA, VOC inv. nr. 6200, akte 28 januari 1780; bevestiging bestaande situatie die spoedig daarna werd gewijzigd.

46 NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 18 december 1779.

47 NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nr. 987.

12.4 Bezoekers

Naast Compagniesdienaren van buiten Ceylon waren er buitenlandse bezoekers waaronder Indiase vorsten of hun afgevaardigden, de gouverneurs van het Portugese Goa, het Deense Tranquebar, en Britse en Franse agenten.

In de Raad schoven af en toe hoge bezoekende Compagniesdienaren aan. Als het zo uitkwam was de commandeur uit Jaffna aanwezig; slechts zelden was commandeur De Lij uit Galle present. Regelmatig kwam Van Angelbeek als opperhoofd van Tuticorin over, hetgeen ook te maken zal hebben gehad met de nauwe band tussen hem en Falck. De vorige opperhoofden werden niet vaak aangetroffen blijkens de resoluties van de Raad. Vanaf de tweede helft van augustus tot begin september 1770 zat het toen nog geëligeerde opperhoofd voor Trincomalee Schorer aan tafel zonder dat hiervoor een aanwijsbare reden was, gelet op de besproken onderwerpen.⁴⁸ Formeel hadden de opperhoofden, met uitzondering van Van Angelbeek, geen zitting in de Raad.

12.5 Rechtshandhaver

gaat integendeel een Gouverneur met een goed voorbeeld voor, dan daarvan de mindere beamp-ten geene, immers geen grove strecken oeffenen, daar ze anders, voornaamelijk die eenig gezag over de inlanders oefenen, zulke overvloedige en bedekte gelegenheden toe hebben, dat de nauwste wetten niet in staat zijn dit euvel te stuiten.⁴⁹

De gouverneur was uit hoofde van zijn functie het hoogste bestuurlijke orgaan op het eiland zonder dat hij een specifieke plaats had in de rechtsgang. Hij had het toezicht op de rechtspraak als hoogste vertegenwoordiger van de Compagnie. Het was voor hem mogelijk in te grijpen door een rechtsgang of de tenuitvoerlegging van een rechtelijke uitspraak op te schorten of stop te zetten. Volgens Hovy in zijn proefschrift *Ceylonees Plakkaatboek* met verwijzing naar de rechtshistoricus Van Kan, kon de gouverneur 'door het ingrijpen in een rechtsgang een beslissing van de appèlrechter of een andere dan de specifiek- rechtelijke overheid uitlokken of afwachten'.⁵⁰

In 1773 werd de kadet Willem Godfried Eberk ter dood veroordeeld; Falck ging in appel en liet hem naar Batavia zenden en lichtte de Raad hierover in. Het Hof van Justitie in Batavia moest beslissen of het appel terecht was.⁵¹ Met name wanneer het een lijfstraf betrof of een doodsvonniss, moest de goedkeuring van de gouverneur worden ingewacht voor de vol-

⁴⁸ NA, VOC inv. nr. 3293, Resoluties Raad, 21, 25 (genoteerd als absent) en 27 augustus 1770 (SLNA, inv. nr. 1/3075) Johan Willem Schorer vertrok uiteindelijk met de bark De Falck op 4 september naar Trincomalee (NA, VOC inv. nr. 3404, Resolutie Raad, 19 april 1774; wederom aanwezig).

⁴⁹ NA, Collectie Hope inv. nr. 23, Iman Falck aan Thomas Hope, 13 november 1767.

⁵⁰ Hovy, *Plakkaatboek*, LXXXI.

⁵¹ NA, VOC inv. nr. 3378, Resolutie Raad, 1 juni 1773.

trekking. Falck ging consciëntieus te werk; hij besloot regelmatig contrair en besprak zijn overwegingen in de Raad. Hij toonde zich steeds humaan. Dit werd door de meeste Compagniesdienaren, vrije burgers en Singalezen gewaardeerd; er was ook kritiek 'ander sins [was hij] zoo goed aardig en meedelijden met niet menschen die de galge driedubbel verdient hebben ...'.⁵²

Dat een gouverneur beschikte over een juridische opleiding was niet noodzakelijk; wel leek enige juridische kennis gewenst. Alle gouverneurs van Ceylon waren korte of lange tijd met juridische zaken in aanraking geweest tijdens hun carrière voorafgaand aan het gouverneurschap.⁵³ Hoewel Falck was gepromoveerd in de beide rechten beschouwde hij zich niet als een soort opperste rechter of praktiserend jurist. Hij gebruikte zijn juridische kennis wel degelijk en verwees in de Raad enige malen naar jurisprudentie die in Patria bestond, zoals in het vonnis tegen enige soldaten van het Korps Jagers die voornemens waren in opstand te komen in begin 1771.⁵⁴

De gewone, dagelijkse rechtspraak was in handen van de Civiele Raad, de Raad van Justitie en de Landraad.⁵⁵ Door alle rechtbanken werd recht gesproken uit naam van de Staten-Generaal. Er moest op instructie van de bewindhebbers aan de Hoge Regering zoveel mogelijk worden gevonnist volgens de wetten en costumen die in Patria werden toegepast.⁵⁶

De rechtspraak over de Europeanen was gebaseerd op de oude Statuten van Batavia; de nieuwe van 1766 werden pas na 1778 toegepast.⁵⁷ Op de lokale bevolking was, indien bruikbaar, het lokale gewoonterecht van toepassing. Dat gold voor de Tamils in het district Jaffna, voor de Singalezen in de zuidelijke en westelijke Compagnieslanden, voor de Moslims in het hele land, Nukkerers in het district Batticaloa en Chittys in en om Pettah.⁵⁸

Bij ontoereikendheid van deze rechtsregels werd in principe het Rooms-Hollands recht toegepast, vooral in civielrechtelijke zaken en in het bijzonder wanneer er eigendomskwesties aan de orde waren.⁵⁹

Het gezag op Ceylon had zich de bevoegdheid toegeëigend zelf plakkat en ordonnances uit te vaardigen. Falck was hierin actief tijdens zijn twintigjarig gouverneurschap, maar zijn opvolger van de Graaff lijkt in een veel kortere perioden nog actiever, gelet op het overzicht dat bij Hovy wordt aangetroffen;⁶⁰ het zegt echter niets over kwaliteit, omstandigheden en noodzaak.⁶¹

52 NA, Collectie Hope inv. nr. 26, Arnoldus de Lij aan Thomas Hope, 15 november 1768.

53 De achttiende-eeuwse gouverneurs Simonsz, Rumpf, Vuyst en Domburg waren eveneens gepromoveerd in de rechten; de laatste twee hadden een uitzonderlijke slechte reputatie; Vuyst werd door de Hoge Regering ter dood veroordeeld en Domburg afgezet wegens wanbeleid.

54 Paragraaf 9.1.

55 Hovy, *Plakkaatboek*, CI; De Raden bestonden in ieder geval uit drie burgers, drie compagniesdienaren en als president een lid van de Raad van Ceylon; zij gingen over alle burgerlijke zaken tot 120 rijksdaalders en huwelijksrechtzaken.

56 Horst, *Roman Dutch Law*, 31.

57 Hovy, *Plakkaatboek*, CXVI.

58 Horst, *Roman Dutch Law*, 37.

59 NA, VOC inv. nr. 3293; Resolutie Raad, 27 januari 1770: 'in gevallen door geene statuten of lokale wetten bepaeld, in de eerste plaats de statuten, ordinantieën en wetten van Holland en Westvriesland moeten worden geobserveerd en waer die zwijgen eerst het Roomsche regt'.

60 Hovy, *Plakkaatboek*; in zijn overzicht beslaat Falck de nrs. 478-577 (20 jaar) en Van de Graaff de nrs. 578-677 (9 jaar).

61 Schrikker, *Expansion and Reform*, 64; 'Van de Graaff published twice as many proclamations as his predecessor'; op zich-

De kleine vergrijpen werden bestuurlijk afgedaan door de desbetreffende commandeurs in hun dessavonieën of door de dessave en de fiskaal. Hovy geeft een toelichting op grond van een door Falck verleende nieuwe instructie voor de commandeur van Jaffna; deze, en vermoedelijk ook de andere dessavonieën, mocht als zwaarste straf een inlander tot een lich-te kettingstraf van maximaal drie jaar veroordelen.⁶²

Er waren in de tweede helft van de achttiende eeuw Raden van Justitie voor Colombo, Jaffna, Galle, Trincomalee en Batticaloa. De laatste twee hadden slechts een beperkte bevoegdheid. Deze rechtscolleges functioneerden in het algemeen als rechter in eerste aanleg, zowel in ci-viele als in strafzaken. Aan iedere raad was een fiskaal verbonden als aanklager in strafzaken.

In 1789 bestonden er elf Landraden waarvan de meeste reeds ten tijde van Falck functio-neerden; zij deden uitspraken in zaken en kwesties die betrekking hadden op landerijen en grondeigendom naast geschillen tot tien rijksdaalders of lager. De inlanders dienden zich in eerste instantie met hun klachten tot hun hoofden te wenden; deze konden verwijzen naar de dessave die als voorzitter optrad. Tot de leden van deze Landraden behoorden over het algemeen enige Europeanen.

De Raden van Justitie bestonden uit zeven leden, allen Compagniesdienaren; meestal lid van de Raden van de desbetreffende dessavonie. Een Raad trad op als strafrechtsinstantie in alle zaken die niet tot de bestuurlijke competentie van de inlandse hoofden en Nederlandse bestuurders als commandeur, dessave of militaire commandant behoorden.

In de morgen van 24 augustus 1766 had Falck de Raad bijeen geroepen. Een dag daarvoor had de Raad van Justitie van Colombo doodstraffen uitgesproken over vier gedeserteerde Maleiers, die door het Hof van Kandy waren uitgeleverd. De doodstraf door ophanging was volgens Falck op zich terecht; ondanks deze constatering vroeg hij zich af of op desertie de doodstraf stond. Hij oordeelde dat de verkeerde procedure was toegepast bij het verzoek om gratie en wenste hen daarom op een andere manier te straffen. De Raad was van oordeel dat de inlanders van de zeden en gewoonten geen kennis hadden. Na een lange discussie waar-bij ook de positie van de Raad en de Raad van Justitie in Colombo aan de orde werd gesteld, werd de besloten de doodstraf in een andere afschrikkende straf te veranderen. De gevangenen kregen daarom niet de doodstraf aangezegd; zij werden voor de rest van hun leven in het materiaalhuis opgesloten 'om in de ketting aen Compagnies gemene werken te arbei-den en hun dit arrest onder de galg na dat het dood vonnis geprononceerd zij, te laeten aan-kondigen'.⁶³

In een andere zaak waarin de instemming van Falck werd gevraagd voor de uitvoering van de doodstraf, betrof het een soldaat die zijn commandant had vermoord. Falck had beslo-ten dat de soldaat niet werd opgehangen maar 'g'arquebuseerd zal worden' – gefusileerd – en zijn bezit geconfisqueerd.⁶⁴ Dezelfde lijn werd gevolgd bij een soldaat die moedwillig een

zelf zegt dit niets over de kwaliteit; noch bij Hovy of Schrikker wordt hier verder op ingegaan. Zij gaan wel in op de aard van de plakkaaten.

⁶² Hovy, Plakkaatboek, CVIII; vernieuwde instructie van 2 september 1784, 573 paragraaf 17.

⁶³ NA, VOC inv. nr. 3175, Resolutie Raad, 24 augustus 1766. Volgens L.J. Wagenaar was dit begrip in de zeventiende eeuw al zeer verouderd; het was gebruikelijk dat militairen voor het vuurpeleton kwamen.

⁶⁴ NA, VOC inv. nr. 3203, 4 februari 1776.

jonge slaaf had doodgeschoten.⁶⁵ In 1773 gaf Falck instructie dat bij de uitvoering van de doodstraf bij ophanging niet langer eerst de ledematen van de veroordeelde mochten worden gebroken.⁶⁶

Bij het doornemen van resoluties van de Raad en verslagen van de Raden van Justitie in de National Archives of Sri Lanka viel op dat de gouverneur voortdurend ingreep. Er was niet altijd een uitvoerige toelichting te lezen, zoals over een proces in 1775. 'Onder de raden [werd] voor de derde maal rondgelezen en tans ter tafel gebracht een crimineel proces, voor de Raad van Justitie te Galle geventileerd tegen de Singalees Hewagammege Bastiaen over de mishandelingen van zijn broeder'.⁶⁷ De gouverneur had ook ingegrepen in het proces van een soldaat nadat deze 'een afschuwelijke daad' met een hond had gepleegd. Falck liet de doodstraf wijzigen in vijftig jaar verbanning.⁶⁸ Hij week hiermee af van de bestaande wetten die hij vanaf 1 juli 1773 maandelijks door de schoolmeesters liet publiceren 'ter voorkoming van onwetendheid'. Het betrof wetten tegen alle mogelijke misdrijven. Artikel 14 werd weggelaten in deze publicatie en had betrekking op 'onnatuurlijke zonden met een man of met een beest'. Er stond hierop zonder aanzien van persoon de doodstraf.⁶⁹ De straf kwam nu neer op een geestelijke en sociale doodstraf.

Aan het eind van de bestuursperiode van Falck kwam nogmaals zijn humaan gedrag naar voren als in de Raad in 1784 werd gesproken over het brandmerken van gevangenen. Falck had dit steeds een zeer bedenkelijke straf gevonden. Hij vond dat de misdadiger na beëindiging van zijn gevangenisstraf 'tot alle eerlijke neering' in staat moest worden gesteld. Dit kon in zijn ogen niet als de handen van een veroordeelde volledig waren verminkt. De persoon was nu genoodzaakt op 'slinkse weegen zijn brood te zoeken'. Er werd uiteindelijk in de Raad beslist dat een gevangene niet meer zou worden gebrandmerkt maar alleen geseld.⁷⁰

Hovy wijst in zijn *Ceylonese Plakkaatboek* dat Falck het Kandiaans recht heeft laten opschrijven. Het is een vertoog dat gaat over de staatsinrichting van Kandy, strafrecht, huwelijks- en erfrecht. Het was uitgevoerd 'in de vorm van vragen en antwoorden'.

Wat de bedoeling van het stuk was is niet duidelijk.⁷¹ Falck zal meer gewoonterecht van verschillende bevolkingsgroepen op deze wijze laten vastleggen.

12.6 Opperbevelhebber der troepen

In de rouwstoet van Falck in 1785 liep, vlak achter zijn kist op een affuit, een zwart paard zonder berijder met zijn laarzen achterste voren in de stijgbeugels. Het was het teken van

⁶⁵ SLNA, inv. nr. 1/3073, Resolutie Raad, 27 april 1776.

⁶⁶ SLNA, inv. nr. 1/2461, Instructies van de gouverneur, 22 januari 1773. Het kan zijn dat dit gebeurde op instructie van Batavia; er is hierover niets gevonden.

⁶⁷ SLNA, inv. nr. 1/2461, Resolutie Raad, 4 april 1775.

⁶⁸ NA, VOC inv. nr. 9982, Resolutie Raad, 20 mei 1780.

⁶⁹ Hovy, *Plakkaatboek*, 169-772.

⁷⁰ NA, VOC inv. nr. 3666, Resolutie Raad, 15 juli 1784.

⁷¹ Hovy, *Plakkaatboek*, CXXVIII; D.J. Ilangakroon, 'Verloog betreffende de regeringsform, wetten en gewoontens van het Kandiaanse Rijk', 1771.

een overleden generaal. Hiermee werd aangegeven dat de gouverneur tevens opperbevelhebber was over de Compagniestroepen op het eiland.

De kennis van de civiele bestuurders van het militaire bedrijf was meestal gering. Voor wat Falck betrof ging dat niet helemaal op. Hij had enige ervaring opgedaan als kapitein van de pennisten in Batavia maar dat was niet voldoende om daadwerkelijk invulling te kunnen geven aan de functie van opperbevelhebber. Bij de aanvaarding van zijn functie kreeg hij echter direct te maken met de oorlog tegen Kandy, zodat hij zich wel in militaire zaken verdiepen moest. Zijn uitgangspunt dat het onmogelijk was Ceylon tegelijk tegen een binnen- en een buitenlandse vijand te beschermen,⁷² getuigt van militair en strategisch inzicht.

Uiteraard kon hij ook steunen op concrete aanwijzingen en inzichten van de commandant van de troepen kolonel Frankena, die tijdelijk was uitgeleend door Batavia. Falck nam zelf de belangrijkste beslissingen; zo zag hij af van een nieuwe grootschalige aanval tegen de hoofdstad Kandy zoals zijn voorganger Van Eck had gedaan. Falck voerde de militaire druk op via gerichte aanvallen door kleine eenheden van goed bewapende 'kommandos'.⁷³ Hij liet niet langer grote eenheden door dichte junglebossen het binnenland intrekken waarvoor zij uiterst kwetsbaar waren voor guerrilla-aanvallen en ziekten. Volgens de eerder aangehaalde militair-historicus Raven-Hart was Falck in een gunstige uitgangspositie gekomen doordat de VOC binnen de grenzen van het Kandiaanse Rijk verscheidene forten had gebouwd.⁷⁴ Wanneer Raven-Hart meer Nederlandstalige stukken had kunnen raadplegen, zou hij wellicht de mening van Falck hebben gedeeld, want deze zag ook de negatieve aspecten van de posten op Kandiaans gebied. Door de inzet van kleine goedbewapende eenheden vanuit deze militaire posten wist hij de koning, met zijn eigen aanvankelijk succesvolle guerilla-tactiek maar verder slecht bewapende leger, tot een vernederende vrede te bewegen.

Falck had zijn opvattingen over de krijgsmacht ook neergelegd in enige paragrafen van zijn *Aanmerkingen op de Reflexien*. Het militair-strategische uitgangspunt werd gevormd door zijn eerdergenoemde opvatting dat het onmogelijk was Ceylon tegen 'een binnen-en buitenlandschen vijand tegelijk te beschermen'. Er was alleen sprake van een binnenlandse vijand wanneer de Nederlanders met de Singalese, de eigen 'onderzaeten' (onderdanen) overhoop lagen. Als deze trouw bleven was er geen enkel gevaar van die kant. De Singalezen waren 'zacht van aard (zijn), en onnozel, en door eene zachte regeering makkelijk te lijden'. Niemand zou bang moeten zijn voor een binnenlandse vijand 'zoo men er de Kandianen daar onder verstaet'. De garnizoenen 'behoeven dan eigenlijk [alleen] oplettenden te wezen tegen den uitlandsche vijand'. Voor het handhaven van het binnenlandse gezag waren 1000 man Oosterlingen⁷⁵ en vijftig rekruten per jaar genoeg. Zij zouden moeten worden ingedeeld in compagnieën van 100 man 'op den spaerzaemen voet van officieren en onderof-

⁷² Falck, *Aanmerkingen*, paragraaf 1, regel 1.

⁷³ Falck, *Aanmerkingen*, paragraaf 6 en 9; hij sprak over dertig tot veertig man.

⁷⁴ Raven-Hart, *Dutch-Wars*, 3-18; hiervoor gebruikte Falck vooral eenheden van het Korps Jagers, die zich makkelijk konden verplaatsen. Korps Jagers ook genoemd 'Corps Lijfjagers' (NAK, HCA inv. nr. 30/735 (VOC-schip Held Woltemade); dit was een elite-eenheid van scherpschutters (Raben, *Aziatisch legioen*, 200)).

⁷⁵ Falck, *Aanmerkingen*, paragraaf 6, 1d: Falck verstond hier onder Oosterlingen alleen Boeginezen.

ficiëren, die tans ingevoerd wordt'.⁷⁶ Dit aantal was zelfs ruim voldoende; de helft zou volstaan waardoor de andere helft, indien nodig, in een naburig comptoir hetzij de Malabar of Coromandel kon worden gelegerd om 'bij te springen'.

Er zouden volgens 'ervaarene menschen', vermoedelijk bedoelde hij militairen uit zijn staf, niet langer kleine verdedigingswerken moeten worden opgericht. De kleine garnizoenen van Lascorijnen⁷⁷ waren waardeloos en niet in staat zich te verdedigen tegen een overmacht van buiten Ceylon. Men was 'in geduurige verlegenheid om zo veele posten van 't noodige te voorzien'. De verdediging zou te veel versnipperd raken. Het plaatsen van versterkingen op de stranden had volgens Falck ook geen zin. De oorlog tegen Kandy had geleerd hoe nadelig het was de krijgsmacht te verdelen over allerlei posten; deze waren moeilijk te bevoorraden en het verlies van buitenposten veroorzaakte 'neerslagtigheid' onder de soldaten. Deze bezwaren zouden de reden geweest dat Schreuder in zijn Memorie van Overgave de Hoge Regering had voorgesteld om geen 'landposten' (fortjes in de binnenlanden) meer aan te leggen maar deze langs de zeestranden plaatsen. Falck liet nog wel vier nieuwe inlandse posten aanleggen in de vorm van paggers. Omdat het slechts om een gering aantal ging, waren er voldoende soldaten beschikbaar om deze te laten bemannen door dertig à veertig Europeanen en vijftig à zestig Oosterlingen. Elke post was daardoor in staat regelmatig sterke patrouilles uit te zenden van zo'n dertig à veertig man. Soms waren er lastige kwesties. Tijdens het optreden van de commissarissen die belast waren met het regelen van de grenzen op grond van het traktaat van 1766 waren er in het achterland bij Chilaw problemen ontstaan met de disava van de Zeven Korles die zich meer land wenste toe te eigenen dan hem was toegestaan. De nieuwe aanpak met deze inlandse posten bleek in de praktijk goed te functioneren.

De ingezetenen van de 'betwiste plaatsen' raakten even in de war. Zij kregen via officiële bekendmakingen te horen dat zij aan geen andere orders mochten gehoorzamen dan van de commissarissen. Deze zonden meteen dertig tot veertig commando's 'naar twee kanten van de betwiste grenzen', en 'alles raakt in rust, en onze zoogenaemde plakaaten (op boombladeren naar 's lands wijze geschreeven) hebben, even als die van den Koning, zoo veel ontzags, dat ze nog aen de boomen hangen'.⁷⁸

Volgens Falck was het grootste probleem bij het verplaatsen van grote eenheden het beschikbaar krijgen van voldoende dragers; alles moest op de schouders worden meegevoerd; veertig pond was het maximale gewicht dat zij konden dragen. Voor deze taak was maar een klein aantal Singalezen beschikbaar, uit de lage kasten. De leden van hoge kasten zouden zich volgens Falck eerder laten doodslaan dan dat zij de lasten zouden 'torssen'. In de oorlog tegen Kandy was het verkrijgen van voldoende draagvolk een probleem geweest; slechts onder dwang was het gelukt voldoende volk bijeen te krijgen waardoor hele provincies van 'lage geslachten zijn ontbloot'; velen vluchtten naar de bossen om dit 'pressen' te ontlopen. Dit had vervolgens weer grote gevolgen voor de kaneeloogst, de 'houtsleep' en

⁷⁶ Falck, *Aanmerkingen*, 7.

⁷⁷ *Memoir of Jan Schreuder*, 170; deze stelde: 'de Laskorijns zijn een soort inlandse krygers'; zijn nadere omschrijving kwam er op neer dat je hen slechts voor eenvoudige hulpdiensten kon gebruiken. Schrikker, *Ongelijke strijd*, 394; schreef met verwijzing naar Raben en Raven-Hart dat de Lascorijnen door de Compagnie werden geminacht en gewantrouwd.

⁷⁸ Falck, *Aanmerkingen*, 7; deze plakaten werden aangeduid als ola's.

honderd andere diensten die zij voor de ‘heer van ’t Land’ moesten verrichten.⁷⁹ Zij kregen voor het dragen van lasten wel loon en een kleine verstrekking aan rijst en zout. Dit werkte echter niet.

De communicatie tussen de verschillende militaire eenheden werd in tijd van binnenlandse oorlog en vrede onderhouden met vuurseinen langs de stranden, via het stoken van open vuren of via vuurkorven in hoge bomen ‘van plaats tot plaats, in zoo verre de eene van de andere zichtbaer is’. Het aanleggen van binnenlandse ‘rendezvous plaatsen’ voor de troepen werd door Falck afgekeurd. Dit kon leiden tot ongezonde situaties voor de Europese soldaten; zij kregen hier last van ernstige tropische ziektes. Zodra zij de kust naderden werden zij weer beter; wat de reden voor de ongezondheid was, wist Falck niet.

De militaire eenheden zouden moeten worden verdeeld over de vier hoofdgarnizoensposten: Colombo, Galle, Trincomalee en Jaffna. De andere plaatsen zouden zoveel bezetting moeten krijgen dat zij bestand zouden zijn tegen ‘stoute durfals’, troepen van rebellen die het in kleine groepjes er op waagden. Hij merkte ook op dat bij een aanval van een grote overmacht de kanonnen moesten worden vernageld⁸⁰ en de krijgsvoorraden vernield. De Compagniestroepen zouden zich via binnenlandse wegen op één van de vier hoofdgarnizoensposten moeten terugtrekken. Hij ging ervan uit deze vier garnizoenen niet alle beschikten over voldoende soldaten om zich te verdedigen tegen een Europese macht en een landing konden beletten. De aanvallers of ‘gelande troepen (die zeker aanzienlijk in getal zullen weezen)’ moesten niet in het open veld worden aangepakt.

Bij een Europese oorlog liepen volgens Falck alle plaatsen in Indië gevaar. De ene plaats kon ook niet versterkt worden ten koste van de andere. Er zou in een van de vier hoofdgarnizoensposten moeten worden gewacht totdat er versterking van buiten kwam. Het hing van de situatie af of men in staat was een tegenaanval uit te voeren tegen de vijand of dat een belegering kon worden doorstaan. Hij schreef in een paragraaf van zijn *Aanmerkingen op de Reflexien* dat hij later op zijn opmerkingen wilde terugkomen. Of hij dat ooit heeft gedaan is niet bekend. Hij ging er later wel van uit dat in tijden van crisis óf steun zou worden verkregen van de Staatse vloot óf van een buitenlandse bondgenoot. Aan de vooravond van de Vierde Engelse Oorlog speelde deze opvatting een grote rol bij hem, de Raad en zijn vertrouwelingen in India: Moens, Van Angelbeek en Van de Graaff.

Op 12 april 1766 bepaalde Falck de sterkte van het garnizoen van Colombo op één compagnie grenadiers, vier compagnieën musketiers van 200 man per compagnie en een compagnie van het Korps Jagers van 120 man. In de Raad vroegen de leden zich af of niet alle compagnieën uit 120 man moesten bestaan volgens het gangbare Europees model waarbij een bataljon uit vijf compagnieën bestond. De Compagniestroepen werden geoefend in de ‘wapenhandel’ op Ceylon als in Europa.

De sterkte van de Compagniestroepen varieerde ten tijde van de oorlog met Kandy en de periode tot de Vierde Engelse Oorlog; de officiële sterkte in vredestijd bedroeg 2909 Europese infanteristen en artilleristen met daarnaast 1154 Oosterlingen, Maleiers c.q. Boeginezen, sipahis en vrije Moren. De compagnieën Oosterlingen stonden onder bevel van Europese

⁷⁹ Falck, *Aanmerkingen*, paragraaf 6.

⁸⁰ Onklaar maken van het geschut.

officiëren met eigen onderofficiëren. Zij werden niet langer dan een jaar op dezelfde plaats gestationeerd om het gevaar van verwevenheid met de omgeving te voorkomen.

De werkelijke troepensterkte was afhankelijk van wat er jaarlijks werd aangevoerd aan militaire potentieel uit Patria. De Europese soldaten kwamen hetzij rechtstreeks uit Patria hetzij via Batavia. De ingehuurde, lokale troepen kwamen uit de verschillende regio's: met name uit Zuid-India en Malakka. De sterkte nam voortdurend af; in vreedstijd door ziekte, ouderdom en repatriëring; in oorlogstijd door hun verwondingen. De aanvulling van Europeanen was vaak gering door de hoge sterfte aan boord, schipbreuk en slechte wervingsresultaten in de Republiek en in haar wervingsgebieden, die vooral in landen in het oosten lagen tot in Polen. Tegenover Hope bracht Falck daarom zijn opvatting over een andere manier van werven naar voren. In 1767 stelde Falck aan Gouverneur-Generaal Van der Parra voor om 'zeevarenden' om te scholen tot militairen.⁸¹ De personeelstekorten in 1776 aan de Kaap en op Ceylon waren mede ontstaan doordat er scheepsvolk en soldaten aan Batavia moesten worden afgestaan.⁸²

De slagkracht van de legereenheden van de Westerse handelscompagnieën werd in grote mate bepaald door het aantal goedgetrainde, efficiënte en professionele Europese soldaten, onderofficiëren en officieren.⁸³ Deze Europeanen maakten gebruik van de moderne gevechtsdril en wonnen nog meer aan efficiëntie wanneer zij werden ondersteund door de beste Aziatische eenheden waartoe de sipahis en de Boeginezen behoorden. De grote legers van Haider Ali van Mysore waren dankzij zijn sipahis en cavalerie, opgeleid door Europese officieren met name Franse, in het begin van de oorlog opgewassen tegen de veel te geringe troepen van de EIC. Deze werden echter geleidelijk aan op grote schaal versterkt door reguliere Britse eenheden en hun eigen sipahis.⁸⁴ In 1773 berichtte Falck dat hij meer sipahis uit Malabar wilde betrekken omdat 'Zonder volk kunnen wij ons niet defenderen'.⁸⁵

De aanwezigheid van Europese officieren in Aziatische eenheden speelde eveneens een belangrijke rol. Dit bleek zowel bij de verdediging van Trincomalee als bij de eerdergenoemde veldslagen van Fransen en Britten in Voor-Indië na 1778. Volgens het Britse opperbevel in Madras in 1780 schortte het bij de Compagniestroepen aan goede officieren boven de rang van kapitein.⁸⁶

Raben meent dat vooral het aandeel van de Aziatische troepen in de oorlogen in de Indische archipel een doorslaggevende rol speelde. De Compagnie hinkte volgens hem op twee gedachten. Enerzijds vertrouwde zij nog steeds op het beproefde model van een kern van Europese schutters met een aanvulling van veelal slecht bewapende en slecht getrainde Aziatische infanteristen. Het grootste deel van de Europese militairen op Java was ziek; duizenden vonden de dood en legden op deze wijze een groot deel van de Europese com-

81 NA, Collectie Hope inv. nr. 24, Iman Willem Falck aan Thomas Hope, 17 december 1767.

82 NA, VOC inv. nr. 9977, Staat van Ceylon over 1778: Dienaren.

83 Reid, *Armies of the East India Company*.

84 Hoofdstuk 8, India.

85 KHA, Archief Willem V inv. nr. 605, Sybrandus Columba aan de Prins, 18 november 1772.

86 Een argument van Madras geen complete Nederlandse eenheden op te nemen bij een eventueel bondgenootschap. Met hogere officieren werden bedoeld vanaf de rang van majoor, luitenant-kolonel en kolonel; hiervan waren er slechts een paar.

pagnieën lam.⁸⁷ Hierdoor werd de Compagnie afhankelijker van Aziatische militairen, maar de Hoge Regering deed slechts halfslachtige pogingen het Aziatische potentieel verder te ontwikkelen. Zij maakte volgens hem geen duidelijke keuze voor de vorming van een goed gedrild landleger, maar bleef vasthouden aan goedkope lapmiddelen en vliegende brigades.⁸⁸ Juist deze laatste opmerking van Raben gaat niet op voor de laatste fase van de oorlog tegen Kandy en sluit niet aan bij het standpunt van Falck in zijn *Aanmerkingen op de Reflexien*.

Na de vrede met Kandy door het traktaat van 1766 werd bepaald dat kolonel Frankena met het merendeel van zijn troepen zou terugkeren naar Batavia; een ander deel van de troepen zou worden afgedankt.

Vanaf 1766 vonden er herhaaldelijk inspecties plaats van de forten op het eiland, die de kern van Falcks defensiesysteem vormden. Er werden voortdurend missives rondgestuurd met allerlei op- en aanmerkingen. Falck maakte zich zorgen over de kern van zijn verdedigingsstrategie: de fortificaties van de vier hoofd garnizoensposten: Colombo, Galle, Trincomalee en Jaffna.⁸⁹ Zij hadden zijn voortdurende aandacht en op zijn last werden er de nodige verbeteringen en reparaties aangebracht.

Falck nam na de vele gewapende conflicten in Zuid-India het voortouw bij acties tot het versterken van de defensie. In dit opzicht verschilde hij vermoedelijk niet van de gouverneurs Schreuder en Van Eck. Bij het uitbreken van de Vierde Engelse Oorlog was de defensie van Colombo en Galle redelijk op orde. Commandeur Raket klaagde dat Jaffna, de sterkste vesting van de Compagnie in Azië, zorgelijk was. Er deden geruchten de ronde dat hij zich daarom bij de eerste aanval van de Britten zonder slag of stoot zou willen overgeven. De nieuwe verdedigingswerken van het strategisch gelegen Trincomalee waren tijdens de Britse verovering in 1781 nog lang niet gereed.

In 1773 stelde Falck voor de forten in Tuticorin en Kalpitiya te versterken door de grachten te verdiepen. Met versterking van het fort Mannar werd gewacht tot de 'beklaaglijke ziekten, waarmede die landen gelijk de Jaffapatnamsche, bezocht zijn onder Gods zeegen zullen opgehouden weezen'.⁹⁰

Aan het einde van de bestuursperiode van Falck kwam naar voren dat het nog steeds niet goed was gesteld met de bouwkundige staat van de vestingen, redoutes en paggers. Chevalier De Roys,⁹¹ de Franse commandant van Trincomalee, schreef een uitvoerige nota, die in de Secrete Raad van eind 1784 aan de orde werd gesteld. Hij vond dat de bouwkundige staat van de vesting Galle niet geschikt was om goede tegenstand te bieden. Een leger van 2400 man met 15 kanonnen was in staat daar het beste garnizoen te overmeesteren. Hij

⁸⁷ Raben, *Aziatische legioen*, 199.

⁸⁸ Raben, *Aziatische legioen*, 204.

⁸⁹ NA, VOC inv. nr. 5059, Iman Willem Falck aan de commandeurs en opperhoofden, 12 februari 1766; NA, VOC inv. nr. 9958, Resolutie Raad, 26 juli 1770; Falck bracht een rapport in van de kapitein ingenieur Paravicini dat er enige volstrekt noodzakelijke verbeteringen en reparaties aan de vesting Galle moesten worden verricht (op bladzijden 397-398 staat precies wat er moest gebeuren en met welk materiaal).

⁹⁰ SLNA, inv. nr. 1/3077, Resolutie Raad, 30 april 1773.

⁹¹ Chevalier des Roy(e)s, majoor van de genie; aangesteld als de 'intendant militaire'; zijn garnizoen bestond uit het 3^e bataljon van het regiment de L'Ile de France, 440 sipahis en 500 Maleiers (behoorend aan de Compagnie); SLNA, inv. nr. 1/3407 briefwisseling commandant van de troepen te Trincomalee; *Journal of the Royal Asiatic Society of Sri Lanka* (Colombo 1987).

herinnerde de Raad eraan dat het uitgangspunt bij de verdediging van Ceylon altijd was geweest dat deze vesting een maandlang tegenstand moest kunnen bieden. Hij was van oordeel dat de grachten moesten worden uitgediept, en dat de glacis met een klein werk aan elk van de uiterste punten versterkt zou moeten worden, waardoor de bedekte weg⁹² werd beheerst en de vijand genoodzaakt was 'voet voor voet te attacqueren'. Hij schatte de kosten op een bedrag tussen 50.000 en 200.000 livres. Falck stelde dat dit voorstel in verband met bezuinigen uiterst ongelegen kwam; er was pas na de oorlog geld beschikbaar. De Raad vond echter dat Galle 'op en top moest zijn' en dat er wat moest gebeuren. Vervolgens merkte Falck op dat investeringen aan de landzijde na de oorlog weggegooid geld waren; het uitvoeren van deze verbeteringen was in deze tijd van het jaar niet wenselijk. Hij verwachtte dat de oorlog bijna voorbij was; het ontzet uit Nederland en Frankrijk kon elk ogenblik aankomen en de Britten hadden hun handen vol in India. Door dit alles konden de arbeidskosten van 50.000 ropijnen bespaard worden. Het geld dat bijeen zou worden gebracht zou volgens hem nimmer voldoende zijn.⁹³ Het zou echter anders uitpakken omdat de hulp niet kwam.

Van de Graaff maakte in zijn memorie bij de aanvaarding van zijn functie in 1785 scherpe opmerkingen over de slechte kwaliteit van de vestingwerken. Hij borduurde voort op de geheime brief van Falck uit 1784 waarin hij een 'remarque' maakte over de omvang van de troepen. Omdat het inmiddels vrede was konden deze troepen in de ogen van Van de Graaff inderdaad worden beperkt.⁹⁴ Het geld dat zou worden uitgespaard, zou kunnen worden gebruikt voor de verbetering van de vestingwerken.

Voor de opperbevelhebber Falck bleef het tijdens zijn gehele bestuursperiode schipperen met de defensiemiddelen; hij wist van het begin af dat Ceylon niet te verdedigen was tenzij hij een vloot kreeg uit Patria en/of militaire steun uit Voor-Indië van een van de andere grote handelscompagnieën.

12.7 Contacten met de Wetenschap

Zoals vele van zijn tijdgenoten in Azië leverde ook Falck een bescheiden bijdrage aan de wetenschap. Hij legde geen eigen verzameling aan, maar verzamelde wel voor anderen, onderhield allerlei contacten met geleerden, hogescholen en verzamelaars, mede als directeur en lid van een aantal genootschappen. Hij was geïnteresseerd in het vergroten van wetenschappelijke kennis, in economische ontwikkelingen, in de natuur en in de historie.

In vergelijking met de vriend van zijn vader, de voormalige gouverneur Joan Gideon Loten, die gefascineerd was door de natuur van Java, Celebes en Ceylon, leek dat bij Falck wat minder het geval. Uit het proefschrift van Raat komt naar voren dat Loten zich in de

⁹² Een bedekte weg loopt over de envelop die zich bevindt aan de overzijde van het water tegenover de bastions en tussenliggende vestingmuren. Deze weg wordt beschermd door een hoge aarden wal (zie onder meer infrastructuur van de vestingwerken bij Vesting Naarden) of een muur, waardoor de defensie zich ge(be)dekt kon verplaatsen.

⁹³ SLNA, inv. nr. 1/750 en 776, Resolutie secrete Raad, 16 november 1782.

⁹⁴ NA, VOC inv. nr. 3666, Resolutie Raad, 23 november 1784; er bestond het plan om de Europese troepen terug te brengen tot 1742 man.

Oost slechts beschouwde als een amateur botanist; af en toe zond hij enige waarnemingen over planten aan zijn broer Arnout in Utrecht. Evenals Falck had hij contacten met geleerden buiten Patria.⁹⁵ Terug in Europa veranderde de wetenschappelijke bijdrage van Loten.

Belangstelling voor de natuur, in het bijzonder de botanie en zoölogie, was een typische elite-liefhebberij in zowel Patria als de Oost. Volgens Van Goor kwamen de meest indrukwekkende resultaten voort uit onder particulieren bestaande nieuwsgierigheid naar het nieuwe onbekende.⁹⁶ De Compagnie rekende het wetenschappelijk onderzoek niet tot haar taak. Zij stimuleerde haar dienaren dan ook in het geheel niet bij de oprichting van het Bataviaasch Genootschap.⁹⁷ Tot dan toe was door de Compagnie slechts opdracht gegeven voor onderzoek als dat nuttig was uit bedrijfseconomische overwegingen. Zij lette er scherp op dat informatie van vitaal economisch belang niet uitlekte.

De contacten van Falck met de wetenschap in Batavia en Colombo leidden vanaf 1764 tot een groeiende relatie met de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen. De Maatschappij was het eerste genootschap van niet-literatoren dat in de tweede helft van de achttiende eeuw in de Republiek was opgericht, een typisch fenomeen van de Verlichting. Zij stimuleerde de buitenwereld met het uitschrijven van prijsvragen om bepaalde kwesties in wetenschappelijke verhandelingen te bespreken, het aanleggen van collecties en het laten schrijven van verhandelingen. De leden bestonden, in de woorden van Zwager, uit Verlichters 'die ervan hielden zich in het gezelschap van hun medemensen te vervolmaken'.⁹⁸ De genootschappen kenden twee categorieën leden, directeuren die optraden als begunstigers en uit de bestuurlijke elite afkomstig waren en gewone of werkende leden die verdienstelijke onderzoekers waren. Deze laatste groep was afkomstig van de Hogescholen of de Latijnse scholen of werkzaam in de waterstaat of een andere overheidsdienst.⁹⁹

De Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen was in 1752 te Haarlem opgericht ter bevordering van de wetenschap. Falck schreef eind 1764 aan secretaris Christiaan van der Aa¹⁰⁰ dat hij had vernomen dat 'het Haarlems Genootschap een verzameling van Naturalisten dienste van het publiek is aan het aanleggen'; op aanraden van zijn 'bijzondere vriend Rose'¹⁰¹ had hij stukjes gouderts meegegeven aan zijn schoonvader De Wendt, die in 1764 was teruggekeerd naar Patria. Hij merkte op dat hij het erts in een open 'laatje'¹⁰² had aangeboden voor verzending om 'de stipte orders der Heeren bewindhebbers tegen het mede

⁹⁵ Raat, Loten, 487-488; 'His interests in nature must have been known beyond the Dutch East Indies, because around 1757 Linnaeus wrote him several times. Unfortunately the letters have been lost'.

⁹⁶ Van Goor, *Koloniën*, 165-167.

⁹⁷ De Groot, *Bataviaasch Genootschap*, Inleiding.

⁹⁸ Zwager, *Nederland en de Verlichting*, 101.

⁹⁹ Mijnhardt, *Tot heil van 't menschedom*, 172; Kloek en Mijnhardt, *Blauwdrukken*, 112-113.

¹⁰⁰ Christianus Carolus Hendricus van der Aa (1718-1793), 1739 Luthers predikant te Alkmaar; 1750 vertrokken naar Haarlem; 1752-1793, secretaris van de Hollandsche Maatschappij en leraar van de Lutherse gemeente die steeds werd aangeduid als de gemeente 'der onveranderde Augsburgse beïjdenisse'; de griffier Dr. M. van Marum zou Van der Aa in 1793 opvolgen.

¹⁰¹ Hier werd bedoeld Christiaan Rose, de commandeur van Jaffna.

¹⁰² Laatje: een niet afgesloten doos of kistje.

neemen van bestelgoederen' niet te overtreden. Graag zou hij met het genootschap willen kennismaken, hoewel hij vermoedde dat hij meer tot last dan van nut zou zijn.¹⁰³ In de vergadering van 1 oktober 1765 van de Maatschappij werden twee van Falcks memories gepresenteerd. Hij werd hartelijk voor zijn bijdragen bedankt en het voorstel werd gedaan hem 'in het vervolg tot lid te proponeeren'.¹⁰⁴ Hij was ingenomen met het lidmaatschap en vond het toegezonden programma van de Maatschappij heel interessant. Het verwonderde hem alleen dat Haarlem zo'n genootschap had en andere steden niet. Hij was 'Gelukkig [dat door de Maatschappij] zoo er eene verbetering in de zeden door bewerkt en 't hart onzer landzaaken door af(aan)getrokken, worde van die ligtzinnigheid in zeden en levenswijze waarvan schier alle mijne brieven vol zijn'. In zijn aanbiedingsbrief schreef hij dat er totaal geen liefhebbers op Ceylon waren voor 'Naturalis'; er was ook geen kennis van dergelijke wetenschap voorhanden. Daarom voelde hij zich 'genoodzaakt om alles in te pakken en te verzenden wat onder den naam van zeldzaamheden wordt aangebragt'.

Heel regelmatig liet hij vondsten opsturen, soms meerdere keren per jaar. Deze werden meestal aangeduid als 'Naturalis',¹⁰⁵ maar werden ook wel eens nader in de notulen omschreven als een busje met torren, twee horens, schelpen en een zaagvis;¹⁰⁶ een kastje met insecten;¹⁰⁷ een kistje met 'Ceylonsche Capellen' en een met schelpen, alsmede een ivoren rozenwaterfles.¹⁰⁸ Een aantal van deze vondsten werd tentoongesteld in het 'Princehof' te Haarlem.¹⁰⁹ Uit de correspondentie bleek dat niet al zijn vondsten aankwamen¹¹⁰ of niet rechtstreeks uit Colombo naar Haarlem werden gezonden. Sommige pakjes en kastjes werden verstuurd aan het lid Vosmaer,¹¹¹ die het materiaal vervolgens doorgaf aan de Maatschappij.

Naast vondsten stuurde Falck memories en verslagen naar de Maatschappij over zaken waar hij nauw bij betrokken was geweest of waarop zijn aandacht was gevallen. Met betrekking tot de kaneel schreef hij:

103 NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nr. 40, Iman Willem Falck aan Christiaan van der Aa, 10 november 1764.

104 NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nr. 444-12, notulen, 1752-1767, inv. nr. 436, notulen vergadering van 1 oktober 1765.

105 NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nr. 908, notulen, 7 oktober 1777.

106 NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nr. 444-13 notulen, 1767-1781, 852, 3 september 1776.

107 NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nr. 904, notulen, 2 september 1777; bericht Falck dat met schipper D. Deurne van het VOC-retourschip Honkoop op 29 augustus, 1776 [moet zijn 11 februari 1777, DAS: 7990.3] een kastje met insecten in bewaring was gegeven voor de bewindhebbers met het verzoek dat zij deze zouden overhandigen aan de secretaris van de Maatschappij.

108 NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nr. 987, notulen 3 november en inv. nr. 992, notulen, 5 december 1778.

109 NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nr. 954, notulen 21 mei 1778.

110 NA, VOC inv. nr. 9982, Falck zond op 22 februari 1781 een pakje naar de Maatschappij. In de notulen uit 1781 en 1782 is hiervan niets terug te vinden.

111 NA, VOC inv. nr. 9982, Iman Willem Falck aan Christiaan van der Aa (PS), 28 januari 1774; met als bijlage een kastje met middelmatige (weinig kwaliteit) schelpen meegezonden aan Vosmaer. Deze waren met de noordelijke moesson op het strand geworpen. NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nr. 444-13, notulen 1767-1781, 110, notulen 4 juni 1776; o.a. een vondst die iets te maken had met 'de "pagode" (tempel) op de Adamsberg'. Arnaut Vosmaer, (1720-1779), raad prins Willem V en directeur van diens natuur- en kunstkabinet; schreef een aantal catalogi; lid van de keizerlijke academie; correspondent van de Koninklijke Academie der Wetenschappen van Parijs, lid van het Zeeuwsch Genootschap te Vlissingen en van de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen.

Voor eenige maanden quam mij, in de vaderl. Letter-oefeningen eene verhandeling voor van de kaneel, de beste die, mijns dunkens nog gedrukt is, maar echter is de schrijver niet in alles even nauwkeurig onderricht, en hoe moeilijk het zij om, bij den eenvoudigen singalees, goede onder-richting te krijgen, is mij bekend. Ik heb deeze verhandeling, tot uwer Eerw. gemak, doen afschrijven, en op den kant van elke paragraaf eenige aanmerkingen gevoegd, die mij door den Hr. Sluysken, hoofd van de kaneelschillers, zijn medegedeeld en ten deele en gedeeltelijk door eigene bevinding geleerd. Gebrek aan genoegsaamen tijd, en slordigheid van den uitschrijver (trouwens 't is hem niet quaalijk te neemen, want hij is een inlander), deeze beide oorzaaken, zeg ik, hebben in, spelling en zinsnijding, veele fouten in gelaaten, die uw Eerw. gelieve over 't hoofd te zien.¹¹²

In 1772 zond hij hierover een memorie waarin hij 'eenige aanmerkingen over Kaneel' had gemaakt. Zijn bijdrage was een reactie op een 'Beschryving van de verschillende soorten van Kaneel-Boomen op Ceylon'.¹¹³ Er waren in dit artikel enige opmerkingen gemaakt over de inzameling van de kaneel. Falck had hierbij verschillende onnauwkeurigheden geconstateerd en wenste deze op te helderen.

De vergadering van de Maatschappij vroeg haar lid W. Kops het stuk te onderzoeken en na te gaan op welke wijze de Maatschappij het beste gebruik zou kunnen maken van de opmerkingen van Falck.¹¹⁴ In het najaar werd gunstig gerapporteerd en besloten 'het zelve opstel onder de berichten te doen drukken'.¹¹⁵

Hij zond ook een memorie over een 'Grammatica van de Hindoestaanse taal' [sanscriet] die was vertaald in het Latijn. Het was de taal die door de 'Mahome [-taanse¹¹⁶] Indiaanen' op Coromandel werd gebruikt. Deze informatie voor het artikel was aan hem medegedeeld door een oud-luitenant van de Britse artillerie, Clawson, een Hannoveriaan van geboorte 'Claussen'. Deze was een liefhebber van oosterse talen. De inhoud zou volgens Falck misschien nuttig kunnen zijn in Europa.¹¹⁷ Het is onduidelijk waarom de Maatschappij dit in wezen onbeduidende artikel plaatste in haar Verhandelingen.

Falck schreef ook naar aanleiding van een tocht die Thomas Toretta, een medicus uit Turijn, had gemaakt via Turkije, Egypte, Perzië, Surat, Bombay, Cochin en Tuticorin. Toretta zou vervolgens via de Coromandel en Bengalen naar Batavia zijn gereisd en daarna via China, de Filippijnen en 'Acapulko' (Acapulco, Mexico) zijn teruggekeerd naar Europa. Hij was vermoedelijk over land naar een haven aan de oostkust gegaan en vandaar zijn overgestoken naar Europa. Falck had het verhaal van een van zijn sipahi lijfwachten gekregen.

¹¹² NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, 48, Iman Willem Falck aan Christiaan van der Aa, 24 december 1772; reactie op 4 juni 1771 (deze was lang in Batavia blijven liggen).

¹¹³ *Vaderlandsche Letteroefeningen*, Deel III, 2. stuk, 251 (Amsterdam 1770); het betrof een artikel dat was overgenomen uit: *De Nouvelles Oeconomiques et Littéraires*.

¹¹⁴ NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nrs. 444-13, notulen 1767-1781; inv. nr. 731, notulen vergadering, 5 oktober 1773.

¹¹⁵ NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nrs. 733-735, notulen 2 november 1773; Iman Willem Falck, *Rapport over de kaneelbouw op Ceylon, Verhandelingen uitgegeven door de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem (Vol XV) (Haarlem 1774)* 278-286.

¹¹⁶ 'Mahometaanse godsdienst' = Mahomedaanse godsdienst = Mohammedaanse godsdienst.

¹¹⁷ NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, 444-13, notulen 1767-1781, inv. nr. 766, notulen vergadering, 1 november 1774; Iman Willem Falck aan de Maatschappij, 3 november 1773.

Door gebrek aan tijd had hij de taal- en spellingsfouten niet kunnen verbeteren, waarvoor hij zich excuseerde.

In de loop van 1773 was voorgesteld Falck te benoemen tot directeur van de Hollandse Maatschappij der Wetenschappen, net zoals D'Ablaing, voorzitter van de Staten van Utrecht, François Fagel, griffier van de Staten-Generaal en Gouverneur-Generaal Van der Parra.¹¹⁸ Tussen 1752-1795 zijn vijfentwintig personen afkomstig uit Azië directeur geweest waaronder ook Falcks opvolgers Van de Graaff vanaf 1785 en Van Angelbeek vanaf 1795. Vanuit Colombo liet Falck weten dat hij zeer verguld was met zijn benoeming tot directeur: 'Welke ik nergens beter weet toe te schrijven dan aan de al te voordeelge getuigenissen van den heer Rose'.¹¹⁹ Deze zou zelf een 'waardig medelid dier doorluchtige Maatschappij wezen en schijnt er echter ongeneegen toe, zeker om geene andere reden, dan om zich bij de wereld in geen verdenking van verwaandheid te brengen. Die zelfde beduchting is mij met meer gronds, om dat mijne kennis van de wetenschappen, niet te vergelijken bij die van Hr. Rose, nog zeer verstrooie raakt door de menigte van verschillende en zorglijke bezigheden, aan mijn beroep verknocht'. Het was wederom een reactie waaruit Falcks grote bescheidenheid naar voren kwam die hij uitte in achttiende-eeuwse vormelijkheid. Hij merkte op dat het heel bijzonder was dat men hem wilde toelaten; hij zou er zelf niet om verzocht hebben.

In de ogen van Falck zette de Maatschappij in 1777 een belangrijke stap met de oprichting van een Oeconomische Tak als reactie op klachten over afnemende capaciteiten van de vaderlandse handelaars en fabrikanten. Deze tak of afdeling wilde zich krachtig opstellen tegen buitenlandse concurrentie. Het idee was voortgekomen uit een bekroond antwoord op een prijsvraag. Er werd voorgesteld een 'patriottische maatschappij' op te richten om de economie te bevorderen. Er werden overal in het land departementen opgericht als onderafdelingen.¹²⁰ Van der Aa schreef zeer enthousiast over het initiatief aan Falck en had de besluiten van de tweede Algemene Vergadering van Oeconomische 'Taks van de Hollandsche Maatschappij' meegezonden en een lijst van de verschillende prijzen die waren uitgedeeld.¹²¹ Falck was direct van het begin door het initiatief gegrepen. In een brief aan neef Otto van begin 1779 vroeg hij of deze zich niet reeds verveelde als ambteloos burger. Otto zou zich nuttig kunnen maken voor de gemeenschap via de Oeconomische Tak. Vanuit zijn nieuwe huis, de buitenplaats Oostbroek, zou Otto honderden hectaren hei kunnen verbeteren in bouwland en bossen. Dit was beter dan zijn geld in het buitenland te beleggen en zelfs beter dan 'het nutteloos renteniersleven'. Falck gaf vervolgens in zijn brief een boeiende en verlichte uiteenzetting over de ruimtelijke ordening van de Republiek; een typisch verlicht patriottische opvatting welke na het ancien régime zeker zou zijn geprezen:

¹¹⁸ NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, 444-13 Notulen 1767-1781, 523, notulen vergadering 24 mei 1768.

¹¹⁹ NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, 444-13 Notulen 1767-1781, 48, notulen 4 mei 1779 en 22 mei 1780; Christiaan Rose, commandeur van Jaffna werd in 1779 gevraagd als lid en in 1780 geïnstalleerd te Haarlem; hem werd gevraagd te adviseren over Indische zaken omdat hij er was geweest, tevens lid van het Bataviaasche Genootschap en oud-commandeur van Jaffna.

¹²⁰ Zwager, *Nederland en de Verlichting*, 103; De Vries, *De economische achteruitgang*, 161.

¹²¹ NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nr. 444-13 Notulen 1767-1781, 852, 3 september 1776. NAK, HCA 32/722, Christiaan van der Aa aan Iman Willem Falck, 21 augustus 1780.

't Is voor een patriot een groot hartzeer omtrent 1/3 van ons gemeenbest onbebouwd, of maar ten halven bebouwd en beplant te zien, daar ons gebied zoo bekrompen is, en daar duizenden meer gelds hebben dan zij bekwaamlijk beleggen kunnen; daar zij een goed gedeelte daarvan, met voordeel in der tijd, besteeden konden tot het voor den dag brengen van nieuwe huisgezinnen, waardoor Utrecht, Gelderland, Overijssel, de Meierij van den Bosch, enz. misschien 100.000 menschen méér zouden kunnen voeden. Het dorste heiland wordt, in korte jaaren, door de bebouwing, zoodanig veranderd, dat het niet meer kenbaar is. Dit ziet men genoeg aan buitenplaatsen, die in de zandwoesteinen, hier en daar, verspreid leggen.

Hij raadde Otto verder aan economische boeken over dit onderwerp te lezen. Als hijzelf niet meer het belang zag om de gemeenschap op Ceylon te dienen en als zijn vermogen niet zo beperkt was dat hij buiten zijn lijfrente niet zou kunnen rondkomen, dan zou hij bij Otto in de buurt komen wonen.¹²²

Na wederkomst in Patria had Otto zich eerst gevestigd in de stad Utrecht en vervolgens op de buitenplaats Oostbroek ten oosten van Utrecht; Falck vond dat een nuttige aankoop. Otto huurde het slechts. Falck meende zich te herinneren dat het in de buurt lag van Blauwkapel en Groenekan. Hij situeerde het aan de westkant van Utrecht 'tussen zand en klei', de plaats waar hij ook wel zou willen wonen. Volgens Falck had (Oostbroek) het voordeel dat het niet in zo'n droog gebied lag als de buitenplaats Sandbergen van oom Tammo Falck aan de Amersfoortsestraatweg bij Huis ter Heide, dat echter eveneens aan de oostkant van de stad lag.¹²³

In het najaar 1785 ontving de Maatschappij het overlijdensbericht van Falck afkomstig van 'Mevr. F.R. de Windt wed. Wijlen den Heer Iman Willem Falck etc.' De vergadering besloot haar schriftelijk te condoleren. In 1789 werd nog een keer de naam Falck in de notulen aangetroffen; uit de administratie was gebleken dat er onder andere achterstallige contributie was; er werd besloten de erfgenamen aan te schrijven.¹²⁴ De jaarlijkse contributie was steeds via oom Tammo George voldaan die als gemachtigde optrad.¹²⁵ Falck was er erg op gebrand dat dit altijd stipt gebeurde; blijkbaar was dit toch niet steeds gelukt.

Het Provinciaal Utrechts Genootschap voor Kunst en Wetenschap¹²⁶ opgericht in 1773 met uiteraard Falck als een van haar leden. Hij was er voorstander van dat de genootschappen in meerdere steden zouden worden opgericht en niet alleen in Haarlem. Zijn activiteiten waren beperkt. In verhandelingen van 1785 stond een uitvoerig artikel onder zijn naam

¹²² NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck (duplikaat), 11 november 1778 met toegevoegd PS, februari 1779.

¹²³ In werkelijkheid liggen de buitenplaatsen Oostbroek en Sandbergen aan de oostkant van de stad Utrecht; deze liggen een kleine drie kilometer uit elkaar.

¹²⁴ NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nrs. 444-14 Notulen 1782-1795; 1507, notulen 4 oktober 1785.

¹²⁵ NHA, Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem, inv. nrs. 444-14 Notulen 1782-1795; 1507, George Tammo Falck aan Christiaan van der Aa, 15 februari 1776; de griffier Van den Heuvel van de Maatschappij had een bericht gezonden over de betaling van contributie van Falck.

¹²⁶ HUA, Collectie PUG, inv. nr. 1713-11; Het Provinciaal Utrechts(ch) Genootschap van Kunsten en Wetenschappen opgericht als Konstgenootschap 'Besteed den tijd met konst en vlijt', januari 1773 door advocaat Johannes van Haeften (vader van studiegenoot Nicolaus, Bijlage IV) en Laurens Daalder, wiskundeleraar en opzichter van de Fundatie van Renswoude te Utrecht.

afgedrukt over twee aan elkaar gegroeide kinderen, met een afbeelding;¹²⁷ hij berichtte dat hij de inhoud had gekregen via de onderkoopman Keuneman die dit weer had opgediept te Tuticorin waar hij toen verbleef.

Een ander Genootschap dat Falck ter harte ging, was het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen dat in 1778 in Batavia werd opgericht. Het betekende een bewuste doorbreking van het gebrek aan openbaar maken van de opgediepte kennis in Azië door dienaren van de Compagnie. Het Genootschap was nauw verweven met de Compagnie hetgeen tot uitdrukking kwam in de benoeming van vele hoge bestuursambtenaren tot directeur of lid. De directeuren en leden in de buitencomptoiren werden met name aangespoord met enige regelmaat vragen te beantwoorden en bijdragen te leveren. In 1779 kreeg Falck tot zijn genoegen het bericht dat hij was verkozen tot directeur;¹²⁸ hem werd verzocht een van zijn bekwaamste dienaren aan te wijzen een vraag over natuurlijke historie te beantwoorden en het antwoord te voegen bij hetgeen 'hy daaromtrent verder merkwaardig' vond. Verder werd hem gevraagd te berichten over alles wat dat jaar aan merkwaardigs op het gebied van de natuurlijke historie op Ceylon en onderhorigheden had plaatsgevonden.¹²⁹ Falck toonde net als voor de wetenschappelijke genootschappen in Patria, daadwerkelijke belangstelling voor het Bataviaasch Genootschap. In 1780 zond hij een groot beeld van een Boeddha naar Batavia dat werd opgenomen in de collectie van het Genootschap.¹³⁰

Zijn contacten met individuele wetenschappers in Patria waren divers. Los van zijn oud-hoogleraren in Utrecht waren dat de Leidse hoogleraren in de botanie Adriaan en David van Royen,¹³¹ opeenvolgende directeuren van de Hortus Medicus en het Herbarium in Leiden; de Amsterdamse hoogleraar in de botanie Nicolaas Burman, directeur van de Hortus Medicus te Amsterdam¹³² en de reeds enige malen genoemde Vosmaer. Op hun verzoek liet Falck allerlei gedroogde planten en zaden zenden.¹³³ Af en toe kwamen er bekende botanici

¹²⁷ *Verhandelingen van het Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen*, Derde deel, Tweede druk, Tweede stuks te Utrecht Bij S. De Waal MDCCLXXXV (1785), 394.

¹²⁸ SLNA, inv. nr. 1/3028, de voorzittende directeur en dirigerende leden Het Bataviaasch Genootschap der Kunsten en Wetenschappen Egbert Blomert, P. Gevers, Jacobus van der Steege, W. van Hogendorp, Josna van Iperen, Radermacher (tekende als eerste; hij was ook een van de directeuren van de Maatschappij in Haarlem), Hartevelt, S. Hommag, Wurmt en Schalle, 3 augustus 1779.

¹²⁹ Gedrukt schrijven van 10 mei 1779.

¹³⁰ In 2011 vormt dit nog steeds onderdeel van de Collectie van het Nationaal Museum van de Republiek Indonesië; de rechtsopvolger van de Collectie van het Bataviaasch Genootschap; Groot, *Het Bataviaasch genootschap*, 126.

¹³¹ Adriaan van Royen (1704-1779), 1728 gepromoveerd in de medicijnen te Leiden, leerling van Boerhaave; 1732 hoogleraar geneeskunde; 1735 hoogleraar botanie te Leiden en directeur van de Hortus Medicus; 1737 bezocht door Carl Linnaeus, die zes maanden in Leiden verbleef; David van Royen (1727-1799), neef en opvolger van Adriaan zowel als hoogleraar als directeur van de Hortus.

¹³² Nicolaas Laurens Burman (1733-1783), zoon van Johannes, hoogleraar botanie te Amsterdam en directeur van de Hortus Botanicus, vriend van Carl Linnaeus, die hem in 1735 bezocht; 1759 gepromoveerd in de medicijnen te Leiden; 1769 hoogleraar botanie te Amsterdam als opvolger van zijn vader, evenals directeur van de Hortus.

¹³³ HL, inv. nr. 1.64, Iman Willem Falck aan David van Royen, 5 februari 1781 (duplikaat); een verlate reactie aan Van Royen, 18 november 1779; Falck schreef dat het er niet van was gekomen door alle aandacht die hij moest besteden aan het optreden van Haider Ali van Mysore aan de Coromandel: 'Hierdoor hebben bijzondere zaaken moeten opgeschort blijven. Echter gaat de gewoone verzending van planten haren gang en het kastje is reeds na Gale ter verzendinge (in de marge met het schip 't Loo)'.

op Ceylon zoals König uit Letland,¹³⁴ ‘een der geliefste leerlingen van Lineus’ en de Zweed Carl Peter Thunberg uit Uppsala, opvolger van Linnaeus. König was ongeveer twaalf jaar in dienst van de EIC in India geweest en had daar allerlei onderzoeken gedaan vooral aan de Coromandel. Hij maakte reizen tot in Siam en verbleef meer dan een jaar op Ceylon. Zijn waarnemingen hadden ook economisch nut want hij wist ‘verspreiden soorten van kaneel tot volkomenheid’ te brengen. Falck schreef dat hij zich ‘vermaakte’ met de verhalen die hij dagelijkse vertelde over allerlei ontmoetingen en waarnemingen.

Adriaan van Royen had Falck een methode aan de hand gedaan om zaden beter te bewaren. Hij vond het van zo’n groot belang dat hij een extract van de brief in het Singalees had laten vertalen. Hij betwijfelde echter tegenover Van Royen of het voorschrift nauwkeurig genoeg was toegepast en hoopte dat daar in het vervolg beter op gelet werd. Zijn opmerkingen gingen verder over allerlei specerijen, in het bijzonder kaneel waarbij hij inging op het probleem van de onechte soorten. Hij voegde een stukje kaneel toe dat hij van l’Île de France, op het eiland Mauritius had ontvangen en dat overeen kwam met de ‘onechte soort’ zoals die op Malabar, Java en de Filippijnen groeiden. Falck refereerde aan de beschrijving over kaneel die op gereinigde grond was geplant. Hij ging ervan uit dat Van Royen daarover ook wel had gelezen: ‘geen van beiden (Java en Ceylon) is machtig om de goede soort kaneel voort te brengen op het grootste gedeelte van Ceilon. Daar zijn maar zekere westelijke en zuidelijke streken van dit eiland, daar men echte kaneel vindt, en dáár zelfers verschilt de geurigheid veel van den aart der gronden, Witte zandgronden geven de lekkere kaneel’. Hij vond dit iets om nauwkeurig door König te laten onderzoeken.

Professor Nicolaas Burman refereerde in 1771 in een brief aan Falck over zijn zending van de fraaie ‘Herbarius Vivus’¹³⁵ aan Adriaan van Royen en aan planten die hij had gezonden aan de Hortus Medicus te Leiden. Burman vroeg eveneens om gedroogde kruiden en zaden voor zijn Hortus. Hij merkte op dat Falck hem niet kende; via vrienden had hij vernomen dat Falck hem ‘deze vrijpostigheid niet kwalijk zou nemen’. Hij roemde producten die door Falcks vader aan hem waren toegezonden. Zijn lijst was ‘gesupporteerd’ (gesteund) door burgemeester Temminck van Amsterdam. ‘Buiten twijfel heeft Ued reeds gehoord, dat er een sweedsch Heer ons door behulp van de Hr. Burgmr Temminck is geëngageerd geworden om een reisje ter voorzetting der Botanie en natuurlijke Historie naar de Caab en verders door een groot gedeelte van oostindie te zenden, die nu met het schip Schoonzigt vertrekt, en eenigen jaeren daar te besteeden zal’. Hij doelde daarbij op Thunberg.¹³⁶ De ge-

¹³⁴ Johann Gerhard König (Letland, 1728-Jagarnaikpuram, 1785), botanicus; 1773 Tranquebar; 1778 in dienst EIC. Hij zond verscheidene vondsten naar het Herbarium te Leiden; nog steeds in de collectie (inv. nr. 1.64, 923-56v, 923-112v).

¹³⁵ Burman bedoelde hiermee het natuurlijk kruidenboek dat Falck had laten vervaardigen; Adriaan en zijn neef David hadden het eerste deel van hun overzichtswerk genoemd: *Herbarium Vivus Diversarum*, (Leiden 1740). In de achttiende eeuw werd gerefereerd aan een systeem dat was opgezet volgens (Adriaan) Van Royen.

¹³⁶ Carl Pieter Thunberg(h) (1743-1828), 1767 studeerde af in medicijnen en natuurfilosofie, universiteit van Uppsala bij leermeester Carl Linnaeus; 1770 studie in Parijs; 1771 onderzoek in Amsterdam (ontmoette de beide hoogleraren Van Royen) en Leiden (ontmoette Burman); uitgevaren voor de Kamer Amsterdam als chirurgijn aan boord van het VOC-schip Schoonzicht (DAS 4121.6); 1772 chirurgijn Kaap de Goede Hoop; 1775 Batavia en Deshima (Japan); enige expedities; 1776 Batavia, 1777 Colombo en Galle; 1778 Amsterdam; 1779 Londen, contacten met Sir Joseph Banks, lid Royal Society (vriend en medelid van oud-gouverneur Joan Gideon Loten); terug in Zweden 1781 hoogleraar medicijnen en natuurfilosofie Uppsala, op stoel Linnaeus. *Voyages de C.P. Thunberg au Japon*; 3-1-(17)77 tot 14-3-(17)78 tocht naar en bezoek aan Ceylon.

vraagde goederen zouden kunnen worden meegegeven met de opperstuurman Van Oostervoud die hem goed bekend was. In 1778 ontving Falck het bericht dat de 'sweedse kruidkenner, voornemens was naar Ceylon te gaan. Hij is een ervaren sweedse kruidkenner, die ooit geheel Indien, heeft ontvangen' en een 'aller braafst, zedig en bescheyden mensch'.¹³⁷ Burman verzocht Falck hem te ontvangen en een behulpzame hand te bieden. De brief zou Falck bereiken op het moment dat Thunberg alweer naar Europa was vertrokken.¹³⁸ Deze legde zijn waarnemingen in een aantal publicaties vast; uitvoerig beschreef hij zijn bezoek aan Ceylon en aan Falck. Voordat hij op Ceylon kwam was hij in Deshima en omgeving geweest. Terug in Batavia had hij zijn bezoek aan Ceylon voorbereid met: 'lettres de recommandation que j'avais apportées de Batavia, aux personnes a qui elles étoient addresses, ...' Tijdens zijn verblijf zag hij de kaneelplantages bij Colombo; in zijn verslag schreef hij dat hij erg onder de indruk was geraakt: 'Le Gouverneur Falck commença le premier en 1769 à cultiver dans sa campagne ...'.¹³⁹ Hij woonde ook een ontvangst bij op het Kasteel; '... ce soir il y eut bal et gala chez le gouverneur de Colombo. Tous les officiers de marine et les dames de la Ville furent invités a un repas magnifique'.¹⁴⁰

Een dergelijk groot bal werd ook ruim tien jaar daarvoor in 1767 gegeven ter gelegenheid van de benoeming van Willem V tot 'oppergouverneur generaal van Nederlandsch Indië'. Om zes uur 's avonds kwamen de genodigde heren en dames van de Compagnie naar het kasteel waar zij in volgorde van anciënniteit hun opwachting maakten. Er werd een 'heerlijk bal gegeven'. Om tien uur ging men aan tafel achter in de tuin in de grote Mandoe (tent) die 'naar landswijze fraai versierd was'. Aan het einde stond de muziek opgesteld met trompetten, walddhoorns en pauken. De heildronken werden ondersteund met kanonschoten vanaf de courtine tussen het bastion Amsterdam en het speelhuisje waarbij enige kleine veldstukken stonden opgesteld met het front gericht op de haven. Na het diner 'hervatten men de Vrolijkheid tot in de morgenstond maakende daarmede een einde aan deze diversementen'.¹⁴¹ De kosten van dergelijke festiviteiten kwamen geheel voor rekening van de gouverneur. Zulke uitgaven zouden ook een van de redenen kunnen zijn geweest dat Falck aanmerkelijk inteerde.

Thunberg schreef vooral veel over alles op het terrein van 'arbres et plantes qui croissant dans le jardin du gouverneur' in zijn buitenplaats 'à Pass et dans les environs'.¹⁴² Hij vertrok op 6 februari 1778 van Galle 'le port de Gale est environné de bons remparts' met het VOC-schip 't Loo naar de Kaap en kwam op 1 oktober 1778 aan voor de rede van Texel.

Bij terugkomst in Amsterdam deed Thunberg uitvoerig verslag aan professor Burman; de Zweed sprak zeer 'verguld' over zijn bezoek aan Ceylon. In de brief waarin Burman dit berichtte, schreef hij in allerlei fraaie zinnen zijn dank uit voor de laatste zendingen die niet voor hem zelf waren bestemd maar voor de Hortus. Hij zou gaarne iets voor Falck terug wil-

137 RUL, BPL inv. nrs. 923-56v, Nicolaas Burman aan Iman Willem Falck, 20 november 1777.

138 Voyages de C.P. Thunberg au Japon.

139 Voyages de C.P. Thunberg au Japon, 245.

140 Voyages de C.P. Thunberg au Japon, 314.

141 SLNA, 1/3073, Dagregister, 15 oktober 1767.

142 Voyages de C.P. Thunberg au Japon, 244.

len doen en vroeg hem wat hij eventueel uit het vaderland zou willen ontvangen.¹⁴³ Wat dit verzoek opleverde is niet bekend; de zending van planten ging onverminderd verder. In mei 1785 had hij nog een laatste bedankbrief¹⁴⁴ geschreven en aangekondigd dat Johan Arnold Stützer¹⁴⁵ met het VOC-schip *IJstroom*¹⁴⁶ was vertrokken voor een reis van tien jaar door 'Indien'. Hoewel Burman hoopte dat de zending van planten nog jaren zou voortgaan, zou de brief Falck niet meer bereiken.

In een brief aan Vosmaer ging Falck zeer open en uitvoerig in op diens constatering dat Ceylon te vergelijken was met het Paradijs zoals reeds eerder werd aangehaald. Falck was van oordeel dat men gunstige gedachten kon koesteren over al het nodige op Ceylon maar '[...] ik denk echter ...' dat '[ik] er het Paradijs bezwaarlijk zou durven plaatsnemen. Daartoe zijn gemaatigder lucht gewesten ontdekt'.¹⁴⁷ Java was in het algemeen veel vruchtbaarder en vervolgens gaf hij een uitvoerige uiteenzetting over de kaneel.

Voor het doen van ontdekkingen zou het volgens Falck gunstig zijn indien een liefhebber van de natuurlijke historie enige tijd op Ceylon zou kunnen worden aangesteld. Wanneer Thunberg had kunnen blijven dan zou 'de kennis over kruiden er op het eiland veel aan gewonnen hebben'. 'Misschien', schreef hij, zou er in het binnenland erts kunnen worden ontdekt. Er werden nagenoeg alle edelstenen gevonden. Toen hij er tijd voor had, voelde hij er nog weinig voor om enige kennis over natuurhistorie op te doen, nu hij in deze 'tak van geleerdheid graag nuttig wilde' zijn, kwam hij er niet aan toe omdat zijn tijd door andere noodzakelijk bezigheden helemaal werd opgeslokt.¹⁴⁸ Hij liet Vosmaer weten dat hij van een artillerieofficier in Trincomalee maar één kistje had weten te bemachtigen ter aanvulling van zijn collectie. Het ziet ernaar uit dat Vosmaer eerder tekeningen had gestuurd van schelpen die nog in zijn verzameling ontbraken. Hij schreef verder dat hij tegen tien pagoden een Nautilusschelp had gekocht en naar hem had toegezonden; volgens iemand die er meer verstand van had, was het geen echte. Hij had het beloofde geld er toch maar voor betaald 'tot aanmoediging' van de vinder.¹⁴⁹

De totale lijst van contacten met geleerden valt moeilijk te reconstrueren; deze moet aanzienlijk uitgebreider zijn geweest. Dankzij een niet aangekomen brief die zich bevindt onder de Prize Papers in Kew¹⁵⁰ geschreven aan Falck, is kennis genomen van de contacten met de vlinderverzamelaar Hans Willem baron Rengers en met de Haagse chirurg Bo-

¹⁴³ UBL, BPL inv. nr. 923-112v, Nicolaas Burman aan Iman Willem Falck, 23 december 1780.

¹⁴⁴ UBL, BPL inv. nr. 923-112v, Nicolaas Burman aan Iman Willem Falck, 27 mei 1785.

¹⁴⁵ Johan Arnold Stützer (1763-1821), medicus uit Zweden; 1785 Batavia; 1786-1787 jacht op neushoorns in de buurt van Cheribon (Rookmaker, L.C. In *Captivity* (Den Haag 1998)); 1788-1789 chirurgijn in Hirado en Dechima.

¹⁴⁶ DAS, 4486.1; het VOC-schip *IJstroom* vertrok van Texel op 13 juni 1785.

¹⁴⁷ RUL, BPL inv. nr. 246, Iman Willem Falck aan Arnaut Vosmaer (duplikaat), 23 januari 1780.

¹⁴⁸ Lequin, *Personeel*, 184. Ondanks het ontbreken van de belangstelling van de Compagnie voor kunsten en wetenschappen; 'waren er in de achttiende eeuw individuele VOC-dienaren met een brede belangstelling die zich niet lieten afstompen door het weinig cultureel georiënteerde leefklimaat en het criant vervelende volumineuze administratieve werk dat aan veler VOC-functie kleefde'.

¹⁴⁹ RUL, BPL inv. nr. 246, Iman Willem Falck aan Arnaut Vosmaer (duplikaat), 23 januari 1780.

¹⁵⁰ NAK, HCA inv. nr. 32/722 (VOC-schip *Held Woltemade*), Hans Willem baron Rengers ('s-Gravenhage) aan Iman Willem Falck, 6 december 1780 (Rengers was kamerheer van prinses Wilhelmina van Pruisen; zij beschikte over een beroemde vlindercollectie).

denschatz.¹⁵¹ Een kistje met insecten, waaronder een wandelende tak, had Bodenschatz na Falcks dood bereikt. Een brief hierover kwam nimmer in Colombo omdat het reeds meer-male genoemde VOC-schip Held Woltemade door de Royal Navy in beslag was genomen bij de Kaap.

12.8 Relatie met Nederduitse kerk en overige religies

onzen Presenten oppergebieder De wel Edele groot agtb: Heer Mr. Iman Willem Falk die een opregte zugt heeft alles volwaardig aanbied om de vervalle staat van het zion gods op te regten, en haar heijl en vrede op allerlijze wijze te helpen bevorderen.¹⁵²

12.8.1 De Gereformeerde of Nederduitse gemeenten

Voor de Compagnie vormden de Gereformeerde of Nederduitse Kerk de leidende christelijke kerk in hun Aziatisch territorium en anders dan in de Republiek stonden de Gereformeerde gemeenten onder haar directe supervisie.

In augustus 1766 was de omvang van de gemeenten op Ceylon ruim 3000 lidmaten.¹⁵³ In totaal waren er in 1765 in Colombo en omgeving 46.016 mannen en 35.669 vrouwen als christen geregistreerd inclusief gedoopte schoolkinderen.¹⁵⁴ Dit aantal was in 1782 opgelopen tot 112.000 in de Compagnieslanden; van hen waren 4047 lidmaat.¹⁵⁵ Het lijken er veel, maar het gaat in de meeste gevallen om 'communale' Christenen,¹⁵⁶ Compagniesonderdanen die om uiteenlopende redenen door hun ouders waren gedoopt of die zichzelf hadden laten dopen.

Er bestonden drie afzonderlijke gereformeerde gemeenten, die van Colombo, van Jaffna en van Galle. De kerk van Cochin werd als vierde gemeente beschouwd. De bewindhebbers wensten van het begin af aan dat de gemeenten geen zelfstandige initiatieven namen en geen classis of synode vormden. Op Ceylon mocht zelfs geen gemeenschappelijke vergadering van de kerkenraden worden opgericht. Predikanten waren in dienst van de Compagnie; deze bepaalde waar zij werden geplaatst. Een gemeente kon niet zelfstandig een predikant beroepen.¹⁵⁷ Predikanten die zich niet konden schikken naar de eisen van de Compagnie of die onrust veroorzaakten, werden zonder meer overgeplaatst. Toch kregen zij enige ruimte zich te ontplooien binnen de beperkingen die werden opgelegd door de kerkenraad die door de predikant of oudst aanwezige predikant werd voorgezeten. In de

¹⁵¹ Geen gegevens over de persoon Bodenschatz gevonden.

¹⁵² SAA, Classis Amsterdam 379, Ceylon inv. nr. 274, Kerkeraad via Colombo aan de Classis Amsterdam 22 januari 1766.

¹⁵³ NA, VOC inv. nr. 9954, Staat van Ceylon over 1769.

¹⁵⁴ SAA, Classis Amsterdam 379, Ceylon inv. nr. 274, de Classis van Colombo aan de Classis Amsterdam, 22 januari 1766.

¹⁵⁵ NA, VOC inv. nr. 9983, Staat van Ceylon over 1782.

¹⁵⁶ Met communale Christenen wordt bedoeld dat zij als gemeenschap als zodanig bekend staan en geregistreerd.

¹⁵⁷ Van Boetzelaer, *Gereformeerde Kerken in Nederland en de zending in Oost-Indië*.

hiërarchie kwamen de predikanten na de leden van de Raad, de kooplieden en kapiteins.¹⁵⁸ De predikanten genoten Falcks vertrouwen; op de meesten was hij zeer gesteld en hij onderhield met hen uitstekende contacten. De Raad was vertegenwoordigd in de kerkenraad door een politiek commissaris met de rang van opperkoopman.¹⁵⁹ Een aantal dienaren van de Compagnie was ouderling; zij traden af op het moment dat zij lid werden van de Raad.¹⁶⁰

De gemeente in Colombo stond in nauw contact met de beide andere gemeenten op Ceylon; zij stuurde de kerken in de dessavonie¹⁶¹ en in Tuticorin aan.

Falcks interesse in kerkelijke zaken kwam in het bijzonder naar voren door zijn belangstelling voor het seminarium van Colombo.¹⁶² Hij was regelmatig aanwezig bij het afnemen van de jaarlijkse examens. Op de bijna laatste dag van 1766 had hij voor het eerst een examen van het seminarium bijgewoond dat, zoals gebruikelijk, bij de toenmalige rector dominee Bronsveld¹⁶³ thuis werd afgenomen.¹⁶⁴ Het thema was een citaat uit Vergilius, 'Felix qui potuit rerum cognoscere causas', gelukkig hij die de oorzaken der dingen heeft kunnen kennen. Onder de aanwezigen was de toekomstige rector dominee Willem Juriaan Ondaatje, een oud kwekeling en van huis uit een Chetty. Falck had hem leren kennen tijdens diens studie theologie in Leiden.¹⁶⁵

Op het seminarium zat niet alleen een klein aantal kwekelingen uit de verschillende inlandse bevolkingsgroepen; ook 'veel belovende jongelingen' van Europese of gemengde komaf. De beste leerlingen werden na afronding van hun studie naar Nederland gezonden waardoor het seminarium fungeerde als een soort voorportaal voor de universiteiten in Patria. Bij de overgekomen brieven aan de Heren XVII bevinden zich uitgebreide rapportages over de bijeenkomsten op het seminarium en de schoolvisitaties. De kerkenraad was nauw betrokken bij het onderwijs; hij rapporteerde in 1771 dat de leerlingen geen behoorlijk onderwijs kregen in de Griekse en Latijnse taal. Als het zo bleef dan was hij van mening dat het seminarium niet meer beantwoordde aan zijn doel.¹⁶⁶ In 1776 was de situatie blijkbaar verbeterd want in een verslag van de Raad werd vermeld dat het seminarium meer en meer het bekwame werktuig was geworden voor 'de Kerk en het Land'.¹⁶⁷

158 Van Goor, *Koloniën*, 126.

159 ADRC, inv. nr. 300, notulen gewone kerkenraad, 31 december 1764; Daniël Burnat, hoofdadministrateur, had zitting als politiek commissaris.

160 SLNA, inv. nr. 1/3078, Resolutie Raad 1775; De Cock en Holst werden vermeld als ouderling (ADRC, Notulen gewone Kerkenraad, 8 augustus 1769, 290).

161 ADRC, inv. nr. 300, notulen gewone kerkenraad, 2 april 1770, 300; Negombo, Kotta, Nawagamuwa en Chilaw.

162 Van Goor, *Jan Kompenie*, 38-61; er waren oorspronkelijk twee seminaria, een te Colombo (opgericht in 1696) en een te Jaffna/Nallur (1692), dat 1722 werd opgeheven.

163 Sigisbertus Abrahamszen Bronsveld (Ceylon, ?-Colombo, 1770), seminarium Colombo (Tamil) en zette studie voort in de Republiek; 1747 promoveerde universiteit van Leiden; 1750 predikant te Colombo; 1754 zette Catechismus over in de 'Tamalische spraak'; 1762 rector seminarium (ADRC, index 1735-1993).

164 SLNA, 1/3080, Dagregisters, 9 mei 1766 en 29 december 1766.

165 NA, VOC inv. nr. 3293 Resolutie Raad, 2 maart 1770; op 2 maart 1770 werd in de Raad het overlijden besproken van de predikant en rector van het seminarium Bronsveld; hij werd opgevolgd door de zeer goed bekend staande Ondaatje.

166 HUA, NHK inv. nr. 1102-3, Raad van de Zending, Kerkenraad van Colombo aan de bewindhebbers, 4 november 1771 (uit een memorie aan de bewindhebbers 'overgeleverd aan de vergadering van de bewindhebbers binnen A'dam', Amsterdam, 12 oktober 1772).

167 SLNA, inv. nr. 1/3458, 25 januari 1776.

In 1774 maakten twee kwekelingen 'Johan Engelbert Hugonis, zoon van de wijlen secretaris van de Raad van Ceylon, en Lambertus Hofman, zoon van een overleden luitenant militair', grote kans om naar de 'akademie' te gaan mits hun latijn verbeterde.¹⁶⁸

Ondaatje, die Bronsveld was opgevolgd, werd in 1776 ontheven uit zijn functie van rector en predikant van 'De Binnen of Fortkerk'. Hem werd verzocht naar Jaffna te gaan omdat er niemand anders beschikbaar was als predikant die het Tamil beheerste. In de kerken werd in het Singalees gepreekt naast uiteraard het Nederlands en het Hoogduits en zelfs het Portugees. In het commandement Jaffna werd vooral in het Tamil gepreekt. Met grote regelmaat werden hoofdstukken uit de bijbel vertaald in zowel het Singalees als het Tamil¹⁶⁹ door diverse predikanten, onder wie Ondaatje. Als rector werd Ondaatje opgevolgd door Falcks verre neef dominee Manger, afkomstig uit Batavia.

Met het vervullen van de predikantenplaatsen was het voordurend schipperen. Falck verzocht herhaaldelijk aan Batavia om het aantal uit te breiden. In Nederland bestond maar weinig animo onder de predikanten om naar de Oost te gaan.¹⁷⁰ In 1780 verzocht de kerkenraad van Colombo aan de Raad om bij de Hoge Regering te pleiten dominee Moergappa, voormalig proponent van de Portugese gemeente van Batavia, naar Colombo te halen ter vervulling van een vacature. Moergappa was door Gouverneur-Generaal Van der Parra naar Nederland gezonden ter voltooiing van zijn studie; op uitdrukkelijke order van de bewindhebbers moest hij zijn terugreis maken naar Batavia via Ceylon. De Hoge Regering voelde er echter niets voor dat hij in Colombo zou blijven. Zij ondersteunde van harte het verzoek uit Colombo om in de vacature te voorzien maar op een andere manier.

De Raad stemde vervolgens in met een voordracht van de scholarchen om 'drie jongelingen' met de retourschepen naar Europa te sturen zodat zij zich op een der universiteiten in Patria tot predikant konden bekwamen met de bedoeling dat zij weer terugkeerden. Zij kregen ieder 150 rijksdaalders mee voor de kosten van hun uitrusting.¹⁷¹ Door het tekort aan predikanten werden de kerkdiensten in de buitenposten, waaronder Matara, verzorgd door ziekenbezoekers.

De bemoeienis van Falck met de kerk was intensief. De kerkenraad van Colombo was van af zijn komst heel positief over zijn poging tot 'herstellinge van den droevigen staat van land en kerke'.¹⁷²

De Nederduitse gemeente van Colombo had sedert 1757 twee kerken ter beschikking: de Binnen- of Kasteelkerk en de Buiten- of Wolvendaalse Kerk. De Wolvendaalse was met name bestemd voor 'inheemse leden' en had meer dan achthonderd zitplaatsen. Er waren twee predikanten, die viermaal per jaar het avondmaal bedienden.¹⁷³

In 1773 liet Falck aan de Raad weten dat de 'buitenkerk op Wolvendael' met een orgel was voorzien en dat hij ook een organist wenste te plaatsen buiten extra lasten voor de

¹⁶⁸ NA, VOC inv. nr. 9967, Staat van Ceylon over 1774: het Seminarium; zie tevens noot 113 hoofdstuk 10.

¹⁶⁹ NA, VOC inv. nr. 3350, Resolutie Raad, 17 juli 1770; het betrof hier het vertalen van de eerste brief van Paulus aan de Corinthiërs.

¹⁷⁰ NA, VOC inv. nr. 3458, Resolutie Raad, 27 september 1776.

¹⁷¹ SLNA, inv. nr. 1/3083, Resolutie Raad, 17 november 1780.

¹⁷² SAA, Classis Amsterdam 379, 201-205 Ceylon inv. nr. 274, de Classis van Colombo aan de Classis Amsterdam, 22 januari 1766.

¹⁷³ NA, VOC inv. nr. 3458, Resolutie Raad, 7 november 1776; Franciscus, *Faith of our Fathers*, 54; Brohier, *Wolvendaalsche Kerk*, 1.

Compagnie. Op zijn voorstel ging de Raad akkoord de kosten te dekken door daarvoor de kannekoppel,¹⁷⁴ de Malabarse tolk van de dessave van Colombo, en een koelie op de lettergieterij af te danken. Dit leverde 7 rijkdaalders en 24 stuivers op.¹⁷⁵

Hoewel de Compagnie zich zeer bescheiden opstelde bij het verbreiden van de christelijke godsdienst had zij volgens Falck de verkondiging van 't Evangelie altoos voorgestaan' en daarvoor had de Compagnie zich 'vrij veel bekostigd'. Hij schreef dit als reactie op een brief van de voorzitter van de Classis van Amsterdam, Guiliaum Titsingh,¹⁷⁶ tevens bewindhebber van de Compagnie. Falck liet weten dat de uitbreiding van de christelijke godsdienst hem verscheidene keren tot nadenken had gestemd. Dit was blijkbaar mede gekomen na lezing van twee uitvoerige verhandelingen. Deze waren door Titsingh geschreven op verzoek van Petrus Hofstede,¹⁷⁷ hoogleraar in de godgeleerdheid te Rotterdam.¹⁷⁸ De bedoeling van Titsingh was het oprichten van een christelijk genootschap met hemzelf als secretaris. Dit genootschap zou zich bezighouden met de verbreiding van het evangelie.

Falck had de verhandelingen reeds eerder ontvangen via zijn oom dominee Sybrandus Columba. Een reactie in de vorm van een 'breedvoerig beredeneeren' op de verhandelingen zou worden gegeven door Van Angelbeek uit Cochin. Inhoudelijk zou dat vooral gaan over de zending op Ceylon. Falck twijfelde niet of de Compagnie zou 'in alles medewerken en doen medewerken, en de God alles genade zal er haaren handel en bezittingen te meer om zegenen'.¹⁷⁹ Hij verheugde zich in de oprichting van dit genootschap, dat was gebaseerd op zijn diepgewortelde geloof.

Uit het voorafgaande en uit de Lijk Reede van Manger bleek de belangrijke plaats die het christelijke geloof innam in zijn geesteswereld. Hij sprak ook in het bijzonder over Falcks grote 'mildadigheid'.¹⁸⁰ Dit had vooral betrekking op zijn grote mate van tolerantie ten aanzien van niet calvinistische en andere religieuze stromingen.

¹⁷⁴ VOC-Glossarium, 26; inheemse schrijver, administratief ambtenaar, ook wel tolk op de Coromandel. Baldaeus, *Ceylon*, 377; Xaverius plaatste overall leraren genaamd canappels; Valentijn, *Choro*, 88; De Canakapules (in het spraakgebruik kannekappels genoemd) zijn schrijvers; mededeling L.J. Wagenaar december 2010; er waren op verschillende plaatsen kannekappels, schrijvers assistenten.

¹⁷⁵ SLNA, inv. nr. 1/3077, Resolutie Raad, 10 mei 1773; de organist werd de proceper (leraar) van het seminarium Frederik Willem Schoemaker.

¹⁷⁶ Guillemus (Guiliaum) Titsingh (1733-1805), werkzaam kantoor VOC Amsterdam; hoofdparticipant; had een groot aandeel in de totstandkoming Vijfde Departement; hij haalde hier Otto Willem Falck binnen; 1780 medeoprichter van de Kweekschool der Zeevaart in Amsterdam; 'Door zijn langdurige ervaring, helder oordeel, grote werkkraft en vele contacten was hij een onmisbare vraagbak voor ieder die iets wilde weten over de werking van het Compagniestelsel' (Schutte, *Patriotten en de koloniën*, 99; Colenbrander, *Gedenkschriften*, 3); neef Jan Titsingh o.a. directeur van Bengalen en op-perhoofd te Deshima.

¹⁷⁷ Petrus Hofstede (1716-1803), studeerde theologie aan de universiteiten van Groningen en Franeker; 1739 predikant te Alum; 1743 Anjum; 1743 Steenwijk; 1745 Oostzaandam; 1749 Rotterdam; 1770 tevens hoogleraar Illustre School te Rotterdam; 1775 won prijsvraag Hollandse Maatschappij der Wetenschappen over de vraag 'welk zyn de beste middelen, om de ware zuivere leer van het Evangelie onder de bewoners der colonien van den staat meer te bevestigen, en in die landstrecken voort te planten?' Hij stelde o.a. voor meer predikanten naar de Oost te sturen en alleen de gereformeerde kerk toe te laten. Was tegen de tolerantie en Verlichting; fel prinsgezind; 1797 zijn opvattingen leidden tot de oprichting van het Nederlandsch Zendelingen Genootschap (Van Hardenbroek, *Gedenkschriften*, deel III, 446-447; Bosch, *Biografisch Lexion voor de geschiedenis van het Nederlands Protestantisme*, 205-208).

¹⁷⁸ Falck had het over de universiteit van Leiden maar het moet de Illustre School te Rotterdam zijn.

¹⁷⁹ HUA, NHK, Raad van de Zending, inv. nr. 1102-3. Iman Willem Falck aan Guiliaum Titsingh, 12 november 1777.

¹⁸⁰ NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 133, Manger, Lijk Reede, 25.

12.8.2 Rooms-katholieken

Het aantal Singalese gezinnen dat destijds onder de Portugezen tot het katholicisme was bekeerd op Ceylon en in de Onderhorigheden was groter dan het aantal protestanten; volgens Falck zelfs aanzienlijk groter. Op grond van de plakaten mochten de katholieken niet publiekelijk hun godsdienst belijden; het gebeurde echter wel in het geheim tot de oorlog tegen Kandy. Daarna werd het katholicisme oogluikend toegestaan als beloning voor de loyale houding van de katholieke inwoners van de Compagnieslanden tijdens de oorlog. Het College van Huwelijks Zaken accepteerde na 1766 elk katholiek doopbewijs, ondanks protest van de kerkelijke gemeente van Colombo; hier ging een uitvoerige discussie aan vooraf.¹⁸¹ De meeste priesters en missionarissen kwamen uit Goa. Falck merkte in een brief aan Thomas Hope op: 'Tot nu toe heeft men geen reden gehad om hunne trouw twijfelachtig te stellen maar bij een opkomende oorlog met eenige Roomsgezinde mogendheid zou een verkeerde Godsdienst ijver somtijds eene gevaarlijke verandering kunnen maeken...'. Toch zag hij er weinig in hen te laten bekeren en onder te brengen bij 'de hervormden'. Hij vroeg zich af of het niet raadzaam was zelf enige katholieke priesters uit te zenden waarvan men wist dat hun 'nationale trouwe' vaststond. Het was hem opgevallen dat maar weinigen 'onze kerk' volgden, zoals in Negombo.¹⁸² Falck wilde het met vier of vijf Nederlandse priesters proberen, die dan wel de 'inlandsche taal moeten leren spreken', omdat de Portugese priesters deze ook spraken. Hij vond dat er voor moest worden gewaakt dat het geld dat zij ophaalden tijdens hun werkzaamheden naar het buitenland werd gestuurd voor de kerk en kloosters, vermoedelijk werd hier Rome mee bedoeld. Het was daarnaast volgens hem de vraag of de Nederlandse priesters bij het maken van proselieten wel zo ijverig waren als de Portugese. Het zou de predikanten gelegenheid geven de roomsgezindheid langzamerhand te verminderen. De felle en overijverige priesters werden door de lokale bevolking dikwijls vervloekt. Falck deed aan Hope het dringend verzoek om deze zaak 'als van veel gewicht zijnde',¹⁸³ ter harte te nemen en suggereerde dat het zenden van priesters op proef zou kunnen gebeuren. Deze plaatste bij zijn ideeën een kanttekening: 'hoe wel beredeneert deeze propositie van de heer Falck ook zoude mogen wezen om dat roomse Priesters van ouders en voorouders hier te lande gebooren, oneindig te prefereren zijn voor domme ijverige, missionarissen van Goa en mistisen, zoo vrees ik egter dat onze geestelijkheid, niet smaeken zoude, dat wij van d'eerste derwaerts zonden en in dat geval zoude het beeter zijn hun inkomst van Goa door gepaste middelen tegen te gaen indien zonder andere inconvenienten geschieden kan'.¹⁸⁴ De Raad en met name Falck waren niet zo bevreesd voor de katholieken zolang zij maar beheersbaar bleven.

De positie van de katholieke priesters op het grondgebied van het koninkrijk Kandy werd ook nauwlettend in de gaten gehouden door het bestuur van Colombo. Toen het Hof in

¹⁸¹ Schutte, *Gereformeerd Ceylon*, 181; ADRC, Notulen kerkenraad Colombo, 17 november 1766.

¹⁸² In Negombo bevindt zich anno 2010 nog steeds de grootste Rooms-katholieke gemeenschap van Sri Lanka: 80% van de inwoners.

¹⁸³ NA, Collectie Hope inv. nr. 33, Iman Willem Falck aan Thomas Hope (PS bij duplikaat), 29 januari 1767.

¹⁸⁴ NA, Collectie Hope inv. nr. 33, kantekeningen van Thomas Hope in de marge van Falcks brief en verwerkt in antwoord.

1772 wederom toestemming gaf de katholieke godsdienst te verspreiden, werden er maatregelen genomen door Colombo. Het stond niet toe dat de priesters zonder zijn toestemming naar Koningslanden reisden; zij mochten ook geen kerken betreden in de Compagnieslanden tenzij zij een schriftelijke verklaring van gehoorzaamheid aan de Compagnie hadden afgelegd.¹⁸⁵ Op 29 april 1774 werden in de Raad regels vastgesteld voor de toelating en het verblijf van priesters;¹⁸⁶ priesters die zomaar in Ceylon opdoken werden direct gearresteerd.¹⁸⁷

Het waren niet alleen de katholieke christenen die Falck en de zijnen soms zorgen baarden; in 1769 werd in de Raad melding gemaakt dat er een zekere Christoffel Bütlur of Butler uit Tranquebar was overgekomen, die bijzondere vergaderingen en 'vreemde gebaar oefeningen' hield. Dit bracht veel onrust in de gemeente van Colombo. Er waren volgens de Raad vele redenen om aan te nemen dat hij behoorde 'tot de sekte' van de Hernhutters. Hem werd daarom verzocht het eiland in stilte te verlaten ter voorkoming van 'verdere kwade gevolgen'. In het begin was dat niet mogelijk, want hij hield zich rustig en had zich zelfs voor de Augsburgse confessie, de Lutheranen, verklaard. Toch ontstonden er allerlei spanningen. Hij had ontkend tot de Hernhutters of de Evangelische Broederschap, Fratres Unitatis, te behoren, maar hij had wel enige leden van deze Broederschap om zich heen verzameld. Op het moment dat er niet alleen tweespalt tussen familieleden was ontstaan maar ook tussen echtgenoten, liet Falck hem aanzeggen dat hij bij de eerste gelegenheid moest vertrekken, hetgeen inderdaad geschiedde.¹⁸⁸

12.8.3 Boeddhisten

De meerderheid van de bevolking op Ceylon was boeddhist, ook in de Compagnieslanden; deze godsdienst werd door het bestuur onder Falck volledig geaccepteerd.

De koning van Kandy had nauwe banden met de boeddhisten. Zijn prestige werd voor een groot deel bepaald door zijn traditionele rol als beschermer van het boeddhisme.¹⁸⁹ Hierdoor was er wel altijd het nodige wantrouwen tegen het boeddhisme, zowel bij de Portugezen als de Nederlanders. Om het gevaar van dubbele loyaliteiten te voorkomen werd daarom getracht de Singalezen in de Compagnieslanden te bekeren tot het calvinisme.

Het bekeren tot hetatholicisme was reeds onder de Portugezen een beproefd middel om de loyaliteit van de Singalezen aan hun koning te breken; in het bijzonder van leden van geslachten van lokale bestuurders. Hun geloofsovertuiging had een uitstraling op de lokale gemeenschap en bepaalde hun opstelling. De resultaten van zending en bekering onder de bevolking waren gering. Ter voorkoming van de eerdergenoemde dubbele loyaliteit mochten alleen christelijke Singalezen en Tamils bestuurstaken uitoefenen.

Ondanks het gepaste wantrouwen waren de verhoudingen tussen de Boeddhisten en de

¹⁸⁵ NA, VOC inv. nr. 4992, Resolutie Haags Besogne, 10 mei 1775, met verwijzing naar de Staat van Ceylon over 1773; op grond van een Resolutie van Hun. Hoog. Mog. van 19 juli 1735.

¹⁸⁶ Hovy, *Plakkaatboek*, 534.

¹⁸⁷ SLNA, inv. nr. 1/3517, Resolutie Raad, 3 juni 1778; bericht dat over de landweg van Cochin twee Rooms-katholieke priesters zijn gekomen, deze te arresteren en weg te sturen.

¹⁸⁸ NA, VOC inv. nr. 3264, Resolutie Raad, 14 augustus 1769.

¹⁸⁹ Malalgoda, *Buddhism in Sinhalese Society*, 29.

Compagnie in het algemeen goed. Er zijn nauwelijks maatregelen bekend waaruit een actief beleid tegen de boeddhisten naar voren kwam. Tussen 1734 en 1741 hadden er wel enige incidenten plaatsgevonden; op last van dominee Arnoldus Fabricius¹⁹⁰ waren in de omgeving van Galle en Matara offerplaatsen vernietigd; op het moment dat er opstandjes uitbraken, moest hiermee op last van de gouverneur worden gestopt.¹⁹¹

De boeddhisten beschouwden de Compagnie volgens Van Goor als zeer verdraagzaam.¹⁹² Falck droeg daar verder aan bij door begin 1766 een bezoek te brengen aan de belangrijke tempel Mulgirigala Vihāre en de aanpalende tempels in de buurt van Matara tijdens zijn landreis naar Galle en Matara. Deze daad en zijn algemene houding tegenover de boeddhisten zorgde voor versteviging van 'the goodwill [of the Government] towards the Buddhist religion and the Buddhist temples'.¹⁹³

In 1769 had Falck een vragenlijst naar een aantal vooraanstaande monniken gezonden. Hij vroeg ondermeer of echtscheiding was toegestaan en voor welke fouten van een echtgenoot diens vrouw een verzoek tot echtscheiding kon indienen. De antwoorden werden neergelegd in een document dat bekend staat onder de naam 'Lakrajalosirita'.¹⁹⁴ Zijn belangstelling wekte ontzag onder de monniken en inlandse hoofden.

12.8.4 Hindoes

Vanaf de vroegste geschiedenis van Ceylon waren er Hindoes op het eiland aanwezig; zij waren afkomstig uit Zuid-India. Bij de komst van de Compagnie woonden zij voornamelijk binnen het voormalig koninkrijk Jaffna en de vazalstaten in de aangrenzende landen van de Wannia's. De houding van de Compagnie tegenover de hindoes kwam overeen met die tegenover de boeddhisten. De hindoes vormden de grootste religieuze minderheid in de Compagnieslanden. Er werd in hun godsdienstige praktijken nauwelijks enige bedreiging gezien. De Compagnie vond hoogstens de uitbreiding met geloofsgenoten uit Zuid-India een kwestie die in de gaten moest worden gehouden gelet op de problemen die er van tijd tot tijd waren met hindoe vorsten en hoofdlieden aan de Overwal. De hindoes kwamen voor een deel vanaf de Overwal richting Mannar via een route die parallel liep aan de eilanden die de Adamsbrug vormden. In de periode Falck zijn geen bijzonderheden over problemen met hen bekend.

12.8.5 Moslims

De moslims werden in het begin van de aanwezigheid van de Compagnie in Azië als lastige handelsconcurrenten gezien; door calvinisten werd hun geloof in hoge mate gewantrouwd. Na een aanvankelijke poging hun handel te breken, ontstond er echter een vorm van acceptatie en werd hun manier van handeldrijven gedoogd. Zij mochten in het begin van de Compagniestijd niet in de hoofdvesting op Ceylon wonen, waardoor velen hun toevlucht

¹⁹⁰ Arnoldus Wilhelmus Fabric(t)ius, 1738 predikant te Galle; 1744 idem Colombo (ADRC, index 1735-1993).

¹⁹¹ Van Goor, *Kooplieden, Predikanten en Bestuurders*, 127-129.

¹⁹² Van Goor, *Jan Kompenie*, 126.

¹⁹³ Malalgoda, *Buddhism*, 83; 3de rapport van Historical Manuscript Commission, S.P. XXI: 1935.

¹⁹⁴ Hovy, *Plakkaatboek*, CXXVIII.

zochten binnen het koninkrijk Kandy. De vriendschappelijke band tussen de moslimhandelaars en het Hof werd daarom gewantrouwd en nauwlettend in de gaten gehouden.

In 1665 vaardigde gouverneur Van Goens de Oude een plakkaat uit tegen de vervreemding van onroerend goed aan moslims; zij moesten maandelijks een hoofdgeld¹⁹⁵ betalen en het eigendomsrecht van hun onroerend goed kunnen bewijzen.¹⁹⁶ Evenals de andere bevolkingsgroepen in de Compagnieslanden waren zij verplicht herendiensten te verrichten voor een vastgesteld aantal dagen per jaar. In 1743 werd bepaald dat hun land werd geconfisqueerd indien zij hieraan geen gevolg gaven. Ieder gezinshoofd moest zes rijksdaalders aan personele belasting betalen.¹⁹⁷

De vijandige houding tegenover moslims was echter vanaf het midden van de achttiende eeuw min of meer verdwenen. Moslimhandelaars uit de Malabar, Coromandel en Bengalen waren zeer welkom mits zij geldige passen hadden.¹⁹⁸ Er waren twee redenen voor dit tolerante gedrag: zij werden gezien als buitenstaanders die geen nauwe relatie hadden met de grote groeperingen van boeddhisten en hindoes en als potentiële bondgenoten die hoofdzakelijk waren geïnteresseerd in handel.

Falck deed een poging de moslimwetten en -gebruiken vast te laten leggen; hij gaf in 1773 toestemming de islamitische regels voor huwelijksvoltrekking en voor erfrecht toe te passen.¹⁹⁹ Na overleg met de Raad gaf hij hun ook vrijheid van godsdienst en het recht handel te drijven,²⁰⁰ mits zij zich strikt hielden aan de regelgeving van de Compagnie. In 1784 werd er een concessie aan hen gedaan met betrekking tot de verplichte arbeid; degenen die dit niet wensten, konden al eerder in plaats hiervan extra personele belasting betalen om deze zogenaamde Vliyam-plichten af te kopen.

12.9 Was Falck in zijn handelen verlicht?

In het bestuurlijk handelen van Falck is een grote mate van medemenselijkheid en 'milddadigheid' te ontdekken; Van Goor noemt hem een verlicht bestuurder omdat zijn bestuur was gericht op het welzijn van de onderdanen als onderdeel van het overheidsbeleid. Hij vond dat Falck in zijn formuleringen was beïnvloed door de Verlichting die het spirituele klimaat in Europa had veranderd.²⁰¹ De gouverneur was van mening dat aan de trotse inlanders zo nu en dan moest worden getoond dat zij belangrijk werden gevonden en dat de vlijtgenen onder hen moesten worden beloond.²⁰² Van Goor vond dat ook de wijze waarop Falck

195 Dit was een belasting die per hoofd moest worden betaald en werd in plaats van de herendienst ingesteld.

196 Hovy, *Plakkaatboek*, 84.

197 Gunawardena, *Some notes on the History of the Muslims*, 89.

198 NA, VOC inv. nr. 3143, Resolutie Raad, 8 oktober, 1765.

199 Kotelawe, 'Muslims under Dutch Rule in Sri Lanka', 183.

200 Kamil Assad, *The Muslims of Sri Lanka*, 11-12; Hovy, *Plakkaatboek*, 'Instructie voor de commandant van Puttalam en Kalpitiya', paragraaf 5: de landsvergadering moest zich schikken naar de landsgebruiken, die door de Wannia's en de Mooren in 1767 waren opgegeven.

201 Van Goor, *Jan Compagnie*, 28.

202 NA, VOC inv. nr. 3154, Iman Willem Falck aan de Hoge Regering, 3 augustus 1769.

de strafvervolgning verzachtte, getuigde van verlicht handelen.²⁰³ Zoals in de paragraaf over Falck als rechtshandhaver naar voren werd gebracht, werd zijn humane houding door de meeste Compagniesdienaren en vrije burgers gewaardeerd.

Kan echter Falck het etiket van een verlicht bestuurder worden opgeplakt? Kenmerkend voor aanhangers van de Verlichting was dat zij problemen met rede wilden verklaren en oplossen; zij kenden aan mensen een aantal natuurlijke rechten toe, waaronder juridische gelijkheid. Ook werd een regering door één enkele vorst als tiranniek gezien en ging de voorkeur uit naar verdeling van de macht over onafhankelijke groepen. Aan de ene kant verzette het verlichtingsdenken zich tegen privileges, omdat deze rechtsongelijkheid betekenden, aan de andere kant werden deze privileges als een waarborg tegen vorstelijke willekeur gezien.

Falck was gevormd in de directe omgeving van de behoudzuchtige en het standbewuste Utrechtse regentenkringen. Een zekere mate van behoudzucht kwam naar voren in zijn soms wat voorzichtig optreden en standbewust was hij tot op zekere hoogte. Hij moest niets hebben van oproer tegen de overheid maar vond wel dat degenen in Patria die ervoor hadden gezorgd dat de situatie 'hachgelijk' was geworden op Ceylon als gevolg van de Vierde Engelse Oorlog niet meer verdienden dan 'waarlijk méér dan verachting'.

Falck herkende zich in de kritiek op de gevestigde regentenelite en de kabaal aan het Stadhouderlijk Hof, maar wees de aantijgingen van de patriotten aan het adres van zijn Prins af. Hij schreef 't Is immers tegenzeggelijk, Soeverein te willen worden van een land, 't welk men eerst zoude gaan bederven' en maande 'hartelijk dat de voorstanders rechten en vrijheden niet zullen ijveren met onvoorzichtigheid, en gedaane zaaken, die niet herdaan kunnen worden, niet tot walgens toe zullen herhaalen en beschimpen. Hier door blijven de gemoeieren van beide kanten aan 't gisten, en de middelen tot verbetering blijven aan de spijker hangen'.

De opvattingen van de opkomende patriotten toetste hij aan hun denkbeelden over de verdediging van de Republiek en de overzeese handelsvestigingen. Hij vond dat zij hun ideeën rustig op hun studeerkamer zaten uit te denken en niet wilden begrijpen dat zij met al hun opvattingen niet in staat waren 'onze O.I. bezittingen', waarin zij echter groot belang stelden, 'tegen eene vijandelijke aanranding te dekken'. Hij moest niets hebben van 'al wat de partijzucht tracht in te boezemen'.²⁰⁴

In de ogen van Schrikker kenmerkten zich de ontwikkelingen op Ceylon vanaf Falck en daarna in veel opzichten in een typische Nederlandse aanpak: de Nederlandse Verlichting had een sterke traditionele Christelijke component en 'when civil society, in the form of "academic" societies, expressed its concern for the natives of the colonies it was usually in the context of the mission and its role in the native societies'. Zij merkt terecht op dat iedere vorm van gedwongen arbeid: slavernij of dwangarbeid, geaccepteerd was zolang mensen goed werden behandeld.²⁰⁵ Zij plaatst op die wijze vraagtekens bij het nogal positieve beeld

²⁰³ Van Goor, *Jan Compagnie*, 174.

²⁰⁴ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck (extract); afkomstig uit een brief vermoedelijk eind 1783 begin 1784. Het betreft hier een extract uit een brief van Iman Willem; gelet op het handschrift was dit gedaan door Otto Willem.

²⁰⁵ Schrikker, *Expansion and Reform*, 112.

dat Burnand schetst in zijn *Fragments on Ceylon* over Falck, Van de Graaff en Van Angelbeek als verlichte bestuurders.²⁰⁶ Schrikker stelt aan de orde hoe met het beeld van Burnand moet worden omgesprongen; moet het serieus worden genomen of tekende hij een denkbeeldige voorstelling ter illustratie? Misschien was het stuk geschreven ter ondersteuning van de Britse gouverneur Sir Thomas Maitlands²⁰⁷ eigen ‘enlightend’ manier van aanpak. Waren Van de Graaff en zijn dienaren inclusief Burnand werkelijk beïnvloed door de heersende verlichte politieke gedachte? Omdat Burnand zijn verhaal eveneens terugvoerde op Falck, mag deze vraag daarom eveneens op hem slaan.

Falck toonde zich een humaan en integer persoon tegenover de Compagniesdienaren en de lokale bevolking, gedreven door een grote mate van christelijke tolerantie. Deze houding komt in alles tot uitdrukking; in zijn bestuursstijl als voorzitter van de Raad, zijn audiënties met de koninklijke gezanten en in zijn optreden als rechtshandhaver. Hij dreef nimmer geschilpunten op de spits in tegenstelling tot Van de Graaff, die wel de confrontatie opzocht. Hij toonde begrip voor de Singalese cultuur en religies en wist daarvoor een betere verhouding met de bevolking te bereiken. Maar of dit hem een verlicht bestuurder maakte is de vraag, ondanks de eerdere opmerkingen van Van Goor. In de achttiende eeuw nam overal het verlichtingsdenken toe, ook in Azië onder de Compagniesdienaren.

12.10 Conclusie

Quod bonum, faustum, fortunatum.²⁰⁸

Kenmerkend voor het bestuurlijke handelen van Falck was zijn veelzijdigheid in alle competenties van het gouverneurschap. Hij werd door zijn tijdgenoten gezien als een kundig en integer bestuurder. Hij werkte nauw samen met de leden van de Raad van Ceylon, in het bijzonder met zijn vertrouwelingen daarbinnen en elders in de vestigingen in Zuid-India en in de Hoge Regering. Hij toonde een grote mate van tolerantie ten aanzien van niet calvinistische en andere religieuze stromingen. Hij zelf steunde op een diep geworteld geloof.

Het etiket van verlicht bestuurder is niet gemakkelijk op Falck te plakken. Zijn deelname aan verschillende wetenschappelijke genootschappen die volgens Zwager²⁰⁹ een kenmerk waren van de Verlichting maakte hem op zichzelf niet tot een ‘verlichte geest’.

Zijn medemenselijkheid en humaan optreden tegenover zijn ondergeschikten en de Singalese bevolking; zijn christelijke tolerantie en afschuw van de schraapzucht doen hem wel passen in de geest van de achttiende-eeuwse Verlichting.

²⁰⁶ Schrikker, *Expansion and Reform*, 93; Burnand, *Fragments on Ceylon*.

²⁰⁷ Sir Thomas Maitland (1754-1824), gouverneur van Ceylon (1805-1811).

²⁰⁸ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 21 januari 1767; de uitdrukking is: ‘Quod bonum, Felix faustum que sit’, Wat goed, gelukkig en gezegend moge zijn, moge het goed en gelukkig aflopen. Falck refereerde hier aan de situatie op Ceylon tegenover neef Otto.

²⁰⁹ Zwager, *Verlichting*, 102.

Zijn gezondheid liet hem regelmatig in de steek; in deze perioden beïnvloedde dit echter niet zijn bestuurlijk handelen. Het had hem aan het denken gezet over zijn toekomst bij de Compagnie en over een eventuele verlenging van zijn contract.

De morgenstond had geen goud in de mond; Falck vroeg zich met zijn pessimistische aard af of het op de lange duur goed zou aflopen. Later bleek dat hij twijfelde aan zijn capaciteiten als gouverneur.

13 De Vierde Engelse Oorlog in Voor-Indië 1781-1783

De blanke zwaan omhoog,
Op vleugelen verheven
Zal nooit voor 't lafgeblaf
Van dolle honden beven.¹

13.1 Oorlog

Van ons vaderland horen wij niets. De Engelsen verbreiden overal, dat de Hollanders slaapen en bij den Indiaan geeft het voorzeker een vernederend denkbeeld van een volk 't welk vele maanden na de uitgebroken oorlog geen ontzet krijgt ...²

Op 5 juni 1781 ontving Falck een missive van de gouverneur en raden van de Kaap gedateerd 3 april. Hierin stond dat zij op 29 februari een brief³ hadden ontvangen van Mathijs Lestevenon van Berkenrode,⁴ ambassadeur aan het Franse Hof, met bericht dat op 20 januari de oorlogsdeclaratie van Groot-Brittannië aan de Republiek was gepubliceerd. Falck wist dat er spanningen waren met de Britten, maar hij was zeer verbaasd dat hij niet rechtstreeks iets over de oorlogsverklaring had gehoord uit 'het Vaderland'.⁵ In de Raad beklagde hij zich er over dat de laatste brieven van de bewindhebbers van 27 mei 1780 dateerden. Hij vond dat de bewindhebbers in dit geval een speciaal adviesschip hadden moeten uitrusten. Falck en de leden stelden dat zij bereid waren het aan hen toevertrouwde grondgebied met kracht te verdedigen, maar zij moesten wel voldoende middelen voor de verdediging krijgen.⁶ Voor

¹ NAK, HCA inv. nr. 32/375; gedichtje gevonden tussen de brieven van het VOC-schip Held Woltemade, dat toevallig een goed allegorisch beeld geeft over de manier waarop Falck en de Compagnie zich verzetten tegen de aanvallen van de Britten.

² NA, VOC inv. nr. 3615, Resolutie Secrete Raad, 6 juni 1781.

³ Richmond, *Navy in India*, 132; deze brief was op last van de Franse minister van marine De Castries met het fregat Sylphile naar de Kaap gezonden met bericht over de oorlogsdreiging van Van Berkenrode; het was de bedoeling dat de informatie eveneens zou worden doorgezonden naar Colombo. Gouverneur Van Plettenberg van de Kaap zond zowel een schip naar Colombo als naar Batavia met de informatie.

⁴ Mathijs Lestevenon, heer van Berkenrode (Amsterdam, 1715-1797) aanvankelijk schepen en secretaris van Amsterdam; 1750-1792, ordinaris ambassadeur aan het Hof van de koning van Frankrijk (KHA, Archief Willem V inv. nr. 1053, briefwisseling met de Prins vanuit Parijs, 1783-1785).

⁵ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins; 26 oktober 1781; Batavia werd ook via de landroute geïnformeerd.

⁶ NA, VOC inv. nr. 3615, Resolutie Raad, 25 oktober 1781.

Falck was dat vooral een oorlogsvloot; hij had zijn opvattingen over de landsverdediging van het eiland, die hij in zijn *Aanmerkingen op de Reflexien* naar voren had gebracht, nimmer losgelaten: vanaf het land was Ceylon niet permanent te verdedigen; slechts de hoofdvestigingen konden behouden worden totdat er versterkingen waren gearriveerd of een sterke bondgenoot hulp bracht. Hij wist niet precies hoe de Republiek er op het moment van het uitbreken van de oorlog voorstond. Via een brief van neef Otto kwam hij er achter hoe de situatie er begin 1781 uit had gezien en welke problemen zich daar voordeden met de zwaar verwaarloosde defensie. Falck kon pas begin 1782 te weten komen dat er in januari 1781 meer dan 200 schepen waren overmeesterd door de Royal Navy en Britse kapers; dat de scheepvaart volledig was lam komen te liggen en dat er van enig krachtadig substantieel tegenwicht geen sprake was. Hij wist ook niet dat aan het begin van de oorlog de commissie voor zeezaken uit de Staten-Generaal na overleg met de admiraliteiten tot de conclusie was gekomen dat het merendeel van de oorlogsschepen niet zeewaardig was, dat slechts een gering aantal schepen operationeel was voor dienst ter zee en dat de vereiste 18.500 bemanningsleden maar voor een klein deel aanwezig waren.

Er was wel geld voor nieuwbouw beschikbaar gesteld door de Staten-Generaal, maar er waren nog geen schepen op stapel gezet en bovendien waren de voorraden in de magazijnen niet op orde. De wens van de Staten-Generaal om op korte termijn een vloot naar de Oost te sturen, was dan ook onuitvoerbaar.⁷ Over zo'n plan was Falck overigens niets ter ore gekomen. De Prins had op 26 december 1780 wel een voorstel gedaan voor versterking van de defensie, dat zowel versterking van de vloot als uitbreiding van het Staatse leger inhield. Het was begin 1781 door de meerderheid in de Staten-Generaal aangenomen met stemmen vóór van de Staten van Holland, Gelderland, Utrecht en Overijssel. Het leger zou daarna kunnen worden uitgebreid met 20.170 man en de vloot versterkt met een 40-tal linijschepen en fregatten. Maar voorlopig waren in de Nederlandse havens niet meer dan 33 oorlogsschepen, waarvan 11 linijschepen, beschikbaar.⁸ De meeste waren oud en in een uitermate slechte staat van onderhoud. De daadwerkelijke versterking van leger en vloot kwam langzaam tot stand. De bestuurders in de Republiek en in Batavia dachten dat zij nog wel wat konden doen aan de verwaarloosde defensie in de Oost; in werkelijkheid was het allemaal te weinig en veel te laat.

De Compagnie had dringend behoefte aan de reeds lang geleden gevraagde troepenversterkingen en aan een eskader van de Staatse vloot. Bij gebrek aan steun was zij daardoor overgeleverd aan de krachtige vlootten van de Royal Navy die door de Britse regering aan de EIC ter beschikking waren gesteld. Hiertegen zou alleen kunnen worden opgetreden door een sterk Staats eskader, of misschien door een Franse vloot die onverwachts aan de horizon zou opdoemen als redder in de nood.

Na bespreking op 5 juni 1781 van de onheilspellende missive van de Kaap werd besloten onmiddellijk bericht over de uitgebroken oorlog te zenden naar Coromandel, Malabar, Bengalen en Surat. In de brieven aan de commandeur van Cochin en de gouverneur van de Coromandel werd tevens zeer uitdrukkelijk het verzoek herhaald de uitgeleende detachee-

⁷ Jonge, *Geschiedenis van het Nederlandsche zeewezen*, 422; Bartstra, *Vlootherstel en legeraugmentatie*, 125.

⁸ Jonge, *Geschiedenis van het Nederlandsche zeewezen*, 475.

menten terug te sturen. In Tuticorin mocht de Ceylonese eenheid nog even blijven.

Hoe de Compagniesvestigingen zich zouden moeten redden, bleef voor de bestuurders in Zuid-India vaag. De Hoge Regering kon niets doen en Ceylon had alle troepen nodig voor zijn eigen verdediging.

Door Colombo werd aan de bewindhebbers bericht dat men van recente informatie was verstoken doordat de Britten het VOC-schip *Held Woltemade* hadden genomen in de baai van Hondskop bij de Kaap.⁹ In werkelijkheid lag de informatiestroom al vele maanden langer praktisch stil. Met de kennis van de brieven uit Patria aan boord van de *Woltemade* zou men in Colombo niet veel wijzer zijn geworden: er stond maar weinig in over de situatie in Patria. Met veel moeite was Batavia via de landweg op de hoogte gesteld van de laatste gebeurtenissen in Europa en wist de Hoge Regering wat meer om de Compagniesbestuurders op Ceylon en in Zuid-India te berichten.¹⁰

13.1.1 'Negapatnam een voormuur van Ceilon'¹¹

In Negapatnam waren de particuliere Britse kooplieden al geruime tijd op de hoogte van de oorlogssituatie, maar zij hadden volgens Falck 'hun kaken op elkaar gehouden' om zolang mogelijk van de neutraliteit van de Compagnie te kunnen profiteren.¹² De indruk bestaat dat dit niet gold voor het bestuur van Madras en de bevelvoerder van het Britse eskader. Zij beiden wisten nog van niets, maar waren uiteraard op de hoogte van de steeds verder oplopende incidenten en spanningen tussen beide landen in Europa. Dat veranderde op 22 juni 1781. Vice-admiraal Hughes ontving bericht uit Londen over de uitgebroken oorlog. Naast een kopie van de formele oorlogsverklaring kreeg hij een instructie van het Geheime Comité van de EIC dat hij de Compagniesbezittingen moest veroveren in Zuid-India en in het bijzonder op Ceylon.¹³

In de nacht van 8 juli 1781 ging de Royal Navy tot actie over; zes oorlogsschepen voeren de baai van Negapatnam binnen en namen 24 Compagniesvaartuigen in beslag. Twee VOC-schepen wisten te ontsnappen en voeren naar Trincomalee om aldaar te schuilen. De volgende morgen zond Hughes een kopie van het oorlogsmanifest aan Van Vlissingen. Hughes schreef dat hij geen eerdere gelegenheid had gehad hem in te lichten. Met de verovering van Negapatnam zouden de Britten twee belangrijke doelen bereiken. In de eerste plaats blokkeerden zij hiermee de aanvoerlijnen voor de extra troepen die Haider Ali nodig had voor zijn verovering van Tanjore. In de tweede plaats voorkwamen zij dat de te verwachten Franse vloot daar kon ankeren. De stranden in de omgeving waren een gunstige landings- en voorradingsplaats voor de Franse troepen.

De Britten gingen na de blokkade van Negapatnam door met het zich meester te maken van de kleine Compagniesfactorijen langs de Coromandel. Het leek er volgens Falck op dat

⁹ NA, VOC inv. nr. 9984, Iman Willem Falck aan de Heren XVII, 10 februari 1781; KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 12 februari 1782.

¹⁰ Steur, *Herstel of Ondergang*, 130.

¹¹ NA, VOC inv. nr. 3615, Resolutie Raad en Secrete Raad, 17 oktober 1781.

¹² KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 16 oktober 1782.

¹³ Richmond, *Navy in India*, 115.

er eerst gehandeld werd en daarna met de Nederlanders gecommuniceerd. Met deze gedachte deed hij de werkelijkheid geweld aan; Van Vlissingen had na ontvangst van de brief uit Colombo van 13 juni 1781, waarin bericht werd over de staat van oorlog met de Britten, niet direct aan de schippers van de schepen op de rede opdracht gegeven zich onder bescherming van het geschut van de vestingwerken van Negapatnam te plaatsen. Dit deed Hughes het jaar daarop wel bij de komst van de Franse vloot. De gouverneur nam alleen maatregelen landinwaarts en niet naar de zeezijde vanwaar het grootste gevaar was te duchten. Hij verwittigde zijn Compagniesvertegenwoordigers aan het Hof van Haider Ali, Simons¹⁴ en Geeke¹⁵ en verzocht hen de sultan in te lichten. Haider Ali liet weten dat hij een alliantie wilde aangaan met de Compagnie, mits deze bereid was hem direct hulp te bieden. Hij zou op zijn beurt voor bescherming zorgen waar dat maar werd gewenst. Van Vlissingen en zijn Raad waren onmiddellijk voor een offensief en defensief verbond¹⁶ zonder dat gewacht zou worden op toestemming van de Hoge Regering. Haider Ali wilde in dat geval weten waaruit de assistentie van de Compagnie zou bestaan. Van Vlissingen stelde een conceptverdrag op dat hij voor commentaar naar Falck zond. Vermoedelijk ontvingen Simons en Geeke een kopie van dit document. Op 29 juli werd het verdrag door Haider Ali ondertekend en begin september ontving Van Vlissingen het geratificeerde exemplaar.¹⁷ Falck, die het eens was met Van Vlissingen op het punt van een verdrag, stelde in de Raad de vraag aan de orde of Colombo een alliantie met Haider Ali moest sluiten. Er werd uiteindelijk besloten nog niet zover te gaan. Ook werd de vraag van de Hoge Regering aan de orde gesteld of het niet raadzaam was voor het behoud van Ceylon de aanwezigheid van de Compagnie aan de Coromandel 'aftebreeken'. De Raad was van oordeel dat Negapatnam moest worden aangehouden omdat anders elk contact met Haiders leger zou worden verloren; de leden stelden dat Negapatnam een 'voormuur' was voor Ceylon. Deze vesting zou versterkt moeten worden totdat 'het ontzer' uit Nederland kwam; het terugtrekken zou ook het 'misnoegen van Haider Ali op de hals halen, dien men egter tegenwoordig volstrekt in een goeden luim moet zoeken te houden'.¹⁸

Haider Ali kreeg op grond van het verdrag met Negapatnam munitie en een detachement van ongeveer 600 man onder commando van luitenant Koks. Dit detachement keerde eind december 1781 terug en was aangevuld met 2100 manschappen uit het Mysore leger. De troepen werden gestationeerd op de verdedigingswerken. Van Vlissingen beschikte hierdoor over een omvangrijke strijdmacht: naast de Europese Compagnieessoldaten, Maleiers ook nog eens 1500 cavaleristen van Haider Ali. In de vroege ochtend van 30 oktober ging een detachement van het zuidelijke Britse leger onder Munro tot de aanval over. In de baai landden een bataljon mariniers en een bataljon scheepsvolk afkomstig van het eskader onder Hughes dat sedert augustus de zeezijde had geblokkeerd. Deze zette grote haast achter de verovering, want hij wilde conform zijn instructie zo snel mogelijk ook Trincoma-

14 Jan Daniël Simons (?), 1759 bevorderd tot onderkoopman (*Generale Missiven*, RGP XIII); 1766 onderkoopman Seringapatnam (*Hollandsche Mercurius* 1766) en agent VOC aan het Hof Haider Ali.

15 Geeke (geen nadere gegevens gevonden); 1766 onderkoopman Seringapatnam; 1783 koopman/agent te Tranquebar.

16 NA, VOC inv. nr. 3615, Reinier van Vlissingen aan Iman Willem Falck, 8 juli en 17 augustus 1781.

17 NA, VOC inv. nr. 3615, Reinier van Vlissingen aan Gouverneur-Generaal en Raden, 4 september 1781.

18 NA, VOC inv. nr. 3615, Resolutie Raad en Secrete Raad, 17 oktober 1781.

lee in handen krijgen voordat een Frans eskader arriveerde. Medio september zouden de moessonstormen uitbreken waardoor hij nog maar een maand de tijd had.¹⁹ In deze periode kreeg hij versterking van twee linieschepen die hadden behoord tot het oorspronkelijke eskader van commandeur George Johnstone²⁰ dat in maart 1781 Engeland had verlaten. Dit eskader komt nog uitgebreid in hoofdstuk 13 aan de orde. De commandant van HMS Monarca wist te melden dat er nog een paar oorlogs- en transportschepen van het eskader onderweg waren.²¹

Op 29 oktober lukte het Munro de buitenste linies bij Negapatnam te overheersen, waardoor het voorterrein aan de noordzijde van de vesting open kwam te liggen. Een deel van de Mysorse troepen zou bij het zien van de Britten zijn gevlucht, waarna de overige Compagniestroepen gedwongen werden zich in de vesting terug te trekken. Begin november begon het eerste bombardement met de 18-ponders van de Britse troepen en met het geschut van de schepen van de Royal Navy. Van Vlissingen werd gesommeerd zich over te geven; hij weigerde en liet zelfs uitvallen doen, echter zonder enig resultaat. Op 10 november kreeg de Raad van plaatsvervangend gouverneur Mossel te horen dat er nog maar kruit was voor één dag; daarop werd besloten te capituleren. Alle handelswaar, munitie, 218 kanonnen en 3000 musketten werden overdragen aan de Britten.²² Op 12 november namen de Britten de stad over.²³ Volgens Mysore zou er sprake zijn geweest van verraad. Toen volgens de Hoge Regering hiervoor steeds meer aanwijzingen bleken te zijn, werd door haar een onderzoekscommissie ingesteld onder leiding van Falck.

13.1.2 De Malabar

De nieuwe commandeur van de Malabar Van Angelbeek had het bericht over de oorlog aanvankelijk stil gehouden en lichtte zijn Raad pas in op 19 juli. Door dit zwijgen hoopte hij zich beter te kunnen voorbereiden. In de Raad van Cochin werd na de aankondiging direct besloten het nog steeds bestaande geschil met Haider Ali bij te leggen over het al dan niet opgeven van het beheer door de Compagnie van de kuststreek van het district Paponetty en aanpalende districten onder het fort Cranganoor. De factorij en een loge te Chetwai behoorden eveneens tot dit district. Gezamenlijk vormden deze de noordelijke Compagnieslanden aan de Malabar, gelegen boven Cochin binnen het vorstendom van Cranganoor.

Een verdrag met Haider Ali betekende dat zijn aartsvijanden Rama Varma, radja van Travancore en de radja van Cochin moesten worden ingelicht. De eerste wilde niets met Haider Ali te maken hebben. Hij stelde dat indien de Compagnie vrede sloot met Haider Ali, hij zich daartegen zou verzetten. Hoewel Van Angelbeek vond dat Rama Varma niet te vertrou-

¹⁹ BL, IOR inv. nr. Z/E/4/2/M80, Madras Select Committee Proceedings, Hughes aan Governor and Councillors of Madras, 26 September 1781.

²⁰ George Johnstone (1730-1787), 1746 adelborst; 1755 luitenant; 1762 kapitein ter zee; 1763 commandeur en gouverneur van West Florida; 1767 Parlements lid; 1779 commandeur van een eskader dankzij Lord Sandwich; 1781 met eskader richting de Kaap; na mislukking van het doel van zijn tocht terug naar Londen en zijn parlementszetel.

²¹ Richmond, *Navy in India*, 161.

²² Richmond, *Navy in India*, 172.

²³ Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 117.

wen was, moest hij wel met alle mogelijke overredingskracht worden afgehouden van samenwerking met de Britten.

Van Angelbeek had nóg een dilemma: hij verwachtte dat Haider Ali de Compagnie zou vragen hem te steunen bij de verovering van Tellicherry, de enige vestiging van de EIC in Travancore. Op zijn beurt hoopte Van Angelbeek te kunnen rekenen op Haider Ali's steun bij een Britse aanval op Cochin. Hij wist niet goed hoe hij het dilemma met Travancore moest aanpakken en vroeg Falck om raad. Deze was van oordeel dat er slechts een verdrag van korte duur met Haider Ali moest worden aangegaan. Een overeenkomst met diens trouwe bondgenoot generaal Sardar Khan en eerdergenoemde vriend van de Compagnie was wel toegestaan. Falck was ervan overtuigd dat de oorlog niet lang zou duren. Daarna was het misschien nodig een totaal nieuwe politiek voor Travancore voor te stellen. Hij had zich steeds geërgerd aan het afhouden van daadwerkelijke steun aan Travancore op instructie van de Hoge Regering. Het zou betekenen dat Falcks militair-politieke strategie, waarbij Compagniesnederzettingen in Zuid-India en overeenkomsten met Indiase vorsten als voorlinie van Ceylon fungeerden tegen de oprukkende Britse invloed, moest worden herzien.

Ten aanzien van Haider Ali veranderde Falck van mening; het leek hem veel wenselijker dat Rama Varma een gunstig verdrag voor Travancore met Haider Ali sloot. Hierdoor kon de Compagnie een gewoon verdrag met Haider Ali sluiten zonder zich zorgen te maken over een eventueel verdrag tussen de Britten en Travancore. Alles wees er op dat Haider Ali nog steeds Travancore wilde aanvallen en daarvoor de hulp wenste van de Compagnie. Van Angelbeek besloot daarom geen haast te maken met een formeel verdrag met de vorst van Mysore.

Naar aanleiding van het verzoek van Haider Ali merkte Falck in zijn antwoordbrief op dat hij door Batavia was geïnstrueerd de 'gouverneurs' van Cochin en Negapatnam te assisteren.²⁴ Officieel was de titel van Van Angelbeek die van commandeur. De contacten tussen Falck en Van Angelbeek waren zeer intensief tijdens deze oorlogsperiode, niet zo zeer op grond van de oude hechte relatie van gouverneur en vertrouweling, maar vooral omdat de Malabar de enige overgebleven vrij gebleven vestiging van de Compagnie was in Zuid-India.

13.1.3 Contacten met de Fransen en Mysore

Ongeveer op hetzelfde moment dat Falck formeel toestemming had gekregen van de Hoge Regering zich nog intensiever te bemoeien met Zuid-India, werd hij ook gemachtigd een verdrag te sluiten met de Fransen.²⁵ Het vijandelijke optreden van de Britten aan de Coromandel schreef Batavia heel opmerkelijk toe aan de strikte neutraliteitspolitiek van de Republiek en aan het feit dat er zo nu en dan faciliteiten aan de Britten waren gegeven. Deze constatering zal Falck zeker met zeer gemengde gevoelens hebben gelezen; zijn opvattingen over de in zijn ogen gewenste strategische politiek waren steeds helder geweest. Hieronder viel het verbond met de Britten in Zuid-India en zijn positieve opvattingen over allianties

²⁴ NA, VOC inv. nr. 3615, Iman Willem Falck aan Johan Gerard van Angelbeek, 11 november 1781.

²⁵ NA, VOC inv. nr. 3615, Secrete resoluties van Gouverneur-Generaal en Raden, 1774-1781, Gouverneur-Generaal en Raden aan Iman Willem Falck, 6 juli 1781.

met bevriende Indiase vorsten. De Hoge Regering had zich nimmer in welke zin dan ook verder kritisch opgesteld over de neutraliteitspolitiek van de Republiek.

Aan de Prins schreef Falck: wij zijn 'uiterst bezorgd over de veiligheid maar missen ook de mogelijkheid zich [ons] bij de Engelsen te laten gelden'. Hij meende dat het ondanks het dreigende gevaar toch mogelijk moest zijn zich te weren. Daarnaast berichtte hij over gewone zaken zoals het vertrek naar Patria van de VOC-schepen 't Loo en Morgenster.²⁶

De banden met de Fransen had hij, los van instructies uit Batavia, al verder aangehaald op het moment dat bekend werd dat de Republiek in oorlog was met Groot-Brittannië. Hij had een brief gezonden aan de Gouverneur-Generaal van Mauritius, vicomte de Souillac,²⁷ met het verzoek om 'assistentie van volk en schepen' en om rijst uit Madagaskar. Op 15 oktober 1781 verscheen voor Colombo de Franse tweemaster *Le Diligent* uit Mauritius met brieven van de Gouverneur-Generaal.²⁸ Tevens bevond zich aan boord Louis Monneron,²⁹ 'Agent pour la Nation française a Ceylan' of zoals Falck hem aanduidde: resident van Frankrijk in Colombo. Monneron was afkomstig uit een rijke bankiersfamilie uit Bordeaux. Hij was eerder opgetreden als agent aan het hof van Haider Ali. Hier had hij niet geschroomd goederen te leveren aan vice-admiraal Hughes onder het mom dat deze handelswijze inkomsten opleverde die hij hard nodig had voor de Franse vloot. Bij terugkomst in Frankrijk had hij veel uit te leggen en werd hij stevig aan de tand gevoeld.

Deze kleurrijke resident was geslepen en wist ook goed voor zichzelf te zorgen. Er is een privé-voorstel van hem bekend voor de levering van een partij Kantonese zijde aan de Compagnie. Over de combinatie van Frans agent en handelaar werden geen afkeurende opmerkingen gevonden in de verslaglegging van de Raad of in de brieven van Falck. Tijdens zijn verblijf tot de tweede helft van 1784 onderhield hij zeer frequente contacten met Falck.³⁰ Deze waren soms om de andere dag zowel schriftelijk als mondeling.³¹ Zijn belangrijkste

²⁶ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 12 november 1781; het VOC-schip 't Loo uitgevaren voor de Kamer Amsterdam (DAS vertrok uit Colombo 14 augustus 1779 was afkomstig uit Batavia; *Texel* 14 november 1782) met fl. 160.000 handel; nam in Tuticorin lijnwaden, peper, koffie etc.; Morgenster idem (volgens DAS was het vertrek pas op 10 maart 1784 uit Colombo; aankomst *Texel* 17 november 1784).

²⁷ François, vicomte de Souillac et Chevreau (1731-1805), voormalig kapitein ter zee; 1779-1787 Gouverneur général pour le Roi aux îles de France (Mauritius).

²⁸ SLNA, inv. nr. 1/3084, Resolutie Raad, 15 oktober 1781.

²⁹ Louis (de) Monneron (Momeron) (1742-1805), 1765 koopman in Chandernagor; 1770 Pondicherry; 1778 Bengalen (Labriolle, *Louis Monneron agent de la France à Ceylan*); Labriolle, 26: *Archives de la Marine*, Ms. 102, pièce 127 'Le Sieur Monneron qui est en route pour sa destination, est un homme actif, intelligent, connu estimé des Hollandais, ayant lui-même une connaissance approfondie du commerce et productions de toutes les cotes de L'Inde depuis Bengale (ou il était établi avant la Guerre jusqu'à Ceylan)'; 1781-1784 agent van Frankrijk op Ceylon; 1785 terug in Frankrijk waar hij zich moest verdedigen over zijn lucratieve bijverdiensten; 1787 commissaris van veilingen bij de bestuursraad van de Franse Compagnie in Calonne; tijdens de Franse Revolutie buitengewoon gedeputeerde bij Nationale Vergadering voor de Franse vestigingen in Azië; 1796 trekt zich terug in Bordeaux; zijn interesse voor Ceylon bleef; schreef een memorandum aan het Directoire waar hij pleitte voor 'les inconvénients de sa cession aux Anglais'; 1804 op reis, vermoedelijk naar India (neef Otto Willem Philippus Falck vervulde een overeenkomstige functie vanaf 1779 aan de kant van de Compagnie; er is correspondentie tussen hen beiden bekend); 1805 stierf hij onder verdachte omstandigheden in Senegal. Monneron verbleef met zijn echtgenote op Ceylon (AMB, le fonds Monneron inv. nr. 122 S 11, Iman Willem Falck aan Louis Monneron, 31 januari 1783).

³⁰ In de Archives Municipales de Bordeaux (AMB) bevinden zich 112 brieven en kattebelletjes van Falck aan Monneron.

³¹ AMB, le fonds Monneron inv. nr. 122 S 11; Iman Willem Falck aan Louis Monneron, 25 september 1782 (kattebelletje):

taak was het behartigen van de belangen het Franse eskader en de bevoorrading van de oorlogsschepen wanneer deze zich in Ceylonese wateren bevonden.³²

De briefwisseling geeft niet alleen een beeld over de contacten maar ook wederom inzicht hoe goed Falck van de politieke en militaire ontwikkelingen in de regio op de hoogte was. Op vragen van Monneron gaf hij uitvoerig antwoord al dan niet in afzonderlijke brieven, katebelletjes of direct op de brieven van Monneron met een reactie op zijn brief neergepend. Er kwamen in de brieven allerlei praktische zaken aan de orde zoals wie er in Colombo in staat was scheepsbeschuit te bakken.³³ Soms was Falck zeer persoonlijk in zijn reactie op een manier die slechts enigszins is terug te vinden in de brieven aan neef Otto. Dit had niet alleen te maken met de goede verstandhouding, maar ook met het feit dat niemand de brieven onder ogen kon krijgen in tegenstelling tot alle brieven die maanden aan boord lagen van de VOC- retoursschepen.

Falck verweet Monneron soms brieven te schrijven die melancholiek van aard waren en stelde 'Je vous souhaite un humeur moins sombre et vous surmontez plus facilement les difficultés'³⁴ naast 'L'interet personnel ne doit joint causer de naquettes'.³⁵ De vraag kan worden gesteld wie hier nu de pessimist was Falck of Monneron. Falck bleek de opgewektheid zelve.

In december 1781 deed zich een probleem voor met Haider Ali; hij was tegen de vervanging van Simons en Geeke als Compagniesagenten aan zijn Hof. Volgens Van Angelbeek moesten zij na de val van Negapatnam vervangen worden omdat zij waren uitgezonden door de voormalige gouverneur Van Vlissingen. Als opvolger was aangewezen de gezworen klerk Joan Joachim Hasz.³⁶ Haider Ali wenste echter Simons en Geeke niet te laten gaan en wilde daarom Hasz niet accrediteren. Van Angelbeek vroeg advies aan Falck hoe uit deze impasse te komen. Falck suggereerde de agenten toestemming te laten vragen een reis te maken naar de Deense vestiging Tranquebar, en daar tot nader order te blijven. Volgens Van Lohuizen zou het probleem van de vervanging mede zijn ingegeven door Haider Ali's grote teleurstelling over het nog steeds niet arriveren van Nederlandse oorlogsschepen. In een brief, die hij meegaf aan Geeke bestemd voor Falck, schreef hij verbaasd te zijn dat er bij het Franse eskader geen Nederlandse oorlogsschepen waren gevoegd. Indien deze schepen spoedig met muni-

'uw brief heeft mij aan het denken gezet; kunt u vanmiddag bij mij langs komen of anders kom ik bij u langs en ik zal u mijn opdrachten ten aanzien van de heer De Bussy laten zien' (in vertaling).

³² Labroille, Louis Monneron, 29-33; 'Instructions pour le sieur, Louis Monneron'. NA, VOC inv. nr. 3615 Resolutie Raad, 30 november 1781; Falck deelde mede dat hij Monneron had ontvangen waarbij deze in verband met aankopen voor de Franse vloot vroeg of hij 7000 rijksdaalders uit de Compagnies Kas mocht lenen; hij zou dit bedrag in maart restitueren. De Raad constateerde dat Falck daartoe gerechtigd was op grond van de laatste brieven van de Hoge Regering.

³³ AMB, le fonds Monneron inv. nr. 122 S 11; Iman Willem Falck aan Louis Monneron, 16 mei 1782; Falck kon de heer Busing aanraden waarvan de schoonmoeder bakkersvrouw is of de herbergier Van den Broek waarvan de vrouw kennis van zaken had. Er is nog een derde Wijnants, luitenant van de burgercompagnie en misschien dat de weduwen Van Berchem en Bartels kunnen helpen' (in vertaling).

³⁴ 'Ik wens u een minder sombere gemoedstoestand en dan zult u de moeilijkheden beter overwinnen', AMB, le fonds Monneron inv. nr. 122 S 11, Iman Willem Falck aan Louis Monneron, 10 mei 1782.

³⁵ 'Het persoonlijk belang moet geen aanvaringen veroorzaken', AMB, le fonds Monneron inv. nr. 122 S 11, Iman Willem Falck aan Louis Monneron, 27 mei 1782.

³⁶ Joan Joachim Hasz (overleden in Paleacatte), gezworen klerk; kassier, secretaris van politie te Paleacatte (NA, Collectie Hoge Regering inv. nr. 368 i.v.m. processen over zijn nalatenschap in 1818).

tie naar Negapatnam zouden komen, dan zou hij alle verloren plaatsen kunnen heroveren en aan de Compagnie overdragen. Falck antwoordde dat door de oorlog in de Europese wateren de schepen en troepen nog niet waren gearriveerd, maar dat hun komst door zijn superieuren in Nederland wel was beloofd. Falck benoemde Geeke na diens overkomst naar Colombo tot agent aan de Coromandel met voorlopige standplaats Tranquebar.³⁷ Geeke kreeg als opdracht twee compagnieën sipahis te werven voor de herovering van Negapatnam; Falck stelde Haider Ali hiervan op de hoogte. Tevens verzocht Falck Haider Ali om Simons naar Tranquebar te sturen.³⁸ Deze stemde hiermee in. Bij aankomst ontving de agent direct de instructie door te reizen naar Colombo. Falck berichtte Haider Ali dat oorlogsschepen Nederland hadden verlaten maar vanwege het slechte weer hadden moeten terugkeren.³⁹

Waarop hij dit baseerde is niet duidelijk; informatie van de bewindhebbers had hij niet en ook uit de brieven met neef Otto komt hierover niets naar voren. Het was misschien een gok op de toekomst. Of was de wens de vader van de gedachte?

13.1.4 Verdediging van de Onderhorigheden

Na de val van Negapatnam richtten de Britten zich vanuit Paleacatte op de vestigingen aan de Overwal. In de eerste vergadering van de Secrete Raad die wederom was ingesteld op verzoek van de Hoge Regering 'om deeze kritieke tijds omstandigheden tot beter geheimhouding van zaaken' te komen, werd de situatie in Tuticorin besproken. Men vroeg zich af of de vesting moest worden verlaten nu de Britten van plan waren naar deze kust op te rukken. Als tegenargument werd het belang onderstreept van een basis aan de Overwal, van waar men de verdere ontwikkelingen op het vasteland beter kon volgen. Na een uitvoerige discussie pleitte alles er voor te blijven, de Ceylonese troepen daar te handhaven en te wachten tot het uiterste. Als het hopeloos werd, zou met de gereedliggende chialoupen worden geprobeerd zoveel mogelijk soldaten naar de overzijde te brengen.⁴⁰ Door de val van Trincomalee kwam de nood aan de man, en 'met bitterheid' werd besloten het garnizoen onmiddellijk terug te trekken. Het werd beter gevonden alle troepen op Ceylon te concentreren. De Raad was wel van oordeel dat er enige Europese en inlandse invaliden, niet meer goed bruikbare soldaten, moesten worden achtergelaten om 'het bezittingsrecht van de Compagnie te kunnen blijven claimen'.⁴¹

Bij de overgave van Tuticorin werden alle niet Indiase soldaten van het garnizoen gevangen genomen. De 200 man hulptroepen uit Panjalamkurichi waren direct bij het naderen van de Britten gevlucht. De zeventien kanonnen op de bastions werden in beslag genomen en de verdedigingswerken voor de vesting werden opgeblazen. De Britse commandant

³⁷ De Deense vestiging Tranquebar (Trankebar) was een ideale post voor de Compagnie om de ontwikkelingen aan de Coromandel in de gaten te houden; Colombo stond in nauw overleg via zijn agent Geeke maar ook rechtstreeks met brigadier (generaal majoor) Peter Hermann Abbestee (1728-1794), gouverneur van de Koninklijke Deense bezittingen in Oost-Indië (1761-1775 en 1779-1788) (NA, VOC inv. nr. 9989, Falck aan de Raad van Ceylon, 12 januari 1783).

³⁸ Van Lohuizen, *Company and Mysore*, 122-123; NA, VOC inv. nr. 9989, Haider Ali aan Iman Willem Falck, 17 februari 1782 en Iman Willem Falck aan Haider Ali, 30 april 1782.

³⁹ NA, VOC inv. nr. 9989, Iman Willem Falck aan Haider Ali, 5 september 1782.

⁴⁰ NA, VOC inv. nr. 9987, Resolutie Secrete Raad, 26 november 1781.

⁴¹ NA, VOC inv. nr. 9988, Resolutie Secrete Raad (extract Missive van 12 februari 1782), 3 februari 1782.

waarschuwde dat bij een eventuele ontzetting ook de woningen in de vesting zouden worden opgeblazen. Uit alle andere factorijen aan de Coromandel zoals te Jagernaikpuram en in de Onderhorigheden te Ponnekail en Manapaar werd het personeel teruggetrokken. Overal werden door de Britten de verdedigingswerken met explosieven opgeruimd;⁴² de woningen en pakhuizen werden 'tot den grond geslecht'.⁴³ Met deze factorijen verloor Ceylon een belangrijk deel van de aanvoer van lijnwaden en ook de mogelijkheid troepen te werven die nu 'in Engelsche dienst geraken'.⁴⁴

13.1.5 Strijdvaardig

De politieke en militaire hoofden [moeten] zich als mannen volgens hunnen eed en hunnen plicht kwijten.⁴⁵

Het ontbreken van een krachtig eskader leidde tot doemscenario's. Falck en de leden van de Raad hielden er ernstig rekening mee dat de Britten zowel Jaffna als Trincomalee zouden veroveren. Van enige versterking kon nauwelijks sprake zijn; alles wat beschikbaar was, was al ingezet. Voor het overige moest men zich houden aan Falcks woorden gericht aan alle politieke en militaire hoofden: 'zich als mannen volgens hunnen eed en hunnen plicht [te] kwijten'.⁴⁶ De sombere voorspellingen demoraliseerden hem niet; hij was niet optimistisch maar strijdvaardig. In de aanval zag hij de beste verdediging en hij verzocht de bondgenoten hem daarin te steunen. Hij zag niet dat de Britten ook grote risico's liepen; met een strijd op meerdere fronten werd het moeilijker de operaties te land goed te leiden. Daar kwam bij dat de Royal Navy niet optimaal functioneerde. Richmond merkte in dit verband terecht op: 'The eyes of the Governor of Colombo saw all his own dangers but none of the enemy's difficulties'.⁴⁷

Falck hield de Prins regelmatig over de ontwikkelingen op de hoogte en besloot bijna al zijn brieven met het verzoek om een eskader en troepen om 'de Engelschen te verslaan'. De Britten hadden volgens Falck steeds een groot gebrek aan goede Europese manschappen. Dit was niet helemaal buiten de werkelijkheid, hoewel het totale aantal Europese soldaten in dienst van de EIC wel groter was dan het aantal Europese eenheden van de Compagnie in de regio. Dit was een van de redenen geweest dat de Britten aanvankelijk wel oren hadden naar een militair bondgenootschap met de Compagnie. Het aantal inlandse eenheden was aan Britse zijde aanmerkelijk groter en bestond uit vele bataljons sipahis, euraziaten en andere in Azië gerekruteerden.⁴⁸ Het leger van de EIC werd na meerdere nederlagen tegen Mysore uiteindelijk aangevuld met verschillende reguliere Britse regimenten. In juli 1781 wist

⁴² NA, VOC inv. nr. 9988, Resolutie Secrete Raad, 12 januari 1782.

⁴³ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 12 februari 1782; dit bericht had hij ontvangen van Blaauwkamer uit Madras.

⁴⁴ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 12 februari 1782.

⁴⁵ NA, VOC inv. nr. 9988, Resolutie Secrete Raad, extract missive van 12 februari 1782.

⁴⁶ NA, VOC inv. nr. 9988, Resolutie Secrete Raad, extract Missive van 12 februari 1782.

⁴⁷ Richmond, *Navy in India*, 229.

⁴⁸ Reid, *Armies of the East India Company*, 7; Madras in totaal 48.000 man (1782); Bengalen, 54.400 (1782); Bombay, 15.000 (1778). In 1784 was de totale sterkte 116.110 aangevoerd door 10 kolonels en 30 luitenant-kolonels.

een Brits leger van 7600 man⁴⁹ het leger van Haider Ali van 70.000 man te weerstaan en te laten terugtrekken bij Porto Novo.⁵⁰

Alle tekenen wezen erop dat de oorlog zich spoedig zou verplaatsen naar Ceylon, overeenkomstig de opdracht aan vice-admiraal Hughes. De positie van de Compagnie op Ceylon zag er somber uit, totdat bleek dat slechts een klein deel van de Britse vloot⁵¹ naar India werd gezonden ter aanvulling van het eskader. Het merendeel was dringend nodig in de Europese en in de Atlantische wateren voor de kust van Noord-Amerika. De grootste kink in de kabel werd veroorzaakt door de Franse marine, die de Royal Navy de pas wist af te snijden bij de Kaapverdische eilanden en bij Kaap de Goede Hoop. Zonder een zeer sterke Royal Navy was het bestuur van de EIC, onder de nieuwe gouverneur van Madras Sir George Macartney,⁵² niet in staat iets wezenlijks uit te richten op Ceylon.

13.2 Naar Trincomalee

Trincomale dans l'île de Ceylan, la véritable clé de l'Asie pour les Hollandais, est dans le plus triste état possible. Ce poste ne ferait aucune résistance et tomberait au pouvoir de l'ennemi dès qu'il aurait été insulté.⁵³

Na het uitbreken van de oorlog trof Falck een keur aan militaire maatregelen. Bij Trincomalee werden de forten Pagoda en Oostenburg zoveel mogelijk versterkt; helaas waren de vestingwerken 'daar maar half voltooid aan de landzijde'.⁵⁴

De Raad was tot de conclusie gekomen dat er niet voldoende troepen aanwezig waren om beide forten te bemannen. Daarom werd besloten de nadruk te leggen op Oostenburg; Pagode kreeg slechts een bezetting van gepensioneerde en invalide militairen.

De aanwezige eenheden zouden de verdediging moeten klaren, want een eventuele versterking werd niet vóór oktober verwacht.

Alle troepen op het eiland werden in de hoogste staat van paraatheid gebracht. Al eerder was in de Raad opgemerkt dat ervan moest worden uitgegaan dat de eerste Britse aanval zich zou richten tegen Trincomalee. Falck stelde voor door de oude kapitein-inge-

⁴⁹ Dit Britse leger bestond uit drie bataljons Europese troepen, negen bataljons sipahis en 56 kanonnen.

⁵⁰ Reid, *Armies of the East India Company*, 141-144; Haider Ali had ongeveer 4000 gesneuvelden volgens Sir Eyre Coote; aan Britse zijde vielen 83 man.

⁵¹ Richmond, *Navy in India*, 134; In totaliteit was de Royal Navy geringer in aantal dan aan het begin van de oorlog tegen Frankrijk in 1778.

⁵² Sir George Macartney (1737-1806), 1759 gepromoveerd Trinity College Dublin; 1764 buitengewoon gezant naar St. Petersburg; 1768 lid Irish Parlement; 1769 Chief Secretary for Ireland; 1775 gouverneur Brits West-Indië (Granada); 1776 baron; 1780 MP voor Bere Alster; 1781-1785 gouverneur van Madras; 1792-1794 gezantschap naar Peking; 1796 gouverneur Kaap de Goede Hoop; 1794 1st Earl Macartney (Baron, J., *Earl Macartney life and Selections from his writing* 2 Dl. (Londen 1807).

⁵³ Colenbrander, *De Patriottentijd*, deel III; Frederich Wilhelm von Thulemeyer (1735-1811), Pruisisch gezant te Den Haag (1765-1788) bericht dat dit een weergave was van een gesprek tussen De Suffren en een Nederlandse regent in Parijs, 17 mei 1785.

⁵⁴ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 12 februari 1782.

nieur Brohier een nader onderzoek te laten houden naar de verdediging van alle andere forten op het eiland, hoewel hij en de Raad de uitslag wel konden voorspellen.⁵⁵ Brohier werd gevraagd over alle noodzakelijke extra aanpassingen uitvoerig te rapporteren hoewel de mogelijkheden deze uit te voeren beperkt waren. De verdediging van het eiland werd geconcentreerd op de vestingen Colombo en Galle als respectievelijk het bestuurscentrum en de voornaamste haven- en aanlegplaatsen voor de retourschepen naar Patria. Beide plaatsen moesten in de sterkste staat van verdediging worden gebracht ook al was het strategisch belang van Trincomalee en Jaffna evident en vormden deze nog steeds onderdeel van Falcks verdedigingsstrategie die draaide om de vier hoofdvestigingsplaatsen zoals hij had weergegeven in zijn *Aanmerkingen op de Reflexien*. Een compagnie van het Korps Jagers werd uit Jaffna teruggetrokken en gelegerd op het Kasteel; enige tijd later werd hieraan toegevoegd het detachement dat aan Tuticorin was uitgeleend.⁵⁶ Door het onder de wapenen brengen van Compagniesdienaren en vrije burgers voor de verdediging,⁵⁷ op grond van een nieuw 'Reglement voor de Burgerij der Stad Colombo',⁵⁸ nam het aantal soldaten in Colombo nog verder toe. De versterking van de totale fortificatie was bijna voltooid.

De verdediging van Jaffna draaide om het fort. Ter voorkoming van een landing op de omliggende stranden werden hierop scherpshutters geplaatst. Er was besloten dat ook Mannar zolang mogelijk verdedigd moest worden; Batticaloa zou een aanval zeker niet kunnen weerstaan maar werd toch wel enigszins versterkt.

Commandeur De Lij vond dat met name moest worden gekeken naar de vesting Galle. Hij pleitte voor extra maatregelen en waarschuwde voor een aanval op de vesting. De Raad deelde deze mening niet; de vijand werd daarvoor niet sterk genoeg geacht. Trouwens, de verdedigingswerken waren in 1781 versterkt; de burgerij was onder de wapenen gebracht en het 'retranchement bij Matara'⁵⁹ was aangevuld met 150 inlandse schutters.

Als reactie op alarmerende berichten van de commandeur van Jaffna, Raket, over een eventuele verovering van Trincomalee gaf Falck aan dat het de hoogste tijd werd om de geringe macht op het eiland te concentreren. De bezittingen zouden met nog meer nadruk moeten worden verdedigd.⁶⁰ Velen waren bezorgd dat Jaffna zou worden aangevallen. Falck vond dat er daarom ook alles aan gedaan moest worden om de vesting krachtig te verdedigen en stelde voor een beloning van twintigduizend rijksdaalders uit te loven indien de aanval zou worden afgeslagen. Ondanks zijn aanbod was hij toch bang dat dit op deze wijze niet zou lukken. Hij stelde voor de hulp van Haider Ali in te roepen en verzocht hem 2000 man of wel tien bataljons te sturen. Deze 'inlanders' zouden met sloepen van de Overwal kunnen

55 NA, VOC inv. nr. 9987, Resolutie Raad, 3 oktober 1781.

56 Dit detachement bestond uit een compagnie grenadiers, artilleristen en enige compagnieën Oosterlingen waarbij stond vermeld dat het om Maleiers ging.

57 SLNA, inv. nr. 1/3084, Resolutie Raad, 6 juni 1781.

58 NA, VOC inv. nr. 3615, Resolutie Raad, 14 augustus 1781; o.a. art. 3: de officieren mogen niet buiten de stad wonen; art. 4: ingezetenen behoeven niet in actuele dienst te zijn van de Compagnie maar wel christen mits Europees gekleed; tussen 16-60 jaar mogen zich niet aan de dienst onttrekken; art. 5: moeten zich van eigen wapen voorzien.

59 Redoute van Eck.

60 NA, VOC inv. nr. 9988, Resolutie Secrete Raad, 23 januari 1782.

worden opgehaald waardoor het garnizoen door deze versterking zou kunnen worden geïnspireerd.⁶¹ Uit berichten over de verdediging van Trincomalee bleek dat deze bataljons ook daar zouden kunnen worden ingezet.

De Raad realiseerde zich dat welke maatregelen hij ook nam voor de verdediging van Trincomalee deze nimmer voldoende zouden zijn om een aanval van de Royal Navy met haar landingstroepen af te slaan. Daarom pleitte Falck niet alleen voor extra inlandse troepen maar wederom voor een eskader van de Staatse vloot en voor troepen uit Patria en/of uit Batavia.

Na de val van Negapatnam kon vice-admiraal Hughes door de afwezigheid van een sterke tegenstander rustig doorgaan met het tweede deel van zijn opdracht: het veroveren van Trincomalee. Sedert augustus 1781 was het fregat HMS Seahorse voor de baaien van Trincomalee aan het kruisen ter voorkoming van versterkingen over het water. Volgens Hughes stelde de bezetting van de vestingwerken niet veel voor: 30 Europeanen, enige inlandse artilleristen en 500 vrijwillige sipahis waaronder 200 koelies die nimmer een wapen hadden vastgehouden, slechts een pikhouweel en een schep – kortom ‘all the outcasts of all the corps at Negapatnam ... and very little service can be at first expected from such a rabble, however useful they may be made against a future period’.⁶² Het enige gevaar na de verovering zou volgens Hughes kunnen komen over zee of over de 80 mijl lange, goed begaanbare landweg uit Jaffna. Het opperbevel in Madras onder Coote besloot daarom, op aanbeveling van kolonel Brathwaite, in overweging te nemen om eerst Jaffna te veroveren. De bezetting van deze sterke vesting bestond volgens de Britten hoofdzakelijk uit Maleiers geleid door Europese officieren die vermoedelijk het nodige initiatief zouden tonen. Er werd daarom een aanzienlijke troepenmacht in gereedheid gebracht die zowel Jaffna als Trincomalee kon aanvallen. Uiteindelijk werd alleen het bataljon voor Trincomalee gehandhaafd. Slecht weer maakte dat het eskader pas na 2 januari 1782 kon vertrekken. Het bestond uit de zes aanwezige linieschepen en enige kleinere vaartuigen met 506 man landingstroepen. Twee dagen later arriveerden zij bij Trincomalee. De troepen en twee 18-ponders werden drie mijl ten noorden van de baai gedebarkerd. Zonder slag of stoot werd daarop het inderdaad nauwelijks bemande fort Pagoda ingenomen. Alle eenheden van de Compagnie waren conform de instructie geconcentreerd op fort Oostenburg. Van het eerdergenoemde verzoek aan Haider Ali een versterking te sturen was niets terecht gekomen. Vóór het vertrek waren deze eenheden uiteengevallen door onderlinge problemen en door desertie op grote schaal.

Bij aankomst van de Britse troepen bij fort Oostenburg vroeg vice-admiraal Hughes aan het opperhoofd Schorer, die hij nog kende van de verschillende bezoeken aan de vesting in vreedstijd, zich over te geven. Deze weigerde echter waarop een bestorming van de landzijde plaatsvond door een compagnie van 450 matrozen en mariniers. Het garnizoen was 350 man sterk en veel groter dan Hughes denigrerend had bericht aan Macartney. Na een kort maar hevig gevecht bleek de verdediging toch inadequaat. Zij had voldoende weerstand moeten kunnen bieden, gelet op de verhoudingen. Als vuistregel geldt dat de aanvallers over drie-

⁶¹ NA, VOC inv. nr. 9988, Resolutie Secrete Raad, 25 januari 1782.

⁶² Richmond, *Navy in India*, 173; BL, IOR inv. nr. H/184, Hughes aan Macartney, 1 januari 1782.

maal zoveel manschappen moet beschikken als de verdediging. De commandant van het fort, Albertus Homoet,⁶³ gaf zich op 11 januari over.

De twee VOC-schepen Groenendaal en Kanaän,⁶⁴ die eerder waren weggekomen uit de baai van Negapatnam, werden bij de verdediging gebruikt als drijvende batterijen door ze dwars op de uitgang van de Noorderbaai te leggen. Beide schepen werden na de overgave alsnog door de Britten in beslag genomen.⁶⁵ De militairen en ambtenaren werden als krijgsgevangenen naar Madras getransporteerd. Familieleden mochten hen begeleiden als zij dat wilden. Hughes berichtte Falck dat zij goed werden behandeld en dat hen het aan niets ontbrak. Hun huizen werden niet geplunderd. Hughes toonde zich bereid aan ieder verzoek van Falck te voldoen voor zover het in zijn vermogen lag.⁶⁶

Falck toonde zich na deze dramatische verovering niet aangeslagen; hij liet het hoofd niet hangen. Het was volgens hem de hoogste tijd 'onze geringe macht te vergaren om de bezittingen op Ceilon met meerdere nadruk te verdedigen en deels de Fransche en Hollandsche vloot in staat te stellen een expeditie naar Trinkonomale uit te voeren'.⁶⁷ Hij zei verder dat het garnizoen onmiddellijk moest worden ontboden, hetgeen er op wijst dat het een deel van de Compagnie-soldaten een vrijgeleide had gekregen. Er moesten wel, zoals dat ook in Tuticorin was gebeurd, 'enige Europese invalides' worden achtergelaten om zo het bezettingsrecht van de Compagnie te blijven claimen. Falck schreef aan de Geheime Commissie voor Oorlogszaken, die was ingesteld door de bewindhebbers, dat de zware verliezen van de Compagnie in India en het verlies van Trincomalee te wijten waren aan het nog steeds niet arriveren van assistentie uit Nederland en uit Frankrijk.⁶⁸ Dat laatste was niet helemaal waar want enige dagen na de val van Trincomalee was de Franse vloot in de Golf van Bengalen aangekomen. In een brief aan Simons en Geeke toonde hij zich genuanceerder over de val; hij weet deze vooral aan het nog niet op orde zijn van de verdedigingswerken.⁶⁹ Hij zag na de komst van de Franse vloot direct mogelijkheden voor herstel van de situatie in Trincomalee, maar bleef toch krachtig aandringen op een spoedige komst van een Staats eskader. Dringende secrete brieven naar Patria, die ondermeer over de nijpende situatie op Ceylon handelden, werden met een 'chieloup' via Mauritius naar de Kaap gebracht.⁷⁰

Hughes moest kort na de bezetting van Trincomalee de vesting weer snel verlaten, met tegenzin. Hij had orders gekregen direct terug te keren naar Madras en kon slechts een betrekkelijk klein garnizoen van een paar honderd man achterlaten. Bij terugkomst in Madras

⁶³ Albertus Homoet (Amsterdam, 1733-?), 1757 winkelier en administrateur te Galle; 1765 koopman; opperkoopman; commandant van fort Oostenburg; (Antoniansz (JDBC 8 (1915) 59); NA, VOC inv. nr. 12431, Generale monsterrol Ceylon 1767).

⁶⁴ DAS 4349.2; wordt in de stukken steeds vermeld als Canan of Canaan.

⁶⁵ NA, VOC inv. nr. 9987, Resolutie Raad, 22 januari 1782.

⁶⁶ SLNA, inv. nr. 1/3405 Edward Hughes uit Trincomalee aan Iman Willem Falck, 28 februari 1782; 'I wish you to believe it will give me great pleasure to comply with any request You pleased to make me if in my power'.

⁶⁷ SLNA, inv. nr. 1/3405, Edward Hughes vanuit Trincomalee aan Iman Willem Falck, 23 januari 1782.

⁶⁸ NA, VOC inv. nr. 3640, Iman Willem Falck aan de Geheime Commissie van Oorlogszaken, 12 februari 1782.

⁶⁹ NA, VOC inv. nr. 3640, Iman Willem Falck aan de Geheime Commissie van Oorlogszaken; Idem, Iman Willem Falck aan Simons en Geeke, 22 februari 1782.

⁷⁰ NA, VOC inv. nr. 3640, Resolutie Secrete Raad, 12 februari 1782; met een 'chieloup' of chialoup werd bedoeld een zeilvaartuig kleiner dan een bark.

vernam hij van Macartney dat het Franse eskader was aangekomen aan de Coromandel en dat het zich zestig mijl noord van Madras bevond.

Hoewel de Britten nu in het bezit waren gekomen van een unieke uitvalsbasis van waaruit zij doorlopend operaties zouden kunnen uitvoeren in de Golf van Bengalen en omstreken, zouden zij deze positie volgens Richmond alleen hebben kunnen behouden indien aan twee voorwaarden was voldaan: een vloot superieur aan de Franse én een sterke bezettingsmacht in Trincomalee die in staat was geweest zich te verdedigen zonder terug te hoeven vallen op de hulp van een eskader in de buurt. Aan beide voorwaarden werd niet voldaan. Voor deze tekortkomingen was in de eerste plaats de Britse regering verantwoordelijk; zij had toegestaan dat de slagkracht van de Royal Navy in India was afgenomen en niet tijdig was aangevuld.

13.2.1 De schuldvraag over de val van Trincomalee

De val van Trincomalee was een gevoelige klap voor Falck en de Raad. Wat er precies was gebeurd, bleef voor Colombo lange tijd onduidelijk. Vlak na de overgave circuleerden meerdere visies. In het eerste verslag van de gouverneur en Raad aan de bewindhebbers stond dat de vesting ten gevolge van een ernstig tekort aan soldaten was veroverd. De verdediging was echter dapper opgetreden tijdens de bloedige en zware strijd met name op fort Oostenburg. De latere lezingen waren veel ongunstiger: er zou nog nooit zo zwak zijn verdedigd hoewel er in december nog een sterke eenheid Boeginezen was binnengebracht. De val van Trincomalee viel slecht bij de bewindhebbers en de Hoge Regering. De laatste eiste een nader onderzoek naar het optreden van de militaire commandant omdat er berichten waren dat de verovering via de landzijde had plaatsgevonden.⁷¹ Het onderzoek vond pas na de vrede plaats en werd uitgevoerd door de majoors Coquart en Paravicini di Capelli. In hun eindrapport zuiverden zij de militaire commandant kapitein-luitenant ingenieur Loewe van elke blaam. Falck verweet hem alleen 'onagtsaemheid', maar geëligende gouverneur Van de Graaff was het hiermee niet eens zoals bleek tijdens de bespreking in de Raad van begin maart 1784. Hij vond dat Loewe zich niet naar behoren had 'gezuiverd' en niet voldoende had bewezen dat al het nodige was gedaan bij de verdediging van fort Oostenburg. De grootst mogelijke meerderheid⁷² uit de Raad besloot luitenant Loewe 'vrij en onschuldig' te verklaren en onderschreef het rapport, hetgeen weinig krachtdadig van Falck overkwam.⁷³

71 NA, VOC inv. nr. 1405, Haags Besogne; verhandeling over de verdedigingsmaatregelen op Ceylon, augustus 1783.

72 Falck en de leden Borwater, De Bok (Daniël de Bok (Amsterdam), 1758 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Roosenburg als sergeant; hoofdadministrateur en opperkoopman – NA, VOC inv. nr. 5231, Generale Monsterrol), Kraijenhoff, Sluysken en Billing.

73 NA, VOC inv. nr. 3666, Resolutie Raad, 5 maart 1784; Falck had het gevoel dat Loewe alleen 'onagtsaemheid' ten laste kon worden gelegd omdat zijn ondercommandant kapitein Bool geen voorposten had uitgezet, waarover het opperhoofd had geklaagd. Allerlei personen hadden zich ten gunste van Loewe uitgesproken waaronder soldaten en 'degenen die de strijd hadden kunnen overzien'. Van de Graaff bleef zich tegen de meerderheid verzetten en schreef zijn overwegingen op. Hij verweet kapitein Brohier dat hij niets had gedaan aan de verbetering van het front van fort Oostenburg en vond dat hij verkeerd had gehandeld 'onder het oog van de gouverneur'. Hoe zeer dit gedeelte van de vesting was verwaarloosd bleek volgens Van de Graaff uit de beschrijving van Loewe. Hij had zes maanden de tijd gehad om tot herstel over te gaan. Daarnaast was hij er voor verantwoordelijk dat er geen voorposten waren uitgezet. Kapitein Bool was steeds dronken en

13.3 Franse steun

Ongelukkig is de Maatschappij wanneer haare behoudens van de Fransche hulp afhangen.⁷⁴

Op 22 maart 1781 verliet onder groot gejuich en veel saluutschoten een Franse vloot van 130 zeilen de haven van Brest. Admiraal comte de Grasse⁷⁵ voerde het oppercommando. Binnen dit vlootverband bevond zich een eskader onder vice-admiraal De Suffren bestaande uit vijf linieschepen, een fregat⁷⁶ en veertien transportschepen, dat na Madeira zijn eigen weg ging richting Kaap de Goede Hoop. De Grasse zette koers richting Noord-Amerika.

Eskader van de Royal Navy onder commandeur Johnstone, bestaand uit vijf linieschepen, drie fregatten en 35 transportschepen, voor het merendeel bewapend en voorzien van 3000 soldaten⁷⁷ verliet op 13 maart 1781 de zuidkust van Engeland bij Spithead eveneens richting de Kaap na veel geharrewar voorafgaand aan het vertrek. Via Ponte Delgada op de Azoren bereikte het Porto Praya, een van de Kaapverdische eilanden. Deze eilandengroep behoorde aan het neutrale Portugal. In Den Haag en Parijs was men op de hoogte van het uitvaren van het Britse eskader. De Britten wisten niet dat De Suffren zich had afgesplitst van de Franse vloot en op weg was naar de Kaap. Hij probeerde daar voor Johnstone aan te komen. Op 15 april besloot De Suffren eveneens op de Kaapverdische eilanden water in te nemen en kleine reparaties uit te voeren. Op het moment dat het Franse linieschip Artésien de baai wilde binnen varen, ontdekte de commandant de verspreid liggende Britse schepen. Nadat De Suffren deze informatie had ontvangen, besloot hij direct tot de aanval over te gaan hoewel zijn commandanten niet helemaal wisten wat hij van plan was én ondanks de neutrale status van het eiland. Dit laatste kwam hem wel op een reprimande van zijn meerderen te staan maar dat had verder geen gevolgen. Op het moment dat de Fransen werden waargenomen, waren de Britse oorlogsschepen bezig zich te bevoorraden en vonden er herstelwerkzaamheden plaats. De Fransen hadden het Britse eskader met zijn transportschepen kunnen vernietigen maar door de haastige voorbereiding mislukte dit. De wanordelijke aanval leverde uiteindelijk de Fransen de meeste slachtoffers en schade op.

Aan Britse zijde vielen de verliezen mee. Johnstone was in staat een tegenaanval in te zetten, maar brak deze af omdat hij vond dat hij zijn transportschepen niet onbeschermd kon achterlaten. De Fransen konden hierdoor hun tocht rustig vervolgen; de Britten keerden te-

had zich 'als een zinloos mens gedragen'. Deze had ook de 150 Spaanse matten die ter beloning waren voor degenen die in de voorposten zouden blijven in eigen zak gestoken. Van de Graaff vond dat Loewe dit had moeten weten en had zelf de voorposten moeten onderzoeken; dit bleek vervolgens nergens uit. Alles overziende was hij van oordeel dat Loewe zich schuldig had gemaakt aan plichtsverzuim.

⁷⁴ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins (duplikaat), 26 oktober 1781; 'het valt hard voor recht geaarde Nederlanders, wanneer zij zulke klachten moeten uitboezemen, maar wij vertrouwen op Nederlands God...'.
⁷⁵ François-Joseph-Paul, comte de Grasse (1722-1788), versloeg op 5 september 1781 een Britse vloot bij Chesapeake, Noord-Amerika.
⁷⁶ Richmond, *Navy in India*, 142: Héros, Annibal, 74 stukken; Vengour, Artésien, Spinx, 64 stukken; Fortune, 18 stukken.
⁷⁷ Voor het zenden van 3000 troepen naar India waren al op 3 augustus 1780 afspraken gemaakt binnen het kabinet; maar de expeditie was nog steeds niet gereed op het moment dat de oorlog aan de Republiek werd verklaard.

rug in de haven en gingen verder met de bevoorrading en herstelden de schade. Over de bestemming van het Franse eskader tastten de Britten nog steeds in het duister.

Op 20 juni kwam het Franse eskader bij de Kaap en liet de ankers vallen in de Simons Baai. Van daaruit werd het VOC-garnizoen van 400 man versterkt met 3000 man. Johnstone kwam enige tijd later langs de Kaap en kon slechts constateren dat de vestiging door de komst van de Fransen voor zijn eenheid onneembaar was geworden. Hij ankerde vervolgens op meer dan 40 mijl ten noordwesten in de Saldanha Baai; hier trof hij vijf schepen van de Compagnie aan met bestemming China en Bengalen.⁷⁸ Vier schepen nam hij direct in beslag en een vijfde vloog in brand.⁷⁹ Het linieschip Hannibal begeleidde de vier prijzen naar Sint Helena; Johnstone zelf keerde terug naar huis. De overige schepen kregen opdracht zich op eigen gezag te voegen bij het aanwezige Britse eskader in India.

De Suffren vertrok vervolgens naar Mauritius waar hij op 25 oktober in Port Louis aankwam. Hier voegde hij zich onder de oude Franse vice-admiraal comte d'Estienne d'Orves.⁸⁰ Met tien linieschepen,⁸¹ negen fregatten en sloepen plus de veertien transportschepen voer het versterkte eskader onder D'Orves in december naar India. HMS Hannibal, dat zijn koers na Sint Helena weer had verlegd naar India, voer buiten Mauritius om recht op het Franse eskader af. Dit linieschip met 50 stukken werd in beslag genomen en aan het eskader toegevoegd. De Fransen vonden aan boord waardevolle informatie over de rest van het uitgedunde Britse eskader en instructies voor de commandanten van de individuele schepen voor hun verdere tocht. Het werd De Suffren duidelijk dat in ieder gevel twee linieschepen koers zetten richting India. D'Orves zelf voer richting Madras, via de Zuidkust van Ceylon en langs Trincomalee, een dag voordat vice-admiraal Hughes met zijn 'Indiase' eskader op weg was de baaien en vesting te veroveren. De Britse bevelhebber mocht van geluk spreken want anders was hij zeker door het dubbel zo sterke Franse eskader vernietigd.⁸²

Op het moment dat De Suffren was aangekomen bij de kust had hij het gevaarlijke plan opgevat het teruggekeerde Britse eskader aan te vallen, dat zich veilig waande onder het geschut op de bastions van Negapatnam. Tijdens een van de krijgsraden over dit aanvalsplan had de ernstig zieke D'Orves het commando over het eskader aan De Suffren overgedragen. Deze zag af van een aanval op de Britten hoewel hij het sterkste vlootverband had. Vanuit Ceylon had de Compagnie een korvet, twee transportschepen en een brander ten dienste van het Franse eskader gesteld.⁸³

De beide eskaders raakten voor het eerst slaags op 17 februari 1782 tussen Pondicherry en Porto Novo. Nadat De Suffren de Britse vloot enige mijlen vooruit had geschouwd, wist hij de staart van het in linie varende eskader te bereiken. In de loop van de middag hadden de

⁷⁸ DAS: Dankbaarheid (voor Bengalen), Parel (voor China), Hoogkarspel (voor China) en Honkoop (voor China) (NA, Collectie Pettenberg inv. nr. 7, retourvloot gearriveerd, 18 juni 1781).

⁷⁹ DAS, 8073.1, Middelburg (voor China).

⁸⁰ Comte d'Estienne d'Orves (†1782), 1781 commandant van de Franse vloot op Mauritius; had zich onderscheiden in strijd in Noord-Amerika.

⁸¹ Richmond, *Royal Navy*, 185; vermeldt 12 linieschepen.

⁸² Richmond, *Royal Navy*, 187.

⁸³ NA, VOC inv. nr. 9987, Iman Willem Falck aan Johan Gerard van Angelbeek, 15 februari 1782.

Fransen zich tijdens hevige gevechten halverwege de linie opgewerkt. Hoewel de Fransen zware schade toebrachten aan een aantal Britse schepen, eindigde de slag onbeslist; door het invallen van de duisternis moest de strijd worden gestaakt. Hughes leidde zijn gehavende eskader met moeite naar het veilige Britse Trincomalee. 'Very fortunate it now proved that Hughes's advice in the previous October had prevailed and that this secure anchorage was in British hands' merkt Richmond op.⁸⁴ Het had niet veel gescheeld of de ongeschonden Franse vloot had de Britten vernietigd. De Suffren moest zijn achtervolging staken op het moment dat de Britten de bescherming van de baai en de forten kregen. Volgens tijdgenoten en vele historici had hij kunnen winnen want hij had een groter aantal schepen en kanons; zijn kapiteins hadden echter niet hun uiterste inzet getoond. Zij zouden onderling jaloers op elkaar zijn geweest en negeerden daarom opzettelijk zijn orders waardoor er veel tijd verloren ging met het direct innemen van hun posities.⁸⁵ De zeehistoricus Mahan, die uitvoerig het optreden van De Suffren beschreef in 'the East Indies', merkte op dat de bekwame admiraal onterecht de schuld voor het niet vernietigen van het Britse eskader 'freely upon his captains' legde. De meesten van hen hadden zich eerder wel degelijk onderscheiden onder hem en andere admiraals. De order voor de achtervolging van Hughes was onduidelijk en zijn signalen volgden elkaar op met 'confusing rapidity'.⁸⁶

De Suffren keerde terug naar de Coromandel waar hij ter hoogte van Porto Novo 3000 soldaten liet debarkeren. Deze wisten met steun van een sterke Mysorse legereenheid onder commando van Tippu Sultan en een Ceylonese compagnie de baai met de vesting Koedelor te veroveren. De Fransen kregen hierdoor het gehele district in handen en tegelijk een veilige ankerplaats voor de reparatie van hun schepen. Door de komst van een Frans bevoorradingskonvooi kon het eskader weer op sterkte komen. Richmond merkt op dat zonder Koedelor de Fransen niet aan de Coromandel hadden kunnen blijven. De dichtst bijgelegen basis was het veel ongunstiger Batticaloa op Ceylon.⁸⁷

Het volgende doel voor De Suffren was aanvankelijk Trincomalee; na de verovering van Koedelor had hij echter te weinig soldaten aan boord om de herovering in te zetten. Aan Falck verzocht hij hem bij de aanval met voldoende troepen te steunen.⁸⁸ Deze had al in februari per brief bij De Suffren krachtig aangedrongen om Trincomalee te heroveren; het garnizoen stelde volgens hem niet veel voor. Bij zijn laatste vertrek uit Trincomalee had Hughes het garnizoen enigszins kunnen versterken, tot groot ongenoegen van de opperbevelhebber Coote, maar de omvang van de bezettingsmacht was nog steeds gering. Falck had direct een detachement van 100 Europese soldaten en 300 Maleiers onder kapitein Jacques Fabrice van Senden⁸⁹ uit Colombo naar Jaffna laten vertrekken. Bij de eerste tekenen van een

⁸⁴ Richmond, *Royal Navy*, 202.

⁸⁵ Roux, *Bailli de Suffren*, 93; het gedrag van zijn kapiteins zou De Suffren ernstig hinderen gedurende de gehele oorlog.

⁸⁶ Mahan, *Influence of Sea Power*, 456.

⁸⁷ Sen, *French in India*, 246-247; Roux, *Bailli de Suffren*, 108.

⁸⁸ SLNA, inv. nr. 1/3406, De Suffren aan Iman Willem Falck, 12 en 16 maart 1782.

⁸⁹ Falck schreef dat Jacob Fabrice van Senden, onderkoopman en secretaris van Jaffna, de zoon was 'van de Utrechtse vroedschap': Jacques Frederik raad in de vroedschap was de zoon van Abraham burgemeester van Montfoort. Er was een familieband met Falck via een Abraham (overleden 1761) gehuwd met A.M. van Nellesteijn en ouders van Wouter Rudolf, hoofdofficier te Wijk bij Duurstede gehuwd met Margaretha d'Everdingen van den Nypoort, zij hertrouwde met Falcks neef George Carel (Bijlage III, 3.4); Margaretha d'Everdingen van den Nypoort, was achternicht van de vader van Falck.

Franse aanval zouden zij naar Trincomalee oprukken.⁹⁰ Er waren bij het detachement meer Europese officieren ingedeeld dan gebruikelijk om het meer aanzien te geven.⁹¹

De Suffren liet echter nog even op zich wachten; hij dacht nog aan andere doelen zoals de verovering van de Britse vestigingen op Sumatra of vestigingen ten noorden van Madras of, afhankelijk van de omstandigheden, de voormalige Franse vestigingen in Bengalen. Hij vond dat eerst een tweede aanval op het Britse eskader moest worden uitgevoerd, voordat dergelijke acties zouden kunnen worden ondernomen.

Direct nadat De Suffren had bericht dat hij uit Porto Novo was vertrokken, gaf Falck opdracht aan Van Senden naar Trincomalee op te trekken. Op 11 april was hij de vestingwerken op een afstand van twee dagen marcheren genaderd. Nimmer had zich een betere gelegenheid voorgedaan, aldus Falck, om de aanval in te zetten. Fort Pagoda zou zich vermoedelijk zonder een schot te lossen overgeven; fort Oostenburg werd slechts bemand door Zwitserse huurtroepen naast ontevreden en ontmoedigde sipahis die zich niet aan een aanval zouden durven blootstellen.⁹² De Suffren kende deze informatie doordat hij buiten Trincomalee een vaartuig had onderschept met aan boord de Britse gezant Hugh Boyd.⁹³ Deze keerde terug van mislukte onderhandelingen met Kandy. Boyd had met de Koning onderhandeld over een offensief en defensief verdrag met de Britten, maar deze had geweigerd omdat hij nog steeds geïrriteerd was over de weigering in 1762 om een verdrag te sluiten en omdat hij alleen tot overeenstemming wenste te komen met een ambassadeur die rechtstreeks viel onder Koning George III.⁹⁴ Uit Boyds papieren bleek eveneens dat de totale bezetting van Trincomalee bestond uit 60 Europese soldaten en 140 sipahis. De verdedigingswerken zouden in slechte staat zijn. De volgende dag raakten de beide eskaders slaags op zo'n 30 zeemijlen buiten Trincomalee. Hoewel de Britten één schip meer hadden, eindigde de hevige strijd wederom onbeslist met wederzijds ongeveer hetzelfde aantal doden en gewonden. Hughes wist vlak voor de zeeslag Trincomalee nogmaals te versterken met een te verwaarlozen aantal manschappen. Falck schreef aan De Suffren dat hij uiterst teleurgesteld was dat het niet was gelukt dit te voorkomen; hij wist niet dat de versterking niets voorstelde. Uit de papieren van Boyd was verder naar voren gekomen dat Macartney had voorgesteld om Jaffna te veroveren vanuit Trincomalee met de bedoeling daarna door te trekken naar Colombo, dat dan vanuit zee moest worden geblokkeerd.

Het was volgens Falck voor de Britten gemakkelijk vanuit Bombay een expeditieleger naar Colombo te sturen zoals Macartney zich dat had voorgesteld. Daarom vroeg hij aan De Suffren de westelijke en zuidelijke wateren van Ceylon te blijven bewaken om daarmee ook de angst van de 'Nederlanders' op het eiland weg te nemen en om het vertrouwen van Kandy in de Compagnie te herstellen.⁹⁵ De Suffren gaf in zijn reactie aan Falck aan dat

⁹⁰ SLNA, inv. nr. 1/3406, De Suffren aan Iman Willem Falck, 12 en 16 maart 1782.

⁹¹ SLNA, inv. nr. 1/750 en 1/776, Resolutie Secrete Raad, 16 april 1782.

⁹² SLNA, inv. nr. 1/3406, Iman Willem Falck aan De Suffren, 5 april 1782.

⁹³ Hugh Boyd (1746-1794), 1781 secretaris van gouverneur Lord Macartney te Madras; 1782 was meegevaaren met de Britse vloot naar Trincomalee en van daaruit naar Kandy gereisd; na een maand intensief onderhandelen was hij onverrichter zake teruggekeerd; door de Fransen tijdens de terugreis gevangen genomen en enige maanden vastgehouden op het eiland Bourbon (oude naam voor Reunion) (Roux, *Le Bailli de Suffren*, 385; *Oxford Dictionary of National Biography*).

⁹⁴ Pieris, *Ceylon and the Hollanders*, 140. SLNA, inv. nr. 3406, Iman Willem Falck aan de Prins, 10 mei 1782.

⁹⁵ SLNA, inv. nr. 1/3406, De Suffren aan Iman Willem Falck, 3 mei 1782.

hij zich hiervoor veel moeite zou getroosten. Zijn pogingen van Haider Ali troepen los te krijgen voor de verdediging van Ceylon waren op niets uitgelopen; deze was niet geïnteresseerd in Ceylon. Het gevaar van een Britse aanval was echter volgens De Suffren niet zo groot wegens de komst van de moesson. Het was noodzakelijk dat het Franse eskader aan de Coromandel bleef om de binnenkomende voorraden te beschermen en deze vervolgens door te zenden naar Haider Ali. De Fransen en Nederlanders moesten er alles aan doen om te voorkomen dat hij de alliantie zou verlaten. Dit zou veel te riskant zijn voor beiden. De Suffren beweerde voortdurend dat hij bereid was ernstig rekening te houden met de veiligheid van Ceylon.⁹⁶ Dit was slechts tot op zekere hoogte waar. Uit de briefwisseling tussen Falck en Monneron bleek dat er in ieder geval Franse troepen waren gelegerd in Galle.⁹⁷ De veiligheid en de bevoorrading van zijn eskader waren punten waarover De Suffren zich vooral grote zorgen maakte. De bevoorrading was bij het Britse eskader eveneens een groot probleem. In Trincomalee was niets te krijgen. Hughes was afhankelijk van Negapatnam en Madras.

De Suffren kreeg door toedoen van Falck in Batticaloa en andere plaatsen aan de kust van Ceylon de nodige voorraden.⁹⁸ De uitgebreide briefwisseling tussen Falck en Monneron ging voornamelijk over het leveren van allerlei soorten levensmiddelen voor de vloot. Falck vond dat Monneron soms erg hoge eisen stelde. Op 22 mei 1782 schreef hij te begrijpen dat er gebrek was aan graan maar dat het 'vreselijk' was, geloofde hij niet. Hij had vlak daarvoor voldoende vlees geleverd en er waren ossen onderweg uit Puttalam.⁹⁹

De geruststellende woorden van De Suffren aan Falck waren voor wat betreft een mogelijke aanval van de Britten niet helemaal op hun plaats; zij trachtten wel degelijk nog voor de moesson troepen bijeen te brengen voor een aanval op Jaffna. Er waren troepen beschikbaar gekomen door de vrede met de Maratten. De Suffren had hier tijdig lucht van gekregen en was met zijn eskader teruggekeerd naar de baai van Koedelor. Hij liet Falck weten dat hij zijn commandanten en Haider Ali dringend had verzocht hem te helpen met het zenden van troepen naar Jaffna. Voordat hij wat deed, wilde hij van Falck weten of zijn angst voor een Britse aanval terecht was. Ook wilde hij op de hoogte worden gehouden van alle acties van de Britten op het eiland.¹⁰⁰

Falck was gerustgesteld na de laatste brief van De Suffren en door de komst van de moesson. Hij stelde De Suffren voor om het gerucht te laten verspreiden dat het Franse eskader direct na het moessonseizoen naar Ceylon zou komen '*avec l'exagération convenable*'.¹⁰¹ Vijf dagen na deze brief besloot De Suffren Negapatnam aan te vallen en kon daardoor op de onvoorwaardelijke steun rekenen van Haider Ali.

Op 2 juli ontving De Suffren het bericht dat Hughes met zijn eskader was aangekomen voor Tranquebar. Aan Falck schreef hij dat de bedoelingen van Hughes duidelijk waren;

⁹⁶ SLNA, inv. nr. 1/3406, De Suffren aan Iman Willem Falck, 6 mei 1782.

⁹⁷ AMB, le fonds Monneron inv. nr. 122 S 11, Iman Willem Falck aan Louis Monneron, 29 maart 1782; schreef over de bevoorrading van Franse troepen te Galle.

⁹⁸ SLNA, inv. nr. 1/3406, De Suffren aan Iman Willem Falck, 17 mei 1782.

⁹⁹ AMB, le fonds Monneron inv. nr. 122 S 11, Iman Willem Falck aan Louis Monneron, 22 mei 1782; er moet van worden uitgegaan dat de ossen per schip werden vervoerd naar een ankerplaats van het Franse eskader.

¹⁰⁰ SLNA, inv. nr. 1/3406, De Suffren aan Iman Willem Falck, 15 juni 1782.

¹⁰¹ SLNA, inv. nr. 1/3406, Iman Willem Falck aan De Suffren, 10 mei 1782.

deze bereidde een aanval voor op zijn eskader. Bijna gelijktijdig besloot De Suffren meer troepen aan land te brengen bij Koedelor. Hij schreef verder dat hij van plan was de Nederlanders te helpen wanneer zou blijken dat het de Britten er echt om te doen was hen aan te vallen.¹⁰²

Op 6 juli viel het Franse eskader de Britten aan voor de kust bij Negapatnam. De einduitslag was dat De Suffren er weer niet in was geslaagd de Britten uit te schakelen waardoor hij Negapatnam niet kon gaan veroveren. De schade aan het Franse eskader was veel steviger dan die aan het Britse.¹⁰³ Hughes verloor evenwel vlak daarna een troepentransportschip met versterking voor Trincomalee aan de Fransen. De situatie werd daardoor voor de Britten precair.¹⁰⁴ De Suffren liet na afloop van de zeeslag direct zijn schepen herstellen bij Koedelor. Hij was geruime tijd vóór Hughes, die in Negapatnam verbleef, gereed voor uitvaren. Het Franse eskader kon daardoor naar Trincomalee zeilen zonder voor enige tijd gehinderd te worden bij zijn aanval op de Noorderbaai en de verdedigingswerken.

Voor de aanval verzocht De Suffren aan Falck na te gaan of er VOC-schepen in de buurt waren die konden worden uitgerust met twee rijen kanons. Deze zouden zich bij hem kunnen aansluiten om Hughes 'te vernietigen' voordat de versterking was aangekomen die onderweg was uit Groot-Brittannië. Volgens Richmond deed Falck weinig met dit verzoek.¹⁰⁵ Uit de verslaglegging van de verovering van Trincomalee blijkt echter wel degelijk dat hierbij zwaarbewapende VOC-schepen betrokken waren.

De Suffren wachtte korte tijd met zijn eskader voor Batticaloa waar hij versterking kreeg van twee lineschepen en een omgebouwd Brits koopvaardischip. Het eskader was vergezeld van een groot aantal vrachtschepen beladen met munitie, proviand en 600 manschappen. Samen met de ingescheepte troepen¹⁰⁶ uit Koedelor kon De Suffren de aanval op Trincomalee openen. Op 26 augustus werden ruim 2300 man en vier kanonnen aan land gebracht. De aanval werd ingezet nadat Van Senden met zijn detachement¹⁰⁷ was gearriveerd.

Falck schreef dat de Compagniestroepen een groot aandeel hadden gehad in de verovering. De Fransen waren over de inzet van de Compagniessoldaten zeer te spreken, met name over vaandrig Nicolaas Leue, die zich 'uytmuntend wel heeft gequeeten'.¹⁰⁸ Na hevige gevechten waarbij de Britten zelfs in staat waren een Franse voorpost in te sluiten, wist een kleine Franse eenheid een uiterst dappere tegenaanval uit te voeren waarna de Britse commandant van fort Pagoda zich overgaf. Het enigszins extra versterkte fort Oostenburg bleef nu als laatste verdedigingswerk over. Vlak voor de bestorming vroeg de Franse comman-

¹⁰² Richmond, *Royal Navy*, 233.

¹⁰³ Richmond, *Royal Navy*, 246; de Britten hadden 77 gesneuvelden en 235 gewonden; de Fransen hadden 178 gesneuvelden en 602 gewonden; beide eskaders liepen twee ernstig beschadigde schepen op.

¹⁰⁴ Richmond, *Royal Navy*, 236; 20 officieren en twee compagnieën sipahis met hun artillerie en munitie werden door het Franse eskader door deze verovering in beslag genomen.

¹⁰⁵ Richmond, *Royal Navy*, 267.

¹⁰⁶ Het 3e Légion des volontaires étrangers de la Marine, de volontaires de Bourbon en een detachement van het regiment D'Austrasie.

¹⁰⁷ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 10 mei 1782; het detachement bestond uit '130 Europeeërs en 300 Oosterlingen'.

¹⁰⁸ NA, VOC inv. nr. 3640, Resolutie Raad, 15 oktober 1782; de Secrete Raad besloot hem te bevorderen tot tweede luitenant en hem bij de bewindhebbers voor bevordering tot kapitein voor te dragen.

dant baron d'Agoult¹⁰⁹ aan de verdedigers of zij zich wilden overgeven; indien zij weigerden zouden zij als gevangenen worden overgedragen aan Haider Ali.¹¹⁰ Dit laatste was een buitengewoon kwalijke bedreiging en in strijd met de courtoisie bij het oorlogvoeren in de achttiende eeuw. De Britten zagen in dat de situatie voor hen hopeloos was en gaven zich daarom zonder verdere slag of stoot over. Volgens Falck hadden zij na 30 uur strijd om een vrije aftocht gevraagd. De bezetting, bestaande uit 230 Europese manschappen en 600 sipahis, mocht met 'les honneurs de la guerre' naar Madras terugkeren.¹¹¹

Van Senden had na de overgave het fort opgeëist 'uit naam van de Nederlanders. 'De Suffren had gezegd dat hij daarvoor geen orders had'.¹¹² De Suffren, bepaalde wel dat het burgerlijk bestuur onder de Compagnie zou vallen. Het hoogste gezag werd in handen gelegd van majoor Chevalier Des Roys als militair gouverneur met een handvol militairen.

Falck had Van Senden aangesteld om de leiding in Trincomalee op zich te nemen als commissaris, maar deze kon door de aanwezigheid van het Franse oppergezag geen kant uit. Hij moest voor alle belangrijke zaken steeds eerst toestemming vragen aan Des Roys.

Bij de aankomst van een Portugees koopvaardischip begin januari 1783 vroeg Van Senden daarom aan de Raad van Ceylon hoe hij verder moest handelen want de 'Fransen bemoeien zich er volledig mee'.¹¹³ Dit was eveneens het geval toen een door de Fransen veroverd Brits schip met een lading rijst uit Bengalen werd opgebracht. Des Roys weigerde het schip aan de Compagnie over te dragen. Met instemming van de leden van de Secrete Raad schreef Falck een scherpe brief aan Chevalier de Cuverville.¹¹⁴

Direct na de verovering gaf De Suffren de opdracht de verdedigingswerken te repareren en in optimale staat te brengen. Hij wenste ook in zo kort mogelijke tijd zijn vloot in orde te maken zodat hij snel naar de Coromandel kon vertrekken.¹¹⁵ Aan de horizon werden de zeilen van het Britse eskader waargenomen. Het was te laat om nog iets voor gevangen troepen te kunnen betekenen, maar gereed voor een aanval op het sterkere Franse eskader. De Fransen wisten zich in de meest gunstige uitgangspositie te manoeuvreren. Falck berichtte dat deze '3^e zeeslag wederom onbeslist' eindigde, ondanks hun gunstige positie.

Het aantal slachtoffers en de schade ontliepen elkaar nauwelijks.¹¹⁶ De Suffren verweet de uitslag aan zijn commandanten die vaak onbesuisd zouden hebben gehandeld. Na afloop van de vorige zeeslag voor Negapatnam had hij er een groot aantal vervangen. Falck merkte hierover op: 'hadt de Hr. De Suffren, een dapper man, Holl. kapiteins gekommandeerd, de

109 Kolonel baron d'Agoult, tevens commandant van 3e Légion des volontaires étrangers de la Marine.

110 Richmond, *Royal Navy*, 270; deze bedreiging werd een officier van een groot land onwaardig geacht; De Suffren had eerder ondanks protesten van zijn eigen officieren een groot aantal Britse krijgsgevangenen die op Franse schepen verbleven overgedragen aan Haider Ali. Deze zouden voor een groot deel door slechte behandeling en uitputting op een vreselijke manier sterven in de ondergrondse kerkers van zijn paleis de in de Mysore hoofdstad Sriangapatnam.

111 NA, VOC inv. nr. 9987, Resolutie Raad, 8 september 1782.

112 NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 15 februari 1783.

113 SLNA, inv. nr. 1/750 en 1/776, Resolutie Secrete Raad, 10 januari 1783.

114 SLNA, inv. nr. 1/750 en 776, Resolutie Secrete Raad, 10 januari 1783; Louis Hyacinthe de Cavalier, chevalier de Cuverville (1740-1719), capitaine de vaisseau onder De Suffren; was een van de zeer dappere commandanten ondermeer van Le Vengeur en Le Flammand; 1814 werd contre admiral als eerbetoen. Hij was vermoedelijk de commandant van het linieschip Le Vengeur (Bagoöl, M. *Annales Maritimes et coloniales* 2, volume 4 (Parijs 1819)).

115 SLNA, inv. nr. 1/3406, De Suffren aan Iman Willem Falck, 23 september 1782.

116 Richmond, *Royal Navy*, 274-287.

Engelse vloot was al lang ingepakt geweest, volgens alle menselijke uitzichten. Ik behoef niets anders te schrijven dan dat de Hr. Suffren al tien van zijn kapiteins vervangen heeft'.¹¹⁷ Hier past wederom de eerder gemaakte opmerking van Mahan. Het Franse eskader kon nu de schade herstellen in de veilige haven van Trincomalee. In de Noorderbaai ging bij het ankeren het linieschip Oriënt met 74 stukken verloren; het liep op de rotsen en was onherstelbaar beschadigd.¹¹⁸

Omdat berichten binnen kwamen dat het Franse garnizoen in Koedlor in gevaar was, besloot De Suffren snel Trincomalee te verlaten. Op 3 oktober zette hij versterkingen aan land bij Negapatnam en zeilde vervolgens naar de baai van Koedlor. Hier verspeelde hij door een onhandig uitgevoerde manoeuvre het linieschip Bizarre waardoor het strandde. Het Britse en Franse eskader waren door beide ongelukken weer voor korte tijd even sterk, tot dat De Suffren vernam dat in Bombay vijf linieschepen van de Royal Navy waren aangekomen. Omstreeks dezelfde tijd werden de Franse troepen teruggeworpen binnen de versterkingen bij Koedlor. Haider Ali verloor elders slag op slag tegen de Britten. De rollen waren vergeleken met het begin van de tweede Mysore oorlog omgedraaid. De Britten waren in Zuid-India aan de winnende hand.

Inmiddels was de moesson begonnen. De Suffren had besloten naar Trincomalee te gaan hetgeen zowel voor- als nadelen had. Hier was een zeer gunstige ankerplaats, maar er was gebrek aan voldoende proviand doordat de Britten in Bengalen een embargo hadden ingesteld op de leverantie van rijst. Op Ceylon was hierdoor een ernstig tekort.

De aanwezigheid van het Franse eskader zou betekenen dat de westkust van Ceylon en de Malabar geheel openlagen voor het Britse eskader. Volgens Richmond was Falck hierover 'again almost morbidly anxious' ondanks de moesson. Hij maakte zich vooral grote zorgen over Cochin en was ervan overtuigd dat vanuit Bombay de vesting zou worden aangevallen. De kans werd volgens hem nog versterkt door de extra troepen die beschikbaar kwamen door de eerdergenoemde beëindiging van de oorlog tussen de Britten en de Maratten. In 1783 schreef Falck in een brief aan Cochin dat de problemen op Ceylon door het tekort aan rijst zo groot waren geworden dat er honger werd geleden aan de westkust en dat mensen stierven. De rijst werd volgens hem nu zelfs aangevoerd 'uit Patria' en de Hoge Regering was gevraagd om 500 ton in gereedheid te houden.¹¹⁹

Falck stelde De Suffren voor zijn eskader de jaarlijkse moesson in Cochin te laten afwachten: 'Jugez, Monsieur, si je n'ai pas les motifs les plus urgents à vous recommander la conservation de Cochin. Les Anglais feront l'impossible pour nous priver de ces ressources, persuadés que l'article de vivres ne pourra se remplacer d'ailleurs'.¹²⁰ Voor De Suffren hing zijn komst naar de westkust af van de Franse opperbevelhebber voor Azië marquis De Bussy,¹²¹

117 NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 15 februari 1783.

118 Richmond, *Royal Navy*, 308.

119 NA, VOC inv. nr. 9989, Iman Willem Falck aan Johan Gerard van Angelbeek, 3 september 1783; wat bedoeld werd met rijst 'uit patria' is niet geheel duidelijk.

120 SLNA, inv. nr. 3406, Iman Willem Falck aan De Suffren, 18 oktober 1782.

121 Charles Joseph Patissier de Bussy, marquis Caselnau, (Picardie, 1718/1720-1785), beroepsmilitair; twee termijnen in India: 1736-1760 bestreed de Britten samen met de dynamische Gouverneur-Generaal Joseph Duplex (1679-1763), 1758 maërschal de camps; 1765 commandant van land- en zeemacht vanaf de Kaap de Goede Hoop; 1781-1785 idem samen met De Suffren; 1785 gouverneur van de Franse gebieden in India.

die met aanzienlijke versterkingen uit Mauritius onderweg zou zijn. Omdat hij niet kwam opdagen, besloot De Suffren uiteindelijk na alles tegen elkaar te hebben afgewogen naar Acheen op Sumatra te varen, waar hij de nodige onrust onder de Britse kooplieden teweeg bracht. Hij deed er wel alles aan om de indruk te wekken dat hij in Trincomalee de moesson afwachtte.

Uiteindelijk was het De Bussy gelukt na vier pogingen het Franse eskader te versterken; indien alle pogingen succesvol waren geweest, zou het eskader in totaal uit 22 schepen hebben bestaan. Hughes' eskader zou er hoogstens over achttien kunnen beschikken. De Franse tactiek was er op gericht de Britten te overklassen.¹²²

Tot zeer grote frustratie van Falck hadden de Staten-Generaal niet met voortvarendheid meegewerkt aan deze taktiek. De bewindhebbers hadden in 1781 pas voor het eerst in het bestaan van de VOC via de Staten-Generaal aan de admiraliteiten om een eskader van zes schepen gevraagd maar realisatie hiervan vlotte niet erg. De Franse ambassadeur aan het Stadhouderlijk Hof, duc de la Vauguyon,¹²³ ondersteunde dit verzoek vanaf het begin. In januari 1781 begaf hij zich naar Amsterdam om met de bewindhebbers overleg te plegen over de beveiliging van Compagniesbezittingen en Nederlandse koopvaardijschepen. Hij had hiervoor opdracht gekregen bij zijn bezoek aan het Hof te Versailles in december 1780. In Amsterdam deed hij voorzichtige toezeggingen over steun van Franse oorlogschepen. Hij kwam met de bewindhebbers overeen dat zij een deputatie zouden sturen naar Parijs om daar verder te praten met een afvaardiging van de koning. Voordat de deputatie zou gaan, stond De la Vauguyon er op dat de Staten-Generaal het verzoek van de bewindhebbers voor het zenden van een eskader van de Staatse vloot naar de Oost zouden goedkeuren. Het was echter niet noodzakelijk dat de Staten-Generaal zich in hun resolutie zouden uitspreken waaruit de steun uit Frankrijk zou moeten bestaan; dat moest worden overgelaten aan de koning en de onderhandelaars. Nadat de Staten-Generaal het besluit hadden genomen een eskader van vier linieschepen en vier fregatten te zenden, vertrok De la Vauguyon naar Parijs. In februari 1781 volgde een deputatie van de bewindhebbers die bestond uit de eerste advocaat Boers en de Zeeuwse bewindhebber Paulus van de Perre.¹²⁴ Zij hadden toestemming om, naast het voeren van de onderhandelingen, enige fregatten aan te kopen en troepen te werven voor de Compagnie.¹²⁵

In 1782 vroegen de Franse minister van marine comte de Vergennes¹²⁶ en ambassadeur De la Vauguyon om een gezamenlijk optreden van de Staatse en de Franse vloot vanuit Brest. Zij vonden dat de Staatse vloot maar lag opgesloten voor Texel en stelden de Prins voor om tien linieschepen ter beschikking te stellen. Een aantal zou aan het eskader van De Suffren kunnen worden toegevoegd. De Prins en raadpensionaris Van Bleiswijk waren voor. Het

¹²² Richmond, *Royal Navy*, 320.

¹²³ Paul François de Quelen, duc de la Vauguyon (1746-1828), 1776 gezant te Den Haag; 1784 idem Madrid; 1795 weg uit Frankrijk; 1805 terug als ambtloos burger; 1814 pair de France.

¹²⁴ Mr. Paulus Ewaldus van de Perre (1745-1786), bewindhebber van de Oostindische Compagnie namens Kamer Zeeland; behoorde tot geslacht van Middelburgse regenten; zijn broer Johan was enige malen burgemeester; pleegde zelfmoord te Brussel i.v.m. betrokkenheid bij een zaak van doodslag.

¹²⁵ Colenbrander, *De Patriottentijd*, deel III, 194.

¹²⁶ Charles Gravier, comte de Vergennes (1717-1787), minister onder Lodewijk XVI.

verzoek werd aanvankelijk door de Staten-Generaal afgewezen. Uiteindelijk nam het Secretet Besogne van de Staten-Generaal op 23 september 1782 het voorstel wel aan, met een kleine meerderheid die werd gevormd door de gewesten Gelderland, Zeeland, Utrecht en Groningen.¹²⁷

De commandanten van de oorlogsschepen op de rede van Texel verklaarden, na ontvangst van het verzoek naar Brest te gaan, hun schepen niet in staat om deel te nemen aan een dergelijke expeditie. Zij voelden niets voor een detachering onder de Fransen.¹²⁸ Dit argument werd gedeeld door de Prins en zijn vertrouwelingen in het Secretet Besogne. Richmond merkt op dat ‘... the French found it no easy matter to persuade them [de Republiek] to move their force from Texel, while in the Far East the strong squadron of seven 64-gun ships under Schrijver¹²⁹ clung limpet-like to Batavia, when by crossing the Bay of Bengal and joining Suffren they hardly have failed in crushing Hughes and obtaining what terms they liked in India and the East’.¹³⁰ Richmond overdrijft hier. Hij doelde hier op schout-bij-nacht J. Schrijver die vanaf eind 1781 met een drietal voor de gelegenheid extra bewapende VOC-schepen konvooitochten maakte door Straat Soenda en Straat Banka.¹³¹ Zijn komst naar India en Ceylon zou nauwelijks enig militair soelaas aan De Suffren hebben geboden.

Het door Richmond geschetste ideaalbeeld over versterking van De Suffren met een Staats eskader paste heel goed bij de grote wens van Falck. Het ‘laffe’ gedrag van de heren in Patria om maar geen Staats eskader te sturen, was een zaak die hem diep dwars zat.

Het gunstige besluit om eind 1782 Staatse oorlogsschepen naar Brest te sturen, loste zich uiteindelijk vanzelf op, maar wel op een kwalijke manier. In oktober 1782 was door alle tegenwerking en achterstallig onderhoud van de schepen de geldende termijn verstreken voor het besluit in de Staten. Er gebeurde daardoor helemaal niets. De laatste kans om wat tegen de Britten te doen in Oost en West was hierdoor verkeken. Theeuwen constateert: ‘niet alleen verliep het vaarseizoen maar ook de oorlog’.¹³² Een dag na het afblazen van de Brest-expeditie vertrok een uitgetekende eskader van vier linieschepen en een kotter onder schout-bij-nacht Jan Hendrik van Kinsbergen richting Brest. Dit keerde begin november terug zonder iets te hebben kunnen uitrichten; in een zware storm verloor men het linieschip De Unie met 64 stukken.¹³³

Richmond zou met het door hem genoemde Staatse eskader, gelet op het aantal oorlogsschepen en het kaliber van de kanons, ook kunnen hebben gedoeld op de vier linieschepen

¹²⁷ Van der Meer en Van de Pol, *De dagboeken van S.P.A. van Heiden Reinestein*, 255-257; Theeuwen, *Pieter 't Hoen*, 173; er werden negen linieschepen, twee fregatten en een kotter aangeboden.

¹²⁸ Backer Dirks, *Nederlandsche Zeemacht*, 137.

¹²⁹ J. Schrijver was een kapitein van de Compagnie die voor de periode dat hij deze kleine eenheid aanvoerde tot schout-bij-nacht was bevorderd door de Hoge Regering.

¹³⁰ Richmond, *Royal Navy*, 322.

¹³¹ ARSIP, VOC inv. nr. 4179; ‘Brieven van schout-bij-nacht J. Schrijver aan de Gouverneur-Generaal en Raden brieven november 1781-11 september 1782 tijdens het kruisen tegen de Engelsen in Straat Soenda en Straat Banka met de schepen Dolphijn, Hof ter Linden en Patriot’.

¹³² Theeuwen, *Pieter 't Hoen*, 173.

¹³³ Backer Dirks, *Nederlandsche Zeemacht*, 137; De Unie onder kapitein ter zee Van Welderen sloeg in 15 minuten om en verloor haar gehele equipage van 450 man in de golven.

en twee fregatten¹³⁴ die onder commando van kapitein ter zee Jakob Pieter van Braam¹³⁵ op 5 maart 1783 de rede van Texel hadden verlaten. Hij was voor deze gelegenheid tijdelijk bevorderd tot commandeur.¹³⁶

Na de mislukte expeditie van Van Kinsbergen en na een lange voorbereiding gebeurde er eindelijk datgene waar Falck op had gehoopt. In het naschrift van zijn brief uit april 1783 leek het net of de gunstige geruchten vooruit waren gesneld: 'ik hoor, wij zullen twee Holl. Regimenten en 8 oorlogsschepen in O.I. krijgen. Dat wij nog schooten!'.¹³⁷

Toen Van Braam vertrok was de oorlog in Europa afgelopen en tegen de tijd dat hij de Kaap had gerond was de tijding ook in Azië doorgedrongen. Zijn belangrijkste bijdrage na aankomst in Batavia was het herstel van het gezag van de Compagnie. Na zijn bezoek aan Batavia voer hij met het eskader door naar de kust van Malakka waar hij door een heftig bombardement van het scheepsgeschut en een landing van eenheden van het korps mariniers grote indruk wist te maken op de opstandige lokale vorsten.

13.4 Het verlopen van de strijd tussen de Fransen en Britten

Eind 1782 begonnen in Parijs de vredesonderhandelingen tussen Groot-Brittannië, Frankrijk, Spanje, de Republiek en de Amerikanen. De delegatie van de Republiek, bestaande uit de ambassadeurs aan het Franse Hof Brantsen¹³⁸ en Van Berkenrode, mocht een bijrol spelen. De onderhandelingen gingen eerst over een wapenstilstand, waarna de verschillende vredesvoorwaarden per land verder werden uitgewerkt en overeengekomen. Op 30 november 1782 werd de Amerikaanse onafhankelijkheid erkend en op 20 januari 1783 werd een wapenstilstand overeengekomen tussen Londen, Versailles en Madrid. Ruim een week later werd een dergelijke afspraak gemaakt met de Nederlandse delegatie. Pieter 't Hoen schreef in de door Falck weinig gewaardeerde *Post van den Neder-Rhijn*: 'opdat de Republiek geen schandelijken Vrede [moest] sluiten, was het beter den degen in de vuist te houden, en Engeland allen tegenstand te bieden'. Theeuwen merkt op dat 't Hoen overschatting van het Nederlandse en onderschatting van het Britse militaire potentieel aan de dag legde.¹³⁹ Het omgekeerde was eigenlijk bij Falck het geval. Hij schreef aan de Prins dat het moeilijk was te voorzien dat de Staten-Generaal niets hadden gedaan om enig voordeel uit de onderhan-

¹³⁴ Backer Dirks, *Nederlandsche Zeemacht*, 142; Utrecht (68) kanonnen; Wassenae (66); Goes (54); Princes Louise (56); Monnikendam (40) en Juno (36).

¹³⁵ Jakob Pieter van Braam (1737-1803), huwde Ursula Marie Feith dochter van Gijsbert Jan, pakhuis/vendumeester; 1748 adelborst Admiraliteit van Amsterdam; 1753 luitenant ter zee; 1758 luitenant-commandeur; 1764 kapitein bij de VOC; 1767 equipagemeester Hoogly; 1773 Patria, kapitein ter zee; 1783 commandeur en eskadercommandant; ordinaris raad van Indië; 1786 Patria; 1788 schout-bij-nacht; 1793 vice-admiraal (Bruijn, *Schippers*, 115 en 118; NNBW 4, 275-276).

¹³⁶ Bruijn, 'The Dutch Navy goes overseas', 165. Hij werd gelijkgesteld aan een lid van de Hoge Regering.

¹³⁷ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, ? maart 1783; In het PS stond een opmerking over twee Hollandse regimenten; het waren echter de Franse regimenten Luxemburg en De Meuron.

¹³⁸ Mr. Gerard Brantsen (1735-1809), lid van de raad van Arnhem, namens Gelderland gedeputeerde ter Staten-Generaal; 1782-1788 buitengewoon ambassadeur aan het Franse Hof i.v.m. de onderhandelingen (Gabriëls, *Heren als dienaar*, 159; KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, brieven uit Parijs aan de Prins).

¹³⁹ Theeuwen, *Pieter 't Hoen*, 174-175; KB, *De Post van den Neder-Rhijn*, van 29 januari 1783, 127.

delingen te halen, tenzij er alsnog krachtige steun zou komen uit Nederland voor de strijd tegen de Britten in Zuid-India en Ceylon. De diep gedaalde achting bij de Aziaten zou hierdoor een positieve impuls krijgen. Hij had echter nog niets van de steun gezien:

het is bezwaarlijk te voorzien, die in deezen oorlog geheel werkloos hebben gezeten, iets voordeels zal te bedingen weezen, of eene krachtdaadige hulp uit Nederland, waarvan wij nog geene voorboden hebben, moest onze diep gedaalde achting merklijk doen rijzen.¹⁴⁰

Tijdens de verdere onderhandelingen in Parijs wist de Nederlandse delegatie toch de schade in de Oost te beperken tot de definitieve overdracht van Negapatnam en de vrije vaart op de Molukken, wat wel erg voordelig was voor de Britse specerijenhandel.

In Zuid-India en in de wateren om Ceylon ging de strijd gedurende het eerste halfjaar van 1783 nog in alle hevigheid verder, hoewel de eerste berichten over de vredesonderhandelingen in april of misschien nog wel eerder de regio bereikt hadden. Falck merkte op:

Over het vaderland zal ik niets schrijven, vermits uit Leidsche Fransche koeranten (die des 24. Dec. 1782, reeds de 8 april bij de Engelschen te Bombai waren) ons bekend is geworden, dat de vredesonderhandelingen te Parijs begonnen, en zelfs eenige preliminaire artikelen al getekend waren. 't Is te wenschen dat de vrede schielijk mag geslooten en de Engelsche partij [lees: de voorstanders van samenwerking met de Britten binnen de Staten-Generaal en aan het stadhouderlijk hof; Falck hoorde hier zondermeer toe] ontslaagen weezen van de moeilijke rol, die zij heeft moeten spelen, en waarvan wij de bijden partij [lees: slachtoffer] in Oost en West, geweest zijn.¹⁴¹

Toch maakte hij zich nog steeds ernstige zorgen over de toekomstige situatie. Hij schreef de Prins dat Ceylon na twee jaar nog steeds met ongeduld wachtte op hulptroepen, oorlogsschepen en Europese 'benodigheden'. Ook deed hij wederom een ernstig beroep op De Sutfren om de veiligheid van Ceylon en Cochin te garanderen. Het Franse eskader was in staat deze veiligheid te geven; op 10 maart 1783 was het weer op vergelijkbare sterkte gekomen met het Britse eskader na de komst van De Bussy met vier linienschepen en een groot aantal manschappen.¹⁴² De zeventien Britse oorlogsschepen hadden echter een klein overwicht door hun zwaardere bewapening. Volgens Falck kwam dat neer op 'één of twee linienschepen', maar dat is niet juist.¹⁴³

In de Secrete Raad van 3 maart werd een vondst van alarmerende brieven van de Britten besproken. De inhoud vermeldde de Britse voorbereiding van aanvallen op Mannar en Jaffna.¹⁴⁴ Vermoedelijk tegen deze achtergrond werden twee Europese officieren, die vermoemd waren als vissers, opgepakt; kort daarvoor waren zij nog in dienst van de Compagnie op Ceylon. Zij waren geland bij Mannar en maakten gebruik van drie bewapende inlandse

¹⁴⁰ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 17 maart 1783.

¹⁴¹ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 20 juni 1783.

¹⁴² Richmond, *Navy in India*, 331; nadat het ergste leed van de scheurbuik was geleden, kwamen de oorlogsschepen na een rustperiode aan. Het waren in totaal drie linienschepen, Fandant (74 kanonnen), Argonaute (74), Hardi (66) en het fregat Cléopatre (36).

¹⁴³ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan De Prins 12 april 1783.

¹⁴⁴ SLNA, inv. nr. 1/750 en 776 (klad), Resolutie Secrete Raad, 3 maart 1783; de bark De Liefde had een inlands vaartuig met zout in beslag genomen. Het had eerst een Engelse en vervolgens een Deense vlag vertoond; naast verlopen passen van beide landen had het ook een verlopen Hollandse pas en Engelse brieven.

barken met honderd Indiase manschappen onder commando van een Britse officier en allen afkomstig uit Pambe, gelegen aan de Overwal van de Adamsbrug tussen India en Ceylon. Zonder slag of stoot waren zij overmeesterd door bewapende chialoupen van de Compagnie.¹⁴⁵ Na dit incident besloot de Secrete Raad Mannar en Jaffna te versterken.

Het Britse eskader was omstreeks deze tijd naar Trincomalee gezeild maar kon daar weinig uitrichten. De Bussy verbleef in de Noorderbaai met zeven linieschepen, drie fregatten en vier transportschepen met 3200 manschappen.¹⁴⁶ Hier vandaan ging hij naar Koedelor.¹⁴⁷ Het zag er niet naar uit dat de Britten uit waren op een confrontatie in de Ceylonese wateren. Omvangrijke Britse legereenheden, gesteund door eenheden van hun trouwe bondgenoot Muhammed Ali, waren op meerdere plaatsen aan de Coromandel in heftige strijd verwickeld met eenheden van Tippu Sultan van Mysore. In de omgeving van Arcot en van Koedelor werden deze gesteund door een bataljon van het regiment Îles de France.¹⁴⁸ 'De Engelschen hebben Mazoer [Madura] ingetrokken met Bembaische troepen [uit Bombay], en trachten den zoon [Tippu Sultan] en opvolger van Haider-Ali uit Karnatika te krijgen, maar hij schijnt nog met Mr. De Bussy een kansje aan deeze zijde op de Engelschen te willen waagen'.¹⁴⁹ Aan Monneron had Falck geschreven dat hij vreesde voor het optreden van de Britse vloot bij Koedelor omdat er volgens hem maar tien Franse oorlogsschepen aanwezig waren.¹⁵⁰

Falck schreef aan neef Otto over zijn gevoelens over de afgelopen oorlog op Ceylon nadat hij had gehoord over de vredesonderhandelingen: '... ge kunt ligt nagaan, dat men te Utrecht geruster leeft dan hier. Het troost mij, dat men ons beklaagt in Nederland. Beter echter benijd dan beklaagt'. Wanneer wij maar binnenkort – schreef hij – weer 'met Vaderlandsche behoeftens mogen verheugd worden dan zullen de zorgen, voor een tijd, weder vergeeten worden maar als men ons in Juni 1781 (toen de tijding van den oorlog kwam)' had voorspeld wat er allemaal zou gaan gebeuren dan waren zij zeker 'moedeloos' geworden. 'Zoo waar is het dat de mensch elendiger zoude worden door de kennis van het toekomen-de'.¹⁵¹ Deze opmerkingen geven de indruk dat hij op dat moment noch pessimistisch was noch depressief.

Op het moment dat hij zijn brief van 20 juni 1783 schreef, was de strijd nog niet gestreden. Hughes, met zijn numerieke meerderheid van drie linieschepen, werd aangevallen door De Suffren. Deze nam het initiatief met een tactische manoeuvre die erop gericht was zo geconcentreerd mogelijk in linie te varen en zo gunstig mogelijk gebruik te maken van de slag-

¹⁴⁵ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan De Prins, 12 april 1783.

¹⁴⁶ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan De Prins, tussen 10 en 14 maart 1783.

¹⁴⁷ SLNA, inv. nr. 1/750 en 776 (klad), Resolutie Secrete Raad, 24 maart 1783; aan de orde was o.a. een brief van Van Senden uit Trincomalee.

¹⁴⁸ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, ? maart 1783.

¹⁴⁹ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 20 juni 1783: Falck geeft in zijn brief een zeer gedetailleerd verslag van de oorlogshandelingen vanaf 1782 in Zuid-India; de inhoud is accuraat na vergelijking met recente literatuur: Ramaswami en Barua, *State at war in South India*.

¹⁵⁰ AMB, le fonds Monneron inv. nr. 122 S 11, Iman Willem Falck aan Louis Monneron, 3 juni 1783 ('8 heure du Soir'); hij bracht een brief van De Suffren onder de aandacht van Monneron van 24 mei waarin hij de komst van het Britse eskader mededeelde.

¹⁵¹ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 20 juni 1783.

kracht van de Franse schepen.¹⁵² Na een stevig gevecht van twee uur wisten de Fransen de meeste schade toe te brengen. De duisternis maakte een einde aan de zeeslag.

Op het vasteland nam de druk op de Franse strijdkrachten echter steeds verder toe. De Britten kregen steeds meer versterking voor de uitschakeling van het Franse en Mysorse leger. Nadat er nog meer Britse versterking in aantocht was, die zich op slechts drie dagen marcheren van Koedelor bevond, dreigde De Bussy in een uiterst precare situatie terecht te komen. Op dat moment ontvingen de bevelhebbers aan beide kanten bericht dat er een voorlopige vrede of wapenstilstand was getekend in Parijs. Het nieuws bleek reeds op 17 juni Madras en de 23ste de Fransen hebben bereikt maar niet de eskaders buitengaats. De Franse marinecommandanten ontvingen het bericht over de wapenstilstand op 29 juni van Kapitein Erasmus Gower, commandant van HMS Medea, terwijl hij onder de ‘Flag of Truce’ voer. Hierna werden alle vijandelijkheden meteen verdaagd.

De Suffren kreeg na enige tijd opdracht met het merendeel van zijn eskader naar huis terug te keren. Op 5 oktober vertrok hij: ‘laatende hier vijf schepen van linie en drie fregatten, en de Engelsen zullen niet meer in deese gewesten houden’. Dit was het resultaat van het vertrouwen dat beide vlagofficieren in elkaar stelden.¹⁵³ Van de Franse minister van marine, marquis Charles de Castries¹⁵⁴ en de Britse onderhandelaar in Parijs Alleyne Fitzherbert¹⁵⁵ onderschreven dat vijf linieschepen van beide landen achterbleven totdat het verdrag was geratificeerd.

Voor zijn vertrek had De Suffren Falck schriftelijk van zijn vriendschap laten blijken ‘zonder opsmukte complimenten, (...), beklagende zich mij niet te hebben mogen ontmoete’. Zowel De Suffren als Falck spraken met affectie over elkaar: Falck schreef: ‘t is een braaf, aller dapperste man. Dit wordt zelfs van de Engelschen gezegd’. Toen De Suffren in 1785 als lid van de Soevereine Orde van Malta in La Valetta een ontmoeting had met de nieuwe Nederlandse gezant aan het Hof van het Ottomaanse Rijk, Frederik baron van Dedem van de Gelder, die op weg was naar zijn standplaats Istanbul,¹⁵⁶ prees hij zeer ‘d’Hr. Valk’ en toonde hij Van Dedem de degen met briljanten bezet en de tekening van de medaille die hij als dank van de VOC had gekregen.¹⁵⁷

13.5 Wapenstilstand

‘Ongelukkig is de maatschappij wanneer haare behoudens van de Franse hulp afhangen’,¹⁵⁸ staat aan het begin van paragraaf 13.3. De steun van het Franse eskader was onmis-

¹⁵² Richmond, *Navy in India*, 368; hij duidt deze manoeuvre aan als de ‘soldiers battle’.

¹⁵³ BL, IOR inv. nr. H/813, Documents from the collections of Sir George Forrest, C.I.E.: transcripts from the records at Pondicherry, 151–314, De Suffren aan Edward Hughes, Pondicherry, 19 september 1783.

¹⁵⁴ Charles Eugene Gabriel de la Croix, marquis de Castries (1727–1801), minister van marine.

¹⁵⁵ Alleyne Fitzherbert, 1st baron St Helens (1753–1839), Brits ambassadeur bij de vredesonderhandelingen in Parijs; 1783 ambassadeur aan het Russische Hof.

¹⁵⁶ Schmidt, *Per koets naar Constantinopel*.

¹⁵⁷ Schmidt, *Per koets naar Constantinopel*; Van Dedem, *Gezantschapreis*, 135.

¹⁵⁸ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins (duplikaat), 26 oktober 1781.

baar gebleken en had er voor gezorgd dat de vestiging Ceylon de oorlog had overleefd; het had echter veel zorgen en hoge kosten met zich meegebracht. Na de herovering van Trincomalee waren de Fransen niet direct bereid de vesting met omgeving weer over te dragen aan de Compagnie. Zij wensten niet alleen een forse financiële bijdrage voor een blijvende aanwezigheid in Trincomalee maar ook voor hun overige militaire inspanningen in Voor-Indië. Falck zou de teruggave en het herstel van het gezag over de vesting niet meer meemaken.

In de Raad van 17 juni 1784 vertelde Falck in de Hollandse Courant van 12 november 1783 een artikel te hebben gelezen dat de Britse hoofdonderhandelaar in Parijs de hertog van Manchester¹⁵⁹ van zijn Hof opdracht had ontvangen om de artikelen uit het traktaat tussen de Fransen en de Britten uit te voeren. Manchester had daarop 'de nodige dépêches in duplo' naar India gezonden. Het verwonderde de Raad dat hij niets had ontvangen van de Hoge Regering.¹⁶⁰ Aan Monneron had Falck in augustus 1783 geschreven dat hij van De Suffren had vernomen dat er een wapenstilstand was gesloten tussen 'de Engelsen en de Hollanders'.¹⁶¹ Hij was in een redelijk vroeg stadium op de hoogte van de ontwikkelingen in Europa.

In februari 1784 ontving hij pas het definitieve nieuws over de voorlopige vrede.¹⁶² Enige maanden daarna ontving hij een brief van de griffier van de Staten-Generaal, Hendrik Fagel de Oude, waarin stond dat de vrede was gesloten en dat Negapatnam definitief in Britse handen zou blijven. Een punt dat hij al direct van Monneron had gehoord.

Volgens Falck was dat verlies wel te boven te komen; veel ernstiger vond hij dat de positie van de Compagnie in Voor-Indië een geweldige knauw had gekregen en dat het aanzien nog verder was gedaald.¹⁶³ Hij vond de teloorgang van de bezittingen 'waarlijk het vervolg van onze weerloosheid en lafheid'. Hij vermoedde dat de Fransen wel hun redenen hadden gehad om een vrede te sluiten die voor de Britten zo voordelig mogelijk was:

want voor hunne onnoemelijke kosten, en groot volk verlies, hebben zij niets in O.I. bedongen, en de komst van den Hr. De Bussy zoude goede stoffe geeven, voor een kluchtspel. Ik geloof echter dat de Franschen altoos onder de hand werken zullen tegen de engelschen. Tipoe Saib [Tippu Sultan] heeft op de tijding van den wapenstilstand zeer gescholden op de Franschen. Die hebben hem echter op zijn vaders troon geholpen, maar de Hollanders hebben niets gedaan, en zenden soldaaten en oorlogsschepen nadat de oorlog geëindigd is.¹⁶⁴

Tippu Sultan van Mysore was na de wapenstilstand woedend op de Fransen. Zijn houding kwam overeen met de bittere teleurstelling en het zeer negatieve oordeel van Falck over de rol en het aandeel van de Republiek tijdens deze oorlog.

¹⁵⁹ George Montagu, 4th Duke of Manchester (1737-1788), had de leiding van de vredesbesprekingen in Parijs in 1783.

¹⁶⁰ SLNA, inv. nrs. 1/750 en 1/777, Resolutie Secrete Raad, 17 juni 1784; het stuk bleek, na enig zoeken, wel in een pakket brieven van de Hoge Regering te zitten; er werd besloten dit ook ter kennis te brengen van het gouvernement te Madras.

¹⁶¹ AMB, le fonds Monneron inv. nr. 122 S 11, Iman Willem Falck aan Louis Monneron, 18 augustus 1783.

¹⁶² NA, VOC inv. nr. 3636, Iman Willem Falck aan de Geheime Commissie van Oorlogszaken, 17 september 1784; NA, Collectie Fagel inv. nr. 2600, Hendrik Fagel de Oude aan Iman Willem Falck, 3 april 1784.

¹⁶³ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 20 juni 1783.

¹⁶⁴ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 20 juni 1783, (duplikaat) met PS, 5 november 1783 (ontvangen 11 juni 1784).

De positie van de Republiek en haar Oost-Indische Compagnie zag erg ongunstig uit. Zij was volledig overgeleverd aan de luimen van beide grootmachten. Het enige lichtpuntje voor Falck en de Compagnie leek de werkelijke aantocht van een Staats eskader.

Van Falcks positieve en tactische houding tegenover de Britten voor de Vierde Engelse Oorlog was niet veel meer over. Hij constateerde dat een deel van de Nederlanders de Prins aan het hoogste gezag had willen helpen en dat zij om dit doel te bereiken ‘onze macht eerst door de Engelschen of anderen zouden willen laten fnuiken (kortwieken)’. Hij kon dat moeilijk geloven maar hij ontdekte dat dit wel zo had plaatsgevonden in Patria. In de Oost was de Compagnie volgens hem slachtoffer geworden van de eigen ‘bedrijveloosheid’. Hij wenste niet mee te gaan met het gevolg dat anderen hieruit trokken: dat was in strijd met het gezond verstand. Hij geloofde liever dat ‘men eene ontijdige aankleefing aan Engeland vrede, gevreesd heeft’, waarmee hij moet hebben bedoeld dat de angst aan de wensen van de Britten toe te geven conform de verdragen onterecht was.

Binnen de prinsgezinden in Patria had men gehoopt dat een krachtige samenwerking met de Fransen de Britten zou afschrikken. Falck was van oordeel dat de Britse ministers geen problemen hadden ‘om zulke zwakke geesten te leuren met beloften, dat dan de staat zijne reekening bij de vrede best maaken zoude’. Dit was allemaal anders uitgevallen en hij vond dat ook ‘het ministerie in engeland sedert het begin van den oorlog veranderd!’ Hij was verder van mening dat de ‘Engelsche partij’ c.q. de Hofpartij het geheel had laten afweten. Er had een vrede met ‘roemrijke voorwaarden’ kunnen worden gesloten zonder daarmee de verhouding met de Britten ‘geheel te verbrijzelen’. Falck komt daarmee weer bij zijn punt van het Staatse eskader: ‘men hadt, bij voorbeeld, maar zoo veel oorlogsschepen [4, 5 of 6 van onze oorlogsschepen], als toen in de Middellandsche Zee zworven, in alle ijl naar de O.I. moeten zenden, die in ’t laatst van 1781 (...) de haven van Trinkenemale hadden kunnen bereiken, en daar de fransche hulp afwachten’. Indien de Staatse schepen er eind 1781 waren geweest, dan hadden zij met de Fransen die in februari 1782 waren gearriveerd een overmacht gehad op de Britten en hadden zij ‘de Engelsche zeemacht in O.I. verpletterd, den oorlog te lande voor hen allergevaarlijkst hebben gemaakt, en waarschijnlijk zeer voordeelige vrede hebben uitgewerkt ...’.¹⁶⁵

13.6 De verhouding tot Kandy

Die van Kandia behandelen ons even als voor den oorlog dien de Komp. zo veel gekost heeft.¹⁶⁶

Door de oorlog zou de verhouding met Kandy veranderen; aan de lange periode van rust en overwicht door Colombo was een einde gekomen:

Alle [deze] omstandigheden omtrent Kandia zijn zeedert den ongelukkigen oorlog met Engeland en zeedert dat zij ons als geheel aan ons noodlot overgelaeten gezien hebben, der wijs

¹⁶⁵ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck (Extract); afkomstig uit een brief vermoedelijk in de loop van 1784.

¹⁶⁶ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 17 maart 1783.

[voor ons] ten nadeele verandert, dat de Hofgroten, ons even als vooren den kandiaschen oorlog beginnen te behandelen ons onderwerpende aan die zelfde vernederend ceremonieën die door het vredestractaat van 1766: voor altoos meenden afgeschaft te hebben. In 1781 ontzeijden zij ons alle vrijheid om in 's konings land te schillen, wel wetende dat wij in een oorlog gewikkelt ons daer tegen niet zouden durven verzetten. In 1782 beperk[t]en zij de schil vrijheid zoo nauw als tijt voor den kandiaschen oorlog heeft plaets gehad; en in dit jaar hebben ze de oproerige kaneelschillers zoo wel voor gestaen dat de oogst daer door aenmerklijk zal vermindert weesen.¹⁶⁷

In het hier aangehaalde citaat wond Falck er geen doekjes om: de voordelen van de vrede van 1766 waren verdwenen. Door de oorlog met de Britten was het aanzien bij de Kandianen gedoofd, wederom werden de vernederende Hofceremonieën ingesteld. Bij het begin van zijn bestuur, na de vrede met Kandy in 1766, had hij de Kandianen onder de duim weten te houden. Uit Falcks *Aanmerkingen op de Reflexien over de militaire situatie op Ceylon* werd eerder geciteerd: 'Het schijnt mij toe, dat het onmogelijk is Ceijlon tegen een Binnen en buitenlandschen vijand tegelijk, te beschermen, zonder eene macht die het vermogen van de Maatschappij verre te bovengaat'.¹⁶⁸ Dit was uitstekend gelukt tot het uitbreken van de 'ongelukkigen oorlog met Engeland'. Na het uitbreken moest er daarom door Colombo van alles aan worden gedaan dat er geen strijd naar twee kanten plaats zou vinden. De Kandianen wisten uitstekend gebruik te maken van de moeilijke positie van de Compagnie; een strafexpeditie tegen Kandy was in deze situatie uitgesloten.

De relatie met Kandy was al verslechterd vóór de oorlog met de Britten. Aanleiding was het ongenoegen van het Hof dat er uit Colombo geen buitengewone ambassade was gestuurd om de koning geluk te wensen met zijn huwelijk. Weliswaar was de bruid en nog een andere prinses door de Compagnie uit Zuid-India naar Kandy gebracht en was Colombo hiervoor uitvoerig bedankt, maar deze assistentie was geen excuus om een bijzondere ambassade na te laten. Dit bleek uit de woorden van de koninklijke gezanten die in januari 1781 Colombo bezochten. De ontstemming van het Hof kwam opnieuw tot uiting bij de volgende ambassade van Colombo aan Kandy: de koning weigerde toestemming te geven in de Koningslanden te schillen. Bij terugkomst van de ambassade werd direct door de Raad als tegenmaatregel het principe toegepast 'geen kaneel, geen zout'.¹⁶⁹ Dit riep nieuwe spanningen op in de relatie met Kandy.

Alsnog werd besloten gelukwensen aan te bieden. Falck en de Raad gingen ervan uit dat de koning en het Hof met enige geschenken tevreden konden worden gesteld.¹⁷⁰ De ambassade werd niet alleen gestuurd om alsnog de koning met zijn huwelijk geluk te wensen; de ambassadeurs kregen nog twee andere opdrachten mee: er moest toestemming worden gevraagd te schillen en verder moest worden vastgesteld welke kant het Hof zou kiezen in de

¹⁶⁷ NA, VOC inv. nr. 9991; opmerkingen van Falck, die waren gevoegd bij de Staat van Ceylon over 1783, (verzonden 23 februari 1784) met opmerkingen die waren gemaakt door de bewindhebbers in een brief aan de Hoge Regering van 30 november 1781.

¹⁶⁸ Falck, *Aanmerkingen*, paragraaf 1; zijn aantekening in de marge.

¹⁶⁹ NA, VOC inv. nr. 9991, Verslag ambassade naar Kandy van 15 maart-11 april 1781 onder ambassadeur Cornelis de Cock.

¹⁷⁰ SLNA, inv. nr. 1/3084, Resolutie Raad, 6 juni 1781. Er werd besloten een ambassade voor te bereiden.

Afb. 14 'De Dessave (De Cock) te Colombo op Cylon, met de Capiteins der Cingalezen, zittende in zyn gaanderij om de zaken en geschillen van den inlander af te doen', 'Nov: 29 1785', aquarel Jan Brandes (1743-1808) (Rijksmuseum Amsterdam).

inmiddels uitgebroken oorlog. Daarom stelde Falck een zware samenstelling van de ambassade voor en opperde als ambassadeur zijn belangrijkste vertrouweling de dessave van Colombo, De Cock, daar hij wist hoe gevoelig het Hof was voor de samenstelling van de ambassades. Reeds eerder was hij als neef van Falck met veel égarde in Kandy ontvangen. Als tweede man werd de koopman Frederik Pieter de Rock als extra ordinarius ambassadeur

benoemd.¹⁷¹ Bij aankomst te Kandy werden zij inderdaad groots ontvangen en mochten zij de geschenken overhandigen. De koning leek weer ingenomen te zijn met de Compagnie. Toch lukte het de ambassadeurs niet toestemming te krijgen voor het schillen in de Koningslanden. Bovendien twijfelden de ambassadeurs over de zijde die het Hof zou kiezen in de oorlog. Het Hof kon niet worden verleid zich tegen samenwerking met de Britten uit te spreken, ook al hadden de ambassadeurs ernstige aantijgingen gedaan aan het adres van Groot-Brittannië.¹⁷² Bij zijn terugkomst op 31 juli verzochtte De Cock in de lijn van Falck dat werkelijk alles zou veranderen door de komst van een 'Nederlandse vloot'.¹⁷³ In oktober kwam er duidelijkheid over de opstelling van het Hof: het was positief; het bood zelfs zijn steun aan tegen de Britten. De gouverneur en Raad sloegen dit aanbod vooralsnog af; in hun reactie stelden zij dat het tij spoedig zou keren met de komst van de 'Franse en Nederlandse vloot'. De steun van de Kandiaanse soldaten werd in Colombo niet hoog aangeslagen; bij het eerste schot van de Britten zou het leger van de koning op de vlucht slaan. Geleidelijk aan nam dit wantrouwen af en toonde de Raad zijn tevredenheid over de positieve houding van Kandy. Deze werd toegeschreven aan de geschenken die voor de Hofgroten waren meegebracht en aan de *égards* waarmee ze waren behandeld. Daarnaast speelde de wijze waarop de Britten de vorstendommen in Madura hadden gekrenkt. De koning voelde zich betrokken bij de gebeurtenissen aldaar; zoals al eerder naar voren is gebracht, was zijn dynastie afkomstig uit Madura. Blijkbaar had hij informatie gekregen van een 'van de kust overgekomen Nayak'.¹⁷⁴

Falck liet het Hof weten dat hij het nodige zou doen om de veiligheid van Kandy te garanderen. Hij gaf het zelfs toestemming enige artillerie en munitie op te halen in Batticaloa.¹⁷⁵

De Compagnie had niet alleen in Zuid-India maar ook in Kandy zwaar aan prestige ingeboet door de verliezen aan de Coromandel, in de Onderhorigheden en vooral door de val van Trincomalee. In de Raad was in het najaar van 1781 afgesproken formeel met de koninklijke gezantschappen om te gaan en vooral niet in discussie te treden.¹⁷⁶

In Kandy had begin 1782 een zeer belangrijke verandering plaatsgevonden door het overlijden van koning Kirti Sri Raja Singa. Volgens de berichtgeving zou hij van zijn paard zijn gevallen en aan de gevolgen daarvan twee maanden later zijn overleden. Hij werd opgevolgd door zijn jongere broer Sri Radjadhi Raja Singa,¹⁷⁷ 1782-1798, omdat zijn kinderen niet van zijn officiële maar van zijn tweede vrouw waren. De dood van Sri Kirti betekende dat er een einde was gekomen aan een regeringsperiode van 34 jaar. De verhouding met de Compagnie was tijdens zijn regering alle kanten uitgegaan van oorlog tot een zekere mate van vriendschap en alles daar tussenin. Falck stelde de Raad voor de nieuwe koning 'met

171 NA, inv. nr. 3615, Resolutie Raad, 14 juni 1781, met verwijzing naar de Secrete Raad van 6 juni 1781; Idem, de ambassade vond plaats van 23 juni-31 juli 1781.

172 NA, VOC inv. nr. 3640, Verslag van Gezantschap naar Kandy van 23 juni tot 31 juli 1782.

173 NA, VOC inv. nr. 3625, Resolutie Raad, 23 juni 1782.

174 NA, VOC inv. nr. 9988, Resolutie Raad, 22 januari 1782.

175 NA, VOC inv. nr. 3640, Resolutie Secrete raad, 12 februari 1782; in de instructie aan het opperhoofd te Batticaloa zou zijn bericht dat hij vijf à zes kanonnen mocht leveren met veel munitie.

176 NA, VOC inv. nr. 3640, Resolutie Raad, 9 september 1781.

177 Sri Radjadhi Raja Sin(g)ha (1782-1798), niet erg in politiek geïnteresseerd; kunstliehebber en poëet; stierf kinderloos; zijn Hof werd beheerst door familieleden uit Zuid-India.

zijn komst op de troon te laten gelukwensen' door de ambassadeur Billing en Keuneman.¹⁷⁸

Ook aan het 'afsterven' van Sri Kirti werd aandacht geschonken door het zenden van de koopman Dirk Joan Potken,¹⁷⁹ die als speciaal gezant van Falck zijn rouwbeklag aan het Hof aanzegde.¹⁸⁰

De sfeer aan het Hof was bij de komst van de ambassadeur Billing eind maart 1782 veranderd.¹⁸¹ Dit had mede te maken met de nieuwe koning Sri Radjadhi Raja Singa, die de Compagnie ondanks zijn afkeer redelijk behandelde. Tijdens het vooroverleg op het paleis vroeg een van de Hofgroten schamper aan Billing 'wanneer de Engelsen nu onze overige bezittingen op Ceylon mochten aanvallen'. Deze antwoordde 'dat wij door de Franse zulk een machtige bijstand hadden ontvangen dat wij onze eigen oorlogsschepen nu dagelijks verwachten, en dat wij onder den goddelijks bijstand geheel niet bevreesd waren voor de aanvallen der Engelsen, die buiten des werks genoeg zouden hebben, zich zelfs stakende te houden'. De Hofgrote ging vervolgens in op het hofceremonieel en zou hebben gezegd dat 'de vriendschap tussen het Hof en de komp. niet konde stand grijpen wanneer wij nog langer de oude eerbewijzen willen weigeren'. Billing verzocht bij een volgende ontmoeting of de kaneelschillers niet alleen in de Koningslanden mochten schillen maar ook in andere nader vast te stellen gebieden; volgens hem was het vorige jaar door een ongegrond misverstand het schillen door het Hof geweigerd. De Compagnie gaf zeer veel geld uit aan de verdediging van het eiland en daarvoor waren nu eenmaal inkomsten nodig. Het Hof leek hiervoor gevoelig te zijn, maar vond dat er wat tegenover moest staan zoals het herstel van de oude eerbewijzen en de teruggave van de stranden. Billing zou hierop volgens het verslag zeer verbaasd hebben gereageerd; deze zaken waren volgens hem duidelijk in het traktaat van 1766 vastgelegd. Het Hof bracht tijdens het verdere vooroverleg naar voren dat Kandy altijd tegen beide artikelen in het traktaat was geweest; het meende dat er nimmer enige overeenstemming was geweest. Tot slot werd opgemerkt dat er van een audiëntie bij de koning geen sprake kon zijn als de Nederlanders niet bereid waren te knielen. Billing antwoordde hierop dat daarvoor geen enkele aanleiding was en hij merkte op dat 'de Nederlanders alleen knielden tegenover de Schepper'. De Kandianen brachten daartegen in dat de Britse ambassadeur, vermoedelijk werd hiermee bedoeld het bezoek van Pybus in 1763, op de meest nederige wijze voor de troon had geknield door met het voorhoofd op de grond te buigen. Volgens Billing was dit alleen maar uiterlijke schijn en gedroegen zij zich in India in werkelijkheid totaal anders. In latere gesprekken met de Hofgroten werd door de Kandianen nog naar voren gebracht dat de Hollanders 100 jaar hadden geknield en daarvoor de Portugezen 200 jaar; de Fransen en Engelsen die aan het Hof waren geweest hadden het ceremonieel nooit geweigerd; zelfs de Bramines, die tot de hoogste kaste behoorden

¹⁷⁸ NA, VOC inv. nr. 3640, Resolutie Raad, 1 maart 1782; secretaris Billing en de onderkoopman Keuneman werden met de ambassade belast.

¹⁷⁹ Dirk Joan Potken (1718-?), 1734 in dienst van de VOC in Colombo als soldaat; 1760 onderkoopman, 2^e pakhuismeester; 1782 koopman, winkelier (SLNA, inv. nr. 1/3085, Resolutie Raad, 2 april 1782; NA, VOC inv. nr. 5231, Generale Monsterrol, 1783).

¹⁸⁰ NA, VOC inv. nr. 3640, Resolutie Raad, 2 april 1782.

¹⁸¹ NA, VOC inv. nr. 1/3085, Resolutie Raad, 15 maart 1782; voor een ambassade naar Kandy waren vertrokken Billing en de onderkoopman Keuneman; scriba Jupiter.

in Zuid-India, zouden dit zo hebben gedaan evenals gezanten van de Koning van Siam.¹⁸²

Over de stranden was Billing nogal lichtig; deze hadden de Compagnie drie keer zoveel geld gekost dan zij hadden opbracht. Aan het eind van de voorbesprekingen merkte Billing op dat er spoedig troepen uit Jaffna richting Trincomalee door de Koningslanden zouden trekken om samen met de Franse vloot de stad te heroveren. Hij verzocht het Hof vriendelijk om verzorging van deze troepen, uiteraard tegen vergoeding.

Hij begreep anderszins dat het Hof niet te vermurwen was over het ceremonieel en besloot, tot grote tevredenheid van het Hof, bij de audiëntie voor de koning te knielen. Hij handelde hiermee in strijd met de instructie, die dit nadrukkelijk verbood.¹⁸³

Na afloop van de audiëntie kreeg Billing te horen dat de koning bereid was alle verzoeken in te willigen. Nu voelde Billing zich misleid, omdat in ruil voor het schillen alle stranden werden opgeëist, niet alleen de oostelijke. De Hofgroten wilden de oostelijke landen die op de Britten zouden worden veroverd, behouden; dit was grootspraak want de Britten hadden benevens Trincomalee helemaal niets veroverd. Uiteindelijk werd aan de wensen inzake het schillen van kaneel gedeeltelijk tegemoet gekomen zonder dat op de eis over het teruggeven van de kuststrook aan Kandy tegemoet werd gekomen.

De disava van de Drie Korles liet enige tijd later in een brief aan Falck weten dat de Britse gezant Boyd niet veel later na Billing in Kandy was aangekomen. Boyd had gezegd dat de Hollanders een trouweloos en bedrieglijk volk waren; de Engelsen kwamen hun zaken wél na en men zou op de Engelsen kunnen steunen om de Hollanders van het eiland te verjagen; alle landen die zij op de Hollanders zouden veroveren zouden zij aan het Hof overgeven; de Engelsen zouden jaarlijks aan het Hof '20x meer presenten geven dan de Hollanders tot nu toe hadden gedaan'; de broer van de koning zou tot koning van Madura worden verheven; 'de producten van het land zoude het Hof aan de engelschen leveren, voor zodanige prijzen als men zoude kunnen akkoorderen'; kortom, het Hof zou een groot zakelijk belang hebben bij het Britse voorstel.

Zij zouden deze voorstellen volgens de disava hebben afgewezen uit bijzondere vriendschap met de Hollanders. De Raad liet aan het Hof weten dat het moest inzien dat de Britten waren gekomen om hen te misleiden, 'Hollanders hadden nooit enige vorst trouweloos behandeld'. Het verhaal deed de ronde dat het geheime bezoek van Boyd was mislukt omdat de koning alleen met een rechtstreekse afgezant van Koning George III wilde onderhandelen. Kandy was echter buitengewoon bevreesd voor het Britse optreden; het had het gevoel op dat moment beter af te zijn met de Compagnie die weinig speelruimte had en slechts kon schermen met de komst van het 'machtige Franse eskader'. Falck schreef dat hij er alles aan probeerde te doen om de steun van Kandy te bewaren: 'hetgeen nog beter zou gaan indien er een krachtig ontzet uit Nederland zou komen'.¹⁸⁴

¹⁸² SLNA, inv. nr. 1/3085, Verslag van de ambassade naar Kandy 17 maart-9 april 1782 aan het Hof van Kandy door Frederik Jacob Billing, provisioneel koopman en secretaris van het gouvernement.

¹⁸³ SLNA, inv. nr. 1/750 en 1/776, Resolutie Secrete Raad, 13 maart 1782; Volgens zijn instructie was zijn belangrijkste opdracht het geven van een onderbouwde uitleg over de positie van de Nederlanders en de Britten in de oorlog; hij mocht nog steeds niet overgaan tot het oude ceremonieel tegenover de koning. Bij terugkomst in Colombo en tijdens zijn toelichting van zijn verslag in de Raad werd hij hierover niet gekapitteld.

¹⁸⁴ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 7 maart 1782.

De Kandiaanse eis dat in het vervolg de ambassadeurs het oude Hofceremonieel met 'de verneederende ceremonieën' zouden moeten respecteren, moest met de nodige afkeer worden aanvaard. In Kandiaanse ogen was het aanzien ernstig geschaad door het zwakke optreden van de Compagnie en de Republiek in de oorlog. De andere wensen van het Hof waren niet zozeer de kuststrook maar de teruggave van de havens in het gebied van Puttalam waardoor Kandy zelf weer handel zou kunnen drijven buiten het eiland. Tijdens het koninklijk gezantschap van 1785 zou Falck uitleggen dat hij hierover niet kon beslissen maar dat dit een zaak was van de Hoge Regering. Door dit verzoek van het begin aan te houden, moest het voor hem mogelijk zijn eerst met de Britse en Franse aspiraties af te rekenen.

Schrikker stelt dat Falck op het laatst niet langer een krachtige politieke lijn kon uitzetten tegenover het Hof; hij schoof de beslissing af op zijn superieuren. Hij zou dit direct weerlegd hebben met de opmerking dat zijn superieuren de positie van de Compagnie hadden verspeeld in Zuid-India en Ceylon door niets toe te staan en niets te doen voor een krachtig optreden.¹⁸⁵

13.7 Conclusie

Falck was zwaar teleurgesteld in de bijdrage van Patria en in het bijzonder over het niet sturen van een Staats eskader. Er is nauwelijks een brief te vinden waarin hij niet aandrong op de komst daarvan. Dankzij de Franse vloot was Ceylon niet ten onder gegaan tegen de oppermachtige Royal Navy. Zijn strategie voor de verdediging van Ceylon faalde doordat de eerste linie, de Compagniesvestigingen in Zuid-India, door de overmacht van de Britse legers onder de voet was gelopen, met uitzondering van de Malabar.

Falck had keer op keer gewaarschuwd voor de opkomende macht van de Britten. Daarom was hij aan het begin van zijn bestuur er voorstander van de strikte neutraliteitspolitiek van de Republiek en de Hoge Regering los te laten. Er was in het begin een mogelijkheid voor een bondgenootschap met Haider Ali, tot hij de grote usurpator werd, waarna Falck naar een militair verbond met de Britten zocht. Het had hem daarnaast voortdurend geërgerd dat geen van de bevriende Indiase vorsten, zelfs degenen waarmee verdragen bestonden, daadwerkelijk militair mochten worden gesteund. Op het moment dat de Britse acties tegen Negapatnam begonnen, moest haastig een beroep worden gedaan op de steeds afgewezen Haider Ali.

Er kon nu niets meer op een diplomatieke en evenwichtige manier worden georganiseerd. De verhoudingen in Zuid-India waren door het opkomende Brits-Indische militaire apparaat totaal aan het veranderen, waarbij een einde kwam aan de overmacht van de Mysorse legers die bijna 20 jaar onoverwinnelijk hadden geleken.

Of het nu lag aan de strategische politiek van Falck, het hardhandig optreden van de Britten in Madura of berekenendheid van de het Kandiaanse Hof, het voeren een tweefrontenoorlog op Ceylon was tijdens de Vierde Engelse Oorlog niet nodig. De Kandianen waren zelfs bereid de Compagnie te steunen tegen de Britten. Dat zij hiervoor genoegdoening

¹⁸⁵ NA, Collectie Fagel inv. nr. 2600, Iman Willem Falck aan Hendrik Fagel de Oude, 3 april 1784.

vroegen in de vorm van het herstel van het oude hofceremonieel voor de ambassadeurs uit Colombo en dat zij wederom enige havens opeisten in strijd met het traktaat van 1766 was logisch. De Compagnie had veel aanzien en gezag verloren zowel op Ceylon als in Zuid-India; hiervoor moest een prijs worden betaald.

De oude vijand Haider Ali was niet langer de grote bedreiging voor de Compagnie maar werd de belangrijkste bondgenoot op het vasteland van Zuid-India. De Fransen zouden ter zee de door Falck gewenste plaats van een Staatse vloot innemen en rugdekking geven aan Ceylon. Falck schreef daarom aan de Prins: 'hadt de goede hand van God niet voor ons gewaakt door den krijg dien Haider-ali-kan den engelsen aandoet en zonder der franschen nog voortzet'.¹⁸⁶

De Britten zouden na de Vierde Engelse Oorlog Negapatnam behouden. Innes Munro¹⁸⁷ gaf in zijn boek dat in 1789 uitkwam over de veldtochten in India een uitstekende conclusie over de Britse zijde van de oorlog tegen de Compagnie in Zuid-India en Ceylon. Hij stelt terecht dat de uitkomst een voor de Britten gunstige bijdrage leverde aan de verdere uitbouw van hun aanwezigheid in Zuid-India.

De Hoge Regering keek nauwelijks verder dan de Indische archipel, Patria was intern hopeloos verdeeld door de politieke tegenstellingen en Ceylon moest het zoveel mogelijk zelf rooien zonder nog langer te kunnen rekenen op Zuid-India als strategische buffer.

Het is ook duidelijk dat Falcks kritiek gebaseerd was op alleen kennis van de Aziatische verhoudingen en nauwelijks van de Europese; vermoedelijk kon hij zijn mening alleen gronden op informatie uit (verouderde) kranten en de briefwisseling met familie en vrienden waaronder neef Otto.

¹⁸⁶ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 16 oktober 1781.

¹⁸⁷ Innes Munro (†1827) luitenant-kolonel, en auteur; familie van Sir Hector Munro; nam deel aan de veldtochten tegen Haider Ali als luitenant en schreef een indringend relaas over de veldtochten: *A Narrative of the Military Operations in the Carnatic in 1780-4*.

14 Uitgeput 1783-1785

De toegenomen jaaren, zwakke lichaamsgesteldheid, en inzonderheid de gewichtige veranderingen, die sedert den ongelukkigen oorlog met Engeland in den staat van de O.I. maatschappij zijn voorgevallen ...¹

‘Wat zal ik nu schrijven’ begon Falck zijn post scriptum dat hij eind 1783 had toegevoegd aan een kopie van een brief aan neef Otto; alles zat tegen. Hij constateerde dat het niet goed ging op Ceylon en in Zuid-India; er was meer dan een half jaar verstreken sedert de sluiting van het preliminaire traktaat met Groot-Brittannië en de beëindiging van de vijandelijkheden. In Trincomalee wapperde nog steeds de Franse vlag, hoewel er een Compagniesgarnizoen lag onder de ‘Hollandsche kommissaris’ Van Senden. Het zat hem vooral ‘dwars in den maag’ dat de Fransen nog niet waren vertrokken en dat de Compagnie daarvoor fors moest betalen.

Zijn gezondheid was de laatste jaren zwaar op de proef gesteld en zijn ‘zwakke lichaamsgesteldheid’ was verder achteruitgegaan;² geestelijk en lichamelijk leek hij uitgeput. Hij was diep teleurgesteld door het ontbreken van krachtige maritieme en militaire steun uit Patria tijdens de oorlog. Zijn ‘tegenzin voor OI [nam] meer toe dan af’; hij wilde eigenlijk weg en ‘ging zijn best doen, als God mij het leven spaart om direct te mogen thuisvaren’.³ Zelfs de grote eer van zijn bevordering door de Prins en de bewindhebbers tot directeur-generaal, de een na hoogste rang van de Compagnie, kon hem niet opbeuren.

14.1 Benoemd tot directeur-generaal

Ik heb voor de mij aangedaane eere bedankt.⁴

Ceylon was gedurende de oorlog min of meer verstoken gebleven van zowel officiële als persoonlijke post uit Nederland en Europa. Nu kwam alle informatie binnen met een nog

¹ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 8 december 1781.

² KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 8 december 1781.

³ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 6 november 1783 (duplikaat) met PS van 15 februari 1784 (ontvangen 8 december 1784).

⁴ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 15 februari 1783.

grotere vertraging dan het gebruikelijke halfjaar. Een deel ervan kwam nooit aan omdat deze onderweg werd gekaapt door de Royal Navy en verdween in de reeds eerdergenoemde archieven van het High Court of the Admiralty. Falck ontving zijn eerste brief van neef Otto na het uitbreken van de oorlog eind januari 1783; deze was verzonden in december 1781 uit Utrecht waarna de 'besteller' had gezorgd dat deze in Kopenhagen terecht kwam; op 9 juni was de brief meegenomen met een Deens schip naar Tranquebar aan de Coromandel en daar in januari 1783 bezorgd. Vervolgens was de brief naar Colombo gestuurd.

Een variatie op deze briefbestelling was de omzwerving van een andere brief van neef Otto. Deze was met een Pruisisch schip gestuurd naar de Kaap en vervolgens met de VOC-bark Jagtlust, die post had gebracht uit Ceylon, mee teruggenomen.⁵ Falcks antwoord van 15 februari 1783 was op 27 mei 1784 in Utrecht ontvangen. Hij had de laatste en de volgende brief gezonden langs een veilige weg via de Nederlandse consul in Lissabon, zijn verre neef Daniël Gildemeester.⁶ De inhoud bevatte bij ontvangst in Utrecht volledig achterhaald nieuws zowel over de oorlog als over zijn welstand. Falck beklagde zich als gebruikelijk over het nog steeds niet gestuurde Staatse eskader: 'Door het spoedig uitzenden van maar zes oorlogschepen zoude Zijn Hoogheid mij meer dankbaarheid verplicht hebben, dan door mijne bevordering'. Hij verwees hier in een brief aan de Prins naar zijn benoeming tot directeur-generaal waarvoor hij op 30 november 1781 door de bewindhebbers bij de Prins was voorgedragen⁷ en op 8 december was aangeschreven.⁸

De geruchten over een eventuele benoeming in Batavia waren misschien al in de loop van 1781 tot hem doorgedrongen; het is niet zeker of een brief hierover afkomstig van neef Otto hem al voor de oorlog had bereikt of hem ooit had bereikt. Falck refereerde er nimmer aan. Eind december 1780 schreef Otto dat hij een 'omstandig' gesprek had gehad met Boers. De aanleiding was Falcks verlangen direct te mogen repatriëren en niet via Batavia te moeten thuis varen. Boers pree in het gesprek omstandig de verdiensten van Falck; men, de bewindhebbers, stelde hem gelijk aan Van Imhoff en zelfs hoger want hij had 'een wel verdienden roem van onbaatzuchtigheid, waaromtrent de Heer van Imhoff, zig niet zuiver had gehouden'. De Prins, de bewindhebbers en de Staten-Generaal stelden 'in UwEd' soo talenten integriteit een onbepaald vertrouwen'. Otto zei dat hij had tegenge-

5 NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 20 juni 1783.

6 Johan Frederik Gildemeester was stadsbestuurder en raadsheer te Bremen, huwde Helena Meinertzhagen (HUA, Notr. akte U169a9-111, 17 september 1742); oudtante van Iman Willem Falck en nicht van zijn grootmoeder Constantia Margaretha Falck-Meinertzhagen; hun zoon Daniël (Utrecht, 1714-Cintra, 1793) was in 1780 consul-generaal te Lissabon. (NA, inventaris legatie in Portugal inv. nr. 129) stamvader van de Hollandse tak op het huis Frankendael te Amsterdam; zijn nazaten waren eveneens consuls te Lissabon in de tweede helft van de achttiende eeuw; Jan Jansz (1744-1799) consul-generaal, gehuwd met Barbara de la Court; Jan, woonde 1792 'Huis aan de Bocht', Herengracht 475 (diverse stukken NA, 1.02.08. inventaris Legatie van Portugal).

7 NA, Haags Besogne inv. nr. 4498, 30 november 1781; de Commissie voor personalia van de Heren XVII onder voorzitterschap van de President en vier bewindhebbers uit de vier departementen had een groot aantal benoemingen voorgesteld aan de opperbewindhebber waaronder Willem Arnold Alting tot Gouverneur-Generaal, Falck tot directeur-generaal en o.a. Adriaan Moens tot ordinaris raad en Johan Gerard van Angelbeek tot extraordinaris raad.

8 NA, VOC inv. nr. 3615, Heren XVII aan Iman Willem Falck, 8 december 1781; NA, Aanwinsten inv. nr. 1629; bijlage 'Extract Generale Resolutie des Casteels Batavia genoomen in Raade van Indië 5 mei 1783': 'het was geschied uit hoofde van 't allerbijzonderst genoeg 't geen zijn Ed: in het Ceylonsche Gouvernement Zijne Doorluchtige Hoogheid als ook hunne EdeleHoog Achtbaare steeds had gegeven ...'.

worpen dat zijn neef in Batavia zou stuiten op degenen die zich in ‘zoo veele bedieningen verrijkten, door middelen en wegen, die nu in vast gebruik geraakt waren’. Dit was geheel strijdig met Falcks opvattingen. Otto begreep heel goed dat als Falck deze misbruiken zou aanpakken hij zich de haat op zijn hals zou halen ‘van allen die de vette posten waren, of er de kans en misschien ook den ondank van vermogende personen hier te lande, die lichtelijk in ’t gevoelen zouden kunnen komen, dat men hunne creaturen ten minste de gelegenheid had moeten laten, om hunne beurs te maaken’. Hij wist maar al te goed hoe zijn neef zich vanaf het begin van zijn carrière tegen schraapzucht en zelfverrijking had verzet. Voor degene die de zo noodzakelijke verandering zou willen bewerkstelligen, zou dit een zeer ‘alleronaangenaamste’ opgave betekenen. Boers en Otto verzekerden Falck dat men in Nederland al lange tijd krachtig verlangde om iemand aan te trekken waarin men de ‘noodige fiducie konde stellen, zonder ’t welke alle goede orders en instructien van hier gegeven, altoos vruchteloos moesten wezen’. De tegenstanders in Batavia zouden volgens Boers na een noodzakelijke reorganisatie snel bijdraaien als men de ernst van de zaak inzag. Hij had volgens Otto nog geen zekerheid kunnen geven over wat de vergadering van de Heren XVII had besloten omdat het allemaal zeer vertrouwelijk was. Het zou hem, schreef Otto, niets verwonderen als Falck al Gouverneur-Generaal was. In Nederland waren berichten binnen gekomen over de slechte gezondheidstoestand van De Klerk en Alting en er waren ‘voorleeden jaar orders afgegeven als een van beide zoude zijn overleden’. De bewindhebbers verkozen Falck boven Breton ‘wiens karakter en begaafdheden’ niet hoog werden aangeslagen. Otto begreep dat de afweging voor Falck moeilijk was; hij pleitte er sterk voor dat hij de functie zou aanvaarden hoewel ‘de aanhoudende trek naar ’t vaderland en de ongezondheid van Batavia’ belangrijke punten van overweging waren.⁹

Het bericht over zijn aanstelling tot directeur-generaal had Falck uiteindelijk op 16 mei 1783 ontvangen. De functie werd sinds de dood van Gouverneur-Generaal De Klerk vervuld door Breton¹⁰ als opvolger van Alting, die door de Hoge Regering tot Gouverneur-Generaal was gekozen. Bretons aanstelling werd niet door de bewindhebbers bekrachtigd.¹¹ Uit een privé-brief uit het Vaderland die ‘een goede hand’ van Breton vóór juli 1782 in Batavia had ontvangen, vernam hij dat niet Alting maar Falck was aangesteld tot Gouverneur-Generaal in plaats van De Klerk. Alting zou moeten terugkeren naar zijn oude post van directeur-generaal en Breton werd weer ordinaris raad. Hij beweerde in zijn Memorie¹² dat Alting en hijzelf het bericht uit Patria als zeer grievend hadden ervaren; zij weten het zeer negatieve besluit van de bewindhebbers en de Prins aan het optreden van Boers. Hoewel Breton ‘de verdiensten van den heer Falk in geenende deele’ van de hand wees, vond hij zich niet de mindere, omdat hij ‘in zo veel verschillende gevaarlijke posten en bedieningen’ had bijgedra-

⁹ NA, Collectie Falck 3, Otto Willem Falck aan Iman Willem Falck, 2 december 1780.

¹⁰ Breton was formeel in functie vanaf 17 november 1780.

¹¹ NA, Aanwinsten inv. nr. 1629, Extract ‘Generaale Resolutie des Casteels Batavia genoomen in Raade van Indië 5 mei 1783; de Heer Breton een blijk te geeven dat zulk niet was geschied uit hoofde van eenig ongenoegen over zijn Ed. persoon’; het was toegestaan om de functie van directeur-generaal voort te zetten tot Falck was aangekomen.

¹² NA, Aanwinsten inv. nr. 1629, ‘Memorie van Hendrik Breton, zedert desselfs vertrek uit het vaderland naar Oost Indien in den Jaare 1735 tot desselfs Retour in anno 1784’.

gen. Volgens hem was de reactie van Alting dat Falck bij de Prins een 'witte voet' had en dat 'God betert' bij de Compagnie weinig acht werd geslagen op verdiensten.

Het gerucht over een eventuele benoeming van Falck tot Gouverneur-Generaal gonsde inderdaad in de Republiek rond; oom George Tammo Falck schreef eveneens in december 1780, 'men hoorde de tijding dat Gouverneur De Klerk in eene zwakke toestand was, de directeur Alting zeer zwak was, terstond hoorde men UwEde Generaal ten minste Directeur generaal stond gemaakt te worden'.¹³ Enige tijd later vernam Alting dat hij wel degelijk was aangesteld tot Gouverneur-Generaal.¹⁴

De bewindhebbers bleken uiteindelijk het voorstel van de Hoge Regering uit 1780 Breton te benoemen tot directeur-generaal niet te hebben overgenomen uit hoofde van enig ongenoegen over zijn persoon zonder daar nader op in te gaan. Dit werd even later versterkt door een financieel schandaal waarin hij verwickeld was geraakt nadat er een groot tekort was geconstateerd in de Grote Geldkas¹⁵ na het overlijden van de grootkassier Jan Bierens. Gelet op de positie van Breton als hoogste bestuurlijke verantwoordelijke en toezichthouder werd hij hiervoor verantwoordelijk gehouden. Hij was het daar helemaal niet mee eens en trachtte zich te verdedigen, maar kreeg daarvoor volgens zijn Memorie weinig ruimte, noch bij Alting, noch bij zijn mede-raadsleden in de Hoge Regering. Alting liet hem vallen omdat Breton had laten doorschemeren dat de tekorten al speelden onder zijn voorganger. De raadsleden gaven niet de indruk teleurgesteld te zijn over de afwijzing van Breton; zij wensten er niets mee te maken te hebben. Op 6 juli 1783 kwam in Batavia het bericht binnen dat Falck zijn benoeming niet had geaccepteerd. Toch waren de kansen van Breton verkeken want Alting vroeg de volgende dag aan de leden van de Hoge Regering na te denken over een opvolger. Hij was begonnen met de procedure Breton uit zijn ambt te zetten. Dit was een puur interne aangelegenheid van de Hoge Regering want zijn benoeming bestond niet voor de bewindhebbers in Patria.¹⁶ De diep verongelijkte Breton schreef in zijn Memorie dat de Hoge Regering hem op 5 mei had gevraagd aan te blijven nadat het bericht over de benoeming van Falck was binnengekomen; hij merkte op dat de bewindhebbers zich steeds gunstig over hem hadden uitgelaten.

Falck had de benoeming afgeslagen omdat hij 'niet meer geschikt [was], en mogelijk nooit geschikt genoeg geweest om dit ambt [van gouverneur] te bekleede, en zal schoon mijn kapitaal nog merkelyk minderen, zal liever opbreken ...'. Hij was geërgerd en diep teleurgesteld over de houding van de Staten-Generaal tijdens de oorlog zonder daar verder op in te gaan: 'ik zou gaan treden in haatelijkheden'.¹⁷ Van zijn diepe gevoelens van afkeer had hij al eerder blijk gegeven in zijn persoonlijke brieven aan de Prins, de Hoge Regering en de bewindhebbers. Hij bedankte voor de eer van directeur-generaal en hoopte met zijn weigering niets misdaan te hebben; zijn dankbaarheid aan de Prins voor het in hem gestelde vertrouwen was zeer groot. 'De toegenomen jaaren, zwakke lichaamsgesteldheid en de grote veran-

¹³ NAK, HCA inv. nr. 30/722, George Tammo Falck aan Iman Willem Falck, 2 december 1780.

¹⁴ NA, VOC inv. nr. 235, Resolutiën Gouverneur-Generaal en Raden, 7 mei 1783.

¹⁵ Vanuit de 'Groote Geldkas' werden alle inkomsten en uitgaven beheerd van Batavia. Het fungeerde als het centrale betalingskantoor waarvoor de directeur-generaal de eindverantwoordelijkheid droeg.

¹⁶ ANRI, VOC inv. nr. 1978, Secrete Resoluties Hoge Regering, 8 juli 1783; de generale directie was vacant verklaard.

¹⁷ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 13 februari 1783.

deringen die hadden plaatsgevonden sedert den ongelukkigen oorlog met Engeland en den staat van de O.I. maatschappij' hadden hem doen inzien dat iemand met een 'vlugger geest en een sterker lighaam' nodig was om de Nederlandse belangen te 'herstellen'. Hij schreef dat hij zich grote zorgen maakte over de gevolgen 'van diepe verachting, waarin wij bij Indiaanen en Europeërs geraakt zijn.'¹⁸ Uit andere brieven kwam naar voren dat hij vooral verbolgen was over de besluiteloosheid van de Staten-Generaal en de Hoge Regering. Hij zag niet in hoe hij daarin verandering zou kunnen brengen. Velen meenden echter dat hij bij uitstek geschikt zou zijn geweest.

Uit de formele briefwisseling komt een beeld naar voren van een sombere en terneergeslagen Falck. Het ging hem lichamelijk niet goed en hij schreef dat 'er veel aan mijn gezondheid ontbreekt', maar uit de openhartige briefwisseling met Monneron in Colombo komt toch een wat ander beeld naar voren.¹⁹ Falck merkte op dat hij vreselijk hard in de weer was; normaal was het rustig maar nu was het een gekkenhuis. Veel tijd werd in beslag genomen met het afhandelen van zaken die betrekking hadden op Trincomalee. Hij trachtte zoveel mogelijk aan de wensen van de Fransen te voldoen en reageerde daarbij met een geestige ondertoon op alle ontwikkelingen die hem ter ore kwamen uit Europa. Hij vroeg zich af of 'het tiende gebod' niet gold voor de Europese vorsten.

In Patria hadden noch de Prins noch de bewindhebbers gedacht dat Falck de post in Batavia zou weigeren, hoewel het toch in de lijn der verwachting lag op grond van zijn eerdere brieven. Zijn oprechte karakter was er volgens zijn naaste omgeving niet naar dat hij van inzicht zou veranderen. Met de benoeming tot directeur-generaal zou een toekomstig Gouverneur-Generaalschap in het verschiep hebben gelegen; de Prins en de bewindhebbers hadden een alternatief gehad voor de eigenzinnige Alting. Kanapathypillai merkt hierover op: 'It is futile to conjecture whether he would have succeeded if he had lived. But if he had his way, much of the troubles that the company faced in the future would have been avoided'.²⁰ Deze laatste constatering is niet te bewijzen. Zijn energieke opvolger Van de Graaff aanvaardde in 1793 wel de functie van directeur-generaal, maar miste echter de intelligentie, ontwapenende politieke eerlijkheid en grote diplomatie van Falck. Hij legde het af tegen Alting en zijn klik binnen de Hoge Regering. Daarnaast waren er beschuldigingen over zelfverrijking door zijn tegenstander de commandeur van Galle, Pieter Sluysken, die Van de Graaff karakteriseerde als 'trots, hoogmoedig en wraakgierig'.²¹

Ondanks alle gunstige eigenschappen van Falck ten opzichte Van de Graaff en Moens is het de vraag of hij zich had kunnen handhaven tussen de facties in de Hoge Regering en het bijzonder tegenover Alting. Deze wist dat Falck zijn grote concurrent was en dat hij favoriet was in Den Haag en Amsterdam. Zijn goede connecties in Patria en Batavia, de grote waardering op het hoogste niveau zowel binnen de Raad van Ceylon, de Hoge Regering, de bewindhebbers in Amsterdam, de Staten-Generaal en in het bijzonder bij de Prins gaven hem zeer veel aanzien en een uitgelezen positie. Hieraan ontbrak het beide anderen. Diploma-

¹⁸ NA, VOC inv. nr. 9987, Resolutie Raad waarin de missive van de Hoge Regering van 16 maart 1783 werd besproken; KHA, Collectie Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 8 december 1781.

¹⁹ AMB, le fonds Monneron inv. nr. 122 S 11, Iman Willem Falck aan Louis Monneron, 2 juli 1783.

²⁰ Kanapathypillai, *Dutch Rule*, 155.

²¹ Schrikker, 'Willem Jacob van de Graaff', 104.

tiek stak Falck met kop en schouder boven hen uit. Vanwege zijn lichamelijke en geestelijke gesteldheid had hij bedankt voor de 'opgedraagene waardigheid van directeur-generaal'.²² Hij miste de vitaliteit voor dit grote gevecht.

De bewindhebbers hadden aansluitend op de benoeming van Falck Van de Graaff, opperhoofd te Surat, tot zijn opvolger aangesteld. Zij motiveerden hun beslissing met de opmerking dat hij over zodanige hoedanigheden beschikte 'om in de tegenwoordige hachelijke tijds omstandigheden dit Eijland naer behoren te bestieren'. Zowel zij als Falck hadden 'te meermaele ons genoeg betoond'.²³ In Surat werd Van de Graaff niet opgevolgd; de bewindhebbers hadden besloten deze overrompelde factorij te plaatsen onder de commandeur van de Malabar, Van Angelbeek.

Wat de bewindhebbers niet konden vermoeden, was dat op het moment van het bericht van zijn aanstelling tot gouverneur van Ceylon, Van de Graaff reeds zitting had gekregen in de Raad van Ceylon. Nadat de Britten de volledige macht in Surat hadden overgenomen was hij krijgsgevangene gemaakt en begin 1782 was hij uitgewisseld tegen Britse gevangenen aan de Malabar. Hij mocht naar Cochin vertrekken vanwaar hij met een particulier Portugees schip naar Colombo was overgevoerd. De Hoge Regering had na de inname van Surat besloten hem naar Ceylon te zenden²⁴ om aan de tafel 'Falck in zijne moeilijke taek eenigszins te verligten'.²⁵ De Raad besloot op voorstel van Falck dat hij naast hem zou plaatsnemen.²⁶ Bij aankomst bij het zeehoofd in de baai van Colombo ontvingen Falck en de leden van de Raad hem met erewachten en groot militair ceremonieel.²⁷ Vanaf 16 juni nam hij aan de zijde van de gouverneur deel aan de vergaderingen.²⁸ Volgens zijn eigen berichten aan de Prins was dat omdat Falck wenste te vertrekken: 'Zijn ED [Falck]: zeide mij in den beginne, dat zijn vast voorneemen was om hoe eer zoo beeter te rapatriëren en ik heb daarom getragt om mij zoo wijnig mogelijk intussen van Ceilon te verwijderen. Vroeg voorlopig tot dat het vakant werd naar de Coromandel te mogen gaan liever zelf nog naar Bengalen'.²⁹ Van de Graaff zat ongeveer twee jaar als volwaardig lid in de Raad. Het bracht wel een ommekeer in de eenheid van besluitvorming; voor het eerst werd er in de Raad gestemd met minder en meerderheden. De stelregel dat er eensgezindheid was vereist, verdween. Een afwijken-de mening van Van de Graaff valt enige malen te lezen in persoonlijke aantekeningen op de minuut-resoluties in de vorm van rondvraag.³⁰ Ook dit leidde niet tot tegenstellingen, hij maakte zich in deze periode zeer nuttig. Van de Graaff zou zich altijd met groot respect en genegenheid over Falck uitspreken.³¹ Op het moment dat bericht was ontvangen uit Patria

22 NA, Collectie Fagel, inv. nr. 2600, Iman Willem Falck aan Hendrik Fagel de Oude, 4 maart 1784.

23 NA, VOC inv. nr. 9984, Heren XVII aan de Hoge Regering, 1781 (ontvangen 5 mei 1783).

24 SNLA, inv. nr. 1/750, (Secret) Gouverneur-Generaal en Raden aan Iman Willem Falck, 27 oktober 1781.

25 NA, Collectie Heeren XVII, paragraaf inv. nr. 163, 27 november 1783, 'extract van de Missive van de bewindhebbers aan Batavia in dato 27 november 1783'.

26 SLNA, inv. nr. 1/750 en 1/776 Resolutie Secrete Raad, 4 juni 1782.

27 SLNA, inv. nr. 1/3085, Dagregister; bericht over de verwelkoming van Van de Graaff, 11 mei 1782; daar hij pas om zes uur aan de wal kwam, had Falck de militairen bedankt 'en naar hunne cassernen laten marcheren'.

28 NA, VOC inv. nr. 3640, Resolutie Raad, 16 juni 1782; 'vanaf heden heeft hij zitting genomen naast de gouverneur'.

29 NA, Stadhoudelijke Secretarie inv. nr. 1183, Willem Jacob van de Graaff aan de Prins, 9 oktober 1784; bedankbrief n.a.v. zijn aanstelling tot gouverneur van Ceylon na vertrek van Falck.

30 SLNA, inv. nr. 1/776 en 777, minuut Secrete Resoluties Raad, 1783 en 1784.

31 NA, VOC inv. nr. 9994, Willem Jacob van de Graaff aan Gouverneur-General Willem Alting, 10 februari 1785; schreef

dat hij Falck zou opvolgen, werd besloten dat hij als 'Raad extra ordinarius van Nederlands India en benevens opvolger van het Ceilons Gouvernement'³² een vergoeding zou krijgen naast die van zijn directeurschap te Surat. Zij stelde dat 'deese regering niet kan bepalen, hoe veel emolumenten een raad kan genieten'.³³

Eind 1783 werd Van de Graaff door de Raad aangesteld tot tijdelijk commandeur van Galle; hij verliet op 7 juni 1784 Colombo. De plaats was vrijgefallen door het vertrek van commandeur De Lij naar Batavia met het VOC-schip *Ceres*. Hij werd begeleid door zijn schoonzoon de tweede pakhuismeester Conradie.³⁴ Eindelijk kon worden begonnen orde op zaken te stellen in Galle op sterk aandringen van Falck. Van de Graaff wist niet alleen een groot aantal belangrijke bestuurlijke verbeteringen in de Compagniesdistricten van de Galle Korle en de Matara Dessavonie tot stand te brengen³⁵ maar ook in de vesting zelf. Hij herstelde de tucht onder de ambtenaren en troepen; daarnaast hield hij grote schoonmaak.³⁶ In de Staat van Ceylon over 1784 wordt vermeld dat gedurende de korte tijd dat hij het bestuur had waargenomen, hij 'verscheidene nuttige schikkingen tot verbetering van den landdienst gedaan' had, waaronder het nieuw leven inblazen in de haast dode, althans zeer trage tombobeschrijving.³⁷

In Batavia had Falcks vertrouweling en vriend Moens snelle carrière gemaakt. Hij had na zijn vertrek uit Cochin in 1780 zitting genomen in de Hoge Regering en was na enige tijd de oudste ordinarius raad in rang; hierdoor viel hem de opengevallen plaats van directeur-generaal toe. Volgens Falck was 'de Generaal Direksie [...] den Hr. Moens opgedragen, waarop Breton beslooten heeft te repatriëren, met achterlating van alle zijn goederen, nadat hij reeds een zwaar kapitaal aan de Bank, als gewezen President, hadt moeten vergoeden'.³⁸ Breton dacht na aankomst in Patria in 1784 bij de bewindhebbers en vooraanstaande bestuurders in Den Haag³⁹ zijn eerherstel te kunnen bewerkstellingen; dat zou nimmer lukken. Tegenover Boers deed hij zijn beklag over de 'mishandeling van den heer Alting'.⁴⁰

een brief in de vorm van een memorie van aanvaarding van het Gouverneurschap; over Falck schreef hij ondermeer: 'een Minister wiens uitsteekende talenten, groote kundigheeden, en uitmuntende trouwe mijn lof niet noodig heeft, zig indien het mij geoorlooft is om zoo te spreken, een onsterfelijkelijke aanspraak op de erkenenis van de Kompis verworven'.

32 SLNA, inv. nr. 1/750 en 1/776, Resolutie Secrete Raad, 30 december 1783.

33 SLNA, inv. nr. Resolutie Raad, 13 juni 1783; de emolumenten kwamen neer op goederen uit de pakhuizen en jaarlijks: 'f 1684 voor wijn, bier, specerijen, zuiker enz, f 400 voor porcelijn, f 39.12 voor groffe doties tot vijlen enz'; per maand kreeg hij 'voor kostgeld Rijks 38.19/98,-, Rijks 50,- voor brandhout, Rijks 17.19/98,-'; Deze betalingen golden vanaf 23 mei 1781.

34 Johan Frederik Conradie – Koeradie (Kircheim, ?-Galle, 1808), 1772 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip *Woestduin* als soldaat (NA, VOC inv. nr. 5228, Generale Monsterrollen 1780); onderkoopman en pakhuismeester te Galle; 1780 2de pakhuismeester; 1784 naar Batavia en keerde in de loop van het jaar weer terug; gehuwd met (1) Justina Petronella de Lij en (2) Eva Mekern, dochter Martinus.

35 NA, VOC inv. nr. 3666, Resolutie Raad, 9 september 1784 (Van de Graaff was niet aanwezig i.v.m. verblijf in Galle).

36 Schrikker, *Expansion and Reform*, 61.

37 NA, VOC inv. nr. 9994, Staat van Ceylon over 1784: Dienaren, 31 januari 1785.

38 NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 13 februari 1783; op 6 november 1783 vertrok Breton als admiraal van de retourvloot en commissaris aan de Kaap.

39 HUA, inv. nr. 254 Breton; hij sprak met de Prins, raadspensionaris Van Bleiswijk, de thesaurier-generaal Jelles en griffier Hendrik Fagel de Oude.

40 HUA, inv. nr. 62 Historisch Genootschap te Utrecht, inv. nr. 254 Gedenkschriften en Belevingen van Hendrik Breton.

Moens genoot groot aanzien in Den Haag en bij de bewindhebbers. Hij werd dan ook zonder meer op grond van de aanbeveling van de Commissie voor personalia van de Heren XVII door de Prins benoemd. Of hierbij had meegespeeld dat hij een van de vertrouwelingen van Falck was, is niet aan te tonen.⁴¹

De kwestie rond het directeur-generaalschap en geruchten over het vervangen van Alting door Falck tonen aan dat de macht van de Hoge Regering niet moet worden overschat. De bewindhebbers hadden voor wat betreft de aanstelling van de hoogste bestuurders en hogere gekwalificeerde dienaren wel degelijk het laatste woord gekregen na het optreden van Thomas Hope als representant van de Prins in de jaren zestig en begin jaren zeventig. De lange tijdsduur voor de uitvoering van hun beslissingen gaf de Hoge Regering nog wel de nodige speelruimte. Alting bleef van deze handicap, evenals menig voorganger, handig gebruik te maken. Tijdens een in 1791 gestart onderzoek naar aantijgingen tegen Alting bij de Prins wegens ontvangen klachten over zijn financieel wanbeheer, wist hij dit zodanig te frustreren dat het geleidelijk aan verwaterde.

14.2 Ontwikkelingen in Zuid-India en op Ceylon

Volgens Falck was de positie van de Compagnie na de beëindiging van de oorlog dramatisch. De Compagnie moest de verloren vestigingen in Zuid-India weer in handen krijgen met uitzondering van het afgeschreven Negapatnam. De handelsmarkten dienden hier te worden hersteld. Er was ruim voldoende aanbod van kaneel; de pakhuizen van Galle waren overvol. Daarentegen was het aanbod van lijnwaden uit Zuid-India uiterst gering door het optreden van de Britten in de Onderhorigheden.

De politieke situatie in Voor-Indië was geheel veranderd en van Falcks vooroorlogse strategie om de Britten in Zuid-India op afstand te houden met behulp van Ceylonese troepen en de Indiase bondgenoten was niets meer over. Deze politiek had lange tijd rust en voorspoed gebracht op Ceylon. De oppermachtige positie van de Britten en het verlies aan aanzien van de Compagnie bij de Indiase vorsten had hier voorgoed een einde aan gemaakt. Falck weet dit aan 'de laffe en onbetrouwbare houding van de Republiek'.⁴² De bewindhebbers toonden zich echter niet ontevreden over de situatie in Voor-Indië; zij waren van mening dat deze niet zo zorgwekkend was; de ongemakken waren slechts van tijdelijke aard.⁴³

Dillo merkt in haar proefschrift over de 'Nadagen van de Compagnie' op dat de verandering van de Europese markt en de gewijzigde buitenlandse concurrentie een nieuwe situatie hadden gecreëerd. Ceylon moest volgens de bewindhebbers 'persisteren bij het tot nu toe gevoerde beleid'.⁴⁴ Het was tijdens de oorlog goed gegaan met de verhouding tot het koninkrijk Kandy dat noch een verdrag met de Britten noch met de Fransen had gesloten. Dat

41 Er zijn ook bronnen die beweren dat hij naar Batavia zou zijn gehaald door de Hoge Regering omdat zijn verhouding tot Haider Ali onmogelijk was geworden.

42 NA, Collectie Fagel inv. nr. 2600, Iman Willem Falck aan Hendrik Fagel de Oude, 4 maart 1784.

43 Dillo, *Nadagen van de Compagnie*, 197.

44 Oordeel vanuit het Haagse Besogne op het gevoerde beleid met betrekking tot het Hof van Kandy met verwijzing naar Secrete brieven van 11 januari en 25 april 1783 van de Hoge Regering.

het Hof hierbij uit puur opportunisme had gehandeld, was de bewindhebbers blijkbaar ontgaan. Kandy had tijdens de oorlog terecht ingezien dat het meer kon profiteren van een verzwakte Compagnie dan van de twee sterke Europese grootmachten die er op uit waren hun invloedssfeer krachtadig uit te breiden en te herstellen.

De bewindhebbers zagen wel dat er op Ceylon zorgen waren over de Vredesonderhandelingen en eveneens over de droevige financiële situatie wegens het niet ontvangen van 'koopmanschappen door de ongelukkige oorlog'. Zij concludeerden dat 'Haare vermogens zijn uitgeput en de bronnen van crediet opgedroogt'.⁴⁵ De Raad gaf als reactie op deze stellingname van de bewindhebbers dat het werkvolk, de chaliassen en anderen zeer veel last hadden gehad van de oorlog omdat zij moesten werken aan de vestingen. Maar 'nu zal men met vrissen moet weeder aen het werk gaen, en de vermeende inzaemeling van tuijn kaneel zal ter gewoonlijke plaetse bedeeft worden'.⁴⁶

Toch kwam het pessimisme van Falck over de commerciële ontwikkelingen en de opmerkingen over de handelspositie van Ceylon door de bewindhebbers niet overeen met de werkelijkheid, blijkt uit de analyses van Van den Belt. Hij toont in het hoofdstuk 'Profijt' aan dat de oorlog geen duidelijke breuk betekende in de inkomsten van de Compagnie op het eiland.⁴⁷ Het bruto profijt was al eerder teruggelopen: 'De voor de VOC meest profijtelijke periode ligt aan het einde van de jaren vijftig van de achttiende eeuw'.⁴⁸ Uit zijn berekeningen komt naar voren dat er direct na de beëindiging van de oorlog goede inkomsten waren.⁴⁹ De laatste twee jaar was Voor-Indië verstoken geweest van retouren.⁵⁰ Het voortbestaan van de Compagnie als geheel was economisch en militair sterk afhankelijk geworden van staatssteun, maar per regio in Azië verschilde de economische situatie nogal.

Op het moment dat alle vijandelijkheden tussen de drie handelsnaties in Voor-Indië waren gestaakt, moest er volgens de gezant Van Berkenrode uit Parijs 'tot restabilisering der door de Engelsen veroverde plaatsen' worden gekomen. In de Raad van Ceylon werd opgemerkt dat de Compagnie 'hierin schandelijk in teleur gesteld werd', want het bleek een moeizaam en ingewikkeld proces.

De Hoge Regering waarschuwde dat zij op haar hoede moest zijn: in 'de bezittingen op Choromandel en Mature, en recommandeerden tegens alle onderneemingen op Trincomale vermits uijt het gedrag der Engelschen grond van agterdogt tot een geheim oogmerk geboren wierd'.⁵¹ Er deden volgens Batavia geruchten de ronde dat de Fransen een geheime overeenkomst hadden gesloten met de Britten; zij zouden volgens boze tongen heel gemakkelijk de belangen van hun Nederlandse bondgenoot verloochenen. Dit gerucht bleek niet op de werkelijkheid te zijn gestoeld.

⁴⁵ NA, Collectie Alting inv. nr. 36, Bewindhebbers aan Gouverneur-Generaal Willem Alting (concept), 10 juni 1783.

⁴⁶ NA, VOC inv. nr. 9991, Staat van Ceylon over 1783, Inlandse zaken. Opmerkingen tussen aanhalingstekens zijn bemerkingsen gemaakt bij Missive van 1784 als reactie van de bewindhebbers op het advies van de Hoge Regering bij brief van 30 november 1783 op de Staat van Ceylon over 1783, verzonden januari 1783.

⁴⁷ Van den Belt, VOC-bedrijf, 27-83.

⁴⁸ Van den Belt, VOC-bedrijf, 70.

⁴⁹ Van den Belt, VOC-bedrijf, 69.

⁵⁰ Steur, *Herstel of Ondergang*, 188.

⁵¹ NA, VOC, Haags Besogne inv. nr. 4503, Resolutie, 16 september 1784.

Falck was niet zo optimistisch over het herstel van de vestigingen in Zuid-India dat 'de boel daar en op Kormandel weer op orde [zal] komen', niemand kon dat volgens hem voorzien.⁵² Het ging er bij de Britten in de onderhandelingen over het preliminaire akkoord in eerste instantie om het strategisch gelegen Negapatnam en Trincomalee vast in handen te krijgen. De Presidency in Madras deed over alle teruggaven veel moeilijker dan de naar landgenoten aan de onderhandelingstafel in Parijs. Los van Trincomalee, waaraan afzonderlijk aandacht wordt besteed, deed het moeilijk over alle veroverde vestigingen in Zuid-India en Bengalen. Paleacatte wilde zij pas overdragen op het moment dat aan de kosten voor het onderhoud van de Nederlandse krijgsgevangen was voldaan. Uit de correspondentie bleek dat zij eigenlijk de vesting helemaal niet wilde teruggeven; zij achtte deze zeer waardevol voor de veiligheid van Madras en voor de communicatie tussen Madras en het noordelijk gelegen district.⁵³ In de loop van 1785 vond de teruggave uiteindelijk plaats. Vlak na de dood van Falck constateerde zijn opvolger dat Macartney maar niet kwam tot een definitieve 'verklaring noopens de restitutie van 's Koms Etablissements op de kust van Kormandel'; de factorijen in Bengalen en te Surat waren al wel teruggegeven. Hij had het idee dat Macartney wachtte op een uitleg uit 'Europa'.⁵⁴ Paleacatte zou wederom het hoofdcomptoir van de Compagnie aan de Coromandel worden; deze positie was in 1690 aan het veel strategischer Negapatnam toebedeeld.

Hoewel ook de Onderhorigheden van Ceylon niet direct werden gerestitueerd, stuurde Falck toch onderkoopman Keuneman naar Tuticorin om lijnwaden te bemachtigen zolang de 'engelschen ons niet storen'.⁵⁵ De opbouw van de factorij te Surat was volgens Falck het gemakkelijkst te realiseren, omdat 'men daar altijd met koopmanschappen op de markt is gekomen maar op andere plaatsen moeten klinkende specie [gemunt goud- en zilvergeld] komen, en die hebben wij niet voor als nog'.⁵⁶

Er waren ook problemen ontstaan aan de Malabar waar de Compagniesvestigingen niet onder de voet waren gelopen door de Britten. De oorlog tussen het verzwakte Mysore en de Britten was in de loop van 1784 beëindigd met een vredesverdrag. De trouwe bondgenoot Tippu Sultan had grote moeite met het voortzetten van de strijd zonder Franse steun. Hij stelde zich na de vrede, die meer weg had van een wapenstilstand, niet zo vriendelijk op tegenover de Compagnie en eiste een aantal Compagnieslanden waaronder de vesting Cranganor. Tippu Sultan was ook van plan naar Travancore op te trekken waarvoor hij dacht steun te zullen krijgen van de Britten. Beide partijen, Mysore en Travancore, zouden als bondgenoten van de Compagnie bijstand vragen. Falck stelde de Raad voor commandeur Van Braam, die met zijn eskader op weg was naar Ceylon, in te lichten. Deze zou misschien na Trincomalee en een korte stop voor overleg in Colombo, kunnen doorvaren naar de Malabar.⁵⁷

⁵² NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 5 november 1783 met PS 6 november.

⁵³ BL, IOR inv. nr. H/247, John Macpherson namens de Governor and Council aan Governor-General Sir Warren Hastings (Fort George aan Fort William), 31 maart 1785.

⁵⁴ KHA, Archief Willem V inv. nr. 1829, Willem Jacob van de Graaff aan de Prins, 10 februari 1786.

⁵⁵ NA, VOC inv. nr. 9991, Gouverneur en Raden aan Heren XVII, 12 maart 1783.

⁵⁶ NA, Collectie Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck, 5 november 1783 met PS, 6 november.

⁵⁷ SLNA, inv. nr. 1/750 en 1/777, Resolutie Secrete Raad, 19 oktober 1784; de stukken die hierop betrekking hadden waren door ziekte niet door Falck ondertekend maar namens hem door de secretaris Billing. De problemen met Mysore zouden leiden tot de derde Mysoorse oorlog, 1788, tussen Groot-Brittannië en Travancore dat werd gesteund door de Compagnie.

In Colombo werd daarnaast besloten met spoed het regiment Luxemburg te sturen om hiermee de militaire kracht van de Compagnie te tonen.⁵⁸ Dit regiment was eind 1783 via de Kaap en Mauritius op Ceylon gearriveerd. Het was niet alleen een goede aanvulling van de troepensterkte op het eiland maar zou ook voor veel overlast zorgen.

Het contract over dit regiment was in 1781 in Parijs gesloten door Van de Perre en Boers als onderhandelaars van de bewindhebbers met de duc de Luxembourg dankzij bemiddeling van de minister van marine De Castries.⁵⁹ De totale sterkte van het regiment betrof zo'n 900 officieren en manschappen. Na de overtocht van Brest naar de Kaap waren 229 soldaten overleden en moest een groot aantal zieken achterblijven in het Compagnieshospitaal op het fort Kaap de Goede Hoop. Medio september 1784 was het regiment op sterkte nadat de hoeker Katwijk aan Rijn 250 man aan de Kaap had ingescheept.⁶⁰

De officieren en manschappen maakten voortdurend problemen over hun traktement, huisvesting en uitrusting of waren betrokken bij allerlei opstootjes. De hogere officieren wensten over hun traktement met Falck te praten maar deze weigerde dat.⁶¹ Het leidde er toe dat op het moment dat het regiment in Galle op het VOC-Schip Ceres⁶² werd ingescheept voor transport naar Cochin, 19 officieren weigerden aan boord te gaan en verdere bevelen op te volgen. Met een rekest boden zij vervolgens hun ontslag aan.⁶³ In de Raad van februari 1784 stelde Falck een venijnig memorie van de commandant aan de orde waarin hij met 'beledigende uytdrukkingen' aan het adres van de Gouverneur en Raad, soldij voor zijn officieren eiste over de periode dat zij zich hadden bevonden tussen de Kaap en Ceylon.

De Raad wenste hier niet op in te gaan; hij vond dat op dit verzoek geen antwoord nodig was en dat 'men nergens anders als in Nederland zal beslissen wie gelijk of ongelijk heeft'. Hij constateerde dat het bestuur van Ceylon niets te verwijten viel; de officieren hadden zichzelf in de schulden gestoken.

Een deel van het regiment ging niet naar Cochin maar werd overeenkomstig het voorstel van de Franse opperbevelhebber De Bussy in Trincomalee gelegerd. Hiermee werd voorkomen dat er 'dubbele, noodeloosen onkosten' werden gemaakt.⁶⁴ Cochin kreeg voor korte duur een deel van deze lastige, maar wel geharde en kundige troepen ter beschikking. Commandeur Van Angelbeek profiteerde daarvan en wist de positie van de Compagnie aan de Malabar te handhaven en voor de juiste verhoudingen te zorgen met Tippu Sultan en de Indiase vorsten, waardoor de handel op een redelijk niveau kon worden voortgezet.

Uit de verslagen van de audiënties van de ambassadeurs in Kandy en van de koninklijke gezantschappen aan Colombo sedert 1781 kwam naar voren dat er 'nog geen verandering

⁵⁸ SLNA, inv. nrs. 1/750 en 1/777, 23 januari 1784. Het regiment Luxembourg wordt steeds aangeduid als het regiment Luxemburg.

⁵⁹ Gaastra, *Kosten*, 99; daarnaast was het regiment De Meuron geworven dat aanvankelijk naar Ceylon moest gaan; het verbleef enige tijd aan de Kaap om vervolgens het regiment Luxemburg af te lossen.

⁶⁰ Het regiment omvatte uiteindelijk 872 soldaten verdeeld over tien compagnieën.

⁶¹ NA, VOC inv. nr. 9992, Resolutie Raad, 11 september 1784.

⁶² DAS, 4375.4; verbleef sedert 18 april 1781 in Batavia en daar buiten; in 1786 aldaar opgelegd.

⁶³ NA, VOC inv. nr. 9991, Resolutie Raad, 12 maart 1784; NA, VOC 3639, verzoekschrift van de officieren, geen datum.

⁶⁴ NA, Archief Pieter van Bleiswijk inv. nr. 393, Iman Willem Falck aan Frederik Willem Boers, 16 augustus 1784; de dubbele kosten werden uitgespaard doordat er nu niet meer voor de troepen in Franse dienst moest worden betaald. Er werden slechts een paar Franse soldaten aangehouden.

[was] opgetreden in het kaneel en het zout'. De onderhandelingen over het schillen in de Koningslanden zaten muurvast. De opbrengst uit de tuinen was nog lang niet voldoende. Er moest nog steeds kaneel in de Koningslanden worden ingezameld 'wjl de Compagnie nog kaneel genoeg in Nederland moet hebben'. Falck vroeg zich af nu er niet kon worden geschild of '... het geen tijds om daar omtrent toe te geeven bij een volk 't welk twee stappen achter uitgaat, wanneer wij één voor uit doen'. Blijkbaar wilde Falck een substantieel gebaar richting het Hof te maken. Helaas is niet bekend waar hij precies aan dacht; stranden of een haven?

De Hoge Regering gaf hem toestemming wat toe te geven, los van het ceremonieel bij de audiënties, als bewijs van achting en erkentelijkheid voor de houding van het Hof tijdens de oorlog. Er werd 'enig artikel [uit het vredetraktaat van 1766] van voordeel' toegestaan hetzij van de handel in olifanten, lijnwaden en areek of 'iets dergelijks'. Indien de zaken voor de Compagnie kritiek bleven, dan mocht de koning in het bezit worden gesteld van de stranden van Tamble, Gamme en Kattekolpattoe bij Trincomalee. Dit zou echter alleen kunnen plaatsvinden onder strenge condities: 'het oppergebied en de Eigendom volgens contract verkreegen, aan de Compagnie moet blijven, en die qualificatie tot geen stranden hoegenaamd geextendeerd worde, also tot geen verdere afstand treden zou'. De bewindhebbers vonden daarentegen dat 'Met al dat dringen op wederinneming van de zeekusten' de Compagnie het voordeel kwijt zou raken, voordeel dat was bedongen bij het vredetraktaat. Zij constateerden dat het ontzag voor de Compagnie bij de Kandianen was vergroot 'zedert (dat) onse magtenloos heyd jegens de engelschen'. Dit sloeg vermoedelijk op de periode vóór de Vierde Engelse Oorlog want zoveel had de Compagnie niet kunnen uitrichten. De bewindhebbers waren van mening dat er geen middel ongebruikt moest worden gelaten; eventueel 'gewapenderhand hun te doen gevoelen, dat de nederlanders zich niet allen straffenloos laten hoonen en beschaedegen'.⁶⁵ Zij wensten een krachtiger optreden tegen het Hof in tegenstelling tot de Hoge Regering.

Los van de gespannen verhoudingen met het Hof van Kandy zorgden de zes provincies van het 'landschap' de Wannī⁶⁶ dat onder het commandement Jaffna viel, voor veel problemen. Het hoogste gezag over het gehele commandement werd uitgeoefend door de commandeur en de Raad van Jaffna. De leenheren of wannīars c.q. vannīyars mochten in de provincies lange tijd hun eigen bestuur uitoefenen⁶⁷ nadat de Portugezen uit Ceylon waren verwijderd. Hun bestuur had een semi-onafhankelijke status dat aanvankelijk een uitstekend middel leek als scheiding tussen de Compagnieslanden in het Noorden en het grondgebied van Kandy.⁶⁸ De bewoners waren voor het merendeel Tamils, de oorspronkelijke inwoners van het voormalige koninkrijk van Jaffna en aartsvijanden van de Kandianen.

In de jaren tachtig was het eigen bestuur over het landschap 'hoogst nadelig voor de Compagnie en ingezetenen'. Er waren voortdurend klachten over knevelarijen, baldadigheden en tirannieke behandelingen door de vannīyars. Het bestuur in Jaffna had de laatste tien jaren voorstellen gedaan om de 'manische regering af te schaffen' en het beheer direct onder de

⁶⁵ NA, VOC inv. nr. 9991, Staat van Ceylon over 1783, 1 januari 1784 (getekend 23 februari 1784).

⁶⁶ Hovy, *Plakkaatboek*, LXXXIV-LXXXV; het was een gebied van 2000 vierkante mijlen.

⁶⁷ Hovy, *Plakkaatboek*, LXXXIV-LXXXV.

⁶⁸ Arasaratnam, *Ceylon and the Dutch*, 101-112; Vanniar of North Ceylon.

Compagnie te stellen. Daar kwam nog bij dat van de afdracht van het jaarlijks tribuut van 40 olifanten aan de Compagnie niets meer terecht was gekomen. Dit was gedeeltelijk het gevolg van het instorten van de olifantenhandel. Noch op vriendelijke manier noch via stevige aanmaningen uit Jaffna kwam er verbetering. De achterstallige tributen liepen steeds verder op; de vanniyars waren niet te bewegen hun tribuut in het vervolg in rijst of geld te voldoen. Het was de Raad in Colombo duidelijk geworden dat men nauwelijks enige staat op hen kon maken. In haar ogen bestonden er trouwens geen echte Warniars meer.

Door problemen over de opvolging van een vanniyar in de provincie Karnawelpattu besloot Falck alle provincies onder direct gezag van de Compagnie te plaatsen, mede gelet op de hoge opbrengsten in het verleden. In 1784 kwamen de vanniyars in de andere provincies in opstand. Hierop besloot Falck militair in te grijpen en de landen geheel onder het directe bestuur van Jaffna te plaatsen. Om orde op zaken te stellen werd besloten het dagelijks bestuur over het district op te dragen aan de luitenant van de artillerie Thomas Nagel⁶⁹ die zich hiervoor had aangeboden. Het kostte hem in het begin enige moeite de 'muitelingen' in bedwang te houden; zijn eerste poging met een compagnie sipahis mislukte. Na de inzet met drie compagnieën Maleiers slaagde hij er wel in. Commandeur Raket was het met zijn optreden maar gedeeltelijk eens, hoewel hij de eerstverantwoordelijke was voor wat er de laatste jaren was gebeurd. Hij wilde dat de vanniyars streng werden gestraft wegens landverraad. Om zich voor zijn gevoerde beleid in het verleden in te dekken, stuurde hij een uitvoerige brief aan de Gouverneur-Generaal. Hij ging hier in op de situatie in de landen van de Wannia's en zijn eigen rol, maar hij ontweek een oordeel te vellen over de gouverneur en de Raad. Blijkbaar wenste hij niet in conflict te komen met hen.⁷⁰ Falck was trouwens ook steeds van mening dat er hard moest worden opgetreden. Tijdens het gouverneurschap van Van de Graaff was er een discussie over toezeggingen die Falck zou hebben gedaan aan de Warniars. In 1789 verzocht Nagel het bestuur in Colombo het district voor vijf jaar aan hem te verpachten. Dat werd hem toegestaan. Hij bracht hier de landbouw tot grote ontwikkeling.⁷¹

Op bijna de laatste dag van het bewogen jaar 1783 nam Falck met de Secrete Raad de algemene stand van zaken door. Er werden ook de ontvangen brieven over de overgave van Negapatnam besproken; dit hield verband met het verzoek van de Hoge Regering hiernaar een onderzoek te verrichten. Uit een brief van Simons, de toenmalige agent van de Compagnie aan het Hof van Haider Ali die zich had gevestigd in het Deense Tranquebar, kwam naar voren dat het gerucht ging dat Van Angelbeek met vertegenwoordigers van het leger van Haider Ali had overlegd. Hij zou Negapatnam voor 'drie lak pagoden'⁷² aan de Britten hebben verkocht. De Hoge Regering had direct geschreven dat dit 'kwaad sprekende laster' was. Falck sprak zich uit in dezelfde zin als Batavia; hij vroeg aan alle leden van de Raad

⁶⁹ Thomas Nagel (Brunswijk, ?-Colombo, né 1794), 1763 uitgevaren voor de Kamer Hoorn met het VOC-schip Strijen als bombardier; 1764 Batavia; 1767 extraordinaris vuurweker te Jaffna; 1767 landmeter en ordinaris vuurwerker en vervolgens luitenant artillerie; 1786 maakte samen met Van Senden een binnenlandse expeditie; 1789 kapitein.

⁷⁰ NA, Collectie Alting inv. nr. 72, Bartholomeus Raket aan Willem Alting, 30 januari 1784; een zeer uitvoerig uiteenzetting van 28 pagina's over het bestrijden van de muitelingen (de Warniars).

⁷¹ Schrikker, *Expansion and Reform*, 87; baseert zich op NA, Collectie Hoge Regering, inv. nr. 585, Memorie over de staat der Wannijische landen, 23 mei 1793.

⁷² Lak = 100.000.

van Negapatnam een schriftelijke verklaring over de gang van zaken met betrekking tot de overgave. Uit de reacties bleek dat deze aantijging niet waar was. Ook de Secrete Raad vond de beschuldiging ongegronde lastertaal. De inmiddels overleden gouverneur Van Vlissingen was daarentegen volgens de Raad niet vrij te pleiten van ernstig plichtsverzuim. Indien hij nog in leven was, zou hij aan de Raad van Justitie in Batavia moeten worden overgedragen. Hetzelfde gold voor de overleden artilleriecommandant Hilam die zich als 'een trouwloos schurk had gedragen'. Falck en de Raad vonden daarnaast dat majoor Hasselman van het Ceylonese detachement naar Colombo diende te worden ontboden; hij had zich ernstig schuldig gemaakt aan plichtsverzuim en moest daarom worden terechtgesteld.⁷³

De grootste zorgen en ergernissen van Falck en de Raad lagen noch in de landen van de Wanniers noch aan de Overwal, maar bij het uitblijven van een de spoedige overdracht van Trincomalee aan het gezag van de Compagnie.

14.3 Trincomalee

deze laffe hairklooverijen⁷⁴

Voor Falck en zijn Raad bleef de positie van Trincomalee een uitermate lastig probleem. Na de beëindiging van de vijandelijkheden met de Britten werd de situatie er niet beter op maar juist verwarrender en uitermate frustrerend.

De Franse opperbevelhebber in India De Bussy wenste niet tot overdracht over te gaan zolang niet alle kosten voor de herovering door de Compagnie waren vergoed inclusief een omvangrijke financiële bijdrage voor het Franse eskader. De hoogte van de bijdrage werd enige malen naar boven bijgesteld omdat de Fransen in India een groot tekort aan financiële middelen hadden. Van de door Monneron overlegde rekeningen van de Franse kroon kon slechts een klein deel worden gedragen door Colombo. Er moesten aanzienlijke bijdragen komen van de bewindhebbers en de Hoge Regering. Met behulp van leningen en assignaties werd een totaal bedrag van 12,5 miljoen livres betaald tot begin 1795.⁷⁵

Er was echter een veel een groter probleem voor Colombo ontstaan door een ernstig verschil van mening tussen de Britten en Fransen over de teruggave van Trincomalee. Gouverneur Macartney in Madras vond dat de Britten op grond van zijn instructie en zijn interpretatie van het preliminaire traktaat recht hadden op Trincomalee. Volgens hem was in artikel 9⁷⁶ van het traktaat bepaald dat Trincomalee niet door de Fransen maar door de

⁷³ SLNA, inv. nrs. 1/750 en 1/776, Resolutie Secrete Raad, 27 december 1783.

⁷⁴ NA, Archief Pieter van Bleiswijk inv. nr. 393, 'Extract uit de Missive gessz. Door den Ceylons Gouverneur mr. I.W. Falck aan den Advocaat Boers, 16 augustus 1784', 1.

⁷⁵ NA, VOC inv. nr. 3666, Resolutie Raad, 4 november 1784; Falck deelde mede dat hij aan de markies De Bussy 12.000.000 livres aan wissels had gezonden; tot ultimo augustus 1783 bedroeg de rekening fl. 1.264.474:11:--.

⁷⁶ Artikel IX: 'As it is necessary to appoint a certain period for the restorations and evacuations to be made, it is agreed, that the king of Great Britain, shall cause Trincomalé to be evacuated, as well as all the towns, forts, and territories, which shall have been taken by the arms, and which may be in possession except what is ceded to the Britannic Majesty by articles, at the same periods as the restitutions and the evacuation shall be made between Great Britain and France, The States General shall restore, at the same period, the town and territories which their arms may have taken from the English in

Britten moest worden overgedragen aan de Republiek. Conform dit artikel zou dat ook enige tijd in beslag nemen wegens ‘a certain period for the restorations and evacuations to be made’. Deze omschrijving kwam overeen met de teruggave en evacuatie van de plaatsen in Zuid-India die fysiek in Britse handen waren gekomen na verovering op de Fransen. In artikel 5⁷⁷ stond het wat betreft Trincomalee specifiek omschreven: ‘The King of Great Britain shall restore to the States General of the United Provinces, Trincomalé’. De beide Nederlandse onderhandelaars Van Berkenrode en Brantsen in Parijs hadden hier blijkbaar mee ingestemd of de consequenties niet overzien of zij waren niet op de hoogte dat Trincomalee sinds eind augustus 1782 in Franse handen was. Het leek erop dat de Britten in Zuid-India een spel speelden om alsnog Trincomalee in handen te krijgen.

De onderhandelingen over de uitvoering van het traktaat tussen Frankrijk en Groot-Brittannië lagen volgens het Haags Besogne bij beide landen. De Nederlandse partijen konden noodgedwongen slechts een afwachtende houding aannemen. Het ging daarbij volgens de afgevaardigden om ‘Trincomalee maar ook om Chinsura’. De sleutel van de uitvoering werd vooral gelegd bij de De Bussy.⁷⁸ Hij wilde zo snel mogelijk beschikken over Pondicherry en gaf aan Monneron de opdracht de voorbereidende besprekingen over de teruggave van de gebieden te beginnen.⁷⁹ Begin 1784 berichtte Macartney aan De Bussy dat het definitieve traktaat tussen Groot Brittannië en Frankrijk was getekend en stuurde hem tevens een kopie. Van zijn minister van marine De Castries vernam hij niets. Door de financiële problemen van de Fransen in India was de teruggave van Pondicherry zeer acuut. De Bussy was bereid zonder instructies te onderhandelen in ruil voor Pondicherry. De onderhandelingen verliepen moeizaam en sleepten zich voort vanwege Trincomalee. Volgens de Indiase historicus Sen lag dat, na bestudering van de Franse bronnen, vooral aan de opstelling van De Bussy die probeerde Trincomalee voor Frankrijk te behouden. Sen constateert dat Trincomalee noch in het voorlopige traktaat noch in het definitieve traktaat uitdrukkelijk werd genoemd. Dit is niet correct: volgens artikel 9 zouden de Fransen het moeten overdragen aan de Britten omdat het op hen was veroverd; de andere reden was volgens Sen dat in het voorlopige Brits-Nederlandse traktaat stond dat de Britten Trincomalee moesten overdragen aan de Nederlanders. Dit is echter niet juist en werd door Falck schriftelijk bestreden bij De Bussy. De laatste begon hier ook aan te twijfelen. Dit leidde er toe dat de onderhandelingen werden afgebroken; De Bussy bracht toch in dat hij hiervoor geen instructies had gekregen uit Parijs. Hierop dreigde Macartney de Franse vlag te laten strijken in Pondicherry. Dit had tot gevolg dat de onderhandelingen werden hervat nadat De Bussy bereid was Trincomalee over te dragen als hij geen tegenovergestelde instructies van De Castries zou krijgen. Op het laatste moment kwamen deze toch binnen: Trincomalee mocht niet worden overgedragen en wederom werden de onderhandelingen gestaakt.

the East Indies. In consequence of which, the necessary order shall be sent by each at the High Contracting Parties, with reciprocal passports for the ships which shall carry them immediately after the ratification of these preliminary articles.’

77 Artikel V: ‘The King of Great Britain shall restore to the States General of the United Provinces, Trincomalé, as also all the other towns, forts, harbours, and settlements, which, in the course of the present war, have been conquered, in any part of the world what ever, by the arms of his Britannic Majesty, or by these of the English East India Company and which he might be in possession; in what condition in which they shall be found.’

78 NA, VOC inv. nr. 4501, Haags Besogne, 15 augustus 1784.

79 Sen, *French in India*, 394.

De Castries schreef aan De Bussy dat in artikel 19 van het definitieve traktaat was aangegeven dat alle plaatsen die waren veroverd, in welk deel van de wereld dan, ook en die niet waren opgenomen in het traktaat moesten worden teruggegeven zonder enige compensatie.⁸⁰

Het betekende dat Frankrijk direct Pondicherry en Mahé terug zou krijgen en het reeds door zijn troepen heroverde Koedelor mocht behouden; Groot-Brittannië zou dan zonder uitstel Trincomalee moeten terugkrijgen.⁸¹ De Bussy was met deze oplossing uiterst tevreden. Falck was het met deze uitleg op grond van het traktaat met de Republiek uiteraard helemaal niet eens en schreef dat 'de Franschen, omtrent Trinkenamale niets anders zouden overgegeven dan het recht van bezetting, wijl van den eerste dag der herovering nog deelden, het burgerlijk en landsbestier van de bezetting uit ons geoefend en een gedeelte van de bezetting uit onze troepen genomen was'. Macartney hield vast aan de letterlijke tekst van artikel 9 en was bereid de vesting over te dragen aan de Nederlanders. Hij had hierover een brief aan Falck geschreven en sloot het preliminaire traktaat in. Zijn uitleg kwam er op neer dat Trincomalee pas zou worden overdragen op het moment dat de definitieve vrede was getekend. Hier zat de crux voor Falck.

De Castries ging alleen akkoord indien de havens (baaien) en forten onmiddellijk door de Britten aan de Nederlandse Compagnie zouden worden overgedragen in het bijzijn van de Nederlandse commissaris en zijn troepen. Volgens hem was dit zo afgesproken door beide Hoven en hij herhaalde dit aan het einde van zijn brief aan De Bussy. Vice-admiraal De Suffren zou moeten zorgen dat hierop gelet werd. Deze was zoals eerder vermeld in opdracht van De Castries met een deel van het eskader naar Frankrijk vertrokken.

Met grote felheid en inzet wierp Falck zich in de strijd om Trincomalee; het was steeds een van de belangrijkste peilers van zijn strategisch beleid geweest dat inhield dat geen van beide grootmachten kon beschikken over deze meest strategische haven van het zuidelijk deel van Voor-Indië. Het leek wel of Falck nog éénmaal opveerde in zijn krachtige en uitvoerige briefwisseling met De Bussy en Macartney.⁸² Een zelfde beeld komt naar voren in allerlei brieven en haastige aantekeningen aan Monneron.⁸³ Falck schuwde geen enkel middel om zijn standpunten te onderstrepen, zelfs trachtte hij het Staatse eskader van Van Braam in te zetten. In zijn brieven aan Macartney en De Bussy beriep hij zich op afspraken die hij had gemaakt met De Suffren waarbij deze het burgerlijk bestuur van Trincomalee aan de Compagnie had overgedragen. Macartney schreef echter dat De Bussy deze afspraken had herroepen waardoor de vesting en omgeving weer geheel onder het Franse bestuur waren komen te

⁸⁰ Verdrag tussen Groot-Brittannië, Frankrijk en Spanje, 5 januari 1783.

⁸¹ BL, IOR inv. nr. H/190, brief (in Engelse vertaling) van De Castries aan De Bussy, 25 oktober 1783; een kopie van deze brief was gezonden aan Monneron in Colombo en Falck moest op de hoogte worden gesteld: 'The Conquest of Trincomalee and the others which may have been made by His Majesty's Arms since the landing of the Troops, with which the King has entrusted you, are by foregoing stipulation to be and ought to be restored without delay to the Commissaries on behalf of his Britannic Majesty'.

⁸² NA, VOC inv. nr. 4503, Haags Besogne, 16 september 1784; NA, Archief Pieter van Bleiswijk, 393; Iman Willem Falck aan Frederik Willem Boers (extract), 16 augustus 1784; Mr. Pieter van Bleiswijk (1724-1790) raadpensionaris van Holland 1772-1787; ontving een pakket kopie-brieven oorspronkelijk geschreven door Falck, De Bussy en Macartney, over de restitutie van Trincomalee van ambassadeur Brantsen uit Parijs; deze had op zijn beurt de kopieën verkregen van markies De Castries.

⁸³ AMB, le fonds Monneron inv. nr. 122 S 11, brieven van Iman Willem Falck aan Louis Monneron.

vallen. Volgens hem zou De Bussy hiermee 'la restitution et evacuation de Goudelour [Koe-delor] et Pondicherry' hebben willen bespoedigen.⁸⁴ Het was zeer tegen de zin van hoofdofficieren van de Franse zee- en landmacht.⁸⁵ Falck merkte op dat hij 'deze laffe hairklooverijen' niet verder zou aanstippen; het was een poging van De Bussy om tegen de gevoelens van anderen tot eerdere teruggave van Pondicherry en de overige Franse plaatsen te komen.⁸⁶

Macartney schreef in maart 1784, alsof er geen ernstige bedenkingen waren gemaakt, dat binnenkort het fort aan de Britten zou worden overgedragen.⁸⁷ Falck reageerde hierop dat zo'n 'arrangement' tegen het artikel zou ingaan van het verdrag 'qui a été conclu sous les yeux de la Majé très Chrestienne'.⁸⁸ Hij geloofde er niets van dat De Bussy een dergelijke instructie had gekregen uit Frankrijk. Aan Macartney schreef hij dat er andere afspraken waren gemaakt met De Suffren, hetgeen tot uiting was gekomen in de legering van Compagniestroepen in de forten.⁸⁹ Aan De Bussy liet hij weten 'dat onze troepen binnen de forten van Trincomalee moesten weezen voordat de Fransen zouden uittrekken; dat den Engelschen vlag maar 24 uur waayen moest'. Madras hield vast aan zijn standpunt en beweerde dat er een eerder verdrag voor het preliminaire verdrag tussen Groot-Brittannië en Frankrijk met De Bussy was gesloten.

Er deden hierna geruchten de ronde dat de Britten wederom Trincomalee met geweld zouden gaan innemen. 'Ik geloof dat dit louter zwetserij is', liet Falck weten.⁹⁰ Toch nam hij nu andere maatregelen dan het schrijven van brieven; aan Van Senden stuurde hij extra troepen waardoor het bataljon Maleiers op 700 kwam. Aan de Hoge Regering verzocht hij er bij commandeur Van Braam op aan te dringen zo snel mogelijk met zijn eskader naar Ceylon te komen in verband met het wederom in bezit nemen van de Compagniesbezittingen in Voor-Indië, in het bijzonder Trincomalee.⁹¹ Hij schreef hem ook rechtstreeks naar zijn schip voor de kust van Malakka waar hij tegen 'eenige koninkjes' oorlog voerde.⁹²

Op 12 april 1784 meldde zich met een saluutschot voor het Kasteel van Colombo 's Lands oorlogsfregat De Waakzaamheid onder commando van de kapitein-ter-zee Arnoud Willem Willinck.⁹³ Eindelijk had Falck een Staats oorlogschip, zij het nog geen heel eskader, waarmee hij enig gezag hoopte te kunnen uitstralen. Op 20 juni gaf hij via Van de Graaff aan Willinck een instructiebrief mee waarin stond dat hij Trincomalee moest overnemen van de Britten. Hij moest direct zijn fregat in gereedheid brengen om daar naar toe te zeilen omdat het eskader van Van Braam nog niet was gearriveerd.⁹⁴ Het betekende dat de overdracht

84 NA, Archief Pieter van Bleiswijk inv. nr. 393; Iman Willem Falck aan de markies De Bussy (extract), 19 maart 1784.

85 SLNA, inv. nrs. 1/750 en 1/777, Resolutie Secrete Raad, 22 juni 1784.

86 NA, Archief Pieter van Bleiswijk inv. nr. 393, Iman Willem Falck aan Frederik Willem Boers (extract), 16 augustus 1784.

87 NA, Archief Pieter van Bleiswijk inv. nr. 393, Lord Macartney, fort George aan Iman Willem Falck, 19 maart 1784.

88 NA, Archief Pieter van Bleiswijk inv. nr. 393, Iman Willem Falck aan Lord Macartney, 25 maart 1784.

89 NA, Archief Pieter van Bleiswijk inv. nr. 393, Iman Willem Falck aan Sir George Macartney, 7 april 1784.

90 NA, Archief Pieter van Bleiswijk inv. nr. 393, Iman Willem Falck aan Frederik Willem Boers (extract), 16 augustus 1784.

91 NA, Collectie Van der Hoop inv. nr. 78, Jacob Pieter Braam aan Joan Cornelis van der Hoop, 16 september 1784.

92 NA, Archief Pieter van Bleiswijk inv. nr. 393; Iman Willem Falck aan Frederik Willem Boers (extract), 16 augustus 1784; hij was betrokken in een oorlog tegen de vorst van Jahore over Riouw op verzoek van de Hoge Regering.

93 NA, Collectie Van der Hoop, inv. nr. 127; 'Verslag aan N.N. van de kapitein-ter-zee A.W. Willinck, omtrent zijn reis naar Ceilon als bevelhebber van 's Lands schip De Waakzaamheid in 1783-1785', 17 juli 1785.

94 NA, Collectie Van der Hoop inv. nr. 127; Instructie aan Willinck getekend door Iman Willem Falck en enige leden van de Secrete Raad, 20 augustus 1784.

conform de instructie van De Castries zou worden uitgevoerd: direct van de Fransen via de Britten aan de Compagnie.

Willinck kreeg 60 à 70 Europese soldaten mee onder commando van een zekere kapitein Scheede, die als mede-commissaris naast Van Senden mocht optreden.⁹⁵ Ook kreeg Willinck de opdracht als 'Staatse officier onze rechten bij de Regering aldaar aan te dringen'. Het was de bedoeling dat hij daarna in opdracht van Falck zo snel mogelijk naar Madras zou gaan en uit naam van de Staat alle bezette gebieden in Ceylon en India moest opeisen met uitzondering van Negapatnam.⁹⁶

Op 2 augustus kwam De Waakzaamheid in de Noorderbaai aan waar De Bussy vier linieschepen had gestationeerd. Hij liet eveneens een aantal fregatten tussen India en Ceylon patrouilleren. Aan Falck stelde hij voor de nog aanwezige Franse troepen te laten vervangen door 'Hollandsche' soldaten van het regiment Luxemburg. Dit toonde wel aan dat de Fransen geheel op de hand van de Compagnie waren. De tocht van Willinck naar Madras ging uiteindelijk niet door omdat hij niet kon uitvaren wegens een te groot aantal ziektegevallen aan boord. Het zou ook een uitvlucht kunnen zijn geweest; de tocht komt zeer onrealistisch over: één Staats oorlogschip in het hol van de leeuw.

Macartney liet vanuit Madras weten dat hij Trincomalee niet direct zou laten overdragen ondanks de aanwezigheid van het Franse gezag, omdat hij het definitieve traktaat nog niet had ontvangen. Vervolgens had hij zich 'zonder te onderwerpen aan de voorwaarden bij het vreedetraktaat', hier moet worden gelezen het gemaakte preliminaire traktaat 'een officier en 100 man naar Trincomalee gezonden en geëist dat Chevalier Des Roys de overname van 'de Plaats' deed om 'dezelve gelijktijdig in de magt te stellen van de Hollander'.⁹⁷ De Madras Presidency wilde er eerst 50 soldaten en een oorlogschip stationeren; vervolgens deed zij 17 juni 1784 een veel zwaarder voorstel dat neerkwam op de zending van 150 man en enige linieschepen.⁹⁸ Indien dit werd uitgevoerd, lag volgens Colombo een gewapend incident met de Britten voor de hand.

De Bussy weigerde na alle protesten zijn goedkeuring te hechten aan de plannen van Macartney omdat hij geen toestemming had gekregen van Versailles. Na alle strubbelingen besloten zij hun respectievelijke hoven om nadere instructie te vragen en spraken af dat Trincomalee voorlopig in Franse handen bleef. Deze beslissing had nadelige gevolgen voor Colombo, want De Bussy vroeg om 20.000 ropijen voor de kosten van de Franse troepen die nu langer in Trincomalee gestationeerd zouden blijven. De Raad vernam, vermoedelijk geërgerd, dat dit bedrag door Van Senden was voorgeschoten en door het VOC-schip De Zeeuw naar Pondicherry was gebracht.⁹⁹

In februari 1785 liet Boers aan de raadpensionaris Van Bleiswijk weten dat hij op 13 januari een brief met bijlagen¹⁰⁰ had ontvangen van ambassadeur Van Berkenrode. Deze schreef

95 NA, Collectie Van Braam inv. nr. 101, Iman Willem Falck aan Arnout Willem Willinck, 20 juli 1784.

96 NA, Collectie Van Braam inv. nr. 101, 30 augustus 1784.

97 NA, Archief Pieter van Bleiswijk inv. nr. 393, Sir George Macartney aan Iman Willem Falck, 25 april 1784.

98 BL, IOR inv. nr. H/266; Madras Select Committee, Madras Presidency: Macartney, Sadleur, Lang, Davidson en Maunsel aan Hughes, 15 juni 1784.

99 SLNA, inv. nrs. 1/750 en 1/777 (minuut), Resolutie Secrete Raad in de vorm van rondvraag, 10 september 1784; alle leden gingen akkoord met het door Billing opgestelde voorstel namens Falck.

100 Eveneens de gehele correspondentie in kopie tussen De Bussy, Macartney en Falck.

dat begin januari in Parijs Chevalier Joyeuse, commandant van het Franse fregat Coventry, uit Koedelor was aangekomen. De Bussy had hem opdracht gegeven een brief aan het Hof te Versailles te overhandigen waarin gevraagd werd om de bemiddeling met Londen voor een oplossing van de overdracht van Trincomalee. Hij had tevens kopieën overhandigd van de hele correspondentie tussen Bussy, Macartney en Falck. Aan boord van de Coventry bevond zich eveneens Macartneys persoonlijk secretaris Stauton,¹⁰¹ die direct doorreisde naar Londen met een identiek verzoek van Macartney aan de Britse regering voor bemiddeling met de Fransen.

De Nederlanders in Colombo, Batavia, Den Haag en Parijs konden wederom slechts een afwachtende houding aannemen. Falck was voortdurend door Monneron op de hoogte was gehouden van alle ontwikkelingen. Hij vond de situatie onrustbarend omdat hij er zeker van was dat de Kandianen van de gelegenheid gebruik zouden maken om in contact te treden met de Britten. Zijn spionnen konden dit echter niet bevestigen. Hij stelde dat het gekrakeel heel nadelig was voor de belangen van de Compagnie. Bovendien verminderde het ‘onzen geringe invloed op de gemoederen der inlandsche vorsten, wij op Ceilon ondervinden dit op het aller leevendigste met den koning van Kandia’.¹⁰²

De afwikkeling van de kwestie Trincomalee maakte noch Falck noch De Bussy meer mee; op 29 april 1785 stuurde Macartney een brief naar de directeuren van de EIC¹⁰³ waarin hij liet weten dat hij een brief had ontvangen van Nicolas Coutaneau des Algrains¹⁰⁴ die De Bussy na zijn dood was opgevolgd in Pondicherry. Op 23 april waren de forten van ‘Trincomalee & Ostenburgh’ overgeleverd aan de commissarissen Van Senden en Scheede. ‘So that there remains nothing in this Quarter of the World unperformed on the part of France to complete the Execution of the Definitive Treaty’. Aan Coutaneau schreef Macartney ‘M. de Senarmont, qui commandait les Forts de Trincomalee & d’Ostenbourg est arrivé ici hier. Il a remis ces forts aux Commissaires Hollandais ...’.

Sen geeft alle krediet aan De Bussy als zeer kundige diplomaat en staatsman voor zijn behendig handelen tegenover Macartney.¹⁰⁵ Deze zou hebben voorzien dat Macartney helemaal niet van plan was de vesting over te dragen aan de Nederlanders; daarom zou hij de Britten voor de gek hebben weten te houden met een zogenaamde belofte Trincomalee niet over te dragen aan de Nederlanders en Versailles en Londen bij de onderhandelingen te betrekken om tijd te winnen. Het was echter vooral Falck die als zwakste schakel zonder enige militaire kracht van betekenis het diplomatieke spel voluit durfde te spelen door de op

¹⁰¹ Sir George Leonard Stauton (1737–1801), 1st baronet of Stauton (1785); opgeleid als medicus; persoonlijk vriend van Macartney en vergezelde hem naar Madras; 1785 sloot het Verdrag met Tippu Sultan; 1787 lid van de Royal Society.

¹⁰² KHA, Archief Willem V inv. nr. 1828, Iman Willem Falck aan de Prins, 28 januari 1784; duplikaat voorzien van een PS van 24 februari 1784; beide brieven verwijzen naar een ontbrekende brief van 10 november 1783.

¹⁰³ BL, IOR inv. nr. H/247, The Madras Select Committee, The Honourable the Committee of Secrecy of the Court of Directors for Affairs of the Honourable Company of Merchants of England Trading to the East Indies, India House London, april 1785.

¹⁰⁴ Nicolas Coutaneau des Algrains, was drie maanden na de dood van De Bussy waarnemend gouverneur te Pondicherry totdat hij werd opgevolgd vanuit Mauritius door François, vicomte de Souillac als nieuwe Opperbevelhebber van India. De Britse stukken spreken over Couteceau in plaats van Coutaneau.

¹⁰⁵ Sen, *French in India*, 399 en 414.

grond van de gemaakte afspraken tussen De Suffren en hem de tegenstanders De Bussy en Macartney tegen elkaar uit te spelen.

14.4 De laatste weken

Aan het einde van 1784 was het duidelijk dat Falck ernstig ziek was. Toch kon hij begin januari van het nieuwe jaar het koninklijke gezantschap nog wel in audiëntie ontvangen. Zoals gebruikelijk opende de gouverneur met de vraag wat de redenen waren van het bezoek. De twee Hofgroten antwoordden niet ongebruikelijk dat zij op last van hun koning wilden weten wat 'de welstand van de heer gouverneur en de politieke leden' was en dat zij een brief van hun koning wilden overhandigen. Het antwoord van 'de gouverneur' was ongebruikelijk 'dat zijn edele sig niet wel bevind, dog dat de heeren leeden gezond waren'. Vervolgens brachten de Hofgroten de bekende eisen naar voren over de teruggave van de stranden en havens. Falck antwoordde hierop dat hij daarover geen bevoegdheid had; hij hield zich stipt aan het gesloten traktaat. Het was aan de Hoge Regering hier verandering in aan te brengen. Vervolgens pakte hij meteen het punt van de tegenwerking op die de Compagnie ondervond bij het schillen van de kaneel en deelde mede dat de regering in Batavia hierover 'zeer misnoegd' was, en 'dat de wijze van behandeling geenszins naar de schijn van vriendschap sweemt'. Zij reageerden hier niet op maar bleven bij hun verzoek; Falck liet weten dat hun voorstellen niet 'aangenaam' waren; binnenkort zou de 'Staatse vloot' onder Van Braam uit Malakka arriveren. Hij zou kennis kunnen nemen van de geschillen en 'als middelaar te werk gaan'. Tot slot vroegen de Hofgroten hoe het met de vrede stond: 'hij zei ook dat de regering in Madras had ingestemd met de terugave van Trincomalee; zij waren hierover verheugd'. Zij wilden de gouverneur niet verder lastigvallen in verband met zijn 'onpasselijkheid'.¹⁰⁶

Gelet op het optreden van Falck ten aanzien van Trincomalee kunnen vraagtekens worden geplaatst of hij wel een dergelijk antwoord had mogen geven tegenover de Hofgroten; hij wenste immers helemaal niet dat Madras zich een rol toe eigende bij de teruggave van Trincomalee.

Schrikker maakt uit het verslag over dit koninklijke gezantschap op dat hij wanhopig probeerde aan te tonen dat hij niet ging over de teruggave van de havens; dit was een zaak waarover alleen zijn superieuren konden beslissen. In een laatste poging het Hof gunstig te stemmen, zou hij hebben ingestemd met een verzoek aan de Heren XVII om aan commandeur Van Braam te vragen te bemiddelen. Dit was volgens Schrikker een poging geen antwoord te hoeven geven.¹⁰⁷ In het laatste jaar kon Falck volgens haar geen krachtige houding meer aannemen tegenover het Hof.

Deze wijze van handelen past niet bij Falck en stond ook lijnrecht tegenover zijn krachtdadige houding die hij innam tegenover de Britten en Fransen bij Trincomalee. Hij was

¹⁰⁶ SLNA, inv. nr. 1/3087, Verslag van de eerste audiëntie van de gezanten uit Kandy waaronder de disava van Vier Korles, 8 januari 1785.

¹⁰⁷ Schrikker, *Expansion and Reform*, 115; zoals volgens haar al vele malen eerder was gebeurd.

echter wel ziek en miste misschien soms de nodige scherpheid van geest. Uit een opmerking van Van de Graaff bij een resolutie in de vorm van een rondvraag valt op dat Falck zijn eigen beleid afviel zonder dat daarvoor aanleiding was. Hoewel het hier ging om een zeer ondergeschikte kwestie, kwam dit vaker voor. Het ging hier om het begraven van de weduwe van een luitenant in de Fortkerk. Van de Graaff en de fiskaal Borwater¹⁰⁸ constateerden dat Falck zich daar altijd tegen had verzet; hij wilde daar nu mee instemmen.¹⁰⁹ Volgens secretaris Billing¹¹⁰ toonde Falck zich veel te inschikkelijk en stond liever alles toe 'om maar van moeylijkheeden bevrijd te blijven'.¹¹¹

Boers merkte na Falcks dood op dat hij aan het einde van zijn leven verviel in een 'kwijnende ziekte, die de vermoogens van zijn geest, zoals zijn beste vrienden opmerkten, niet weinig aandeed en verzwakte, misschien ook [op] zijn bestuur eenigen invloed maakte'.¹¹²

De zieke gouverneur zag de Kandiaanse gezanten nog bij hun tweede audiëntie. Dit was vermoedelijk Falcks laatste openbare optreden; zes dagen later stond hij als absent te boek bij de vergadering van de Raad. Op 31 januari ondertekende hij nog een brief aan de bewindhebbers van Zeeland en een andere brief aan de Hoge Regering. Met deze laatstgenoemde brief werden twee balen kaneel meegezonden zowel uit de 'aangeplante kaneeltuinen' als uit de 'schoongemaakte landen'.¹¹³ Vier dagen later was hij nog steeds absent van de vergadering.

Op 1 februari werd de Raad voorgezeten door De Cock; er werd besloten dat Van de Graaff naar de Coromandel zou gaan omdat elk moment het bericht zou kunnen binnenkomen dat de kantoren aan de kust zouden worden teruggegeven aan de Compagnie. Kraijenhoff zou als 'tijdelijke dessave (commandeur) van Gale' worden aangesteld.¹¹⁴ Wederom werd hierdoor een vertrouweling tevens familielid van Falck benoemd op een van de belangrijkste functies op Ceylon. De benoeming van beiden buiten Colombo wekt de indruk dat de dood

108 Jan Hendrik Borwater (Tiel, ?-Colombo, 1784), 1743 uitgevaren voor de Kamer Delft met het VOC-schip Strijen als sergeant; 1744 Batavia; onderkoopman Colombo; 1764 fiskaal en koopman; 1769 ambassadeur naar Kandy; 1771 huwde Barbara Brigantina Lebeck (1754), dochter van Noël Antony, commandeur van Jaffna; 1774 verzoek tot commandeur Jaffna afgewezen; 1776 verzoek tot hoofdadministrateur idem; 1785 zoon Jan Willem, 8 jaar naar Patria (NA, VOC-Opvarenden; NA en SLNA, Resoluties Raad Colombo).

109 SLNA, inv. nr. 1/697, Resolutie in de vorm van rondvraag op voorstel van Falck, 22 oktober 1763; Borwater: 'Ik ben van het gevoel dat het ten zeerste schadelijk voor levendige is, in de kerkenbanken!' Van de Graaff: 'Volgens het besluit van den 18 dec 1782 als geweigerd zijnde aan den H. Tafel en de argumenten van Borwater worden gedeeld kan ik van gevoelen dat geene lijken meer in de kerk begraven worden, dan van die regt daar toe hebben, als politiquen en militair Heeren die leden van de Reegering zijn, haar kinderen of huisvrouwen zonder meer'.

110 'Billing, die mij pleeg te helpen, is na Titukorin gevaaren, om de tweede dochter van den Hr. V. Angelbeek (Ze heeft rood haar, maar is echter niet lelijk) om, zeg ik, te gaan trouwen' (NA, Falck 3, Iman Willem Falck aan Otto Willem Falck (duplikaat), 12 november 1776).

111 NA, Collectie Nederburgh inv. nr. 443, Frederik Jacob Billing aan Van der Perre (kopie), 5 februari 1786: schreef hem n.a.v. twee brieven uit 1783 in 1784 en prees voor zijn 'bijzondere diensten aan den staat 't algemeen en aan onze maatschappij in het byzonder door de welgeslagene Commissie in Frankrijk' en wees hem op incidenten met het regiment Luxemburg waarbij hij vond dat Falck in het verleden harder had moeten optreden.

112 Bijlage I.

113 NA, VOC inv. nr. 9994, Gouverneur en Raden aan de Hoge Regering, 31 januari 1785.

114 NA, VOC inv. nr. 3692, Resolutie Raad, 1 februari 1785. Van den Belt, VOC-bedrijf, 265; merkt op dat toen in 1784 de functie van commandeur van Galle vacant werd niemand zich had aangeboden. Batavia autoriseerde Falck iemand aan te wijzen. De kwestie speelde echter niet in 1784 maar in 1785 en het ging om een tijdelijke plaats. Op het moment van overlijden van Falck was Van de Graaff reeds uit Galle vertrokken.

van Falck nog niet zo heel snel was te voorzien. Met name de voorgenomen reis van Van de Graaff naar Zuid-India was opmerkelijk.

Falck en zijn vrouw lieten door secretaris Billing op 2 februari een nieuw testament opstellen met als getuigen de familieleden De Cock en Martinus Mekern.¹¹⁵ De langstlevende van het echtpaar Falck-De Wendt werd tot erfgenaam verklaard. Een legaat van duizend rijksdaalders werd toegedacht aan de diaconiearmen en vijfduizend aan neef Adriaan Gobius, dominee te Leersum.¹¹⁶ Wanneer Doortje Falck haar echtgenoot zou overleven, zou haar vader in Friesland haar erfgenaam zijn.¹¹⁷

Uit de nog niet uitgesproken Lijk Reede komt naar voren dat het 'klaar en duidelijk [was] dat de dood hem niet onberijdt over viel'.¹¹⁸ Op 6 februari kwam het bericht binnen dat in de nacht 'onzen dierbaaren gebieder, den weledelen Groot Achtb. Heer Mr Iman Willem Falck aan een kwijnende ziekte van enige weken door den dood'¹¹⁹ was overvallen in de nacht om 02.30 of 03.00¹²⁰ in zijn buitenverblijf aan de Grote Pas. Zijn stoffelijk overschot werd met een officier en 24 manschappen naar het Kasteel gebracht. De Raad was in de vroege morgen bijeengekomen om kennis te nemen van het overlijden en om afspraken te maken over de uitvaart. Het eerste dat werd besloten was het direct op de hoogte te stellen van Van de Graaff met het verzoek om direct naar Colombo te komen. Hij bleek reeds onderweg; hij 'was bij het hoor van gevaar vertrokken maar de dag van mijn komst reeds overleden'.¹²¹ Het stoffelijk overschot van Falck werd bij terugkomst met alle eerbewijzen ontvangen op het Kasteel. Er werd door de Raad een commissie ingesteld onder leiding van de leden Mekern en Coquart om de uitvaart in goede banen te leiden.

Voor het ceremonieel werden zoals gebruikelijk kledingvoorschriften vastgesteld:

de heren commandeurs en verdere leden van de Raad; de dessaves en administrateurs van Jaffna, Mature en Galle moesten zich tooien met zwarte lakense rokken en zwart zijde onderkleden met

115 Martinus Mekern (Gorinchem, 1744-Lyon, 1803), zoon van notaris Maarten; 1764 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Jonge Samuel als assistent; 1765 Colombo, gezworen klerk; 1772 onderkoopman; secretaris van de Raad, koopman; 1780 opperhoofd Tuticorin, opperkoopman; 1794 commandeur van Jaffna; 1802 naar Patria; groeide op met Dionysius Kraijenhoff in Gorinchem en was familie van hem; de familieband met Falck bestond via zijn vrouw Doortje (NA, VOC inv. nr. 5228, Generale Monsterrollen; NA, VOC inv. nr. 13139, Grootboek en Journaal Jonge Samuel 1764; Lever, J. 'Gorkumse geslachten VOC en Ceylon (18e eeuw) 2', Slot Krayenhoff Lever Mekern Oud Gorcum Varia, 44 (1999).

116 Adriaan Gobius (Utrecht, 1747-idem, 1827), predikant te Leersum (NP. 39 (1953), 101 en 103); volle neef van Falck; zoon van Mr. Jacobus Gobius (Semarang, 1721-Batavia, 1765), broer van Adriana, moeder van Falck.

117 Gerardus de Wendt overleed in Dontijp in 1788; vader van Doortje (echtgenote Falck) en haar beide zusters, Eysse Idtse (1759-1761) en Maria Eysonia, gehuwd met (1) kapitein David Eduard Folconi de La Fabre en (2) Frans Diersen (Bijlage IV).

118 NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 133, 'Lijk Reede Ter Gedagtenisse van den WelEdelen Groot Achtbaaren Hoog Gebiedenden Heer Mr. Iman Willem Falck... den 13^e Februarij', 26. Manger had het over de laatste dag, die echter niet 5 februari was maar 4 februari; hij bad nog voor de laatste keer met Falck toen hij al heel zwak was 'waar op hij de volgende nagt Stil, Zagt en Zalig is ontslaapen'.

119 NA, VOC inv. nr. 9994, Willem Jacob van de Graaff aan de Gouverneur-Generaal Willem Alting (citaat), 11 februari 1785.

120 SLNA, inv. nr. 1/3087, Resolutie Raad, 8 februari 1785, hierin staat 02.30; NA, VOC inv. nr. 3692 Resolutie Raad, 8 februari 1785, vermeldt in het 'Project tot de plechtige uitvaart 03.00'.

121 NA, Stadhoudelijke Secretarie inv. nr. 1183, Willem Jacob van de Graaff aan de Prins, 11 februari 1785.

knopen van dezelfde stof tot aan de heupen en zijdevoering pleureusen [rouwfloers] aan de opslag en met een rouwband om de hoed, mitsgaders met rouwdegens en gespen. De kooplieden, opperhoofden en onderkooplieden en alle civiele bedienden, met de laatste in rang gelijkstandig zijnde, lakense of zijde kleden, sonder pleureusen en zonder rouwdegens en gespen; militairen vanaf kolonel tot en met adjudant een zwarte band [floers] rond de linker arm. En een floers lint om de degen; aan alle overige werd de vrijheid gelaten hoe zich te kleden, maar mogen niet verder gaan dan de kooplieden en onderkooplieden. De vrouwen van de leden van de regering en daarmee gelijkstaand in zijde of lijwaat met zwarte grond’.

De gekwalificeerde dienaren moesten zes weken lang rouw dragen. Alle overige werd de vrijheid gelaten hoe zich te kleden, maar mochten niet verder gaan dan de kooplieden en onderkooplieden.¹²²

Van de Graaff kwam op 7 februari vanuit Galle op het Kasteel aan.¹²³ Nog dezelfde dag werd hij geïnstalleerd op grond van het besluit van 13 juli 1781 van de Heren XVII en legde de eed af voor de interim voorzitter van de Raad, Pieter Sluysken.¹²⁴

De volgende dag stelde Van de Graaff voor om onderkoopman Van Ranzow als extraordinaris ambassadeur naar Kandy te zenden. Hij moest het nieuws over het overlijden van Falck bij de eerste audiëntie officieel aan de koning berichten. Tijdens de tweede audiëntie zou worden medegedeeld dat van Van de Graaff als opvolger was aangetreden.

In deze Raadsvergadering werd eveneens het ‘Project tot de plegtige uitvaart van den heer Mr. Iman Willem Falck ...’ vastgesteld. Los van hetgeen reeds was afgesproken over de kledingsvoorschriften, werd opgenomen hoe de ‘Lijkstatie’ er uit zou komen te zien en dat de klokken zouden luiden, de vlaggen op alle schepen halfstok zouden hangen vanaf zonsopgang tot zonsondergang en dat het schip dat voor Admiraal lag, het schip van de wacht, bij ‘de graflegging’ kanonsschoten zou afvuren.

Door de kerkenraad werd bekend gemaakt dat dominee Manger door de Raad was gevraagd op ‘sondag as. [13 februari] in de voormiddag op het gewone uur in de kerk op Wolvendaal ter gedachtenis een lijk predikatie te houden in het vertrouwen dat de eerw. broederen zich deese schikking zullen laten welgevalen’.¹²⁵

Op 10 februari toog de ‘Lijkstatie’ vanuit het kasteel via een lange omweg naar de bouwvallige Fortkerk. Diverse militaire eenheden liepen mee waaronder het korps artilleristen onder commando van majoor Paravicini di Capelli; het Hollandse bataljon onder commando van het lid van de Raad, luitenant-kolonel Coquart; het regiment Luxemburg; voorts het rouwpaard; zijn wapen, helm en commandostaf gedragen door de kapitein van de kaneel, Thomas Fretz; het paard ‘Bataille’ geleid door de onderkoopman Mr. Johannes van Vollenhove; de wapenrok door Van Ranzow.¹²⁶ Afzonderlijk dient melding te worden gemaakt van zijn nabestaanden waarbij niet zijn weduwe werd genoemd maar wel: zijn

¹²² NA, Collectie Prins inv. nr. 39.

¹²³ SLNA, inv. nr. 1/3087, Journaal van Colombo, 7 februari 1785.

¹²⁴ NA, VOC inv. nr. 3692, Resolutie Raad, 7 februari 1785.

¹²⁵ Brohier, *De Wolvendaalsche Kerk*; Francisus, *Faith of our fathers*, 54. Deze hoofdkerk van de protestanten op Ceylon werd tussen 1749 en 1757 gebouwd in Pettah, de oude stad.

¹²⁶ SLNA, inv. nr. 1/3089; *Maandelykse Nederlandsche Mercurius* 1785, 126-127.

vertrouweling en neef De Cock, neef Kraijenhoff, Paul Engelbrecht van Halm en Mekern.¹²⁷

Drie dagen hierna vond de 'lijk predikatie' plaats. Deze bestond uit een korte inleiding waarin op indringende wijze de smart over het verlies van Falck tot uitdrukking werd gebracht; een gebed waarin de genade voor hem werd afgesmeekt en de Lijk Reede zelf. Het geheel duurde ongeveer een uur en twintig minuten.¹²⁸ Als tekst werd gehanteerd hoofdstuk XV uit de eerste brief van Paulus aan de Corinthiërs, de verzen 55 en 57 'Dood waar is uw Prikkel, helle waar is uwe overwinninge, [Maar] Gode zij dank die ons de overwinninge geeft door onzen Heer Jezus Christus!'¹²⁹ Het was een doorwrochte preek, die bestond uit lange uiteenzettingen rond het hoofdthema: 'O, dood waar is uwe overwinninge, O Graff, hoe korte stond zult gij over mij kunnen zegepraalen. De prikkel des doods is: de sonde, en de kracht der sonde is met de wet, maar Gode zij dank die ons de overwinninge geeft door onzen Heere Jesus Christus'. Uiteindelijk zou bij de opstanding de geest boven de dood uitstijgen. Deze interpretatie verschilt niet van de moderne opvatting van de protestanten. Het is geen opstanding van 'vlees en bloed', maar van loutering en verandering, door Gods gericht heen, tot het leven in zijn koninkrijk, waar geen zonde en dood meer zullen zijn. Door het geloof heeft de dood zijn macht verloren. De zonde, de 'prikkel van de dood' benaauwt dan niet meer.¹³⁰

Tegen het einde van zijn preek gaf hij een levenschets over Falck van zijn geboorte af; hij besteedde aandacht aan zijn opvoeding en zijn voorspoedige carrière bij de Compagnie. Het langste stond hij stil bij zijn grote inzet, spaarzaamheid, zuinigheid, christelijke deugden, innemendheid en zijn zorg voor zijn naasten. Het beeld dat hij verder opriep, is dat van een persoon die steeds ingetogen bleef. Dit blijkt niet altijd uit zijn brieven waarin hij zich wel degelijk fel bewogen liet gaan. Het was toch wel het beeld waar vermoedelijk velen die hem jaren hadden meegemaakt zich in konden vinden. Van de Graaff schreef aan de Prins 'Met de dood van falck verliest de Compagnie een der getrouwste kundigsten en nuttigste ministers die ze ooit in Indien gehad heeft. Deeze goeden Heer, die mijn harten vriend geweest is ...'.¹³¹

Manger vroeg zich af wat Falck nog meer voor de Compagnie zou hebben kunnen doen:

zoo mildaadig hij was met sijn eijgen geld, zoo zuinig en spaarsaam was hij daar en tegen met dat van de Maatschappij had het bij hem gestaan om onze Edele Maatschappij, wederom tot haaren voorigen luister te komen brengen ik geloof en ben verzeekert dat Hij zulx blijmoedig, als was het ook ten kosten van Zijn eijgen vermoogen zoude gedaan hebben.¹³²

¹²⁷ Alle genoemde familieleden werden eerder ter sprake gebracht met uitzondering van Engelbert van Ham, 1778 onderkoopman Batavia; 1780 koopman, fiscaal Negapatnam; 1781 Colombo (SLNA, inv. nr. 1/3089 en *Maandelykse Nederlandsche Mercurius* 1778 en 1780). Er moet een familierelatie hebben bestaan vermoedelijk tot de familie De Wendt. Hetzelfde gold voor Kraij(y)enhoff, achterneef van Doortje Falck en Mekern, eveneens een achterneef.

¹²⁸ NA, Collectie Falck 2 inv. nr. 133, Manger, *Lijk Reede*, 3; 'Ik zal in dit úur gelegenheid hebben van U deeze onlochenbaare waarheid breedvoeriger voor te stellen en dit hoope ik zal een balzem voor uwe bloedende wonden zijn ...'. Door het gedragen voor te lezen neemt het iets meer tijd in beslag.

¹²⁹ Ter nalezing werd hier een Staten Bijbel gehanteerd uit 1853 ('ingerigt overeenkomstig de thans meest gebruikelijke taal en spelling').

¹³⁰ Heering, H.J., *Wegwijzer door de Bijbel 2. Het Nieuwe Testament* (Baarn 1964), 137.

¹³¹ NA, Stadhoudelijke Secretarie inv. nr. 1183, Willem Jacob van de Graaff aan de Prins, 11 februari 1785.

¹³² Manger, *Lijk Reede*, 24.

Het thema dat ‘om onze Edele Maatschappij wederom tot haaren voorigen luister te komen brengen’ is ook terug te vinden in het reeds enige malen geciteerde ‘in memoriam’ van Boers. Het zou het beeld worden dat over Falck is blijven hangen:

stierf dus in het beste van zijn leven, terwijl men van de kragten van zijn geest, en van het uitstekende van zijn vernuft, aan de Maatschappij nog zoveel goeds beloofde.¹³³

14.5 Conclusie

Aan de laatste twee jaar van het bestuur van Falck werd nimmer aandacht besteed in publicaties omdat zijn gezondheid sterk was achteruitgegaan, hij regelmatig ‘indisponibel’ was de raadsvergaderingen bij te wonen en volgens vele auteurs al in 1783 zou zijn afgetreden.

Boers merkte na Falcks dood tegenover leden van de Staten-Generaal op dat zijn beste vrienden hadden opgemerkt dat zijn geestesvermogens de laatste jaren enigszins waren afgenomen. Dit blijkt echter nauwelijks uit zijn persoonlijke brieven en slechts in geringe mate uit zijn aantekeningen op resoluties in de vorm van rondvraag. Hij was uitgeput maar niet verslagen, teleurgesteld door wat hij zag als de laffe houding van Den Haag en het weinig doortastende gedrag van de Hoge Regering. Hij hield niet op met het besturen van Ceylon hoewel hij genoeg had van de Compagnie en zijn benoeming tot directeur-generaal had geweigerd. Hij zag in dat zijn strategie voor Voor-Indië geen opgang meer deed en dat de actieve rol daar voor de Compagnie was uitgespeeld; zij was geheel afhankelijk geworden van staatssteun en van de luimen van de twee grote mogendheden in Zuid-India.

In Van Lohuizens pleidooi voor een biografie over Falck komt terecht naar voren: ‘the appalling lack of knowledge about his career by false representation that from 1783 until his death in 1785 he lived the life of a private citizen’.¹³⁴

Falcks optreden bij het herstel van de handel en van de vestigingen in Zuid-India, het terugwinnen van het aanzien en vertrouwen van het Hof te Kandy, maar vooral zijn kracht en contacten bij de zeer gecompliceerde teruggave van Trincomalee toonden nog steeds zijn diplomatieke gaven aan.

Dankzij zijn uitstekende netwerk, waarbij hij kon terugvallen op zijn aanzien bij de Prins, de bewindhebbers, de leden van de Hoge Regering en zijn vertrouwelingen op Ceylon, in de vestigingen in Zuid-India en in de Batavia, kon hij zich tot het laatst toe handhaven.

¹³³ Bijlage I.

¹³⁴ Lohuizen, *Company and Mysore*, noot 473, 168.

15 Epiloog van Fortkerk naar Wolvendaalse Kerk

1785-1813

Na de dood van Falck is zijn weduwe vermoedelijk blijven wonen in de omgeving van het kasteel van Colombo. In 1786 hertrouwde zij met de weduwnaar Paravicini di Capelli, commandant van de artillerie.¹ Hij was een huisvriend van het echtpaar Falck. Zijn verhouding met gouverneur Van de Graaff was lang niet zo goed als met diens voorganger en verslechterde in hoog tempo. Er waren bezwaren over zijn promotie naar de rang van luitenant-kolonel op grond van beschuldigingen door de Gouverneur-Generaal en Raden. De basis hiervoor werd volgens Paravicini gelegd door de opvatting van gouverneur Van de Graaff; Paravicini zou duidelijk hebben uitgesproken dat hij de vesting (vermoedelijk Colombo) bij de aanvaarding van zijn ambt in 'desparate staat' had aangetroffen. Ook zou hij zich volgens de gouverneur op belangrijke momenten ziek hebben gemeld. Paravicini reageerde fel; het zou niet waar zijn. Hij gaf aan dat zijn voorgangers hier en daar slecht werk hadden afgeleverd, ook zijn voorganger Brohier. Paravicini schreef dat hij zelf veel reparaties en aanpassingen had laten uitvoeren.²

Het gevolg van dit hoog oplopende conflict was dat Van de Graaff hem niet wilde voordragen voor bevordering tot de officiële rang van luitenant-kolonel die hoorde bij het commando over de artillerie. Het zou uiteindelijk wel gebeuren maar de verhoudingen bleven verstoord. Of dit ook invloed had op de goede verhouding tussen zijn echtgenote en de gouverneur is niet bekend. In 1795 overleed Paravicini; hij werd eveneens in de Fortkerk begraven.

In hetzelfde jaar werd, als gevolg van de ontwikkelingen in Europa en het bericht dat de Franse revolutionaire legers de Republiek waren ingetrokken, Trincomalee door de Britse kolonel James Stuart bezet. De Britten hadden eerder gouverneur Van Angelbeek voorgesteld Ceylon onder hun bescherming te plaatsen op grond van de zogenaamde 'Circulaire Note of Kew' van 7 februari 1795. Prins Willem V was kort na zijn aankomst in zijn tijdelijke Engelse verblijfplaats in het paleisje te Kew buiten Londen overgehaald zijn handtekening te plaatsen onder deze nota. Alle Nederlandse militairen en bestuurders overzee werd op grond hiervan verzocht hun schepen en vestigingen onder Britse bescherming te plaatsen.

De Britten waren op Ceylon niet direct tot actie overgegaan, dat duurde nog enige maanden zonder dat er van enige noemenswaardige tegenstand sprake was. Op 15 februari 1796 had Colombo zich overgegeven. Een aantal Compagniesdienaren verliet het eiland maar het merendeel moest achterblijven; zij waren echter niet direct bereid met de Britten samen te

¹ Bijlage III.

² NA, Stadhouders Archief inv. nr. 804, Elias Paravicini aan (broer) B.E. Paravicini, 10 september 1791.

werken en zij weigerden een eed van trouw af te leggen tegenover de 'British Crown', voorwaarde voor hun eventuele indiensttreding.³ Een moeizaam aftastingsproces begon onder de eerste Britse gouverneur Frederick North.⁴ Zijn bestuur werd gekenmerkt door veel onrust en een grote mate van binnenlandse onveiligheid. Hierin kwam pas verandering op het moment dat Maitland in 1805 aantrad als gouverneur. Hij was bereid veel van de bestuurscultuur uit de Nederlandse periode over te nemen als uitgangspunt voor zijn nieuwe beleid op het eiland. Hij wilde echter wel van een groot deel van de achtergebleven Compagniesdienaren af, daar hij niet zeker wist wat hij aan hun zou hebben bij een ernstige binnen- of buitenlandse dreiging. In het najaar had hij contact opgenomen met het Nederlandse bestuur in Batavia om over de kwestie van de dienaren en hun gezinnen te spreken. In 1796 was bij de capitulatieovereenkomst met de Britten overeengekomen dat zij de civiele en militairen dienaren van de Compagnie, die op dat moment als krijgsgevangenen werden beschouwd, zou onderhouden. Gouverneur Maitland wilde van deze kostbare regeling af en wilde dat de regering in Batavia deze dienaren met hun gezinnen kwamen ophalen. Batavia stuurde Rudolf Prediger⁵ als zijn commissaris om de afvloeiing te organiseren. Het kostte hem meer dan een jaar om de zaak te regelen; uiteindelijk zou maar een derde deel, zo'n duizend personen, het eiland verlaten. De weduwe Paravicini di Capelli hoorde hier niet toe. Zij bleef op het eiland achter en overleed het jaar daarop; op 30 januari 1808 als 'Theodora' Wendt, weduwe Paravicini, weduwe Falck. Een dag later werd zij 'Begraaven in de binnenkerk in de grafkelder van den Edele gew. Ceilonse Gouverneur Iman Willem Falk'.⁶ Zij had tot haar dood het nodige meegemaakt.

Prediger schreef aan het bestuur in Batavia dat de kapitein-luitenant van de artillerie Frans Diersen en zijn vrouw sedert enige jaren de 'douairière van de gewezen gouverneur Falck en laatst weduwe van den colonel Paravicini di Capelli niet alleen ondragelijke overlast hebben aangedaan, maar zig door allerhande weegen hebben tragten meester te maken van vaste goederen en pretiosa van deese vrouw'; zij zouden eind 1806 hebben getracht in het huis van Doortje binnen te dringen.⁷

Wat Prediger niet vermeldde, was dat Diersen was getrouwd met Maria Eysonia de Wendt, de zuster van Doortje. Maria was eerder gehuwd geweest met David Eduard Falconi de la Fabre, kapitein van het Korps Jagers in Colombo.

Verdere informatie over Doortje ontbreekt na 1785. Wat er na Falcks overlijden met haar erfdeel is gebeurd, is ook niet bekend; haar vermogen was vermoedelijk sterk geslonken.

In zowel het archief Falck 1 als 3 zijn geen stukken aangetroffen die verwijzen naar haar

3 Schrikker, *Expansion and Reform*, 144; in haar proefschrift worden in grote lijnen de ontwikkelingen na de bezetting weergegeven.

4 Frederick North, 5th Earl of Guilford (1766-1827), jongere zoon van de Britse premier Lord North, 2nd Earl; Frederick stond bekend onder de naam the Honourable Frederick 1792-1794 Parlements lid voor Banbury; 1798-1805 gouverneur van Ceylon.

5 Schrikker, *Expansion and Reform*, 163 en Grijns geworden in dienst van de Compagnie, 143; Rudolf Prediger (?-?), geen verdere informatie gevonden behalve dat hij na 1815 firmant was van de Frima Van Rijck, Prediger en Co. te Batavia (CBG, inv. nr. VIBN 1015017, Oost-Indische Bronnen).

6 CBG, fiches begraafregister van de Binnenkerk te Colombo, 31 januari 1808.

7 ANRI, Collectie Hoge Regering inv. nr. 3861 (Prediger's papers); Prediger aan Gouverneur-Generaal en Raden, 13 januari 1807; met dank aan A. Schrikker die mij een afschrift deed toekomen.

nalatenschap. Of misschien één brief uit 1928 afkomstig van de Zuid-Afrikaanse Falck tak. Een nazaat van Otto Willem Philippus Falck schreef uit Engeland aan Jhr. Edzard Falck dat in haar familie een ‘snuff box of the former governor Falck’ aanwezig was.⁸

De opvolger van Maitland, Sir Robert Brownrigg⁹ had na zijn aantreden overleg gehad met Nederlandse burgers op het eiland naar aanleiding van de situatie bij de oude Fortkerk. De kerk was grotendeels tot ruïne vervallen en een aantal graven, waaronder die van de gouverneurs, stond bloot aan de elementen. De graven waren niet meer te handhaven. Er werd door het Britse bestuur met instemming van de burgers besloten de meeste graven te ontmantelen en de kisten en grafstenen over te brengen naar de Wolvendaalse Kerk.

Op 2 september 1813 vond met groot ceremonieel deze herbegrafenis plaats. De kisten van de in Colombo overleden gouverneurs waaronder Falck, enige van hun vrouwen en van overleden kinderen werden, begeleid door Britse troepen, de gouverneur, vele bestuurders van alle colleges, vele voormalige Compagniesdienaren en nog aanwezige nabestaanden, naar hun nieuwe rustplaats overgebracht.¹⁰

⁸ NA, Falck 3.I./Irene-Falck; c/o Major W. Hughes South Bridge Northampton aan Edzard Falck, The Hague, 6 april 1934; zij schreef dat zij net een maand in Engeland was en afkomstig uit Zuid-Afrika en van plan was 16 april 1734 naar Nederland te komen. Jhr. Edzard Falck had zich erg ingespannen de contacten met de Zuid-Afrikaanse tak van de familie Falck te herstellen; Irene Falck vermeldde tevens dat zij in het bezit was van een ‘snuff box of Governor Iman Willem Falck’. Nadere onderzoek vanaf 2009 naar de snuifdoos in Zuid-Afrika heeft geen resultaat opgeleverd.

⁹ Sir Robert Brownrigg, 1st baronet (1759-1833), 1775 cornet; 1795 militair secretariss van de Duke of York, vergezelde hem bij de inval in Noord-Holland in 1799; 1803 kwartiermeester-generaal; 1813-1820 gouverneur van Ceylon; 1815 veroverde Kandy (uit dank in de adelstand verheven: baronet); 1818: beteugelde Kandiaanse opstand.

¹⁰ ‘Government Gazette, Tuesday, Sept. 2 1813’ JDBUC 1 (1908); Ook mevrouw Paravicini, weduwe Falck en de Kolonel Paravicini di Capelli, aldus de Gazette.

16 Algemene conclusie: ‘De laatste grote dienaar van de Compagnie’?

Geprikkeld door het imposante rouwbord van gouverneur Iman Willem Falck in de Wolvendaalse Kerk in Colombo en aangespoord door het positieve beeld over hem in historische verhandelingen, naast enige recente kritische kanttekeningen, is deze studie opgezet. Falcks levensverhaal kon worden ontrafeld. Het is mogelijk geworden een oordeel over hem te vellen in Utrecht en in Voor-Indië, Ceylon en India, in de tweede helft van de achttiende eeuw tegen de achtergrond van de gebeurtenissen in de nadagen van de Republiek en de Compagnie.

Zijn totale leven omvatte nog geen halve eeuw; het viel samen met het herstel van het stadhouderschap tot aan de eerste forse opstootjes door de patriottische beweging in Utrecht; de opkomst van de Britse macht in India onder Clive tot en met de Vierde Engelse oorlog in Azië en de teruggave van Trincomalee.

De achtergronden van Falck tot aan zijn vertrek naar Batavia leverden wel nieuw materiaal op, maar dat was vergeleken met de informatie die over zijn latere leven kon worden verzameld uiterst beperkt. Brieven en rapportages over deze periode waren niet meer te traceren. In vergelijking tot hetgeen in het proefschrift over de eveneens in Utrecht opgegroeide gouverneur van Ceylon Loten door Raat kon worden geproduceerd, is de beschikbare informatie over Falck zeer summier.

In de inleiding wordt verwezen naar de dilemma's die spelen bij een biografie 'voor zover de bronnen het toelaten' en naar het feit dat de onderzoeker 'moet roeien met de riemen die hij op zijn weg tegenkomt' met verwijzing naar de kanttekeningen die Uitterhoeve maakt in de inleiding van zijn proefschrift over luitenant-generaal Cornelis Kraijenhoff. Opgemerkt is dat dit ook voor het onderzoek over Falck geldt. Aan het einde van het onderzoek over Falck kan aan de kanttekeningen worden toegevoegd dat het 'netwerken' in de archieven resultaat oplevert, maar dat er ook een hoeveelheid geluk meespeelt; te denken valt aan de vondst van enige bijzondere brieven in de Prize Papers in de National Archives in Kew, de herontdekking van het Falck archief 3; 112 brieven en episteltjes in de Archives municipales de Bordeaux en verscholen documenten in de collecties Hasselaer en Van Vredenburg.

Er konden veel achtergronden over Iman Willem Falcks familie in kaart worden gebracht die voortbouwden op enige bestaande publicaties uit het begin van de twintigste eeuw. Een interessant punt was de manier waarop grootvader Otto Wilhelm Falck in 1720 als gewezen regimentscommandant en Oost-Fries landjonker binnen de hogere regionen van de Utrechtse samenleving wist door te dringen. Door zijn financiële malversaties als een van de bewindhebbers van de Provinciale Utrechtse Geoctroyeerde Compagnie moest er een pas op

Afb. 15 Grafsteen voor Iman Willem Falck in de Wolvendaalse Kerk te Colombo (Foto T. Wierstra).

de plaats worden gemaakt. Sommige van zijn tien kinderen waren hierna min of meer gedwongen hun geluk en fortuin te zoeken in de Verenigde Oost-Indische Compagnie. Deze tijdelijke demarche naar Azië bleek noodzakelijk om zich definitief binnen de elite van de oude bisschopstad te kunnen vestigen.

Nogal ongebruikelijk keerden twee van de daarop volgende generatie, na verblijf in Patria, terug naar Azië. De jonge Mr. Iman Willem Falck bleef en neef Otto Willem ging na enige tijd weer terug; hij kreeg een plaats als bewindhebber van de Oost-Indische Compagnie. Neef Otto Willem Philippus werd ook naar Patria gezonden als kind maar keerde niet terug naar Azië; hij werd lid van de Utrechtse vroedschap.

Noch uit gebrek aan financiële middelen noch op grond van zijn sociaal-maatschappelijke status en netwerk had Iman Willem Falck hoeven terug te gaan naar Indië. Hij verkeerde zondermeer in een bevoorrechte positie om na enige tijd in het Utrechtse op een kussen terecht te komen. Zijn carrière in de Oost verliep dankzij deze zelfde uitgangspositie, naast zijn kundigheid en relaties op het hoogste niveau, eveneens voorspoedig.

Uit het onderzoek naar zijn verblijf in Batavia in de schaduw van de Hoge Regering kwam iets meer aan het licht dan over de periode daarvoor. Hij vervulde een actieve rol als secretaris van de Gouverneurs-Generaal Mossel en Van der Parra, die zich buitengewoon voor hem interesseerden, mede op grond van zijn connecties en zijn voornoemde kundigheid. De briefwisseling met patroon Thomas Hope legt vooral veel achtergronden bloot; dit geldt tot op zekere hoogte ook voor een aantal zeer openhartige brieven aan Pieter Cornelis Haselaer te Cheribon.

De discussies tijdens en na zijn benoemingsprocedure geven niet alleen schitterende achtergrondinformatie over, maar ook inzicht in de machtsstrijd binnen de facties aan de 'Hoge tafel' van de Hoge Regering. Falcks verblijf in Batavia biedt eveneens de mogelijkheid een beeld te krijgen van de elite in Batavia en het netwerk dat zich uitstrekt over de buiten-comptoirs en in Patria.

Het netwerk van gekwalificeerde dienaren bleek nauw verweven met de bestuurlijke elite in de Republiek; het waren geen twee gescheiden werelden. De opvattingen over macht van zogenaamde Indische familieclans en een bijna autonoom opererend bestuur van de Compagnie zijn ernstig aan herinterpretatie toe.

Binnen de Compagniesvestigingen was hetzelfde cliënt-patroonsysteem en relatienetwerk van toepassing als in Patria en dit vormde de basis voor de verdeling van functies. In dit verband is een heroverweging van het verschijnsel nepotisme aan te bevelen. Het systeem van het helpen van 'vrienden' aan functies betekende bij de Compagnie in Azië zeker niet dat al te makkelijk incapabele figuren werden aangesteld. Patroon Hope gaf ondubbelzinnig aan dat hij wel degelijk eisen stelde op basis van kwaliteit. Bij Falcks uiteindelijke benoeming, nadat hij voor de Coromandel te licht was bevonden, waren er in de Hoge Regering stemmen die zijn gebrek aan bestuurlijke ervaring naar voren brachten als bezwaar, maar later werd door de meesten beaamd dat Falck capabel was gebleken voor zijn functie.

De bestuurlijke situatie in Oost en West verschilde niet veel van elkaar. De ongedeelde bestuurlijke elite die verspreid was over de Republiek en bij de Compagnie kende een verschil in instroom; de sociale mobiliteit was in de Oost in de achttiende eeuw meer aanwezig dan

Afb. 16 Gouverneur Iman Willem Falck, gereconstrueerd portret door leerlingen en oud-leerlingen van de Rijksacademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam onder supervisie van professor A.J. Derkinderen (1859-1925). Het portret was tot stand gekomen door het hoofd van Falck dat en profiel was afgebeeld op de aquarel 'Ontvangst van de gezanten uit Kandy' door C.F. Reimer (afbeelding 10) en face te schilderen. De weergave van Falck is hierdoor een fantasie geworden.

De Nederlandse gezant Dr. Hendrik Muller (1859-1941) had in 1908 een bezoek gebracht aan de Britse gouverneur Sir Henry McCallum in zijn ambtswoning in Colombo en daar zijn verwondering uitgesproken dat er slechts portretten hingen van enige Portugese en voormalige Britse gouverneurs maar niet van de 'Hollandse' gouverneurs. De gouverneur stelde Muller voor deze 'Hollandse' portretten te verzorgen, waarna deze na ontvangst zouden worden ophangen. Voor een aantal gouverneurs was het na de nodige inspanningen mogelijk een schilderij te maken op grond van bestaande schilderijen of etsen o.a. Van Goens de Oude, Versluys, Pielat, Van Imhoffen Van Angelbeek (NB in werkelijkheid zijn zoon). Van een aantal afbeeldingen van gouverneurs ontbrak ieder spoor. In verband met de speurtocht werd Jhr. Edzard Falck in 1912 schriftelijk benaderd door zowel Muller als door het ministerie van Koloniën met de vraag of hij een afbeelding van Iman Willem beschikbaar kon stellen. Zijn antwoord was negatief. Hij schreef aan Muller dat hij in de memoires van Anton Reinhard Falck had gelezen dat deze in 1829 in Londen, waar hij verbleef als ambassadeur, het portret van Iman Willem Falck had bewonderd. Dit schilderij of andere afbeeldingen zijn ondanks vele inspanningen van Jhr. Edzard en de afgelopen jaren door de auteur, nimmer boven water gekomen. De portretten van de gouverneurs hangen thans aan de wand van de galerij op de eerste verdieping van de National Archives of Sri Lanka in Colombo (Foto Iconografisch Bureau/RKD, 's-Gravenhage).

in Patria. De gekwalificeerde dienaren bij de Compagnie waren meer gebonden door hun contract met de Compagnie dan de Heren, de bestuurlijke elite in de Republiek, die tot Dienaren waren teruggebracht door het Stadhoudelijk stelsel. Desalniettemin had de 'Haagse top' veel meer invloed op de benoemingen door de Hoge Regering dan vaak wordt aangenomen. De uitgebreide correspondentie die in het Nationaal Archief bewaard is gebleven, geeft hier veel inzicht in. Na het vertrek van Hope als bewindhebber en representant van prins Willem V bestond er helaas niet meer zo'n duidelijke bron. Het gesteggel over de door de Hoge Regering uitverkoren directeur-generaal Breton en de lastige positie van Gouverneur-Generaal Alting geven weer dat er niet zoveel was veranderd.

Het in een latere fase moeilijk in de hand houden van Alting en zijn factie binnen de Hoge Regering door Den Haag¹ hield vermoedelijk niet zo zeer verband met een vermindering van invloed van de bewindhebbers maar veeleer met de bestuurlijke machtsstrijd in Patria. Alting en zijn factie konden hiervan profiteren tot de komst van commissaris-generaal Nederburgh in 1793.

De uitverkiezing van Falck tot gouverneur bood hem de mogelijkheid zijn bestuurlijke kwaliteiten en politiek inzicht te tonen. Dankzij zijn knappe militair-strategische en diplomatieke overwinning op Kandy was zijn naam weldra gevestigd. Hij vergrootte daarmee zijn aanzien binnen de Hoge Regering en bij de bewindhebbers. Zijn handelen stelde vooral de Gouverneur-Generaal Van der Parra in het gelijk. Deze kon daardoor de ernstige kritiek van de factie van de ordinaris raad Schreuder pareren.

Doordat Falck enige vertrouwelingen mocht meenemen naar Colombo en hij hen direct of na enige tijd in de gelederen van de Raad van Ceylon kon opnemen, kreeg hij enige slagkracht. Maar vooral ook doordat hij het vertrouwen van de Raad wist te winnen door zijn collegiaal besturen, zijn openheid en grote werklust. Daarnaast wist hij de levenslange vriendschap te winnen van een aantal belangrijke leden van de Raad zoals Moens, Van de Graaff en Van Angelbeek. Hierdoor breidde zijn groep van vertrouwelingen zich verder uit. Hoewel Falck soms langere perioden indisponibel was, kon hierdoor de uitvoering van zijn beleid gewoon continueren. Door een tweetal notities kennen wij de uitgangspunten van zijn bestuurlijk beleid: *Aanmerkingen op de Reflexien* en zijn morele uitgangspunten via *Inkomsten van de gouverneur*.

Door de bestuurlijke gang van zaken op het eiland van dag tot dag te volgen via de resoluties van de Raad, de dagregisters, verslagen van ambassades aan het Hof van Kandy, honderden inkomende en uitgaande brieven door de gouverneur of mede namens de gouverneur, kon inzicht worden verkregen wat er speelde op het eiland. Dit gold echter ook voor hetgeen er aan de Overwal, Zuid-India, plaatsgreep. Hierdoor kon het politiek-

¹ In verband met de financiële moeilijkheden bij de Compagnie en met de heersende misbruiken die er in Batavia plaatsvonden werd een onderzoekscommissie ingesteld in 1791. De leden waren mr. Sebastiaan Cornelis Nederburgh (1762-1811), eerste advocaat van de Compagnie en opvolger van mr. F.W. Boers; kapitein ter zee S.H. Frijkenius – hij overleed tijdens de reis tussen de Kaap en Batavia –, Gouverneur-Generaal Alting en de directeur-generaal Van Stockum. De indruk wordt steeds gewekt dat Nederburgh geheel werd ingekapseld door de financieel onbetrouwbare factie van Alting. Bij de komst van Nederburgh was Alting volledig uitgeblust en lag de macht feitelijk bij Nederburgh. Uit een lopend promotieonderzoek door J. van Heeswijk (buitenpromovendus RUL woonachtig in Manilla, Filippijnen) komt nu reeds dit beeld naar voren (mondelinge mededeling, 7 april 2011).

strategisch beleid van Falck worden blootgelegd. Hij was gerechtigd zich met de ontwikkelingen in India te bemoeien, met name in het zuiden, omdat hij als gouverneur van Ceylon ook gezag had over de Onderhorigheden in Madura. Dit gebied in de omgeving van de compagniesvestiging te Tuticorin dwong hem zich te bemoeien met de uitermate complexe ontwikkelingen in het vorstendom Madura en diens hogere machthebbers plus hun directe omgeving. Dit omvatte zo'n beetje geheel Zuid-India. Het was ook het politieke en militaire speelterrein van de Britten en Fransen en van de twee machtigste inlandse vorsten Haider Ali van Mysore en Muhammed Ali van Arcot. De laatste oefende tevens het hogere gezag over Madura uit. Zij vochten allen, zonder een bewuste langetermijnstrategie, om de invulling van het ontstane machtsvacuüm na het uiteenvallen van het Mogol Rijk.

Het spelen van een actieve rol door de Compagnie was een van de pijlers van het politiek-strategisch beleid van Falck en zijn vertrouwelingen in de Raad. Twee van hen, Moens en Van de Graaff, zouden enige jaren na Falcks aantreden een bestuurlijke en leidinggevende rol gaan spelen vanuit respectievelijk Cochin en Surat. Met name Cochin met de Compagnieslanden aan de Malabar was van groot belang voor de veiligheid van Ceylon.

Falck was de mening toegedaan dat Ceylon niet kon worden verdedigd tegen een buitenlandse vijand zonder zich actief politiek en militair te involveren in Zuid-India. Hierbij was het noodzakelijk dat de neutraliteitspolitiek van de Republiek, die uiteraard ook gold voor de Hoge Regering in Batavia, werd losgelaten. Door het grillige optreden van de belangrijkste Zuid-Indiase vorsten was er een voortdurende 'reversement des alliances' noodzakelijk. Voor Falck waren de Compagniesvestigingen in India de achilleshiel van Ceylon. De Britten en Fransen moesten vooral geoccupeerd blijven in Zuid-India zodat zij niet verder met begerige ogen konden kijken naar de strategische voordelen van Ceylon.

In diverse studies over Zuid-Indiase vestigingen wordt vooral aandacht besteed aan de economische betekenis hiervan voor de Compagnie; bij het wegvallen zouden de vestigingen niet meer van nut zijn. In deze studie blijkt dat in de ogen van Falck en zijn vertrouwelingen de vestigingen in Zuid-India een essentiële rol blijven innemen. Daarom volgde Falck alle ontwikkelingen in Zuid-India op de voet, rapporteerde hier voortdurend over aan de Raad maar ook aan Batavia, de bewindhebbers, Hope, de Prins en aan zijn dierbare neef Otto Willem Falck.

Falcks beleid na de overwinning op Kandy werd hogelijk geprezen maar zijn bemoeienis met Zuid-India viel in het begin niet goed in Batavia. Toch schaadde het zijn aanzien niet. Hope verwierp zijn optreden niet; hij wees hem wel op zijn ondergeschikte gezagsverhouding ten opzichte van de Hoge Regering. Geleidelijk aan kreeg hij toch meer vrijheid van handelen. Hij kon niet altijd inspelen op de laatste politieke ontwikkelingen in Patria door de lange communicatielijnen.

Absoluut uniek waren Falcks contacten met de Britten; tot tweemaal toe leidde dit tot zeer serieuze afspraken over een mogelijk bondgenootschap. Er vonden met name schriftelijke onderhandelingen plaats met gouverneurs van de East India Company te Madras, toevallig op het moment dat de Vierde Engelse Oorlog reeds in Europa was uitgebroken. Den Haag, met name de Prins, was hiervan op de hoogte en uiteraard zijn naaste adviseurs die niets voelden voor een oorlog met de Britten. Het leek een soort tweede weg die achter de

rug van de Staten-Generaal en de Hoge Regering werd ontwikkeld. Het spelen van een actieve politieke rol in Zuid-India had in het verleden eerder plaatsgevonden onder Van Goens de Oude en Van Imhoff maar nimmer op deze wijze.

Falcks politiek op Ceylon in het bijzonder tegenover Kandy is niet te begrijpen zonder kennis te nemen van zijn politiek-strategisch beleid ten aanzien van de ontwikkelingen in Zuid-India. Zolang hij Kandy kon inkapselen en de kaneeloogst conform de door de bewindhebbers en Hoge Regering opgelegde 'eisch' kon veiligstellen, waren hij en zijn Raad bereid buitengewoon veel geduld op te brengen ten aanzien van de juiste naleving van een aantal artikelen van het traktaat met Kandy. Hiertoe behoorde het jaarlijkse, soms moeizame, verzoek te schillen in de Koningslanden en kwesties zoals onder andere het uitleveren van deserteurs. Falck wekte de indruk coulant te zijn.

Na de vrede met Kandy had Colombo een stevige machtspositie verkregen. Falck was niet bang dat Kandy nog veel gevaar kon opleveren, maar wanneer het nodig was om indruk te maken dreigde hij wel degelijk met militaire tegenmaatregelen en met name met het aloude adagium: geen kaneel geen zout. Hij wist echter ook dat er geen oorlog op twee fronten kon worden gevoerd: op het eiland Ceylon tegen de koning van Kandy en tegelijkertijd in Zuid-India waar een strijd altijd in een majeur militair conflict zou kunnen uitlopen. Er speelde daarnaast mee dat de Hoge Regering het absoluut onacceptabel vond als er wederom een gewapend conflict met Kandy ontstond.

Falck stelde in zijn *Aanmerkingen op de Reflexien* dat de handhaving van de macht van de Compagnie op het eiland ten opzichte van Kandy met een geringe legermacht mogelijk was; soldaten had hij vooral nodig ter ondersteuning van de Compagniesbestuurders in Zuid-India en dat was in het belang van Ceylon.

Zijn stelling was dat bij een mogelijke aanval van buiten het eiland niet lang te verdedigen was tenzij er een sterke buitenlandse mogendheid als bondgenoot optrad en als er een krachtig eskader van 's Lands vloot beschikbaar kwam. Dit laatste was overeenkomstig de Britse en Franse militair-strategische opvatting in de achttiende eeuw. Beide landen wisten dat hun positie ook in India alleen veilig kon worden gesteld met een professioneel maritiem wapen. In hun strategie waren de vloeten van de handelscompagnieën in militair opzicht al lang passé. Dit inzicht bestond eveneens in de Republiek maar de neutraliteitspolitiek en ernstige verwaarlozing van de vloot hadden tot gevolg dat het aan de vooravond van de Vierde Engelse Oorlog volstrekt onmogelijk was voor Patria om de Compagnie in Azië te hulp te schieten. Dankzij de Franse Vloot onder de kundige vice-admiraal De Suffren werd de positie van de Compagnie op het nippertje van de ondergang in Voor-Indië gered, hoewel alle bezittingen in Zuid-India verloren gingen met uitzondering van die aan de Malabar; ook de meest strategische haven van het zuidelijk deel van Voor-Indië ging verloren: Trincomalee. Het was De Suffren die de Britten uit Trincomalee wist te verjagen. Vóór de Britse inname had Falck er veel aan gedaan om Trincomalee te versterken nadat de geruchten over een mogelijke verovering door de Britten of Fransen aanhielden; het was echter te laat en onvoldoende. De aanpassingen aan de verdedigingswerken waren nog in volle gang en het garnizoen faalde volledig. Falck wist dat hij ervoor moest zorgen dat Trincomalee tot iedere prijs werd behouden. Maar hij had hiervoor ook vlooteenheden nodig en die kreeg hij niet. Als hoogst verantwoordelijke kon hem daarom de val van Trincomalee niet worden

aangerekend.

Nadat de vijandelijkheden in 1783 met de Britten waren gestaakt, bleken de Fransen niet bereid hun militaire bezetting van Trincomalee terug te trekken ondanks het herstel van het Nederlandse burgerlijk bestuur. Op grond van het preliminaire traktaat met de Fransen eiste gouverneur Macartney het recht de vesting over te dragen aan de Compagnie. Falck verzette zich hier heftig tegen, hoe verzwakt zijn gezondheid ook was; hij vertrouwde de Britten niet. Hij had met zijn politiek (militair) strategisch beleid tot de Vierde Engelse Oorlog de Britten en Fransen op afstand weten te houden van Ceylon vooral uit de buurt van de zeer belangrijke strategische haven van Trincomalee. Door zijn tegenspel vond ruim twee maanden na zijn dood de Franse overdracht plaats van Trincomalee aan de Compagnie.

Aan het einde van de Vierde Engelse Oorlog bereikte Falck het bericht dat hij was benoemd tot directeur-generaal. De Hoge Regering was hierbij volledig gepasseerd. De geëligeerde directeur-generaal Breton werd door Den Haag opzij geschoven ten faveure van de Ceylonese gouverneur Falck. Er waren daar zelfs stemmen opgegaan Falck te benoemen tot Gouverneur-Generaal; deze geruchten bereikten Batavia.

Falck wilde eigenlijk niet verder; hij was diep teleurgesteld over de 'weerloosheid en lafheid' die door de Republiek was getoond tijdens de oorlog; hij had genoeg van de Compagnie. Het liefst wilde hij thuisvaren; een gedachte die ook in vorige perioden door hem was geopperd.

Hij was depressief; was geestelijk uitgeput en voelde zich ziek; twijfelde in hoge mate aan zijn eigen functioneren als gouverneur. Zijn lichamelijke aftakeling had zich geleidelijk voortgezet. Toch was hij nog altijd strijdvaardig en uit niets bleek dat er iets aan zijn denkvermogen haperde.

Falck was als gouverneur territoriaal bestuurder en tegelijk directeur van de handelspost geweest waarbij hij de eindverantwoordelijkheid droeg voor de te leveren producten overeenkomstig de 'eisch', in het bijzonder die van kaneel. Hij vervulde ook deze tweede taak met verve volgens het gezag in Batavia en in Patria; hij stimuleerde de verbouw van kaneel maar hield ook vast aan de meer traditionele inzameling van de in het wild groeiende kaneel in de desbetreffende Compagnies- en Koningslanden. Critici vinden Falck conservatief en dichten zijn opvolger alle eer toe. Van de Graaff en het Haags Besogne vonden echter dat Falck zich 'onsterfelijk' had gemaakt door zijn grote inzet voor de verbouw van kaneel in de tuinen. Van de Graaff zette het proces van de kaneeltuinen voort en pakte het veel groot-schaliger aan; hij gaf alle eer aan Falck.²

Over de handelsresultaten onder Falck werden wel bij tijd en wijl verontruste opmerkingen gemaakt, maar er klonk geen serieuze kritiek. In de Republiek was men tot het einde toe tevreden over Falck; over zijn wijze van besturen en zijn politiek-strategisch beleid op

2 NA, VOC inv. nr. 9994, Willem Jacob van de Graaff aan Gouverneur-Generaal en Raden, 10 februari 1785; 'Het uitvinden van de mogelijkheid om de kaneel door voorplantingen te vermeederen ver dubbeld zoo te spreken de waarde van Ceilon voor de Komp. Door dit werk teegen alle vooroordeelen aan te hebben gebragt in dien staat waarin het nu reeds is, heeft de zaalige Heer Gouverneur Falck ...', 'een onsterfelijke aanspraak op de verbintenis van de Komp. verworven. Men heeft tans niet meer te doen dan op de door zijn Ed; gelegde gronden voort te werken'.

Ceylon en in Zuid-India. Het Hof te Kandy deelde het gunstige oordeel over zijn optreden als gouverneur in het bijzonder zijn eerlijk en zijn respectvolle houding tegen haar gezanten en tegen landgenoten in de Compagnieslanden.

Er konden tijdens het onderzoek maar een handvol critici over Falck worden opgespoord. Ten eerste de voormalige gouverneur Schreuder wiens kritiek niet zo zeer Falcks optreden betrof maar de wijze van zijn benoeming. Dit was de reden dat hij als het lid van de Hoge Regering die Ceylon in zijn portefeuille had, minutieus Falcks handelen analyseerde en nauwelijks kon waarderen. Het zegt meer over zijn eigen frustraties over zijn terugroeping uit Colombo dan over het handelen van Falck.

Commandeur De Lij was eveneens zwaar gefrustreerd over het feit dat hij niet werd bevorderd tot een hogere functie en een hogere rang. Hij kreeg bij voortduring nul op het rekest bij Falck en de Raad van Ceylon waarvan hij zelf lid was.

Verder was er de geëligeerde directeur-generaal Breton; deze begreep niet waarom hij van de bewindhebbers het veld moest ruimen voor de in zijn ogen veel minder geschikte Falck. Tenslotte was er de directeur van Bengalen Ross, die evenals De Lij Falcks integriteit op de proef stelde door zelf ernstig in gebreke te blijven bij de levering van rijst. Deze directeur was zelf een onbetrouwbaar sujet.

In de conclusie wordt ingegaan op de onwezenlijke vraag wat er was gebeurd indien Falck zijn benoeming tot directeur-generaal in Batavia had aanvaard. Was hem net zo de voet dwars gezet als Moens die zijn plaats in Batavia zou innemen of als zijn opvolger op Ceylon Van de Graaff?

De eerste legde na enige tijd en veel tegenwerking zijn positie neer wegens een slechte gezondheid. Van de Graaff was bij aankomst al in moeilijkheden geraakt door aantijgingen over zijn beleid in Colombo. Hij zou na enige tijd worden ontslagen en thuisvaren via een omweg langs Mauritius.³ Indien Falck zich als directeur-generaal had willen handhaven, had hij Alting moeten hebben overleefd of hebben bijgedragen aan diens afzetting. Dit laatste was in werkelijkheid noch zijn tegenstanders in de Hoge Regering noch de bewindhebbers in Patria gelukt. Falcks zwakke gezondheid zou bestand moeten zijn geweest tegen het hem bekende ongezonde Batavia en de onophoudelijke en slopende machtsstrijd binnen de Hoge Regering. Zelfs een krachtige Gouverneur-Generaal zou vermoedelijk niet in staat zijn geweest zowel tegen een hetze in de Hoge Regering op te treden als tegen de Haagse politiek.

Tot slot blijft de beantwoording van de vraag over of hij, indien hij op een of andere wijze de positie van Gouverneur-Generaal had bereikt, in staat zou zijn geweest het tij te keren. Dit moet volstrekt uitgesloten worden geacht; er waren teveel negatieve factoren in het spel, die geheel buiten invloed van de Compagnie lagen en onmogelijk beïnvloedbaar waren door welke Gouverneur-Generaal dan ook. Falck zou in dezelfde situatie terecht zijn gekomen als met zijn strategische politiek in Voor-Indië aan de vooravond van de Vierde Engelse Oorlog op Ceylon. De interne verdeeldheid in de Republiek; de aanwezigheid van een

³ Schrikker, Willem Jacob van de Graaff, 105; zij zet uiteen dat hij in 1796 op Mauritius met Franse vrienden die hij nog kende uit de tijd dat zij in Trincomalee zaten, plannen beraamde om Ceylon op de Britten te heroveren. Deze hadden zich hiervan in dat jaar meester gemaakt. Van de uitvoering van deze plannen is niets gekomen.

Afb. 17 Rouwboard voor Iman Willem Falck in de Wolvendaalse Kerk te Colombo (Foto T. Wierstra).

zwakke stadhouder die afhankelijk was van zijn sterk verdeelde opdrachtgevers, de Staten-Generaal; een mislukte neutraliteitspolitiek; de zwaar verwaarloosde en onderbezette vloot; een gereduceerd leger en een buitenlandse politiek die werd gedomineerd door de Europese grootmachten.

De vooroorlogse VOC-historicus Stapel spreekt enigszins bombastisch over Falck als 'de laatste groote figuur der Compagnie' en Van Kampen merkte op dat Falck de Compagnie

had kunnen redden zoals al in de inleiding werd vermeld. Beide stellingen zijn niet te bewijzen. Toch kan er na bestudering van Falcks bestuursperiode worden vastgesteld dat hij een opmerkelijk bestuurder was met opmerkelijke diplomatieke gaven en een groot politiek-strategisch inzicht dat afweek van zijn tijdgenoten en vele voorgangers. In Stapels stelling zit een grond van waarheid.

Stapel en Van Kampen hebben misschien bewust of onbewust bevroed, zonder dat zij daarover expliciet een uiteenzetting hebben geschreven, dat Falck door zijn optreden inderdaad tot meer in staat was ten behoeve de noodlijdende Compagnie dan zijn tijdgenoten en zich aldus van hen onderscheidde. Hij durfde zich een zelfstandig oordeel aan te meten.

Er ontbreken wetenschappelijk studies over de gouverneurs van Ceylon als geheel en recente studies over de meest vooraanstaanden. De publicatie van Van der Putten uit 2006 over de *Koopman en Diplomaat Gouverneurs en Directeuren van Ceylon 1640-1796*⁴ geeft veel informatie maar is niet altijd even accuraat en gebaseerd op nogal wat verouderde literatuur.

Over twee vooraanstaande gouverneurs bestaan wel verouderde studies: Van Goens de Oude en Van Imhoff. Het gaat daarbij vooral over hun belangrijke werk als Gouverneur Generaal in Batavia. Het recente werk over Loten werd eerder genoemd in deze conclusie, evenals 'de inleiding' op de dienstreis van Van Imhoff naar de Malabar.

Naast Falck en Van Imhoff lieten meerdere achttiende-eeuwse gouverneurs hun bestuurlijke sporen na: Rumpf, Van Gollonnesse, Schreuder en Van de Graaff. Een aantal gouverneurs schreven een 'Memorie van Overgave'.

Bij de beoordeling van Falck zouden de kwaliteiten van achttiende-eeuwse gouverneurs vergelijkenderwijs moeten worden bestudeerd.⁵ Het zou dan moeten gaan over het laatstgenoemde rijtje. Daarbij zouden moeten worden meegewogen de verdiensten voor de Compagnie en voor het eiland, hun politiek-strategische en hun bestuurlijke kwaliteiten.

Rumpf was te kort gouverneur maar in vergelijking met de totale rij van gouverneurs bestaan er weinig negatieve berichten over hem; Van Gollonnesse was een goed bestuurder en zijn bestuur vond in alle rust plaats – volgens Falck verrijkte hij zich in ernstige mate met de parelvangst; Van Imhoff stelde orde op zaken en wist het vertrouwen in het bestuur te herstellen. Hij had ook veel aandacht voor de ontwikkelingen in Zuid-India, maar was maar betrekkelijk korte tijd op het eiland. Tijdgenoten plaatsten Falck boven Van Imhoff. Schreuder werd teruggeroepen en kan verantwoordelijk gehouden worden voor de Singalese opstand, maar was wel een bekwaam bestuurder.

Tot slot blijven over Van de Graaff en Falck. Eerstgenoemde bleek een doortastend bestuurder te zijn mede gelet op zijn grote aantal hervormingen, plakaten en structurele verbeteringen op het eiland. Zijn forse uitbouw van het fenomeen van de kaneeltuinen en rijstvelden valt op. Hij had echter niet meer de dubbelrol van Falck te vervullen in zowel Ceylon als Zuid-India. Van de Graaffs bestuur begon niet tijdens een binnenlandse oorlog en eindigde niet met een buitenlandse oorlog die hij tot een goed einde moest brengen. Zijn wijze van besturen voorkwam niet een nieuw gewapend conflict met Kandy.

⁴ Van Putten, Van den Eelaart en Egeter van Kuyk, *Koopman en Diplomaat Gouverneurs en Directeuren*.

⁵ Bijlage VI.

Desondanks beklemt Van den Belt terecht 'de visionaire wijze waarop Van de Graaff de buitengewoon grote financieel-economische problemen van de veroordeelde vestiging'⁶ wist aan te pakken.

In de lange rij van gouverneurs van Ceylon staat naar mijn mening Falck op eenzame hoogte. Hij mag in zijn bestuursperiode depressief geweest zijn; de behoudzame, humane, rationele en kundige bestuursambtenaar Falck wordt verreweg overtroffen door de politicus en diplomaat vanwege zijn grote betrokkenheid bij en visie op internationale problemen van grote omvang. Hij was hierin niet alleen naar binnen maar ook naar buiten actief en gekend.

Er waren door de dood van Falck nog hoge verwachtingen on vervuld gebleven. De eerste advocaat van de Compagnie Boers sprak ten overstaan van de Heren Hoog Mogendheden in de vergadering van de Staten-Generaal in Den Haag op 19 mei 1786:

Dees man, maar even 41 jaren [lees ruim 48 jaren] oud geworden, stierf dus in het beste van zijn leven, terwijl men van de kragten van zijn geest, en van het uitstekende van zijn vernuft, aan de Maatschappij nog zoveel goeds beloofde.⁷

Zijn inzet 'zonder eigen winne en glorie' heeft er misschien toe bijgedragen dat wij hem niet uit 'mooie' verhalen kennen. In de annalen komt hij slechts over als een algemeen geacht en gerespecteerd persoon. Op zijn rouwbord lijken bijna symbolisch al zijn wapenkwartieren oningevuld. Deze studie over zijn levensloop, beleid en omgeving beoogt in Falcks 'onbekende bekendheid' verandering te brengen.

⁶ Van den Belt, *VOC-bedrijf*, 72

⁷ Bijlage I.

Summary*

'It is a pity that so far no biography of this remarkable Governor of Ceylon has been written.' Jan van Lohuizen was referring to Iman Willem Falck (1736-1785) when he wrote this in 1961 in his thesis titled *The Dutch East India Company and Mysore, 1762-1790*. This study fills that gap. It is not a typical biography; it goes further and includes elements of a prosopographical study, as Falck belonged to the governing class of the Dutch Republic and to the elite of qualified servants in Asia. The result is somewhere between a biography and an extensive analysis of Falck's political-administrative period in Asia, in particular of his extremely long period of office as Governor of Ceylon and its Dependencies, 1765-1785.

He was born in Colombo, the son of Frans Willem Falck, who had recently been supreme head of the southern city of Matara and Deputy Dessave of Galle. The Falck family originally came from East Friesland and belonged to an ancient line of country gentlemen who had played an active role in regional politics. His grandfather had settled in Utrecht with his family after a military career in a Danish so-called subsidy regiment in the States Army. Through his wife, a member of an eminent Cologne family, this grandfather had made connections with several Utrecht regents. A financial mistake while director of the *Utrechtse Geotroyeerde Compagnie* (Utrecht Chartered Company) resulted in most of his children being forced to seek their fortune with the *Verenigde Oost-Indische Compagnie* (VOC, United East India Company), States Army or the Fleet. After the sons had accumulated an adequate fortune and the daughters had married favourably, they could take their place among the regents of Utrecht.

At a young age Iman came from Ceylon to live with his grandmother Constantia Margaretha Meinertzhagen, the widow Falck. Like other regents' sons he attended the Latin School and the Utrecht Academy, where he was awarded a PhD in both branches of law studies, Roman Dutch law and Canon law. Given his background, relations, wealth and intelligence, a position in the legal profession in Utrecht seemed an obvious step towards becoming a member of the *vroedschap*, as the city council was called. Instead he signed up with his cousin Otto Willem at the VOC and was appointed assistant merchant. After arriving in Batavia he was quickly promoted, partly thanks to his patron Thomas Hope in Amsterdam, Prince William V's representative on the board of the VOC, known as the *Heren XVII* (Gentlemen Seventeen), and his other favourable contacts. He could count on the protection of the Governors-General Mossel and Van der Parra in the VOC's administrative centre of power.

* Vertaling Jean Vaughan, Engels TaalService Amsterdam.

In 1765, at the age of 28, the majority of those present at the meeting of the High Government voted for his appointment as Governor of Ceylon and its Dependencies. Within a year he had brought the long drawn-out war with the King of Kandy to an end and in 1766 concluded a favourable peace treaty. From then the Company not only had complete sovereignty over the areas they already administered in the king's name, but also acquired the entire coastal area of the island.

During the twenty years of Falck's administration, owing to his demeanour the island was largely peaceful until the outbreak of the Fourth Anglo-Dutch War in 1781. After the peace with Kandy, Colombo in fact had actual power over an important part of the island and Falck held that it was possible to maintain this power with very few armed forces. During his administration he gave an important impetus to the construction of cinnamon gardens, where the expensive spice was cultivated for the first time instead of growing wild. He acted as an enlightened administrator, behaving pragmatically and showing a large measure of justice and humanity. His administrative vision was not only directed at Ceylon but also in particular at developments in South India. Officially he only had authority over the Dependencies, the coastal area in the south of the principality of Madurai, opposite Ceylon, with a number of branches and bases in the area surrounding the fortress of Tuticorin. In practice he was actually involved in the whole of South India, where the VOC had fortifications and bases in various places. He gave advice and made troops available to the most important Dutch Governors, commanders and chiefs, with the exception of the distant Bengal.

The Indian subcontinent had descended into chaos after the disintegration of the Kingdom of the Great Mughals and the victory in 1757 of the commander of the British East India Company, Robert Clive, at Plassey over the Nawab Siraj-ud-Daula of Bengal. This was followed by a longstanding power struggle between the British, the French, the rulers of Mysore, Arcot (the Carnatic), the nizam of Hyderabad and the leaders of the Marat Confederation to fill the power vacuum. Minor rulers also tried to play their own role, such as the Rajas of Cochin, Madurai and Tanjore, some of whom hoped to strengthen their position through treaties with the VOC. At the beginning of the eighteenth century, however, the role of the Company as a great power was already really over.

Falck's political strategy was directed at keeping the British and French trading companies at a safe distance from Ceylon. These companies were supported by squadrons from their national navies in the second half of the eighteenth century, targeting in particular the most strategic harbour in the South Indian region, Trincomalee. The relations between the King of Kandy and his family in Madurai were watched closely in the context of this security strategy. Although Falck could easily keep the King of Kandy under his thumb, he knew that little could be accomplished against a British or French enemy from outside. He saw India as Ceylon's Achilles heel. Therefore a balance had to be maintained between the various parties in South India and the struggle between those parties had to be confined there. This policy could only succeed by making treaties and concluding alliances with the powerful native rulers: Haider Ali of Mysore, the ally of the French, and Muhammad Ali of Arcot, the ally of the British.

Falck's ideas were at odds with the strictly neutral policy of the Republic which the High Government observed precisely in Batavia. Although Falck's policy was not endorsed at first,

it did gradually acquire more support. Before the outbreak of the Fourth Anglo-Dutch War in 1781, owing to circumstances, however, his actions did not result in actual treaties and alliances. It was thanks to the support of Haider Ali that the British were unable to take all of the VOC's possessions in South India during this war and Cochin remained in the hands of the Company. Owing to the support of the French fleet, within a year Trincomalee was retaken from the British and the security of the rest of Ceylon could be assured. The Company's weakened position made it dependent on the support of its former opponent Kandy, who had even refused the British advances to form an alliance. Consequently, after the end of the Fourth Anglo-Dutch War, the VOC had as a matter of course to concede to the Court of Kandy.

If it had been up to Falck, treaties would have been made with Haider Ali at the end of the 1760s. The latter did not yet threaten the friendly rulers of Cochin and Travancore. In 1772 and 1780-1781 advanced written negotiations took place about a military treaty with Muhammad Ali of Arcot and the British administration in Madras. This had no further consequences owing to the deep unrest within the British administration in 1772, due in Falck's eyes to the lax decision making within the High Government in Batavia. Ultimately the outbreak of the Fourth Anglo-Dutch War put an end to further negotiations.

The Hague and Batavia were kept informed of all Falck's diplomatic initiatives, supported by the Council of Ceylon. He was never called to account for this, even though such initiatives were against the Republic's strictly neutral policy. His relationship with Prince William V, the Governors, Thomas Hope, the Governors-General (especially Van der Parra) and virtually all the members of the High Government was excellent. In the Republic the governors were always extremely satisfied with his style of administration and his political-strategic policy on Ceylon and in South India and he was therefore highly admired and respected. The Court at Kandy shared this favourable judgement, in particular because of his fair and respectful approach towards his envoys and towards their compatriots in the Company's territories.

In 1783 Falck was notified that in 1781 the Prince had appointed him director-general in Batavia instead of the supreme ordinary Hendrik Breton chosen by the High Government. There was even talk in The Hague of making him Governor-General. He declined the honour, however, because he was extremely disappointed in the position taken by the Republic during the war, in particular the late sending of a State squadron. Moreover, he was mentally and physically exhausted and thought that someone younger in spirit should be found for the job. His poor health and depression made him doubt his own ability as Governor of Ceylon. Ultimately he had had enough of the Company and wanted to return home but he remained in his post until his death, possibly showing himself to be too accommodating in those last two years. This did not affect, however, his robust approach regarding the return of Trincomalee, which the British had taken in 1781 and the French then relieved. He dedicated himself completely to the rapid and complete transfer from the French. This was not to proceed through the British, who regarding this called upon an article in the provisional peace treaty that had been agreed between the French and the British in Paris.

Falck was able to take a few confidants with him to Colombo and, sooner or later, could make them members of the Council of Ceylon. As a result he certainly acquired some pow-

er. However, this was mainly due to the fact that he won the confidence of the entire Council, owing to his amicable administration, openness and huge zest for work. Thanks to his lifelong friendship with a number of important members of the Council, such as Moens, Van de Graaff and Johan van Angelbeek, Falck was able to continue to implement his policy, although he was sometimes 'unavailable' for longer periods during his administration. We know what the starting points for his administrative policy were from a memorandum titled the *Aanmerkingen op de Reflexien* (Comments on the Reflections). The text itself, the Reflections, has not survived. His moral starting points are very clear in another memorandum, *Inkomsten van de gouverneur* (Incomes of the governor). Furthermore, we can follow the day-to-day administrative course of events via the resolutions of the Council of Ceylon, the daybooks, the reports of envoys to the Court of Kandy, and the many hundreds of incoming and outgoing letters written on behalf of the Governor. All these sources provide insight into what was happening on the island itself and also across the water, in South India.

The active role of the Company was one of the pillars of the political-strategic policy of Falck and his confidants in the Council. Some years after Falck took office, Adriaan Moens and Willem van de Graaff were to start playing an administrative and executive role from Surat and Cochin respectively. The latter and the Company's territories elsewhere in the Malabar were of great importance for the security of Ceylon.

The VOC historian F.W. Stapel described Falck in 1939 as the last great figure in the Company and the nineteenth-century historian N.G. van Kampen commented in 1833 that Falck could have saved the Company. Both statements are impossible to prove. After studying Falck's period of administration, however, it is evident that his outstanding political and strategic insight differentiated him from his contemporaries and many predecessors as an administrator. Without explicitly trying to explain this, Stapel and Van Kampen realized, perhaps consciously or unconsciously, that Falck's insight into the situation of Ceylon may have made him more capable of helping the ailing Company than his contemporaries, whom he distinguished himself from by his geo-political thinking. It is remarkable that he dared – and was also evidently in a position to do so – to make his own independent judgement.

On Falck's death unfulfilled high expectations of him remained. During the meeting of the States General in The Hague on 19 May 1786 the first lawyer of the Company F.W. Boers said in the presence of the powerful gentlemen assembled there:

This man, only just 41 years [actually more than 48 years] old, died thus at the prime of his life, whilst the strength of his spirit, and the excellence of his sagacity, still had so much good to offer the Company.

His contribution 'without self gain and glory' is possibly a reason that so little was known about his actual life story, although in the annals he generally comes over as an esteemed and respected person. Almost symbolically, none of his coats of arms appear on his commemorative plaque. With this study about his life, policy and acquaintances, Falck's reputation is no longer unknown.

The research for this thesis pays extensive attention to Falck's networks and to unravelling these networks. By looking at other networks further, particularly at the many partici-

pants and their mutual relations, the one as client, the other as patron, new insight could be gained into the relations between the qualified servants of the Company in Asia and of the State in patria. Falck's history is studied against the background of existing literature, official correspondence and contemporary opinions, compared to and complemented with all the semi-official and private correspondence still available, which further research proved to be surprisingly copious. Official correspondence in the VOC archives and in the collection of the Stadholders' office in the Dutch National Archives in The Hague, the VOC archives from 'The Dutch Period' in the National Archives of Sri Lanka in Colombo and the archives of the Madras Select Committee in The British Library in London were also used.

The semi-official documents include extensive correspondence between Falck and Prince William V in the archives of the Dutch Royal Family. The personal correspondence comprises the letters received and sent by Falck in the Hope Collection and in the Fagel Collection in the Dutch National Archives; the correspondence between the cousins Iman Willem and Otto Willem Falck and letters in the Johan Warnar Falck Collection, also both housed in the Dutch National Archives; uncatalogued correspondence with Pieter Cornelis Hasselaer in the Hasselaer Collection in the Amsterdam Municipal Archives; the special collection of a hundred and twelve letters and notes in the Municipal Archives of Bordeaux exchanged between Falck and Louis Monneron, a French agent in Colombo between 1781 and 1784; correspondence with Guillaum Titsingh in the archive of the Classis Utrecht in the Utrecht Archives; correspondence with the secretary of the *Hollandsche Maatschappij voor Wetenschappen* (Dutch Society for Sciences) in Haarlem in the North Holland Archives in Haarlem and with Leiden professors in the University Library and the Herbarium of Leiden University respectively. In the National Archives in Kew in Great Britain all kinds of letters were found from family, friends and other relations among the so-called Prize Papers – part of the Archives of the High Court of Admiralty.

Bijlagen

I Extract uit het Rapport op 19 Mei 1786 aan Hun. Hoog Mog. mondelijk gedaan door den Eersten Advokaat van de O.I. Comp, Mr. F.W. Boers¹

‘De publieke nieuwspapieren hebben reeds bekend gemaakt het overlijden van den voormaligen Gouverneur van Ceilon, den Raad Ordinaris van Neederlands Indië, Mr. Iman Willem Falck. Dees man, maar even 41 jaren oud geworden, stierf dus in de beste [jaren] van zijn leven, terwijl men van de kragten van zijn geest, en van het uitstekende van zijn vernuft, aan de Maatschappij nog zoveel goed beloofde.

In Indië geboren, maar in Europa opgevoed, vertrok hij naar zijn vaderland niet terug, voordat hij op de Utrechts hoogeschool tot Doctor in de beide Regten bevorderd was, en hij zijn smaak voor de beste verhevenste wetenschappen gevormd had.

Die oeffeningen breidde hij dagelijks meer en meer uit, zoover zijne publieke bezigheden, eerst van het Secretariaat der Hooge Regeering en naderhand van het Ceilonsch Gouvernement, hem zulks toelieten.

Zijn verstand, scherp van aard, werd hierdoor meer en meer gesleept, ’t geen gevoegd bij zijne daagelijksche behandeling van de allermoeijelijkste zaaken, hem zeer doordringend van oordeel maakte.

Een menigte van brieven, die bij de Comp. en onder zijne goede vrienden van hem voorhanden zijn, dragen hiervan de duidelijkste merkteekenen, hebbende hij in een zeer hoogen graad bezeten die zeldzame, doch echter zoo noodige gaaf, om in een samenloop van belangen, die alle niet evenzeer konden gevierd worden, de betrekkelijke grootte van elk derzelve met juistheid af te meeten, en naar die maate het mindere van het meerdere te doen wijken.

Onbegrijpelijk vaardig was hij mede, om in zijne voordragingen de ingewikkelste zaaken zoo uiteen te zetten, dat hetgeen ’t hoofdvoorwerp der overweging moest uitleveren, aanstonds in het oog viel, zeggende hij met weinig woorden zeer veel, en sprekende hij altijd klaar, omdat zijne denkbeelden altijd helder waren. Fraai, buitengemeen fraai waren zijne vormen, zoodat hij in werktuigelijke van den stijl niet behoeft te wijken voor de beste schrijvers van die Natie, welke door hare bevallige wijze van zich te uiten, het hart en den geest zoo gemakkelijk weet in te nemen.

Alle deze talenten heeft de Heer Falck met een onophoudelijken iever in den dienst van de maatschappij besteed, en waaren dezelve voor haar des te kostelijker, omdat zijn vroom gemoed, bij elken pas dien hij deed, tot een waarborg strekte voor de reinheid zijner oogmerken.

De ingezetenen draagen hem de grootste agting toe, die eerbeid voor hunnen Gouverneur volgde hierop zelve, en zijn gezag had genoegzaam al den tijd van zijn bestuur geen anderen steun van noode.

¹ Colenbrander, *Gedenkschriften*, 328; niet aangetroffen in Resoluties Staten-Generaal ondanks aanwezigheid van Boers in de vergadering van De Hoog Mogenden 19 mei 1786.

Vreemdelingen van den eersten rang die hem in zijn publiek en privaat leven van nabij gekend hebben zijn in het verbreiden van deezen zijnen lof eenstemmig.

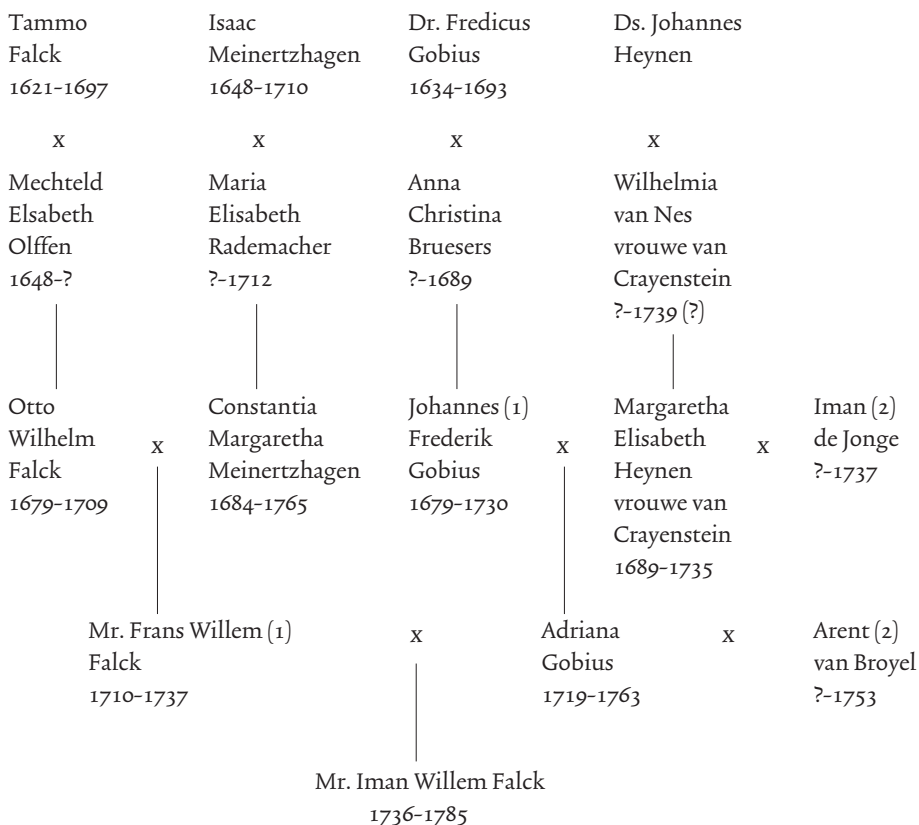
Aan het einde van zijn leeven verviel hij in eene kwijnende ziekte, die de vermoogens van zijn geest, zooals zijne beste vrienden opmerkten, niet weinig aandeed en verzwakte, misschien ook op zijn bestuur eenigen invloed maakte.

Veelligt had hij hiervan reeds het gevoel, toen hij in 1783 bedankte voor het Directoraat 't geen hem opgedragen was, om een Minister van die bekwaamheden meer en meer aan het hoofd van zaken te brengen. Althans is het waarschijnlijk, dat eenige onaangenaamheden, die hij kort voor zijn dood ondervond, hem daardoor zooveel te sterker zullen getroffen hebben.

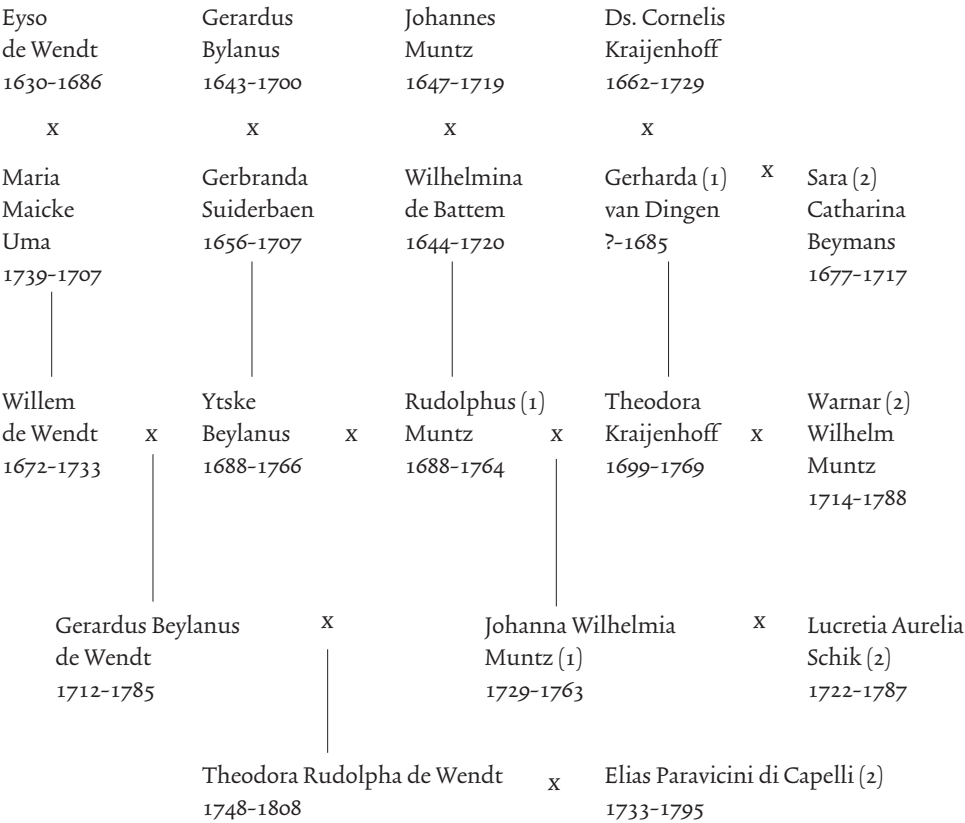
U Hoog Mogende verschoonen dezen uitstap; de Gecommitteerden verbeeldden zij dat dezelve U Ho. Mo., die verdiensten van de overledene hoog gewaardeerd hebben, niet zou mishagen.

Indien men echter met iemand te spreken, wiens bijzondere eigenschap was, zig beknoptelijk uit te drukken, een al te grooten omslag van woorden gebruikt heeft, dan werde zulks door U Ho. Mo. gunstig toegeschreven aan de beweegingen van een hart, 't geen thans op het sterkste gevoelt de aan-doeningen eener vriendschap van veele jaaren; thans op het levendigst zig voor oogen stelt beevende letters, waarmede de stervende hand van de overledenen, maar weinig dagen voor zijn verscheiden, eenige zijner jongste denkbeelden op het papier gebragt, en die aan een zijner vertrouwdste vrienden in Europa overgezonden heeft.'

IIA Stamboom Iman Willem Falck

IIB Stamboom Theodora Rudolpha de Wendt

III Korte levensbeschrijvingen van de Utrechtse tak van de familie Falck en aanhang in de achttiende eeuw (afstammelingen van Otto Wilhelm Falck en Margaretha Constantia Meinertzhagen)

Otto Wilhelm (Emden, 8 augustus 1679-Utrecht, 26 december 1730), heer van Larrelt; 1709 majoor in het regiment dragonders van de hertog van Wurttemberg-Oels, huwde Constantia Margaretha Meinertzhagen; 1710 overste luitenant en commandant van het regiment; 1712 eervol ontslag; 1713 verbleef op zijn landgoederen te Larrelt; 1716 kerkvoogd van Larrelt; 1720 verlaat Oost-Friesland; Utrecht, bewindhebber Utrechtse Provinciale Geoctroyeerde Compagnie; 1723 ontslag; 1730 begraven in de Catharinakerk.²

1. Maria Anna (Keulen, 27 december 1709-Batavia, 19 februari 1757), kinderloos;³ 1735 met VOC-schip Opperdoes naar Batavia; 1736 Colombo; 1737 huwde (1) **Dirk Stokvis** (Curaçao, ?-Colombo, 1742) 1732 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip als onderkoopman; 1737 negotieboekhouder; 1742 Colombo, koopman,

2 Falck, 'Genealogie', 114-115; Wiarda, *Ostfriesische Geschichte*; HUA, Begraafboek Utrecht 1727-1732.

3 Falck, 'Genealogie', 115-116; UA, Notr. akte U20444, nr. 111, 24-07-1754.

fisikaal; Batavia;⁴ 1744 huwde (2) **Johan Sayer**, kolonel van de Dragoners, lijfwacht van de Gouverneur-Generaal; brigadier en hoofd van de militie; overleed zelfde jaar op weg de oostkust van Java; 1751 huwde (3) **Sybrandus Columba** (Aalsum, 1729-Middelburg, 1785), zoon van Johannes, predikant te Akkerwoude en Jacoba Schorer; huwde: 1751 Maria Anna Falck (1) zuster van Frans Willem, 1758 Sara Lelyveld (2) (NA, Falck 2, huwelijksannonce 14 januari 1758) weduwe Mr. Jacob Willem Bake; Catharina de Jonge (3), weduwe van August van Koningsveld; Jacoba Sara Schorer (4); 1743 student theologie te Franeker; 1749 proponent Dokkum; 1750 bevestigd te Amsterdam als VOC-predikant; uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Gustaaf Willem tot de Kaap; 1751 met het VOC-schip Schakeloos naar Batavia; Ambonia en terug in Batavia; predikant Nederduitse gemeente Batavia, wonende aan de Rhinocerosgracht; 1763 Patria met het VOC-schip Ouder Amstel; beroepen in Vlissingen maar bleef ambteloos te Middelburg ('Ds. Gerardus Verkeet noemde hem een "van God met zeer veel talenten begaafde man"').⁵

2. Mr. Frans Willem, heer van Larrelt (Keulen, 7 december 1710-Matara, 5 augustus 1737), 1730 promoveerde in de rechten aan de Hogeschool te Utrecht; 1731 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Stadzicht als onderkoopman; 1732 Batavia; 1732 Colombo koopman, fisikaal; 1737 dessave van Matara; huwde 1735 Adriana Gobius, dochter van Joan Frederik Gobius.⁶ Zij hertrouwde 8 februari 1739 te Colombo Arent van Broijel.

2.1. Mr. Iman Willem (Colombo, 25 maart 1736-Colombo, 7 februari 1785),

1763 huwde Theodora Rudolph(i)a (Doortje) de Wendt dochter van:

Gerardus Bei(y)lanus de Wendt (Leeuwarden, 1712-Donrijp, 1785), huwde (1) Johanna Wilhelmina Muntz ('s-Hertogenbosch, 1727-Batavia, 1763), zoon van Willem, advocaat Hof van Friesland en fisikaal van Kollumerland; 1767 huwde (2) te Kollum met Lucia Aurelia Schik (Donrijp, 1722-idem, 1787); 1742 uitgevaren met voor Kamer Zeeland met het VOC-schip Zaamslag als kapitein (militair); 1743 Batavia, kapitein van de Militie; 1755 buitenregent hospitaal te Batavia; 1757 commandant Militie; 1758 luitenant-kolonel; 1758 kolonel; 1760 brigadier; 1764 verlost en gerepatrieerd met het VOC-schip Jonge Lieve; 1765 Texel; vestigde zich te Leeuwarden; bewindhebber WIC en lid van de Staten van Friesland ter Staten-Generaal.⁷

Testament: Neef Otto Falck nam met leedwezen kennis dat zijn nicht Doortje Falck niet deelde in de erfenis van Eyso de Wendt.⁸

Doortje hertrouwde 26 oktober 1785:

Elias Paravicini di Capelli (Breda, 1733-Colombo, 1795), zoon van Johan Casper; huwde (1) Johanna van der Poel [haar dochter Maria Elisabeth (1778-?)]; huwde Pierre Joseph van Porentruy, kapitein in het Regiment de Meuron te Colombo; 1757 uitgevaren voor de Kamer Delft met het VOC-schip Gouverneur Generaal als assistent; 1758 Batavia; 1759 vertrok naar Patria met het VOC-schip Kievietdál; als militair naar Colombo; 1762 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Jonge Lieve als luitenant (militair); 1763 luitenant ingenieur Colombo; 1764 Negombo; 1765 vraagt te mogen repatriëren wegens ziekte (NA, VOC inv. nr. 3143, 29 april 1765); 1767 Cochín; 1768-1769 Galle; 1773 commandant Mannar; 1777 Negapatnam en Kalpitiya en Puttalam; Commandant Artillerie Colombo; 1782 commandant van de artillerie i.p.v. kapitein J. Brohier (SLNA, inv. nr. 1/3085, Resolutie Raad, 21 maart 1782); 1783 majoor titulair i.v.m. zijn functie van commandant van de Artillerie (SLNA, inv. nrs. 1/755 en 1/776, Resolutie Secrete Raad, 23 januari 1783); 1791 bezwaren tegen bevordering tot kolonel door.⁹

⁴ SLNA, inv. nr. 1/75; NA, VOC, 3286, Generale Missive: NA, VOC-Opvarenden.

⁵ Troostenburg de Bruijn, Biografisch woordenboek Oost-Indische predikanten (Nijmegen 1893); Nagtglas, Levensberichten van Zeeuwen, 131.

⁶ Falck, 'Genealogie', 118.

⁷ Gaastra en Seydel, 'Een Kollumer Koopman in de Oost', 85-102; NA, VOC-Opvarenden.

⁸ NA, Collectie Falck 3, Otto Willem Falck aan Iman Willem Falck, (duplicaat), 2 december 1780.

⁹ Falck, 'Genealogie'; CBG, Genealogie geslacht Paravicini di Capelli, 121; NA, VOC-Opvarenden.

Eyso de Wendt (1718-1780), ongehuwd, broer Gerardus; 1734 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Kerkwijk als adelborst; 1734 Batavia; 1736 Surat, extraordinaris klerk; 1740 2^e pakhuismeester; 1742 onderkoopman; 1746 Batavia; 1748 supercargo op Kanton; 1752 Batavia; 1753 directeur van de handel op China; 1761 geassumeerd lid van de Raad van Justitie; naar Patria; idem, Texel; vestigde zich te Kollum, begon bouw huis op de buitenplaats Oostenburg; aangesteld grietman van West-Dongeradeel; bij zijn dood was huis nog niet gereed. Otto Willem Falck berichtte aan neef Iman Falck 'Mij is verteld, dat die man verscheiden jaaren, aan een machtig groot gebouw heeft laten arbeiden, 't welk nog onvoltooid is, maar dat voltooid moet worden, door de erfgenaam een neef. Men konde mij geen beschrijving van het gebouw maaken, om dat men niet konde begrijpen, waar het toe dienen zouden 't was altans geen wooning, maar men konde er onder door rijden, en 't was zeer breed en hoog; waar uit ik opmaak en, dat de goede man hetzelfde inzicht heeft gehad, als de bouwers van den tooren van Babel'.¹⁰

3. Anton Reinhart (Dendermonde, 23 april 1712-Rocoux, 11 oktober 1746), 1737, huwde Angelique Richarde Maria de Flavard, dochter van Henry, kapitein; 1737 cadet & vaandrig; 1741 luitenant regiment van Pallandt (enige tijd vaandrig regiment van Amerongen); 1744 luitenant en kapitein-luitenant regiment infanterie generaal van Dorth (luitenant-generaal Johan Adolf baron van Dorth).¹¹

3.1. Constantia Maria (1737-1742).

3.2. Otto Willem (Zutphen, 1738-Amsterdam, 1814), 1756 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Amelissewert als constabelmaat; 1757 Batavia aan de penne, naar Hoogly als boekhouder; 1768 opperhoofd Patna en opperkoopman; 1775 Patria via Ceylon, Batavia en de Kaap; 1776 huwde te Kaapstad Engela Apollonia Bergh (1755-1790), dochter Olof Martini Bergh, eerste secretaris Raad van Politie 1776 bewindhebber; geschat vermogen fl. 300.000,-.¹²

3.2.1. Anton Reinhard Falck (Utrecht, 1777-Brussel, 1843), 1799 gepromoveerd in de rechten Hogeschool Leiden; advocaat Hof van Holland; 1801 Amsterdam, lid Intermediair gemeentebestuur; 1802 secretaris gezantschap Madrid; 1805 Parijs; 1806 Den Haag chef de division ministerie buitenlandse zaken; 1808 commissaris-generaal voor koloniën – secretaris-generaal van het ministerie van marine en koloniën; 1811 mateloos; 1813 secretaris van Staat; 1817 huwde Rose Amoer Charlotte barones de Rosin (1793-1850); 1818 minister van publiek onderwijs, nationale nijverheid en koloniën; 1819 diplomatieke missie naar Wenen; 1823 Londen, koloniale onderhandelingen; 1824 Londen, ambassadeur; 1832 ambteloos; 1839 Brussel, gezant.¹³

3.3. Amalia Louise (Lochem, 1742-idem, 1801), huwde Dr. Willem Frans de Wolff 1739-1804), burgemeester van Lochem.¹⁴

3.4. Mr. George Carel (Lochem, 1744-?), 1766 gepromoveerd in de rechten aan de Hogeschool te Utrecht; huwde Margaretha d'Everdingen van den Nypoort, weduwe van Mr. Wouter Rudolph van Senden, advocaat fiscaal van Indië; 1768 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Zilveren Leeuw als toekomstig lid Raad van Justitie; 1768 Batavia lid Raad van Justitie als extraordinaris

¹⁰ NA, Stadhoudelijk Secretarie inv. nr. 1229, Elias Paravicini aan Bernard Paravicini, 1791; De Wendt NP 9(1918).

¹¹ Falck, 'Genealogie', 119.

¹² Falck, 'Genealogie', 123; Colenbrander, *Gedenkschriften*, 38 en 202.

¹³ Van der Horst, *Republiek tot Koninkrijk*, 8.

¹⁴ Falck, 'Genealogie', 124; Volgens vriendelijke mededeling F.S. Gaastra ging het helemaal niet om de buitenplaats Oostenburg, maar om de 'Steenen Berg' met daarop een theekoepeltje, dat door de Kollumers als een Oostindische gekte werd gezien. Het was mogelijk er onder door te rijden, als onder een poort.

raad; 1769 (1772) ordinaris raad; 1774 verlost; wilde niet wachten op het vacant komen van de lucratieve functie van waterfiskaal of advocaat-fiskaal; 1775 naar Patria met het VOC-schip Botland samen met broer Otto Willem tot de Kaap; 1795 lid Comité tot de zaken van de Oost-Indische handel en bezittingen; 1799 lid rechtelijke macht.¹⁵ (Nazaten uitgestorven).

4. Warnar Daniël (Larrelt, 2 juli 1713-idem, 9 augustus 1716).

5. George Tammo, heer van Sandbergen (Larrelt, 23 december 1714-Utrecht, 3 oktober 1793; petekind regerend vorst van Oost-Friesland George; 1750 huwde te Batavia Theodora Anna Criellaard (Du Grillard) (Negapatnam, 1732-?); 1735 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Paddenburg als onderkoop; 1736 Batavia; 1738 Coromandel; 1741 pakhuismeester Masulipatnam, opperhoofd Bimilipatnam en Paleacatte; 1743 koopman en fiskaal Negapatnam; 1746 opperkoopman secunde en hoofdadministrateur; 1747 Batavia; 1748 gezaghebber Bantam; 1749 commandeur van Bantam; 1751 Patria; 1751 Utrecht; 1765 Raad in vroedschap van Montfoort wonende te Utrecht; gedeputeerde in de Staten van Utrecht.¹⁶ (Nazaten in 1836 uitgestorven met Georg Abraham Carl, freiherr von Falck, generaal-majoor in Hessen).

6. Carel Gustaaf, heer van Sandbergen en Terheide bij Zeist (Larrelt, 7 december 1716-Utrecht, 11 mei 1785), huwde Johanna Maria Cornelia Kien (1730-Tegal, 1751), dochter Mr. Philippus Rochus, Raad van Justitie Batavia; 1735 uitgevaren voor de Kamer Zeeland met VOC-schip Opperdoes als adelborst; 1736 Batavia en Ambonia; 1737 Siam; 1738 naar Patria; 1738 wederom uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Klarenbeek als koopman; 1739 Batavia; 1742-1744 gecommiteerde negotiepakhuizen Batavia/Onrust; 1744 resident Japara (Noord-Oost kust Java); 1745 koopman; 1748 Japara; 1749 Opperhoofd Tegal, opperkoopman; 1758 Patria met de VOC-schip Haarlem; 1759 Utrecht; 1765 huismeester Martini Gasthuis, Utrecht. In 1752 wordt zijn dochter Constantia Johanna gedoopt met als eerste doopouder J.A. baron van Hohendorff, gouverneur en directeur van Java's Oostkust gehuwd met Phillipina Dorethea Mossel, dochter van Gouverneur-Generaal Mossel (NA, Falck 2, akte 17 augustus 1752). In 1788 liet keizer Joseph II voor Carel Gustaaf en George Tammo Falck een verklaring afgeven van het erkenningsdiploma van keizerin Maria Theresia uit 1777; het oorspronkelijk adelsdiploma door Karel V dateerde uit 1521.¹⁷

6.1. Otto Willem Philippus (Japara, 1747-Maarssen, 1822), 1751 naar Patria gezonden en gehuisvest bij zijn grootmoeder Constantia Meinertzhagen weduwe Falck; 1763 Hiëronymusschool; 1768 promoveerde aan de Hogeschool Utrecht in de rechtsgeleerdheid; 1772 huwde (1) Johanna Margaretha de Vrij (?-1777) dochter Ds. Jan; 1778 huwde (2) Elisabeth Jacoba van Schuler (1757-?) dochter van Louis en Adriana barones van Reede van Oudshoorn (dochter baron Pieter, gouverneur van de Kaap); 1774 raad in de vroedschap.¹⁸

(Nazaten in 2011: een kleine tak in Nederland en Argentinië (afstammelingen van 6.1.7. Jhr. Balthazar Willem Theodorus Falck, Utrecht, 1793-idem, 1839); grote tak in Zuid-Afrika (afstammelingen van 6.1.5. Jhr. Adriaan Hendrik Falck, Utrecht, 1783- Swellendam, Kaap ?); vertrok in 1802 in het gevolg van de commissarissen-generaal De Mist en Janssens naar de Kaap.¹⁹)

¹⁵ Falck, 'Genealogie', 124; NA, Collectie Hope 24, Thomas Hope aan Willem Alting, 19 oktober 1767; Schutte, Patriotten en de Koloniën, 116-118.

¹⁶ Falck, 'Genealogie', 119-120; NA, Collectie Falck 3; VOC-Opvarenden; UA, nr. U236a7 aktenr. 17 en 19 april 1773.

¹⁷ NA, Falck 3 en NA, VOC-Opvarenden; Falck, 'Genealogie', 120-121; Colenbrander, 'Koloniale Geschiedenis' 2^e deel; NA, Falck 3, Diploma's.

¹⁸ HUA, lijst vroedschapsleden.

¹⁹ Falck, 'Genealogie', 136.

7. Amalia Constantia (Larrelt, 23 januari 1718-Utrecht, 7 januari 1772), 1735 VOC-schip Opperdoes naar Batavia; huwde (1) Hendrik Opmeer (1703-Batavia, 1745) Batavia, Kapitein ter zee, commandant van de Marine van de VOC en equipagemeester; huwde (2) 1750 in Hoogly **Adriaan Bisdom** (Haasdrecht 1710-Utrecht 1771); zoon van Adriaan, notaris en secretaris/rentmeester van de Krimpenervaard en Elisabeth Wyckerfeld; 1738 uitgevaren voor de Kamer Zeeland met het VOC-schip Westkapelle als onderkoopman; 1755-1760, directeur van Bengalen; 1760 Patria; 1761 mede aansprakelijk gesteld voor de verduistering uit de Kleine Kas te Hoogly, niet vervolgd;²⁰ 1764 Utrecht.²¹

8. Aletta Helena (Larrelt, 23 januari 1718-Larrelt 18 februari 1720).

9. Louise (Larrelt, 1720-Utrecht, 1771), huwde **Dr. François Joan Lons** 1756, med. doctor (?-Utrecht, 1769), kinderloos; Raad in de vroedschap van Utrecht, zoon van Hendrik Lons, domheer; zij erfde buitenplaats Boom en Bosch (1721-1730 Margaretha Ubigh, 1730-1735 Jan David van Eerden); broer Jacob Lons, was vroedschap in de Raad van Montfoort, kanunnik in het kapittel van St. Marie.²²

10. Margaretha (Utrecht, 1722-Montfoort, 1795), huwde 1745 **Mr. Hendrik Anthony Gobius** (Makassar, 1724-Montfoort, 1775) Raad en burgemeester van Montfoort; lid Staten van Utrecht en lid admiraliteit van Friesland, zoon Joan Frederik Gobius.

11. Isack (Utrecht, 1723-Utrecht, 1809), huwde 1777 Jacoba Vinck, weduwe Dr. Joan Bastert, medicus te Zierikzee; 1764 eerste klerk van politie; 1782 secretaris stad Utrecht; kinderloos.²³

12. Mr. Johan David (Utrecht, 1725-op weg naar de Kaap, 1748), 1747 gepromoveerd beide rechten, Utrecht; 1747 boekhouder VOC.²⁴

13. Johan W(a)erna(e)r (Utrecht, 21 mei 1726-Utrecht, 8 juli 1772), ongehuwd; 1740 adelborst Admiraliteit Amsterdam; tijdelijk over naar de VOC; 1753 Kapitein ter zee en equipagemeester te Surat, meerdere expedities tegen zeerovers; 1762 Patria; 1768 Kapitein ter zee, Middellandse Zee als 2^e kapitein van het land; erfgenaam nicht Constantia Margaretha Gobius.²⁵

IV Jaargenoten Iman Willem Falck, promovendi 1756

Dissertatio Juridica Inauguralis Ex Officina Joannis Broedelet 1756 op basis van Album Promtorum²⁶ en Album Studiosorum Rectore Alberto Voget – rector magnificus – 26 februari 1756²⁷ Academiae Rheno Trajectinae.

²⁰ Lequin, *Personeel*, 209.

²¹ Falck, 'Genealogie', 116-117.

²² Falck, 'Genealogie', 117.

²³ Falck, 'Genealogie', 117.

²⁴ Falck, 'Genealogie', 117.

²⁵ Falck, 'Genealogie', 118; NA, Collectie Falck 2.

²⁶ Roelevink, 'Invalides, Onwillige en Combattanten', 27; 'Over de gebrekkigheden van deze bron is de laatste jaren al veel gezegd. Het is volstrekt duidelijk dat een onderzoeker goed op de hoogte moet zijn van de plaatselijke omstandigheden en de eigenaardigheden van de universitaire administratie in kwestie, voordat hij verstrekkende conclusies trekt uit de aan- of afwezigheid van een naam of uit opgave van leeftijd'.

²⁷ RGP, *Nieuwe Reeks* 52, 215, Resolutiën Vroedschap van Utrecht.

Naam	plaats van herkomst	studierichting	datum promotie
Mr. Cornelius Johannes van Affelen Codde Sluis, 1735 – ? Latijnse school: ? Ouders: ? Huwde: ? Titels: geen Beroep/functie(s): Werkzaam te Gouda, 1756; rentmeester van de lenen in IJsselstein (HUA, Archiefbaronie van IJsselstein nr. 210, rekeningen over de jaren 1790-1791) Politieke gezindte: ? Contacten met Falck na 1756: ?	Sluis a Flandrus	rechtsgeleerdheid	11/6
Mr. Franciscus Edwaldus Becker (Bekker) Frans Ewout Utrecht, 1735-? Latijnse school: 1746 Hiëronymusschool, 11 1/4 Ouders: zoon van generaal majoor Jacob, commandeur van Stevensweert en van Sara Spreng (vermoedelijk kleinzoon van Albertus, adjunct secretaris van gerecht stad Utrecht 1670-1674) Huwde: ? Titels: geen Beroep/functie(s): secretaris Hof van justitie, Suriname (1761) Politieke gezindte: ? Contacten met Falck na 1756: ? (HUA, Notr. akte inv. nr. U 236 a11-51)	Utrecht	rechtgeleerdheid	25/10
Mr. Rutgerus Athonius Beem Rutger Anthony Utrecht, ?-'s-Gravenhage, 1771 Latijnse school: ? Ouders: zoon van Barend Steven, rechter te Hemmen of van Abraham, notaris Huwde: ? Titels: geen Beroep/functie(s): Raadsheer Hof van Holland, Zeeland en West-Friesland, 1767-1771 Politieke gezindte: ? Contacten met Falck na 1756: ?	Utrecht	rechtsgeleerdheid	5/4
Mr. Lambertus van den Bergh Nijmegen, 1735-Malden, 1779 Latijnse school: ? Ouders: zoon van Mr. Christoffel (Nijmegen, 1702-Nijmegen, 1762), ontvanger generaal Nijmeegs Kwartier en van Anna Martina van Benthem (Nijmegen, 1710-Nijmegen, 1793) Huwde: Anthonia Theodora van Soestdijck van Cloon (Nijmegen, 1743-Utrecht, 1786) Titels: geen Beroep/functie(s): Ontvanger-generaal van de verpondingen van het Nijmeegse Kwartier; provisor van het Burger Kinderweeshuis	Nijmegen	rechtsgeleerdheid	26/7

Contacten met Falck na 1756: ?
(NP Van den Bergh 21 (1933) 4; NNBW III 95)

Mr. Nicolaus Bondt	West-Friesland	1 theologie	11/6
		2 rechtsgeleerdheid	

Oost-Blokker, 1732-Amsterdam, 1792

Latijnse school: ?

Ouders: Johannes (Amsterdam, 1700-Voorburg, 1754) laatstelijk predikant te Voorburg en Cornelia de Wijs (2)

Huwde: (1) Cornelia de Bree, (2) Johanna Sara Noel

Titels: geen (kocht samen met Pieter van Winter, Nicolaas Simonz de Hofstede Eyndmeer, te Watergraafsmeer)

Beroep/functie(s): advocaat aan het Hof van Holland en Zeeland 1767; na 1758 advocaat te Amsterdam vanaf 1758; schepen van Watergraafsmeer; kapitein van de Burgerij (1760-1782); stond in hoog aanzien bij de magistraat van Amsterdam; grote kennis op het gebied van handelsrecht met name wisselrecht

Politieke gezindte: ?

Contacten met Falck na 1756: ?

(Elias, Vroedschap II, 1040; NNBW III, 87-88)

Mr. Jan Boogmaker	Rotterdam	rechtsgeleerdheid	11/9

Rotterdam, 1734-Goes, 1780

Latijnse school: ?

Ouders: Thomas (?-Rotterdam, 1747) en Cornelia Hoogenhoedt (Hogenhoedt)

Huwde: ?

Titels: ?

Beroep/functie(s): 1760 Schepen te Goes (*Hollandsche Mercurius*, 1760, 23); 1766 idem (*Ibid* 1766, 423); 1780 regerend Schepen en Raad in de vroedschap (*Ibid*, 1780, 47)

Politieke gezindte: ?

Contacten met Falck na 1756: ?

Mr. Georgius van Borrendam(me)	Zierikzee	rechtsgeleerdheid	28/4
		(prom. pathologie-med)	

1755 aangekomen aan de universiteit

Zierikzee, 1732-Zierikzee, 1772

Latijnse school: ?

Ouders: Anthonij, raad 1733-1742, baljuw, superintendant Landwacht van Schouwen en Jacoba Hardewel

Huwde: Helena de Jonge dochter van Daniël Quirijn, jongste broer van Iman de Jonge (stiefvader Adriana Gobius, moeder van Iman Willem Falck)

Titel: geen

Beroep/functie(s): 1758-72 Raad in de vroedschap en schepen; 1756-70 stadsdokter honorair; 1770-1772 stadsdokter van Zierikzee

Politieke gezindte: ?

Contacten met Falck na 1756:

(Vos, Vroedschap Zierikzee, 676-677)

Christophorus Bernardus Bröckelmann	Dortmund	medicijnen	6/7
Mr. Nicolaus ter Bruggen ²⁸ Rotterdam, 1731-? Latijnse school: ? Ouders: zoon van Theodorus, doctor filosofie, predikant te Rotterdam en van Justinia Covijn Huwde: Johanna Covijn (nicht) Titels: geen Beroep/functies: advocaat aan het Hof van justitie te 's-Gravenhage Politieke gezindte: ? Contacten met Falck na 1756: ? (HUA, inv. nr. U22ga6-5 en U218 8a7-89; Rotterdam gemeentearchief, DTB inv. nr. 462)	Rotterdam	theologie	21/8
Mr. Jacob Conin(c)k/Koning Amsterdam, 1735-? Latijnse school: ? Ouders: Jacobus de Coninck, kanunnik van St. Jan en Maria Martens Huwde: Adriana van Swieten Titels: heer van Oud-Wulven en Waaijen (heerlijkheid was niet meer in de familie na 1766) Beroep/functie(s): ? Politieke gezindte: ? Contacten met Falck na 1756: ? (NA, Familiearchief Escher, 509; HUA, archief Bousevain/archief Oudwulven en Waaien)	Amsterdam	rechtsgeleerdheid	27/9
Mr. Guiljemus [Guilliam(e)] Baltha(z)sar Emants 's-Gravenhage, 1737-'s-Gravenhage 1805 Latijnse school: ? Ouders: Mr. Marceles, commies-griffier van de Staten-Generaal & Thesaurier-generaal van de Munt en Christina Sebatiana Sweerts; broer van Mr. Gerard, lid van de vroedschap van 's-Gravenhage 1786-1795 Huwde: ? Titels: geen Beroep/functie(s): 1791-1795 secretaris gecommiteerde raden van Holland in het Zuider-Kwartier Politieke gezindte: ? Contacten met Falck na 1756: ? (NP (1910-7 en 1916), 68; Die Haghe (1974) geslacht Emants; Fölting, Vroedschap Rotterdam, 283)	Den Haag	rechtsgeleerdheid	2/12
Mr. Nicolaus Faas Amsterdam, 1736-1800 Latijnse school: ? Ouders: Jacob (1684-1740) en Christina van Kuijck Huwde: Anna Maria Calkoen (Amsterdam, 1742-1800) Titels: geen (eigenaar Hofstede Haegenvelt te Velsen) Beroep/functie(s): Advocaat Hof van Amsterdam; 1768-1795 Raad in de vroedschap; 1761 Schepen; bur-	Amsterdam	rechtsgeleerdheid	30/7

²⁸ Neef van Mr. Nicolaus van Overmeer.

gemeester 1786-89 en -92; 1776 bewindhebber VOC (NBBW V, 185; Elias, Vroedschap II, 930-931; Nederlandse Jaerboeken (1780)

Politieke gezindte: ?

Contacten met Falck na 1756: ?

IMANUS WILHELMUS FALCK

Colombo

Mr. Joannes Rijnhardus de Famars **Amsterdam** **rechtsgeleerdheid** **23/8**

Latijnse school: ?

Ouders: Dr. Cornelis Johan, lid Collegium Medicum of Genootschap der Geneesmeesteren (Wagenaar, *Tegenwoordige Staat* 693); hoofd van de medische 'Afdeling' van de VOC te Amsterdam.

Huwde: ?

Titels: geen

Beroep/functie(s): ?

Politieke gezindte: ?

Contacten met Falck na 1756: ?

Mr. Joannes Jacobus Godin **Utrecht** **rechtsgeleerdheid** **14/8**

Utrecht, 1734-Utrecht, 1785

Latijnse school: 1745 Hiëronymusschool (11 jaar)

(NB, broer van Mr. Isaac Ferdinand Godin, 11 jaar, klasgenoot van Falck; lid Raad van Justitie te Batavia, huwde Wendela Eleonora ten Hove, weduwe Mr. W. Munter)

Ouders: zoon van François Godin, raad in de vroedschap en éénmaal burgemeester van Utrecht 1752 (HUA, 96-2, Stadbestuur 1777-1795) en Anna Elisabeth van Westreenen; kleinzoon van Jan Jacob, raad in de vroedschap van Utrecht

Huwde: ?

Titels: Van (tot) Coc(k)ke(i)ngen tot Vuilcoop (Theeuwen, *Pieter 't Hoen*, 363).

Beroep/functie(s): Raad in de vroedschap en schepen van Utrecht, 1767 (HUA, 702-1, 96-2) 1770 en 1771, 1772 en 1773, 1775 en 1778 (HUA, Not. Arch. U 188029; 1766-1785; HUA, Vroedschap, leden 1618-1795)

Politieke gezindte: ?

Contacten met Falck na 1756: ?

NB. Zijn nicht Adriana Everdina was op 26 juni 1747 gehuwd (HUA, trouwboeken) met de plaatsvervanger van de stadhouder Jan Pesters.

Mr. Nicolau(a)s van Haeften **Utrecht** **rechtgeleerdheid** **12/4**

Utrecht, 1737-Utrecht, 1789

Latijnse school: Hiëronymusschool, 1747 (9 jaar)

Ouders: zoon van Johan, (Batavia, 1714-Utrecht, 1748) advocaat Hof van Utrecht (1733), raad in de vroedschap van Utrecht en Adriana Aletta Storm van 's-Gravenzande, (Utrecht, 1715-Amsterdam, 1796)

Huwde: Cornelia van Bu(i)ytenehem, dochter Jan, raad en schepen in Vlissingen.

Titels: geen

Beroep/functie(s): Raad in het Hof van Utrecht (HUA inv. nr. 239-1, Inventaris Hof van Utrecht inv. nr. S 252-408a V-2)

Politieke gezindte: ?

Contacten met Falck na 1756: ?

NB: zuster van Laurentia Clara Elisabeth (Utrecht, 1747-Amsterdam, 1819), regentes van het St. Pie-

ters Gasthuis te Amsterdam; huwde (1) Mr. Albert Fabritius (Doorn, 1736-Utrecht, 1772), heer van Almkerk, Sandwijk, Uppel en Doorn, advocaat Hof van Holland; (2) Mr. Pieter Cornelis Hasselaer (Batavia, 1720-Amsterdam, 1795) heer van Eemnes, ordinaris raad van de Hoge Regering te Batavia; enige malen burgemeester van Amsterdam, bewindhebber van de VOC. Broer Mr. Johan was oprichter en secretaris van het Utrechts Provinciaal Genootschap voor Kunsten en Wetenschappen (Elias Vroedschap II, 203; CBG. Genealogie Van Haften; SAA, Archief Witsen Elias inv. nr. 911; HUA, diverse Notr. Akten).

Mr. Bernard van der Hagen	Utrecht	rechtsgeleerdheid	6/8

Utrecht, 1735-?
 Latijnse school: 1744 Hiëronymusschool (9 jaar)
 Ouders: zoon van Petrus, predikant te Kamerik (1770-1762) woonde te Utrecht
 Huwde: Anna Catharina van Royen
 Titels: geen
 Beroep/functie(s): kanunnik kapittel van St. Pieter
 Politieke gezindte: ?
 Contacten met Falck na 1756: ?
 (HUA, Not. Akte inv. nrs. 1762 U237a -236, U237a10 6o)

Mr. Adrianus Hagoort	Gorichem	rechtsgeleerdheid	10/8

?-Gorinchem, 1802
 Latijnse school: ?
 Ouders: Mr. Anthonius (prom. Utrecht, 1735), schepen van Gorinchem, 1742
 Huwde: Anna Maria Schuylenburgh
 Titels: geen
 Beroep/functie(s): Raad in de vroedschap van Gorichem Raad; 1760 Schepen; 1770, 1771, 1772; lid van het Prov. Genootschap van Utrecht
 Politieke gezindte: ?
 Contacten met Falck na 1756: ?
 NB: schreef; 'De Klagende Damon, om het vertrekken van zyn Pythias. Opgezongen ter gelegenheyd dat Abraham Van Bleyswyk, heer van Babiloniënbroek, j.u.st. het Stichts Atheen verliet op het Leydsche zyn studiën te volbrengen, den 4 july des jaars 1755 (zinspelingen op de hoogleraren Voorda, Wesseling, Castellion, Hahn en Reitz). (Hollandsche Mercurius (1760), 58 (1770) 10, (1771), 1; NA, Archief Cort van der Linden inv. nr. 14).

Mr. Eilardus Folcardus Harkenroth	Harlingen	rechtsgeleerdheid	27/8

(Harlingen, ?-Harlingen, 1795)
 Latijnse school: ?
 Ouders: Jacob Iserandus ?
 Huwde: ?
 Titels: geen
 Beroep/functie(s): Secretaris en fiscaal op de Rio de Barbice (vóór 1763); Raad in de vroedschap - gemeensman van Harlingen 1776-77, 1786-89; 1x burgemeester
 Politieke gezindte: ?
 Contacten met Falck na 1756: ?
 (HUA, Not. Arch. inv. nr. U19525-92)

Matthias Hofkens de Courcelles	Utrecht	medicijnen	20/11
Utrecht, 1733-Alkmaar, 1779			
Latijnse school: 1743 Hiëronymusschool (X jaar)			
Ouders: ?			
Huwde: Catherina Bosch (Genealogie Jan Meynertz Bakker of Blank)			
Titels: geen			
Beroep/functie(s): Arts te Alkmaar; 1780 Raad in de vroedschap van Alkmaar (Cox, <i>Heeren van Alkmaar</i> , 62)			
Politieke gezindte: ?			
Contacten met Falck na 1756: ?			
NB: Schreef in 1764 de verhandeling ‘nut der olie joden lym in verouderde verzweeringen der ingewanden’.			
Mr. Bernard(us) Hommels (Hummels)	Oldenzaal	rechtsgeleerdheid	12/7
Oldenzaal, 1721-Oldenzaal, 1800			
Latijnse school: ?			
Ouders: Mr. Gerrit Hommels, koopman en groothandelaar in leer (RK); richteramtb Oldenzaal, buurtschap Gammelke (1730)			
Titels: geen			
Huwde: Carla Fransisca Pröbsting, een 18 ^e jarige Duitse i.v.m. de geboorte van zijn zoon			
Beroep/functie(s): advocaat aan het Hof van Overijssel (1756); richteramtb Oldenzaal, buurtschap Gammelke (1783)			
Politieke gezindte: ?			
Contacten met Falck na 1756: ?			
Mr. Jan Elias Huydecoper	Amsterdam	rechtsgeleerdheid	29/11
Utrecht, 1735-Amsterdam, 1808			
Latijnse school: ?			
Ouders: zoon van Jan (1693-1752), heer van Maarseveen, lid van de vroedsschap van Amsterdam en van Sophia Maria Agatha van der Muelen			
Huwde: (1) Isabella Agnetta barones van Lockhorst (1732-1765); (2) Elisabeth van Schuylenburg in 1768			
Titels: Heer van Maarseveen en Neerdijk			
Beroep/functie(s): 1760-1795 raad in de vroedschap van Amsterdam; hoofdparticipant VOC 1768; 1768-1770 lid van de gecommitteerde raden van het Zuiderkwartier; 1777-1797 idem			
Politieke gezindte: prinsgezind			
Contacten met Falck na 1756: ?			
(HUA, familiearchief Huydecoper inv. nrs. 603, 604, 605 en 606; Elias, <i>Vroedschap</i> , 918-919; Kooijman, <i>Vriendschap</i> , 2469248)			
Mr. Franciscus Guateris (Gualterus)- van-á Mansfeld(t)	Utrecht	rechtsgeleerdheid	19/7
(Frans Gualterus)			
Utrecht, 1736-?			
Latijnse school: 1745 Hiëronymusschool (9 jaar)			
Ouders: zoon Jan Jacob, raad in de vroedschap van Utrecht; burgemeester 1748, 1749, 1750 en 1751			
Huwde: ?			
Titels: geen			

Beroep/functie(s): Advocaat Hof van Utrecht

Politieke gezindte: ?

Contacten met Falck na 1756: ?

Stephanus (István) Mátyus Hungarus	Transyl	medicijnen	11/6

Mr. Gualtherus George Gideon van der Mieden	Den Haag	rechtsgeleerdheid	19/7

's-Gravenhage, ? – Alkmaar, ?

Latijnse school: ?

Ouders: Mr. Aris, raad in de vroedschap van Alkmaar, regerend schepen van Alkmaar, 1749-1752, burgemeester 1757

Huwde: ?

Titels: geen

Beroep/functie(s): 1758-1759 regerend schepen; 1781 burgemeester van Alkmaar

Politieke gezindte: ?

Contacten met Falck na 1756: ?

(AA, akte vroedschap, 19 augustus 1786)

(Cox, Heeren van Alkmaar, 50 en 65)

Daniel Wilhelmus Nebel	Heidelberg	letteren en wijsbegeerte	16/3

Mr. Bartholomaeus Öltze	Maagdenburg	rechtsgeleerdheid	22/4

Mr. Nicolaus van Overmeer²⁹	Utrecht	rechtsgeleerdheid	6/10

Latijnse school:

Ouders: Weyer Jan, notaris te Utrecht, 1735 en Gerarda Wynanda Covijn (HUA, Not. Akte U 139a20 nr. 51; Gemeentearchief Rotterdam, DTB, 462)

Huwde: ?

Titels: geen

Beroep/functie(s): advocaat van het Hof van Utrecht (1758) en notaris; secretaris van het Kapittel van Oud-Munster

Politieke gezindte: ?

Contacten met Falck na 1756: ?

Mr. Wilhelmus Gerardus van Oyen	Tiel	rechtsgeleerdheid	31/12

Wigelmus Gerard

Grave, 1734-?

Latijnse school: ?

Ouders: Louis Anthonie (Tiel, 1704-Den Bosch, 1775), Luitenant-generaal der Inf., commandeur fort St. Andries

Huwde: Suzanne Christina Vorsterman (Amsterdam, 1745-Amsterdam, 1780)

Titels: geen

Beroep/functie(s): Schepen en raad in de vroedschap van Tiel, 1778-1795; burgemeester 1785, 89, en 93; bewindhebber VOC, 1793-1795

²⁹ Neef van Mr. Nicolaus ter Bruggen.

Politieke gezindte: ?

Contacten met Falck na 1756: ?

(NP, 'Van Oyen' 94 (1968), 163)

Mr. Willem Wouter du Pon, Indo Batavus

rechtsgeleerdheid

25/9

Latijnse school: ?

Ouders: Vader in dienst van de VOC

Huwde: 1763, Sophia Christina Stellingwerff, dochter van Pieter en Anna Asschenbergh

Titels: geen

Beroep/functie(s): 1758, Advocaat aan het Hof van Utrecht.

Politieke gezindte: ?

Contacten met Falck na 1756: ?

(HUA, U2242-akte 62)

Mr. Herman Qu(e)y(i)sen

Zwolle

rechtsgeleerdheid

2/8

Zwolle, 1733-Zwolle, 1776

Latijnse school: ?

Ouders: Herman (?-Zwolle, 1734) gehuwd met Henriëtte Rudolphina Jordens

Huwde: 1761, Johanna Magdalena D'Espar (Despar), lid van de Waalse gemeente

Titels: geen

Beroep/functie(s): burgemeester van Zwolle (1761, 1762, 1774, 1776)

Politieke gezindte: patriot

Contacten met Falck na 1756: ?

NB: Broer Willem (Zwolle, 1727-?); 1759 lid magistraat (Streng, 'Stemmen in de Staat', 393) – 1774 (1766 burgemeester); idem 1787-1794; held van Hattem, patriottisch voorman.

Mr. Daniel Ras

Alkmaar

rechtsgeleerdheid

13/12

Alkmaar, 1732-Alkmaar, 1785

Latijnse school: ?

Ouders: Mr. Emanuel (1694-1761), 1728-1761 raad in de vroedschap van Alkmaar, burgemeester 1741-1761; president schepen 1724-1733; hoofdingeland etc. (in 1761 voogd over minderjarige Erfprins) en (2x) Johanna ter Himpel (1705-1760)

Huwde: (1) 1764 Maria Vierevant; (2) 1767 Elisabeth Ruyghrock; (3) 1775 Adriana Jacoba de Dieu

Titels: geen

Beroep/functie(s): 1763-1764 raad in de vroedschap van Alkmaar en schepen; 1780-1781 burgemeester; Hoogheemraad van de Uitwaterende Sluizen, Baljuw en Dijkgraaf van de Schermer

Politieke gezindte: 'IJverig prinsgezind'

Contacten met Falck na 1756: brief gezonden naar Ceylon (NAK, HCA inv. nr. 32/722 Held Woltemade)

NB: broer Pieter (1736-1781), 1754 als koopman naar Batavia & waterschout; huwde 1760 Anna Wendelina Fockens (1742-vóór 1769)

(AA, inv. nr. 2935 Ingekomen brieven gedeputeerde D. Ras betreffende de doortocht van de erfstadhouder door Alkmaar 1781; AA, Collectie gemeentebestuur inv. nr. 298, register houdende vroedschappen 1681-1770; Bruinvis, Regering van Alkmaar, 65; Cox, De heeren van Alkmaar, 51; Bloys van Treslong Prins, Genealogische en Heraldische gedenkwaardigheden, 181-182; deel chine de comande theeservies op Antiekbeurs te 's-Hertogenbosch 2009 De Heeren van Bronckhorst)

Mr. Dionisius Petrus Recxstoot 1736, ?-Middelburg, 1761 Latijnse school: ? Ouders: Johan Peter (1701-1756), burgemeester van Tholen; secretaris van de Staten; raadpensionaris van Zeeland (1751-1756) en Hermina van Rosevelt Huwde: ? Titels: geen Beroep/functie(s): ? Politieke gezindte: ? Contacten met Falck na 1756: ?	Middelburg	rechtsgeleerdheid	17/7
Mr. Johannes Jacobus Sadelyn Latijnse school: ? Ouders: Jan, heer van Voorn, kanunnik van het kapittel van Oud-Munster, raad van justitie van Vianen en Ameyde en van Jaqueline Cornelia de Geer Huwde: ? Titels: heer van Oosterwijk Beroep/functie(s): kanunnik van het kapittel van St. Marie Politieke gezindte: ? Contacten met Falck na 1756: ? (HUA, Notr. akt. inv. nrs. U 193a2-142, 188a8-45; HUA, archief kapittel van St. Marie, 1049)	Utrecht	rechtsgeleerdheid	30/8
Mr. Hendricus Everardus Schutt Latijnse school: ? Ouders: Jacob, medicine doctor en Margaretha Clementia van Poolsum Huwde: Clara van den Helm Titels: geen Beroep/functie(s): Advocaat Hof van Utrecht; ontvanger bisdoms-tienden Politieke gezindte: ? Contacten met Falck na 1756: ?	Utrecht	rechtsgeleerdheid	5/11
Mr. Dirk van der Sluys, Rotterdam Rotterdam, 1736-? Latijnse school: ? Ouders: Jan van der Sluijs en Menksia/Meijnxciz Barneus/van Barleus Huwde: ? Titels: ? Beroep/functie(s): ? Politieke gezindte: ? Contacten met Falck na 1756: ? (Rotterdam gemeentearchief, DTB, 035)		rechtsgeleerdheid	16/4
Mr. Janus Henricus Tatum Utrecht, 1732-? Latijnse school: 1743 Hiëronymusschool (XI jaar) Ouders: ? Huwde: Elisabeth Bruyn	Utrecht	rechtsgeleerdheid	18/9

Titels: geen

Beroep/functie(s): Advocaat Hof van justitie in Holland

Politieke gezindte: ?

Contacten met Falck na 1756: ?

Mr. Baveus (van) Theken, Belkum (Berlikum) Friesland **rechtsgeleerdheid** **12/7**

(Bavius Renici)

Dokkum, 1735-Dokkum, 1798

Latijnse school: ?

Ouders: Hendrik, burgervaaandrig van Leeuwarden (1744), secretaris van de Grieternij van de Menaldu-madeel (1748-1763) en Trijntje Renici

Huwde: Jetske Hantjes (Haantjes) uit Beetgum

Titels: geen

Beroep/functie(s): advocaat voor het Hof van Friesland (vanaf 1756); secretaris Donrijp (1761 en 1763); controleur der Convooyen en licenten (1766, 1770); secretaris van de Grieterij West-Dongeradeel (vanaf 1789-1798)

Politieke gezindte: ?

Contacten met Falck na 1756: ?

Mr. Gerardus (Gerard) Umbgrove **Arnhem** **rechtsgeleerdheid** **17/8**

Arnhem, 1734-Arnhem, 1797

Latijnse school: Arnhem

Ouders: Mr. Gerard (1690-1760) o.a. enige malen burgemeester van Arnhem en Lucretia Judith Wilbrenninck (1695-1760)

Huwde: 1767, Clara Louisa Bouriceu (Arnhem, 1748-Idem, 1821)

Titels: geen

Beroep/functies: Schepen van Arnhem, 1763/66; burgemeester 1775/83/84/88/90/91 en 95.

Politieke gezindte: ?

Contacten met Falck na 1756: ?

Mr. Joannes Henricus de Vlieger **Utrecht** **rechtsgeleerdheid** **5/1**

Brouwershaven, 1729-Utrecht, 1806

Latijnse school: ?

Ouders: Nicolaas, dominee te Brouwershaven en Hendrina Bagelaar (woonde als jong weduwe te Utrecht)

Huwde: Anna Catharina van Royen, dochter van Cornelis Jan, burgemeester van Utrecht (Van der Meulen, 'Maria Jacoba Meinertzhagen', 111; HUA, diverse Notr. akten)

Titels: geen

Beroep/functie(s): Advocaat Hof van Utrecht (1759)

Politieke gezindte: ?

Contacten met Falck na 1756: moeder van echtgenote was Maria Jacoba Meinertzhagen, dochter van Johan Warnar Meinertzhagen, broer grootmoeder Constantia Margaretha Falck-Meinertzhagen

Mr. Johannes Hendricus Voorda ³⁰	Utrecht	rechtsgeleerdheid	29/9
Utrecht, 1732-? Latijnse school: 1745 Hiëronymusschool, (XIII jaar) Ouders: Jacob, hoogleraar rechten te Utrecht Huwde: Petronella Beucker Titels: geen Beroep/functie(s): Advocaat Hof te Leeuwarden. Politieke gezindte: ? Contacten met Falck na 1756: ?			
Mr. Cornelius (Cornelis) Antonius (Anthony) van Wachendorff	Utrecht	rechtsgeleerdheid	4/10
Utrecht, 1737-Utrecht, 1810 Latijnse school: ? Ouders: Evert Jacob, hoogleraar in de medicijnen en Margaretha van Suchtelen Huwde: Aletta Gerarda van Voorst Titels: geen Beroep/functie(s): Advocaat Hof van Utrecht; 1771 raad in de vroedschap van Utrecht en schepen Politieke gezindte: ? Contacten met Falck na 1756: ? (Alg Nederl. Fam. Blad, 20 september 1784)			
Mr. Fredericus Joannes á – van Westrenen	Utrecht	rechtsgeleerdheid	28/4
Frederik Jan Utrecht, 1731-? Latijnse school: 1742 Hiëronymusschool (11½ jaar) Ouders: Jan Jacob (1685-1769), Raadsheer aan het Hof van Utrecht, burgemeester van Utrecht 1755, 1756, 1762 en 1763 deken van Oud Munster; huwde Johanna Catherina Mauchet van Houdringe(n) (dochter van Joan Frederik), (HUA, Notr. akte U 188a29. aktenr. 30) Huwde: Geertruida Elisabeth Testart Titels: Houdringe met Hofsteden en landerijen onder De Bildt en Oostbroek; Ambachtheerlijkheid van Themaat (HUA, inv. nr. U211a5, aktnr. 77, 09-10-1784) Beroep/functies: 1755, Kanunnik van de kapittel Ten Dom en vervolgens van St Marie; geëligeerde in Staten van Utrecht; regent van de Fundatie van Renswoude te Utrecht 1759-1788 (regent-boekhouder, 1764-1766, 1776-1778 en 1786-1788) Politieke gezindte: ? Contacten met Falck na 1756: ? NB: Naaste familie van Mr. F.J. Boers, eerste advocaat van de Heren XVII.			
Stephanus Weszprémi, Pannovius (István), Pannonio	Hungarus (Pannonië)	medicijnen	11/6
Mr. Ferdinand Wttewaal	Utrecht	rechtsgeleerdheid	16/11
Utrecht, 1733-idem, 1803			

³⁰ Nieuwe Reeks 52, 324: maandag 20 september 1756 werd bericht dat kappen en medailles in orde worden moesten worden gemaakt voor 'promotie morc majorum cappa van de candidati Westrenen, Voorda van Wachendorff'; in de St. Pieterskerk want het groot auditorium is te klein.

Wonende: o.a. 'derriere St. Pierre' (Mantstraat dichtbij het Pieterskerk Hof)

Latijnse school: 1743 Hiëronymusschool (X jaar)

Ouders: Mr. Hendrik Assuerus (1699-1775), burgemeester (president in 1748) van Utrecht en Margertha van Suchtelen

(NP 20 (1910) 482 en 31/32; HUA, Notr. akte inv. nr. 86).

Huwde: Catherina Cornelia van Voorst (1743-1823)

Titels: Heer van Stoetwegen

Beroep/functie(s): 1774, kanunnik van de kapittel Ten Dom

Politieke gezindte: staatsgezind

Contacten met Falck na 1756: ?

NB: Broer Jan: 1754 uitgevaren voor de Kamer Amsterdam met het VOC-schip Stadwijk als onderkoopman; 1755 Batavia; 1775 retour met het VOC-schip Alkemade; sprak in 1775 over een neef Nellestijn. (NA, Collectie Wttewaal; bevat een grote collectie brieven van Jan aan Ferdinand en hun vader)

V Plaatsing van de Militie op Ceylon in 1777³¹

Colombo

8 compagnieën

Stadswacht alleen invaliden 80 à 90

Artillerie in Colombo, Chilaw, Negombo, Kalpitiya

Hulftsdorp

31 militairen

Negombo en Kulture

2 subalterne officieren

plus 81 militairen

Chilaw

1 subaltern officier

29 militairen plus twee trompetters en één paukenist

Puttalam en Kalpitiya (waarbij Manaer in tijd van nood moet bijspringen)

1 kapitein

1 subaltern officier

78 militairen plus 12 artilleristen

Jaffna

2 kapiteins

6 subaltern officieren

2 kapiteins des armes (garnizoenschrijver)

2 fluiten

6 tamboers

³¹ NA, VOC inv. nr. 3486, Resolutie Raad, 10 april 1777; Falck deelde mede dat er een nieuwe bepaling was voor de militie, artillerie en zeevaart op basis van de desbetreffende secrete missiven uit Batavia.

262 militairen
1 adjudant

Mannar
85 militairen

Hammenhiel
21 militairen

Poonerijn
18 militairen

Pas Olifant
11 militairen

Eiland Delft
1 sergeant

Punt Pedro
7 militairen

Twee Gebroeders
1 korporaal

Galle
406 militairen
(in 1767 bestond het Garnizoen uit twee compagnieën Maleiers)

VI Lijst van achttiende-eeuwse gouverneurs en directeurs van Ceylon en Onderhorig-heden

Gerrit de Heere	1697-1702
Mr. Cornelis Johannes Simonsz	1703-1707
Hendrik Bekker	1707-1716, thuisgevaren
Mr. Isaak Augustijn Rumpf	1716-1723
Johannes Hertenberg	1723-1725
Mr. Petrus Vuyst	1726-1729
Stevanus Versluys	1729-1732
Mr. Diederik van Domburg(ch)	1732-1736
Gustaaf Willem baron van Imhoff	1736-1740, Gouverneur-Generaal 1743
Willem Maurits Bruinick	1740-1742
Daniel Overbeek	1742-1743
Julius Valentijn Stein van Gollonnesse	1743-1751, directeur-generaal
Gerard Johan Vreelandt	1751-1752
Joan Gideon Loten	1752-1757, admiraal retourvloot
Jan Schreuder	1757-1761

Lubbert Jan baron van Eck	1761-1765
Mr. Iman Willem Falck	1765-1785
Willem Jacob van de Graaff	1785-1794, directeur-generaal
Johan Gerard van Angelbeek	1794-1796, ambteloos burger

**VII Overzicht van vindplaatsen en aantallen
van persoonlijke brieven van Iman Willem Falck**

- 1 brief in Collectie Falck 1 (Nationaal Archief)
- 4 brieven in Collectie Falck 2 (Aanwinsten Eerste Afdeling, Nationaal Archief)
- 18 brieven in Collectie Falck 3 (Nationaal Archief)
- 15 brieven in Archief Prins Willem V (Koninklijk Huis Archief)
- 2 brieven in Collectie Stadhoudelijke secretarie (Nationaal Archief)
- 17 brieven in Collectie Hope (Nationaal Archief)
- 1 brief in Archief Pieter van Bleiswijk (Nationaal Archief)
- 3 brieven in Archief Hasselaer (Stadsarchief Amsterdam)
- 2 brieven in Collectie Fagel (Nationaal Archief)
- 27 brieven in Archives of the Dutch Central Government of Coastal Ceylon (Sri Lanka National Archives)
- 112 brieven en kattedellets in Le fonds Monneron (Archives municipales Bordeaux)
- 2 brieven in Archief van NHK, Raad van de Zending (Het Utrechts Archief)
- 3 brieven in Archief van de Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen (Noord-Hollands Archief)
- 2 brieven in Archief van het Herbarium (Universiteit Leiden)
- 5 brieven in Universiteitsbibliotheek Leiden

Woorden en begrippen

Dessave	hoofd van een provincie, dessavony(ie) onder Colombo.
Disava	hoofd van een provincie, disavany(ie) resortierend onder Kandy.
Kardamon	specerij; bestaat uit de zaadkorrels van de gemberplant (Malabarkust en Ceylon).
Nawab	Urdu: koning, stadhouder of gouverneur onder de Mogol van India (plaatsvervangend heerser).
Nelli	rijst.
Oosterlingen	soldaten afkomstig uit de Indische archipel: Javanen, Maleiers, Boeginezen en Lasco-rijen (deze stonden als enige onder eigen officieren).
Thronie	klein scheepje met drijvers aan beide zijden.
Writer	writer(ship) was de laagste functie voor aankomende functionarissen bij de East India Company.
Sabandhar	havenmeester.
Sits (chintz)	glanzend (gekleurde) katoen; chintz komt van het Hindu woord Chitta, bont gekleurd.

Afkortingen

AA	Alkmaars Archief
ADRC	Archives Dutch Reformed Church Colombo, 1735-1993 (Wolvendaalse Kerk)
AMB	Archives Municipales Bordeaux
ANRI	Arsip National Republik Indonesia
ARA	Algemeen Rijksarchief, Den Haag (thans: NA)
B.KITLV	Bijdragen tot de Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië
BMGN	Bijdragen en Mededelingen betreffende de Geschiedenis der Nederlanden
BTLV	Bijdragen tot Taal-, Land- en Volkenkunde
BL	British Library, Londen
BVGO	Bijdragen voor Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde
CBG	Centraal Bureau voor de Genealogie, Den Haag
JDBUC	<i>Journal of the Dutch Burgher Union of Ceylon</i>
JCBG	Jaarboek Centraal Bureau voor de Genealogie
EIC	East India Company
HCA	High Court of Admiralty
HL	Herbarium Leiden
HUA	Het Utrechts Archief, Utrecht
JOU	Jaarboek Oud Utrecht
KHA	Koninklijk Huis Archief, Den Haag
KIT	Koninklijk Instituut voor de Tropen
KITLV	Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde
LA	Leids Archief, Leiden
NNBW	Nieuw Nederlands Biografisch Woordenboek
NA	Nationaal Archief, Den Haag
NAK	National Archives, Kew
NHA	Noord-Hollands Archief, Haarlem
NIP	Nederlands Indisch Plakkatenboek 1602-1811
NSA	Niedersächsisches Landesarchiv, Aurich
SAA	Stadsarchief Amsterdam
RGP	's Rijks Geschiedkundige Publicatiën
SE	Stadtarchiv, Emden
SLNA	National Archives of Sri Lanka, Colombo
TvSG	Tijdschrift voor Sociale geschiedenis
TvZ	Tijdschrift voor Zee geschiedenis
UBA	Universiteitsbibliotheek, Amsterdam
UBL	Universiteitsbibliotheek, Leiden

UBT	Universiteitsbibliotheek, Tilburg
UBU	Universiteitsbibliotheek, Utrecht
VKITLV	Verhandelingen Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde
VOC	Verenigde Oost-Indische Compagnie
WHG	Werken door het Historisch Genootschap

Bronnen en literatuur

Primaire bronnen

Inventarissen

- Balk, G.L., F. van Dijk en D.J. Kortlang, *De archieven van de Verenigde Oostindische Compagnie (VOC) en de lokale instellingen te Batavia (Jakarta)* (Leiden/Boston 2007)
- Bes, L., *Dutch Sources on South Asia c. 1600-1825 Vol. 2: Archival Guide to the Repositories in the Netherlands Other than the National Archives* (New Delhi 2008)
- Buur, D. van, *Alfabetische persoonsnamenregister behorende bij J.C. Hooykaas' repertorium op de koloniale literatuur in mengelwerken en tijdschriften van 1795-1865 uitgegeven* (Leiden 1981)
- Gommans, J., L. Bes en G. Kruijtz, *Dutch Sources on South Asia c. 1600-1825 Vol. 1: Bibliography and Archival Guide to the National Archives at The Hague (The Netherlands)* (New Delhi 2001)
- Gosselink, M. en K. van Tol, *Landmonsterrollen 1691-1790 uit het NA samengesteld* (documentatie t.b.v. Atlas of Mutual Heritage, VOC-settlements (niet uitgegeven Amsterdam 1996)
- Knuttel, W.P.C., *Catalogus van den pamflettenverzameling, berustende in de Koninklijke Bibliotheek 9 DL ('s-Gravenhage 1889-1920)*
- Jurriaanse, M.W., *Catalogue of Archives of the Dutch Central Government of Coastel Ceylon 1640-1796* (Colombo 1943)
- Meilink-Roelofs, M.A.P., R. Raben en H. Spijkerman *De Archieven van de Verenigde Oostindische Compagnie (1602-1795)* ('s-Gravenhage 1992)
- Woelderink, B., *Inventaris van de archieven van stadhouder Willem V 1745-1808 en de hofcommissie van Willem IV en Willem V 1732-1794* (Hilversum 2005)

Ongepubliceerde bronnen

Archives Dutch Reformed Church Colombo, 1735-1993 (Wolvendaalse Kerk)
inv. nr. 300, notulen gewone kerkenraad

Archives Municipales Bordeaux
Le fonds Monneron
inv. nr. 122 S 119 (lettres du baron de Falk)

British Library, Londen
India Office Records (IOR)
-Z/E/4/2/1980; -P/D/3; -P/D/5; -J/1/5/363; -H/44; -H/190; -H/247; -H/266; -H/813

Centraal Bureau voor de Genealogie, Den Haag
 CBG 96040, 96049
 Doopregister Fort Kerk Colombo
 Dooplijst Wolvendaalse Kerk

Gemeentearchief, Rotterdam
 inv. nr. DTB, 462

Het Utrechts Archief
 Notariële Akten: U 139a8-118; U169 99-109, idem-111; U173a4 nr. 76; U174a5 nr. 6;
 U 184a16; 41819-196
 62 Historisch Genootschap te Utrecht, inv. nr. 254 Gedenkschriften en Belevingen van Hendrik. Breton
 67-623 Collectie Huydecoper
 103-188 Trouwboeken
 130 'klerken van de Politie'
 131 Begraafboek, 1727-1732
 136 Begraafboek, 1764
 276 Doopregister Domkerk 17 juni 1723
 322 Transporten oude eigenaars, 1745-1769
 702-2 Finantien kamer van het stadsbestuur
 703 Resolutie Vroedschap
 inv. nr. -a4, 55
 713-10 Collectie Hiëronymusschool
 inv. nr. 29-1, 29-2
 Album Discipulorum 1751
 1185 'Alphabethische Lijst der Nieuwe Burger 1701-1828', deel 24
 Transporten 1720-1744
 1910 Aantekeningen van Otto Willem Philippus Falck
 NHK, Raad van de Zending, inv. nr. 1102-3

Herbarium Universiteit, Leiden
 inv. nr. 1.64, 923-56v, 923-112v

Koninklijke Bibliotheek, Den Haag
 Oude handschriften
 inv. nr. 77 K 16
 Collectie Knuttel
 inv. nr. 16487

Koninklijk Huis Archief, Den Haag
 B Stukken voortvloeiend uit de hoge ambten in de Republiek
 inv. nr. 463, 605
 2.4 In relatie tot Utrecht
 inv. nr. 1556
 3.1 Verenigde Oost-Indische Compagnie
 Nederland
 1390, 1772-1776, 1780, 1783, 1787, 1828, 1829, 1830

Koninklijk Instituut voor de Tropen, Amsterdam

RP 31 Sluysken, P., *Beschrijving van al het voornaamste hetgeen den landdienst betreft bestaande in 't onderscheid in costumen des castes ...* 2 vols., manuscript Colombo 1784

Nationaal Archief, Den Haag

1.01.02 Staten-Generaal:

Resoluties: 1615 (klad), 2977, 3845, 5476, 5703, 5748, 6015

1.04.02 Archieven van de Verenigde Oost-Indische Compagnie, Overgekommen Brieven en Papieren (Kamer Amsterdam en Zeeland)

inv. nrs. 267, 274, 275, 332, 338, 350, 653, 833, 991, 998, 1043, 1182, 1375, 1377, 2158, 2264, 2292, 2372, 2573, 2635, 2666, 3045, 3055, 3071, 3075, 3077, 3078, 3083, 3084, 3127, 3129, 3130, 3138, 3143, 3154, 3171, 3175, 3199, 3202, 3203, 3231, 3234, 3238, 3247, 3264, 3275, 3286, 3292, 3293, 3324, 3350, 3355, 3364, 3378, 3404, 3405, 3420, 3433, 3458, 3478, 3486, 3488, 3517, 3519, 3546, 3572, 3573, 3615, 3625, 3636, 3640, 3642, 3662, 3666, 3690, 3692, 3773, 3878, 4471, 4478, 4483, 4484, 4487, 4489-4493, 4495-4497, 4500, 4501, 4503, 4883, 5059, 5180, 5214, 5228, 5231, 5246, 5247, 5259, 5948, 6164, 6200, 6317, 6350, 6347, 6404, 6447, 6849, 6879, 6882, 6898, 7266, 7575, 8692, 8890, 9660, 9851, 9946, 9947, 9949 - 9952, 9958-9960, 9963-9968, 9970, 9971, 9973, 9974, 9977, 9979, 9980, 9982-9991, 9994-9997, 10051, 10096, 10133, 10140, 10520, 11855, 11993, 12069, 12073, 12123, 12409, 12431

1.04.17 Archivalia afkomstig van de Hoge Regering, 1602-1827

inv. nrs. 264, 337, 368, 518, 539

1.01.47.29 Collectie Van der Hoop

inv. nrs. 78, 127

1.01.50 Stadhouderslijke secretarie

inv. nrs. 605, 1162, 1182, 1183, 1179, 1225, 1229, 1731, 1772, 1773, 1783

1.02.14 Legatie van Frankrijk

inv. nr. 236

1.02.18 Legatie Portugal

inv. nr. 129

1.10.03 Collectie Alting

inv. nrs. 26, 72

1.10.11.12 Collectie Van Braam

inv. nrs. 46, 64, 65, 101

1.10.29 Collectie Fagel

inv. nrs. 2204, 2600

1.10.83 Collectie Van Vredenburg

inv. nrs. 14, 15

1.10.46 Collectie Hope

inv. nrs. 3, 11, 17, 19, 23, 24, 26, 28-36, 70-72, 74, 75, 83, 87-89, 94

1.10.57 Collectie Meerman van Goes

inv. nrs. 36, 35, 34, 37, 56, 229, 235

1.10.59 Collectie Nederburgh

inv. nrs. 429, 430, 431, 433, 434, 443

1.10.67 Collectie Plettenberg

inv. nrs. 5, 7, 19A, 25

1.10.69 Collectie Radermacher

inv. nrs. 407, 409-412, 415, 486

1.10.86 Collectie Wttewaal van Staveren 1758-1804

inv. nrs. 12, 25, 28, 29, 42, 95, 96, 100, 105, 128, 130, 135, 136

1.10.100 Collectie Moens

inv. nrs. 8, 13, 14, 16, 18, 21

1.11.01.01 Aanwinsten Eerste Afdeling (Johan Warnar Falck)

inv. nrs. 207, 477, 838, 1625, 1629

133 (Manger, Lijk Reede, 1785)

1.13.04 Collectie Heeres

inv. nr. 13

1.13.25 Collectie M.W. Jurriaanse

inv. nrs. 4, 5

2.21.006.48 Collectie Falck

inv. nrs. 26, 136

2.21.037.05 Collectie Hora Siccama

inv. nr. 41

2.21.317 Collectie Prins

inv. nr. 39

3.20.61.02 Familiearchief Van Vredenburg

inv. nr. 219

3.01.25 Archief Pieter van Bleiswijk, 1772-1787

inv. nrs. 228, 230, 237, 240, 393

National Archives, Kew

High Court of Admiralty (HCA)

Prize Papers

inv. nrs. 30/366, 30/317, 30/336, 30/719, 31/317, 32/722, 32/375

National Archives of Sri Lanka, Colombo

Archives of the Dutch Central Government of Coastal Ceylon

inv. nrs. 1 /178, /436, /679, /722, /749, /750, /770, /775-777, /2145, /2158, /2460, /2461, /3071, /3073-3079, /3081-3085, /3087, /3160, /3234, /3237, /3247, /3404, /3425, /3433, /3517, /3546, /3642, /4502

Niedersächsisches Landesarchiv, Aurich

Besoldunglisten 1660

Dep 1, Nr. 782

Rep. 4, B 2 f, Nr. 159

Kontrakten protokolle Ambt Emden 1600-1604

Rep. 234, 121-34, 122-249 L

Fürstlich Ostfriesisches Archiv

B 5 h, Nr. 47

Noord-Hollands Archief, Haarlem

Collectie Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen

inv. nrs. 40, 48, 444-13, 904, 908, 987

Stadtarchiv, Emden

Registratur I

1138 nr. 528 b

Stadsarchief, Amsterdam

379 Classis Amsterdam

inv. nrs. 201-205 Ceylon

426 Archief Hasselaer

inv. nr. 292

Universiteitsbibliotheek, Amsterdam

OG 74-26

Herderzang ter eere 43 verj. Iman Willem Falck, Amsterdam,

25 maart 1779

OG 74-26

Nieuw Jaar gedicht 1779

Universiteitsbibliotheek, Leiden

BPL inv. nr. 923-112v

Universiteitsbibliotheek, Tilburg

inv. nr. TF. HS 75

Gepubliceerde primaire bronnen

Album Studiosorum Ultraiecti (Utrecht 1936)

Baldaeus, P., *Naauwkeurige beschrijvinge van Malabar en Coromandel ... en het machtige Eylandt Ceylon* (Amsterdam 1672)

Bruins, Cornelis de, *Reizen over Moskovie door Persie en Indie* (Amsterdam 1711)

Burnand, J., 'Fragments on Ceylon', *Asiatic Journal* 12 (May 1821), (June 1821), (July 1821), (Aug. 1821)

Dam, Pieter van, *Beschrijvinge van de Oostindische Compagnie*. F.W. Stapel en C.W.Th. van Boetzelaer (eds.) *Grote Serie* ('s-Gravenhage 1927-1954)

Dumont, J., *Corps Universel Diplomatique* dl VII ('s-Gravenhagen 1745)

Falck, Iman Willem, 'Rapport over de kaneelbouw op Ceylon' *Verhandelingen uitgegeven door de Hollandsche Maatschappij der Wetenschappen te Haarlem* (XV) (Haarlem 1774) 278-286

Falck, Iman Willem, *Dissertatio juridical inauguralis de delictis maritimis, eorum que poenis/ quam ... eruditorum examini submit* Imanus Guilielmus Falck *Trajectum ad Rhenum: ex officina Jannis Broedelet* (Utrecht 1756)

Haafner, J., *Reize te voet door het Eiland Ceilon* (Amsterdam 1826) *De Werken van Jacob Haafner*. Deel 2 *Bezorgd door J.A. de Moor en P.G.E.I.J. van der Velde* (Zutphen 1995) (Werken uitgegeven door de Lin-schoten-Vereniging XCIV)

Hardenbroek, G.J., *Gedenkschriften 1747-1787* 6 Dl. (Amsterdam 1901-1918)

Hoyneck van Papendrecht, P.C., 'Some old Private Letters (1778-1788)' *Journal Malayan Branch* [Vol II, 1924] *Royal Asia Society*

Kernkamp, G.W., *Acta et Decreta Senatus Vroedschapsresolutien en andere bescheiden betreffende de Utrechtse Academie*. II April 1674-april 1766 (Utrecht 1938)

Maandelykse *Nederlandsche Mercurius*, geëvende een volledig berich van alles, wat'er aanmerkenswaardig ieder maand in Europa is voorgevallen, benevens de originelle stukken en bewyzen, daar toe dienende ..., *De* (1778), (1780), (1785)

Moens, Adriaan, *Memoir written in the year 1781 A.D* (Madras 1908)

Munro, I, *A Narrative of the Military Operations in the Carnatic in 1780-4* (Londen 1789)

- Naam-boekje van de Wel Ed. Heeren der Hooge Indiasche Regeringe Gequalificeerde Persoonen, enz op Batavia Mitgaders de Resctieve Gouverneurs, Directeurs, Commandeurs en Opperhoofden op de Buiten Comptoiren van Nederla. India. (Amsterdam 1724-1792)
- Nieuwe Nederlandsche Jaerboeken of Vervolg der merkwaardigste geschiedenissen, die voorgevallen zijn in de Vereenigde Provincien, de Generaliteits landen en volksplantingen van de Staet (Leiden/ Amsterdam 1766-1798). 33dl;n; hier i.h.b. de dln.: 16(1781), 17(1882), 18 (1783), 19 (1784), 20 (1785)
- Pieters, S. (ed.), *Memoir left by Gustaaf Willem baron van Imhoff, governor and director of Ceylon, to his successor, Willem Maurits Bruynink*, 1740 (Colombo 1911)
- Pielat, J.Ch., *Memoir left by Jacob Christiaan Pielat tot his successor Diederik van Domburg*, 1734 (Colombo 1903)
- Raynal, G.T., *Histoire philosophique et politique des etablissemens & du commerce des Européens dans les Deux Indes* ('s-Gravenhage 1774) 7 vol.
- Schreuder, J., *Memorie Jan Schreuder aen Johannes Pecock* (1750)
- Schelskroon, E., *Beschrijving van Ceylon in: Hamburger Politischen Journale*, 2 item Jahrgange (1782) ersten stuck, No.2
- Stavovius, J.S., *Reize van Zeeland over Kaap de Goede Hoop, naar Batavia, Bantam, Bengalen enz.* Gedaan in de jaaren 1768 tot 1771. gevolgd van enige belangrijke aanmerkingen over den aart, gewoonten, levenswijze, godsdienst plegtigheden en koophandel der volkeren in de gewesten (Leiden 1793)
- Thunberg P.C., *Voyages au Japon* (Parijs 1796)
- Valentijn, F., *Beschrijving van oud en nieuw Oost-Indiën* 5 Dl. (Dordrecht/Amsterdam 1724-1726)
- Wagenaar, J., *Tegenwoordige Staat der Vereenigde Nederlanden*, Utrecht Dl. XXI en XXII (Amsterdam 1758-1772)
- Wolfs, J.Ch., *Berichte von der Holländische (Regierung)* (Berlijn/Stettin 1782 [1784])
- Wolfs, J.Ch., *Reyse naar Ceylon* ('s-Gravenhage 1783)

Literatuur

- Aalbers, J., 'Met en zonder stadhouder', in: C. Dekker (red.), *Geschiedenis van de provincie Utrecht* (Utrecht 1997) 235-268
- Aalbers, J., *De Republiek en de vrede van Europa. De buitenlandse politiek van de Republiek der Verenigde Nederlanden na de Vrede van Utrecht (1713), voornamelijk gedurende de jaren 1720-1733, deel I 'Achtergronden en algemene aspecten'* (Groningen 1980)
- Aalbers, J. en M. Prak (red.), *De Bloem der Natie. Adel en patriciaat in de Noordelijke Nederlanden* (Meppel 1987)
- Abeeydeera, A., 'Mapping as a Vital Element of Administration in the Dutch Colonial Government of Maritime Sri Lanka, 1658-1796', *Imago Mundi, the International Journal for the History of Cartography* 45 (1993)
- Ali, Seikh, *British relations with Haider Ali, 1760-1782* (Mysore 1963)
- Anthonsiz, R.G., 'Governor Falck's Audience to the Kandyen Ambassador in 1772', *JDBUC* 2 (1909) 146-182
- Anthonsiz, R.G., *The Dutch in Ceylon. Early Visits and Settlement in the Island* (Colombo 1929)
- Anthonsiz, R.G., 'The Dutch Occupation of Kandy in 1765', *JDBUC* 21 (1932) 131-150
- Arasaratnam, S., 'Baron van Imhoff and Dutch Policy in Ceylon 1736-1740', *B.KITLV CXVIII* (1962) 454-468
- Arasaratnam, S., *Ceylon and the Dutch 1600-1800* (Aldershot 1996)
- Arasaratnam, S., *The Dutch East India Company in Ceylon (KITLV XXII)* (Amsterdam 1978)
- Arasaratnam, S., 'J.H.O. Paulusz on the Adam Westerwolt Treaty in Ceylon. A rejoinder', *B.KITLV CXXXVIII* (1980) 191-210
- Arasaratnam, S., 'Orations and Predikants: The Catholic Church in Ceylon under Dutch Rule', *CJHSS*, I (1958) 219
- Arasaratnam, S., 'De VOC in Ceylon en Coromandel', in: M.A.P. Mellink-Roelofs (red.), *De VOC in Azië* (Bussum 1976) 14-63

- Backer Dirks, J.J., *De Nederlandsche Zeemacht. Tweede Deel* ('s-Gravenhage 1980)
- Balbian Verster, J.F.N. de, 'Mr. Pieter Cornelis Hasselaer (1720-1797), zijn Indische Loopbaan (1756-1772) en zijn burgemeesterschap (tot 1795)', *Jaarboek Amstelodamum XXVIII* (1931) 65-94
- Bartstra, J.S., *Vloosterstel en Legeraugmentatie 1770-1780* (Leiden 1952)
- Bayly, C.H., *The Imperial Meridian* (Londen 1989)
- Bell, E., *Memoir General John Briggs of the Madras Army* (Londen 1885)
- Belt, A. van den (red.), 'Memorie overgegeven aan den ... Heer Joan Gerard van Angelbeek..aankomen-de gouverneur en directeur van Ceylon ... door den geëligeerd directeur-generaal Willem Jacob van de Graaff, 1794' (niet uitgegeven doctoraalscriptie)
- Belt, A. van den, *Het VOC-bedrijf op Ceylon* (Zutphen 2008)
- Berg, H.M. van den, 'Predikherenkerkhof 9, een huis aan de rand van de oude Bisschopsstad', *Oud Utrecht* (1981) 244-262
- Bergon-Lages, H., 'Pierre Guillaume Léodard de Bellecombe, Gouverneur de Pondichéry', *Lettres du C.I.D.I.F.* 32-33 (2005) 177
- Bierens de Haan, J. (red.), *Het Utrechtse Studentenleven 1636-1936* (Utrecht 1936)
- Bijl Mz, A., *De Nederlandse convooiendienst de Maritieme bescherming van koopvaardij en zeevisserij tegen piraten en oorlogsgevaar in het verleden* ('s-Gravenhage 1951)
- Bilderdijk, W., *Geschiedenis des vaderlands. Uitgegeven door H.W. Tydeman twaalfde deel* (Amsterdam 1839)
- Blok, P.J., *Geschiedenis van het Nederlandsche volk. Derde deel* (Leiden 1925³)
- Blussé, L., *Strange Company. Chinese settlers, mestizo women and the Dutch in VOC Batavia* (Leiden/Dordrecht 1986)
- Boetzelaer, C.W. van, *De Gereformeerde Kerken in Nederland en de zending in Oost-Indië*. (Utrecht 1906)
- Boetzelaer, C.W. van, *De Protestantse Kerk in Nederlandsch-Indië* (Utrecht 1947)
- Bonke, H., *De zeven reizen van de Jonge Lieve. Biografie van een VOC schip, 1760-1781* (Nijmegen 1999)
- Bonke, H. en K. Bossaers, *Heren investeren. De Bewindhebbers van de West Friese Kamer van de VOC* (Enkhuizen 2002)
- Booy, E.P. de, *Kweekscholen der Wijsheid. Basis- en vervolgonderwijs in de steden van de provincie Utrecht van 1580 tot het begin van de 19de eeuw* (Zutphen 1980)
- Bosch, R.A., *Biografisch Lexicon voor de geschiedenis van het Nederlands Protestantisme. Dl. 4* (Kampen 1998)
- Bosma, U. en R. Raben, *De Oude Indische Wereld 1500-1920* (Amsterdam 2003)
- Brandt, C.D.J., *De Hiëronymusschool te Utrecht* (Utrecht 1924)
- Brohier, R.L., *De Wolvendaalsche Kerk* (Colombo 1957)
- Brood, L., L. Nieuwland en L. Zoodtsma, *Homines Novi, de eerste volksvertegenwoordigers van 1795* (Amsterdam 1993)
- Bowen, H.V., M. Lincoln and N. Rigby, *The Worlds of the East India Company* (Suffolk 2004)
- Boxer, C.R., *The Dutch Seaborn Empire 1600-1800* (Londen 1965²)
- Brouwer, M. en J. Toubert (red.), *De kaper, de kardinaal en andere markante Nederlanders* (Hilversum 2009)
- Bruijn, J.R., 'The Dutch Navy goes overseas', *TvZG* 20-2 (2001) 163-174
- Bruijn, J.R., *De Nederlandse oorlogsvloot in de zeventiende en achttiende eeuw* (Hilversum 1998)
- Bruijn, J.R., *Schippers van de VOC in de achttiende eeuw aan de wal en op zee* (Amsterdam 2008)
- Bruijn, M. de en R. Raben (red.), *The world of Jan Brandes, 1743-1808. Drawings of a Dutch traveller in Batavia, Ceylon and Southern Africa* (Amsterdam 2004)
- Bruin, R.E. de, *Burgers op het kussen. Volkssoevereiniteit en bestuursamenstelling in de stad Utrecht, 1795-1813* (Zutphen 1986)
- Bruin, R.E. de, 'Frederik van Reede van Athlone (1743-1808)'. *Utrechtse Biografieën. De Utrechtse Heuvelrug-Zuid* (Utrecht 2006) 139-144
- Bruin, R.E. de, 'Pieter Quint Ondaatje (1758-1818)', in: J. Aalbers (ed.), *Levensbeschrijvingen van bekende en onbekende Utrechtse in vijf delen* (Utrecht 1998) 145-149

- Bruin, R.E. de, 'De prins en zijn regenten', in: *Geschiedenis van Utrecht van 528-1780*. Dl. 2 (Utrecht 1997) 269-282
- Bruin, R.E. de e.a. (red.), 'Regenten en revolutionairen (1747-1851)', in: 'Een paradijs vol weelde'. *Geschiedenis van de stad Utrecht* (Utrecht 2003²) 315-375
- Bruinvis, C.W., *De Regering van Alkmaar tot 1795* (Alkmaar z.j.)
- Buddingh, S.A., *Geschiedkundig overzicht van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen* (Batavia 1846)
- Buddingh, S.A., *Naamlijst der predikanten in Nederlandsch Oost-Indië 1615-1857 Benevens die van Ceylon 1623-1807 etc.* (Batavia 1857)
- Buist, M.G., *At spes non fracta: Hope & Co. 1700-1815: merchant bankers and diplomats at work* ('s-Gravenhage 1974)
- Bulletin van de Werkgroep Elites 1 t/m 9, januari 1978-september 1989 (Leiden)
- Burg, A.J. van der en P. Groot, *The Dutch in Malabar* (Madras 1911)
- Burg, P.H. van der, *Malaria en malaise. De VOC in Batavia in de achttiende eeuw* (Amsterdam 1994)
- Caldwell, R. A., *History of Tinnevely* (New Delhi/Madras 1989^b)
- Carter, A.C. *The Dutch Republic in Europe in the Seven Years War* (Londen 1971)
- Charnoch, J., *Memoires of the lives and character of Officers of the Royal Navy of Great Britain*. VI (Londen 1798)
- Codrington, H.W., *Ceylon Coins and Currency* (Colombo 1924)
- Cohen, A.E., 'Acht februari 1775: Gaubius "eeuwenfeest"', in: S. Groenveld, M.E.H.N. Mout en I. Schöffer (red.), *Bestuurders en Geleerden* (Amsterdam/Dieren, 1985) 178-187
- Colenbrander, H.T., *Gedenkschriften A.R. Falck* (RGP kleine serie 13) ('s-Gravenhage 1913)
- Colenbrander, H.T., *Koloniale Geschiedenis II* ('s-Gravenhage 1916)
- Colenbrander, H.T., 'De Patriottentijd, deel III, 1786-1787', *De Gids* (1899)
- Coolhaas, W. Ph., 'Aanvullingen en verbeteringen', *De Nederlandse Leeuw* 73 (1956) 106-107
- Coolhaas, W.Ph., 'Zijn de Gouverneurs-Generaal Van Imhoff en Mossel juist beoordeeld?', *BTLV* 114 (Leiden 1958) 1, 29-54
- Cox, J.C.M., 'De heeren van Alkmaar'. *Regeerders en regenten, vroedschap en raad 1264-2005* (Alkmaar 2005)
- Croockewit, W.H., *Généalogie de la famille Paravicini dressée d'après les documents de la famille par W.H. Croockewit, Rotterdam, en collaboration avec Edmund von Paravicini* (Rotterdam 1929-1934)
- Damsté, P.H., *De geschiedenis van Oostbroek en De Bilt c.s.* (Utrecht/Zutphen 1978)
- Dansk Biografisk Lexikon (Kopenhagen 1904)
- Dasgupta, A.P., *The Central Authority in British India 1774 - 1784: a study of relations of the Supreme Council with the Madras Government under the Regulating Act of 1773* (Calcutta 1932)
- Dasgupta, A.P., 'De VOC en Surat in de 17^e en 18^e eeuw', in: M.A.P. Meilink-Roelofs e.a., *De VOC in Azië* (Bussum 1976) 64-85
- Datta, K.K., *The Dutch in Bengal and Bihar, 1740-1825 A.D.* (Patna 1948)
- Datta, K.K., 'A proposed Anglo-Dutch Treaty, 1780-1781', *The Journal of the United Provinces Historical Society*, XIV (Allabad 1941) 118-124
- Davies, C.M., *Memorials and times of Peter Philip Juriaan Quint Ondaatje* (Utrecht 1870)
- Dekker, C., *Geschiedenis van de provincie Utrecht* (Utrecht 1997)
- Dewaraja, L.S., *The Kandy Kingdom of Sri-Lanka 1707-1760* (Colombo 1988)
- Dewasiri, N.R., *The Adaptable Peasant: Agrarian Society in Western Sri Lanka under Dutch Rule, 1740-1800* (Leiden 2008)
- Diehl, K.S., 'The Dutch Press in Ceylon 1734-1796', *Library Quarterly* 42 (1972) 329-342
- Dijk, H. van en D.J. Roorda, 'Sociale Mobiliteit onder regenten van de Republiek', *TVG* 84 (1971) 306-328
- Dillen, J.G. van, *Van rijkdom en regenten: handboek tot de economische en sociale geschiedenis van Nederland tijdens de Republiek* ('s-Gravenhage 1970)
- Dillo, I.G., *De Nadagen van de Compagnie, 1783-1795: schepen en zeevarenden* (Amsterdam 1992)

- Dolfin, M.J., E.M. Kylstra en J. Penders, *De Nederlandse Monumenten van Geschiedenis en Kunst, Geïllustreerde Beschrijving*, Deel IIIA/IIIB: De Provincie Utrecht: Utrecht: De huizen binnen de Singels (Beschrijving & Overzicht) ('s-Gravenhage 1989)
- Dubois, H. en S. Dubois, *Zonder vaandel. Belle van Zuylen 1740-1805* (Amsterdam 1993)
- Dudok van Heel, S.A.C., 'Familie van de gouverneurs-generaal', JCBG (2002) 411-179
- Dulm, F. van, 'Outward bound. De Rijksdienst voor monumentenzorg in de vreemde 1947-2002', in: B.A. van Tilburg e.a. (red.), *Een trapgevel in Potsdam. Monumentenzorg over grenzen. Jaarboek Monumentenzorg* (Zwolle 2002) 29-33
- Duijvendak, M.G.J. en J.J. de Jong, 'Eliteonderzoek: Rijkdom, macht en status in het verleden', *Cahiers voor Lokale en Regionale Geschiedenis II* (Zutphen 1993)
- 'Echelskroon', *Nederlandsche Wapenheraut* ('s-Gravenhage 1897)
- Ekker, A., *De Hiëronymusschool te Utrecht, deel II 1636-1849* (Utrecht 1863)
- Elias, J.E., *De vroedschap van Amsterdam, 1578-1795. Dl II* (Haarlem 1905)
- Encyclopaedia Britannica* (Londen 1980¹⁸)
- Eyck van Heslinga, E. en J. van der Voort, 'In afgeleegen Oost en fortuyn soecken'. De reisjournalen van Paulus Gevers (1776-1777)', in: *In het Kielzog. Maritiem-Historische studies aangeboden aan Jaap R. de Bruin bij zijn vertrek als hoogleraar zeegechiedenis aan de Universiteit Leiden* (Amsterdam 2003) 330-344
- Faber, D.E.A. en R.N.J. Rommes, 'Op weg naar Stabiliteit (1618-1747)', in: 'Een paradijs vol weelde'. *Geschiedenis van de stad Utrecht* (Utrecht 2003²) 251-315
- Falck, F.K.G., 'Brieven gewisseld tusschen O.W. Falck en I.W. Falck', *BMHG* 40 (1919) 174-182
- Falck, F.K.G., 'Genealogie van het Oost-Friesch Geslacht Falck', *Genealogische en Heraldische bladen* 6 (1911) 81-24
- Fasseur, C., *Indischgasten. Indische levensgeschiedenissen* (Amsterdam 1997)
- Fasseur, C., *De Indologen. Ambtenaren voor de Oost 1825-1959* (Amsterdam 2003)
- Feenstra, H., *Spinnen in het web (Groningse regenten in relatie tot het omringende platteland tijdens de Republiek)* (Assen 2007)
- Feiling, K., *Warren Hastings* (Londen 1954)
- Fockema Andreae, S.J., *De Nederlandse Staat onder de Republiek* (Amsterdam 1969)
- Fölting, H.P., *De vroedschap van 's-Gravenhage 1572-1795* (Pijnacker 1985)
- Franciscus, S.D., *Faith of our fathers. History of the Dutch Reformed Church of Sri Lanka* (Colombo 1983)
- Franken, M.A.M., *Dienaar van Oranje, Andries Schimmelpenninck van der Oije 1705-1776, een Gelderse Luitenant Stadhouder* (Zutphen 2002)
- Furber, H.J., *Company at work: a study of European Expansion* (Londen 1948)
- Furber, H.J., *Rival Empires of the Trade in the Orient, 1600-1800* (Minneapolis 1976)
- Gaastra, F.S., 'De Amfioen Sociëteit. Een geprivilegieerde handelsmaatschappij onder de vleugels van de VOC, 1745-1784', in: M. Ebben en P. Wagenaar (red.), *De Cirkel doorbroken. Met nieuwe ideeën naar de bronnen. Opstellen over de Republiek* (Leiden 2006) 101-115
- Gaastra, F.S., *Bewind en beleid, De financiële politiek van de bewindhebbers 1672-1702* (Zutphen 1989)
- Gaastra, F.S., *Companies and trade. Essays on Overseas Trading Companies during the Ancien Regime* (Leiden 1981)
- Gaastra, F.S., *De Geschiedenis van de VOC* (Zutphen 2002)
- Gaastra, F.S., 'Particuliere geldstromen binnen het VOC-bedrijf 1640-1795'. *Van Gelder-lezing* (Leiden 2002)
- Gaastra, F.S., 'Succesvol ondernemerschap, falend bestuur? Het beleid van de bewindhebbers van de VOC, 1602 - 1795', in: L. Ooms (red.), *Kennis en Compagnie. De Verenigde Oost-Indische Compagnie en de moderne wetenschap* (Amsterdam 2002) 55-70
- Gaastra, F.S., '“Sware Continuerende lasten en groten ommeslagh”. Kosten van de oorlogvoering van de Verenigde Oost-Indische Compagnie', in: G. Knaap en G. Teitler (red.), *De Verenigde Oost-Indische Compagnie tussen oorlog en diplomatie* (Leiden 2002) 81-105

- Gaastra, F.S., 'De VOC als werkgever', in: J. Parmentier (red.), *Uitgevaaren voor de Kamer Zeeland* (Zutphen 2006) 31-47
- Gaastra, F.S., 'De VOC en de EIC in Bengalen aan de vooravond aan de Vierde Engelse Oorlog (1780-1784)', *TvZG* 19 (2001) 24-25
- Gaastra, F.S. en W. Seydel, 'Een Kollumer Koopman in de Oost', *De Vrije Fries* 74 (1994) 85-102
- Gabriëls, A.J.C.M., *De heren als dienaren en de dienaar als heer. Het Stadhoudelijk stelsel in de tweede helft van de achttiende eeuw* (Leiden 1990)
- Gelder, R., 'Noodzaak of nieuwsgierigheid van Oostindiegangers in de zeventiende en achttiende eeuw', *Indische letteren* 8 (1993) 2, 50-56
- Gelder, R., *Het Oost-Indisch avontuur; Duitsers in dienst van de VOC* (Nijmegen 1997)
- Godé Molsbergen, E.C., *Geschiedenis van de Nederlandsch Indië. Dl. IV* (Amsterdam 1939)
- Goor, J. van, 'Continuity and change in the Dutch position in Asia between 1750 and 1850', in: B. Moore and H. van Nierop, (eds.), *Colonial Empires Compared; Britain and the Netherlands 1750-1850* (Aldershot 2003) 185-200
- Goor, J. van, *Jan Kompanie as schoolmaster: Dutch education in Ceylon 1690-1795* (Groningen 1978)
- Goor, J. van, *Kooplieden, predikanten en bestuurders overzee. Beeldvorming en plaatsbepaling in de andere wereld* (Utrecht 1982)
- Goor, J. van, *De Nederlandse Koloniën. Geschiedenis van de Nederlandse expansie 1600-1975* ('s-Gravenhage 1993)
- Graafhuis, A., *Utrecht in de achttiende eeuw. Met veertig tekeningen van Jan de Beyer en zijn tijdgenoten* (Utrecht 1965)
- Groenhuis, G., *De Predikanten* (Groningen 1977)
- Groenveld, S., 'C'est le père, qui parle. Patronage bij Constantijn Huygens (1596-1687)', *Jaarboek Oranje-Nassau Museum* (1988) 63-106
- Groenveld, S., *Verlopend Getij De Nederlandse Republiek en de Engelse Burgeroorlog 1640-1646* (Dieren 1984)
- Groningen, C.L. van, *De Utrechtse Heuvelrug. De Stichtse Lustwarande, buitens in het groen. Dl. II* (Zwolle 1999)
- Groot, J.P.M., *Van de Grote Rivier naar het Koningsplein: het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, 1778-1867* (Leiden 2006)
- Gunewardena, K.W., *The Foundation of Dutch power in Ceylon 1658-1684* (KITLV XX) (Amsterdam 1958)
- Gunewardena, K.W., 'Some notes on the History of the Muslims in Ceylon before the British Occupation', *University Muslim Majlis* IX (1959-1960) 82-92
- Gijsberti Hodenpijl, A.K.A., 'Het buitengewone gezantschap naar het hof van Kandia te Ceylon, in November 1736', *De Indische Gids* 41 (1919)
- Gijsberti Hodenpijl, A.K.A., 'De Gouverneurs van de Koromandel: Christiaan van Teylingen (1761-1765) en Pieter Haksteen (1765-1771)', *BVGO* 5/10 (1923) 134-156 en 257-276; 6/2 (1925) 109-122; 6/3 (1926) 281-299
- Gijsberti Hodenpijl, A.K.A., 'Gustaaf Willem Baron van Imhoff als Gouverneur van Ceylon. 1736-1740', *B.KITLV LXXV* (1919) 481-625
- Gijsberti Hodenpijl, A.K.A., 'De inkomsten van de rechtschappen Gouverneur van Ceylon in den compagnie-tijd', *De Indische Gids* 42 (1920) 411-418
- Gijsberti Hodenpijl, A.K.A., 'De Nederlandsche bezittingen op de kust van Koromandel in 1780 en 1881', *De Indische Gids* 44 (1922) 332-249
- Gijsberti Hodenpijl, A.K.A., 'De overgang van het bestuur van Gouverneur Stephanus Versluys in handen van Mr. Diederik van Domburch 1732-1733', *Bijdragen voor de Vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde* 6 (1919) 297-329
- Haan, F. de, *Oud-Batavia* (Bandoeng 1935)
- Haan, F. de, *De Priangan. De Priangan-regentschappen onder het Nederlandsch bestuur tot 1811. Dl. 1* (Batavia 1910)
- Haasse, H.S., *Schaduwbeeld of Het Geheim van Appeltern* (Amsterdam 1994)
- Habermehl, N., *Joan van der Hoop, (1742-1825): Marinebestuurder voor stadhouder Willem V en Koning Willem I* (Amsterdam 2000)

- Haks, D., *Huwelijk en gezin in de 17^e en 18^e eeuw* (Assen 1982)
- Hamers-van Duynen, S.W., *Hieronymus David Gaubius (1705-1780)* (Amsterdam 1978)
- Hanrahan, B., 'Looking back from London', in: B. Hanrahan and R. Fox, 'I counted them all out and I counted them all back', *the battle for the Falklands* (Londen 1982) 99-135
- Heathcote, T.A., *The Military in British India. The Development of British Forces in South India 1660-1747* (Manchester 1995)
- Heeres, J.S., 'Consideratiën van Van Imhoff', B.KITLV LXXIX (1923) 441-620
- Heering, H.J., *Wegwijzer door de Bijbel 2. Het Nieuwe Testament* (Baarn 1964)
- Heesterman, J.C., *Warrior, Peasant and Brahim* (Cambridge 1995)
- Heesterman, J.C., 'Warriors and Merchants (Two systems of European Expansion, a Tribute to George Winius)', *Itinerario* XV (1991) 1, 37-49
- Heijer, H.J. den, *De Geotrooieerde Compagnie. De VOC en de WIC als voorlopers van de naamloze vennootschap* (Deventer 2005)
- Herbron, W., 'Der Graduierte Ratsherr, Zur entwicklung einer neuen Elite im Kölner Rat der fruhen Neuzeit', in: H. Schilling, *Bürgerliche Eliten* (Wenen 1985) 337-400
- Hoof, H.G.A., *De Burgher en de Burgemeester* (Baarn 1994)
- Hooykaas, J.C., *Reportorium op de Koloniale Literatuur. Mengelwerken en tijdschriften van 1795-1865. 2 dln.* (Amsterdam 1880)
- Horst, D. van der, *Van Republiek tot Koninkrijk. De vormende jaren van Anton Reinhard Falck 1777-1813* (Amsterdam/Dieren 1985)
- Horst, M.H.J., *The Roman-Dutch Law in Sri Lanka* (Amsterdam 1985)
- Hovy, L., *Ceylonees Plakkaatboek. Dl. 1 en 2* (Hilversum 1991)
- Hovy, L., 'Institutioneel onvermogen in de 18de eeuw', in: *Algemene Geschiedenis der Nederlanden. Dl. 9* (Bussum 1980)
- Hulzen, A. van, *Utrecht in de patriotentijd* (Zaltbommel 1966)
- Indische Navorscher 1-20 (1986-2007)
- Jacobs, E.M., *Koopman in Azië. De handel van de Verenigde Oost-Indische Compagnie tijdens de 18^e eeuw* (Zutphen 2000)
- Jacob, H.K. s', *The Rajas of Cochin 1663-1720. Kings, chiefs and the Dutch East India Company* (New Delhi 2000)
- Jakubowski-Tiessen, M., *Sturmflut 1717: Die Bewältigung einer Naturkatastrophe in der frühen Neuzeit* (München 1992)
- Janssen, G.H., *Creaturen van de macht. Patronage bij Willem Frederik van Nassau (1613-1664)* (Amsterdam 2005)
- Jong, J. de, *Een deftig bestaan. Het dagelijkse leven van regenten in de 17^e en 18^e eeuw* (z.p. 1987)
- Jong, M. de, *Joan Derk van der Capellen. Staatkundig levensbeeld uit de wordingstijd van de moderne democratie in Nederland* (Amsterdam 1922)
- Jong, O.J. de, en J.Th.K. Marcelis, *Uti porta latina stat. Hiëronymusschool en Utrechts Stedelijk Gymnasium van 1474 tot 2000* (Utrecht 2002)
- Jonge, J.C. de, *Geschiedenis van het Nederlandsche zeewezen. 5 dln.* (Haarlem 1858-1862³)
- Journal Dutch Burgher Union* (Colombo 1908-1997)
- Kalenburg Dort, J.L., *Reminiscences of the Dutch Occupation of the Island* (KITLV XX) (Colombo 1888-89)
- Kamil Assad, M.N.M., *The Muslims of Sri Lanka under British Rule* (New Delhi 1993)
- Kampen, N.G. van, *Geschiedenis der Nederlanders buiten Europa. Dl. III* (Haarlem 1833)
- Kan, J. *Compagnie bescheiden en aanverwante archivalia in Brits Indië en Ceylon* (Batavia 1931)
- Kanapathypillai, V., 'The Dutch rule in maritime Ceylon 1766-1796' (niet uitgegeven proefschrift Londen 1969)
- Kanapathypillai, V., '“Helen or Costly Bride”. The V.O.C. and the Cinnamon Trade of Sri Lanka 1766-1796', *Modern Sri Lanka studies* 2 (1987) 133-146

- Kernkamp, G.W., *Acta et decreta senatus. Vroedschapsresolutiën en andere bescheiden betreffende de Utrechtse Akademie*. 3 Dln. (Utrecht 1938)
- Kernkamp, G.W., *De Utrechtse Universiteit 1636-1936* (Utrecht 1936-1937)
- Kloek, J. en W. Mijnhardt, 1800. *Blauwdrukken voor een samenleving* ('s-Gravenhage 2001)
- Kooijmans, L., *Onder regenten. De elite in een Hollandse stad, Hoorn 1700-1780* (z.p. 1985)
- Kooijmans, L., 'Vriendschap, een achttiende-eeuwse familiegeschiedenis', *TvSG* 1 (1992)
- Kooijmans, L., *Vriendschap van het overleven in de zeventiende eeuw en de achttiende eeuw* (Amsterdam 1997)
- Koshy, M.O., *The Dutch power in Kerala (1729-1758)* (New Delhi 1989)
- Kotelawele, D.A., 'Muslims under Dutch Rule in Sri Lanka', in: M.A.M. Shurki, *Muslims of Sri Lanka* (Colombo 1986) 167-209
- Krom, N.J., *Gouverneur-Generaal Gustaaf Willem van Imhoff* (Amsterdam 1941)
- Kusumen, K.K., *A history of trade and Commerce in Travancor* (New Delhi 1987)
- Labriolle, F. de, 'Louis Monneron agent de la France à Ceylan', *Dix-huitième Siècle* 22 (Paris 1990)
- Landwehr, J., *A bibliography of publications relating to the Dutch East India Company 1602-1800* (Utrecht 1991)
- Lanoy, M., *The Kulasekhara Perrumals of Travancore. History and State Formation in Travancore from 1671 to 1758* (Leiden 1997)
- Lauts, G., *Geschiedenis van de macht der Nederlanders in Indië* (Amsterdam 1859)
- Leeb, I.L., *The Ideological Origin of the Batavian Revolution. History and Politics in the Dutch Republic 1747-1800* ('s-Gravenhage 1973)
- Lequin, F., *Het personeel van de VOC in Azië in de 18^e eeuw, meer in het bijzonder in de vestiging Bengalen* (Leiden 1982)
- Leur, J.C. van, *Indonesian trade and society. Essays in Asian social and economic History* ('s-Gravenhage/Bandung 1955)
- Lewis, P.J., *List of inscriptions on tombstones and monuments in Ceylon* (z.p. 1913)
- Lloyd, T.O., *The British Empire 1558-1995* (Oxford 1996)
- Lohuizen, J. van, *The Dutch East India Company and Mysore 1762-1790* (KITLV XXXI) ('s-Gravenhage 1961)
- Love, H.D., *Vestiger of Old Madras* (Londen 1800)
- Ludovici, L., *Lapidarium Zeylanicum* (Colombo 1877)
- Lyon, D., *The Sailing Navy List* (Londen 1993)
- Mahan, A.F., *The Influence of Sea Power upon History, 1660-1783* (Boston 1890)
- Malalgoda, K., *Buddhism in Sinhalese Society 1750-1900. A study of Religious revival and Change* (Londen 1976)
- Marshall, P.J., *Bengal: The British Bridgehead; Eastern India 1740-1828* (Cambridge 1987)
- Meer, J.K.A. van der en L.C. van Pol, *De dagboeken van S.P.A. van Heiden Reinestein* (Assen 2007)
- Meilink-Roelofs, M.A.P., e.a., *De VOC in Azië* (Bussum 1976)
- Meinertzhagen, G., *A Bremen Family* (Londen 1912)
- Mendis, V.L.B., *The Advant of British to Ceylon 1762-1803* (Dehiwala/Ceylon 1971)
- Meulen, J.N. van der, 'Maria Jacoba Meinertzhagen, een patriciërsvrouw', in: *Utrechtse biografieën, 5 levensbeschrijvingen van bekende en onbekende Utrechtse* (Utrecht 1998) 107-112
- Mijnhardt, W.W., *Tot heil van 't menschedom: culturele genootschappen in Nederland, 1750-1815* (Amsterdam 1987)
- Mitton, G.E., *The Lost Cities of Ceylon* (New York 1917)
- Moree, P.J., 'Met vriend die God geleide'. *Het Nederlands-Aziatisch postvervoer ten tijde van de Verenigde Oost-Indische Compagnie* (Zutphen 1998)
- Nadri, G.A., *Eighteen-century Gujarat: The Dynamics of Its Political Economy, 1750-1800* (Leiden 2006)
- Nagtglas, F.N., *Levensberichten van Zeeuwen* (Middelburg 1888-1893)
- Navorscher 1851-1960, *Centraal Bureau voor Genealogie, DVD* ('s-Gravenhage 2000)
- Nederland's Adelsboek, 1 (1903)-... ('s-Gravenhage)
- Nederland's Patriciaat. *Genealogieën van bekende geslachten, 1 (1910)-...* ('s-Gravenhage)
- Nelson, W.A., *The Dutch Forts of Sri Lanka: the Military Monuments of Ceylon* (Colombo 2004)

- Neve, R. de en Y. Prins, 'Indische familienetwerken in de VOC-tijd', *JCBG* 56, ('s-Gravenhage 2002) 55-121
- Newbury, C., *Patrons, Clients and Empire. Chieftaincy and Over-rule in Asia, Africa and the Pacific* (Oxford 2003)
- Newton, A.P. (ed.), *Cambridge History of India*. 2 (Cambridge 1968)
- Nierstrasz, Ch., 'In the Shadow of the Company' (niet uitgegeven proefschrift Leiden 2009)
- Nieuw Nederlandsch Biografisch Woordenboek. 10 vols. (Leiden 1911-1937)
- Nimwegen, O. van, *De Republiek der Verenigde Nederlanden als grote Mogendheid* (Amsterdam 2002)
- Oers, R. van, *Dutch Town Planning Overseas during VOC and WIC Rule (1600-1800)* (Zutphen 2000)
- Oosterzee, H.M.C., 'Adriaan Moens, Directeur-generaal van Nederlandsch Indië', in: *Zeeuwse Volksalmanak* (Middelburg z.j.) 2-22
- Ottow, W.M., *Rijkloff Volcertz van Goens, de carrière van een diplomaat 1619-1655* (Utrecht 1954)
- Oxford Dictionary of National Biography* (Londen 2004)
- Pater, J.C.H. de, *De familie Falck in den Patriottentijd en de reis van Anton Reinhard Falck uit de bezette gebieden van Holland naar Frankrijk in het jaar 1795* (Amsterdam 1943)
- Paulusz, J.H.O., 'The 1638 Westerwolt Treaty in Ceylon. Charges of Dutch Deceit disproved', *BKI CXXXVI* (1980) 132-352
- Peters, M. en A. de la Porte, *In steen geschreven. Leven en sterven van VOC-dienaren op de kust van de Coromandel in India* (Amsterdam 2002)
- Pieris, P.E., *Ceylon and the Hollanders 1658-1796* (Londen 1918)
- Pieris, P.E., *Ceylon and the Portugese Era 1505-1658* (Tellipalai 1920)
- Pieris, P.E., *The Dutch Power in Ceylon* (z.p. 1929)
- Plooij, M., 'Adriaan Moens (1728-1792), dienaar der Verenigde Oost-Indische Compagnie' (niet uitgegeven doctoraalscriptie Leiden 2003)
- Pollmann, J., 'Dienst en wederdienst. Patronage en de kunst van netwerken in het ancien Régime', in: W. Frijhoff en L. Wessels, *Veelvormige dynamiek. Europa in het ancien régime 1450-1800* (Amsterdam 2006) 213-236
- Polvliet, C.J., 'De familie De Cock', in: A.A. Vorsterman van Oyen, *Algemeen Nederlandsch Familieblad* 2, ('s-Gravenhage 1885) 11, 73-77
- Prak, M., *Gezeten burgers. De elite in een Hollandse stad: Leiden 1700-1780* (Amsterdam/Dieren 1985)
- Prakash, O., *European commercial enterprise in pre-colonial India* (Cambridge 1998)
- Prud'homme van Reine, R.B., 'Schilderijen, pastels en miniaturen', in: idem (ed.), *Ter Navolging. Maritieme kunst en curiosa uit de Kweekschool der Zeevaart* (Zutphen 1992) 58-106
- Putten, L.P., W. van den Eelaart en R.H.J. Egeter van Kuyk, *Koopman en Diplomaat. Gouverneurs en Directeuren van Ceylon 1640-1796* (Rotterdam 2006)
- Raat, A.J.P., *The Life of Governor Joan Gideon Loten (1710-1789). A personal history of a Dutch virtuoso* (Hilversum 2010)
- Raben, R., 'Het Aziatische legioen huurlingen, bondgenoten en reservisten in het geweer voor de Verenigde Oost-Indische Compagnie', in: G. Knaap en G. Teitler (red.), *De Verenigde Oost-Indische Compagnie tussen oorlog en diplomatie* (Leiden 2002) 181-209
- Raben, R., 'Batavia and Colombo. The ethnic and spatial orders of two colonial cities 1600-1800' (niet uitgegeven proefschrift Leiden 1996)
- Rademaker, C.S.M., *Het leven en werk van Gerardus Johannes Vossius (1577-1649)* (Leiden 1999)
- Ramaswami, N.S., *Political History of the Carnatic under the Nawabs* (New Delhi 1984)
- Ramaswami, N.S. en P. Barua, *The State at war in South India* (Nebraska 2005)
- Raven-Hart, R., *The Dutch wars with Kandy 1764-1766* (Colombo 1964)
- Raven-Hart, R., *Germans in Dutch Ceylon* (Colombo 1953)
- Reid, S., *Armies of the East India Company 1750-1850* (Westminster 2009)

- Renders, H., *De zeven hoofdzonden van de biografie. Over biografen, historici en journalisten* (Amsterdam 2008)
- Rhede van der Kloot, M.A. van, *De Gouverneurs-Generaal van Nederlandsch Indië 1620-1888* ('s-Gravenhage 1891)
- Richmond, H., *The Navy in India, 1763-1783* (Londen 1931)
- Robertson, Ch.G., *Chatham and the British Empire* (Londen 1946)
- Roelants, H.A.M., *Genealogie van het geslacht Pielat, Pielat van Bulderen* (overdruk uit het 'Guldenboek van Schiedam') (Amsterdam 1900)
- Roelevink, J., *Gedicteerd verleden. Het onderwijs in de algemene geschiedenis aan de Universiteit te Utrecht, 1735-1839* (Amsterdam 1986)
- Roelevink, J., "Invalides, Onwillige en Combattanten", aanstaande regenten op de achttiende-eeuwse universiteit', *Bulletin werkgroep elites* 8 (1987) 21-34
- Romein, J., *De Biografie. Een inleiding* (Amsterdam 1946)
- Roorda, D.J., 'Het onderzoek naar het stedelijk patriciaat in Nederland', in: M.W. Mijnhardt (red.), *Kantelend geschiedbeeld, Nederlandse historiografie sinds 1945* (Utrecht/Antwerpen 1983) 118-143
- Roorda, D.J., *Partij en Factie. De oproeren van 1672 in de steden van Holland en Zeeland, een krachtmeting tussen partijen en facties* (Groningen 1978)
- Roorda, D.J., 'Prins Willem III en het Utrechtse regeringsreglement', in: *Van Standen tot Staten, 600 jaar Staten van Utrecht* (Utrecht 1975) 90-13
- Roorda, D.J., 'Prosopografie, een onmogelijke mogelijkheid?', *BMHG* 94 (1979) 282-296
- Roux, J.S., *Le Bailli de Suffren dans L'Inde* (Marseille 1862)
- Ruberg, W., *Conventionele correspondentie. Briefcultuur van de Nederlandse elite, 1770-1850* (z.p. 2005)
- Sas, N.C.F. van, *De Metamorfose van Nederland* (Amsterdam 2005)
- Schilling, H. und H. Diederiks, *Bürgerliche eliten in den Niederlanden und Nordwestdeutschland. Studien zur Sozialgeschichte des Europäischen Bürgertums in Mittelalter und in der Neuzeit* (Keulen/Wenen 1985)
- Schmidt, C., 'Om de eer van de familie'. *Het geslacht Teding van Berkhout 1500-1950* (Amsterdam 1986)
- Schmidt, H., *Politische Geschichte Ostfrieslands. Band V* (Pewsum 1975)
- Schmidt, J., *Per koets naar Constantinopel. De Gezantschapreis van Baron van Dedem van den Gelder naar Istanbul in 1785*. (Werken uitgegeven door de Linschoten-Vereniging XCVII) (Zutphen 1998)
- Schmidt, K.J., *An Atlas of South Asian History* (New York 1963)
- Schreiber, G., *Ostfriesische Beamtenschaft. Die Amtsträger der Landesherrlichen, Landständigen und städtischen Veraltungen der Grafschaft bzw. Des Fürstentums Ostfriesland von 1464 bis 1744* (Aurich 2007)
- Schrikker, A.F., *Dutch and British colonial intervention in Sri Lanka, 1780-1815: Expansion and Reform* (Leiden 2007)
- Schrikker, A.F., 'Grenzen aan de beschaving. Jacques Fabrice van Senden en de ontwikkeling van het achterland van Trincomalee op Ceylon in 1786', *Leidschrift. Historisch Tijdschrift* 21 (2006) 1, 89-111
- Schrikker, A.F., 'Grijs geworden in dienst van de Compagnie. Het lot van de achtergebleven Compagniesdienaren op Ceylon na de Engelse overname, 1796-1808', in: J.T. Lindblad en A. Schrikker (red.), *Het verre gezicht. Politieke en culturele relaties tussen Nederland en Azië, Afrika en Amerika* (Franeker 2011)
- Schrikker, A.F., 'Een ongelijke strijd? De oorlog tussen de Verenigde Oost-Indische Compagnie en de koning van Kandy, 1760-1766', in: G. Knaap en G. Teitler (red.) *De Verenigde Oost-Indische Compagnie tussen oorlog en diplomatie* (Leiden 2002) 379-406
- Schrikker, A.F., 'Willem Jacob van de Graaf (1737-1804). Gouverneur van de VOC op Ceylon', in: J. Touber en M. Brouwer (red.), *De kaper, de kardinaal en andere markante Nederlanders* (Hilversum 2010)
- Schukraft, H., *Kleine Geschichte des Hauses Württemberg* (Tübingen 2006)
- Schulte Nordholt, J.W., *Voorbeeld in de verte. De invloed van de Amerikaanse revolutie in Nederland* (Baarn 1979)
- Schutte, G.J., *Briefwisseling van Hendrik Swellengrebel jr. Oor Kaapse Sake 1778-1792* (Kaapstad 1982)
- Schutte, G.J., *Cloete, Groot Constantia and the VOC 1778-1799. Documents from the Swellengrebel archive* (Kaapstad 2003)
- Schutte, G.J., *Het Indisch Sion: de Gereformeerde kerk en de VOC* (Hilversum 2003)

- Schutte, G.J., *De Nederlandse Patriotten en de koloniën. Een onderzoek naar hun denkbeelden en optreden 1770-1800* (Groningen 1974)
- Schutte, O., *Repertorium der Nederlandse vertegenwoordigers residerende in het buitenland en buitenlandse vertegenwoordigers residerend in Nederland, 1584-1810* ('s-Gravenhage 1976)
- Scott, H.M., 'Sir Joseph Yorke, Dutch Politics and the Origins of the Fourth Anglo Dutch-War', *The Historical Journal* 31 (1988) 3, 571-589
- Sen, S.P., *The French in India, 1763-1816* (Calcutta 1971²)
- Sheppard, E.W., *Coote Bahuda, A Life of Lieutenant-general Sir Eyre Coote* (Londen 1956)
- Shukri, M.A.M., *Muslims of Sri Lanka* (Colombo 1986)
- Silva, R.K. en W.G.M. Beumer, *Illustrations and views of Dutch Ceylon, 1602-1796* (Londen/Leiden 1988)
- Silva, K.M. de, *A History of Sri Lanka* (Londen 1981)
- Singh, A., *Fort Cochin in Kerala 1750-1830, The Social Condition of a Dutch Community in Indian Milieu* (Leiden 2007)
- Slechte, C.H., 'De Firma List en Bedrog', *JOU* (1998) 179-218
- Somers, J.A., *De VOC als volkenrechtelijke actor* (Gouda 2001)
- Spanninga, H., 'Patronage in Friesland in de 17^e en 18^e: een terreinverkenning', *De Vrije Vries* 67 (1987) 11-26
- Stapel, F.W., *Geschiedenis van Nederlands Indië. Dl. 2* (Amsterdam 1939)
- Stapel, F.W., *Gouverneurs Generaal van Nederlandsch Indië in Woord en Beeld* ('s-Gravenhage 1941)
- Steur, J.J., *Herstel of Ondergang. De voorstellen tot redres van de VOC 1740-1795* (Utrecht 1984)
- Sterre, J.P. van der, *Boswell in Holland* (Amsterdam/Antwerpen 2000)
- Streng, J.C., 'Stemmen in de Staat', *De bestuurlijke elite in de stadsrepubliek Zwolle 1579-1795* (Hilversum 1997)
- Swarnalatha, P., *The Political Economy of the Northern Coromandel* (Madras 1991)
- Taylor, J.G., *The Social World of Batavia: Europeans and Eurasians in Dutch Asia* (Wisconsin 1983)
- Teitler, G., 'De marine en de Verenigde Oostindische Compagnie. Staatse steun voor een benard bedrijf', in: G. Knaap en G. Teitler (red.), *De Verenigde Oost-Indische Compagnie. Tussen Oorlog en Diplomatie* (Leiden 2002) 59-81
- Terpstra, H., *De Nederlanders in Voor-Indië* (Amsterdam 1947)
- Theeuwens, P.J.H.M., *Pieter 't Hoen en de Post van den Neder-Rhijn* (Hilversum 2002)
- Timmerman, L., 'Thomas Hope' (niet uitgegeven doctoraalscriptie Leiden 1986)
- Troostenburg de Bruijn, C.A.L., *Biografisch woordenboek Oost-Indische predikanten* (Nijmegen 1893)
- Uitterhoeve, W., *Cornelis Kraijenhoff 1758-1840, een loopbaan onder vijf regeervormen* (Nijmegen 2009)
- Unger, J.H.W., *De regering van Rotterdam 1328-1892* (Rotterdam 1892 en Leiden 1962)
- Veer, J.A.G. van der, 'Geschiedenis van het Utrechtse stedelijk Gymnasium 1474-1774', *JOU* (1974) 6-73
- Vijlbrief, I., 'De Republiek van 1766-1780', *AGN VIII* (1950) 104-127
- Vorsterman van Oyen, A.A., *Stam- en Wapenboeken van aanzienlijke Nederlandsche Familiën. Deel I* (Groningen 1888)
- Vos, P.D. de, *De vroedschap van Zierikzee van de tweede helft der zestiende eeuw tot 1795* (Middelburg 1931)
- Vossenstein, K., *Verwisselde loterijbriefjes. Monfoort 1783-1803* (Oosterwijk 1999)
- Vries, Joh. de, *De economische achteruitgang der Republiek in de achttiende eeuw* (Amsterdam 1959)
- Vrijthoff, J.G.C.P., *Genealogie van het Geslacht Meinertzhagen* (Oosterwijk 1895)
- Wagenaar, L.J., *Galle, VOC-vestiging in Ceylon. Beschrijving van een koloniale samenleving aan de vooravond van de Singalese opstand tegen het Nederlandse gezag, 1760* (Zutphen 1994)
- Wagenaar, L.J., "'Knien of buigen", de gezantschappen van de Compagnie naar Kandy na het vredesverdrag van 1766', in: C.A. Davids, W. Fristchy en L.A. van der Valk (red.), *Kapitaal ondernemerschap en beleid: Studies over economie en politiek in Nederland, Europa en Azië van 1500 tot heden. Afscheidsbundel voor Prof. Dr. P.W. Klein* (Amsterdam 1996) 441-466
- Wagenaar, L.J., e.a. (ed.), *Gouverneur Van Imhoff op dienstreis in 1739* (Werken uitgegeven door de Linschoten-Vereniging CVI) (Zutphen 2007)

- Wall, E.H. van der, 'De Hollanders op Ceylon', *Tijdschrift Koninklijk Nederlandsch Aardrijkskundig Genootschap* (1922) 133-140
- Wall, V.I. van der, *Vrouwen uit den Compagnie's tijd* (Amsterdam 1923)
- Wiarda, T.D., *Ostfriesche Geschichte. Teil VII* (Aurich 1797)
- Wickremesekera, C., *Kandy at War: Indigenous Military Resistance to European Expansion in Sri Lanka, 1594-1818* (Colombo 2004)
- Wijn, J.W., *Het Staatsche Leger, deel VII. Het tijdperk van de Spaanse Successieoorlog 1702-1715. Band I. Inleiding en veldtochten 1702-1705* ('s-Gravenhage 1956)
- Wijnaendts van Resandt, W., *De gezaghebbers der Oost-Indische Compagnie op hare Buiten-Comptoiren in Azië* (Amsterdam 1944)
- Winius, G.D. en M.P.M. Vink, *The Merchant Warrior Pacified* (New Delhi 1991)
- Wit, C.H.E., *De Nederlandse revolutie van de achttiende eeuw 1780-1787. Oligarchie en Proletariaat* (Oisterbeek 1974)
- Wit, H.F. de, *Gorcums Heren. Regentenpolitiek 1650-1750* (Gorinchem 1981)
- Witte van Citters, J. de, *Contracten van correspondentie en andere bijdragen* ('s-Gravenhage 1873)
- Ypey, A. en I.J. Dermout, *Geschiedenis der Nederlandsch Hervormde Kerk* (Breda 1882)
- Zwager, H.H., *Nederland en de Verlichting* (Bussum 1972)
- Zwier, W., *Het verdrag van 1766 tusschen de O.I. Compagnie en den vorst van Kandi* (Amsterdam 1927)

Index van persoonsnamen

- Aa, Christiaan van der 301, 304
Ablaing van Giessenburg, d' Johan Daniël 62
Adams, John 233
Agreen, Daniël 47, 48
Algrains, Nicolas de Coutaneau 377
Ali Raja 167
Alting, Willem Arnold 89, 104-106, 113, 116, 201, 231, 361-363, 365, 366, 391, 395
Angelbeek, Johan Gerard van 102, 104, 122, 125, 128, 134, 159, 169, 174, 187, 190, 195, 204, 205, 220, 227, 229, 230, 235, 239, 240-244, 246-248, 251, 277, 278, 291, 297, 304, 313, 319, 325, 326, 328, 364, 369, 371, 384, 390, 391, 402, 424
Anthonisz, R.G. 50, 123
Baatke 193
Bacheracht, Johannes 167, 193, 276
Bailey 227
Balbian Verster, J.F.N. de 94, 96
Bartstra, J.S. 150
Barwel, Sir Richard 182
Ba(s)zel, Huijbert Willem van 105
Baume, Melchior (de) la 159, 162, 164, 197
Bawa, Rague, pretendent voor de Marattentroon 222, 226
Belleville, Pierre Guillaume-Léodard Sarazin de 221, 222
Belt, A. van den 7, 22, 95, 96, 189, 223, 259, 264, 266, 274, 367, 398
Bentinck tot Nijenhuis, Charles graaf 64
Bentinck van Rhoon, Willem graaf 64, 149, 150
Bergh, Engela Apollonia geh. met Falck 408
Bergh, Olof Martini 88
Berkenrode, Matthijs Lestevenon, heer van Berkenrode 319, 346, 367, 373, 376
Bicker, Lambertus 282
Billing, Frederik Jacob 278, 290, 355, 356, 397, 380
Bisdorn, Adriaan 36, 51, 59, 86, 87, 148, 151, 410
Blaauwkamer, Willem 227, 228, 236
Bleiswijk, Pieter van 69, 106, 120, 234, 344, 376, 424
Blume, Johan Carel Lodewijk 276-278
Bodenschatz, W.D. 193, 194, 310
Boers, Frederik Willem 14, 15, 19, 73, 95, 146, 250, 278, 283, 286, 288, 344, 360, 361, 365, 369, 376, 379, 383, 398, 404
Bordes, Jacobus de 210, 211, 268
Borwater, Jan Hendrik 210, 379
Bosma, IJ. 53, 54, 115, 175, 176
Bosman, Martinus Johan 175, 176
Boudaen, Willem 106, 107
Boxer, C.R. 91
Braam, Jakob Pieter van 346, 368, 374, 375, 378
Brantsen, Gerard 373
Brathwaite, Sir John 225, 333
Breekpot, Cornelis 156, 157, 160, 162-165, 168, 169, 176, 177
Breton, Hendrik 110, 113, 116, 231, 361, 362, 365, 391, 394, 395, 401
Broijel, Arent van 47, 52, 53, 58, 407
Broijel, Gustaaf Arent van 54
Bronsveld, Willem 311, 312
Brownrigg, Sir Robert 386
Brunswijk-Wolfenbüttel, Ludwig Ernst hertog van 62, 109, 111, 123
Burman, Nicolaas 306-309
Burnand, Jacob 14, 15, 133, 319
Burnat, Daniël 50, 102, 122, 123, 125, 163, 265
Bussy, Charles Joseph Patissier de, marquis Castelnau 343, 344, 347, 348-350, 369, 372-378
Bütlur (Butler), Christoffel 315
Bylandt, Lodewijk graaf van 233
Carter, Alice 149, 150
Castries, Charles Eugène Gabriel de la Croix, marquis de 349, 369, 373, 374, 376
Catharina II, tsarina van Rusland 234

- Chevalier, Jean-Baptiste 167
 Cirksema, Georg Albrecht, Fürst von Ostfriesland 29
 Clavering, Sir John 182
 Clawson (Claussen) 303
 Clive, Robert Lord 87, 147, 148, 387, 400
 Cock, Cornelis de 73, 121, 210, 211, 258, 285, 353, 354, 379, 380, 382
 Cockburn, William 225, 226
 Colenbrander, H.T. 15, 19, 217
 Columba, geb. Falck, Maria Anna geh. met Falck 36, 51, 57, 85, 406
 Columba, Sybrandus 85, 86, 112, 125, 288, 313, 407
 Conradie, Joan Frederik 211, 365
 Coolhaas, W.Ph. 91, 137
 Coote, Sir Eyre 230, 242, 243, 245, 248, 333, 338
 Coquart, Johan 210, 335, 380, 381
 Coste, Godfried Leonard de 121, 125, 128, 134, 189, 204, 210, 267
 Courcelles, Matthias Hofkens de 37, 416
 Cuverville, Louis Hyacinte de Cavalier, chevalier de 342
 Dam, Pieter van 254
 Dasgupta, A.P. 146, 240, 241
 Datta, K.K. 240
 Dedem van Gelder, Frederik baron van 349
 Dias, Madlian 134
 Diemen, Antonio van 91
 Diersen, Frans 385
 Dighton, James Lucy 246
 Dijk, F. van 37
 Domburg, Diederik van 43, 45, 46, 48, 423
 Duflo 126
 Dupré, Jozias 171
 Eberk, Willem Godfried 291
 Eck, Lubbert Jan baron van 21, 42, 47, 99, 100-104, 109, 111, 116, 120, 122, 128, 131, 134, 183, 195, 196, 206, 207, 258-260, 284, 295, 299
 Effen, Justus van 253
 Enden, Johan David van der 36
 Fabric(t)ius, Arnoldus 316
 Fagel, Hendrik de Oude 350
 Falck, Amalia Constantia geh. met Opmeer en Bisdome 36, 51, 57, 410
 Falck, Angélique Richarde Marie geh. met De Flavard 57, 408
 Falck, Anton Reinhard, kapitein-luitenant 37, 56, 57, 408
 Falck, Anton Reinhard, minister 16, 18, 19, 28, 33, 66, 75, 80, 88, 289, 390, 408
 Falck, Carel Gustaaf 32, 36, 37-38, 51, 57, 59, 77, 86, 285, 409
 Falck, Engela Appolonia geh. met Bergh 408
 Fal(c)k, Frans Willem 27, 35-37, 40, 45-52, 55
 Falck, George Tammo 32, 33, 36, 37, 51, 59, 76, 77, 86, 250, 285, 290, 362, 409
 Falck, Isack 36, 57, 58, 76, 410
 Falck, jhr. Edzard K.G. 19, 23, 386, 391
 Falck, jhr. Otto W.Ph. 18
 Falck, Johan David 36, 57, 76, 410
 Falck, Louise geh. met Gobius 36, 59, 410
 Falck, Margaretha. geh. met Lons 36, 49, 57, 410
 Falck, Maria Anna, geh. met Stokvis, Sayer en Columba 36, 51, 57, 85, 406
 Falck, Otto Wilhelm 25-29, 32, 33, 35, 36, 38, 59, 75, 387, 406
 Falck, Otto Willem Philippus 15, 58, 59, 386, 389, 409
 Falck, Otto Willem 15, 18-20, 25-29, 32, 33, 35, 38, 56-58, 60, 66, 75-77, 80, 82, 85-88, 92, 113, 137, 151, 158, 220, 232, 250-252, 278, 284-286, 288-290, 304, 305, 322, 328, 329, 348, 358-361, 386, 387, 389, 392, 407-409
 Falconi de la Fabre, David Eduard 385
 Fasseur, C. 20
 Feber, Jan Jurgen 102, 122, 127, 129, 133
 Fitzherbert Alleyne, baron Saint Helens 349
 Fockens, Willem 90, 92, 93, 197
 Francis, Sir Philip 182
 Frankena 126, 189, 295, 299
 Frans I, keizer van Oostenrijk 27
 Fretz, Thomas 381
 Gaastra, F.S. 76, 151, 152
 Gabriëls, A.J.C.M. 15, 71, 95
 Geeke 324, 328, 329, 334
 George III, koning van Groot-Brittannië 339, 356
 Gijsberti Hodenpijl, A.K.A. 170
 Gildemeester, Daniël 26, 360
 Gobius, Adriaan 380
 Gobius, Adriana geh. met Falck 27, 48-50, 52, 54, 55, 83, 93, 405, 407
 Gobius, Hendrik Anthony 92, 410
 Gobius, Joan Frederik 27, 48, 50, 407, 410
 Gobius, Johannes Frederik 69
 Goens de Oude, Rijklof Volkert van 41, 42, 43, 48, 127, 141, 144, 146, 187, 275, 317, 390, 393, 397
 Gollonesse, Julius Valentijn Stein van 141, 271, 280, 397, 423

- Goor, J. van 7, 14, 20, 213, 301, 316, 317, 319
 Gower, Sir Erasmus 349
 Graaff, Willem Jacob van de 22, 117, 128, 169, 176, 185, 190, 235, 240, 251, 256, 259, 264, 271, 275, 281, 285, 292, 297, 300, 304, 319, 335, 363, 364, 365, 371, 375, 379-381, 382, 384, 391, 392, 394, 395, 397, 398
 Grasse, François-Joseph-Paul comte de 336
 Groot Mogol 138-140, 154, 187
 Haafner, Jacob 73
 Haan, F. de 84, 90, 91, 94, 96
 Hageman 193
 Hagoort, Adriaan 69, 415
 Hahn, Johannes David 69
 Haider Ali, sultan van Mysore 141, 153-167, 169-171, 176-181, 183-187, 189, 216-220, 222, 225-231, 236, 237, 239, 241-245, 248, 249, 251, 280, 298, 323-329, 331-333, 340, 342, 343, 348, 357, 358, 371, 392, 400, 401
 Haaksteen, Pieter 103, 111, 131, 137, 138, 163-166, 170
 Halm, Paul Engelbrecht van 382
 Hannover, prinses Anna van, prinses-gouvernante 62, 149, 150
 Hardenbroek, G.J. baron van 60, 61, 88
 Hartingh, Nicolaas 105
 Hasselaer, Gerard Arnout 75, 77
 Hasselaer, Pieter Cornelis 18, 20, 93, 94, 102, 104, 109, 111-113, 116, 285, 389
 Hastings, Sir Warren 181-183, 217, 224, 230, 240, 241-246, 248, 249, 251
 Hasz, Joan Joachim 328
 Heesterman, J.C. 146
 Heynen, Margaretha Elisabeth geh. met Gobius en De Jonge 49, 405
 Hilgers, Maurits Theodorus 102, 104-106, 108, 109, 113
 Hoen, Pieter 't 62, 348
 Homoet, Albertus 334
 Hooft Danielsz, Hendrik 15
 Hooft, jhr. H.G.A. 15
 Hoop, Cornelis van der 286
 Hope, Thomas 92, 93, 95, 97, 104, 106-111, 113-115, 120, 121, 123, 125, 133, 134, 147, 158, 159, 164, 192, 197, 198, 202, 203, 261-264, 274, 275, 280, 282, 283, 285, 288, 298, 314, 329, 324, 358, 366, 389, 391, 392
 Horst, D. van der 7, 16, 18
 Hovy, L. 291-294
 Hoyinck van Papendrecht, Reinier Bernardus 81, 84, 85
 Huddleston, John 230, 242, 243, 247
 Hughes, Sir Edward 222, 230, 323, 324, 327, 331, 333, 334, 337-341, 344, 345, 348
 Imhoff, Catharina barones van geb. Huysman 54
 Imhoff, Gustaaf Willem baron van 42, 43, 45-48, 51, 52, 54, 72, 82, 91, 117, 137, 141, 144, 146, 187, 190, 254, 275, 286, 360, 390, 393, 397, 423
 Jacobs, E.M. 262
 Johnstone, George 325, 336, 337
 Jonge, Iman de 49, 50, 54, 405
 Jonge, J.C. 91
 Kampen, N.G. van 13, 397
 Kan, J. van 291,
 Kanapathipillai, V. 189, 258, 262, 281
 Khando Rao Dabhade, radja van Mysore 154
 Kien, Johanna Maria Cornelia 77, 409
 Kinsbergen, Jan Hendrik van 345, 346
 Kirti Sri Raja Singa, koning van Kandy 98, 205, 211, 354
 Klerk, Reinier de 105, 108, 113, 116, 209, 231, 245, 361, 362
 Koks 324
 König, Johann Gerhard 307
 Koning, Martinus de 65
 Kops, W. 303
 Kraijenhoff, Cornelis Dyonisius 22, 285, 379, 382
 Kraijenhoff, Cornelis 16, 74, 387
 Larrey, Thomas 64
 Laurens, Henri 233, 234
 Law de Lauriston, Jean 183, 186
 Lequin, F. 17, 21, 22, 72, 76-78, 87, 95, 96, 152, 167
 Lestevenon zie Berkenrode
 Leue, Nicolaas 341
 Leur, J.C. van 91
 Light, William 239, 241-243, 245-247
 Lij, Andreas Jacobus de 195-197
 Lij, Arnoldus de 14, 102, 134, 194, 195, 197-201, 215, 282, 284, 291, 332, 365, 395
 Lockhorst tot Termeer, Diederik baron van 32
 Lohuizen, J. van 14, 22, 147, 166, 169, 217, 240-242, 244, 245, 252, 328, 383
 Lons, François Joan 59, 285, 410
 Lopesin, Arnout 45
 Loten, Joan Gideon 21, 37, 50, 300, 301, 387, 397, 423
 Macartney, Sir George (Lord) 333, 335, 339, 368, 372-378, 394
 Machado, Jacob Hiskai 33

- Macleod, Lord 226
 Mahan, A.F. 338, 343
 Maitland, Sir Thomas 319, 385, 386
 Manchester, George Montagu Duke of 350
 Manger, Johan(nes) Godfried 69, 283, 312, 313, 381, 382
 Massenvelt, Willem Otto van 207
 Medler (Middeler), Jan Hendrik 122, 126, 127
 Meijer, Hermanus 204
 Meilink-Roelofsz, M.A.P. 17, 146
 Meinertzhagen, Constantia Margaretha geh. met Falck 26, 28, 50, 56, 92
 Meinertzhagen, Daniël 27
 Meinertzhagen, Gerard 27, 36
 Meinertzhagen, Isaak Samuel 27
 Meinertzhagen, Isack 58
 Meinertzhagen, Jacob 27
 Meinertzhagen, Johan 27
 Meinertzhagen, Johan Warnar 28, 29, 33-35, 50
 Meinertzhagen, Louiza geb. Arents van Juchen 27
 Meinertzhagen, Maria Jacoba geh. met Van Royen 28, 112
 Meinertzhagen, Maria Louiza 27
 Meinertzhagen, Philip 68, 69
 Meinertzhagen, Reinhard 27
 Moergappa 312
 Moetoe Soeper Nare Singha Audewer, prins 122, 128
 Monneron, Louis 284, 327, 328, 340, 348, 350, 363, 372-374, 377, 403
 Monson, William 182
 Mooyart, Anthony 102, 123
 Mossel, Jacob 83, 85, 87, 89-91, 94, 114, 115, 137, 148, 325, 389, 399
 Muhammad Ali Khan Wallajah, nawab van Arcot 160, 161, 164, 165, 173, 174, 177, 185, 186, 189, 217, 219, 228, 235, 236, 238, 240, 280, 348, 392
 Munro, Innes 358
 Munro, Sir Hector 221, 226, 227, 324, 325
 Muntz 92, 406, 407
 Nagel, Thomas 371
 Neijs, de 242
 Nellesteyn, Steven van 69
 Nellesteyn, Wouter van 33
 Nellesteyn, Wouter Hendrik van 33
 Nes, Margaretha van 50
 Neve, R. de 94-96
 Niertrasz, Ch. 7, 21, 99
 North, Frederick Earl of Guildford 385
 Oedenaer, Palkom 207, 208
 Ondaatje, Hermina geh. met Quint 51
 Ondaatje, Pieter Philip Jurriaan Quint 15, 51
 Ondaatje, Willem Jurriaan 311
 Oosterhui(y)zen, Johannes Nicolaas 59
 Orves, Estienne d' 337
 Ossenburch, Willem Hendrik 105, 199
 Overbeek, Daniël 50, 52, 423
 Paravicini di Capelli, Elias 172, 173, 335, 381, 384, 385, 407
 Parra van der, Catharina geh. met Breton 112
 Parra van der, Petrus Albertus 62, 73, 85, 91, 103-116, 119, 120, 133, 151, 163, 165, 168, 196, 197, 200, 208, 298, 304, 312, 389, 391
 Parra van der, Petrus Albertus jr. 113, 115
 Pater, J.Ch. de 15
 Pecoock, Johannes 107
 Perre, Paulus Ewaldus van de 344, 369
 Pestere, Jan 62, 88
 Pestere, Willem Nicolaas 62, 74, 88
 Pielat, Jacob Christiaan 45, 254, 390
 Pieris, William 50
 Pierouwsky, Alexander 193
 Pigot, Sir George 181-183, 217
 Pitt de Oude, William Earl of Chatham 152, 217
 Plettenberg, Joachim Ammemma baron van 81, 88
 Pollmann, J. 71, 75
 Prakash, O. 152
 Prediger, Rudolf 385
 Prins, François Albertus 207
 Put, Jan Hugo van der 73
 Pybus, John 183, 189, 355
 Raben, R. 22, 49, 51, 53, 54, 115, 125, 298, 299
 Raja Singha II 40
 Raket, Bartholomeus Jakobus 201, 210, 299, 332, 371
 Ralehami, Paliapan 205
 Ranzow, Daniël Dittloff graaf van 199, 200, 381
 Ras, Daniël 69, 418
 Raven-Hart, R. 196, 295
 Reede, Frederik Christiaan graaf van Athlone 88
 Reede van Drakenstein, Hendrik Adriaan van 236
 Reijnst, Isaak 200
 Rein, Marte(i)n 101, 103
 Reitz, Johannes 65-67, 69, 415
 Renders, H. 16
 Rengers, Hans Willem baron 309
 Richmond, H. 235, 330, 335, 338, 341, 343, 345
 Riemer, C.F. 127, 145, 210

- Riemersma, Jacobus 115
 Riemsdijk, Jeremias van 105, 114-116, 209
 Romp, Michiel 105
 Roock, de 288
 Roorda, D.J. 5, 37, 66
 Rose, Christiaan 120, 125, 199, 201, 301, 304
 Ross, Johan 244, 276, 277-279, 281, 284, 395
 Royen, Cornelia Johanna van geh. met Van Nelle-
 steyn 33
 Royen, Adriaan van 306, 307
 Royen, Cornelis Jan van 26
 Royen, David van 306
 Roy(e)s, chevalier des 299, 342, 376
 Rumbold, Sir Thomas 183, 241
 Saksen, George hertog van 24
 Saksen, Maurits hertog van 57
 Sale, Henri de la 226
 Samlant, Abraham 121
 Sande, Casper Hendrik van der 51
 Sardar Khan 179, 180, 326
 Savoye, Eugenius Prins van 28
 Sche(e)de 376, 377
 Schmidt, C. 21
 Schmidt, Pieter Liebert 122, 131, 161, 283
 Schorer, Johan Willem 193, 201, 223, 224, 291, 333
 Schreuder, Jan 42, 47, 97-99, 102, 104-109, 113,
 116, 120, 129, 135, 138, 146, 147, 162, 168, 169, 237,
 258-263, 265, 267, 274, 281, 296, 299, 391, 395, 397,
 423
 Schrijver, J. 345
 Schrikker, A.F. 7, 14, 22, 42, 194, 259, 318, 319, 357,
 378
 Schutte, G.J. 7, 95, 96
 Senden, Jacques Fabrice van 338, 339, 341, 342,
 359, 375-377
 Senff, Christiaan Lodewijk 165, 166-169, 176, 199
 Siam, koning van 356
 Silva, R.K. de 359
 Simons, Jan Daniël 324, 328, 329, 334, 337, 371
 Singh, A. 21, 146, 147, 165, 166, 169
 Slechte, C.H. 33, 46
 Sluysken, Abraham Jozias 175, 176
 Sluysken, Pieter 134, 175, 267, 303, 363, 381
 Smith, Charles 241, 242, 244, 247
 Smith, David Johannes 199
 Souillac, François vicomte de 327
 Sri Radjadhi Raja Singha, koning van Kandy 354,
 355
 Sri Wijaya Raja Singha, koning van Kandy 44
 Stapel, F.W. 13, 82, 114, 396, 397
 Steur, J.J. 83
 Stokvis, Dirk 51, 406
 Stuart, John, Earl of Bute 151
 Stuart, James 384
 Styrum, Jan van 73
 Suffren, Pierre André Bailli de 235, 239, 336-345,
 347, 350, 374-378, 393
 Sweer(t)s de Landas, Johan Antony 57
 Taillefert, Louis 87, 104-106, 108-111, 113-115,
 120, 151
 Taylor, J. Gelman 53, 54, 72
 Tets, Arnold Adriaan van 112
 Teylingen, Christiaan van 103, 138, 164
 Theeuwen, P.J.H.M. 62, 345, 348
 Thunberg, Carl Peter 307-309
 Tippu Sultan, sultan van Mysore 338, 348, 350,
 368, 369
 Titsingh, Guillaume 18, 313
 Tronjoly, François L'Olivier seigneur de 220, 221
 Trotz, Christian 68, 69
 Tuyll van Serooskerken, Diederick Jacob baron van
 59, 60, 62, 69
 Ubin(gh)k, Isack 36
 Uitterhoeve, W. 16, 387
 Ulloa, don Antonio de 256
 Upwich, Margaretha van der 80
 Valck thoe Hadshusen, Edzard Hayes 24
 Valck thoe Marienwehr, Ocke 24
 Valck, Tammo 24, 25
 Valcke, Edzard 21
 Valcke, Gayke 23
 Valcke, Haye 24
 Varma Marthanda, radja van Travancore 146
 Varma Rama, radja van Travancore 157, 163, 170,
 179, 184, 325, 326
 Vauguyon, Paul François de Quelen duc de la 344
 Vergennes, Charles Gravier comte de 344
 Verijssel, Hugo 54
 Vernet, George Lodewijk 151
 Vernon, Sir Edward 221, 224
 Versluys, Stephanus 43, 45, 390, 423
 Vink, M. 146
 Vlissingen van, Reinier 170, 172, 174, 177, 180,
 185, 211, 219, 224-227, 229, 231, 236, 242-245, 323-
 325, 328, 372
 Vogel, Alberti 68
 Vollenhove, Johannes van 381
 Voorda, J. 36

- Vos, C.A. 115
 Vos, Gerrit de 161, 162
 Vos, Johan(nes) 111, 115, 286
 Vosmaer, Arnaut 254, 255, 256, 302, 306, 309
 Vossius, Gerardus Johannes 64
 Vredenburg, Gerard van 194, 197, 200, 282, 287
 Vuyst, Peter 43, 423
 Waeijen, Jacob van der 115
 Wagenaar, L.J. 19, 97, 98
 Wallajah Bahadua 245, 246, 248
 Wedel, Gustav Wilhelm, Graf von 24
 Weijer, Martin 52
 Wendt, Gerardus Bei(y)lanus de 92, 133, 290, 301, 407
 Wendt, Eyso de 408
 Wendt, Maria Eysonia de 385
 Wendt, Theodora Rudolpha (Doortje) geh. met Falck 91, 92, 120, 284, 380, 385, 406, 407
 Wesseling, Peter 67
 Westerwolt, Adam 40, 42, 100
 Weyerman, Godfried 155, 156
 Wezel, Jan van 123, 125
 Wheler, T. 245
 Whitehill, John 241, 242
 Willem III, Prins van Oranje 31
 Willem IV, Prins van Oranje 60, 61
 Willem V, Prins van Oranje 15, 18-20, 55, 62, 67, 74, 77, 84, 85, 95, 106, 108, 109, 111, 114, 115, 119-121, 125, 128, 133, 134, 158, 170, 173, 179, 182, 185, 197, 200, 202, 217, 218, 223, 230, 231-234, 238-241, 243, 245-248, 251, 252, 254, 285, 286, 318, 322, 327, 330, 344-347, 351, 358-364, 366, 382-384, 391, 392
 Willinck, Arnoud Willem 375, 376
 Winius, G. 146
 Wira Parkrama Narendra Singha 44, 46
 Wit, C.H.E. de 72
 Wohlfarth, Christiaan 172, 184
 Wttewaal, Ferdinand 81, 421
 Wttewaal, Hendrik Assuerus, heer van Stoetwegen 37, 61
 Wttewaal, Jan 81, 85
 Württemberg-Oels, hertog van 25
 Wynch, Alexander George 171, 181
 Yorke, Sir Joseph 150, 233, 234, 240
 Zwager, H.H. 29, 301, 319
 Zwier, W. 101

Index van geografische namen

- Allandale 194, 268
Ambachtstraat (Utrecht) 57, 59, 64
Ambon 92, 93, 197
Amsterdam 30, 37, 38, 53, 64, 75, 85, 94, 98, 107, 121, 159, 164, 192, 232-234, 285, 306, 308, 313, 344, 363
Arcot 137, 139, 153, 209, 226, 227, 230, 348
Arripo 279, 280
Aurich 23, 29
Ayenwolde 23, 279
Ballane, gebergte 132
Ballasore 145
Bantam 82, 262
Batticaloa 189, 194, 210, 275, 292, 293, 332, 338, 340, 341, 354
Bengalen 17, 22, 36, 86, 87, 91, 95, 106, 112, 118, 137, 138-139, 154, 147, 148, 151, 152, 158, 167, 181, 217, 225, 226, 230, 238, 242, 244, 254, 255, 269, 274, 276-278, 281, 303, 317, 322, 337, 339, 342, 343, 364, 368
Bengalen, Baai of Golf van 221, 279, 280, 334, 335
Bentota 123, 268
Bharuch (Brootchia) 144, 175
Biagram 190
Bidderra 87, 91, 148, 154, 167
Bihar 139, 145, 147
Bimilipatnam 145, 164, 238
Bombay (Mombai) 139, 152, 153, 175, 182, 219, 222, 225, 231, 246, 303, 339, 341, 348
Bremen 27
Buitenzorg 90, 114
Calcapore 145
Calcutta 139, 153, 167, 182, 224, 225, 245, 247
Calicut 139, 145, 154, 155, 157, 160, 162, 166, 176, 179, 181, 230
Cannanore (Cannanoor) 145, 167, 168
Carnatic 153, 161, 165, 166, 186, 216, 217, 218, 226, 227, 230, 249, 251
Celebes 255, 300
Chandernagore 167, 220, 224
Cheribon 20, 77
Chetwai (Chetua, Settua) 145, 180, 184, 325
Chilaw 126, 260, 296, 422
China 337
Chinsura 59, 86, 87, 145, 148, 151, 182, 373
Cochin (Coetschien) 22, 139, 141, 145, 147, 155, 157, 158-160, 162-164, 166, 169, 170, 176, 177, 179-181, 184, 187, 189, 190, 196, 229, 231, 236, 245, 248, 251, 303, 310, 313, 325, 326, 343, 347, 364, 365, 369
Colombo passim
Contera 145
Coromandel (kust) (Choromandel) 41, 47, 99, 103, 107, 118, 130, 138-140, 145, 152, 153, 156, 158, 163, 166, 170, 172, 177, 178, 180, 184, 186, 192, 214, 223, 225, 226, 230, 236, 237, 248, 254, 255, 269, 274, 276, 296, 303, 307, 317, 322-324, 326, 329, 330, 335, 338, 340, 342, 348, 354, 360, 364, 368, 379, 389
Cossimbazar 145
Cranganoor 145, 155, 176, 177, 179-181, 184, 185, 187, 229, 237, 245, 325, 368
Dacca 145
Deshima 308
De Bilt 88, 290
Denemarken 26
Eemnes 87
Emden 23, 26, 29
Galle Dessavonie 131, 258, 268
Galle 22, 41, 45, 46, 49-52, 54, 55, 98, 99, 120, 121, 132, 134, 186, 189, 194, 197-201, 225, 255, 256, 257, 263, 275, 285, 288, 293, 297, 299, 300, 308, 310, 316, 332, 340, 365, 366, 369, 380, 381
Gamme 370
Ganges (vallei) 139, 148, 152
Ghengam 226
Goa 138, 139, 156, 158, 208, 314

- Golkonda 164
 Grote Pas (Pas Naklegam) 13, 14, 131, 191, 204,
 205, 231, 380
 Gujarat 139, 144, 156
 Guntur 186, 219
 Hadshusen 23, 24
 Hanwella (Hangwelle) 98, 190
 Heerden 23
 Hoogly (Hougly) 86, 145, 277, 278
 Huis ter Heide 305
 Hulftsdorp (Hulsdorp) 422
 Hyderabad 139, 153, 154, 165, 179, 185, 186
 Jaffna (Jaffnapatnam) 41, 46, 99, 101, 119, 131, 157,
 165, 188-190, 193, 194, 199, 275, 279, 289, 292, 297,
 299, 310, 312, 316, 330, 332, 333, 338-340, 347, 348,
 356, 370, 371, 422
 Jagernaikpoeram 145, 164, 330
 Java (Javaanse kust) 77, 80, 82, 83, 91, 99, 155, 163,
 187, 255, 276, 282, 286, 298, 300, 307, 309
 Java's Oostkust 115, 286
 Jersum 23
 Kaap (de Goede Hoop) 40, 55, 57, 80, 81, 88, 233,
 268, 298, 308, 310, 321-323, 331, 334, 336, 337, 346,
 360, 369
 Kaap Finistère 233
 Kaap Komorijn 255
 Kaapverdische eilanden 331, 336
 Kalpitiya 41, 131, 190, 299, 422
 Kanara (Kerala) 139, 145, 156
 Kanda Pas Rata 44
 Kandy (Kandia) passim
 Kattekolpattoe 370
 Kayalpatnam 145
 Keulen 26, 27, 49
 Kew 384
 Kilkare 122, 145, 161, 229, 232
 Koedelor (Coedeloer) 223, 338, 340, 341, 343, 348,
 349, 374, 375, 377
 Kollattiri 145
 Kondaatje 279, 280
 Korles, Colombose 260
 Korles, Drie 100, 101, 121, 126, 129, 132, 208, 209,
 356
 Korles, Galle 131, 268
 Korles, Vier 100, 121, 126, 132, 208, 209
 Korles, Zeven 129, 132, 209, 296
 Kromme Nieuwegracht (Utrecht) 33, 63, 64, 69, 88
 Kutawana 99
 Larrelt 24, 25, 28, 29
 Leiden 69, 306, 307, 311
 Londen 148, 152, 182, 241, 323, 346, 377, 384
 Madras (Chennai) 139, 152, 153, 164, 165, 171-174,
 178, 181, 182, 185, 187, 217, 219, 224, 225-228, 230,
 236, 237, 239, 240-248, 278, 298, 323, 331, 333, 334,
 335, 337, 339, 340, 342, 349, 368, 372, 375, 376, 378,
 392
 Madura (Maduria, Madure, Mazoer) 122, 136, 137,
 139, 141, 145, 147, 155, 160, 161, 171-174, 181, 186,
 187, 189, 190, 208, 210, 216-218, 226-230, 232, 235-
 237, 240, 241, 245, 246, 248, 251, 268, 279, 280, 348,
 354, 356, 357, 392
 Mahavile Ganga, rivier 126, 134
 Mahé 139, 166, 176, 222, 225, 374
 Malabar (Malabarse kusten) 138, 139, 141, 145, 147,
 154-158, 160, 161, 163, 166, 168-170, 176, 179, 180,
 181, 184, 186, 190, 199, 209, 217, 226, 230, 236-238,
 248, 254, 255, 274, 285, 288, 296, 298, 307, 313, 317,
 322, 325, 326, 343, 357, 364, 368, 369, 392, 393, 397
 Malachery 170
 Malakka 27, 298, 346, 375, 378
 Malplaquet 26
 Manapaar 145, 229, 245, 274, 330
 Mangalore 139
 Mannar 41, 131, 172, 173, 189, 194, 211, 212, 228,
 229, 274, 279, 299, 316, 332, 347, 348
 Maratten, Maratha(s), confederatie van de 139,
 154, 156, 178, 179, 183, 185, 186, 216, 219, 222, 225,
 226, 230, 231, 340, 343
 Marienwehr 23, 24
 Masulipatnam 409
 Matale 130
 Matara (Matara Dessavonie) 41, 46, 51, 52, 98, 99,
 130, 132, 189, 194, 197-200, 257, 267, 268, 275, 276,
 312, 316, 223, 365
 Mauritius 152, 221, 222, 225, 307, 327, 334, 337,
 344, 369, 395
 Mokka 14, 144
 Molukken 140, 347
 Montfoort 30
 Mulhiyawa-vijver 276
 Mysore 138, 139, 146, 153, 154, 163, 164, 176, 177,
 179, 185, 186, 197, 216, 219, 226, 245, 325, 326, 330,
 368
 Nagore 230, 242, 243
 Neder-Eem 25
 Nedermoer 23
 Nederrijns-Westfaalse Kreis 27
 Negapatnam (Nagapatnam) 41, 131, 137, 145, 147,

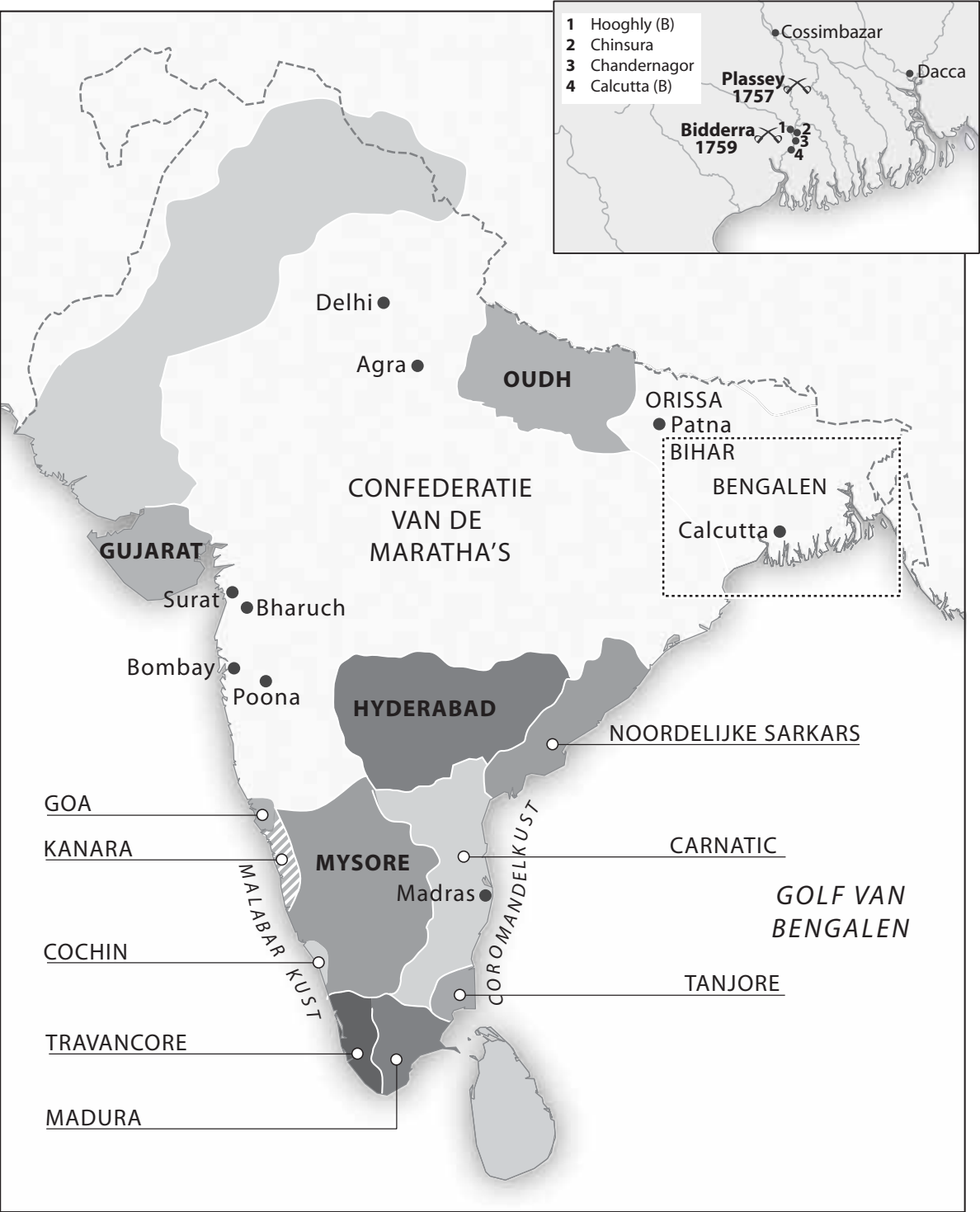
- 151, 158, 164, 165, 170, 172, 173, 175, 177, 185, 208,
 211, 212, 219, 223, 224-225, 227, 229, 231, 237, 243,
 244, 323-326, 328, 329, 333, 334, 337, 340, 343, 347,
 350, 357, 358, 366, 368, 371, 372, 376
 Negombo 41, 101, 129, 161, 189, 190, 255, 268,
 275, 283, 314, 422
 Noorderbaai, Trincomalee 222, 224, 334, 341, 343,
 348, 376
 Oedepaltate 204
 Oldenburg 24-26
 Oostbroek, de Bilt 88
 Oost-Friesland 23-28, 35
 Orissa 147
 Oudh 139, 148
 Paleacatle (Pulicat) 145, 230, 329, 368
 Palicol 145, 164
 Paponetty (Paponette) 145, 179, 181, 184, 325
 Pieterskerkhof (Utrecht) 37, 57
 Plassey 148, 153, 400
 Pondicherry 140, 153, 202, 221, 222, 225, 231, 237,
 373-377
 Ponnekail 145, 161, 229, 245, 274, 330
 Port Louis (Mauritius) 221, 225, 337
 Porto Novo 99, 145, 230, 238, 244, 331, 337-339
 Porto Praya (Kaapverdise eilanden) 336
 Puttalam (Putulang) 126, 131, 132, 190, 260, 340,
 357
 Quilon 145
 Ramnad 137, 174
 Rijnprovincie 26
 Sadras 145, 227, 228, 230
 Siam 307
 Sint Eustatius 233
 Sint Helena 337
 Sitawake 129, 205, 206
 Specerij-eilanden 187
 Spithead 336
 Straat Soenda 82, 103, 345
 Suffergam 129, 132
 Surat (Suratte, Souratte) 36, 84, 86, 87, 107, 137,
 139, 144, 146, 147, 151, 156, 158, 163, 165, 166, 169,
 175, 176, 185, 190, 218, 231, 237, 238, 303, 322, 364,
 365, 368, 392
 Tamble 370
 Tangalla 98
 Tanjore 139, 160, 165, 172-174, 182, 185, 189, 209,
 237, 243, 255, 323
 Tegal 59
 Tellicherry 225, 326
 Timor 255
 Tranquebar 140, 315, 328, 329, 340, 360, 371
 Travancore 139, 141, 146, 155, 157, 160, 161, 163,
 164, 169, 170, 177-181, 183, 184, 187, 226, 229, 238,
 275, 326, 368
 Travandrum 145
 Trincomalee (Trinconomale) (baai van) 131, 132,
 147, 171, 173, 186, 189, 193, 194, 201, 209, 219,
 222-225, 275, 291, 293, 297-299, 309, 323, 329-335,
 337-344, 350, 354, 356, 359, 363, 368-370, 372-378,
 383, 384, 387, 393, 394
 Tuticorin (Tuticorijn) 118, 136, 141, 145, 147, 158,
 161, 165, 169, 172, 173, 190, 194, 226-230, 232, 235,
 237, 243, 245, 248, 267, 277, 279, 280, 286, 291, 299,
 303, 306, 311, 323, 329, 332, 334, 268, 392
 Uphusen 23
 Utrecht 23, 26-31, 33, 35-39, 50, 51, 55-70, 75, 80,
 87, 88, 305, 322, 345, 348, 360, 387, 389
 Valetta, La 349
 Versailles 344, 346, 376, 377
 Vijayadrug 141
 Vijayanagar 139
 Wandiwash 153
 Wannia's, (Wanni) landen van de 101, 131, 316,
 370, 371
 Whitehall (Londen) 148, 149, 216, 234
 Wolvendaal 128, 306, 381

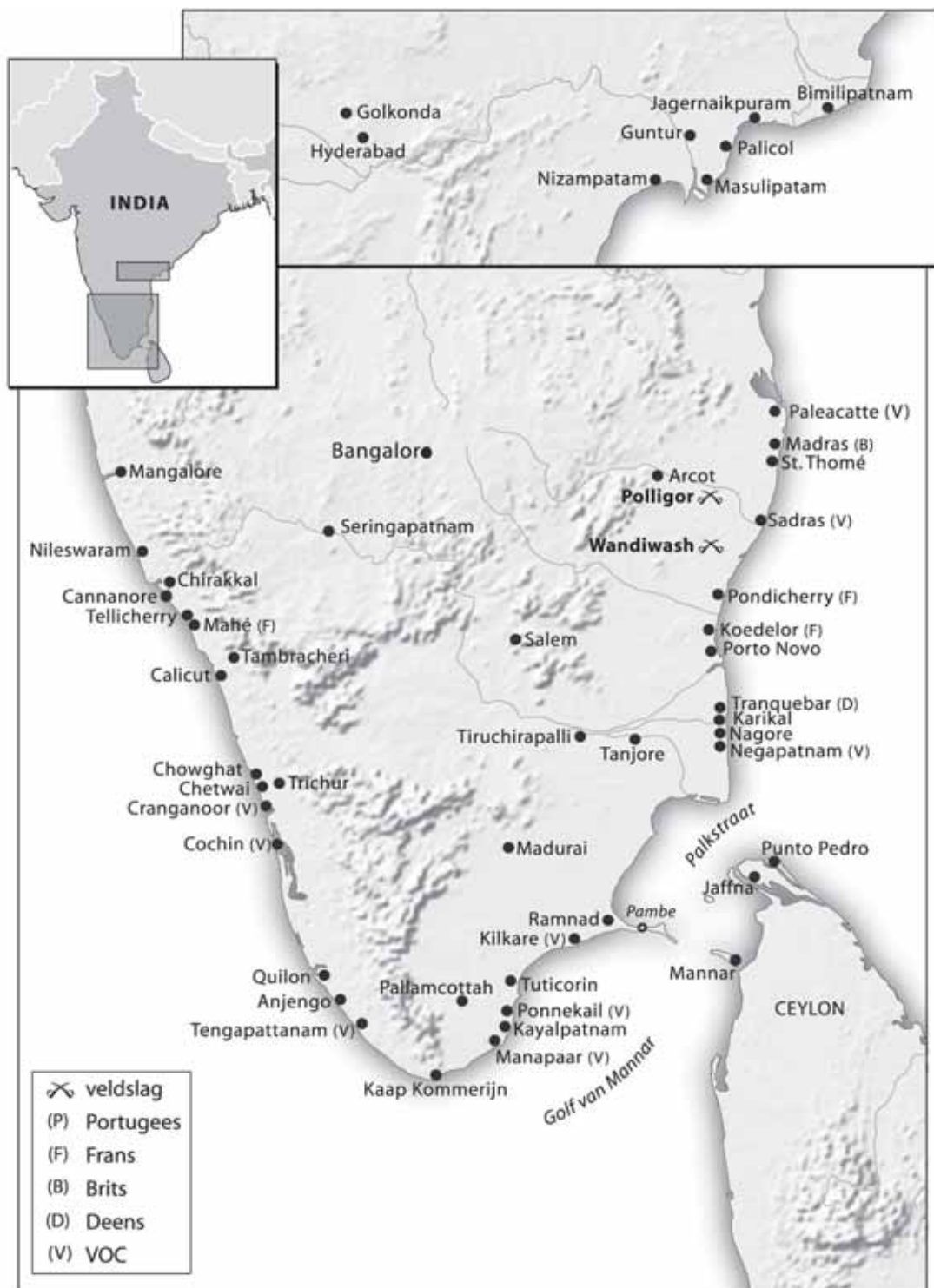
Curriculum vitae

Frederik J.L. van Dulm, 1 maart 1948 Rotterdam; Nederlands-Britse middelbare schoolopleiding; MO-I geschiedenis School voor Taal- en Letterkunde Den Haag; kandidaats en doctoraal geschiedenis Universiteit van Utrecht met bijvak zeegeschiedenis Universiteit Leiden.

Na middelbare school militaire dienst bij het Korps Mariniers, pelotonscommandant te Curaçao; Ministerie van Buitenlandse Zaken, Afdeling Personeel Ministerie en Directie van de Buitenlandse Dienst, personeelsmedewerker/consulent, gecombineerd met studie MO-geschiedenis; leraar geschiedenis Maerlant Lyceum te Den Haag gecombineerd met studie geschiedenis RUU; Gemeentelijk Gymnasium te Hilversum; secretaris Monumentenraad; secretaris Nationale UNESCO-Commissie; staf- en managementfuncties bij de Rijksdienst voor de monumentenzorg gedeeltelijk gecombineerd met lidmaatschap gemeenteraad van Naarden, waarvan dertien jaar als parttime wethouder en loco-burgemeester, tevens vijf jaar lid en plaatsvervangend voorzitter dagelijks bestuur Gewest Gooi en Vechtstreek.

Na beëindiging werkzaamheden in 2006, begonnen met promotieonderzoek.

FRITS
VAN DULM

‘Zonder eigen gewinne en glorie’

Iman Wilhelm Falck (1736-1785) verhuisde als jongeling van Ceylon, het huidige Sri Lanka, naar Utrecht, waar hij rechten studeerde. Hij koos niet voor een bestuurlijke loopbaan in de Republiek, maar voor een ongewisse carrière in Azië. In 1765 werd hij benoemd tot gouverneur van de VOC-vestiging Ceylon, waar hij een einde maakte aan de oorlog met het binnenlandse koninkrijk Kandy. Gedurende twintig jaar toonde hij een eigenzinnige visie op de te volgen politiek ten opzichte van de opdringende Britse macht in India. Zijn matige gezondheid en grote teleurstelling over het weinig krachtige Nederlandse optreden tijdens de Vierde Engelse Oorlog deden hem afzien van een verdere carrière in Batavia.

Deze biografie van Falck, gebaseerd op vele herontdekte archieven, geeft een interessant beeld van zijn leven als diplomaat, zijn familieachtergronden, netwerken en intriges evenals de handel en de binnen- en buitenlandse politiek in de achttiende eeuw.

